כתבי קדש

עשרים וארבעה

עם

פרש"י, מצודת דוד, מצודת ציון

ותולדות אהרן

КИСВЕЙ КОДЕШЪ,
т. е. Священное Писанія.
Томъ IV. Часть I.
1890.

Дозволено цензурою. 19 Февраля 1890 г. Кіевъ.

ВИЛЬНА
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собств. домъ № 328.
1890.

כתבי קדש
עשרים וארבעה
נביאים אחרונים
יחזקאל

עם

פרש"י לרבינו שלמה יצחקי זצ"ל

ועם

מצודת ציון	מצודת דוד
באור המלות שרשן ומקורן, ודמיונן במקרא אחר	יבאר היטב תוכן הכתובים, והמשך דבריהם

נאספו ממפרשים קדמונים ע"י הרה"ג מו"ה
יחיאל הלל אלטשולר ז"ל

ובסוף כל ספר הצגנו

תולדות אהרן להרב הג' כו' מו"ה אהרן מפיסרו ז"ל.

והגהנו פרש"י ע"פ מקראות קהלת משה. והצגנו בו (בחצאי עגול) הגהות ותקונים מספר יסוד ושורש העבודה.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תר"נא לפ"ק

א א וַיְהִי בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲ
בְתוֹךְ־הַגּוֹלָה עַל־נְהַר כְּבָר נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם

אל עין הקורא הנני קורא ומודיע איך שלפעמים נראים דברי רש"י ביחזקאל כמעט סותרים וקושי ההבנה בכן עשינו חוזה לשאול בפירוש רש"י הנכתב על קלף ישן מוגה להגיה מתוכו ולפעמים השמטנו כמה דיבורי רש"י וכתבנו כנ"ל להודיע כי לא מלבנו עשינו זה ובדעת בלי משגה עשינו ולפעמים הנחנו הדבור וכתבנו אצלו (סא"א) ראו נא ודעו :

ר ש" י

(א) ויהי בשלשים שנה · סתם הנביא דבריו ולא פירש שמו מי הוא ולא פירש למנין מה מנה לפיכך הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראות הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה מנה שנאמר בחמשה לחדש היא השנה החמישית וגו' אין אלה דברי הנביא שהרי כבר אמר שבחמשה לחדש היה עומד ועוד שמתחלה אמר נבואתו בלשון עצמו ואני בתוך הגולה ואראה מראות אלהים וכן בסוף ואראה והנה רוח סערה וגו' ואלו שני מקראות מפסיקין דבריו כאילו אחר מדבר עליו היה היה דבר ה' אל יחזקאל ותהי עליו שם יד ה' : ואני בתוך הגולה · כלומר חוץ לארץ ישראל :

מצודת דוד

א (א) ויהי בשלשים שנה · בשנת השלשים ביובל האחרון שגלו בו שהרי כאן אמר היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין וכשראה בנבואת בית העתיד נאמר בעשרים וחמש שנה לגלותנו (לקמן מ') והוא היה לגלות יהויכין והנבואה ההיא ראה בשנת היובל שנאמר שם בראש השנה בעשור לחודש איזו היא שנה שראש השנה שלה היא בעשור לחודש זהו שנת היובל שהתחלתה ביום הכפורים בעשור לחודש השביעי א"כ הנבואה ההיא שקדמה עשרים שנה היתה בשנת שלשים ליובל העבר (ותלה הנבואה ההיא ביובל לפי שבשנת היובל ההוא מצא חלקיה הכ"ג ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו כי בי"ח למלכותו מצאה והוא מלך ל"א שנים א"כ נשארו עוד י"ד שנים אחריו מלך יהויקים י"א שנה הרי כ"ה כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כ"א ששה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) א"כ בשנה החמישית לגלות יהויכין נשלמו שלשים שנה ולפי כשמצאו ספר התורה היתה הרעשה רבה והשנה ההיא היתה רשומה ומפורסמת ונודעת בין האנשים כי אז נגלה להם אשר החורבן מיועד לבוא לכן תלה בה הנבואה ההיא שראה בה נסיעת השכינה מבית ה' כמלך הרוכב על המרכבה : ברביעי · בחודש הרביעי : ואני · אז הייתי אני

מצודת ציון

(א) כבר · כן שם הנהר :

אֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים׃ ב בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הִיא הַשָּׁנָה
הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין׃ ג הָיֹה הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־יְחֶזְקֵאל בֶּן־בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל־נְהַר־כְּבָר
וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד־יְהוָה׃ ד וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה

רש"י

על נהר כבר · שם הנהר : מראות אלהים · של שם שלא היה רואה באספקלריא מאירה קורא אותו מראות אלהים כמין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממשה רבינו הוא שנאמר וביד הנביאים אדמה (הושע יב) : (ב) היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין · כמצינו למדין שלשים שנה שמנה לתחלת היובל מנה שהיובל האחרון התחיל בתחלת י"ח ליאשיה היא השנה שמצא חלקיהו את הספר (מלכים ב כב) וכן שנינו בסדר עולם שהיא היתה תחלת היובל יאשיהו מלך ל"א שנה צא מהם י"ז שעבר כבר נשתיירו י"ד שנה יהויקים מלך י"א שנה הרי כ"ה ויכניה בנו לא מלך אלא ג' חדשים וגלה · ושנה שניבא יחזקאל היתה חמישית לגלותו הרי שנת שלשים ביובל וכן מצינו בסוף נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנאמר (ויהי) בכ"ה שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחודש (לקמן מ') ואמרו רבותינו איזה שנה שראש השנה שלה בעשור לחודש הוי אומר זו שנת היובל : (ג) היה היה דבר ה' · אמרו רבותינו היה כבר לפי שאין השכינה שורה בחוצה לארץ אלא ע"י שכרתה עליו תחלה בארץ · ושנינו בברייתא דמכילתא בן אדם עמוד על רגליך (לקמן ב') הוא היה תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ויש אומרים בן אדם חוד חידה (לקמן יז) הוא תחלת הספר ואומר אני שאותה נבואה נאמרה לו קודם שגלו שהיא ראויה ליאמר לו בארץ שאין מפורש בה גולה והיא נכרת תחלת שליחותו אליהם ויונתן אף הוא כך תירגם מהוה הוה פתגם נבואה מן קדם ה' עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תניינות ואתמליל עמיה במדינת ארע כסדאי · ויחזקאל גלה עם החרש והמסגר שגלו עם יהויכין : יד ה' · כל לשון יד האמורה בספר זה ובכל לשון נבואה אינה אלא לשון אכף שהנבואה תוקפתו על כרחו כאדם משתגע דישטריני"א בלע"ז : (ד) והנה רוח סערה באה מן הצפון · היא מרכבת כסא כבוד השכינה כמה שנאמר

מצודת דוד

בין אנשי הגולה על נהר כבר : הוא הדבור האמור אחר הסור
מראות אלהים · מראות השכינה : המראה : יד ה' · כח חוזק הנבואה:
(ב) בחמשה לחדש וגו' · ר"ל בחמשה (ד) רוח סערה באה מן הצפון ·
לחדש האמור היא היתה בשנה הוא רמז על מלך בבל והכשדים
החמישית לגלות וכו' : (ג) דבר ה' · שהמה מצפון א"י והמה יבואו על
א"י

בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ לוֹ
סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃
ה וּמִתּוֹכָהּ

רש"י

כענין ולפי שבאה בחימה להשחית את ישראל לכך נדמית לרוח סערה וענן : באה מן הצפון · חוזרת היתה מארץ כשדים שהיא בצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א) ולמה הלכה שם כדי לכבוש את כל העולם תחת נ"כ שלא יאמרו האומות ביד אומה שפלה מסר את בניו שכשדים אומה שפלה היו שנאמר זה העם לא היה (ישעיה כג) כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה : ונוגה לו · לענן סביבו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם : כעין החשמל · חשמל מלאך ששמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בתינוק אחד שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצא אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל א"ר יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקב"ה ממללות כלומר משבחות ומהללות את השם ויתכן שיהא חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר חשמל מתוך האש ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה ואמר במראה השניים ומתניו ולמטה כמראה זוהר כעין החשמלה · תוס' שמעתי : (ה) ומתוכה · של אותם האש ראיתי כעין חשמל הנראה מתוך האש ולא נודע מהו ומדרש

מצודת דוד

א"י בשטף אף : ענן גדול · גם ראה ענן גדול והוא רמז על חשכת הצרות הבאות עליה : ואש מתלקחת · והוא רמז על שרפת בית ה' : ונוגה לו סביב · סביבות הדברים האלה ראה נוגה והארה והוא רמז שאחר כל הצרות יהיו מסובבים באור ישועה : ומתוכה · הדבר שבתוך כל אחת והוא הדבר המסובב ומביא את כל אלה הוא כגון החשמל הנראה מתוך האש והוא הזך אשר באש המנוקה מן העשן עד שכמעט לא יוכל העין להשיגו כמו שהיא והוא לרמז שבין הרעה ובין הטובה לא יבוא במקרה כ"א הכל בגזירת המקום וכנסו בשם חשמל על כי אין להשיגו וגם חשמל היא מלה מורכבת חש ומל שראוי לחשות ולשתוק מן המלול והדבור בו כי אין לתארו בשום דמיון : (ה) ומתוכה · [illegible]

מצודת ציון

(ד) מתלקחת · מתלהב ובוער כמו ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט') והוא מל' לקיחה כי הלהב נלקח ונאחז בדבר הנשרף : ונוגה · ענין הארה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח) : כעין · כגוון כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר י"א) : החשמל · הוא הזך אשר באש המנוקה מן העשן · אף היא מלה מורכבת חש מל וחש הוא ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהלת ג') ומל הוא מלשון מלה

דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מַרְאֵיהֶן דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה׃
ו וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם׃
ז וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל וְנֹצְצִים
כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל׃ ח וִידֵו וידי קרי אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם

רש"י

שדרשו בו רבותינו חיות הם ממללות אינו מיושב לי על הענין: דמות אדם להנה. יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכולם קילס הנביא את המרכבה בו והיא דמות פרצופו של יעקב אבינו: (ו) וארבעה פנים לאחת. לאחת זו פרצוף האדם לבדה היו ארבעה פנים וכן לאריה ולנשר ולשור הרי שש עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפים לכל אחד מן הפנים הרי ששים וארבע כנפים לחיה והוא שתרגם יונתן מאתן וחמשין ושיתא גפין: (ז) רגל ישרה. כרגלין כיונן. מכוונין זה כנגד זה. ד"א ישרה שאין להם קפילי ארכובות לכוף את שוקיהם לפי שאין להם ישיבה ולא שכיבה ואין צריכין להיות להם קפילין כעין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב: רגל עגל. רגל עגול וכן תירגם יונתן רגלין סגלגלן: ונוצצים. מתוך זהירותם דומה כאילו יוצאות מהם ניצוצות כדאמרינן במסכת יומא אף היא עשתה נברשת של זהב וכו' בשעה שחמה זורחת ניצוצות יוצאין הימנה וכו'. ונוצצים אישטונדלונ"ש בלע"ז: כעין. כמו כמראה: נחשת קלל. מזוקק ומאיר. ומנחם חברו פס קלוי באש (ויקרא ג): (ח) וידי אדם מתחת כנפיהם. כתרגומו למתחי

מצודת ציון

ודבור: (ה) חיות. ר"ל ממין החי וכן ת"י בריין: דמות. צורת: להנה. להן: (ז) ישרה. שוה מבלי עקום פרקים: וכף. הוא תחתיות הרגל: ונוצצים. מלשון ניצוץ אש: קלל. מזוקק ומזהיר וכן מרגלותיו כעין נחושת קלל (דניאל י):

מצודת דוד

למעלה ראה דמות ארבע חיות: וזה מראיהן. ר"ל זה תואר מראה גופן שהיה להן דמות גוף אדם: (ו) וארבעה פנים לאחת. כי לכל חיה היה לו ד' פרצופים והם אדם ואריה ושור ונשר אחד לכל רוח וכמ"ש בענין ואמר בזה שכ"א היה כלול מארבע וא"כ לכל החיות בכללה ס"ד פנים ולכל אחת מהפנים היו ארבע כנפים נמצא היה בין כולם רנ"ו כנפים כן ת"י: (ז) רגל ישרה. ר"ל אין בהם פרקים לכוף את שוקיהם לפי שאין להם לא שכיבה ולא ישיבה ואין להם צורך בפרקים: וכף רגליהם. תחתיות רגליהם המה כדמות כף רגל עגל: ונוצצים. הרגלים היו מזהירים וכאילו משליכים ניצוצות כגוון נחושת מזוקק המזהיר ביותר ומאליו [illegible] ניצוצות: (ח) וידי אדם. ידים כידי אדם

תחת

עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּם׃
ט חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם לֹא־יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן
אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ׃ י וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי
אַרְיֵה אֶל־הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי־שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול
לְאַרְבַּעְתָּן וּפְנֵי־נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן׃ יא וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם

רש"י

בהן גומרין דאשא וגו' וכן אנו מוצאים בספר זה וישלח הכרוב את ידו אל האש אשר בינות לכרובים וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים וכן אחריו וירא לכרובים תבנית יד אדם וגו' (לקמן י) ידי אדם חותות את האש ונותנות לכרוב והכרוב לשליח כדי שיצטננו גחלים מיד אל יד להקל הפורענות מעל ישראל: על ארבעת רבעיהם · לארבעה רוחות העולם שהרי יש להם פנים וכנפים לכל רוח: ופניהם וכנפיהם לארבעתם · כתרגומו שוי לארבעתן: (ח) חוברות אשה אל אחותה כנפיהם · כנפה של זו פרושה לצד כנפה של זו לכאן וכן לכאן עד שמחוברות ומגיעות זו לזו ובכך הם מכסות פניהם שהכנפים פרושות למעלה מן הפנים: לא יסבו בלכתן · אם רוצות ללכת לאיזה רוח שירצו אין צריכות להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד לפיכך איש אל עבר פניו ילכו לצד פניו של אותה רוח שהם רוצים ללכת ילכו: (יא) ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה · אלמלא שראיתי טעם זקף גדול

מצודת דוד

היה להם מתחת כנפיהם כן היה בכל ארבעת צדדיהם: ופניהם · הפנים והכנפים שהיו להן היו שוים לארבעת החיות זה כזה: (ט) חוברות וגו' · כנפיהם היו מחוברות ונוגעות אחת אל אחת לכסות בהם הפנים וכאשר יאמר למטה בענין: לא יסבו בלכתן · כשירצו לשנות דרכם מעבר אל עבר לא יסבו מצד אל צד לפי שכל אחד מהם ילכו אל עבר מול פניו כי יש להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה ילכו מול פניהם: (י) ודמות פניהם · מראה פני החיות אחת היה פני אדם והיה כלול מארבע וכן כולם (ופני אדם ראה מול עבר פניו): אל הימין · בעבר הימין של פני האדם: לארבעתם · כך היה בכל ארבעת החיות: מהשמאול · בעבר השמאלי של פני האדם: לארבעתן · כן היה בכל ארבעת החיות: ופני נשר לארבעתן · בכל ארבעת החיות היה פני נשר והוא היה מאחורי פני האדם: (יא) ופניהם · ר"ל ופני

מצודת ציון

(ח) רבעיהם · ת"י סטריהון והוא מל' רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: (ט) חוברות · ר"ל נוגעות: אשה אל אחותה · כן יאמר בדברים השוים וכן ופניהם איש אל אחיו (שמות כה): יסבו · מלשון סבוב והפנה: עבר · צד: (יא) וכנפיהם · באה הוי"ו במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שם א) ור"ל עם יוסף שהיה במצרים:

פְּרֻדוֹת מִלְמָעְלָה לְאִישׁ שְׁתַּיִם חֹבְרוֹת אִישׁ וּשְׁתַּיִם
מְכַסּוֹת אֵת גְּוִיֹתֵיהֶנָה׃ יב וְאִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ
אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃
יג וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי־אֵשׁ בֹּעֲרוֹת כְּמַרְאֵה
הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן־
הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק׃ יד וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃

רש"י   עיין מ"ש·

נקוד על ופניהם לא הייתי יודע לפרשו אבל הניקוד למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד תיבת ופניהם בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם · וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות אותם כיצד לאיש שתים חוברות איש לכל פנים ופנים שתים · כנפיהם חוברות לכל אחת כנף חיה זו פרושה לצד כנף חיה זו ושל זו לצד זו והפנים שבנתים מכוסים בהם ודוגמת לשון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגובה להם ויראה להם תיבת וגביהם עומדת בעצמה : ושתים מכסות · ושתי כנפים הנותרות מכסות את גויותיהנה : (יב) אל אשר יהיה שמה הרוח · הרצון ללכת : (יג) היא מתהלכת בין החיות · המראה הזאת מתהלכת בכל החיות : ונוגה לאש · יותר מאש שלנו : ברק · פלנדור"ש בלע"ז : (יד) רצוא ושוב כמראה הבזק · פירשו רבותינו

מצודת ציון

ופרודות · ענין פרישה כמו מפוזר ומפורד (אסתר ג) : גויותיהנה · גופיהן כמו גוית שאול (ש"א ל"א) : (יב) הרוח · ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל"ז) : (יג) בוערות · דולקות : הלפדים · כן יקרא העץ שהשלהבת קשורה בו וכן כלפיד יבער (שם סב) : (יד) הבזק ·

מצודת דוד

החיות הנה היו עם כנפיהם פרושות ממעל להם להיות מכוסות בהם : לאיש · לכל פנים היו שתי כנפים חוברות ונוגעות איש אל אחיו לכסות בהם הפנים : ושתים · ושתי כנפים היו מכסות את גופותן : (יב) ואיש · כל חיה מהחיות ילכו אל מול עבר פניו ר"ל בכל רוח שהלכו היה מול עבר הפנים כי היה להם פנים לכל רוח : אל אשר יהיה וגו' · אל המקום אשר יהיה הרצון ללכת הלכו כן ולא יסבו להפנות מצד אל צד בעת לכתן : (יג) ודמות החיות · צורות גוון החיות היה מראיהם כגחלי אש הבוערות ולתוספת ביאור אמר כמראה הלפידים : היא · המראה ההיא היתה מתהלכת בין כל החיות ר"ל בכולן היה המראה ההיא : ונוגה לאש · ר"ל מראה האש שהיה לחן היה בו הארה יתירה ומרובה : ומן האש · ומן מראה האש שהיה בהן היה יוצא כעין ברק : (יד) רצוא ושוב · לא עמדו במקום אחד כ"א

טו וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת
לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ טז מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין
תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם
כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ יז עַל־אַרְבַּעַת

רש"י

רצוא ושוב כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן ומנהרת לחוץ ולכנוס כך כשמוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטויה למעלה מהן כמו שמפורש בענין נרתעות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן : כמראה הבזק · דלאטנציל"א בלע"ז וגוון אש שלהם כגוון אש היוצא מן החרסין שמזקקין זהב בכור בתוכן והאש שיוצא משם לבועה בגוונים · (תוס' וי"מ הבזק לשון פיזור כמו שפירשוהו רבותינו כמראה הבזק רבי יהודה אומר בשם רבי סימון בשם רבי לוי בן פרטא כזה שבוזק גפת בכירה כלומר שמפזר גפת שהוא פסולת הזיתים בכירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירוש רצוא ושוב ועוד יש בדבריהם בזק ל' פיזור בזק בהו עפרא והוו תרבא כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח ע"ג הכבש בשביל שלא יחליקו ויש משמע בזק כמו ברק והוא לשון חפוש ע"כ תוספות) (סא"א) : (טו) אופן אחד בארץ · ברלפת הרקיע : לארבעת פניו · של כל חיה או האופן יש לו ארבעה פנים רבותינו אמרו זה סנדלפון העומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות אבל לפי הענין אנו למדין שהאופנים ארבעה הם : (טז) כעין תרשיש · כמו אבן טובה ששמה תרשיש קריסטא"ל בלע"ז : כאשר יהיה האופן · קבוע בתוך האופן · שתי וערב לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם לארבע רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לארבעת רוחותיו : (יז) על ארבעת רבעיהן וגו' · בשביל מעשה האופנים הוצרך לשנותן לומר

מצודת דוד

היו רצים ממקום למקום וחזרו למקומם במהירות רב כברק הזה המבריק ומתכנס מהר ומעט תשיגנו הראות : (טו) וארא החיות · הסתכלתי אל החיות וראיתי והנה דמות אופן אחד בארץ ר"ל למטה מן החיות : אצל החיות · אצל כל חיה מהחיות עמד אופן אחד : לארבעת פניו · ר"ל לכל ארבעת פני החיה לא היה אלא אופן אחד לא לכל פנים
(טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש · כי אבן תרשיש
גוון יפה כעין התכלת וגם הוא זך ובהיר עד שיראה בו
עבר ולכן אמר מראה האופנים היה כגוון התרשיש וגם מע
מעשה התרשיש כי היו זכים ובהירים לראות דרך בהם כמ
אבן תרשיש : לארבעתן · לארבעת האופנים : ומראיה
הראות תואר פניהם ופעולתם היה : כאשר יהיה האו

מצודת ציון

כמו הברק כי זסש"ן מתחלף : (טו) אופן · גלגל כעין של עגלה : (טז) תרשיש · שם אבן יקר :

רִבְעֵיהֶן בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ יח וְגַבֵּיהֶן
וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב
לְאַרְבַּעְתָּן׃ יט וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם
וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים׃ כ עַל אֲשֶׁר
יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים

רש"י

שאין האופנים מעכבין עליהם שאף הם עשויין לכך : (יח) וגביהן · וגב יש להם : וגובה להם ויראה להם · מאויימים הם לרואה אותם ויש פותרין יראה להם במורא עומדים : וגבותם · אילויסרציל"ש בלע"ז : מלאות עינים סביב · לראות לכל רוח שהרי לא יסבו בלכתם : (יט) מעל הארץ · מעל רצפת הרקיע וכן תרגם יונתן כמרע לרום שמיא כלומר בהנשאם מלמטה למעלה : (כ) הרוח · הרצון של הקב"ה : שמה הרוח ללכת · אין צריך לומר להם לצד זה לכו שרוחו של הקב"ה בחיות ורוח החיה באופנים :

מצודת ציון

(יח) וגביהן · מל' גבהות וכן וגבותם : עינים · גוונים הרבה והוא מל' כעין תרשיש: (כ) לעומתם · ר"ל שוה להם וכן לעומת קלעי החצר

מצודת דוד

כמראית ופעולת האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי הסבוב והחזרה כן היה מראית האופנים ופעולתם : (יז) על ארבעת רבעיהן · בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה פעולתם היה אשר על ארבעת צדדיהן בהפך לכתם ילכו ולא יסבו בלכתן הואיל והיו מתגלגלים לכל צד : (יח) וגביהן · ר"ל היה להן גב הראויה להן לפי מראיהן שהיו בדמות אופני העגלות ויאמר על המחילות הגבוהות העולות ממעל להאופנים אשר הרוכב בה יושב שם בין המחילות האלה : וגובה להם · החיות היו גבוהים הרבה ומתוך גובהם היה יראה להם כי הדבר הגבוה מאד מטיל אימה בעיני רואיו בעבור הפלגת הגובה וכן אמר בענין כעין הקרח הנורא על שמטיל אימה בעבור הפלגת הזוהר והלבנונית : וגבותם · גבי החיות ההם היו מלאות הרבה גוונים מחולפים: סביב לארבעתן · המחילות ם היו מקיפות סביבות ארבעה האופנים וכדרך העגלות : (יט) ובלכת · בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים אצלם ובעת ינשאו החיות על הארץ לעלות למעלה ינשאו גם האופנים עמהם : (כ) על אשר מקום אשר יהיה שם הרצון מאשר יתברך הרוכב בה ללכת ילכו מה גם הרצון מהחיות ללכת : והאופנים · כאשר ינשאו אז גם האופנים ינשאו לעומת החיות ושוה להם : כי רוח כל חיה תקועה היא באופנים ולכן ילכו במקום שהמה הולכים

ינשאו לעמתם כי רוח החיה באופנים : כא בלכתם ילכו
ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל הארץ ינשאו האופנים
לעמתם כי רוח החיה באופנים : כב ודמות על־ראשי
החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על־ראשיהם
מלמעלה : כג ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אשה אל־
אחותה לאיש שתים מכסות להנה ולאיש שתים
מכסות להנה את גויתיהם : כד ואשמע את־קול
כנפיהם כקול מים רבים כקול־שדי בלכתם קול המלה

רש"י

(כא) בלכתם · החיות : ילכו · האופנים : (כב) הקרח הנורא · ת"י גליד חסין גלימ"ש פור"ט בלע"ז : (כג) ישרות · מכוונות : (כד) כקול מים רבים · יכול קול נמוך ת"ל כקול שדי כקול המפורש בכתובים קול ה' בכח קול ה' שובר ארזים (תהלים כט) : קול המולה כקול מחנה · קל מלוליהון כד מודן ומברכין ית רבונהון כו' כקל משרית מלאכי מרומא :

מצודת דוד

הולכים : (כא) בלכתם · בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים וכו' וכפל הדבר לחיזוק לומר שלא תשתנה לעולם : (כב) ודמות וגו' · ר"ל ודמות השטות ופרוש על ראשי החיות היה כגוון הקרח הנורא ר"ל המטיל אימה בעין רואיו בעבור הפלגת זהרו ולבנינותו : נטוי · והיה נטוי ופרוש על ראשיהם מלמעלה : (כג) ותחת הרקיע וגו' · ר"ל כנפיהם שהיו ישרות ומכוונות להיות חוברות אשה אל אחותה הם היו מתחת הרקיע : לאיש וגו' ולאיש וגו' · ר"ל לפנים הזה היו שתי כנפים מכסות להן ולפנים זה היו וכו' זה כזה דמות אחד להן וחוזר ומפרש שהכנפים ההם היו מכסות את גופותם : (כד) את קול כנפיהם · קול הרעשת כנפיהם : כקול מים רבים · שהיה כמו קול מים רבים השוטפים וכקול שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וגו' קול גדול (דברים ה') : בלכתם · ר"ל הקול הזה שמעתי בעת הליכה : קול המולה · קול שאון המייתם היה כקול מחנה מהמון עם :

מצודת ציון

(שמות לח) : החיה · ר"ל כל חי או שם הכלל : (כב) רקיע · ענין שטיחה ופרישה כמו לרוקע הארץ (תהלים קלו) : הקרח · הוא הגליד הנקפא והנקרש ע"פ המים בימי הקור וכן משליך קרחו (שם קמז) : (כג) ישרות · מל' ישר ושוה : (כד) המולה · ענין המיה ושאון וכן

בעמדם

כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן: כה ויהי־קול מעל
לרקיע אשר על־ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן:
כו ומעל לרקיע אשר על־ראשם כמראה אבן־ספיר
דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו
מלמעלה: כז וארא ׀ כעין חשמל כמראה־אש בית־
לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה
ראיתי כמראה־אש ונגה לו סביב: כח כמראה הקשת
אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב

רש"י

בעמדם תרפינה כנפיהן · מלהשמיע קול ויונתן תרגם במקמהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא · דבורו של מקום היוצא ממעל לרקיע להשמיע לנביאים שליחותו כמו שמסיים והולך ויהי קול וגו' ומדרש אגדה בעמדם מלקלס בשביל ישראל שיקלסו תחלה: (כה) ויהי קול מעל לרקיע · ת"י ובזמן דהוה רעוא קדמוהי לאשמעא דבורא לעבדוהי נביי ישראל הוי קלא משתמע מעילוי רקיע מבין כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון: תרפינה כנפיהן · מאימת הדבור: (כז) וארא כעין חשמל · לא נתן רשות להתבונן במקרא זה:

מצודת ציון

לקול המולה (ירמיה י"א): תרפינה ·

מצודת דוד

בעמדם · בעת עמדו במקומ' היו מרפים כנפיהם ר"ל לא הרעישו אז בכנפים להשמיע קול: (כה) ויהי קול וגו' · חוזר על מה שאמר בעמדם וגו' לפרש מתי עמדו ולא הרעישו ואמר כשהיה הקול יוצא מעל הרקיע אשר על ראשם ר"ל כשהיה המקום ב"ה מדבר אל הנביאים ובעמדם בעת ההיא אז תרפינה כנפיהן: (כו) כמראה · ר"ל ראיתי דבר מזהיר כאבן ספיר והוא כדמות כסא ועל דמות הכסא ראיתי דמות כמראה אדם על הכסא ממעל והוא רמז על האל ית' ואמר דמות כמראה לומר שאין לו דמות כלל אבל אמרו בלשון דמות להסביר את האוזן שראה את השכינה נוסעת מכה"מ כמלך היושב בכסא על המרכבה: (כז) וארא כעין חשמל · ר"ל כאשר הסתכלתי לראות מראה האדם היושב על הכסא ראיתי כגוון חשמל והוא הזך והנקי מן האש אשר מעט תשיגנו הראות וכן אין להשיג את האל ית' והחשמל היא מלה מורכבת חש מל שראוי לחשות מן המלול בו: בית לה סביב · ר"ל אל החשמל היה לה כעין בית מסביב ומראה הבית היה כמראה אש: ממראה וגו' · כן הוא ממראה מתניו ולמעלה שם הוא כעין חשמל ובית לה מסביב כמראה אש: וממראה וגו' · אבל ממראה מתניו ולמטה ראיתי מראהו כמראה אש וסביב לה היה האור וזריחה: (כח) כמראה ·

הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד־יְהוָה וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי
וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר׃ ב א וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם עֲמֹד
עַל־רַגְלֶיךָ וַאֲדַבֵּר אֹתָךְ׃ ב וַתָּבֹא בִי רוּחַ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי
וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וָאֶשְׁמַע אֵת מִדַּבֵּר אֵלָי׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי
בֶּן־אָדָם שׁוֹלֵחַ אֲנִי אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גּוֹיִם
הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ־בִי הֵמָּה וַאֲבוֹתָם פָּשְׁעוּ בִי עַד־

רש"י

בית לה · מלפנים לה כמראה אש : (כח) ואפול על פני · ואשתטחית : ואשמע קול מדבר · ומה דבר : (א) ויאמר אלי בן אדם וגו' · בן אדם קורא ליחזקאל מתוך שראה המרכבה הולך בין בני עליים ומשתמש בה כמלאכים לומר אין כאן ילוד אשה אלא זה כן הטעים איש אחד לרבי והנאהו (ולי נראה שלא קראו בן אדם אלא בשביל שלא תהא דעתו רחבה עליו מתוך שהיה גם לבו במראה המרכבה ובמלאכת עליונים) (סא"א) : (ב) את מדבר אלי · את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה שהאומר מדבר (בשוא) נשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל פנים והאומר מדבר (בחירק) משמעו שהשכינה מדבר בפני עצמו בכבודו ושלוחיו ישמעו פורפאלו"ן בלע"ז : אל גוים המורדים · שני שבטים קרויין שני

מצודת דוד

כמו מראה הקשת וגו' כן היה מראה הנוגה אשר סביב : הוא מראה · המראה הזה שראיתי הוא מראה דמות כבוד ה' כי ראהו נוסע מכה"מ בדמות מלך יושב על המרכבה והולך : ואראה · וכאשר ראיתי את כל זה אז נפלתי על פני להשתחות מול ה' ואז שמעתי קול מדבר והוא האמור במקרא שלאחריו ויאמר אלי בן אדם וכו' : ב (א) בן אדם · קראו בן אדם כדי שלא יתגאה ויחשוב עצמו כאחד מן המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת : עמוד · לפי שנפל על פניו אמר לו עמוד על רגליך : (ב) רוח · ר"ל רוח התעוררות ומחזק מן החולשה אשר באתהו בעבור המראה שראה : כאשר · בעת אשר דבר אלי : ותעמידני · הרוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי : את מדבר אלי · ר"ל את הדבר שהיה מדבר אלי : (ג) שולח · עתה אני שולח אותך : אל גוים · הם יהודה ובנימין שהם שבטים וכ"א קרוי עם לעצמו : המה ואבותם · ר"ל המה עם אבותם כמו שאבותם פשעו בי כן פשעו בי גם המה עד עצם היום הזה :

מצודת ציון

מלשון רפיון והשקטה : ב (א) אותך · כמו אתך התי"ו בדגש ור"ל עמך : (ג) עצם · עצם היום · גוף היום

עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ ד וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים וְחִזְקֵי־לֵב אֲנִי
שׁוֹלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
ה וְהֵמָּה אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה
וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם׃ ו וְאַתָּה בֶן־אָדָם אַל־
תִּירָא מֵהֶם וּמִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא כִּי סָרָבִים וְסַלּוֹנִים
אוֹתָךְ וְאֶל־עַקְרַבִּים אַתָּה יוֹשֵׁב מִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא
וּמִפְּנֵיהֶם אַל־תֵּחָת כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה׃ ז וְדִבַּרְתָּ אֶת־

קמץ בז"ק

רש"י

גוים: (ד) והבנים · לפי שאמר אבותם פשעו בי ואלו בניהם קשי פנים: (ה) והמה · שמא ישמעו · ושמא יחדלו מלשמוע: כי ידעתי כי בית מרי · הם אנשי קנתורין אלא שאני חפץ שידעו לעת פורענותם: כי נביא היה בתוכם · שהוכיחם ולא שמעו: (ו) סרבים · לשון מרדות כלומר סרבנים ודונש פתר אותו לשון קוצים ועשבים שמות להם: וסלונים · לשון קוצים וכן סלון ממאיר וקוץ מכאיב (לקמן כח): ואל עקרבים אתה יושב · העם אשר אתה מוכיח ילאוך ויקניטוך כאילו אתה יושב על עקרבים ועוקצין אותך מכל צדדיך: עקרבים · אגלינטייר"ש בלע"ז נ"א עקרבים ממש וכן תרגם

מצודת ציון

וכן בעצם היום הזה (בראשית ז): (ד) קשי פנים · הוא הפוך מן בושת הפנים כי זהו פניו רכות וממהר להלבין בשביל בושה קטנה ולא כן קשה הפנים: (ה) מרי · ענין מרד כמו ממרים הייתם (דברים ט'): (ז) סרבים · מל' סרוב ומיאון: וסלונים · מין קוצים כמו סלון ממאיר (לקמן כח): עקרבים · הם מיני קוצים כמו ואני בעקרבים (דה"ב י): תחת · ענין

מצודת דוד

(ד) והבנים · ואלה הבנים אשר הם קשי פנים וחזקי לב מה שלא כן היו אבותיהם אליהם אני שולח אותך: ואמרת וגו' · כאומר ולכן לא תאמר להם דבר מה בשמך כי בודאי לא ישמעו אליך רק בכל פעם תאמר להם בשמי כה אמר ה': (ה) והמה · כאומר אתה אומר בשמי בין ישמעו המה את הדבר בין שיחדלו לשמוע כי בית מרי המה וקרוב הדבר שלא ישמעו גם אם תאמר בשמי: וידעו · ר"ל ועכ"ז יבוא תועלת כי בבוא הפורעניות ידעו כי נביא היה בתוכם והזהירם ולא שמעו ולא יהרהרו אחר מדת הדין: (ו) ומדבריהם · אם שיגזמו לעשות עמך רעה: כי סרבים · ר"ל אשר נמצאו עמך אנשים סרבנים מכאיבים בדברי קנתור כקוצים: ואל עקרבים · עם בני אדם מכאיבים כקוצים אתה יושב והוא כפל ענין במ"ש: מדבריהם · עכ"ז אל תירא מדבריהם: כי בית מרי המה · ר"ל

דְּבָרַי אֲלֵיהֶם אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי מְרִי הֵמָּה׃
ח וְאַתָּה בֶן־אָדָם שְׁמַע אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אַל־
תְּהִי־מֶרִי כְּבֵית הַמֶּרִי פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי
נֹתֵן אֵלֶיךָ׃ ט וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה־יָד שְׁלוּחָה אֵלָי וְהִנֵּה־בוֹ
מְגִלַּת־סֵפֶר׃ י וַיִּפְרֹשׂ אוֹתָהּ לְפָנַי וְהִיא כְתוּבָה פָּנִים
וְאָחוֹר וְכָתוּב אֵלֶיהָ קִנִים וָהֶגֶה וָהִי׃ ג א וַיֹּאמֶר אֵלַי
בֶּן־אָדָם אֵת אֲשֶׁר־תִּמְצָא אֱכוֹל אֱכוֹל אֶת־הַמְּגִלָּה

רש"י

יונתן וכגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב : (ח) אל תהי מרי · מלינך בשליחותי : פצה · פתח וכן פצו עלינו פיהם (איכה ג) : פצה פיך ואכול · משל הוא הטה אזנך ושמע ויערב לך כאילו אתה אוכל מאכל לרעבון : את אשר אני נותן אליך · מה היא הנתינה היא מגלת הספר : (ט) והנה וגו' · יש דברים משמשין לשון זכר ול' נקבה כמו השמש יצא על הארץ (בראשית יט) וזרחה לכם יראי שמי שמש וגו' (מלאכי ג) אל המחנה האחת והכהו (בראשית לב) : (י) פנים ואחור · מה דהוה מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא : קינים · פורענות של צדיקים בעולם הזה : והגה · מתן שכרן שירננו עליו לעתיד לבא : והי · נהי של רשעים לעולם הבא :

מצודת דוד

המה בית מרי לבד אבל לא ירשיעו לעשות עמך רעה : (ז) אם ישמעו · בין שישמעו בין שיחדלו מלשמוע כי בית מרי המה וקרוב הדבר שיחדלו מלשמוע : (ח) אל תהי מרי · אל תהי מורד בדבר השליחות למאן ללכת להיות דומה כבית המרי : פצה פיך · פתח פיך ואכול וכו' היא המגלה הנתונה לו ר"ל למוד הדברים וזכור אותם למען יהיו שגורים בפיך : (ט) הנה וגו' · בהיד השלוחה היה מגלה כתובה : (י) ויפרוש · היד שהיא פרשה המגלה לפני והיתה כתובה משני עברים תם שהוא נגד פני האדם הקורא ומה שהוא אחורי המגלה מעבר השני : וכתוב אליה · והיה כתוב עליה קינים והגה והי והם ענין נהי ומספד האמורים על רעות ישראל וצרותיו : ג (א) את אשר תמצא · ר"ל כל הכתוב במגלה בין בפנים בין באחור : אכול · ר"ל

מצודת ציון

שבר ופחד כמו אל תחת (ירמיה א') : (ח) פצה · פתח כמו פציתי פי (שופטים י"א) : (ט) שלוחה · ענין הושטה כמו ידה ליתד תשלחנה (שם ה'): מגלת · מל' גליון ואגרת ויקרא כן ע"ש שגוללין אותו : ספר · ענין כתיבה ע"ש שיש בו ספורי דברים : (י) קינים · מל' קינה : והגה · ענין המיה כעין יללה וכן אהגה כיונה (ישעיה לח) : והי · הוא ענין מספד

הַזֹּאת וְלֵךְ דַּבֵּר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב וָאֶפְתַּח אֶת־פִּי
וַיַּאֲכִלֵנִי אֵת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם
בִּטְנְךָ תַאֲכֵל וּמֵעֶיךָ תְמַלֵּא אֵת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי
נֹתֵן אֵלֶיךָ וָאֹכְלָה וַתְּהִי בְּפִי כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק׃ ד וַיֹּאמֶר
אֵלָי בֶּן־אָדָם לֶךְ־בֹּא אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְדִבַּרְתָּ בִדְבָרַי
אֲלֵיהֶם׃ ה כִּי לֹא אֶל־עַם עִמְקֵי שָׂפָה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן
אַתָּה שָׁלוּחַ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ו לֹא ׀ אֶל־עַמִּים רַבִּים
עִמְקֵי שָׂפָה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם אִם־

רש"י

(ג) **ואוכלה** ותהי בפי וגו' · וקבילתה והות פתגמהא בפומי כדבש חלי : (ה) **עמקי שפה** · שיהא להם לשון עמוק שאינך מכיר בו : **אל בית ישראל** · כי אל בית ישראל אני שולחך אשר לשונם כלשונך : (ו) **אם לא אליהם** שלחתיך וגו' · לשון שבועה היא אם אליהם שלחתיך חי אני אם לא המה

מצודת ציון

ונהי : ג (ה) **עמקי** · ר"ל קשה : **שפה** · כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם (בראשית יא) : (ו) **תשמע** · ענין הבנה: **אם לא** · הוא ענין שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה זאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא

מצודת דוד

למוד וקבל האמרים : **אכול וגו'** · וכאשר תלמוד ותקבל את דברי המגלה אז לך דבר וכו' את הדברים אשר אצוך : (ב) **ויאכילני** · ר"ל שם בפי ולמדני את דברי המגלה : (ג) **בטנך** תאכל וגו' · ואל תקיאה ר"ל קשוב הדבר ואל תסיחה מדעתך לשכחה :

ואוכלה · קבלתי דבר המגלה והיתה בפי כדבש לענין המתיקות ר"ל שהטעם בלב רצון ובחשק נפלא על כי היו דברי ה' עם כי היו יעודים רעים ומרים : (ד) **בדברי** · באופן הדברים שאדבר אני ולא תשנה דבר כי יותר מקובל על הלב סדור הדברים עצמם האמורים מפי ה' : (ה) **כי לא** וגו' · אינך צריך לשנות אופן הדברים לפי ענין ההרגל שלך במליצת הלשון שתאמר אליהם לפי שלא אל עם שלשונם עמוק וכבד ממך שלא הורגלת בו אתה שלוח ממני כי הלא אל בית ישראל אתה שלוח ושפה אחת לכם לכן דבר בזה הלשון ובזה הסדור שאומר לך : (ו) **לא אל עמים רבים** · אין אתה שלוח אל עמים רבים מתחלפי לשונות אשר עמקו וכבדו ממך אשר לא תשמע דבריהם בטוב לשיהא סבה לשנות הסדר ולהרחיב הדבור בלשון המובן לכולם למען לא ימצאו מה להשיב ר"ל אין לך צורך לשנות הסדר לא בעבור מאמרך בלשון שלא הורגלת בו ולא בעבור שלא תבין בטוב תשובת השומעים : **אם לא** · הריני נשבע אילו שלחתיך אל

לֹא אֲלֵיהֶם שְׁלַחְתִּיךָ הֵמָּה יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ׃ ז וּבֵית יִשְׂרָאֵל
לֹא יֹאבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלֶיךָ כִּי־אֵינָם אֹבִים לִשְׁמֹעַ אֵלָי כִּי כָּל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל חִזְקֵי־מֵצַח וּקְשֵׁי־לֵב הֵמָּה׃ ח הִנֵּה נָתַתִּי
אֶת־פָּנֶיךָ חֲזָקִים לְעֻמַּת פְּנֵיהֶם וְאֶת־מִצְחֲךָ חָזָק
לְעֻמַּת מִצְחָם׃ ט כְּשָׁמִיר חָזָק מִצֹּר נָתַתִּי מִצְחֶךָ לֹא־
תִירָא אוֹתָם וְלֹא־תֵחַת מִפְּנֵיהֶם כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה׃
י וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם אֶת־כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
אֵלֶיךָ קַח בִּלְבָבְךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע׃ יא וְלֵךְ בֹּא אֶל־הַגּוֹלָה
אֶל־בְּנֵי עַמֶּךָ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר

רש"י

ישמעו אליך ומקרא מסורס הוא : (ט) כשמיר · מין תולעת הוא שמראין אותו על האבן והיא נבקעת כנגדו (הג"ה נ"א שמיר לשון סלע חזק ובתרגום ירושלמי הוא תרגום של צור ויונתן תרגם מצור החלמיש (דברים ח) שמיר טנרא ויש משמע שמיר הברזל החזק כי כמו שנקרא הצור החזק שמיר כמו כן נקרא הברזל שמיר בשביל חזקו סה"א) : (יא) כה אמר אדני אלהים · הנבואה

מצודת דוד

כעמים עם כי הייתי מוכרח לשנות סדר הדברים ואינם מקובלים כ"כ על הלב כסדר הדברים היוצאים מפי עכ"ז היו שומעים אליך : (ז) ובית ישראל · אבל בית ישראל לא יאבו לשמוע אליך עם כי תאמר להם כסדור מאמרי כי אינם רוצים לשמוע גם אלי ר"ל אף סדור הדברים אשר יצאו מפי אינם מקובלים על לבבם : חזקי מצח · כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר שהוא מרים מצחו ומחזקו וכן ומצחך נחושה (ישעיה מח) : (ח) את פניך חזקים · להעיז למולם ביותר בלי הראות להם הכנעה מה : ואת מצחך וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ט) כשמיר · כמו השמיר שהוא חזק מן הצור כן נתתי את מצחך חזק ממצחם : כי בית מרי המה · ר"ל המה בית מרי לבד אבל לא ירשיעו לעשות עמך רעה : (י) קח בלבבך · שמור בלבך והשמירה בלבב תהיה על כי תאזין האמרים באזניך ודוגמתו הקילותי והראה (ירמיה לא) ור"ל ההקלה היתה על כי ראיתי : (יא) אל הגולה · אל אנשי הגולה אשר ישבו במקום אחר על נהר כבר : ודברת אליהם ואמרת אליהם · ר"ל פעם אחר פעם תדבר אליהם ותוכיחם בדבר ה'

מצודת ציון

כתים (ישעיה ה) : (ז) לא יאבו · לא ירצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (ח) לעומת · נוכח : (ט) כשמיר · הוא ברזל החזק וכן כצפורן שמיר (ירמיה יז) : מצור ·

אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֑ה אִם־יִשְׁמְע֖וּ וְאִם־יֶחְדָּֽלוּ׃ יב וַתִּשָּׂאֵ֣נִי ר֔וּחַ
וָאֶשְׁמַ֣ע אַחֲרַ֔י ק֖וֹל רַ֣עַשׁ גָּד֑וֹל בָּר֥וּךְ כְּבוֹד־יְהֹוָ֖ה מִמְּקוֹמֽוֹ׃
יג וְק֣וֹל ׀ כַּנְפֵ֣י הַחַיּ֗וֹת מַשִּׁיקוֹת֙ אִשָּׁ֣ה אֶל־אֲחוֹתָ֔הּ וְק֥וֹל
הָאוֹפַנִּ֖ים לְעֻמָּתָ֑ם וְק֖וֹל רַ֥עַשׁ גָּדֽוֹל׃ יד וְר֥וּחַ נְשָׂאַ֖תְנִי
וַתִּקָּחֵ֑נִי וָאֵלֵ֥ךְ מַר֙ בַּחֲמַ֣ת רוּחִ֔י וְיַד־יְהֹוָ֖ה עָלַ֥י חָזָֽקָה׃
טו וָאָב֨וֹא אֶל־הַגּוֹלָ֜ה תֵּ֣ל אָבִ֗יב הַיֹּשְׁבִ֤ים אֶל־נְהַר־כְּבָר֙
וָאֵשֵׁ֕ר ואשב קרי הֵ֖מָּה יוֹשְׁבִ֣ים שָׁ֑ם וָאֵשֵׁ֥ב שָׁ֛ם שִׁבְעַ֥ת

רש"י

כזאת לאומרה אליהם: אם ישמעו · או ישמעו או יחדלו אתה אמור אותה אליהם: (יב) ותשאני רוח · לאחר שגמר דבריו צוה אל הרוח לשאתי אל המקום אשר בני הגולה שם: (יג) משיקות · ל' נשיקה מקישות זו אל זו והיה נשמע בהקשתן כמו שאומר למעלה ואשמע את קול כנפיהן: (יד) ואלך מר · שהיה קשה בעיני לקנטר את בני עמי: ויד ה' עלי חזקה · אכפו וכאו להוליכני על כרחי: (טו) תל אביב · לשם אביב שם מקום:

מצודת ציון

מסלע: (יג) משיקות · מלשון נשיקה כי בהגעתן זו לזו כאילו נושקות זו לזו: (יד) בחמת · מלשון חמה

מצודת דוד

לומר בכל פעם כה אמר ה': אם ישמעו · כאומר אתה אמור בשמי בין ישמעו לך בין יחדלו משמוע: (יב) ותשאני רוח · הרוח נשא אותי ממקום מעמדי ושמעתי מאחורי קול ברעש גדול אומר ברוך כבוד ה' ממקומו כאומר אל הנביא אל תחשוב שבסור השכינה ממקומו מבית קה"ק לא יהיה ברוך ומהולל כבוד ה' כמו שהיה בהיותו במקומו בבית קה"ק כי אע"פ שסר ממקומו הוא ברוך ומהולל אבל ישראל הם הם החסרים בהסרת השכינה מביניהם אבל כבוד ה' הוא תמיד ברוך ומהולל: (יג) וקול כנפי החיות · ר"ל ואז שמעתי קול כנפי החיות שהן נוגעות זו בזו כאלו מנשקות זא"ז וזה היה סלוק השכינה כאילו החיות מוליכי המרכבה עופפים משם ובפריחתן יגעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול: וקול האופנים לעמתם · גם שמעתי קול האופנים כשהם מתגלגלים והיה קולם לעומת קול כנפי החיות ושוה להם: וקול · והיה קול רעש גדול: (יד) ורוח נשאתני · חזר לדבריו לומר הרוח שנשא אותי ממקומי לקח אותי משם אל מקום אחר: ואלך · שם הלכתי במר נפש בחמת רוחי כדרך המיצר ודואג שהוא מלא חמה וכעס ודאגתו היה על כי ראה סלוק השכינה מבית קה"ק: ויד ה' · כח חוזק הנבואה היתה עלי חזקה ללכת אל בני הגולה להנבאות להם: (טו) אל הגולה תל אביב · אל בני הגולה אשר בתל אביב והוא שם מקום: היושבים · אשר היו יושבים על נהר כבר: ואשב ·

יָמִים מַשְׁמִים בְּתוֹכָם׃ טז וַיְהִי מִקְצֵה שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יז בֶּן־אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ אוֹתָם מִמֶּנִּי׃
יח בְּאָמְרִי לָרָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא הִזְהַרְתּוֹ וְלֹא דִבַּרְתָּ
לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה לְחַיֹּתוֹ הוּא רָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ
יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ׃ יט וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע
וְלֹא־שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה הוּא בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה
אֶת־נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ׃ כ וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקוֹ וְעָשָׂה עָוֶל
וְנָתַתִּי מִכְשׁוֹל לְפָנָיו הוּא יָמוּת כִּי לֹא הִזְהַרְתּוֹ בְּחַטָּאתוֹ

פתח בס״פ

רש״י

משמים. משתוממים. אדם משותק מלדבר: (יז) צופה נתתיך. למה אתה דומה הלא כצופה שמעמידים על המגדלים לראות אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר להזהיר את העם שיכנסו ויתחזקו כן נתתיך להזהירם להשמר מן הפורענות שלא תביאנו עליהם: (כ) ונתתי מכשול לפניו. כשהוא עושה דברין בכלנע

מצודת דוד

ישבתי במקום אשר המה יושבים שם והנה ישבתי שם שבעת ימים בתוכם תמה ונבהל ומשתק: (יז) צפה. כמו שהצופה העומד לראות אם גייסות באים להזהיר בני העיר להיות נשמרים מהם כן העמדתיך להזהיר את העם על התשובה להיות נשמרים מהפורעניות המעותדת לבוא: ושמעת. וכאשר תשמע מפי דבר פורעניות תזהיר אותם בשליחותי לעשות תשובה: (יח) באמרי לרשע. ר״ל באמרי לך על הרשע שימות ואתה לא הזהרתו ולא דברת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו הרשעה למען ישאר חי: הוא רשע. הנה הרשע ההוא ימות בעבור עונו ואדרוש דמו מידך ר״ל תקבל עונש על מיתתו כי אם היית מזהירו. אולי היה שב מדרכו ולא היה מת: (יט) ואתה. אבל אם אתה הזהרת את הרשע והוא לא שב מרשעתו: את נפשך הצלת. ר״ל לא תקבל עונש על מיתתו הואיל והזהרתו: (כ) ובשוב צדיק. כאשר הצדיק יחזור מצדקו ויעשה עול כי יטעה לחשוב שבעבור שהיה צדיק מימים רבים יכפר לו האלהים על העול שעושה עתה: ונתתי מכשול. אזמין לפניו מכשול לרה והוא ימות בה: כי לא הזהרתו. אם לא הזהרתו

מצודת ציון

(טו) משמים. ענין תמהון ושתיקה כמו אשתומם כשעה חדא (דניאל ד׳): (טז) מקצה. מסוף: (יז) צופה. הוא העומד על מגדל העיר ומביט מי ומי הבאים אל העיר: והזהרת. מל׳ אזהרה: (יח) אבקש.

יָמוּת וְלֹא תִזָּכַרְןָ צִדְקֹתָו צדקתיו ק' אֲשֶׁר עָשָׂה וְדָמוֹ מִיָּדְךָ
אֲבַקֵּשׁ : כא וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתּוֹ צַדִּיק לְבִלְתִּי חֲטֹא צַדִּיק
וְהוּא לֹא־חָטָא חָיוֹ יִחְיֶה כִּי נִזְהָר וְאַתָּה אֶת־נַפְשְׁךָ
הִצַּלְתָּ : כב וַתְּהִי עָלַי שָׁם יַד־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קוּם
צֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר אוֹתָךְ : כג וָאָקוּם וָאֵצֵא
אֶל־הַבִּקְעָה וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד־יְהוָה עֹמֵד כַּכָּבוֹד אֲשֶׁר
רָאִיתִי עַל־נְהַר־כְּבָר וָאֶפֹּל עַל־פָּנָי : כד וַתָּבֹא־בִי רוּחַ
וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וַיְדַבֵּר אֹתִי וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא הִסָּגֵר
בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ : כה וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנֵּה נָתְנוּ עָלֶיךָ עֲבוֹתִים
וַאֲסָרוּךָ בָּהֶם וְלֹא תֵצֵא בְּתוֹכָם : כו וּלְשׁוֹנְךָ אַדְבִּיק

קמץ בז"ק · פתח בס"פ

רש"י

ומראה עצמו כצדיק אני נותן עבירה מפורסמת לפניו כדי לגלות מעשיו וכשאביא רעה עליו לא יהרהרו אחרי : ולא תזכרן צדקותיו · פירשו רבותינו בתוהא על הראשונות שמתחרט על הצדקות הראשונות שעשה : (כג) והנה שם כבוד ה' עומד · הקדים על ידי לילך שם לגלת ענוה יתירה מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן התלמיד ממתין לרב וכאן הרב ממתין לתלמיד : (כד) הסגר בתוך ביתך · להראותם שאינם ראויין לתוכחה : (כה) הנה נתנו עליך עבותים · כוי אסור בביתך כאילו נאסרת בעבותים

מצודת ציון

אדרוש לשלםגמול עליה:(כה)עבותים· חבלים עבות בם ג' יתרים: ואסרוך·

מצודת דוד

הנה הוא ימות בעבור חטאתו והצדקות אשר עשה מאז לא תזכרנה לו להגן עליו מן המיתה ואת דמו אדרוש מידך כי אם הזהרתו אולי עמד בצדקו : (כא) ואתה · אבל אם אתה הזהרת את הצדיק לבל יחטא בבטחון היותו צדיק עד הנה והוא שמע לך ולא חטא כפי מה שחשב : חיו יחיה · אף שחשב לחטוא הואיל ולא חטא חיה יחיה כי קבל את האזהרה : ואתה את נפשך הצלת · כי אם לא הזהרתו היה עושה כמחשבתו והיה מת בחטאתו והיה דמו נדרש ממך : (כב) יד ה' · כח חוזק הנבואה : (כג) ככבוד · כדמות מראה המרכבה אשר ראיתי וכו' : ואפול וגו' · להשתחות לה' : (כד) רוח · ר"ל רוח התעוררות ומתוזק : ותעמידני · הרוח הזה התזיק אותי והעמיד אותי על רגלי : בוא הסגר וגו' · לשבת מבלי חברת אנשים : (כה) הנה נתנו וגו' · ר"ל תהא כלוא בביתך כאלו נתנו עליך חבלים עבות ואסרו אותך בהם לבל תוכל לזוז משם : בתוכם · בהם

אֶל־חִכֵּ֔ךָ וְנֶ֣אֱלַ֔מְתָּ וְלֹא־תִהְיֶ֥ה לָהֶ֖ם לְאִ֣ישׁ מוֹכִ֑יחַ כִּ֛י בֵּ֥ית
מְרִ֖י הֵֽמָּה׃ כז וּֽבְדַבְּרִ֤י אֽוֹתְךָ֙ אֶפְתַּ֣ח אֶת־פִּ֔יךָ וְאָמַרְתָּ֣
אֲלֵיהֶ֔ם כֹּ֥ה אָמַ֖ר אֲדֹנָ֣י יְהוִ֑ה הַשֹּׁמֵ֤עַ ׀ יִשְׁמָע֙ וְהֶחָדֵ֣ל ׀
יֶחְדָּ֔ל כִּ֛י בֵּ֥ית מְרִ֖י הֵֽמָּה׃ ד א וְאַתָּ֤ה בֶן־אָדָם֙ קַח־לְךָ֣
לְבֵנָ֔ה וְנָתַתָּ֥ה אוֹתָ֖הּ לְפָנֶ֑יךָ וְחַקּוֹתָ֥ עָלֶ֛יהָ עִ֖יר אֶת־
יְרוּשָׁלִָֽם׃ ב וְנָתַתָּ֨ה עָלֶ֜יהָ מָצ֗וֹר וּבָנִ֤יתָ עָלֶ֙יהָ֙ דָּיֵ֔ק וְשָׁפַכְתָּ֥

קמץ בז"ק · עיין מ"ש — המ"ם בקמץ

רש"י

וכן ת"י סא גזירת פתגמי פומי עלך כאסור גדילן וגו׳: (כז) ובדברי אותך · כשאפתח לדבר אתך אשלחך אליהם: ואמרת אליהם כה אמר אדני אלהים · את כל דברי שליחותי: השומע ישמע · אין זה מן השליחות אלא רוה"ק אמר לנביא אתה אמור אליהם שליחותי והם השומע ישמע והחדל יחדל כי ידעתי כי לא כולם ישמעו כי בית מרי המה: (א) לבנה · טויל"ס בלע"ז ויש מהם שהם גדולות: (ב) דיק · מגיניי"ל בלע"ז שמשליכין בו

מצודת דוד

אנשי הגולה: (כו) ולשונך אדביק · ר"ל לא תדבר עמהם כאלו הדבקתי לשונך אל חכך לבל תוכל לדבר: ונאלמת · תהיה כאלם ולא תהיה למולם לאיש מוכיח שדרכו למחות ולהוכיח מלבו בעת יראה מי עושה הרע: כי בית מרי המה · לכן לא תוכיחם מלבך כי ימרו בך: (כז) בדברי אותך · וכשאדבר אני בך לשלחך להתנבאות להם אז אפתח את פיך למהר לדבר נחות עם כי לא תהיה רגיל כ"כ לדבר עם אנשים לייסר דרכם: ואמרת · כאשר אשלחך תאמר להם כה אמר ה׳ ר"ל לא מלבי אני אומר כ"א דבר ה׳ המה: השומע · אתה אמור בשמי מי שירצה לשמוע ישמע ומי שיחדל לשמוע יחדל ואין עליך לכופם על השמועה כי בית מרי המה וימרו בך ולא ישמעו אליך אם תרצה לכופם ולכן הנח להם: ד (א) ונתתה · העמידה מול פניך וחקוק עליה צורת עיר וחזר ופירש את ירושלים: (ב) ונתתה עליה מצור · ר"ל תצייר על העיר ההיא המחוקקה צורת מצור כאלו האויבים צרים עליה: ובנית וגו׳ · ר"ל תצייר עליה כעין דיק וכו׳ וכולם המה

מצודת ציון

ענין קשור: (כו) חכך · החיך שמעל הלשון: ד (א) לבנה · עשויה מן הטיט ומייבשים בחמה או שורפים אותה באש וכן נלבנה לבנים (בראשית יא): וחקות · מלשון חקיקה: (ב) מצור · האויבים המקיפים העיר ללכדה יקרא מצור כי מצירים להם: דיק · הוא מגדל הלבנה

עָלֶיהָ סֹלְלָה וְנָתַתָּה עָלֶיהָ מַחֲנוֹת וְשִׂים־עָלֶיהָ כָּרִים
סָבִיב׃ ג וְאַתָּה קַח־לְךָ מַחֲבַת בַּרְזֶל וְנָתַתָּה אוֹתָהּ קִיר
בַּרְזֶל בֵּינְךָ וּבֵין הָעִיר וַהֲכִינֹתָה אֶת־פָּנֶיךָ אֵלֶיהָ וְהָיְתָה
בַמָּצוֹר וְצַרְתָּ עָלֶיהָ אוֹת הִיא לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ד וְאַתָּה
שְׁכַב עַל־צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי וְשַׂמְתָּ אֶת־עֲוֺן בֵּית־יִשְׂרָאֵל
עָלָיו מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו תִּשָּׂא אֶת־עֲוֺנָם׃
ה וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת־שְׁנֵי עֲוֺנָם לְמִסְפַּר יָמִים שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת

רש"י

אבנים לעיר: סוללה · שופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה תל גבוה לעמוד עליו ולראות בתוך העיר ולירות בחצים: סוללה · פורייר"א בלע"ז: ושים עליה כרים · ת"י אפרורונוהם כרים שמשיב איילותיו ויושביםאהלים לרוחות העיר שלא יצא אדם יוצא ובא וי"מ כרים שרים ממונים על הצבא זה שומר לרוח זה וזה לרוח זה: (ג) קיר ברזל · דוגמת לחומת העיר המפסקת בין הצבא ובין העיר: אות היא · שכך תבא ירושלים במצור: (ד) על צדך השמאלי · לסבול צער ויסורין מנין ימים כמנין שנים אשר הציקתני רוחי על שהכעיסו לפני ותכפר על עונם אחרי אשר קשה בעיני הפורענות שאני אומר להביא עליהם: (ה) נתתי לך את שני עונם

מצודת ציון

נלכוד העיר וכן ויבנו עליה דיק (ירמיה נב): סוללה · הוא תל העפר ששופכים מול העיר לעלות עליו ללחום על העיר וכן וישפוך סוללה (דניאל יא): מחנות · צבאות עם: כרים · הם אילי ברזל עשוים לנגח בהם בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון: (ג) מחבת · שם כלי מה: קיר · כותל: והכינותה · מלשון הכנה: אות · סימן: לבית ישראל · על בני יהודה יאמר: (ד) תשא · ענין כפרה וסליחה כמו כל תשא עון (הושע יד): (ה) שני · מלשון שנה:

מצודת דוד

עניני המצור: (ג) ונתתה אותה · העמיד אותה להיות כקיר ברזל מפסקת בינך ובין העיר המקוקה והיא דוגמת חומת העיר המפסקת בינה ובין הצרים עליה: והכינותה · תכין אליה פניך כאלו אתה נלחם עליה: והיתה במצור · ר"ל אף כי תהיה במצור אשר צריית עליה צורת מצור עכ"ז גם אתה תצור עליה ותלחם בה והיא לאות לבני ישראל אשר מלבד האויב הנלחם בה אלהם בה גם אני: (ד) שכב על צדך השמאלי · כנגד שומרון ראש מלכות אפרים שהיתה משמאלה של ארץ יהודה וכמ"ש ואחותך הגדולה שומרון וכו' היושבת על שמאלך (לקמן טז): ושמת וגו' עליו · על הצער הזה תשים עון ישראל ר"ל בזה הצער יכופר עון ישראל לבל יהיו כלים בעונותיהם מבלי תקומה: מספר הימים · בחשבון מספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי כחשבון הזה תכפר על עונם אם הרבה הרבה ואם מעט מעט: (ה) ואני נתתי לך · למולך

וְתִשְׁעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ עֲוֺן בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃ ו וְכִלִּיתָ אֶת־
אֵלֶּה וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הַיְמִינִי הימני קרי שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ
אֶת־עֲוֺן בֵּית־יְהוּדָה אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה

רש"י

וגו' · הקלותי עליך לקבל את לער שסבלתי אני למנין שנים שחטאו לפני הפכתים לך למנין ימים (לישנא אחרינא שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין כתוביהון) (סא"א) : שלש מאות ותשעים יום · שנינו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעים שנה משנכנסו לארץ עד שגלו ממנה עשרת השבטים ואתה מולא מהם מפורשים מאתים וארבעים ושלש משמלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים מאה ואחד עשר שנים והשאר סתומים · אלו השלש מאות ותשעים שנה שמצאתי בתשובות רבי יוסף ריש מתיבתא שהטאו עשרה שבטים מימות יהושע עד שהגלה סנחריב משומרון חשוב בימי השופטים שמונה שנים ביד כושן י"ח ביד עגלון כ' ביד סיסרא ז' ביד מדין י"ח ביד בני עמון מ' ביד פלשתים הרי קי"א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ' הרי קנ"א חשוב לירבעם בן נבט כ"ב נדב בנו ב' בעשא כ"ד אלה בנו ב' עמרי י"ב אחאב כ"ב אחזיהו בנו ב' ויהורם אחיו י"ב ויהוא כ"ח יהואחז י"ו יהואש בנו י"ו וירבעם בנו מ"א הרי ש"נ שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו בנו ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ט' שנים הרי שנ"א ושנה אחרונה להושע אינה מן המנין לפי שבשנת ט' להושע נלכדה שומרון ולא היה חשבון המלכות להושע אלא ח' שנים הרי ש"ל · ומ' שנים שהטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחריב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הולרכתי לפרשה (סא"א) : (ו) עון

מצודת דוד

הקלותי לחשוב את שנות העון למספר ימים ר"ל כל שנה יחשב ליום ובשכיבת יום תכפר על עון שנה : שלש וגו' · ר"ל והרי הם שלש מאות ותשעים יום כי כן מספר שנות עונם משנכנסו לארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה כי לא בכל ימיהם חטאו כ"א במספר שנים אלו כן הוא בס"ע (ואף שעד ימי ירבעם היו בני יהודה במלכות אחת עם אפרים מ"מ יחשב ע"ש מלכות אפרים כי הם הרבים מול יהודה) : ונשאת וגו' · כלומר הואיל וכן תוכל לכפר עם לער השכיבה על כל שנות עונם לבל יכלו בעונם כי תוכל לשכוב כל מספר הימים משא"כ אם היה יום ליום ושנה לשנה כי אז לא היית יכול לשכב נגד כל שני עונם לכפר על כולם כי אם לפי המספר שתוכל לשכב על לדך : (ו) וכלית את אלה · אחר שתכלה לשכב על לדך השמאלי כל הימים האלה : ושכבת · תשכב על לדך הימני שנית ר"ל אחריו והוא כנגד יהודה שהוא מימין שומרון : ונשאת · בלער השכיבה השניה תכפר את כל עון בית יהודה לבל יכלו בעונם : ארבעים יום · ר"ל תשכב

מצודת ציון

ונשאת · תכפר : (ו) וכלית · עניז

נְתַתִּיו לָךְ׃ ז וְאֶל־מְצוֹר יְרוּשָׁלַ͏ִם תָּכִין פָּנֶיךָ וּזְרֹעֲךָ חֲשׂוּפָה
וְנִבֵּאתָ עָלֶיהָ׃ ח וְהִנֵּה נָתַתִּי עָלֶיךָ עֲבוֹתִים וְלֹא־תֵהָפֵךְ

ר ש " י

בית יהודה ארבעים יום · מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים מ' שנה כ"ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב (מלכים ב כא) ואחאב מלך עשרים ושתים · ושתים דאמון וי"א דיהויקים ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת שהו שם שנים הרי שמונה יובלות ושלשים ושש שנה בשמונה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושש שנות שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים ושש שנה יש חמש שנות שמיטה הרי ס"ט שמיטות ושנת היובל האחרון נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו תמנה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו ע' שנה לקיים אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו) והוא שכתוב בסוף דברי הימים למלאות דבר ה' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה: צדך השמאלי · לשומרון: צדך הימני · ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנאמר ואחותך הגדולה שומרון היושבת על שמאלך (לקמן טו טז) ואף בספר יהושע תחם מצר שבט יהודה כל מצר הדרומי: (ז) ואל מצור ירושלים · אשר חקות על הלבנה תשים פניך כשתשכב על צדך השמאלי תהי הלבנה לנגדך וכן בשכבך על הימני: וזרועך תהא חשופה · לנגדה כאדם הנלחם הוא אות לנבוכדנצר הנלחם בה · חשופה · כמו גלויה: (ח) נתתי עליך עבותים ·

מצודת ציון

השלמה : (ז) תכין · מל' הכנה : חשופה · גלויה כמו חשפי שובל

מצודת דוד

ארבעים יום כי למולם הקלותי להשוב לער שכיבת יום לכפרה על שנה מעני עונם כי בני יהודה חטאו ארבעים שנה אחר גלות שומרון עד היום ההוא כי בימי מנשה חטאו כ"ב שנה כי בו נאמר כאשר עשה אחאב (מ"ב כא) ור"ל כמספר השנים שעשה אחאב את האשרה ואחאב מלך כ"ב שנים ובכל ימיו עשה את האשרה ושתים של אמון וי"א של יהויקים (כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כ"א ששה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) והנבואה הזאת נאמרה בשנה החמישית לגלות יהויכין הרי ארבעים שנה : (ז) ואל מצור ירושלים · אל צורת ירושלים המקוקה על הלבנה כאילו נתונה במצור אליה תכין פניך בין בשכבך על השמאל בין בשכבך על הימין : וזרועך חשופה · תגלה זרועך כאילו תלחם בה כדרך הנלחמים בזרוע מגולה : ונבאת עליה · ר"ל ובזה כאילו תנבא עליה על חורבנה כי בזה ירמז אשר מלבד האויב הנלחם בה אלחם בה גם אני : (ח) והנה נתתי וגו' · ר"ל לא תהפך מצד אל צד כאילו נתתי עליך חבלים עבות לאסרך

בהם

מִצִּדְּךָ אֶל־צִדֶּךָ עַד־כַּלּוֹתְךָ יְמֵי מְצוּרֶךָ׃ ט וְאַתָּה קַח־לְךָ
חִטִּין וּשְׂעֹרִים וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים וְנָתַתָּה אוֹתָם
בִּכְלִי אֶחָד וְעָשִׂיתָ אוֹתָם לְךָ לְלָחֶם מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־
אַתָּה שׁוֹכֵב עַל־צִדְּךָ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם תֹּאכְלֶנּוּ׃
י וּמַאֲכָלְךָ אֲשֶׁר תֹּאכְלֶנּוּ בְּמִשְׁקוֹל עֶשְׂרִים שֶׁקֶל לַיּוֹם
מֵעֵת עַד־עֵת תֹּאכְלֶנּוּ׃ יא וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִשְׁתֶּה שִׁשִּׁית
הַהִין מֵעֵת עַד־עֵת תִּשְׁתֶּה׃ יב וְעֻגַת שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה

רש"י

גזירת מצותי אשר אמורה עליך כאילו נאסרת בעבותים שלא תהפך מצדך אל צדך: עד כלותך ימי מצורך · מנין הימים האלה שגזרתי עליך: (ט) חטין ושעורים וגו' ודוחן וכוסמים · פאני"ץ איאפיי"ל טרא בלע"ז סימן הרעב שיהא עליהם בימי המצור ויאכלו לחם תערובות ובמיאוס: (י) במשקול · סימן לאנשי מצור שיראים מן הרעב ואוכלים במשקל ושותים במשורה: (יא) מעת עד עת · מיום ליום במדה זו תשתה ששית ההין: (יב) ועוגת שעורים תאכלנה · עריכתה מגוללת כעריכת שעורים ולא נאה כעריכת עוגת

מצודת דוד

בהם לבל תוכל להתהפך: עד כלותך · עד אשר תשלים לשכב כל הימים אשר אמרתי שאתה תצור עליה בעת שכבך והם ש"ן יום על צד שמאל ומ' יום על צד ימין: (ט) ונתתה אותם · את כלם יחד תתן בכלי אחד את הקמח מהם לעשות לחם: ועשית אותם · מכל המינים יחד תעשה אותם לך ללחם מאכלך והוא לאות לבני יהודה שבימי המצור יאכלו אלו המינים מעורבבים מפני הרעב ולא יבררו החטין למאכלם אבל יאכלו בתערובות המינים הפחותים ההם: מספר · במספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי שהם ש"ן יום תאכל לחם זה (וה"ה במספר הימים שישכב על צדו הימני שהם מ' יום ולקצר סמך על המבין כי דרך אחד להם): (י) ומאכלך · שעור המאכל אשר תאכלנו יהיה במשקול וכו': מעת · ר"ל לא ליום מלבד הלילה כ"א מעת היום ההוא עד למחרתו בעת ההיא עצמה וגם זה לאות שיאכלו בעת המצור במשקל ולא כדי שביעה כי יחושו פן יתום הלחם: (יא) ששית ההין · המדה תהיה ששית ההין וזה תשתה מעת עד עת וגם זה לאות שבימי המצור ישתו במדה ולא כל הצורך: (יב) ועוגת שעורים תאכלנה ·

מצודת ציון

(ישעיה מו): (ט) חטין וגו' · שמות מיני תבואה וקטניות: (יא) במשורה · כן נקרא מדת הלח כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט): ההין · שם מדה: (יב) ועוגת · היא חררה האפויה ע"ג גחלים וכן עוגה בלי

הערכה

וְהִיא בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֶנָה לְעֵינֵיהֶם׃ יג וַיֹּאמֶר
יְהוָה כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם׃ יד וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה
נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה וּנְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא־אָכַלְתִּי מִנְּעוּרַי
וְעַד־עַתָּה וְלֹא־בָא בְּפִי בְּשַׂר פִּגּוּל׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלַי
רְאֵה נָתַתִּי לְךָ אֶת־צְפוּעֵי צפיעי קרי הַבָּקָר תַּחַת גֶּלְלֵי
הָאָדָם וְעָשִׂיתָ אֶת־לַחְמְךָ עֲלֵיהֶם׃ טז וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־

רש"י   עיין מ"ש

חטים: בגללי צאת האדם תעגינה · תאפינה בגחליהם שמייבשן ושורפן: (יג) טמא · מאוס: (יד) אהה · לשון אנחה: נפשי לא מטומאה · לא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה: ונבלה וטרפה לא אכלתי · בשר מסוכנת שדומה לנבילה וטריפה: בשר פיגול · בהמה שהורה בה חכם ולא יתכן לומר נבילה וטריפה ממש דאם כן מאי רבותיה: (טו) צפיעי ·

מצודת ציון

הפוכה (הושע ז): בגללי · כן יקרא הצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ) ולתוספת ביאור אמר צאת האדם: תעגינה · מלשון עוגה ר"ל תאפנה לעשותה עוגה: (יג) טמא · ר"ל נתעב ומאוס: אדיחם · מל' דחיה: (יד) אהה · ענין לשון צעקת יללה: מטומאה · תעובה ומאוס: פגול · מתועב כמו ומרק פגולים (ישעיה סה): (טו) צפיעי · הוא הגלל כי כל דבר היוצא מהגוף קרוי צפיעי כמ"ש הצאצאים והצפיעות (שם כב): תחת ·

מצודת דוד

החררה אשר תאכלנה תהיה משעורים וגם זה לאות שמעקת רעבון יאכלו עוגת שעורים שהוא מאכל בהמות: והיא · החררה ההיא תאפנה לעשותה עוגה על גחלים הנעשים מגללי צאת האדם שהודלקו באש אחר שנתייבשו: לעיניהם · בני הגולה יראו בעיניהם כאשר תאפנה על גחלי גללי צאת האדם: (יג) ככה · ר"ל זה לסימן שכן יאכלו בני ישראל את לחמם מאוס בין הגוים אשר אדיחם שם בגולה כי לא יוכלו לשמרם בנקיות בהיותם גולים וכמו שתאכל אתה חררה אפויה על גחלי גללי צאת האדם שהוא דבר נמאס: (יד) לא מטומאה · לא נמאסה במאכל נמאס: מנעורי · עם כי עוד לא הייתי אז שלם בשכלי להשמר ביותר מגדגוד מאכל איסור מ"מ מאלה הייתי נזהר: ולא בא · מעולם לא בא בפי בשר מתועב ונאסר והוא כפל ענין במ"ש וכאומר ואיך עתה אוכל דבר נמאס כזה אשר לא אכלתי מעולם אף לא אכלתי מעולם דבר הנאסר לסיבה זו גמול העונש: (טו) נתתי לך · החלפתי לך לקחת גחלי גללי הבקר במקום גחלי גללי האדם ועליהם תעשה לחמך

שאינו

אָדָם הִנְנִי שֹׁבֵר מַטֵּה־לֶחֶם בִּירוּשָׁלַם וְאָכְלוּ־לֶחֶם בְּמִשְׁקָל
וּבִדְאָגָה וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה וּבְשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ׃ יז לְמַעַן יַחְסְרוּ
לֶחֶם וָמָיִם וְנָשַׁמּוּ אִישׁ וְאָחִיו וְנָמַקּוּ בַּעֲוֺנָם׃ ה א וְאַתָּה
בֶן־אָדָם קַח־לְךָ ׀ חֶרֶב חַדָּה תַּעַר הַגַּלָּבִים תִּקָּחֶנָּה לָּךְ
וְהַעֲבַרְתָּ עַל־רֹאשְׁךָ וְעַל־זְקָנֶךָ וְלָקַחְתָּ לְךָ מֹאזְנֵי מִשְׁקָל
וְחִלַּקְתָּם׃ ב שְׁלִשִׁית בָּאוּר תַּבְעִיר בְּתוֹךְ הָעִיר כִּמְלֹאת

רש"י

גללי: (טז) מטה לחם. פיל"א דאיפ"ן בלע"ז: ובדאגה. דואגים שמא יכלה הלחם מהם: דאגה. אייכ"א בלע"ז ובלשוננו טרויא"ר בלע"ז: (יז) למען יחסרו. דאגתם ושממונם בשביל שיהיו חסרי לחם ומים בימי המצור וידאגו פן יכלה: (א) חרב חדה. סימן לחרב נבוכדנצר: תער הגלבים. הרלענים ולשון יוני הוא וי"א פרקעניר בלע"ז ומנחם חבר תער הגלבים תער הגולחים ואין לו דמיון בתיבה: (ב) בתוך העיר. אשר חקותה על הלבנה כבלות ימי מצורך אות היא שיכלו שלישיתם בזלעפות רעב

מצודת דוד

שאינו מאוס כמו גללי האדם: (טז) הנני שובר. עתה פירש ואמר לו זהו ברמז ואות שאשבור משען לחם בירושלים ר"ל שיהיה הרעב לבעבור זה יאכלו במשקל ובדאגה שידאגו פן יכלה הלחם ומים ישתו במדה ובתמהון לבב: (יז) למען יחסרו. זה יהיה בעבור כי יחסרו לחם ומים בימי המצור: ונשמו. יהיו תמהים ונבהלים איש ואחיו ר"ל כל איש ואיש ויהיו נמסים בגמול עונם: ה (א) חרב חדה. ותער ופירש שתער הגלבים יקח שהיא חריפה מאד ואותה תעביר על ראשך וכו' לגלח שער הראש והזקן: מאזני משקל. מאזנים העשוי לשקול בהם: וחלקתם. בהם תחלק את השער לחלקים שוים: (ב) שלישית. חלק שליש תדליק באור בתוך העיר החקוקה על הלבנה בעת ישלמו ימי המצור שהם ת"ל יום והוא לסימן שהשלישים

מצודת ציון

במקום: (טז) מטה לחם. על שנשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בלשון שאלה וכן כל מטה לחם שבר (תהלים קה): ובשממון. בתמהון לבב והוא ענין בהלה ופחד: (יז) ונשמו. ענין תמהון: ונמקו. ענין המסה והמגה: ה (א) תער. הוא סכין העשוי לגלח בו וכן והעבירו תער (במדבר ח): הגלבים. הם הספרים ודוגמתו בתרגום ירושלמי כי כל זקן גרועה (ישעיה טו) תרגמו ירושלמי גליבא: והעברת. מלשון העברה ועל הגלוח יאמר: (ב) באור. להב אש: תבעיר. מלשון הבערה ושריפה: כמלאת. ענין השלמה כמו ובמלאת ימי טהרה (ויקרא יב):

העם

יְמֵי הַמָּצוֹר וְלָקַחְתָּ אֶת־הַשְּׁלִשִׁית תַּכֶּה בַחֶרֶב סְבִיבוֹתֶיהָ
וְהַשְּׁלִשִׁית תִּזְרֶה לָרוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃ ג וְלָקַחְתָּ מִשָּׁם
מְעַט בְּמִסְפָּר וְצַרְתָּ אוֹתָם בִּכְנָפֶיךָ׃ ד וּמֵהֶם עוֹד תִּקָּח
וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָאֵשׁ וְשָׂרַפְתָּ אֹתָם בָּאֵשׁ מִמֶּנּוּ
תֵצֵא־אֵשׁ אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה

רש"י   קמץ בז"ק

בתוכה שהם כאש כענין שנאמר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב (איכה ה): תכה · אותה בחרב: סביבותיה · סביב אותה לבינה סימן על הבורחים מן העיר שישיגום כשדים ויהרגום סביב ירושלים: והשלישית תזרה לרוח · סימן לגולים שילכו למצרים ויוחנן בן קרח וחבורתו ושם אריק חרב אחריהם שהלך נבוכדנצר והחריב את מצרים ושם נהרגו: (ג) וצרת אותם בכנפיך · אלו מתי מעט שיגלו לבבל ויחיו: (ד) ומהם עוד תקח · מאותם מתי מעט: ושרפת אותם באש · סימן לאחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה אשר קלם מלך בבל: ממנו תצא אש · מן הרמזים האלה שאני רומז

מצודת ציון

תזרה · ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): אריק · מל' ריק ור"ל ארוקן אותה מתערה וכן שמן תורק (ש"ה א): (ג) וצרת · ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל): בכנפיך · שולי הבגד כמו על כנפי

מצודת דוד

העם ימותו במצור בתוך העיר ברעב ובדבר: את השלישית · החלק השלישי השני תקח ותכה אותה בחרב סביבות העיר החקוקה והוא לסימן שהשלישית העם ימותו בחרב האויב מחוץ לעיר בעת המלחמה: תזרה לרוח · תפזר לפני הרוח לשיאה הרוח מפזרם במקומות רבות והוא לסימן על ההולכים בגולה המפוזרים בכנפות הארץ: וחרב אריק אחריהם · אשלוף חרבי מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום אשר ינוחו והוא לסימן שהמקום יגרה בהם האויב במקום גלותם לשפוך דמם כמים: (ג) ולקחת משם · מאלה המפוזרים לרוח תקח מעט אשר יהיה מהאפשר לספרם ותקשור אותם בכנפי בגדיך והוא לסימן שאותם שגלו לבבל שהמה מתי מספר בערך הגולים לשאר הארצות שהם יהיו שמורים לבוא לירושלים בבנין בית השני: (ד) ומהם · מהקשורים בכנפיך תקח עוד ותשליכם אל תוך האש אשר בתוך העיר החקוקה ושם תשרפם והוא לסימן שרבים מיושבי ירושלים ימותו ברעב ובדבר בעת יצור עליה טיטוס והרומיים הקדמונים: ממנו תצא אש · מלהבת האש הזה תלהט אל כל בית ישראל ר"ל מגלות בית שני יתפזרו בכל הארצות במקום יושבי אנשי הגולה הראשונה וכעון אנשי גולה השניה ילקו גם המה בחרב

וברעב

זֹאת יְרוּשָׁלַ͏ִם בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שַׂמְתִּיהָ וּסְבִיבוֹתֶיהָ אֲרָצוֹת׃
ו וַתֶּמֶר אֶת־מִשְׁפָּטַי לְרִשְׁעָה מִן־הַגּוֹיִם וְאֶת־חֻקּוֹתַי מִן־
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ כִּי בְמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְחֻקּוֹתַי לֹא־
הָלְכוּ בָהֶם׃ ז לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן הֲמָנְכֶם
מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֹא הֲלַכְתֶּם וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם
לֹא עֲשִׂיתֶם׃ ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי עָלַיִךְ גַּם־
אָנִי וְעָשִׂיתִי בְתוֹכֵךְ מִשְׁפָּטִים לְעֵינֵי הַגּוֹיִם׃ ט וְעָשִׂיתִי

רש"י

לך תלא הפורעניות לכל בית ישראל: (ה) בתוך הגוים שמתיה· באמצע העולם: (ו) ותמר את משפטי · ותחלף את משפטי: מן הגוים · שכך כתוב במנשה ויתע מנשה את יהודה ויושבי ירושלים לעשות רע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני ישראל (ד"ה ב' ל"ג) ויש פותרים שהגוים לא קבלו תורתו והם קבלוה עליהם ועברו עליה: (ז) יען המנכם · יען הזמינכם את עצמכם להפקר מן הגוים: המנכם · לשון וימן להם המלך (דניאל א) ומנחם פתרו ל' הומה כמו המון גוים (תהלים מז): וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם · שהם לא המירו את אלהיהם והמה לא אלהים ואתם המרתם כבודי בלא יועיל ורבותינו פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם: (ח) גם אני · את בגדת עלי וגם אני הנני עליך:

מצודת דוד

וברעב ובדבר: (ה) בתוך הגוים · שמתי אותה באמצע הישוב במקום שמובחר וארצות הגוים סביבותיה: (ו) ותמר · והיא לא שלמה כגמולי כי החליפה את משפטי לרשעה ר"ל אני נתתי לה משפטים ישרים והיא הרשיעה לעשות יותר מן העמים ואת חקותי החליפה לרשעה יותר מן הארצות וכו' והוא כפל ענין במ"ש: בהם · בדרך חקותי: (ז) יען המנכם · בעבור היותכם המון רב יותר מן העמים וכו' לכן מרוב הטובה בעטתם בי ולא הלכתם בחקותי וגו' וכענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט (דברים לב): וכמשפטי הגוים וגו' · כי הם לא המירו אלהיהם וישראל המירו כבודי בלא יועיל: (ח) הנני עליך · הנה אני אתם בך: גם אני · ר"ל כמו שבגדתם בי כן גם אני אבגוד בכם: משפטים ·

מצודת ציון

בגדיהם (במדבר ט): (ו) ותמר · מלשון תמורה וחלוף: (ז) יען · בעבור: המנכם · מלשון המון עם

בָּךְ אֵת אֲשֶׁר לֹא־עָשִׂיתִי וְאֵת אֲשֶׁר־לֹא־אֶעֱשֶׂה כָמֹהוּ
עוֹד יַעַן כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ׃ י לָכֵן אָבוֹת יֹאכְלוּ בָנִים בְּתוֹכֵךְ
וּבָנִים יֹאכְלוּ אֲבוֹתָם וְעָשִׂיתִי בָךְ שְׁפָטִים וְזֵרִיתִי אֶת־
כָּל־שְׁאֵרִיתֵךְ לְכָל־רוּחַ׃ יא לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה
אִם־לֹא יַעַן אֶת־מִקְדָּשִׁי טִמֵּאת בְּכָל־שִׁקּוּצַיִךְ וּבְכָל־
תּוֹעֲבֹתָיִךְ וְגַם־אֲנִי אֶגְרַע וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי וְגַם־אֲנִי לֹא
אֶחְמוֹל׃ יב שְׁלִשִׁתֵיךְ בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ וּבָרָעָב יִכְלוּ בְתוֹכֵךְ
וְהַשְּׁלִשִׁית בַּחֶרֶב יִפְּלוּ סְבִיבוֹתָיִךְ וְהַשְּׁלִישִׁית לְכָל־רוּחַ
אֱזָרֶה וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃ יג וְכָלָה אַפִּי וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי

רש"י

(יג) והניחותי חמתי · כשאנקם בם, תנוח חמתי ולא תליקני רוחי:

מצודת ציון

רב: (י) וזריתי · אפזר: רוח · פאה ועבר: (יא) אם לא · הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה): שקוציך · מלשון שקץ ותעוב ועל העבודת כוכבים יאמר: אגרע · מלשון גרעון וחסרון: תחוס · מל' חס וחמלה: (יב) אזרה · אפזר: אריק · מלשון ריק: (יג) וכלה · ענין השלמה: והניחותי · מלשון

מצודת דוד

משפט פורעניות: (ט) את אשר לא עשיתי · דבר אשר לא עשיתי מעולם ולא אעשה עוד כמוהו כל ימי הארץ: יען · בעבור כל תועבותיך אשר מאד גדלו: (י) לכן · בעבור תועבותיך האבות יאכלו את הבנים בתוך ירושלים כי יהיה בך עקת רעבון: ועשיתי · אח"ז אעשה עוד בך משפט פורעניות כי השארית ממך אפזר לכל רוח מארבע רוחות העולם: (יא) לכן · בעבור תועבותיך הריני נשבע חי אני וגו' וכפל השבועה לומר אם לא בעבור שטמאת את מקדשי בכל שקוציך כי מנשה שם בבית פסל האשרה וגם טמאת ביתר תועבותיך שעשית שם: וגם אני אגרע · כמו שגרעת את כבודי בשומך פסל האשרה בפני כן גם אני אגרע לחסר אותך ולא תחוס עיני עליך: וגם אני לא אחמול · כמו שלא חמלת על בניך ושחטתם לעבודת כוכבים כן גם אני לא אחמול עליך: (יב) שלישיתיך · שליש עמך ימותו בדבר וברעב בתוכך ירושלים: יפלו סביבותיך · בעת המלחמה: לכל רוח אזרה · אפזר לכל רוח מארבע רוחות העולם ואשלוף החרב מתערה לרדוף אחריהם, להכותם במקום גלותם: (יג) וכלה אפי · אשלים

בָּם וְהִנֶּחָמְתִּי וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי בְּקִנְאָתִי בְּכַלּוֹתִי
חֲמָתִי בָּם : יד וְאֶתְּנֵךְ לְחָרְבָּה וּלְחֶרְפָּה בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתָיִךְ לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר : טו וְהָיְתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה
מוּסָר וּמְשַׁמָּה לַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיִךְ בַּעֲשׂוֹתִי בָךְ שְׁפָטִים
בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְתֹכְחוֹת חֵמָה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי : טז בְּשַׁלְּחִי
אֶת־חִצֵּי הָרָעָב הָרָעִים בָּהֶם אֲשֶׁר הָיוּ לְמַשְׁחִית אֲשֶׁר־
אֲשַׁלַּח אוֹתָם לְשַׁחֶתְכֶם וְרָעָב אֹסֵף עֲלֵיכֶם וְשָׁבַרְתִּי לָכֶם

רש״י

והנחמתי · ואתנחם על הצער שצערתם אותי : (יד) ולחרפה · דישטרויי"ר בלע"ז : (טו) וגדופה · בזיון : מוסר · יסורין : ומשמה · תמהון : (טז) ורעב אוסף עליכם · הוא רעב הסרוטה הכלה מן הכיס כך שמעתי :

מצודת דוד

אשלים חרון אפי עליהם ואניח חמתי בהם ואז אתנחם על הצער שהכעיסו אותי : וידעו וגו' · ר"ל בעת אשלים בהם חמתי אז ידעו שאני ה' דברתי בקנאתי הרעה הבאה עליהם ולא הגיד בדא הדבר מלבו : (יד) לחרבה · להיות חרבה ולהיות לחרפה בגוים כולם יחרפו אותך בפני כל העובר דרך עליהם : (טו) והיתה · ירושלים תהיה לחרפה ובזיון : מוסר · ייסרו זה את זה עם ירושלים כי יאמרו במוסרם אל תעשו הרע שלא יבוא עליכם כדרך שבא על ירושלים : ומשמה · תהיה לתמהון כולם יתמהו על חורבנה : לגוים וגו' · מוסב על כולם חרפה וגדופה וכו' : בעשותי · בעת אעשה בך משפט פורעניות אז תהיה חרפה וגדופה וכו' : ובתוכחות חמה · בגמול עונש אביא חמה ולא על חנם : אני ה' דברתי · בידי לקיים : (טז) בשלחי · מוסב למעלה לומר תהיה חרפה וגדופה וכו' לגוים בעת אשלח בהם את חצי ר"ל מכאובי הרעב הרעים אשר היו המה למשחית לגוים שפעמים באו חצי הרעב בהם והשחיתום וכעין חצי הרעב האלה בעצמם יהיו חצי הרעב אשר אשלח אותם לשחת את ישראל ואחד

מצודת ציון

הנחה : והנחמתי · מלשון תנחומין : בקנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (יד) לחרבה · מלשון חורבן : (טו) וגדופה · ענין בזיון כמו את מי חרפת וגדפת (ישעיה לז) : מוסר · ענין תוכחה : ומשמה · ענין תמהון : ובתוכחות · ענין גמול עונש כמו והוכח במכאוב (איוב לג) : (טז) חצי · ר"ל מכאובי ואמר בלשון שאלה על השדפון והירקון והארבה : מטה לחם · משען לחם ועל כי נשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בל' שאלה :

מַטֵּה־לָֽחֶם׃ יז וְשִׁלַּחְתִּי עֲלֵיכֶם רָעָב וְחַיָּה רָעָה וְשִׁכְּלֻךְ
וְדֶבֶר וָדָם יַעֲבָר־בָּךְ וְחֶרֶב אָבִיא עָלַיִךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּֽרְתִּי׃
ו א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹֽר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים
פָּנֶיךָ אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל וְהִנָּבֵא אֲלֵיהֶֽם׃ ג וְאָמַרְתָּ הָרֵי
יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יְהוִה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
לֶהָרִים וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָוֹת ולגאיות קרי הִנְנִי אֲנִי
מֵבִיא עֲלֵיכֶם חֶרֶב וְאִבַּדְתִּי בָּמוֹתֵיכֶֽם׃ ד וְנָשַׁמּוּ מִזְבְּחוֹתֵיכֶם
וְנִשְׁבְּרוּ חַמָּנֵיכֶם וְהִפַּלְתִּי חַלְלֵיכֶם לִפְנֵי גִּלּוּלֵיכֶֽם׃ ה וְנָתַתִּי
אֶת־פִּגְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי גִּלּוּלֵיהֶם וְזֵרִיתִי אֶת־עַצְמוֹתֵיכֶם
סְבִיבוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶֽם׃ ו בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם הֶעָרִים תֶּחֱרַבְנָה

רש״י

מטה לחם · משען לחם : (ג) ולגבעות · לשון רמה : ולגאיות · לשון גיא : (ד) חמניכם · מין צלמי עבודת כוכבים שעשויין על הגגות לחמה :

מצודת ציון

(יז) ושכלוך · ענין מיתה והריגה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כו) : ו (ג) לאפיקים · הוא מקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : ולגאיות · מל׳ גיא ועמק : במותיכם · מלשון במה והוא מזבח אבנים : (ד) ונשמו · מלשון שממון : חמניכם · מלשון חמה : גלוליכם · עבודת כוכבים המאוס כגלל של רעי : (ה) פגרי · כן נקרא גוף ההרוג : וזריתי · אפזר : (ו) תחרבנה · מלשון

מצודת דוד

אוסף עליכם רעב במדה מרובה יותר מהבא על הגוים ואשבור לכם משען לחם מכל וכל ובעבור זה ירבו לחרף ולגדף כראותם שבא עליכם חצי הרעב כמו שבא על הגוים ועוד יותר : (יז) ושכלוך · החיות ישכלו וימיתו אותך : ודם · הנשפך מן הסרוגים : וחרב וגו׳ · הוא כפל ענין במ״ש : אני ה׳ דברתי · ובידי לקיים : ו (ב) שים פניך · החזר פניך מול ההרים : (ג) חרב · אנשי חרב מלומדי מלחמה : במותיכם · הבמות העשויות לעבודת כוכבים העומדים בכל המקומות ההם : (ד) ונשמו · יהיו שממה כי לא יהיה עוד מי יבוא להקטיר בם : חמניכם · צורת חמה היו עושים להם לפסל כי עבדו לחמה וכן נאמר וישבת וכו׳ אשר נתנו מלכי יהודה לשמש (מ״ב כג) : לפני גלוליכם · במקום הרשע שם המשפט : (ה) ונתתי וגו׳ · ר״ל שמה יהיו

וְהַבָּמוֹת תִּישָׁמְנָה לְמַעַן יֶחֶרְבוּ וְיֶאְשְׁמוּ מִזְבְּחוֹתֵיכֶם
וְנִשְׁבְּרוּ וְנִשְׁבְּתוּ גִּלּוּלֵיכֶם וְנִגְדְּעוּ חַמָּנֵיכֶם וְנִמְחוּ
מַעֲשֵׂיכֶם׃ ז וְנָפַל חָלָל בְּתוֹכְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
ח וְהוֹתַרְתִּי בִּהְיוֹת לָכֶם פְּלִיטֵי חֶרֶב בַּגּוֹיִם בְּהִזָּרוֹתֵיכֶם
בָּאֲרָצוֹת׃ ט וְזָכְרוּ פְלִיטֵיכֶם אוֹתִי בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם
אֲשֶׁר נִשְׁבַּרְתִּי אֶת־לִבָּם הַזּוֹנֶה אֲשֶׁר־סָר מֵעָלַי וְאֵת
עֵינֵיהֶם הַזֹּנוֹת אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם וְנָקֹטּוּ בִּפְנֵיהֶם אֶל־הָרָעוֹת

רש"י

(ו) ויאשמו · יהיו נכרים באשמתם : (ט) וזכרו פליטיכם אותי · את חסדי ואת רחמי שהייתי מרחם עליהם בהעותם לפני בארצם : אשר נשברתי את לבם הזונה · אשר נכנעתי אצלם אע"פ שזנה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם ע"י נביאי לשוב אלי ואיטיב להם ולא אבו : ונקוטו בפניהם · מנחם חברו עם ראיתי בוגדים ואתקוטטה (שם קי"ט) יתקוטטו על עצמם על אשר לא שמעו אלי וי"ת וידנקון ואינון יהון חזן וכן תרגם הנאנקים דמדנקים

מצודת דוד

ולא יקברו : (ו) למען יחרבו · ר"ל החורבן יהיה גדול באופן שיחרבו ויאשמו מזבחותיכם וכו' וכל מעשיכם יהיו נמוחים ונשחתים : (ז) ונפל חלל · רב חלל יפול בתוככם : וידעתם · אז תדעו שאני ה' והכל בידי : (ח) והותרתי · אבל אשאיר מהם במה שיהיה לכם בין הגוים אנשים פליטי חרב כשתהיו פזורים בארצות הגוים : (ט) וזכרו פליטיכם · הפליטים מהם יזכרו בי בהיותכם בין הגוים אשר נשבו שם ותוזר ומפרש שיזכרו את אשר נשברתי ונעצבתי מלבם הזונה ולתוספת ביאור אמר אשר סר מעלי : ואת עיניהם · ר"ל ומעיניהם הזונות אחרי העבודת כוכבים ר"ל אז יזכרו העצבון שהיה לפני מלבם הזונה ומעיניהם הזונות : ונקטו בפניהם · יכרתו בעיני עצמם ר"ל הם ישפטו הכריתה על עצמם על

מצודת ציון

חורבן : תישמנה · מלשון שממון : למען · ענינו כמו באופן ודוגמתו למען יכום שורך והמורך (שמות כג) ופירושו באופן שינוח : יחרבו · מלשון חורבן : ויאשמו · מלשון שממון : ונשבתו · ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד) : ונגדעו · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (שם ט): ונמחו · ענין המסה והשחתה כמו וימח את כל היקום (בראשית ז) : (ח) והותרתי · מלשון יותר : פליטי · ענין המלטה כמו ויבא הפליט (שם יד): בהזרותיכם · ענין פזור : (ט) נשבו · מלשון שבי : נשברתי · ענינו שברון רוח ועצבון : את לבם · מלבם וכן ואת עיניהם כמו כצאתי את העיר (שמות ט) ופירושו מהעיר: הזונה · הוא ענין הסרה ולכן נקראת מנאפת בשם זונה על כי סרה מדרכי הצניעות : ונקוטו · ענין

אֲשֶׁר עָשׂוּ לְכֹל תּוֹעֲבֹתֵיהֶם׃ י וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה לֹא
אֶל־חִנָּם דִּבַּרְתִּי לַעֲשׂוֹת לָהֶם הָרָעָה הַזֹּאת׃ יא כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה הַכֵּה בְכַפְּךָ וּרְקַע בְּרַגְלְךָ וֶאֱמָר־אָח אֶל
כָּל־תּוֹעֲבוֹת רָעוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר
יִפֹּלוּ׃ יב הָרָחוֹק בַּדֶּבֶר יָמוּת וְהַקָּרוֹב בַּחֶרֶב יִפּוֹל
וְהַנִּשְׁאָר וְהַנָּצוּר בָּרָעָב יָמוּת וְכִלֵּיתִי חֲמָתִי בָּם׃ יג וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּהְיוֹת חַלְלֵיהֶם בְּתוֹךְ גִּלּוּלֵיהֶם סְבִיבוֹת
מִזְבְּחוֹתֵיהֶם אֶל כָּל־גִּבְעָה רָמָה בְּכֹל ׀ רָאשֵׁי הֶהָרִים
וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וְתַחַת כָּל־אֵלָה עֲבֻתָּה מְקוֹם אֲשֶׁר

רש״י

ובכי ואנקה דמדקן דמונייר״ר בלע״ז: (יא) ורקע· עניינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרדד את הטיט והוא דרך אבל: ואמר אח· צעקת יגון ואוי: (יב) והנצור· הנאסף אל העיר [כמו] ויצורו עליו: וכליתי חמתי· אשלים כל חרוני וחפצי ברעתם: (יג) אלה· פנגלו״ן בלע״ז: עבתה·

מצודת ציון

בריתה כמו ונקטתם בפניכם (לקמן כ): אל הרעות· על הרעות ר״ל בעבור הרעות: (י) אל חנם· בחנם כמו ואל הארון (שמות כה): (יא) ורקע· ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י): אח· כמו האח ויאמר על השמחה ועל הצער: (יב) והנצור· מלשון מצור: (יג) רמה· גבוהה: רענן· ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): אלה· שם אילן סרק: עבותה· קלועה כעין

מצודת דוד

הרעות אשר עשו להוסיף על כל תועבותיהם שעשו מאז: (י) וידעו· אז יתנו לב לדעת אשר אני ה׳ הנאמן בתשלום גמול המעשה: לא על חנם וגו׳· כ״א בגמול המעשה: (יא) הכה בכפך· כף אל כף כאשר יעשו המקוננות: ורקע ברגלך· בעט רגלך בארץ כי אז נראה כאילו מרקע ומרדד הארץ והוא ענין צער ואבלות: ואמר אח· אמור כמתאונן האח על כל התועבות הרעות שעשו בני ישראל אשר בעבורם יפלו בחרב וברעב ובדבר: (יב) הרחוק· המרחיק עצמו מן המלחמה ויברח לארצות הגוים להמלט שמה הנה לא ימלט מן הדבר וימות בה: והקרוב· המקריב עצמו למלחמה יפול בחרב האויב: והנשאר והנצור· הנשאר בהעיר והוא בתוך המצור כי האויבים צרים עליה הנה הוא ימות ברעב מחסרון הלחם: וכליתי· אשלים בם כל חמתי: (יג) וידעתם וגו׳· בהיות חלליהם בין גלוליהם במקום הרשע שם המשפט אז תדעו שאני ה׳ הנאמן בתשלום גמול המעשה: אל כל· החללים יהיו על כל גבעה רמה ובכל

נָתְנוּ־שָׁם רֵיחַ נִיחֹחַ לְכֹל גִּלּוּלֵיהֶם׃ יד וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי
עֲלֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה מִמִּדְבַּר דִּבְלָתָה
בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ז א וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל קֵץ בָּא הַקֵּץ עַל־אַרְבַּעַת ארבע ק׳ כַּנְפוֹת
הָאָרֶץ׃ ג עַתָּה הַקֵּץ עָלַיִךְ וְשִׁלַּחְתִּי אַפִּי בָּךְ וּשְׁפַטְתִּיךְ
כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ׃ ד וְלֹא־תָחוֹס
עֵינִי עָלַיִךְ וְלֹא אֶחְמוֹל כִּי דְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ
בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה רָעָה אַחַת רָעָה הִנֵּה בָאָה׃ ו קֵץ בָּא בָּא הַקֵּץ

רש״י

לשון עץ עבות (לקמן כ) שענפיו מרובין: (יד) שממה · מאין יושב: ומשמה · תמהון שיתמהו עליה רואיה: (ב) בא הקץ · שאמרתי ונושנתם בארץ והשחתם וגו' העידותי בכם היום כי אבוד תאבדון (דברים ד') · ונושנתם בגי' תתנ"ב והם נשתהו בה תת"ן ד' מאות ומ' משנכנסו לה עד שנבנה הבית ות"י עמד הבית: (ה) רעה אחת רעה · רעה שלימה ומיוחדת

מצודת דוד

ראשי וכו': אלה עבתה · אילן אלה המרובה בענפים וקלועים זה בזה: ריח ניחוח · הקטרת שמעלה ריח להיות לה לנחת רוח ואמר זה לפי מחשבת עובדים: (יד) ונטיתי וגו' · להכות בם: ומשמה · הכל יתמהו מגודל חורבנה: ממדבר דבלתה · מהם תתחיל מקומות שוממות וכן יהיה בכל מושבותיהם: וידעו · אז ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול: ז (ב) לאדמת · על אדמת ישראל בא קץ וסוף: על ארבע · ר"ל לא תשאר אף עיר אחת מא"י: (ג) עתה · ר"ל בזמן קרוב יבוא הקץ עליך: כדרכיך · כפי דרכיך: ונתתי עליך · ר"ל אשלם לך: (ד) כי דרכיך · גמול דרכיך: ותועבותיך · תשלומי תועבותיך יבואו בתוכך: וידעתם · אז תדעו שאני ה' נאמן לשלם גמול: (ה) רעה אחת רעה · ר"ל רעה

מצודת ציון

גדיל כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג): ניחח · מל' נחת רוח: (יד) ומשמה · ענין תמהון: דבלתה · כמו רבלתה ברי"ש וכן דעואל רעואל (במדבר א' ב') והוא המקום שישב בה נ"נ בעת שהביאו לו את צדקיהו כמ"ש ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה בארץ חמת (ירמיה נב) ויתכן שהיא חמת רבה והיא בצפון א"י ונזכר בסוף הספר בגבולי א"י לעתיד: ז (ב) כנפות · קצות: (ד) תחוס · מלשון חס

הַקֵּץ אֵלָיִךְ הִנֵּה בָּאָה׃ ז בָּאָה הַצְּפִירָה אֵלֶיךָ יוֹשֵׁב
הָאָרֶץ בָּא הָעֵת קָרוֹב הַיּוֹם מְהוּמָה וְלֹא־הֵד הָרִים׃
ח עַתָּה מִקָּרוֹב אֶשְׁפּוֹךְ חֲמָתִי עָלַיִךְ וְכִלֵּיתִי אַפִּי בָּךְ
וּשְׁפַטְתִּיךְ כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ׃
ט וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמוֹל כִּדְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן
וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה מַכֶּה׃
י הִנֵּה הַיּוֹם הִנֵּה בָאָה יָצְאָה הַצְּפִרָה צָץ הַמַּטֶּה פָּרַח

רש"י

למעלה מכל הרעות והוא חורבן הבית: הנה באה · טעמו באל"ף הוא לשון פועלת: (ז) באה הצפירה · טעמו למעלה בבי"ת והוא לשון פעלה כבר באה הצפירה כבר בא ושקע מאור השחר והתפארת בא: ולא הד הרים · ולא לאישתזבא לרישי טוריא והד לשון צעקת הכרוזה לקום לברוח אל ראשי ההרים כמו הידד השבתי (ישעיה יז) וענו עליו הידד (ירמיה כא) השמעת קול נושא משא ענבים אל הגת וטעוני הקורה: (ח) מקרוב · במהרה: (י) הנה היום · הנה בא היום: הנה באה · הרעה: יצאה הצפירה · עלה השחר של יום הרעה: צץ המטה · להכות אתכם: פרח הזדון · נתגלה

מצודת ציון

ותמלה: (ו) הקיץ · מלשון הקיצה וההערה מן השינה: (ז) הצפירה · ענין שחר ובוקר כמו ישוב ויצפור (שופטים ז): מהומה · ענין רעש ובלבול: הד · הוא מלשון הוד והדר: (י) צץ · מלשון ציץ והוא גנוי פרח כמו ויצץ ציץ (במדבר יז):

מצודת דוד

שהיא אחת ומיוחדת שברעות הנה באה וזהו חורבן בה"מ: (ו) קץ בא בא הקץ · כפל הדבר לחזק הענין: הקיץ עליך · כאילו התעורר מן השינה לבוא עליך והנה באה: (ז) באה הצפירה וגו': אתה יושב הארץ באה עליך הבוקר של יום הרעה: קרוב היום מהומה · קרוב היום של מהומה: ולא הד הרים · לא יהיה הוד והדר על ההרים כ"א גאול ושיגוף מדמי החללים: (ח) עתה מקרוב · ר"ל מיד בזמן קרוב: ונתתי עליך · ר"ל אשלם לך: (ט) כדרכיך · כגמול דרכיך: ותועבותיך · תשלומי תועבותיך יבואו בתוכך: וידעתם · אז תדעו ותבינו אשר אני ה' המכה בגמול העון ולא בא במקרה: (י) הנה היום · הנה קרבה היום והנה באה: יצאה הצפירה · יצאה השחר מיום הרעה: צץ המטה · המטה המוכן להכות בהם הוציא ציץ והוא קרוב לעשות פרי ופרי המטה הוא ההכאה בו ועל הכשדים יאמר וכן נאמר באשור ומטה הוא בידם זעמי (ישעיה י'): פרח הזדון · ר"ל איש

הַזָּדוֹן: יא הֶחָמָס קָם לְמַטֵּה־רֶשַׁע לֹא־מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם
וְלֹא מֶהֱמֵהֶם וְלֹא־נֹהַּ בָּהֶם: יב בָּא הָעֵת הִגִּיעַ הַיּוֹם
הַקּוֹנֶה אַל־יִשְׂמָח וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבָּל כִּי חָרוֹן אֶל־כָּל־
הֲמוֹנָהּ: יג כִּי הַמּוֹכֵר אֶל־הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב וְעוֹד בַּחַיִּים
חַיָּתָם כִּי־חָזוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ לֹא יָשׁוּב וְאִישׁ בַּעֲוֹנוֹ

קמץ בז"ק

רש"י

נבוכדנצר הרשע: (יא) החמס קם וגו'· החמס אשר בידכם הוא קם עליכם למטה רשע לשחתכם: לא מהם· כך אמר הקב"ה למשחית אינך זקוק להשאיר נפש (מרשעי ישראל) כי אין טובה יוצאת לא מהם ולא מבניהם ולא מהמונם: ולא נה בהם· אין בהם נוהה אחרי מגעגע ונותן לב אלי כמו וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל א ז) ולשון ארמי הוא תהניהון לפולהנא ל' תאוה וגעגועין ומנחם חברו לשון יללה וכן וינהו כל בית ישראל פירוש לשון יללה ואין בתיבה רק ה"א יסוד: (יב) והמוכר אל יתאבל· אף על פי שדרך המוכר שדהו להיות עצב אל יתעצב כי סופכם לגלות: (יג) כי המוכר אל הממכר לא ישוב· כשיגלה בגולה לא ישוב ויראה עוד השדה שמכר ולמה יתאבל: ועוד בחיים חיתם· כל ימי חייהם לא ישובו אל מקומם: כי חזון אל כל המונה וגו'· ארי נבייא מתנבן על כל אתרגושתהון למיתב בתיובתא ולא תיבין: ואיש בעונו

מצודת דוד

זדון כבר פרח ומהר יעשה פרי הזדון הוא הכליון והאבדון: (יא) החמס· ר"ל איש חמס קם להיות מטה המכה ברשע ובאכזריות רב: לא מהם· ר"ל אין הכליון בא מגלאון הכשדים ולא מהמון עם הרב אשר עמהם ולא מהמייתם בקול שאון המבהיל ומפחיד כי לא בכח זרועם עשו מה שעשו כ"א יד ה' עשתה כל זאת: ולא נה בהם· רצה לומר אין ראוי שיהיה הנהי והיללה בעבורם כי לא עשו בזרוע בחירתם ובעולם ידם: (יב) בא העת· ר"ל הנה באה בגמול כי נתמלאה הסאה ובא העת אשר הקונה לא ישמח בקניית השדה וכדרך הקונה כי יגלה ממנה ולא תשאר בידו והמוכר לא יתאבל על מה שמכר שדהו כי אף בזולת המכירה לא תשאר בידו: כי חרון· חרון אף ה' יהיה על כל המון העם ולא ישאר מי בארצו: (יג) כי המוכר· אף אם לא מכר שדהו לא היה שב אל השדה הזה שמכר להחזיק בה: ועוד בחיים חיתם· ר"ל ואע"פ שיהיו נפשם עוד בחיים לא ישוב אליו אף בזולת המכירה: כי חזון· כי כשנאמר
החזון

מצודת ציון

(יא) מהמונם· המון עם רב: מהמהם· הוא מלשון המיה: נה· מלשון נהי ויללה וכן וינהו וגו' אחרי ה' (ש"א ז): (יג) חיתם· נפשם כמו וחיתו באור תראה (איוב לג): חזון· נבואה:

חַיָּתוֹ לֹא יִתְחַזָּקוּ׃ יד תָּקְעוּ בַתָּקוֹעַ וְהָכִין הַכֹּל וְאֵין
הֹלֵךְ לַמִּלְחָמָה כִּי חֲרוֹנִי אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ טו הַחֶרֶב בַּחוּץ
וְהַדֶּבֶר וְהָרָעָב מִבָּיִת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יָמוּת וַאֲשֶׁר
בָּעִיר רָעָב וָדֶבֶר יֹאכְלֶנּוּ׃ טז וּפָלְטוּ פְּלִיטֵיהֶם וְהָיוּ אֶל־
הֶהָרִים כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת אִישׁ בַּעֲוֹנוֹ׃ יז כָּל־
הַיָּדַיִם תִּרְפֶּינָה וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָּיִם׃ יח וְחָגְרוּ שַׂקִּים
וְכִסְּתָה אוֹתָם פַּלָּצוּת וְאֶל כָּל־פָּנִים בּוּשָׁה וּבְכָל־רָאשֵׁיהֶם
קָרְחָה׃ יט כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה

רש"י

חיתו · כל אחד מהם חיתו ונפשו דבוקה בעונו : לא יתחזקו · לא יתחזקו לבם על יצרם הרע לשוב לתורתם : (יד) תקעו בתקוע · כשיבא עליהם הצר הכינו עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם : (טז) כיוני הגאיות · דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ההרים אשר ינוסו שם איש בעונו כיוני הגאיות אשר כולם הומות : (יז) תלכנה מים · מזיעת

מצודת ציון

(יד) בתקוע · כן יקרא השופר ע"ש כי יתקעו בו : חרוני · חרון אפי : (טו) מבית · מבפנים : יאכלנו · ישחיתנו : (טז) ופלטו · ענין המלטה : אל ההרים · בהרים : הגאיות · מל' גיא ועמק : (יז) תרפינה · מלשון רפיון : (יח) פלצות · רעדה וחרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט) : קרחה · ענין מריטת השער וכן באה קרחה (ירמיה מז) :

מצודת דוד

החזון ההוא אל כל המון עמה לא היה מי שב לה' וכל איש היתה נפשו קשורה בעונו ולא תתפרד ממנו לכן לא יתחזקו לשוב נחרצם להחזיק בנחלתם : (יד) תקעו בתקוע · הנה בבוא האויב יתקעו הם בשופר להשמיע את העם לרדת אל המלחמה מול האויב וגם יכינו כל דבר המצטרך אל המלחמה אבל אין מי הולך למלחמה כי חרוני על כל המון עמה והבאתי מורך בלבבם וייראו לגשת אל המלחמה : (טו) החרב · חרב האויב תהיה בחוץ לעיר והדבר והרעב מבפנים בתוך העיר : אשר בשדה וגו' · אשר יהיה בשדה וגו' : (טז) ופלטו פליטיהם · הפליטים מהם ימלטו ויהיו פזורים בהרים ויהמו בקול נהי כיונים המתקבצים בעמקים וכולם יהמו : איש בעונו · כ"א יהמה בעונו ר"ל יתודה לומר עוני הטו אלה : (יז) תרפינה · יתלשו מהלחם : תלכנה מים · מזיעת אימה כאילו תמסנה והיה למים : (יח) וחגרו שקים · דרך אבל וצער : ואל כל פנים · בכל פנים : קרחה · כי ימרטו

כַּסְפָּם וּזְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה נַפְשָׁם
לֹא יְשַׂבֵּעוּ וּמֵעֵיהֶם לֹא יְמַלֵּאוּ כִּי־מִכְשׁוֹל עֲוֹנָם הָיָה׃
כ וּצְבִי עֶדְיוֹ לְגָאוֹן שָׂמָהוּ וְצַלְמֵי תוֹעֲבֹתָם שִׁקּוּצֵיהֶם
עָשׂוּ בוֹ עַל־כֵּן נְתַתִּיו לָהֶם לְנִדָּה׃ כא וּנְתַתִּיו בְּיַד־
הַזָּרִים לָבַז וּלְרִשְׁעֵי הָאָרֶץ לְשָׁלָל וְחִלְּלֻוהָ וחללוהו קרי׃
כב וַהֲסִבּוֹתִי פָנַי מֵהֶם וְחִלְּלוּ אֶת־צְפוּנִי וּבָאוּ־בָהּ פָּרִיצִים
וְחִלְּלוּהָ׃ כג עֲשֵׂה הָרַתּוֹק כִּי הָאָרֶץ מָלְאָה מִשְׁפַּט דָּמִים

רש"י

אימה : (יט) לנדה יהיה · לשקוץ יהיה להם : (כ) וצבי עדיו · של הקב"ה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש שנקרא גאון עוזם כמה שנאמר (לקמן כד) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם הם צלמי תועבות עשו בו ע"כ וגו' : (כב) את צפוני · את מקום שהייתי צפון שם ביניהם : (כג) עשה הרתוק · שלשלת אות הוא שילכו בגולה אסורים בזיקים : משפט דמים ·

מצודת דוד

ימרטו שער ראשם דרך צער ואבל : (יט) לנדה · לרחוק ולתעוב : כספם וגו' · ר"ל למה ישליכו כספם ויתעבו זהבם לפי שלא יוכלו להציל את נפשם ביום בוא עברת ה' כי האויב לא יקח כסף וזהב לפדיון נפש : נפשם לא ישבעו · ר"ל לא ימצאו לחם לקנות בהם להשביע הנפש ולמלאות המעים : כי מכשול · כי המכשול הרע הזה היה בעונם ולא על חנם : (כ) וצבי עדיו · הדר קשוטו אשר שמהו האל בינותם להיות להם לגאון ולתפארת וזהו בהמ"ק : וצלמי · ר"ל והם העמידו בה צלמי תועבותם המשוקצים . נתתיו להם · ר"ל לפניהם נתתיו לנדה כי בעיניהם יראו שתעבתי בו להרחיקו ממני למסרו ביד האויב : (כא) לבז · לקחת כל הנמצא בה : וחללוהו · עשאוהו חולין ומבוזה : (כב) והסבותי · סלקתי שכינתי משם ואח"ז חללו מקום הצפון שלי זה ההיכל וקדשי הקדשים : וחללוהו · כפל הדבר וכדרך המתאונן המכפיל אמריו : (כג) עשה הרתוק · הכן שלשלאות לאסור הגולים : משפט דמים

מצודת ציון

(יט) לנדה · לרחוק ולתעוב כנדה והוא מלשון נדידה והרחקה : עברת · מלשון עברה וזעם : (כ) וצבי · ענין הדר ויופי וכן לצבי ולכבוד (ישעיה ד) : עדיו · מלשון עדי וקשוט וכן ועדית עדי (לקמן כג) : לגאון · ענין רוממות : (כא) הזרים · נכרים : וחללוהו · מלשון חולין ובזיון : (כב) והסבותי · מלשון סבוב והפנה : צפוני · מלשון הסתר וכן תצפון אתך (משלי ב) : פריצים · רשעים הפורצים גדר האמת והנכוחה : (כג) הרתוק · שלשלאות כמו ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ) :

וְהָעִ֕יר מָלְאָ֖ה חָמָֽס׃ כד וְהֵבֵאתִי֙ רָעֵ֣י גוֹיִ֔ם וְיָרְשׁ֖וּ אֶת־
בָּתֵּיהֶ֑ם וְהִשְׁבַּתִּי֙ גְּא֣וֹן עַזִּ֔ים וְנִחֲל֖וּ מְקַדְשֵׁיהֶֽם׃ כה קְפָדָ֖ה
בָ֑א וּבִקְשׁ֥וּ שָׁל֖וֹם וָאָֽיִן׃ כו הֹוָ֤ה עַל־הֹוָה֙ תָּב֔וֹא וּשְׁמֻעָ֥ה
אֶל־שְׁמוּעָ֖ה תִּֽהְיֶ֑ה וּבִקְשׁ֤וּ חָזוֹן֙ מִנָּבִ֔יא וְתוֹרָה֙ תֹּאבַ֣ד
מִכֹּהֵ֔ן וְעֵצָ֖ה מִזְּקֵנִֽים׃ כז הַמֶּ֣לֶךְ יִתְאַבָּ֗ל וְנָשִׂיא֙ יִלְבַּ֣שׁ
שְׁמָמָ֔ה וִידֵ֥י עַם־הָאָ֖רֶץ תִּבָּהַ֑לְנָה מִדַּרְכָּ֞ם אֶעֱשֶׂ֣ה אוֹתָ֗ם
וּבְמִשְׁפְּטֵיהֶ֣ם אֶשְׁפְּטֵ֔ם וְיָדְע֖וּ כִּֽי־אֲנִ֥י יְהוָֽה׃ ח א וַיְהִ֣י ׀
בַּשָּׁנָ֣ה הַשִּׁשִּׁ֗ית בַּשִּׁשִּׁי֙ בַּחֲמִשָּׁ֣ה לַחֹ֔דֶשׁ אֲנִ֙י יוֹשֵׁ֣ב בְּבֵיתִ֔י

פתח באתנח ר"ש"י קמץ ברביע

חייבי קטול : (כד) רעי גוים · רעים שבעובדי כוכבים ואכזרים : ונחלו· ויתנחלו לאחרים : מקדשיהם · בתי היכל הבמות שהיו נועדים שם לשון בית זמונם : (כה) קפדה באה · כמו (ישעיה לח) קפדתי כאורג חיי לשון כריתה : (כו) הוה על הוה · מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומנחם חברו לשון שבר : ותורה תאבד מכהן · הרגילים בהוראה כמו שנאמר ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : (א) בשנה הששית · לגלות יכניה : ממראה

מצודת ציון

(כד) והשבתי · אבטל כמו שבת נוגש (שם יד) : ונחלו · מלשון חלול : (כה) קפדה · ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי (שם לח) : ואין · ואיננו : (כו) הוה · ענין שבר כמו עד יעבור הוות (תהלים נז) : תבהלנה · מלשון בהלה ופחד :

מצודת דוד

דמים · כולם חייבים מיתה : חמס · כולם ראוים לחמס ושלל : (כד) רעי גוים · ר"ל גוים רעים ואכזרים הם הכשדים : והשבתי גאון עוזם · אבטל גאות עזי הפנים הם ישראל : ונחלו · יחללו ויבזו בתי מקדשיהם הם הבית וההיכל ובית קה"ק : (כה) קפדה באה · כריתה באה להם וכאשר יבקשו שלום לא ימצאו אותו : (כו) הוה על הוה תבוא · זה אחר זה וסמוכה לה : ושמועה · ר"ל שמועה רעה : ובקשו · כאומר הם יבקשו אבל לא ימצאו : תאבד · כי מגודל הצרות יסתמו מהם מעינות החכמה : מכהן · כי על הכהן להורות וכמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב') : מזקנים · תאבד מזקנים : (כז) ונשיא · הוא המלך וכפל הענין במ"ש לחזק : שממה · תמהון לבב : מדרכם · כמו דרכם כן אעשה עמהם כמשפט הראוי להם אשפטם ואז ידעו כי אני ה' הנאמן לשלם גמול : ח (א) בשנה הששית · לגלות יהויכין : בששי · בחודש

הששי

וְזִקְנֵי יְהוּדָה יוֹשְׁבִים לְפָנָי וַתִּפֹּל עָלַי שָׁם יַד אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃
ב וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה דְמוּת כְּמַרְאֵה־אֵשׁ מִמַּרְאֵה מָתְנָיו
וּלְמַטָּה אֵשׁ וּמִמָּתְנָיו וּלְמַעְלָה כְּמַרְאֵה־זֹהַר כְּעֵין הַחַשְׁמַלָה׃
ג וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי
רוּחַ בֵּין־הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלַמָה
בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה
אֲשֶׁר־שָׁם מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה׃ ד וְהִנֵּה־שָׁם
כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּבִּקְעָה׃

רש״י

מתניו וגו׳ · אסור להתבונן בפסוק זה : (ג) בציצית ראשי · בשערות ראשי פלוניי״ל בלע״ז: ומראות אלהים · הראני כאילו נושא אותי ומביאני לירושלים : שער הפנימית הפונה צפונה · שער העזרה שהיא פנימית להר הבית והיו לה שערים לכל רוחותיה : סמל הקנאה · צלם הקנאה מקנא ומקניע להקב״ה

מצודת דוד

ששפי : וזקני יהודה · אותם שגלו לבבל : ותפול · חנחה עלי שם כח חוזק הנבואה : (ב) והנה דמות · והנה לפני צורה כמראה אש וחוזר ומפרש ממראה מתניו ולמטה כעין אש : כעין החשמלה · הוא הזך והנקי מן האש אשר מעט ישיגנו הראות וירמז על הסבה הראשונ׳ שאין להשיגו וגם החשמלה היא מלה מורכבת חש מלה ר״ל שתוק ובלום פיך מן המלול בו : (ג) וישלח · הדמות שראה הושיט תבנית יד ולקח אותי בשער הראש : ותשא · הרוח הרימני באויר והביאני לירושלים : במראות אלהים · ר״ל לא שהביאני באמת רק נראה לו במראה הנבואה כאילו הביאני : שער הפנימית · שער העזרה שהיא פנימית להר הבית : הפונה צפונה · כי ד׳ שערים היו לעזרה אחד לכל רוח : סמל הקנאה המקנה · פסל הקנאה ונתוספה ביאור אמר המקנה ר״ל המקניע ומכעיס למקום להיותו במשכן ביתו : (ד) והנה שם · בבואי אל הפתח הזה ראיתי שם כבוד ה׳ כמו המראה שראיתי בבקעה ושם נאמר

מצודת ציון

ח (א) ותפול · ענין חניה : (ב) זוהר · האורה וזריחה : כעין · כגוון : (ג) תבנית · דמות כמו תבנית המשכן (שמות כה) : בציצית ראשי · ר״ל שער ראשי כי כל דבר היוצא מן הגוף קרוי ציץ וכן תנו ציץ למואב (ירמיה מח) : סמל · ענין צורה וכן תמונת כל סמל (דברים ד) : הקנאה· המקנה· ענין כעס והקנטה כמו הם קנאוני בלא

בכבוד

ה וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם שָׂא־נָא עֵינֶיךָ דֶּרֶךְ צָפוֹנָה
וָאֶשָּׂא עֵינַי דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וְהִנֵּה מִצָּפוֹן לְשַׁעַר הַמִּזְבֵּחַ סֶמֶל
הַקִּנְאָה הַזֶּה בַּבִּאָה: ו וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲרֹאֶה אַתָּה
מֵהֵם מה הם ק' עֹשִׂים תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר בֵּית־יִשְׂרָאֵל ׀
עֹשִׂים פֹּה לְרָחֳקָה מֵעַל מִקְדָּשִׁי וְעוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה
תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת: ז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח הֶחָצֵר וָאֶרְאֶה
וְהִנֵּה חֹר־אֶחָד בַּקִּיר: ח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם חֲתָר־
נָא בַקִּיר וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר וְהִנֵּה פֶּתַח אֶחָד: ט וַיֹּאמֶר

רש"י

שנתנוה שם להקנאות להקב"ה להרגיזו וכן ת"י צלם דקנאתא דמרגזין: (ה) שא נא עיניך דרך צפונה · לשער הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הצפוני של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך צפונה לשער חוץ לעזרה הוא: מצפון לשער המזבח · בשער הבית מצפון לאותו שער העזרה הצפוני ואומר אני שהיה אותו שער מכוון כנגד שער המזבח: בבאה · כשהאדם בא ליכנס לעזרה מוצאו שם · כביאה מאנטריא"ה בלע"ז: (ו) לרחקה מעל מקדשי · כדי שאתרחק מעל מקדשי: (ז) אל פתח החצר · הקריבני עד פתח אותו שער עצמו: חור אחד בקיר · חומת העזרה: (ח) חתר נא בקיר · והרחב את החור: והנה פתח אחד · דרך החור ראיתי פתח לשכה אחת:

מצודת ציון

אל (שם לב): (ז) חור · נקב כמו חור פתן (ישעיה יא): בקיר · בכותל: (ח) חתר · ענין חפירה כמו חתר בחושך בתים (איוב כד) · נא

מצודת דוד

ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר (לעיל ג'): (ה) דרך צפונה · לרוח צפון: מצפון לשער המזבח · שער הצפוני קרוי שער המזבח לפי שהיה מכוון מול המזבח ומצפון השער חוצה לו בחלל הר הבית היה מושב סמל הקנאה הזה: בבאה · בבוא אדם ליכנס בעזרה מצאו בדרך כניסתו: (ו) הרואה · היא בה"א השאלה כי שאל אותו אם הוא רואה מה הם עושים: תועבות גדולות וגו' · ר"ל התועבות הגדולות אשר המה עושים פה מעמידת הסמל תוכן כוונתם הוא למען הרחיק אותי מעל מקדשי כי לא אשרה שכינתי במקום הסמל: ועוד וגו' · מלבד זה תשוב לראות תועבות גדולות מזה: (ז) אל פתח · בחלל הפתח כי מתחלה הביאו אל הפתח מבחוץ ועתה הביאו בחלל הפתח: בקיר · באחד מכותלי העזרה היה בו חור: (ח) חתר נא בקיר · עתה חפור בקיר במקום החור להרחיב את החור: והנה פתח אחד · ר"ל

צנאפי

אֵלַי בֹּא וּרְאֵה אֶת־הַתּוֹעֵבוֹת הָרָעוֹת אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים פֹּה׃
י וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה כָל־תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ
וְכָל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחֻקֶּה עַל־הַקִּיר סָבִיב ׀ סָבִיב׃
יא וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן־שָׁפָן
עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ וַעֲתַר
עֲנַן־הַקְּטֹרֶת עֹלֶה׃ יב וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם
אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי
מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין יְהוָה רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב יְהוָה
אֶת־הָאָרֶץ׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלָי עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת

רש"י

(י) שקץ · שהוין לשקוץ עבודת כוכבים : מחוקה · חקוקין על הקיר : (יא) ויאזניהו בן שפן · השוב היה ולמדין דורו הימנו לפיכך הקפיד עליו : ועתר ענן הקטרת · תמור קיטור ענן הקטורת ולשון עתר מרבים וכן העתרתם עלי דבריכם (לקמן לה) וכן ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ד) וכן חברו מנחם במחלוקת אות שלשתן ופירוש ענין מרובה המה אך כל אחד לשון בני אדם : (יב) בחדרי משכיתו · משוכה ברצפת אבני

מצודת דוד

מצאתי שם פתח אחד פתוח ללשכה אחת : (ט) בא · דרך הפתח וראה וכו' : (י) כל תבנית · ר"ל כל מין תבנית רמש וכו' : וכל גלולי · וכל שאר הגלולים של בית ישראל אשר יעבדו להם : מחוקה · כל אחת מהן היתה חקוקה על הקיר מהלשכה הסיח בכל סביבה : (יא) ויאזניהו · הוא היה הראש על כולם : עומדים · היו עומדים לפני הצורות ההם וכל אים היה בידו המחתה המקטיר בה ומרבים עשן הקטורת עולה למעלה : (יב) הראית · אם ראית כאומר עוד יותר היים מתפלא אם היית רואה מה שהמה עושים בחשך ר"ל בהסתר במקום מוצנע כ"א בחדרי משכיתו כי על שהמה מעשים מגונים אחד אחד יסתירו עצמם מבני אדם בעת עשותם ומה' לא ייראו כי אומרים אין ה' רואה מעשי הבריות כי עזב את הארץ ביד מערכת השמים ולא ישגיח בה : (יג) תועבות גדולות · ממה

מצודת ציון

עתה : (י) תבנית · דמות : רמש · כן נקראו בריות קטנות קצרי רגל שאין הלוכם ניכר וכן כל רמש אשר הוא חי (בראשית ט) : שקץ · הוא כמו שרץ : מחוקה · מלשון חקיקה : (יא) מקטרתו · המחתה שמקטירין בו : ועתר · ענין רבוי כמו עתרת שלום (ירמיה לג) : ענן · עשן : (יב) משכיתו · מלשון סכך ור"ל

גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים׃ יד וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח שַׁעַר
בֵּית־יְהוָה אֲשֶׁר אֶל־הַצָּפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת
מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם
עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת מֵאֵלֶּה׃ טז וַיָּבֵא אֹתִי
אֶל־חֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וְהִנֵּה־פֶתַח הֵיכַל יְהוָה
בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אֲחֹרֵיהֶם
אֶל־הֵיכַל יְהוָה וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה

רש״י

שיש לשון ושכותי כפי (שמות ל״ג): (יד) אל פתח שער בית ה׳. תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון דאמר מר שני פשפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום: מבכות את התמוז. דמות א׳ שמחממות אותו מבפנים והיו עיניו של עופרת והם נתוכין מחום ההיסק ונראה כאלו בוכה ואומרת תקרובות הוא שואל: תמוז. לשון היסק כמו על די חזה למיזיה (דניאל ג) והתוכה אזה יתירה (שם): מבכות את התמוז. פייש״ק פלורי״ר לה״ל קאלפ״ן בלע״ז: (טז) ויבא אותי אל חצר בית ה׳ הפנימית. היא העזרה כי כל הבית נקרא החצר החיצונה ועד עכשיו בתוכה היה עומד אלא שהוא נכנס בשער הצפוני והראהו בבית החליפות את צלם התמוז וחזר והוליכו למזרח לפני ההיכל והמזבח: ופניהם קדמה וגו׳. ממשמע שנאמר ופניהם קדמה יודע אני שאחוריהם אל ההיכל אלא מגיד שהיו אחוריהם מגולים שהיו פוערין עצמם ומתריזין כלפי מטה: משתחויתם. בשתי תיבות

מצודת ציון

רצוף ברצפת אבנים וכן וכחומה נשגבה במשכיתו (משלי יח) כי הדרך לעשות רצפת אבנים בחדר נסתר כי שמה יצפין האוצר: (יד) מבכות. מלשון בכיה: התמוז. כן שמו ע״ש ההיסק שעושים בו כמו למזא לאתונא

מצודת דוד

שראית: (יד) שער בית ה׳. זה שער ההיכל וחוזר ומפרש אשר אל הצפונה ר״ל אל הפשפש הצפוני כי שני פשפשים היה לו לשער הגדול אחד בצפונו ואחד בדרומו: מבכות את התמוז. שם הצלם שהיו הנשים מסיקות אותו מבפנים ועיניו היו עשויות מעופרת והיו נתוכין מחום ההיסק והיה נראה להרואים כאילו בוכה ומוריד דמעות והיו אומרות שהוא שואל תקרובות: (טו) תראית. בה״א השאלה כי שאל ואם השגית לראות: מאלה. אשר כבר ראית: (טז) אל חצר בית ה׳ הפנימית. ר״ל חצר הפנימית של בית ה׳ והוא עזרת כהנים: פתח היכל ה׳. ר״ל מול פתח ההיכל בחלל העזרה בין האולם ובין המזבח: כעשרים. ר״ל עמדו כעשרים וחמשה איש: משתחויתם. היא מלה מורכבת מהשחתה ומהשתחויה ור״ל היו

לַשָּׁמֶשׁ׃ יז וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם הֲנָקֵל לְבֵית
יְהוּדָה מֵעֲשׂוֹת אֶת־הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ־פֹה כִּי־מָלְאוּ
אֶת־הָאָרֶץ חָמָס וַיָּשֻׁבוּ לְהַכְעִיסֵנִי וְהִנָּם שֹׁלְחִים אֶת־
הַזְּמוֹרָה אֶל־אַפָּם׃ יח וְגַם־אֲנִי אֶעֱשֶׂה בְחֵמָה לֹא־
תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל וְקָרְאוּ בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל וְלֹא אֶשְׁמַע
אוֹתָם׃ ט א וַיִּקְרָא בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת

רש"י

הוא משמש לי השתחוה ולשון השתחויה כן הוא בירושלמי משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה וכן ת"י ואינון מתחבלין וסגדין · ומנחם חברו לשון שחות כמו שחי ונעבורה (ישעיה נ"א) : (יז) הנקל לבית יהודה · המעט להם וקל בעיניהם שאר עבירות שבידם : מעשות את התועבות · אם היו חדלים מעשות את כל התועבות אשר עשו בביתי פה : כי מלאו את הארץ חמס · ונקל בעיניהם אותו עון וישובו להכעיסני בתוך ביתי בתועבות האלה : והנם שולחים את הזמורה אל אפם · והנם שולחים אל חוטמם את ריח רע של זמורה זו שהם מזמרים ברוח היוצא מפי הטבעת כלומר בושתם זה אל פניהם ישוב · ומנחם פי' והנם שולחים את הזמורה אל אפם ענין דופי וקלון הוא לפירושו הסוף ריח מקטרתם וכעס קרבנם וניחותם למלאכת דופי נקבים ואחוריהם אל היכל ה' יורה על הענין : (א) קרבו פקדות העיר · הקריבו את הפקודים אשר הפקדתי לשחת את העיר :

מצודת דוד

משחיתים ההיכל לבזותו כי פרעו אחוריהם למולו והתריזו והיו משתחוים לשמש : (יז) הראית · בה"א השאלה : הנקל · ר"ל אשר נקל לבית יהודה המעשים שעשו מאז מבלי עשות את התועבות האלה אשר עשו פה כלומר וכי לא די להם במה שעשו מאז : וישובו · להכעיסני בתועבות האלה : והנם שולחים · והנה עתה הם שולחים אל אפם ריח הרע בזמר הרוח היוצא מפי הטבעת בעת יתריזו והוא תקון סופרים והראוי אל אפי : (יח) וגם אני וגו' · ר"ל כמו שהם עושים שלא כהוגן כן גם אני אעשה בחמה שלא כהוגן כי לא אחוס וכו' : וקראו באזני · בעת בוא עליהם משפט הגמול : ט (א) ויקרא · קול גדול קרא באזני : קרבו פקודות העיר · אתם הממונים על הע' להשחיתה קרבו ובואו וכ"א יביא בידו כלי המיוחד לו להשחית בה .

מצודת ציון

(דניאל ג) : (יז) הנקל · בא"ה הה"א במקום אשר וכן ההלכוא אתו (יהושע י') : מעשות · במ"ם השלילה ור"ל מבלי עשות וכן מהמטיר עליו מטר (ישעיה ה) : הזמורה · מלשון זמר : אפם · חוטמם : ט (א) פקודות ·

הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחֵתוֹ בְּיָדוֹ׃ ב וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים
בָּאִים ׀ מִדֶּרֶךְ־שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר ׀ מָפְנֶה צָפוֹנָה וְאִישׁ
כְּלִי מַפָּצוֹ בְּיָדוֹ וְאִישׁ־אֶחָד בְּתוֹכָם לָבֻשׁ בַּדִּים וְקֶסֶת
הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת׃
ג וּכְבוֹד ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה
עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶל־הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ הַבַּדִּים
אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָו אליו ק'

רש"י

(ב) ששה אנשים · רבותינו פרשו במסכת שבת קצף אף וחמה משחית משבר מכלה : מפצו · שהוא משבר את הכל כמו ונפץ את עולליך (תהלים קלז) : וקסת הסופר · פנקס הם לוחות שמחופין בשעוה וחורתין בה בעט : אצל מזבח הנחושת · הוא מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) מעל הכרוב · מעל הכפורת שהשכינה היתה שורה שם עד הנה והתחילה להסתלק ולצאת לחוץ מעט מעט עשר מסעות וזה מסע הראשון (עיין עמוס ט' פ"א ברש"י ובא"ע · יוס"ה) מכרוב למפתן

מצודת ציון

מלשון פקיד וממונה : (ב) מפנה · מלשון פניה : מפצו · משבר ומפוצץ וכן מפץ אתה לי (ירמיה נא) : בדים · פשתים כמו מדו בד (ויקרא ו) : וקסת · הוא מכלי הכתיבה : (ג) נעלה · ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט) : הכרוב · הם הכרובים שעל הכפורת וקראם בשם כולל כרוב וכן כי רוח החיה (לעיל א) : מפתן · אסקופה כמו הדולג

מצודת דוד

(ב) והנה · כאשר קרא הנה היו באים דמות ששה אנשים ואמרז"ל שהם אף וחמה קצף משחית משבר ומכלה : שער העליון · כן נקרא השער וכן נאמר הוא בנה את שער בית ה' העליון (ד"ב כ"ז) : מפנה צפונה · הפונה לצפון : ואיש · כ"א היה בידו כלי המשבר ומשחית המיוחד לו : ואיש אחד בתוכם · בתוך ששת האנשים היה עוד איש אחד מלובש בגדי בד ובאזור אשר במתניו היה תלוי קסת המיוחד לסופר והוא מכלי כתיבה : ויבואו · אלה הששה עם האיש לבוש הבדים : מזבח הנחושת · הוא המזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) וכבוד וגו' · השכינה נסתלקה מן הכרוב שעל הכפורת אשר היה עליו וירד אל מפתן בית קה"ק ומשם קרא אל האיש וגו' :

בתוך

עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ וְהִתְוִיתָ תָּו עַל־מִצְחוֹת
הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת
בְּתוֹכָהּ׃ ה וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנַי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ
עַל־אל ק׳ תָּחוֹס עֵינְיכֶם עינכם ק׳ וְאַל־תַּחְמֹלוּ׃ ו זָקֵן בָּחוּר
וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־
עָלָיו הַתָּו אַל־תִּגַּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים
הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת׃ ז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת־
הַבַּיִת וּמַלְאוּ אֶת־הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים צֵאוּ וְיָצְאוּ וְהִכּוּ

רש״י

בית קדשי הקדשים: (ד) והתוית תו · ורשמת רושם: על מצחות האנשים · הצדיקים כדי להיות אות שלא יפגעו בם המשחיתים: (ה) ולאלה אמר באזני · לששת המחבלים: (ו) וממקדשי תחלו · מן העומדים לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי הם אותם חקוקי התו שהתרה בהם מלהזיקם חזר וצוה לחבלם לפי שאמרה מדת הדין לפניו מה נשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כדאיתא במסכת

מצודת דוד

(ד) בתוך העיר · ולתוספת ביאור אמר בתוך ירושלים: והתוית תו · תרשום סימן על מצחות הצדיקים הנאנחים ומצטערים בעבור כל התועבות הנעשות בתוכה: (ה) ולאלה · הם ששת האנשים הבאים בכלי מפצם: אמר באזני · ר״ל שמעתי כשהיה מדבר להם: אחריו · אחרי לבוש הבדים: והכו · באנשי העיר: (ו) למשחית · להשחית מן העולם: ועל כל איש · אבל על כל מי שיהיה עליו הסימן אל תגשו אליו להכותו: וממקדשי תחלו · תתחילו להכות מהאנשים העומדים לפני מקדשי: ויחלו · התחילו להכות מהזקנים שעמדו לפני הבית אשר קטרו לגלולים כמ״ש ושבעים איש מזקני וגו׳ ואיש מקטרתו בידו (לעיל ח): (ז) טמאו את הבית · כאומר אל תחושו לטומאת בה״מ ומלאו חצרות בה״מ מן החללים ואח״ז צאו והכו בעיר: ויצאו · אחר שהכו בהחצרות יצאו והכו בעיר ובהשאר

מצודת ציון

על המפתן (לפניה א׳): (ד) והתוית תו · ענין רושם וסימן כמו ויתו על דלתות השער (ש״א כא): מצחות · מלשון מצח: והנאנקים · גם הוא ענין אנחה כמו אנקת אסיר (תהלים קב): (ו) תחלו · ויחלו · מלשון

בָּעִיר׃ ח וַיְהִי כְּהַכּוֹתָם וְנֵאשְׁאַר אָנִי וָאֶפְּלָה עַל־פָּנַי
וָאֶזְעַק וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהֹוִה הֲמַשְׁחִית אַתָּה אֵת כָּל־
שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל בְּשָׁפְכְּךָ אֶת־חֲמָתְךָ עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃ ט וַיֹּאמֶר
אֵלַי עֲוֺן בֵּית־־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא
הָאָרֶץ דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה מֻטֶּה כִּי אָמְרוּ עָזַב יְהֹוָה אֶת־
הָאָרֶץ וְאֵין יְהֹוָה רֹאֶה׃ י וְגַם־־אֲנִי לֹא־־תָחוֹס עֵינִי
וְלֹא אֶחְמֹל דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתָתִּי׃ יא וְהִנֵּה הָאִישׁ ׀ לְבֻשׁ
הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת בְּמָתְנָיו מֵשִׁיב דָּבָר לֵאמֹר עָשִׂיתִי
כַּאֲשֶׁר ככל אשר ק' צִוִּיתָנִי׃ י א וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אֶל־הָרָקִיעַ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הַכְּרֻבִים כְּאֶבֶן סַפִּיר כְּמַרְאֵה דְּמוּת כִּסֵּא

רש"י — ציון מ"ש

שבת : (ח) ונאשאר אני · ונשארתי אני : (ט) מלאה מטה · דין מעוקל : (א) על ראש הכרובים · על ראש ארבעה חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרותם כרובים לפי שנהפכו פני השור לפני כרוב כמו שכתוב בפרשה זו · ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו

מצודת ציון

שתחלה : (ח) ונאשאר · כמו ונשאר : אהה · ענין לשון צעקת יללה : (ט) מטה · מל' הטיה : י (א) אל הרקיע · על הרקיע : הכרובים · תרגום של תינוק הוא

מצודת דוד

(ח) ונאשאר אני · לא נשאר כ"א אני כי לא רשם סימן אף על אחד כי לא מצא צדיק · ורז"ל אמרו שנענשו על שלא מיחו בהם : המשחית · וכי תשחית את כולם בעת תשפוך חמתך על ירושלים : (ט) בית ישראל · הם הנשארים בארצם אחר גלות מלכות אפרים ונטפלו למלכות יהודה : דמים · אנשי שופכי דמים : מוטה · הטיית משפט : עזב ה' · ביד מערכת השמים : ראה · מה הנעשה בארץ : (י) וגם אני · כמו שהם אומרים שאין אני רואה כן לא תראה עיני לחוס עליהם : דרכם · גמול דרכם אשלם על ראשם : (יא) משיב דבר · היה משיב תשובה אל ה' המשלחו : עשיתי וגו' · כאומר הנה לא צוית לרשום כ"א על מצחות הצדיקים ולא על זולתם והנה כן עשיתי כי לא רשמתי על מצחות זולתם ומן הצדיקים הנה לא מצאתי : י (א) על ראש הכרובים · הם ארבע חיות המרכבה וכן נאמר שם ודמות על ראשי החיה רקיע (לעיל א) וקראם כרובים כי תינוק הוא בל' ארמי רביא ותואר מראה גוף כל החיות היו בדמות בן אדם כמ"ש וזה מראיהן דמות אדם להנה (שם) : כאבן ספיר · על הרקיע היה דבר

נִרְאָה עֲלֵיהֶם׃ ב וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִישׁ ׀ לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר
בֹּא אֶל־בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל אֶל־תַּחַת לַכְּרוּב וּמַלֵּא חָפְנֶיךָ גַחֲלֵי־
אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וּזְרֹק עַל־הָעִיר וַיָּבֹא לְעֵינָי׃
ג וְהַכְּרֻבִים עֹמְדִים מִימִין לַבַּיִת בְּבֹאוֹ הָאִישׁ וְהֶעָנָן
מָלֵא אֶת־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ ד וַיָּרָם כְּבוֹד־יְהוָה מֵעַל
הַכְּרוּב עַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת אֶת־הֶעָנָן וְהֶחָצֵר
מָלְאָה אֶת־נֹגַהּ כְּבוֹד יְהוָה׃ ה וְקוֹל כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים

רש"י

של עולם אין קטיגור נעשה סניגור : (ב) בינות לגלגל · בין האופנים כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר אינו אלא לדבוק הקב"ה אמר לגבריאל והוא נקם מן הכרוב לתתם לו כדי שילטנו הגחלים ותקל הגזירה וכן הוא מפורש בענין ויקח ויתן אל חפני לבוש הבדים : וזרוק על העיר · לא זרקם מיד ואף על פי שקבלם לבוש הבדים לא השליכם עד לאחר שש שנים לקבלתו שנתעממו הגחלים בידו כל שש שנים ותדע שהרי נבואה זו בשנה הששית נאמרה והעיר חרבה בשנת אחת עשרה : (ג) מימין לבית · בדרום : החצר הפנימית · היא העזרה : (ד) על מפתן הבית · הוא הסילוק עצמו

מצודת דוד

מזהיר כאבן ספיר כמראה דמות כסא: נראה עליהם · על הכרובים ברקיע אשר ממעל להם וכפל הדבר לתוספת ביאור : (ב) ויאמר · היושב על הכסא ולקצר סמך על המבין וכפל מלת ויאמר יורה על הזרוז : אל בינות לגלגל · אל בין האופנים : אל תחת לכרוב · ר"ל אל חלק המקום מהם שהוא מתחת לכרוב והוא בשפולי האופנים : ומלא · ר"ל בהיותך שם תושיט ידך למלא חפניך גחלי אש מבין הכרובים וזרוק אותם על העיר והוא סימן השחתה כאכולה באש : ויבא לעיני · לבוש הבדים בא שמה ואני ראיתיו בא : (ג) מימין לבית וגו' · כשבא שמה לבוש הבדים עמדו הכרובים ברוח דרומי מהבית : והענן מלא · הענן היה ממלא את החצר הפנימית והיא עזרת כהנים : (ד) וירם כבוד ה' · השכינה נסתלקה מעל הכרוב שעל הכפורת וירדה על מפתן בית קדשי הקדשים · (ואולי זהו הסילוק האמור למעלה או שחזרה על הכרובים וחזרה ונסתלקה) : והחצר · הוא החצר הפנימית : את נוגה · האורה והזריחה מכבוד ה' : (ה) וקול

מצודת ציון

הביא : (ב) בינות · מלשון בין : לגלגל · למ"ד במקום ה"א הידיעה והם האופנים וקראם בשם הכללי : לכרוב · כמו הכרוב : חפניך · כן יקרא פיסת היד כמו מלאו חפניכם (שמות ט): לכרובים · כמו הכרובים: (ד) וירם · מל' הרמה וסלוק : הכרוב · קראם בשם הכללי : מפתן · אסקופה : נוגה · ענין האורה וזריחה:

נִשְׁמַע עַד־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה כְּקוֹל אֵל־שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ׃ ו וַיְהִי
בְּצַוֺּתוֹ אֶת־הָאִישׁ לְבֻשׁ־הַבַּדִּים לֵאמֹר קַח אֵשׁ מִבֵּינוֹת
לַגַּלְגַּל מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד אֵצֶל הָאוֹפָן׃ ז וַיִּשְׁלַח
הַכְּרוּב אֶת־יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינוֹת
הַכְּרֻבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל־חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא׃
ח וַיֵּרָא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד־אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם׃
ט וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים אֵצֶל הַכְּרוּבִים אוֹפַן
אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וְאוֹפַן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד
וּמַרְאֵה הָאוֹפַנִּים כְּעֵין אֶבֶן תַּרְשִׁישׁ׃ י וּמַרְאֵיהֶם דְּמוּת

רש״י

האמור למעלה: (ה) עד החצר החיצונה · זה הבית · יכול מפני שהקול נמוך תלמוד לומר כקול אל שדי בדברו אלא משום שמגיע לחצר החיצונה הוא נפסק: (ט) והנה ארבעה אופנים · לפי שנשתנית אחת מן הפנים הוזקק לחזור ולשנות כאן כל מעשה החיות כבראשונה שלא תאמר מרכבה

מצודת ציון

(ז) וישלח · ענין הושטה: וישא · ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד): (ט) כעין · כגוון:

מצודת דוד

כנפי הכרובים · ולא היה נשמע קול כנפי הכרובים מולכי המרכבה כשהן עופפים משם ובפריחתן יגעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול: עד החצר החיצונה · הקול לא היה נשמע אלא עד החצר החיצונה והוא עזרת הנשים ובהגיע שמה היה נפסק הקול: כקול אל שדי בדברו · במקום שהיה הקול נשמע היה חזק מאד כקול אל שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וכו׳ קול גדול (דברים ה׳): (ו) ויהי בצותו · מיד כשצוה המקום ב״ה את האיש לבוש הבדים שממקום עמדו בין האופנים יושיט יד לקחת האש מבין הכרובים מיד בא ועמד אצל האופן ר״ל בין האופנים: (ז) וישלח הכרוב · אחד מן הכרובים הושיט ידו מן הכרובים אל האש אשר ביניהם: וישא · לקח משם אש ונתן אל חפני לבוש הבדים: ויקח · לבוש הבדים לקח האש מיד הכרוב ויצא משם: (ח) וירא · היה נראה שיש אל הכרובים תבנית יד אדם יוצא תחת כנפיהם אשר בו לקח אחד מהם את האש: (ט) אופן אחד · אצל כל כרוב היה אופן אחד: כעין · כגוון אבן תרשיש הוא מראה התכלת: (י) ומראיהם · מראה צורת של ארבעתם האופנים היה אחד זה כזה. והיו כמראית האופן שעשוי בתוך האופן

אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃
יא בְּלֶכְתָּם אֶל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם
כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִפְנֶה הָרֹאשׁ אַחֲרָיו יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ
בְּלֶכְתָּם׃ יב וְכָל־בְּשָׂרָם וְגַבֵּהֶם וִידֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים
מְלֵאִים עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם אוֹפַנֵּיהֶם׃ יג לָאוֹפַנִּים
לָהֶם קוֹרָא הַגַּלְגַּל בְּאָזְנָי׃ יד וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד פְּנֵי
הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי

ב׳ טעמים

רש״י

אחרת היא : (יב) וידיהם · של אופנים הם התור שהמרכבה מתגלגלת בתוכן שקורין ביוי״ל בלע״ז וי״ת ואשדתהון וגופיהם : לארבעתם · אופניהם לארבעת אופני החיות : (יג) להם קורא הגלגל באזני · אני שמעתי שהמלאך היה קורא את האופן גלגל : קורא הגלגל · להם נקרא שם גלגל : (יד) פני

מצודת דוד

האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי סבוב והחזרה : (יא) בלכתם · בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה בעבור זה על ארבעת צדדיהם בחפץ לכתם ילכו ולא יסבו בלכתם הואיל והיו מתגלגלים לכל צד : אשר יפנה הראש · הוא הכרוב שהוא הפנים וראש התנועה : אחריו ילכו · אחר הראש ילכו האופנים ולא היו מסבבים עצמם בלכתם כי יכולים היו ללכת לכל צד מבלי סבוב : (יב) וכל בשרם · של גופי החיות: וגביהם · הוא הגובה מאחורי הגוף : מלאים עינים סביב · הן מלאים הרבה גוונים מחולפים בכל סביבם אבל מראיהם העיקרי המיוחד אל האופנים היה כעין אבן תרשיש כמ״ש למעלה ומראה העיקרי המיוחד אל החיות היה כגחלי אש כמ״ש ודמות החיות מראיהם כגחלי אש (לעיל א) : לארבעתם אופניהם · ר״ל כן היה לכל ארבעה החיות ולאופניהם שמלבד המיוחד להם היו מלאים מהרבה גוונים מחולפים : (יג) לאופנים להם · ר״ל להאופנים ההם שמעתי באזני קול קורא אותם בשם גלגל : (יד) לאחד · לכל חיה היו ארבעה פנים : פני הכרוב · הוא שנהפך מפני השור כי ארז״ל יחזקאל בקש רחמים ואמר אין קטגור נעשה סנגור כי פני השור יזכיר מעשה העגל שחטאו בו ישראל ונהפך פני השור לפני כרוב והוא אפי זוטרי מבן אדם · פני אדם · הוא אפי רברבי

מצודת ציון

(יא) רבעיהם · ת״י סטריהון והוא מלשון רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש : יסבו · מל׳ סבוב והפנה : (יב) בשרם · על גופם יאמר בלשון שאלה : וגביהם · כן נקרא אחורי הגוף כמו על גבי חרשו חורשים (שם קכט) : עינים · מלשון עין : (יד) הכרוב · תרגום

אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי־נָשֶׁר : טו וַיֵּרֹמּוּ הַכְּרוּבִים הִיא
הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי בִּנְהַר־כְּבָר : טז וּבְלֶכֶת הַכְּרוּבִים
יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבִשְׂאֵת הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם
לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ לֹא־יִסַּבּוּ הָאוֹפַנִּים גַּם־הֵם מֵאֶצְלָם :
יז בְּעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְרוֹמָם יֵרוֹמּוּ אוֹתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה
בָּהֶם : יח וַיֵּצֵא כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיַּעֲמֹד עַל־
הַכְּרוּבִים : יט וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם וַיֵּרוֹמּוּ מִן־
הָאָרֶץ לְעֵינַי בְּצֵאתָם וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וַיַּעֲמֹד פֶּתַח
שַׁעַר בֵּית־יְהוָה הַקַּדְמוֹנִי וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם
מִלְמָעְלָה : כ הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל

רש"י

האחד פני הכרוב · הם היו פני השור שנהפכו לכרוב : (יט) פתח שער בית ה' · פתח ההיכל : הקדמוני · שבמזרח וזה היה מסע סילוק השני ממפתן בית קדשי קדשים לעזרה : (כ) היא החיה · מתוך שראיתי במרכבה

מצודת ציון

של תינוק הוא רביא : (טו) וירמו · ענין סלוק והפרשה : החיה · קראם בשם כללי : (טז) ובשאת · מלשון נשיאה והרמה : (יז) אותם · עמהם : רוח · ענין רצון : (יט) לעומתם · ר"ל בשוה להם : הקדמוני · המזרחי :

מצודת דוד

פני אדם : (טו) וירומו הכרובים · ראה שהכרובים נסתלקו ממקומם : היא החיה · ר"ל אין זה ענין אחר אלא היא החיה בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר עם כי אז ראה פני שור ועתה ראה שבמקומו פני כרוב : (טז) ובלכת · ר"ל לא נשתנה התנועה ממה שהיתה ובעת ילכו הכרובים ילכו גם האופנים אצלם ובעת ישאו הכרובים את כנפיהם להתרומם מעל הארץ לעלות למעלה לא יסבו גם האופנים מאצלם : (יז) בעמדם · בעת יעמדו הכרובים יעמדו גם האופנים ובעת ירומו למעלה ירומו עמהם כי רצון החיה הוא באופנים וכאשר יעשו החיות יעשו גם האופני' : (יח) מעל מפתן הבית · כ שם היה כמ"ש למעלה : (יט) וישאו · נשאו כנפיהם למעלה : לעיני בצאתם · בעיני ראיתי בעת יצאו מבית קדשי הקדשים מעל המפתן : והאופנים לעומתם · גם האופנים היו מתרוממים לעומת הכרובים ובשוה להם : ויעמוד · דמות המרכבה עמד בפתח שער בית ה' המזרחית ר"ל בפתח ההיכל הפונה למזרח לא בפתח הפונה למערב לבית קה"ק : עליהם · על הכרובים : (כ) היא החיה · ר"ל היא עצמה

החיה

בִּנְהַר־כְּבָר וָאֵדַע כִּי כְרוּבִים הֵמָּה׃ כא אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה
פָנִים לְאֶחָד וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאֶחָד וּדְמוּת יְדֵי אָדָם תַּחַת
כַּנְפֵיהֶם׃ כב וּדְמוּת פְּנֵיהֶם הֵמָּה הַפָּנִים אֲשֶׁר רָאִיתִי
עַל־נְהַר כְּבָר מַרְאֵיהֶם וְאוֹתָם אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ׃
יא א וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ וַתָּבֵא אֹתִי אֶל־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה
הַקַּדְמוֹנִי הַפּוֹנֶה קָדִימָה וְהִנֵּה בְּפֶתַח הַשַּׁעַר עֶשְׂרִים
וַחֲמִשָּׁה אִישׁ וָאֶרְאֶה בְתוֹכָם אֶת־יַאֲזַנְיָה בֶן־עַזֻּר וְאֶת־
פְּלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָהוּ שָׂרֵי הָעָם׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם
אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הַחֹשְׁבִים אָוֶן וְהַיֹּעֲצִים עֲצַת־רָע בָּעִיר

רש"י

זו כל מעשה המרכבה הראשונה אני אומר היא אשר ראיתי בנהר כבר: ואדע. כי נהפך פני השור לפני כרוב והיו בה שני פני אדם פנים קטנים של ילד ופנים גדולים של אדם: (א) והנה בפתח שער וגו'. הם הם שאמר למעלה אחוריהם אל היכל ה' אלא שלא פירש שם מי היו וכאן פירש את שמות שנים מהם: (ג) האומרים לא בקרוב. יבאו דברי הנביאים עלינו: בנות בתים. אין לחוש להם אלא בנות בתים ושבת בתוכם כי לא נגלה מן העיר הזאת עד מותנו: היא הסיר ואנחנו הבשר. כשם שאין הבשר

מצודת דוד

החיה אשר ראיתי וכו' עם כי עתה היה פני כרוב במקום פני שור: ואדע. ידעתי אז אשר הכרובים שראיתי המה החיה עצמה: (כא) ארבעה וגו'. ר"ל כי כ"א מארבעה הפנים אחד בכל צד היה כלול מארבעה ולכ"א מהפנים היה ארבעה כנפים ודמות ידי אדם היו תחת כנפיהם: (כב) ודמות פניהם. צורת פניהם המה דמיון הפנים אשר ראיתי על נהר כבר: מראיהם. ר"ל זהו מראיהם שראיתי על נהר כבר: ואותם. והם עצמם אשר ראיתים אז: איש. כל אחד מהם הלכו אל עבר מול פניו כי היו להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה הלכו מול פניהם וכאומר בעבור כל זה שפטתי לדעת שזו היא החיה בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר: יא (א) ותשא. רוח אלהים נשא אותי במראה הנבואה אל שער בית ה' הקדמוני ר"ל אל שער ההיכל שמזרחי ולתוספת ביאור אמר הפונה קדימה לא השער הפונה למערב לבית קדשי הקדשים: עשרים וגו'. ר"ל שם עמדו כ"ה איש ובין האנשים ההם ראיתי את יאזניה וכו': (ב) החושבים.

מצודת ציון

(כב) ואותם. ועצמם וכן והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כב): עבר.

הַזֹּאת׃ ג הָאֹמְרִים לֹא בְקָרוֹב בְּנוֹת בָּתִּים הִיא הַסִּיר
וַאֲנַחְנוּ הַבָּשָׂר׃ ד לָכֵן הִנָּבֵא עֲלֵיהֶם הִנָּבֵא בֶּן־אָדָם׃
ה וַתִּפֹּל עָלַי רוּחַ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֱמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה
כֵּן אֲמַרְתֶּם בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲלוֹת רוּחֲכֶם אֲנִי יְדַעְתִּיהָ׃
ו הִרְבֵּיתֶם חַלְלֵיכֶם בָּעִיר הַזֹּאת וּמִלֵּאתֶם חוּצֹתֶיהָ חָלָל׃
ז לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה חַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר שַׂמְתֶּם בְּתוֹכָהּ

רש"י

עיין מ"ש

יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כך לא נצא ממנה עד שנמות: (ה) כן אמרתם · ידעתי כי זאת אמרתם שירושלים הסיר ואתם הבשר ואני אומר לכם כי לחללים שנתתם בה היא לסיר שהם נגמרו בה אבל לכם לא תהיה לסיר לקלוט אתכם עד יום מיתה כי אתכם אוציא מתוכה: ומעלות רוחכם · העולה על דעתכם בוטר"א טלנ"ט בלע"ז: (ז) הוציא · כמו להוציא ולשון בניתם הבתים כי בגלות הלכו האבות והבנים ואין יורש את הבתים:

מצודת ציון

פ"ה ולד: יא (ג) הסיר · הקדרה כמו סיר נפוח (ירמיה א): (ה) ותפול · ענין חניה: ומעלות · מלשון עליה: רוחכם · ענין מחשבה ורצון: (ז) הוציא · כמו להוציא

מצודת דוד

אשר חושבים און ויועצים בעיר הזאת עצת רע: (ג) האומרים · אשר יאמרו בעצתם לא בזמן קרוב יהיה היעוד הרע שהנביא מייעד על העיר הזאת ולכן בנות בתים ר"ל א"כ אין לנו עסק כ"א לבנות בתים כי בהם נשב ימים רבים: היא הסיר · ירושלים היא הסיר שמבשלין בו ואנחנו הבשר המונח בסיר ר"ל כמו שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כן אנחנו לא נצא מן העיר הזאת עד גמר הבישול והוא ביום המיתה: (ד) לכן · הואיל וכן יאמרו הנבא עליהם הפוך אמריהם: הנבא וגו' · כפל הדבר לזרזו: (ה) ותפול · חנתה עלי רוח הנבואה: אמור · אל אנשי ירושלים: כן אמרתם · כדבר הזה לא בקרוב וגו' אמרתם אתם בית ישראל ועל בני יהודה יאמר: ומעלות רוחכם · ר"ל לא בלבד ידעתי אמריכם כי אף המחשבות העולות על רוחכם ידעתי אני בכל פרט ופרט: (ו) הרביתם · ר"ל ובעבור הדברים והמחשבות האלה אשר תחשובו שלא תגלו מן העיר תוסיפו לעשות הרע ותרבו חלליכם בעיר הזאת ותמלאו החוצות חללים: (ז) לכן · הואיל וכן עשיתם לכן כה אמר ה' חלליכם וגו' ר"ל הנה עתה נתקיים אמריכם שאמרתם היא הסיר וגו' כי חלליכם אשר הרגתם בתוכה המה הבשר ולעומת פגרי החללים דימה העיר אל הסיר שמשימים בה את הבשר כי כן שמתם בה פגרי חללים

הֵמָּה הַבָּשָׂר וְהִיא הַסִּיר וְאֶתְכֶם הוֹצִיא מִתּוֹכָהּ׃ ח חֶרֶב
יְרֵאתֶם וְחֶרֶב אָבִיא עֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ט וְהוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מִתּוֹכָהּ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־זָרִים וְעָשִׂיתִי בָכֶם
שְׁפָטִים׃ י בַּחֶרֶב תִּפֹּלוּ עַל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפּוֹט אֶתְכֶם
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יא הִיא לֹא־תִהְיֶה לָכֶם לְסִיר
וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְתוֹכָהּ לְבָשָׂר אֶל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם׃
יב וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הֲלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי
לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם׃

רש"י

(ח) חרב יראתם · כשפניתם לעזרה למלך מצרים כמו שנאמר בצדקיהו וימרד בו לשלוח מלאכיו למצרים (לקמן טז): (י) על גבול ישראל · בסוף הגבול והיא רבלה ארץ חמת היא אנטוכיא שם נשפט צדקיהו ביד נבוכדנצר כמו שאמר בספר (מלכים ב כה) שם שחט את בניו שם נקר את עיניו והיא סוף הגבול שנאמר במרגלים ובכמה מקומות עד לבא חמת (במדבר יג): (יא) לא תהיה לכם לסיר · המשמרת נתחיה עד גמר בישולם: ואתם תהיו בתוכה לבשר · שתותכו בתוכה ותשברו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת: אל גבול ישראל אשפוט אתכם · ולא בתוכה תמותו:

מצודת דוד

חללים: ואתכם · אבל עליכם גזרתי להוציא מתוכה או אתכם אוציא מתוכה ללכת גולה ולא יתקיים אמריכם בעצמכם: (ח) חרב יראתם · מחרב מלך בבל יראתם וחרב אביא עליכם ממנו: (י) על גבול ישראל · סמוך לגבול ישראל אשפוט אתכם והוא ברבלה בארץ חמת כמ"ש ויעלהו וגו' רבלתה וגו' וישחט מלך בבל את בני צדקיהו וגו' ואת כל חורי יהודה שחט מלך בבל ואת עיני צדקיהו עור (ירמיה לט): וידעתם · אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (יא) היא · ירושלים לא תהיה לעומתכם כסיר המשמרת הבשר ההושם בתוכה עד גמר הבישול כי לא תהיו בה עד יום המיתה: ואתם · אבל אתם תהיו בתוכה דומה לבשר המצטמק בתוך הסיר כי שמה תהיו נמקים ונמסים אבל לא תמותו בה כי על גבול ישראל ברבלה בארץ חמת שם אשפוט אתכם משפט מות: (יב) וידעתם · אז תדעו אשר אני ה' הנאמן לשלם גמול על אשר לא הלכתם בחוקי: וכמשפטי הגוים וגו'

מצודת ציון

או כמו אוציא: (ט) זרים · עמים עובדי כוכבים: שפטים · משפט גמול: (י) על גבול · סמוך לגבול: (יא) אל גבול · כמו על גבול:

יג וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי
וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהֹוִה כָּלָה אַתָּה
עֹשֶׂה אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃ יד וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ טו בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ וְכָל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ רַחֲקוּ
מֵעַל יְהֹוָה לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃ טז לָכֵן אֱמֹר
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים
בָּאֲרָצוֹת וָאֱהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ

רש"י

עיין מ"ש

(טו) אחיך אחיך · גלות שומרון וגלות יכניה וכל בית ישראל שהלכו בגולה : אשר אמרו להם · אשר אמרו עליהם יושבי ירושלים שלא גלו עם יכניה שהמליך עליהם נבוכדנצר את צדקיהו ועתה הם משחקים על אחיהם שגלו ואומרים עליהם רחקו מעל ה' : (טז) למקדש מעט · בתי כנישתא דאינון יתבין תניין

מצודת ציון

(יג) אהה · הוא ענין לשון יללה : כלה · כמו הכלה בה"א התימה : (טו) גאלתך · כן יקרא הקרוב על כי הוא ראוי לגאול נחלתו מיד הלוקח וכן כי גואל אתה (רות ג) : למורשה · מל' ירושה : (טז) הפיצותים · ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש"א

מצודת דוד

וגו' · לעבוד עבודת כוכבים כמותם: (יג) כהנבאי · כאשר נבאתי הנבואה הזאת כי במראה הנבואה היה נראה לי כאילו מתנבא הדבר הזה וכאשר צוה לו המקום כמ"ש למעלה לכן הנבא עליהם וגו' : ופלטיהו · הוא אחד מן השרים שעמדו בפתח השער : מת · מיתה פתאומית : ואפול וגו' · להשתחות ולבקש רחמים : כלה אתה עושה וגו' · אתה עושה כלה את השארית לבל יותר מי ועל שראהו מת פתאום והיה מראשי העם חשב שמא כן ימותו כולם : (טו) אחיך אחיך אנשי גאלתך · אמר שלש פעמים · אחד גלות ארץ זבולון וארץ נפתלי בימי פקח בן רמליהו כמ"ש במ"ב ט"ו · ואחד נגד גלות אנשי עבר הירדן כמ"ש בדה"א ה' · ואחד נגד גלות יהודה בימי יהויקים ובימי יהויכין : וכל בית ישראל כלה · הוא הגלות הכללי בימי הושע בן אלה כמ"ש (במ"ב יז) : אשר אמרו להם · אשר יושבי ירושלים אמרו על כל אנשי הגליות האלה הנה הם רחקו מעל ה' וממקדשו והשליכם לארצות רחוקות ולא ישגיח בהם מעתה וכל א"י בכללה נתנה לנו למורשה ואנחנו נשב בתוכה עד עולם וא"כ שמחים הם בצרתם וחושבים לרשת ארצם וכאומר איך א"כ תצעק על מות האנשים הרשעים ההמה : (טז) לכן · הואיל ואומרים שלא אשגיח בהם מעתה אמור להם

שָׁם׃ יז לָכֵן אֱמֹר כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם
מִן־הָעַמִּים וְאָסַפְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצוֹתֶם
בָּהֶם וְנָתַתִּי לָכֶם אֶת־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ יח וּבָאוּ שָׁמָּה
וְהֵסִירוּ אֶת־כָּל־שִׁקּוּצֶיהָ וְאֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה׃
יט וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי
לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר׃ כ לְמַעַן בְּחֻקֹּתַי
יֵלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי
אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ כא וְאֶל־לֵב שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם
לִבָּם הֹלֵךְ דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃

רש"י

עיין מ"ש

לבית מקדש : (יט) לב בשר . לב רך ונוח להכנע : (כא) ואל לב שקוציהם וגו' . ואותם אשר אל לב שקוץ ותועבת לבם הולך שנשארו בירושלים שלא גלו וטועים בעבודת כוכבים ומזלות : דרכם בראשם נתתי . שאוציא עליהם

מצודת דוד

כה אמר ה' עם כי הרחקתים ממקדשי ומארצם להיות גולים בגוים ועם כי פזרתים בארצות העמים אבל הנה מהשגחתי לא רחקו כי בהארצות אשר באו שמה אהיה להם למקדש מעט ר"ל אשרה שכינתי בבתי הכנסיות שלהם ועם כי רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אשר בירושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט : (יז) לכן אמור . הואיל ואומרים שאנשי הגליות האלה לא ישובו לעולם לארצם והם יירשוה לכן אמור עליהם כה אמר ה' וקבצתי וגו' ר"ל כה אמר ה' וכן יעשה ואקבץ אתכם וגו' ואז אחזיר לכם את אדמת ישראל ועל ימי השבית יאמר : (יח) והסירו וגו' . ר"ל השקוצים והתועבות הנעשים בה עתה יסירו מתוכה כלומר אז לא יהיה נעשה בה עוד : (יט) לב אחד . ר"ל לא יהיה עוד לבם חלוק ומסופק להאמין בה' כי בכל לב יאמינו בה' : ורוח חדשה . רצון חדש ללכת בחוקי : לב האבן . לב קשה כאבן : מבשרם . ר"ל מגופם : לב בשר . רך כבשר ר"ל מוכנע ונוח : (כ) למען . באופן שילכו בחוקותי וישמרו משפטי בלבם ויעשו אותם : והיו לי לעם . להאמין בי ולשמור מצותי : ואני אהיה להם לאלהים . להציל ולהושיע אותם : (כא) ואל לב וגו' . ר"ל

מצודת ציון

י"ג) : (יח) שקוציה . ענין תעוב ומאוס : (כ) למען . ענינו כמו באופן וכן למען יחרבו (לעיל ו) : (כא) לב . תוכיות הדבר ועיקרו יקרא לב וכן בלב ים (שמות טו) : נתתי . כמו אתן כי דברי הנבואה ברורה כאילו כבר נעשתה :

כב וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם
וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה׃ כג וַיַּעַל כְּבוֹד
יְהוָה מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר׃
כד וְרוּחַ נְשָׂאַתְנִי וַתְּבִאֵנִי כַשְׂדִּימָה אֶל־הַגּוֹלָה בַּמַּרְאֶה
בְּרוּחַ אֱלֹהִים וַיַּעַל מֵעָלַי הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי׃ כה וָאֲדַבֵּר
אֶל־הַגּוֹלָה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר הֶרְאָנִי׃ יב א וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם בְּתוֹךְ בֵּית־הַמֶּרִי
אַתָּה יֹשֵׁב אֲשֶׁר עֵינַיִם לָהֶם לִרְאוֹת וְלֹא רָאוּ אָזְנַיִם
לָהֶם לִשְׁמֹעַ וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי בֵּית מְרִי הֵם׃ ג וְאַתָּה בֶן־

רש"י

חרב ושבי וילכו בגולה: (כב) וישאו הכרובים. לאחר שגמר דבריו אלי נסתלק: (כג) על ההר אשר מקדם לעיר. הוא הר הזיתים שהוא במזרחו של העיר וזה מסע שלישית: (כד) במראה ברוח אלהים. נדמה לי כאילו

מצודת ציון

(כג) ויעל. נסתלק: (כד) נשאתני. ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד): יב (ב) המרי. ענין מרד

מצודת דוד

אבל האנשים הרשעים הנשארים בירושלים אשר לבם הולך אל תוכיות השקוצים והתועבות לא ישארו בה לעולם לרשת חלקם כי גמול דרכם אתן בראשם ויגלו ממנה למרק עונם: (כב) וישאו הכרובים. הרימו כנפיהם להסתלק מן המקום ההוא: לעמתם. לעומת הכרובים בשוה להם: עליהם. על הכרובים: (כג) ויעל. נסתלק מעל תוך העיר: על ההר. הוא הר הזיתים העומד במזרח העיר: (כד) ורוח. רוח הנבואה לקחני משם והביאתני אל ארץ כשדים: במראה רוח אלהים. במראה הנבואה נראה לי כאילו הביאני אל ארץ כשדים כי באמת שם היה אבל מתחלה נראה לו במראה הנבואה כאילו בא לירושלים כמ"ש ותבא אותי ירושלמה במראות אלהים (לעיל ח) ועתה נראה לו במראה הנבואה כאילו חזר למקומו: ויעל מעלי. ואז נסתלק מעלי המראה אשר ראיתי: (כה) אל הגולה. אל אנשי הגולה למען ישלחו הדברים לקרוביהם לירושלים: את כל דברי ה' וגו'. כל הדברים אשר הראוהו בשנה הששית שאז הובא לירושלים במראה הנבואה: יב (ב) בתוך בית המרי. על אנשי הגולה יאמר: אשר עינים להם. אשר יש להם עינים לראות בהם ואינם רואים ר"ל שלא בעיניהם ראו גלותם מן הארץ ולא לקחו מוסר: ולא שמעו. אל

דברי

אָדָם עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה וּגְלֵה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם וְגָלִיתָ
מִמְּקוֹמְךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר לְעֵינֵיהֶם אוּלַי יִרְאוּ כִּי בֵּית
מְרִי הֵמָּה: ד וְהוֹצֵאתָ כֵלֶיךָ כִּכְלֵי גוֹלָה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם
וְאַתָּה תֵּצֵא בָעֶרֶב לְעֵינֵיהֶם כְּמוֹצָאֵי גּוֹלָה: ה לְעֵינֵיהֶם
חֲתָר־לְךָ בַקִּיר וְהוֹצֵאתָ בּוֹ: ו לְעֵינֵיהֶם עַל־כָּתֵף

רש"י

עכשיו הוא שהחזירני מירושלים לבבל: (ג) כלי גולה · כלי לשתות ומקידה קטנה ללוש בה תרה אות לבית ישראל שבירושלים שיעשו כן ולא יצטרכו ללוש בצק בגומא על גבי קרקע והחללים נכנסים בתוכו והם לא שמעו לו והוצרכו לכך והוא הכתוב בספר קינות ויגרס בחצץ שני (איכה ג) במדרש קינות: וגלה יומם · מיום אל יום שנים שלשה ימים נהוג בעצמך כאדם המכין לעדיו לגלות שיראו בני הגולה וישאלו מה מעשיך ואתה תגיד להם שסימן הוא לצדקיהו ועמו וישלחו להם את שלוחיהם ויודיעו לאחיהם וקרוביהם אשר שם ככל אשר ישמעו מפיך וכן כל יום שבמקרא לשון יום יום הוא דבר הנוהג ימים רבים כך שמעתי משמו של רבי מנחם ואמת דבריו: אולי יראו · שמא יבינו · אפרלבנו"ט בלע"ז: כי בית מרי המה · לפיכך עדיין הוא שמא: (ד) כמוצאי · קומ"א איסוא"ש בלע"ז: (ה) חתר לך בקיר · סימן לצדקיהו שיצא דרך מחתרת מערה כי ירא לצאת דרך בפרהסיא

מצודת דוד / מצודת ציון

דברי הנביא המזהירם: (ג) כלי וסרוב: (ח) חתר · ענין חפירה
גולה · כלים המיוחדים לאנשי גולה וכן חתר נא בקיר (לעיל ח): בקיר
והם תרמיל וכד וקערה וכדומה:

וגלה יומם · בעצם היום תהיה גולה לעיניהם וחוזר ומפרש איך יהיה הגלות ואמר שתהיה גולה ומועתק ממקומך אל מקום אחר ר"ל מביתו אל בית אחר העומד ממרחק והוא נרמז על גלות ירושלים כאשר יפרש בענין: אולי יראה · ר"ל אולי יתנו לב על מה שיראו הרמז בפועל כי בית מרי המה ואינם מקבלים תוכחת הנביא בפה וכאומר לכן עשה הרמז הזה אולי תועיל בזה ואף שכל הנבואה הזאת והרמזים האלה נאמרו על יושבי ירושלים עם כל זה אולי מהם יקחו מוסר ויכנע לבבם: (ד) והוצאת כליך · כלי הגולה שתעשה תוציא בעצם היום לעיניהם כמו שמוציאים כלי גולה רצה לומר בענין דרך הוצאת כלי גולה: ואתה תצא · ר"ל תצא שוב בערב ממקומך אל מקום האחר: כמוצאי גולה · כדרך היוצאים לגולה שיוצאים אף בלילה ולא ימתינו עד יאיר היום: (ה) חתר לך · עשה לך חתירה בקיר הבית ודרך בו יוציא את עצמו והוא נרמז על צדקיהו שיצא מן העיר דרך מערה: (ו) על כתף תשא · את כלי הגולה

תִּשָּׂא֙ בָּעֲלָטָ֣ה תוֹצִ֔יא פָּנֶ֣יךָ תְכַסֶּ֔ה וְלֹ֥א תִרְאֶ֖ה אֶת־
הָאָ֑רֶץ כִּֽי־מוֹפֵ֥ת נְתַתִּ֖יךָ לְבֵ֥ית יִשְׂרָאֵֽל׃ ז וָאַ֣עַשׂ כֵּ֗ן
כַּאֲשֶׁ֣ר צֻוֵּ֔יתִי כֵּ֠לַי הוֹצֵ֜אתִי כִּכְלֵ֤י גוֹלָה֙ יוֹמָ֔ם וּבָעֶ֛רֶב
חָתַֽרְתִּי־לִ֥י בַקִּ֖יר בְּיָ֑ד בָּעֲלָטָ֥ה הוֹצֵ֛אתִי עַל־כָּתֵ֥ף
נָשָׂ֖אתִי לְעֵינֵיהֶֽם׃ ח וַיְהִ֧י דְבַר־יְהוָ֛ה אֵלַ֖י בַּבֹּ֥קֶר לֵאמֹֽר׃
ט בֶּן־אָדָ֕ם הֲלֹ֨א אָמְר֤וּ אֵלֶ֙יךָ֙ בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל בֵּ֖ית הַמֶּ֑רִי
מָ֖ה אַתָּ֥ה עֹשֶֽׂה׃ י אֱמֹ֣ר אֲלֵיהֶ֔ם כֹּ֥ה אָמַ֖ר אֲדֹנָ֣י יְהוִ֑ה
הַנָּשִׂ֗יא הַמַּשָּׂ֤א הַזֶּה֙ בִּיר֣וּשָׁלִַ֔ם וְכָל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁר־
הֵ֖מָּה בְּתוֹכָֽם׃ יא אֱמֹ֖ר אֲנִ֣י מוֹפֶתְכֶ֑ם כַּאֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֗יתִי כֵּ֚ן
יֵעָשֶׂ֣ה לָהֶ֔ם בַּגּוֹלָ֥ה בַשְּׁבִ֖י יֵלֵֽכוּ׃ יב וְהַנָּשִׂ֨יא אֲשֶׁר־

רש"י

מפני הכשדים: (ו) בעלטה תוציא. כשתחשך תוציא את כליך: (ז) כלי הוצאתי ככלי גולה יומם. יום יום הייתי מראה להם שאני מתקן לעצמי כלי גולה: (י) הנשיא המשא הזה. על המלך צדקיהו אני מראה המשא הזה

מצודת ציון

(ו) בעלטה. ענין חשך ואפלה כמו ועלטה היה (בראשית טו): מופת. סימן ואות:

מצודת דוד

בכותל: בעלטה תוציא. הכלים והמטלטלים תוציא באופל החושך מבלי קחת ביד דבר המאיר כדרך הולכי גולה: פניך תכסה. כאדם הבוש לראות פנים: ולא תראה. כי בכלל הפנים יכוסו העינים ולא יראה דבר: כי מופת. ר"ל עשה כן כי אותך נתתי למופת לבית ישראל כמו שתעשה אתה מנהג גולים כן יגלו הם ויעשו כמו שעשית: (ז) ככלי גולה. בענין דרך הוצאת כלי גולה: יומם. בעצם היום: ביד. עם ידי חתרתי בקיר לצרכי לצאת דרך בו: (ט) הלא אמרו. הלא שאלו אותך על מה אתה עושה כדברים האלה וכאומר הם שאלו ואתה לא השיבות להם: (י) אמור. תשובה על שאלתם: הנשיא המשא וגו'. ר"ל על הנשיא הוא המלך עליו מרמז משא הנבואה ההיא מה שיקרהו בירושלים אותו ואת כל בית ישראל וגו': בתוכם. ר"ל בתוך העיר: (יא) אני מופתכם. אני לכם למופת: כאשר עשיתי. ללכת כדרך הגולים: כן יעשה להם. וחוזר ומפרש שילכו גולה בשבי: (יב) והנשיא. זה המלך צדקיהו:

בְּתוֹכָם אֶל־כָּתֵף יִשָּׂא בָּעֲלָטָה וְיֵצֵא בַּקִּיר יַחְתְּרוּ
לְהוֹצִיא בוֹ פָּנָיו יְכַסֶּה יַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאֶה לַעַיִן הוּא
אֶת־הָאָרֶץ׃ יג וּפָרַשְׂתִּי אֶת־רִשְׁתִּי עָלָיו וְנִתְפַּשׂ בִּמְצוּדָתִי
וְהֵבֵאתִי אֹתוֹ בָבֶלָה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְאוֹתָהּ לֹא־יִרְאֶה
וְשָׁם יָמוּת׃ יד וְכֹל אֲשֶׁר סְבִיבֹתָיו עֶזְרֹה עזרו ק׳ וְכָל־
אֲגַפָּיו אֱזָרֶה לְכָל־רוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃ טו וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲפִיצִי אוֹתָם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת׃

רש״י עיין מ״ש

לשון נבואה: (יב) פניו יכסה · מחמת כלימה שהוא בורח מן העיר גולה: (יג) ופרשתי את רשתי עליו · מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב״ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדים והלך לפניהם על גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבות יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו: ואותה לא יראה · כי כשבא בארץ המת דבר אתו משפטים ועור את עיניו ואח״כ הביאו לבבל כמה שנאמר בספר (מלכים ב׳ כ״ה ובירמיה ל״ט): (יד) וכל אגפיו · שריוי ומנהם פתר בו לשון כנפים: אזרה לכל רוח · אפנדר״י בלע״ז הם יוחנן בן קרח ושרי החיילים שגלו למצרים ושם השיגתם חרבו של נבוכדנצר כשהחריב את מצרים:

מצודת דוד

אל כתף · על הכתף ישא כלי הגולה ומטלטליו באופל החושך וכן יצא מן העיר: בקיר · יעשו לו חתירה בקיר להוציא בו את עצמו ועל המערה יאמר כי דרך בו ברח: יען אשר וגו׳ · ר״ל למען לא יראה הוא בעיניו את פני הארץ כשהוא בורח שהוא לו לבושת ולכלימה לכן יכסה פניו: (יג) ופרשתי וגו׳ · ואז״ל מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וברח דרך בו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו כשדים אחר הצבי וכבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: בבלה ארץ כשדים · לבבל שהיא מארץ כשדים: ואותה לא יראה · כי נ״נ עור את עיניו עד לא הביאו לבבל ואם כן לא ראה את בבל: (יד) את סביבותיו · המסבבים אותו להיות לו לעזר: וכל אגפיו · צבאות חיילותיו אפזר לכל רוח וחרב האויב אשלוף מתערה לרדוף אחריהם: (טו) כי אני ה׳ · הנאמן לשלם גמול:

מצודת ציון

(יב) לעין · כמו בעין למ״ד במקום בית וכן ישבת לכסא (תהלים ט): ונתפש · ענין לכידה: במצודתי · שם כלי מכלי הצידה וכנמצודים ותרמי׳ (קהלת ז): (יד) אגפיו · כנפיו וכן אתה וכל אגפיך (לקמן לט) ועל התפשטות החיילות יאמר וכמ״ש מוטות כנפיו (ישעיה ח): אזרה · ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): רוח · פאה ועבר: אריק · מלשון ריק ור״ל אוציא ואריקן חרב מסיקה וכן שמן

טז וְהוֹתַרְתִּי מֵהֶם אַנְשֵׁי מִסְפָּר מֵחֶרֶב מֵרָעָב וּמִדָּבֶר
לְמַעַן יְסַפְּרוּ אֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיהֶם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃ יז וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
יח בֶּן־אָדָם לַחְמְךָ בְּרַעַשׁ תֹּאכֵל וּמֵימֶיךָ בְּרָגְזָה וּבִדְאָגָה
תִּשְׁתֶּה׃ יט וְאָמַרְתָּ אֶל־עַם הָאָרֶץ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לַחְמָם בִּדְאָגָה יֹאכֵלוּ
וּמֵימֵיהֶם בְּשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ לְמַעַן תֵּשַׁם אַרְצָהּ מִמְּלֹאָהּ
מֵחֲמַס כָּל־הַיֹּשְׁבִים בָּהּ׃ כ וְהֶעָרִים הַנּוֹשָׁבוֹת תֶּחֱרַבְנָה
וְהָאָרֶץ שְׁמָמָה תִהְיֶה וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃ כא וַיְהִי
דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כב בֶּן־אָדָם מָה־הַמָּשָׁל הַזֶּה

רש"י

(טז) למען יספרו את כל תועבותיהם · ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו ואודיע כי לא על חנם כליתים: (יט) ממלואה · מעושרה: מחמס כל היושבים בה · בעון חמס יושביה: (כ) הנושבת · לי"ש אשייא"ש בלע"ז: (כב) מה המשל הזה · למה אתם מושלים כן תמיד בפיכם למשול

מצודת ציון

פורק (ש"ה א): (יח) לחמך · מאכלך: ברעש · ענין תנועת הרעדה: ברגזה · ענין חרדה ופחד: (יט) בשממון · תמהון לבב: תשם · מלשון שממה: מחמס · ענין גזל ועושק: (כ) הנושבות · מיושבות באנשים: תחרבנה · מלשון חורבן: (כב) מה · כמו למה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג):

מצודת דוד

בהפיצי · בעת אפזרם בגוים בארצות השמים אז ידעו שאני ה': (טז) והותרתי · אשאיר מהם אנשים מעטים אשר יקל לספרם: למען יספרו · הנשארים ההם אשר באו שם בשבי הגולה: וידעו · האומות ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (יח) ברעש תאכל · הראה עצמך לפניהם כאילו תאכל ברעש: (יט) אל עם הארץ · הם אנשי הגולה: ליושבי ירושלים · על יושבי ירושלים: אל אדמת · על אדמת ר"ל אותם היושבים עדיין על אדמת ישראל ולא גלו משמה: בשממון · בתמהון לבב ובעצב: למען תשם · ר"ל דאגתם תהיה על כי תהיה ארצם שממה מן האנשים הממלאים אותה בעון החמס של היושבים בה: (כ) הנושבות · המיושבות מאנשים: תחרבנה · תהיינה חרבות: כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול: (כב) מה המשל הזה · ר"ל למה אתם מושלים המשל הזה על ענין אדמת ישראל:

יארכו

לָכֶם עַל־־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַאַרְכוּ הַיָּמִים וְאָבַד
כָּל־־חָזוֹן׃ כג לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה־־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִשְׁבַּתִּי אֶת־־הַמָּשָׁל הַזֶּה וְלֹא־יִמְשְׁלוּ אֹתוֹ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
כִּי אִם־־דַּבֵּר אֲלֵיהֶם קָרְבוּ הַיָּמִים וּדְבַר כָּל־חָזוֹן׃ כד כִּי
לֹא יִהְיֶה עוֹד כָּל־־חֲזוֹן שָׁוְא וּמִקְסַם חָלָק בְּתוֹךְ בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ כה כִּי ׀ אֲנִי יְהוָֹה אֲדַבֵּר אֵת אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר
וְיֵעָשֶׂה לֹא תִמָּשֵׁךְ עוֹד כִּי בִימֵיכֶם בֵּית הַמֶּרִי אֲדַבֵּר
דָּבָר וַעֲשִׂיתִיו נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כו וַיְהִי דְבַר־־יְהוָֹה
אֵלַי לֵאמֹר׃ כז בֶּן־אָדָם הִנֵּה בֵית־יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים הֶחָזוֹן
אֲשֶׁר־הוּא חֹזֶה לְיָמִים רַבִּים וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא׃

רש״י

דבר זה: יארכו הימים. ולא תבא הפורענות ובתוך כך יאבד החזון הרע שהנביאים נבאים לנו וישתכח וישתקע: (כג) ימשלו. לשון משל: (כד) לא יהיה עוד כל חזון שוא. לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכם שלום על שקר כי מהרה אקדים את דברי נביאי האמת לבוא: ומקסם חלק. דבגיי״א בלע״ז קסם של חלקלקות: (כה) תמשך. פרו״א אלונג״א בלע״ז: (כז) לימים רבים. הנבואה לא תתקיים אלא לזמן מרובה:

מצודת דוד

יארכו הימים. על כי יעודי הנביאים היו לזמן רחוק היו אומרים הנה בארוכות הימים יהיה נאבד כל הנבואה כי לא יזכר בה ובדרך לעג אמרו כל׳ הנהוג בבן אדם המרחיק לעשות דבר מה שלא יזכר בה בזמן שקבע ולא יעשהו: (כג) קרבו הימים. ר״ל היעוד הרע יהיה בזמן קרוב ויהיה א״כ דבר כל הנבואה ולא תשכח: (כד) כל חזון שוא. ר״ל מעתה לא יוכלו נביאי השקר לנבאות על השלום בשוא ולא יקסמו עוד חלקלקות אמרים להבטיח את השלום כמאז בהיות עוד הנבואה על זמן רחוק: (כה) אני ה׳ אדבר. ר״ל עתה אני מדבר לומר דעו את אשר אדבר דבר יהיה נעשה מהרה ולא תמשך עוד להאריך הזמן כמאז: אדבר דבר. אדבר אל הנביאים ועשיתיו בזמן קרוב: (כז) אשר הוא חוזה. אשר הנביא מתנבא: לימים רבים. ר״ל הוא אומר שתהיה הדבר אחר ימים רבים ובאלו יאמרו א״כ יארכו הימים

מצודת ציון

חזון. נבואה: (כג) השבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (כד) ומקסם. מלשון קסם והוא ענין כשוף: חלק. חלקלקות ודברי חנף: (כה) תמשך. ענין אריכות זמן: (כז) ולעתים. מלשון עת

כח לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה לֹא־תִמָּשֵׁךְ
עוֹד כָּל־דְּבָרָי אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר וְיֵעָשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה׃
יג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָֹה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא אֶל־
נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבָּאִים וְאָמַרְתָּ לִנְבִיאֵי מִלִּבָּם שִׁמְעוּ
דְּבַר־יְהוָֹה׃ ג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה הוֹי עַל־הַנְּבִיאִים
הַנְּבָלִים אֲשֶׁר הֹלְכִים אַחַר רוּחָם וּלְבִלְתִּי רָאוּ׃
ד כְּשֻׁעָלִים בָּחֳרָבוֹת נְבִיאֶיךָ יִשְׂרָאֵל הָיוּ׃ ה לֹא עֲלִיתֶם
בַּפְּרָצוֹת וַתִּגְדְּרוּ גָדֵר עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בַּמִּלְחָמָה

רש"י

(ג) הנבלים: השוטים: רוחם · כמו רצונם: (ד) כשועלים בחרבות · כשיבא אדם על פרץ החורבה בורח השועל על פרץ אחרת ואינו עומד בפרץ להלחם: (ה) לא עליתם בפרצות · לא עשיתם מעשים טובים שתוכלו

מצודת ציון

וזמן: יג (ג) הוי · הוא ענין ני ויללה: הנבלים · הפחותים והבזים כמו ונבל נבלה ידבר (שם לב): רוחם · ענין רצון: (ד) כשועלים · הם חיה מה: בחרבות · מלשון חורבה: (ה) בפרצות · מלשון פרצה ושבר: ותגדרו גדר · ענין

מצודת דוד

ואבד כל חזון כמ"ש למעלה: ולעתים וגו' · כפל הדבר כמ"ש: (כח) כל דברי · ר"ל אף אחד מדברי וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ'): ויעשה · מהרה: יג (ב) אל נביאי ישראל · על נביאי השקר יאמר: לנביאי מלבם · ואלו המתנבאים לבדות מלבם אמר שמעו דבר ה' כאילו ה' שלחם:

(ג) הוי · יש להתאונן על הנביאים האלה הנבלים אשר הולכים אחר רצונם לומר מה שיש עם רצונם ומה שלא ראו בנבואה: (ד) כשעלים בחרבות · כמו השועלים כשהם בחרבות כשאדם בא בפרצת החורבה אין מי עומד למולו לעכבו מליכנס שמה אבל כולם יברחו דרך פרצה אחרת וכמו השועלים ההם כן היו נביאיך אתה ישראל וכאשר יפרש במקרא שלאחריו: (ה) לא עליתם בפרצות · אתם הנביאים הנבלים לא עמדתם בפרצות לעכב על האויב לבל יבוא ר"ל לא עמדתם בתפלה לעכב הפורעניות: ותגדרו · מלת לא משמשת בשתים לומר לא גדרתם גדר במקום הפרצה ר"ל לא החזרתם את ישראל למוטב לעשות תשובה: לעמוד · למען יוכלו עמוד במלחמה מול האויב בעת בוא מהשם תשלום

גמול

בְּי֥וֹם יְהוָֽה׃ ו חָ֤זוּ שָׁוְא֙ וְקֶ֣סֶם כָּזָ֔ב הָאֹֽמְרִים֙ נְאֻם־
יְהוָ֔ה וַיהוָ֖ה לֹ֣א שְׁלָחָ֑ם וְיִֽחֲל֖וּ לְקַיֵּ֥ם דָּבָֽר׃ ז הֲל֤וֹא מַֽחֲזֵה־
שָׁוְא֙ חֲזִיתֶ֔ם וּמִקְסַ֥ם כָּזָ֖ב אֲמַרְתֶּ֑ם וְאֹֽמְרִים֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה וַאֲנִ֖י
לֹ֥א דִבַּֽרְתִּי׃ ח לָכֵ֗ן כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהֹוִ֔ה יַ֚עַן דַּבֶּרְכֶ֣ם
שָׁ֔וְא וַחֲזִיתֶ֖ם כָּזָ֑ב לָכֵן֙ הִנְנִ֣י אֲלֵיכֶ֔ם נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יְהֹוִֽה׃
ט וְהָיְתָ֣ה יָדִ֗י אֶל־הַנְּבִיאִים֮ הַחֹזִ֣ים שָׁוְא֒ וְהַקֹּסְמִ֣ים כָּזָב֒
בְּס֨וֹד עַמִּ֜י לֹֽא־יִהְי֗וּ וּבִכְתָ֤ב בֵּית־יִשְׂרָאֵל֙ לֹ֣א יִכָּתֵ֔בוּ
וְאֶל־אַדְמַ֥ת יִשְׂרָאֵ֖ל לֹ֣א יָבֹ֑אוּ וִֽידַעְתֶּ֕ם כִּ֥י אֲנִ֖י אֲדֹנָ֥י יְהֹוִֽה׃
י יַ֣עַן וּבְיַ֗עַן הִטְע֧וּ אֶת־עַמִּ֛י לֵאמֹ֥ר שָׁל֖וֹם וְאֵ֣ין שָׁל֑וֹם
וְהוּא֙ בֹּ֣נֶה חַ֔יִץ וְהִנָּ֖ם טָחִ֥ים אֹת֖וֹ תָּפֵֽל׃ יא אֱמֹ֛ר אֶל־

פתח בס"פ

רש"י

לעבד את הרעה מלכא : (ו) חזו · לשון נבואה : ויחלו לקים דבר · ואין סבורים לקיים דבריהם · לשון תוחלת וי"א איקווירירא"ט בלע"ז · ל' אחר ל' המתנה : (י) והוא בונה חיץ · והנה עמי כבוני בנין מחילה והנביאים טחים אותו קרקע הדומה לסיד ואינו מתקיים לפני הגשמים : תפל ·

מצודת דוד

גמול העון : (ו) חזו שוא · בשוא נבאו ובכזב קסמו כי גם הקוסם לא ידעהו : האומרים · בדבריהם אמרו נאום ה' ולא כן הוא כי ה' לא שלחם: ויחלו · ר"ל ואין א"כ מבטיחים תוחלת אל העם שיתקיים הדבר שאומרים : (ז) מחזה · נבואת שוא נבאתם כי לא היתה נבואה : ומקסם כזב · ר"ל אף הקסם לא ידעתם : (ח) הנני · הנה אני אלחם עמכם : (ט) ידי · מכת ידי : בסוד · לא יהיו בקבוצת עמי להכנס יחד עמהם להחשב עם ה' כמותם: ובכתב וגו' · להיות נכתב עמהם לחיות בעולם הגלוי כמ"ש כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיה ד) : לא יבאו · בתוך הבאים בזמן הגאולה : כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול : (י) יען וביען · הכפל לחזק ולומר בעבור זה העון לבד ראוים הם לגמול העונש הזה : הטעו את עמי · היו מטעים אותם לאמר שלום יהיה לכם ובעבור זה אחזו בדרכם ולא עשו תשובה : ואין שלום · ר"ל ובשקר הבטיחו השלום כי אין שלום מיועד להם : והוא בונה חיץ · כ"א מהנביאים היה בונה חיץ שהוא כותל

מצודת ציון

בנין כותל : (ו) ויחלו · מלשון תוחלת ותקוה : (ט) בסוד · ענין קבוץ ואסיפה כמו בסוד משחקים (ירמיה ט) : (י) הטעו · מלשון הטעאה ומתעה : חיץ · הוא מלשון מחיצה המוזכר בדרז"ל : טחים · ענין מריחה לסתום הנקב וכן וטח את הבית (ויקרא יד) : תפל · כל

טָחֵי תָפֵל וְיִפֹּל הָיָה ׀ גֶּשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַתֵּנָה אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ
תִּפֹּלְנָה וְרוּחַ סְעָרוֹת תְּבַקֵּעַ׃ יב וְהִנֵּה נָפַל הַקִּיר הֲלוֹא
יֵאָמֵר אֲלֵיכֶם אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר טַחְתֶּם׃ יג לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה וּבִקַּעְתִּי רוּחַ־סְעָרוֹת בַּחֲמָתִי וְגֶשֶׁם שֹׁטֵף
בְּאַפִּי יִהְיֶה וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בְּחֵמָה לְכָלָה׃ יד וְהָרַסְתִּי
אֶת־הַקִּיר אֲשֶׁר־טַחְתֶּם תָּפֵל וְהִגַּעְתִּיהוּ אֶל־הָאָרֶץ וְנִגְלָה

רש"י

איטמוכ"ך בלע"ז וי"א בלאשטניי"א בלע"ז : (יא) ואתנה · כמו ואתן : אבני אלגביש · אבני ברד גדולות ואומר אני לפי שהם מזכירות בכל אבני גבים (ברד) הוא מדמה אותם אל גבים שהיא אבן טובה כענין שנאמר ראמות וגביש (איוב כח) ורבותינו אמרו אלגביש שעמדו באויר על גב איש וזהו משה רבינו שנאמר ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) אותם שהתחילו לירד לא הגיעו לארץ : תפולנה · על הקיר : (יב) איה הטיח · כך כשתבא הרע יאמר לכם איה השלום שהבטחתם: (יד) הקיר · היא ירושלים:

מצודת ציון

דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל וכן היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו): (יא) היה · כמו יהיה : שוטף · יורד בחוזק : ואתנה · כמו ואתן : אלגביש · הוא כמו שתי מלות אל גבים ור"ל אבני ברד דומות אל גביש והוא אבן יקר כמו ראמות וגביש (שם כח) : (יב) הקיר · הכותל והוא החיץ שזכר : (יד) והרסתי · מלשון הריסה ונתיצה : ונגלה · מלשון גלוי:

מצודת דוד

לבנים גרועה והלושה והיא הנבואה שהיו אומרים : והנם · והנה הם טחים על הכותל טיח תפל שאינו מתוקן כהלכתו ליפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפים הנבואה במליצה נאותה ומזויפת להיות מקובל על הלב : (יא) אמור וגו' ויפול · ר"ל אמור אל טחי התפל למה אתם טחים הבנין הלא תדעו שיפול ולא יתקיים כלומר מה תועלת ביופי המליצה הלא אין ממש בנבואה :

היה גשם שוטף · הנה אם יהיה גשם שוטף וכן אם אתן אני אבני אלגביש שתפלנה עליה וגם רוח סערה שתבקע את הקיר ר"ל אם יבא אויב חזק יהיה אם כן נראה לכל בטול הנבואה : (יב) והנה נפל הקיר · כשיפול הקיר הלא יאמר מה תועלת היה בטיח ר"ל כשיבוטל הנבואה הלא יאמר מה תועלת ביופי המליצה ומיטב הדבור : (יג) ובקעתי · ר"ל כן אעשה ואבקע את הקיר בחמתי ע"י רוח סערה ובאפי יהיה עליה גשם שוטף ואבני אלגבים אוריד עליה בחמה לכלותה ר"ל אביא אויב חזק ויבוטל הנבואה : (יד) והגעתיהו · את הקיר אגיע עד הארץ כי יפול לגמרי : ונגלה יסודו ·

יְסֹדוֹ וְנָפְלָה וּכְלִיתֶם בְּתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
טו וְכִלֵּיתִי אֶת־חֲמָתִי בַּקִּיר וּבַטָּחִים אֹתוֹ תָּפֵל וְאֹמַר
לָכֶם אֵין הַקִּיר וְאֵין הַטָּחִים אֹתוֹ׃ טז נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל
הַנִּבְּאִים אֶל־יְרוּשָׁלִַם וְהַחֹזִים לָהּ חֲזוֹן שָׁלֹם וְאֵין שָׁלֹם
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ יז וְאַתָּה בֶן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־
בְּנוֹת עַמְּךָ הַמִּתְנַבְּאוֹת מִלִּבְּהֶן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶן׃ יח וְאָמַרְתָּ
כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הוֹי לִמְתַפְּרוֹת כְּסָתוֹת עַל ׀ כָּל־
אַצִּילֵי יָדַי וְעֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת עַל־רֹאשׁ כָּל־קוֹמָה לְצוֹדֵד

רש״י

(יח) הוי למתפרות כסתות · קוטרא"ש בלע"ז כמין כסתות קטנות היו תופרות ותולות לנשאלים אליהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם באותן כסתות קסם שקרים ולמי שהם חפצות אומרות קסם טוב ולמי שרוצות אומרות קסם רע : אצילי · איישיל"ש בלע"ז : אצילי ידי · כמו אצילי

מצודת דוד

על כי תפול הכותל ממעל שעל היסוד יהיה א"כ נראה היסוד : ונפלה · כאשר תפול הקיר אז גם אתם טחי הטפל תכלו בתוכה ר"ל כשיבוא האויב ותבוטל הנבואה אז יכלו הנביאים ההם : כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול : (טו) וכליתי · אשלים את חמתי בקיר ר"ל אבטל את כל דברי הנבואה : ובטחים · ר"ל בהנביאים המייפים נבואת השקר במליצה נאותה ומזויפת : ואומר לכם · אז אומר לכם אין הקיר ר"ל הנה לא נתקיימה הנבואה ואין תקומה אל הטחים אותו הם הנביאים ההם כי אז יכלו גם המה : (טז) נביאי ישראל · יפרש אמריו לומר הבונים והטחים הם נביאי ישראל וגו' : חזון שלום · נבואה מהבטחת שלום : ואין שלום · ר"ל ובשקר יבטיחו כי אין שלום מיועד להם : (יז) המתנבאות מלבהן · אשר בודות מלב ואומרות בנבואה : (יח) הוי למתפרות כסתות · יש להתאונן על המתפרות כסתות וכו' כן היה דרכם לתפור כסתות קטנות והיו תולות להשאלין על אצילי ידיהם ובאותן כסתות היו קוסמות ולמי שחפצות אומרות קסם טוב ולמי שחפצות אומרות קסם רע : על כל וגו' · של השואל : ועושות המספחות · כעין מטפחות היו עושות

מצודת ציון

(טו) וכליתי · ענין השלמה : (יח) למתפרות · מלשון תפירה : כסתות · כעין כרים העשוים למלאות המטה ובדרז"ל וכא למעטה בכרים ובכסתות (סוכה ג') : אצילי · הם בתי השחי תחת הזרועות וכן תחת אצילות ידיך (ירמיה לח) : ידי · כמו ידים וכפלה המ"ם וכן וקרע לו חלוני (שם כב) : המספחות ·

נְפָשׁוֹת הַנְּפָשׁוֹת תְּצוֹדֵדְנָה לְעַמִּי וּנְפָשׁוֹת לָכֶנָה תְחַיֶּינָה׃
יט וַתְּחַלֶּלְנָה אֹתִי אֶל־עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים וּבִפְתוֹתֵי
לֶחֶם לְהָמִית נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא־תְמוּתֶנָה וּלְחַיּוֹת נְפָשׁוֹת
אֲשֶׁר לֹא־תְחְיֶינָה בְּכַזֶּבְכֶם לְעַמִּי שֹׁמְעֵי כָזָב׃ כ לָכֵן

רש״י

ידים וכמו תלמי שדי (הושע א) : ועושות המספחות · על ראשי האנשים אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם מתוך שנאמר וקרעתי אותם אומר אני שהן של בגד ויונתן תרגמו פת כומרים וכן תרגם במות טלואות מחפיין פת כומרים : המספחות · כמו ספחני נא (שמואל א ב) לישאגמנ"ץ בלע"ז ויש לועזים פלטרא"יש בלע"ז : לצודד נפשות · בהן הן לדות הנפשות לגיהנם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צדיקים לקסום להם רעה : הנפשות תצודדנה לעמי · תמיה היא : ונפשות לכנה תחיינה · לכנה כמו לכם שאתנה נוטלות שכר על כך ומתפרנסות בכך : (יט) בשעלי שעורים · כמו מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ) אונגיאל"ו כיא"ש בלע"ז · לשון אחר לשון מדה : ובפתותי לחם · איאנפלא"ש בלע"ז שאתן נוטלות בשכרכן : להמית נפשות אשר לא תמותנה · כלומר לאמר על נפשות אשר לא תמותנה אלו ימותו ולאמר על אשר לא תחיינה יחיו כי קסמיכם שקר ועמי מקבלים את קסמי כזב שלכם :

מצודת ציון

היא כמו מטפחות והוא כעין צעיף כמו והמטפחות והחריטים (ישעיה ג) ולפי שהן נדבקות ונצמדות על הראש אמר מספחות מלשון ספחני נא (ש"א ב'): לצודד · מלשון צדיה ולכידה : לכנה · שלכן : (יט) ותחללנה · מלשון חלול ובזיון : בשעלי · כן יקרא האגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ) : ובפתותי · ענין חתיכות ופרוסות כמו פתות אותה

מצודת דוד

לקסום קסמים להשימם על ראש כל קומה ר"ל על ראש כל אדם מהבאים לשאול קסמים (ויקרא האדם קומה על כי הוא לבד הולך בקומה זקופה ולא כן שאר הבריות) : לצודד נפשות · ר"ל לרמות אותם להביא עליהם עון אשמה במה שמאמינים בקסמים : הנפשות · וכי מהראוי לצודד נפשות של עמי להחטיאם בעון הקסם ולהחיות בזה נפש עצמכן לקחת על זה שכר להתפרנס בה וכי הגון הדבר בעבור השכר תחטיאו אנשים : (יט) ותחללנה · אתם מחללים אותי בפני עמי להסיר מלבם בטחון ה' ולפנות אל הקסם ואת זה תעשו בשכר מלא אגרוף שעורים ובחתיכות לחם : להמית נפשות · לקסום שוא לשפוט מיתה על נפשות אשר באמת לא תמותנה ולשפוט החיים על נפשות אשר באמת לא תחיינה ולא יהיה א"כ כדבריכן : בכזבכם · ר"ל הדברים

כאלה

כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי אֶל־כִּסְּתוֹתֵיכֶנָה אֲשֶׁר
אַתֵּנָה מְצֹדְדוֹת שָׁם אֶת־הַנְּפָשׁוֹת לְפֹרְחוֹת וְקָרַעְתִּי
אֹתָם מֵעַל זְרוֹעֹתֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי אֶת־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר אַתֶּם
מְצֹדְדוֹת אֶת־נְפָשִׁים לְפֹרְחֹת׃ כא וְקָרַעְתִּי אֶת־
מִסְפְּחֹתֵיכֶם וְהִצַּלְתִּי אֶת־עַמִּי מִיֶּדְכֶן וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד
בְּיֶדְכֶן לִמְצוּדָה וִידַעְתֶּן כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ כב יַעַן הַכְאוֹת
לֵב־צַדִּיק שֶׁקֶר וַאֲנִי לֹא הִכְאַבְתִּיו וּלְחַזֵּק יְדֵי רָשָׁע
לְבִלְתִּי־שׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָע לְהַחֲיֹתוֹ׃ כג לָכֵן שָׁוְא לֹא

רש"י

(כ) לפורחות · להיות פורחות על ידיכן לגיסכם : ושלחתי את הנפשות · תרגומו ואשזיב ית נפשתא דאתון מחרבן ית נפשיהן לאבדותהא : את נפשים · את אנשים להיות הנפשות פורחות : (כב) יען הכאות לב צדיק

מצודת דוד

אלה שאמרו ותשפטו בעת תבזבוא עמי השומעים כזב ומאמינים לה : (כ) הנני · הנה אני אפנה אל הכסתות שלכן אשר אתן מצודדות עמהם את הנפשות להחטיא אנשים להוציא ולהפריח מהם נפשותם : וקרעתי · כי אקרע אותם מעל הזרועות אשר שמתן עליהם אותן הכסתות ר"ל שתחרב ירושלים ותתבטל כל התחבולות והכזבים כאילו יקרעו מעל הזרועות והיו כלא היו: ושלחתי · אז אשלח חפשי את הנפשות אשר אתם מצודדות ר"ל אז לא תוכלו עוד לרמות ולהחטיא : את נפשים לפורחות · אמר לתוספת ביאור את הנפשות הנצודות בידכן להוציאן ולהפריחן מן הגוף להיות אבודות בעונש אותם אשלח חפשי : (כא) וקרעתי וגו' · ר"ל גם התחבולה של המטפחות תתבטל כאילו אקרעם והיו כלא היו : והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכם להכשילם בעון הקסם ולתוספת ביאור אמר ולא יהיו עוד בידכן להיות נצודים : כי אני ה' · שהכל בידי : (כב) יען · בעבור שהיו משברות לב צדיק לצערו באמרי שקר שאמרו לו מות תמות : ואני · אבל אני לא הכאבתי לבו כי לא גזרתי עליו המיתה : ולחזק · והיו עוסקות לחזק ידי רשע להבטיחו על השלום והיה זה סבה לבלתי ישוב מדרכו הרע להשיג החיים ע"י התשובה ולא"כ עשו רעה גם לצדיק גם לרשע : (כג) לא

מצודת ציון

ספים (ויקרא ג) : (כ) שם · ר"ל בהם : לפורחות · מלשון הפרחה ועפיפה : ושלחתי · כן יאמר על דבר הנעזב לרצון עצמו וכן קן משולח (ישעיה טז): (כא) למצודה · מלשון צידה ולכידה : (כב) הכאות · ענין שבירה כמו ונכאה לבב (תהלים קט) : הכאבתיו · מלשון מכאוב

תֶּחֱזֶינָה וְקֶסֶם לֹא־תִקְסַמְנָה עוֹד וְהִצַּלְתִּי אֶת־עַמִּי מִיֶּדְכֶן
וִידַעְתֶּן כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יד א וַיָּבוֹא אֵלַי אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃ ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ג בֶּן־אָדָם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הֶעֱלוּ גִלּוּלֵיהֶם עַל־לִבָּם
וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנָם נָתְנוּ נֹכַח פְּנֵיהֶם הַאִדָּרֹשׁ אִדָּרֵשׁ לָהֶם׃
ד לָכֵן דַּבֵּר־אוֹתָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִֹה
אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַעֲלֶה אֶת־גִּלּוּלָיו אֶל־
לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנוֹ יָשִׂים נֹכַח פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא אֲנִי
יְהוָה נַעֲנֵיתִי לוֹ בָה בא קרי בְּרֹב גִּלּוּלָיו׃ ה לְמַעַן תְּפֹשׂ

רש"י

שקר · כשאתן קוסמות לו רעה הוא מצטער ולבו נכאה : (א) ויבוא אלי אנשים · כולם בלב אחד. לרעה לכך נאמר ויבוא · ומדרש אגדה אומר על שם שהקב"ה גלה אזן הנביא תחלה הנה יבואו אליך פלוני ופלוני : (ג) העלו גלוליהם על לבם · לבם אל גלוליהם לעבוד : נתנו נכח פניהם · להיות להם עבודת כוכבים תמיד למורא ולאלוה : האדרש אדרש · בתמיה כי אני אדרוש להם ואשיב על דבריהם הרבה תמיהות מתקיימות : (ד) נעניתי לו · שויי"ש רפונדו"ן בלע"ז אף על פי שהוא בא לפני ברוב גלוליו כן ת"י : (ה) למען תפוש את בית ישראל וגו' · בדיל לקרבא ית בית ישראל

מצודת ציון

ואלי : יד (ג) נוכח · נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כה) : (ד) נעניתי · ענין אמירה כמו ומה' מענה לשון (משלי טז) ור"ל אקבל מענהו ודוגמתו ונעתר להם (ישעיה יט) ופי' יקבל עתר תפלתם : (ה) תפוש · ענין אחיזה : נזורו · ענין הפרשה כמו נזורו אחור (שם א):

מצודת דוד

תחזינה · לא תנבאו עוד שוא : וקסם וגו' · מוסב על שוא לומר וקסם שוא לא תקסמנה : והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכן : כי אני ה' · שהכל בידי : יד (א) ויבוא אלי · בא אלי קבוצת אנשים מזקני ישראל : וישבו לפני · שהתעכבו לפני : (ג) העלו וגו' · ר"ל מחשבות לבם לעובדי כוכבי' ונגד פניהם נתנו מכשול עון העובדי כוכבים כאומר לא מחשבה לבד כי עושים גם בפועל : האדרוש · וכי מהראוי שאהיה נדרש להם למלאות משאלותם בתמיה : (ד) דבר אותם · דבר עמהם : ובא אל הנביא · לשאול ממנו דבר ה' : נעניתי לו · אקבל מענהו אשר לו להשיב עליו עם כי בא לשאול במחשבות רוב גלוליו : (ה) למען תפוש · ר"ל לא אשיב לו למלאות שאלתו רק למען לאחוז אותם בלבותם

אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם אֲשֶׁר נָזֹרוּ מֵעָלַי בְּגִלּוּלֵיהֶם כֻּלָּם׃
ו לָכֵן אֱמֹר ׀ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ
וְהָשִׁיבוּ מֵעַל גִּלּוּלֵיכֶם וּמֵעַל כָּל־תּוֹעֲבֹתֵיכֶם הָשִׁיבוּ
פְנֵיכֶם׃ ז כִּי אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמֵהַגֵּר אֲשֶׁר־
יָגוּר בְּיִשְׂרָאֵל וְיִנָּזֵר מֵאַחֲרַי וְיַעַל גִּלּוּלָיו אֶל־לִבּוֹ
וּמִכְשׁוֹל עֲוֺנוֹ יָשִׂים נֹכַח פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא לִדְרָשׁ־
לוֹ בִי אֲנִי יְהוָה נַעֲנֶה־לּוֹ בִּי׃ ח וְנָתַתִּי פָנַי בָּאִישׁ
הַהוּא וַהֲשִׁמֹתִיהוּ לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ט וְהַנָּבִיא כִי־יְפֻתֶּה וְדִבֶּר דָּבָר
אֲנִי יְהוָה פִּתֵּיתִי אֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי

רש"י

למתן תיובתא בלבהון : נזורו · כמו נזיר אחיו (בראשית מט) פורינ"ש אשירבי"ן בלע"ז : (ו) שובו · מדרכיכם : והשיבו · את לבבכם : מעל גלוליכם · אשר העליתם על לבבכם : השיבו פניכם · אשר שמתם מכשול עוניכם נכחכם : (ז) נענה לו בי · משתאיל ליה במימרי אדרש לו : (ח) ונתתי פני באיש ההוא · אחרי כן אם לא ישמע אל דברי הנביא : פני · מישא"רא"ש בלע"ז : והשמותיהו · תרגם יונתן ואשויניה : (ט) והנביא כי יפותה ודבר דבר · שאינו אמת : פתיתי · פתחתי לו

מצודת דוד

בהתקרב אלי אשר כולם פרשו מעלי במחשבות גלוליהם כי בראותם שאקבל מענם ואשיבם ידעו שיש אלהים בישראל : (ו) שובו · אתם מעצמכם : והשיבו · את נשיכם ובניכם : השיבו פניכם · לבל תסתכלו בהם · וכאומר אם כן יעשו אז אשיב על מענם למלאותם : (ז) לדרש לו בי · לדרוש את הנביא בדברי : נענה לו בי · אקבל המענה אשר לו להשיב עליו בעבור כבוד שמי : (ח) ונתתי פני · ר"ל אולם לא למלאות שאלתו כי אדרבה עוד אתן פני באיש ההוא ואתן אותו לשממה להיות למופת לבני מרי שלא יהיו כמותו לדרוש בדבר ה' במחשבות עובדי כוכבים : ולמשלים · כי מן השממון שיבוא עליו יקחו משל להדמות אליה שוממות אחרים : כי אני ה' · נאמן לשלם גמול : (ט) והנביא כי יפותה · ואם הנביא הנדרש יהיה נפתה מלבו וידבר דבר מנפשו להשיב אל השואל שימולא שאלתו : אני

מצודת ציון

(ז) נענה · אקבל המענה : פני · ענין כעס כמו אכפרה פניו (בראשית לב) ע"ש שהכעס ניכר בפני אדם : (ח) והשמותיהו · מל' שממון : (ט) יפתה · מל' פתוי והסתה :

עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ י וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם
כַּעֲוֺן הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֺן הַנָּבִיא יִהְיֶה׃ יא לְמַעַן לֹא־יִתְעוּ עוֹד
בֵּית־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי וְלֹא־יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּכָל־פִּשְׁעֵיהֶם וְהָיוּ־
לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ יב וַיְהִי
דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יג בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לִמְעָל־
מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה־לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־
בָהּ רָעָב וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ יד וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת

רש"י

פתח לאיזו שירצה ומכאן יש לומר בא ליטמא פותחין לו: (י) כעון הדורש כעון הנביא. כתוב דאתי למילף ולא אליף כתוב נביא שקרא יהי: (יג) מטת

מצודת ציון

והשמדתיו. ענין אבדון וכליון: (י) ונשאו. מל' משא וסבל: כעון הדורש כעון הנביא. בא בשני כפי הדמיון לסורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה (שם מד): (יא) יתעו. מל' תועה ועניינו ההולך בדרך שאינו ישר: (יג) למעל מעל. בתורה ת"א ישקר שקר: מטה לחם. על כי הלחם ישען ויסעד לבב אנוש אמר בו לשון מטה בדרך משל:

מצודת דוד

כמו האני ותחסר ה"א התימה וכמוהו רבים ור"ל האם אני ה' פתיתי את הנביא לדבר שקר בתמיה הלא הבחירה חפשית ולכן אטה ידי עליו להכותו ואשמידו מתוך עמי ישראל: (י) ונשאו עונם. הם יסבלו גמול עון הדורש בדבר ה' במחשבות עבודת כוכבים כן יהיה גמול עון הנביא המשקר: (יא) למען לא יתעו וגו'. כשיראו שאני משלם גמול: והיו לי לעם. אז יהיו נקראים עמי: לאלהים. להצילם ולהושיעם: (יג) למעל מעל. ר"ל אם החטא יהיה כחש בי ולשקר בי: ונטיתי. אז אטה ידי עליה להכותה ואשבור לה משען לחם ולתוספת ביאור אמר והשלחתי בה רעב והכרתי כי ימותו ברעב: (יד) והיו. ואף אם יהיו בארץ ההיא שלשה האנשים הצדיקים האלה והם נח דניאל ואיוב: המה בצדקתם. ר"ל שורת הדין הוא שהם יצילו את עצמם בצדקתם לבל יכרתו ברעב אבל אין שורת הדין מחייבת להגן על כולם (וזכר אלו השלשה לפי שנח לבד נשאר מן המבול ולא הגין על כל בני דורו ודניאל לא הגין על כל בני עמו כי הוא לבד היה בגדולה בבבל ואיוב לא הגין אף על בני ביתו כי כולם נאבדו ונשאר הוא לבדו ולכן אמר אף אם יהיו שלשתם יחד אין שורת הדין מחייבת להגן על אחרים):

נח

הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם

רש"י

להם משען לחם: (יד) נח דניאל ואיוב · לפי שאלו שלשה ראו שלשה עולמות נח ראה העולם בנוי וחרב ובנוי ודניאל את בית המקדש או את עצמו תחלה שר של כל שרים סוף הושלך לגוב אריות וחזר לגדולתו וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבנינו ובחורבנו ובנין שני וכן אמר להם הקדוש ברוך הוא תיבה יתירה אני מראה לכם אתם יכניה וגלותו אילו תחטא לי ארץ אחת מארצות הגוים וגזרתי עליהם אחת מארבעת שפטים אלה או רעב או חיה רעה או חרב או דבר כמו שמסודרין בפרשה זו זה אחר זה ושלש הצדיקים אלו בתוכה לא יצילו לא בן ולא בת ואני אביא ארבעתן על ירושלים ואשאיר לכם מביניכם אשר שם ואף על פי שאיניכם בתוכם ולא שהם ראוים להצלה אלא לנחם אתכם כשיגלו אצלכם ותראו מעשיהם הרעים ותתנחמו על הרעה אשר הבאתי עליהם כי תראו שלא הין כדי לסובלם עוד · הרי זה מהלך סדר פרשה א כולה לשון זה אין ליישב ונראה שאינו לשון הרב ועוד נראה שבספר זה חסר אחת מארבע שפטים מאז ועד אז (ס"א מאז ועד) או · נ"א ארץ כי תחטא לי וגו' והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב לפי ששלשת האנשים בהצילם הקב"ה משלשת (מארבעת) שפטים האלה הזכיר הכתוב את אלו נח נמלט משלשתן מחיה רעה מנין אתה אומר בשעה שנכנס לתיבה בקשו כל החיות ליכנס ולא הניחן הקב"ה דכתיב ויסגור ה' בעדו (שם ז) אין ויסגור אלא מחיות כד"א וסגר פום אריותא ולא חבלוני (דניאל ו) ארי בא ליכנס והיו שיניו קהות דוב בא ליכנס והיו רגליו מתערסלות כו' בב"ר מן הרעב מנין שנאמר מן האדמה אשר אררה (בראשית ה') לא ולמד בב"ר במקום שחושב עשרה רעבון שירדו לעולם ותמצא שבימי נח היה אחד מהם ומביא ראיה מן האדמה אשר אררה · מן החרב זה המבול ועוד שהיו דורו מבקשין להזדווג לו והיו אומרים אין אנו מניחין אותו ליכנס אלא שהצילו הקב"ה אמר הקב"ה אין אני מניחו ליכנס אלא בחצי היום ודרגים ליה ימלל הס"ד בעצם היום הזה בא נח (שם ז') בעצומו של יום דניאל [מן החרב] בשעה שנכנס נ"נ להיכל בימי יהויקים והרג יהויקים והניח לדניאל והגלה לדניאל הגלת שלומים לפי שמצאו מלא רוח חכמה · מן הרעב שהרי עד שלא נכבשה ירושלים בימי יהויקים צר עליה נבוכדנצר ג' שנים שנאמר ויהי רעב גדול בעיר (מלכים ב כה) וגם (בירמיה נב) ויחזק הרעב · מן החיות מנין וסגר פום אריותא (דניאל ו) ולא חבלוני · וכן אתה מוצא איוב שנמלט משלשתן · מן הרעב מנין לדברי האומר איוב בימי יעקב היה מצינו שהיה רעב בימיו · מן החיה מנין דכתיב מקנהו פרץ בארץ פרץ גדרו של עולם · מן החרב מנין יפלח כליותי ולא יחמול: והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב המה בצדקתם

יִנָּצְלוּ נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: טו לוּ־חַיָּה רָעָה אַעֲבִיר
בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָּה וְהָיְתָה שְׁמָמָה מִבְּלִי עוֹבֵר מִפְּנֵי הַחַיָּה:
טז שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה אִם־בָּנִים וְאִם־בָּנוֹת יַצִּילוּ הֵמָּה לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה שְׁמָמָה: יז אוֹ חֶרֶב אָבִיא עַל־הָאָרֶץ הַהִיא
וְאָמַרְתִּי חֶרֶב תַּעֲבֹר בָּאָרֶץ וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה:
יח וּשְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה לֹא יַצִּילוּ בָּנִים וּבָנוֹת כִּי הֵם לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ: יט אוֹ
דֶּבֶר אֲשַׁלַּח אֶל־הָאָרֶץ הַהִיא וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עָלֶיהָ בְּדָם
לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: כ וְנֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב בְּתוֹכָהּ
חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־בֵּן אִם־בַּת יַצִּילוּ הֵמָּה
בְצִדְקָתָם יַצִּילוּ נַפְשָׁם: כא כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַף

רש"י

ינצלו נפשם · מפני מה לא הוזכרו במיתת הרעב בנים ובנות שלא נאמר בהם אם בנים אם בנות יצילו כמו שהוזכרו בשני שפטים האחרונים דוגמא לדניאל שהוא אחד מהם והוא היה מדורו של יכניה ולא נמלטו עמו לא בנים ולא בנות ועליו נתנבא ישעיה כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי: (טו) לו חיה · אם חיה: (יז) חרב · גייסות למלחמה: (כא) אף כי ·

מצודת ציון

(טו) לו · ענינו כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח): ושכלתה · ענין מיתה ואבדון: (כא) אף כי · ענינו כמו כ"ש וק"ו וכן אף כי הבית

מצודת דוד

(טו) לו חיה רעה · ר"ל אם גמול העון יהיה אשר אעביר בארץ קבוצת חיות טורפות לשכל עמה ותהיה שממה מבלי עובר בה מפחד החיות: (טז) שלשת · ר"ל אף אם בתוכה ימצאו שלשת האנשים האלה האמורים למעלה: חי אני · הריני נשבע חי אני אם שורת הדין מחייבת שיצילו בזכותם בין בנים בין בנות רק המה לבדם ינצלו: (יז) או חרב · אם גמול העון יהיה אשר אביא על הארץ אחוזי חרב: ואמרתי וגו' · כפל הדבר לחזק: (יח) לא יצילו · ר"ל אין שורת הדין מחייבת להציל בזכותם בנים ובנות: (יט) או דבר · אם גמול העון יהיה אשר אשלח דבר אל הארץ: בדם · להפסיד אותו כי מהות הדבר הוא נפסד הדם מהאויר המופסד: (כ) אם בן וגו' · ור"ל אם שורת

כִּי־אַרְבַּעַת שְׁפָטַי ׀ הָרָעִים חֶרֶב וְרָעָב וְחַיָּה רָעָה וָדֶבֶר
שִׁלַּחְתִּי אֶל־יְרוּשָׁלָםִ לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ כב וְהִנֵּה
נוֹתְרָה־בָּהּ פְּלֵטָה הַמּוּצָאִים בָּנִים וּבָנוֹת הִנָּם יוֹצְאִים
אֲלֵיכֶם וּרְאִיתֶם אֶת־דַּרְכָּם וְאֶת־עֲלִילוֹתָם וְנִחַמְתֶּם
עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר הֵבֵאתִי עַל־יְרוּשָׁלַםִ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
הֵבֵאתִי עָלֶיהָ׃ כג וְנִחֲמוּ אֶתְכֶם כִּי־תִרְאוּ אֶת־דַּרְכָּם
וְאֶת־עֲלִילוֹתָם וִידַעְתֶּם כִּי לֹא חִנָּם עָשִׂיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ טו א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי

עיין מ"ש

רש"י

לשון קל וחומר וכ"ש הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים (שמואל א כג) ואף כי נלך קעילה וכן בפרשה זו (ע"ו) הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אש אכלתהו וכו': שפטי · מישגוסטי"ש בלע"ז: (כב) נותרה · איורטרמאי"ש בלע"ז: המוצאים · הנשבים ויביאום

מצודת דוד

הדין מחייבת להציל בזכותם בין בן בין בת: (כא) כי כה אמר ה' · אשר כן אמר ה' אשר כל שכן הדבר שהנה אשלח על ירושלים בגמול עונם את ארבעת שפטי הרעים להכריתם שכ"ש הוא שאין שורת הדין מחייבת שיהיה מי מהם ניצול בזכות הצדיקים: (כב) והנה נותרה בה · ר"ל עכ"ז בחסדי תשאר בה פליטה והם הבנים והבנות המוצאים מירושלים ללכת בגולה: הנם יוצאים אליכם · אל מול בני הגולה יאמר הנה הם יוצאים מירושלים לבא עליכם בגלה: את דרכם · אשר לא טובים: ונחמתם · יהיה לכם תנחומין על מה שהתאבלתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלים כי בהבאים תראו שהיו ראויים לאבדון: את כל · ר"ל על כל מיני הרעות שהבאתי עליהם על כולם יהיה לכם תנחומין: (כג) ונחמו אתכם · הבאים הנה ינחמו אתכם על הרעה כי תראו את דרכם הרעה וכפל הדבר לתוספת ביאור: וידעתם · אז תדעו אשר לא בחנם עשיתי את כל הרעה שעשיתי בה כ"א בגמול העון:

מצודת ציון

הזה (מ"א ח): (כב) פלטה · שארית כמו פליט ושריד (איכה ב): בנים ובנות · ר"ל קטנים וקטנות וכן או בן יגח או בת יגח (שמות כא) ור"ל עם שאינם מורגלים בעבירה כגדולים: עלילותם · מעשיהם כמו

לֵאמֹֽר׃ ב בֶּן־אָדָם מַה־יִּהְיֶה עֵץ־הַגֶּפֶן מִכָּל־עֵץ הַזְּמוֹרָה
אֲשֶׁר הָיָה בַּעֲצֵי הַיָּֽעַר׃ ג הֲיֻקַּח מִמֶּנּוּ עֵץ לַעֲשׂוֹת
לִמְלָאכָה אִם־יִקְחוּ מִמֶּנּוּ יָתֵד לִתְלוֹת עָלָיו כָּל־כֶּֽלִי׃
ד הִנֵּה לָאֵשׁ נִתַּן לְאָכְלָה אֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ
וְתוֹכוֹ נָחָר הֲיִצְלַח לִמְלָאכָֽה׃ ה הִנֵּה בִּהְיוֹתוֹ תָמִים לֹא
יֵעָשֶׂה לִמְלָאכָה אַף כִּֽי־אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ וַיֵּחָר וְנַעֲשָׂה עוֹד

קמץ בז״ק

רש״י

כאן: עלילותם · מעשיהם: (ב) מה יהיה עץ הגפן מכל עץ · מה סופו מכל שאר עצים: הזמורה אשר היה בעצי היער · לא על גפן הכרמים שעושה פרי אני אומר לך אלא על זמורת גפן הגדילה ביערים: (ג) היקח ממנו וגו' · אינו ראוי לכך: כל כלי · שום כלי: (ד) הנה לאש נתן לאכלה · ארבירי״ר בלע״ז הנה שאליך על התמים ואינו ראוי לכלום עתה עוד אני מוסיף על השאלה הנה אם נתנו זמורה ממנו באש ואכלה האש בשתי הקצוות והקיפה עד כי נחר תוכו: נחר · נשחר מן האש ברושי״ר בלע״ז · נחר לשון ועצמי חרה (איוב ל) ויש לועזין אשאר״ט בלע״ז וכן ויחר עלי אפו (שם יט) חברו מנחם עם עצמי חרה · היצלח עוד למלאכה: (ה) ואף כי · לשון ק״ו וכל שכן הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה

מצודת ציון

ועולל למו (איכה א): טו (ב) הזמורה · כן יקרא ענף מעץ הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר יג): (ג) יתד · הוא כעין מסמר: לתלות · מל' תליה: כל כלי · שום כלי וכן כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ד): (ד) לאכלה · על השרפה יאמר בל' אכלה: נחר · ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמיה ו): היצלח · ר״ל הראוי ואמר בלשון שאלה: (ה) תמים · שלם: אף כי · ענין כ״ש וק״ו: אכלתהו · שרפתהו: ויחר · נתיבש:

מצודת דוד

טו (ב) יהיה וגו' · רצה לומר מה הוא הגרעון של עץ הגפן מכל שאר העצים: הזמורה וגו' · ר״ל לא על גפן הכרמים בעלת פרי אני אומר אלא על הזמורה הגדילה ביער שהוא עץ גפן מדברי שאינו עושה פירות: (ג) היקח · וכי יקחו ממנו עץ לעשות למלאכה וכי יקחו ממנו עץ לעשות יתד לתלות עליו שום כלי בתמיה וזהו על כי העץ הזה הוא חלוש ורך ואינו ראוי לכלום: (ד) הנה לאש · ר״ל ועתה אוסיף לומר הנה אם העץ ההוא ניתן אל האש לשרפה והאש שרפה בה בשתי הקצוות ונתיבש בתוכו וכי אפשר שיצלח למלאכה: (ה) בהיותו תמים · הלא בהיותו עוד שלם עד לא משלה בו האש לא היה ראוי לעשותו למלאכה וכ״ש עתה שהאש שרפתהו ונתיבש איך א״כ יהיה נעשה

לִמְלָאכָה׃ ו לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה כַּאֲשֶׁר עֵץ־הַגֶּפֶן
בְּעֵץ הַיַּעַר אֲשֶׁר־נְתַתִּיו לָאֵשׁ לְאָכְלָה כֵּן נָתַתִּי אֶת־
יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃ ז וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בָּהֶם מֵהָאֵשׁ יָצָאוּ
וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה בְּשׂוּמִי אֶת־פָּנַי
בָּהֶם׃ ח וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה יַעַן מָעֲלוּ מַעַל נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טז א וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־
אָדָם הוֹדַע אֶת־יְרוּשָׁלִַם אֶת־תּוֹעֲבֹתֶיהָ׃ ג וְאָמַרְתָּ
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לִירוּשָׁלִַם מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ

רש"י

יראים ואף כי נלך קעילה (שמואל א כ"ג): (ו) כן נתתי · את ירושלים שתי קצותיה אכלה האש שתי גליות כשגלה יהויקים גלו עמו מזרע המלוכה ומן הפרתמים כמו שנאמר בדניאל א' אחריו גלה יכניה בנו והחרש והמסגר ותוכו נחר לדקיהו הנותר בה כבר גזרתי עליו ומלא חפניך גחלי אש וזרוק על העיר (לעיל י'): (ז) מהאש יצאו · על פתגמי אורייתא דיהיבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאשתא ישיצינון: (ב) הודע · פיישבויי"ר בלע"ז (ר"ל פי' זאוואהר בל"א טוהע צו וויססען קונד מאכן): (ג) מכורותיך · כמו מגורותיך ומנחם חברו לשון תולדה וכן פירש כלי חמס מכרותיהם (בראשית מ"ט) לבד ממכריו (דברים י"ח) איש מאת מכרו

מצודת דוד

נעשה עוד למלאכה: (ו) לכן · ר"ל הואיל ואמרתי שכ"ש הוא שאין עץ כזה ראוי למלאכה לכן כה אמר ה' כמו עץ הגפן הזה האכולה באש כן אתן את יושבי ירושלים שלא יצליחו עוד לשום דבר כי כן דומים המה להעץ הזה כי גם שתי קצותיו אכלה האש כי כבר גלו אותם שבעבר הירדן ומלכות אפרים שבא"י וגם המה נחרו מהאש כי הרבה מהם גלו עם יהויקים ויכניה ואף כשהיו עדיין בהקפם שלא גלו מי מהם · החזקתי עליהם האויב וגלה ומכ"ש עתה שנשארו מעט מהרבה: (ז) מהאש יצאו · ר"ל עם כי בעת שצר עליהם מלך אשור אחר שכבש את שומרון היו אז נצולים מיד ממלכה כל האומות כדבר הנאכל באש אולם עתה בבוא נ"נ הממלכה גם הוא את האומות כאש הוא יאכל וישחית גם אותם: בשומי · כשאשים כעסי בהם אז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (ח) יען · בעבור שמעלו וכחשו בה': טז (ב) הודע · רצה לומר אמור להם תועבותיהם לתוכחת פניהם: (ג) מכורותיך ומולדותיך · ארץ מגורך

מצודת ציון

(ז) פני · ענין כעס כמו ונתתי פני (לעיל י"ד): טז (ג) מכורותיך · מגורותיך כי גיכ"ק מתחלף וכן כלי חמס מכרותיהם (בראשית מט):

הַכְּנַעֲנִי אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית׃ ד וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם
הוּלֶּדֶת אוֹתָךְ לֹא־כָרַּת שָׁרֵּךְ וּבְמַיִם לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי
וְהֻמְלֵחַ לֹא הֻמְלַחַתְּ וְהָחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ׃ ה לֹא־חָסָה עָלַיִךְ

דגש אחר שורק רי"ש דגושה

רש"י

(מלכים ב׳ יב) כולם לשון תולדות: אביך וגו׳ ואמך · אברהם ושרה משם נטלו גדולתם ובני חת נתנו לה קבר: (ד) ביום הולדת אותך · פיסניא"ה בלע"ז (ר"ל פיסנע"ע · בל"א געלייגם ווערדען) כשבחרתי בך במצרים היית בלי שום תיקון ולפי שדימה הדבר ללידה הזכיר כאן תיקוני הולד: שרך · כמו שררך: למשעי · לנקיות · צחיח הסלע (לקמן כד) שעיעות כיפא תרגומו · אפומכ"ט בלע"ז (בל"א עבנען גלאטע מאכען) ומנחם חבר למשעי לשון שעשוע: לא המלחת · מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקשה בשרו: והחתל · לשון כריכה בבגדים וכן וערפל חתולתו (איוב ל"ח) הוא שמלפפין

מצודת ציון

(ד) שרך · הוא הטבור כמו שררך אגן הסהר (ש"ה ז): למשעי · ענין החלקה כי חלקת צואריו (בראשית כ"ז) תירגם אונקלוס שעיעות צוארוהי: והחתל · ענין כריכה בבגדים וכן וערפל חתולתו (איוב לח): (ה) חסה · מלשון חס

מצודת דוד

ומקום תולדותיך המה מארץ הכנעני ר"ל ברוע מעשיך אתה ניכרת שארץ מגורך ומקום תולדותיך המה מארץ הכנעני כי מעשיך דומים למעשיהם כאילו משם למדת: אביך האמורי · וכאילו אביך היה מאנשי האמורי וכאילו אמך היתה מבנות חת כי מעשיך מורים כאילו כן היה: (ד) ומולדותיך וגו׳ · כאומר הלא אין מהראוי לבגוד בי כי אני הטבתי עמך כי מולדותיך ר"ל התולדה שלך ולתוספת ביאור אמר ביום הולדת אותך הנה אז לא נכרת שרך כדרך הנהוג לכרות המעי היוצא מן הטבור ולא רחצו אותך במים להחליק את הבשר ולא מלחו את בשרך כי הדרך הוא למלוח את בשר הגוף להקשותו ולאמצו: והחתל לא חתלת · לא כרכו אותך בבגדים ליישר האברים וכדרך שעושים בתקון הולד (המשיל את ישראל בהיותם במצרים והגאולה מהם לילדה שנולדה בשדה מקום שלא מצאה מי יחמול עליה לעשות לה תקון דת הילדים בעת הולדם וכמו שיצאה מבטן המלאה מגועלת בדם הלידה כן הושלכה ע"פ השדה ועבר עליה אדם נכבד וראה אותה בענין רע ותמל עליה שלא תמות ואמר לה בהבטחה שתחיי עם שאתה מגועל בדם ותהיה עוד לרבבה כי תולידי בנים ובנות ובהיותה ע"פ השדה גדלה עד שהגיעה לפרקה להיות ראויה לנשואין ועבר עליה שוב האדם הנכבד הזה וראה כי כן הוא לקחה לו לאשה ושטף ממנה לכלוך הדם והלבישה וקשטה א"כ התומל זה עשה עמה תכלית הטובה והחסד וכן עשה המקום עם ישראל כי אחרי מות יוסף ואחיו היו עם בני ישראל כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא מצאו חונן ותומל והושלכו על פני השדה לעבוד עבודתם ובא הקדוש ב"ה ותמל עליהם והבטיחם על הגאולה והפרם והרבם ובבוא

עַיִן לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחֻמְלָה עָלָיִךְ וַתֻּשְׁלְכִי אֶל-
פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אֹתָךְ: ו וָאֶעֱבֹר
עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי
וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי: ז רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ
וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ

רש"י

את הולד: (ה) לחמלה. לחוס: בגעל. אבורישמינ"ט בלע"ז (ר"ל אנהארעמענ"ט בל"א אבשייא עקעל): (ו) מתבוססת. נרפסת כמו יבוס צרינו (תהלים ס'): בדמיך חיי. אף בגוליך זה לא תמותי ושנית לומר כ"פ לפי שבדם פסח ודם מילה נגאלו לשון אחר מתבוססת שויליא"ה בלע"ז (בל"א בעזודעלט): (ז) רבבה כצמח השדה נתתיך. כמה שנאמר (שמות א) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו: בעדי. לשון מכלול ומנחם פי' בעדי עדיים לשון עד כמו בטחו בה' עדי עד אנגוק"א אשיגנ"א בלע"ז (ר"ל אנקא"ר ק"ע בסיעקל"ע (ל"א זאגאר אין עווינקייט) אבל דונש פתר אותו לשון עדי ומשקל עדי עדיים הוא מן י' שמות ארי אריים צבי צביים גדי גדיים: נכונו.

מצודת דוד

בזמן הוציאם ממצרים וקרבם לפני הר סיני ונתן להם התורה כאילו לקחה לו לאשה בכתובה וקדושין והביאם לארץ הקדושה ועשה א"כ עמהם חסד הרבה): (ה) לא חסה עין. שום עין אדם לא חסה עליך לעשות לך אחת מאלה התקונים שעושים לילד ביום הולדו: לחמלה עליך. להיות חומל עליך להתעסק עמך וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: בגועל נפשך וגו'. ר"ל ביום שנולדת הושלכת ע"פ השדה כמו שהיה גופך מגועל ומלוכלך בדם הלידה: (ו) מתבוססת בדמיך. מתגלגלת ורמוסה בטנוף דם שהיה עמך בעת הלידה: בדמיך חיי. ר"ל אף שאתה מגועל בדם לידה עכ"ז תחיי ולא תמות בעבור הגעול והלכלוך וכפל הדבר לחזק הענין ורצה לומר בעוד עבדו ישראל במצרים את כל עבודתם בשדה מעונים בפרך היה משפיע נבואתו על אהרן והבטיחם הגאולה כמ"ש ואודע להם בארץ מצרים וגו' (לקמן כ'): (ז) רבבה. החומל הזה הבטיחם שתהיה לרבבה להרבות בנים ובנות כצמח השדה ר"ל המקום הפרה והרבה במצרים כמו

מצודת ציון

ותמלה: בגועל. ענין מאוס ותיעוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו): נפשך. ר"ל גופך וכן ורקה נפשו (ישעיה כט): (ו) מתבוססת. ענין גלגול ורמיסה כמו כפגר מובס (שם י"ד): חיי. כמו תחיי: (ז) רבבה. ר"ל הרבה רבבות ורבוא הוא עשרת אלפים: ותרבי. ענין גדול ואמון כמו רבתה גוריה (לקמן יט): בעדי עדיים. ענין קשוט כמו ותעד נזמה (הושע ב) ור"ל בקשוט והיפה שבעדיים ודוגמתו מלך

צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה׃ ח וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה
עִתֵּךְ עֵת דֹּדִים וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי עָלַיִךְ וָאֲכַסֶּה עֶרְוָתֵךְ
וָאֶשָּׁבַע לָךְ וָאָבוֹא בִבְרִית אֹתָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וַתִּהְיִי
לִי׃ ט וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וָאֶשְׁטֹף דָּמַיִךְ מֵעָלָיִךְ וָאֲסֻכֵךְ

רש"י

פורינ"ט אספיטא"ש (בל"א אנגברייט זיין) (תהלים נ"ז כ"ג) : ושערך צמח · סימני נערות : ואת ערום ועריה · מן המצוה : (ח) ואעבור עליך ואראך · ואתגליתי על משה בהסנה ארי גלי קדמי ארי מטא זמן פורקניכון ואגנית במימרי עליכון ואעדיתי חוביכון וקיימית במימרי למפרק יתכון כמא דקיימית לאבהתכון אמר ה' אלהים למהויכון עם משמש קדמי : דודים · אמיטיא"ש בלע"ז אמוטי"ע (בלשון אשכנז פריינדשאפט ליבע) : ואפרש כנפי · כנף בגדי : ואשבע לך · לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם (שם ו') ואין לכן אלא שבועה כמו שנאמר (ש"א ג) לכן נשבעתי לבית עלי : ואבוא בברית אתך · הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם (שמות כ"ד) : (ט) וארחצך במים · ופריקת יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקוף מרוותא מנכון ודכרית יתכון בחירותא : ואסכך · לשון משיחה וכל הענין

מצודת ציון

מלכים (לקמן כו) : נכונו · מל' הכנה ור"ל מתוקן כל צרכן בענין הגודל : ערום · הוא המחוסר המלבוש : ועריה · מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (ח) דודים · ענין אהבה וחיבה : כנפי · הוא שולי הבגד : (ט) ואשטוף · ענין הדחה ורחיצת הטנוף : ואסוכך ·

מצודת דוד

שכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד (שמות א') : ותרבי · בהיותך על פני השדה היית מגודלה ומאומנת ותגדלי בקומה ובאת לזמן הראוי להתקשט בקשוטים יפים הם ימי הנערות : שדים נכונו · שדים שלך היו גדולים כל צרכן ושער במקום בית הערוה היה מצמיח והם סימני נערות : ואת ערום ועריה · עוד היית ערומה מבלי כסות בעת שנולדת ר"ל שהיו מרובים באוכלוסין וגדולים בכח ובא זמן הגאולה אבל היו ערומים מבלי זכות ומע"ט : (ח) ואעבור · ואז עברתי עליך וראיתי שכבר עתה בעת הראוי להראות לך אהבה וידידות ר"ל לקחת אותך לאשה : ואפרוש · ופרשתי עליך כנף בגדי לחסות בצלי והוא ענין נשואין וכן ופרשת כנפך (רות ג) : ואכסה ערותך · לבל תהיה ערומה בגלוי ערוה : ואשבע לך · שלא אבגוד בך : ואבוא · כרתי עמך ברית על זאת : ותהיי לי · ר"ל והנה כן היה כי היית לי לאשה ר"ל בעת בוא זמן הגאולה לקחתיך ממצרים לחסות בצלי ועשיתי עמך נפלאות כאילו היית ראוי להם ונתתי לך התורה ונשבעתי לך וכרתי עמך ברית להיות לי לעם וכן היית עמי : (ט) וארחצך · עד

בַּשָּׁמֶן׃ י וָאַלְבִּישֵׁךְ רִקְמָה וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ
וַאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי׃ יא וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי וָאֶתְּנָה צְמִידִים עַל־יָדַיִךְ

רש״י

אינו אלא לשון משל ויונתן פירש את כולה ואין להוסיף על התרגום וכן פירשה מכורותיך ומולדותיך וגו׳ תותבותכון וילדותכון מארעא כנענאי תמן איתגליתי על אברהם אבוכון בין בתריא · והודעתיה דאתון נחתין למצרים ובדרע מרמם אנא פריק יתכון ובזכות אבהתכון אנא מתריך ית אמוראי וחויאי ית חתאי : מולדותיך ביום הולדת אותך וגו׳ · ואף כד נחתו אבהתכון למצרים תותבין בארעא דלא דילהון משעבדין ומענן להון הות כנישתא דישראל דמיא לוולדא די רטים על אפי ברא דלא איתפסק שוריה ובמיא לא איסתטיף לאתנקאה ובמלחא לא אתמלח ובאסורא לא אתאסר : לא חסה עליך עין וגו׳ · לא חסת עליכון עינא דפרעה רשיעא למעבד לכון טבא חדא לאנחא לכון משעבודכון לרחמא עליכון וגזר עליכון גזירת גמירא למרמא ית דכוריכון בנהרא לאבדא יתכון בעידן דהויתון במצרים : ואעבור עליך וגו׳ ועל דוכרן קיום אבהתכון קדמי איתגליתי למפרקכון ארי גלי קדמי ארי אתון מענן בשיעבודכון ואמרית לכון בדמא דמהולתא אחוס עליכון ואמרית לכון בדמא דפסחא אפרוק יתכון : רבבה כצמח השדה נתתיך · רבבת כצמחי חקלא יהבתיכון וסגיאתון ותקיפתון והויתון לזרעין ולשבטין ובעובדי אבהתכון תקניא עידן פורקן כנישתכון מטא ארי אתון משעבדין ומענן : (י) ואלבשך רקמה · ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמדת כנאיכון : ואנעלך תחש · א״י קלצ״י טו״י טייסו״ן בלע״ז (מלשון איטלי״א בל״א איך בעשוהע דיך מיט טאקסים) ויהבית מסן דיקר ברגליכון : ואחבשך בשש · ויפוגינים״י בלע״ז (בל״א איך אומגירטע דיך) · וקדשית מנכון כהניא למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ : ואכסך משי · שוייא״ה בלע״ז (בל״א זיידען) וית כהנא רבא בלבושי צבעונין · ומדרש אגדה ואכסך משי אלו שבעת ענני כבוד דכתיב (שמות י״ג) לא ימיש עמוד הענן יומם: (יא) ואעדך עדי· איפאריי״ו בלע״ז (ר״ל ש״ע פא״ר עא״ת בל״א איך ציערטע דיך) ופקנים יתכון סיקון פתגמי אורייתא כתיבין

מצודת דוד

לא לקחתיך לאשה רחצתי אותך במים להסיר ממך הגעול והלכלוך ושטפתי ממך דם הלידה וסכתי אותך בשמן ר״ל עד לא קבלת התורה צויתי אותך להתקדש ולכבס השמלות כמ״ש וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם (שמות י״ט) : (י) ואלבישך · לבשתי אותך בגדי רקמה ושמתי ברגליך נעלים מעור תחש והגרתי אותך באזור משש וכסיתי אותך במלבושי משי:(יא)ואעדך

מצודת ציון

מלשון סיכה ומשיחה : (י) רקמה · מעשה רוקם בחלוף הגוונים:ואנעלך· מלשון נעל : תחש · שם בריה כמו ועורות תחשים (שמות כה) : ואחבשך · ענין חגירת האזור כמו ויחבש את חמורו (בראשית כב) ור״ל קשר אזורו : בשש · הוא

וְרָבִיד עַל־גְּרוֹנֵךְ׃ יב וָאֶתֵּן נֶזֶם עַל־אַפֵּךְ וַעֲגִילִים עַל־
אָזְנָיִךְ וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ׃ יג וַתַּעְדִּי זָהָב וָכֶסֶף
וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשִׁי יתיר י' וָמֶשִׁי וְרִקְמָה סֹלֶת וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן
אָכָלְתִּי יתיר י' וַתִּיפִי בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי לִמְלוּכָה׃ יד וַיֵּצֵא
לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ כִּי ׀ כָּלִיל הוּא בַּהֲדָרִי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי

רש"י

על תרין לוחי אבניא: ואתנה · על ידי משה: צמידים · חברתים דבור כנגד חבירו חמשה כנגד חמשה: (יב) ואתן נזם על אפך · ויהבית ארון קיימי ביניכון: ועגילים על אזניך · לשון נזם וענן יקרי מטל עליכון על שם שהיו מוקפין בעגול: ועטרת תפארת בראשך · ומלאך שליח מן קדמי מדבר בריש(י)כון שנאמר ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם (מיכה ב): (יג) ותעדי זהב וכסף · ויהבית משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעת בוץ וצבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אוכלית יתכון ועתרתון ותקפתון לחדא ואצלחתון ושלטתון בכל מלכוותא: סלת ודבש ושמן אכלת · המן שהיה משתנה לכל הטעמים לסלת ודבש ושמן אכלת · ומ"א י"ג דברים יש כאן וכנגדן אמר להם הקב"ה לנביא י"ג דברים המנוין בתרומת המשכן ואף על פי כן הוא פורע להם כנגדם לע"ל י"ג דברים וברא ה' על מכון הר ציון וגו' וסוכה תהיה לצל יומם מחורב מזרם וממטר וגו' (ישעיה ד): ותיפי · לשון יופי: (יד) כי כליל הוא · לשון מכלול ד"א כי כליל הוא כי שלם היה ד"א כי כליל קרונ"א בלע"ז

מצודת ציון

פשתים: (יא) צמידים · הם הנתונים על הזרוע וכן ושני צמידים על ידיה (שם כד): ורביד · ענק לתכשיט וכן וישם רביד הזהב (שם מא): גרונך · צוארך וכן קרא בגרון (ישעיה נח): (יב) נזם · שם העדי הנתון על החוטם: ועגילים · כן יקראו נזמי האוזן על שהם עגולים במראיהם: (יד) כליל · מלשון כל וכן כליל תקטר (ויקרא ו):

מצודת דוד

עדי · קשטתי אותך בקשוטים ונתתי על ידך צמידי הזרוע ורביד נתתי על גרונך: (יב) ועגילים · הם נזמי האוזן: בראשך · נתתי על ראשך ר"ל אז נתתי לך מצות וחוקים טובים ומשפטים ישרים: (יג) ותעדי · קשטת עצמך עם העדי שנתתי לך ומלבושך היה שש ומשי ורקמה ואכלת סולת ודבש ושמן ונעשית יפה עד מאד והיית מצלחת עד הגעת למלכות רצה לומר מתחלה קיימת המצות והמשפטים ואני נתתי לך ארץ זבת חלב ודבש ומאד נתגדלת והצלחת להעמיד מלכים אדירים: (יד) ויצא לך · בין הגוים נתפרסם שמך במראית יפיך: כי כליל הוא · ר"ל היופי שבך היה כל היופי שאפשר להיות

בהדרי

עָלַיִךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו וַתִּבְטְחִי בְיָפְיֵךְ וַתִּזְנִי עַל־
שְׁמֵךְ וַתִּשְׁפְּכִי אֶת־תַּזְנוּתַיִךְ עַל־כָּל־עוֹבֵר לוֹ־יֶהִי׃
טז וַתִּקְחִי מִבְּגָדַיִךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ בָּמוֹת טְלֻאוֹת וַתִּזְנִי עֲלֵיהֶם
לֹא בָאוֹת וְלֹא יִהְיֶה׃ יז וַתִּקְחִי כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ מִזְּהָבִי
וּמִכַּסְפִּי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ צַלְמֵי זָכָר וַתִּזְנִי־בָם׃

רש"י

כמו כתר דמתרגמינן כלילא : (טו) ותזני על שמך · בטחת על שם היופי שיפה לך : ותשפכי את תזנותיך · הראית יופיך לכל עובר עד נשפכה עליהם תאות זנותך לפתות אותך לזנות עמהם : לו יהי · ומשנתאוו לך אתה הפקרת להם עצמך ולכל אשר שאל זנותך לו היה · וי"ת ולא כשר ליך למעבד כן · כאילו היה כתיב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדבר ועל שאר עבודת כוכבים שעבדו שבטו של דן במדבר כמו שכתוב כל הנחשלים אחריך (דברים כה) ומצינו בפסיקתא זה שבטו של דן שהענן פולטן שהיו כולם עובדי עבודת כוכבים : (טז) במות טלואות · מכוסות בבגדים מנומרין של מיני צבעונין פלטריא"ש בלע"ז : לא באות · לא היתה ראויה זאת לבא כו"ן אבני"רא וכו"ן אייטר"א בלע"ז : (יז) צלמי זכר · לפי שדימה אותה

מצודת דוד

בהדרי בשבח ההוד וההדר אשר שמתי עליך במרבית העדי ורוב התענוגים ר"ל נתפרסם שמך במרבית הצלחתך שהיה בך בשעור מרובה בשבח ההדר שמתי עליך לתת בך כח לעשות חיל : (טו) ותבטחי ביפיך · ר"ל חשבת שלא תמאסך כי בטחת ברוב יפיך ובעבור זה זנית על בטחון שם היופי שיפה לך שאין מהדרך להיות נמאס יופי כזה : ותשפכי · גלית תאות זנותיך כדבר הנשפך הגלוי לעין כל : על כל עובר · על כל מי שעבר עליך היה לו תאות זנותיך כי לכולם חשקת ר"ל בטחת במרבית הצלחתך ופרסום שמך וחשבת שלא תסור ממך ולכן עבדת עבודת כוכבים הראית : (טז) ותקחי מבגדיך · מן הבגדים שעשיתי לך מהם לקחת ועשית לך מקומות גבוהים במקום פרסום ומהבגדים ההם עשית עליהם מכסאות מנומרות חלופי הגוונים ועליהם זנית ר"ל העמידו העבודות כוכבים במקום פרסום ולפום בכסף וזהב אשר נתתי להם וגם עבדו לו : לא באות ולא יהיה · מעשים כאלה לא באו עדיין בעולם ולא יהיו נעשים עוד דוגמתן : (יז) כלי תפארתך · כלי הקשוט : ותעשי לך · מהם עשית דמות צלמי זכר וזנית עמהם כדרך זונה מופלגת בתכלית הזנות וההפקר ר"ל מהכסף והזהב אשר

מצודת ציון

(טז) במות · מקומות גבוהים כמו במתי ארץ (דברים לב) : טלואות · ענין חלוף הגוונים כמו וטלואות בלות

יח וַתִּקְחִי אֶת־בִּגְדֵי רִקְמָתֵךְ וַתְּכַסִּים וְשַׁמְנִי וּקְטָרְתִּי
נָתַתְּי יתיר י׳ לִפְנֵיהֶם׃ יט וְלַחְמִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת
וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ וּנְתַתִּיהוּ לִפְנֵיהֶם לְרֵיחַ נִיחֹחַ
וַיֶּהִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כ וַתִּקְחִי אֶת־בָּנַיִךְ וְאֶת־בְּנוֹתַיִךְ
אֲשֶׁר יָלַדְתְּי יתיר י׳ לִי וַתִּזְבָּחִים לָהֶם לֶאֱכוֹל הַמְעַט
מִתַּזְנֻתָךְ מתזנותיך קרי׃ כא וַתִּשְׁחֲטִי אֶת־בָּנַי וַתִּתְּנִים
בְּהַעֲבִיר אוֹתָם לָהֶם׃ כב וְאֵת כָּל־תּוֹעֲבֹתַיִךְ וְתַזְנֻתַיִךְ לֹא
זָכַרְתְּי יתיר י׳ אֶת־יְמֵי נְעוּרָיִךְ בִּהְיוֹתֵךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה

רש״י

לנקבה זונה דימה את הצלם לזכר הנואף עמה : (יט) ולחמי אשר נתתי לך וגו׳ · יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואעפ״כ ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא (נחמיה ט) אף כי עשו להם עגל מסכה וגו׳ ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם וגו׳ ומנך לא מנעת מפיהם כדי הוא למנוע מהם ולא מנעת אף כאן ויהי נאם ה׳ אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא : (כ) אשר ילדת לי · היו לו חמשה בנים ד׳ מהם לעבוד עבודת כוכבים ואחד מוקלה לבית הספר ובא להקריב אחד מבניו למולך מקריב לו את זה שהוקלה ללמוד תורה במדרש רבי תנחומא · ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה (לקמן כ׳) ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם : (כב) את ימי נעוריך · את חסדי אשר עשיתי עמך במצרים :

מצודת ציון

ומסולאות (יהושע ט):(יח) וקטרתי· הוא מיני בושם מעורבבים ונותנים על האש להריח : (יט) ניחוח · מל׳ נחת רוח : (כא) בהעביר · מל׳

מצודת דוד

הרביתי להם עשו צלמי עבודת כוכבים להשתחות להם : (יח) ותכסים · בהם כסית את הזונים עמך : ושמני וקטרתי · השמן והקטרת שנתתי לך נתת לפני הזונים : (יט) האכלתיך· אשר נתתי לך למאכל : ונתתיהו · אתה נתת את כל אחד מהם לפני הזונים להיות להם לריח טוב ולנחת רוח ר״ל מה שנתתי לך הבאת לקרבן לפני העבודות כוכבים : ויהי · ר״ל כן היה באמת לא תוכלו להכחישו כי אני היודע ועד : (כ) ילדת לי · ילדת ממני : להם לאכול · למזונות להיות להם למאכל : המעט · וכי מעט בעיניך ממה שהלכת אחר הזנות עד שגם עשית את זאת : (כא) ותתנים · נתת אותם להם במה שהיית מוליך אותם להם למאכל ר״ל בניך המיוחדים לי ללמוד בבית הספר אותם שחטת לעבודת כוכבים : (כב) ואת כל וגו׳ · עם כל התועבות והזנות שעשית לא

מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמֵךְ הָיִית׃ כג וַיְהִי אַחֲרֵי כָּל־רָעָתֵךְ אוֹי אוֹי
לָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כד וַתִּבְנִי־לָךְ גָּב וַתַּעֲשִׂי־לָךְ
רָמָה בְּכָל־רְחוֹב׃ כה אֶל־כָּל־רֹאשׁ דֶּרֶךְ בָּנִית רָמָתֵךְ
וַתְּתַעֲבִי אֶת־יָפְיֵךְ וַתְּפַשְּׂקִי אֶת־רַגְלַיִךְ לְכָל־עוֹבֵר וַתַּרְבִּי
אֶת־תַּזְנוּתָיִךְ תזנותיך קרי׃ כו וַתִּזְנִי אֶל־בְּנֵי־מִצְרַיִם שְׁכֵנַיִךְ
גִּדְלֵי בָשָׂר וַתַּרְבִּי אֶת־תַּזְנֻתֵךְ לְהַכְעִיסֵנִי׃ כז וְהִנֵּה

רש״י עיין מ״ש

(כג) אוי אוי לך. ווי ליך על דחבת ווי ליך על דלא תבת: (כד) ותבני לך גב. גובה כעין בימוס ומזבח. ותבני לשון בנין: (כה) ותפשקי את רגליך. לפי שדימה אותה לזונה דבר כלשון תשמיש פיק פיסוק הרגלים איאקיי״שמש בלע״ז: (כו) גדלי בשר. בעלי אבר תשמיש:

מצודת דוד

זכרת בעת ההיא הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך כשהיית ערומה מבלי לבוש והיית מתגוללת ורמוסה בטנוף הדם שיצא עמך בעת הלידה ר״ל לא זכרת הטובה שעשיתי עמך בהוציאך ממצרים מעבודת פרך: (כג) ויהי. ר״ל ומה א״כ יהיה אחר כל רעתך מהו הגמול שתקבל הנה אוי אוי יהיה לך רבת פעמים לפי מרבית הרעה: (כד) ותבני. כי הנה בנית לך מקום גבוה להיות נראה לכל הזונים לבוא שמה: רמה. בנין רם עשית בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום: (כה) אל כל ראש דרך. בכל ראש דרך מהדרכים בנית בנין רם ונשא לזנות למען יהיה נמצא לכל עובר ושב: ותתעבי. את היית מתעב וממאס יפיך להראות לכל מי שירצה ולא היית מסתיר אותה כדרך שמסתירים דבר נחמד ויקר: ותפשקי. הרחבת רגלך זה מזה לכל עובר להיות מוכן לו לזנות ותאד הרבית בזנות ר״ל עשית מזבחות לעבודת כוכבים בכל מקום ובפרסום רב ואתה בעצמך תעבת הצלחתך כי ע״י מעפיך תסיר הצלחת ממך כי כל העבודות כוכבים שראית עבדת: (כו) ותזני. זנית עם בני מצרים הקרובים לארצך על כי המה גדלי בשר גדלי אברי המשגל וכן נאמר בהם אשר בשר חמורים בשרם (לקמן כג) כי כן דרך אשה זונה מתאוה להבעל לגדלי בשר ר״ל ועבדת פסילי מצרים: להכעיסני. ר״ל

מצודת ציון

הטנוף והלכלוך: (כד) גב. מל׳ גובה: רמה. מל׳ רם וגובה: (כה) אל כל. בכל ובא מלת אל במקום בי״ת וכן ואל הארון (שמות כה) ור״ל ובהארון: ותתעבי. מל׳ תעוב ומיאוס: ותפשקי. ענין פתיחה והרחבה כמו פושק שפתיו (משלי יג): (כו) אל בני מצרים. את בני מצרים: שכניך. מלשון שכן: בשר. כן יקרא אבר התשמיש

נטיתי ידי עליך ואגרע חקך ואתנך בנפש שנאותיך
בנות פלשתים הנכלמות מדרכך זמה : כח ותזני אל-
בני אשור מבלתי שבעתך ותזנים וגם לא שבעת :
כט ותרבי את-תזנותך אל-ארץ כנען כשדימה וגם-

רש"י

(כז) חוקך · מזונותיך בימי שפוט השופטים : ואתנך בנפש שונאתיך · בימי שמשון : הנכלמות מדרכך זמה · תרגם יונתן דאילו שלחית לוותהון נביי איתכנעו · ולא היו הולכים בדרך זמתך : (כח) מבלתי שבעתך · מתוך שלא שבעת בתועבות מצרים : ותזנים · לשון זנות אהאנשאר"ה אא"לש בלע"ז : (כט) אל ארץ כנען כשדימה · כשדים לא מארץ כנען הם וכך פירושו הוספת לצמי כשדים על של כנענים שהיו סמוכים ליך וזנית להם ככר ויונתן תרגם ותרבי תזנותיך כשדימה ונדמית לכנענים השטופים בעבודת כוכבים ואסגית ית טעוותך לאתחברא לעמא דכנען למהך בנימוסי כשדאי · ולי נראה כנען כמו סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) שכן קורא ארץ כשדים ארץ סוחרים כמו שנאמר (לקמן יז) ויביאהו אל

מצודת ציון

וכן כר בשרו (ויקרא טו) : (כז) ואגרע · מלשון גרעון וחסרון : חקך · ר"ל מזון קבוע וכן ואכלו את חוקם (בראשית מז) : בנפש · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג) : הנכלמות · מלשון כלימה ובושה : זמה · ענינו גנות ורשע כמו כי זמה עשו (הושע י) : (כט) כנען · ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני

מצודת דוד

ר"ל מרבה היית בזנות עד שא"א שתהיה הכל לתאבון כ"א הכוונה היתה להכעיסני יאמר כן על עבודת הפסילים : (כז) נטיתי ידי · להכות בך : ואגרע · מנעתי ממך חוק המזון שקבעתי לך ומסרתי אותך ברצון שונאיך לעשות בך רצונם והשונאים היו בנות פלשתים אשר הנה נכלמות ומתביישות מדרכך דרך זמה כי כן דרך נשים צנועות שהנה מתביישות כשרואות הפלגת הפקר הזונות וכאומר והנה בנות פלשתים הנה טובות וכשרות ממך ור"ל הסרתי מישראל רוב הטובה שהשפעתי להם מאז ומסרתיך ביד פלשתים הטובים ממך במעשיהם : (כח) ותזני · עכ"ז לא לקחת מוסר וזנית את בני אשור על כי לא היית שבעה מזנות בני מצרים : ותזנים · ועמהם זנית וגם בהם לא שבעת : (כט) ותרבי · והרבית לזנות עם אנשי ארץ סוחרים ותגר ומפרש שהמה הכשדים שהיו אנשים סוחרים וכן נאמר בהם ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רוכלים שמו (לקמן י"ז) : וגם בזאת · אף בזנות הזאת לא שבעת והשקת עוד לזונים אחרים ר"ל אף שמסרתיך ביד פלשתים לא עזבת דרכך ועבדת לפסילי אשור וכשדים והשקת

עוד

בְּזֹאת לֹא שָׂבָעַתְּ׃ ל מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה
בַּעֲשׂוֹתֵךְ אֶת־כָּל־אֵלֶּה מַעֲשֵׂה אִשָּׁה־זוֹנָה שַׁלָּטֶת׃
לא בִּבְנוֹתַיִךְ גַּבֵּךְ בְּרֹאשׁ כָּל־דֶּרֶךְ וְרָמָתֵךְ עָשִׂיתִי יתיר י׳
בְּכָל־רְחוֹב וְלֹא־הָיִיתִי יתיר י׳ כַּזּוֹנָה לְקַלֵּס אֶתְנָן׃
לב הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת־זָרִים׃
לג לְכָל־זֹנוֹת יִתְּנוּ־נֵדֶה וְאַתְּ נָתַתְּ אֶת־נְדָנַיִךְ לְכָל־

רש"י

ארץ כנען בעיר רוכלים שמו: (ל) מה אמולה · מקולקלה וכן היהודים האמללים (נחמיה ג) וכן כי אומלל אני (תהלים ו): לבתך · כמו לבך: שלטת · שולטת שליט עליה: (לב) בבנותיך גבך · כמו בבנותך לשון בנין: לקלס אתנן · לדבר ולהתהלל באתנן יפה שנותנין לה וכן כל לשון קלס לשון דבור פורלי"ר בלע"ז: אתנן · הוא לשון שכירות לווי"ר בלע"ז: (לב) האשה המנאפת · את האשה המנאפת: תחת אישה וגו' · בהיותה תחת בעלה נותנת עיניה באחרים: (לג) נדה · מוהר: בתזנותיך ·

מצודת דוד

עוד לפסילי יתר העמים: (ל) מה אמולה לבתך · מה מאד נגזרה לבתך ונפרדת ממני במה שתעשי את כל אלה שהמה מעשה אשה זונה המושלת במקומה שאז עושה זנותה בפרסום רב עד כי לא ימצא מי ימחה בידה: (לא) בבנותיך · במה שתבני לך מקום גבוה בראש כל דרך המדרכים למען יהיה נמצא לכל עובר ושב מקום ניכר לזנות עמך ובנין רם עשית לך בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום: ולא היית כזונה · ר"ל לא היית כשאר הזונות המלעגת על מיעוט האתנן למען ירבו לה ובאלו אין חמדתה על הזנות כ"א על שכר האתנן כי אתה לא שאלת אתנן כי חמדתך על הזנות לבד ר"ל הנה מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה הנה על חנם עבדת להם: (לב) האשה המנאפת · ר"ל אתה הוא המנאפת בעלה אשר תנאף מאהבת הניאוף ויותר מזה שגם בהיותך יושבת תחת הבעל ואינך חסירה מתשמיש עכ"ז תקח את זרים לזנות עמהם: (לג) לבל זונות · הדרך הוא אשר נותנין אתנן לזונות ואת

מצודת ציון

מרמה (שם יב): (ל) מה · המלה ההיא באה להפלגת הדבר וכן מה רב טובך (תהלים לא): אמולה · גזורה וכרותה כמו כי אומלל אני (שם ו): לבתך · מלשון לב: שלטת · מושלת וגברתנית: (לא) לקלס · ענין לעג כמו וקלסה לכל הארצות (לקמן כב): אתנן · כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג): (לג) נדה · על מתן הזונה יאמר וקרוב הוא ללשון נדוניא

נתת

מְאַהֲבַיִךְ וַתִּשְׁחֳדִי אוֹתָם לָבוֹא אֵלַיִךְ מִסָּבִיב בְּתַזְנוּתָיִךְ׃
לד וַיְהִי־בָךְ הֵפֶךְ מִן־הַנָּשִׁים בְּתַזְנוּתַיִךְ וְאַחֲרַיִךְ לֹא
זוּנָּה וּבְתִתֵּךְ אֶתְנָן וְאֶתְנַן לֹא נִתַּן־לָךְ וַתְּהִי לְהֶפֶךְ׃
לה לָכֵן זוֹנָה שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃ לו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה יַעַן הִשָּׁפֵךְ נְחֻשְׁתֵּךְ וַתִּגָּלֶה עֶרְוָתֵךְ בְּתַזְנוּתַיִךְ עַל־
מְאַהֲבָיִךְ וְעַל כָּל־גִּלּוּלֵי תוֹעֲבוֹתַיִךְ וְכִדְמֵי בָנַיִךְ אֲשֶׁר
נָתַתְּ לָהֶם׃ לז לָכֵן הִנְנִי מְקַבֵּץ אֶת־כָּל־מְאַהֲבַיִךְ אֲשֶׁר
עָרַבְתְּ עֲלֵיהֶם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אָהַבְתְּ עַל כָּל־אֲשֶׁר שָׂנֵאת

הנו"ן דגושה ר ש" י עיין מ"ש

מרוב זנות שהיה בין עשית כן: (לד) לא זונה · לא נזנה לכל זונה כזנותך: (לו) השפך נחושתך · הוא לשון שולים שקורין פונ"ץ בלע"ז וכן הרבה בסדר טהרות נחושתו של תנור · השפך נחושתך מרוב תאות זנות היה מקורך זב: ועל כל גלולי תועבותיך · ויען כל גלולי תועבותיך: וכדמי בניך · ובעון דמי בניך אעשה לך הרעה הזאת המפורשת בענין הנני מקבץ וגו': (לז) ערבת · מאלא"ש בלע"ז:

מצודת ציון

המוזכר בדרז"ל: ותשחדי · מלשון שוחד: (לו) נחושתך · ענינו תחתית הדבר וכן וחרה נחושתה (לקמן כד) ובמשנה למטה מנחושתו של תנור (כלים פ"ח): גלולי · המאוסים כגלל של רעי: (לז) ערבת · ענין נעימות ומתיקות כמו ושנתי ערבה

מצודת דוד

נתת אתנן משלך לכל האוהבים אותך: ותשחדי · נתת להם שוחד לבוא אליך מסביב לזנות עמך: בתזנותיך · בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך: (לד) ויהי בך · הדרך שבך הוא בהפך מאשר נשים זונות וזהו בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך: ואחריך · בזמן שיבא אחריך לא יהיה זנות בזה האופן: ובתתך · עתה יפרש במה הוא ההפך ואמר במה שתתן אתנן להזונים ולא נתן לך אתנן מהם ובזה תהיה בהפך מאשר הזונות ר"ל מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה היית בהיפך כי אתה מקריב להם קרבנות ומיפה בכסף וזהב משלך: (לה) לכן · הואיל וכן עשית מאהבת הזנות לכן את הקרויה זונה אמתית שמעי דבר ה': (לו) יען השפך נחשתך · בעבור שהתחתיך היא ערות אשה שהיא בתחתית הנה אותה גלית לכל כדבר הנשפך שהוא מגולה ונראה: ותגלה ערותך · כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: בתזנותיך · בעבור חשק הזנות שהיה בך על מאהביך: ועל כל · ובעבור כל התועבות המאוסים שעשית: וכדמי · ר"ל בעבור גמול הראוי להיות עון דמי בניך כשיעור אשר שתנם להם למאכל: (לז) אשר ערבת עליהם ·

וְקִבַּצְתִּי אֹתָם עָלַיִךְ מִסָּבִיב וְגִלֵּיתִי עֶרְוָתֵךְ אֲלֵיהֶם וְרָאוּ
אֶת־כָּל־עֶרְוָתֵךְ׃ לח וּשְׁפַטְתִּיךְ מִשְׁפְּטֵי נֹאֲפוֹת וְשֹׁפְכֹת
דָּם וּנְתַתִּיךְ דַּם חֵמָה וְקִנְאָה׃ לט וְנָתַתִּי אוֹתָךְ בְּיָדָם
וְהָרְסוּ גַבֵּךְ וְנִתְּצוּ רָמֹתַיִךְ וְהִפְשִׁיטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ
כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ וְהִנִּיחוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה׃ מ וְהֶעֱלוּ עָלַיִךְ קָהָל
וְרָגְמוּ אוֹתָךְ בָּאָבֶן וּבִתְּקוּךְ בְּחַרְבוֹתָם׃ מא וְשָׂרְפוּ בָתַּיִךְ
בָּאֵשׁ וְעָשׂוּ־בָךְ שְׁפָטִים לְעֵינֵי נָשִׁים רַבּוֹת וְהִשְׁבַּתִּיךְ
מִזּוֹנָה וְגַם־אֶתְנַן לֹא תִתְּנִי־עוֹד׃ מב וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי

רש"י

(לח) ונתתיך דם חמה וקנאה · ואסגירך להורגים בחימה וקנאה וכעס : (לט) והרסו גבך · בניני גובהי נימוסים : רמותיך · לשון במות : (מ) ובתקוך · אין לו דמיון · ויונתן תרגם ויבזעונך איטרוסו"ר גרניטו"ז בלע"ז : (מא) והשבתיך מזונה · מהיות עוד זונה :

מצודת דוד

אשר נעמת עליהם וקבלו הנאה ממך : על כל · עם כל אשר שנאת : וגליתי ערותך · זהו הבזיון שעושים לזונות להעמידה ערומה בגלוי ערוה לפני כל ור"ל אקבץ עליך כל האומות האוהבים והשונאים והם יחריבו ארצך : (לח) משפטי וגו' · תקבל גמול עון הניאוף ועון הדם של הבנים ששחטת להם למאכל : ונתתיך · אתן בך שפיכת דם בחימה וקנאה : (לט) בידם · ביד הבאים עליך : והרסו · הם יהרסו הבניינים הגבוהים שעשית להיות מוכן לזנות : ונתצו · כפל הדבר במ"ש : עירום ועריה · ערומה ובגלוי ערוה כאשר היתה מאז כשלקחה ר"ל האויב יהרוס בתי הבמות ויקח ממך כל חמדת העושר : (מ) והעלו · הבאים יעלו עליך קהל רב וירגמו אותך באבן ויבקעו גופך עם החרב : (מא) שפטים · משפטי פורעניות : לעיני נשים רבות · למען יהיה לה לכלמה : והשבתיך · אסיר אותך מהיות עוד זונה כי לא יפנה עוד מי אליך : לא תתני · כלומר אם תפיה מאוסה בעיני הכל תחדל מלתת אתנן שואיל ולא יועיל

מצודת ציון

לי (ירמיה נא) : על כל · עם כל וכן ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה): (לח) וקנאה · ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (לט) ונתצו · ענין שבירה וכתיתה : והפשיטו · ענין הסרת המלבוש : ועריה · מגולה ערוה : (מ) קהל · קבוץ עם : ורגמו · ענין השלכת אבנים : ובתקוך · ענין בקיעה כי תרגומו הוא ויבזעינך וכן ויבקעו המים (שמות יד) ת"א ואתבזעו מיא: בחרבותם · מל' חרב:(מא)והשבתיך · ענין בטול והסרה כמו שבת נוגש

בָּךְ וְסָרָה קִנְאָתִי מִמֵּךְ וְשָׁקַטְתִּי וְלֹא אֶכְעַס עוֹד׃ מג יַעַן
אֲשֶׁר לֹא־זָכַרְתְּי יתיר י' אֶת־יְמֵי נְעוּרָיִךְ וַתִּרְגְּזִי־לִי בְּכָל־
אֵלֶּה וְגַם־אֲנִי הֵא דַּרְכֵּךְ ׀ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה
וְלֹא עָשִׂיתִי יתיר י' אֶת־הַזִּמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ׃ מד הִנֵּה כָּל־
הַמֹּשֵׁל עָלַיִךְ יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה בִּתָּהּ׃ מה בַּת־אִמֵּךְ
אַתְּ גֹּעֶלֶת אִישָׁהּ וּבָנֶיהָ וַאֲחוֹת אֲחוֹתֵךְ אַתְּ אֲשֶׁר גָּעֲלוּ

רש"י

הה"א רפה

(מז) הא · כמו הנה : ולא עשית את הזמה · אף על פי שאני נתתי דרכך בראשך לא עשית עצה לתת לב על תועבותיך לשוב מהם כל זמה שבמקרא לשון עצה הוא יש לטובה ויש לרעה : (מד) כל המושל · לשון משל וחידה הוא : כאמה בתה · ה"א של כאמה אינה מפיק ה"א לפי שאינה משמשת כלום אלא כאם כבתה : (מה) בת אמך · אומה של כנען אשר ירשתם את ארצם : גועלת אישה ובניה · אשר הרבו תועבותם עד כי געלה והקיאה הארץ את יושביה האבות והבנים יחד : ואחות אחותך·

מצודת ציון

(ישעיה יד) : (מב) והניחותי · מלשון מנוחה ויאמר כן על השקטת הכעס וכן והניחותי חמתי (לקמן כא): קנאתי · כעסי : ושקטתי · ענין מנוחה : (מג) ותרגזי · ענין כעס: הא · הוא כמו הנה וכן הא לכם זרע (בראשית מז) : הזמה · ענין גנות ורשע : (מד) המושל · מל' משל ומליצה : (מה) גועלת : ענין

מצודת דוד

ר"ל בהיותך גולה ומטולטל לא תלך עוד אחר העבודת כוכבים ולא תקריב להם קרבנות : (מב) והנחתי · וכאשר אשלם הגמול תנוח חמתי אשר היתה בך ויסור כעסי ממך ואשקוט מן הכעס : (מג) ימי נעוריך · הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך : ותרגזי לי · הכעסת אותי בכל אלה הדברים : וגם אני · כמו שעשית אתה אעשה כן גם אני והנה גמול דרכך נתתי בראשך : ולא עשית · אמר דרך תימה וכי לא עשית את הזמה הזאת נוסף על כל שאר התועבות שעשית : (מד) כל המושל · כל הממשיל משלים יאמר עליך בדרך משל כמעשה האם כן המה מעשה בתה ר"ל כמעשה אנשי כנען שנגרשו מן הארץ כן מעשה ישראל שנשארו במקומם : (מה) בת אמך את · במעשיך את ניכרת שאת בת אמך אשר הקיאה את אישה ובניה הם מלכם ויתר העם ר"ל דומה אתה במעשיך לאנשי הכנעני אשר בעונם גלו מן הארץ כמ"ש ותקיא הארץ את יושביה (ויקרא יח) : ואחות אחותך את · במעשיך את ניכרת שאת אחות אחותך וסיא סדום ובנותיה אשר בעונם הקיאו אנשיהן ובניהן כי ספו תמו :

אמך

אַנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אִמְּכֶן חִתִּית וַאֲבִיכֶן אֱמֹרִי׃ מו וַאֲחוֹתֵךְ
הַגְּדוֹלָה שֹׁמְרוֹן הִיא וּבְנוֹתֶיהָ הַיּוֹשֶׁבֶת עַל־שְׂמֹאולֵךְ
וַאֲחוֹתֵךְ הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ׃
מז וְלֹא בְדַרְכֵיהֶן הָלַכְתְּ וּבְתוֹעֲבוֹתֵיהֶן עָשִׂיתי יתיר י׳
כִּמְעַט קָט וַתַּשְׁחִתִי מֵהֵן בְּכָל־דְּרָכָיִךְ׃ מח חַי־אָנִי נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־עָשְׂתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ הִיא וּבְנוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂית אַתְּ וּבְנוֹתָיִךְ׃ מט הִנֵּה־זֶה הָיָה עֲוֺן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ
גָּאוֹן שִׂבְעַת־לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד־

רש״י

סדום הסמוכה לארץ ישראל: אמכן חתית וגו׳ · ת״י הלא אמכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעיצתהון: (מו) על שמאולך · לפי שנחלת יהודה בגבול דרומי של ארץ ישראל היה נמצאו כל שאר השבטים על שמאלה: (מז) ולא בדרכיהן הלכת · והלואי בדרכיהן הלכת ולא התעבת יותר מהם וכן ולא יותן נא לעבדך (מלכים ב׳ ה׳) וכן ולא אם עודני חי (שמואל א׳ כ) אפילו״ם בלע״ז: כמעט קט · היו תועבותיך לפני אילו לא התעבת מהן אבל את ותשחיתי מהן וכן ת״י · ויש פותרין ולא בדרכיהם הלכת כמשמעו כמעט קט היו תועבותיהם בעיניך ותשחיתי מהן · קט פיקו״ש בלע״ז:

מצודת דוד

אמכן חתית · בתועבותיך נראה כאילו אמכן היתה מבנות חת וכאילו אביכן היה מאנשי האמורי: (מו) ואחותך · והנה אחותך שומרון הגדולה ממך ברבוי שבטים ואוכלוסין היא יושבת בשמאלך בפאת הצפון ואחותך סדום הקטנה ממך במספר האוכלוסין היא יושבת בימינך בפאת הדרום וא״כ אתה באמצעיתן סדום לימין ושומרון לשמאל: (מז) ולא וגו׳ · ר״ל לא למדת מהן ולא הלכת בדרכיהן ולא עשית רק כשיעור תועבותיהן אשר היו כשיעור מעט וקטן למולך אבל השחת יותר מהן בכל הדברים והעניינים: (מח) אם עשתה וגו׳ · כ״כ מהתועבות: (מט) הנה זה וגו׳ · ר״ל זה לבד היה עון סדום ולא השחיתו יותר: גאון וגו׳ · ר״ל התגאה בעבור השובע והשלוה שהיה לה ולא החזיקה יד עני לתת מהסורו:

מצודת ציון

הקאה והפלטה אל החוץ וכן שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא): (מו) ובנותיה · הם הכפרים הסמוכים לה: (מז) קט · הוא מלשון קוטן וכפלה הנו״ן ועם שאמר כמעט אמר קט למעט יותר: (מט) גאון · מלשון גאוה: ושלות השקט · כפל

עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה: נ וַתִּגְבְּהֶינָה וַתַּעֲשֶׂינָה תוֹעֵבָה
לְפָנָי וָאָסִיר אֶתְהֶן כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי: נא וְשֹׁמְרוֹן כַּחֲצִי
חַטֹּאתַיִךְ לֹא חָטָאָה וַתַּרְבִּי אֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ מֵהֵנָּה וַתְּצַדְּקִי
אֶת־אֲחוֹתֵךְ אחותיך ק׳ בְּכָל־תּוֹעֲבֹתַיִךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתי יתיר י׳ :
נב גַּם־אַתְּ | שְׂאִי כְלִמָּתֵךְ אֲשֶׁר פִּלַּלְתְּ לַאֲחוֹתֵךְ בְּחַטֹּאתַיִךְ
אֲשֶׁר־הִתְעַבְתְּ מֵהֵן תִּצְדַּקְנָה מִמֵּךְ וְגַם־אַתְּ בּוֹשִׁי
וּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ בְּצַדֶּקְתֵּךְ אַחְיוֹתֵךְ: נג וְשַׁבְתִּי אֶת־

רש"י

(נ) ותגבהינה · היא ובנותיה כמו שמפורש באיוב ארץ ממנה יצא לחם וכל הענין עד שאמרו נשכח תורת רגל מארצנו שאין באים אלא לחסרנו : ואסיר אתהן כאשר ראיתי · דרכן כענין שנאמר בסדום ארדה נא ואראה וגו׳ (בראשית י"ח) : (נא) ותצדקי את אחותך · קודם שהתעבת יותר מהן היו נדונים לחובה וכיון שהרשעת יותר מהן עשית אותן כצדקניות ונתת להן פתחון פה לומר יש שהכעיסו יותר ממני : (נב) אשר פללת · אשר שפטת להם קודם שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות : (נג) את שבות סדום · ארפא את הארץ מגפרית ומלח ואושיב

מצודת ציון

הדבר במ"ש לרוב השלום : החזיקה · ענין אחיזה ועל הצדקה יאמר : (נ) ותגבהינה · מל׳ גבהות וגאוה: (נב) שאי · מלשון משא וסבל : פללת · ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב) : התעבת · מלשון תעוב : (נג) ושבתי · מלשון השבה:

מצודת דוד

(נ) ותגבהינה · ובעבור רוב הגאוה לא חששה במצותי ועשתה הדברים המתועבים לפני והוא הניאוף המגונה : ואסיר · ובעבור אלה לבד הסרתי אתהם מן העולם כמו שהיה נראה לו מה הוא הגמול הראוי להן : (נא) מהנה · משמרון : ותצדקי · במרבית התועבות שעשית הצדקת את שומרון כי למול מעשיך נחשבת היא לצדקת : (נב) גם את שאי · כמו שסבלה שומרון כלימת השבי והגלות כן סבלי את הכלימה אשר שפטת על שומרון כי בהיות שומרון בשלותה שפטה ירושלים אותה לגמול כלימה מרובה לכן אמר שהכלימה ההיא בעצמה סבלי את על כי בחטאתיך אשר התעבת יותר משומרון תהיה היא נחשבת לצדקת יותר ממך וכאומר ואם להן שפטת כלימה מרובה א"כ כ"ש שראוי לך כלימה מרובה : וגם את בושי · ר"ל הלא תבושי ותכלמי בכלימה הראויה לך גם בעבור אשר הצדקת במעשיך את אחיותיך כי הלא באמת הרשיעו גם הנה ועכ"ז נחשבות לנגדך לצדיקות : (נג) ושבתי · אולם אשיב לארצם את השבוים

שאושיבן

שְׁבִיתְהֶן אֶת־שְׁבִית שבות קרי סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־
שְׁבִית שבות ק' שֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ וּשְׁבִית ושבות ק' שְׁבִיתַיִךְ
בְּתוֹכָהְנָה׃ נד לְמַעַן תִּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל אֲשֶׁר
עָשִׂית בְּנַחֲמֵךְ אֹתָן׃ נה וַאֲחוֹתַיִךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ תָּשֹׁבְןָ
לְקַדְמָתָן וְשֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ תָּשֹׁבְןָ לְקַדְמָתָן וְאַתְּ וּבְנוֹתַיִךְ
תְּשֻׁבֶינָה לְקַדְמַתְכֶן׃ נו וְלוֹא הָיְתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ לִשְׁמוּעָה
בְּפִיךְ בְּיוֹם גְּאוֹנָיִךְ׃ נז בְּטֶרֶם תִּגָּלֶה רָעָתֵךְ כְּמוֹ עֵת
חֶרְפַּת בְּנוֹת־אֲרָם וְכָל־סְבִיבוֹתֶיהָ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים

עיין מ"ש

רש"י

בה יושביה : בתוכהנה · כמו בתוכן : (נד) בנחמך אותן · כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה · ד"א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה ינחמו הנה לומר לא לבדנו לקינו : (נו) ולא היתה סדום אחותך וגו' · בתמיה : לשמועה בפיך · להוכיח רבים ולומר הזהרו שלא תהפכו כסדום כאילו היתה לך שמועה חדשה : ביום גאוניך · כשהיית בגדולתך : (נז) כמו עת חרפת בנות ארם · כמו שנגלית בעת מסרתי אתכם ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת ההיא החל ה' להשליח ביהודה את גדודי ארם וגו' (מלכים ב'

מצודת דוד

מאשיבן : את שבות · את בני השבי : ושבות שביתיך · בני השבי של השבוים ממך : בתוכהנה · אחר שתגלי ותלקי כמותן תשובי בתוכן ר"ל בעת שישובו הן וזה יהיה כימי המשיח אבל לא תקדם להן כי לא טובה את מהן : (נד) למען · ר"ל כל הימים שלא תשבי בגולה למען תשאי הכלימה הראויה לך ותכלמי מכל אשר עשית במה שהיית מנחמת אותן להיות להן פתחון פה לומר הלא למולה אנו צדיקות : (נה) ואחותיך · ר"ל ובזמן שתשוב סדום ושומרון לקדמותן להיות מיושבות באנשים כשהיו אז תשוב גם אתה ולא קודם להן הואיל ולא טובה אתה מהן : (נו) ולא היתה וגו' · ר"ל וכי לא זכרת בפיך בעת ממשלתך את השמועה ששמעת מהפיכת סדום וכאומר ומדוע את התעבת מהן : (נז) בטרם וגו' · מוסב למעלה לומר יום גאונך היה עד לא נתגלה רעתך לעשות בפרהסיא עוד היית מחזיק בדבר ה' לעין הרואים והיית מייסר אנשים בגמול עונש סדום : כמו עת · ר"ל עד לא נתגלה

מצודת ציון

שביתהן · מלשון שביה : בתוכהנה · בתוכן : (נה) לקדמותן · מל' קודם : (נו) גאוניך · ענין גבהות וממשל רב וכן גאון יעקב (תהלים מז) : (נז) בנות ארם · ערי ארם :

כמו

הַשָּׁאטוֹת אוֹתָךְ מִסָּבִיב׃ נח אֶת־זִמָּתֵךְ וְאֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ
אַתְּ נְשָׂאתִים נְאֻם יְהוָה׃ נט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
וְעָשִׂית ועשיתי קרי אוֹתָךְ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אֲשֶׁר־בָּזִית אָלָה
לְהָפֵר בְּרִית׃ ס וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי
נְעוּרָיִךְ וַהֲקִימוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם׃ סא וְזָכַרְתְּ אֶת־
דְּרָכַיִךְ וְנִכְלַמְתְּ בְּקַחְתֵּךְ אֶת־אֲחוֹתַיִךְ הַגְּדֹלוֹת מִמֵּךְ אֶל־
הַקְּטַנּוֹת מִמֵּךְ וְנָתַתִּי אֶתְהֶן לָךְ לְבָנוֹת וְלֹא מִבְּרִיתֵךְ׃

רש"י

ע"ו) ובדברי הימים (ב' כח) ויתנהו ה' ביד מלכי ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הנגב והשפלה וגו': השאטות · לשון בזיון ולא קריא אל"ף ויבז מתרגמינן ושט: (נח) נשאתים · נשאת אותם ולשון נקבה היא בכמה מקומות בספר זה: (נט) ועשית אותך וגו' · עשיתי לך רעה כגמולך אשר עשית: אשר בזית אלה וגו' · אותה שקבלת עליך בחורב לעברך בברית ה' אלהיך וגו' (דברים כ"ט) אך לא אפיר אני את הברית מלזוכרו כי אין אני כמותך: (ס) וזכרתי אני את בריתי · אשר היה עמך בימי נעוריך וזכרתי בהיטיבי לך את דרכיך הרעים ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה: (סא) בקחתך את אחותיך · כשתכבשי לירש את האומות אשר סביבותיך א"י הקטנות והגדולות: לבנות · לפרוורים לך משועבדים ליך כמו סדום ובנותיה וכפרנהא: ולא מבריתך · ולא משמרך

מצודת ציון

השאטות · ענין בזיון כמו בשאט בנפש (לקמן כה) והוא מל' ארמי ויבז עשו (בראשית כה) ת"א ושט עשו: (נט) אלה · ענין שבועה כמו

מצודת דוד

כמו שנתגלה בעת שחרפוך ארם ופלשתים בקחת אותך בגולה בימי אחז כמ"ש ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו וגו' (דה"ב כ"ח) ונאמר ופלשתים פשטו בערי השפלה וגו' (שם) כי אז הרעו לעשות בגלוי יותר מבראשונה כמ"ש במלכים ב' ובדה"ב: השאטות · המבזות אותך מסביב לקחת הערים ולהגלות האנשים: (נח) את זמתך · את גמול הזמה שעשית וגמול התועבות הנה תשא ותסבול: (נט) ועשיתי אותך · אעשה עמך גמול רעה כפי העון אשר עשית אשר בזית האלה שנשבעת בחורב על קבלת התורה להפר הברית שכרתי אז עמך: (ס) וזכרתי · ר"ל אבל לא לעולם אקצוף כי אזכור את הברית אשר כרתי עמך בימי נעוריך במעמד הר סיני להיות לך לאלהים לעזור ולהושיע: והקימותי · אקיים לך את הברית להיות לנצח: (סא) וזכרת · וכאשר תזכור את דרכיך תכלמי וזה יהיה בעת שתקח תחת ממשלתך האומות הגדולות ממך לצרף אל הקטנות ממך

סב וַהֲקִימוֹתִי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
סג לְמַעַן תִּזְכְּרִי וָבֹשְׁתְּ וְלֹא יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה
מִפְּנֵי כְּלִמָּתֵךְ בְּכַפְּרִי־לָךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
יז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם חוּד חִידָה
וּמְשֹׁל מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ג וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר׀ אֲדֹנָי
יֱהוִה הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל גְּדוֹל הַכְּנָפַיִם אֶרֶךְ הָאֵבֶר מָלֵא
הַנּוֹצָה אֲשֶׁר־לוֹ הָרִקְמָה בָּא אֶל־הַלְּבָנוֹן וַיִּקַּח אֶת־

ר ש " י

את הברית אשר כרתי אתך אלא בחסדי וברחמי שאני שומר את בריתי · ומדרש אגדה דרבי תנחומא ולא מבריתך לא מפטרמוניא שליך לא נתתיה לאברהם אביך בין הבתרים וזה שלשון קרוב ללע"ז שכן קורין עתה לקרבת פטרא"מוניא בלע"ז וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלת אבותיו : (סג) למען תזכרי · דרכך בהטיבי לך : ובושת · להרים פניך אלי : בכפרי לך · בסלחי לך את אשר עשית תבושי ותדעי כי לא מגמולך הטוב הטיבותי לך : (ב) חוד חידה · הנבואה שבענין בלשון חידה הוא שהוא מדמה את נ"נ לנשר ואת מלכי יהודה לצמרת ארזים : (ג) ארך האבר · כמו כנף אל"ה בלע"ז · לשון אחר כמשמעו לשון אברים ממש : הרקמה ·

מצודת דוד

להיות אלו כאלו משועבדים אז תכלמי בראותך שאתה גמלתני הרע ואני גמלתיך הטוב : ונתתי · אני אתן אותן לך לבנות להיות נטפלות אליך להיות נקראות בנות ירושלים אבל אין זה בגמול שמרך את בריתי כי באמת לא שמרת בריתי אבל בחסד אעשה מה שאעשה : (סב) והקימותי · אקים בריתי אשר אתך ואז תדע שאני ה' הנאמן בהבטחה : (סג) למען תזכרי · כשאקים בריתי אתך תזכרי שאתה לא קיימת הברית ויהיה לך מזה בושה וכלימה ומפני הכלימה ההיא לא יהיה לך עוד פתחון פה להתרעם על הצרות שעברו עליך כי תכלמי להתרעם הואיל ואקיים הברית עם שאתה לא קיימת : בכפרי לך · בעת אכפר לך על כל אשר עשית מן הרעות אז תראה שאני מקיים הברית ואז תבושי ותכלמי : יז (ב) חוד חידה · אמור הנבואה בלשון חידה ודבר אותה במשל : (ג) נשר הגדול · וחזר ופירש שקראו גדול לפי שהיה גדול הכנפים ר"ל כנפי נוצתו היו גדולים במדה : ארך

מצודת ציון

אלה וכחש (הושע ד') : לבנות · ר"ל לכפרים הנכנעות אל העיירות : יז (ב) חוד חידה · ענינו דבר סתום וקשה הבנה : (ג) האבר · הוא גוף הכנף וכן אבר כיונה (תהלים נה) : הרקמה · כמעשה רוקם בחלוף הגוונים : הלבנון · שם יער :

צַמֶּרֶת הָאָרֶז׃ ד אֵת רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו קָטָף וַיְבִיאֵהוּ אֶל־
אֶרֶץ כְּנַעַן בְּעִיר רֹכְלִים שָׂמוֹ׃ ה וַיִּקַּח מִזֶּרַע הָאָרֶץ
וַיִּתְּנֵהוּ בִּשְׂדֵה־זָרַע קָח עַל־מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׂמוֹ׃
ו וַיִּצְמַח וַיְהִי לְגֶפֶן סֹרַחַת שִׁפְלַת קוֹמָה לִפְנוֹת דָּלִיּוֹתָיו

רש״י

נולתו נאה ומצויירת: את צמרת הארז · כל נוף האילן בלע״ז צימ״א הוא משל שהגלה את יהויקים וגבוריו: (ד) את ראש יניקותיו קטף · גדולתו ומלכותו השפיל · יניקותיו כמו ענפיו: ויביאהו אל ארץ כנען · אל ארץ תגרים היא בבל: (ה) ויקח מזרע הארץ · את צדקיהו בנו: בשדה זרע · בירושלים בעיר מלוכה: קח על מים רבים · נשרש על מים רבים · כלומר נתן לו גדולה וממשלה על סביביו: צפצפה · מין אילן ערבה שענפיו מרובים שאלק״א בלע״ז: (ו) סורחת · כמו (שמות כו) וסרח העודף גדולה: שפלת קומה · לעבוד למלך בבל: דליותיו · זמורותיו:

מצודת ציון

צמרת · כן יקרא סעיף העליון שעולה למעלה מכולם וכן ובין עבותים היתה צמרתו (לקמן לא): (ד) יניקותיו · ענפיו הרכות והקטנות כמו ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג): קטף · ענין כריתה כמו עודנו באבו לא יקטף (איוב ח): כנען · ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): רוכלים · סוחרים כמו רוכלת העמים (לקמן כז): (ה) קח · מל׳ לקיחה: צפצפה · הוא מין ערבה ובדרז״ל והצפצפה פסולה (סוכה לג): (ו) סורחת · ענין יתרון ורב כמו וסרח העודף (שמות כו): דליותיו · כן יקראו

מצודת דוד

האבר · גוף הכנף היה ארוך: מלא הנוצה · גוף הכנף היה מלא נוצות: אשר לו הרקמה · אשר מראה הנוצות היו כגוון הרקמה בחלוף הגוונים כמו נוצות הטווס ועל כ״כ יאמר: אל הלבנון · אל יער הלבנון ומשם לקח הסעיף הגבוה מאילן הארז שהוא הגבוה שבעצים ר״ל כ״כ בא לירושלים ולקח את מלכה: (ד) את ראש וגו׳ · כרת ראש ענפיו הרכים העליונים הם השרים: אל ארץ כנען · על ארץ כשדים יאמר שהיא ארץ סוחרים כמ״ש אל ארץ כנען כשדימה (לעיל יז): בעיר רוכלים · על בבל יאמר: (ה) מזרע הארץ · מהארץ ההיא עצמה אשר זרע בה: בשדה זרע · בשדה טובה לזריעה: קח · לקחה וזרעה סמוך למים רבים לבוא בה מרבית הרטיבות: צפצפה שמו · הנשר שם את הזרע באופן שתצמח להיות בעלת ענף כאילן צפצפה ר״ל המליך בה מזרע המלוכה: (ו) ויצמח · הזרע הבוא צמח והיה לאילן גפן המתפשטת הרבה ושפלה בקומה: לפנות · להיות דליותיו פונות אליו לא כדרך שאר האילנות שהדליות עולות למעלה כגובה כ״א כדרך דליות הגפן שהמה יורדות למטה לפנות מול

אֵלָיו וְשָׁרָשָׁיו תַּחְתָּיו יִהְיוּ וַתְּהִי לְגֶפֶן וַתַּעַשׂ בַּדִּים
וַתְּשַׁלַּח פֹּארוֹת׃ ז וַיְהִי נֶשֶׁר־אֶחָד גָּדוֹל גְּדוֹל כְּנָפַיִם
וְרַב נוֹצָה וְהִנֵּה הַגֶּפֶן הַזֹּאת כָּפְנָה שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו וְדָלִיּוֹתָיו
שִׁלְחָה־לּוֹ לְהַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מֵעֲרֻגוֹת מַטָּעָהּ׃ ח אֶל־שָׂדֶה
טּוֹב אֶל־מַיִם רַבִּים הִיא שְׁתוּלָה לַעֲשׂוֹת עָנָף וְלָשֵׂאת

רש"י

עיין מ"ש

אליו · אל מלך בבל: תחתיו · תחת מלך בבל: בדים · מוטות: ותשלח · ותגדל: פראות · ענפים רבים: (ז) ויהי נשר אחד · מלך מצרים: כפנה שרשיה · לשון רעבון כמו לשוד ולכפן (איוב ה) רעבו ונתאוו שרשי הגפן הזאת לאותו הנשר · תוספות · וי"מ כפנה כמו אספה והוא הפוך כדברי רבותינו יש מין הדומה לו שקורין לאסיפת העם כנופיא וכפנה הוא כמו כנפה אמאס"א בלע"ז: ודליותיו שלחה לו · ושלוחים שלחה לו לבא אליה ולהשקות אותה: מערגות מטעה · מהעוגיות מים שעשה לה הנשר הראשון: (ח) אל שדה טוב וגו' · כלומר ועל תגם עשתה זאת כי אל שדה טוב

מצודת דוד

גוף האילן: ושרשיו · שרשי האילן הכוה השרישו תחת האילן וכדרך עץ הגפן ולא התפשטו למרחוק כדרך שאר האילנות ר"ל המשילו רק במקומו אבל למולו יכנע: ותהי לגפן · ר"ל גם שבתי הגפן היה לו כי עשתה והגדילה הרבה בדים וענפים הרבים התפשטו למרחוק וכדרך עץ הגפן ר"ל במקומו היה לו ממשל רב: (ז) גדול כנפים · הוא פירוש על מה שקראו גדול: ורב נוצה · הרבה נוצה היה בו אבל לא היה מלא נוצה ולא היה לו אורך האבר ולא הרקמה כמו הנשר הראשון ועל פרעה יאמר: כפנה שרשיה עליו · אספה כל שרשיה על הנשר ההוא לבטוח עליו: ודליותיו שלחה לו · הושיטה דליותיו אל הנשר ההוא שהוא ישקה אותה מן המים המכונסים בין הערוגות העשויות לצורך נטיעתה שעשה לה הנשר הראשון (כי כן הדרך לעשות סביב הנטיעה כעין ערוגות) ר"ל שלח מלאכיו אל פרעה להחזיק בידו המלוכה שהמליכו נ"נ: (ח) אל שדה טוב · כאומר הנה הגפן הזה טובה מאד כי הלא נטועה היא ע"י הנשר הראשון בשדה טוב וסמוך אל מים רבים למען עשות ענפים ולגדל פרי להיות מעלמה גפן גדולה וחזקה מבלי בטחון הנשר השני ומבלי השקאתו מן המים הבאים בפועל

מצודת ציון

הענפים שדרכם לעלות למעלה והוא מל' דלו עיני למרום (ישעיה לח) וכן באורך דליותיו (לקמן לא): בדים · הם הענפים הגסים וכן ממטה בדיה (לקמן יט): ותשלח· ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ): פראות · הוא הפוך מן פארות והם

מעשה

פְּרִי לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדָּרֶת׃ ט אֱמֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
תִּצְלָח הֲלוֹא אֶת־שָׁרָשֶׁיהָ יְנַתֵּק וְאֶת־פִּרְיָהּ ׀ יְקוֹסֵס וְיָבֵשׁ
כָּל־טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבָשׁ וְלֹא־בִזְרֹעַ גְּדוֹלָה וּבְעַם רָב
לְמַשְׂאוֹת אוֹתָהּ מִשָּׁרָשֶׁיהָ׃ י וְהִנֵּה שְׁתוּלָה הֲתִצְלָח
הֲלֹא כְגַעַת בָּהּ רוּחַ הַקָּדִים תִּיבַשׁ יָבֹשׁ עַל־עֲרֻגֹת צִמְחָהּ

קמץ בז"ק

רש"י

היתה שתולה: לגפן אדרת · לגפן תקיף: (ט) אמור · כל האלפא ביתא במקרא זה ותמיה אני כי אינו נמנה במסורת: ינתק · הנשר הראשון: ואת פריה יקוסס · כמו יקוצץ הם בני צדקיהו ששחטן לעיניו: טרפי · עלי פויילי"א בלע"ז: ולא בזרוע גדולה ובעם רב · יבא הנשר השני לעזרתה: למשאות אותה משרשיה · לנוכח העוקרות ומסיעות אותה משרשיה: (י) והנה · עתה שתולה כרצונה: התצלח · אפשר שתצלח זו

מצודת ציון

הענפים הדקים וכן מסעף פארה (ישעיה י): (ז) כפנה · ענין אסיפה ובדרז"ל יש כנופיא (שבת ס') ועם הוא הפוך: שלחה · ענין הושטה: מערוגות · הם תלמי השחריש כמו כערוגות הבשם (ש"ה ס'): מטעה · מל' נטיעה: (ח) אל שדה · כמו בשדה ובא מלת אל במקום הבי"ת כמו ואל הארון (שמות כה): שתולה · נטועה כמו והיה כעץ שתול (תהלים א): ולשאת · ר"ל לגדל והיא מל' משא וסבל: אדרת · גדולה והזקה כמו אשר אדירים שודדו (זכריה יא): (ט) ינתק · ענין עקירה והעתק: יקוסס · ענין כריתה והוא כמו יקוצץ כי זסשר"ץ מתחלפים: טרפי · עלים כי עלי האילן (בראשית ג) ת"א טרפי אילנא: בזרוע · ר"ל בחוזק כי הוא נתון בזרוע: למשאות · ענין לקיחה והסעה כמו ונשים ונשאו (מיכה ב): (י) כגעת · מלשון נגיעה:

באלה

מצודת דוד

מעשה הנשר הראשון ר"ל הלא מבלי פרעה יוכל לעמוד במלוכה: (ט) אמור · על הגפן הזאת: תצלח · כמו התצלח ותחסר ה"א התימה ר"ל וכי תצלח בבטחון הנשר השני הלא הנשר הראשון יעתיק ויעקור את שרשיה ויכרות פריה וממילא יתייבשו הואיל ונכרתו מן האילן אין להם יניקה לבא בהם הרטיבות רצה לומר נ"נ יעקור המלוכה וישחט בני צדקיהו: כל טרפי צמחה · כל העלים שצמחו בה יתייבשו הואיל ונעקרו שרשיה רצה לומר העם יהיו גולים: ולא בזרוע גדולה וגו' · ר"ל הנשר השני לא יבא בעזרתה בזרוע גדולה ובעם רב לעמוד במלחמה מול הנשר הראשון הבא לעקור ולהסיע אותה ממקום אשר נשרשו שרשיה ר"ל לא יעזור לו פרעה מול נ"נ: (י) והנה שתולה · ר"ל אף אם תאמר שתולה ולא יעקור שרשיה וכי תצמח בהשקאת הנשר השני הלא כאשר יגע בה רוח קדים הלא תתייבש: על ערוגת

צמחה

תִּיבָשׁ׃ יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יב אֱמָר־נָא
לְבֵית הַמֶּרִי הֲלֹא יְדַעְתֶּם מָה־אֵלֶּה אֱמֹר הִנֵּה־בָא מֶלֶךְ־
בָּבֶל יְרוּשָׁלַםִ וַיִּקַּח אֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־שָׂרֶיהָ וַיָּבֵא אוֹתָם
אֵלָיו בָּבֶלָה׃ יג וַיִּקַּח מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַיִּכְרֹת אִתּוֹ בְּרִית
וַיָּבֵא אֹתוֹ בְּאָלָה וְאֶת־אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח׃ יד לִהְיוֹת
מַמְלָכָה שְׁפָלָה לְבִלְתִּי הִתְנַשֵּׂא לִשְׁמֹר אֶת־בְּרִיתוֹ
לְעָמְדָהּ׃ טו וַיִּמְרָד־בּוֹ לִשְׁלֹחַ מַלְאָכָיו מִצְרַיִם לָתֶת־לוֹ

רש״י

שבגדה כמי שנטעה ראשון : (יב) מה אלה · מה החידה הזאת ופירשה להם : ויקח את מלכה ושריה · הם צמרת הארז יהויקים ושריו : בבלה · היא עיר הרוכלים : (יג) מזרע המלוכה · צדקיה : אילי הארץ · שרי הארץ : (יד) לעמדה · למען יתקיים :

מצודת ציון

(יג) באלה · בשבועה : אילי · ענין חוזק כמו ביד אל גוים (לקמן לא) :

מצודת דוד

למחה פיכה · ר״ל אף שהיא עומדת סמוך להערוגות הנעשות לצורך למחה מקום ימלא שם מים מכונסים עכ״ז תתיבש כי אין דבר עומד בפני רוח הקדים כי הוא יחריב גם המים שמכונסים בין הערוגות וכאומר הלא אין להגפן השני מקום להשקותה כ״א מהמים שבין הערוגות ואם רוח הקדים תייבש גם אותו מאין לו מים להשקותה ומה הוא ע״כ הבטחון ר״ל אף אם כ״כ לא יעשה עמו רעה רק ימנע ממנו הטובה לא יתקיים ע״י פרעה : (יב) לבית המרי · לבית ישראל המתרים בי : הלא ידעתם · הלא תוכלו לדעת ולהבין מה הם אלה הדברים על מה ירמזו : אמור וגו׳ · ר״ל אמור פתרון הדברים : מלך בבל · והוא פתרון הנשר הגדול הראשון : ירושלים · הוא פתרון הלבנון : את מלכה ואת שריה · הוא פתרון צמרת הארז וקטיפת היונקות ועל יהויכין ושריו יאמר שלקחם נ״נ בגולה : (יג) מזרע המלוכה · הוא פתרון מזרע הארץ ועל צדקיהו יאמר שהיה בן יאשיהו כי נ״נ המליכו תחת יהויכין : ויכרות אתו ברית · לבל ימרוד בו : ויבא אותו באלה · השביע אותו על זאת : ואת אילי הארץ לקח · שרי ירושלים לקח להיות בידו ערבון שלא ימרוד בו צדקיהו : (יד) להיות · את הערבון לקח למען שהיה רק ממלכה שפלה להיות נכנעת לו לבל יתנשא למרוד בו רק לשמור את הברית שכרת עמו להיות לה עמידה וקיום וזהו פתרון גפן סורחת שפלת קומה וכו׳ ור״ל שנתן לה ממשלה מה אבל רק בארצה ובמקומה ותהיה נכנעת לבבל : (טו) וימרד בו · אח״ז מרד בו צדקיהו ושלח מלאכיו

סוּסִים וְעַם־רָב הֲיִצְלָח הֲיִמָּלֵט הָעֹשֵׂה אֵלֶּה וְהֵפֵר בְּרִית
וְנִמְלָט: טז חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־לֹא בִּמְקוֹם
הַמֶּלֶךְ הַמַּמְלִיךְ אֹתוֹ אֲשֶׁר בָּזָה אֶת־אָלָתוֹ וַאֲשֶׁר הֵפֵר
אֶת־בְּרִיתוֹ אִתּוֹ בְתוֹךְ־בָּבֶל יָמוּת: יז וְלֹא בְחַיִל גָּדוֹל
וּבְקָהָל רָב יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ פַרְעֹה בַּמִּלְחָמָה בִּשְׁפֹּךְ סֹלְלָה
וּבִבְנוֹת דָּיֵק לְהַכְרִית נְפָשׁוֹת רַבּוֹת: יח וּבָזָה אָלָה
לְהָפֵר בְּרִית וְהִנֵּה נָתַן יָדוֹ וְכָל־אֵלֶּה עָשָׂה לֹא יִמָּלֵט:
יט לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה חַי־אָנִי אִם־לֹא אָלָתִי אֲשֶׁר

רש"י

(יז) בשפוך סוללה · כשיבא נבוכדנצר וישפוך סוללה על ירושלים: להכרית נפשות רבות · להרוג את בני העיר: (יח) נתן ידו · הבטיח באמונה ונשא

מצודת ציון

(יז) סוללה · הוא תל העפר ששופכין מול העיר לעלות עליה להלחם בה: דיק · הוא המגדל הנבנה מול העיר לכבוש כמו ויבנו עליה דיק (ירמיה נב):

מצודת דוד

למצרים לתת לו סוסים ועם רב להיות בעזרתו מול בבל וזהו פתרון הנשר השני והשלחת הדליות להשקותה מן המים שבין הערוגות ר"ל לחזק בידו המלוכה שהמליכו נ"נ: היצלח הימלט · וכי יצלח בבטחון מלך מצרים וכי יהיה נמלט מיד נ"נ האיש העושה הדברים האלה: והפר · וכי המפר ברית ראוי הוא להמלט: (טז) אם לא · הוא ענין לשון שבועה: אשר בזה את אלתו · בזה את השבועה שהשביעו ועבר עליה: אתו · עם המלך הממליכו בתוך בבל ימות · (ומה שכבר אמר במקום המלך חזר לומר שוב אתו בתוך בבל לפי שארכו הדברים באמרו אשר בזה וכו' וכן דרך המקרא) וזה פתרון נתוק השרשים וכו' ור"ל שנ"נ יעקור מצדקיה שרשי המלוכה כי לא ימלוך עוד מי מזרעו ויקצץ פרי בטנו כי שחט את בניו והגלה את העם: (יז) ולא בחיל גדול וגו' · ר"ל לא יעשה עמו פרעה לבא בחיל גדול ובקהל רב כי לא יקיים הבטחתו לישראל לעשות עמו מה שאמר והוא פתרון ולא בזרוע גדולה וגו': במלחמה · בעת בוא עליו מלחמת בבל כשישפוך סוללה מול העיר לכבשה וכשיבנה דיק ללכדה למען הכרית בה נפשות רבות הנה אז לא יקיים פרעה הבטחתו לבא בעזרת ישראל: (יח) ובזה אלה · והנה צדקיה שבזה את השבועה למען הפר הברית שכרת עם נ"נ: והנה נתן ידו · מתחלה נתן ידו והוא תקיעת הכף לקיים הדבר ואח"ז עשה כל המרידות האלה לזאת לא ימלט מיד נ"נ: (יט) לכן · הואיל וכן עשה לכן כה אמר ה': אם לא · הוא ענין לשון שבועה: אלתי אשר בזה · ר"ל השבועה אשר

בָּזָה וּבְרִיתִי אֲשֶׁר הֵפִיר וּנְתַתִּיו בְּרֹאשׁוֹ: כ וּפָרַשְׂתִּי עָלָיו
רִשְׁתִּי וְנִתְפַּשׂ בִּמְצוּדָתִי וַהֲבִיאוֹתִיהוּ בָבֶלָה וְנִשְׁפַּטְתִּי
אִתּוֹ שָׁם מַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל־בִּי: כא וְאֵת כָּל־מִבְרָחָו מברחיו ק׳
בְּכָל־אֲגַפָּיו בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְהַנִּשְׁאָרִים לְכָל־רוּחַ יִפָּרֵשׂוּ
וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: כב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז הָרָמָה וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ
יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל:

רש״י

ידו בכרים: (יט) ונתתיו בראשו · הוא סמוי עיניו: (כ) ופרשתי עליו רשתי · כמו שפירשתי למעלה בתחלת הספר (לעיל יב) שזימן צבי להלוך על גג המערה: ונשפטתי · ואתווכח עמו: (כא) ואת כל מברחיו · כתרגומו וית כל גיברוהי ומנהם חברו עם ברח דודי (סוף ש״ה) וכה פתרונו ואת כל הבורחים: בכל אגפיו · בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו: יפרשו · שרוראשנדי״ן בלע״ז: (כב) ונתתי · כתרגומו ואקיימיניה: ולקחתי אני · את מלך המשיח: רך אקטוף · אין דרך להרכיב אלא מן

מצודת דוד

בזה דומה אלי כאילו נשבע לי ובזה אותה וזהו על כי נשבע בשם ה׳: ובריתי · הברית אשר הפר הוא כאילו הפר בריתי אשר כרת עמי: ונתתיו בראשו · לכן אתן גמול העון הזה על ראשו: (כ) ופרשתי עליו רשתי · אחז״ל שהביאה לצדקיה דרך מערה הזמין הקב״ה צבי הולך על המערה ממעל ורדפו הכשדים אחר הצבי לתפשו ובהגיעם לפתח המערה מצאו את צדקיה יוצא מן המערה ותפשוהו: ונשפטתי אתו שם · בבבל אתוכח עמו על המעל שמעל בי לעבור השבועה כי שם ישב במאסר וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע לו שפשע בו: (כא) ואת כל מברחיו · כל הבורחים מעליו בכל חיילותיו יפלו בחרב האויב כי ישיגם והנשארים מהם יתפזרו בגולה בכל רוחות העולם: וידעתם · אז בבוא הדבר תדעו שאני ה׳ דברתי הדברים האלה ולא בדאם הנביא מלבו: (כב) ולקחתי אני · אני אקח ענף מהסעיף העליון מאילן הארז הרמה ואני אתן אותה במקומו ר״ל בימי המשיח אקח מזרע דוד ואמליכו בירושלים: מראש יונקותיו · מן הענפים הרכים שהמה בראש הסעיף עליון מהם אכרות ענף רך אשר

מצודת ציון

(כ) במצודתי · היא הרשת שלדין בה: ונשפטתי · ענין ויכוח וכן כי באש ה׳ נשפט (ישעיה סו): מעלו · ענין חטא ופשע: (כא) מברחיו · מל׳ בריחה: אגפיו · כנפיו ובדרז״ל עד בין אגפים (חולין מו) ועל התפשטות החיילות יאמר וכן וכל אגפיו (לעיל יב): (כב) ותלול · ענין גבהות והוא מל׳ תל:

כג בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֶרִי
וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל
דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ כד וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי
יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי ׀ עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי
עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃
יח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב מַה־לָּכֶם אַתֶּם
מֹשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת
יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה׃ ג חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי

ר ש " י

הרך שגדל אשתקד שקורין גרייפי"א בלע"ז : ותלול · לשון תל שדרך תל להיות גבוה ותלול אומגלו"ס בלע"ז : (כג) תשכנה · דגשות הנו"ן משמש תחת נו"ן שניה כאילו כתוב תשכוננה : (כד) השפלתי עץ גבוה · את הכשדים שהיו מושלים בישראל : הובשתי עץ לח · צדקיהו וזרעו : והפרחתי עץ יבש · יהויכין שגלה בלא בנים יוליד בבבל את זרובבל והוא יהיה פחת יהודה למשול : (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר : (ב) מה לכם אתם מושלים את המשל · אשפאלא"ן בלע"ז : אבות יאכלו בוסר · פרי עד שלא נתבשל בייגרו"ן בלע"ז : ושני הבנים תקהינה · אגאצירונ"ט

מצודת ציון

(כד) הובשתי · מל' יבשות : לח · מל' לחות ורטיבות : והפרחתי · ענין הצמחת הפרח : יח (ב) מושלים · מל' משל : בוסר · כן יקרא פרי שלא נגמר בשולו וכן ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח) : תקהינה ·

מצודת דוד

אצלה לנטיעה : ושתלתי אני · אטע אותו על הר גבוה ותלול למען יהיה נראה למרחוק ועל המשיח יאמר וכפל הדבר במ"ש : (כג) בהר מרום ישראל · בהר הגבוה שבכל א"י הוא ירושלים שם אשתלנו : ונשא ענף · יגדל ענפים ויעשה פרי ויהיה דומה לארז חזק ר"ל יהיה לו הרבה טובה וגדולה : ושכנו תחתיו · תחת האילן הזה ישכנו כל צפור וכל בעל כנף תשכונה בצל ענפיה הגדולים ר"ל כל האומות ומלכיהם יהיו נשמעים לו וסרים לעבודתו : (כד) כל עצי השדה · הם מלכי האדמה : השפלתי עץ גבוה · הם מלכי האומות : הגבהתי עץ שפל · הם מלכי בית דוד : הובשתי וגו' · כפל הדבר במ"ש : אני ה' · הנאמן במאמרי : יח (ב) מה לכם · ר"ל מה ראיתם לשנות זה שאתם מושלים את המשל הזה על חורבן אדמת ישראל : אבות · וזהו המשל שאמרו הנה האבות אכלו בוסר שחמוצה המקהה את השינים ועכ"ז לא קהו שיניהם : ושני הבנים תקהינה · עם כי לא אכלו הבוסר ור"ל שיהבן

יְהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃
ד הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי
הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת׃ ה וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ ו אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו
לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא
טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃ ז וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ
חוֹב יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם יְכַסֶּה־

קמץ בז"ק

רש"י

בלע"ז כך דרכו של הקב"ה האבות אוכלים והבנים לוקים שהרי כמה שנים חטאו מלכי ישראל קודם שגלו ואף אנו לא נדאג ללקות בעונינו : משול · כמו למשול : (ד) כל הנפשות לי הנה · ולמה ילקה הבן שלא חטא לי הלא שלי הוא : (ו) אל ההרים לא אכל · בטוריא לא פלח לטעוותא · לאכול זבחי מתים : אל גלולי · בשאר עבודות כוכבים כגון הבעל שבשומרון והעגלים שבבית אל ושבדן : (ז) יונה · ל׳ אונאה כלומר שום איש לא הונה : חבולתו חוב ישיב · אם חבל שלמת רעהו בחובו

מצודת דוד

אשר אבותינו חטאו והיו כל ימיהם בשלוה ולא קבלו גמול ואנחנו בניהם שאין אנו מרבים בחטאים כמוהם נהיה נלקים בעונם : (ג) אם יהיה וגו׳ · ר"ל אם יהיה עוד מי בכם להמשיל המשל הזה וכאומר הן אודיע לכם אופן משפטי ותראו שהדין עמדי:

מצודת ציון

ענין תלישת השנים לחתך המאכל וכן אם קהה הברזל (קהלת י) ור"ל שנחלש הברזל לכרות העץ: (ז) יונה · מלשון אונאה ועניינו קחת ההון כמו העיר היונה (צפניה ג) : חבולתו · ענין משכון כמו אם חבל תחבל שלמת

(ד) לי הנה · המה שלי וכאומר והנה מהדרך הוא שכ"א מחשב את שלו ורוצה בקיומו : כנפש האב וגו׳ · כמו נפש האב כן נפש הבן הנה שלי באין הפרש וכפל הכפי"ן כנפש האב וכנפש הבן להורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה (בראשית מד) : היא תמות · כי אז אין להבנה מעתה אבל בזולת החטא מדוע תסור החבוב : (ה) ואיש · ר"ל הואיל והנפשות חביבות עלי לכן איש כי יהיה צדיק לבל יעשה מה מן הרעות ועוד יעשה הטוב בעשות משפט וצדקה : (ו) אל ההרים וגו׳ · עתה מפרש מה הם הרעות שהיה נזהר מהם ואמר שלא אכל בההרים מזבחי תקרובות עבודת כוכבים שעל ההרים ואף לא נשא עיניו להסתכל בגלולי בית ישראל הם הפסילים : לא טמא · לזנות עמה : לא יקרב · לבוא עליה : (ז) לא יונה · לעשוק ולקחת מה משלו : חבלתו חוב · כאשר חבל שלמת רעהו בחובו השיב לו כבוא השמש ולא עבר על מצות התורה : לחמו לרעב יתן · ולא עבר על מה שאמרה התורה ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו) : ועירם·

בָּגֶד : ח בַּנֶּשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ
מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה בֵּין אִישׁ לְאִישׁ : ט בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ
וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה : י וְהוֹלִיד בֶּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אָח
מֵאַחַד מֵאֵלֶּה : יא וְהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם
אֶל־הֶהָרִים אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא : יב עָנִי וְאֶבְיוֹן
הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו

קמץ בז"ק

רש"י

ישיב אותו לו כבוא השמש : (י) ועשה אח מאחד מאלה · ת"י ויעבד לאחוי מחדא מאלין : (יא) והוא את כל אלה · את כל הטובות האלה שעשה

מצודת ציון

רעך (שמות כב) : (ח) בנשך ותרבית · שניהם ענין רבית אבל לשון נשך נאמר בכסף ותרבית באוכל כמ"ש את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כה) : (י) פריץ · ר"ל רשע הפורץ גדר האמת והנכוחה : (יב) הונה · מל'

מצודת דוד

מי שהלך ערום מבלי לבוש כסהו בבגד משלו : (ח) לא יתן · לא הלוה למי על נשך : לא יקח · בעת התשלומין לא לקח רבית ואף אם הלוה נתן מעצמו (ואף שזהו אבק רבית ומדרבנן רמוזה הוא במקרא) : מעול ישיב ידו · עתה אמר דרך כלל שלא עשה עול והם הדברים שאסרה התורה : משפט אמת · עתה מפרש הטובות שעשה ואמר שעשה משפט אמת בין איש לאיש ולא הטה המשפט : (ט) בחקותי יהלך · אף המצות שהם כחק שאין הטעם ידוע והשטן משיב עליהם עכ"ז הלך בהם ועשאן : ומשפטי שמר לעשות אמת · ר"ל לא עשה משפט במי עם הכוונה להתנקם בו כ"א שמר את המשפט לעשות בו לבד האמת והראוי מבלי כוונה אחרת : צדיק הוא · האיש אשר כזה לצדיק יחשב ולכן חיה יחיה בעולם הזה ובעולם הנפשות : (י) והוליד · ואם צדיק כזה יוליד בן פריץ השופך דם : ועשה אח · ועשה לאחיו מאחד מאלה הנזכרים כגזל וכדומה : (יא) והוא את כל אלה · כל אלה הטובות הנזכרים לא עשה : כי גם · ר"ל לא היה די לו שלא עשה הטובות אלא שגם עשה את הרע כי גם אכל בההרים מזבחי הקרובות עבודת כוכבים : (יב) הונה · עשק מסך הון : חבל · מה שמשכן בחובו לא השיב כבא השמש ועבר על מצות התורה : נשא עיניו · להסתכל בהם לעשות

הַתּוֹעֵבָה עָשָׂה׃ יג בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא
יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ
יִהְיֶה׃ יד וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־כָּל־חַטֹּאת אָבִיו
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶ° ויראה קרי וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּהֵן׃ טו עַל־הֶהָרִים
לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־
אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא׃ טז וְאִישׁ לֹא הוֹנָה חֲבֹל לֹא חָבָל
וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ לְרָעֵב נָתָן וְעֵרוֹם כִּסָּה־בָגֶד׃ יז מֵעָנִי
הֵשִׁיב יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לֹא לָקָח מִשְׁפָּטַי עָשָׂה בְּחֻקּוֹתַי
הָלָךְ הוּא לֹא יָמוּת בַּעֲוֺן אָבִיו חָיֹה יִחְיֶה׃ יח אָבִיו כִּי־
עָשַׁק עֹשֶׁק גָּזַל גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמָּיו
וְהִנֵּה־מֵת בַּעֲוֺנוֹ׃ יט וַאֲמַרְתֶּם מַדֻּעַ לֹא־נָשָׂא הַבֵּן בַּעֲוֺן

רש"י קמץ בז"ק

אביו: (יב) תועבה עשה · משכב זכור: (יד) ויראה ולא יעשה כהן · ראה בלבו שאין טוב לעשות כן אישפרביו"ט בלע"ז: (יז) מעני השיב ידו · מעשות

מצודת דוד | מצודת ציון

להפנות לבו אליהם: תועבה עשה · אונאה: (יט) נשא· מל' משא וסבל:
עשה הדברים המתועבים בעיני ה':
(יג) בנשך וגו' · ר"ל לקח בין רבית קצוצה בין אבק רבית: וחי · וכי איש כזה ראוי לחיות בזכות אביו באמת לא יחיה הואיל ועשה את התועבות האלה שנזכרות ואין בידו זכות מה להצטרף עמה זכות אביו: מות יומת · ר"ל עם כי ימות בחטאו יהיה עוד עון איתתו על עצמו · ועונש בעולם הנפשות על כי חטא לנפשו לגרום מיתה לעצמו וא"כ החוטא עצמו יקבל כל גמולו משלם: (יד) והנה הוליד בן · והנה אם רשע כזה יוליד בן וראה בעיניו כשעשה אביו הטאות: ויראה · ועם כי ראה אותן לא חמד כהן ולא עשה כמותן: (טז) לא חבל · ר"ל לא נשאר החבלה בידו כבות השמש: (יז) מעני השיב ידו · מלעשות רעה ולפי שנקל לעשות רעה לעני על כי אין בו כח להציל נפשו לכן אמר מעני: הוא · הבן ההוא לא ימות בעון אביו אלא חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות ור"ל לא כשתאמרו אתם שהבנים נלקים בעון אבותם: (יח) אביו כי עשק · ר"ל אביו הוא אשר עשק וגזל אחיו ועשה את אשר לא טוב ר"ל עשה את הרע בתוך עמיו בפרהסיא והנה באמת מת הוא בעונו אבל הבן למה יומת מה עשה:
(יט) ואמרתם מדוע וגו' · ר"ל ואם תשאלו לומר מדוע שאמר אשר הבן לא

הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה אֵת כָּל־חֻקּוֹתַי שָׁמַר
וַיַּעֲשֶׂה אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה׃ כ הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת
בֵּן לֹא־יִשָּׂא ׀ בַּעֲוֺן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֺן הַבֵּן צִדְקַת
הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת רָשָׁע הרשע קרי עָלָיו תִּהְיֶה׃
כא וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב מִכָּל־חַטֹּאתָו חטאתיו ק׳ אֲשֶׁר עָשָׂה
וְשָׁמַר אֶת־כָּל־חֻקּוֹתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה חָיֹה יִחְיֶה
לֹא יָמוּת׃ כב כָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזָּכְרוּ לוֹ
בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יִחְיֶה׃ כג הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָיו וְחָיָה׃ כד וּבְשׁוּב
צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה
הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־צִדְקֹתָו צדקתיו קרי אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא

רש״י

עיין מ״ש

נו רעה : (כד) כל צדקותיו לא תזכרנה · פירשו רבותינו במתחרט עליהם :

מצודת דוד

ישא עונש בעון האב וכאילו יאמרו הלא אנחנו הלוקים בעון אבותינו : והבן משפט וצדקה עשה · כאומר אבל אמרי המה כאשר עשה הבן משפט וצדקה ושמר בלבו את כל חקותי ועשה אותם ולכן חיה יחיה בעוה״ז ובעולם הנשמות ולא ישא עון האב וכאומר אבל אתם הלא פשעתם בי ולכן צרפתי לכם גם עונות אבותיכם וכמ״ש פוקד עון אבות על בנים וגו׳ לשונאי (דברים ה׳) (ומה שלא נענשו אבותיהם הוא בעבור שעדיין לא נתמלאה אז הסאה ועתה נתמלאה על ידי הצירוף): (כ) היא תמות · ולא מי שלא חטא : לא ישא · לא יסבול עונש בעון האב וגו׳ : צדקת הצדיק · מעשה הצדק מן הצדיק תהיה עליו לבד לקבל הגמול בעצמו : (כא) והרשע כי ישוב וגו׳ · בא להביא ראיה לאמת המשפט הזה ואמר הלא אם הרשע ישוב מכל חטאתיו ולא יעשה עוד וישמור עוד את כל חקותי וגו׳ הנה יחיה ולא ימות מעונש החטאות שעשה מאז : (כב) אשר עשה · מאז עד לא ישוב : לא יזכרו לו · לקבל עליהם גמול עונש : בצדקתו אשר עשה · אחרי שובו על ידם יחיה וכאומר אם החוטא עצמו ישוב ויעשה צדקה לא יזכרו לו פשעיו כ״ש הוא שלא יזכרו לבן העושה צדקה : (כג) החפץ · וכי חפצי במיתת הרשע בחטאו הלא חפצי הוא שישוב מדרכיו ויחיה ואם יזכרו הראשונות מה תועלת בהשובה ובהיישרת דרכו : כד) ובשוב צדיק מצדקתו · וכאשר הצדיק יחזור מצדקתו ויעשה עול כדרך התועבות אשר עשה

תִּזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם
יָמוּת׃ כה וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־נָא בֵּית
יִשְׂרָאֵל הֲדַרְכִּי לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ׃
כו בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת עֲלֵיהֶם בְּעַוְלוֹ
אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת׃ כז וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר
עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה׃
כח וַיִּרְאֶה וַיָּשׁוֹב יתיר ו׳ מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה
לֹא יָמוּת׃ כט וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי
הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵן׃
ל לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה לָכֶם

רש״י

(כט) לא יתכן · כמו לא יתקן אפייאט״ש בלע״ז : (ל) שובו והשיבו · שובו

מצודת דוד

הרשע מעיקרו יעשה גם הוא : וחי · בתמיה האם ראוי שיחיה בעבור הצדק שעשה בראשונה הנה באמת לא כן הוא כי כל צדקותיו אשר עשה בראשונה לא תזכרנה כדי שיחיה בעבורם אלא בעבור מעלו אשר מעל ובעבור חטאתו אשר חטא בעבורם ימות ור״ל שזה בתוהא על הראשונות ומתחרט עליהם : (כה) ואמרתם · ואם תאמרו לא יתכן דרך ה׳ במה ששופט את האדם לפי מעשיו האחרונים כי תחשבו לומר שמהראוי הוא לחשוב את הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיהן יהיה המשפט : הדרכי · וכי דרך משפטי לא יתכן באמת דרכיכם לא יתכנו : (כו) בשוב צדיק · כי כשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בעבורם הלא בעת עשותו את העולה ימות ולטובה תחשב לו שלא יוסיף לחטוא : (כז) ובשוב רשע · וכאשר ישוב רשע מרשעתו וגו׳ הלא בהשבה ובמשפט וצדקה מחיה הוא את נפשו המשכלת שיהיה לה התגברות על כח החומרי : (כח) ויראה · ובודאי יראה בשכלו שלא טוב עשה בראשונה וישוב מכל הפשעים שעשה וא״כ מהראוי שיחיה ולא ימות כי אז יוסיף בתשובה ומע״ט : (כט) ואמרו · ואיך יאמרו וגו׳ : הדרכי · האם דרכי לא יתכנו וגו׳ כלומר הלא השכל מחייב דרך משפטי : (ל) לכן · הואיל והשכל מחייב כן לכן אשפוט גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עשה בו לזאת שובו אתם בעצמכם והשיבו את נשיכם ובניכם :

מצודת ציון

(כד) במעלו : ענין חטא ופשע : (כה) יתכן · מלשון הכנה ומתוקן וכן תוכן תכנית (לקמן כח) :

לְמִכְשׁוֹל עָוֹן׃ לא הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיכֶם
אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה
תָמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לב כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ׃ יט א וְאַתָּה שָׂא קִינָה אֶל־
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְאָמַרְתָּ מָה אִמְּךָ לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת
רָבָצָה בְּתוֹךְ כְּפִרִים רִבְּתָה גוּרֶיהָ׃ ג וַתַּעַל אֶחָד מִגֻּרֶיהָ
כְּפִיר הָיָה וַיִּלְמַד לִטְרָף־טֶרֶף אָדָם אָכָל׃ ד וַיִּשְׁמְעוּ

עיין מ״ש רש״י

אתם והשיבו את אחרים רטורני״ר בלע״ז: (ב) מה אמך לביא · כמה היתה חשובה אמך אתה צדקיה שנמשלה ללביאה זו: בין אריות · שרי יהודה: (ג) ותעל אחד מגוריה · על בני יאשיהו נאמרה קינה זו הראשון הוא יהואחז: אדם אכל · גוזל את ישראל כי ישראל נקראו אדם כמו שנאמר (לקמן ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ולפי המשל כל חיה שטעמה

מצודת ציון

(לא) ורוח · ענין רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (לעיל א׳): (לב) במות המת · קראו מת ע״ש סופו: יט (א) שא · ענין הרמת קול: (ב) מה · המלה הזאת יורה על ההפלגה וכן מה אדיר שמך (תהלים ח): לביא · כן תקרא אם האריות וכן ובני לביא יתפרדו (איוב ד): רבצה · ענין השכיבה לנוח: כפירים · כן יקרא ארי בחור: רבתה · ענין גדול והמון כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב): גוריה · כן יקראו ילדי האריות הקטנים וכן בדי גורותיו (נחום ב): (ג) וילמד · ענין הרגל כמו למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט): (ד) וישמעו ·

מצודת דוד

ולא יהיה וגו׳ · ר״ל העון אשר בידכם לא יהיה לכם למכשול כי לא יזכר עוד ותהיו נשפטים לזכות וכפי המעשים האחרונים: (לא) השליכו וגו׳ · ר״ל שתתחרטו עליהם ויושלכו בזה: לב חדש · להתקרב לעבודתי: ולמה תמותו · כי אם לא תשובו הנה תמותו וא״כ למה תגרמו לכם המיתה והאבדון: (לב) כי לא אחפוץ · ר״ל מה שאני שואל על התשובה הוא על כי אין חפצי במיתת המת אשר ימות בעונו: והשיבו · לכן השיבו עצמכם מן הפשע ותחיו: יט (א) אל נשיאי ישראל · על נשיאי ישראל הם מלכי יהודה יהואחז ויהויקים יואשי׳ יכן יאשיהו המלך: (ב) מה אמך לביא · על בית יאשיהו המלך יאמר מה מאד היא חשובה להקרא לביא אם האריות: בין אריות רבצה · הוא משל על מלכי העובדי כוכבים ור״ל בית המלך ההוא היו רובצים בין מלכי האדמה לבטח מבלי פחד: (ג) ותעל · העלתה אחד מבני המלוכה למעלה ונעשה מלך ועל יהואחז יאמר: וילמד · הרגיל עצמו לטרוף

אֵלָיו גּוֹיִם בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ וַיְבִאֻהוּ בַחַחִים אֶל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ה וַתֵּרֶא כִּי נֽוֹחֲלָה אָבְדָה תִּקְוָתָהּ וַתִּקַּח אֶחָד
מִגֻּרֶיהָ כְּפִיר שָׂמָתְהוּ׃ ו וַיִּתְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ־אֲרָיוֹת כְּפִיר הָיָה
וַיִּלְמַד לִטְרָף־טֶרֶף אָדָם אָכָל׃ ז וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו וְעָרֵיהֶם

פתח באתנח ר ש " י עיין מ"ש

טעם בשר אדם מתגרה באנשים לעולם : (ד) וישמעו אליו גוים · פרעה מלך מצרים : בשחתם נתפש · חופרין גומין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכה : בחחים · כמין טבעות ברזל נוקבין חוטמו ומושכין אותו בהן : (ה) ותרא · אמו כנסת ישראל : כי נוחלה · לשון חולי : ותקח אחד מגוריה · יהויקים : כפיר שמתהו · מלך כל כפיר שבמקרא ארי בחור וגבור : (ז) וידע אלמנותיו · מענה את הנשים והורג את בעליהן · ויש פותרין אלמנותיו כמו ארמנותיו וידע לשון פגור והרוס כמו וגבוה ממרחק יידע (תהלים קלח) : ועריהם החריב · שנתן מס על הארץ לתת לפרעה בכל

מצודת דוד

טרף עד שאכל גם בני אדם ר"ל כמו החיה המורגלת לטרוף ביותר שופה טורפת גם בני אדם כן יהואחז הרגיל עצמו מאד לעשוק העובדי כוכבים עד שעשק גם את ישראל הקרויים אדם כמו שכתוב ואתנה צאני וגו' אדם אתם (לקמן ל"ד) : (ד) וישמעו · העובדי כוכבים התאספו אליו למלחמה ונלכד בהשחת אשר עשו עליו והם הביאוהו בשלשלאות למצרי' כמו שכתוב ויאסרהו פרעה וגו' (מ"ב כ"ג) ועל שהמשילו לאריה אמר לשון הנופל בלכידת החיה הנופל בשחת ונמשך בחחים : (ה) ותרא · בית מלכות יאשיהו ראתה כי עמדה זמן מה בתוחלת שתשוב למלכותה והנה אבדה תקותה כי לא שב : ותקח · לקחה אחד מבני המלוכה ושמה אותו למלך ועל יהויקים יאמר : (ו) ויתהלך · הנהיג המלוכה בתוך מלכי העובדי כוכבים ודומה להם : כפיר היה · היה מלך מושל וגבור : וילמד · הרגיל עצמו לטרוף טרף לעשוק העובדי כוכבים עד שאכל גם בני אדם ר"ל שעשק גם את ישראל : (ז) וידע אלמנותיו

מצודת ציון

ענין אסיפה כמו וישמע שאול את העם (ש"א טו) וזהו לפי שאסיפת העם באה על ידי השמעת קול המאסף : בשחתם · בור וגומא כמו בשחת עשו (תהלים ט) : נתפש · ענין לכידה : בחחים · הם הטבעות שמשימים בלחיי החיה למושכה על ידה וכן ונתתי חחים בלחייך (לקמן לח) : (ה) נוחלה · מלשון תוחלת ותקוה : שמתהו · מל' שימה : (ז) וידע · ענין שבירה כמו ויודע בהם את אנשי סוכות (שופטים ח) : אלמנותיו · כמו ארמנותיו ובאה הלמ"ד במקום הרי"ש וכן התולעה מזרות (איוב לח) והוא כמו מזלות ובאה הרי"ש במקום הלמ"ד או יתכן

הֶחֱרִיב וַתֵּשַׁם אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ מִקּוֹל שַׁאֲגָתוֹ׃ ח וַיִּתְּנוּ
עָלָיו גּוֹיִם סָבִיב מִמְּדִינוֹת וַיִּפְרְשׂוּ עָלָיו רִשְׁתָּם בְּשַׁחְתָּם
נִתְפָּשׂ׃ ט וַיִּתְּנֻהוּ בַסּוּגַר בַּחַחִים וַיְבִאֻהוּ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל
יְבִאֻהוּ בַּמְּצֹדוֹת לְמַעַן לֹא־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ עוֹד אֶל־הָרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ י אִמְּךָ כַגֶּפֶן בְּדָמְךָ עַל־מַיִם שְׁתוּלָה פֹּרִיָּה
וַעֲנֵפָה הָיְתָה מִמַּיִם רַבִּים׃ יא וַיִּהְיוּ־לָהּ מַטּוֹת עֹז אֶל־

רש"י

שנה כמו שנאמר (מלכים ב כג) : (ח) ויתנו עליו גוים סביב ממדינות · וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון (שם כד) : ויתנו עליו גוים · ואיתכנשו : (ט) בסוגר · ת"י בקולרין : במצודות · להיות כלוא שם : (י) אמך כגפן · עוד זה מן הקינה : בדמך · לשון דמיון ומשל כלומר דומה אתה למי שהיתה אמו כגפן שתולה על מים : פוריה · כמו פורה ראש לשון עושה פרי : ממים רבים · על ידי מים רבים : (יא) מטות עוז אל שבטי מושלים · שלטונין תקיפין

מצודת ציון

שהוא מלשון אולם : החריב · מלשון חורבן : ותשם · מל' שממון : (ט) בסוגר · כבלים סגורים : במצדות · ענין מגדל גבוה וחזק כמו מצדות סלעים (ישעיה לג) : (י) בדמך · כמו בדמותך והוא מל' דמות וצורה : שתולה · נטועה : (יא) מטות · מלשון מטה ומקל :

מצודת דוד

אלמנותיו · שבר והרס ארמנות בני עמו והחריב עריהם : ותשם · א"י והאנשים הממלאים אותם נעשו שממה מפחד קול שאגתו ולפי שהמשילו לכפיר אמר לשון הנופל בכפיר אריות המחריב בקול שאגתו : (ח) ויתנו עליו גוים · העובדי כוכבים מסביב ממדינות רבות נתנו עליו מוקש ופרשו עליו רשתם ונתפש בשחת אשר עשו עליו ר"ל נלחמו בו ולכדו אותו כמ"ש וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם וגו' (מ"ב כ"ד) : (ט) ויתנהו בסוגר · הלוכדים אותו נתנוהו בכבלים סגורים בשלשלאות והביאו אל מלך בבל ושהוא יביאהו במצדות להיות כלוא שם למען לא ישמע עוד קולו על הרי ישראל ר"ל דעתם היה להיותו אסור במאסר לעולם למען לא ימשול עוד בישראל ולא יפחידם בקול שאגתו (אבל באמת לא בא לבבל ולא ישב במצדות כי מת בדרך כמ"ש בירמיה כ"ב) : (י) אמך · בית מלכות דוד בכללה היתה כגפן בדמותה וכאילו יאמר אל מול כל אחד מהמלכים הנה בעבור דמות כ"א מהם תדמה בית המלכות לגפן הנטועה סמוך למים לבוא בה מרבית הרטיבות : פריה וענפה · פרים של הגפן וכן ענפה היתה גדולה מן המים הרבים אשר השקתה ר"ל הטובה והממשלה בא לה על כי היתה מזרע דוד : (יא) מטות עז · ענפים היו מעוז

שִׁבְטֵי מֹשְׁלִים וַתִּגְבַּהּ קוֹמָתוֹ עַל־בֵּין עֲבֹתִים וַיֵּרָא
בְגָבְהוֹ בְּרֹב דָּלִיֹּתָיו׃ יב וַתֻּתַּשׁ בְּחֵמָה לָאָרֶץ הֻשְׁלָכָה
וְרוּחַ הַקָּדִים הוֹבִישׁ פִּרְיָהּ הִתְפָּרְקוּ וְיָבֵשׁוּ מַטֵּה עֻזָּהּ אֵשׁ
אֲכָלָתְהוּ׃ יג וְעַתָּה שְׁתוּלָה בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצָמָא׃
יד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִמַּטֵּה בַדֶּיהָ פִּרְיָהּ אָכָלָה וְלֹא־הָיָה בָהּ
מַטֵּה עֹז שֵׁבֶט לִמְשׁוֹל קִינָה הִיא וַתְּהִי לְקִינָה׃ כ א וַיְהִי

רש"י

מלכין דגברין: עבותים · אילנות שענפיהן מרובין: (יב) ותתש · כל נתישה ונטישה היא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ: ורוח הקדים · כ"נ: הוביש פריה · שחט את בני צדקיהו: (יד) ותצא אש ממטה בדיה · מעון מלכים ושריה באה לה הרעה: קינה היא ותהי לקינה · אילית היא

מצודת דוד

עוז ומחוזק להיות מהן שבטי מושלים לרדות וללקות בהן את המורדים בהם ר"ל הממשלה היתה חזקה להכניע ולכבוש את כל הקמים למולם: ותגבה קומתו · גבהה בקומה: על בין עבותים · על הסעיף העליון והוא האמצעי העומד בין העבותים הם הענפים המתפשטים הקלועים אלה באלה ור"ל קומת הגפן עלה למעלה על כל הסעיפים העליונים מכל האילנות: וירא בגבהו · בעבור רוב גבהו היה נראה למרחוק עם רוב דליותיו הגבוהים והנשאים ר"ל גדלה ממשלתה על ממשלת כל המלכים והיתה מפורסמת בעולם רוב הגבורה והכח: (יב) ותתש בחמה · והנה הגפן הזאת נעקרה ממקומה בחימה רבה והושלכה לארץ: התפרקו · נשברו ויבשו ענפיה שהיו כמטות חזקות: אכלתהו · שרפה כ"א מן הענפים ור"ל הנה המלוכה נעקרה והושפלה לארץ והאויב עשק כל טובתה והשפיל ממשלתה: (יג) שתולה במדבר · הגפן הזאת נטועה היא במדבר בארץ ציה וצמאון לא ימצא שם מים להשקותה ר"ל עתה נפסק כל הטובה: (יד) ותצא אש · מן הבדים שהיו כמטות יצאה אש ושרפה את פריה ולא נשאר בה מטה חזק ושבט למשול ע"י לרדות וללקות בו את המורדים ר"ל בעבור גדול הממשלה פשעו בה' ונלקח ממנה טובתה וגם מן הממשלה לא נשאר בה אין בה עוד כח לעמוד מול הקמים עליה: קינה היא · אמורה היא

מצודת ציון

עוז · ענין חוזק: שבטי · מלשון שבט ושרביט: עבותים · ענין קליעה וכן וענף עץ עבות (ויקרא כג): דליותיו · ענפיו הגדולים כמו לפנות דליותיו (לעיל יז): (יב) ותתש · ענין עקירה כמו ולא אתוש (ירמיה מב): הוביש · מלשון יבש: התפרקו · ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה יא): (יג) ציה · ענין שממון: (יד) בדיה · הם הענפים הגסים וכן ותעש בדים

בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים
מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי : ב וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : ג בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם
בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה : ד הֲתִשְׁפֹּט
אֹתָם הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם :
ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי
בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : ו בַּיּוֹם

רש"י

נבואתא ותהי לאיליא : (א) לדרוש את ה' · על צרכיהם ואם אינו שומע לנו גם אנו לא נענש על עבירות שבידנו שהרי כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום · עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום ומסוף הענין אתה למד תשובה שהשיבם והעולה על רוחכם וגו' (לקמן פ' ל"ב) : (ג) אם אדרש לכם · בבקשתכם ובסוף הספר הזה הוא אומר אדרש לבית ישראל זו אחת מן המקומות המלמדים אותנו שהקב"ה חוזר בו על הרעה ועל כיוצא בזה נאמר ההוא אמר ולא יעשה (במדבר כג) מדרש תנחומא : (ד) התשפוט אותם · ל' ויכוח : (ה) ביום בחרי בישראל · הרי שהיתה שנאה זו כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים לפשוע

מצודת ציון

(לעיל יז) : כ (ג) הלדרש · הוא ענין תפלה וכן אני אדרוש אל אל (איוב ה) : (ד) התשפוט ·

מצודת דוד

לקינה וכן תהיה לקינה לקונן בה על הממלכה היא : כ (א) בשנה השביעית · לגלות המלך יהויכין : בחמישי · בחודש החמישי : לדרש את ה' · ר"ל להתפלל לפניו ולהתחנן לו על ירושלים שלא תחרב : וישבו לפני · התעכבו לפני : (ג) הלדרש · הוא בה"א השאלה שאמר האתם באתם לדרוש אותי בתפלה הנה דעו הריני נשבע חי אני אם אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם : (ד) התשפוט · האם תתוכח עמהם להודיעם שהדין עמדי זאת עשה הודיעם גם תועבות אבותם עם מה שהוסיפו המה : (ה) ביום בחרי בישראל · אשר בחרתי בישראל בהיותם במצרים : ואשא ידי · אז נשאתי ידי בשבועה להוציאם משם : ואודע להם · נודעתי להם שמה

והראת

הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־אֶרֶץ
אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃
ז וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי
מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ח וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא
אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ
וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וָאַעַשׂ לְמַעַן
שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר

רש"י

התעוררה ועל זה נאמר שנאה תעורר מדנים וגו' (משלי י): (ז) ואומר אליהם. אהרן ניבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב"ה על משה בסנה וזהו שנאמר (שמואל א ב) לעלי הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו': (ח) וימרו בי. הם הרשעים רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל וגו' (שמות יד) אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות: (ט) לבלתי החל. שלא יתחלל שמי מאחר שנודעתי להם והבטחתים להוציאם והכירו מצרים שהם עמי אילו הייתי

מצודת דוד

והשראת שכינתי על אהרן ונשאתי ידי בשבועה לאמר להם אני ה' אלהיכם ר"ל אני אהיה למנהיג ומשגיח עליכם לא כגויי הארצות שהמה מושגחים באמצעית מערכת השמים ושריהם של מעלה: (ו) ביום ההוא. ר"ל בו ביום שנשבעתי להם שאהיה להם למנהיג ומשגיח אז נשבעתי להוציאם ממצרים אל ארץ אשר חפשתי אותה להם שהיא זבת חלב ודבש והיא המפוארה לכל הארצות: (ז) ואומר אליהם. ע"י אהרן אמרתי אליהם כל איש ואיש השליכו השקץ והתעוב שעיניו מראות לו כי העין הוא סרסור לעבירה: ובגלולי. בעבודת כוכבים של מצרים אל תטמאו ללכת אחריהם: אני ה' אלהיכם. כאומר ואיך א"כ תחליפו אותי בעבודת כוכבים: (ח) וימרו בי. בעודם במצרים מרו בה': ואמר. בעבור זה חשבתי לשפוך עליהם חמתי ולהשליך בהם חרון אפי: (ט) ואעש. אבל עשיתי למען שמי לבל יחולל לעיני המצרים: אשר נודעתי. אשר הייתי נודע לישראל על ידי אהרן שהיה מודיעם

מצודת ציון

ענין ויכוח: (ו) תרתי. ענין חפוש כמו תרתי בלבי (קהלת ב): זבת. מל' זיבה ונטיפה: צבי. ענין הדר ויופי: (ז) שקוצי. מלשון שקוץ ותעוב: (ח) וימרו. מלשון מרי ומרד: ולא אבו. ולא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה): לכלות. ענין השלמה: (ט) החל. מל' חלול:

נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
י וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃ יא וָאֶתֵּן
לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם׃ יב וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם
לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃
יג וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם וְאֶת־
שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר
לְכַלּוֹתָם׃ יד וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם׃ טו וְגַם־אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי
לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי
זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ טז יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי

עיין מ"ש

רש"י

משתיקה היו אומרים אויביהם מבלתי יכולת בידו להוציאם: (יב) להיות לאות · אות גדול הוא להם שנתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי: (יג) בחקותי לא הלכו · נסו אותי בעגל ובריפידים מלקבל את התורה והותירו מן המן: ואת שבתותי חללו · יצאו מן העם

מצודת דוד

בנבואה לעיני מצרים שאגאלם משם ואם היו כלים במצרים היה חלול ה׳ באמרם מבלי יכולת ה׳ להוציאם אבדם וכלם: (יא) אשר יעשה וגו׳ · ר״ל החוקים והמשפטים ההם מסוגלים להחיות את האדם העושאן בחיי עוה״ז ועוה״ב: (יב) להיות לאות וגו׳ · במה שהנחלתי להם יום מנוחתי למנוחה היא לאות בינינו לדעת בזה אשר אני ה׳ מקדשם להיות עמי: (יג) אשר יעשה אותם · כאומר עם כי החוקים והמשפטים מסוגלים להחיות את האדם העושאן לא חששו בהם: חללו מאד · לפי שבשבת הראשונה חללו אותו כמ״ש ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט (שמו׳ טז) ובשבת שניה חלל המקושש בשאט בנפש: (יד) לבלתי החל · לבל יחולל לעיני הגוים שהוצאתי את ישראל לעיניהם והם מצרים כי פן יאמרו מבלי יכולת ה׳ להביאם לארץ כנען אבדם וכלם במדבר: (טו) נשאתי ידי · בשבועה עליהם: לבלתי הביא וגו׳ · זה היה בעבור עון המרגלים כי אז נגזרה עליהם

מָאָסוּ וְאֶת־חֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ
כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ׃ יז וַתָּחָס עֵינִי עֲלֵיהֶם
מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה בַּמִּדְבָּר׃ יח וָאֹמַר אֶל־
בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחוּקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ וְאֶת־
מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־תִּטַּמָּאוּ׃ יט אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ
אוֹתָם׃ כ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כא וַיַּמְרוּ־בִי הַבָּנִים
בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי לֹא־שָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָם
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ
וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּם בַּמִּדְבָּר׃
כב וַהֲשִׁבֹתִי אֶת־יָדִי וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם לְעֵינֵיהֶם׃ כג גַּם־אֲנִי נָשָׂאתִי
אֶת־יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְהָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹת אוֹתָם

רש"י **עיין פ"ש**

נלקוט מן : (כא) וימרו בי הבנים · שבטו של דן וכן הנצמדים לבעל פעור (במדבר כה) לאחר שמתו דור המדבר : (כג) להפיץ אותם · מאז הבטחתים

מצודת דוד

עליהם שלא יבואו אל הארץ : (טז) אחרי גלוליהם · אחרי העובדי כוכבים שעבדו במצרים : (יז) ותחס עיני ר"ל אף כליה היו חייבים אבל עיני חסה עליהם מהיות משחית אותם ולכן לא כליתים במדבר : (יח) אל בניהם · הבנים של הדור שיצאו ממצרים הם הבאים אל הארץ : בחוקי אבותיכם · שבדאו מלבם אשר לא צוה ה' : (יט) אני ה' אלהיכם · ולכן שמעו אלי לכו בחקותי ומשפטי שמרו בלבבכם ועשו אותם : (כ) והיו לאות · למען יהיו לאות : (כא) וימרו וגו' · הם הנצמדים לבעל פעור וקרח ועדתו : (כב) והשיבותי את ידי · השבתי ידי מלהכות בם : (כג) כי אני · ר"ל כמו שהם בגדו כי כן שלמתי גמול ונשבעתי להם במדבר להפיץ אותם

מצודת ציון

(יז) ותחס · מלשון חס וחמלה : (כג) ולזרות · ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב) :

בַּאֲרָצוֹת׃ כד יַעַן מִשְׁפָּטַי לֹא־עָשׂוּ וְחֻקּוֹתַי מָאָסוּ וְאֶת־
שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ וְאַחֲרֵי גִּלּוּלֵי אֲבוֹתָם הָיוּ עֵינֵיהֶם׃ כה וְגַם־
אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ
בָּהֶם׃ כו וָאֲטַמֵּא אוֹתָם בְּמַתְּנוֹתָם בְּהַעֲבִיר כָּל־פֶּטֶר
רָחַם לְמַעַן אֲשִׁמֵּם לְמַעַן אֲשֶׁר יֵדְעוּ אֲשֶׁר אֲנִי יְהוָה׃
כז לָכֵן דַּבֵּר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בֶּן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עוֹד זֹאת גִּדְּפוּ אוֹתִי אֲבוֹתֵיכֶם
בְּמַעֲלָם בִּי מָעַל׃ כח וָאֲבִיאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי
אֶת־יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לָהֶם וַיִּרְאוּ כָל־גִּבְעָה רָמָה וְכָל־עֵץ

רש"י

להפילם כי תוליד בנים וגו' (דברים ד): (כה) נתתי להם חוקים לא טובים. מסרתים ביד יצרם להכשל בעונם וכן ת"י ומסרתינון ביד שנאיהון ובתר יצרהון טפשא אזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונמוסין דלא יתקיימו בהון: (כו) ואטמא אותם במתנותם. אותם מתנות שחקקתי להם לקדש לי כל בכור מסרתים ביד יצרם להעבירם לאותם בכורות למולך הרי חוקים לא טובים: למען אשמם. אשימם ואחריב אותם. אשמם לשון שממה והמפרשו לשון אשמה טועה הוא שהאל"ף אינה משרשי התיבה: אשר ידעו. כשאביא עליהם הרעה: (כז) עוד זאת. הוסיפו לעשות

מצודת ציון

(כו) פטר. ענין פתיחה כמו פוטר מים (משלי יז): אשמם. מלשון שממון: (כז) גדפו. ענין חרוף כמו אשר גדפו נערי מלך (מלכים ב יט): במעלם. ענין פשע:

מצודת דוד

אותם בגולה כי בגלל בכיית המרגלים שהיתה בט' באב הוקבעה הלילה ההיא בכיה לדורות בחורבן בית ראשון ובית שני כן אחז"ל: (כד) יען וגו'. ר"ל אולם לא בעון זה בלבד היו החורבנות כ"א גם בעבור שלא עשו את משפטי וכו': גלולי אבותם. הדברים התעובים והמאוסים כגלל של רעי: (כה) נתתי להם. מסרתים ביד העובדי כוכבים לעשות עמהם חוקים לא טובים ומשפטים אשר לא ישיגו בעבורם את החיים כ"א הכליון והאבדון ועל הגזירות והשמדות יאמר: (כו) ואטמא אותם. הרחקתים ממני כדבר טמא בעבור מתנותם וחוזר ומפרש במה שהיו מעבירים למולך כל פטר רחם הם הבכורות שפתח רחם אמם: למען אשמם. ר"ל הריחוק ממני היה למען יהיו שממה ויהיה תועלת שוממותם למען אשר ידעו ויכירו אשר אני ה' האמיתי: (כז) עוד זאת. ר"ל גם בזאת במה שאתם חרפתם אותי חרפו אותי גם אבותיכם בעת מעלו בי: (כח) ואביאם.

עֲבֹת וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם אֶת־זִבְחֵיהֶם וַיִּתְּנוּ־שָׁם כַּעַס קָרְבָּנָם
וַיָּשִׂימוּ שָׁם רֵיחַ נִיחוֹחֵיהֶם וַיַּסִּיכוּ שָׁם אֶת־נִסְכֵּיהֶם׃
כט וָאֹמַר אֲלֵהֶם מָה הַבָּמָה אֲשֶׁר־אַתֶּם הַבָּאִים שָׁם וַיִּקָּרֵא
שְׁמָהּ בָּמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ל לָכֵן אֱמֹר ׀ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הַבְדֶרֶךְ אֲבוֹתֵיכֶם אַתֶּם נִטְמְאִים
וְאַחֲרֵי שִׁקּוּצֵיהֶם אַתֶּם זֹנִים׃ לא וּבִשְׂאֵת מַתְּנֹתֵיכֶם
בְּהַעֲבִיר בְּנֵיכֶם בָּאֵשׁ אַתֶּם נִטְמְאִים לְכָל־גִּלּוּלֵיכֶם עַד־
הַיּוֹם וַאֲנִי אִדָּרֵשׁ לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי

רש"י

כשהביאותים אל הארץ: (כט) ויקרא שמה במה · לשון גנאי כלומר במה היא נחשבת: (ל) הבדרך אבותיכם וגו' · לשון תימה וכי כך הגון שבדרך אבותיכם אתם נטמאים ואני אדרש לכם להשיב על שאלתם: (לא) ובשאת מתנותיכם · ובלקיחת מתנותיכם שהיה לכם לתת לי ואתם לוקחים אותם

מצודת דוד

ר"ל והוא כשהבאתי אותם אל הארץ אשר נשבעתי לתת להם וכשראו כל גבעה רמה ונשאה וגו' היו זובחים שם לעבודת כוכבים ושם נתנו קרבנם המכעיס אותי ושם שמו ריח קטורת הבאה לנחת רוח ושם נסכו היין: (כט) ואומר אלהם · ר"ל כשהיו נועדים ללכת להקריב העבודת כוכבים והיו אומרים לבא אל הבמה אמרתי להם מה מעלת הבמה הזאת להקרא בשם במה האם בעבור שאתם הם הבאים שם כאומר הלא אין לקרא למזבח בשם במה שהוא מלשון רוממות וגבהות כ"א גם בעבור שבא שמה אש אלהים מן השמים ולא בעבור שתבואו אתם שם כי מה מעלה ורוממות יש בזה: ויקרא · עכ"ז לא שמעו אלי והיה נקרא בפיהם בשם במה עד היום הזה ולא חזרו בהם: (ל) הבדרך · וכי בעבור שאתם נטמאים ללכת בדרך אבותיכם ואחרי פסיליהם אתם זונים לעבדם כדרך האשה הזונה תחת בעלה: (לא) ובשאת · ובעבור תשורת מתנותיכם וחוזר ומפרש במה שאתם מעבירים בניכם באש לכל גלוליכם בזה אתם נטמאים עד היום: ואני · וכי בעבור זה אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם: חי אני · הריני נשבע חי

מצודת ציון

(כח) עבות · מרובה בענפים וקלועים אלה באלה: ניחוחיהם · מלשון נחת רוח: ויסיכו · ענין שפיכת היין להקרבה: (לא) ובשאת · ענין תשורה ודורון כמו משאת

אני

יֱהֹוִה אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם׃ לב וְהָעֹלָה֙ עַל־רֽוּחֲכֶ֔ם הָי֖וֹ לֹ֣א
תִֽהְיֶ֑ה אֲשֶׁ֣ר ׀ אַתֶּ֣ם אֹמְרִ֗ים נִֽהְיֶ֤ה כַגּוֹיִם֙ כְּמִשְׁפְּח֣וֹת הָאֲרָצ֔וֹת
לְשָׁרֵ֖ת עֵ֥ץ וָאָֽבֶן׃ לג חַי־אָ֕נִי נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֑ה אִם־לֹ֞א
בְּיָ֤ד חֲזָקָה֙ וּבִזְר֣וֹעַ נְטוּיָ֔ה וּבְחֵמָ֖ה שְׁפוּכָ֑ה אֶמְל֖וֹךְ עֲלֵיכֶֽם׃
לד וְהוֹצֵאתִ֤י אֶתְכֶם֙ מִן־הָ֣עַמִּ֔ים וְקִבַּצְתִּ֣י אֶתְכֶ֔ם מִן־
הָ֣אֲרָצ֔וֹת אֲשֶׁ֥ר נְפוֹצֹתֶ֖ם בָּ֑ם בְּיָ֤ד חֲזָקָה֙ וּבִזְר֣וֹעַ נְטוּיָ֔ה
וּבְחֵמָ֖ה שְׁפוּכָֽה׃ לה וְהֵבֵאתִ֣י אֶתְכֶ֔ם אֶל־מִדְבַּ֖ר הָֽעַמִּ֑ים
וְנִשְׁפַּטְתִּ֤י אִתְּכֶם֙ שָׁ֔ם פָּנִ֖ים אֶל־פָּנִֽים׃ לו כַּאֲשֶׁ֤ר נִשְׁפַּ֙טְתִּי֙
אֶת־אֲב֣וֹתֵיכֶ֔ם בְּמִדְבַּ֖ר אֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם כֵּ֚ן אִשָּׁפֵ֣ט אִתְּכֶ֔ם
נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יֱהֹוִֽה׃ לז וְהַעֲבַרְתִּ֥י אֶתְכֶ֖ם תַּ֣חַת הַשָּׁ֑בֶט וְהֵבֵאתִ֥י

רש"י

ממני להעביר בכורותיכם לעבודת כוכבים : (לב) והעולה על רוחכם · שעולה על דעתכם : נהיה כגוים · נפרוק עולו מעל צוארנו מאחר ששלחנו מעליו : היו לא תהיה · כי כבר קבלתם עליכם מדעתכם בימי יהושע כמו שנאמר (יהושע כד) ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל וכל הענין : (לה) מדבר העמים · הוא המדבר שהלכו בו ארבעים שנה וכן ניבא (הושע ב׳) והולכתיה המדבר : (לז) תחת השבט · שתהיו כפופים לי ולמוסרי :

מצודת ציון

בנימין (בראשית מג): (לב) רוחכם · ענין רצון ומחשבה: (לה) ונשפטתי · ענין ויכוח : (לז) השבט · השרביט:

מצודת דוד

אני אם אהיה נדרש לכם : (לב) והעולה · ועכ"ז הדבר העולה על מחשבותיכם לא תתקיים והוא מה שאתם אומרים הואיל והמקום שלח אותנו מעל פניו נהיה א"כ כגויי הארצות לעבוד פסילי עץ ואבן כמותם ולא נהיה עוד באמת מושגחים ממנו אבל נהיה נעזבים למקרי הזמן ולמערכות השמים כמו העובדי כוכבים : (לג) אם לא · הוא ענין שבועה שנשבע לומר שבע"כ ימלוך עליהם ביד חזקה ר"ל שיכוף אותם בחמה שפוכה לעבוד את ה׳ : (לד) והוצאתי · כי אוציא אתכם מן העמים אשר נטמעו שם וחזרו לדתם במחשבה הזאת : ביד חזקה · אכביד ידי עליהם ואשפוך עליהם חמתי בתת בלב העמים לגרשם ולהוציאם מארצם : (לה) אל מדבר העמים · ר"ל אל מקום שהיה שמם מבלי מצוא שם מי מן העובדי כוכבים שלא יראו במפלת הפושעים והמורדים : ונשפטתי · שם אתוכח עמהם פנים אל פנים להודיע סרחונם : (לו) כאשר · כמו שהתוכחתי עם אבותיכם במדבר הסמוך לארץ מצרים כן אתוכח עמכם : (לז) והעברתי · אעביר אתכם אחד

אֶתְכֶם בְּמָסֹרֶת הַבְּרִית: לח וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמֹּרְדִים
וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי מֵאֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אוֹצִיא אוֹתָם וְאֶל־אַדְמַת
יִשְׂרָאֵל לֹא יָבוֹא וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: לט וְאַתֶּם בֵּית־
יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה אִישׁ גִּלּוּלָיו לְכוּ עֲבֹדוּ
וְאַחַר אִם־אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלָי וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי לֹא תְחַלְּלוּ־
עוֹד בְּמַתְּנוֹתֵיכֶם וּבְגִלּוּלֵיכֶם: מ כִּי בְהַר־קָדְשִׁי בְּהַר ׀
מְרוֹם יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה שָׁם יַעַבְדֻנִי כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל

רש"י

במסורת הברית · בברית שמסרתי לכם: (לח) וברותי · לשון ברירה: מארץ מגוריהם · מארץ גלותם אוציא אותם ואמיתם במדבר: (לט) לכו עבדו · ואל תראו לעבוד כוכבים שאתם נקראים על שמם בבואכם אל הנביא לשאול לו תורה ומאחר שהוא אומר לכם דברי אינכם שומעים אלי כענין שנאמר (לקמן לג) והנך להם כשיר עגבים וגו' שומעים את דבריך ואינם עושים אותם: במתנותיכם ובגלוליכם · שאתם מפרישים הבכורות בשם

מצודת דוד

אחד כדרך מונה הצאן שמעבירם זה אחר זה תחת השבט כמ"ש כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כז) והוא על דרך משל: במסורת הברית · באיסורי קשר הברית שלא אלאו עוד ממנה: (לח) וברותי · אברור מכם את המורדים בי לכלותם במדבר: מארץ מגוריהם · ממקום שהיו דרים בין העובדי כוכבים: כי אני ה' · כנאמן במאמרי: (לט) לכו עבדו · ר"ל עבדו העבודת כוכבים לבד בזבח ומנחה ולא תוסיפו לעבוד אותי: ואחר · ר"ל וזהו הואיל אם אינכם שומעים אלי מוטב לעבוד לעבודת כוכבים לבד: במתנותיכם ובגלוליכם · ר"ל במה שאתם מתנדבים מתנות לבית ה' ובמה שאתם עובדים עבודת כוכבים הנה על ידי זה בא חלול ה' כי בע"כ תבוא הפורעניות בעבור עבודת כוכבים ויאמרו הבריות על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי הלא המה מתנדבים מתנות לבית ה' ולכן מוטב לעבוד לעבודת כוכבים לבד ולא יהיה עוד חלול השם בהבאת הפורעניות: (מ) כי בהר וגו' · אלא בהר קדשי ותוזר ומפרש בהר הרמה של ישראל הוא מקום המקדש שם יעבדוני כל בית ישראל כלם הבאים בארץ ר"ל

מצודת ציון

במסורת · כמו במאסורת והוא מלשון מאסר וקשור: הברית · כריתות הברית: (לח) וברותי · ענ' ברור ונקיות כמו כבור ידי ישיב לי (ש"ב כב): (לט) ואחר · ענינו כמו הואיל וכן אחרי הודיע אלהים

הצדיקים

כֻּלֹּה בָּאָרֶץ שָׁם אֶרְצֵם וְשָׁם אֶדְרוֹשׁ אֶת־תְּרוּמֹתֵיכֶם
וְאֶת־רֵאשִׁית מַשְׂאוֹתֵיכֶם בְּכָל־קָדְשֵׁיכֶם׃ מא בְּרֵיחַ נִיחֹחַ
אֶרְצֶה אֶתְכֶם בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם
מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצֹתֶם בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָכֶם לְעֵינֵי
הַגּוֹיִם׃ מב וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲבִיאִי אֶתְכֶם אֶל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת
אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם׃ מג וּזְכַרְתֶּם־שָׁם אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת
כָּל־עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם בְּכָל־
רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃ מד וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה
בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְדַרְכֵיכֶם הָרָעִים

רש״י

בכורה כאשר אותי אתכם ומשנקרא שמי על הדבר אתם מקריבים אותם לעבודת כוכבים : (מ) משאותיכם · כמו משארותיכם לשון מזון כמו שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא) וכן תרגמו מנחם : (מג) ונקוטותם · לשון קטטה לשון אחר כתרגומו ותידנקון וכן תרגם יונתן הנאנחים דמוני״ר

מצודת ציון

(בראשית מא) : (מ) ארצם · מלשון רצון : ראשית · ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט) : משאותיכם · ענין תשורה ודורון כמו ארוחה ומשאת (שם מ) : (מא) נפוצותם · ענין פזור : (מג) עלילותיכם · מעשיכם : ונקוטותם · ענין כריתה כמו ונקוטו

מצודת דוד

הצדיקים המחזיקים בדת ישראל הנאים בארץ ובימי המשיח : שם ארצם · שם אקבל קרבנותיהם ברצון ושם אדרוש לשאול את תרומותיכם ואת מיטב מתנותיכם הראוי לי בכל קדשיכם והם־קדשי המזבח הנתון לאשים : (מא) בריח ניחוח · בעבור הבאת ריח הקטרת הבאה לנחת רוח אהיה מרוצה לכם וזה יהיה בזמן שאוציא אתכם מן העמים וגו׳ : ונקדשתי בכם · על ידכם אהיה מקודש לעיני העמים כי יראו שידי משלה לי : (מב) אני ה׳ · הנאמן במאמרי : בהביאי וגו׳ · ר״ל אז תדעו שאני ה׳ : אשר נשאתי וגו׳ · לנשבע על הדבר : (מג) וזכרתם שם · בארץ הזאת : ונקוטותם בפניכם · תכירו בעיני עצמכם · ר״ל אתם תשפטו הכריתה על עצמכם בעבור הרעה אשר עשיתם : (מד) כי אני ה׳ · הנאמן במאמרי : למען שמי · למען כבוד שמי : לא כדרכיכם · לא כגמול דרכיכם אשר המה רעים ונשחתים :

שים

וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
כא א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים
פָּנֶיךָ דֶּרֶךְ תֵּימָנָה וְהַטֵּף אֶל־דָּרוֹם וְהִנָּבֵא אֶל־יַעַר הַשָּׂדֶה
נֶגֶב׃ ג וְאָמַרְתָּ לְיַעַר הַנֶּגֶב שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מַצִּית־בְּךָ ׀ אֵשׁ וְאָכְלָה בְךָ כָל־עֵץ־לַח
וְכָל־עֵץ יָבֵשׁ לֹא־תִכְבֶּה לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת וְנִצְרְבוּ־בָהּ כָּל־
פָּנִים מִנֶּגֶב צָפוֹנָה׃ ד וְרָאוּ כָּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה בִּעַרְתִּיהָ
לֹא תִּכְבֶּה׃ ה וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הֵמָּה אֹמְרִים לִי

רש"י

בלע"ז: (ב) דרך תימנה · ארץ ישראל בדרומה של בבל: אל יער השדה · אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרש להלך בו שועלים: (ג) ונצרבו · לשון צרבת השחין (ויקרא יג) על שפתיו כאש צרבת (משלי טז) לשון כויה: כל פנים מנגב צפונה · כל האנשים שבדרומה של

מצודת דוד

כא (ב) שים פניך · החזר פניך בדרך דרום כי הנביא היה בבבל מצפון ירושלים ואמר לו להחזיר פניו מול ירושלים שהיא מדרומה: והטף · דבר נגד ירושלים שהיא בדרומה: אל יער השדה נגב · על ירושלים יאמר והמשילה ליער השדה על כי שיש בה אנשים רבים מתחלפים במעלה כדרך היער שיש בו עצים רבים מתחלפים בקומה ובחשיבות וכפל הדבר במ"ש כדרך הנבואה: (ג) הנני מצית · הנה אני הוא המבעיר בך האש והיא תשרוף בך כל עץ לח וכל עץ יבש ולא תכבה להבת האש וכל פני הבריות היושבים בפאת הנגב מול צפון יהיו נשרפים בלהבת האש ר"ל גם הצדיקים יכלו עם הרשעים כמו שהעץ הלח נשרף בצרוף עץ היבש והאויב יאבד כל העובדי כוכבים היושבים מנגב לבבל שעומדת בצפון העולם: (ד) וראו כל בשר · בעבור חוזק התבערה ידעו כולם שמה' נעשה ולא במקרה ולכן לא תכבה עד ישרוף הכל: (ה) המה · בני עמי אומרים עלי הלא

מצודת ציון

בפניהם (לעיל ז): כא (ב) והטף · הוא מל' נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור כמו אל תטיפו יטיפון (מיכה ב): (ג) מצית · ענין הבערה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט): ואכלה · ושרפה: לח · מל' לחות ורטיבות: תכבה · מל' כבוי: להבת שלהבת · ענינם אחד וכא הכפל לחזק: ונצרבו · ענין שריפה כמו כאש צרבת (משלי טז): (ד) כל בשר · כל אדם: (ה) אהה ·

הֲלֹא מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים הוּא׃ ו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ז בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־יְרוּשָׁלִַם וְהַטֵּף אֶל־מִקְדָּשִׁים
וְהִנָּבֵא אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ ח וְאָמַרְתָּ לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל
כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי אֵלַיִךְ וְהוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ וְהִכְרַתִּי
מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע׃ ט יַעַן אֲשֶׁר־הִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק
וְרָשָׁע לָכֵן תֵּצֵא חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ אֶל־כָּל־בָּשָׂר מִנֶּגֶב צָפוֹן׃
י וְיָדְעוּ כָּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה הוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ
לֹא תָשׁוּב עוֹד׃ יא וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֵאָנַח בְּשִׁבְרוֹן
מָתְנַיִם וּבִמְרִירוּת תֵּאָנַח לְעֵינֵיהֶם׃ יב וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ
אֵלֶיךָ עַל־מָה אַתָּה נֶאֱנָח וְאָמַרְתָּ אֶל־שְׁמוּעָה כִי־בָאָה

רש"י

בבל שהוא בצפון · לי צרב רטרי"ר בלע"ז: (ה) ממשל משלים הוא · כשאני מתנבא להם בלשון משל וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש: (ו) ויהי דבר ה' אלי לאמר · הגבא להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנה אני מפרש לך שים פניך אל ירושלים: (ז) והטף · והנבא וכן אל תטיפו (מיכה ב) ואל תטיף על בית ישחק (עמוס ז): אל מקדשים · הוא יער השדה: מקדשים · שני חורבנים: (ח) צדיק ורשע · הוא הלח והיבש: (ט) יען אשר הכרתי ממך · וידעתי כי ישמחו העובדי כוכבים לאידכם אקלוף עליהם ואגרה את נבוכדנאצר בכולם והוא

מצודת ציון

פנין לשון צעקה יללה: (ח) מתערה · הוא תיק החרב וכן ויסלפה מתערה (ז) אל ירושלים · כאומר

מצודת דוד

הוא מדבר במשל ונוכל א"כ לספק המשל לפי דעתנו ולטובה: (ז) אל ירושלים · כאומר א"כ אדבר עמך נבואה ברורה כמות שהיא: אל מקדשים · יאמר על האולם וההיכל ובית קדש הקדשים: (ח) הנני אליך · הנה אני אלחם עמך: (ט) יען בעבור שאכרות ממך צדיק ורשע ועשיתי בך נקמה גדולה ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לרעה לכן ילקו גם כל העובדי כוכבים היושבים מנגב בבל שעומדת בצפון: (י) כי אני ה' הוצאתי · ולא באה במקרה: לא תשוב עוד · עד תכרית כל בשר היושבים מנגב בבל וכאומר מאחר אם היתה באה במקרה כי המקרה לא תתמיד כ"כ: (יא) האנח · עשה אנחה כאדם המצטער: בשברון מתנים · ר"ל אנחה גדולה וכאילו נשברו המתנים ונפלו מכובד האנחה: ובמרירות · ר"ל במרירות לב תאנח לעיני ישראל:

אל

וְנָמֵס כָּל־לֵב וְרָפוּ כָל־יָדַיִם וְכִהֲתָה כָל־רוּחַ וְכָל־בִּרְכַּיִם
תֵּלַכְנָה מַּיִם הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ יג וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יד בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה
אָמַר יְהוָה אֱמֹר חֶרֶב חֶרֶב הוּחַדָּה וְגַם־מְרוּטָה׃ טו לְמַעַן
טְבֹחַ טֶבַח הוּחַדָּה לְמַעַן הֱיֵה־לָהּ בָּרָק מֹרָטָּה אוֹ נָשִׂישׂ
שֵׁבֶט בְּנִי מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ׃ טז וַיִּתֵּן אֹתָהּ לְמָרְטָה לִתְפֹּשׂ

רש"י

שכתבתי ונגרנו בה כל פנים הדרומיים : (יד) חרב חרב · שתי חרבות חרב מלך בבל ראשונה ואח"כ חרב בני עמון ביד ישמעאל בן נתניה שיהרוג את גדליה ואת הנאספים אליו מאחרית החרב כמו שמפורש (בירמיה מ"א): מרוטה · פורפיא"ה בלע"ז מנחה הברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למרטה וכן כולם : (טו) היה לה ברק · להיות לה ברק זהרורית פלונדור"ש בלע"ז : או נשיש · לשון תמיה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד : שבט בני מואסת כל עץ · שבט שאני מכה בה את בני ליסרו קשה מכל השבטים ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי אינה אלא לכלות : (טז) ויתן אותה ·

מצודת דוד

(יב) אל שמועה · בעבור השמועה הבאה אלינו מירושלים מחורבנה ולכן נמסו כל הלבבות ורפו ידי האנשים ורוח כל אדם כהתה והושפלה וברכי כל האנשים ינועו מרתת הבהלה כמו המים שנעים ואינם נחים : הנה באה · ר"ל הנה היא קרובה כאילו כבר באה ונהיתה : (יד) חרב חרב · על כ"כ יאמר וכפל המלה כדרך המקונן וכן מעי מעי (ירמיה ד') : וגם מרוטה · לטש אותה להסיר החלודה :

(טו) למען טבח וגו' · החדוד היה למען תהיה הריסה נטבוח בה והמרוטה היתה למען יהיה לה ברק להבהיל האנשים : או נשיש · או שמא תאמרו נשיש על החרב ההיא כי לא עלינו תבא כ"א על אויבינו : שבט בני · כאומר לא כן הוא אך דעו שהחרב תבא לכרות שבט בני ר"ל אוכלוסי ישראל והוא מקרא קצר : מואסת כל עץ · עתה תמאס כל עץ ולא תכרות אותם ר"ל לא תלך עתה על העובדי כוכבים להכריתם ולפי שהמשיל את ירושלים ליער אמר לשון שבט וכינה גם העובדי כוכבים בשם עץ :

(טז) ויתן אותה למרטה · האויב נתן את החרב ללטש אותה למען תהיה

מצודת ציון

(ש"א יז) : (יב) ורפו · מלשון רפיון ויאמר על הנבהל ומתיאש : וכהתה · ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : ונהיתה · מלשון היה : (יד) הוחדה · מלשון חדידה ושנון : מרוטה · ענין לטוש וצחצוח כמו נחושת ממורט (מ"א ז) : (טו) ברק · להט וזוהר כמו וברק חנית (נחום ג) : שבט · שרביט : (טז) לתפוש · ענין אחיזה:

בַּכָּף הִיא הוּחַדָּה חֶרֶב וְהִיא מֹרָטָּה לָתֵת אוֹתָהּ בְּיַד־
הוֹרֵג׃ יז זְעַק וְהֵילֵל בֶּן־אָדָם כִּי־הִיא הָיְתָה בְעַמִּי הִיא
בְּכָל־נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי לָכֵן
סְפֹק אֶל־יָרֵךְ׃ יח כִּי בֹחַן וּמָה אִם־גַּם־שֵׁבֶט מֹאֶסֶת

רש"י

את שבט: למרטה לתפש בכף · לאחזה שתהא נוחה והגונה לתופשה בכף: היא הוחדה חרב · היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכדנצר להרוג בה: (יז) והילל · לשון יללה: כי היא · החרב תהיה בעמי ובכל נשיאיהם ושריהם: מגורי אל חרב · קבוצות עמים באים לחרב היו סביבות עמי כן ת"י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל (משלי י') אוגרה בקציר (משלי ו) נהרסו ממגורות (יואל א) העוד הזרע במגורה (חגי ב) ומנחם חברו לשון יראה כמו ויגר מואב (במדבר כב): לכן ספוק אל ירך · לנהי ולקינה: (יח) כי בוחן · כי בוחן רב בגזרות שאר פורעניות הרבה נבחנו בהן שפוט ודבר ורעב וחיה: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה · ומה תהי עוד על בני אם גם שבט מואסת זו תבא עליו עם שאר הבחן: לא יהיה · עוד בני בעולם וכן ת"י לא יתקיימון אבל שאר המקרא לא תרגם כך וכן נראה בעיני ושמעתי בו לשונות רבים וראיתי בספרי פתרונות ולא נתיישבו לי והפייט שיסד בתוכחה (בשבת ראשונה ביוצר) המואסת כל עץ הדקיר המזנה מסייעני שקרא את החרב מואסת כל עץ ויונתן כן תרגם או נשים וגו' על דחדיאו שבטא דבית יהודה ובנימין לשבטי דישראל כד גלו על דפלחו לטעוותא ותבו איכון למטעי בתר צלמי טעיא אף הוא מפרש או נשים לשון תמיהה: כי בוחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה · אחרי

מצודת ציון

בכף · בכף היד: היא הוחדה חרב · כמו הפך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים (תהלים פט): (יז) והילל · מל' יללה: מגורי · ענין קבוץ ואסיפה כמו אוגר בקיץ (משלי י): אל חרב · כמו בחרב וכן ואל הארון (שמות כה) ור"ל ובהארון: את עמי · עם עמי: ספוק · ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד): ירך · הוא צד האדם: (יח) בוחן · ענין חוזק כמו אבן בוחן (ישעיה כח): ומה ·

ענינו

מצודת דוד

ראויה לאחזה ביד: היא הוחדה חרב · ר"ל החרב ההיא חדדו אותה ומרטו אותה למען תת אותה ביד נ"נ ההורג שיוכל להרבות הרוגים ולהכשיל אנשים: (יז) זעק והילל · זעק בקול ועשה יללה כי החרב ההיא תהיה בעמי ואף היא תהיה בכל נשיאי ישראל הם השרים והמושלים: מגורי אל חרב · אנשים מאוספים בחרב היו עם עמי להכות בהם ולכן הכה בכף על הירך דרך צער ואבל: (יח) כי בחן · כי החרב היא נתחזקה כדבר התדוד

והזוכר

לֹא יִהְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ יט וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא
וְהַךְ כַּף אֶל־כָּף וְתִכָּפֵל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה חֶרֶב חֲלָלִים
הִיא חֶרֶב חָלָל הַגָּדוֹל הַחֹדֶרֶת לָהֶם׃ כ לְמַעַן ׀ לָמוּג לֵב

רש"י

איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו כלומר כבר הדבר בחון שלא ישובו ומה יהא בסופיהון אם גם שבט מואסת לא יהיה אמר ואף שבטיא דבית יהודה ובנימין מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקיימון מלכות שבט שהיתה מואסת בחברתה ומלעגת עליהם ועל הרעה שבאה עליהם אף היא לא תהיה ולא תקום · עוד אפרשנו לשון אחר או נשיא וגו' או שמא נשיא כי תאמר אני שבט בני מואסת כל עץ מלכי יהודה מואסי עבודת כוכבים הם כמו שמצינו באביה שאמר (דברי הימים ב' יג) ועמכם עגלי הזהב ואסא ויהושפט יחזקיה ויאשיהו שבערו כל עבודות כוכבים שבעולם שתחת ידם ואף אלו ישובו בתשובה : זעק והילל · ואל תשים על זאת כי היא תהיה בעמי ולמה כי בוחן כבר בוחן הדבר לפני שלא ישובו תשובה הוגנת : ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה · ומה אמתין עוד אפילו אם באו לשוב ולמאום בעבודת כוכבים לא יתקיים הדבר בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם והוא שאמר לירמיה אם ישוב לא ישוב : (יט) הנבא והך כף אל כף · כדרך הסופדים ומה היא הנבואה : ותכפל חרב שלישתה · אני אמרתי חרב חרב חרבו של נבוכדנצר להחריב ירושלים וחרב בני עמון בגדליה עוד יש חרב של שלישית כפולה כי שתיהן הללו חרב חללים תהיה והיא חרב החלל הגדול במפלת רבים : החודרת להם · בכל אשר תלאו תרדוף אתכם בחדרי חדרים הרי יוחנן בן קרח ושרי החילים ילכו למצרים שם תשיגם חרב וכן בכל המקומות אשר ימלטו מהם אל ערים בצורות כמו שאמור בענין על כל

מצודת דוד

והזוהר ולמה נתחזקה כ"כ אם גם תמאס לכרות שבט בני הם אוכלוסי ישראל וכמו שמואסת כל עץ הם אוכלוסי העובדי כוכבים א"כ לא יהיה צורך כלל אל החרב ולמה א"כ נתחזקה: (יט) והך כף אל כף · דרך צער ואבל : ותכפל · אמור בנבואה אשר חרב השלישית תהיה כפולה ומרובה משתי החרבות שעברו ר"ל גלות צדקיה תהיה קשה מגלות יהויקים ויהויכין : חרב חללים היא · החרב ההיא תפיל חללים רבים וגם תפיל חלל הגדול ועל המלך צדקיה יאמר כי גם הוא נלקח בשבי וישב במאסר אבל בשתי הגליות הראשונות עם כי נשבו המלכים לא הרגו להכות בעם : החודרת להם · ר"ל החרב ההיא שמורה בחדר מיוחד לבא עליהם : (כ) למען למוג לב · הביאה תהיה למען המס לב האנשים ולהרבות

מצודת ציון

ענינו כמו ולמה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג) : (יט) והך · מלשון הכאה : ותכפל · מלשון כפל : שלישתה · מלשון שלשה : החודרת · מל' חדר : (כ) למוג · ענין המסה:

וְהַרְבֵּה֙ הַמִּכְשֹׁלִ֔ים עַ֚ל כָּל־שַׁ֣עֲרֵיהֶ֔ם נָתַ֖תִּי אִבְחַת־חָ֑רֶב אָ֛ח
עֲשׂוּיָ֥ה לְבָרָ֖ק מְעֻטָּ֥ה לְטָֽבַח׃ כא הִתְאַחֲדִ֣י הֵימִ֔נִי הָשִׂ֖ימִי
הַשְׂמִ֑ילִי אָ֖נָה פָּנַ֥יִךְ מֻעָדֽוֹת׃ כב וְגַם־אֲנִ֗י אַכֶּ֤ה כַפִּי֙ אֶל־כַּפִּ֔י

ר ש " י

שעריהם נתתי אבחת חרב : (כ) למוג · לשון המסה לשון אחר לשון דבר נמס : והרבה המכשולים · והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקרא לשון הרבות הוא לשון פעול : אבחת חרב · יש פותרין טבחת טי"ת תחת אל"ף בא"ט ב"ח ויש פותרין כמו אבעת לשון בעתה ולא יתכן כי התי"ו באבחת אינה יסוד ולא באה לסמיכה והתי"ו בבעתה מן היסוד ואני אומר אבחת חרב השמעת קול הורגי חרב לשון נביחה גלאפי"י שמינ"ט בלע"ז כי נו"ן בנביחה יסוד נופל הוא כמו נו"ן בנשיכה ובא אל"ף במקומה כמו (איוב יג) ואחותי באזניכם · אסוך שמן (מלכים ב ד) ומנחם פירש כמו אימת חרב ואין לו דמיון אלא פתרונו לפי ענינו : אח עשויה לברק · אוי ואח כי עשויה היא ללהט מרוטה ומוברקת : מעטה לטבח · ועטויה בשמלה עד תתפש בכף לטבח ביום המלחמה ויש פותרין מעטה על לשון מיעוט שמתמעטת כשמשננין אותה וטעות הוא בידם כי חסרון הוי"ו ודגשות הטי"ת יורה עליה כי אין המ"ם שורש בתיבה כמ"ם של מעונה ומשונה ומעוטה ומעולפת ספירים (שיר ה) ומנחם חבר מעטה לשון מחשבה כמו (דניאל ב) התיב עטה וטעם אבל דונש פתר אותו כמו עוטה אור כשלמה (תהלים קד): (כא) התאחדי · אל מקום אחד או לימין או לשמאל : מועדות · מזומנות : (כב) וגם אני אכה כפי אל כפי · אני אומר לך הכה כף אל כף וגם אני כמוך מקונן עליהם ואכה כפי אל כפי אך תמתי בוערת בי והניחותי אותה :

מצודת ציון

המכשולים · ענין ההשות ונפילה הכה : אבחת · ענינו כמו טבחת בחלוף אל"ף בטי"ת באטב"ח : אח · כמו האח והוא ענין לשון יללה : מעוטה · ענין עטיפה וכריכה כמו מעטה תהלה (ישעיה סא) : (כא) התאחדי · מל' אחד : השימי · מל' שימה : השמילי · מל' שמאל : אנה · להיכן : מועדות · מזומנות כמו מועדים לפני היכל ה'

מצודת דוד

המכשולים ולכל שערי עריהם אתן טבחת חרבי כי בכל עריהם יהרגו בחרב : עשויה לברק · החרב עשויה לטושה למען היות לה זוהר להבהיל אנשים והיא מעוטפת בבגד לבל יסור החדוד להיות נכונה לטבוח בה : (כא) התאחדי · כאילו על החרב יאמר אתה החרב היוצאת מבבל לך באחד מן הדרכים או פנה עצמך אל הימין ר"ל ליהודה היושב בימין או השימי עצמך אל השמאל רצה לומר לרבת בני עמון היושב בשמאל ואנה פניך מועדות ומזומנות ללכת :
(כב) וגם אני וגו' · כלומר אבל כמו שצויתי לך הכאה והך כף אל כף

וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃ כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר׃ כד וְאַתָּה בֶן־אָדָם שִׂים־לְךָ ׀ שְׁנַיִם דְּרָכִים
לָבוֹא חֶרֶב מֶלֶךְ־בָּבֶל מֵאֶרֶץ אֶחָד יֵצְאוּ שְׁנֵיהֶם וְיָד בָּרֵא
בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ־עִיר בָּרֵא׃ כה דֶּרֶךְ תָּשִׂים לָבוֹא חֶרֶב אֵת
רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וְאֶת־יְהוּדָה בִירוּשָׁלִַם בְּצוּרָה׃ כו כִּי־עָמַד
מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים לִקְסָם־קָסֶם

רש"י

(כד) שים לך שנים דרכים · כמו שהוא מסיים המקרא : ויד ברא בראש דרך עיר · פנה לך מקום בראש דרך שאתה בה עשה לך סימן דרך מפולשת לפרשת דרכים אחד פונה לימין ואחד פונה לשמאל : יצאו שניהם · שני הדרכים : ויד ברא · מקום פנה מן הקוצים והברקנים איסרטי"ר בלע"ז ודוגמתו בספר (יהושע יז) עלה לך היערה ובראת לך שמה ועוד כי הר יסיה לך כי יער הוא ובראתו (שם) ומנחם חברם כולם לשון ברירה כמו ברו לכם איש (שמואל א יז) ברא ליסנ"ט בלע"ז : (כה) דרך תשים לך וגו' · סימן שתי דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על מנת לילך או לירושלים או לרבת בני עמון לאיזה מהתחילן שיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל וגו' : (כו) אם הדרך · קרפו"ר בלע"ז : קלקל בחצים ·

מצודת דוד

גם אני אכה כפי אל כפי כי ידעתי שעל יהודה תלך החרב ובזה תנוח חמתי אשר קצפתי עליהם: אני ה' דברתי · וכן יהיה : (כד) שים לך · עשה לך שני דרכים לבוא באחד מהם חרב מלך בבל : מארץ אחד · היא בבל : ויד ברא · ברור מקום מיוחד על הדרכים ההם ובהתחלת דרך היוצא מן העיר שם ברור ר"ל את המקום הזה ברור : (כה) דרך תשים · דרך אחד תשים לבוא בה החרב אל רבת בני עמון : ואת יהודה · ר"ל וגם תשים דרך אל יהודה היושב בירושלים הבצורה ותושב להשגב בה : (כו) כי עמד וגו' · ר"ל הדבר הזה בא לרמז אשר מלך בבל עמד בצאתו מארצו על אם הדרך והוא המקום אשר יתפרשו משם הדרכים אילך ואילך בהתחבטו לפנות אל מול המקום ההוא : בראש · בהתחלת שני הדרכים המתפרשים : לקסם קסם · העמידה שם פיהם למען לקסום קסם לדעת אנה ילך

מצודת ציון

(ירמיה כ"ד) : (כב) והניחותי · מלשון מנוחה ויאמר על השקטת הכעס וכן והניחותי חמתי בך (לעיל טז) : (כד) ויד · מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח) : ברא · מלשון ברירה כמו ברו לכם איש (ש"א יז) : (כה) את רבת · אל רבת וכן ואת יהודה : בצורה · מלשון מבצר : (כו) לקסם קסם · ענין כשוף :

ויגלים

קִלְקַל בַּחִצִּים שָׁאַל בַּתְּרָפִים רָאָה בַּכָּבֵד׃ כז בִּימִינוֹ
הָיָה ׀ הַקֶּסֶם יְרוּשָׁלַ͏ִם לָשׂוּם כָּרִים לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח לְהָרִים
קוֹל בִּתְרוּעָה לָשׂוּם כָּרִים עַל־שְׁעָרִים לִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה לִבְנוֹת
דָּיֵק׃ כח וְהָיָה לָהֶם כִּקְסוֹם־[כקסם] שָׁוְא בְּעֵינֵיהֶם שְׁבֻעֵי

רש"י

ליטש בלהט חצים זרק חץ כלפי מעלה והיא פונה מאליה לימין או לשמאל ולמקום שהיא פונה הוא הגורל: קלקל בחצים · חברו מנחם עם נחשת קלל (לעיל א) והוא לא פנים קלקל (קהלת י) ויש משמע קלקל לשון קלקול כמו (ירמיה ד) וכל הגבעות התקלקלו ויש לועזים קלקל טרא"ט בלע"ז וכן ת"י קלקל בחצים קשת בגירריא: שאל בתרפים · דמות שמדבר במכשפות ויש שהיא שמכוונת שאם עושהו באותה שעה יש בו דבור לעולם: ראה בכבד · יש בקיאים קוסמים בכבד: (כז) בימינו היה הקסם ירושלים · כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלים: לשום כרים · פלטונים ממונים ראשי גייסות: לשום כרים על שערים · אתה וגייס שלך שב על שער פלוני: לשפוך סוללה · שופכין עפר וסוללין ולוכדין אל גבוה וכובשין אותה כעין שכובשים תלי המגדלים לעמוד עליו ולהלחם בבני העיר: (כח) והיה להם · לישראל מה שעשה נבוכדנצר: כקסם שוא · ולא יאמינו שיצליח אך באמת שבועי שבועות להם ארבעים ותשע פעמים קסם להם נבוכדנצר וכל הקסמים כוונו

מצודת ציון

קלקל · ענין לטישה וזכוך כמו והוא לא פנים קלקל (קהלת י) והוא מלשון נחושת קלל (לעיל א): בתרפים · צלמים מגידים עתידות ע"י כשוף כמו ותגנוב רחל את התרפים (בראשית לא): (כז) כרים · כמין אילים עשויים מברזל ובהם מנגחים בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון וכן ושים עליה כרים (לעיל ד): סוללה · הוא תל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר: דיק · כעין מגדל מעץ מול העיר והוא מתחבולות המלחמה: (כח) שבועי שבועות ·

מצודת דוד

ויצליח: קלקל בחצים · לטש וזכך ברזל החצים עד שהיה מזהיר ביותר והרואה יוכל לראות בו כמו במראה ודרך בעלי הקוסמים לראות בו ולקסום: שאל בתרפים · עשויים המה בצורות אדם ומגידים עתידות ע"י כשוף: ראה בכבד · כי יש בו בהירות בעת שמוציאים אותו מגוף בעל חי והרואה יוכל לראות בו ודרך בעלי הקסם לקסום בו: (כז) בימינו היה הקסם ירושלים · הקסם היה מגיד ללכת בימינו אל ירושלים: לשום כרים · להעמיד אילים מנגחים מול החומות לשברם ולנתצם: לפתוח פה ברצח · לזרז את העם שירצחו את בני העיר: להרים קול בתרועה · להבהיל את העם: על שערים · לשבר השערים: לשפוך וגו' · הם עניני מלחמה: (כח) והיה להם · לישראל היה בעיניהם כקסם שוא ר"ל

שְׁבֻעוֹת לָהֶם וְהוּא־מַזְכִּיר עָוֺן לְהִתָּפֵשׂ׃ כט לָכֵן כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן הַזְכַּרְכֶם עֲוֺנְכֶם בְּהִגָּלוֹת פִּשְׁעֵיכֶם לְהֵרָאוֹת
חַטֹּאותֵיכֶם בְּכֹל עֲלִילוֹתֵיכֶם יַעַן הִזָּכֶרְכֶם בַּכַּף תִּתָּפֵשׂוּ׃
ל וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת
עֲוֺן קֵץ׃ לא כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרִים

רש"י

זה כזה: **והוא מזכיר עון להתפש** · נבוכדנצר בקסמו את קסמיו היה מזכיר עונות שביד ישראל שהיו מודיעים לו עמון ומואב שכניהם שהיו שומעין את תוכחות הנביאים: **להתפש** · שיהיו ישראל נתפשים בידו: (כט) **יען הזכרכם עונכם** · שאתם מחדשין עבירות מיום אל יום ועונותיכם הראשונים נזכרים על ידיהם: **בהגלות פשעיכם** · החדשים: **להראות חטאותיכם** · הישנים: **יען הזכרכם** · לפני לרעה לפיכך בכף תתפשו · ביד מלכא דבבל תתמסרון: (ל) **חלל רשע** · חייב להיות חלל ברשעך: **נשיא ישראל** · צדקיהו: **בעת עון קץ** · בעת נתמלאת הסאה והגיע העון האחרון הממלא את הסאה: (לא) **הסיר המצנפת וגו'** · כתרגומו אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כתרא מצדקיה מלכא אמר דין ודין

מצודת דוד

מה שעלה בקסמיו לעלות ירושלים היה בעיניהם שוא כי חשבו שלא יוכל לכבשה כאילו הכשדים נשבעו להם שבועות רבות שלא יכבשו אותה: **והוא מזכיר עון** · אבל כ"א מאנשי ירושלים היה מזכיר את העון לפני המקום בעשותו כפעם בפעם להיות סבה שיהיה נתפש ביד האויב: (כט) **יען הזכרכם עונכם** · בעבור שאתם מזכירים עונותיכם הראשונות במה שאתם מגלים פשעיכם החדשות בעשותם בפרסום: **להראות** · למען יהיו נראים חטאתיכם אשר מאז בסבת כל עלילותיכם החדשות וכפל הדבר במ"ש: **יען הזכרכם** · בעבור שאתם מזכירים עונותיכם לכן תתפשו בכף מלך בבל: (ל) **ואתה חלל רשע** · אתה רשע המחולל מן הקדושה ועל צדקיהו יאמר: **בא יומו** · שקעה שמשו והצלחתו בעת עשותו העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה: (לא) **הסיר המצנפת** · אתה צדקיה הסר המצנפת והרם את העטרה מעל
ראשך

מצודת ציון

מלשון שבועה: (כט) **עלילותיכם** · מעשיכם: (ל) **חלל** · מחולל והוא הפוך הקדושה: **בא** · ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): **יומו** · השמש תקרא יום כמו לרוח היום (בראשית ג) ור"ל הצלחתו המאירה כשמש: **קץ** · סוף: (לא) **המצנפת** · כובע המיוחדת

הָעֲטָרָה זֹאת לֹא־זֹאת הַשָּׁפָלָה הַגְבֵּהַ וְהַגָּבֹהַ הַשְׁפִּיל׃
לב עַוָּה עַוָּה עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה גַּם־זֹאת לֹא הָיָה עַד־בֹּא
אֲשֶׁר־לוֹ הַמִּשְׁפָּט וּנְתַתִּיו׃ לג וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא
וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל־חֶרְפָּתָם
וְאָמַרְתָּ חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה לְטֶבַח מְרוּטָה לְהָכִיל לְמַעַן

רש״י

באחרים לא יתקיים: השפלה הגבה וגו'. גדליה בר אחיקם דלא הוה דיליה ישגיבנה וצדקיהו דדיליה היא תעדי מיניה: (לב) עוה עוה. לשון עי השדה לשון חורבה אמר חורבה פעמים ושלש אשימנה כבר נטלה מיכניה ונתנה לצדקיה ומצדקיה תנתן לגדליה הרי שתים ומנחם אמר עוה עם עותה ושתי המלכה (אסתר א') העוינו והרשענו (תהלים קו): גם זאת לא היה. גם לגדליה לא תתקיים עד בא ישמעאל בן נתניה: אשר לו המשפט. אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי: ונתתיו. בידו: (לג) אל בני עמון ואל חרפתם. אשר שמחו בנפול גורלו של נבוכדנצר בקסמיו לבא על ירושלים וחרפו אותי ואת עמי לאמר יד עובדי כוכבים שלהם רמה להפיל חללים

מצודת ציון

לחבורים ומושלים: (לב) עוה. מלשון עוות ועקום: אשימנה. מלשון שימה: (לג) פתוחה. שלופה מתערה כי בהיותה בתערה כאילו היא סגורה: להכיל. ענין החזקה וסבל כמו כי מזבח וכו' קטן מהכיל (מ"א ח):

מצודת דוד

ראשך כי לא תמלוך עוד ולא תמשול בישראל: זאת לא זאת. ר"ל הרעה הזאת אשר באה ליהויקים וליהויכין לא היתה כזאת הרעה הבאה עליך כשגלה יהויקים מלך בנו יהויכין וכשגלה יהויכין מלך צדקיהו אחי אביו ממשפחתו אבל אחר שגלה צדקיהו לא נשאר מי מולך ומושל ממשפחתו: השפלה. יהויכין שכבר גלה והושפל אותו אגביה כי מזרעו יצא זרובבל ומלך המשיח: והגבוה. צדקיהו שהוא מולך עתה במעלה ורוממות אותו אשפיל כי יגלה ולא ימלוך מי מזרעו: (לב) עוה עוה אשימנה. את המלכות ההיא אעשה מעוות ומעוקם ועל צדקיהו יאמר וכפל המלה שלש פעמים לומר שעד עולם לא ימלוך מי מזרעו: גם זאת לא היה. ר"ל גם ההגבהה הזאת שיהיה ליהויכין שיצא מזרעו זרובבל לא יהיה הגבהה שלימה עד בוא מזרעו מלך המשיח אשר לו משפט המלוכה ולו אתן הגבהה שלימה: (לג) ואל חרפתם. על חרפתם אשר חרפו את ישראל בעת שהלך נ"נ על ירושלים מפני הקסם: חרב חרב. כפל המלה לחוזק: פתוחה. שלופה היא מתערה לטבח וכאומר הנה גם עליך תעבור: מרוטה להכיל. עוד היא מלוטשת להחזיק ולסבול הרג רב ולמען הרבות ברקה וזוהרה להבהיל אנשים:

בחזות

בָּרָק׃ לד בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסָם־לָךְ כָּזָב לָתֵת אוֹתָךְ אֶל־
צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר־בָּא יוֹמָם בְּעֵת עֲוֺן קֵץ׃ לה הָשַׁב
אֶל־תַּעְרָהּ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתַיִךְ אֶשְׁפֹּט
אֹתָךְ׃ לו וְשָׁפַכְתִּי עָלַיִךְ זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלָיִךְ

רש"י

רבים: למען ברק · למען לא יתחך מראה לפי שלא בחלליה: (לד) בחזות לך שוא · קוסמי עמון חזו לכם שוא לאמר לא יבא שוד עלינו: לתת אותך אל צוארי חללי רשעים · להטעותך ולתת את צוארך כצוארי חללי רשעים של ישראל: אשר בא יומם וגו' · יום שלהם: (לה) השב · כמו השב שהרי הפי"ן רפה המתינו עד שוב חרב שעל ישראל אל תערה ואחר כך כשיגמור נקמתו בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת וגו': (לו) אפיח עליך · לשון נפיחת אש במפוח: אנשים בערים · מנסיגין עצמן בשגעון לחבל ולהשחית: חרשי משחית · אומנין לקטלא · זה ימים רבים שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה עכשיו אני רואה בשינוי לשונות שבה שאין הנביא מדבר אלא על החרב · לתת אותך אל צוארי חללי רשעים וגו' · השב אל תערה וגו' · אפיח עליך וגו' · אינו נופל ל' זה אלא על מתכת וכן חרשי משחית ונראה בעיני שעל נבוכדנאצר נאמרה נבואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר ה' אלהים אל בני עמון ואל חרפתם כלומר שחרפתם שמחרפים היו על נבוכדנצר (בשביל נבוכדנצר) שבני עמון מחרפים את ישראל על שהחריבם נבוכדנצר: (לג) חרב חרב פתוחה · חרב נבוכדנצר הכפולה לבאת בשני הדרכים על ירושלים ועל בני עמון כמו בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון: (לד) בחזות לך שוא בקסם לך

מצודת דוד

(לד) בחזות · בעבור כי חוזי הכוכבים חזו לך שוא ובעבור כי הקוסמים קסמו לך כזב לאמר שלא תשיגם חרב מלך בבל לכן צוה ה' לתת אותך עם צוארי של חללי רשעי ישראל להיות דומה להם אשר שקעה שמשם והצלחתם בעת עשותם את העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה: (לה) השב אל תערה · וכי אשיב החרב אל תערה לבל תהרוג עוד באמת לא יהיה כן כ"א במקום אשר נבראת בארץ מגורך שם אשפוט אותך בחרב מלך בבל: (לו) ושפכתי ·

מצודת ציון

(לד) בחזות · ענין ראיית הכוכבים כמו החוזים בכוכבים (ישעי' מז): אל צוארי · עם צוארי ר"ל דומה להם: בא · ענין שקיעה: יומם · כן תקרא השמש ור"ל שמש הצלחתם: (לה) תערה · הוא תיק החרב: מכורותיך · מגורותיך כמו מכורותיך ומולדותיך (לעיל טז): (לו) זעמי · ענין כעס: עברתי · מל' עברה וקצף: אפיח · ענין

וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בֹּעֲרִים חָרָשֵׁי מַשְׁחִית׃ לז לָאֵשׁ
תִּהְיֶה לְאָכְלָה דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֹא תִזָּכֵרִי כִּי אֲנִי
יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃ כב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים
וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ ג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים
עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ ד בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ

עיין מ"ש

רש"י

כזב · אתה סבור כי על ידי קסמיך של בבל ושוא וכזב אתה מגלית שחרבך נתונה על צוארי חללי הרשעים שבא יומם בגזרה מלפני בעת תשלום את קצם : (לה) השב אל תערה · כלומר העת יבא שתשוב אל תערך ותקבל החרב פורענותה מיד מלכי מדי ואז אפיח עליך באש עברתי ותהיה נתונה ביד נפתים שוטים שהם חרשי משחית שיבואו לחדדך ולמורטך כאשר מאז ושחיתוך : (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר : (ב) התשפוט את עיר הדמים · ירושלים : והודעתה · מפיק ה"א והודעת אותה : (ג) עיר שופכת דם בתוכה לבא עתה · הרי זה מקרא מסורס וזהו פירוש עיר שופכת דם בתוכה אמר ה' אלהים לבוא עתה : ועשתה גלולים · כמו ואשר עשתה

מצודת ציון

נשיבת האויר להבעיר האש: בוערים · מבעירים אש : חרשי משחית · אומני השחתה: כב (ב) התשפוט · ענין ויכוח : (ג) עתה · מלשון עת וזמן : (ד) אשמת · מל' אשמה

מצודת דוד

פס אשפוך עליך זעמי : באש עברתי · באש הבוערה שאביא עליך אפיח בה להבעירה ולהלהיבה ר"ל בכל פעם תגבר העברה והזעם : אנשים בוערים · יודעים להבעיר את האש : חרשי משחית · אומנים בקיאים במלאכת ההשחתה : (לז) לאש · שיבעירו הכשדים : בתוך הארץ · יהיה נבלע בארץ לבל יהיה נראה לעינים ולכן לא תהיה מוזכרת ממי לקחת נקמתך : כי אני ה' דברתי · לכן כן יהיה : כב (ב) התשפוט · בה"א השאלה ר"ל האם רוצה אתה להתווכח עם אנשי עיר הדמים השופכת דם אנשים נקיים : והודעתה · אז הודע להם בהויכוח את כל תועבותיה : (ג) עיר שופכת דם · ר"ל זאת העיר שבעבור שהיו אנשיה שופכים דם בתוכה סבבה העדה לבוא עתה וזמן תשלום גמולה : ועשתה · ועוד עשתה עליה דברים תעובים ומאוסים כגלל של רעי למען טמא את העיר הזאת להרחיקה מעל פני : (ד) אשמת · נעשית בעלת אשמה ;

אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ
עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃
ה הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם
רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ ו הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ
בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃ ז אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ
בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ ח קָדָשַׁי בָּזִית
וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ׃ ט אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן
שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃

רש"י

גלוים וגו': (ד) עד שנותיך. גזירת ונושנתם (דברים ד) בגי' שאמר משה: וקלסה. דבה שהכל נדברים בין פרלרי"ן בלע"ז: (ה) יתקלסו בך. ומה היא הקלסות טמאת השם זו היא שטמאה את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים ליוצרם וגרמו עצמם להקרות עם טמא שפתים (ישעיה ו): (ו) איש לזרועו. כל דאלים גבר: (ז) אב ואם הקלו בך. כל התועבות שבפרשת קדושים תהיו שהוזהר עליהם נמנו כאן: (ח) קדשי בזית. ולא כמו שאמרתי לרצונכם תזבחו (ויקרא י"ט): (ט) ואל ההרים אכלו בך. ובטוריא פלחו בין לטעותא: זמה עשו. עצות של רשעה:

מצודת דוד

טמאת. את העיר: ותקריבי ימיך. בעצמך הקרבת ימי הגמול והתשלומין: ותבוא וגו'. כפל הדבר במ"ש: על כן. בעבור עונך מסרתיך אל העמים שיתרפו אותך וילעיבו בך: (ה) יתקלסו בך. ילעגו עליך: טמאת השם. אתה ישראל שטמאת שמך בעשות מעשים כאלה ואתה בעלת רבת המהומה הנשמע מצעקת יללת הנעשקים בך: (ו) איש לזרועו. הנשיאים היו בך כ"א לפי כח זרועו ומבלי מעשה היושר: למען שפך דם. עם כח הזרוע: (ז) לגר עשו בעושק. ר"ל כל מה שעשו עם הגר עשו בעושק ובגזל: (ט) למען שפך דם. כוונת הרכילות היה למען יפית את הנאמר עליו: ואל ההרים.

מצודת ציון

ורשע: וקלסה. ענין לעג כמו להרפה ולקלס (ירמיה כ): (ה) רבת. מל' רבוי: המהומה. ענין הרעשת קול: (ז) הקלו. מלשון קלות ובזיון: הונו. מל' אונאה ועושק הממון: (ח) חללת. מל' חול והוא הפך הקודש: (ט) רכיל. ענין לה"ר: ואל ההרים. בההרים אל במקום בי"ת: זמה. ענינו גנות ורשע כמו כי זמה עשו (הושע ו):

י עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ: יא וְאִישׁ ׀
אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא
בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ: יב שֹׁחַד
לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ ׀ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי
רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: יג וְהִנֵּה
הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ
בְּתוֹכֵךְ: יד הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר
אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי: טו וַהֲפִיצוֹתִי
אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ:

רש"י

(יב) ותבצעי רעיך בעושק · העשרת את אוהביך בעושק שעשקת מן העניים לשון אחר ותבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ ה' (תהלים י') וכה פתרונו ותגזלי לרעיך בעושק: (יג) הכיתי כפי · לצעקתי ווי וקינה: אל בצעך · כאן למדנו שהגזל קשה מן הכל שעליו נחתם גזר דין: (יד) אשר אני עושה אותך · פועל לך כפעלך: (טו) והתמותי ·

מצודת ציון

(י) ענו · ר"ל אנסו ולכן תחשב לה לענוי: (יב) ותבצעי · כן נקרא חמדת העושר כמו ויטו אחרי הבצע (ש"א ח): (יג) בצעך · כן נקרא גם העושק כמו בוצע בצע רע לביתו (חבקוק ב): (טו) וזריתיך · ענין פזור: והתמותי · מל' תם והשלמה

מצודת דוד

בההרים אכלו מהקרובות שעבודת כוכבים הנזבחים שמה: (י) ערות אב וגו' · ר"ל נאפו עם אשת אביהם: טמאת הנדה · ר"ל הנדה בטומאתה אנסו למשכב הזנות: (יא) את אשת רעהו · עם אשת רעהו עשה תועבה לזנות עמה: בזמה · במחשבת זנות ורשע: ענה בך · אנסה לזנות:

(יב) למען שפך דם · כי מפני השוחד הרגו נפשות נקיים: נשך ותרבית · לשון נשך אמור בכסף ותרבית באוכל: ותבצעי רעיך · עם העושק שעשקת העשרת את רעיך עובדי כוכבים להיות בעזרתך מול האויב ואותי שכחת ולא בטחת בי: (יג) הכיתי כפי · זה בזה דרך לצער על הגזל אשר עשית ועל הדם הנקי הנשפך בתוכך: (יד) היעמוד לבך · על עמדו להתחזק: אם תחזקנה ידיך · לעשות גבורות מלחמה בעת בוא הימים ימי הגמול אשר אני עושה עמך: ועשיתי · נכון הדבר בידי כאילו כבר עשיתי: (טו) והתמותי · בזה אמרק ואכלה

טז וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יז וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יח בֶּן־אָדָם הָיוּ־לִי בֵית־יִשְׂרָאֵל
לְסִוג לסיג קרי כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר
סִגִים כֶּסֶף הָיוּ׃ יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הֱיוֹת
כֻּלְּכֶם לְסִגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ׃
כ קְבֻצַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֶל־תּוֹךְ כּוּר
לָפַחַת־עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ כֵּן אֶקְבֹּץ בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי
וְהִנַּחְתִּי וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם׃ כא וְכִנַּסְתִּי אֶתְכֶם וְנָפַחְתִּי

רש"י

וכליתי: (טז) ונחלת בך · תתחלחלי בעצמך על מה שעשית: (יח) לסיג · תערובות פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצורפו: כור · שצורפין בו זהב: (כ) קבוצת כסף · כאשר יקבוץ הצורף את כל הסיגים אל תוך כור: לפחת · לנפח: להנתיך · וילקת מתרגם ותתיך:

מצודת דוד

טומאתך ממך: (טז) ונחלת בך · היה מחוללת בעונך בפני הגוים ואז תדע שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (יח) לסיג · מתחלה כשהוצאתים ממצרים היו משובחים ככסף וכאשר נתתים בכור ר"ל כאשר הבאתים אל הארץ נהפכה להיות סיג כי קלקלו מעשיהם: כלם · כל בית ישראל נעשו בתוך הכור נחשת ובדיל וגו' ר"ל כולם קלקלו בארצם עם כי יש התחלפות מה ברשעם בפחות ויתר מ"מ כולם היו כסיגים אל מול הכסף אין אחד בהם מיישר דרכו כאשר מתחלה: (יט) תוך ירושלים · להנתיך אתכם שמה כאילו היא הכור: (כ) קבוצת כסף · כמו שמקבלים כסף ונחשת וגו' המעורבים זה בזה אשר יקבלו אותם לאספם אל תוך הכור לנשב עליו אש להבעירו למען יותך הכל וישרף וישאר הכסף מזוקק ונקי כן אקבץ אתכם באפי ואניח אתכם בתוך העיר ואתיך אתכם להיות נמסים ונמקים בצרת המצור: (כא) וכנסתי · אל תוך העיר וכפל הדבר במ"ש: ונפחתי · אנשב עליכם באש עברתי ר"ל בכל פעם

מצודת ציון

וכליון: (טז) ונחלת · מלשון חלול: (יח) לסיג · כן נקרא פסולת הכסף כמו הגו סיגים מכסף (משלי כה): נחושת ובדיל וגו' · שמות מיני מתכות מחולפים: כור · כן שם הכלי שמזקקין בו הכסף והזהב כמו וכור לזהב (שם יז): (כ) לפחת · מלשון הפחה ונשיבה: להנתיך · מלשון התכה ויציקה: (כא) וכנסתי · מל' הכנסה: ונפחתי · מל' הפחה:

אגדיל

עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ׃ כב כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף
בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁפַכְתִּי
חֲמָתִי עֲלֵיכֶם׃ כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כד בֶּן־אָדָם
אֱמָר־לָהּ אַתְּ אֶרֶץ לֹא מְטֹהָרָה הִיא לֹא גֻשְׁמָהּ בְּיוֹם זָעַם׃
כה קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ בְּתוֹכָהּ כַּאֲרִי שׁוֹאֵג טֹרֵף טָרֶף נֶפֶשׁ
אָכָלוּ חֹסֶן וִיקָר יִקָּחוּ אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ בְתוֹכָהּ׃ כו כֹּהֲנֶיהָ
חָמְסוּ תוֹרָתִי וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ

רש"י　　עיין מ"ש

(כד) לא גושמה ביום זעם · לא נתן גשם הראוי לה לטהר ביום זעם ופירוש הדבר כתרגומו ולא איתעבידו בה עובדין טבין דיגין עלה ביום לווט : (כה) קשר נביאיה · נקשרים יחד בעלה רעה : נפש אכלו · שהיו נוטלין שוחד ומחזיקין ידי מרעים להרוג ולשלול ולבוז ונבאין להם שלום : חוסן · ממון : (כו) חמסו תורתי · עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד :

מצודת ציון

עברתי · מל' עברה וזעם: ונתכתם · מל' התכה : (כד) גושמה · מל' גשם ומטר : (כה) קשר · ענין אגודה בהסכמה אחת : חוסן · ענין הוזק כמו וחסון הוא כאלונים (עמוס ב'): ויקר · ענין כבוד: (כו) חמסו · ענין הסרה כמו נחמסו עקביך (ירמיה י"ג) : ויחללו · ענין בזיון :

מצודת דוד

אגדיל הצרה ותהיו נמסים בתוכה : (כב) כהתוך כסף · כמו התכת הכסף בתוך הכור כן תותכו בתוך העיר בצרת המצור : וידעתם · אז תדעו שאני ה' שפכתי חמתי עליכם ובגמול בא ולא במקרה : (כד) אמר לה · על ירושלים : לא מטהרה היא · לא עשית תשובה לטהר עצמך מן עונך לכן לא ירד בה הגשם ביום זעם ה' וחרון אפו וכמ"ש וחרה אף ה' וגו' ולא יהיה מטר (דברים י"א) : (כה) קשר נביאיה · בתוך העיר יש קשר נביאי השקר המתנבאים על השלום : כארי שואג · כמו הארי השואג בקול להטיל אימה ואח"ז טורף טרף כן המה מבהילים האנשים בקולם ודבריהם ובזה הם מסיתים וטורפים אותם מן העולם : נפש אכלו · אוכלים הנפשות ולוקחים מהם החוזק והיקר ומרבים האלמנות כי יהרגו אנשיהן ר"ל הם מסבבים כל אלה כי בהשענם על דבריהם ימאנו לעשות תשובה ובאה הפורעניות בעונם : (כו) חמסו תורתי · הסירו תורתי מהם כי לא למדו עמהם ועל הכהנים ללמד התורה כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב') : ויחללו · בזו קדשי

ולא

וּבֵין־הַטָּמֵא לְטָהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ
עֵינֵיהֶם וָאֵחַל בְּתוֹכָם : כז שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כִּזְאֵבִים טֹרְפֵי
טָרֶף לִשְׁפָּךְ־דָּם לְאַבֵּד נְפָשׁוֹת לְמַעַן בְּצֹעַ בָּצַע : כח וּנְבִיאֶיהָ
טָחוּ לָהֶם תָּפֵל חֹזִים שָׁוְא וְקֹסְמִים לָהֶם כָּזָב אֹמְרִים כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וַיהוָה לֹא דִבֵּר : כט עַם הָאָרֶץ עָשְׁקוּ
עֹשֶׁק וְגָזְלוּ גָּזֵל וְעָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנוּ וְאֶת־הַגֵּר עָשְׁקוּ בְּלֹא
מִשְׁפָּט : ל וָאֲבַקֵּשׁ מֵהֶם אִישׁ גֹּדֵר־גָּדֵר וְעֹמֵד בַּפֶּרֶץ
לְפָנַי בְּעַד הָאָרֶץ לְבִלְתִּי שַׁחֲתָהּ וְלֹא מָצָאתִי : לא וָאֶשְׁפֹּךְ

רש"י

ואחל · ונתחללתי : (כז) למען בצוע בצע · לחטוף ממון : (כח) טחו להם תפל · דומין לטוחי בנין בטיט שאינו מעובד כל צרכו שאין בו תבן והוא נשבר מאליו כשבא עליו גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תקון :

מצודת דוד

ולא עשו הבדל והפרש בין דבר קדש לדבר חולין : לא הודיעו · ההבדל שביניהם : ומשבתותי · מחלול השבתו׳ העלימו עין ולא מיחו בהמחללי׳ אותה : ואחל בתוכם · נעשיתי ביניהם מחולל ולא מקודש : (כז) שריה · השרים אשר בקרבה המה כזאבים כי ישרפו טרף לשפך דם לאבד נפשות למען יגזלו מהם את העושר : (כח) ונביאיה · נביאי השקר : טחו להם תפל · על הכותל שעשו טחים טיט תפל שאינו מתוקן כהלכתו ליפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפים נבואת שקריהם במליצה נאותה ומזויפת להיות מקובל על הלב : חוזים שוא · מתנבאים בשוא ומגידים להם קסמים בכזב : אומרים · בדבריהם אומרים בשם ה׳ כה אמר ה׳ אבל ה׳ לא דבר בם והמה מכחשים : (כט) עשקו עשק · זה עושק הגוף במכות וכדומה : הונו · עם כי מהראוי לתת להם צדקה הם לא נתנו ועוד לקחו משלהם : ואת הגר עשקו · עם כי ראוי לאהבו : בלא משפט · כל אלה נעשה בסבת העדר המשפט ואיש כל הישר בעיניו יעשה : (ל) ואבקש מהם · בקשתי ביניהם איש גודר גדר הפרצה לבל יבא האויב העירה או מי לעמוד בפרץ לבלי תת לבא ר"ל בקשתי מי מחזיר את ישראל בתשובה או מי עומד בתפלה לפני עליהם לבל אשחיתם והנה לא מצאתי : (לא) ואשפוך · לכן אשפוך עליהם

מצודת ציון

ואחל · מל׳ חלול : (כח) טחו · ענין מריחה לסתום הנקב : תפל · כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל וכן והנם טחים אותו תפל (לעיל י"ג) : חוזים · מתנבאים : (כט) הונו · מל׳ אונאה ועושק ממון : (ל) גודר גדר · הכותל תקרא גדר : בפרץ ·

עֲלֵיהֶם֙ זַעְמִ֔י בְּאֵ֥שׁ עֶבְרָתִ֖י כִּלִּיתִ֑ים דַּרְכָּם֙ בְּרֹאשָׁ֣ם נָתַ֔תִּי
נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יֱהֹוִֽה׃ כג א וַיְהִ֥י דְבַר־יְהֹוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃
ב בֶּן־אָדָ֕ם שְׁתַּ֖יִם נָשִׁ֑ים בְּנ֥וֹת אֵם־אַחַ֖ת הָיֽוּ׃ ג וַתִּזְנֶ֣ינָה
בְמִצְרַ֔יִם בִּנְעוּרֵיהֶ֖ן זָנ֑וּ שָׁ֚מָּה מֹעֲכ֣וּ שְׁדֵיהֶ֔ן וְשָׁ֣ם עִשּׂ֔וּ
דַּדֵּ֖י בְּתוּלֵיהֶֽן׃ ד וּשְׁמוֹתָ֗ן אָהֳלָ֤ה הַגְּדוֹלָה֙ וְאָהֳלִיבָ֣ה אֲחוֹתָ֔הּ
וַתִּהְיֶ֣ינָה לִ֔י וַתֵּלַ֖דְנָה בָּנִ֣ים וּבָנ֑וֹת וּשְׁמוֹתָ֕ן שֹׁמְר֣וֹן אָהֳלָ֔ה

רש"י

(ב) שתים נשים · תרתין מדינן דאינון כתרתין נשין: בנות אם אחת · שתיהן מכנסיה אחת נחלקו לשתים בימי רחבעם: (ג) שמה מועכו · בני מצרים את שדיהם ל' ומעוך (ויקרא כב): ושם עשו · המצריים את דדי בתוליהן כלומר למדום את דרכי תועבותם · עשו אוטיינירי"נט בלע"ז: (ד) ושמותן · בכינוי אהלה ואהליבה: ושמותן הראשונים · שומרון היא שאני מכנה אהלה שנעשית אהל מתחלה לעגלי ירבעם ובית הבעל לאחאב ואע"פ ששומרון לא נבנתה אלא בימי עמרי קורא

מצודת ציון

שבר הכותל: (לא) עברתי · מלשון עברה וזעם: כליתים · מל' כליון: כג (ג) מעכו · ענין סחיטה וכתישה במשמוש היד ודוגמתו ומעוך וכתות (ויקרא כ"ב): שדיהן · הם דדי האשה: עשו · גם הוא ענין סחיטה וכתישה במשמוש היד וכן הנני עושה את כל מעניך (צפניה ג):

מצודת דוד

זעמי והכלם באש עברתי וגמול דרכם אתן בראשם: כג (ב) שתים נשים · ר"ל שתי מלכיות באו מכנסיה אחת והם מלכות יהודה ומלכות אפרים: (ג) ותזנינה · בעת נעוריהן כשהיו במצרים זנו עמהם: שמה · בהיותן במצרים מעכו הנואפים את שדיהן והוא ענין התחלת הזנות ובדרז"ל וכי מה עשה לה ערבי הלז וכי מפני שמיפך לה בין דדים וכו' (כתובות ל"ו): עשו · המצרים משמשו וכתשו הדדים בעודן בתולות והוא כפל ענין במ"ש ור"ל עוד היו במצרים התחילו לעבוד עבודת כוכבים של מצרים ולפי שעשו שם דבר מועט לכן אמר מעכו ועשו שאין בה זנות ממש: (ד) ושמותן · בשם הכנוי: אהלה הגדולה · הגדולה שבהן נקראת אהלה · ואהליבה היה שם אחותה הנטפלת עליה הקטנה ממנה: ותהיינה לי · לקחתי אותן לי לנשים: ושמותן · העצמי שומרון אהלה זו שהיה שם הכנוי שלה אהלה שם העצמי הוא שומרון ונקראה אהלה ע"ש שהיה בה אוהל לעגלי הזהב וכאומר אהל שלה ואין לי חלק בה: אהליבה · ע"ש שהיה אהלי בה והוא בהמ"ק ור"ל לקחתים לי לעם והם פרו ורבו וגדלו והצליחו

וִירוּשָׁלַ͏ִם אָהֳלִיבָה׃ ה וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי וַתַּעְגַּב עַל־
מְאַהֲבֶיהָ אֶל־אַשּׁוּר קְרוֹבִים׃ ו לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת פַּחוֹת
וּסְגָנִים בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים׃ ז וַתִּתֵּן
תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם מִבְחַר בְּנֵי־אַשּׁוּר כֻּלָּם וּבְכֹל אֲשֶׁר־עָגְבָה
בְּכָל־גִּלּוּלֵיהֶם נִטְמָאָה׃ ח וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ מִמִּצְרַיִם לֹא
עָזָבָה כִּי אוֹתָהּ שָׁכְבוּ בִנְעוּרֶיהָ וְהֵמָּה עִשּׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֶיהָ

ר ש " י עיין מ"ש

את מלכי ישראל על שמה שמשכנית נעשית ראש : אהליבה · על שם שאהלי היה בה ומקדשי . (ה) ותעגב · ותתאוה איסויר"א בלע"ז נ"א דישפיר"א : אל אשור קרובים · שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גד (מלכים ב ט"ו) שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכה בידו והנביא מדמה הדבר לאשה מנאפת שאם היו עובדים להקב"ה לא נצטרכו למלכי אשור : (ז) ותתן תזנותיה עליהם · לב ניאופים ורוח זנונים נתנה עליהם שהיתה מתאוה להם : ובכל אשר עגבה וגו׳ · בכל העובדי כוכבים אשר נשתתפה עמהם למדה דרכיהם ונטמאה בגלוליהם: (ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה · גם על מלכי מצרים סמכו שמצינו (שם יז) בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים : כי אותה שכבו וגו׳ · ומאז וישפכו תזנותם עליה תאות זנונים נכנס בה מימי נעוריה:

מצודת דוד

(ה) ותעגב · חשקה חשק הזנות על תאות מאהביה ותוזר ומפרש חשקה היה על בני אשור כאילו היו קרובים אליה : (ו) לבושי תכלת · לפי שהיו מלובשים בצבע תכלת והיו פחות וסגנים וכולם היו בחורים חמודים ופרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים ולא הולכי רגל : (ז) ותתן תזנותיה עליהם · רצה לומר לכן נתנה רוח זנונים עליהם וחשקה להם לכל הנבחרים מבני אשור : ובכל אשר עגבה · ולכל מי שחשקה נטמאה בכל תועבותיהם המאוסים כגלל של רעי כי כן זנתה ונאפה עמהם רצה לומר סרחה מעלי וחשקה לפסילי אשור בראותם מרבית הצלחתם וכמו שחשקה כן עשתה ועבדה לפסיליהם : (ח) ואת תזנותיה ממצרים · חשק הזנות שהיה לה ממצרים לא עזבה כי בני מצרים שכבו עמה בנעוריה בדרך היתר והמה משמשו וכתשו דדיה בעודה בתולה ולכן נתקעה אהבתם בלבם וגם הם שפכו תאות זנותם עליה מאז ולכן לא עזבה אותם ר"ל שלא עזבה פסילי מצרים על כי הורגלה בהם מאז :

מצודת ציון

וסגנים : (ה) ותעגב · כן יקרא חשק הזנות כמו מאסו בך עוגבים (ירמיה ד) : (ו) תכלת · שם צבע חשוב : פחות

וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ׃ ט לָכֵן נְתַתִּיהָ בְּיַד־מְאַהֲבֶיהָ
בְּיַד בְּנֵי אַשּׁוּר אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם׃ י הֵמָּה גִּלּוּ עֶרְוָתָהּ
בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ לָקָחוּ וְאוֹתָהּ בַּחֶרֶב הָרָגוּ וַתְּהִי־שֵׁם לַנָּשִׁים
וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ׃ יא וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ אָהֳלִיבָה וַתַּשְׁחֵת
עַגְבָתָהּ מִמֶּנָּה וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ מִזְּנוּנֵי אֲחוֹתָהּ׃ יב אֶל־בְּנֵי
אַשּׁוּר עָגָבָה פַּחוֹת וּסְגָנִים קְרֹבִים לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל פָּרָשִׁים
רֹכְבֵי סוּסִים בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם׃ יג וָאֵרֶא כִּי נִטְמָאָה דֶּרֶךְ

רש"י

(ט) לכן נתתיה וגו׳ · שבא סנחריב והגלה אותם: (י) ותהי שם לנשים · לוקח מהן קללה לכל הנואפות להוסר ממנה ראו מה עלתה בפלונית על זמתה: ושפוטים · כמו שפטים יושטישא"ש בלע"ז: (יא) ותרא אחותה אהליבה· את כל הרעה אשר באה לאחותה על זנוניה ולא יראה: ותשחת עגבתה · תאותה זויט"ר בלע"ז: (יב) אל בני אשור עגבה · זו אחז

מצודת ציון

וסגנים · ענין שרה: (יב) מכלול · מלשון כל ורצה לומר כלול בכל היופי

מצודת דוד

(ט) נתתיה · מסרתי אותה ביד מאהביה ולתוספת ביאור אמר ביד בני אשור אשר חשקה להם: (י) המה · עם כי היו אהובים עכ"ז עשו בה משפט וגלו ערותה וזהו הקלון שעושים לאשה זונה שמפשיטים בגדיה ומוליכים אותה ערומה בפני הבריות: לקחו · בשבי: ותהי שם לנשים · הדבר הזה היה תועלת להיות שם ופרסום לנשים לבל יעשו כמעשיה וגם היה תועלת לעשות בה משפט הגמול הראוי ור"ל המקום מסרה ביד אשור ובזו ותללו את כבודה ומתחלה לקחו בניה ובנותיה והם בני גד ובני ראובן שגלו תחלה ואח"כ זבולון ואח"כ נפתלי שגלו אחריהם ואח"ז הגלו את שומרון ראש המלוכה שנקראת בשם אהלה ונעשה לה-כזאת למען יוסר יהודה ולמען תשלום שכר גמול העון: (יא) ותרא · ראתה את כל הרעה הבאה על אחותה אהלה ולא לקחה מוסר והשחיתה בדבר עון חשקה יותר ממנה ואת דבר הזנות השחיתה יותר מזנוני אחותה: (יב) אל בני אשור · חשקה אל בני אשור על כי היו פחות וסגנים וכאילו היו קרובים אליה: לבושי מכלול · ועל כי היו מלובשים במלבושים הכלולים בכל מיני יופי והיו פרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים וכולם היו בחורי חמד לזה חשקה להם: (יג) וארא · ראיתי כמו שחשקה להם כן זינתה בפועל ונטמאה ודרך אחד לשתיהן כמו שעשתה אהלה כן עשתה אהליבה ר"ל גם היא חשקה לפסילי אשור בעבור מרבית הצלחתם

וכמו

אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן׃ יד וַתּוֹסֶף אֶל־תַּזְנוּתֶיהָ וַתֵּרֶא אַנְשֵׁי
מְחֻקֶּה עַל־הַקִּיר צַלְמֵי כַשְׂדִּיים כשדים ק׳ חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר׃
טו חֲגוֹרֵי אֵזוֹר בְּמָתְנֵיהֶם סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרָאשֵׁיהֶם מַרְאֵה
שָׁלִשִׁים כֻּלָּם דְּמוּת בְּנֵי־בָבֶל כַּשְׂדִּים אֶרֶץ מוֹלַדְתָּם׃
טז וַתַּעְגַּב ותעגבה קרי עֲלֵיהֶם לְמַרְאֵה עֵינֶיהָ וַתִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֲלֵיהֶם כַּשְׂדִּימָה׃ יז וַיָּבֹאוּ אֵלֶיהָ בְנֵי־בָבֶל לְמִשְׁכַּב

רש״י

(יד) ותוסף אל תזנותיה· להתאוות ששלח אל מלך אשור לעזרה (שם טו): מחוקה על הקיר· בששר· וכואת לצורות שלא ראתה אותם אלא דמותם לא עשתה אהותה: צלמי כשדים· דמות אנשי כשדים שמשונין בלבושיהון: בששר· מיני ציור: (טו) חגורי אזור· כן דרך לבושי השרים: סרוחי טבולים· יתירי כובעים גדולים ומנחם פירש כמו ויטבלו את הכתונת בדם (בראשית לד) ופתרונו סרוחי טבולים כן הוא סרח העודף מן המצנפת צבועה· טבולים אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין וכן ת״י מחתין קולסין: שלישים· גבורים: (טז) למראה עיניה· בשביל שראתה דמות צורתן: (יז) ויבאו אליה בני בבל למשכב דודים· כרתו יחד ברית ואומר אני שזה נאמר על חזקיה ששמח על מלאכי מרודך בלאדן (ישעיה לט) והאכילן על שולחנו והראם את כל בית נכותו ודוגמא שאמר הנביא אנשי מחוקה על הקיר לפי שמארץ רחוקה באו ולא היו בני כשדים רגילים אצלם כמו שנאמר

מצודת דוד

וכמו שחקקה כן עבדה להם: (יד) ותוסף· עוד הוסיפה על תזנותיה לחשוק למי שלא ראתה בעיניה ורק כשראתה אנשים הקוקים על הקיר צלמי אנשי כשדים מצויירים בצבע הששר: (טו) חגורי אזור· כאילו חגורים על מתניהם באזור וכאילו בראשיהם מצנפות גדולות עודפות ותלולות מאחוריהם והמה היו טבולים ושרוים בתוך צבעונים: מראה שלישים כולם· כל צלמי הכשדים היו ממראה שרים ומושלים: דמות· זה היה דמות בני בבל היושבים בכשדים ארץ מולדתם: (טז) ותעגבה· חשקה להם בעבור מראה עיניה שראתה יופי צלמי צורתם ומלבושיהם: ותשלח וגו׳· פיתוהו לזנות עמה: (יז) למשכב דודים· לשכב עמה

מצודת ציון

וכן מכלל יופי (תהלים נ): (יד) אנשי· כמו אנשים: מחוקה· מלשון הקיקה וציור: הקיר· הכותל: צלמי· דמות וצורה: בששר· שם מין צבע הטוב וכן ומשוח בששר (ירמיה כב): (טו) אזור· חגורה: סרוחי· ענין עודף ויתרון כמו וסרח העודף (שמות כו): טבולים· מלשון טבילה ור״ל שרויים: שלישים· שרים כמו

דֹדִים וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּתַזְנוּתָם וַתִּטְמָא־בָם וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ
מֵהֶם׃ יח וַתְּגַל תַּזְנוּתֶיהָ וַתְּגַל אֶת־עֶרְוָתָהּ וַתֵּקַע נַפְשִׁי
מֵעָלֶיהָ כַּאֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל אֲחוֹתָהּ׃ יט וַתַּרְבֶּה
אֶת־תַּזְנוּתֶיהָ לִזְכֹּר אֶת־יְמֵי נְעוּרֶיהָ אֲשֶׁר זָנְתָה בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ כ וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם אֲשֶׁר בְּשַׂר־חֲמוֹרִים

רש"י

שם מארץ רחוקה באו אלי ובשביל ראות פניהם פעם אחת נתגבה עליו והקפיד הקב"ה על הדבר כמה שנאמר הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתך וגו' (שם) ובדברי הימים (ב ל"ה) ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף גדול וגו': ותקע נפשה מהם. שמרד בהם יהויקים וצדקיהו. ותקע אשלוקי"ר בלע"ז. ותקע כמו (בראשית לב) ותקע כף ירך יעקב. הוקעה. לשון חבור ותקיעת עץ בארץ הוא וכן כהשתלפו מן הארץ יפול בו ל' קעייה כאשר תאמר ותשרש שרשיה (תהלים פ) לשון קליטה וכל תבואתי תשרש לשון עקור וכן בסעיפים פוריה (ישעיה י) ל' ענפים ומסעף פארה (שם י) לשון קוצץ ענפי סעץ ופארותיו: (יט) לזכור את ימי נעוריה. עלתה על לבה תאות בני מצרים ששלח צדקיהו אליה שנאמר (לעיל יז) וימרד בו לשלוח מלאכיו מצרימה: (כ) ותעגבה על פלגשיהם. על פלגשותם להיות להם לפלגש: אשר בשר חמורים. אבר תשמיש:

מצודת ציון

ומבחר שלישיו (שם טו): (יז) דודים. ענין אהבה וחיבה: ותקע. ענין הסרה כמו ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב): נפשה. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג): (יח) ותגל. מלשון גלוי: (כ) על פלגשיהם. כמו אל פלגשיהם: בשר. כן נקרא אבר המשגל וכן כי יהיה זב

מצודת דוד

כדרך אהבה וחיבה וטמאו אותה במשכב הזנות: ותטמא בם. וכאשר נטמאה גם נמשכה אחריהם וסרה מעצמה רצונה מסבת האהבה להם ר"ל מגודל האהבה לא נשאר בה רצון כי הכל עשתה כפי רצונם: (יח) ותגל תזנותיה. וכאשר גלתה זנותה לעשות בפרסום וגלתה את בשר ערותה להראות חשק מנאפים: ותקע. אז סרה נפשי ורצוני מאליה והיתה שנואה בעיני כמו שסרה נפשי מעל אחותה אהלה ושנאתיה ור"ל כששמעה הצלחת הכשדים ומרבית עוצמם שלחה אליהם מלאכים לקבל פסיליהם לאלוה ומאוד נמשכה אחריהם ובעבור זה סרה נפשי ממנה כמו שסרה מאהלה: (יט) ותרבה. והיא הרבתה עוד את תזנותיה לזכור את הנעשה בימי נעוריה אשר זנתה בארץ מצרים: (כ) ותעגבה. חשקה אל פלגשותם להיות להם לפלגש המוכנת למשכב המשגל: אשר וגו'. על אשר אבר התשמיש שלהם גדול כשל חמור וזרמת הזרע שלהם מרובה כזרם

בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם׃ כא וַתִּפְקְדִי אֵת זִמַּת
נְעוּרָיִךְ בַּעְשׂוֹת מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרָיִךְ׃ כב לָכֵן
אָהֳלִיבָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהֹוִה הִנְנִי מֵעִיר אֶת־מְאַהֲבַיִךְ
עָלַיִךְ אֵת אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם וַהֲבֵאתִים עָלַיִךְ מִסָּבִיב׃
כג בְּנֵי בָבֶל וְכָל־כַּשְׂדִּים פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ כָּל־בְּנֵי אַשּׁוּר
אוֹתָם בַּחוּרֵי חֶמֶד פַּחוֹת וּסְגָנִים כֻּלָּם שָׁלִשִׁים וּקְרוּאִים
רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם׃ כד וּבָאוּ עָלַיִךְ הֹצֶן רֶכֶב וְגַלְגַּל וּבִקְהַל

רש"י

וזרמת סוסים · לשון רבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר מאשר כל הזכרים שבבהמה : זרמת · קלות הזרע כמו זרם מים עבר (חבקוק ג) : (כא) ותפקדי · ותזכרי : בעשות · לשון כתישה : (כב) את מאהביך · את כשדים אשר ערבו על חזקיהו : את אשר נקעה נפשך מהם · אשר חזר לצדקיהו ושנאם ומרד בהם : (כג) פקוד ושוע וקוע · ת"י שם מדינות ומקרא מסייעו (בספר ירמיה נ) על הארץ מרתים עלה עליה ועל יושבי פקוד והפותרים אומרים לשון פקידים ושרים ושלטונים : וקרואים · שמוכ"ן בלע"ז : (כד) הוצן · פירש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר

מצודת דוד

שפיכת זרע הסוסים ודרך זונה מופלגת בתכלית ההפקר להתאוות כאלה : (כא) ותפקדי · זכרת את הזמה שעשית בנעוריך בעת שהיו דדיך מעוכים וכתושים במשמוש היד מבני מצרים : למען שדי נעוריך · למען השדים שהיו מעוכים בידם בימי נעוריך לכן חשקת עוד בהם וכפל הדבר במ"ש ור"ל שעבדה גם אלהי מצרים וזכרה מה שהורגלה בהם מאז : (כב) הנני מעיר וגו' · אעיר עליך לבות מאהביך את אשר נמשכת אחריהם וסרה רצונך מעלמך מסבת האהבה להם וגם נשאר בך רצון טוב על עשית כפי רצונם : והבאתים · אותם אביא עליך להלחם בך בכל סביביך : (כג) בני בבל וגו' · עכשיו יפרש מי הם הבאים : אותם · יבואו עמהם : (כד) הצן · בסוגן וכו' · והוא שם כללי לכל כלי המלחמה : רכב

מצודת ציון

מבשרו (ויקרא טו) : וזרמת · מרוצת המים יקרא זרם כמו כזרם מים (ישעיה כח) והושאל על שפיכת הזרע : (כא) ותפקדי · ענין זכרון כמו מימים רבים תפקד (לקמן לח) : בעשות · ענין מעיכה וכתישה במשמוש היד : (כב) מעיר · מלשון התעוררות : נקעה · סרה : נפשך · רצונך : (כג) פקוד וגו' · שמות עיירות בבבל : אותם · עמהם : פחות וסגנים · מין שררה : שלישים · שרים ומושלים : וקרואים · ר"ל גדולים הנקראים לכל דבר חשיבות וכן נשיאי עדה קריאי מועד (במדבר טז) : (כד) הוצן · ת"י במאני זיינא :

עַמִּים צִנָּה וּמָגֵן וְקוֹבַע יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב וְנָתַתִּי לִפְנֵיהֶם
מִשְׁפָּט וּשְׁפָטוּךְ בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם׃ כה וְנָתַתִּי קִנְאָתִי בָּךְ
וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּחֵמָה אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ יָסִירוּ וְאַחֲרִיתֵךְ בַּחֶרֶב
תִּפּוֹל הֵמָּה בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ יִקָּחוּ וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל בָּאֵשׁ׃
כו וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת־בְּגָדָיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ׃ כז וְהִשְׁבַּתִּי
זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ וְאֶת־זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִשְׂאִי עֵינַיִךְ
אֲלֵיהֶם וּמִצְרַיִם לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כח כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי

רש"י

לשון הקפות מחנות כמו ולצנינם בצדיכם (במדבר לג) ולמסיריין מקפניכון הוא מנחם פירשו כמו צנה וסוחרה אמתו (תהלים צא) ואין דונש מודה לו והתרגום שתרגם וייתון עלך במאני זיינא מסייע לדונש · הוצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן (ישעיה מט) שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן כאן ועניינו חיל כמו וזרועות הנגב (דניאל יא) שפירושו וחיילות הנגב : ונתתי לפניהם משפט · מה שעלי לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט : במשפטיהם · משפט שלא כתבתי בתורתי והוא ממשפטי נימוסיהם ואיזה זה סימוי עינים שעיורו את עיני צדקיהו : (כה) אפך ואזניך · הם תפארת הפרצוף ולהם המשיל הכהונה והמלכות : ואחריתך · שאר העם : ואחריתך תאכל באש · ושפר ארעיך שהן אחריות ליטען עליהם לפרנסה : (כו) את בגדיך · בגדי כהונה : (כח) אשר

מצודת ציון

צנה ומגן · שם כלי מלחמה עשויים להציל ולהגן ממכת חרב וחנית : וקובע · הוא כלי מגן על הראש כמו ונתן קובע נחושת על ראשו (ש"א י"ז) : (כה) קנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : אפך · הוא החוטם: (כו) והפשיטוך · ענין הסרת המלבוש: (כז) והשבתי ·

מצודת דוד

וגלגל · ברכב ובגלגל הם אופני הרכב : ישימו עליך · ר"ל את אלה ישימו על עצמם לבוא עליך מסביב : ונתתי · אמסור בידם המשפט והם ישפטו אותך במשפטיהם כיעשו כך כאלו הם שלוחים לעשות משפט : (כה) ונתתי קנאתי בך · אתן בך כעסי ויעשו עמך משפט בחמה ויסירו ממך אפך ואזניך כדרך משפט הזונות בכדי לנוולה : ואחריתך · סוף הפרצוף ואחריתו תפול בחרב : יקחו · בשבי : ואחריתך · על הבתים והשדות יאמר הנשארים אחרי מות האדם : (כו) והפשיטוך וגו' · כדרך שעושים לזונה להעמידה ערומה להכלימה : (כז) והשבתי · בעבור מרבית הצרות הבאות לא תהיה עוד רדופה אחר הזמה ואחר הזנות שנתקעה בלבך מארץ מצרים : ולא תשאי וגו' · כפל הדבר במ"ש ר"ל בני בבל יבואו עליה למלחמה והם

יֱהֹוִה הִנְנִי נֹתְנָךְ בְּיַד אֲשֶׁר שָׂנֵאת בְּיַד אֲשֶׁר־נָקְעָה
נַפְשֵׁךְ מֵהֶם׃ כט וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּשִׂנְאָה וְלָקְחוּ כָּל־יְגִיעֵךְ
וַעֲזָבוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה וְנִגְלָה עֶרְוַת זְנוּנַיִךְ וְזִמָּתֵךְ וְתַזְנוּתָיִךְ׃
ל עָשֹׂה אֵלֶּה לָךְ בִּזְנוֹתֵךְ אַחֲרֵי גוֹיִם עַל אֲשֶׁר־נִטְמֵאת
בְּגִלּוּלֵיהֶם׃ לא בְּדֶרֶךְ אֲחוֹתֵךְ הָלָכְתְּ וְנָתַתִּי כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ׃
לב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי הָעֲמֻקָּה
וְהָרְחָבָה תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג מִרְבָּה לְהָכִיל׃ לג שִׁכָּרוֹן
וְיָגוֹן תִּמָּלֵאִי כּוֹס שַׁמָּה וּשְׁמָמָה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ שֹׁמְרוֹן׃

רש"י

שנאת · כשדים שמרדת בהם : (ל) עשה אלה · לשון פעול פייסנ"ט בלע"ז : (לב) מרבה להכיל · יתירה מלהכיל כמו מלסבול: (לג) ושממה · תמהון :

מצודת דוד

יהיו שלוחי המשפט ויהרגו השרים והמושלים ויתר העם ומהם יקחו בשבי וישרפו בהמ"ק ובתי הגדולים וישללו חמדת עשרם ומגודל הצרות לא תפנה עוד אל האלילים ולא תזכור באלהי מצרים : (כח) ביד אשר שנאת · הם הכשדים שמרדת בהם : אשר נקעה · אשר סרה נפשך מהם לשנאתם וכפל הדבר במ"ש : (כט) ועשו אותך · יעשו עמך דברים בשנאה ויקחו כל עמלך אשר יגעת לאספו ויעזבו אותך ערום ועריה מבלי לבוש : ונגלה · אז יהיה נגלה חרפת אותך כי מגמול המעשה יגולה ויודע מעשה העון : וזמתך ותזנותיך · כפל הדבר במ"ש לפי מרבית הזנות ויאמר על עבודת הפסילים המחולפים : (ל) עשה אלה לך · אלה הדברים נעשו לך בגמול שזנית אחרי עבודת כוכבים ויפרש אמריו לומר על אשר נטמאת בגלוליהם לקבלם לאלוה : (לא) בדרך · לפי שהלכת בדרך אהלה אחותך לכן אתן בידך את כוס החימה כמו ששתתה היא (המשיל חמת ה' לכוס מלא יין המשכר ומבלבל את דעת האדם): (לב) כוס אחותך · הכוס ששתתה אחותך תשתי גם אתה : העמוקה · אשר היא עמוקה ורחבה ומחזקת הרבה : תהיה לצחוק · הבריות ישחקו בך וילעגו עליך בשעור גדול עד שתהיה מרובה להכיל ולסבול כל השחוק והלעג : (לג) שכרון ויגון · לא כדרך שותי כוסי יין שהם שכורים ומבולבלים אבל הם שמחים כי היין משמח אבל וכוס החימה תהיה מלאה משכרון ומיגון : כוס שמה

ושממה

מצודת ציון

ענין בטול ומניעה : (כט) ועריה · מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (לב) להכיל · לסבול כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג') : (לג) שמה · ענין תמהון כמו שמו

לד וְשָׁתִית אוֹתָהּ וּמָצִית וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ תְּגָרֵמִי וְשָׁדַיִךְ
תְּנַתֵּקִי כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ לה לָכֵן כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן שָׁכַחַתְּ אוֹתִי וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי אַחֲרֵי
גַוֵּךְ וְגַם־אַתְּ שְׂאִי זִמָּתֵךְ וְאֶת־תַּזְנוּתָיִךְ׃ לו וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲתִשְׁפּוֹט אֶת־אָהֳלָה וְאֶת־אָהֳלִיבָה
וְהַגֵּד לָהֶן אֵת תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן׃ לז כִּי נִאֵפוּ וְדָם בִּידֵיהֶן
וְאֶת־גִּלּוּלֵיהֶן נִאֵפוּ וְגַם אֶת־בְּנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלְדוּ־לִי

רש"י

(לד) ומצית · לשון מוצץ עד התמצית אישוגרא"ש בלע"ז : ואת חרשיה · דימה כוס המשקה פורענות לישראל לכלי חרס שמשנשתבר אין לו תקנה כך משתבא תשועתם וישבר הכוס לא ישוב להשקותה עוד וכשהוא מדבר בהשקאת העובדי כוכבים קורא אותו זהב שנאמר כוס זהב בבל ביד ה' המשכרת כל הארץ (ירמיה ג) : ואת חרשיה תגרמי · כמו ועצמותיהם יגרם (במדבר כד) לא גרמו לבקר (צפניה ג) רונגיי"ר בלע"ז גורר בשניו את סביבות השולים אל החרס לגרוד מעליו בשר הדבוק בו ומנחם חברו לשון שבירה וגם כן פתר ועצמותיהם יגרם וכן לא גרמו לבקר : (לה) שאי זמתך · קבלי חובי עונש חטאיך : (לו) התשפוט : לשון ויכוח : (לז) ודם בידיהן · בנאופיהם שפכו דם : ואת גלוליהן נאפו · נאוף שלהם עם גלוליהם היה : וגם את

מצודת ציון

אלי והשמו (איוב כא): (לד) ומצית · מלשון מציצה : חרשיה · כמו חרסים בסמ"ך : תגרמי · העצם יקרא גרם כמו גרמיו כמטיל ברזל (שם מ') ובדרך השאלה אמר על החרסים ור"ל תשבר החרסים כמו ובכל תבואתי תשרש (שם לא) ור"ל תעקר השורש : תנתקי · ענין עקירה והעתק : (לה) גוך · גופך כמו גוית שאול (שמואל א לא) : שאי · סבלי :

מצודת דוד

ושממה · הכוס הזה יהיה מתמהון לבב ושממון דוגמת כוס אחותך שומרון : (לד) ומצית · תמצץ הבלועה : ואת חרשיה · חרסי הכוס ותשברי בשניך לגעוס החרסים למצוץ כל הבלוע : ושדיך תנתקי · מרוב השכרות ובלבול הדעת תחבלי בעצמך לנתק ולעקור שדיך : כי אני דברתי · ובודאי כן יהיה : (לה) ותשליכי · כאדם המשליך דבר אחורי גופו לבל יראהו ולא יזכר בו : וגם את · כמו שעשית למולי כן גם את סבלי גמול זמתך ואת תשלום תזנותיך : (לו) התשפוט · האם רוצה אתה להתוכח עם אהלה ועם אהליבה : והגד · אז הגד להן בהויכוח את כל תועבותיהן : (לז) כי נאפו · בגלוי עריות : ודם בידיהן · שפכו דם נקי : ואת גלוליהן נאפו · זהו עבודת האלילים : אשר ילדו לי · ר"ל המיוחדים לי ללמוד בבית הספר :

הֶעֱבִירוּ לָהֶם לְאָכְלָה׃ לח עוֹד זֹאת עָשׂוּ לִי טִמְּאוּ אֶת־
מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ׃ לט וּבְשַׁחֲטָם
אֶת־בְּנֵיהֶם לְגִלּוּלֵיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא
לְחַלְּלוֹ וְהִנֵּה־כֹה עָשׂוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי׃ מ וְאַף כִּי תִשְׁלַחְנָה
לַאֲנָשִׁים בָּאִים מִמֶּרְחָק אֲשֶׁר מַלְאָךְ שָׁלוּחַ אֲלֵיהֶם וְהִנֵּה־
בָאוּ לַאֲשֶׁר רָחַצְתְּ כָּחַלְתְּ עֵינַיִךְ וְעָדִית עֶדִי׃ מא וְיָשַׁבְתְּ

רש"י

בניהם וגו' וזהו שפיכות הדם שבידיהם (כלומר שהוציאו זרע לבטלה בידיהם ולא עשו תשובה) : (לח) טמאו את מקדשי ביום ההוא · ביום ששחטו את בניהם לעבודת כוכבים באים לפני במקדשי לעשות בו תועבה להכעיסני : ואת שבתותי חללו · שהיו שוחטין את בניהם בשבת : (מ) ואף כי תשלחנה · וכל שכן קשה מן הכל כי תשלחנה להביא אליהן משרי העובדי כוכבים אויביהן ורואין החלול שמחללות מקדשי : שלוח אליהם · מאת אהלה ואהליבה לבא אליהם : והנה באו לאשר רחצת כחלת וגו' · לאשר תרגם יונתן לאתר אלני"א בלע"ז אל מקום אשר יעדת להם לאמר במקום פלוני נלך לקראתכם מקושטות במרחץ וכחול : כחלת · מין צבע ושמו כחול

מצודת דוד

העבירו · היו מעבירים ומוליכין לפסילים להיות להם למאכל : (לח) טמאו וגו' · בו ביום שהעבירו בניהן לפסילים באו אל המקדש להקריב בה קרבנות וטמאו את המקדש עם הקרבנות הואיל ואינם לי לרצון : ואת שבתותי חללו · כי גם בשבת העבירו את בניהן להם לאכלה : (לט) ובשחטם · ר"ל הוסיפו עוד לעשות כי בעת ששחטו את בניהם לפסילים אז באו אל מקדשי ביום ההוא למען חללו וכאומר הביאה היתה בכוונה מיוחדת לחלל המקדש ולבזותו : והנה כה עשו · ר"ל הדבר שספרתי עשו בתוך ביתי : (מ) ואף כי תשלחנה וגו' · ר"ל כל שכן שעשתה עוד יותר תועבה אשר תשלחנה אנשים שיהיו באים אליה מארץ מרחק ממקום שהם שם : אשר מלאך וגו' · ר"ל השליחות היה ע"י מלאך השלוח אליהם בכוונה מיוחדת : והנה באו · והנה כן עשו ובאו אל המקום אשר רחצת שמה ומלאת עיניך עם הכחל והוא מין צבע וקשטת עצמך בקשוטים וראו בעיניהם מה שאתה מיפה עצמך למצוא חן בעיני הנואפים הבאים : (מא) וישבת · ואח"ז ישבת על מטה מכובדת

מצודת ציון

(מ) ואף כי · ענינו כמו כ"ש וק"ו כמו אף כי אש אכלתהו (לעיל טו) : מלאך · שליח : כחלת · שם הצבע כחל ובדרז"ל לא כחל ולא שרק (כתובות יז) : ועדית עדי · ענין קשוט

עַל־מִטָּה כְבוּדָּה וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לְפָנֶיהָ וּקְטָרְתִּי וְשַׁמְנִי
שַׂמְתְּ עָלֶיהָ׃ מב וְקוֹל הָמוֹן שָׁלֵו בָהּ וְאֶל־אֲנָשִׁים מֵרֹב
אָדָם מוּבָאִים סָובָאִים סבאים ק׳ מִמִּדְבָּר וַיִּתְּנוּ צְמִידִים
אֶל־יְדֵיהֶן וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת עַל־רָאשֵׁיהֶן׃ מג וָאֹמַר לַבָּלָה

דגש אחר שורק ר ש״י הב׳ רפה

ולובעות בו עיניהם אוקלי"א בלע"ז: (מא) מטה כבודה · מכוללת במלעות נאות פריד"י בלע"ז: (מב) וקול המון · של עובדי כוכבים רבים היו בה ולא המון של מלחמה אלא קול המון שליו: ואל אנשים · בשביל אנשים ושל אנשים היו אותו המון ולא של בהמה: מרוב אדם · שהיו בתוכה המובאים לנאוף מן המדבר: סבאים · שהיו דרין סביב לה משכניה עמון ומואב וכן תרגם סבאים מסתור סחור: ויתנו · אהלה ואהליבה: צמידים אל ידיהן · להתקשט לנאוף כלומר עמון ומואב מתוך שהן רבים היא מתקשטת ומתפארת להם מתוך שהם שכניה מתפארת לעיניהם בקישוטיה לפיכך ויתנו אהלה ואהליבה צמידים על ידיהם כדי שיהו נאות בעיני הנואפים וי"ו של ויתנו יתירה כמו אותה של עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות יד) וכמו אותה של ואשר לא שם לבו אל דבר ה׳ ויעזב (שם ט): (מג) ואומר לבלה נאופים עתה יזנו וגו׳ · אמר לי לבי על זו שבלתה והזקינה בנאופים מעתה

מצודת ציון

ותכשיט כמו ותעד נזמה (הושע ב): (מא) ערוך · מסודר: וקטרתי · עשן בשמים: (מב) המון · מלשון המייה: שלו · מלשון שלוה: ואל · כמו ועם וכן ואשה אל אחותה (ויקרא יח): סבאים · שם אומה סבא: צמידים · שם העדי של הזרוע כמו ושני צמידים על ידיה (בראשי׳ כד):

מצודת דוד

מכובדת ויקרה ולפניה היה שולחן מסודר במיני מאכל (כי כן היה מנהגם להסב על המטה בעת האכילה) והקטורת והשמן שנתתי לך שמת על השולחן להאכיל את הנואפים ולסוכם בשמן ולהעלות ריח הקטורת אחר האכילה (כי כן היה מנהגם לסוכם בשמן הטוב אחר האכילה ולבשים בשמים על הגחלים להעלות העשן לריח טוב) ר"ל שלחת אל האומות לבא ללמדך דרך תועבותם ועשית להם כבוד והראית חיבה יתירה ונתת להם דורונות ממה שהשפעתי לך: (מב) וקול המון · קול המיית שלוה היה נשמע בה לא קול המיית מלחמה: ואל אנשים · ר"ל עם האנשים הבאים על כי היו בני אדם מרובים היה מובא עמהם גם אנשי סבא מן היושבים במדבר וכאומר עכ"ז היה לה רוב שלוה עם כי אנשי סבא המה אכזרים אנשי רשע: ויתנו צמידים · כי נתנו צמידים על ידיהן וגו׳ להתקשט ביותר ומצאה חן בעיני כולם ולא עשו עמה רעה ר"ל שהיתה מתאהבת לכולן לעבוד לכל אלהי העמים: (מג) ואמר לבלה נאפים · אמרתי על הזקנה שנזדקנה בנאוף

עתה

נְאוּפִים עַתָּ עתה קרי יִזְנֶה יזנו קרי תַזְנוּתֶיהָ וָהִיא׃ מד וַיָּבוֹא
אֵלֶיהָ כְּבוֹא אֶל־אִשָּׁה זוֹנָה כֵּן בָּאוּ אֶל־אָהֳלָה וְאֶל־
אָהֳלִיבָה אִשֹּׁת הַזִּמָּה׃ מה וַאֲנָשִׁים צַדִּיקִם הֵמָּה יִשְׁפְּטוּ
אוֹתְהֶם מִשְׁפַּט נֹאֲפוֹת וּמִשְׁפַּט שֹׁפְכוֹת דָּם כִּי נֹאֲפֹת
הֵנָּה וְדָם בִּידֵיהֶן׃ מו כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הַעֲלֵה
עֲלֵיהֶם קָהָל וְנָתֹן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וָלָבַז׃ מז וְרָגְמוּ עֲלֵיהֶן

רש"י

פתח בס"פ

שהזקינה יזנו תזנותיה ממנה ותצא תאות זנותה מלבה ותחזור בה והרי היא עודנה בזנוניה כאשר בתחלה: יזנו · יצאו כל זונה תרגום נפקת ברא כך שמעתי וכן ת"י: לבלה נאופים · כמו לבלה בנאופיה כאשר תאמר ותשב בית אביה (בראשית לח) כמו בבית אביה · ירחצו מים (שמות ל׳) כמו ירחצו במים ויצאה הנה (שם כח) ואם בית אישה נדרה (במדבר ל) וכן פירש דונש ומנחם חברו עם תבל עשו (ויקרא כ) ולא יתכנו דבריו: (מד) ויבא אליה · כל אשר מלאו לבו: אשות הזמה · נשי הזמה: (מה) ואנשים צדיקים · אנשים דיינים שרי מלך בבל ומלך אשור וי"ת זכאין בקבליהון לפי מעשיהן של אלו הזונות צדיקים העובדי כוכבים ממנה: משפט נואפות ומשפט שופכות דם · כמו שמפורש אחריו: (מו) העלה · ונתון וברא · כולן לשון עשה ופעול הם: (מז) ורגמו עליהן אבן · הריגת

מצודת דוד

עתה יסורו ממנה תזנותיה הואיל וכבר נשבעה בזנות ר"ל חשבתי שאחר שעבדו זמן רב לאלהי העמים וראו שאין בהם ממש יפרשו מהם: והיא · אבל עדיין היא בהוייתה כמו מאז ודוגמתו איה ה' אלהי אליהו אף הוא (מ"ב ב) ור"ל אף הוא בהווייתו בכל עת ולא ישתנה: (מד) ויבוא אליה · כל הרוצה בא אליה כדרך שבאים אל אשה זונה מפורסמת כן באו וגו' ר"ל עבדה לכל עבודות כוכבים שבעולם: אשות הזמה · נשי הזמה: (מה) ואנשים צדיקים · הם שרי מלך בבל שהמה נחשבים לצדיקים למולם: משפט נאפות · משפט הראוי בגמול הניאוף ומשפט הראוי בגמול שפיכות דם נקי: ודם בידיהן · מה ששחטו בניהן לעבודת כוכבים: (מו) העלה וגו' · ר"ל אמור בנבואה שאני אעלה עליהן קהל רב ואתן אתהן לרעדה ולביזה: (מז) ורגמו עליהן אבן קהל · בני הקהל הבוא ירגמו עליהן

מצודת ציון

(מג) לבלה · ענין זקנה כמו אחרי בלותי (שם יח): יזנו · ר"ל יסורו ועש"ז, תקרא המנאפת זונה על כי סרה מבעלה להבעל לאחר: והיא · ר"ל כשהיתה כן היא: (מד) אשות · מלשון אשה: (מו) קהל · אסיפת עם: לזעוה · ענין חרדה ורעדה כמו והיית לזעוה (דברים כח): ולבז · מלשון בזה ושלל: (מז) ורגמו ·

אֶבֶן קָהָל וּבָרֵא אוֹתְהֶן בְּחַרְבוֹתָם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם
יַהֲרֹגוּ וּבָתֵּיהֶן בָּאֵשׁ יִשְׂרֹפוּ׃ מח וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּה מִן־הָאָרֶץ
וְנִוַּסְּרוּ כָּל־הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֶנָה׃ מט וְנָתְנוּ
זִמַּתְכֶנָה עֲלֵיכֶן וַחֲטָאֵי גִלּוּלֵיכֶן תִּשֶּׂאינָה וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כד א וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית
בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם
כְּתָוב־כתב קרי לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
סָמַךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־יְרוּשָׁלַםִ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג וּמְשֹׁל
אֶל־בֵּית־הַמֶּרִי מָשָׁל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה

רש"י

בניהן ובנותיהן ושריפת בתיהן הוא משפט נואפות וברא אתהן בחרבותם הוא משפט שופכות דם וברא לשון קציצה וכן ובראתו דיער יהיה לך בספר (יהושע יז): ונתנו זמתכנה עליכן · שופטיכן יתנו את משפט זמתכן בראשיכם: (א) בשנה התשיעית · לצדקיהו: (ב) סמך מלך בבל ·

מצודת ציון

ענין הסקלת אבנים כמו באבן ירגמו אותם (ויקרא כ'): וברא · ענין כריתה כמו כי יער הוא ובראתו (יהושע יז): בחרבותם · מלשון חרב: (מה) והשבתי · ענין בטול: ונוסרו · מל' מוסר: (מט) תשאינה · מלשון משא וסבל: כד (ב) עצם · גוף הדבר יקרא עצם וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט): סמך ·

מצודת דוד

אבנים: וברא · הוא יכרות אותן עם חרבותם: (מח) והשבתי זמה · עם המשפט הזה אבטל זמה מן הארץ כי כולם יפחדו מפחד המשפט: ונוסרו · יקבלו מוסר ולא תעשינה כמו הזמה שעשיתן ר"ל לא יעבוד עוד מי לעבודת כוכבים: (מט) ונתנו · הקהל האלה יתנו עליכן גמול זמתכן וחטאי תועבותיכן המאוסים כגלל של רעי הנה אתן תסבלו הגמול: וידעתם · אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: כד (א) בשנה התשיעית · לגלות המלך יהויכין ולמלכות צדקיהו: (ב) את שם היום · ר"ל כמה הוא בשבת ראשון או שני וכו' ולתוספת ביאור אמר את עצם היום הזה שהוא עומד בו היום להודיע אשר מלך בבל סמך על ירושלים לצור עליה בעצם היום הזה ותכלית הכוונה היה בזה הכתיבה כי הנביא היה בבבל כתב מה שנעשה בירושלים וכשישמעו מפי המגידים כי כן היה יאמינו בו ולא יפנו עוד אל מול דברי נביאי השקר: (ג) ומשול · אמור משל אל

שְׁפַת הַסִּיר שְׁפֹת וְגַם־יְצֹק בּוֹ מָיִם: ד אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ
כָּל־נֵתַח טוֹב יָרֵךְ וְכָתֵף מִבְחַר עֲצָמִים מַלֵּא: ה מִבְחַר
הַצֹּאן לָקוֹחַ וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ רַתַּח רְתָחֶיהָ גַּם־

רש"י

היום לר עליה: (ג) שפות הסיר · ע"פ הכירה במקום מושבה היא קרויה שפיתה בלשון המשנה שאמרו רבותינו מקום שפיתת שתי קדירות ועוד שנינו אחד שופת את הקדירה ואחד נותן לתוכה מים ואחד נותן לתוכה תבלין למדנו שהשפיתה היא הושבתה על פי הכירה עד שלא יתנו לתוכה כלום והדוגמא זו על ירושלים שאמרתם (לעיל) עליה היא הסיר עתה בא העת שתהיה לסיר ואתם בתוכה לבשר · יבא נבוכדנצר ויתנה על האור · ומנחם פירש לשון שימה: וגם יצוק בו מים · הם צרכי המצור יצוק כמו שפוך: (ד) אסוף נתחיה אליה · מיראת המצור אספו לתוכה כל ראשיה ושריה: כל נתח טוב · כל גבר גיבר [אומתן וגבר עביד קרב: (ה) מבחר הצאן לקוח · קח אתה נבוכדנצר את מבחר מיליך סביבותיה כן ת"י ואינו מיושב על ענין הסיר וכן צריך [לפותרו מבחר ישראל יבאו ויכנסו בתוכה: וגם דור העצמים תחתיה · סדר וערך העצמים תחת שאר האברים כלומר ילחמו הגבורים בשביל החלשים ויסמכו אלו עליהן · דור לשון עריכה וכן יצנפך צנפה כדור (ישעיה כב) שורות היקף גייסות וכן שורה תרגם דרא מנחם פירש כמו אני אגדיל המדורה: רתח רתחיה · ואחר שיהיו כולם לתוכה

מצודת דוד

בית ישראל הממרים בי: שפות הסיר שפות · ערוך והעמד הקדירה על מקום מעמדה על הכירה וגם שפוך בו מים להתבשל ולפי שהם אמרו במשל היא הסיר ואנחנו הבשר (לעיל יא) לכן אחז גם הוא בזה המשל לומר היום הוא תחלת המצור שהוא הכנה אל הכבוש כמו שהעמדת הקדרה על הכירה ויציקת המים בה הוא הכנה אל הבשול: (ד) אסוף נתחיה אליה · הכנס את הנתחים הראוים לה: כל נתח טוב · והוא ומפרש ירך וכתף שהם נתחים טובים מלאים בשר: מבחר עצמים מלא · את הסיר מלא משאר מבחר האברים (ולפי שהאברים מנותחים לפי העצמות יקראו האברים בשם עצמים): (ה) מבחר הצאן לקוח · ר"ל הבשר שתשים בסיר יהיה ממבחר הצאן מהשמנים והנבחרים שבצאן: וגם דור · שים תחת הסיר מדורת העצמים שבמקום עצים יבער עצמים: רתח רתחיה ·

מצודת ציון

ענין הקרוב: (ג) שפות · ענין העמדת הסיר על הכירה כמו שפות הסיר הגדולה (מ"ב ד'): הסיר · הקדרה: יצוק · שפוך: (ד) אסוף · הכנס כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): נתחיה · אבריה כמו ונתח אותו לנתחיו (ויקרא א): ירך · הוא הרגל: כתף · הוא רוחב היד ממעל: עצמים · ר"ל אברים: (ה) דור · מלשון מדורה והבערה כמו מדורת אש (ישעיה ל): רתח רתחיה · ענין הבשול בחוזק

בַּשְּׁלוּ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ׃ ו לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה אוֹי
עִיר הַדָּמִים סִיר אֲשֶׁר חֶלְאָתָהּ בָהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה
מִמֶּנָּה לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ לֹא־נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל׃
ז כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל־צְחִיחַ סֶלַע שָׂמָתְהוּ לֹא שְׁפָכַתְהוּ

הה"א רפה

רש"י

יקרבו כלי המצור והמלחמה אל העיר: (ו) חלאתה · זוהמתה שמוציאין מעל פיה על ידי הרתחתה שקורין אשקומ"א בלע"ז כלומר לא יצאו ממנה רשעים שבה: לנתחיה לנתחיה · גלות אחר גלות היוצא ונופל אל הכשדים איש איש לבדו: לא נפל עליה גורל · לא כשאר קדירות שמוציאין נתחיהן יחד לתתה לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו · ויונתן תרגם מדלא יתעביד בה תיובתא לא נפל עליה גורלו של מקום: (ז) צחיח · שעיעות: לא שפכתהו על הארץ וגו' · ת"י בזידו ובדרע מרומם שפכתיה לא שפכתיה בשלו למיעבד עלוהי תיובתא · ורבותינו פירשוהו בדמו של זכריה בן יהוידע

מצודת ציון

שמעלה כעין אבעבועות · וכן ירתיח כסיר מצולה (איוב מא):(ו) חלאתה· ענין זוהמא ודומה לו במקראות שלאחריו: (ז) צחיח · ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים ס"ח):

מצודת דוד

ר"ל כל כך תבעיר האש ותרתיח הסיר עד שגם העצמים יתבשלו בה עם שהם קשים להתבשל ור"ל בעת יתחיל המצור יתאספו בה כל בני הערים שנחרבו וגם שרי העם והמושלים ואמר לעשות מדורה מעצמים לרמז על עצמות החללים הנהרגים תוכה בקרבה ע"י המלך והשרים שהם מבעירים האש ומביאים הפורעניות וצרות המצור ואמר רתח וגו' לרמז שכ"כ יקשה צרות המצור עד שגם הגבורים החזקים כעצמים יכלו ויפלו בה בחרב וברעב ובדבר: (ו) לכן · ר"ל הואיל ונאמר לי במשל לכן אפרש הדבר כה אמר ה' וגו': אוי וגו' · אוי לך ירושלים אשר נשפך בך דמי נקיים: סיר · אתה כסיר אשר נשאר בה זוהמתה ולא יצאה ממנה אהמתה כי לא העבירו ממנה כדרך שמעבירים זוהמת הסיר ר"ל עדיין טומאת העון אצלך ולא עשית תשובה שתלך לה העון: לנתחיה לנתחיה הוציאה · ר"ל כמו שאין דרך לשפוך מסיר כזאת כל הנתחים בבת אחת כי ישפך עמהם גם הזוהמא הנשארת בשולי הסיר אולם מוציאים נתחים מה שפוגע ראשון נוטל תחלה מבלי הפלת גורל לדעת מי ראשון וגו' וכן לא גלו אנשי ירושלים בבת אחת כי מי מהם גלו עם יהויקים ומהם עם יהויכין ומהם עם צדקיהו ולא גלו ע"פ גורל כ"א מי שבא בידו ראשון גלה תחלה · וכאומר לא היה כן בעבור שאלו פשעו יותר מאלו והגורל נפל על אלו שפשעו ביותר כי באמת דרך אחד להם: (ז) כי דמה · דם הנקי הנשפך שהיה בתוכה הנה

שמה

עַל־הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר׃ ח לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם
נָקָם נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הִכָּסוֹת׃
ט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אוֹי עִיר הַדָּמִים גַּם־אֲנִי אַגְדִּיל
הַמְּדוּרָה׃ י הַרְבֵּה הָעֵצִים הַדְלֵק הָאֵשׁ הָתֵם הַבָּשָׂר
וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה וְהָעֲצָמוֹת יֵחָרוּ׃ יא וְהַעֲמִידֶהָ עַל־
גֶּחָלֶיהָ רֵקָה לְמַעַן תֵּחַם וְחָרָה נְחֻשְׁתָּהּ וְנִתְּכָה בְתוֹכָהּ

רש"י

לא נהגו בו לא כדת הצבי ולא כדת האיל: (ח) להעלות חמה · לפני · צויתי לאותו דם שלא יבלע בקרקע כדי שיזכר לנקום נקמתי: (ט) המדורה · היסק גדול פואי"ה בלע"ז: (י) הרבה העצים הדלק האש · להרבות העצים ולהדליק האש: התם הבשר והרקח המרקחה · כשהבשר תם מעל העצמות והוא מצטמק ומעורב ברוטב ומגיס בכף דומה

מצודת דוד

שמה אותו על יבשות הסלע להיות מתקיים לא שפכה אותו על עפר הארץ להיות נבלע ונכסה בעפר הארץ ר"ל שפכו דם בגלוי ובפרסום ולא חששו לעשות בסתר לבל יודע: (ח) להעלות חמה · לכן בכדי לעלות חמתי ולנקום בהם נקם קיימתי את הדם הנשפך בה להיות מתקיים כאילו הוא על יבשות הסלע לבל יהיה נכסה מעיני · ר"ל כמו שהם עשו בגלוי כן השארתי את הדם מגולה להיות זכור לפני להעלות חמתי לנקום בהם נקמת הדם · ואחז במשל מבן אדם המשאיר דבר מגולה למען יזכור בו: (ט) לכן · הואיל והדם הנקי זכור לפני לכן כה אמר ה' אוי לך עיר הדמים: גם אני · כמו שהם הגדילו רשע כן גם אני אגדיל המדורה שתחת הסיר: (י) הרבה העצים · ר"ל אמור בנבואה שאני ארבה העצים ואדליק האש למען התם את הבשר לכלותה: והרקח · אשים בה מרקחת הבשמים כי כן הדרך לשים הבשמים בתבשיל לאחר שנצטמק הרבה: והעצמות · גם העצמות יתייבשו מאד מחום האש: (יא) והעמידה · אעמיד את הסיר על הגחלים שמתחת לה כשהיא רקה מן התבשיל הנשפך בה כי הכל נשרף מחום האש הרב: למען תחם · למען תתחמם הסיר ותתייבש שוליה להיות נשרף מחום האש הרב: ונתכה בתוכה · טומאתה · הזוהמא

מצודת ציון

(י) התם · ענין השלמה וכליון כמו עד תומי אותם בידו (ירמיה כז): והרקח המרקחה · כן נקרא תערובות הבשמים וכן רוקח מרקחת (שמות ל): יחרו · ענין יובש מחום האש כמו ותוכו נחר (לעיל טו): (יא) רקה · ריקנית: תחם · תתחמם: וחרה · ענין יובש: נחושתה · ענינו תחתית הדבר ושוליו כמו השפך נחושתך (לעיל טז): ונתכה · מל' התכה והמסה כמו והתכתי אתכם

טְמְאָתָ֔הּ תִּתֹּ֖ם חֶלְאָתָֽהּ׃ יב תְּאֻנִ֖ים הֶלְאָ֑ת וְלֹֽא־תֵצֵ֤א מִמֶּ֙נָּה֙
רַבַּ֣ת חֶלְאָתָ֔הּ בְּאֵ֖שׁ חֶלְאָתָֽהּ׃ יג בְּטֻמְאָתֵ֖ךְ זִמָּ֑ה יַ֣עַן
טִהַרְתִּ֗יךְ וְלֹ֤א טָהַ֙רְתְּ֙ מִטֻּמְאָתֵ֔ךְ לֹ֤א תִטְהֲרִי־עוֹד֙ עַד־
הֲנִיחִ֥י אֶת־חֲמָתִ֖י בָּֽךְ׃ יד אֲנִ֨י יְהוָ֤ה דִּבַּ֙רְתִּי֙ בָּאָ֣ה וְעָשִׂ֔יתִי
לֹֽא־אֶפְרַ֥ע וְלֹֽא־אָח֖וּס וְלֹ֣א אֶנָּחֵ֑ם כִּדְרָכַ֤יִךְ וְכַעֲלִילוֹתַ֙יִךְ֙

רש"י

למרקחת פטום סממנין שמערבין אותה יפה ומתוך לימוק הבשר עשנה נהפך לתוכה שקורין אורשו"ר בלע"ז וזהו שאמר והעצמות יחרו יכשלו ויעשנו לשון חרה מני חורב (איוב כ"ט) וכן למען תחם וחרה נחשתה כדרך קדירה שתמו מימיה ברתיחתה מתחממת ונשרפין חרסיה והתבשיל מתקלקל: (יא) תתום חלאתה · תכלה זוהמתה ותבלע בנחשתה סיר של נחשת הוא: (יב) תאונים הלאת · בתואנה ותרמית הלאת את העניים לכן לא יצאו ממנה רשעים שבתוכה אלא באש פורענותה יכלו: (יג) בטומאתך · בטומאה של זמה תכלה: יען טהרתיך · להוכיח ע"פ הנביאים ולא טהרת וגו': (יד) לא אפרע · לא אבטל גזירתי: ולא

מצודת ציון

(לעיל כב): טומאתה · ר"ל המיאוס: תתום · ענין כליון: (יב) תאונים · ענין עלילה ושקר כמו כי תואנה הוא מבקש (שופטים יד): הלאת · ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו'): רבת · מלשון רבוי: (יד) אפרע · ענין בטול והשבתה כמו ותפרעו כל עצתי (משלי א): אחום · מל' חס וחמלה: אנחם · ענין הפוך מחשבה:

מצודת דוד

הטמאה והמאוסה המתדבק בסיר תהיה נמסת בתוך הסיר ואז תתם ותכלה זוהמתה כי תשרף גם היא אחר שתהיה נמסת בה ר"ל אגדיל החמה עד אשר יתמו אנשי העיר ואף הגבורים יכלו עמהם ואז תשאר העיר ריקנית מיושביה ותשאר שממה ובזה ימורק עון עמה: (יב) תאונים הלאת · נתיגעה בעשות הרבה עלילות ושקרים ולא תצא ממנה מרבית הזוהמא רצה לומר איננה עושה תשובה על מרבית עונה ולכן לא תצא ממנה הזוהמא ר"ל על ידי האש שהוא ישרוף אותה ר"ל לא תלך ממנה עונה כ"א ע"י מירוק אש הפורעניות: (יג) בטמאתך זמה · עדיין עתה בטומאתך שהיא הזמה שעשית: יען טהרתיך · בעבור שאני הייתי מחזר לטהר אותך כי שלחתי הנביאים להחזירך למוטב ועכ"ז לא טהרת מטומאתך ולא שבת אני א"כ בודאי לא תטהרי עוד עד אשר אניח את חמתי בך לפרוע ממך ובזה תהיה מוטהר וממורק מן העון: (יד) אני ה' דברתי · זה ימים רבים דברתי שיבא הפורעניות והנה כבר סמך מלך בבל על ירושלים: לא אפרע · לא אבטל דברי ולא אחוס עליכם ולא אנחם לחשוב מחשבה אחרת לטובה: בדרכיך: כפי דרכיך ומעשיך ישפטו אותך הכשדים כי הם יהיו שלוחי

שְׁפָטוּךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
טז בֶּן־אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת־מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה וְלֹא
תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלוֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ׃ יז הֵאָנֵק ׀ דֹּם
מֵתִים אֵבֶל לֹא־תַעֲשֶׂה פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים
בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעְטֶה עַל־שָׂפָם וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל׃
יח וָאֲדַבֵּר אֶל־הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב וָאַעַשׂ
בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי׃ יט וַיֹּאמְרוּ אֵלַי הָעָם הֲלֹא־תַגִּיד
לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָּנוּ כִּי אַתָּה עֹשֶׂה׃ כ וָאֹמַר אֲלֵיהֶם דְּבַר־

רש"י

אנחם · לטוב ממחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך : (טז) מחמד עיניך · אשתך כמו שהענין מוכיח בסופו : (יז) האנק · התמקמק בשתיקה שוא"ש דמוני"ן בלע"ז : פארך · תפילין כל אלה מצות אבלים ואתה חילוף אבל אסור בתפילין וסנדל וחייב בעטיפת הראש ומברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים : (יח) כאשר צויתי · שלא לנהוג אבילות : (יט) מה אלה לנו ·

מצודת דוד

המקום לעשות המשפט : (טז) את מחמד עיניך · אמר זה על אשתו שהיה הנביא אוהב אותה מאד : במגפה · ר"ל במיתה פתאומית כדרך המגפה : ולא תספוד · לא תעשה הספד עליה כדרך שעושים למתים : ולא תבוא דמעתך · לא תבוא על לחייך דמעת הבכי וכפל הדבר במ"ש : (יז) האנק דום · מהאנק דום ר"ל שתוק מן האנחה ולא תאנח : מתים אבל · הוא הפוך אבל מתים ר"ל מנהג האבל שעושים על המתים ולא תעשה : פארך · התקן עליך מגבעת הראש שהוא לפאר ולהדר וכן נאמר פארי המגבעות (שמות לט) ודרך האבל היה להסיר המגבעת הסיא · ורז"ל אמרו שעל התפילין יאמר שהאבל אסור בהן : ונעליך · לא כדרך האבל שחולץ המנעל : ולא תעטה · לא כדרך האבל שמעטף ראשו עד שער השפתים : ולחם אנשים · לא כדרך האבל שמברין אותו סעודה הראשונה משל אחרים : (יח) ואדבר · את דברי הנבואה ההיא : ואעש בבוקר · בבוקר השני עשיתי כאשר צויתי מפי ה' שלא לנהוג מנהג אבלות : (יט) הלא תגיד · הלא מהראוי שתגיד לנו מה הדברים האלה מרמזים עלינו אשר אתה

מצודת ציון

ובעלילותיך · כמעשיך : (טז) מחמד · מל' חמדה ואהוב : (יז) האנק · ענין אנחה כמו אנקת אסיר (תהלים קב) : דום · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : חבוש · כן יקרא התקון בראש והקשירה וכן ותחבשת להם מגבעות (שמות כט) : תעטה · ענין עטיפה כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : שפם · הוא שער

יְהוָה הָיָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כא אֱמֹר ׀ לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם
מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
עֲזַבְתֶּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ כב וַעֲשִׂיתֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל־שָׂפָם
לֹא תַעְטוּ וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵלוּ׃ כג וּפְאֵרֵכֶם עַל־
רָאשֵׁיכֶם וְנַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם לֹא תִסְפְּדוּ וְלֹא תִבְכּוּ וּנְמַקֹּתֶם
בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם וּנְהַמְתֶּם אִישׁ אֶל־אָחִיו׃ כד וְהָיָה יְחֶזְקֵאל
לָכֶם לְמוֹפֵת כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה תַּעֲשׂוּ בְּבֹאָהּ וִידַעְתֶּם כִּי
אֲנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כה וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲלוֹא בְּיוֹם קַחְתִּי
מֵהֶם אֶת־מָעֻזָּם מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם אֶת־מַחְמַד עֵינֵיהֶם וְאֶת־

רש״י

מה הרמזים הללו עלינו: (כא) כאשר עזבתם · בירושלים כשיצאתם בגולה: (כב) ועשיתם כאשר עשיתי · לא תנהגו אבילות כי אין מנחמין לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים · ד״א שתהיו יראים לבכות לפני הכשדים שאתם בתוכם: שפם · גרינו״ן בלע״ז: (כג) ונמקותם · אישרוויי״ן דמוני״ן בלע״ז: (כד) בבואה · בבוא הרעה

מצודת ציון

השפתים: (כב) גאון · ענין רוממות: עוזכם · ענין חוזק: ומחמל · מל׳ חמלה ורחמנות: (כג) ונמקותם · מל׳ המקה והמסה: ונהמתם · מל׳ המיה: (כד) למופת · לאות וסימן: (כה) משא · מל׳ נשיאה והרמה:

מצודת דוד

עושה: (כא) הנני מחלל · למסור ביד האויב את מקדשי שהוא גאון עוזכם ומחמד עיניכם ומחמל נפשכם ר״ל אהוב לכם ותחמלו עליו: אשר עזבתם · כשיצאתם בגולה עזבתם בירושלים: (כב) ועשיתם כאשר עשיתי וגו׳ · וחוזר ומפרש על שפם וכו׳ וזהו לפי שאין לנהוג מנהג אבלים אלא במקום שיש מנחמים אבל אז יהיו כולם אבלים וא״כ מי ינחם את מי: (כג) ונמקותם · תהיו נמסים בצרות בגמול עונותיכם ומכאב לב תהמו איש עם אחיו ר״ל כולכם זה כזה: (כד) והיה יחזקאל · כאומר ולכן עשיתי כזאת למען אהיה לכם למופת שתעשו כמו שעשיתי אני שלא נהגתי מנהג אבלים: בבואה · בעת בוא הפורעניות אז תעשו כמוני: כי אני ה׳ · הנאמן לפרוע גמול: (כה) ביום קחתי · בעת אקח מהם בהמ״ק שהוא מעוזם וחוזקם ושמחת תפארתם אשר בו יתפארו: את מחמד · מוסב על ביום קחתי לומר

בעת

מַשָּׂא נַפְשָׁם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם׃ כו בַּיּוֹם הַהוּא יָבוֹא
הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם׃ כז בַּיּוֹם הַהוּא יִפָּתַח
פִּיךָ אֶת־הַפָּלִיט וּתְדַבֵּר וְלֹא תֵאָלֵם עוֹד וְהָיִיתָ לָהֶם
לְמוֹפֵת וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ כה א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְהִנָּבֵא
עֲלֵיהֶם׃ ג וְאָמַרְתָּ לִבְנֵי עַמּוֹן שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יְהוִה
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן אָמְרֵךְ הֶאָח אֶל־מִקְדָּשִׁי כִּי־נִחָל
וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל כִּי נָשַׁמָּה וְאֶל־בֵּית יְהוּדָה כִּי הָלְכוּ
בַּגּוֹלָה׃ ד לָכֵן הִנְנִי נֹתְנָךְ לִבְנֵי־קֶדֶם לְמוֹרָשָׁה וְיָשְׁבוּ

רש"י

הזאת: (כה) משא נפשם · שנפשם מתנשא בהם: (כו) ביום ההוא · א"א לבא הפליט ביום החורבן וכן פתרונו ביום ההוא שיבא הפליט אליך להשמיע אזנך ביום ההוא יפתח פיך: להשמעות אזנים · לבשר בשורה שהוכתה העיר: (כז) את הפליט · עם הפליט: ותדבר ולא תאלם · לפי שאמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו׳ מעתה יראו שדבריך אמת ולא תאלם עוד מהתנבאות להם: (ג) האח · ל׳ שמחה: כי נחל · כי נחלל והיה מורשה לאחרים: (ד) לבני קדם · כשדים ואדם לצד מזרח הם:

מצודת דוד

בעת אקח את מחמד עיניהם ואת מה שנפשם מתנשא ומתפאר בהם והוזר ומפרש לומר שהם בניהם ובנותיהם: (כו) ביום ההוא · בעת ההיא יבוא אליך הפליט מן המלחמה להשמיע אל האזנים דבר החורבן: (כז) את הפליט · עם ביאת הפליט יפתח פיך ולתוספת ביאור אמר ותדבר ולא תאלם עוד כי עד העת ההיא היה כאיש אלם לבל יוכיחם מלבו כי לא שמעו אליו וכמ"ש ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח (לעיל ג) לכן אמר בבוא הפליט ויראו שאמת דברת אז יהיה לך פתחון פה להוכיחם מלבך כי מאז ישמעו לך: והיית להם למופת · ר"ל אז יאמינו בדבריך כדרך שמאמינים במופת: וידעו כי אני ה׳ · ואז ידעו שאני ה׳ הנאמן במאמרי ומקיים דברי: כה (ב) שים פניך · הסב פניך אל מול בני עמון: (ג) יען אמרך האח · ר"ל בעבור ששמחת על מקדשי אשר נתחלל להמסר ביד העובדי כוכבים: (ד) לבני קדם · הם פרס ומדי היושבים במזרחה של בני עמון במקצוע מזרחית לצפונית: וישבו

מצודת ציון

(כו) הפליט · הנמלט מהמלחמה כמו ויבא הפליט ויגד (בראשית י"ד): (כז) ולא תאלם · מלשון אלם: כה (ג) האח · ענין לשון שמחה: נחל · מלשון חילול: נשמה · מל׳ שממה: (ד) למורשה · מלשון

יְהוּדָה וַיֶּאְשְׁמוּ אָשׁוֹם וְנִקְּמוּ בָהֶם׃ יג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה וְנָטִתִי יָדִי עַל־אֱדוֹם וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה
וּנְתַתִּיהָ חָרְבָּה מִתֵּימָן וּדְדָנֶה בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ יד וְנָתַתִּי אֶת־
נִקְמָתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ בֶאֱדוֹם כְּאַפִּי
וְכַחֲמָתִי וְיָדְעוּ אֶת־נִקְמָתִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן עֲשׂוֹת פְּלִשְׁתִּים בִּנְקָמָה וַיִּנָּקְמוּ נָקָם
בִּשְׁאָט בְּנֶפֶשׁ לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נוֹטֶה יָדִי עַל־פְּלִשְׁתִּים וְהִכְרַתִּי אֶת־

רש"י

ארץ מואב: (יג) ודדנה · ויתבי דדן: (יד) ביד עמי ישראל · הם יהיו שלוחי לנקום נקמתי: (טו) יען עשות פלשתים בנקמה · בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו: (טז) את כרתים · עמא דחייבין לאישתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקום אחר קורא אל פלשתים כרתים הוי יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב) ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שיש גבול בפלשתים ששמו כרתי וכן אני מוצא בספר שמואל (א' ל') בגדוד

מצודת ציון

(יב) ויאשמו אשום · מל' אשמה ורשע: (טו) בשאט · ענין בזיון: איבת · מלשון איבה ושנאה כמו ואיבה אשית (בראשית ג)

מצודת דוד

יהודה בעת שגלו מארצם ודבר המעשה הוא מה שנאמר ביום עמדך מנגד וגו' (עובדיה א) וכל הענין: ויאשמו אשום · אשמו בהם ועשו נקמה למסרם ביד האויב כמ"ש שם: (יג) ונטיתי ידי · להכות בה: והכרתי וגו' · כי תהיה שממה: מתימן · מפאת הדרום תתחיל החורבן וכאילו אמר שהכל תחרב מפאת הדרום עד א"י העומדת בצפונה: ודדנה · אנשי עיר דדן והיא עיר גדולה בארץ אדום: (יד) ונתתי · ר"ל עוד יבא זמן שאנקם באדום ביד עמי ישראל ועל כרך גדול יאמר סבא מאדום וזה יהיה לעתיד וכמ"ש ועלו מושיעים וגו' (שם): ועשו · ישראל יעשו בה כפי אפי וחמתי עליה: וידעו · אז ידעו שהיא נקמתי ולא בא במקרה: (טו) יען עשות · בעבור שעשו פלשתים עם ישראל כאדם הנוקם מן האויב וזהו מה שנאמר וגם וגו' וכל גלילות פלשת וגו' אשר כספי וזהבי לקחתם וגו' (יואל ד') וכל הענין: ויגקמו נקם · עשו נקמה בבזות אותם בנפשם להיות הם למשחית לישראל כאילו היה איבת עולם ביניהם כאילו הרעו להם מעולם: (טז) נוטה ידי · להכות בם: את כרתים · הם משפחה גדולה מפלשתים וכן גוי כרתים (צפניה ב') ועל שאמר הכרתי אמר כרתים וסוא

[illegible]

מַשָּׂא נַפְשָׁם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם : כו בַּיּוֹם הַהוּא יָבוֹא
הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם : כז בַּיּוֹם הַהוּא יִפָּתַח
פִּיךָ אֶת־הַפָּלִיט וּתְדַבֵּר וְלֹא תֵאָלֵם עוֹד וְהָיִיתָ לָהֶם
לְמוֹפֵת וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה : כה א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר : ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְהִנָּבֵא
עֲלֵיהֶם : ג וְאָמַרְתָּ לִבְנֵי עַמּוֹן שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יֱהוִה
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן אָמְרֵךְ הֶאָח אֶל־מִקְדָּשִׁי כִּי־נִחָל
וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל כִּי נָשַׁמָּה וְאֶל־בֵּית יְהוּדָה כִּי הָלְכוּ
בַּגּוֹלָה : ד לָכֵן הִנְנִי נֹתְנָךְ לִבְנֵי־קֶדֶם לְמוֹרָשָׁה וְיָשְׁבוּ

רש"י

כזאת : (כה) משא נפשם · שנפשם מתנשא בהם : (כו) ביום ההוא · א"א לבא הפליט ביום החורבן וכן פתרונו ביום ההוא שיבא הפליט אליך להשמיע אזנך ביום ההוא יפתח פיך : להשמעות אזנים · לבשר בשורה שהוכתה העיר : (כז) את הפליט · עם הפליט : ותדבר ולא תאלם · לפי שאמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו' מעתה יראו שדבריך אמת ולא תאלם עוד מהתנבאות להם : (ג) האח · ל' שמחה : כי נחל · כי נגאל והיה מורשה לאחרים : (ד) לבני קדם · כשדים וארם לצד מזרח הם :

מצודת דוד

בעת אקח את מחמד עיניהם ואת מה שנפשם מתנשא ומתפאר בהם וחוזר ומפרש לומר שהם בניהם ובנותיהם : (כו) ביום ההוא · בעת ההיא יבוא אליך הפליט מן המלחמה להשמיע אל האזנים דבר החורבן : (כז) את הפליט · עם ביאת הפליט יפתח פיך ולהוספת ביאור אמר ותדבר ולא תאלם עוד כי עד העת ההיא היה כאיש אלם לבל יוכיחם מלבו כי לא שמעו אליו וכמ"ש ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח (לעיל ג) לכן אמר בבוא הפליט ויראו שאמת דברת אז יהיה לך פתחון פה להוכיחם מלבך כי מאז ישמעו לך : והיית להם למופת · ר"ל אז יאמינו בדבריך כדרך שמאמינים במופת : וידעו כי אני ה' · ואז ידעו שאני ה' הנאמן במאמרי ומקיים דברי : כה (ב) שים פניך · הסב פניך אל מול בני עמון : (ג) יען אמרך האח · ר"ל בעבור ששמחת על מקדשי אשר נתחלל להמסר ביד העובדי כוכבים : (ד) לבני קדם · הם פרס ומדי היושבים במזרחה של בני עמון במקצוע מזרחית צפונית : וישבו

מצודת ציון

(כו) הפליט · הנמלט מהמלחמה כמו ויבא הפליט ויגד (בראשית י"ד): (כז) ולא תאלם · מלשון אלם : כה (ג) האח · ענין לשון שמחה : נחל · מלשון חלול : נשמה · מל' שממה : (ד) למורשה · מלשון

טִירוֹתֵיהֶם בָּךְ וְנָתְנוּ בָךְ מִשְׁכְּנֵיהֶם הֵמָּה יֹאכְלוּ פִרְיֵךְ
וְהֵמָּה יִשְׁתּוּ חֲלָבֵךְ׃ ה וְנָתַתִּי אֶת־רַבָּה לִנְוֵה גְמַלִּים
וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן לְמִרְבַּץ־צֹאן וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ו כִּי
כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן מַחְאֲךָ יָד וְרַקְעֲךָ בְּרָגֶל וַתִּשְׂמַח
בְּכָל־שָׁאטְךָ בְּנֶפֶשׁ אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ ז לָכֵן הִנְנִי
נָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלֶיךָ ונתתיך לְבַג לבז קרי לַגּוֹיִם וְהִכְרַתִּיךָ
מִן־הָעַמִּים וְהַאֲבַדְתִּיךָ מִן־הָאֲרָצוֹת אַשְׁמִידְךָ וְיָדַעְתָּ כִּי־

רש"י

(ו) יען מחאך יד ורקעך ברגל · לשם שמחה ואע"פ שברא‍ש הספר (לעיל ג) אמר כן לענין אבל הכה בכפך ורקע ברגלך ואמור אח יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמחה אבל אין ענינם שוה וכן חלילים לכלה ולמת : ורקעך · לשון מרפס : בכל שאטך · לשון בזיון פותרין בו כמו ויבז עשו (בראשית כה) שתרגם אונקלוס ושאט עשו אני אומר שאט לשון שאף גולוזמנ"ט בלע"ז:

מצודת ציון

ירושה : טירותיהם · ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה (תהלים ס"ט): משכניהם · מלשון משכן ואהל : (ה) לנוה · ענין מדור : למרבץ · ענין השכיבה לנוח : (ו) מחאך · ענין הכאת כף אל כף דרך שמחה וכן ימחאו כף (ישעיה נ"ה): ורקעך · ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י') : שאטך · ענין בזיון כמו השאטים אותם (לקמן כ"ח) : (ז) לבז · מלשון בזה ושלל והכתיב לבג הוא ענין מאכל כמו מפת בג המלך (דניאל א) או לבג הוא כמו לבז והגימ"ל הוא במקום הזיי"ן באטב"ח וכן גה גבול (לקמן מ"ז)

מצודת דוד

ר"ל לא יבואו רק לשלול שלל וללכת וכדרך שעשה כ"נ אלא יתעכבו שמה ויעמידו בך ארמונות ומשכנות ויאכלו פרי ארצך וישתו חלב צאנך : (ה) את רבה · היא עיר המלוכה : לנוה גמלים · כי יחריבו אותה ויעמידו שם גמלים : ואת בני עמון · ר"ל שאר ערי בני עמון : כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול : (ו) מחאך יד · בעבור שהכית כפך זה לזה כדרך שמחה : ורקעך ברגל · בעטת ברגל בארץ כי אז נראה כאילו מרקע ומרדד הארץ וגם הוא ענין שמחה ועם כי אמר למעלה הכה בכפך ורקע ברגלך (לעיל ו) על ענין צער ואבל הנה ישוה דברים שעושים לאבלות ולשמחה אולם אין ענינם שוה וכמו שמביאים חלילים למת ולכלה : ותשמח בכל שאטך בנפש · שמחת בכל הבזיון שלך שבזית מנפשך את אדמת ישראל : (ז) נטיתי את ידי להכות בך : מן העמים · ר"ל לא תהיה נחשבת עוד לעם בין העובדי כוכבים: והאבדתיך · מן הארצות וכפל הדבר במ"ש : אשמידך · מגל וכל נגל השוב

אֲנִי יְהוָה: ח כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן אֱמֹר מוֹאָב וְשֵׂעִיר
הִנֵּה כְּכָל־הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה: ט לָכֵן הִנְנִי פֹתֵחַ אֶת־
כֶּתֶף מוֹאָב מֵהֶעָרִים מֵעָרָיו מִקָּצֵהוּ צְבִי אֶרֶץ בֵּית
הַיְשִׁימֹת בַּעַל מְעוֹן וְקִרְיָתָמָה וקריתימה קרי: י לִבְנֵי־קֶדֶם
עַל־בְּנֵי עַמּוֹן וּנְתַתִּיהָ לְמוֹרָשָׁה לְמַעַן לֹא־תִזָּכֵר בְּנֵי־עַמּוֹן
בַּגּוֹיִם: יא וּבְמוֹאָב אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:
יב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן עֲשׂוֹת אֱדוֹם בִּנְקֹם נָקָם לְבֵית

ר ש " י

(ח) הנה ככל הגוים בית יהודה. בשעה שהכה הקב"ה אותם ונתאסו לתת ביד נבוכדנצר כשאר העובדי כוכבים ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקפלו צורות הכרובים שצר שלמה על קיר ההיכל כמער איש ולויות (מלכים א ז) והוציאום לחוץ אמרו ראו אלו שהיו מראים עצמם כצנועים במה היו עוסקין: (ט) הנני פותח. את מבצרי ארץ מואב אשר בספר בסוף גבולם הוא הכתף סוף גבול ארצם כמו (שמות כז) ולכתף השנית אל הכתף דמתרגם לעיברא: (י) לבני קדם. אפתח אותם שיבאו על בני עמון דרך

מצודת דוד

לקדמותך: כי אני ה'. שהאמן לשלם גמול: (ח) ככל הגוים. כמו שכל העמים נעזבים המה להנהגת מערכות השמים כן גם בית יהודה ואין דבקה בהם השגחת ה' יותר מכל האומות

מצודת ציון

ור"ל זה גבול: (ח) ושעיר. הוא אדום: (ט) כתף. ענין עבר וצד וכן ולכתף השנית (שמות כ"ז): צבי. ענין חמדה ופאר:

ובאומר ולכן נמסרו ביד נבוכדנאצר כיתר האומות ולא האמינו שבגמול עונם נמסרו: (ט) את כתף מואב מהערים. את עבר מואב מן הערים ולתוספת ביאור אמר מעריו מקצהו ר"ל אפתח ערי מבצרי מואב העומדים בקצה גבולו המונעים את האויב לבוא בארצו וכאשר יפתחו שערי הערים ההם יבא האויב בארצו לכל אשר יתאוה: צבי ארץ. ר"ל הערים ההם חמדת ופאר ארצו ושמותם בית הישימות וגו' כי הם ערי המבצר שבקצה גבול מואב: (י) לבני קדם. ר"ל את הערים ההם אפתח לבני קדם הם פרס ומדי בעת ילכו על בני עמון ואתן אז את בני עמון להם למורשה באופן שלא תזכור עוד בני עמון בין העובדי כוכבים כי ישמדו מכל וכל: (יא) ובמואב. ר"ל ואז גם במואב אעשה שפטים כי יהיו נמסרים גם המה ביד בני קדם ואז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (יב) יען עשות אדום. בעבור עשות אדום מה שעשו בעת נקמתי נקם אל בית יהודה

יְהוּדָה וַ[...]אְשְׁמוּ אָשׁוֹם וְנִקְּמוּ בָהֶם׃ יג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה וְנָ[...]טִיתִי יָדִי עַל־אֱדוֹם וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה
וּנְתַתִּ[...]ה חָרְבָּה מִתֵּימָן וּדְדָנֶה בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ יד וְנָתַתִּי אֶת־
נִקְמָתִ[...] בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ בֶאֱדוֹם כְּאַפִּי
וְכַחֲ[...]תִי וְיָדְעוּ אֶת־נִקְמָתִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ טו כֹּה אָמַר
אֲדֹ[...]נָי יֱהוִה יַעַן עֲשׂוֹת פְּלִשְׁתִּים בִּנְקָמָה וַיִּנָּקְמוּ נָקָם
בִּשְׁ[...]אָט בְּנֶפֶשׁ לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲ[...]נָי יֱהוִה הִנְנִי נוֹטֶה יָדִי עַל־פְּלִשְׁתִּים וְהִכְרַתִּי אֶת־

רש"י

[...]רן מואב : (יג) ודדנה · ויתכי דדן : (יד) ביד עמי ישראל · הם יהיו [...]לוחי לנקום נקמתי : (טו) יען עשות פלשתים בנקמה · בשנאה ובהרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו : (טז) את כרתים · עמא דחייבין לאישתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקום אחר קורא אל פלשתים כרתים הוי יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב) ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שיש גבול בפלשתים ששמו כרתי וכן אני מוצא בספר שמואל (א' ל') בגדוד

מצודת ציון

(יב) ויאשמו אשום · מל' אשמה ורשע: (טו) בשאט · ענין בזיון: איבת · מלשון איבה ושנאה כמו ואיבה אשית (בראשית

מצודת דוד

יהודה בעת שגלו מארצם ודבר המעשה הוא מה שנאמר ביום עמדך מנגד וגו' (עובדיה א) וכל הענין : ויאשמו אשום · אשמו בהם ועשו נקמה לתסרם ביד האויב כמ"ש שם : (יג) ונטיתי ידי · להכות בה : והכרתי וגו' · כי תהיה שממה : מתימן · מפאת הדרום תתחיל הפורען וכאילו אמר שהכל תחרב מפאת הדרום עד א"י העומדת בצפונה : ודדנה · אנשי עיר דדן והיא עיר גדולה בארץ אדום : (יד) ונתתי · ר"ל עוד יבא זמן שאנקם באדום ביד עמי ישראל ועל כרך גדול יאמר הנה מאדום וזה יהיה לעתיד וכמ"ש ועלו מושיעים וגו' (שם) : ועשו · ישראל יעשו בה כפי אפי וחמתי עליה : וידעו · אז ידעו שהיא נקמתי ולא בא במקרה : (טו) יען עשות · בעבור שעשו פלשתים עם ישראל כאדם הנוקם מן האויב וזהו מה שנאמר וגם וגו' וכל גלילות פלשת וגו' אשר כספי וזהבי לקחתם וגו' (יואל ד') וכל הענין : וינקמו נקם · עשו נקמה בבזות אותם בנפשם להיות הם למשחית לישראל כאילו היה איבת עולם ביניהם כאילו הרעו להם מעולם : (טז) נוטה ידי · להכות בם : את כרתים · שם משפחה גדולה מפלשתים וכן גוי כרתים (צפניה ב') ועל שאמר הכרתי אמר כרתים והוא נופל

כְּרֵתִים וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית חוֹף הַיָּם׃ יז וְעָשִׂיתִי בָם
נְקָמוֹת גְּדֹלוֹת בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי
אֶת־נִקְמָתִי בָּם׃ כו א וַיְהִי בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם יַעַן
אֲשֶׁר־אָמְרָה צֹּר עַל־יְרוּשָׁלִַם הֶאָח נִשְׁבְּרָה דַּלְתוֹת הָעַמִּים
נָסֵבָּה אֵלָי אִמָּלְאָה הָחֳרָבָה׃ ג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר וְהַעֲלֵיתִי עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים כְּהַעֲלוֹת הַיָּם
לְגַלָּיו׃ ד וְשִׁחֲתוּ חֹמוֹת צֹר וְהָרְסוּ מִגְדָּלֶיהָ וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ

רש"י

שגרף את נקלג אנחנו פשטנו על נגב הכרתי : חוף הים · מארק"א בלע"ז הם פלשתים היושבים במקצוע דרומית מערבית של גבול ארץ ישראל על הים האחרון : (א) בעשתי עשרה · לצדקיהו : (ב) על ירושלים · שהיתה במצור : האח · לשון קול שמחה : נשברה דלתות העמים · עיר שכל האומות נכנסים לה לסחורה מעתה תשבר כי לא ילך המצור מעליה עד תלכד : נסבה אלי · מעתה הוסבה סחורות העמים אלי : אמלאה החרבה · אתמלא אני מן העיר ירושלים החרבה : (ד) וסחיתי · ועקרתי כמו בית

מצודת דוד

לשון נופל על לשון : שארית וגו' · ר"ל אף שארית לא ישאר מפלשתים היושבים על שפת הים : (יז) בתוכחות חמה · בעונש יסורים הבאים בחמה גדולה : בתתי · בעת אתן בם נקמתי אז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : כו (א) בעשתי עשרה שנה · לגלות מלך יהויכין ולמלכות צדקיה : באחד לחודש · יתכן שהוא חודש החמישי וכמו שהיתה בשנת החורבן כן היתה בחודש החורבן : (ב) נשברה דלתות העמים · הדלתות שהיו כל העובדי כוכבים נכנסים בהן לסחורה הנה עתה נשברה כ"א מהדלתות כי לא הלך המצור מעליה עד נלכדה : נסבה אלי · כל המסחר שהיה בה הנה עתה תסוב אלי ואצלי יבואו כל סוחרי העובדי כוכבים : אמלאה החרבה · ר"ל אהיה ממולא במסחר רב מסבת החרבה כי כל הסחורה שהביאו לה הנה בחורבנה יביאו אלי : (ג) הנני עליך צר · הנה אני אלחם בך אתה צור : גוים רבים · הם אנשי בבל : כהעלות · כמו שהים מעלה את גליו ברבוי עצום בעת הסערה : (ד) וסחיתי · אעקור עפר עיר בנין המגדלים ואתן את העיר להיות כה

מצודת ציון

ג') : (טז) חוף הים · שפת הים וגבולו : (יז) בתוכחות · ענין עונש יסורים וכן והוכח במכאוב (איוב ל"ג) : כו (ב) האח · הוא ענין לשון שמחה : (ד) וסחיתי · ענין עקירה כמו בית גאים יסח ה'

מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע׃ ה מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה
בְּתוֹךְ הַיָּם כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהָיְתָה לְבַז
לַגּוֹיִם׃ ו וּבְנוֹתֶיהָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה וְיָדְעוּ כִּי־
אֲנִי יְהֹוָה׃ ז כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי מֵבִיא אֶל־צֹר
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִצָּפוֹן מֶלֶךְ מְלָכִים בְּסוּס וּבְרֶכֶב
וּבְפָרָשִׁים וְקָהָל וְעַם־רָב׃ ח בְּנוֹתַיִךְ בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יַהֲרֹג
וְנָתַן עָלַיִךְ דָּיֵק וְשָׁפַךְ עָלַיִךְ סֹלְלָה וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה׃
ט וּמְחִי קָבָלּוֹ יִתֵּן בְּחוֹמוֹתַיִךְ וּמִגְדְּלֹתַיִךְ יִתֹּץ בְּחַרְבוֹתָיו׃

רש"י

גאים יסח ה' (משלי טו) ונסחתם מעל (דברים כח) : לצחיח סלע · לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתן ויסח עפרה אל הים נשאר הסלע חלק וכן ת"י לשעיעות כיף גלי : (ה) משטח חרמים · על הסלע ישטחו הדייגים את חרמי מכמרותם לנגבם : (ו) ובנותיה אשר בשדה · הכפרים המשועבדות לה סביבותיה : (ח) והקים עליך צנה · ויקים עליך די מזיינין בתריסין : (ט) ומחי קבלו · הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק אבנים גדולות

מצודת ציון

(משלי ט"ו) : לצחיח · ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים ס"ח) : (ה) משטח · ענין פרישה כמו ושטחום לשמש (ירמיה ח') : חרמים · רשתות כמו יגורהו בחרמו (חבקוק א) : (ו) ובנותיה · ר"ל הכפרים וכן עקרון ובנותיה (יהושע טו) : (ח) דיק · הוא מגדל הבנוי מול העיר לכבשה : סוללה · הוא תל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר : צנה · הוא כעין מגן עשויה להציל ממכת חרב וחנית : (ט) ומחי קבלו · שם כלי מלחמה עשויה לזרוק בה אבנים להכות בחומה כנגדה כי מחי הוא תרגומו של הכאה וקבלו הוא תרגומו של נגד : יתוץ · מלשון נתיצה ושבירה : בחרבותיו · שם כלי עשוי לשבר בו

מצודת דוד

יבשות הסלע ר"ל תהיה מלאה גלי אבנים וסלעים מהפלת המגדלים : (ה) משטח חרמים · ר"ל תהיה עוד מלאה מסותרים כשהיתה כי מאז לא ידורו בה כ"א ציידי דגים ויפרשו שמה הרשתות לנגבם : בתוך הים · כי צור ישבה בים : כי אני דברתי · ובידי לקיים דברי : והיתה · תהיה לשלל לגוים הם הכשדים : (ו) ובנותיה · הכפרים הסמוכים לה אשר בשדה יהרוג האויב את אנשיה : כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול : (ז) מלך מלכים · ר"ל מלך מושל על מלכים : וקהל ועם רב · כפל הדבר במ"ש : (ח) בנותיך · אנשי הכפרים העומדים בשדה יהרוג בחרב : צנה · ר"ל אנשים לבושי צנה : (ט) ומחי קבלו · כלי המלחמה ההיא יתן מול חומותיך

מִשִּׁפְעַת סוּסָיו יְכַסֵּךְ אֲבָקָם מִקּוֹל פָּרַשׁ וְגַלְגַּל וָרֶכֶב
תִּרְעַשְׁנָה חוֹמוֹתַיִךְ בְּבוֹאוֹ בִּשְׁעָרַיִךְ כִּמְבוֹאֵי עִיר מְבֻקָּעָה׃
יא בְּפַרְסוֹת סוּסָיו יִרְמֹס אֶת־כָּל־חוּצוֹתָיִךְ עַמֵּךְ בַּחֶרֶב
יַהֲרֹג וּמַצְּבוֹת עֻזֵּךְ לָאָרֶץ תֵּרֵד׃ יב וְשָׁלְלוּ חֵילֵךְ וּבָזְזוּ
רְכֻלָּתֵךְ וְהָרְסוּ חוֹמוֹתַיִךְ וּבָתֵּי חֶמְדָּתֵךְ יִתֹּצוּ וַאֲבָנַיִךְ
וְעֵצַיִךְ וַעֲפָרֵךְ בְּתוֹךְ מַיִם יָשִׂימוּ׃ יג וְהִשְׁבַּתִּי הֲמוֹן
שִׁירָיִךְ וְקוֹל כִּנּוֹרַיִךְ לֹא יִשָּׁמַע עוֹד׃ יד וּנְתַתִּיךְ לִצְחִיחַ

רש"י

ומכה כנגדו איל"ק וליאה דאפורי"רא בלע"ז ויש לועזים קבלו דשא"ינגי"טא בלע"ז ויש לועזין פורייר"א בלע"ז : בחרבותיו · באומנות חורבן שיביא עמו : (י) משפעת סוסיו · כשיש סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה ונעשה כענן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן ושפעת מים תכסך (איוב כב) דלאפו"סין בלע"ז : כמבואי עיר מבוקעה · כמה דעלין לקרתא דמתרעא מבתר שנפרצה חומתה : (יב) רכולתך · סחורתך :

מצודת דוד

לזרוק עמה אבנים לשבר החומות : בחרבותיו · בכלי העשוי לנתץ בו : (י) משפעת · ממרבית סוסיו יכסה אותך האבק המתאבק ברילת רגלי הסוסים: בבוא · בעת יבוא בשעריך מבלי מונע כמו שבאים כל הרוצים אל עיר שנבקעה חומתה ר"ל לא יוכל מי לעכב על ידו לבל יבוא העירה : (יא) ומצבות עוזך · המקומות הגבוהות והחזקות תרד כל אחת ותפול לארץ ולא תתחזק בהן : (יב) ואבניך וגו' · מבנין הבתים והחומות : בתוך מים ישימו · יפילו אל הים שאצל העיר : (יג) והשבתי · אבטל ממך קול המיית השיר ועוד לא ישמע הם קול כנוריך : (יד) לצחיח סלע · תהיה מלאה מגלי אבני המפולת :

מצודת ציון

וכן ואל החרב (ירמיה לג) : (י) משפעת · ענין רבוי כמו שפעת גמלים (ישעיה ס) : אבקם · הוא עפר הדק כמו כאבק דק (שם כט) : פרש · כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה : וגלגל · הוא אופן המרכבה : תרעשנה · מל' רעש ונדנוד : מבוקעה · מל' בקיעה ופתוח : (יא) בפרסות · הם המנעלים שברגלי הסוסים וכן מפרסת פרסה (ויקרא יא) : ירמוס · מלשון רמיסה ודריכה : חוצותיך · הם השווקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ) : ומצבות · ר"ל מקומות גבוהות והוא מלשון מצבה : עוזך · ענין חוזק : (יב) חילך · עשרך : רכולתך · ענין סחורה וכן רוכלת העמים (לקמן כז) : (יג) והשבתי · אבטל : המון · בלשון המייה : שיריך · מלשון שיר : כנוריך · הם כלי נגון : (יד) לצחיח · ענין

סֶלַע מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה לֹא תִבָּנֶה עוֹד כִּי אֲנִי יְהוָה
דִּבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ טו כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לְצוֹר
הֲלֹא ׀ מִקּוֹל מַפַּלְתֵּךְ בֶּאֱנֹק חָלָל בֵּהָרֵג הֶרֶג בְּתוֹכֵךְ
יִרְעֲשׁוּ הָאִיִּים׃ טז וְיָרְדוּ מֵעַל כִּסְאוֹתָם כֹּל נְשִׂיאֵי הַיָּם
וְהֵסִירוּ אֶת־מְעִילֵיהֶם וְאֶת־בִּגְדֵי רִקְמָתָם יִפְשֹׁטוּ חֲרָדוֹת ׀
יִלְבָּשׁוּ עַל־הָאָרֶץ יֵשֵׁבוּ וְחָרְדוּ לִרְגָעִים וְשָׁמְמוּ עָלָיִךְ׃
יז וְנָשְׂאוּ עָלַיִךְ קִינָה וְאָמְרוּ לָךְ אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים
הָעִיר הַהֻלָּלָה אֲשֶׁר הָיְתָה חֲזָקָה בַיָּם הִיא וְיֹשְׁבֶיהָ

רש"י

(טז) וחרדו לרגעים · לשברים פן יבא עליהם גם הם כשברך : לרגעים · לשון שבר כמו רוגע הים (ישעיה נא) עורי רגע (איוב כו) ועל רגעי ארץ (תהלים לה) על דכאי ארץ ומנחם פירשו לשון רגע כמו כי רגע באפו (שם ל) : ושממו · לשון תמהון : (יז) נושבת מימים · יש נוקדים רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחזקה

מצודת ציון

ענין יובש : משטח · ענין פרישה : חרמים · רשתות : (טו) באנוק · ענין אנחה וגניחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן יאנוק חלל (ירמיה נא) : ירעשו · ענין תנודה : (טז) מעיליהם · מל' מעיל והוא שם מלבוש חשוב : רקמתם · מעשה רוקם בפתילי זהב וכסף : יפשוטו · ענין הסרת המלבוש : ושממו · ענין תמהון : (יז) תהוללה · מלשון הלול ושבח :

מצודת דוד

משטח חרמים · הציידים יפרשו שמה רשתותם לנגבם כאומר לא ידורו בה עוד סוחרים ושרים להתענג בשיר וקול כנור כי מעתה ידורו שם ציידי דגים נבזים ושפלים : לא תבנה עוד · להיות כשהיתה : כי אני ה' דברתי · ובידי לקיים : (טו) מקול מפלתך · מקול היוצאת בעולם על מפלתך בעת יאנקו בך חללי חרב בעת יהרגו בך הרג רב אז ירעשו ויחרדו כל יושבי איי הים כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרך : (טז) וירדו וגו' · בעבור צער ואבלות : חרדות ילבשו · יהיו מסובבים בחרדה כמלבוש המסבב את הגוף : וחרדו לרגעים · בכל רגע יוסיפו בחרדה : ושממו עליך · יתמהו בהתמהון לבב על מפלתך : (יז) ונשאו · ירימו עליך קול קינה ויאמרו עליך איך נאבדת עיר המיושבת בחוזק רב מן השמים אשר סביבה חזקה בים החזקה מכל הערים היושבים בים : היא ויושביה · רצה לומר היא היתה חזקה בעבור הים הסביב לה ויושביה

כי

אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּיתָם לְכָל־יוֹשְׁבֶיהָ׃ יח עַתָּה יֶחֶרְדוּ הָאִיִּן
יוֹם מַפַּלְתֵּךְ וְנִבְהֲלוּ הָאִיִּים אֲשֶׁר־בַּיָּם מִצֵּאתֵךְ׃ יט כִּי כֹה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּתִתִּי אֹתָךְ עִיר נֶחֱרֶבֶת כֶּעָרִים אֲשֶׁר
לֹא־נוֹשָׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים׃
כ וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ
בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת כָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן
לֹא תֵשֵׁבִי וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כא בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ

עין מ"ש **רש"י**

על ידי ימים הסובבים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא : **אשר נתנו חתיתם** · סביבות לכל היושבים : **חתיתם** · לורדפריי"מנט בלע"ז : **(יח) האין** · כמו האיים : **מצאתך** · מיציאתך בגולה : **(יט) בהעלות עליך את תהום** · באסקותי עליך משריית עממין דסגיאין כמו תהומא ויתפונך עממין סגיאין כן ת"י וכמשמעו בתחלה נתנה ביד נבוכדנצר וסוף עלה הים וטבעה : **(כ) את יורדי בור** · עם יורדי גיהנם : **אל עם עולם** · עם שאר העובדי כוכבים אשר שם מעולם : **כחרבות מעולם** · כערים

מצודת דוד

היו חזקים וגבורים : **אשר נתנו חתיתם** · הפחד היתה מוטלת על כל יושבי הים על האיים : **(יח) יחרדו האיים** · יושבי האיים יחרדו ביום מפלתך : **מצאתך** · ממה שיצאת ונאבדת מן העולם : **(יט) בתתי** · בעת אתן אותך להיות עיר נחרבת דומה כערים אשר לא נתיישבו בחוזק מעולם בעת אעלה עליך את התהום ומים רבים יכסוך ור"ל כשיבואו עליך עמים רבים לאבד אותך : **(כ) והורדתיך** · אז אוריד אותך עם שאר יורדי בור אל העם השוכנים שם מעולם להיות כמותם : **והושבתיך** · אושיב אותך בארץ תחתיות הוא הקבר : **בחרבות מעולם** · במקום שהוא חורבה מימות עולם והוא הקבר וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה : **את יורדי בור** · עם שאר יורדי בור ושוה להם : **למען לא תשבי** · ר"ל ההורדה תהיה באופן שלא תהיה עוד מיושבת לעולם כמתים אשר לא ישובו ע"פ האדמה : **ונתתי צבי** · החמדה וההדר אתן בארץ חיים והיא א"י הקרויה כן ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה ר"ל לא כשחשבה צור שהיא תמלא מחרבות ירושלים כי נהפוך הוא שהיא תאבד וכל ההדר יהיה בה : **(כא) בלהות** · לך אתן בהלה ופחד ולא תהיה עוד בעולם :

מצודת ציון

חתיתם · ענין פחד כמו אל תחת (שם א) : **(יח) האין** · בא הנו"ן במקום המ"ם וכן לקץ הימין (דניאל י"ב): **(יט) נחרבת** · מלשון חורבה: **תהום** · עומק המים: **(כא) בלהות** ·

ותבוקשי

וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד לְעוֹלָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
כז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם
שָׂא עַל־צֹר קִינָה׃ ג וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשַׁבְתִּי הישבת קרי
עַל־מְבוֹאֹת יָם רֹכֶלֶת הָעַמִּים אֶל־אִיִּים רַבִּים כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה צוֹר אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי׃ ד בְּלֵב
יַמִּים גְּבוּלָיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃ ה בְּרוֹשִׁים מִשְּׂנִיר בָּנוּ

רש"י

אשר תרבו מאז סדום וחברותיה : ונתתי צבי בארץ חיים · ואתן התפארת בירושלים : (כא) בלהות · פירשו יונתן בלהות כדלא הוית והפותרים אומרים לשון מקום מרקד שעירים ומזיקים : (ג) על מבואות ים · על הנמל שהספינות באות עד החומה והשערים והרבה כרכין יושבין על הים ואינם מקום נמל ואין הספינות יכולות לקרב אליהם : מבואות ים · פור"ט בלע"ז : רוכלת העמים · כך היה מנהגם סוחרים הבאים לה זה מצפון וזה מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה אלא יושבי העיר לוקחין מזה ומוכרין לזה : את אמרת אני כלילת יופי · עד עכשיו הכל אומרים על ירושלים כלילת יופי (איכה ב) משוש כל הארץ (תהלים מח) עכשיו את מתגאה לומר אני כלילת היופי סוף גמר היופי כלול בי : (ד) בוניך · ארדכליך · לשון בנין : (ה) ברושים משניר · לפי שהיתה בנויה בים ובים אבדה המשילה הנביא לספינה משובחת שהכבידו משאה בתוכה וטבעה ברוח קדים : משניר ·

מצודת ציון

הפוך מן בהלות וכן לעת ערב והנה בלהה (ישעיה יז) : ואינך · ואין לך : כז (ג) מבואות · מלשון ביאה : רוכלת · סוחרת כמו בעיר רוכלים שמו (לעיל יז) : כלילת · מל' כל וכן מכלל יופי (תהלים נ) : (ד) בלב · חוזק הדבר יקרא לב ע"ש לב בעל חי שהוא חזקו ועקרו וכן דרך אניה בלב ים (משלי ל) : כללו · מל' כל : (ה) ברושים · שם אילן סרק המשוב : משניר · שם

מצודת דוד

ותבוקשי · ואם מי יבקש אותך לא תהיה נמצא למי עוד לעולם כי לא תשוב לקדמותך : כז (ב) שא · הרם קול קינה על צור : (ג) לצור · על צור : על מבואת ים · על הנמל מקום שהספינות באות : רוכלת העמים · המספקת סחורה אל העמים להביאם אל איים רבים : צור את אמרת · רוצה לומר אתה צור אמרת אני כלול בכל מיני יופי : (ד) בלב ימים · ר"ל וזהו על כי גבוליך היא בלב הים ר"ל במקום עומק הים ותוקף

ואמר ימים לפי שמשם היו יכולים לפרוש לכמה ימים : בוניך · הבונים אותך עשו בך כל היופי הראוי לך : (ה) ברושים משניר · לפי שצור

ישבנה

לָךְ אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם אֶרֶז מִלְּבָנוֹן לָקָחוּ לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן
עָלָיִךְ׃ ו אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ־שֵׁן
בַּת־אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי כִּתִּים כתיים ק׳ ׃ ז שֵׁשׁ בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם

רש"י

שור תלגא: את כל לוחותים · הלוחים שנעשית האניה מהם: ארז מלבנון: שם יער שהארזים מצויין בו: תורן · הוא העץ הזקוף וגבוה התקוע בספינה שבו תולין המפרש שקורין בוויל"א בלע"ז ובו נקבים בראשו שהחבל שמושכין בו הספינה נכנס ויוצא בו מפ"ע בלע"ז: (ו) אלונים · מין עץ שרק שקורין קיישנ"א בלע"ז: משוטיך · הם שרחבים בראשה שמנהיגין בהם האניה רויימ"ש בלע"ז: קרשך · הוא הקרש הרחב שבראש השני של ספינה אל מול התורן שבראשה אשר בו מהפכין את הספינה לכל צדדיה ומכוונין אותה אל הדרך ורב החובל אוחז בו ובלשון משנה קברניט ובלשון לע"ז גוברייונא"ל: עשו שן בת אשורים · א"א לו להיות אלא של עץ וזהו בת אשורים · כאילו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור (ישעיה מא) שניהם ת"י אשכרועין ואת קברניטה של צור המשיל לקרש של אשכרוע מצופה בשן ע"י מסמרים לנוי ולחוזק כי כן תרגם יונתן דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית חופאה לאתיטרון כסויה לא יפול אבל יונתן פירש הקברניט הזה לפי ענין העיר על קרשי שעריה: (ז) שש ברקמה · בגד שש עשוי בציורי רקמות: מפרשך ·

מצודת דוד

ישנה בים ונאבדה במקומה המשילה לספינה משובחת שהכבידו משאה ונשקעה ע"י רוח קדים ובעבור כבדותה לא יוכלו מנהיגי הספינה להצילה ולכן אמר הנה ברושים הבאים משניר המובחרים במינם מהם בנו אותך את כל לוחות ונסרי הספינה: מלבנון · מיער הלבנון מקום הארזים החשובים משם לקחו ארז לעשות תורן עליך: (ו) מבשן · מקום אלונים טובים משם עשו לך משוטים להנהיג בהם את הספינה: קרשך · הוא הקרש הרחב שמשימין באחורי הספינה ועל ידו מנהיגים הספינה אל מקום הנרצה הקרש הזה עשו משן מה שהביאו עדת אשורים מן האיים של כתיים כי מנהג בני אשור היה להביא מאיי כתים שן הפיל היותר מובהר: (ז) שש ברקמה · יריעה של שש עשויה במעשה רוקם הבא ממצרים מקום השש היפה הידועה

מצודת ציון

מקום: לוחותים · מלשון לוח ונסר: תורן · הוא העץ הזקוף שעל הספינה ובו משימים הוילון כמו בל יחזקו כן תרנם (ישעיה לג): (ו) אלונים · שם אילן סרק: משוטיך · מלשון השטה ושטיה במים כמו אני שט (שם) ויאמר על העצים הארוכים שמנהיגים בהם הספינה להשיטה אל המקום הנרצה: קרשך · ענין לוח ונסר כמו ועשית את הקרשים (שמות כו): שן · הוא שן הפיל: בת אשורים · עדת אשורים וכן בת בבל (תהלים קלז): (ז) שש ·

הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה
הָיָה מְכַסֵּךְ׃ ח יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ חֲכָמַיִךְ
צוֹר הָיוּ בָךְ הֵמָּה חֹבְלָיִךְ׃ ט זִקְנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ הָיוּ
בָךְ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ כָּל־אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב

רש"י

הוא שקורין בל"א סיג"ל ובלשוננו בוויל"א בלע"ז : להיות לך לנס · לפורשו על כלונס הארז ולהגביהו על התורן · נס בלשון משנה כלונס ובלע"ז פורק"א : היה מכסך · לאהל ולגג על פני כל האניה : (ח) היו שטים לך · תופשי משוטיך להנהיגך : חובליך · אוחזי הקברניט לכוון ולישר האניה : (ט) זקני גבל · אומני הבנין כמו שנאמר ובוני חירום והגבלים (מלכים א ה) : מחזיקי בדקך · מתקני בדקך שלא יכנסו בהם המים אפייטונ"ט שאקראונ"א בלע"ז : כל אניות הים ומלחיהם · הספנים שלהם : היו בך · היו סביבך לשוט אל המדינות הרחוקות להביא הסחורה לתוכך : לערוב

מצודת ציון

הוא הפשתן הטוב : לנס · הוא הוילון שעל תורן הספינה כמו בל פרשו נס (ישעיה לג): תכלת וארגמן · מיני צבעונים חשובים : (ח) וארוד · שם מקום : שטים · מלשון שיטה ושחיה : חובליך · מלשון חבל וקו ויקראו כן מנהיגי הספינה על כי מושכים בחבלי הוילון וכן רב החובל (יונה א) : (ט) גבל · שם אומה והיו בנאים כמ"ש ובוני חירום והגבלים (מ"א ה) : מחזיקי · מל' חוזק ותקון : בדקך · מקום השבר והרעוע כמו בדק הבית (מ"ב כב) ויקרא בלשון בדק על כי צריך בדיקה וחפוש אחר השבר ומקום הרעוע למלאה: ומלחיהם · כן יקראו מוליכי הספינה כמו וייראו המלחים (יונה א) והוא ענין ערבוב כמו ממולח טהור קודש (שמות ל) ע"ש שמוליכי הספינה מערבבים המים עם המשוטות: לערוב מערבך · הסחורה תקרא מערב

מצודת דוד

היריעה ההיא פרשו עליך להיות לך לנס הוא הוילון שעל התורן המקבל הרוח להוליך הספינה : תכלת וארגמן · יריעות צבועות בצבע תכלת וארגמן המובאים מאיי אלישה המובחרים מאד מהם היה למכסה על הספינה לכסות אנשיה לבל יכה שמש ושרב ומסתור מזרם המטר:(ח) יושבי צידון וארוד · שהיו בקיאים בהנהגת ספינה הם היו משיטים ומוליכים את הספינה : חכמיך צור · על כי כאילו אל צור ידבר לכן אמר חכמיך צור וגו׳ ר"ל חובלי הספינה מושכי חבלי הוילון לנטותה מול הרוח שהוא חכמה מרובה היו מחכמיך צור כי שם נמצאו חכמים מופלאים : (ט) זקני גבל וחכמיה · הם היו בקיאים במלאכת הבנין ולכן הם היו בך לחזק ולתקן בדקי הספינה ומקומות הרעועים : כל אניות הים· כל הספינות ההולכות בים ומלחיהם הם מנהיגי הספינה כולם

מַעֲרָבֵךְ׃ י פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ בְחֵילֵךְ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ
מָגֵן וְכוֹבַע תִּלּוּ־בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ׃ יא בְּנֵי אַרְוַד
וְחֵילֵךְ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ
שִׁלְטֵיהֶם תִּלּוּ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב הֵמָּה כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃
יב תַּרְשִׁישׁ סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל־הוֹן בְּכֶסֶף בַּרְזֶל בְּדִיל

רש"י

מערבך · ל' ערובה שם כל צרכי האדם שהוא תר בשם וממונו הוא ערובתו והצלתו לחיין גרנטיא"ש בלע"ז : (יא) בני ארוד וחילך · ושאר חיל בני אדם היושבים בתוכך : וגמדים · ת"י ואף קפוטקאי שמעתי משמו של רבי מנחם על שם שיורדין בים עד התהום מעשרי גימדי אמות עומקם נקראו גמדים אנדי"ש בלע"ז ויש פותרים שהם ננסים ונכנסין במדת אמה: שלטיהם · הם אשפות שנותנים בהם החצים כמו (ירמיה נא) הברו החצים מלאו השלטים קוייברי"ש בלע"ז : תלו · הרבה תלוי תלים : (יב) תרשיש · ים ששמו תרשיש : מרוב כל הון · שהיה בתוכך ובטוחים הסוחרים שימצאו בך סחורה הראויה להם : בדיל · אשטיי"ן בלע"ז : עזבוניך · חוזקיך ועוזריך כמו (נחמיה ג) ויעזבו את ירושלים עד החומה וממונו של אדם הוא חזקו

מצודת דוד

כולם באו אליך לסחור סחורתך כי הרבה סחורה נמצא בך : (י) היו בחילך אנשי מלחמתך · ר"ל העובדי כוכבים ההם נלחמו בעבורך במחיר העושר שנתת להם בשכרם : תלו בך · כן היה מנהגם לתלות כלי מלחמה על המגדלים כמ"ש אלף המגן תלוי עליו (ש"ה ד') : המה · כלי המלחמה האלה נתנו הדר ופאר אל עירך : (יא) וחילך · וגם אנשי חילך מאנשיך : על חומותיך · עמדו על החומות מסביב לשמור העיר מן האויב : וגמדים · אנשים קצרי המדה היו על המגדלים לראות משם מה שנעשה במחנה האויב ובעבור קטנותם לא ראם האויב לזרוק בהם חצים : המה · השלטים התלוים על החומה נתנו בך כל היופי הראוי לך : (יב) תרשיש · אנשי תרשיש הביאו לך סחורה עשירה ממרבית הון ותוצ

מצודת ציון

מערב והסוחרים עורבים כי הסוחרים מתחייבים זה לזה בהקפותיהם את הסחורה זה לזה וערב הוא ענין התחייבות כמו התערב נא את אדוני וגו' (ישעיה לו) וכן מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי (ירמיה ל) : (י) בחילך · מלשון חיל ועושר : וכובע · הוא כלי מגן על הראש : תלו · מל' תליה : (יא) וחילך · ענין צבאות עם : וגמדים · כן יקראו אנשי מדה קצרה והוא מלשון גמד ארכה (שופטים ג) שר"ל אמה הזרוע : שלטיהם · הם כעין

ומפרש

וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ יג יָוָן תּוּבַל וָמֶשֶׁךְ הֵמָּה
רֹכְלָיִךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם וּכְלֵי נְחֹשֶׁת נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ׃ יד מִבֵּית
תּוֹגַרְמָה סוּסִים וּפָרָשִׁים וּפְרָדִים נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ טו בְּנֵי דְדָן
רֹכְלַיִךְ אִיִּים רַבִּים סְחֹרַת יָדֵךְ קַרְנוֹת שֵׁן וְהָוֹבְנִים והבנים ק׳
הֵשִׁיבוּ אֶשְׁכָּרֵךְ׃ טז אֲרָם סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב מַעֲשָׂיִךְ בְּנֹפֶךְ
אַרְגָּמָן וְרִקְמָה וּבוּץ וְרָאמוֹת וְכַדְכֹּד נָתְנוּ בְּעִזְבוֹנָיִךְ׃

רש״י

המעמידו על רגליו: (יג) בנפש אדם · עבדים ושפחות למכור: (טו) ידך · מקומך: קרנות שן והבנים · קרני יעלים ועצמות פיל וטווסים עופות ששמן פאו״ן בלע״ז: השיבו אשכרך · הביאו לך תשורה: (טז) ארם סוחרתך · באבנים טובות האמורות במקרא וארגמן ורקמה ובוץ: מרוב מעשיך · מתוך שהיו יודעים בנשיאיך ושריך שמרבין להם מעשה נוי ותפארת לתכשיט: בנפך·

מצודת ציון

מגנים: (יב) עזבוניך · הוא הסחורה ויתכן שהוא מלשון ויעזבו את ירושלים (נחמיה ג) שהוא ענין חיזוק וכן הסחורה הוא לחזוק אל העוסקים בו: (יד) ופרשים · הם רוכבי הסוסים בגבורה וזריזות: ופרדים · הם הנולדים מן החמור ומן הסוס: (טו) ידך · מקומך כמו יד תזית (ישעיה נז): קרנות שן · שן הפיל גדול כקרן: והבנים: שם עוף הנקרא טווס ונוצותיה יפות למראה וכן ת״י: השיבו · לפי שהביאו רבות פעמים לכן אמר השיבו: אשכרך · ענין מתנה ומנחה כמו אשכר יקריבו (תהלים עב): (טז) בנופך · שם אבן יקר: ארגמן · בגדים צבועים ארגמן והוא שם צבע הטוב: ורקמה · בגדים מעשה רוקם בחלוף הגוונים: ובוץ · הוא הפשתן הטוב: וראמות וכדכוד ·
שמות

מצודת דוד

ומפרש שעם כסף וברזל וגו׳ נתנו סחורתך כי בארצם נמצאו מחצבים המוציאים כל אלה המתכות: (יג) המה · האומות ההם היו סוחריך וחוזר ומפרש שעם נפשות אדם לעבדים ולשפחות וכלי נחושת נתנו סוחרתך כי דרכם היה לסחור באלה: (יד) מבית תוגרמה · שם מקום מוצא הסוסים וימצא שם אנשים רוכבים בגבורה רבה וגם פרדים ימצא שם וכל אלה הביאו ונתנו לך בסחורה: (טו) רוכליך · סחרו עמך: סחורת ידך · סחורת מקומך הוצא מאיים רבים: השיבו אשכרך · רצה לומר הביאו וחזרו והביאו לך לתשורה: (טז) ארם · אנשי ארם סחרו עמך מרוב המלאכות היקרות הנעשים שמה: בנפך וגו׳ · רצה לומר במחיר מפך והארגמן וגו׳ אשר נתנו בסחורתך כי בתמורת מעשה
המלאכות

יז יְהוּדָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּחִטֵּי מִנִּית וּפַנַּג
וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן וָצֹרִי נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ׃ יח דַּמֶּשֶׂק סֹחַרְתֵּךְ בְּרֹב
מַעֲשַׂיִךְ מֵרֹב כָּל־הוֹן בְּיֵין חֶלְבּוֹן וְצֶמֶר צָחַר׃ יט וְדָן
וְיָוָן מְאוּזָּל בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתָנּוּ בַּרְזֶל עָשׁוֹת קִדָּה וְקָנֶה

רש"י

דגש אחר שורק · הנו"ן בדגש אקרבונקל"א בלע"ז : (יז) בחטי מנית · שם מקום שחטיה יפות כמו עד בואך מנית (שופטים יא) ומדרש אגדה חטין יפין וגסין הנמכרים במנין ויונתן תרגם בחטי ריחוש לשון קבוצת מנינים הרבה טרוקא"ס בלע"ז וחבירו בפסיקתא מה הדם רחוש בעלין אף לאה רחושה בבנים ולא ידעתי מהו מפי רבי שמעון מצאתי שמצא במקרא תרגום ירושלמי בחיטי מנית ופנג דחושלא וקלמא שערי דחושלא שבגמרא אנו שונים שעורים קלופים ואומר אני מנית לשון מנות מאכל מזומן ואף לפי נקוד דגש דרכו של יונתן לתרגם התיבה פעם משמעה פעם מדרשה כן תרגם וגם שם העיר המונה אנו נוקדים שם והמונה לא מפיק ה"א ותרגם אף לתמן יתרמון קטולי קרתא דסגיאין איתרגושתהא : ופנג · ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מצויין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו · באלסמ"א בלע"ז : (יח) ביין חלבון · יין לבן מבושל ומנחם חברו עם חלב חטים (תהלים קמז) לשון טוב : וצמר צחר · ועמר מילא כבינא · ביום שנולד הטלה וטהרתו אמו בלחיכתה עושין כסות ומכבנין אותו סביבו בקרסים כדי שיהא צמרו נקי : צחר · לבן כמו אתונות צחורות (שופטים ה) : (יט) ודן ויון · מדינות הם : מאוזל · מטוה של שיראין : ברזל עשות ·

מצודת דוד

המלאכות היקרות הנעשים בך נתנו כל אלה : (יז) המה רוכליך · המה סחרו עמך והוזר ומפרש שעם חטים הבאים ממנית שחטיה יפות ועם פנג וגו' נתנו סחורתך : (יח) ברב מעשיך · ברוב המלאכות היקרות הנעשים בצור ממלאכה עשירה ממרבית הון : ביין חלבון · ר"ל במחיר יין הבא מחלבון והוא שם מקום בדמשק שיינה חשוב ובמחיר צמר לבן כי אלה נתנו תמורת מעשה המלאכות אשר סחרו ממך : (יט) מאוזל · ר"ל ההולך בתמידות ממקום למקום להסתחר : בעזבוניך נתנו · ר"ל גם הם היו בין סוחריך והביאו לך סחורה : ברזל עשות · ברזל טוב המאהיר וקדה וקנה כ"א מהם היו

מצודת ציון

שמות אבני יקר : (יז) מנית · שם מקום וכן ועד בואך מנית (שופטים יא) : ופנג · הוא אפרסמון : וצרי · הוא נטף המוזכר בסממני הקטורת והוא שרף אילן וכן הצרי אין בגלעד (ירמיה ח) : (יח) חלבון · שם מקום : צחר · ענין לובן כמו אתונות צחורות (שופטים ה) : (יט) מאוזל · ענין הליכה כמו ואוזל לו (משלי כ) : עשות · מאהיר ומזהיר כמו שמנו עשתו (ירמיה ה): קדה וקנה · שמות מיני בושם :

בְּמַעֲרָבֵךְ הָיָה : כ דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ בְּבִגְדֵי חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה :
כא עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֵךְ בְּכָרִים
וְאֵילִים וְעַתּוּדִים בָּם סֹחֲרָיִךְ : כב רֹכְלֵי שְׁבָא וְרַעְמָה
הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם וּבְכָל־אֶבֶן יְקָרָה וְזָהָב
נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ : כג חָרָן וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר
כִּלְמַד רֹכַלְתֵּךְ : כד הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְמַכְלֻלִים בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת
וְרִקְמָה וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ :

עיין מ"ש

רש"י

עשוי כעששיות מה"ש בלע"ז והוא ברזל סגולה : (כ) בבגדי חופש לרכבה · בלבוש דיקר לרתיכין : (כא) בכרים · כבשים ויונתן תרגם בתורין וכן תרגם מאה אלף כרים דמישע מלך מואב (מלכים ב ג) : (כג) אשור כלמד · י"ת מדינן אתור ומדי : (כד) במכלולים · בדברים שהם למכלול פרמונ"ט בלע"ז ומה הם המכלולים גלומי תכלת ורקמה טליתות של תכלת מרוקמות : ובגנזי ברומים · בתכשיטי פאר שגונזין אותן בארגזים שקורין אשקרי"ן בלע"ז והם מחופין עור ומצויירין לנוי במיני מסמרין שורות שורות וציורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים והם חבושין ואסורין בחבלי בוץ לנוי : וארוזים · ת"י אעי כדסים אותן ארגזים

מצודת ציון

(כ) חופש · ענין חורין כמו לחפשי ישלחנו (שמות כא) : לרכבה · למרכבה : (כא) ערב · הם הערבים השוכנים במדבר : ידך · מקומך : בכרים · כבשים שמנים : עתודים · הם הזכרים מן העזים : (כב) בראש · ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט) : (כג) כלמד · זה מדי כת"י : (כד) במכלולים · מלשון כל ור"ל כלול בכל היופי : בגלומי · ענין כריכה וכן ויקח אליהו את אדרתו ויגלום (מ"ב ב') ופי' שעשאה כריכה אחת : ובגנזי · מלשון גניזה והטמנה : ברומים · תיבות עשויות מעור קשה לגנוז בהם דברים חמודים : חבושים · ענין קשור ותקון וכן פארך חבוש עליך (לעיל כד) : וארוזים · כמו

מצודת דוד

בסחורתך כי גם באלה סחרת : (כ) בבגדי חפש · ר"ל בבגדים יקרים הראוים לבני אדם חפשים ובני חורין להניע בהם את המרכבה : (כא) סחרי ידך · הם סוחרי מקומך וחוזר ומפרש שעם כרים וגו' בהם סחרו עמך כי במקומם היו מובחרים ושמנים : (כב) המה רכליך · המה סחרו עמך וחוזר ומפרש שבראש כל בושם רצה לומר בשמים הראשים והחשובים שבכולם ובכל אבן יקרה ועפרות זהב בהם נתנו סחורתך : (כג) רכלי שבא · שהם רגילים ללכת לשבא לקחת סחורה : רכלתך · כל אלה סחרו עמך : (כד) המה רכליך · הם סחרו עמך בדברים הכלולים בכל מיני יופי וחוזר ומפרש

כה אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ וַתִּמָּלְאִי וַתִּכְבְּדִי
מְאֹד בְּלֵב יַמִּים׃ כו בְּמַיִם רַבִּים הֱבִאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ
רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים׃ כז הוֹנֵךְ וְעִזְבוֹנַיִךְ מַעֲרָבֵךְ

רש"י

היו נתונין במגדלי עץ הדס ומביאין אותן לתוך המגדלין והקמטראות שבתוכן והתכשיטין שבתוך הקמטראות הכל יחד לסחורה וכה פתרון הלשון בלשון קצרה ובגנזי ברומים החבושים בחבלים וארוזים בתוך עץ ארז שהברומים הם הקמטראות והיו אסורים בחבלים ונתונים במגדלי הדס שהוא ממיני ארז ומכוללים שבתוך הברומים קרא יונתן וכוספין דארזא באיתלין די זכריתא תכשיטין הצריכין שמירה נאה דמתתין בקומטרין מונחים בקמטראות והמגדלים שבתרגום כמו שאנו שונין תיבה ומגדל איפרויט"ש בלע"ז: (כה) אניות תרשיש. שרותיך הם היו לך לערבה ומישור כשם שהמישור הוא דרך כבושה להביא בו סחורה לעיר היושבת ביבשה היו לך תחתך אניות תרשיש מסלה להביא מערבך לתוכך: שרותיך. לשון שרון ומישור ודוגמתו עלו בשרותיה (ירמיה ה'): ותמלאי ותכבדי מאד. הביאו לתוכך משא רב והכבידו משאך יותר מדאי: (כו) במים רבים הביאוך השטים אותך.

מצודת דוד

שהם בבריכות בגדי תכלת ומעשה רקמה ובגנזי ברומים והם תיבות עשויות מעור לגנוז בהם דברים חמודים: בחבלים חבושים. התיבות ההם היו קשורים ומתוקנים בחבלים יפים ונאים: וארוזים. עדי זהב ומרגליות חרוזים בחוט לעדי הצואר: במרכולתך. ר"ל כל אלה היו בסחורתך עם כולם סחרת: (כה) אניות תרשיש. הספינות ההולכות על ים תרשיש היו השיירות שלך להביא סחורתך ר"ל רבות ספינות באו לך עם סחורה כשיירא של אנשים: ותמלאי. חזר לראשית הדברים שהמשילה לספינה חשובה ולכן אמר הנה מרוב הסחורה נעשית מלאה וכבדה מאד כשהיית בלב ימים: (כו) השטים אותך. מנהיגי הספינה המשיטים אותך ע"פ המים הם הביאו אותך במקום מים רבים מקום סכנה ורוח הקדים העזה שברוחות שבר אותך בלב ימים ומחמת מרבית המים וכובד משאה היה קשה להצילה: (כז) הונך. עשרך וסחורתך ומנהיגי הספינה ומחזיקי הבדק וסוחרי סחורתך ואנשי המלחמה שבך ועם כל קהלך אשר בתוכך מעם הארץ כולם יפלו

מצודת ציון

וחרוזים כי האל"ף מתחלף ועניינו דברים מושמים על החוט כמו צוארך בחרוזים (ש"ה א): (כה) שרותיך. מל' שיירא והם הרבה אנשים הולכי אורח כיחד וזה הלשון ידוע בדרז"ל: בלב ימים. בעומק הים: (כו) השטים. מל' שיטה ושחיה: (כז) הונך. מלשון הון ועושר: ועזבוניך. סחורתך: מערבך. כפל הדבר במ"ש לומר שהכל נאבד:

מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ וְעֹרְבֵי מַעֲרָבֵךְ וְכָל־אַנְשֵׁי
מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר־בָּךְ וּבְכָל־קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ בְּלֵב
יַמִּים בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ: כח לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ יִרְעֲשׁוּ
מִגְרֹשׁוֹת: כט וְיָרְדוּ מֵאָנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים
כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל־הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ: ל וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ
בְּקוֹלָם וְיִזְעֲקוּ מָרָה וְיַעֲלוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם בָּאֵפֶר
יִתְפַּלָּשׁוּ: לא וְהִקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָה וְחָגְרוּ שַׂקִּים וּבָכוּ
אֵלַיִךְ בְּמַר־נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר: לב וְנָשְׂאוּ אֵלַיִךְ בְּנִיהֶם

רש"י א' במקום ה'

כדרך האניות הגדולות שמפליגין אותן לתוך פלגוס הים ומתוך שנתמלאת וכבדה באה רוח הקדים ושברה בלב ימים ולענין דוגמת העיר מתוך שנתמלאת עושר גבה לבך ובא עליך פורענות: (כח) מגרשות. כמו מגרשי העיר: (כט) על הארץ יעמודו. מה לנו עוד באניות להיכן נוליך סחורה עוד: (ל) יתפלשו. יתגלגלו: (לב) ונשאו אליך בניהם. בנהי

מצודת ציון

מלחיך. אוחזי המשוטות: וחבליך. מושכי חבלי הוילון: מחזיקי בדקך. סותמי בדקי הספינה: ועורבי מערבך. סוחרי סחורתך: (כח) ירעשו. מלשון רעש וחרדה: מגרשות. הם הבתים שבחוץ לחומת העיר וקרובים הם אל הים ונקראו כן על כי נראים כמה שנגרשו מן העיר וכן ומגרש לערים (במדבר לה): (כט) תופשי. אוחזי: משוט. הם העצים הארוכים אשר משיטים בהם את הספינה: (ל) יתפלשו. ענין הגלגול בעפר והכסוי בו כמו עפר התפלשי (מיכה א'): (לא) והקריחו. ענין תלישת השער להשאר חלק מבלי שער וכן קרח הוא (ויקרא י"ג): קרחא.

מצודת דוד

בלב ימים ביום שיבא מפלתך שישבור אותך רוח הקדים ר"ל ביום שיכבשה האויב ישלול כל שללה ויאבד כל זכר למו מבלי שארית: (כח) לקול. לשמיעת קול זעקת מנהיגי הספינה ירעשו מגרשי הערים הסמוכות אל מקום הספינה הנשברה: (כט) כל תופשי משוט. כל הרגילים לאחוז המשוטות והמלחים והחובלים ירדו מן האניות ויעמדו על הארץ כי יפחדו עוד ללכת בספינה שלא יקרה להם כמקרה הספינה ההיא והוא ענין מליצה: (ל) והשמיעו. ר"ל ישמיעו קינה עליך בקולם ויזעקו זעקת מרה: ויעלו עפר. כן היה מנהגם לעשות דרך צער ואבל: יתפלשו. יתגלגלו באפר וגם הוא מדרך צער ואבל:

(לא) והקריחו. ימרטו עליך שערות הראש וישאר המקום קרח: ובכו

אליך

קִינָה וְקוֹנְנוּ עָלַיִךְ מִי כְצוֹר כְּדֻמָה בְּתוֹךְ הַיָּם׃ לג בְּצֵאת
עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים הִשְׂבַּעַתְּ עַמִּים רַבִּים בְּרֹב הוֹנַיִךְ וּמַעֲרָבַיִךְ
הֶעֱשַׁרְתְּ מַלְכֵי־אָרֶץ׃ לד עֵת נִשְׁבֶּרֶת מִיַּמִּים בְּמַעֲמַקֵּי־
מָיִם מַעֲרָבֵךְ וְכָל־קְהָלֵךְ בְּתוֹכֵךְ נָפָלוּ׃ לה כֹּל יֹשְׁבֵי
הָאִיִּים שָׁמְמוּ עָלָיִךְ וּמַלְכֵיהֶם שָׂעֲרוּ שַׂעַר רָעֲמוּ פָּנִים׃
לו סֹחֲרִים בָּעַמִּים שָׁרְקוּ עָלָיִךְ בַּלָּהוֹת הָיִית וְאֵינֵךְ עַד־
עוֹלָם׃ כח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם אֱמֹר

רש"י

שלהם : כדומה · כך שם ראשי אדוס כענין שנאמר משא דומה (ישעיה כ"א) וי"ת לית דדמי לה · כדומה כדוגמתה : (לג) בצאת עזבוניך וגו' · כל זה יקוננו עליך בקינתם : (לה) רעמו פנים : זעומי פנים וכן בעבור הרעמה (שמואל א' א) וכן כל תלונה תורעמת : (לו) שרקו · שובלו"ר בלע"ז כך

מצודת דוד

אליך · יבכו עליך במר נפש בעת יעשו מספד מר : (לב) ונשאו אליך · ירימו עליך קינה בקול נהי הנהוג אצלם ויקוננו עליך וכן יאמרו מי כצור וגו' ר"ל מי היא העיר להיות חשובה כצור ומי כמוה שהיא דומה ונכרתת בתוך הים ואין מי להשיל אליה לא לעת שלותה ולא לעת מפלתה : (לג) בצאת · עתה יפרש דבריו לומר הנה עודך בשלותך בצאת סחורתך מן הימים שישבת בהן השבעת עמים רבים במרבית הסחורות : ברוב · עם רוב עשרך וסחורתך העשרת מלכי ארץ : (לד) עת נשברת · ועתה עת שהיא נשברת מסבת המים בעומק הים הנה סחורתך וכן קהלך איש לא נעדר כולם נפלו בתוכך : (לה) שממו עליך · יתמהו על מפלתך : שערו שער · יאחזם חיל ורתת כמרוח סערה כי יפחדו פן יקרה להם כמקרך ויהיו זעומי פנים כדרך המיצר שכועס בעצמו : (לו) סוחרים בעמים · הסוחרים שבין האומות השמיעו עליך קול שריקה הנעשה בקבוץ השפתים והדרך לעשותה כשרואין באבדן דבר חשוב : בלהות היית · תהיה מלא מבהלה : ואינך · לא תהיה עוד עד עולם לחזור לקדמותה

מצודת ציון

כמו קרחה בה"א : (לב) בניהם · מלשון נהי ויללה : כדומה · ענין כריתה וחורבן כמו גם מדמן תדמי (ירמיה מח) : (לה) שממו · ענין תמהון : שערו שער · מל' סערה בשמ"ך : רעמו · ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעמה (ש"א א) :(לו) שרקו · ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו) : בלהות · הוא הפוך מן בהלות :

לְנְגִיד צֹר כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל
אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל
וַתִּתֵּן לִבְּךָ כְּלֵב אֱלֹהִים׃ ג הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָּנִאֵל כָּל־
סָתוּם לֹא עֲמָמוּךָ׃ ד בְּחָכְמָתְךָ וּבִתְבוּנָתְךָ עָשִׂיתָ לְּךָ
חָיִל וַתַּעַשׂ זָהָב וָכֶסֶף בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ׃ ה בְּרֹב חָכְמָתְךָ
בִּרְכֻלָּתְךָ הִרְבִּיתָ חֵילֶךָ וַיִּגְבַּהּ לְבָבְךָ בְּחֵילֶךָ׃ ו לָכֵן כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן תִּתְּךָ אֶת־לְבָבְךָ כְּלֵב אֱלֹהִים׃ ז לָכֵן
הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ זָרִים עָרִיצֵי גּוֹיִם וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־

רש"י

שורקין על דבר שחלף והלך לו: (ב) מושב אלהים · עשה לו כאויר על הים במעגל כמין שבעה רקיעים וישב לו על העליון: (ג) הנה חכם אתה מדניאל · דניאל בא נבוכדנצר לעבודו אלוה ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולא קביל עליה ואתה עושה עצמך אלוה: כל סתום לא עממוך · לא עמום ממך · קנתורין הם שמקנתרו כלומר שאתה חכם אתה כדניאל שנאמר בו וכל רז לא אנס לך (דניאל ד'): (ד) עשית לך חיל · קנית לך נכסין: ותעש זהב וכסף · והכנסתה: (ז) והריקו חרבותם ·

מצודת ציון

כח (ג) עממוך · ענין הסתר והכסוי כמו ארזים לא עממוהו (לקמן לא): (ד) חיל · ענין כח ואומץ כמו המאזרני חיל (תהלים יח): ותעש · ענין קבוץ ואסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב): (ה) חילך · ענין עושר כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח): (ז) זרים ·

מצודת דוד

לקדמותה: כח (ב) לנגיד צר · על מושל צר: אל אני · ר"ל בעל יכולת רב כאל: מושב אלהים ישבתי · ר"ל לפי שיש לי מקום מושב נבדל ומשומר מאנשים וכמו האלהים יושב בשמים ממעל כן אני כמוהו ישבתי בלב ים ואין מי יוכל לבוא אלי: ואתה · אבל אתה אדם ואין לך יכולת כמו לאל ואיך נתת לבך להשוותה כלב אלהים וכאומר מה ראית לשטות זה: (ג) הנה חכם וגו' · תחסר ה"א התימה וכאומר החכם אתה מדניאל וכי כל דבר סתום ונסתר לא נכסה ממך כעין מ"ש בדניאל וכל רז לא אנס לך (דניאל ד): (ד) בחכמתך · וכי בחכמתך עשית לך כח ואומץ ואספת זהב וכסף באוצרותיך: (ה) ברב · וכי ברב חכמתך במרבית הסחורה בעשית וכי בזה הרבית עשרך עד שגבה לבך בעשרך וכאומר הלא הכל בא מיד ה' ומה לך להתגאות בזה: (ו) תתך את לבבך · נתת את לבבך להשוותה כלב אלהים: (ז) זרים · נכרים האומות חזקים הם הכשדים

יְפִי חָכְמָתֶךָ וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ׃ ח לַשַּׁחַת יוֹרִדוּךָ וָמַתָּה
מְמוֹתֵי חָלָל בְּלֵב יַמִּים׃ ט הֶאָמֹר תֹּאמַר אֱלֹהִים אָנִי לִפְנֵי
הֹרְגֶךָ וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל בְּיַד מְחַלֶּלְךָ׃ י מוֹתֵי עֲרֵלִים
תָּמוּת בְּיַד־זָרִים כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ יא וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יב בֶּן־אָדָם שָׂא קִינָה עַל־מֶלֶךְ
צוֹר וְאָמַרְתָּ לּוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית
מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי׃ יג בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן

רש"י

כמשמעו ומדרש אגדה משכב זכור שנבעל כנשים · שלשה עשו עצמם אלוה ונבעלו כנשים יואש בן אחזיה שנאמר (ד"ה ב' כ"ד) ואת יואש עשו שפוטים וחירם ונבוכדנצר : יפעתך · הופעתך לשון תואר פנים · והמדרש דורשו יופי עתך : (ט) מחללך · כמו הורגך : (יב) אתה חותם תכנית וגו' · אתה הוא מלא חכמה לחתום ולטבוע כל תבנית וצורה · תכנית · פיינטור"א בלע"ז : (יג) בעדן גן אלהים וגו' · בסגי טבון ותפנוקין את

מצודת דוד

הכשדים : והריקו · ישלפו חרבם מתערם על יפי חכמתך ר"ל לא תהיה נעזר להמלט ביפי חכמתך : וחללו · יבזו זוהר בינתך ולא ימנעו חרבם מדם בעבור הבינה הנמצא בך : (ח) לשחת · אל בור הקבר יוריד אותך האויב ותמות גם אתה מעין מיתת שאר חללים עם כי אתה בלב ימים במקום משומר : (ט) האמר · וכי לפני הבאים להרגך תאמר אלהים אני ולמה תהרגוני וכאומר אם אלהים אתה לא יוכלו להרגך : ואתה · אבל באמת אתה אדם ולא אל ביד השולטים אותך להלל והרוג : (י) מותי ערלים · כמיתת רשעים ערלי לב כן תמות גם אתה ביד זרים ולא מיתת עצמך : כי אני דברתי · ובידי לקיים דברי : (יב) חותם תכנית · צורה מוכן ומתוקן בכל דבר ותואר ומפרש מלא הכמה וגו' : (יג) בעדן גן וגו' ·

מצודת ציון

נכרים : עריצי · ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : והריקו · מלשון ריק ר"ל ישלפו ויריקו מתערה וכן וחרב אריק (לעיל ה) : יפעתך · ענין זוהר וזריחה וכן הופיע מהר פארן (דברים לג) : (ח) לשחת · בור הקבר : (ט) מחללך · מלשון חלל והרג : (י) ערלים · ערלי לב וכן פ"י רשיעיא : (יב) חותם · ר"ל צורה כמו תתהפך כחומר חותם (איוב לח) : תכנית · מלשון הכנה ומתוקן וכן הדרכי לא יתכנו (לעיל יח) : וכליל · מלשון כל ר"ל כלול בכל יופי שאפשר להיות : (יג) בעדן גן · בעדן שנטע בו המקום את הגן כמ"ש ויטע ה' אלהים גן בעדן (בראשית ב) והוא מקום עדון

יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה
סַפִּיר נֹפֶךְ וּבָרְקַת וְזָהָב מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם
הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ : יד אַתְּ־כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךָ בְּהַר
קֹדֶשׁ אֱלֹהִים הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ : טו תָּמִים

רש"י

מתפנק כאילו בעדן גינתא דה' את שרי כל עותרא גיותא ויקרא מתיהב לך כל אבנין טבין מסדרן על לבושך : מסוכתך · חופתך · לשון לבוש כיסויך : מלאכת תופיך ונקביך בך · אע"פ שנתתי לך הכבוד הזה יודע הייתי שתתגאה ועשיתי בך מלאכת תופים ונקבים המוציאין רוח בקול זמר כתוף וכן היה לך להתבונן : (יד) את כרוב ממשח הסוכך · את עוף מדה כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו סכך רב כלומר מושל ממשל רב · ממשח ל' גודל כמו אנשי מדות (במדבר י"ד) דמתרגמינן גברי דמשחן : ונתתיך בהר קודש אלהים היית · ונתתי לך מקום לקנות לך שם בבנין הר קדשי שסייעת את שלמה בעצי ארזים : בתוך אבני אש התהלכת · קנית

מצודת ציון

ותפנוק רב : מסוכתך · מלשון סכך וכסוי : תופיך · שם כלי נגון כמו בתופים ובמחולות (שמות טו) : ונקביך · כלי נגון בעלי נקבים רבים : כוננו · מלשון הכנה : (יד) את · כמו אתה : כרוב · כן יקרא פני אדם כי תינוק ת"א רביא ולפי גודל מעלתו קראו בלשון כרוב המוזכר בכרובים שעל הארון : ממשח · הוא ענין גדולה כמו למשיחו לכורש (ישעיה מה) : הסוכך · מלשון סכך והגנה : (טו) תמים · מל' תם וישר :

מצודת דוד

לא חסרת דבר כאילו היית בעדן גן וגו' : מסוכתך · על הלבוש המכסה אותך היה קבוע כל אבן יקרה והם אודם וגו' והם שמות אבני יקר : וזהב · אף הזהב היה קבוע בו : מלאכת תפיך · מעשה התופים ושאר כלי נגון המלאים נקבים שהיו בך כאילו הוכנו לך ביום שנבראת ר"ל אין דוגמתם ולא היה מי ראוי להתענג בהם אלא אתה : (יד) כרוב ממשח · אדם רב המעלה גדול בחשיבות המגין בסכך כנפיו על עמו ולפי שקראו כרוב לרוב מעלתו ובכרובים נאמר סוככים בכנפיהם (שמות כ"ה) לכן אמר לשון סוכך : ונתתיך · ר"ל ואני נתתי לך כל המעלה והגדולה על כי היית פעם בהר קדש של אלהים ר"ל על כי מלך צור שהיה בימי שלמה היה מסייע בבנין בהמ"ק הנבנה בהר קדש של אלהים הוא הר המוריה וכמ"ש ויהי חירם נותן לשלמה עצי ארזים וגו' (מ"א ה') : בתוך אבני אש התהלכת · ר"ל שהיה מתהלך בחברה אחת ובאהבה רבה עם מלכי ישראל והם דוד ושלמה שהיו מתוזקים ומזהירים כאבני אש : (טו) תמים · גם אתה היית תמים בדרכיך מיום הבראך ר"ל

מיום

אַתָּה בִּדְרָכֶיךָ מִיּוֹם הִבָּרְאָךְ עַד־נִמְצָא עַוְלָתָה בָּךְ׃
טז בְּרֹב רְכֻלָּתְךָ מָלוּ תוֹכְךָ חָמָס וַתֶּחֱטָא וָאֲחַלֶּלְךָ מֵהַר
אֱלֹהִים וָאַבֶּדְךָ כְּרוּב הַסֹּכֵךְ מִתּוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ׃ יז גָּבַהּ
לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ עַל־יִפְעָתֶךָ עַל־אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךָ

רש״י

לך זכרון עם מלכי ישראל שהם כמלאכי השרת: (טו) נמצא עולתה בך. באמרך אל אני: (טז) מלו. כמו מלאו: ואחללך מהר אלהים. גרמת שאמחה אותך שלא תזכר עוד בבנין ביתי: ואבדך. כמו ואאבדך: מתוך אבני אש. שלא תטול חלק עם הצדיקים. ורבותינו במדרש אגדה דרשו הענין הזה באדם הראשון וכך אמר הנביא לחירם מה נתגאית ברקיעך שמא בגן עדן היית כמו שהיה אדם הראשון כל אבן יקרה וגו׳ כי כל התופות האלה עשיתי לאדם הראשון ופחותה שבכולן זהב שהיא מנויה אחרון. מלאכת תופיך וגו׳. בזאת השויתיך לו ולא באחרת וכן נסתכלתי וראיתי תופים ונקבים באדם הראשון. את כרוב ממשח שמא אתה כאותו כרוב שהיה גדול בממשח הסוכך כולו מקצה השמים ועד קצה השמים ושמא נתתיך לגיום בסדרי קודש כאשר נתתי לו: (יז) שחת חכמתך על יפעתך.

מצודת דוד

מיום עמדך על דעתך ואמר בלשון הפלגה וכן ומבטן אמי אנחנה (איוב ל״א): עד נמצא. עד העת היא שנמצא בך עולתה שנתגאית מאד: (טז) ברב. בעבור מרבית הסוחרים שבך נתמלאו תוך מקומות אלנך חמס ועושק כי עשקו לכל הבאים בבטחון שעכ״ז לא ימנעו לבא על כי ימצאו בה סוחרים מרובים ויש עם מי להסתחר: ותחטא. ובזה חטאת גם אתה על שלא מחית בידם: ואחללך מהר אלהים. ולכן אחלל ואבזה אותך להרחיק מהר אלהים ר״ל עוד לא יזכר לך הזכות מה שהיה המלך הצור מסייע בבנין בהמ״ק: ואבדך. אאבד אותך אתה כרוב הסוכך מתוך חברת מלכי ישראל הנמשלים לאבני אש ר״ל מה שהיית במעלה גדולה ומגין על עמך הכל היה בזכות שהיית מאז בחברת ואהבת מלכי ישראל אבל עתה אאבדך ואסירך מן הזכות ההוא ולא תגן עוד: (יז) ביפיך. בעבור יפיך גאה לבך ובזה שחת חכמתך עם זוהר בינתך כי הגאוה מנגדת אל החכמה והבינה: על ארץ השלכתיך. לכן אשליך אותך מכסא המלוכה לשבת על הארץ ואתן אותך לפני מלכים להסתכל בך בבזיונך כדרך הראויים להסתכל בפני אדם

מצודת ציון

(טז) מלו. נתמלאו: ואחללך. מל׳ חלול ובזיון: ואבדך. כמו ואאבדך: (יז) על. ענינו כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות ל״ה): יפעתך. זוהר בינתך:

לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ לְרַאֲוָה בָךְ׃ יח מֵרֹב עֲוֺנֶיךָ בְּעֶוֶל
רְכֻלָּתְךָ חִלַּלְתָּ מִקְדָּשֶׁיךָ וָאוֹצִא־אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא אֲכָלַתְךָ
וָאֶתֶּנְךָ לְאֵפֶר עַל־הָאָרֶץ לְעֵינֵי כָּל־רֹאֶיךָ׃ יט כָּל־יוֹדְעֶיךָ
בָּעַמִּים שָׁמְמוּ עָלֶיךָ בַּלָּהוֹת הָיִיתָ וְאֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ כ וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כא בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־
צִידוֹן וְהִנָּבֵא עָלֶיהָ׃ כב וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
הִנְנִי עָלַיִךְ צִידוֹן וְנִכְבַּדְתִּי בְּתוֹכֵךְ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה
בַּעֲשׂוֹתִי בָהּ שְׁפָטִים וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ׃ כג וְשִׁלַּחְתִּי־בָהּ
דֶּבֶר וָדָם בְּחוּצוֹתֶיהָ וְנִפְלַל חָלָל בְּתוֹכָהּ בְּחֶרֶב עָלֶיהָ

רש"י

שנתגאית ביפעתך: לראוה בך · להסתכל בבשתך · לראוה כמו לראיה: (יח) חללת מקדשך · קדושתך: אש מתוכך · דברי גאוה שיצאו מפיך לאמר אל אני כ"א כתרגומו ואייתי עממיא דתקיפין כאשתא מתוכי זדונך: (יט) שממו · תמהו: (כג) ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה מסביב · על

מצודת ציון

לראוה · מל' ראיה והסתכלות: (יח) מקדשיך · ארמון המלך נקרא כן וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס ז): (יט) שממו · ענין תמהון: בלהות · הוא הסוף מן בהלות: ואינך · ואין לך: (כג) בחוצותיה · כן יקראו השווקים: ונפלל · מל' נפל ונכפלה

מצודת דוד

בעת בזיונו למען הכלימו: (יח) מרוב עוניך · שנתגאית ביותר: בעול רכלתך · שעסקו כל הבאים ולא מחית בידם ובעבור זה חללת ובזית ארמונך כי תחרב מעתה: ואוציא אש · ר"ל דברי הגאוה הבוער כאש הוציא אז מתוכך כי לא תוכל להתגאות עוד והאש ההיא תאכל אותך כי בזה העון תהיה נאבד מן העולם: ואתנך לאפר · לפי שהמשיל האבדון לשריפת אש לכן אמר ואתנך לאפר ור"ל לומר תהיה מושפל לעפר: לעיני וגו' · כולם יראו בבשתך: (יט) כל יודעיך · כל היודעים ומכירים אותך בין האומות יתמהו על מפלתך: בלהות היית · תהיה מלא מבהלה ולא המצא עוד עד עולם לשוב לקדמותך: (כא) שים פניך · הסב פניך אל מול צידון: (כב) הנני עליך · הנה אני אלחם עליך: ונכבדתי בתוכך · ע"י הדין שאעשה בתוכך אהיה מכובד: כי אני ה' · הנאמן ליפרע: בעשותי · בעת אעשה בה משפט אז ידעו שאני ה' ופל ידה אהיה מקודש בעיני הבריות בראותם שאני משלם גמול: (כג) ודם · הזלה מן ההרוגים: ונפלל · הרבה חללים יפלו בתוכה בחרב הבאה עליה מסביב וידעו

מִסָּבִיב וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ כד וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד לְבֵית
יִשְׂרָאֵל סִלּוֹן מַמְאִיר וְקוֹץ מַכְאִב מִכֹּל סְבִיבֹתָם הַשָּׁאטִים
אוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִה׃ כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה בְּקַבְּצִי׀ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם
וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ
כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים
אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ כט א בַּשָּׁנָה
הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם

רש״י

אשר יראו החרב מסביב בחוץ יפלו יושבי העיר ויהיו בטוחים להיות חללים בתוכה : ונפלל · כמו לא פללתי (בראשית מח) לא סברתי וכמו ואויבינו פלילים (דברים לב) ידונו עצמם להיות חללים בתוכה : (כד) ולא יהיה עוד לבית ישראל וגו׳ · לפי שניבא על עמון ומואב ופלשתים ואדום וצור וצידון שהם שכני ארץ ישראל שיחרבו ומאחר שיאבדו כולן לא יהיה סילון וקוץ לישראל בכל סביבותם שיכאיבם ושירע להם : סלון · מין קמשונים וקוצים הוא : ממאיר · ענין הכאבה כמו צרעת ממארת (ויקרא יג) פונגיי״ט בלע״ז : השאטים אותם · הבוזים אותם : (כה) לעבדי ליעקב · כמו שנתנה ליעקב נחלה בלא מצרים ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה (בראשית כח) : (א) בשנה העשירית בעשירי בשנים עשר לחודש היה דבר ה׳ אלי

מצודת דוד

שאני ה׳ הנאמן לשלם גמול: (כד) ולא יהיה עוד לבית וגו׳ · כשיפלו העובדי כוכבים ההם לא יהיה נמצא עוד לבית ישראל סלון וגו׳ מכל סביבותם אשר בזו אותם כי כולם יכלו ואז ידעו שאני ה׳ והכל בידי : (כה) ונקדשתי בם · אהיה מקודש על ידיהם באותות ומופתים שאעשה אז עמהם : (כו) בעשותי · בעשות שפטים בכל המבזים אותם מסביבותם ישבו לבטח כי לא ימצא עוד מי ירע להם ואז ידעו שאני ה׳ אלהיהם העושה משפט מיד העובדי כוכבים : כט (א) בשנה העשירית

מצודת ציון

הלמ״ד : (כד) סילון · מין קוץ כמו וסלונים אותך (לעיל ב) : ממאיר · ענין הכאבה כמו צרעת ממארת (ויקרא יג) : השאטים · ענין בזיון : (כה) נפוצו · ענין פזור :

וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ׃ ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר ׀
אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל
הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי׃
ד וְנָתַתִּי חַחִיים חחים קרי בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ
בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ
בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק׃ ה וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת

רש"י

נאמר : (ג) התנים הגדול · לפי שכל גדולתה של מצרים וכל שובע שבה על ידי יאור נילוס הוא לפיכך הנבואה מושל את מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאור : לי יאורי · איני צריך לעליונים כי יש לי יאורי מספיק כל צרכי : ואני עשיתני · בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי : (ד) חחים · כמין טבעות ברזל איינ"ש בלע"ז : דגת יאריך בקשקשתיך · אינטישאי"קרטים בלע"ז כלומר אתן בלב כל גבוריך לצאת עמך למלחמה ויפלו כולם : (ה) ונטשתיך המדברה · זו היא אובדנן של דגים כיון שנטשו על פני

מצודת ציון

כח (ג) התנים · כמו התנין בנו"ן וכן נקרא מין דג הדומה לנחש במראיתו וכן את התנינים הגדולים (בראשית א) : הרובץ · ענין השכיבה לנוח : יאוריו · נהר מצרים נקרא יאור לפי שהמשיכו ממנו בריכות הרבה להשקות הארץ לכן אמר יאוריו בל' רבים : עשיתני · ענין גדולה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט) : (ד) חחים · הוא מכלי צידה ובו נוקבים לחיי הדג להעלותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו (איוב מ) : בלחייך · הוא החלק שאצל הפה : והדבקתי · מל' דבוק וחבור : בקשקשתיך · הם הדבוקים בדג על בשרו כעין לבוש כמו סנפיר וקשקשת (ויקרא יא): (ה) ונטשתיך·

מצודת דוד

לגלות יהויכין ולמלכות צדקיהו : בעשירי · בחדש העשירי: (ג) הנני עליך · הנה אני אלחם עמך : התנים הגדול · לפי שכל שבח מצרים היה במה שהיאור השקה שדותיהם מבלי מטר השמים לכן המשיל מלכה לתנין ועמה לשאר דגים : לי יאורי · היאור הוא לי להשקות שדותי ואין לי צורך במטר השמים : ואני עשיתני · אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי : (ד) ונתתי חחים · לפי שהמשילו לתנין שהוא דג אמר בו לשון הנופל בצדיית הדג שמשימים חחים בלחיין להעלותו מן המים : והדבקתי · אדבק בקשקשותיך את דגת היאור : והעליתיך · אעלה אותך מתוך היאור ועם כל דגת יאוריך אשר תדבק בקשקשותיך כי כולם יהיו נמשכים אחריך ור"ל בנפול המלך יפול כל העם: (ה) ונטשתיך · אעזוב אותך במדבר ואמר לשון הנופל

כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא
תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ ו וְיָדְעוּ
כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה
לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ז בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַכַּפְּךָ בכף ק׳ תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ
לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־
מָתְנָיִם׃ ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהֹוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב
וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה׃ ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם
לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי

רש״י

היבשה מתים אונואוסר"ו בלע"ז : (ו) משענת קנה · כמה פעמים סמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכדנצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו : (ז) בתפשם בך בכפך · בכף קרי כאדם שמהלך ונשען על מקלו : תרוץ · תרצץ : ובקעת להם כל כתף · כתפיהם כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות נכנסות לו בכתפיו : והעמדת להם כל מתנים · מאחר שתשבר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם והרי אתה כאדם שחבירו נשען עליו והוא חלש ואומר לו התחזק על מתניך כי לא תסמוך עוד עלי וכן ת"י ולא תהא להון לבית סומכון ויש מחליפים והעמדת להם לוהמעדת ואיני רואה את

מצודת דוד

באבדן הדגים שהוא כשבאים על היבשה ור"ל שיכלה אותו ואת עמו מן העולם : על פני השדה תפול · בעת המלחמה ולא תאסף אל הקבר : (ו) כי אני ה׳ · הנאמן לשלם גמול: יען · על כי היו לבית ישראל כמו ההשענה שעל הקנה שאין בו די להשעין את השוען כי בקל ישבר ויתרוצץ : (ז) בתפשם בך · בעת אחזו בך בכף נשברת וחדודי השברים נכנסו בכתף ובקעו אותו : והעמדת להם · כי בהשען האדם על המשענת הוא כפוף מעט ולכן אמר כאשר נשברת העמדת כל המתנים להיות עומדים זקופים כדרך עמידה בלי משענת ולפי שהמשילו למשענת אמר לשון הנופל בו ור"ל הנה הבטחת להם עזרה מול האויב ולא עזרת להם והיה א"כ הבטחתך להם לרעה כי עי"ז הוסיף האויב לחרות בהם:(ט) כי אני ה׳· הנאמן לשלם גמול : יאור לי · היאור הוא לצרכי להשקות שדותי ואין לי צורך

מצודת ציון

ענין פזור כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : תאסף · ענין הכנסה : (ו) משענת · ענין סעד : קנה · מטה חלול וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה יט) : (ז) בתפשם · ענין אחיזה : תרוץ · מלשון רצילה ושבירה :

וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־
אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־
גְּבוּל כּוּשׁ׃ יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא
תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ
מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ ׀ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים
מָחֳרָבוֹת תִּהְיֶיןָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־
מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ יג כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים
אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃ יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי
אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה

רש"י

דכריהן · ומנחם חברו עם מעמד רגלים כמוני : (יא) ולא תשב ארבעים שנה · ארבעים ושתים שני רעבון נגזרו בחלום פרעה כנגד שלש פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות (בראשית מא) ראה וספרו ליוסף הרי שתי פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות וז' השבלים הרקות (שם) הרי ארבעים ושתים לרעב ולא היה להם אלא שתים שנאמר כי זה שנתים הרעב (שם מה) ומשירד יעקב למצרים פסק הרעב שהרי בשנה השלישית זרעו שנאמר ונזרע ונחיה וגו' (שם מז) והארבעים נפרעו להם עכשיו : תשוב ארבעים שנה · פשט שר"א אשיג"יאה בלע"ז: (יד) מכורתם·

מצודת ציון

(י) לחרבות · מלשון חורבן : (יב) נשמות · שוממות : מחרבות · מל' חורבה: והפיצותי · וזריתים · שניהם ענין פזור : (יד) ושבתי · מל' השבה : שבות · מל' שבי : פתרוס · הוא מארץ מצרים: מכורתם · כמו מגורתם וכן מכורותיך ומולדותיך

מצודת דוד

במטר השמים : ואני עשיתי · אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי : (י) הנני עליך · הנה אני אלחם עמך ועם יאוריך ר"ל אחריב מימיך ותסור טובתך: לחרבות · להיות חרבה ולתוספת ביאור אמר שתהיה חורבן של שממון : ממגדל סונה · היא התחלת גבול מצרים : (יא) לא תעבר בה · מגודל השממון : ולא תשב · לא תהיה מיושבת באנשים : (יב) בתוך ארצות · ר"ל דומה לשאר ארצות נשמות : (יג) מקץ וגו' · ר"ל מסוף מ' שנה אקבצם ולא בתוך הזמן : (יד) ושבתי ·

אשיב

שְׁפָלָה׃ טו מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא
עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃ טז וְלֹא
יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֺן בִּפְנוֹתָם
אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים
וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־
חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף
מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה

רש"י

לשון אחר כמו תולדותם וכן חברו מנחם : (טו) לבלתי רדות בגוים · לשון ממשלה כמו ורדו בדגת הים (שם א) : (טז) ולא יהיה · מצרים לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון שאמר להם הקב"ה לא תוסיפו לראותם עוד (שמות יד) : (יז) ויהי בעשרים ושבע שנה · למלכות נבוכדנצר אותה שנה נתנה מצרים בידו כך שנינו בסדר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואות כתובות מוקדם ומאוחר : (יח) העביד את חילו · על צור עבודה גדולה : כל ראש · אנשי חיילותיו : מקרח וכל כתף מרוטה · כדרך הצרים על העיר ימים רבים וטורחים ויגעים בשאת משאות עצים ואבנים והוא לכד את צור בעשרים ושלש למלכותו כמו ששנינו בסדר עולם · מוקרח קאלב"ו בלע"ז · מרוטה פליאל"ה בלע"ז : ושכר לא היה לו · לאחר

מצודת דוד

אשיב בני השבי של מצרים ואשיב אותם לארץ פתרום לארץ מגורתם : (טו) מן הממלכות · משאר הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים למשול בהם : והמעטתים · אמעיט אנשיה לבל תמשול בגוים ביד חזקה בכח מרבית אנשי מלחמה : (טז) ולא יהיה עוד · מעתה לא יבטחו בו ישראל כי לא יהיה לאל ידו להיות לעזר : למבטח וגו' · לבטחון המזכיר עון ישראל במה שהם פונים אחריהם ואינם בוטחים בה' : וידעו · אז ידעו הכל שאני ה' והכל בידי : (יז) בעשרים ושבע שנה · למלכות נ"נ כ"כ בס"ע : בראשון · בחודש הראשון : (יח) העביד את חילו · הכריח את חילו לעבוד העבודה גדולה על צור לצור עליה ימים רבים וכל ראש מהם היה מוקרח וגו' מטורח משא האבנים שנשאו על הראש ועל הכתף לבנות דיק וכדומה : ושכר

מצודת ציון

(לעיל טז) : (טו) רדות · ענין ממשלה כמו ורדו בכם (ויקרא כו) : (טז) בפנותם · מל' הפנה וסבוב : (יח) אל צור · על צור : מוקרח · ענין חלק מבלי שער כמו קרח הוא (שם יג) : מרוטה · ענין תלישת

אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ׃ יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי
נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא
הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ כ פְּעֻלָּתוֹ
אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ כא בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית

רש"י

שללו שללה עלה הים ושטפו מהם לפי שנגזר עליה ועל שללה ליאבד בים : (כ) פעולתו אשר עבד בה · שכר פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים : אשר עשו לי · מצרים רעה במשענתם שהבטיחו את עמי בעזרתם הבל : (כא) ביום ההוא אצמיח קרן · לא שמעתי ולא מצאתי פירוש מקרא זה מה הוא צמח קרנם של ישראל במפלת מצרים שהרי ישראל גלו שמונה שנים לפני מפלת מצרים ואומר אני ביום ההוא מוסב על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר ומצינו בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק ונגזרה מפלה על בבל שנאמר (דניאל ז) בשנת חדא לבלשאצר דניאל חלם חזא וגו' קדמיתא כאריה היא בבל (שם) וכתיב (שם) חזה הוית עד די מריטו גפה וגו' וארו חיוה אחרי תנינא דמיא לדוב היא פרס וכתיב וכן אמרין לה קומי אכולי בשר סגיא · כלומר תפסי המלוכה ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישראל שנאמר בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח (ישעיה מה) ומנין שארבעים שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרים נתנה ביד נבוכדנצר בכ"ז

מצודת ציון

שעור מן הבשר ודומה לו כי ימרט ראשו (שם) האמור על תלישת השער: (יט) ונשא · ענין לקיחה : המונה· מרבית העם : (כא) קרן · כינה את הממשלה בשם קרן על כי בעלי הקרנים יתחזקו בהן בהלחמם עם מי :

מצודת דוד

לא היה להם שכר משלל צור על העבודה וגו' ר"ל לא מצאו בה בערך שווי העבודה : (יט) ונשא המונה · יקח המון עמה בשבי · וגו' וזה יהיה לשכר על עבודת צור : (כ) פעלתו · שכר פעולתו אשר עבד בצור אתן לו את ארץ מצרים : אשר עשו לי · כאומר אולם לא על חנם תפול מצרים כ"א בגמול אשר עשו לי שהיו משענת קנה לבית ישראל כמ"ש למעלה : (כא) ביום ההוא · מוסב על מה שאמר למעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואמר ביום ההוא אצמיח קרן ממשלה לבית ישראל כי מ' שנה נשלמו בשנת מלוך בלשאצר כי נ"נ מלך מ"ה שנים ובכ"ז למלכו כבש את מצרים א"כ נשארו משנותיו י"ח שנים אויל מרודך בנו מלך כ"ג שנים אלא שנבלעה שנה אחת במלכות אביו כי בשנה ראשונה עלתה לזה ולזה הרי נשלמו ארבעים שנה ביום שמת אויל

מרודך

יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
ל א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא
וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֵילִילוּ הָהּ לַיּוֹם׃ ג כִּי־קָרוֹב
יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָה יוֹם עָנָן עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה׃ ד וּבָאָה
חֶרֶב בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה חַלְחָלָה בְּכוּשׁ בִּנְפֹל חָלָל בְּמִצְרָיִם
וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ וְנֶהֶרְסוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ׃ ה כּוּשׁ וּפוּט וְלוּד וְכָל־
הָעֶרֶב וְכוּב וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית אִתָּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ ו כֹּה אָמַר

רש"י

לנבוכדנצר בשנה שנאמרה נבואה זו ליחזקאל הוסיף ארבעים שנה שהרי שנים ושבע לא מהם ארבעים וחמש לנבוכדנצר ועשרים ושלש לאויל מרודך כדאמרינן במסכת מגילה ושנה אחת מהם עלתה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעות היו: ולך אתן פתחון פה בתוכם · לך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת: (ב) הה · כמו אהה הה ליום העתיד לבא על אותן העובדי כוכבים: (ג) עת גוים · עידן תבר עממיא: (ד) והיתה חלחלה בכוש · לשון רעד כשישמעו מפלת מצרים יחרדו לנפשם פן יעלה מלך בבל עליהם: (ה) וכל הערב · ת"י וכל סומכותא כל השורבים ערובת מצרים · גרנטיי"אה בלע"ז: ארץ הברית · כרותי ברית למצרים לעזור

מצודת דוד

מרודך ומלך בלשאצר ואז נאמרה לדניאל נבואת חזון פרס כמ"ש בשנת חדא לבלשאצר וגו' ואלו וגו' דמיא לדוב (דניאל ז') ועל פרס יאמר ונבואת ביאת פרס על בבל היתה לצמיחת קרן לבית ישראל כי ע"י חזון פרס יצאו חפשי מתחת יד בבל: ולך אתן · ר"ל אז תוכל לפתוח פיך להוכיחם גם מלבך כי אז ישמעו לך בראותם שנבואתך מתקיימת: וידעו · ואז ידעו שאני ה' נאמן במאמרי: ל (ב) הילילו · עשו יללה ואמרו אהה על היום ההוא הוא יום הפורעניות: (ג) וקרוב יום לה' · ר"ל היום הקרוב הוא לה' מעמו תבוא הפורענות ולא במקרה: יום ענן · ר"ל יום חשך כאילו נתקדרו השמים בעבים: עת גוים · עת קץ העמים יהיה: (ד) ובאה חרב · של מלך בבל: והיתה וגו' · ר"ל בעת יפול חלל רב במצרים תהיה חלחלה בכוש על כי יראו כי נכון הוא גם לבוא עליהם: ולקחו המונה · מוסב למעלה לומר בכוש תהיה חלחלה בעת יפול חלל במצרים ויקחו את המון עמה בשבי ויסודות חומותיה יהיו נהרסים: (ה) וכל הערב · התערובות האומות אשר בתוכן: ובני וגו' · בני הארצות שהיו להם כריתת ברית עמהם: אתם · כולם יפלו בחרב עם

מצודת ציון

ל (ב) הילילו · מלשון יללה: הה · הוא כמו אהה והוא לשון צעקת יללה: (ד) חלחלה · רתת ורעדה: (ה) הערב · מל' תערובות:

יְהוָה וְנָפְלוּ סֹמְכֵי מִצְרַיִם וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה
בַּחֶרֶב יִפְּלוּ־בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ ז וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת
נְשַׁמּוֹת וְעָרָיו בְּתוֹךְ־עָרִים נַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה׃ ח וְיָדְעוּ כִּי־
אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי־אֵשׁ בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ׃
ט בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַלְאָכִים מִלְּפָנַי בַּצִּים לְהַחֲרִיד אֶת־
כּוּשׁ בֶּטַח וְהָיְתָה חַלְחָלָה בָהֶם כְּיוֹם מִצְרַיִם כִּי הִנֵּה בָּאָה׃
י כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִשְׁבַּתִּי אֶת־הֲמוֹן מִצְרַיִם בְּיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל׃ יא הוּא וְעַמּוֹ אִתּוֹ עָרִיצֵי גוֹיִם
מוּבָאִים לְשַׁחֵת הָאָרֶץ וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־מִצְרַיִם וּמָלְאוּ

רש"י

לה : (ח) בתתי אש · חמתי כאש : (ט) מלאכים מלפני · גדודי גייסות הולכים בשליחותי בשיירות רבות להחריד את כוש היושבת בטח : בצים ·

מצודת ציון

(ו) גאון · ענין רוממות וממשלה : עוזה · ענין חוזק : (ז) נחרבות · מל' חורבה : (ט) מלאכים · שלוחים : בצים · בספינות כמו וצי אדיר (ישעיה לג) : להחריד · מלשון חרדה : (י) והשבתי · ענין בטול : (יא) עריצי · ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : והריקו · מלשון ריק ר"ל ישלפו וירוקנו מתערה :

מצודת דוד

(ו) סמכי מצרים ודומה להם : (ו) סמכי מצרים · האומות שהיו למצרים לעזרם מול האויב : וירד וגו' · ממשלת חזקה תרד לארץ בשפל המצב : ממגדל סונה · הוא התחלת גבול מצרים : (ז) ונשמו · יהיו שממה בתוך שאר ארצות נשמות ודומה לכן : (ח) וידעו · אז ידעו כולם שאני ה' נאמן לשלם גמול בעת אתן את חמתי במצרים וכל עוזריה ישברו : (ט) יצאו וגו' · גדודי גייסות יצאו בצים בשליחותי להחריד את כוש היושבת בטח ותהיה אז חלחלה בהם כיום שנלכדה מצרים שהיתה אז חלחלה בכוש כמ"ש למעלה : כי הנה באה · כאומר אם היתה בהם חלחלה בשמעם מפלת מצרים איך לא ימלאו עתה חלחלה כי הנה עתה באה הפורעניות אל עצמם : (י) והשבתי · אבטל המון עם מצרים ביד נ"נ כי סוף יאבדם בחרב : (יא) הוא ועמו אתו · רצה לומר פרעה ועמו אשר אתו יושבתו ביד נ"נ : עריצי גוים · עמים חזקים יהיו מובאים ביד נ"נ לשחת ארץ מצרים ועל הכשדים יאמר : והריקו · ישלפו חרבותם מתערם

על

אֶת־הָאָרֶץ חָלָל׃ יב וְנָתַתִּי יְאֹרִים חָרָבָה וּמָכַרְתִּי אֶת־
הָאָרֶץ בְּיַד־רָעִים וַהֲשִׁמֹּתִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ בְּיַד־זָרִים אֲנִי
יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃ יג כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהַאֲבַדְתִּי גִלּוּלִים
וְהִשְׁבַּתִּי אֱלִילִים מִנֹּף וְנָשִׂיא מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם לֹא יִהְיֶה־עוֹד
וְנָתַתִּי יִרְאָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד וַהֲשִׁמֹּתִי אֶת־פַּתְרוֹס
וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּצֹעַן וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים בְּנֹא׃ טו וְשָׁפַכְתִּי
חֲמָתִי עַל־סִין מָעוֹז מִצְרָיִם וְהִכְרַתִּי אֶת־הֲמוֹן נֹא׃
טז וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּמִצְרַיִם חוּל תָּחִיל תחול קרי סִין וְנֹא תִהְיֶה
לְהִבָּקֵעַ וְנֹף צָרֵי יוֹמָם׃ יז בַּחוּרֵי אָוֶן וּפִי־בֶסֶת בַּחֶרֶב

רש״י
עיין מ״ש

כמו וליה מיד כתים (במדבר כד) וכן תרגמו יונתן בלגיונין: (יב) ונתתי יאורים · ארץ היאורים היא מצרים: ומכרתי · כתרגומו ואמסר: (יד) ועשיתי שפטים בנא · אלכסנדריא: (טז) להבקע · חומתה תבקע: צרי יומם ·

מצודת דוד
על מצרים: (יב) יאורים חרבה · הרבית היאורים תתיבש ר״ל אנשיה יגלו ממנה ולא יבוא להם עוד טובה מן היאורים וכאילו נתיבשו: ומכרתי · אמסור הארץ ביד הכשדים שהמה אנשים רעים ואכזרים: והשמתי וגו׳ · את הארץ ואנשיה הממלאים אותה אעשה שממה ע״י אנשים זרים ונכרים: אני ה׳ דברתי · ובידי לקיים דברי: (יג) והאבדתי וגו׳ · לא יתעסקו עמה באלילים: ונשיא וגו׳ · ר״ל ונשיא אשבית מארץ מצרים: לא יהיה עוד · ר״ל עד זמן מרובה לא יהיה עד תשלום ארבעים שנה כמ״ש למעלה: ונתתי יראה · תמיד יהיה שם פחד ורעדה מפחד העמים: (טו) מעוז מצרים · שהוא חוזק מצרים שהיא עיר בצורה וחזקה: את המון נא · את המון עם נא כי היתה בת רבת עם: (טז) חול תחול סין · עיר סין תרעד ברעדה: תהיה להבקע · רצה לומר היא נוחה ומוכנת להבקע חומתה עם כי היא עיר בצורה: צרי יומם · הצרים יבואו עליה באור היום לכבשה

מצודת ציון
חרבותם · מל׳ חרב: (יב) חרבה · מלשון חורב ויבש: ומכרתי · ענין מסירה וכן וימכרם ביד אויביהם (שופטים ב): והשמותי · מלשון שממון: (יד) בנא · הוא אלכסנדריא כת״י: (טו) מעוז · ענין חוזק: (טז) חול תחול · מלשון חלחלה ורעד: להבקע · מל׳ בקיעה ופתיחה:

ונא

יִפֹּלוּ וְהֵנָּה בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה׃ יח וּבִתְחַפְנְחֵס חָשַׂךְ הַיּוֹם
בְּשִׁבְרִי־שָׁם אֶת־מֹטוֹת מִצְרַיִם וְנִשְׁבַּת־בָּהּ גְּאוֹן עֻזָּהּ הִיא
עָנָן יְכַסֶּנָּה וּבְנוֹתֶיהָ בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה׃ יט וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים
בְּמִצְרָיִם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ כ וַיְהִי בְּאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה
בָּרִאשׁוֹן בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
כא בֶּן־אָדָם אֶת־זְרוֹעַ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁבָרְתִּי וְהִנֵּה
לֹא־חֻבְּשָׁה לָתֵת רְפֻאוֹת לָשׂוּם חִתּוּל לְחָבְשָׁהּ לְחָזְקָהּ

פתח בס"פ

רש"י

צרים יבאו עליה יום יום: (יז) והנה בשבי תלכנה · שתיהן המדינות און ופיבסת: (יח) חשך היום · ימנע האור: ענן יכסנה · צרה תבא עליה ותכסנה ותחשך כיום כסוי הענן: ובנותיה · וכפרניה: (כא) את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי · כבר פעם אחרת שנתתי אותו ביד נבוכדנצר בשנה הרביעית ליהויקים כמו שנאמר בספר (ירמיה מו) למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה בכרכמיש על נהר פרת אשר הכה נבוכדנצר וגו': והנה לא חובשה · מאותו היום והלאה כמה שנאמר בספר (מלכים ב כד) בסופו ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנהר פרת עד נחל מצרים ובסגנון זה נתנבא ירמיהו גם הוא על אותה המכה בלשון רפואה אין לה שנאמר (ירמיה מו) עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפואות תעלה אין לך: לא חובשה · לשון קשירה שקושרין עצם הנשבר: לשום חתול · מעטה בגדים ורטיה כמו (לעיל טז) והחתל לא

מצודת ציון

(יח) חשך · ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב): מוטות · רצה לומר בדי העול: (כא) חובשה · ענין קשירת מטלית על השבר וכן ולנשברת לא חבשתם (לקמן לד): חתול · ענין כריכת המטלית וכן והחתל לא חתלת (לעיל טז): לחבשה ·

מצודת דוד

ולא בלילה כגנבים: (יז) והנה · נשי החללים תלכנה בשבי: (יח) חשך היום · מי שבא עליו צרה נדמה לו כאילו נמנע ממנו מאור היום וכן יום חושך ואפלה (יואל ב): בשברי שם · בעת אשבור שם מוטות מצרים רצה לומר מוטות העול שהכבידו על האומות: ונשבת בה · בתחפנחס יבוטל ממשלה חזקה: היא · העיר תחפנחס הענן יכסה אותה כי מאד יחשך לה: ובנותיה · בנות העיר בשבי תלכנה: (יט) כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול: (כ) באחת עשרה שנה · לגלות יהויכין ולמלכות צדקיה והיא שנת החורבן: בראשון · בחדש הראשון: (כא) את זרוע וגו' · הנה כבר שברתי את אחת מהזרועות של פרעה ר"ל כבר מסרתיו פעם ביד נבוכדנצר בשנת ד' ליהויקים כמ"ש (בירמיה מ"ו ובמ"ב כ"ד) ולקח אז חלק גדול מארצו: והנה

לתפש בחרב׃ כב לכן כה־אמר ׀ אדני יהוה הנני אל־
פרעה מלך־מצרים ושברתי את־זרעתיו את־החזקה
ואת־הנשברת והפלתי את־החרב מידו׃ כג והפצותי את־
מצרים בגוים וזריתם בארצות׃ כד וחזקתי את־זרעות
מלך בבל ונתתי את־חרבי בידו ושברתי את־זרעות
פרעה ונאק נאקות חלל לפניו׃ כה והחזקתי את־זרעות
מלך בבל וזרעות פרעה תפלנה וידעו כי־אני יהוה
בתתי חרבי ביד מלך־בבל ונטה אותה אל־ארץ מצרים׃
כו והפצותי את־מצרים בגוים וזריתי אותם בארצות
וידעו כי־אני יהוה׃ לא א ויהי באחת עשרה שנה
בשלישי באחד לחדש היה דבר־יהוה אלי לאמר׃ ב בן־

רש"י

חתלה: לתפוש בחרב. שיהא לו עוד כח להלחם: (כב) ושברתי את זרועותיו. אשבור את השנית והיינה שתיהן שבורות כלומר כבר לקח מלך בבל מלך הא' עוד אמסור לו יתר המלכות כולו: (כד) וחזקתי. לשון חזוק: (כה) והחזקתי. לשון אחיזה שאוחז בידו לסומכה שלא תפול וסופן

ציון מ"ש

מצודת דוד

לא חבשה. עדיין לא קשר תחבושת על השבר לתת רפואות אל השבר לשום כריכה לקשרה היטב לחזק אותה למען תוכל לאחוז בחרב להלחם עוד ר"ל לא חזרו מצרים אל כבודם ולא לקחו מהם נקם ועדיין אצלם בידם: (כב) הנני. הנה אני אלחם עם פרעה: ושברתי. אני אשבור את שתי זרועותיו את החזקה שלא נשברה מאז וגם את הנשברת אשבור עוד לבל יהיה לה רפואה כלל ובזה אפיל את החרב מידו כי לא יוכל מעתה להחזיקה באחת מן הזרועות ר"ל נ"נ יקח גם הארץ הנשארת לו ומה שכבר לקח יחזיק בו לעצמו ולא תצא מתחת ידו ולא יוכל עוד לעמוד נגדו במלחמה: (כד) ונתתי וגו'. ר"ל אני אתן בידו הכח לאבד את מצרים: ונאק. פרעה יאנק לפני נ"נ כאנקת חלל כדרך שהחללים נואקים בצאת נפשם: (כה) תפלנה. בחוזק השבירה: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: בתתי. בעת אתן חרבי וגו' ונטה אותה אל ארץ מצרים להכות בם: (כו) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: לא (א) באחת עשרה שנה. היא שנת החורבן שהיא שנת י"א לגלות יהויכין ולמלכות צדקיה: בשלישי.

מצודת ציון

לקשרה: (כד) ונאק. ענין אנחה כמו יאנק חלל (ירמיה נא):

אָדָם אֱמֹר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאֶל־הֲמוֹנוֹ אֶל־מִי
דָּמִיתָ בְגָדְלֶךָ׃ ג הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יְפֵה עָנָף
וְחֹרֶשׁ מֵצַל וּגְבַהּ קוֹמָה וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ׃
ד מַיִם גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם רֹמְמָתְהוּ אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ סְבִיבוֹת
מַטָּעָהּ וְאֶת־תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְחָה אֶל כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃ ה עַל־כֵּן

הלמ"ד רפה ר ש " י

יוכית וזכועות פרעה תפולנה שאינו אותז בכן : (ב) אל מי דמית בגדלך· בהתגדלך לנגדי אל מי היית סבור לדמות : (ג) הנה אשור · שהשפלתי כבר: ארז בלבנון יהיה : וחורש מצל · יער מסכך צל גדול : ובין עבותים · עצי רענן : צמרתו· צימ"א בלע"ז: (ד) מים גדלוהו תהום רוממתהו· בעממיא סגי בסומכוותא תקיף ים מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על כל מדינת ארעא ומדרש אגדה ובין עבותים היתה צמרתו מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא יצא אשור כשנעשו כל באי העולם קליעה אחת לבא בעצה למרוד בו או היתה צמרתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם · מים גדלוהו תהום רוממתהו ועל ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן

מצודת ציון

לא (ב) דמית · מלשון דמיון והשואה : (ג) וחורש · ענין סעיף וכן כעזובת החורש והאמיר (ישעיה יז) ור"ל יער בעל סעיפים : מצל · מלשון צל : עבותים · ענין קליעה כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג) : צמרתו · כן יקרא הסעיף העליון שבאילן העולה למעלה וכן צמרת הארז (לעיל יז) : (ד) רוממתהו · מלשון הרמה : מטעה · מלשון נטיעה : תעלותיה · אמת המים כמו

מצודת דוד

כחדש השלישי : (ב) ואל המונו · אל המון עמו : אל וגו' · ר"ל אל מי מהמלכים דמית בגדלך ברוב הגודל שיש לך : (ג) הנה אשור · כלומר הלא גדול ממך היה אשור כי היה ארז בלבנון ר"ל מובחר במלכים כארז הגבוה מכל עצי הלבנון : יפה ענף · היה בעל יפה ענף ובעל סעיף מסתכך ועושה צל הרבה : ובין עבתים · הסעיף העליון היתה בין עבותים זה הענפים המתפשטים הקלועים אלה באלה וזהו דבר הנותן פאר: (ד) מים גדלוהו · המים השקו אותו וגדלוהו ותהום הרימו למעלה ברוב הגודל: את נהרתיה · ר"ל כ"א מנהרות התהום היה הולך סביבות מטעה של הארז להשקותה : ואת תעלתיה · אמת המים שהם פלגי מים קטנים שלחה התהום את כל עצי השדה להשקותם וענין המשל הוא שהיה סנחריב מלך גדול מכל מלכי האדמה והיה מושפע בטובה מרובה והשפעת כל האומות היו נחשבים כמעט קט למול השפעתו : (ה) על כן · הואיל ורוב המים השקו אותו

גָּבְהָא קֹמָתוֹ מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו
וַתֶּאֱרַכְנָה פֹארֹתָו פארתיו ק׳ מִמַּיִם רַבִּים בְּשַׁלְּחוֹ׃ ו בִּסְעַפֹּתָיו
קִנְנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְתַחַת פֹּארֹתָיו יָלְדוּ כֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה
וּבְצִלּוֹ יֵשְׁבוּ כֹּל גּוֹיִם רַבִּים׃ ז וַיְּיִף בְּגָדְלוֹ בְּאֹרֶךְ דָּלִיּוֹתָיו
כִּי־הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֶל־מַיִם רַבִּים׃ ח אֲרָזִים לֹא־עֲמָמֻהוּ

עיין מ״ש

רש״י

החמס אשר בכפיהם: תעלותיה · פוסי״ן בלע״ז: אל כל עצי השדה · להשקותם והדוגמא כתרגומו של יונתן הא אתורא׳ה דמיא לארזא בלבנון וגו׳ (כבעמוד): (ה) סרעפותיו · ענפיו: פארותיו · זמורותיו: ממים רבים בשלחו · פארותיו על ידי מים רבים בשלחו פארותיו כלומר בגדלו פארותיו ולשון שילוח נופל בהן כמו ותשלח פארות (לעיל טז): (ו) בסעפותיו · בענפיו: קננו · לשון קן: (ז) וייף · לשון יופי: דליותיו · אף הם לשון ענפים הנטוים לאורך לכל צד כמין דליות הכרם פישטרוי״לאש בלע״ז: (ח) לא עממוהו · לא כהו תארו כלומר לא היה

מצודת דוד

אותו · נכן: גבהא קומתו וגו׳ · ורבו ענפיו ונתארכו להתפשט למרחוק: ממים רבים בשלחו · ר״ל כל זה היה מסבת המים הרבים שהתהום היה משלח בו: (ו) בסעפתיו וגו׳ · כל העופות עשו לעצמן קן ומקום מדור בין ענפיו: ותחת פארתיו · הם הענפים הסמוכים לארץ ותחתיהם ילדו כל חית השדה להיותו מקום מכוסה: ובצל · תחת צלו ישבו כל הגוים ור״ל בעבור מרבית ההשפעה גדלה ממשלתו מכל מלכי האדמה ונתפשטה בארצות רחוקות וכל האומות היו נכנעים לו: (ז) וייף בגדלו · יפה היה בגדלו עם אורך דליותיו כי אילן גדול נתשב לו ליופי אורך הדליות ולא זה בזולת זה: כי היה

מצודת ציון

תעלת הברכה (ישעיה ז): (ה) גבהא · אל״ף במקום ה״א: ותרבינה · מלשון רבוי: סרעפותיו · סעפותיו ור״ל ענפיו ויתכן שהוא מל׳ ברוב שרעפי (תהלים לד) שהוא ענין מחשבה וכמו שמלת סעיף משותף לשניהם כמו שכתוב סעפים שנאתי (שם קיט): פארותיו · גם הוא ענין ענף וכן מסעף פארה (ישעיה י): (ו) קננו · מל׳ קן והוא מדור העופות: (ז) וייף · מלשון יופי: באורך · עם אורך וכא הבי״ת במקום עם וכן הרק אך במשה (במדבר יב): דליותיו · הענפים הרמים וכן לפארות דליותיו (לעיל יז): (ח) עממוהו · ענין הסתר וכסוי וכן כל סתום לא

שרשו · ר״ל וכל זה באה בעבור שהיה שרשו סמוך אל מים רבים ר״ל רמה ממשלתו וממשלת שריו בעבור מרבית השפע: (ח) ארזים לא עממהו · לא היו ארזים בגן אלהים שיסתירו ויכסו את הארז הזה כי הוא העולה על כולם

בְּגַן־אֱלֹהִים בְּרוֹשִׁים לֹא דָמוּ אֶל־סְעַפֹּתָיו וְעַרְמֹנִים לֹא־
הָיוּ כְּפֹרֹאתָיו כָּל־עֵץ בְּגַן־אֱלֹהִים לֹא־דָמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ׃
ט יָפֶה עֲשִׂיתִיו בְּרֹב דָּלִיּוֹתָיו וַיְקַנְאֻהוּ כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן
אֲשֶׁר בְּגַן הָאֱלֹהִים׃ י לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן
אֲשֶׁר גָּבַהְתָּ בְּקוֹמָה וַיִּתֵּן צַמַּרְתּוֹ אֶל־בֵּין עֲבוֹתִים וְרָם
לְבָבוֹ בְּגָבְהוֹ׃ יא וְאֶתְּנֵהוּ בְּיַד אֵיל גּוֹיִם עָשׂוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ
כְּרִשְׁעוֹ גֵּרַשְׁתִּהוּ׃ יב וַיִּכְרְתֻהוּ זָרִים עָרִיצֵי גוֹיִם
וַיִּטְּשֻׁהוּ אֶל־הֶהָרִים וּבְכָל־גֵּאָיוֹת נָפְלוּ דָלִיּוֹתָיו וַתִּשָּׁבַרְנָה
פֹרֹאתָיו בְּכָל־אֲפִיקֵי הָאָרֶץ וַיֵּרְדוּ מִצִּלּוֹ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ

עיין מ"ש

רש"י

בהם אחד נאה ממנו: **בגן אלהים** · כלומר בכל העולם: **וערמונים** · קשטיינ"ש בלע"ז: (ט) כל עצי עדן · כלומר כל המלכים המשובחים: (י) יען אשר גבהת בקומה · כך אמרתי לאשור: (יא) ביד אל גוים · ביד קשה שבגוים ביד נבוכדנצר נתתיו דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה: עשו יעשה לו · נבוכדנצר ככל רצוני: (יב) ויטשוהו · ויפילוהו לארץ כמו

מצודת ציון

עממוך (לעיל כח): בגן אלהים · על גן העדן יאמר: דמו · מלשון דמיון: (ט) ויקנאוהו · מל' קנאה: (יא) אל · ענין חוזק כמו אלי גבורים (לקמן לב): (יב) ויטשוהו · ענין פזור כמו ויטשו בלחי (שופטים טו): גאיות · מלשון גיא ועמק:

מצודת דוד

כולם ויותר נגלה ונראה משם: ברושים · אילני ברוש לא היו דומים אל סעיפי הארז ההוא: וערמנים · אילני ערמון לא היו כענפי הארז ההוא: כל עץ · משאר מיני העצים: לא דמה וגו' · ר"ל לא היה מלך בעולם גדול ממנו ושריו משלו יותר ממלכי האומות: (ט) יפה עשיתיו · את הארז הזה עשיתיו יפה בעבור מרבית הדליות אשר בו ולכן קנאו בו כל עצי עדן אשר הם בגן האלהים הנטועה בתוך העדן ר"ל היה מושל הרבה בעבור מרבית שריו שהיתה ידם חזקה וכל מלכי האדמה נתקנאו בו: (י) כה אמר ה' · על מלך אשור: ויתן צמרתו · הסעיף העליון ניתן אל בין הענפים הקלועים שהוא דבר פלא: ורם לבבו · מאד נתגאה בעבור גבהו: (יא) ואתנהו · לכן נתתי אותו ביד התקיף שבאומות הוא נ"נ והוא עשה לו מה שבלבו ובעבור רשעו גרשתי אותו מן העולם ע"י נבוכדנצר: (יב) ויכרתוהו · עמים נכרים חזקים שבאומות הם כרתו אותו ופזרו ענפיו: אל ההרים · על ההרים ובכל העמקים נפלו ענפיו ותהיינה שבורות בכל

וַיִּטְּשֻׁהוּ׃ יג עַל־מַפַּלְתּוֹ יִשְׁכְּנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְאֶל־
פֹּרֹאתָיו הָיוּ כֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ יד לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִגְבְּהוּ
בְקוֹמָתָם כָּל־עֲצֵי־מַיִם וְלֹא־יִתְּנוּ אֶת־צַמַּרְתָּם אֶל־בֵּין
עֲבֹתִים וְלֹא־יַעַמְדוּ אֵלֵיהֶם בְּגָבְהָם כָּל־שֹׁתֵי מָיִם כִּי כֻלָּם
נִתְּנוּ לַמָּוֶת אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ בְּנֵי אָדָם אֶל־יוֹרְדֵי
בוֹר׃ טו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה

רש"י

ויעש על המחנה (במדבר י"א): (יג) על מפלתו ישכנו וגו'. כתרגומו על מפלת קטילוהי: (יד) עצי מים. שהם רכים וחלשים אלא שענפיהם רכים וארוכים מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עצמן לארזי עדן כלומר לא היה לו להתגאות על ישראל ולא יעמדו עליהם: אל בין עבותים. לא יתגאו להשוות גבורתם שותי מים אל עלי עבותים: (טו) ביום רדתו

מצודת דוד

אפיקי הארץ במקום נפלם כי היו דרוסות ברגלי אדם: וירדו. לא ישבו עוד בצלו ועזבו אותו: (יג) על מפלתו. על הענפים שנפלו בארץ ישכנו העופות וחית השדה ר"ל בעבור שנתגאה ברוב ממשלתו נתתיו ביד נ"נ ואבד אותו ואת עמו מהם הלכו שבי ומהם נפלו בחרב ע"פ השדה והיו למאכל לעוף השמים ולחית הארץ ולא ימשול עוד בגוים ולא יהיו עוד נכנעים לו: (יד) למען וגו'. ר"ל המשפט הזה נעשה בו למען יקחו מוסר וכל העצים שותי המים לא יגבהו להרים לבבם בעבור גודל קומתם: ולא יתנו. ר"ל לא יתגאו בעבור שצמרתם נתון אל בין עבותים: ולא יעמדו אליהם. ר"ל לא יהיה עמידה וקיום אל החוזק אשר בהם בעבור גבהות העצים שותי המים וכאומר בזה יראו כי יסור החוזק בעבור מרבית הגאוה ר"ל כל המלכים המושלים רבי השפע יקחו מוסר ולא יתגאו עוד כי יראו שהגאוה מסיר החוזק: כי כלם. לפי שכולם מעותדים למות לרדת אל ארץ תחתית וסוף הקבר ולהיות בתוך שאר בני אדם דומה להם ולתוספת ביאור אמר אל יורדי בור וכאילו יאמר והואיל וכולם עומדים למיתה מה ענין להתגאות במרבית הממשלה והשפע: (טו) ביום רדתו. ביום שהורדתי את אשור אל בור הקבר האבלתי עליו אנשים והתהום שהיה רגיל להשקותו

מצודת ציון

אפיקי. כן יקראו המקומות הנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו): ויטשוהו. ענין עזיבה כמו והנה נטש אביך (ש"א י): (יד) אליהם. ענין חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח (לעיל יז): שותי מים. שהמים משקים אותם: (טו) שאולה. בור הקבר:

הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּתִי עָלָיו אֶת־תְּהוֹם וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ וַיִּכָּלְאוּ
מַיִם רַבִּים וָאַקְדִּר עָלָיו לְבָנוֹן וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה עָלָיו
עֻלְפֶּה׃ טז מִקּוֹל מַפַּלְתּוֹ הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם בְּהוֹרִדִי אֹתוֹ
שְׁאֹלָה אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר וַיִּנָּחֲמוּ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּית כָּל־עֲצֵי־
עֵדֶן מִבְחַר וְטוֹב־לְבָנוֹן כָּל־שֹׁתֵי מָיִם׃ יז גַּם־הֵם אִתּוֹ

רש״י

שאולה · כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו : האבלתי כסיתי עליו · אבלים רבים שהיו סמוכין עליו : כסיתי עליו את תהום · כסיתי בשבילו את תהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמר למעלה תהום רוממתהו אותו היום כסיתיו שלא יעלה ויכבה את תבערתו כלומר השלכתי את עוזריו : ואמנע נהרותיה · שהיו הולכין סביבות מטעה : ויכלאו מים רבים · שהיו מאריכין פארותיו כמו שאמר למעלה ותארכנה פארותיו ממים רבים : ואקדיר · בשבילו לבנון · ואקדיר ל׳ שחרות : וכל עצי השדה · שהיו תעלותיו שלוחין אליהם כמו שאמר למעלה : עליו עולפה · בשבילו פסק לחלוחית כאדם שמתעלף ורוחו פורחת פשמי״ר בלע״ז : (טז) וינחמו בארץ תחתית · אשר יורדי

מצודת ציון

האבלתי · מל׳ אבלות : ויכלאו · ענין מאסר ובנכלוא ולא אצא (תהלים פח): ואקדיר · ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : עולפה · ענין העדר הרגשה וחלשות כמו בניך עלפו (ישעי׳ נא): (טז) הרעשתי · מלשון רעש וחרדה : שותי מים ·

מצודת דוד

כסיתי עליו שק להתאבל עליו והוא על דרך משל : ואמנע · נהרות התהום שהיו משקות אותו מנעתי אותם לבל ימשכו הואיל ואין עוד צורך להם : ויכלאו וגו׳ · מי התהום נכלאו במקומם ולא יצאו עוד : ואקדיר · עצי הלבנון נשחרו על מפלתו : עליו עולפה · בעבור מפלתו נתעלפה כל אחת מהעצים לגודל החרדה ולפי שהמשילו לארז אמר שעצי הלבנון התאבלו עליו ור״ל כל שריו וגבוריו התאבלו על מפלתו : (טז) מקול מפלתו · משמיעת קול מפלתו הרעשתי גוים כי חרדו שלא יקרה להם כמקרהו : בהורידי · בזה יפרש מה היא המפלה ואמר בעת הורידי אותו אל השאול עם אשר יורדי בור ודומה להם : וינחמו · בקבר קבלו תנחומין : כל עצי עדן וגו׳ · ר״ל המלכים והשרים שהיו מרובים בשפע קבלו תנחומין על מיתתם בראותם שגם אשור נלקה כמוהם כי כן הדרך כשאדם רואה שהצרה הבאה עליו באה גם על גדולים ממנו תחשב לו לתנחומין : (יז) גם הם אתו · ר״ל בתנחומין תהיה הואיל והם גם אתו ירדו שאולה אל אשר חללי

יָרְדוּ שְׁאֹלָה אֶל־חַלְלֵי־חָרֶב וּזְרֹעוֹ יָשְׁבוּ בְצִלּוֹ בְּתוֹךְ גּוֹיִם׃
יח אֶל־מִי דָמִיתָ כָּכָה בְּכָבוֹד וּבְגֹדֶל בַּעֲצֵי־עֵדֶן וְהוּרַדְתָּ
אֶת־עֲצֵי־עֵדֶן אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשְׁכַּב אֶת־
חַלְלֵי־חֶרֶב הוּא פַרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
לב א וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁנֵי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שָׂא קִינָה
עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כְּפִיר גּוֹיִם נִדְמֵיתָ

רש"י

גיהנם קבלו תנחומים אמרו אף זה כמונו : (יז) וזרועו ישבו בצלו ועוזריו אשר ישבו בצלו : (יח) אל מי דמית ככה · אתה פרעה אל מי מעצי עדן דמית שיהא ככה גדול כאשור בכבוד ובגודל והרי ראית שהורדתיו שאול ואף אתה והורדת עם עצי עדן עם שאר מלכים חזקים : אל ארץ תחתית · גיהנם : (ב) כפיר גוים נדמית · ואתה כתנים בימים · היה לך לרבוץ תוך יאוריך כמשפט הדגים ולא לצאת אל היבשה ונתגאית בלבך

מצודת דוד

חרב ולא רק הם לבדם כי כמוהו כמוהם : וזרועו · גם אנשי זרועו ועוזריו ואשר ישבו בצלו ותסו בו מבין תוך הגוים כולם ירדו שאולה : (יח) אל מי דמית · מוסב לתחלת הענין שאמר אל מול פרעה אל מי דמית בגדלך וכאומר הלא אשור היה גדול ממך ומה עלתה בו ואמר עתה אל מול פרעה אל מי דמית להיות ככה כמוהו בכבוד יתירה ובגודל רב בתוך עצי עדן וכאומר אף אם דמית לאשור שהיה הגדול מכולם הלא גם הוא נפל : והורדת · לכן גם אתה תורד אל הקבר עם עצי עדן הם שאר המלכים : בתוך ערלים · בתוך רשעים ודומה להם : תשכב · בקבר תשכב עם שאר חללי חרב ודומה להם : הוא פרעה · המוכב ההוא הוא פרעה וכל המון עמו : לב (א) בשתי עשרה שנה · למלכות צדקיהו והוא שנה אחת אחר החורבן : (ב) כפיר גוים נדמית · מדמה היית בעצמך שאתה מול הגוים ככפיר בעדרי צאן אבל לא כן הדבר כי אתה כתנים אשר בימים שאין כחו אלא במקומו בתוך המים ומיד כשעולה ליבשה הוא מת כן אין לך כח אלא בארצך :

מצודת ציון

ר"ל שהמים משקים אותם : (יז) וזרועו · ענין חוזק ר"ל עוזריו : (יח) כמה · כמו כן : ערלים · ערלי לב ר"ל רשעים : לב (ב) אליו · כמו עליו בעי"ן : כפיר · הוא ארי בחור : נדמית · מלשון דמיון :

ותגח

וְאַתָּה כַּתַּנִּים בַּיַּמִּים וַתָּגַח בְּנַהֲרוֹתֶיךָ וַתִּדְלַח־מַיִם
בְּרַגְלֶיךָ וַתִּרְפֹּס נַהֲרוֹתָם׃ ג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וּפָרַשְׂתִּי
עָלֶיךָ אֶת־רִשְׁתִּי בִּקְהַל עַמִּים רַבִּים וְהֶעֱלוּךָ בְּחֶרְמִי׃
ד וּנְטַשְׁתִּיךָ בָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה אֲטִילֶךָ וְהִשְׁכַּנְתִּי עָלֶיךָ
כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְהִשְׂבַּעְתִּי מִמְּךָ חַיַּת כָּל־הָאָרֶץ׃ ה וְנָתַתִּי
אֶת־בְּשָׂרְךָ עַל־הֶהָרִים וּמִלֵּאתִי הַגֵּאָיוֹת רָמוּתֶךָ׃

רש"י

ונדמית בעצמך לכפיר השלים ביבשה ויצא לטרוף טרף : ותגח בנהרותיך · ותצא חוץ עם נהרותיך לשון גוחי מבטן (תהלים כו) כי יגיח ירדן (איוב מ) והורב ישראל מגיח ממקומו (שופטים כ) לשון דבר הנובע ויוצא מבית מסתרים : ותדלח · לשון עכירה : ברגליך · רגלים לא היו לך ועשית לך רגלים כחית הארץ לעבור מימי ארצות ולרפוש נהרותם והדוגמא בתרגום יונתן ואגחתא במשריתך ואזעתא עממיא בסומכוותך ואחריבתא מדינתהון : (ג) בחרמי · לשון מצודה והרבה יש במקרא יגורהו בחרמו (חבקוק א׳) מצודים וחרמים (קהלת ז) : (ה) ומלאתי הגאיות רמותך · השלכתך כמו

מצודת ציון

כתנים · כמו כתנין והוא דג גדול בדמות נחש : ותגח · מל׳ נגיחה והדפה בקרן או הוא ענין משיכה והוצאה כמו כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב) : ותדלח · ענין דריסה עם עכירת המים ודומה לו במקרא שלאחריו : ותרפוס · ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה) :(ג) בחרמי · ענין רשת כמו משטח חרמים (לעיל כו) : (ד) ונטשתיך · ענין פזור כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : אטילך · ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א) : והשכנתי · ענין חניה : והשבעתי · מלשון שביעה : (ה) הגאיות · מל׳ גיא ועמק : רמותך · מלשון רוממות

מצודת דוד

ותגח בנהרותיך · לפי שהמשילו לתנין אמר בנהרותיך ר"ל בארצך תרים קרן לנגוח ולהתחזק או במקומך תוכל למשוך ולצאת ולא במקום זולת : ותדלח מים ברגליך · תוכל לדרוך במים ולעבור אותם ותוכל לרמוס הנהרות הנמשכים מן המים אבל אין לך כח ביבשה וכפל הדבר במ"ש : (ג) ופרשתי וגו׳ · כאומר מעתה לא תמשול גם שם כי אפרוש עליך רשתי עם קהל עמים רבים שהם יעלו אותך מן המים בתוך הרשת אשר פרשתי עליך ר"ל נ"נ יביא את הכשדים והם יאבדו אותך בארצך : (ד) ונטשתיך · אפזר אותך בארץ ואשליך אותך ע"פ השדה כי תפול במלחמה ושהיה למאכל לעוף השמים ולחית הארץ :

(ה) על ההרים · כי בשופע ובחיות ישאום שמה לאכלם : רמותך · ברוממות

ו וְהִשְׁקֵיתִי אֶרֶץ צָפָתְךָ מִדָּמְךָ אֶל־הֶהָרִים וַאֲפִקִים
יִמָּלְאוּן מִמֶּךָּ׃ ז וְכִסֵּיתִי בְכַבּוֹתְךָ שָׁמַיִם וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־
כֹּכְבֵיהֶם שֶׁמֶשׁ בֶּעָנָן אֲכַסֶּנּוּ וְיָרֵחַ לֹא־יָאִיר אוֹרוֹ׃
ח כָּל־מְאוֹרֵי אוֹר בַּשָּׁמַיִם אַקְדִּירֵם עָלֶיךָ וְנָתַתִּי חֹשֶׁךְ
עַל־אַרְצְךָ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ט וְהִכְעַסְתִּי לֵב עַמִּים רַבִּים
בַּהֲבִיאִי שִׁבְרְךָ בַּגּוֹיִם עַל־אֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם׃

רש"י

רמה בים (שמות טו) · ויש אומרים רמותך לשון רמה כמו וירם תולעים ויבאש (שם טז) : (ו) והשקיתי ארץ צפתך · ארץ אשר אתה צף בה על פני מימי יאורך כמו (איכה ג) צפו מים על ראשי (מלכים ב' ו') ויצף הברזל · אותה הארץ אשקה מדמך : צפתך · טונפרוק"מנט בלע"ז : על ההרים · הגבוהים שבה : ואפיקים · ראויר"ש בלע"ז : (ז) וכסיתי בכבותך שמים · כשתכבה תבערתך יעלה העשן ויכסה השמים ויחשיך המאורות כלומר כל שומעי שמעך יתאבלו וישתוממו כי ידאגו איש לנפשו לאמר גם עלינו יעמוד המשחית : (ח) כל מאורי אור בשמים · שרים של מעלה מליציך : (ט) והכעסתי לב · כלומר ירגז ויחרד לבם : בהביאי שברך · באיתיופי

מצודת דוד

הרוממות שהיה לך יהיה מושלך בעמקים ר"ל עוד לא תתגאה בהיותך מושלך כפגר מובס בתוך העמקים : ארץ צפתך · ארצך שמי היאור צפים עליה להשקותה הנה אז אשקה אותה מדמך וכ"כ יתרבה הדם עד שתלך גם על ההרים : ואפיקים · מקומות המים ימלאו מדמי ההרוגים שבך והמים תהפך לדם : (ז) וכסיתי וגו' · כי כשמכבים נר המאור הוא מעלה עשן ולפי גודל הנר כן הוא מרבית העשן והמשיל את פרעה בגודל הצלחתו לנר גדול ולכן אמר כשאכבה אותך יהיה עשן רב ויכוסה השמים עם העשן : והקדרתי וגו' · הוא ע"ד הפלגה מרוב הצרה הבאה עליו כי העומד בצרה דומה לו כל העולם כחושך : (ח) כל מאורי אור · כל הכוכבים המאירים אשר בשמים אעשה חושך למולך : (ט) והכעסתי · דרך האדם לכעוס בעצמו כשבא לו צער : בהביאי · הכעס הזה יהיה כשיהיה נשמע שבר מכתך בארצות הגוים הרחוקים אשר לא ידעתם :

מצודת ציון

וגאוה : (ו) צפתך · ענין שיטת המים ממעל כמו צפו מים (איכה ג) : ואפיקים · הם המקומות שהמים נגרים ושוטפים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : (ז) בכבותך · מל' כבוי : והקדרתי · ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל

והשמותי

י וַהֲשִׁמּוֹתִי עָלֶיךָ עַמִּים רַבִּים וּמַלְכֵיהֶם יִשְׂעֲרוּ עָלֶיךָ שַׂעַר
בְּעוֹפְפִי חַרְבִּי עַל־פְּנֵיהֶם וְחָרְדוּ לִרְגָעִים אִישׁ לְנַפְשׁוֹ
בְּיוֹם מַפַּלְתֶּךָ׃ יא כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה חֶרֶב מֶלֶךְ־
בָּבֶל תְּבוֹאֶךָ׃ יב בְּחַרְבוֹת גִּבּוֹרִים אַפִּיל הֲמוֹנֶךָ עָרִיצֵי
גוֹיִם כֻּלָּם וְשָׁדְדוּ אֶת־גְּאוֹן מִצְרַיִם וְנִשְׁמַד כָּל־הֲמוֹנָהּ׃
יג וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־כָּל־בְּהֶמְתָּהּ מֵעַל מַיִם רַבִּים וְלֹא תִדְלָחֵם
רֶגֶל־אָדָם עוֹד וּפַרְסוֹת בְּהֵמָה לֹא תִדְלָחֵם׃ יד אָז אַשְׁקִיעַ

רש״י

שבירי קרבך לבני ממיא : (י) והשמותי · לשון תמהון : בעופפי חרבי על פניהם · לשון עוף פורח כשלחי עליך חיל שלוחי דרך ארצם : וחרדו לרגעים · לשברים פן גם עליהם יבא השבר ל״א לשון רגע ממש כן הברו מנחם : איש לנפשו · כל אחד על עצמו שויימ״איטאש בלע״ז : (יג) מעל מים · של שאר מדינות שהיית עוכרם : (יד) אשקיע מימיהם · שלא תעכרם רגל בהמה ישקע הטיט ויהו המים צלולין ונקיים כשמן המזוקק :

מצודת ציון

ב׳) : (י) והשמותי · ענין תמהון : ישערו · מל׳ רוח סערה : בעופפי · מלשון עפיפה ופריחה ובלשון שאלה יאמר על ההעברה : (יב) בחרבות · ל׳ חרב : המונך · המון עמך : עריצי · ענין חוזק : ושדדו · ענין עושק : (יג) תדלחם · ענין רמיסה עם העכירה : ופרסות · כן יקראו הנעלים שברגלי הבהמות : (יד) אשקיע · נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט):

מצודת דוד

(י) והשמותי · אתמיה על מפלתך עמים רבים : ישערו וגו׳ · ר״ל בעבורך יחרדו כמו מרוח סערה : בעופפי · בעת תעופף חרבי על פניהם ר״ל בעת יחלוף כ״כ דרך ארצם כי הוא יקרא חרב ה׳ : וחרדו לרגעים · בכל רגע יוסיפו בחרדה : איש לנפשו · כל אחד יחרד בעבור נפשו ביום מפלתך כי יפחד שלא תעבור החרב גם עליו: (יא) תבואך · תבוא עליך ולא מול מצרים יאמר : (יב) בחרבות גבורים · הם הכשדים כונס כל הבאים עליך יהיו החזקים שבגוים : את גאון מצרים · את ממשלת מצרים : (יג) והאבדתי וגו׳ · כי האויב יקחם ולא ילכו עוד על המים הרבים לשתות מימיו בהיותם רועים על העשבים הגדלים בשפת המים : ולא תדלחם · עוד לא ידרכו במים לעשות אותם עכורים לא רגל אדם ולא פרסות בהמה כי אכרית הכל : (יד) אז אשקיע · כשלא ימצא שם מי לעכור את המים אז אשקיע מימיהם כי הרפש והטיט יפלו לקרקעית המים ואז תמשוך נהרותם להיותם צלולים מבלי עכירות כש

מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה: טו בְּתִתִּי
אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה וּנְשַׁמָּה אֶרֶץ מִמְּלֹאָהּ בְּהַכּוֹתִי
אֶת־כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: טז קִינָה הִיא
וְקוֹנְנוּהָ בְּנוֹת הַגּוֹיִם תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כָּל־
הֲמוֹנָהּ תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה: יז וַיְהִי בִּשְׁתֵּי
עֶשְׂרֵה שָׁנָה בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: יח בֶּן־אָדָם נְהֵה עַל־הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִדֵהוּ אוֹתָהּ
וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרִם אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר:
יט מִמִּי נָעָמְתְּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת־עֲרֵלִים: כ בְּתוֹךְ חַלְלֵי־

רש"י

(טו) ארץ ממלואה · ארץ שהיא עתה ממולאה מכל טוב: (יח) נהה · בכה וקונן: והורידהו אותה ובנות וגו' · התנבא עליו ועל כל מכחישי הנבואה שירדו לבאר שחת כאן הראהו הקב"ה ליחזקאל שכל מכחישי הנבואה יורדין לגיהנם: (יט) ממי נעמת · כלום נעמת משאר העובדי כוכבים אף אתה

מצודת דוד

שמן הנזלל: (טו) בתתי · זה יהיה בעת אתן את ארץ מצרים להיות שממה ותוזר ומפרש הארץ תהיה שממה וריקנית מהבריות המתמלאים אותה בעת אכה כל היושבים בה: וידעו · אז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (טז) קינה היא · הנבואה הזאת היא קינה ולכן קוננו הקינה ההיא ואתן בנות הגוים תקוננה אותה: על מצרים · כאומר אל תקוננו הקינה ההיא על חורבן ארצות אחרות כ"א על מצרים לבדה כי היא מיוחדת לה לפי יאוריה: (יז) בשתי עשרה שנה · למלכות צדקיהו והוא שנה אחת אחר החורבן: בחמשה עשר לחודש · הוא הנזכר למעלה בשני עשר חודש: (יח) נהה · אמור נהי וקינה על המון מצרים: והורדהו · ר"ל אמור בספורי הקינה שירד וההורדה תהיה אל ארץ תחתית כאמור בסוף המקרא: אותה · ר"ל היא תרד ראשונה ואח"כ ירדו גוים אדירים וההורדה תהיה אל ארץ תחתית הוא הקבר להיות שם עם יורדי בור אשר מעולם ויאמר על המלחמה הגדולה אשר תהיה לעתיד בימי המשיח: (יט) ממי נעמת · על פרעה יאמר שבו תתחיל ההורדה ממי נעמת ר"ל וכי אתה נעים וחביב מן כל הנופלים בחרב מלחמה ולכן גם אתה רדה אל הקבר ושכב עם

מצודת ציון

(טו) ונשמה · מלשון שממון וכפל הדבר על הפלגת השממון: (טז) בנות · ענין עדה כמו בת בבל (תהלים קלז): (יח) נהה · מלשון נהי ויללה: אדירים · חזקים: (יט) נעמת · מלשון נעים ונחמד: ערלים · ערלי

חֶרֶב יִפֹּלוּ חֶרֶב נִתָּנָה מָשְׁכוּ אוֹתָהּ וְכָל־הֲמוֹנֶיהָ׃ כא יְדַבְּרוּ־
לוֹ אֵלֵי גִבּוֹרִים מִתּוֹךְ שְׁאוֹל אֶת־עֹזְרָיו יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים
חַלְלֵי־חָרֶב׃ כב שָׁם אַשּׁוּר וְכָל־קְהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו
כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בֶּחָרֶב׃ כג אֲשֶׁר נִתְּנוּ קִבְרֹתֶיהָ
בְּיַרְכְּתֵי־בוֹר וַיְהִי קְהָלָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם חֲלָלִים

רש"י

רדה לבור והשכבה אותם: (כ) חרב נתנה· לחרב נתנה מצרים: (כא) ידברו לו · ידברו עליו ועל עוזריו: אלי גבורים מתוך שאול · סרס המקרא ודרשהו ידברו לו את עוזריו עם עוזריו כלומר גם על עוזריו אתו ידברו אילי גבורים שבשאול וככה יאמרו עליהם ירדו שכבו הערלים וגו' כל לי ולו ולהם ולך הסמוכין לדבור אינם אלא לשון על: (כב) שם אשור · בגיהנם: סביבותיו · בתוך שאול קברותיו מוכנין כי משם לא יצא לנוח בקברו: (כג) בירכתי בור · בעמקי בור בתוך עמקו: ויהי קהלה · בתוך שאול

מצודת ציון

לב וכן ת"י רשיעא: (כא) אלי · ענין חוזק כמו ביד איל גוים (לעיל לא): (כג) בירכתי · ענין סוף ואחרית כמו ולירכתי המשכן ימה

מצודת דוד

הרשעים ערלי לב כמותך: (כ) בתוך · אנשי מצרים יפלו בתוך שאר חללי חרב ודומה להם וכפל הדבר רבות פעמים כדרך מליצת הנבואה: חרב נתנה · עדת מצרים תהיה נתנה לחרב ואתם ההורגים משכו אותה וכל המון עמה אל החרב: (כא) ידברו לו · ר"ל החזקים שבגבורי פרעה כשיהיו בשאול ידברו משם אל פרעה עם עוזריו הנה כבר ירדו אל הבור ושכבו שמה הרשעים ערלי לב שהיו חללי חרב וכאילו הם יספרו שראו את כולם בשאול והוא ענין מליצה: (כב) שם אשור · במקום המלחמה ההיא יפול גם אשור וכל קהלה: סביבות קברותיו · סביבות קברות המון מצרים יהיו קברות קהל אשור ר"ל סמוך להם: כלם חללים · כל הנקברים שמה יהיו החללים הנופלים בחרב ולא מת מי מהם מיתת עצמו: (כג) אשר נתנו וגו' · ר"ל אשר בעבור זה שיהיו חללי חרב לכן נתנו קברותיהם בסוף עומק הבור כי כן הדרך לקבור חללי חרב מלחמה לעשות חפירה גדולה ועמוקה ומשליכים את כולם לתחתית הבור משא"כ איש יחידי המת על מטתו שהדרך הוא לקברו ממעל ולא בעומק רב ובזה יפרש אמריו לומר איך יהיה מהאפשר שיהיו כולם סביבות מצרים הלא רבים ימותו במלחמה ואיך יהיו כולם סמוכים למצרים ואמר לפי שיהיו כולם מתי חרב לא ירבו קברים: ויהי קהלה · ר"ל לכן יהיה כל קהלה סביבות קבורתה של מצרים כי כולם יהיו חללים הנופלים בחרב ולא מת מי על

נֹפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית בְּאֶרֶץ חַיִּים : כד שָׁם עֵילָם
וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בַּחֶרֶב
אֲשֶׁר־יָרְדוּ עֲרֵלִים ׀ אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֲשֶׁר נָתְנוּ חִתִּיתָם
בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר : כה בְּתוֹךְ
חֲלָלִים נָתְנוּ מִשְׁכָּב לָהּ בְּכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתֶיהָ
כֻּלָּם עֲרֵלִים חַלְלֵי־חֶרֶב כִּי־נִתַּן חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ
כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר בְּתוֹךְ חֲלָלִים נִתָּן : כו שָׁם מֶשֶׁךְ
תֻּבַל וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים מְחֻלְלֵי

רש"י

סביבות קבורתה : אשר נתנו חתית · אשר נתנו שבר בארץ ישראל : (כה) נתנו משכב לה · לעילם : (כו) מחללי · כמו הרוגי : (כז) ולא

מצודת דוד

מטתו ולכן לא ירבו קברים : אשר נתנו חתית · רצה לומר וזה יבא להם בגמול שנתנו שבר ומחתה רבה בא"י הקרויה ארץ חיים (ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה) וזהו כי אשור סגלה עשרת השבטים ולכן יקבלו גמולם משלם : (כד) שם עילם · במקום המלחמה ההיא יפול גם עילם וכל המון עמה : סביבות קבורתם · סביבות קברות מצרים יהיה קברות עילם : כלם חללים · כל מתיהם יהיו חללים הנופלים בחרב וא"כ יקברו רבים בקבר אחד והיו סמוכים לקברות מצרים : אשר ירדו · ר"ל על כי ירדו אל ארץ תחתיות כשהם ערלי לב ולא שבו קודם שנהרגו : אשר נתנו · בזה יפרש במה היו ערלי לב ומה הרשיעו ואמר על אשר נתנו שבר ומחתה בארץ חיים כי גם עילם בא לעזרה לנ"נ לצור על ירושלים כמ"ש ועילם נשא אשפה (ישעיה כב) : וישאו · ולכן ישאו גם המה את הכלימה הראויה להם ולהיות נאבדים בחרב עם שאר יורדי בור שנפלו בחרב : (כה) בתוך חללים · בתוך שאר חללי חרב יתנו לה משכב להיות דומה להם כמה שהיה כל המונה סביבותיו של מצרים בקברותיה כי כל הרשעים ההם יהיו חללי חרב ורבים יקברו בקבר אחד ויהיו כולם סמוכים לקברות מצרים : כי נתן · על כי נתן שברם בארץ חיים לכן ישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור אשר כל א' מהם היה נתון בתוך חללי חרב בחפירה עמוקה ורחבה וכפל הדבר וכדרך המליצה : (כו) שם משך תובל · במקום המלחמה ההיא יפלו גם משך ותובל : וכל המונה · המון כל אחת מהן : סביבותיו

מצודת ציון

(שמות כו) : חתית · ענין שבר כמו חתתה קשתותם (ירמיה נא) : (כד) וישאו · מל' משא וסבל : (כו) מחללי · מלשון חלל והרג :

חֶרֶב כִּי־נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כז וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת־
גִּבּוֹרִים נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים אֲשֶׁר יָרְדוּ־שְׁאוֹל בִּכְלֵי־מִלְחַמְתָּם
וַיִּתְּנוּ אֶת־חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם וַתְּהִי עֲוֺנֹתָם עַל־
עַצְמוֹתָם כִּי־חִתִּית גִּבּוֹרִים בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כח וְאַתָּה בְּתוֹךְ
עֲרֵלִים תִּשָּׁבַר וְתִשְׁכַּב אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב׃ כט שָׁמָּה אֱדוֹם
מְלָכֶיהָ וְכָל־נְשִׂיאֶיהָ אֲשֶׁר־נִתְּנוּ בִגְבוּרָתָם אֶת־חַלְלֵי־

רש"י

ישכבו · אלה הנזכרים עם גבורים שמתו מיתת עצמם כי נופלים וגרועים יהיו מעובדי כוכבים אשר מתו מיתת עצמם וירדו בכלי מלחמתם שאול : ויתנו · קובריהם את חרבותם תחת ראשיהם לסימן להודיע כי לא שלטה בהם חרב : ותהי עונותם על עצמותם · לא נחסר מעונם כלום שלא כפרה עליהם חרב הריגה שלא נהרגו ומה הוא העון כי חתית הגבורים ההם היתה בארץ חיים : (כח) ואתה בתוך · לפרעה הוא אומר : את חללי

מצודת ציון

(כז) נופלים · על המיתה יאמר : חרבותם · מלשון חרב :

מצודת דוד

סביבות קברות מצרים יהיו קברות כל אחת מהן : כלם ערלים · כל הרשעים בהם יהיו חללי חרב ולכן יקברו רבים בחפירה אחת ויהיו כולם סמוכים לקברות מצרים : כי נתנו · בזה יפרש במה הרשיעו ואמר על אשר נתנו שברם בארץ חיים (כי גם הם יתכן שעזרו להאויב סבא על ישראל או בימי אשור או בחורבן בית הראשון או בשני) : (כז) לא ישכבו · חללי האומות ההם לא ישכבו בקבר עם הגבורים מערלי הלבב הנופלים במיתת עצמם אשר ירדו אל השאול עם כלי מלחמתם ר"ל שקברו אותם עם כלי מלחמתם והמקברים נתנו את חרבותם תחת ראשיהם לכבוד ולתפארת (כי כן היה דרכם לעשות כזאת להודיע שרגיל היה ללכת במלחמה ומת מיתת עצמו ולא נהרג) ורצה לומר החללים ההם לא ישכבו עמהם ולא ידמו להם בדבר הכבוד הזה : ותהי עונותם · כאומר אבל בדבר אחד המה גרועים מחללי חרב כי הם כבר קבלו עונש מה על עונם הואיל ונהרגו בחרב אבל אלו לא קבלו עדיין עונש כלל וכל עונותם המה על עצמותם ונכונים הם לקבל עונש שהעונות ישברו העצמות : כי חתית · כאומר ומה הם העונות אשר הגבורים ההם נתנו שבר בארץ חיים : (כח) ואתה · אל מול פרעה יאמר אבל אתה תשבר בתוך ערלי הלבב האלו אשר העונות ישברו עצמותם וגם תשכב עם חללי חרב ולא תקבל הכבוד שקבלו הם כי העונש בשני מבשטים כי מאד הרעות לעבות יותר מכולם : (כט) שמה אדום · במקום מלחמה ההיא יפול גם אדום ומלכיה וכל נשיאיה · אשר נתנו בגבורתם · ר"ל עם כל גבורתם נתנו

חֶרֶב הֵמָּה אֶת־עֲרֵלִים יִשְׁכָּבוּ וְאֶת־יֹרְדֵי בוֹר׃ ל שָׁמָּה
נְסִיכֵי צָפוֹן כֻּלָּם וְכָל־צִדֹנִי אֲשֶׁר־יָרְדוּ אֶת־חֲלָלִים בְּחִתִּיתָם
מִגְּבוּרָתָם בּוֹשִׁים וַיִּשְׁכְּבוּ עֲרֵלִים אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב וַיִּשְׂאוּ
כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר׃ לא אוֹתָם יִרְאֶה פַרְעֹה וְנִחַם עַל־
כָּל־הֲמוֹנֹה חַלְלֵי־חֶרֶב פַּרְעֹה וְכָל־חֵילוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה׃
לב כִּי־נָתַתִּי אֶת־חִתִּיתוֹ חתיתי ק׳ בְּאֶרֶץ חַיִּים וְהֻשְׁכַּב
בְּתוֹךְ עֲרֵלִים אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב פַּרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִֹה׃ לג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָֹה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם
דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ

הגימ"ל רפה

רש"י

חרב · ולא עם המתים מיתת עצמם : (ל) בחתיתם מגבורתם בושים · באתברותהון מגבורתהון בהתין : (לב) כי נתתי את חתיתי בארץ חיים ·

מצודת דוד

עם שאר חללי חרב ודומה להם ולא הועיל להם הגבורה : המה · ר"ל גם המה ישכבו עם ערלי לבב האלו ועם שאר יורדי בור שמתו מיתת עצמם אשר העונות המה עדיין על עצמותם ומעותדים לקבל גמול כי גם הם הרעו לעשות : (ל) שמה נסיכי צפון · במקום המלחמה ההיא יפלו גם נסיכי צפון כולם איש לא נעדר וגם כל אנשי צידון אשר ירדו לקבר עם שאר החללים ודומה לכם : בחתיתם · בעת שישברו יתביישו מגבורתם אשר לא הועיל לכם להנצל מיד החרב ולפי שהיו מפורסמים בגבורה אמר כן : וישכבו ערלים · ערלי הלבב האלו ישכבו עם שאר חללי חרב ודומה להם וישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור מחללי החרב אשר יקברו בבזיון בחפירה אחת רבים מהם : (לא) אותם · כל החללים האלה יראה פרעה ויהיה לו תנחומין על כל המון עמו כי כן הדרך כשרואה אדם אשר הצרה הבאה עליו באה גם על אחרים תחשב לו לתנחומין : חללי חרב · בזה יפרש על מה יהיה התנחומין ואמר על כי יהיו חללי חרב פרעה וכל חילו : (לב) כי נתתי · כי אני אתן את פחדי בארץ חיים ר"ל בגזירתי תהיה השבירה בארץ חיים כי בא"י תהיה המלחמה ההיא לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט : והשכב · וגם הוא יהיה מושכב בתוך שאר ערלי הלבב עם שאר חללי חרב ומי הוא המושכב פרעה וכל המון עמו : לג (ב) כי

מצודת ציון

(ל) נסיכי · ענין שררה כמו נסיכי סיחון (יהושע יג) : צדוני · כמו צדונים ונפלה המ"ם : (לא) ונחם · מלשון תנחומין: חילו · צבאות עמו :

חֶרֶב וְלָקְחוּ עַם־הָאָרֶץ אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם וְנָתְנוּ אֹתוֹ
לָהֶם לְצֹפֶה: ג וְרָאָה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה עַל־הָאָרֶץ וְתָקַע
בַּשּׁוֹפָר וְהִזְהִיר אֶת־הָעָם: ד וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ אֶת־קוֹל
הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ
יִהְיֶה: ה אֵת קוֹל הַשּׁוֹפָר שָׁמַע וְלֹא נִזְהָר דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה
וְהוּא נִזְהָר נַפְשׁוֹ מִלֵּט: ו וְהַצֹּפֶה כִּי־יִרְאֶה אֶת־הַחֶרֶב
בָּאָה וְלֹא־תָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהָעָם לֹא־נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב
וַתִּקַּח מֵהֶם נָפֶשׁ הוּא בַּעֲוֹנוֹ נִלְקָח וְדָמוֹ מִיַּד־הַצֹּפֶה
אֶדְרֹשׁ: ז וְאַתָּה בֶן־אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל

רש"י

קמץ בז"ק

כי אתן אני את מוראי בארץ ישראל ולא תנתן עוד חתית אדם בה: (ב) לצופה · באדיט"א בלע"ז: (ג) וראה את החרב · המה הגייסות: (ד) דמו בראשו יהיה · עון מיתתו ידרש מיד עצמו שפשע בנפשו: (ה) והוא נזהר נפשו מלט · אם נזהר היה נמלט: (ז) צופה נתתיך · כאותו הצופה הניתן להזהיר

מצודת ציון

לג (ב) מקציהם · ת"י מביניהון: לצופה · ענין הבטה וראיה:

מצודת דוד

אביא · אמר אביא לפי השכל בא בגזירת המקום: חרב · ר"ל אנשי חרב: ונתנו אותו · ימנו אותו להיות צופה לראות אם קרבו לבא העירה: (ג) וראה · וכאשר ראה שהחרב בא ותקע אז בשופר להיות לסימן והזהיר בזה את העם להיות נשמרים מן החרב: (ד) ולא נזהר · לא קבל האזהרה להיות נשמר ובעבור זה לקחו החרב והרגו: דמו בראשו · ר"ל עון מיתתו על עצמו אבל אין להאשים את הצופה כי הוא עשה את שלו: (ה) את קול השופר שמע · כי הלא שמע את קול השופר המזהיר והוא לא קבל האזהרה ולא נשמר לכן עון מיתתו עליו: והוא · אבל אם היה הוא נזהר באזהרת השופר והיה נשמר הנה מלט נפשו · וכאומר הואיל והיה בידו למלט נפשו ולא מלט לכן מקבל עונש על מה שהפקיר נפשו: (ו) והצופה · אבל הצופה אשר ראה את החרב באה ולא תקע בשופר להזהיר את העם וא"כ לא היה העם נזהר להיות נשמר: הוא בעונו נלקח · ר"ל עם כי בודאי הומת בגמול עונו כ"א לא היה בו עון לא היה כח ביד החרב ללקחו עכ"ז אדרוש דמו מיד הצופה לענוש אותו על אשר לא הזהיר ובאה התקלה על ידו הואיל ובטחו עליו והוא מנע האזהרה: (ז) צופה נתתיך · נתתי אותך להיות כצופה לישראל

וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי֙ דָּבָ֔ר וְהִזְהַרְתָּ אֹתָ֖ם מִמֶּֽנִּי׃ ח בְּאָמְרִ֣י לָרָשָׁ֗ע
רָשָׁע֙ מ֣וֹת תָּמ֔וּת וְלֹ֣א דִבַּ֔רְתָּ לְהַזְהִ֥יר רָשָׁ֖ע מִדַּרְכּ֑וֹ ה֤וּא
רָשָׁע֙ בַּעֲוֺנ֣וֹ יָמ֔וּת וְדָמ֖וֹ מִיָּדְךָ֥ אֲבַקֵּֽשׁ׃ ט וְאַתָּ֡ה כִּֽי־
הִזְהַ֨רְתָּ רָשָׁ֤ע מִדַּרְכּוֹ֙ לָשׁ֣וּב מִמֶּ֔נָּה וְלֹא־שָׁ֖ב מִדַּרְכּ֑וֹ ה֚וּא
בַּעֲוֺנ֣וֹ יָמ֔וּת וְאַתָּ֖ה נַפְשְׁךָ֥ הִצַּֽלְתָּ׃ י וְאַתָּ֣ה בֶן־אָדָ֗ם
אֱמֹר֙ אֶל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל כֵּ֤ן אֲמַרְתֶּם֙ לֵאמֹ֔ר כִּֽי־פְשָׁעֵ֥ינוּ
וְחַטֹּאתֵ֖ינוּ עָלֵ֑ינוּ וּבָ֛ם אֲנַ֥חְנוּ נְמַקִּ֖ים וְאֵ֥יךְ נִחְיֶֽה׃
יא אֱמֹ֨ר אֲלֵיהֶ֜ם חַי־אָ֣נִי ׀ נְאֻ֣ם ׀ אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֗ה אִם־אֶחְפֹּץ֙
בְּמ֣וֹת הָרָשָׁ֔ע כִּ֣י אִם־בְּשׁ֥וּב רָשָׁ֛ע מִדַּרְכּ֖וֹ וְחָיָ֑ה שׁ֣וּבוּ שׁ֜וּבוּ
מִדַּרְכֵיכֶ֧ם הָרָעִ֛ים וְלָ֥מָּה תָמ֖וּתוּ בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵֽל׃ יב וְאַתָּ֣ה

רש"י

שלא שאבד נפש כן נתתיך להזהיר את ישראל : (י) כן אמרתם · לפיכך

מצודת דוד | מצודת ציון

לישראל וכאשר תשמע מפי הפורענות (י) נמקים · מל' המסה והמסה :
המיועדת לבוא תזהיר אותם בשמי :
(ח) באמרי · ר"ל לכן באמרי אל הרשע אתה רשע הנה מות תמות ואתה לא דברת את זאת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו עם כי הרשע ההוא ימות בעונו מ"מ אבקש דמו מידך כי אולי היה נזהר אם הזהרתו :
(ט) ואתה · אבל אם אתה הזהרת את הרשע להיות נזהר מדרכו לשוב ממנה והוא לא שב מדרכו : הוא בעונו ימות · לאומר וכי מפני אזהרתך מת הלא בעונו ימות וא"כ אין דבר רע בא מן האזהרה אבל בא ממנה דבר טוב כי אתה הצלת נפשך על ידה כי אם לא הזהרתו היה עליך עונש על ההמנעה כי אולי היה נזהר אם הזהרתו : (י) כן אמרתם · זאת אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו הם עלינו · ר"ל באמת עשינו פשעים וחטאים : ובם · ובגמולם אנו נמקים בצרות ולא על חנם ואיך אפשר שנחיה ר"ל להיות נצולים מן ההמקה כי לא האמינו שהתשובה מועלת וכאילו אמרו בזה הואיל וכן הוא נתמיד בפשעים וכאשר אבדנו אבדנו :
(יא) חי אני · הריני נשבע אם אחפוץ במיתת הרשע כי חפצי שישוב מדרכו הרעה למען יחיה · ר"ל אין כוונתי בהבאת העונש להתנקם בו כאילו הייתי חפץ במיתתו אלא הכוונה הוא לעוררו לשוב מדרכו הרעה למען יחיה ולכן שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בהמנעכם מן התשובה :

עקם

בֶּן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ צִדְקַת הַצַּדִּיק לֹא
תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא־יִכָּשֶׁל בָּהּ בְּיוֹם
שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ וְצַדִּיק לֹא יוּכַל לִחְיוֹת בָּהּ בְּיוֹם חֲטֹאתוֹ :
יג בְּאָמְרִי לַצַּדִּיק חָיֹה יִחְיֶה וְהוּא־בָטַח עַל־צִדְקָתוֹ וְעָשָׂה
עָוֶל כָּל־צִדְקֹתָו צדקותיו קרי לֹא תִזָּכַרְנָה וּבְעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
בּוֹ יָמוּת : יד וּבְאָמְרִי לָרָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְשָׁב מֵחַטָּאתוֹ
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה : טו חֲבֹל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם
בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים הָלַךְ לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת עָוֶל חָיוֹ יִחְיֶה לֹא
יָמוּת : טז כָּל־חַטֹּאתָו חטאתיו ק' אֲשֶׁר חָטָא לֹא תִזָּכַרְנָה

רש"י

אין אתה חפלים לשוב כססורין אתה שלא פועיל (עיין מ"ש) גכס ססיבה : (יב) לחיות בה · בלדקתו : (יג) לא תזכרנה · להצילו מליפנה על עבירה זו : (טו) חבול · עבוט שלויתי להשיבו כנא שמש :

מצודת ציון

(טו) חבול · ענין משכון כמו אם חבל תחבל שלמת רעך (שמות כב) :

מצודת דוד

(יב) צדקת הצדיק · הצדקה שעשה הצדיק מאז לא תציל אותו מן העונש הראוי לבוא עליו ביום פשעו כ"א עונש ישנה : ורשעת הרשע · וכן רשעת הרשע שעשה מאז לא יסיח לו למכשול להמנע ממנו הטובה הראויה לבוא עליו ביום שובו מרשעו : וצדיק · אבל הצדיק לא יוכל לחיות בעבור דבר הרשע ביום שיחטא רלה לומר דבר הרשע מאבד ממנו החיים ביום הטאתו עם שאין מאבד חיי הרשע ביום שובו וכאומר עם כי שניהם עשו רשע ופשע עם כל זה מזה מאבד החיים ומזה אין מאבד כי הכל תלוי בזמן הסוף : (יג) באמרי לצדיק · רלה לומר לכן כאמרי על הצדיק שיחיה והוא בטח על הצדקה שעשה וישוב לעשות עול כחשבו שהמקום יכפר לו על העול בעבור שעשה הצדקה מימים רבים : כל צדקותיו · הנה כל הצדקות שעשה מאז לא תזכרנה לו להגן עליו מן המיתה אבל ימות בגמול העול אשר עשה : (יד) ובאמרי לרשע · וכאמרי אל הרשע מות תמות והוא שב מחטאתו ולא עשהו מעתה ועוד עשה את הטוב : (טו) חבול ישיב רשע · הרשע הזה כשחבל כחובו שלמת רעהו השיב לו כבוא השמש ושלם את הגזילה אשר גזל מאת רעהו ומעתה הלך בחוקות התורה המביאים את החיים לבל עשות עוד את העול : חיו יחיה · הנה הרשע הזה יחיה ולא ימות כפי הגזירה : (טז) אשר חטא · מאז עד לא שב : לא תזכרנה לו · להיות מס על ידם :

מעשה

לוֹ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה׃ יז וְאָמְרוּ בְּנֵי עַמְּךָ
לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי וְהֵמָּה דַּרְכָּם לֹא־יִתָּכֵן׃ יח בְּשׁוּב־
צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת בָּהֶם׃ יט וּבְשׁוּב רָשָׁע
מֵרִשְׁעָתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲלֵיהֶם הוּא יִחְיֶה׃
כ וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפּוֹט
אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּעֲשִׂרִי
בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא־אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלַםִ לֵאמֹר
הֻכְּתָה הָעִיר׃ כב וְיַד־יְהוָה הָיְתָה אֵלַי בָּעֶרֶב לִפְנֵי בּוֹא
הַפָּלִיט וַיִּפְתַּח אֶת־פִּי עַד־בּוֹא אֵלַי בַּבֹּקֶר וַיִּפָּתַח פִּי וְלֹא

רש"י

(יח) ומת בהם. בשבילם יענש: (כב) ויפתח את פי. כמו שאמר בראש הספר (לעיל ג) ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח ואח"כ אמר לו (לעיל כד) ביום קחתי מהם את מעוזם וגו' יבוא הפליט אליך וגו' יפתח פיך את הפליט ולא תאלם עוד: עד בוא אלי בבקר. כלומר בעוד בואו אלי בבקר כמו לפני בואו

מצודת דוד

משפט. הואיל ועתה עשה משפט וצדקה לכן יחיה: (יז) ואמרו בני עמך. ואם יאמרו לא יתכן דרך משפט ה' במה שופט את האדם לפי מעשיו האחרונים כי יחשבו לומר שמהראוי הוא לחשוב הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיהן יהיה המשפט: והמה. באמת המושבים כן דרכם לא יתכן: (יח) בשוב צדיק. כי כשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול הנה הוא מת בעת עשותו אותה ולטובה התחשב לו שלא יוסיף לחטוא: (יט) עליהם. הנה הוא יחיה בעבורם להוסיף משפט וצדקה כאשר אמר: (כ) ואמרתם. ואיך תאמרו לא יתכן דרך ה' וכאומר הלא השכל מחייב דרך משפט ולכן אשפוט אני גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עתה בו וכאומר לזאת שובו מדרכיכם הרעים ומוסב הוא לתחלת הענין שאמרו ישראל כי פשעינו וגו' ואיך נחיה: (כא) בשתי עשרה שנה. מוסב על לגלותנו ר"ל י"ב שנה לגלות יהויכין שאז גלה יחזקאל עמהם: בעשירי. בחודש העשירי ובחודש החמישי שלפניו היה חורבן ונתחדשה השנה בחודש השביעי כי חשבון שנות העולם הוא מתשרי ומנין החדשים המה מניסן: הפליט מירושלים. הנמלט מן ההרוגים בא אלי לאמר לי שהוכתה העיר ר"ל שנכבשה והכו אנשיה: (כב) ויד ה'. רוח הנבואה באה אלי בהערב שלפני היום ההוא: ויפתח את פי וגו'.

מצודת ציון

(יז) יתכן. מל' הכנה ומתוקן וכן אותם תכנית (לעיל כח): (כא) הפליט. ענין הנמלט כמו ויבא הפליט (בראשית יד): (כב) ויד.

נֶאֱלַמְתִּי עוֹד׃ כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כד בֶּן־אָדָם
יֹשְׁבֵי הֶחֳרָבוֹת הָאֵלֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים לֵאמֹר
אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם וַיִּירַשׁ אֶת־הָאָרֶץ וַאֲנַחְנוּ רַבִּים לָנוּ
נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃ כה לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה עַל־הַדָּם תֹּאכֵלוּ וְעֵינֵכֶם תִּשְׂאוּ אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם
וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ׃ כו עֲמַדְתֶּם עַל־חַרְבְּכֶם

רש"י

אלי בבקר: (כד) אחד היה אברהם · זה אחד מד' דברים שהיה ר"ע דורש ואין רבי שמעון בן יוחאי תלמידו דורש כמותו וכך היה ר"ש דורשו אברהם שלא נצטוה אלא על מצוה אחת ירש את הארץ אנו שנצטווינו על מצות הרבה כל שכן שלנו נתנה הארץ למורשה הוא שהנביא משיבם: (כה) על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו · בתמיה אם נצטויתם אין אתם שומרים על הדם תאכלו את מאכלי התפנוקים אתם אוכלים על ידי רציחה שהורגין את בעלי ממון ונוטלין את ממונם: (כו) עמדתם על חרבכם · כלומר כל

מצודת ציון

עת חוזק הנבואה: (כד) החרבות · מלשון חורבה: למורשה · מלשון ירושה: (כו) על חרבכם · כמו

מצודת דוד

ר"ל עד הזמן שבא אלי הפליט בבוקר דבר בי הנבואה לומר שמעתה אוכל לפתוח פי להוכיחם אף מלבי על כי מעתה ישמעו לי ר"ל עד הבוקר דבר בי הנבואה שיפתח פי: ויפתח פי · ר"ל וכן היה כי מאז נפתח פי ולא נאלמתי עוד כי בבוא הפליט ראו שהאמת עמדי ונפתח פי וכמ"ש ביום ההוא יפתח פיך את הפליט וגו' (לעיל כד): (כד) יושבי החרבות האלה · וחוזר ומפרש על אדמת ישראל ויאמר על מתי מעט הנשארים בארץ אחר החורבן: אחד היה אברהם · הלא אברהם היה יחידי ועכ"ז נתנה לו א"י למורשה ואנחנו הנשארים פה הלא לרבים נחשב למולו וכל הארץ נתנה לנו למורשה כי חשבו הואיל ונשארו בה יירשו את הארץ למשול בה כמאז וכאילו יאמרו אף אם אנו מתי מספר הלא אברהם היה אחד וירש את הכל: (כה) על הדם תאכלו · זהו מין עבודת כוכבים שהיו זובחים לשדים ואכלו סביבות הדם בסמוך לה ואמרו שהשדים אוכלים הדם והם הבשר וכאילו מסובים בשלחן אחד בהתחברות ואהבה רבה והתורה הזהירה עליו כמ"ש לא תאכלו על הדם (ויקרא יט): ועיניכם תשאו · פונים אתם אל גלוליכם לעבדם עבודת אלהות: ודם תשפכו · שפכתם דם נקי: והארץ תירשו · בתמיה וכי בעשות מעשים כאלה תירשו את הארץ וכאומר וכי טובים אתם מאותם שמתו ונשבו ומה לכם להדמות אל אברהם: (כו) עמדתם על חרבכם · בכל עת עמדתם חגורים בחרבכם

עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּאתֶם וְהָאָרֶץ
תִּירָשׁוּ׃ כז כֹּה־תֹאמַר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה חַי־אָנִי
אִם־לֹא אֲשֶׁר בֶּחֳרָבוֹת בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וַאֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
לַחַיָּה נְתַתִּיו לְאָכְלוֹ וַאֲשֶׁר בַּמְּצָדוֹת וּבַמְּעָרוֹת בַּדֶּבֶר
יָמוּתוּ׃ כח וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה וְנִשְׁבַּת
גְּאוֹן עֻזָּהּ וְשָׁמְמוּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵין עוֹבֵר׃ כט וְיָדְעוּ כִּי־
אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה עַל כָּל־
תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ ל וְאַתָּה בֶן־אָדָם בְּנֵי עַמְּךָ הַנִּדְבָּרִים
בְּךָ אֵצֶל הַקִּירוֹת וּבְפִתְחֵי הַבָּתִּים וְדִבֶּר־חַד אֶת־אַחַד
אִישׁ אֶת־אָחִיו לֵאמֹר בֹּאוּ־נָא וְשִׁמְעוּ מָה הַדָּבָר הַיּוֹצֵא

רש"י

בטחונכם נתחזקתם על חרבכם: עשיתן תועבה · משכב זכור: אשר בחרבות · בערים החרבות שסופן להיות חריבים: ואשר במצדות · במחבא להטמן מן החרב אשלח בם את הדבר: (ל) הנדברים בך · מתלוננין בך:

מצודת דוד

להיות נכונים להרוג נפשות: עשיתן תועבה · משכב זכור: טמאתם · במשכב הזנות: (כז) אם לא · הוא ענין שבועה כמו אם לא האשר דברתם (במדבר יד): אשר בחרבות · היושבים בערים הנחרבות עוד יפלו בחרב והשוכנים על פני השדה יפלו שמה וחית השדה תאכלם והנסתרים במצדות ובמערות ימותו בדבר: (כח) שממה · כי לא ישאר מי מהם: ונשבת · יבוטל הגאון והגאוה שהיה להם מאיתן תקפם: מאין עובר · מבלי ימצא שם מי עובר: (כט) כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול: על כל תועבתם · בעבור כל תועבותם: (ל) הנדברים בך · ר"ל דברי ליצנות ולעג: אצל הקירות · כן דרך המספרים דבר סתר לעמוד סמוך אל הקירות מקום שאין אנשים עוברים אז לעמוד בפתחי הבתים כי יבוא האחד בפתח חבירו והוא יוצא אליו אל הפתח ושמה מספרים דברים נסתרים: איש את אחיו · ר"ל מגלים מסתורם זה לזה כאחים אהובים: באו

מצודת ציון

בחרבכם ובא על במקום הבי"ת כמו וסגרו על מסגר (ישעיה כד): (כז) במצדות · ענין מגדל חזק ומבוצר כמו מצדות סלעים (שם לג): ובמערות · חפירה בקרקע בבנין: (כט) ומשמה · מלשון שממון וכפל הדבר לרוב השממון: ונשבת · ענין בטול ומניעה: גאון · מלשון גאוה: עוזה · ענין חוזק: (ל) הקירות · מל' קיר וכותל: חד · אחד ונפלה האל"ף לקצר וכן הוא בלשון ארמי: נא · עתה:

מֵאֵת יְהוָה׃ לא וְיָבוֹאוּ אֵלֶיךָ כִּמְבוֹא־עָם וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ
עַמִּי וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ כִּי־עֲגָבִים
בְּפִיהֶם הֵמָּה עֹשִׂים אַחֲרֵי בִצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ׃ לב וְהִנְּךָ
לָהֶם כְּשִׁיר עֲגָבִים יְפֵה קוֹל וּמֵטִב נַגֵּן וְשָׁמְעוּ אֶת־
דְּבָרֶיךָ וְעֹשִׂים אֵינָם אוֹתָם׃ לג וּבְבֹאָהּ הִנֵּה בָאָה וְיָדְעוּ
כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם׃ לד א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
לָרֹעִים כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה הוֹי רֹעֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ

רש״י

(לא) וישבו לפניך · כאילו הם עמי: עגבים · שחוק כמו עוגב: בצעם · גזילתם: (לב) והנך להם כשיר עגבים · והא את להון כזמר אבובין: (לג) ובבאה · הרעה אליהם: הנה באה · כי אמת מוכנת היא לבא אז ידעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת היה בתוכם: (ב) על רועי ישראל · על פרנסי ישראל: אשר היו רועים אותם · את עצמם היו מתענגין מממון חבריהם אשר תחתיהם: הלא הצאן ירעו הרועים · הלא

מצודת ציון

(לא) עגבים · ענינו לעג והתול כן ת״י: בצעם · ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל): לד (ב) הוי ·

מצודת דוד

נא · דרך לעג יאמרו בואו פתח ושמעו מפי הנביא מהו הדבר היוצא מאת ה׳: (לא) ויבואו אליך · והמה באים אליך כמבוא עם ר״ל באסיפה אחת והמה מתעכבים לפניך כאילו הם עמי וחרדים על דברי והמה שומעים את דבריך אבל לא יעשו אותם: כי עגבים וגו׳ · רק המה עושים בפיהם את דבריך לדברי לעג והתול ולבם הולך אחר חמדתם הוא הגזל אשר חמדו ואין מחשבתם לקבל דבריך ולעשותם: (לב) והנך להם · הנה דברי נבואתך בעיניהם כשיר הלעג בנחות המליצה כשבעל השיר יש לו קול יפה ומנגן בטוב בהכרעת הנעימה שתרבה החשק לשמוע אבל אין מה לעשות כי אין בו לא צואה ולא אזהרה: ושמעו · כן הם שומעים את דבריך שמיעת האוזן לבד: ועושים אינם אותם · הוא כמו הפוך ואינם עושים אותם: (לג) ובבואה · וכאשר תבוא הפורענות אשר מייעד על המנעת עשות מאמריך: הנה באה · ר״ל אז יתמהו ויאמרו הנה באה נבואת הנביא ואז ידעו שהיה נביא בתוכם ודבר ה׳ היה בפיו ולא היו דבריו דברי שחוק להלעיג עליהן: לד (ב) על רועי ישראל · הם השרים ומנהיגי העם הרועים המנהיגים את הצאן: הוי · יש להתאונן על רועי ישראל

רֹעִים אוֹתָם הֲלוֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרֹעִים׃ ג אֶת־הַחֵלֶב
תֹּאכֵלוּ וְאֶת־הַצֶּמֶר תִּלְבָּשׁוּ הַבְּרִיאָה תִּזְבָּחוּ הַצֹּאן לֹא
תִרְעוּ׃ ד אֶת־הַנַּחְלוֹת לֹא חִזַּקְתֶּם וְאֶת־הַחוֹלָה לֹא־רִפֵּאתֶם
וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם וְאֶת־הַנִּדַּחַת לֹא הֲשֵׁבֹתֶם וְאֶת־
הָאֹבֶדֶת לֹא בִקַּשְׁתֶּם וּבְחָזְקָה רְדִיתֶם אֹתָם וּבְפָרֶךְ׃
ה וַתְּפוּצֶינָה מִבְּלִי רֹעֶה וַתִּהְיֶינָה לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה

רש"י

משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמן : (ד) את הנחלות · את החולות מאין כח דולרוסא"ש בלע"ז שצריכות חיזוק לתמוך כהן כיד : לא חבשתם · לקשור שברי העצם זה עם זה כמשפט הרופאים : ואת

מצודת דוד

ישראל אשר היו רועים את עצמן ונהנין את בשרם : הלא · ר"ל הלא משפט הרועים הטובים לרעות הצאן ולא את עצמן : (ג) את החלב תאכלו · אכל אתם אכלתם חלב הצאן ואת הצמר תלבשו ועשיתם לכם למלבוש : הבריאה · השמנה שבהן זבחתם למאכל : הצאן · אשר הצאן לא רעיתם כראוי ר"ל השרים היו עוסקים לענג נפשם וגזלו עשירי העם ולא חששו בתקנת יתר העם : (ד) את הנחלות · את החולות בא' מאבריהן וצריכין חיזוק הנה לא חזקתם אותן : ולנשברת · אם נשברת ביד או ברגל הנה לא קשרתם עליה כריכת מטלית : הנדחת · מן העדר : לא השבותם · אל העדר : האובדת · אשר לא נודע אנה היא : לא בקשתם · למצוא אותה : ובחזקה · משלתם עליהם בחוזקת היד ובעשות עמהם עבודת פרך ר"ל לא חזקתם העניים והנכשלים לקחת משפטם מיד העושקים ורק משלתם בהם לעשות עמהם מלאכתכם ולא חששתם להדריכם בדרך הישר ולהסיר מהם הדעות המשובשות : (ה) ותפוצינה · ונפצו הצאן מסבת היותם בלי רועה משגיח כראוי : ותהיינה · ומסבת הנפוץ היו למאכל לכל חית השדה כי באו למקום חיות הטורפות ובעבור זה

מצודת ציון

ענין קריאה לשבר : (ג) הבריאה · השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג) : (ד) הנחלות · ר"ל החולה באבר מן האברים : חבשתם · ענין קישור כריכת המטלית על השבר כמו והנה לא חבשה (לעיל ל) : הנדחת · מלשון דחיה : רדיתם · ענין שלטנות וממשלה : ובפרך · ענין עבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף כמו לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה) : (ה) ותפוצינה ·

וַתְּפוּצֶינָה׃ ו יִשְׁגּוּ צֹאנִי בְּכָל־הֶהָרִים וְעַל כָּל־גִּבְעָה רָמָה
וְעַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ נָפֹצוּ צֹאנִי וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ׃
ז לָכֵן רֹעִים שִׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ ח חַי־אָנִי נְאֻם ׀ אֲדֹנָי
יְהוִה אִם־לֹא יַעַן הֱיוֹת־צֹאנִי ׀ לָבַז וַתִּהְיֶינָה צֹאנִי
לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה מֵאֵין רֹעֶה וְלֹא־דָרְשׁוּ רֹעַי אֶת־
צֹאנִי וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אוֹתָם וְאֶת־צֹאנִי לֹא רָעוּ׃ ט לָכֵן
הָרֹעִים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ י כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי
אֶל־הָרֹעִים וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי מִיָּדָם וְהִשְׁבַּתִּים מֵרְעוֹת
צֹאן וְלֹא־יִרְעוּ עוֹד הָרֹעִים אוֹתָם וְהִצַּלְתִּי צֹאנִי מִפִּיהֶם
וְלֹא־תִהְיֶיןָ לָהֶם לְאָכְלָה׃ יא כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה

רש"י

הנדחת · שנדחת מתוך העדר אל החוץ : ורדיתם · יסרתם : (ו) ישגו צאני · הולכות תועות על פני כל ההרים כלומר נעשו הפקר לעשות איש איש כרצונו ולא הוכחתם אותם ולא שפטתם בין איש לרעהו : (ח) וירעו הרועים אותם · את עצמם : (י) ולא ירעו עוד הרועים אותם · את עצמם : (יא) ובקרתים ·

מצודת ציון

ענין פזור : (ו) ישגו · ענין תעייה בדרך כמו משגה עור בדרך (דברים כז) : (ח) לבז · מלשון בזה ושלל : (י) ודרשתי · זה הלשון יאמר על תשלומי הגמול וכן אנכי אדרוש מעמו (שם יח) : והשבתים · ענין בטול ומניעה : (יא) ובקרתים · ענין חקירה ודרישה כמו לא יבקר הכהן

מצודת דוד

נפלו עוד יותר לברוח הנה והנה מיד החיות : (ו) ישגו צאני · ולזה המה תועים בהרים ובגבעות ואינם יודעים אנה הם הולכים : ואין דורש · לאספם יחד : ואין מבקש · את האובדות ר"ל בעבור זה הלכו בגולה והשמיטום האומות והנה הולכים נעים ונדים ואין מי מחזירם למוטב למען יהיו נושעים : (ח) אם לא · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא יהיה כן אזי יהיה כזאת וכזאת : מאין רועה · מסבת היותם בלי רועה משגיח כראוי : אותם · את עצמם רעו להשמין את בשרם : (ט) לכן וגו' · על כי ארכו הדברים באמרו חי אני וגו' לכן אמר שוב לכן הרועים וכו' וכן הוא דרך המקרא : (י) הנני · הנה אני אפנה אל הרועים לשלם להם כגמולם : ודרשתי וגו' · ר"ל אענישם על אבוד הצאן והשבתים מהיות עוד רועי צאן ולא ישמינו עוד את עצמם בחלב הצאן ר"ל אקח מהם

בשרם

הִנְנִי־אָנִי וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי וּבִקַּרְתִּים׃ יב כְּבַקָּרַת רֹעֶה
עֶדְרוֹ בְּיוֹם הֱיוֹתוֹ בְתוֹךְ־צֹאנוֹ נִפְרָשׁוֹת כֵּן אֲבַקֵּר
אֶת־צֹאנִי וְהִצַּלְתִּי אֶתְהֶם מִכָּל־הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר נָפֹצוּ שָׁם
בְּיוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃ יג וְהוֹצֵאתִים מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּים מִן־
הָאֲרָצוֹת וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־אַדְמָתָם וּרְעִיתִים אֶל־הָרֵי
יִשְׂרָאֵל בָּאֲפִיקִים וּבְכֹל מוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ יד בְּמִרְעֶה־טּוֹב
אֶרְעֶה אֹתָם וּבְהָרֵי מְרוֹם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה נְוֵהֶם שָׁם תִּרְבַּצְנָה
בְּנָוֶה טּוֹב וּמִרְעֶה שָׁמֵן תִּרְעֶינָה אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו אֲנִי
אֶרְעֶה צֹאנִי וַאֲנִי אַרְבִּיצֵם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ טז אֶת־
הָאֹבֶדֶת אֲבַקֵּשׁ וְאֶת־הַנִּדַּחַת אָשִׁיב וְלַנִּשְׁבֶּרֶת אֶחֱבֹשׁ
וְאֶת־הַחוֹלָה אֲחַזֵּק וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה וְאֶת־הַחֲזָקָה אַשְׁמִיד

עיין מ"ש　　　　רש"י

לשון ביקור חולים: (יב) נפרשות · כשהן נפוצות והוא הולך ביניהם ומאספן יחד: ביום ענן וערפל · כי כן דרך הצאן להתפזר ביום המעונן: (טז) ואת השמנה ואת החזקה · השודפת ודוחפת את חברותיה:

מצודת דוד

הסריה ולא יתענגו עוד בגזל העניים: (יא) הנני אני · כלומר הם כי יכלו הרועים הנה אני קיים ואני אדרוש את צאני ואחקור אחריהם: (יב) כבקרת · כמו שהרועה חוקר בעדרו ביום היותו בתוך צאנו והמה נפרשות שאז דרכו לחקור לדעת אם לא נעדר מה מהם כן אבקר אני את צאני ואציל אותם מתקרי כל המקומות אשר נפוצו שם ביום בוא עליהם היום המר והחשוך ולפי שהמשילם לצאן אמר לשון הנופל בהם שדרכם להתפזר ביום ענן וערפל: (יג) באפיקים · במקום המים ובמקום המיושב והמובחר: (יד) במרעה טוב · רצה לומר אשפיע להם טובה מרובה וכפל הדבר רבות פעמים לפי מרבית הטובה וההשפעה: (טו) אני ארעה · ר"ל אני בעצמי אשגיח בתקנתם: (טז) אשיב · אל העדר: ואת השמנה ואת החזקה · המתחזקת על חברתה להדפה ולהכותה אותה אשמיד ואדינם במשפט הראוי והנכון ר"ל אקח נקם מהעושקים את העניים:

מצודת ציון

(ויקרא יג): (יב) נפרשות · מלשון הפרשה ופירוד: (יג) באפיקים · כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו): (יד) נויהם · מדורם: תרבצנה · ענין השכיבה לנוה:

אֶרְעֶנָּה בְמִשְׁפָּט׃ יז וְאַתֵּנָה צֹאנִי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנְנִי שֹׁפֵט בֵּין־שֶׂה לָשֶׂה לָאֵילִים וְלָעַתּוּדִים׃ יח הַמְעַט
מִכֶּם הַמִּרְעֶה הַטּוֹב תִּרְעוּ וְיֶתֶר מִרְעֵיכֶם תִּרְמְסוּ בְּרַגְלֵיכֶם
וּמִשְׁקַע־מַיִם תִּשְׁתּוּ וְאֵת הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן׃
יט וְצֹאנִי מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעֶינָה וּמִרְפַּשׂ רַגְלֵיכֶם תִּשְׁתֶּינָה׃
כ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֲלֵיהֶם הִנְנִי־אָנִי וְשָׁפַטְתִּי
בֵּין־שֶׂה בִרְיָה וּבֵין שֶׂה רָזָה׃ כא יַעַן בְּצַד וּבְכָתֵף תֶּהְדֹּפוּ

רש"י

(יז) בין שה לשה · בין בעלי אגרופין לתלשים : (יח) המעט מכם · את אשר החזקות שבכם רועות המרעה הטוב והלואי לא תרמסו המותר ברגליכם ותאכלנה אותן שאר לאני אלא שאף מותר מרעיכם תרמסו ברגליכם ולא די לכם אשר משקע מים תשתו אלא שהנותרים ברגליכם תרפושון : ומשקע מים · המים הצלולים ששקע הטיט ולא נעכרו ברגלים והדוגמא כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלין שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמשיכון שתן : (יט) וצאני מרמס רגליכם וגו' · ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר משתי שמשיכון שתן : (כ) שה בריה · חזקה : רזה · מייגר"א בלע"ז :

מצודת ציון

(יז) ואתנה · כמו ואתן : (יח) תרמסו · ענין דריכה ברגל : ומשקע · ענין נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט) : תרפשון · ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה) : (כ) בריה · שמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג) : רזה · כחושה כמו ומשמן בשרו ירזה (ישעיה יז) : (כא) ובכתף · הוא רוחב היד ממעל במקום חבורו בגוף : תהדופו · ענין דחיפה והכאה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א) :

מצודת דוד

(יז) בין שה לשה · בין שה החלושה בין שה החזקה : לאילים ולעתודים · בין מן האילים בין מן העתודים : (יח) המעט · כאילו אל החזקות ידבר המעט לכם שאתם רועים המרעה הטוב אלא שגם המרעה שהותרתם תרמסו ברגליכם שלא יהנו בהם שאר הצאן : ומשקע מים · מים צלולים ששקעה הטיט אותם תשתו ואת הנותר תדרכו ברגליכם לעכור אותם : (יט) וצאני · ר"ל ושאר הצאן בעל כרחם יאכלו המרעה הדרוסה ברגליכם וישתו המים הרמוסים ברגליכם ר"ל מושלי העם לקחו לעצמם מיטב הארץ והשחיתו עוד השאר הבא לחלק העניים : (כ) הנני אני · רלה לומר הנה אני ה' אוהב המושל על כולם ואשפוט בין שה בריה החזקה לרזה : (כא) בצד ובכתף ·

שבם

וּבְקַרְנֵיכֶם תְּנַגְּחוּ כָּל־הַנַּחְלוֹת עַד אֲשֶׁר הֲפִיצוֹתֶם אוֹתָנָה
אֶל־הַחוּצָה׃ כב וְהוֹשַׁעְתִּי לְצֹאנִי וְלֹא־תִהְיֶינָה עוֹד לָבַז
וְשָׁפַטְתִּי בֵּין שֶׂה לָשֶׂה׃ כג וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעֶה אֶחָד
וְרָעָה אֶתְהֶן אֵת עַבְדִּי דָוִיד הוּא יִרְעֶה אֹתָם וְהוּא
יִהְיֶה לָהֶן לְרֹעֶה׃ כד וַאֲנִי יְהוָה אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים
וְעַבְדִּי דָוִד נָשִׂיא בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃ כה וְכָרַתִּי
לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה־רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְיָשְׁבוּ
בַמִּדְבָּר לָבֶטַח וְיָשְׁנוּ בַּיְּעוֹרִים ביערים קרי׃ כו וְנָתַתִּי אוֹתָם
וּסְבִיבוֹת גִּבְעָתִי בְּרָכָה וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ גִּשְׁמֵי בְרָכָה
יִהְיוּ׃ כז וְנָתַן עֵץ הַשָּׂדֶה אֶת־פִּרְיוֹ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ

רש"י פתח באתנח

(כג) עבדי דוד · מלך מזרעו: (כה) וישנו ביערים · ת"י ויתעתקון בחורשא ויש לפותרו בלשון שינה: (כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי · תהא נתינתם

מצודת דוד

אתם השמנים והחזקים תהדפו בצד ובכתף ותנגחו בקרן את הנחלות עד אשר פזרתן אותן לנוס אל החוצה: (כב) והושעתי לצאני · אני אושיע את צאני ולא תהיינה עוד לכם לבזה ואשפוט בין שה חזקה ובין שה חלושה: (כג) והקימותי · אעמיד עליהם רועה אחד והוא ירעה אתהן במשפט הראוי ואת עבדי דוד אקים והוא מלך המשיח הבא מזרע דוד: הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרועה · כפל הדבר רבות פעמים לומר שהוא לבד יהיה המושל והשליט עליהם: (כד) לאלהים · להושיע ולהציל: ועבדי דוד · הוא מלך המשיח הבא מזרעו: אני ה' דברתי · א"כ בודאי כן יהיה: (כה) וכרתי · אז אכרות עמהם ברית שלום להיות מתמידים לשבת בשלוה: והשבתי וגו' · ר"ל חית השדה לא יזיקו אותם וכמ"ש לא ירעו ולא ישחיתו (ישעיה יא): וישבו במדבר · אף במדברות וביערים מקום החיות ישבו בטח וישנו שמה וערבה להם שנתם כי לא יחרידם מי: (כו) ונתתי אותם · אתן אותם במקומם ובכל סביבות גבעתי אתן ברכה: בעתו · בזמן שיש צורך בו: גשמי ברכה יהיו · כי מהם ירוו צמחת הארץ:

מצודת ציון

הנחלות · הכואבות באחד מן האברים: (כו) גבעתי · היא א"י הגבוהה מכל הארצות: (כז) יבולה · ענין צמח וכן ארץ נתנה יבולה (שם סז):

כי

וְהָיוּ עַל־אַדְמָתָם לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשִׁבְרִי אֶת־
מֹטוֹת עֻלָּם וְהִצַּלְתִּים מִיַּד הָעֹבְדִים בָּהֶם : כח וְלֹא־יִהְיוּ
עוֹד בַּז לַגּוֹיִם וְחַיַּת הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלֵם וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח וְאֵין
מַחֲרִיד : כט וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע לְשֵׁם וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד אֲסֻפֵי
רָעָב בָּאָרֶץ וְלֹא־יִשְׂאוּ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם : ל וְיָדְעוּ כִּי־
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אִתָּם וְהֵמָּה עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה : לא וְאַתֵּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם
אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה : לה א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר : ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־הַר שֵׂעִיר וְהִנָּבֵא
עָלָיו : ג וְאָמַרְתָּ לּוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר־

רש"י

נבלכם · ונתתי כמו והשכנתי : (כט) מטע לשם · קיום שיהא לשם עולם : אסופי רעב · עמוני רעב מחמת בושת רעבון ועוני: (לא) אדם אתם · אינכם

מצודת ציון

מוטות · הם בדי העול והוא מלשון מטה : (כט) מטע · מלשון נטיעה : אסופי · ענין כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח) : ישאו · מלשון משא

מצודת דוד

(כז) כי אני ה׳ · הנאמן במאמרי : מוטות עולם · מה שהכבידו עליהם האומות ואחז כמשל מן השור שמשימים עליו בדי העול לחרוש האדמה : (כח) וחית הארץ · ר"ל עריצי הגוים האכזרים שבהם או יאמר על החיות המזיקות שלא ירעו עוד ולא ישחיתו : (כט) מטע לשם · נטיעה יפה והדורה להיות לשם תפארת בין העמים : ולא יהיו וגו׳ · ר"ל לא ימצאו עוד בארץ אנשים שבא עליהם כליון הרעב : ולא ישאו · לא יסבלו עוד כלימה מן הגוים כי לא יצטרכו עוד לבא בארצות הגוים בעבור הלחם לשאת חרפתם כדרך הבא בארץ נכריה : (ל) וידעו · אז ידעו שאני עמהם והמה עמי החביב לי : (לא) ואתן צאני · וחוזר מפרש צאן רעיתי הצאן שאני רועה אותם דעו שאדם אתם ר"ל אינכם בעיני כבהמות אלא חשובים וכדרך בן אדם ואני מייחד שמי עליכם להקרא אלהיכם ולא הייתי מייחד שמי עליכם אם הייתם בעיני כבהמות : לה (ב) על הר שעיר · היא ארץ אדום היושבת בדרומה של א"י אולם הנבואה היתה נאמרה על כל אדום בכללה ולפי שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו לכן אמר על הר שעיר : (ג) הנני אליך · הנה אני

אלחם

שֵׂעִיר וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ וּנְתַתִּיךָ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה: ד עָרֶיךָ
חָרְבָּה אָשִׂים וְאַתָּה שְׁמָמָה תִהְיֶה וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:
ה יַעַן הֱיוֹת לְךָ אֵיבַת עוֹלָם וַתַּגֵּר אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־
יְדֵי חָרֶב בְּעֵת אֵידָם בְּעֵת עֲוֺן קֵץ: ו לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־לְדָם אֶעֶשְׂךָ וְדָם יִרְדֲּפֶךָ אִם־לֹא דָם
שָׂנֵאתָ וְדָם יִרְדֲּפֶךָ: ז וְנָתַתִּי אֶת־הַר שֵׂעִיר לְשִׁמְמָה
וּשְׁמָמָה וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ עֹבֵר וָשָׁב: ח וּמִלֵּאתִי אֶת־הָרָיו
חֲלָלָיו גִּבְעוֹתֶיךָ וְגֵאוֹתֶיךָ וְכָל־אֲפִיקֶיךָ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפְּלוּ

רש״י

כבהמות בעיני: (ה) ותגר· ותשפל כמו (מיכה א) והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותן לאויביהן כשהיו בורחין דרך ארצם וזו היא שאמר (עובדיה א׳) אל תעמוד על הפרק: בעת אידם· בעת כשמסרתים ביד אויב: בעת עון קץ· כשנגמר קץ עונם ונתמלאה סאתם: (ו) לדם אעשך· נופל בחרב: דם שנאת· בזית את הבכורה שעבודתי היתה מסורה להם ושנאת להיות מלכלך עצמך בדם קרבן עבודתי ולכלוך ירדפך דם הרוגים וי״א רוצחים אתה יכא כשאר כל אדם ורוצחים ירדפוך וי״א דם שנאת אחיך שהוא בשרך

מצודת דוד

אותם עמך: ונטיתי ידי· להכות בך: (ד) ואתה· ר״ל כל הארץ בכללה: כי אני ה׳· הנאמן לשלם גמול: (ה) יען· בעבור שהיה לך על ישראל שנאה שמורה מימות עולם והזלת דמי ישראל על ידי חרב בעת בא עליהם אידם בחורבן בית השני בעת בוא העון שממלא את הסאה ומשלים את הקץ: (ו) לדם אעשך· אעשה ארצך מלאה דמי הרוגים: ודם· אנשי שופכי דם ירדפוך: אם לא דם שנאת· וכי לא שנאת שופכי דם ומאד נשמרת מהם והנה עתה שופכי דם ירדפוך וישיגוך: (ז) את הר שעיר· רצה לומר הארצות שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו: לשממה ושממה· כפל המלה יורה על מרבית השממון: (ח) את הריו· כי ינוסו על ההרים ושם ישיגם האויב ויהרגם:

מצודת ציון

וסבל: **לה** (ג) ומשמה· מל׳ שממה וכפל הדבר לרוב השממון: (ד) חרבה· מל׳ חורבן: (ה) איבת· ענין שנאה כמו ואיבה אשית (בראשית ג׳): ותגר· ענין הזלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים ארצה (ש״ב יד): אידם· ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): (ח) גבעותיך· מלשון גבעה והר: וגיאותיך· מלשון גיא ועמק: אפיקיך· הם המקומות שהמים

בָּהֶם׃ ט שִׁמְמ֤וֹת עוֹלָם֙ אֶתֶּנְךָ֔ וְעָרֶ֖יךָ לֹ֣א תִישַׁ֑בְנָה תשבנה ק׳
וִֽידַעְתֶּ֖ם כִּֽי־אֲנִ֥י יְהוָֽה׃ י יַ֣עַן אֲמָרְךָ֗ אֶת־שְׁנֵ֨י הַגּוֹיִ֜ם וְאֶת־
שְׁתֵּ֧י הָאֲרָצ֛וֹת לִ֥י תִהְיֶ֖ינָה וִֽירַשְׁנ֑וּהָ וַֽיהוָ֖ה שָׁ֥ם הָיָֽה׃
יא לָכֵ֣ן חַי־אָ֗נִי נְאֻם֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה וְעָשִׂ֗יתִי כְּאַפְּךָ֙
וּכְקִנְאָ֣תְךָ֔ אֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֔יתָה מִשִּׂנְאָתֶ֖יךָ בָּ֑ם וְנוֹדַ֥עְתִּי בָ֖ם
כַּאֲשֶׁ֥ר אֶשְׁפְּטֶֽךָ׃ יב וְיָדַעְתָּ֮ כִּ֣י אֲנִ֣י יְהוָה֒ שָׁמַ֣עְתִּי ׀ אֶת־כָּל־
נָאָֽצוֹתֶ֗יךָ אֲשֶׁ֥ר אָמַ֛רְתָּ עַל־הָרֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל לֵאמֹ֣ר ׀ שְׁמֵמָ֑ה שממו ק׳
לָ֥נוּ נִתְּנ֖וּ לְאָכְלָֽה׃ יג וַתַּגְדִּ֤ילוּ עָלַי֙ בְּפִיכֶ֔ם וְהַעְתַּרְתֶּ֥ם

רש״י

ודמך: (ט) ועריך לא תשובנה · לא כמו שאמרתי למצרים ושבתי את שבות מצרים (לעיל כט) ושבתי את שבות בני עמון (ירמיה מט) וזו היא שאמר (מלאכי א) ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה שעתידים לשממות עולם: (י) שני הגוים · ישראל ויהודה ומדרש אגדה רבי תנחומא דורשו כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להסיאו שיעורר על יצחק על ירושת אברהם ויהרוג ישמעאל את יצחק ואהיה אני גואל הדם ואהרוג את ישמעאל וזהו יקרבו ימי אבל אבי (בראשית כז) ואירש אני את יצחק ואת ישמעאל: וה' שם היה · יודע את מחשבותיך: (יא) ועשיתי כאפך · כאותו האף שעשית לישראל אעשה לך: ונודעתי בם · כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי: (יג) והעתרתם · הרביתם וכן ועתר ענן הקטורת (לעיל ח) לשון

מצודת ציון

מוגרים שם בחוזק: (יא) וכקנאתך · ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): (יב) נאצותיך · ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש״א ב): (יג) והעתרתם · ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת

מצודת דוד

(ט) שממות עולם · עד עולם תהיה שממה ועריך לא תשובנה לקדמתן: כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול: (י) יען · בעבור שאמרת את שני הגוים וגו' הם יהודה וישראל וארצותם הנה מעתה תהיינה לי ואנחנו נירש אותן עד עולם: וה' שם היה · כאומר אבל לא כן יהיה כי ה' היה שם ר״ל מקום מקדשו היה שם ואיך א״כ יעזבנו בידך: (יא) ועשיתי · אעשה לך כפי אפך וקנאתך אשר עשית להם מרוב השנאה שיש לך עליהם ר״ל אעשה עמך בערך שעשית עמו: ונודעתי בם · אהיה נודע וניכר בין בני ישראל למשגיח כאשר אשפטך על מה שעשית לו: (יב) וידעת · אז תדע ששמעתי את כל דברי בזיונך שאמרת על הרי ישראל הנה שממו כי אנשיהם נתנו לנו לאכלה ולא נשאר שם מי מהם: (יג) ותגדילו · ואשר הגדלתם עלי

עָלַי דִּבְרֵיכֶם אֲנִי שָׁמָעְתִּי: יד כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
כִּשְׂמֹחַ כָּל־הָאָרֶץ שְׁמָמָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ: טו כְּשִׂמְחָתְךָ לְנַחֲלַת
בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־שָׁמֵמָה כֵּן אֶעֱשֶׂה־לָּךְ שְׁמָמָה
תִהְיֶה הַר־שֵׂעִיר וְכָל־אֱדוֹם כֻּלָּהּ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:
לו א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ הָרֵי
יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה: ב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן
אָמַר הָאוֹיֵב עֲלֵיכֶם הֶאָח וּבָמוֹת עוֹלָם לְמוֹרָשָׁה הָיְתָה לָּנוּ:
ג לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן בְּיַעַן
שַׁמּוֹת וְשָׁאֹף אֶתְכֶם מִסָּבִיב לִהְיוֹתְכֶם מוֹרָשָׁה לִשְׁאֵרִית

רש"י

עלי: (יד) כשמוח כל הארץ · כשאטול אני את מלכותו כי אז תשמח הארץ כענין שנאמר ה' מלך תגל הארץ (תהלים צז) אז שממה אעשה לך: (ב) האח · שמחה: ובמות עולם · ארץ ישראל שהוא גובהו ונויו של עולם: (ג) שמות ושאוף אתכם מסביב · שכניכם היו משתוממים ותמהין לשחוק ולראות בסוף חורבנכם ושואפים ותאבים ומצפים להיותכם

מצודת דוד

בפיכם לדבר גדולות ודברי גאוה ואשר הרביתם עלי דבריכם בדברי חרוף הנה אני שמעתי את הכל ואין דבר נעלם ממני: (יד) כשמוח · בעת שתהיה שמחה בכל הארץ אז אעשה אותך שממה וזהו בימות המשיח שיגולה מלכות שמים ותתרבה אז השמחה בעולם כמ"ש ה' מלך תגל הארץ וגו' (תהלים צז): (טו) כשמחתך · כערך השמחה שהיה לך על נחלת בית ישראל על אשר נעשית שממה בערך הזה אעשה שמחה על שממותך: וכל אדום כלה · הבאים מהר שעיר ונפרדו ע"פ האדמה: כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול: **לו** (ב) עליכם · על שוממותיכם אמר האח והוא ענין לשון שמחה: ובמות עולם · גבהות עולם היא א"י הגבוהה מכל הארצות היא היתה לנו למורשה: (ג) יען וביען · הכפל לחזק ולומר בעבור זה לבד ראויים הם הגוים לשאת כלמה וכאשר יאמר בסוף הענין: שמות ושאוף אתכם מסביב · ר"ל האומות מסביב השמו אתכם ובלעו אתכם למען תהיו למורשה לשארית הגוים הנשארים

מצודת ציון

(לעיל ח): **לו** (ב) ובמות · ענין גבהות כמו על במתי ארץ (ישעיה נח): למורשה · מלשון ירושה: (ג) שמות · מלשון שממון: ושאוף · ענין בליעה והמשכה אל הפה כמו

הַגּוֹיִם וַתַּעֲלוּ עַל־שְׂפַת לָשׁוֹן וְדִבַּת־עָם׃ ד לָכֵן הָרֵי
יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יֱהוִה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֶהָרִים
וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת וְלֶחֳרָבוֹת הַשֹּׁמְמוֹת וְלֶעָרִים
הַנֶּעֱזָבוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְבַז וּלְלַעַג לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
מִסָּבִיב׃ ה לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־לֹא בְּאֵשׁ קִנְאָתִי
דִבַּרְתִּי עַל־שְׁאֵרִית הַגּוֹיִם וְעַל־אֱדוֹם כֻּלָּא אֲשֶׁר נָתְנוּ־
אֶת־אַרְצִי ׀ לָהֶם לְמוֹרָשָׁה בְּשִׂמְחַת כָּל־לֵבָב בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ
לְמַעַן מִגְרָשָׁהּ לָבַז׃ ו לָכֵן הִנָּבֵא עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ לֶהָרִים וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת כֹּה־אָמַר ׀
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי בְקִנְאָתִי וּבַחֲמָתִי דִּבַּרְתִּי יַעַן כְּלִמַּת
גּוֹיִם נְשָׂאתֶם׃ ז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אֲנִי נָשָׂאתִי
אֶת־יָדִי אִם־לֹא הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לָכֶם מִסָּבִיב הֵמָּה כְּלִמָּתָם

פתח בס״פ ר ש״י א׳ במקום ה׳

מורשה לשארית הגוים : ותעלו על שפת לשון · ועכשיו כשורבנכם הכל מדברים ומדובבים בכם נאמר האח הרי שממו : ודבת עם · פארלמנ״ט בלע״ז : (ה) למען מגרשה לבז · לפי שראוי גירושיה לבז שהוטלה לביזה :

מצודת ציון

שאפה רוח (ירמיה ב) : ודבת · ענין אמירה וע״פ רוב יאמר על האמירה ברעה וכן כי שמעתי דבת רבים (שם כ) : (ד) לאפיקים · מקומות שהמים נגרים שם בחוזק : ולגאיות · מלשון גיא ועומק : לבז · מל׳ בזיון : (ה) קנאתי · ענין כעס : כלא · כמו כלה בה״א : בשאט · ענין בזיון וכן בשאט בנפש (לעיל כ״ה) : מגרשה · מל׳

מצודת דוד

הנשארים סביבותיכם: ותעלו · הייתם עולים על שפת ולשון ר״ל כולם היו מספרים ומדברים בכם : ודבת עם · כל עם מהעמים דברו בכם דברי גנות : (ד) לכן וגו׳ · לפי שארכו הדברים לזה אמר שוב לכן וכן דרך המקרא בכל מקום: הנעזבות · מיושביהן: (ה) אם לא · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר : באש קנאתי · ר״ל בחוזק כעסי : להם · לעצמם : בשאט נפש · בבזות אותם בנפש : למען מגרשה · למען נגרש אותה להיות היא לבזיון ר״ל לא היה עיקר הכוונה למוכת עצמם כ״א לבזות את ישראל : (ו) יען · בעבור שסבלתם כלמה מן הגוים : (ז) אני נשאתי את ידי · כן הוא דרך שבועה וכמ״ש וגם אני נשאתי ידי להם (לעיל כ׳) : אם לא · הוא ענין שבועה : כלמתם · הכלימה

יִשָּׂאוּ׃ ח וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפֶרְיְכֶם
תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא׃ ט כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם
וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנֶעֱבַדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם׃ י וְהִרְבֵּיתִי עֲלֵיכֶם
אָדָם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה וְנֹשְׁבוּ הֶעָרִים וְהֶחֳרָבוֹת
תִּבָּנֶינָה׃ יא וְהִרְבֵּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם וּבְהֵמָה וְרָבוּ וּפָרוּ
וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקַדְמוֹתֵיכֶם וְהֵיטִבֹתִי מֵרִאשֹׁתֵיכֶם
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יב וְהוֹלַכְתִּי עֲלֵיכֶם אָדָם אֶת־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִירֵשׁוּךָ וְהָיִיתָ לָהֶם לְנַחֲלָה וְלֹא־תוֹסִף עוֹד
לְשַׁכְּלָם׃ יג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן אֹמְרִים לָכֶם אֹכֶלֶת
אָדָם אָתְּי את ק׳ וּמְשַׁכֶּלֶת גּוֹיַיִךְ גוייך קרי הָיִית׃ יד לָכֵן

רש״י

(יב) לשכלם · לגרש יושביך מקרבך הוא קרוי שכול : (יג) אוכלת אדם את · למודה היא הארץ הזאת להשמיד את יושביה האמוריים כלו בה

מצודת דוד

הראויה להם יסבלו הם: (ח) ענפכם תתנו · לא תהיו עוד שממה כ״א תגדלו ענפים ותשאו פרי לאכול לעמי ישראל כי קרבו לבא אל ארצם: (ט) כי הנני · הנה אני אשגיח ואפנה אליכם ותהיו נעבדים בעבודת שדה בחרישה ותהיו נזרעים לא כמו שהייתם לשעבר שממה ומשמה : (י) כל בית ישראל כלה · ר״ל אף בני עשרת השבטים ישובו הנה : ונושבו הערים · תהיינה מיושבות באנשים : (יא) ופרו · יעשו פירות ר״ל יולידו בנים ובנות וכפל בשמות נרדפות לחוזק : והושבתי · אושיב אתכם בארצכם כמו שישבתם בימי קדם ואיטיב עמכם עוד יותר ממה שהיה לכם בראשונה עד שלא גליתם : וידעתם · אז תדעו שאני ה׳ הנאמן במאמרי : (יב) והולכתי עליכם · כאילו יאמר אל ההרים מעתה אוליך עליכם אדם ותוזר ומפרש את עמי ישראל והם יירשוך : לשכלם · להיות אבודים וגרושים ממך : (יג) יען · בעבור שהאומות אומרים על מקומות א״י אוכלת אדם את ר״ל למודה אתה ומורגלת לכלות ולאבד בני אדם כי מתחלה נאבדו וכלו בה הכנענים יושבי הארץ ולאח״כ כלו בה בני ישראל אשר ישבו בתוכה : ומשכלת גוייך היית · דרכך לשכל ולאבד הגוים

מצודת ציון

גרושין : (ח) תשאו · תצמחו ותגדלו : (י) תבנינה · מל׳ בנין : (יא) והושבתי · מלשון ישיבה : (יב) וירשוך · מל׳ ירושה : לשכלם · ענין מיתה ואבדון כמו

משכבים

אָדָם לֹא־תֹאכְלִי עוֹד וְגוֹיַיִךְ וגוייך ק׳ לֹא תְכַשְּׁלִי־תשכלי ק
עוֹד נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו וְלֹא־אַשְׁמִיעַ אֵלַיִךְ עוֹד
כְּלִמַּת הַגּוֹיִם וְחֶרְפַּת עַמִּים לֹא תִשְׂאִי־עוֹד וְגוֹיַיִךְ וגוייך קרי
לֹא־תַכְשִׁלִי עוֹד נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר׃ יז בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם
וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה
דַרְכָּם לְפָנָי׃ יח וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־
שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ יט וָאָפִיץ אֹתָם
בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃
כ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי

רש"י

והיהודים כלו בה : (טז) ויהי דבר ה' אלי לאמר · (יז) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו' כטומאת הנדה · המשילה הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותשוב לשוב אליה : (כ) ויבוא · לפי שאמר בית ישראל בראש הפרשה קרא כל הפרשה בלשון יחיד ומדרש אגדה הקב"ה בא עמהם בגולה ומטה אוזן מה היו אומרים השבאין הרי אלו עם ה' ולא היה לו יכולת להצילן · במדרש איכה רבתי : ויחללו את שם קדשי · השפילו את כבודי ומהו החילול באמור אויביהם עליהם עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא היה

מצודת ציון

והארץ משכלת (מ"ב ב) : (יז) ובעלילותם · במעשיהם : (יט) ואפיץ · ויזרו · שניהם ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש"א י"ג) וכמו וזריתי פרש (מלאכי ב') :

מצודת דוד

שיושבים בך והוא כפל ענין במ"ש : (יד) אדם לא תאכלי עוד · כשישובו ישראל לארצם לא יכלו עוד בך : וגוייך לא תשכלי עוד · כפל הדבר במ"ש : (טו) ולא אשמיע וגו' · רצה לומר לא יכלימו עוד אותך בדבר זה ולא תסבלי עוד חרפה בעבור זאת כי מאז לא תכשילי עוד את גוייך להיות נאכלים בך : (יז) כטמאת הנדה · כמו טומאת הנדה שעי"ז היא מרוחקת מבעלה כן היתה דרכם טמאה לפני עד להרחיקם : (יח) ואשפוך · לכן שפכתי עליהם חמתי בעבור דם הנקי אשר שפכו ובעבור טמאם את הארץ בגלוליהם : (יט) כדרכם · כגמול דרכם ומעשיהם כן שפטתים : (כ) ויבוא אל הגוים · וכאשר בא אל הגוים שגלו ביניהם נתחלל על ידיהם שם קדשי כי הגוים ההם אמרו עליהם הנה עם ה' אלה ועכ"ז

יצאו

באמר להם עם־יהוה אלה ומארצו יצאו׃ כא ואחמל
על־־שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים אשר־־
באו שמה׃ כב לכן אמר לבית־־ישראל כה אמר אדני
יהוה לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם־לשם־
קדשי אשר חללתם בגוים אשר־באתם שם׃ כג וקדשתי
את־־שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם
וידעו הגוים כי־אני יהוה נאם אדני יהוה בהקדשי בכם
לעיניהם׃ כד ולקחתי אתכם מן־הגוים וקבצתי אתכם
מכל־הארצות והבאתי אתכם אל־אדמתכם׃ כה וזרקתי
עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל־־
גלוליכם אטהר אתכם׃ כו ונתתי לכם לב חדש ורוח
חדשה אתן בקרבכם והסרתי את־לב האבן מבשרכם

רש״י

כצ״ל מ״ש

יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו: (כב) לא למענכם אני עושה · התשועה שאושיעכם: (כג) וקדשתי את שמי · ומה הוא הקידוש ולקחתי אתכם מן הגוים: (כה) מים טהורים · אכפר עליכם ואעביר טומאותיכם בהזית מי חטאת המעבירין טומאת המת: (כו) לב חדש · יצר שנתחדש

מצודת דוד

יצאו מארצו ומבלתי יכולת לא השאירם בארצו: (כא) אשר חללוהו · ר״ל אשר נתחלל על ידיהם: (כב) אני עושה · את האמור בענין להוציאם מארץ העמים ולהביאם אל ארצם: אשר חללתם · אשר נתחלל על ידיכם: (כג) וקדשתי · מעתה אקדש את שמי הגדול וגו׳: בהקדשי · בעת אהיה מקודש על ידיכם לעיני הגוים אז ידעו הגוים שאני ה׳ המושל בכל: (כד) ולקחתי וגו׳ · ובזה אקדש שמי כי אקח אתכם מן הגוים וגו׳: (כה) וזרקתי וגו׳ · ר״ל אכפר עונם ואעביר טומאת חטאתם בהזית מי אפר פרה המעביר טומאת המת: (כו) לב חדש וגו׳ · ר״ל לב ישר ומוכנע ורצון טוב: לב האבן · לב המאן והקשה כאבן:

מצודת ציון

(כא) ואחמול · מלשון חמלה וחס: (כה) וזרקתי · ענין הזיה כמו וזרקו בני אהרן (ויקרא א׳): מים טהורים · כן יקראו מי אפר פרה כי מטהר טומאת המת: (כו) ורוח · ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל״ז): והסרותי · מלשון הסרה:

וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ כז וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי
אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃
כח וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם
וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ כט וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן
עֲלֵיכֶם רָעָב׃ ל וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃ לא וּזְכַרְתֶּם
אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם
בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לב לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ
מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם
טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ

רש"י

לטובה: (לא) ונקוטותם בפניכם · דמונייר"ש בלע"ז תמקו בעצמכם בבשתכם

מצודת ציון

(ל) ותנובת · ענין צמח ופרי וכן ויאכל תנובת שדי (דברים ל"ב): (לא) ונקטתם · ענין כריתה כמו ונקטו בפניהם (לעיל ו'): (לג) והושבתי · מלשון ישיבה: ונבנו · מלשון בנין:

מצודת דוד

לב בשר · לב נכנע ורך כבשר: (כז) ואת רוחי וגו' · ר"ל אחזיר לכם רוח הנבואה מה שהיה נחסר כל ימי הגולה: ועשיתי · ר"ל אעיר לבבכם שתלכו בחוקי ולשמור משפטי בלב ולעשותם: (כח) לעם · להאמין בי ולשמור מצותי: לאלהים · לעזור לכם ולהושיע אתכם: (כט) והושעתי וגו' · ר"ל ארחיק אתכם מכל טומאת הטבע שהייתם רגילים בו כי יעיר לבבכם להיות נזהרים מהם: וקראתי אל הדגן והרביתי אותו · ר"ל אצוה שיפרה וירבה: (ל) למען וגו' · ר"ל באופן שלא תקבלו עוד בגוים חרפת רעב כי מאז לא יקראו לכם חסרי לחם: (לא) וזכרתם · וכאשר תזכרו דרכיכם הרעים אז תכרתו בעיני עצמכם ר"ל אתם תשפטו הכריתה על עצמכם בעבור הרעות שעשיתם ותאמרו שבדין נכרתם בגולה: (לב) אני עושה · את הגאולה הזאת: יודע לכם · יהיה ידוע לכם שאין הגאולה למענכם כי בושו והכלמו מדרכיכם אשר לא טובים ואינכם כדאים להביא הגאולה: (לג) **ביום טהרי · ר"ל כשאכפר עליכם: והושבתי ·** להיות מיושבים

הֶחֳרָבוֹת׃ לד וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה
שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ לה וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה
הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת
בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ לו וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם
כִּי ׀ אֲנִי יְהֹוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי
יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ לז כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עוֹד
זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם
כַּצֹּאן אָדָם׃ לח כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַםִ בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן

ר ש"י עיין מ"ש

על הגמול הרע אשר גמלתם לפני ואני גומל לכם טובה: (לד) והארץ הנשמה תעבד · הארץ אשר היתה שממה עד הנה תהיה נעבדת ונזרעת: (לה) היתה כגן עדן · עכשיו נהפכה להיות כגן עדן: והערים החרבות · זה ימים רבים עכשיו בצורות ישבו: (לז) אדרש לבית ישראל · אתפתה להם בתפלתם בדרשם אותי על זאת: ארבה אותם · אדם כצאן לרוב: (לח) כצאן קדשים · שהיא באה לירושלים במועדי פסחים לשון אחר כתרגומו אסגינון באנשא ואצלהינון בבעירא · כלומר שלא יהיו עונותיהם נזכרים עליהון:

מצודת דוד

באנשים: (לד) הנשמה · אשר היא שוממה תעבד אז בחרישה ובזריעה: (לה) ואמרו · העוברים דרך בה יתמהו ויאמרו הנה הארץ הזאת שהיתה נשמה היתה עתה כגן הנטיעה בעדן: בצורות ישבו · נתישבו באנשים ובמגדלים ובחומות עד שהמה בצורות וחזקות: (לו) וידעו הגוים וגו' · ר"ל הגוים הנשארים יכירו לדעת שאני הוא בניתי את הנהרסות ונטעתי הנשמה ולא נעשה הדבר במקרה: אני ה' דברתי · אני הוא המדבר שכן יהיה ואני הוא העושה הדבר: (לז) עוד זאת אדרש וגו' · ר"ל עוד בדבר זה אהיה נדרש להם למלאות משאלותם בדרשם על זאת: ארבה אותם · ר"ל וזהו הדבר שארבה אותם בבני אדם כרבוי הצאן: (לח) כצאן קדשים · כמספר צאן קדשים והוזר ומפרש כצאן ירושלים במועדיה ר"ל כצאן המובא לירושלים במועדי ה' להקריב על המזבח: כן

מצודת ציון

החרבות · מל' חורבן: (לד) הנשמה · מלשון שממה: תחת · במקום: (לה) הלזו · הזאת וכן יאמר בלשון זכר האיש הלזה (בראשית כ"ד): והנהרסות · מלשון הריסה ונתיצה: בצורות · מלשון מבצר וחוזק: (לח) במועדיה · מלשון מועד וחג:

תהיינה

תִּהְיֶ֙ינָה֙ הֶעָרִ֣ים הֶחֳרֵב֔וֹת מְלֵא֖וֹת צֹ֣אן אָדָ֑ם וְיָדְע֖וּ כִּֽי־
אֲנִ֥י יְהוָֽה׃ לז א הָיְתָ֣ה עָלַי֮ יַד־יְהוָה֒ וַיּוֹצִאֵ֤נִי בְר֙וּחַ֙ יְהוָ֔ה
וַיְנִיחֵ֖נִי בְּת֣וֹךְ הַבִּקְעָ֑ה וְהִ֖יא מְלֵאָ֥ה עֲצָמֽוֹת׃ ב וְהֶעֱבִירַ֥נִי
עֲלֵיהֶ֖ם סָבִ֣יב ׀ סָבִ֑יב וְהִנֵּ֨ה רַבּ֤וֹת מְאֹד֙ עַל־פְּנֵ֣י הַבִּקְעָ֔ה
וְהִנֵּ֖ה יְבֵשׁ֥וֹת מְאֹֽד׃ ג וַיֹּ֣אמֶר אֵלַ֔י בֶּן־אָדָ֕ם הֲתִחְיֶ֖ינָה
הָעֲצָמ֣וֹת הָאֵ֑לֶּה וָאֹמַ֕ר אֲדֹנָ֥י יְהוִ֖ה אַתָּ֥ה יָדָֽעְתָּ׃ ד וַיֹּ֣אמֶר
אֵלַ֔י הִנָּבֵ֖א עַל־הָעֲצָמ֣וֹת הָאֵ֑לֶּה וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵיהֶ֗ם הָעֲצָמוֹת֙
הַיְבֵשׁ֔וֹת שִׁמְע֖וּ דְּבַר־יְהוָֽה׃ ה כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה
לָעֲצָמ֖וֹת הָאֵ֑לֶּה הִנֵּ֨ה אֲנִ֜י מֵבִ֥יא בָכֶ֛ם ר֖וּחַ וִחְיִיתֶֽם׃

רש"י

(א) היתה עלי יד ה' ויוציאני ברוח ה' וגו' · יד ה' · כל יד ה' שבנבואה לשון כפייה הוא שהיתה הרוח כופה אותו לילך כמשתגע אל מקום שהרוח תפן : והיא מלאה עצמות · רבותינו אמרו שהיו משבט אפרים שיצאו ממצרים לפני הקץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כמו שאמור בדברי הימים : (ב) והעבירני עליהם סביב · לבקעה ולא הכניסו לתוכה לפי שהיה כהן : (ג) התחיינה · הנראה בעיניך שיוכלו לחיות :

מצודת ציון

צאן אדם · ר"ל רבוי בני אדם : לז (א) ברוח · ענין רצון : ויניחני · מל' הנחה : הבקעה ·

מצודת דוד

תהיינה · כמספר הזה תהיינה הערים וגו' : צאן אדם · ר"ל מרבית בני אדם ולפי שדרך הצאן להתרבות מאד אמר מלת צאן כדרך שאלה על הפלגת הרבוי : כי אני ה' · הנאמן במאמרי : לז (א) יד ה' · כח חוזק הנבואה : ויוציאני · הוציא אותי ממקומי : ברוח ה' · ר"ל ההוצאה היה ברצון המקום לא מרצוני כ"א בע"כ : והיא מלאה עצמות · ארז"ל שהיו מבני אפרים שמהרו עת הקץ לצאת ממצרים והרגום אנשי גת : (ב) והעבירני · העביר אותי סמוך להם סביבותם למען יראה איכותם וכמותם ולא העבירו בין העצמות לפי שהיה כהן : והנה רבות · רצה לומר ראיתי שהמה רבות מאד ויבשות מאד : (ג) התחיינה · הוא בה"א השאלה כי שאלו אם אפשר שיהיו העצמות האלה : אתה ידעת · כאומר הנה לפי הטבע אין מקום שיחיו אולם רצונך שיחיו הנה כן יהיה ומי א"כ יודע רצונך אלא אתה וא"כ ידעת אם יחיו : (ה) מביא בכם רוח · ר"ל העצמות יבוא רוח ואויר נושב ומזה יבא מעט חיות בעצמות להתנועע ולהתערב

ו וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי
עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה׃ ז וְנִבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי וַיְהִי־קוֹל כְּהִנָּבְאִי וְהִנֵּה־
רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל־עַצְמוֹ׃ ח וְרָאִיתִי וְהִנֵּה
עֲלֵיהֶם גִּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמָעְלָה
וְרוּחַ אֵין בָּהֶם׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא אֶל־הָרוּחַ הִנָּבֵא
בֶן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה מֵאַרְבַּע
רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ׃ י וְהִנַּבֵּאתִי
כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיִּחְיוּ וַיַּעַמְדוּ עַל־רַגְלֵיהֶם
חַיִל גָּדוֹל מְאֹד־מְאֹד׃ יא וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הָעֲצָמוֹת

ר ש " י

(ו) ונתתי עליכם גידים וגו' · ובספר איוב הוא אומר עור ובשר תלבישני תחלה ואח"כ ובעצמות וגידים תסוככני אלא למה היו אלו דומים לאדם שפושט וחוזר ולובש שמה שפשט אחרון לובש ראשון אבל בתחלת בריית הולד עור ובשר תחלה ואח"כ עצמות וגידים : וקרמתי · לשון קרום איקרוטיא"ר בלע"ז : (ז) ויהי קול · והנה רעש העצמות שהיו טופחין זל"ז : עצם אל עצמו · עצמות של אחד כל מקום שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל אחד ואחד אל מקום חבורו : (ט) מארבע רוחות · כל מקום שהלכו נשמותיהן לשוט לד' רוחות העולם משם יתקבצו ויבאו : ופחי · כמו נופח באש פחם (ישעיה כ"ד) : (יא) העצמות

מצודת דוד

ולהתקרב זה לזה כמפורש בענין : (ו) ונתתי וגו' · אחר שיתקרבו העצמות כ"א למקום הראוי לו אתן עליכם גידים לחבר ולקשר העצמות זה בזה · וקרמתי · אעשה עליכם קרום של עור ואחר זה אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים : כי אני ה' · והכל בידי : (ז) ויהי קול · מן הרוח והאויר הנושב: והנה רעש · והנה נדנוד ותנועה מן העצמות וקרבו כל אחד אל העצם הדבוק בו כשהוא חי : (ח) והנה עליהם · ר"ל נתון עליהם גידים וגו' : ורוח אין בהם · עדיין לא היה בהם רוח החיוני : (ט) מארבע רוחות · ר"ל מכל מקום שהלכו נשמותיהן לשוט לארבע רוחות העולם משם יתקבצו ויבואו וישובו בגופי ההרוגים האלה ויחיו :

מצודת ציון

העמק : (ו) וקרמתי · מל' קרום כענין קליפה ובדרז"ל קרום שעלה מחמת מכה (חולין מ"ג) : (ז) רעש · ענין נדנוד ותנועה : (ח) ויקרם · נעשה קרום : (ט) ופחי · מלשון

כל

הָאֵלֶּה כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ
וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ׃ יב לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם
וְהַעֲלֵיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ יג וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּפִתְחִי אֶת־
קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי׃ יד וְנָתַתִּי
רוּחִי בָכֶם וִחְיִיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל־אַדְמַתְכֶם וִידַעְתֶּם
כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם־יְהוָה׃ טו וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ טז וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד
וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו חבריו קרי וּלְקַח

עיין מ"ש

רש"י

האלה כל בית ישראל המה · רמז ודוגמא לכל בית ישראל בגלותם המה שהרי הם אומרים יבשו עצמותינו בגלות אבדה תקותנו ומה נוחיל לתשועה עוד · דבר אחר כולם אלו משל ישראל היו ומפני שהחייתים עכשיו הם אומרים אבדה תקותנו ולא נחיה עוד שנית כשיחיו המתים : (יב) לכן הנבא · שעתיד אני להחיותם שנית : (טו) ויהי דבר ה' אלי לאמר · (טז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וגו' וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו · ארבע תיבות הפתח ונשיבה :

מצודת ציון

(יא) נגזרנו · ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג'): (יד) והנחתי · מלשון מנוחה :

מצודת דוד

(יא) כל בית ישראל המה · ר"ל המה מרמזים להיות לאות וסימן על כל בית ישראל המתים בגולה : הנה אומרים · מתי הגולה אומרים הנה עד שלא תבא הגאולה כבר נהיה מתים ויתיבשו עצמותינו ואבדה א"כ תקותנו מה שאנו מקוים אל הגאולה הואיל ואנו נכרתנו לעצמנו ולא נהיה בחברת אנשים הרואים את הגאולה וכאילו יאמרו ומה א"כ תועלת לנו עם הגאולה : (יב) הנה אני פותח וגו' · בזמן הגאולה אפתח קברותיכם ואעלה אתכם משם חיים וקיימים אתם עמי וכאומר הנה התחיה בעצמות הבקעה היא לאות על התחיה העתידה : והבאתי וגו' · וא"כ גם אתם תראו הגאולה : (יג) וידעתם וגו' בפתחי וגו' · ר"ל בעת אפתח את קברותיכם ואעלה אתכם משם אתם עמי אז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי : (יד) ונתתי רוחי בכם · אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים ואושיב אתכם במנוחה על אדמתכם ואז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי אני דברתי ואני עשיתי כאשר דברתי : (טז) עץ אחד · חתיכת עץ אחד : ליהודה ולבני ישראל חבריו · השמות האלה כתוב עליו כאומר העץ

עֵץ אֶחָד וּכְתוֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
חֲבֵרָו חבריו קרי : יז וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ
אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ : יח וְכַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי
עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָּךְ : יט דַּבֵּר
אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף
אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו חבריו קרי וְנָתַתִּי
אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ
אֶחָד בְּיָדִי : כ וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ
לְעֵינֵיהֶם : כא וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה
אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם

רש"י

עיין מ"ש

הללו כתוב עליו לומר עץ זה ליהודה ולשבט בנימין שנלוה עליו : ולקח עץ אחד וכתוב עליו. זה ליוסף עץ אפרים ושאר תשעה שבטים שהיו אחרי ירבעם שהיה משבט אפרים : (יז) והיו לאחדים. אני אחברם לשני העצים שיהא עץ אחד בידך : (יט) הנה אני לוקח את עץ וגו'. שלא יהיו עוד לשתי

מצודת דוד

ההוא מרמז על יהודה ועל בני ישראל חבריו הם בני בנימין שהתחברו עליו להיות מלכות אחת : ולקח עץ אחד. ועוד לקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וגו' כאומר על יוסף מרמז העץ ההוא והוא אפרים הבא מיוסף שמלכות ישראל נקראת על שמו לפי שהמלך הראשון היה עליהם ירבעם הבא מאפרים ומרמז העץ ההוא עליו ועל שאר השבטים שהתחברו עמו להיות תחת ממשלתו : (יז) וקרב אותם. תקרב העצים זה לזה להיות נראים לך כאילו המה חתיכת עץ אחד : והיו לאחדים בידך. כשיהו עדיין בידך יתחברו יחד על פי נס ויהיו חתיכה אחת באמת : (יח) הלא תגיד. ר"ל הלא מהראוי שתגיד לנו למה אלה על מה תרמז בזה : (יט) את עץ יוסף. ר"ל שבט מלכות יוסף אשר היא ביד אפרים : ושבט ישראל חבריו. רצה לומר וגם אקח שבטי ישראל שהתחברו עמו ואת אותם עליו רצה לומר עם אפרים אתנם להיות עם שבט מלכות יהודה ואעשה אותם לשבט מלכות אחד וכן יקום הדבר בידי בחזקה : (כ) והיו העצים. רצה לומר העצים ההם אשר תכתוב עליהם הדברים האלה תאחזם בידך לפניהם : (כא) ודבר אליהם. בעת תאחז בעצים ההם בידך תדבר

מצודת ציון

(יט) עץ. ר"ל שבט מלוכה ולפי שעשה משל מעץ אמר לשון עץ : עליו. ר"ל עמו בסמוך לו : את.

וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם׃
כב וְעָשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ
אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה־יהיו קרי עוֹד לִשְׁנֵי
גוֹיִם וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד׃ כג וְלֹא
יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכֹל פִּשְׁעֵיהֶם
וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם
וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃
כד וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם
וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ כה וְיָשְׁבוּ
עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ
אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־
עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם׃ כו וְכָרַתִּי לָהֶם

רש"י

ממלכות : (כה) לעבדי ליעקב · כענין שנתתיה ליעקב בלי מצרים :

מצודת ציון

עם : (כב) יחצו · ענין חלוקה כמו ותחן לארבע רוחות (דניאל י"א) : (כג) ובשקוציהם · מלשון שקץ ותעוב : (כד) ורועה · ר"ל מנהיג :

מצודת דוד

אליהם כה אמר ה' וגו' : (כב) לגוי אחד בארץ · כשיהיו בארץ וחוזר ומפרש בהרי ישראל שם אעשם לגוי אחד ולא יהיו עוד חלוקים לשנים להיות יהודה עם לבד ועשרת השבטים עם לבד : ולא יחצו וגו' · כפל הדבר במ"ש : עוד · ר"ל עד עולם : (כג) ולא יטמאו עוד · לא יהיו נטמאים עוד בעבודת כוכבים וביתר הפשעים שנטמאו בהם בהיותם בגולה : והושעתי וגו' · כי רבים מהם נטמעו בין הגוים במקום מושבותיהם בזמן הגולה והרשיעו כמוהם ולכן אמר אושיע אותם להוציאם משם לחזור לדת ישראל ואטהר אותם מטומאת עונם כי אסלח להם ומאז יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי ואני אהיה להם לאלהים להושיע להם ולעזור אותם : (כד) ועבדי דוד · מלך המשיח הבא מזרע דוד יהיה מלך עליהם : ורועה אחד · כי לא ימליכו עוד עשרת השבטים מלך לעצמם מבלעדו : וחקותי ישמרו · ישמרום בלב ויעשום בפועל ; (כה) לעולם · ר"ל עד עולם

בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי
אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם׃ כז וְהָיָה
מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם׃
כח וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת
מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם׃ לח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־גּוֹג אֶרֶץ הַמָּגוֹג נְשִׂיא
רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל וְהִנָּבֵא עָלָיו׃ ג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל׃ ד וְשׁוֹבַבְתִּיךָ
וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ וְהוֹצֵאתִי אוֹתְךָ וְאֶת־כָּל־חֵילֶךָ

רש"י

(ב) אל גוג. כך שם המלך: המגוג. שם האומה כד"א גומר ומגוג (בראשית י): (ד) ושובבתיך. אעשה אותך שובב. אנבו"ייסיר בלע"ז כל ההולך בסריגות לבו נקרא שובב כמו (ישעיה נז) וילך שובב בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך.

מצודת דוד

עולם לא תפסק המלוכה מזרע דוד: (כו) ברית שלום. שישבו בארצם בשלום והברית הזה יהיה עמהם עד עולם: ונתתים. ר"ל אתן אותם במקומם ולא יזוזו משם: לעולם. ולא תחרב עוד: (כז) והיה משכני. משכן שכינתי יהיה עליהם ואהיה להם לאלהים לעזור ולהושיע והמה יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי: (כח) וידעו וגו' בהיות וגו'. ר"ל כשיתמיד מקדשי בתוכם לעולם אז ידעו הגוים שאני ה' הקדשתי את ישראל להיות עמי: לח (ב) אל גוג ארץ המגוג. מלת אל משמשת בשתים כאלו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש. כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) ועל גוג יאמר שהוא נשיא גם על משך ותובל: (ג) הנני אליך. הנה אני אפנה אליך אתה גוג וגו': (ד) ושובבתיך. אתן בלבך להיות שובב ומורד: ונתתי חחים בלחייך. למשוך אותך על ידי כדרך המושכים החיות אל מקום הנרצה ר"ל אפיל בלבך אל הדבר ואוליך אותך

מצודת ציון

(כו) משכני. ר"ל השראת שכינתי והוא מלשון משכן ואהל: לח (ב) גוג. כן שם המלך: המגוג. משך ותובל. שמות אומות והיו מבני יפת כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס (בראשית י'): (ד) ושובבתיך. ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו משובה ישראל (ירמיה ג'): חחים. הם הטבעות שמשימים בלחיי החיה למשכה על ידם וכן ויביאוהו בחחים (לעיל י"ט): בלחייך. כן יקרא

סוּסִים וּפָרָשִׁים לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל כֻּלָּם קָהָל רָב צִנָּה וּמָגֵן
תֹּפְשֵׂי חֲרָבוֹת כֻּלָּם׃ ה פָּרַס כּוּשׁ וּפוּט אִתָּם כֻּלָּם מָגֵן
וְכוֹבָע׃ ו גֹּמֶר וְכָל־אֲגַפֶּיהָ בֵּית תּוֹגַרְמָה יַרְכְּתֵי צָפוֹן
וְאֶת־כָּל־אֲגַפָּיו עַמִּים רַבִּים אִתָּךְ׃ ז הִכֹּן וְהָכֵן לְךָ
אַתָּה וְכָל־קְהָלֶךָ הַנִּקְהָלִים עָלֶיךָ וְהָיִיתָ לָהֶם לְמִשְׁמָר׃
ח מִיָּמִים רַבִּים תִּפָּקֵד בְּאַחֲרִית הַשָּׁנִים תָּבוֹא אֶל־אֶרֶץ ׀
מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב מְקֻבֶּצֶת מֵעַמִּים רַבִּים עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

דרך היה להוציאה בחחים שבלחייה לפי שאינה רוצה לצאת גם אני אתן בלבך הרהורין ויצר המושך אותו מארצך לבא על ארץ ישראל: (ו) וכל אגפיה · כל סביביה: (ז) הכון והכן לך · הכון אותך והכן לך חיל אחרים · הכון הזדמן: והיית להם למשמר · דרך המלכים לתת לב על חיילותיהם היאך יצאו ולהעמיד משמרות שלא יבא משחית על חילו בלילה: (ח) מימים רבים תפקד · מימים רבים שחטאת לי תפקד עתה לפני לזכור עונותיך ולהשיב גמולך ואשיאך באחרית השנים לבא אל ארץ ישראל המשובבת מחרב שסבו

מצודת ציון

חלק הפה ממעל ומתחת: מכלול · מלשון כל רצה לומר בכל יופי: צנה ומגן · שמות כלי מלחמה עשויים להציל ממכת חרב וחנית: תופשי · אוחזי: חרבות · מלשון חרב: (ה) וכובע · כן יקרא כלי המגן שעל הראש: (ו) אגפיה · כנפיה וכן כל אגפיו (לעיל י"ב) ויאמר על התפשטות החיילות: (ז) הכון · מלשון הכנה: קהליך · אסיפת עם: (ח) תפקד · ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כ"א): משובבת · מלשון הוסבה:

מצודת דוד

ממקומך עם אנשיך במרכבות סוסים ופרשים וכולם יהיו מלובשים במלבושי פאר ויהיו עם רב בצנה ובמגן וכולם יתפשו חרבות כדרך אנשי מלחמה: (ה) אתם · יהיו אתם בעזרתם: כלם מגן וכובע · כולם יבואו במגן וכובע: (ו) ירכתי צפון · היושבים בפאת צפון: עמים רבים אתך · יבואו עמך: (ז) הכן והכן לך · הכון עצמך והכן לך אחרים וז"ש אתה וכל קהליך הנאספים עליך לעזרה: והיית להם למשמר · כי שמירת החיל מן הנזק מוטל על ראש הצבא: (ח) מימים רבים תפקד · תהיה נזכר להפרע ממך על מה שעשית מימים רבים והוא כי שמה עזרו אל האויב הבא על ישראל: באחרית השנים · בסוף השנים תבוא אל ארץ אשר שבו יושבים להתישב בה ממקום שגלו ע"י חרב האויב:

מקובצת

אֲשֶׁר־הָיוּ לְחָרְבָּה תָּמִיד וְהִיא מֵעַמִּים הוּצָאָה וְיָשְׁבוּ
לָבֶטַח כֻּלָּם׃ ט וְעָלִיתָ כַּשֹּׁאָה תָבוֹא כֶּעָנָן לְכַסּוֹת
הָאָרֶץ תִּהְיֶה אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים רַבִּים אוֹתָךְ׃
י כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְהָיָה׀ בַּיּוֹם הַהוּא יַעֲלוּ דְבָרִים
עַל־לְבָבֶךָ וְחָשַׁבְתָּ מַחֲשֶׁבֶת רָעָה׃ יא וְאָמַרְתָּ אֶעֱלֶה עַל־
אֶרֶץ פְּרָזוֹת אָבוֹא הַשֹּׁקְטִים יֹשְׁבֵי לָבֶטַח כֻּלָּם יֹשְׁבִים
בְּאֵין חוֹמָה וּבְרִיחַ וּדְלָתַיִם אֵין לָהֶם׃ יב לִשְׁלֹל שָׁלָל

רש"י

יושביה מן הגולה אשר גלו שם על ידי חרב האויב: **אשר היו לחרבה** תמיד. זה שנים רבות וסמוך לבואך עליהם חזרו: **והיא מעמים הוצאה**. והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך: (ט) **כשואה**. כחשך המכסה את הארץ. שואה ברואו"ר בלע"ז: (י) **יעלו דברים**. יסקון הרהורין מחשבת רעה להלחם כנגדי: (יא) **על ארץ פרזות**. יושבי כפרים מאין חומה שבוטחים במעוזם ואינם יראים להאסף אל ערי מבצר. פרזות כמו מערי הפרזי מאין חומה: **אבוא**. אל

מצודת דוד

מקובצת מעמים רבים. כמה נקבצו בה מן העמים רבים שהיו פזורים שמה בגולה: **על הרי ישראל**. עתה יפרש מה הוא הארץ ואמר על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד ר"ל זה זמן רב: **והיא**. העדה היושבת עתה בה הוצאה מן העמים ממקום גלותם ועתה המה כולם יושבים לבטח: (ט) **ועלית**. אתה תעלה עליהם למלחמה ותבוא פתאום כהשואה הבאה פתאום ולפי מרבית העם תהיה כענן המכסה את הארץ וחוזר ומפרש מי הם יהיו כענן ואמר אתה וכל אגפי חילך ועמים רבים אשר עמך ומוסב למעלה שאמר מימים רבים תפקד כי באחרית השנים תבוא וכו' ושם תקבל גמולך משלם: (י) **ביום ההוא**. בעת שישובו ישראל אל אדמתם: **יעלו דברים וגו'**. ר"ל תהרהר הרהורים: (יא) **על ארץ פרזות**. על היושבים בערי הפרזי: **אבוא השוקטים**. אבוא אל השוקטים במנוחה ויושבים לבטח ר"ל אינם נשמרים מן האויבים להתאסף בערי המבצר כי לבם בטוח מן האויב ולכן יושבים מבלי חומה סביב ואין להם בריח ודלתים וכאומר והואיל וכן אבואם אותם בקלות רב: (יב) **לשלול**

מצודת ציון

(ט) **כשואה**. ענין חושך כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל'): **אותך**. עמך: (יא) **פרזות**. כן יקראו הערים אשר אין חומה להם וכן פרזות תשב ירושלים (זכריה ב'): **השקטים**. מל' השקט ומנוחה: **ובריח**. הוא המטה הסוגר הדלתות:

וְלָבֹז בַּז לְהָשִׁיב יָדְךָ עַל־חֳרָבוֹת נוֹשָׁבֹת וְאֶל־עַם מְאֻסָּף
מִגּוֹיִם עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן יֹשְׁבֵי עַל־טַבּוּר הָאָרֶץ׃ יג שְׁבָא
וּדְדָן וְסֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ וְכָל־כְּפִרֶיהָ יֹאמְרוּ לְךָ הֲלִשְׁלֹל
שָׁלָל אַתָּה בָא הֲלָבֹז בַּז הִקְהַלְתָּ קְהָלֶךָ לָשֵׂאת ׀ כֶּסֶף
וְזָהָב לָקַחַת מִקְנֶה וְקִנְיָן לִשְׁלֹל שָׁלָל גָּדוֹל׃ יד לָכֵן הִנָּבֵא
בֶן־אָדָם וְאָמַרְתָּ לְגוֹג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא ׀ בַּיּוֹם
הַהוּא בְּשֶׁבֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָבֶטַח תֵּדָע׃ טו וּבָאתָ מִמְּקוֹמְךָ
מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן אַתָּה וְעַמִּים רַבִּים אִתָּךְ רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם
קָהָל גָּדוֹל וְחַיִל רָב׃ טז וְעָלִיתָ עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל כֶּעָנָן

רש"י

השוקטים והראה מה סוף מבטחם : (יב) להשיב ידך על חרבות נושבות · להשחית שנית את הערים שהיו חרבות עד הנה ועכשיו נתיישבו אל עם המאוסף מעמים העושים עתה מקנה וקנין : על טבור הארץ · על גובה וחוזק הארץ כטבור זה שהוא אמצעי של אדם ומשפע מכל צדדין : (יג) וכל כפיריה · סוחרים חריפין שהם רגילין לצאת ולשוט ככפירים בכל המדינות ויודעין איזה מקום העושר : יאמרו לך הלשלול שלל אתה · כלומר מי הגיד לך את מקום העושר הידעת כי לארץ מלאה שלל ובז אתה הולך ושם באמת תמצא הון עתק : (יד) תדע · ת"י תידע פורענות גבורתי כלומר תדע

מצודת ציון

(יב) עושה · ענין אסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב) : טבור · הוא השרר וכדרז"ל ופיו סתום וטבורו פתוח (נדה ל') וכן מעם טבור הארץ (שופטים ט) : (יג) כפיריה · אריה בחור יקרא כפיר : הקהלת · אספת : לשאת ·

מצודת דוד

שלל · אחשוב לשלול שללם ולהשיב ידך לבוא שנית למלחמה על החרבות שנתישבו מקרוב ולפי שהכבר בא פעם בעזרת האויב כמ"ש למעלה לכן אמר להשיב ידך : מאוספת מגוים · המאוספים מבין העובדי כוכבים ממקום גלותם : עושה מקנה וקנין · מאספים מקנה בקר וצאן ושאר דברים הנקנים : על טבור הארץ · על מלוא הארץ וגבהה לפי שהטבור הוא אמצע הגוף קורא למקום המלוא בלשון טבור : (יג) וכל כפיריה · ר"ל שריה וגדוליה : הלשלול שלל · בה"א השאלה אם בא אתה לשלול שלל וכאילו יאמרו הנה מוכנים אנחנו לקנות השלל מידך : (יד) לכן · הואיל וכן יהיה הנבא וגו' : תדע · ר"ל הלא יהיה ידוע ונגלה לך שיושבים לבטח ואינם נשמרים מן האויב : (טו) כענן · ר"ל ברבת עם כענן

לְכַסּוֹת הָאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּהְיֶה וַהֲבִאוֹתִיךָ עַל־
אַרְצִי לְמַעַן דַּעַת הַגּוֹיִם אֹתִי בְּהִקָּדְשִׁי בְךָ לְעֵינֵיהֶם גּוֹג׃
יז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הַאַתָּה־הוּא אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי בְּיָמִים
קַדְמוֹנִים בְּיַד עֲבָדַי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים בַּיָּמִים הָהֵם
שָׁנִים לְהָבִיא אֹתְךָ עֲלֵיהֶם׃ יח וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא
בְּיוֹם בּוֹא גוֹג עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה תַּעֲלֶה
חֲמָתִי בְּאַפִּי׃ יט וּבְקִנְאָתִי בְאֵשׁ־עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי אִם־
לֹא ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃
כ וְרָעֲשׁוּ מִפָּנַי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־
הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי

רש"י

ותכיר מי הוא מעוזם ומבטחם : (יז) האתה הוא · כאותן הימים ואמר הקב"ה האתה הוא אותו אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל כגון יחזקאל וזכריה שאף הוא נתנבא על מלחמות גוג ומגוג ואספתי את כל הגוים וגו' (זכריה יד) ורבותינו אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו עליו וזהו שנים האמור כאן אל תקרי שנים אלא שנים (כפת"ח) שני נביאים נתנבאו נבואה אחת בפרק אחד (אבל לא בסגנון אחד) : (יח) והיה ביום ההוא בוא גוג על אדמת ישראל וגו' · (יט) רעש

מצודת דוד

הבא לכסות הארץ : תהיה · הדבר הזה : והביאותיך · ר"ל אעיר לבך לבוא על ארצי למען ידעו אותי הגוים ויכירו כי בעת אהיה מקודש לעיניהם על ידך אתה גוג כי כשיעשה בו משפט יקודש שמו הגדול : (יז) האתה הוא · הנה אתה הוא אשר דברתי עליך בימים קדמונים ביד עבדי נביאי וגו' ועל ישעיה ויחזקאל וזכריה יאמר : שנים · ר"ל זה שנים רבות כי בבואו יעבור זמן רב מימי הנביאים ההם : (יט) ובקנאתי · בעבור קנאתי דברתי באש עברתי : אם לא · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר : (כ) ירעשו וגו' · הוא ענין מליצה ור"ל חרדה גדולה תהיה בעולם

מצודת ציון

לקחת : (יט) ובקנאתי · ענין כעס : עברתי · ענין עברה וזעם : (כ) ורעשו · ענין נדנוד ותנועה חזקה : הרמש · כן יקראו בריות קטנות קצרי הרגל וכן רמש וצפור

הָאֲדָמָה וְנֶהֶרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת וְכָל־חוֹמָה
לָאָרֶץ תִּפּוֹל׃ כא וְקָרָאתִי עָלָיו לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה׃ כב וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר
וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר
עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו וְעַל־עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ כג וְהִתְגַּדִּלְתִּי
וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
לט א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל׃

רש"י

גדול . על ידי קולות ורעמים כמו שהוא אומר : (כ) ונפלו המדרגות . אני שמעתי שהם סלעים הזקופים ותלויים ונראים כנופלים ואני אומר הם תלי מגדלים שחופרים סביב וזורקים העפר באמצע להגביה התל ועשוי מדרגות מדרגות אשקלונ"ש בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נוטלים המלבנים מעמודי המדרגה : (כא) וקראתי עליו לכל הרי . לבא חרב בהם עליו וקראתי הזמנתי ומה היא החרב שאקרא עליו חרבם של עצמם חרב איש באחיו : (כב) ואבני אלגביש . אבני ברד המאירות כאבנים טובות ששמם גביש כענין שנאמר (איוב כח) ראמות וגביש ורבותינו אמרו אל גב איש אבני ברד שהתחילו לירד על מצרים ועמדו באויר על גב האיש משה שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמר (שמות ט) לא נתך ארצה . לא הגיע לארץ :

מצודת ציון

כנף (תהלים קמ"ח) : המדרגות . ענין מעלות כמו בסתר המדרגה (ש"ה ב') : (כב) ונשפטתי . ענין ויכוח כמו כי באש ה' נשפט (ישעיה ס"ו) : אלגביש . אבני ברד דומות אל אבן יקר הנקראת גביש וכן ואתנה אבני אלגביש (לעיל י"ג) : וגפרית .

מצודת דוד

כעולם : ונפלו המדרגות . הנעשים לעלות בהן על הסלעים והכל הוא ענין מליצה ויורה על גודל החרדה : (כא) וקראתי עליו . על גוג אקרא שיבוא החרב אל כל הרי מקום שהוא שם כמ"ש למעלה תבוא וגו' על הרי ישראל : חרב איש באחיו . החרב שבאה תהיה חרב איש בלב אחיו לגודל המהומה שיהא בהם : (כב) ונשפטתי אתו . אתווכח עמו כשבאת עליו דבר ושפיכת דם וגשם שוטף וכו' להומם ולאבדם וזה תחשב לויכוח כי בזה אודיע שפשעו בי : (כג) והתגדלתי . ואז אהיה מגודל ומקודש ונודע ומפורסם לעיני גוים רבים וידעו הכל שאני ה' ואין עוד זולתי : לט (א) הנני אליך . הנה אבוא אליך

[illegible]

ב וְשֹׁבַבְתִּיךָ וְשִׁשֵּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וַהֲבִאוֹתִךָ
עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאולֶךָ
וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל׃ ד עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה
וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעֵיט צִפּוֹר כָּל־כָּנָף
וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ ה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי
אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג
וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ז וְאֶת־שֵׁם
קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי
עוֹד וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח הִנֵּה
בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי׃
ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן

רש"י

(ב) וששאתיך · כמו והשאתיך על עמי כמו (תהלים פ"ט) לא ישיא אויב בו: (ז) ולא אחל את שם קדשי · שפלותם של ישראל חלול שמו הוא (לעיל ל"ו) באמור להם עם ה' אלה · ולא יכול להצילם: (ט) והשיקו · כמו תגור

מצודת דוד

אתה גוג וכו': (ב) ושובבתיך · אעיר לבך להיות שובב ומורד ואסית אותך ואעלה אותך ממקומך מפאת צפון: (ג) והכיתי · אכה בקשתך למען תפול מיד שמאלך כי בה מחזיקים את הקשת ור"ל לא תצלח עם כלי המלחמה: (ד) לעיט · לעופות הדורסים ולחית השדה אתנך למאכל: (ה) על פני השדה תפול · במקום מלחמה: כי אני דברתי · וכן יקום: (ו) וביושבי האיים לבטח · הם הבאים עם גוג שהיו יושבים לבטח בארצותם על האיים: כי אני ה' · הנאמן במאמרי: (ז) אודיע · אפרסם שם קדשי בתוך עמי ישראל: ולא אחל · ר"ל לא אניח עוד את שמי להיות מחולל: כי אני ה' קדוש בישראל · שאני ה' הקדוש שוכן בישראל: (ח) הנה באה · עתה בא הזמן ונקיתה התשועה וזהו היום אשר דברתי ויעדתי בו תשועה: (ט) בנשק

מצודת ציון

הם מין הבוער: לט (ב) ושובבתיך · ענין מרד והליכה בדרכי הלב: וששאתיך · ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג'): (ד) אגפיך · חיל צבאות עם: לעיט · כן יקרא עוף דורס וכן לעיט הרים (ישעיה י"ח) ובתוספת ביאור אמר צפור כל כנף ר"ל כל בעל כנף: (ז) אחל · מלשון חלול: (ט) ובערו והשיקו · מלשון הבערה

וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח וּבִעֲרוּ בָהֶם
אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים׃ י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה וְלֹא
יַחְטְבוּ מִן־הַיְּעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־
שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ יא וְהָיָה
בַיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי
הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ
שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנֹה וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג׃
יב וּקְבָרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה

רש"י

שהסיקוהו בלשון משנה: בנשק · אנא"ר מורא"ש בלע"ז: (יא) אתן לגוג מקום שם קבר · מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכסה את ערות אביו לפיכך זכה לקבורה: גי העוברים · גי שבו עוברים את ים כנרת להביא משם פירות גינוסר תמיד: קדמת הים · ת"י מדנח ים גינוסר: וחוסמת היא את העוברים · וסוגרת היא את העוברים כמו לא תחסום (דברים כה) שרוב פגרים שיפלו שם יחדלו את העוברים מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפם

מצודת ציון

והיסק וכפל הדבר במ"ש: בנשק · כלי זיין כמו נשק בית היער (שם כ"ב): וברומח · חנית: (י) ישאו · ענין לקיחה: יחטבו · ענין כריתה וחתוך כמו מחוטב עציך (דברים כ"ט): (יא) גי · עמק: וחוסמת · ענין חתימה וסגירה כמו

מצודת דוד

וגו' · ר"ל בידות הכלים ההם שהם של עץ: ובמקל יד · הוא כלונס ארוך ובראשו כעין מחט ברזל ובו הורגים אנשים בזריקה: שבע שנים · כי יהיו רבים מאד: (י) את שולליהם · את העובדי כוכבים אשר שללו אותם בימי הגולה: (יא) אתן לגוג · ר"ל לאנשיו: מקום שם קבר · הוא כמו הפוך מקום קבר שם כמו כל הרע אויב בקדש (תהלים עד) ומשפטו כל אויב הרע בקדש ור"ל אתן להם מקום קבר שם בישראל בארצם: גי העוברים · בגיא שעוברים בו אל קדמת הים למזרחו של הים: וחוסמת היא את העוברים · מפלת מרבית הפגרים תסתום ותסגור את העוברים שמה כי לא ימצאו שם מקום פנוי לעבור עוד שם והגיא ההוא יהיה נסתם מרגלי בני אדם ולכן יקברו שם את גוג ואת המון עמו: וקראו · שם הגיא יקראו גיא המון גוג ר"ל בזה הגיא נקברים המון גוג: (יב) למען טהר · ר"ל לא יקברום בעבור כבודם כ"א למען טהר את הארץ ושבעה חדשים

יתעסקו

חֳדָשִׁים׃ יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם
הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים
בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי
הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחְקֹרוּ׃ טו וְעָבְרוּ
הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד

ר ש" י

מלהריח ריח הפגרים: (יג) וקברו כל עם הארץ · שמתו שם: והיה להם לשם · כל העובדי כוכבים יספרו את שמם לשבח ולחסד אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו: (יד) ואנשי תמיד · אנשים המותמדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארץ ללקט את המפוזרים: מקברים את העוברים · מקברים עם העוברים את הפגרים החוסמים ומעכבים את המעבר שהעוברים את הים מקברים אותם להנאתם: את העוברים · עם העוברים כך שמעתי וכן ת"י: את הנותרים על פני הארץ · רחוק מן המעבר שאין העוברים את הים מתעסקים בהם לקוברם יקברום אלה המותמדים ומובדלים לכך: מקצה שבעה חדשים · יכלו מרבית הפגרים הנראים לעינים להקבר ומאז והלאה יחקורו בארץ במקום המסתרים בחורים ובין הסלעים ויקברו מה שימצאו: (טו) ועברו העוברים בארץ · הולכי דרכים שיראו עצם אדם: ובנה אצלו ציון · סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות עד בא

מצודת דוד

יתעסקו בקבורתם כי רבים יהיו: (יג) כל עם הארץ · כולם יתעסקו בקבורתם: והיה להם לשם · מה שכולם נתעסקו בקבורתם שבעה חדשי' יתפרסם בעולם ולגדולה תחשב להם שכ"כ המון רב נהרגו בעבורם: יום הכבדי · היום הזה יהיה לי לכבוד מה שהאבדתי המון רב לנקום נקמת ישראל: (יד) ואנשי תמיד יבדילו · אחר שכולם יתעסקו בקבורתם שבעה חדשים יבדילו עוד אנשים להיות תמיד עוברים בארץ לחפש אחר ההרוגים לקבר עם העוברים ובסייעתם את הפגרים הנותרים ע"פ הארץ לטהר אותם כי עוברי דרך סימנו ולייננו מה שמצאו בדרך מהלכם כמ"ש במקרא שלאחריו והאנשים המובדלים היו מחפשים על סימני ההרוגים לקברם: מקצה · מסוף שבעה חדשים יתחילו לחקור ולחפש אחר ההרוגים כי במשך שבעה חדשים יקברו אותם הנראים לעין כל: (טו) ועברו · וכאשר יעברו האנשים העוברים בארץ בדרך מהלכם: וראה ·

מצודת ציון

לא תחסום נשם כ"ה): (יד) יבדילו · ענין הפרשה. את העוברים · עם העוברים: מקצה · מסוף: יחקרו · ענין חפוש ודרישה: (טו) ציון · סימן ואות כמו מה הציון הלז

קְבָרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג׃ טז וְגַם שֶׁם־עִיר
הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ׃ יז וְאַתָּה בֶן־אָדָם כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי
יֱהוִֹה אֱמֹר לְצִפּוֹר כָּל־כָּנָף וּלְכֹל ׀ חַיַּת הַשָּׂדֶה הִקָּבְצוּ
וָבֹאוּ הֵאָסְפוּ מִסָּבִיב עַל־זִבְחִי אֲשֶׁר אֲנִי זֹבֵחַ לָכֶם זֶבַח
גָּדוֹל עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר וּשְׁתִיתֶם דָּם׃ יח בְּשַׂר
גִּבּוֹרִים תֹּאכֵלוּ וְדַם־נְשִׂיאֵי הָאָרֶץ תִּשְׁתּוּ אֵילִים כָּרִים
וְעַתּוּדִים פָּרִים מְרִיאֵי בָשָׁן כֻּלָּם׃ יט וַאֲכַלְתֶּם־חֵלֶב
לְשָׂבְעָה וּשְׁתִיתֶם דָּם לְשִׁכָּרוֹן מִזִּבְחִי אֲשֶׁר־זָבַחְתִּי לָכֶם׃

רש"י

אנשי התמיד המובדלים לחקור וקברו אותן : (טז) וגם שם עיר המונה · וגם העיר ששמה עיר הומיה מרוב אדם היא עיר הגדולה גם היא תיל יושביה שם יקברו : וטהרו · את ישראל בארץ את טהרותיהם ותרומותיהם : המונה · לא מפיק ה"א לפי שה"א אחרונה משמשת שם דבר המונה כמו הומיה : (יח) אילים כרים ועתודים פרים · מלכים ודוכסים שלטונין ושרים : מריאי בשן · שור של פטם קרוי אלמר"י בלשון ערבי :

מצודת ציון

(מ"ב כ"ג) : (יח) כרים · כבשים שמנים : ועתודים · הם הזכרים מן העזים : מריאי בשן · ענין פטום ושמן כמו ושלם מריאיכם (עמוס ה') ובשן הוא מקום מרעה שמן וכמ"ש פרות הבשן (שם ד') ור"ל פטומים

מצודת דוד

אם מי מהם יראה עצם מאדם יבנה אצלו דבר מה להיות לציון ואות למען ימצאוהו האנשים המובדלים המקברים: עד קברו אותו · הציון יהיה עומד שם עד יקברו אותו המקברים הם האנשים המובדלים : אל גיא · בגיא המון גוג יקברוהו במקום כל הפגרים : (טז) וגם שם עיר המונה · ר"ל כמו שהגיא ההוא יקרא גיא המון גוג לזכרון ששם מקום קבורתם כן העיר הסמוכה לאותו גיא תקרא בשם המונה על שם המון גוג הנקברים בסמוך לה : וטהרו הארץ · ר"ל ועי"ז יהיה כל הארץ טהור מטומאה כי כל הטומאות יביאו אל המקום ההוא הנודע ומפורסם בקריאת שם הגיא והעיר הסמוכה לו ע"ש מרבית ההרוגים הנקברים שמה : (יז) לצפור כל כנף · כל בעל כנף : על זבחי וגו' · הוא חיל המון גוג : (יח) אילים כרים וגו' · ר"ל משובחים ושמנים כאילים וככרים וגו' והוא ענין מליצה: (יט) לשבעה · להיות שבע ממנו : לשכרון · ר"ל יהיה די ויותר מהצורך עד להשתכר

ואמו

כ וּשְׂבַעְתֶּם עַל־שֻׁלְחָנִי סוּס וָרֶכֶב גִּבּוֹר וְכָל־אִישׁ מִלְחָמָה
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כא וְנָתַתִּי אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם וְרָאוּ
כָל־הַגּוֹיִם אֶת־מִשְׁפָּטִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְאֶת־יָדִי אֲשֶׁר־
שַׂמְתִּי בָהֶם׃ כב וְיָדְעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיהֶם
מִן־הַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃ כג וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי בַעֲוֺנָם גָּלוּ
בֵית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם וָאֶתְּנֵם
בְּיַד צָרֵיהֶם וַיִּפְּלוּ בַחֶרֶב כֻּלָּם׃ כד כְּטֻמְאָתָם וּכְפִשְׁעֵיהֶם
עָשִׂיתִי אֹתָם וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם׃ כה לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה עַתָּה אָשִׁיב אֶת־שְׁבִית שבות קרי יַעֲקֹב וְרִחַמְתִּי כָּל־

רש"י

(כא) את משפטי · את פורענותי יושטיצ"א בלע"ז: (כג) וידעו הגוים כי בעונם גלו · בני ישראל כשיראו את גבורתי יכירו כי לא מקוצר ידי היה שלא הושעתים אלא בעונם הסתרתי פני מהם וגלו: (כה) וקנאתי לשם קדשי · ולבשתי קנאת תשועה ונקם למען שם קדשי שלא יתחלל עוד: וקנאתי

מצודת דוד

ואמר בלשון המליצה כאילו הוא יין המשכר: (כ) סוס ורכב · ר"ל העופות והחיות ישבעו מסוסים הנופלים במלחמה ומרוכביהם ומקבולת הגבורים וכל איש מלחמה וכפל הדבר כדרך המליצה: (כא) ונתתי את כבודי · אז אפרסם כבודי בין הגוים ויראו משפט הנקם שעשיתי בהם ואת מכת ידי אשר שמתי בהם: (כב) כי אני ה' אלהיהם · המושיע אותם מיד הקמים עליהם: מן היום · כי מאז לא אעזבם עוד ביד האומות ולכן ידעו מאז שאני אלהיהם: (כג) וידעו הגוים · כשידעו גבורתי ידעו שלא מקוצר יד לא השארתי את ישראל בארצי אלא שגלו בעבור עונם על אשר מעלו וכחשו בי ולכן הסתרתי פני מהם ונתתים ביד אויביהם וכמעט כולם נפלו בחרב: (כד) כטמאתם · כגמול טומאתם ופשעיהם כן עשיתי עמם והסתרתי פני מהם לבל לראות בצרתם כאדם המסתיר פניו מאת המיוסר על פיו למען לא יכמרו רחמיו: (כה) לכן · הואיל וכבר קבלו הגמול לכן כה אמר וגו': את שבות · את בני השבי של יעקב:

מצודת ציון

ומשומנים במרעה בשן: (כב) והלאה · ולהלן: (כג) מעלו בי · כחשו ושקרו בי כי ומעלה בו מעל (במדבר ה') ת"א והשקר ביה שקר: כלם · ר"ל רובם כי הרוב ככל: (כה) שבות ·

בֵּית יִשְׂרָאֵל וְקִנֵּאתִי לְשֵׁם קָדְשִׁי: כו וְנָשׂוּ חסר א׳ אֶת־
כְּלִמָּתָם וְאֶת־כָּל־מַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי בְּשִׁבְתָּם עַל־
אַדְמָתָם לָבֶטַח וְאֵין מַחֲרִיד: כז בְּשׁוֹבְבִי אוֹתָם מִן־
הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מֵאַרְצוֹת אֹיְבֵיהֶם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם
לְעֵינֵי הַגּוֹיִם רַבִּים: כח וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
בְּהַגְלוֹתִי אֹתָם אֶל־הַגּוֹיִם וְכִנַּסְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא־
אוֹתִיר עוֹד מֵהֶם שָׁם: כט וְלֹא־אַסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם
אֲשֶׁר שָׁפַכְתִּי אֶת־רוּחִי עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה:

רש״י

ס״א מלעיל

לשם קדשי · בשביל שם קדשי כמו המקנא אתה לי (במדבר יא) : (כו) ונשו את כלמתם · בהטיבי להם ולא אגמלם כרעתם אז ישאו כלמתם ויבושו מלהרים פנים ומנחם פי׳ ונשו כמו (תהלים לב) אשרי נשוי פשע ל׳ כפרה: (כח) ולא

מצודת ציון

מלשון שבי הגולה : וקנאתי · ענין נקמה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כ״ה) : (כו) ונשו · מל׳ משא וסבל: (כז) בשובבי · ל׳ השבה : (כח) וכנסתים · מלשון הכנסה :

מצודת דוד

וקנאתי · אנקום נקמת שם קדשי אשר חללוהו העמים באמרם שיד ה׳ קצרה : (כו) ונשו וגו׳ בשבתם וגו׳ · ר״ל בעת ישבו על אדמתם לבטח מבלי מחריד אז ישאו את הכלמה הראויה להם ולתוספת ביאור אמר ואת כל מעלם ר״ל את כל בושת המעל שמעלו בי כי כל המקבל טובה מרובה ממי שגמל עמו רעה הנה כשיזכור בהרעה יכלם מאד על קבלת הטובה ולכן אמר כשיקבלו הטובה יכלמו מן המעל שעשו הם : (כז) בשובבי · בעת אשיב אותם לארצם מבין הגוים : ונקדשתי בם · בתשועה שאעשה להם אהיה מקודש לעיני גוים רבים כי לא יחללו עוד שמי לומר מבלי יכולת לא הושיעם : (כח) וידעו וגו׳ · אז יבינו שאני ה׳ הוא המנהיג אותם ומושל בם : בהגלותי · ר״ל במה שהגליתי אותם אל הגוים ולא מצאו מנוס עם כי היה רב כחם ובמה שאכניס את כולם על אדמתם ולא אשאיר מי מהם בארץ האויב ולא יוכלו להתחזק בהם מזה יכירו וידעו שאני ה׳ אלהיהם המנהיג אותם ומושל בם : (כט) ולא אסתיר · אחז במשל מבן אדם שאם אינו רוצה למלאות שאלת מי מסתיר פניו ממנו לבל יראהו ולא יסתיר פנים ממי שירצה למלאות שאלתו : אשר · ר״ל אשר זאת אעשה להם אשפוך רוח נבואתי עליהם למען ייטיבו דרכם

ויהיו

מ א בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בֶּעָשׂוֹר
לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר
בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיָּבֵא אֹתִי שָׁמָּה׃
ב בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים הֱבִיאַנִי אֶל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיְנִיחֵנִי אֶל־
הַר גָּבֹהַּ מְאֹד וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר מִנֶּגֶב׃ ג וַיָּבֵיא אוֹתִי
שָׁמָּה וְהִנֵּה־אִישׁ מַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה נְחֹשֶׁת וּפְתִיל־פִּשְׁתִּים

רש"י

אותיר · אחד מהם בגולה: (א) בראש השנה בעשור לחודש · איזו היא שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל שחרב הבית בשנת שלשים ושם ביובל שהתחיל בשמונה עשרה שנה ליאשיהו ולסוף ארבע עשרה היה ראוי היובל להיות זהיא שנת עשרים וחמש לגלות יכניה שגלה בעשרים ושם ביובל י"ד של יאשיהו מי"ח עד ל"א ויהויקים י"א: יד ה' · חוזק תקפו להוליכני על כרחי: ויבא אותי שמה · אל העיר שהוכתה היא ירושלים אותה שנה הראהו בנין הבית לעתיד לבא: (ב) במראות אלהים הביאני · לא הוליכני שם אלא הראני כאילו אני שם: אל הר גבוה מאד · שכן הוא עתיד ליגבה שנאמר (ישעיה ב) ונשא מגבעות: כמבנה עיר · כבנין עיר: מנגב · בדרומו של הר: (ג) כמראה נחושת · כעין

מצודת דוד

ויהיו מוכשרים לקבל מרבית הטובה אשר ישאלו עליה: מ (א) לגלותנו · הוא גלות יהויכין כי מאז גלה יחזקאל: בראש השנה בעשור לחודש · איזו היא שנה שראש השנה שלה הוא בעשור לחודש זו היא שנת היובל שתחלתה ביום הכפורי' בעשור לחודש השביעי כי המרכבה ראה בשנת שלשים ליובל כמו שכתוב שם ואז היה בשנת החמישית לגלות יהויכין||והמראה הזאת היתה בשנת כ"ה לגלות יהויכין ואם כן היתה בשנת היובל וכבר עברו י"ד שנה מעת שהוכתה העיר בימי צדקיה כי הוא מלך י"א שנה אחר גלות יהויכין: יד ה' · כח חוזק הנבואה להוליכני בעל כרחי: שמה · רצה לומר אל העיר ההוכתה האמורה למעלה: (ב) במראות אלהים · ר"ל לא הביאני באמת אלא נדמה לי במראה הנבואה כאילו הביאני אל ארץ ישראל ושם הניח אותי על הר גבוה מאד והוא הר הבית: ועליו · וסמוך אל ההר שהוא היה כבנין עיר והיא ירושלים והיתה מנגב ההר: (ג) ויביא וגו' · ר"ל וכאשר הביא אותי שמה ראיתי והנה איש הוא המלאך הדובר בי שהיה מראהו כמראה נחושת בדבר הזוהר והבהירות וכעין שנאמר בהחיות ונוצצים כעין נחושת קלל (לעיל א'): ופתיל פשתים בידו · למאד בו

מצודת ציון

מ (א) בעצם · ענין עצמות הדבר וגופו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קל"ט): (ב) ויניחני · מלשון הנחה: במבנה · מלשון בנין: (ג) ופתיל ·

בְּיָדוֹ וּקְנֵה הַמִּדָּה וְהוּא עֹמֵד בַּשָּׁעַר: ד וַיְדַבֵּר אֵלַי הָאִישׁ
בֶּן־אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ לְכֹל
אֲשֶׁר־אֲנִי מַרְאֶה אוֹתָךְ כִּי לְמַעַן הַרְאוֹתְכָה הֻבָאתָה הֵנָּה
הַגֵּד אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ה וְהִנֵּה
חוֹמָה מִחוּץ לַבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה
שֵׁשׁ־אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח וַיָּמָד אֶת־רֹחַב הַבִּנְיָן קָנֶה

רש"י

עיין מ"ש

זיו הפיות וכוללים כעין נחשת קלל: ופתיל פשתים בידו · למדידת קרקע אין (דבר) יפה מחבל פשתים: וקנה המדה · למוד בו את עובי החומה ואורך ורוחב השערים: (ד) לכל אשר אני מראה אותך · ענין הבנין: הובאתה הנה · מבבל: (ה) והנה חומה מחוץ לבית · בנין בית אחד הנאני בצפון ההר וחומה מחוץ סביב סביב כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון: שש אמות באמה וטופח · בית אמין באמתא דהיא אמתא ופשך כן פ"י זו היא אמה בינונית בת ו' שהיא אמה וטופח באמה בת

מצודת ציון

חוט כפול ושזור כמו בפתיל תכלת (שמות ל"ט) והוא קו המדה: וקנה · כמו מטה ומקל: (ה) וטפח · כן יקרא מדת ד' אצבעות אגודל יחד:

מצודת דוד

מדידת הבנין: וקנה המדה · גם היה בידו קנה המדה והולרך גם לפתיל למדוד על ידו מדה מרובה כי בקנה יש טורח רב למדוד מדה מרובה כי ילטרך בכל פעם לרשום המקום שכלה מדת הקנה למען נמדוד משם ולהלן ועם כי היה במראה הנבואה מכל מקום הראהו באופן הנאות אל המוחש ולכן היה בידו פתיל ארוך ובו מדד מדה מרובה בפעם אחת ולאחר זה מדד הפתיל בקנה המדה לדעת כמה בו וגם מדה פחותה ממלא הקנה יקשה לשער ולנמלם עם הקנה ולא כן בפתיל כי אפשר לכפלו כרלונו לשער ולנמלם לפי מדת הקנה: והוא · המלאך הזה היה עומד בשער של חומת הר הבית: (ד) ראה בעיניך · שיעור המדה: ובאזניך שמע · מהו הדבר הנמדד: ושים לבך · להבין הדברים: למען הראותכה · למען הראות לך בנין בית העתיד הובאתה מבבל אל המקום הזה: הגד וגו' · כדי לנחמם ולחזק תקותם: (ה) והנה חומה · והנה ראיתי חומה: מחוץ לבית · בכל סביבו והוא חומת הר הבית: שש אמות וגו' · ר"ל שהיה הקנה מחזיק שש אמות גדולות שכל אמה מהם היה במדת אמה של חול שהיא בת חמשה טפחים ועוד טפח יותר א"כ היה מדת הקנה שלשים וששה טפחים: הבנין · ר"ל בנין

אֶחָד וְקוֹמָה קָנֶה אֶחָד׃ ו וַיָּבוֹא אֶל־שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ
הַקָּדִימָה וַיַּעַל בְּמַעֲלֹתָו במעלתיו ק׳ וַיָּמָד ׀ אֶת־סַף הַשַּׁעַר
קָנֶה אֶחָד רֹחַב וְאֵת סַף אֶחָד קָנֶה אֶחָד רֹחַב׃ ז וְהַתָּא
קָנֶה אֶחָד אֹרֶךְ וְקָנֶה אֶחָד רֹחַב וּבֵין הַתָּאִים חָמֵשׁ אַמּוֹת

רש״י

חמשה: רוחב הבנין · עובי החומה: וקומה קנה אחד · וזו היא חומה תילונה שהיא סביב הר הבית והיא היתה נמוכה כמו ששנינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו׳: (ו) ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה · נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החיצונה בכל הענין הזה לפי שהיא לפני עזרת ישראל: ויעל במעלותיו · שבשפוע ההר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתים עשרה מעלות כאותה ששנינו לפנים ממנו החיל י׳ אמות וי״ב מעלות היו שם: סף השער · היא מזוזת השער. קנה אחד רוחב · שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיה קנה אחד כמו שאמר למעלה: ואת סף אחד · מזוזה השנית אחת מלפון ואחת מדרום: (ז) והתא · הוא יציע שקורין אפנדו״ץ בלע״ז והיו שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין והתאים סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית ומהיכן אני למד שהם מבחוץ ממה שכתוב אחר כל הענין ויביאני אל החצר החיצונה מכאן אני למד שכל האמור למעלה היה חוצה לה שעדיין לא נכנס לתוכו: והתא קנה אחד אורך וגו׳ · מלמד של כל אחד ואחד שש אמות מרובע: ובין התאים חמש אמות ·

מצודת דוד

החומה הסיא: וקומה קנה אחד · למען יהיה נראה מבחוץ כל בניני הבית ולא יעלימם החומה ההיא מעין הרואה לכן היתה נמוכה כי זהו נויה ויפיה: (ו) ויבוא · המלאך נכנס בתוך היקף החומה הבית ובא לו לעזרת נשים אל השער הפונה מזרחה והעזרה ההיא נקראת בענין חצר חיצונה שהיא חיצונה לעזרת ישראל: ויעל במעלותיו · עד שלא בא אל השער הלך במעלות כי ההר היה הולך ועולה כלפי המערב והיו שם מעלות: קנה אחד רוחב · כמדת עובי החומה שהיתה בת קנה וכמדת חומת הר הבית: ואת סף אחד · ר״ל וכן מדד הסף האחד שמשמאלו והיה קנה אחד רוחב: (ז) והתא · כל תא היה קנה אחד אורך וגו׳ ומספר התאים היו שלשה מימין השער ושלשה משמאלו כמפורש בענין והיו נשענים לכותל העזרה ופנו כלפי הר הבית: ובין התאים · כתלים המפסיקים בין תא

מצודת ציון

(ו) במעלותיו · הם סמדרגות שעולין דרך שם: סף · כן יקראו מזוזות הפתח וכן וירעשו הספים (עמוס ט׳): (ז) והתא · ענין חדר מה וכן אל תא הרצים (מ״א י״ד)

וְסַף הַשַּׁעַר מֵאֵצֶל אֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבָּיִת קָנֶה אֶחָד׃
ח וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבַּיִת קָנֶה אֶחָד׃ ט וַיָּמָד אֶת־
אֻלָם הַשַּׁעַר שְׁמֹנֶה אַמּוֹת וְאֵילָו ואיליו ק׳ שְׁתַּיִם אַמּוֹת

עיין מ"ש

רש"י

כתלים המפסיקים בין התאים עובים ה׳ אמות וכן תרגם יונתן ובין תויא כתלא חמש אמין וכן שנינו במסכת מדות כותל התא חמש: וסף השער מאצל אולם השער וגו׳ · שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות ובראשו דלתות ומזוזות וזה הוא שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער: מהבית · כלומר לצד פנים: קנה אחד · רחבו לכסות עובי חומת האולם אחד מימין ואחד משמאל שעובי החומה של אולם לימין ולשמאל קנה אחד כמו שמפרש והולך: (ח) וימד את אולם השער מהבית · לפנים מן השער: קנה אחד · עובי חומת הימין והשמאל שהאולם נכון עליהם: (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות · משך בליטתו לתוך עזרת נשים: ואיליו · אשישלטיינ"ץ כל אילים האמורים בענין הם כמין אילנות עגולין עשויין מאבני גזית ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספים במקום מזוזות וכן ת"י (ישעיה ו׳) וינועו אמות הספים אילות ספיא וקרוין אילים על שם עגולן כאלה וכאלון: ואיליו שתים אמות · עובי עגולן ועומדים בסוף חלל האולם דבוקים זה לכותל ימין וזה לכותל שמאל נמצא בליטת האולם ואילים שלו י׳ אמות לתוך העזרה לפנים מן השער: ואולם השער מהבית · לפי שאולמי שער עזרת ישראל היו בולטים ומשוכים לצד החוץ כמו שמפורש בענין פירוש באולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לצד פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל נמצא אולם כנגד אולם ודבר

מצודת ציון

ויקרא"כן על כי הוא בגבול גוף הבנין והוא מלשון תתאו לכם (במדבר ל"ד) שהוא ענין גבול: אולם · ענין בית שער ועשו כעין כפה ממעל: מהבית · מבפנים: (ט) ואיליו · כן יקראו המזוזות על כי היו עגולים

מצודת דוד

לאח היו בני חמש אמות וכן הכתלים החיצונים מזה ומזה וכן הכתלים שלפניהם אבל מאחוריהם היה להם כותל העזרה לכותל: וסף השער מאצל אולם השער · כי לפנים מהשער היה בנין אולם כמפורש בענין וכתליו היו נמשכין כלפי פנים בצדי השער ולכן אמר כ"א ממזוזות השער שאצל האולם וכמדת כתלי האולם: (ח) מהבית · קנה אחד · על עובי החומה יאמר: ואיליו · המזוזות שעמדו בראשי בין הכל עשר אמות (אבו

מזה ומזה ולבן מזוזות בראשן הפנימי באולם לצד פנים היתה בת קנה אחד ר"ל העומד בפנים בחלל העזרה: (ט) וימד וגו׳ · משך בליטתו לפנים: הכתלים נמשך בליטתן לפנים שתי אמות הרי

וְאֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבָּיִת׃ י וְתָאֵי הַשַּׁעַר דֶּרֶךְ הַקָּדִים שְׁלֹשָׁה
מִפֹּה וּשְׁלֹשָׁה מִפֹּה מִדָּה אַחַת לִשְׁלָשְׁתָּם וּמִדָּה אַחַת
לָאֵילִם מִפֹּה וּמִפּוֹ׃ יא וַיָּמָד אֶת־רֹחַב פֶּתַח־הַשַּׁעַר עֶשֶׂר
אַמּוֹת אֹרֶךְ הַשַּׁעַר שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת׃ יב וּגְבוּל לִפְנֵי

רש"י

נוי הוא זה: (י) ותאי השער · הזה אשר דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים ג' היו מפה וג' היו מפה ג' לדרום וג' לצפון סמוכים לכותל עזרת נשים ופניהם להר הבית ומדת חללו וכותל המפסיק בין כל אחד פירשתי למעלה: ומדה אחת לאילים · העשויין לספי האולם מבפנים: מפה ומפו · מימין ומשמאל מדתן שתים אמות: (יא) רחב פתח השער · רוחב חלל הפתח וכן שניהו כל הפתחים רחבן עשר אמות: אורך השער · הוא חלל אולם השער מן הצפון לדרום: שלש עשרה אמה · י' כנגד חלל הפתח ואמה וחצי לכאן ואמה וחצי לכאן ואל תתמה שאצל הפתח קורהו רוחב ואצל חלל האולם קורהו אורך שהפתח גבהו הוא ארכו והרוחב מסף אל סף והאולם לפי שמשך בליטת חללו מן המזרח למערב פחות ממדת חללו מן הצפון לדרום שזו שמונה אמות וזו י"ג קורא את המדה היתרה אורך והרי עדות לדבר במשכנא (דמלכים א) והאולם על פני היכל הבית כ' אמה ארכו על פני רוחב הבית נמצא מן הצפון לדרום קרוי להיכל רוחב ולאולם קרוי אורך לפי שההיכל מדתו מן המזרח למערב יתרה על מצפון לדרום ובאולם חלוף למדת שהמדה היתרה קרויה אורך: (יב) וגבול לפני התאות אמה

מצודת דוד

רוחב המזוזות היה קנה אחד לכסות
עובי הכותל ועם כי היו עגולים כלפי
שקראום אילי מ"מ לא היו במרחק
זוה): ואולם השער מהבית · לפי שאולם הוא בית שער ודרכו להיות מחוץ לשער וכמו שהיו אולמי חצר הפנימי לכן אמר הנה האולם הזה היה מבפנים לא כדרך האולמות ונעשה כן למען יהיה האולם הזה מול אולם חצר הפנימי וזהו דבר נוי ופאר (וכתלי האולם היו משוכין מחלל השער אמה וחצי מזה ומזה כמפורש בענין): (י) ותאי השער · מספר תאי השער העומדים בפאת המזרח היו שלשה מהשער מזה ושלשה מזה: לשלשתם · לשלשת התאים שמזה ומזה: לאילים · למזוזות התאים שעמדו בפתחיהם מזה ומזה:(יא) את רוחב · הוא רוחב חלל פתח השער ממזוזה למזוזה: אורך השער · הוא החלל שבין כתלי אולם השער (ואין לתמוה על שקורא לחלל הפתח בלשון רוחב ולחלל האולם קורא בלשון אורך כי כלפי שקורא בענין לגובה השער בלשון אורך ראוי אם כן לקרות מהסף להסף בלשון רוחב אבל באולם הלא משך הבליטה לפנים היה עשר אמות ובין הכתלים היה י"ג אמות והיתרה במדה ראוי

מצודת ציון

כאילן אלה: (י) מפה · מכאן וכן
עד פה תבוא (איוב ל"ח):(יב)וגבול·

הַתָּאוֹת אַמָּה אֶחָת וְאַמָּה־אַחַת גְּבוּל מִפֹּה וְהַתָּא שֵׁשׁ־
אַמּוֹת מִפּוֹ וְשֵׁשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ: יג וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר מִגַּג
הַתָּא לְגַגּוֹ רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח:

ר ש " י

אחת וגו' · התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האולם שלפנים אמה לצפון ואמה לדרום שכבר פירש שהוא מבית משוך מכנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאים שבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת נמצאו משוכין מחלל רוחב הפתח ב' אמות ומחצה לכאן וב' אמות ומחצה לכאן וזהו ל' וגבול אשומיי"ל בלע"ז מקום פנוי וכותל התא עוביו ה' נמצא עובי כותל הצפוני (צריך להיות הדרומי לנ"ה) של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כלים זה כנגד זה שכותל אולם עוביו שש וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לתוך כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום: (יג) וימד את השער מגג התא לגגו · מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער: עשרים וחמש אמות · עובי כותל התא חמש וכן עובי כותל התא שמצד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהתא (שהתא כצ"ל נר"ה) משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה וכולן מדת רוחב השער הן כנגד י"ג אמות של חלל האולם מבפנים ושני כתלים קנה מכאן וקנה מכאן הרי כ"ה: פתח נגד פתח · פתח התא שאצל השער בדרום

מצודת ציון מצודת דוד

רצה לומר מקום פנוי מבלי בנין: לקרות בלשון אורך) : שלש עשרה אמות · עשר מול חלל השער ואמה

ומחצה משוכה לכל צד מחלל השער ולהלן: (יב) וגבול · לפני התחלת התאות היה מקום פנוי אמה אחת יתירה ממה שהיה. פנוי בצד פנים ממולו כי כתלי האולם היו נמשכות מחלל השער ולהלן אמה ומחצה והתאות נמשכו בצד חוץ ממולו עוד אמה יתירה א"כ היה הגבול שתי אמות ומחצה: ואמה וגו' · ר"ל וכן אמה אחת גבול בעבר השני: והתא · ר"ל חלל התא היה מרוחק שש אמות מהתחלת הגבול האמה היתירה על הגבול הפנימי שממולו כי האמה של הגבול וחמש של עובי כותל התא הרי שש (ויתכן שבא לומר בזה שגם כתלי הילוכים מזה ומזה מהתאות היו בני חמש אמות כי למעלה לא פירש כ"א בין התאות) : ושש וגו' · ר"ל וכן היה מרוחק שש אמות בשעבר השני: (יג) מגג התא לגגו · ר"ל מגג התא שבעבר הזה לגג התא שממולו בעבר השני: רוחב עשרים וחמש אמות · כי הגג הוא מה שעל החלל בין הכתלים וא"כ לא נחשוב הכותל חמשה וגבול אמה ועוד אמה ומחצה ממול גבול הפנימי וכן מעבר השני הרי ט"ו אמה עשר מחלל פתח השער הרי כ"ה אמות והיה עשוי כעין תקרה מגג לגג והיה נראה כעין שער וכאשר הוא בציור: פתח נגד פתח · ר"ל פתח השער הזה

יד וַיַּעַשׂ אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר
סָבִיב סָבִיב׃ טו וְעַל פְּנֵי הַשַּׁעַר הָיְאתוֹן האיתון ק׳ עַל־
לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ טז וַחַלֹּנוֹת

רש״י | עיין מ״ש

מכוון כנגד פתח תחת שאצל השער בצפון שלא היה לכל שש התאים האלה פתח בכותל שבצד החוץ אלא שלשני התאים הסמוכין לשער היו להם פתחים פונים אל אויר שבין שניהם וכן הוא אומר למטה ואל אליהמה לפנימה לשער למדנו שפתחיהם פונים לשער : (יד) ויעש את אילים ששים אמה · גובהן של אילים של ספי האולם גבוהים ששים אמה : ואל איל החצר השער סביב סביב· וכן לכל אילי החצר שבכל אולמי שערים סביב סביב שאף בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין : (טו) ועל פני השער האיתון · גובהו של השער הזה והוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל באי העזרה : איתון · תרגום של ביאה : על לפני אולם השער הפנימי · עם גובהו של אולם השער שהוא לפנים מן השער נ׳ אמה · ומגובה שאר השערים שבענין שהם כ׳ אמה אני למד שעל פני האמור כאן הוא גובה (כלומר משער החיצון גובהו נ׳ נ׳ אמה על פני כל האולם שהשער הפנימי של אולם שאף בסופו של אולם הוא שער כמו שמפורש כבר בפסוק ז׳ · סא״ה) : (טז) וחלונות אטומות אל התאים · התאים האלה לא היו להם פתחים אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן מצינו במסכת מדות בתאים שבסביבות ההיכל ג׳ פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ולתאים שבחצר שלא היו אלא ג׳ תאים זה אצל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעי ב׳ פתחים אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ולחיצון של צד השער היו ב׳ פתחים

מצודת דוד

היה מול פתח שער הפונה לפנים שהיה עשר בתוכה : (יד) את אילים· הם מזוזות השערים והיה גבהן ששים אמה : ואל איל · ר״ל וכמדה הזאת היה אל כל המזוזות החצר בשערי השער מזה ומזה : סביב סביב · כי גם רוחות הצפוני והדרומי היו שערים כמפורש בענין : (טו) ועל פני · ר״ל גבהו של שער האיתון הוא השער המזרחי האמור בענין ויקרא כן לפי שהנכנסים להשתחות באים דרך בו שהוא מכוון מול פתח ההיכל ובית קה״ק : על לפני · עם גובה אולם השער הנמשך לפנים : חמשים אמה · ר״ל זה כזה היה בגובה חמשים אמה ואם כן בלעו המזוזות עשר אמות למעלה מחלל השער : (טז) וחלונות אטומות · בהתאים היו חלונות סתומות ר״ל
לא

מצודת ציון

(טו) ועל פני· הוא ענין גובה ע״ש שפני האדם הוא בגובה הגוף: האיתון ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כ״א) : על · כמו עם : לפני ·

אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל אֵלֵיהֵמָּה לִפְנִימָה לַשַּׁעַר סָבִיב ׀
סָבִיב וְכֵן לָאֵלַמּוֹת וְחַלּוֹנוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לִפְנִימָה וְאֶל־
אַיִל תִּמֹרִים׃ יז וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה

רש״י

אחד סתום לאמצעי ואחד לצד השער וכן לתא החיצון של כתף השני מזה ומזה לשער כמו שכתוב למעלה פתח נגד פתח והיו להם חלונות שקופים אטומים פתוחים לצד החיצון וסתומים לצד פנים כלומר קצרים לצד פנים ורחבים לצד החוץ אל המזרח · ומנחם פתר שקופים ל׳ השקפה כמו (שיר ו) מי זאת הנשקפה (תהלים קב) כי השקיף ממרום קדשו וכן (שמות יב) אל המשקוף גם כן פתר לשון השקפה : ואל אליהמה לפנימה לשער · ואל כתפות פתחיהם של שני תאים הסמוכים לשער מזה ומזה שהיה פתחן אל תוך אויר השער פתח התא הצפוני מצפון לשער ופתח התא הדרומי מדרום לשער וכתפות הפתחים שמזה ומזה לפתח התא הם האילים והיו בהם חלונות פתוחים לאויר הפסק רוחב השער שהיה מפסיק בין התאים ואותו אויר קורא לפנימה לשער שמי שנכנס לבין אויר בליטת התאים שמכאן ומכאן נראה שהוא נכנס לשער : וכן לאלמות · וכן היו חלונות לאלמות של כל שער ושער : וחלונות סביב סביב לפנימה · בחומה לצד העזרה מבפנים : ואל איל תמורים · ת״י כותרתא כותרות בראש האיל היה עשוי כמין כותרות דומה לדקל כי

מצודת ציון

ענין גובה : (טז) אטומות · ענין סתימה כמו אוטם אזנו (ישעיה ל״ג): אל התאים · ר״ל בהתאים· אל במקום בי״ת וכן ואל הארון (שמות כ״ה) : אליהמה · הם המזוזות : לאלמות· מלשון אולם : ואל איל · ובאיל הוא המזוזה : (יז) לשכות · חדרים כמו ויבאם לשכתה (ש״א ט׳) : ורצפה · ענין הנעת אבנים למדרך הרגל וכן על רצפת בהט ושש (אסתר

מצודת דוד

לא היו פתוחות מבלי סתימה כלל אלא היו סתומות במחילה בהירה וזכה לבוא האורה דרך בה : ואל אליהמה· החלונות ההם היו במזוזותיה הפונות לפנימה לשער כי תא החיצונה שאצל השער מזה ומזה היו פתחיהן זה מול זה ופנו אל חלל השער החיצון שהיה מכ״ה אמות כמפורש למעלה ובמזוזות הפתחים ההם היו החלונות (אולם ביתר התאים יתכן שלא היו חלונות במזוזותיהן כי לא היה שם רב אורך): סביב סביב · ר״ל כן היה לתאי החיצונים של כל שער ושער : וכן לאלמות · גם לכל האלמות היו חלונות אטומות : וחלונות · עוד היו חלונות בכל התאים אשר מסביב והם יפנו לפנים לחלל ע״כ כי כותל ע״כ היה להם לכותל מאחוריהם ובכותל ההיא היו חלונות כי העזרות לא היו מקורות והיה האויר רב בהן : ואל איל · בכל מזוזה היה כותרת ממעל בצורת אילני תמר : (יז) אל החצר · מתחלה עמדו בשער ועתה הביאו בחלל החצר : והנה לשכות · ר״ל ראיתי והנה שם לשכות.

לְשָׁכוֹת וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב ו סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת
אֶל־הָרִצְפָה׃ יח וְהָרִצְפָה אֶל־כֶּתֶף הַשְּׁעָרִים לְעֻמַּת אֹרֶךְ
הַשְּׁעָרִים הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה׃ יט וַיָּמָד רֹחַב מִלִּפְנֵי
הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה לִפְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִי מִחוּץ מֵאָה אַמָּה

ר ש " י

במשכנא דשלמה הן מתורגמות צורת דקלין פומיי"ש בלע"ז : (יז) ורצפה · פלנקי"ן בלע"ז · רצפה אומר אני שהוא עלייה סביב כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא ועל אותה העלייה היו הלשכות קונברא"ש בלע"ז וממה שאמור בענין והרצפה אל כתף השערים ותחתיתה כנגד גובה השערים אנו למדין שהרצפה הזאת עלייה היא : (יח) והרצפה אל כתף השערים · גובה שער החצר היה מפסיק העלייה שלא היתה מסבבת כל החצר והיא לכתפות השער מזה ומזה כנגד גובה השערים : הרצפת התחתונה · נשתנית התיבה זו מכל תחתונה שבמקרא שבכל מקום הטעם בנו"ן וזה בתי"ו למדנו שאין התחתונה זו רצפה שתחת אחרת אלא רצפה אחת היא ותחתיתה של רצפה היה לעומת גובה השער וה"א של תחתונה כה"א של ביתה וכה"א של עזרתה ושל אלאתה שהן יתירות : (יט) וימד רוחב · חלל עזרת נשים : מלפני השער התחתונה · זה השער המפורש למעלה : לפני החצר הפנימי · עד עזרת ישראל : הקדים

מצודת דוד

ורצפה·עליה מרוצפת באבנים עשוים בגובה על עמודים עומדת בחצר סביב בארבעת רוחותיה והיתה נשענת אל הכותל ועל הרצפה ההיא עמדו הלשכות והיו שלשים במספר : (יח) והרצפה אל כתף השערים · הרצפה עמדה בכתף השערים כי ממעל להשערים לא היתה הרצפה וא"כ עמדה בכתף השערים מזה ומזה : לעומת אורך השערים הרצפה התחתונה · ר"ל תחתיות הרצפה ההיא היתה מול כלות גובה השערים ובלטה למעלה ממול גובה השערים והלשכות עליה (ועם כי מלת אורך יונח על דבר שטחי ולא על דבר העומד בגוס עכ"ז אמר לשון אורך לפי שכשמדד גבהו ע"י הפתיל ובקנה המדה וכמפורש למעלה היה אז הפתיל מושכב בשטחית הארץ ונופל בו לשון אורך) : (יט) וימד רוחב · מדד רוחב החלל אשר מלפנים להשער התחתונה היא שער ע"נ שהיא בהר מתחת מול שער עזרת אנשים היא החצר הפנימי : לפני חצר הפנימי · ר"ל והוא החלל שלפני החצר הפנימי מחוצה לה : מאה אמה · ר"ל מדד אותה מאה אמה והוא חלל ע"נ : הקדים והצפון · ר"ל כן היה מדת חלל עזרת נשים בפאת המזרח וכן היה מדתו בפאת הצפון וכן

מצודת ציון

א') : (יח) כתף · צד ועבר : לעומת · נגד :

הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן׃ כ וְהַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן
לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה מָדַד אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ׃ כא וְתָאָו ותאיו קרי
שְׁלוֹשָׁה מִפּוֹ וּשְׁלֹשָׁה מִפּוֹ וְאֵילָו ואיליו ק׳ וְאֵלַמָּו ואלמיו ק׳
הָיָה כְּמִדַּת הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְרֹחַב
חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה׃ כב וְחַלּוֹנָו וחלוניו ק׳ וְאֵילַמָּו ואילמיו ק׳
וְתִמֹּרָו ותמריו ק׳ כְּמִדַּת הַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים
וּבְמַעֲלוֹת שֶׁבַע יַעֲלוּ־בוֹ וְאֵילַמָּו ואילמיו קרי לִפְנֵיהֶם׃
כג וְשַׁעַר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי נֶגֶד הַשַּׁעַר לַצָּפוֹן וְלַקָּדִים וַיָּמָד

רש״י

והצפון · לשתי רוחותיה אלא מאה אמה : (כ) מדד ארכו ורחבו : כמדת שער הקדים כך מפורש בענין : (כא) חמשים אמה ארכו · גובהו : ורוחב חמש ועשרים · מגג התא לגגו : (כב) ואלמיו לפניהם · והאולם השער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם היה עולה במעלות : (כג) ושער לחצר הפנימי · לעזרת ישראל : נגד השער · החיצונה מכוונין : וימד משער ·

מצודת דוד

בפאת הדרום כמפורש בענין ולקצר לא זכרו (כי ע"כ תהיה אז מסבבת את כל בניני המקדש ועזרת אנשים והלשכות מכל ארבעת הרוחות) : (כ) דרך הצפון · בפאת צפון של חצר החיצונה : מדד ארכו ורחבו · ר"ל מדדו במדת שער המזרחי : (כא) ותאיו · תאי השער הזה שהיו שלשה מהעבר מזה ושלשה מזה ומזוזת השער והאולם הנמשך לפנים כותל מהעבר מזה וכותל מהעבר מזה הכל היה כמדת השער המזרחי הנמדד ראשון : ארכו · ר"ל גובה השער : חמש ועשרים · כן היה מדת רוחב שער החיצון כמ"ש למעלה : (כב) וחלוניו וגו' · חלוני תאי השער וכותלי האולם והכותרות אשר המזוזות ממעל שהיו בצורת אילני תמר הכל היו כמדת של שער המזרחי : ומעלות וגו' · כי ההר היה הולך ועולה ועלו בו במעלות ועד השער הזה היה שבע מעלות : ואילמיו לפניהם · כותל האולם היה לפנים מהמעלות עולין במעלות עד לא יבואו אל האולם : (כג) ושער לחצר הפנימי · השער של חצר הפנימי היה מול השער מחצר החיצונה : לצפון ולקדים · כן היה בפאת צפון וכן של מזרח (והנה שער המזרחי מעזרת אנשים עמד באמצע כותל המזרחי וכן שער עזרת נשים והיו זה מול זה אבל שער הצפוני של עזרת נשים ע"כ לא עמד באמצעית כתלו כמות שער הצפוני של עזרת אנשים שאם גם הוא עמד באמצע לא היו א"כ זה מול זה וכן שער הדרומי מע"נ

מִשַּׁעַר אֶל־שַׁעַר מֵאָה אַמָּה׃ כד וַיּוֹלִכֵנִי דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם
וְהִנֵּה־שַׁעַר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם וּמָדַד אֵילָו איליו ק׳ וְאֵילַמָּו ואילמיו ק׳
כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ כה וְחַלּוֹנִים לוֹ וּלְאֵילַמָּו ולאילמיו קרי סָבִיב
סָבִיב כְּהַחַלֹּנוֹת הָאֵלֶּה חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ וְרֹחַב חָמֵשׁ
וְעֶשְׂרִים אַמָּה׃ כו וּמַעֲלוֹת שִׁבְעָה עֹלוֹתָו עלותיו קרי
וְאֵילַמָּו ואילמיו קרי לִפְנֵיהֶם וְתִמֹּרִים לוֹ אֶחָד מִפּוֹ וְאֶחָד
מִפּוֹ אֶל־אֵילָו איליו קרי׃ כז וְשַׁעַר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי דֶּרֶךְ
הַדָּרוֹם וַיָּמָד מִשַּׁעַר אֶל־הַשַּׁעַר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם מֵאָה אַמּוֹת׃
כח וַיְבִאֵנִי אֶל־חָצֵר הַפְּנִימִי בְּשַׁעַר הַדָּרוֹם וַיָּמָד אֶת־
הַשַּׁעַר הַדָּרוֹם כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ כט וְתָאָו ותאיו קרי

רש״י

התחתון עד העליון מאה אמה הוא רוחב חלל עזרת נשים: (כד) ויוליכני דרך הדרום · לחצר החיצונה: (כה) כהחלונות האלה · דרש רבי תנחומא ה״א זו יתירה לשון כהה חלונות כהות רחבות מבחוץ וקצרות מבפנים לומר לא לאורה אני צריך שכל חלונות העשויות להכנים אורה קצרות מבחוץ ומרחיבות מבפנים: (כו) עולותיו · כמו מעלותיו: אל אילו · על ראש האיל היה דקל מצוייר: (כח) וימד את השער הדרום · של חצר הפנימי:

מצודת ציון

(כו) עולותיו · מעלותיו:

מצודת דוד

האמור בענין לא עמד גם הוא באמצעית כתלו וכמ״ש בקונטרס בנין הבית): משער אל שער · משער עזרת נשים לשער עזרת אנשים מדד מאה אמה: (כד) דרך הדרום · ברוח הדרומי בעזרה ההיא: כמדות האלה · של שער המזרחי והצפוני: (כה) וחלונים לו · ר״ל החלונות שהיו לכל תא מתאי השער ההוא ולכותלי האולם מסביב היו כמו החלונות של השער המזרחי והצפוני: ארך · ר״ל גובה השער: ורחב · של השער החיצון: (כו) ומעלות · מספר המעלות שעלו בהם אל השער הזה היו שבעה: ואילמיו · כתלי האולם היו לפנים מהמעלות: ותמרים לו · ר״ל היה כותרת בצורת אילן תמר אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה וחוזר ומפרש שהכותרות היו בהמזוזות ממעל: (כז) דרך הדרום · ברוח דרום: משער אל השער · ר״ל משער חצר הפנימי אל שער חצר החיצונה ברוח דרום: (כח) כמדות האלה · כמדות השערים הנזכרים: (כט) ותאיו וגו׳ · גם לשער חצר הפנימי היו תאים ואילים ואולם והיו

וְאֵילָו ואיליו ק׳ וְאֵלַמָּו ואלמיו קרי כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה וְחַלּוֹנוֹת לוֹ
וּלְאֵלַמָּו ולאלמיו קרי סָבִיב ׀ סָבִיב חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ וְרֹחַב
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת׃ ל וְאֵלַמּוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב אֹרֶךְ
חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת׃ לא וְאֵילַמָּו ואילמיו ק׳
אֶל־חָצֵר הַחִיצוֹנָה וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו איליו קרי וּמַעֲלוֹת
שְׁמוֹנֶה מַעֲלָו מעליו ק׳׃ לב וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי דֶּרֶךְ
הַקָּדִים וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ לג וְתָאָו ותאיו ק׳
וְאֵלָו ואליו ק׳ וְאֵלַמָּו ואלמיו ק׳ כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה וְחַלּוֹנוֹת לוֹ
וּלְאֵלַמָּו ולאלמיו ק׳ סָבִיב ׀ סָבִיב אֹרֶךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה וְרֹחַב

רש״י

(ל) ואלמות· ארכו"ן בלע"ז: סביב סביב· שהכותל היה עשוי אולמים אולמים נכנסים בעוביו והאלמות הללו היו בפנים (ס"א למעלה מהתאים כי התאים היו מבפנים בחצר הפנימי שהרי אולם השער היה בולט אל החיצונה כמו שאמר בענין וא"א שהיו התאים והאילים פונים למקום אחד להיות פתחי התאים נפתחים לתוך האולם שהרי השוה הענין כל מדות השערים החיצונים והפנימים ולא חלק ביניהם אלא בליטת האלמות) (כי התאים היו מבחוץ וששה תאים וכתליהם וט"ו אמות של רוחב השער עולים לשמונים ואחת (נ"א תשעים ואחת כצ"ל נו"ה) אמה וכל חצר הפנימי אינו אלא מאה על מאה כמו שמפורש בענין סא"א) : (לא) ואילמיו אל חצר החיצונה· אולמו של שער הפנימי לא היה לצד פנים כמו שהיו אולמי של שער החיצונה אלא

מצודת דוד

כמדות של השערים מע"נ: לו· לכ"א מתאי השער: ולאלמיו· לכותלי האולם מסביב: ארך· ר"ל גובה השער: ורחב· של שער החיצון: (ל) ואלמות סביב· כתלי עה"נ בכל שלשת הרוחות במזרח ובצפון ובדרום היו אולמות נשענות אל הקיר ופתוחות לפנים: ארך· הוא הנמשך עם הקיר: ורחב· הוא הנמשך כלפי אויר החצר: (לא) ואילמיו· כותלי אולם השער ההוא היו נמשכין כלפי החוץ וכדרך אולם והיה א"כ בולט מול אולם שער ע"נ והוא דבר נוי (ואולמי שערי עה"נ היו בנויות להלן מתאי השער וכמ"ש בקונטרס בנין הבית): אל אילו· בהמזוזות ממעל היו כותרות בצורת אילן תמר: ומעלות שמונה מעליו· בשמונה מעלות עלו מע"נ אל השער ההוא: (לב) דרך הקדים· ברוח מזרחי: כמדות האלה· כמדות השערים הנזכרים: (לג) לו· לכ"א מתאי השער: ולאלמיו· לכותלי האולם מסביב

חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה׃ לד וְאֵלַמָּו ואלמיו קרי לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה
וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו אילו קרי מִפּוֹ וּמִפּוֹ וּשְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת
מַעֲלָו מעליו קרי׃ לה וַיְבִיאֵנִי אֶל־שַׁעַר הַצָּפוֹן וּמָדַד
כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ לו תָּאָו תאיו ק׳ אֵלָו אליו ק׳ וְאֵלַמָּו ואלמיו ק׳
וְחַלּוֹנוֹת לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב אֹרֶךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה וְרֹחַב חָמֵשׁ
וְעֶשְׂרִים אַמָּה׃ לז וְאֵילָו ואיליו קרי לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה
וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו אילו קרי מִפּוֹ וּמִפּוֹ וּשְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת
מַעֲלָו מעליו קרי׃ לח וְלִשְׁכָּה וּפִתְחָהּ בְּאֵילִים הַשְּׁעָרִים
שָׁם יָדִיחוּ אֶת־הָעֹלָה׃ לט וּבְאֻלָם הַשַּׁעַר שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת
מִפּוֹ וּשְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה לִשְׁחוֹט אֲלֵיהֶם הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת

רש״י

מבחוץ היה בולט: (לו) אורך חמשים אמה · גבהו חמשים אמה: (לז) ואיליו לחצר החיצונה · אשפויי"ר קא"ש בלע"ז ואולם השער קרוי אולם כאן: (לח) ולשכה · היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל: ופתחה · של לשכה אל אילי השער לצד השער: באילים השערים · יש בפרשה פסוקים קורין לכתפות השער אילים מיינישלי"ש בלע"ז: שם ידיחו את העולה · העולה הנשחטת בצפון ידיחו את העולה ירחצו את הקרבים: (לט) ובאולם השער · הצפוני: שנים שולחנות · במזרחו ושתים במערבו ואע"פ שהן היו משוכין אל תוך החצר החיצונה קדושתן

מצודת דוד

מסביב: (לד) מפו ומפו · בהעבר מזה ובהעבר מזה: (לה) אל שער הצפון · של החצר הפנימי: (לו) תאיו וגו׳ · מוסב אל המקרא שלפניו לומר כמדות האלה הנזכרים מדד את תאיו וגו׳ של השער ההוא: (לז) ואיליו · מזוזת האולם פנוי לאויר חצר החיצונה ואל המקום שיפנו המזוזות יפנו כותלי האולם וזכר המזוזות ולא האולם ושוה הוא: (לח) ולשכה · ר"ל בחלל עא"כ מול שער הצפוני עמדה לשכה אחת ופתחה היה מול מזוזות השערים ולפי שהיו שני שערים אחד פנימי ואחד חיצוני וכמ"ש למעלה בע"כ לכן אמר השערים: שם · בהלשכה ההיא היו מדיחים קרבי העולה הנשחטות בצפון והיא היתה בית המטבחים: (לט) ובאולם השער · בחלל האולם הנמשך מהשער ההוא עמדו שנים שלחנות בהעבר מזה ושנים בהעבר מזה רצה לומר שנים במזרחו ושנים במערבו: לשחוט אליהם · לשחוט

מצודת ציון

(לח) ידיחו · ענין רחיצה ושטיפה במים: (לט) אליהם · אצלם בסמוך:

וְהָאָשָׁם׃ מ וְאֶל־הַכָּתֵף מִחוּצָה לָעוֹלֶה לְפֶתַח הַשַּׁעַר
הַצָּפוֹנָה שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת וְאֶל־הַכָּתֵף הָאַחֶרֶת אֲשֶׁר לְאֻלָם
הַשַּׁעַר שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת׃ מא אַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה וְאַרְבָּעָה
שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה לְכֶתֶף הַשָּׁעַר שְׁמוֹנָה שֻׁלְחָנוֹת אֲלֵיהֶם
יִשְׁחָטוּ׃ מב וְאַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת לָעוֹלָה אַבְנֵי גָזִית אֹרֶךְ
אַמָּה אַחַת וָחֵצִי וְרֹחַב אַמָּה אַחַת וָחֵצִי וְגֹבַהּ אַמָּה אֶחָת
אֲלֵיהֶם וְיַנִּיחוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעוֹלָה בָּם

רש"י

לפנים : (מ) ואל הכתף מחוצה · ואל עבר פתח האולם מחוצה להלן האולם לתוך חללו של פתח (שא"א) של צד עזרת ישראל : לעולה לפתח השער הצפונה · כשנכנס לתוך השער ועולה במעלות פתח העזרה : שנים · שולחנות לכתף הפתח למזרח [וכן] למערב : ואל הכתף האחרת · אשר לפתח האולם שנים שלחנות : (מב) אליהם ויניחו את הכלים · עליהן מניחין הסכינין והמזרקות שמקבלין בהן את הדם שיהיו מוכנים לשוחטים

מצודת ציון

להם : (מב) גזית · מלשון גזיזה ור"ל מסותתות ביושר : ויניחו ·

מצודת דוד

אלא בסמוך להם העולה וגו' שהם ק"ק הטעונין שחיטה בצפון (ועם כי היה סמוך לחלל ע"כ מ"מ קדושתו כלפנים כי יהיה מקודש בקדושת העזרה) : (מ) ואל הכתף · בהעבר האחת מהאולם חוצה לו כשעולין במעלות לפתח שער הצפוני ר"ל שער הפנימי שהיה רוחב עשר אמות והמעלות ההם היו בין התאים ושם עמדו שנים שולחנות : ואל הכתף וגו' · וכן בהעבר האחרת של אולם השער עמדו שנים שולחנות : (מא) מפה · מהעבר הזה ב' בחלל האולם וב' בחלל שבין התאים : לכתף השער · לכל כתף מכתפי השער : שמונה · ר"ל בין כולם היו שמונה ואצלם בסמוך להם ישחטו הקרבנות ששחיטתן בצפון : (מב) לעולה · להניח עליהם בשר העולה וה"ה בשר שאר הקרבנות וזכר עולה לפי שהיא ראשונה ותמידית והיתה כליל להקרבה : אבני גזית · השלחנות היו מאבני גזית וזהו על כי האבן מקרר ושומר הבשר מן הסרחון : אליהם ויניחו · גם עליהם יניחו את הכלים אשר ישחטו עמהם הם הסכינים : אשר וגו' והזבח · הוא הפך אשר ישחטו בם את העולה והזבח ר"ל שאר מיני זבח ומוסב הוא על הכלים לומר עליהם יניחו הסכינים המיוחדים גם לשחיטת שארי מיני

זבח

וְהַזָּבַח׃ מג וְהַֽשְׁפַתַּיִם טֹפַח אֶחָד מוּכָנִים בַּבַּיִת סָבִיב ׀
סָבִיב וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת בְּשַׂר הַקָּרְבָּן׃ מד וּמִחוּצָה לַשַּׁעַר
הַפְּנִימִי לִשְׁכוֹת שָׁרִים בֶּחָצֵר הַפְּנִימִי אֲשֶׁר אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר
הַצָּפוֹן וּפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם אֶחָד אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַקָּדִים
פְּנֵי דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן׃ מה וַיְדַבֵּר אֵלַי זֹה הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ

רש״י

שם קדשי קדשים בצפון: (מג) והשפתים טופח אחד · אונקליות של ברזל קבועין בעמודי ננסין שבבית המטבחים בצפון לתלות ולהפשיט בהם את הקדשים הוא ששנינו בפסחים אונקליות של ברזל היו קבועין בעמודים ובכתלים שבהם תולין ומפשיטין וכן ת״י ועונקלין נפקין פשך חד: מוכנים בבית · קבועים בתוך חלל העזרה בבית לגיו: (מד) ומחוצה לשער הפנימי · ומחוץ להלל אולם השער לתוך אויר חצר הפנימי כמו שמפורש במקרא בסופו: לשכות שרים · לשכות לוים משוררים: ופניהם דרך הדרום · פתחם לצד דרום: אחד אל כתף שער הקדים · לשכה אחת אל כתף שער הקדים: פני דרך הצפון · ופתחה לצד צפון: (מה) לכהנים ·

מצודת דוד

זבח · אבל לא בא לומר שישחטו שם אלו מיני זבח: (מג) והשפתים טפח אחד · כעין ווין מברזל היו קבועים ברביעיות של ארז הקבועים בעמודים נמוכים ובלטו טפח אחד מן הרביעים שעל העמודים ובהן יהיו תולין הקרבנות להפשיט עורן והם עמדו בבית המטבחים היא הלשכה שפתחה באילים השערים הנזכרת למעלה: מוכנים בבית · העמודים הם רביעיות הארז והשפתים היו קבועים בהלשכה שהיא בפנים כל ארבעת הרוחות: ואל השלחנות · הם ארבעת השולחנות מאבני הגזית שעמדו בהלשכה ההיא עליהם יהיו מניחים בשר הקרבן: (מד) ומחוצה לשער הפנימי · מחוץ לחלל השער של חצר הפנימי (או על השער הפנימי יאמר שהיא בת עשר אמות) שם היו לשכות המשוררים ותוזר ומפרש שעמדו בחלל חצר הפנימי לא מחוץ אל חלל השער כלפי החוץ בע״נ: אשר אל כתף · ר״ל אשר עמדו בכתף שער הצפון מזה ומזה: ופניהם · פתחיהם פנו כלפי הדרום: אחד · לשכה אחת עמדה בכתף שער הקדים ופתחה פניה כלפי הצפון: (מה) וידבר אלי · המלאך הדובר בי: זה הלשכה · ר״ל קבולם

מצודת ציון

הוי״ו יתירה: (מג) והשפתים · ת״י עונקלין והם ווין על רביעיות הארז שעל העמודים כפופים ראשיהם למעלה שתולין בהם הקרבנות ומפשיטין אותן: מוכנים · מלשון הכנה וקביעות: בבית · מבפנים: (מד) שרים · מלשון שיר ור״ל משוררים: ופניהם · ר״ל פתחיהם שהוא פני הבית: (מה) לכהנים · משרתי ה׳ יקראו כהנים ועם אינם

הלשכות

דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת׃ מו וְהַלִּשְׁכָּה
אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ
הֵמָּה בְנֵי־צָדוֹק הַקְּרֵבִים מִבְּנֵי־לֵוִי אֶל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ׃
מז וַיָּמָד אֶת־הֶחָצֵר אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה וְרֹחַב מֵאָה אַמָּה
מְרֻבָּעַת וְהַמִּזְבֵּחַ לִפְנֵי הַבָּיִת׃ מח וַיְבִאֵנִי אֶל־אֻלָם הַבַּיִת וַיָּמָד
אֵל אֻלָם חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְרֹחַב

רש"י

משרתי הבית כמדומה הם הלוים המשוררים : (מז) וימד את החצר · חלל עזרת ישראל לפני האולם וההיכל : אל אולם · כמו איל אולם עובי כתפות הפתח (הרואה את המזרח סא"ה) מדד מן המזרח למערב · ואני הכותב מצאתי בפירושים אחרים כמו שהעתקתי ורוחב השער שלש אמות מפה וגו' הוא עובי האיל הצפוני לתוך חלל הפתח למערב וכן עובי האיל הדרומי לתוך חלל האולם למערב ואף ע"פ שכך שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה שלעתיד לבא אינו אלא שלש אלא שבאולם בית שני וכו' כא"ה :
(מח) חמש אמות · ואף של בית שני היה כן שכן שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה אלא שבאולם בית שני לא היו כתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רוחב הפתח כ' אמה כרוחב האולם וכאן כתוב ורוחב השער ג' אמות מפה וג' אמות מפה ואיני יודע לגדד פירושו אלא לרוחב כתפות הפתח

מצודת ציון

מבני אהרן : (מז) מרבעת · מלשון רבוע : הבית · כן נקרא ההיכל כי היה מקורה כענין בית ולא כן

מצודת דוד

הלשכות אשר פתח כ"א כלפי הדרום הוא לצורך משרתי המקום ב"ה השומרים משמרת הבית בדבר המוטל עליהם והוא עבודת השיר שהוא מוטל על הלוים : (מו) שומרי משמרת המזבח · להקריב עליו קרבנות : המה בני צדוק · כי הם יכהנו לעתיד כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וגו' המה יקרבו אלי וגו' (לקמן מ"ד) : הקרבים · אשר יקרבו אל ה' מתוך בני לוי לשרתו ר"ל הנבחרים לה' מאחר הכהנים בני לוי וכמ"ש שם :
(מז) את החצר · את חלל חצר הפנימי : והמזבח לפני הבית · המזבח עמד בחלל החצר ההוא לפני הבית מכוון מול ההיכל וכתליו וכמ"ש בקונטרס בנין הבית : (מח) אל אולם הבית · הוא האולם שלפני ההיכל : וימד אל אולם · מדד מזוזות האולם חמש אמות וזה היה בעוביו ולא כן הרוחב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לא היה כ"א שלש אמות כמ"ש בענין ועם כי היו עגולות לא היו במרחק שוה וכמו מזוזות אולמי השערים (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזה וכמו כתלי החצרות) : מפה · מהעבר מזה : ורחב השער · ר"ל רוחב השער היה באופן שנשא

הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ׃ מט אֹרֶךְ
הָאֻלָם עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַמָּה וּבַמַּעֲלוֹת
אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו וְעַמֻּדִים אֶל־הָאֵילִים אֶחָד מִפֹּה וְאֶחָד
מִפֹּה׃ מא א וַיְבִיאֵנִי אֶל־הַהֵיכָל וַיָּמָד אֶת־הָאֵילִים
שֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב מִפּוֹ וְשֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב־מִפּוֹ רֹחַב
הָאֹהֶל׃ ב וְרֹחַב הַפֶּתַח עֶשֶׂר אַמּוֹת וְכִתְפוֹת הַפֶּתַח
חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וַיָּמָד אָרְכּוֹ אַרְבָּעִים

רש"י

ג' אמות סותמין אצל הפתח מכאן וג' אמות מכאן : (מט) אורך האולם עשרים אמה · כנגד רוחב ההיכל : ורוחב עשתי עשרה · מן המזרח למערב: ובמעלות אשר יעלו אליו · ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו כמו ששנינו בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה : ועמודים אל האילים · תחת יכין ובועז שהיו במקדש ראשון : (א) שש אמות רוחב · הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם (ממזרח למערב) : רוחב האהל · רוחב האולם שהוא נרחבו של אולם ובארכו של היכל · בפירושים אחרים רוחב האהל אהלו של פתח : (ב) וכתפות הפתח חמש אמות · שההיכל רחבו כ' אמה ורוחב הפתח י' נמצא כתפותיו מפה

מצודת דוד | מצודת ציון

כותל שלש אמות מהעבר מזה ושלש האחרות : מא (ב) וכתפות ·
אמות מהעבר מזה וא"כ היה רחבו
י"ד אמות : (מט) אורך האולם · מצפון לדרום : עשרים אמה · כמדת רוחב ההיכל : ורוחב · ממערב למזרח : ובמעלות אשר יעלו אליו · ר"ל ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו מן החצר הפנימי : ועמודים אל האילים · בחלל האולם סמוך אל המזוזות עמדו שני עמודים אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה והם היו במקום עמודי יכין ובועז שהיו במקדש ראשון :
מא (א) את האילים · הם המזוזות (ועם כי שם אילים הונח על המזוזות בעבור שהיו עגולים כאילן אלה ובענין נאמר ההיכל מזוזות רבועה עכ"ז קראם אילים כשם שאר המזוזות : שש אמות רחב מפו · שש אמות היה רוחב המזוזה מהעבר מזה וכו' ר"ל עובי המזוזות בחלל הפתח (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כתלי החצרות) : רחב האהל · ר"ל וכן היה רוחב האהל הוא המשקוף המאהיל על המזוזות ויתכן שהיה בתבנית אהל : (ב) וכתפות הפתח · הכותל שבצדי הפתח היה חמש אמות מהעבר מזה וכו' וזה היה עם עובי המזוזה : ארכו · ממזרח למערב :

ורחב

אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה: ג וּבָא לִפְנִימָה וַיָּמָד אֵיל־
הַפֶּתַח שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַפֶּתַח
שֶׁבַע אַמּוֹת ד וַיָּמָד אֶת־אָרְכּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב
עֶשְׂרִים אַמָּה אֶל־פְּנֵי הַהֵיכָל וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה קֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים: ה וַיָּמָד קִיר־הַבַּיִת שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַצֵּלָע
אַרְבַּע אַמּוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב: ו וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע
אֶל־צֵלָע שָׁלוֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים וּבָאוֹת בַּקִּיר אֲשֶׁר־

ר ש" י

ומפה של ה' ה' : (ג) ובא לפנימה · אל המחיצה המפסקת בין ההיכל לקודש הקדשים : ויעמד איל הפתח · עוביו שתים אמות אין זה שוה לאמה טרקסין : והפתח שש אמות · איני יכול לפרשו אלא לגבהו : (ד) אל פני ההיכל · על פני רחבו של היכל : (ה) קיר הבית · כותל מערבי : ורוחב הצלע · אפנדי"ן בלע"ז היתה של אחריו ד' אמות הללו ושל בית שני היה שש ועל כרחך בית זה לעתיד לבא שהרי בבית שני לא היתה תומה מפסקת לבית קדשי הקדשים : (ו) צלע אל צלע · תא אל תא ותא על תא : שלוש ושלשים פעמים · ובבית שני היו ל"ח ט"ו בצפון וט"ו בדרום חמשה על חמשה וחמשה על גביהם ושמונה במערב הוא צלע הוא יציע הוא תא ·

מצודת ציון

ענין עבר וצד : (ה) קיר · כותל : ורחב · מצפון לדרום : הצלע · הוא חדר מה ובבנין שלמה נקרא גם יציע ויקרא צלע לפי שהוא בצלע הבית ויציע שהוא מקום לצוע :

מצודת דוד

(ג) ובא לפנימה · המלאך הדובר בו בא לפנים מן ההיכל לבית קה"ק ולא הביאו עמו כי אין לבוא שם כ"א הכהן גדול ביוה"כ (ואף כי היה במראה הנבואה מ"מ הראהו באופן הראוי במוחש) : איל הפתח · רצה לומר כל איל היה שתים אמות (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדות המזוזות וכמו כתלי החצרות) : והפתח · רצה לומר גובה הפתח : (ד) אל פני ההיכל · רצה לומר במדת רוחב ההיכל : ויאמר אלי · המלאך הדובר בי : (ה) קיר הבית · זה כותל מערבי של בית קדשי הקדשים : ורחב הצלע · רוחב הצלע המערבי והוא היה נשען לכותל בית קה"ק והוא היה לו לכותל מאחוריו : סביב וגו' · בנין הצלעות היו מסבבים את הבית רצה לומר ההיכל ובין קה"ק מכל שלשת הרוחות ממערב ומצפון ומדרום וכולם היו נשענים אל הכותל והיה להם לכותל מאחוריהם : (ו) והצלעות וגו' · בנין הצלעות היה צלע עם צלע ר"ל זה אצל זה וזה ע"ג זה : שלוש ושלשים פעמים · ר"ל מספר הצלעות נתכפלו ל"ג

פעמים

בַּיִת לַצְּלָעוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לִהְיוֹת אֲחוּזִים וְלֹא־יִהְיוּ

רש"י

אומר אני שפתחים שבצפון ובדרום כך סדרן שכל אחד ואחד ארכו י"ב אמה
הרי ס' אמה לחמש תאים וה' כתלים של ה' ה' אמה הרי פ"ה ורחב ה'
אמות של המונח פירנסת ג' אמה של אורך הכותל וכן לדרום ושבמערב א'
ע"ג א' ושלישי על גביהן. וארכן על גביהם כ' אמה כנגד רוחב בית קדשי
הקדשים הרי י"א בכל סדר וכת"י חד עשרה בסידרא · (וס"א ל"ג פעמים
פ"פ י"א ע"ג [י"א] ואחת עשרה על גביהן וכן ת"י חד עשרה בסידורא
בבית שני וכו' עד הוא תא · ותו לא) : ובאות בקיר אשר לבית לצלעות ·
קורות עליות היציעים היו ראשיהם של צד מחילת התאים החיצונה באות
ונוקבות בקיר בצדי הפנימי וזהו אשר לבית לצלעות בצדו אשר לתוך התאים
וזהו להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחוזקה פופרי"ש בלע"ז : ולא יהיו
אחוזים בקיר הבית · ראשיהם של צד קיר ההיכל היו באות ונוקבות על
כניסות שהיה קיר ההיכל בולט לתוך התאים כמו שאמר בבנין שלמה
(מלכים א ו) כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה היציע התחתונה חמש באמה
רחב חללה ועלייתה שש שהיה כותל ההיכל כנוס מלמעלה אמה לפיכך חלל
התיכונה ו' אמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה והיא היתה עלייה של
תיכונה שהיא כותל ההיכל כנוס לתוכה אמה מלמעלה ואף אלו היו כמותן
וזהו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נוקבים בקיר ההיכל כשאר
ראשי הקורות נמוכים הקבועים בכותל גבוה שנוקבים הכותל ותוקעים ראשי

מצודת דוד

פעמים כי במספר הזה היו כי במערב היה אחת ע"ג אחת ושלישית ע"ג ומלאו כל הרוחב ובצפון ובדרום היה חמשה ע"ג חמשה וחמשה ע"ג · אורך כ"א י"א אמות הרי לחמשה כ"ה אמות ושש הכתלים כ"א חמשה אמות הרי בין הכל פ"ה אמות ומיסוד כותל תא המערבי עד בית החליפות היה תשעים אמות כמה שכתוב בקונטרס בנין הבית ונשאר אם כן חמש אמות מקום פנוי והוא הנקרא בענין מקום המונח ויתר הדברים יבוארו בקונטרס בנין הבית : ובאות בקיר אשר לבית · ראשי הקורות שתחת תקרות הצלעות היו באות ונכנסות בקיר אשר אל הבית ר"ל בכתלי ההיכל קדשי הקדשים : לצלעות סביב סביב · ר"ל כן היה לכל קורות תקרות הצלעות אשר היו מסביב להיות אחוזים אל הקיר באופן זה כי היה נפחת מעובי הקיר בכלות גובה צלע התחתונה ועל הבליטה שמתחת היו מונחים קורות תקרת התחתונה שהיא רצפת התיכונה ובכלות גובה התיכונה היה נפחת עוד מעובי הקיר ועל הבליטה שמתחת היו מונחים קורות תקרת התיכונה שהיא רצפת העליונה וכן בכלות גובה העליונה וכו' וכמו שעשה שלמה כמ"ש כי מגרעות נתן לבית וגו' (מ"א ו') ועי"ז היה להם חוזק רב ולא ימוטו : ולא יהיו אחוזים בקיר הבית ·

אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת׃ ז וְרָחֲבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה
לַצְּלָעוֹת כִּי מוּסַב־הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב ׀ סָבִיב
לַבַּיִת עַל־כֵּן רֹחַב־לַבַּיִת לְמָעְלָה וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה יַעֲלֶה

רש"י

הקורות בנקבים : (ז) ורחבה · והצלעות היו הולכין ומרחיבין למעלה כמו שפירשתי האמצעית רחבה מן התחתונה אמה וכן העליונה מן האמצעית אמה : ונסבה למעלה למעלה · ומוסבה מסיבה שקורין וי"ז בלע"ז של בנין אבנים הוא כמין עמוד ומעלות עולות בו והעולה בהם דומה לו כהולך ומקיף סביבות עמוד אבנים ובלשון אשכנז קרוי שווינד"ל שטיין והוא שאמר בבנין שלמה ובלולים יעלו אל התיכונה אף הוא מתורגם במסיבתא כמו ונסבה למעלה וכן מסיבה עולה למעלה עד גג התא העליון כמו שהוא מפרש והולך שהמסיבה עולה מן התחתון לאמצעי ומן האמצעי לעליון : כי מוסב הבית · לצלעות : למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רוחב לבית למעלה · על כן שאמרנו ורחבה למעלה למעלה רחב לבית תוך הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן : וכן התחתונה · תרגם יונתן וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא וכן יעלו על ידי מסיבה מן התחתונה

מצודת ציון

(ז) ונסבה · מלשון סבוב ויאמר על בנין המדרגות שהיתה בתמונת עמוד והעולה בה מסבב את העמוד בדרך הלוכו · או יאמר על בנין המסיבה והוא שם חדר מה שהיה מסבב כל הצלעות מצפון ומדרום: על העליונה· אל העליונה : לתיכונה · לאמצעית כמו והבריח התיכון (שמות כ"ו) ובאה הלמ"ד במקום בי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט') ור"ל כדרך

מצודת דוד

ר"ל יהיו אחוזים בקיר הבית כדרך האחיזה שרגילים הבונים לעשות בבנין כזה והוא שעושים חורים ונקבים בקיר ובהם מכניסים ראשי קורות התקרה שאין בזה חזוק רב כי בקל ימוטו : (ז) ורחבה · ר"ל בנין הצלעות היו הולכות ומתרחבות כי האמצעית נתרחבה מהתחתונה כשיעור מה שנפחת בעובי קיר הבית וכן העליונות מהאמצעית : ונסבה · בנין מעלות היה עד למעלה למעלה לבא אל הצלעות שהיו ממעל : כי מוסב · חוזר הוא על ראשית המקרא שאמר ורחבה ויפרש בזה לומר בעבור שהיה כותל הבית מסובב למעלה למעלה בגרעון עובי הקיר לבנית שמה קירות התקרה כמ"ש למעלה ולתוספת ביאור אמר סביב סביב לבית מכל שלש הרוחות ועל כן נתרחב צלעות הבית למעלה האמצעית מהתחתונית והעליונים מהאמצעית : וכן התחתונה· מוסב על ונסבה לומר וכן בהמסיבה היא עלה העולה מהתחתונה אל העליונה בדרך התיכונה ולא היה לה מסיבה אחרת כן ת"י · או ונסבה יאמר על המסיבה הנתבאר למטה בחשבון רחב שבעים אמה ור"ל

המסיבה

עַל־הָעֶלְיוֹנָה לַתִּיכוֹנָה׃ ח וְרָאִיתִי לַבַּיִת גֹּבַהּ סָבִיב ׀
סָבִיב מיסְּדוֹת מוסדות ק׳ הַצְּלָעוֹת מְלוֹ הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת
אַצִּילָה׃ ט רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֵּלָע אֶל־הַחוּץ חָמֵשׁ

רש״י כצ״ל

אל העליונה דרך התיכונה: (ח) וראיתי לבית גובה · לא פירש שיעורו אבל במסכת מדות שנינו על רום מאה אמה: מוסדות הצלעות מלו הקנה · יסוד הצלעות היה מלא הקנה: שש אמות אצילה · ת״י ריוח · יסוד מחילת הצלע בתוך הארץ היה רחב שש אמות אבל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש אמות כמו שמפורש בענין במקרא של אחריו: (ט) רוחב הקיר אשר לצלע אל החוץ · מחילת התא הסמוכה לחצר היא מחילה מערבית: חמש אמות · וכן שנינו במסכת מדות שאותו כותל הוא חמש: ואשר מונח · ומקום פנוי היה מונח במקלועות הצפון והדרום שאלל המזרח שאין התאים מקיפין את כל הבית ולאותו מקום פנוי היו פתחי התאים שבמקלועות מזרחיים כמו שאמור בענין ופתח הצלע למונח כי לא היו להם פתחים לתאים לא נגד החצר ולא נגד ההיכל אלא לאותן שבמקלוע מזרחית צפונית ומזרחית דרומית היה הפתח בכותל רחבו פתוח לאותו מקום המונח ובאותו פתח נכנסין לו וממנו לתא השני ומן השני אל השלישי וכן סביב שכן שנינו במסכת מדות שלשה פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ואף י״ת כן ואשר מונח ואתר שביק לשון אתר ואשר מונח כלומר וכן אותן [שלפנים] מן הצלעות נגד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין התאים ובין הבית ובאותו מקום היו פתחי התאים כמו שמפורש בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה ה׳ אמות כמו שהוא אומר ורחב מקום

מצודת דוד

המסיבה גבהה למעלה ללכת דרך בה למעלה לצלעות ר״ל לצלעות העומדות ממעל כי הגיע גבהם עד גובה הצלעות העליונות ועל זה אמר וכן התחתונה וגו׳ ר״ל וכן על העולה אל העליונה מן התחתו׳ בדרך התיכונה ר״ל מלבד הדרך שהיה אל העליונה מן המסיבה היה עוד דרך מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה לעלות שמה דרך מעלות (ובצלעות המערב לא היה אלא דרך עלייה כי שם לא היה מסיבה): (ח) וראיתי · ראיתי שהיה לבית גובה לעלות ממעל להצלעות כן היה מסביב בכל רוחותיה: מוסדות הצלעות · יסוד כתלי הצלעות הנבנה בתוך הקרקע היה מלא הקנה ונתוספת ביאור אמר שש אמות אצילה ר״ל אמות גדולות בנות ו׳ טפחים כי היה מדת הקנה כמ״ש למעלה: (ט) רחב · עובי כותל הצלע הפונה לחוץ היה גם

מצודת ציון

התיכונה: (ח) מוסדות · מלשון יסוד: מלו · בא הוי״ו במקום אל״ף ור״ל קנה שלם: אצילה · ר״ל גדולה והוא מענין ואל אצילי בני ישראל (שמות כ״ד): (ט) ואשר · ת״י ואתר והוא תרגומו של מקום:

אַמּ֑וֹת וַאֲשֶׁ֣ר מֻנָּ֔ח בֵּ֥ית צְלָע֖וֹת אֲשֶׁ֥ר לַבָּֽיִת׃ י וּבֵ֨ין
הַלְּשָׁכ֜וֹת רֹ֣חַב עֶשְׂרִ֧ים אַמָּ֛ה סָבִ֥יב לַבַּ֖יִת סָבִ֥יב ׀ סָבִֽיב׃
יא וּפֶ֨תַח הַצֵּלָ֜ע לַמֻּנָּ֗ח פֶּ֤תַח אֶחָד֙ דֶּ֣רֶךְ הַצָּפ֔וֹן וּפֶ֥תַח אֶחָ֖ד
לַדָּר֑וֹם וְרֹ֙חַב֙ מְק֣וֹם הַמֻּנָּ֔ח חָמֵ֥שׁ אַמּ֖וֹת סָבִ֥יב ׀ סָבִֽיב׃
יב וְהַבִּנְיָ֡ן אֲשֶׁר֩ אֶל־פְּנֵ֨י הַגִּזְרָ֜ה פְּאַ֣ת דֶּֽרֶךְ־הַיָּ֗ם רֹ֛חַב

רש"י

המונח חמש אמות שלא יהיו התאים סמוכים לבית כלל והאויר יהיה בינייהם והבית חמש אמות וכן ת"י ואתר שביק : בית צלעות אשר לבית · נגד אויר רוחב הצלעות בקרן הזוית · סביב סביב שכתוב במקום המונח אינו בד' פנות כמשמעו אלא כלומר מכאן ומכאן דרום וצפון זוית דרומית מזרחית וזוית צפונית מזרחית : (י) ובין הלשכות רוחב עשרים אמה · לשכות היו בחצר החיצונה *בצפונה של החצר הפנימית אצל קומתה והפסק כ' אמה רוחב בין מחיצות הלשכות למחיצות התאים שסביב היה ולא היה הבית כן בבנין בית שני אלא בבנין העתיד : (יא) ופתח הצלע למונח · ופתח התאים החיצונים פתוחים למקום המונח פנוי בקרן זוית כמו שפרשתי : (יב) והבנין אשר על

* בצפונה ובדרומה של החצר כצ"ל · נו"ה

מצודת ציון

מנח · מלשון הנחה ועזיבה : בית צלעות · כמו לבית צלעות ר"ל לבנין צלעות : (יב) והבנין · הוא שם כולל על הצלעות והמסיבות : אל פני · לפני : הגזרה · ת"י בצורתא ועל הבית יאמר שהוא גבוה למעלה

מצודת דוד

חמש אמות והיסוד מתחת הצלע להלן אמה אחת : ואשר מונח · היה מונח מקום פנוי לבנין הצלעות אשר היו אל הבית והם היו במקצוע דרומית מזרחית וצפונית מזרחית בין בית החליפות ובין הצלעות כמו שכתוב בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה : (י) ובין הלשכות · לשכות היו בנויות בחצר ע"כ מול המסיבות כמ"ש ויביאני אל הלשכה וגו' (לקמן מ"ב) ולכן אמר שהחלל שבין הלשכות ר"ל בין הלשכות הבנויות מול המסיבה ובין יסוד כותל המסיבה הנקראת גם כן בשם לשכה (כי שם לשכה הוא שם כולל לכל החדרים) והחלל הזה היה רחב עשרים אמה והיה מול בית החליפות וחמש אמות להלן מול עובי כותל חצר הפנימי וכמ"ש בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה : סביב וגו' · ר"ל בפאת הצפון והדרום : (יא) ופתח הצלע למונח · פתח הצלע שבמקצוע דרומית מזרחית וצפונית מזרחית היו פתוחים אל מקום הפנוי שהיה במקצועות ההם ושאר הצלעות היו פתוחות זו לזו : דרך הצפון · ר"ל אל הצלע העומדת במקצוע הצפון : ורחב · ממערב למזרח : סביב סביב · ר"ל בפאת הצפון ובפאת הדרום : (יב) והבנין · המסיבות והצלעות אשר עמדו לפני

שִׁבְעִים אַמָּה וְקִיר הַבִּנְיָן חָמֵשׁ־אַמּוֹת רֹחַב סָבִיב ׀

רש״י

פני הגזרה וגו׳ · רחב כל הבנין לרוח המערבית רחב הבית ועובי הכתלים הצפוניים והדרומיים עם התאים הצפוניים והדרומיים ועובי כתליהם לצפון ולדרום רחב ע׳ אמה וכן היה בבית שני וכן שנינו במסכת מדות בקיר מערבי מן הצפון לדרום שבעים אמה ומונה החשבון : הגזרה · פי׳ בצורתא · ואומר אני שהבית הגבוה קרוי כן והתאים הנמוכין אשר סביב אותם הוא קורא בנין ומנחם פתר גזרה לשון לשכה : פאת דרך הים · רוח מערבית : רוחב שבעים אמה · רוחב הבנין מצפון לדרום שבעים אמה · והא לך החשבון · התא הצפוני ארבע · וכותליו עשר · הרי ארבע עשר · וחמש מקום הפנוי בין התא לבית · הרי תשע עשר · רוחב יסוד הכתלים היה נבלע בחלל התא ובמקום הפנוי וכותל ההיכל שש · הרי כ״ה · וחללו רוחב כ׳ · הרי מ״ה · וכותל ההיכל דרומי שש · הרי נ״א · וי״ט של תאי הדרום · סך הכל שבעים : וקיר הבנין · כותלי התאים : וארכו תשעים אמה · אורך בנין התאים והמונח תשעים אמה הצפון והדרום חוץ מבית החליפות שאינו נמנה עמו לפי שהיה בולט אל החוץ לצפון ולדרום ולא היה שוה לשער הבנין שהבית היה רחב מלפניו ל׳ אמה יותר משל אחריו כמו ששנינו האולם עודף על ההיכל ט״ו אמה בצפון וט״ו אמה בדרום והוא היה נקרא בית חליפות ששם גונזין את הסכינין ואורך אותו בנין מן המזרח למערב עשר אמות נשארו תשעים אמה אורך ברוחב ע׳ שכל הבית היה אורך ק׳ מזה ומזה כמו שמפורש בענין ובמסכת מדות :

מצודת דוד

הבית מהעבר מזה ומהעבר מזה לצפון ולדרום : פאת דרך הים · ר״ל רוחב הבית עם המסיבות והצלעו׳ מזה ומזה היה בפאת המערב ע׳ אמה והא לך החשבון רוחב הבית כ׳ ושני הכתלים י״ב צלע מזה וצלע מזה כ״א ד׳ כתליהם י״ב במקום היסודות מסיבה מזה ומסיבה מזה כ״א ג׳ להלן מיסוד כותל הצלע כתליהם י״ב במקום היסודות הרי ע׳ אמה ויותר יבואר בקונטרס בנין הבית בסימן האחרון : וקיר הבנין · עובי כותלי הצלעות והמסיבות : סביב סביב · ר״ל מדה אחת לכל כותלי המסיבות והצלעות מסביב והם הכתלים הפונות אל החוץ ובין צלע לצלע : וארכו · אורך הבית מיסוד כותל צלע המערבי עד בית החליפות היה צ׳ אמה · והא לך החשבון כותל הצלע במקום היסוד ו׳ הצלע ד׳ כותל בית קדשי הקדשים ו׳ חלל בית קדש הקדשים עשרים המחיצה המפסקת בין ההיכל לבית קדש הקדשים ב׳ חלל ההיכל מ׳ כותל ההיכל שש ומשם עד כותל בית החליפות ו׳ הרי תשעים אמה ועיין

מצודת ציון

מהצלעות והמסיבות כי בצר הוא ענין גבהות וכמ״ש גדולות ובצורות בשמים (דברים א׳) כי בנין גבוה הוא מבצר ומשגב : פאת · עבר

סָבִיב וְאָרְכּוֹ תִּשְׁעִים אַמָּה׃ יג וּמָדַד אֶת־הַבַּיִת אֹרֶךְ
מֵאָה אַמָּה וְהַגִּזְרָה וְהַבִּנְיָה וְקִירוֹתֶיהָ אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה׃
יד וְרֹחַב פְּנֵי הַבַּיִת וְהַגִּזְרָה לַקָּדִים מֵאָה אַמָּה׃
טו וּמָדַד אֹרֶךְ־הַבִּנְיָן אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה אֲשֶׁר עַל־אַחֲרֶיהָ

רש"י

(יג) ומדד את הבית אורך מאה אמה · סך הכל עם משך בית החליפות וכן שנינו במסכת מדות ההיכל ק' על ק' ברום ק' מן המזרח למערב ק' כותל אולם חמש ורחבו י"א כותל ההיכל שש וארכו מ' ואמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי הקדשים וכותל שש והתא שש וכותל התא חמש ואף למעלה בענין כך מפורשת מדת כולן חוץ מאמה טרקסין שכתב בו בענין זה שתים אמות וכנגדן הוא ממעט את רוחב התא אמה שהתא שבמשנה רחבו שש וכותלו חמש וכאן רחבו ארבע וכותלו שש שנאמר (כאן) ומוסדות הצלעות מלא הקנה ולמעלה הוא מצר וכונס אמה שנאמר וקיר הצלע חמש אמות: והגזרה והבניה וקירותיה · סוף המקרא מפרש את ראשו לומר סך הכל מאה אמה: (יד) ורוחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה · הגזרה והתא שמאחריו היא הבניה כמו בנין ועובי הכתלים הכל ק' אמה הוא שפירשתי למעלה שהבית עודף לפניו רחב שלשים אמה שהאולם מרחיב מן ההיכל ומן הכתלים ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום ולא שחלל האולם רחב מחלל ההיכל אלא כי בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן: (טו) ומדד אורך הבנין

מצודת ציון

ורות: (יג) והבניה · הוא הצלע: וקירותיה · כתלים:

מצודת דוד

בקונטרס בנין הבית בסימן האחרון: (יג) ומדד · עתה מדד עד כלות בית החליפות והאולם והיה מאה אמה כי כותל המערבי מבית החליפות עם החלל היה ה' אמות וכותל המזרחי היתה ה' אמות כמדת כותל האולם הרי ק' ועיין בקונטרס בנין הבית: והגזרה וגו' · בזה יפרש ראש המקרא לומר הגזרה הוא הבית והאולם והבניה היא הצלע המערבי והכותל בין כולם היה אורך ק' אמה: (יד) ורחב פני הבית · ר"ל רוחב בתי החליפות שהם בפני הבית עם בנין הגזרה הוא אולם הבית העומד בין בתי החליפות שמזה ומזה בפאת הקדים היה ק' אמה כי בית החליפות נמשך חמש עשרה אמה לכאן מיסוד כתלי המסיבה מזה ומזה: (טו) ומדד ארך הבנין · עתה מדד אורך הצלעות שלפני הבית ברוח דרומי: אשר על אחריה · רצה לומר אשר חזר על עקבו ללכת לאחור כלפי מערב כי מתחלה מדד פאת המערב ואחר זה הלך ממערב למזרח למדוד פאת הצפון ואחר זה מדד פאת המזרח ועתה חזר ללכת לאחור כלפי המערב ומדד פאת הדרום:

ואתיקיהא

וְאַתּוּקֶיהָא ואתיקיהא קרי מִפּוֹ וּמִפּוֹ מֵאָה אַמָּה וְהַהֵיכָל
הַפְּנִימִי וְאֻלַמֵּי הֶחָצֵר׃ טז הַסִּפִּים וְהַחַלּוֹנִים הָאֲטֻמוֹת
וְהָאַתִּיקִים סָבִיב לִשְׁלָשְׁתָּם נֶגֶד הַסַּף שְׂחִיף עֵץ סָבִיב י

רש"י

אל פני הגזרה אשר על אחריה · עכשיו חוזר ומודד אורך הבית לדרום כמו שמדדו לצפון · מנאתי · והיינו על אחריה כלומר אחורנית שחזר ומדד על עקבו כלפי מערב : ואתיקיהא · ת"י זויות כלומר עם משך בית החליפות שבזויות הבית : וההיכל הפנימי ואולמי החצר · סופו של מקרא זה אינו מוסב כלפי ראשו אלא מחובר למקרא שלאחריו וכן פירושו וההיכל וכן הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה ואולמות סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומות והאתיקים סביב לשלשתן בין לגזרה הוא ההיכל בין לאולמות בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הספים מזוזות לפתחיהן ולשלשתן היו חלונות אטומות ולשלשתן היו אתיקים ולא ידעתי מה הם ואומר אני שהם כמין עמודים מרובעים בולטין בחומה לחיזוק וקורין להם פילי"ש בלע"ז : (טז) נגד הסף שחיף עץ · ת"י נסר של ארז נגד הסף נגד מזוזת הפתח (בתוך חלל עובי הפתח חפה בעץ · סא"א) מנאתי : סביב סביב · כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל הפתח :

מצודת דוד

ואתיקיהא מפו ומפו · רצה לומר מדד את הצלעות עם רוחב בית החליפות העומד בזוית מזה ומזה ובין שניהם רצה לומר הצלעות ובית החליפות היו מאה אמה : וההיכל וגו' · מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר בנין ההיכל וכן בנין הפנימי הוא בית קה"ק וכן אולמי החצר הפנימי כמ"ש ואולמות סביב סביב (לעיל מ') לכל אלה היו הספים וגו' : (טז) סביב לשלשתם · לכל שלשת הבנינים הנזכרים במקרא שלפניו היו מזוזות וחלונות אטומות ואתיקים רצה לומר לכולם היה דמות וצורה אחת (ואתיקי ההיכל ובית קדשי הקדשים היו בחללי הצלעות והחלונות היו בגובה ממעל להצלעות) : נגד הסף · על המזוזה היה מחופה לוח עץ ארז למען יהיה נוח לנפותו זהב כי על האבן קשה לנפות זהב : סביב סביב · בכל סביבות

מצודת ציון

(טו) ואתיקיהא · תרגום יונתן וזויתהא ועל בית החליפות יאמר שעמדו בזויות הבית מזה ומזה נשען לבנין האולם : (טז) הספים · מזוזות הפתחים : האטומות · הסתומות במחילה כהירה וזכה : והאתיקים · הם כעין עמודים מרובעים בולטים מחוץ לכותל רחבים מלמטה והולכים וכלים כלפי מעלה ועשויות לחיזוק וכן אתיק אל פני אתיק (לקמן מ"ב) : שחיף · ענין לוח וכן ת"י נסרין דארזא :

סָבִיב וְהָאָרֶץ עַד־הַחַלֹּנוֹת וְהַחַלֹּנוֹת מְכֻסּוֹת׃ יז עַל־
מֵעַל הַפֶּתַח וְעַד־הַבַּיִת הַפְּנִימִי וְלַחוּץ וְאֶל־כָּל־הַקִּיר
סָבִיב ׀ סָבִיב בַּפְּנִימִי וּבַחִיצוֹן מִדּוֹת׃ יח וְעָשׂוּי כְּרוּבִים
וְתִמֹרִים וְתִמֹרָה בֵּין־כְּרוּב לִכְרוּב וּשְׁנַיִם פָּנִים לַכְּרוּב׃
יט וּפְנֵי אָדָם אֶל־הַתִּמֹרָה מִפּוֹ וּפְנֵי־כְפִיר אֶל־הַתִּמֹרָה

רש״י

והארץ עד החלונות · מקרקעית החומה עשוי כותל נסרי ארז כנגדו ועולה למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסות בו · מצאתי (שאף החלונות היו אטומות מבפנים כענין שנאמר (כאן) וחלונות אטומות אל הבית · סא״א) וכל זה מבפנים לפי שהיו טחין עליו צפוי זהב שכל הבית טוח בזהב ואין יכולין לטוח זהב על גבי אבנים: (יז) על מעל הפתח · בגובה: ועד הבית הפנימי · כל הבית קדשי הקדשים עד כולו: ולחוץ · לצד ההיכל: סביב סביב · בכל כותליו: בפנימי ובחיצון · בבית קדשי הקדשים ובהיכל: מדות · מחופה נסרים גדולות עשויות במדה: (יח) ועשוי כרובים ותמורים · ואותו הארז מצוייר כרובים ודקלים: ושנים פנים לכרוב · אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן וכשהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היה פני הכפיר לה מכאן ופני אדם מכאן כמו שאמור בענין: (יט) עשוי אל כל הבית · לבית

מצודת ציון

(יח) כרובים · פרצוף תינוק כי תרגום של תינוק הוא רביא: ותמורים ·

מצודת דוד

סביבות המזוזה: והארץ · וכן מקרקע הבית עד החלונות וגם ממעל להחלונות היו מכוסות בלוחי ארז:

(יז) על מעל הפתח · רצה לומר על הכותל אשר מעל הפתח ועד הבית הפנימי הוא בית קה״ק ולחוץ הוא ההיכל הסמוך לו ובכל הקיר בין בפנימי הוא בית קה״ק בין בחיצון הוא ההיכל הכל היה מחופה בלוחות עץ עשויות במדה אחת זה כזה וכפל הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי לוחות ארז כי כל הבית היה מצופה זהב והיה צורך אל הלוחות:
(יח) ועשוי כרובים · על הלוחות ההם היה חקוק צורת כרובים ותמרים וצפוי הזהב היה בולט במקום בליטות הצורות ושוקע במקום שקיעתן והיה אם כן נראה הצורות על צפוי הזהב: ותמרה בין כרוב לכרוב · היה חקוק כרוב מזה וכרוב מזה וביניהם תמורה: ושנים פנים לכרוב · לכל כרוב היה שני פנים האחד פני אדם והשני פני כפיר והוא ארי בחור (ועל כי תמונת גופם היה כשל אדם קראם כרובים עם כי היה להם גם פני כפיר): (יט) ופני אדם · הכרוב מזה היה פונה פני אדם אל התמורה והכרוב מזה היה פונה פני הכפיר אל התמורה מזה

ופני

מִפּוֹ עָשׂוּי אֶל־כָּל־הַבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב׃ כ מֵהָאָרֶץ עַד־
מֵעַל הַפֶּתַח הַכְּרוּבִים וְהַתִּמֹרִים עֲשׂוּיִם וְקִיר הַהֵיכָל׃
כא הַהֵיכָל מְזוּזַת רְבֻעָה וּפְנֵי הַקֹּדֶשׁ הַמַּרְאֶה כַּמַּרְאֶה׃
כב הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שָׁלוֹשׁ אַמּוֹת גָּבֹהַּ וְאָרְכּוֹ שְׁתַּיִם אַמּוֹת
וּמִקְצֹעוֹתָיו לוֹ וְאָרְכּוֹ וְקִירוֹתָיו עֵץ וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן

רש"י נקוד עליו

קדשי הקדשים: (כ) וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל: (כא) מזוזת רבועה · אני שמעתי בבנין שלמה מזוזת רבועה שהיו לה מזוזות משני צדדין ומפתן מתחת ומשקוף ממעל ואני אומר שהמזוזות היו מרובעות: המראה כמראה · ת"י חזויה כחיזו יקריה · כמראה כסא כבוד שראיתי במרכבה על נהר כבר אור נוגה ראיתי בבית קדשי הקדשים: (כב) המזבח עץ · ת"י לקבל מדבחא פתורא ר"ל השלחן קורא מזבח שמכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי: ומקצעותיו · (רגליו גגו וארכו כתוב במקרא גגו

מצודת דוד

ופני האדם היה פונה אל התמורה והכרוב מזה וכן היה סובב והולך: עשוי · בתמונה הזאת היה עשוי בכל הבית מסביב: (כ) מהארץ · מקרקע הבית עד הכותל אשר מעל הפתח היה עשוי צורות הכרובים והתמורים: וקיר ההיכל · כן היה בכל קיר ההיכל וכפי הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי ציורים: (כא) ההיכל מזוזת רבועה · מזוזת ההיכל לא היתה עגולה כ"א בתמונת רבוע והעובי היה שש אמות ולא היה כן הרוחב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לא היה כ"א חמשה אמות כמ"ש למעלה: ופני הקדש · ר"ל פתח קה"ק ראה המראה שלה כמראה אשר ראה בפתח ההיכל וזה תמונת המזוזות שלא היו עגולים כ"א בתמונת רבוע או ר"ל בפנים בחלל ההיכל הנקרא קדש המראה היא המנורה המחלקת אורה לכל הבית היתה כמראה ר"ל כמנורת המאור של כל אדם שעומדת סמוכה אל השלחן כי כן עמדה המנורה הזאת סמוכה אל השלחן ועיין בקונט' בנין הבית: (כב) המזבח · ר"ל השלחן העומד מול המזבח כן ת"י ור"ל השלחן היה עשוי מלוחות עץ ועליו היה צפוי הזהב: ומקצעותיו לו · רצה לומר הרגלים שבארבע המקצועות היו נמשכין ממנו ולא שנעשו בפ"ע ונתחברו אל השלחן או ר"ל הרגלים שבארבע המקצועות אשר לו וגם ארכו זה גגו שהוא שטחית השלחן וגם קירותיו הם הכתלים הקבועים מרגל לרגל מתחת גג השלחן הכל היה מעץ ועל העץ היה צפוי זהב: וידבר אלי · ר"ל המלאך הדובר בי: זה השולחן אשר לפני ה' · ר"ל מה שראית עומד

מצודת ציון

צורת אילן תמר: (כא) רבועה · מרובעת ור"ל לא עגולה אבל לא היתה שוה הצלעות: (כב) ומקצעותיו · ענין זוית כמו למקוצעות המזבח

אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃ כג וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ׃
כד וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת
שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶרֶת׃ כה וַעֲשׂוּיָה

רש"י

ושוא רגליו · וארכו שכתוב במקרא הוא גגו · כל"ל נו"ה) גוף השלחן : וקירותיו · מסגרותיו : (כג) ושתים דלתות · לכל פתח סוגרים זה לעומת זה אחד במזוזת לפונית ואחד במזוזת דרומית : (כד) ושתים דלתות לדלתות · לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו ששנינו במסכת מדות ד' דלתות היו לו ב' מבפנים וב' מבחוץ החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהיה שש אמה והדלת רחבו חמש כשיפתח חצי רוחב הפתח וכנוס אמה לפנים מן המזוזה נמלא עובי הכותל ה' אמות מגולה וכשהדלת החיצון נפתח לפנים היה מכסה אותה והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איסטרמיטא היו נקפלות לאחוריהן אלו ב' אמות ומחצה ואלו ב' אמות ומחצה וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וגו' וזהו פירושו בין פנימיות בין חיצונות עומדות בתוך עובי הכותל ואלו ואלו כנוסות חצי אמה לפנים מן המזוזה הפנימיות נפתחות לצד החיצוניות והיצוניות לצד הפנימיות וכיצד ב' דלתות של חמש חמש אמות נפתחות זו כנגד זו בתוך ה' אמות רחב של עובי הכותל של תוליות היו וכנגד חציין היו נקפלות לאחוריהן כשפותחין אותן כמין פנקסאות של עץ שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו אחורי זו נמלא כשנקפלות עמדו על שתי אמות ומחצה וכשנפתחות זו לעומת זו מכסות

מצודת ציון

(שמות כ"ו) : (כד) מוסבות ·

מצודת דוד

לפני בית ה' הוא קדש הקדשים הנה זהו השלחן : (כג) ושתים דלתות · במשך עובי המזוזות היו קבועות שתי דלתות האחת מסובה כלפי פנים והאחת כלפי החוץ : ולקדש · זה קה"ק : (כד) שתים דלתות לדלתות · ר"ל כל דלת היתה חלוקה לשתים והיו קבועות זו לעומת זו חלק אחת במזוזת לפונית ואחת לעומתה במזוזת דרומית וכשהן נסגרות היו סותמות כל חלל הפתח : שתים מוסבות דלתות · ר"ל אלו השתים היו הדלתות מוסבות השני את השני והוסיף לפרש ולומר שתים לדלת אחת וגו'. ר"ל כל חלק מכל דלת היתה חלוקה עוד לשתים ע"י תוליות והיתה נקפלת לאחוריה וסובב חציה את חציה והיה א"כ בכל חלק רביעית הדלת וכשהן נפשטות ונסגרות היו סותמות כל חלל הפתח ועיין בקונטרס בנין

הבית

אֲלֵיהֶן אֶל־דַּלְתוֹת הַהֵיכָל כְּרוּבִים וְתִמֹרִים כַּאֲשֶׁר עֲשׂוּיִם
לַקִּירוֹת וְעָב עֵץ אֶל־פְּנֵי הָאוּלָם מֵהַחוּץ׃ כו וְחַלּוֹנִים
אֲטֻמוֹת וְתִמֹרִים מִפּוֹ וּמִפּוֹ אֶל־כִּתְפוֹת הָאוּלָם וְצַלְעוֹת
הַבַּיִת וְהָעֻבִּים׃ מב א וַיּוֹצִאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה

רש"י

חמש אמות של עובי הכותל: (כה) ועב עץ אל פני האולם · (ועב טרי"ף בלע"ז לשון קורות בתינו · הא"א) כלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט כן שנינו במסכת מדות וזהו ועב יוצא מכותל הבית ובא אל פני האולם מבחוץ: (כו) אל כתפות האולם · לשתי עברי הפתח: וצלעות הבית והעובים · והראני צלעות ואת העובים ואמרו רז"ל צלעות הבית אלו המלטסים והעובים אלו המרישות ומה הן מרישות קורות ומה הן מלטסים ארזים שנותנין בראש הכתלים להניח עליהם ראשי הקורות: (א) ויוציאני · מן החצר הפנימי: אל החצר החיצונה · בשער הצפון שהזכיר למעלה ושער לחצר הפנימי נגד השער לצפון והוא היה נתון באמצע אורך עזרת ישראל שהוא מאה אמה: ויבאני אל הלשכה אשר נגד וגו' · (אל אחת מהלשכות הראשונות א"נ הא"א) אל מקום הלשכות קנברי"ן בלע"ז הם הלשכות העומדות בצפון הבית המובדלות עשרים אמה מן התאים כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה סביב לבית ואין אדם יכול ליכנס לאותן לשכות ולא לאויר רחב העשרים שביניהם ובין התאים אלא דרך החצר הפנימית (החיצונה כצ"ל) כמו שמפורש למטה בענין

מצודת דוד

הבית: (כה) אליהן · כמו עליהן וחוזר ומפרש על דלתות ההיכל וכן על דלתות קה"ק היה חקוק צורת כרובים ותמורים כמו שהיה חקוק על הקירות: ועב עץ · קורה עבה ביותר מעץ היה קבוע בבנין כותל ההיכל ונמשך אל פני כותל האולם מהחוץ כלפי החצר הפנימי וזה היה לחזוק הבנין שלא יבעט ולא ימוט לפי רוב הגובה: (כו) וחלונים אטומות · באולם היו חלונות סתומות במחילה בהירה וזכה: ותמרים · כותרות בצורות אילני תמר היו בכתפות האולם מזה ומזה על המזוזות ממעל כדרך שהיה בכל המזוזות: ולצלעות הבית · רצה לומר גם הראני צלעות הבית הם הקירות המושכבות על הכתלים והעובים הם קורות התקרה שהמה עבים קצת: מב (א) ויוציאני · הוציאו מן ההיכל אל החצר החיצונה

דרך

מצודת ציון

מלשון סבוב: (כה) ועב עץ · כמו ועץ עב: (כו) כתפות · עבר וצד: וצלעות · הם הקורות השוכבות על ראשי הכתלים ועליהם מניחים ראשי קורות התקרה והוא מלשון צלע וצד כי המה בצדדי הבית: והעובים · הם קורות התקרה שהמה

הַדֶּרֶךְ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וַיְבִאֵנִי אֶל־הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר נֶגֶד הַגִּזְרָה
וַאֲשֶׁר־נֶגֶד הַבִּנְיָן אֶל־הַצָּפוֹן׃ ב אֶל־פְּנֵי אֹרֶךְ אַמּוֹת
הַמֵּאָה פֶּתַח הַצָּפוֹן וְהָרֹחַב חֲמִשִּׁים אַמּוֹת׃ ג נֶגֶד
הָעֶשְׂרִים אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְנֶגֶד רִצְפָה אֲשֶׁר לֶחָצֵר

רש"י

שהרי אמר שהחצר הפנימי מאה על מאה מרובע לפני הבית למזרח ואמר על רוחב הבית לקדים מאה אמה נמצא רוחב הבית סותם את רוחב החצר החיצונה (הפנימית כצ"ל · יעב"ץ) ואינו יכול ליכנס לפנים מצדי הלשכות לא לצפון ולא לדרום לכך הוצרך לבא לאותן הלשכות דרך החצר החיצונה הצפונית : אשר נגד הגזרה · אותן הלשכות היו כנגד כל מאה אמה של אורך הבית מן המזרח למערב כמו שאמור בענין בלשכות הללו והנה על פני ההיכל מאה אמה : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון · אל פתח הלשכה שהיא פונה לצפון לחצר החיצונה ורואה כנגדו חמשים אמה רחב עד הכותל צפוני של חצר החיצונה ואורך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הצפון לדרום כ' אמה כמו שאמור למטה בענין וחלל החצר החיצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה וימד משער אל שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל אויר אורך מאה אמה ורוחב חמשים : (ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי · כל זה סימן מקום הלשכות אצל העשרים רוחב אויר אשר לחצר הפנימי סביב לבית כמו שאמור למעלה ובנין הלשכות רוחב עשרים אמה : ונגד רצפה אשר לחצר

מצודת ציון

עבים קצת : מב (א) הגזרה · זה ההיכל ובית קה"ק : הבנין · הם הלשכות והמסיבה : (ג) רצפה · ענין רצפת אבנים למדרך הרגל :

מצודת דוד

דרך חצר הפנימי : הדרך דרך הצפון · ר"ל הדרך שהוליך אותי היה דרך פאת צפון : אל הלשכה · ר"ל אל קבוצת הלשכות אשר עמדו מול הגזרה ומול הבנין אל אותן הלשכות שעמדו בפאת צפון רחוקים עשרים אמה מיסוד כותל המסיבה כמ"ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מ"א) : (ב) אל פני וגו' והרחב וגו' · ר"ל הביאו אל פתח הצפוני הפונה מול כותל חצר החיצונה אשר לפניה אויר חלל אורך מאה אמה ברוחב חמשים אמה כי רוחב הלשכות היה כ' אמה ואורכן מאה אמה כמ"ש בענין והיו אם כן מרוחקים מכותל חצר החיצונה חמשים אמה הרי א"כ אויר החלל שלפניהם מאה אורך וחמשים רוחב ועיין בקונטרס בנין הבית והצורה : (ג) נגד העשרים וגו' · נותן סימן על מקום הלשכות ההם ואומר העבר מזה היה מול חלל אויר עשרים מהחצר שלפני יסוד כותל המסיבה וזהו מ"ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מ"א) : הפנימי · ר"ל עבר הפנימי מהלשכות היה פונה מול חלל האויר הזה : ונגד רצפה וגו' · ר"ל והעבר הזה היה מול הרצפה מהמג

הַחִיצוֹנָה אַתִּיק אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק בַּשְּׁלִשִׁים׃ ד וְלִפְנֵי הַלְּשָׁכוֹת
מַהֲלַךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת רֹחַב אֶל־הַפְּנִימִית דֶּרֶךְ אַמָּה אֶחָת

ר ש"י

החיצונה · שאמרנו למעלה שעלייה היתה החצר (סביב) מוקפת סביב לה: ואתיק אל פני אתיק · לא ידעתי מהו: (תו') אתיק אל פני אתיק · אתיק הוא עמוד כמו שפי' רש"י נמי (לעיל טז) והאתיקים סביב לשלשתם שהם עמודים והלשכות העליונות היינו הני לשכות עצמם שמדבר מהם וקורא אותם עליונות לפי שהם בגובהו של הר כמו שפירש"י גבי ומתחת הלשכות האלה והכי פי' על הסדר והלשכות העליונות שהם בגובהו של הר ב' מהם היו קצרות כלומר אינם רווחות לפי שהאתיקים היו ממעטים בהם · שכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בניינם לעשות עמודים עד ב' שלישי החומה ומשם ואילך כלים ומשפיעין ולכך השלישית אינה קצרה · והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לפי שאין צריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם עמודים כעמודי החצרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודים שאר עמודים מיושבים אצל החומה לחיזוק אבל הני בעובי החומה בולטין לחוץ ולפנים לכך אוכלים מן הבנין · על כן נאצל · כתרגומו דחיקן לפי שהם בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים מחזקים הלשכות · מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ · נגד הארץ · כך מצאתי בשם אחד גדול (סא"א): בשלישים · ת"י מתלתין משמע שהיו אותן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו כי יוכלו אתיקים מה הם אותם אתיקים והיאך אוכלות מן העליונות ואינם אוכלות מן התחתונות ומן התיכונות וטעם שהוא נותן לדבר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין בו · ואני לא היה לי לא רב ולא עוזר בכל הבנין הזה אלא כמו שהראוני מן השמים: (ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך

מצודת דוד

כמ"ש ורצפה עשוי לחצר סביב (לעיל מ'): החיצונה · ר"ל עבר רחב החיצונה מהלשכות היה פונה מול הרצפה הזה: אתיק אל פני אתיק · ר"ל עמודי הלשכות ההם היו זה לעומת זה עמוד בפנים מול עמוד מבחוץ: בשלישים · רצה לומר כן היה בעבור שהלשכות ההם היו שלשה עליות זו על גב זו והיה הבנין גבוה ולכן היו עמודים כפולים זה מול זה לחזוק הבנין: (ד) ולפני הלשכות וגו' · ר"ל הנכנס לאויר תא[י] השערים שלפני הלשכות היה לו מהלך עשר אמות רחב בין החליפות לבא

מצודת ציון

אתיק · עמוד מרובע בולט מהכותל מלמטה והולך וכלה מלמעלה והוא עשוי לחזוק וכן והאתיקים (לעיל מ"א): בשלישים · מלשון שלשה: (ד) מהלך · ר"ל דרך ושביל:

וּפִתְחֵיהֶם לַצָּפוֹן׃ ה וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנֹת קְצֻרוֹת כִּי־

רש"י

אמה אחת · נראה בעיני לפי שחלל החיצונה רחב ק' מצפון לדרום ומבין הלשכות רחב כ' ולפניהן אויר כ' נגד צפון הרי כאן כל רחב החצר נמצא כל רחב החצר סתום שאין אויר בין הלשכות לבית זוית בית החליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לאויר הכ' שבין הלשכות והתאים כי אויר כ' אמה המפסיק בין התאים והלשכות הוא ע"ו אמות שאחורי בית החליפות. ונוסף עליהם ה"א ואם תאמר נמצא אויר ה"א בין זויות החליפות לזויות הלשכות הרי עובי כותל המפסיק בין חצר הפנימי ובין חצר החיצונה הבא מן המזרח למערב סותמו שהרי עוביו ו' אמות וראשו כלה לאותו זוית לסוף ק' אורך של חצר הפנימית אל זוית בית החליפות לפיכך אין מבוא לאותו אויר כ' לא בפנימית ולא בחיצונה אא"כ היה משפע וכונס כשהיה מכלה סוף חומה שבין שתי החצרות (*שופע בתוך חצר החיצונה בפנימית) בעובי החומה אמה כדי כניסת אדם ונכנס לתוך אויר ה"א שבין כותל החליפות לכותל הלשכה והולך באותו אויר נגד מערב י' אמות ושם כלה משך בית החליפות ונכנס לתוך אויר רחב כ' וזהו שאמר מהלך י' אמות רחב לבא אל הפנימית ודרך אמה א' שהרי נכנס בו דרך פתח אמה אחת שיפע וכינס בסוף החומה ולמה קורהו מהלך רחב והלא היה לו לומר מהלך י' אמות אורך לפי שלענין בנין החליפות הוא רוחב לפי שבנין החליפות מן הצפון לדרום ע"ו אמה ומן המזרח למערב אינו אלא י' אמות: ופתחיהם לצפון · פתחי הלשכות ללן

* ה"ס עומד בחצר החיצונה ושופע בחומה הפנימית

מצודת ציון

(ה) קצורות · מלשון קצר

מצודת דוד

ור"ל אל עבר הפנימית מהלשכות והלך שם דרך פרצה מאמה אחת רחב וזהו לפי שלא היה דרך לבוא בחלל עשרים האמה שבעבר הפנימי מהלשכות לא מחצר הפנימי כי לא היה שם מקום להיות פתח כי כותל מזרחי של בית החליפות נמשך עד המקצוע ושם היו חלונות להטמין הסכינים כמ"ש בקונ' בנין הבית ולא היה מקום על פתח ולא מחצר החיצונה כי בית החליפות ועובי כותל חצר הפנימי סתמו כל רוחב חלל עשרים האמה ועוד נכנס אמה אחת בכותל הלשכות כמ"ש בקונט' בנין הבית ובפאת המערב היה סותם מקום המיוחד לבשל ק"ק ולהיות דרך כניסה היה פרצה ברחב אמה סוף כותל חצר הפנימי שאצל כותל הלשכות ואורך הפרצה הבית היתה מול האמה שנכנסה הכותל הבית בכותל הלשכות ועוד אמה להלן ומשם היה פרצה רוחב אמה באורך חמש אמות כלפי המערב עד כלות הכותל ההוא המכסה עובי הכותל בית החליפות וכאשר נראה בצורה ועיין בקונ' בנין הבית וז"ש לפני הלשכות ר"ל הנכנס לאויר החלל שלפני הלשכות היה לו מהלך עשר אמות רחב לבוא אל עבר הפנימית מהלשכות חמשה בתוך הפרצה מול כותל מזרחי של בית החליפות וחמשה מול חלל בית החליפות וכותל המערבי והולך אם כן שם ברחב דרך אמה של הפרצה: ופתחיהם .

יוּכְלוּ אַתִּיקִים מֵהֵנָּה מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת בִּנְיָן׃
ו כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה וְאֵין לָהֶן עַמּוּדִים כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת
עַל־כֵּן נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת מֵהָאָרֶץ׃ ז וְגָדֵר
אֲשֶׁר־לַחוּץ לְעֻמַּת הַלְּשָׁכוֹת דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִצוֹנָה אֶל־
פְּנֵי הַלְּשָׁכוֹת אָרְכּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ ח כִּי־אֹרֶךְ הַלְּשָׁכוֹת

רש"י

לצפון· מצאתי· וזהו פי' של פתח הצפון הכתובה למעלה שם קיצר הדבור וכאן פירשו (זה שייך לרש"י מ"ב פסוק ב' בגמר הדבור למעלה וזהו פירוש שמעיה וכתב מדעתו · תוספת) : (ה) והלשכות העליונות וגו' · (ו) משולשות הנה וגו' · לא הבנתי בהם כלל : כי יוכלו אתיקים · כמו יאכלו · אוכלים וממעטים באויר הלשכות : (ז) וגדר אשר לחוץ וגו' · המפסיק בין הלשכות והחצר החיצונה של צד מזרח : ארכו חמשים אמה · מן הצפון לדרום : (ח) כי אורך הלשכות · מן הצפון לדרום חמשים אמה : והנה

מצודת דוד

פתחי הלשכות ההם היו בעבר הצפוני מול רצפת חצר החיצונה : (ה) והלשכות העליונות · הלשכות האלה שעמדו במעלה הסדר כלפי המערב היו קצרות ודחוקות מבפנים כי האתיקים שהיו מבפנים כמ"ש למעלה הם מעטו מהן את החלל וחזר ופירש מן התחתונות ומן התיכונות מעטו בנין האתיקים את החלל אבל מן העליונות לא מעטו את החלל כי לא עלו שמה כי כבר נתחזק הבנין במה שהיו האתיקים בתחתונות ובתיכונות : (ו) משולשות הנה · בא ליתן טעם למה היו אתיקים בפנים למעט החלל ואמר לפי שבנין הלשכות היו משולשות שלש עליות זו ע"ג זו ולכן צריך לחזק הבנין : ואין להם וגו' · ר"ל אין תועלת להן בעמודים כלפי החוץ נגד כדרך עמודי החצרות כי לא יתחזקו באלה : על כן וגו' · ר"ל הואיל והיה הצורך לעשות עמודים גם בפנים לכן נלקח ונפרש מחלל לשכות התחתונות ומהתיכונות מהארץ רצה לומר כלפי רצפת התיכונות מעטו האתיקים את החלל אבל לא כלפי התקרה כי האתיקים היו הולכים וכלים כלפי מעלה ולא הגיעו עד התקרה כי כבר נתחזק הבנין ועיין במדרש : (ז) וגדר וגו' · ר"ל כותל הנראה מחוץ שלפני הלשכות ולתוספת ביאור אמר דרך חצר חיצונה ר"ל הפונה לחצר חיצונה אל פני הלשכות למזרח : ארכו · אורך הכותל ההוא הנראה מחוץ היה חמשים אמה כי

מצודת ציון

קצרות ודחוקות : יוכלו · כמו יאכלו והוא ענין המעטה באויר החלל ובדרז"ל כמה לוחות אוכלות בארון (בבא בתרא י"ד) : ומהתיכונות · מהאמצעיות : (ו) נאצל · ענין הפרשה כמו אצלת לי ברכה (בראשית כ"ז) : (ז) וגדר · כותל :

אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה חֲמִשִּׁים אַמָּה וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה׃ ט וּמִתַּחַת לְשָּׁכוֹת ומתחת הלשכות ק׳ הָאֵלֶּה הַמֵּבוֹא המביא קרי מֵהַקָּדִים בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה׃ י בְּרֹחַב ׀ גֶּדֶר הֶחָצֵר דֶּרֶךְ הַקָּדִים אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה וְאֶל־

רש״י

על פני ההיכל · מן המזרח למערב כנגד האולם וההיכל ובית הכפרת והתאים מאה אמה : (ט) ומתחת הלשכות האלה · איני יודע אם בא ללמד שהיו להם מחילות מתחתיהם או בא ללמד שהיו לשכות במזרח החצר ולפי שההר הולך ומשפע לצד המזרח קורא לו ומתחת הלשכות האלה שאלו בגובהו ואלו בשפולו וכן הוא אומר ובשפולו של חצר אל המבוא אשר מהקדים כבואו להנה מהחצר החיצונה : (י) ברחב גדר החצר וגו׳ · הבא מן הקדים

מצודת ציון

(ט) המביא · מלשון ביאה :

מצודת דוד

אמה אחת היתה נכסת מעין הרואה ע״י כותל חצר הפנימי כאשר נראה בצורה והיא האמה שהפרשה אצלה כי באמת היה אורך הכותל נ״א אמה כי מכותל חצר הפנימי עד כותל חצר החיצונה היה מאה אמה והחלל ממנה עד הלשכות היה חמשים אמה א״כ נשארו חמשים על הלשכות ועוד אמה אחת שהיו נכנסות בעובי כותל חצר הפנימי אבל היתה נכסת מעין הרואה אבל בפאת המערב היה נראה באמת נ״א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית : (ח) כי ארך וגו׳ · בזה יתן טעם למה לא היה נראה כל אורך הכותל ואמר כי בנין הלשכות הנראה לחצר חיצונה היה חמשים אמה כי כותל חצר הפנימי כסה אמה אחת מעין הרואה (ולפי שאמר מלת אורך על הכותל לכן אמר כן גם על בנין הלשכות עם כי היה צודק עליו לשון רוחב) : והנה על פני ההיכל · ר״ל והנה הם עמדו לפני ההיכל באורך מאה אמה כמדת ההיכל כי מלת היכל כולל ההיכל והאולם ובית קה״ק והצלע מאחוריו וכותל הצלע : (ט) ומתחת הלשכות האלה · ר״ל בשפולי ההר כלפי המזרח אל הלשכות האלה שעמדו שם שם היה דרך ביאה להן היה מעבר המזרח כשבא להן מחצר החיצונה כי כמו שעמדו לשכות במעלה ההר מול המסיבות מזה ומזה כן עמדו לשכות בשפולי ההר מזה ומזה והיו כמדות לשכות העליונות ועמדו נ׳ אמה מרוחקים מכותלי חצר החיצונה ורוחב הלשכות היו נבלעות אמה אחת בעובי כותל חצר הפנימי במשך י״א אמה ובאורך היו נבלעות חצי אמה בעובי כותל תא המזרחי שבעבר השער מזה ומזה ומהם עד כותל המזרחי מחצר החיצונה היה י״א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית ובצורה וז״ש המביא מהקדים וגו׳ ר״ל כשבא אליהן מהחצר החיצונה היה דרך ביאה מן המזרח באותן י״א אמה . (י) ברחב גדר החצר · ר״ל בהולך ברחב גדר החצר בפאת המזרח

פְּנֵי הַבִּנְיָן לְשָׁכוֹת׃ יא וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם כְּמַרְאֵה הַלְּשָׁכוֹת
אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן כְּאָרְכָּן כֵּן רָחְבָּן וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן
וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן וּכְפִתְחֵיהֶן׃ יב וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר
דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם פֶּתַח בְּרֹאשׁ דָּרֶךְ דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת הֲגִינָה

רש"י

של חצר החיצונה וסובב אל הצפון דרך מקצוע צפונית מזרחית של חומות הפנימיות מבחוץ לבא לאותן הלשכות שבצפון מוצא על פני גדר החצר כותל מזרח של חצר הפנימית שהוא מערבית לחיצונית כנגד הגזרה והבנין שהפנימית לשכות סמוכות לאותו הכותל ועומדים בחיצונה · מצאתי : (יא) ודרך לפניהם · לפני לשכות הללו יש דרך רחב אויר בחצר (החיצונה) כ׳ אמה כמראה דרך הלשכות אשר בצד הצפון הכתובות למעלה : כארכן · של לשכת הצפון ארכן של אלו וכן רחבן וכל מוצאיהן כמוצא לשכות הצפון וכמשפטיהן וכפתחיהן של לשכות הצפון : (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום · פתחי לשכות הקדים שאף בדרום היו לשכות מובדלות מן התאים הדרומיים עשרים אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רוחב כ׳ אמה סביב לבית סביב סביב : פתח בראש דרך · פתח היה להם ללשכות הקדים בראש דרך והדרך היה בפני הגדרת הגינה ת"י דוכן לואי ולשון גדרת

מצודת דוד

מוצא הלשכות ההן משוכות מהגדר ולמערב כלפי הגזרה והבנין : (יא) ודרך לפניהם · לפני הלשכות הללו היה דרך רוחב חלל כ׳ אמה עד כתלי חצר החיצונה כמראה דרך הלשכות אשר עמדו במעלה ההר בפאת צפון (ולפי שזכר למעלה פאת צפון אמר דרך הצפון) : כארכן כן רחבן · הוא מקרא קצר ויובן מעצמו שר"ל כארכן של העליונות כן ארכן של אלו וכרחבן כן רחבן : וכל מוצאיהן · ר"ל וכן היו שוות בתמונה במקום מוצא שלהן הם הפתחים : וכמשפטיהן · כמשפט גבהן ותמונתן של העליונים כן היה משפט אלו : וכפתחיהן · ר"ל כמספר פתחיהן : (יב) וכפתחי הלשכות וגו׳ · ר"ל מקום פתחי הלשכות הדרומים שבשפולי ההר היה דומה למקום פתחי הלשכות הדרומים שבמעלה ההר כי גם במעלה ההר היו לשכות בפאת הדרום וכמ"ש ובין הלשכות וגו׳ סביב סביב (לעיל מ"א) ופתחי לשכות הצפון פנו לצפון ופתחי לשכות הדרום פנו לדרום כאשר בעליונות כן בתחתונות : פתח בראש דרך · ר"ל אולם ללשכות התחתונות היה עוד פתח נוסף עמדה בראש

מצודת ציון

(יב) הגדרת הגינה · תרגום יונתן דוכן לואי ול׳ גדרת הגינה ר"ל בנין גדר הגון וראוי ולשון הגון הוא ידוע בדרז"ל או יתכן שהוא מלשון נגון ור"ל מקום שהלוים עומדים

דֶּרֶךְ הַקָּדִים בְּבוֹאָן · יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לִשְׁכוֹת הַצָּפוֹן
לִשְׁכוֹת הַדָּרוֹם אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה הֵנָּה ׀ לִשְׁכוֹת
הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יֹאכְלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר־קְרוֹבִים לַיהוָה
קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים שָׁם יַנִּיחוּ ׀ קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְהַמִּנְחָה
וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם כִּי הַמָּקוֹם קָדֹשׁ : יד בְּבֹאָם הַכֹּהֲנִים
וְלֹא־יֵצְאוּ מֵהַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְשָׁם יַנִּיחוּ

רש"י

הגינה בנין גדר אבנים עשוי במעלות שהיו נוגנים ושרים עליו : דרך הקדים · שהדוכן היה במזרח כדכתיב בדברי הימים בפרשת ותשלם והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן לידותון וגו' עומדים מזרח למזבח : (יד) בבואם הכהנים וגו' · בבואם לאותן לשכות לאכול : ולא יצאו · מהן שהן קודש : אל חצר החיצונה · בבגדי קודש שעליהם : ושם יניחו בגדיהם וגו' וקרבו אל אשר לעם · ויגשו ליגע בבגדי העם אם ירצו אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שיש בהן מעלות טהרה ובגדי החול מדרס

מצודת ציון

מצודת דוד

ומנגנים בשיר : (יד) ולא יצאו · דרך וחוזר ומפרש דרך בפני הגדרה
הוי"ו יתירה : ושם · הוי"ו הוא הגינה ר"ל הדרך שהיה בפני הדוכן
למזרחו והוסיף לבאר ולומר דרך
הקדים בבואן ר"ל כשיבואו אל הדוכן מפאת קדים בראש הדרך ההיא עמדו הפתחים מזה ומזה כי הדוכן עמד בהתחלת עזרת כהנים וכל עזרת ישראל יחשב לדרך אל הדוכן וא"כ התחלת העזרה היא ראש הדרך ושם עמדו הפתחים מזה ומזה פתוחים מהלשכות אל העזרה כי חמש אמות המזרחיות מחצר הפנימי היה מול הלשכות ושם היו הפתחים ועיין בקונטרס במין הבית והצורה : (יג) ויאמר אלי · המלאך הדובר בי : לשכות הצפון וגו' · שעמדו ממעל החצר ומתחת : אל פני הגזרה · גם הלשכות אשר מתחת יקראו אל פני הגזרה כי היו נמשכות מן הכותל י"א אמה כלפי המערב נגד הבית : הנה לשכות הקודש · מקודשות בקדושת העזרה : אשר קרובים לה' · הם בני צדוק כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וגו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מד) : שם יניחו · ר"ל שם יניחו קדשי הקדשים לאכלם שמה ועל זבחי שלמי צבור יאמר שגם הם נאכלים במקום המנחה וגו' : (יד) בבואם הכהנים · אחר שגמרו העבודה ויצאו ממנה ובאו אל עזרת הכהנים לא יצאו משם בבגדי כהונה אל החצר החיצונה היא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת כהנים : ושם · אבל שם בעזרת כהנים יניחו בגדי הכהונה אשר עבדו בהן את העבודה וכמ"ש יפשטו את בגדיהם

בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֶן כִּי־קֹדֶשׁ הֵנָּה יִלְבְּשׁוּ ולבשו ק
בְּגָדִים אֲחֵרִים וְקָרְבוּ אֶל־אֲשֶׁר לָעָם׃ טו וְכִלָּה אֶת־
מִדּוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי וְהוֹצִיאַנִי דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו
דֶּרֶךְ הַקָּדִים וּמְדָדוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב׃ טז מָדַד רוּחַ הַקָּדִים
בִּקְנֵה הַמִּדָּה חֲמֵשׁ־אֱמוֹת מאות קרי קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה
סָבִיב׃ יז מָדַד רוּחַ הַצָּפוֹן חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה
הַמִּדָּה סָבִיב׃ יח אֵת רוּחַ הַדָּרוֹם מָדָד חֲמֵשׁ־מֵאוֹת
קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה׃ יט סָבַב אֶל־רוּחַ הַיָּם מָדַד חֲמֵשׁ־
מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה׃ כ לְאַרְבַּע רוּחוֹת מְדָדוֹ
חוֹמָה לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְרֹחַב חֲמֵשׁ

ר ש" י

לצם : (טו) ומדדו סביב סביב · לכל היקף הר הבית מבחוץ : (כ) לארבע רוחות מדדו · שלשת אלפים על שלשת אלפים אמה שהקנה שש אמה וזהו שיסד הקליר (בקדושתא דיום שני של סוכות) דוד ינטה קו שלשת אלפים אמות קצובה על שלשת אלפי אמות והיא ל"ו כמדה הראשונה שהיה הר הבית ה' מאות אמה על ת"ק אמה חלוק שלשת אלפים על שלשת אלפים ברצועות של ה' מאות אמות שתי וערב ותמצא שם שלשים וששה רבעים של חמש מאות על חמש מאות ועל כן אמר הפייט (שם בקדושתא) ל"ו כמו שהיתה מתכפלת · מצאתי : חומה לו · להר הבית : סביב ה'

מצודת דוד

בגדיהם וכו' ויניחו אותם בלשכות הקדש (לקמן מ"ד): כי קדש הנה · ואין ראוי לגעת כהן אל בגדי חול כשיבואו עמהן לעזרת אנשים פן יגעו בהן בבגדי חול מה שהעם מלובשין בהן : בגדים אחרים · ר"ל בגדי חול : וקרבו · ואז יכולים לגעת בהן אל הבגדים אשר לעם ויכולים לבוא לעזרת אנשים : (טו) וכלה · המלאך הדובר בי השלים למדוד את מדות הבית הפנימי הם האצרות והלשכות כי הכל היה לתשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל : דרך השער · הוא שער הר הבית המזרחי : ומדדו · את ההיקף של הר הבית : (טז) בקנה המדה · והם שש אמות גדולות : סביב · ר"ל מהקצה אל הקצה : (יט) סבב · המלאך פנה אל רוח הים ומדד וגו' : (כ) חומה לו · אל הר הבית היה לו חומה מסביב : אורך וגו' · בא לומר שבמדה הזה

מצודת ציון

במקום אבל: ישרתו · ענין עבודה : (טו) וכלה · ענין השלמה : (כ) להבדיל · ענין הפסקה והפרש: לחול · מלשון חולין והוא הפוך

מְאוֹת לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל : מג א וַיּוֹלִכֵנִי אֶל-
הַשָּׁעַר שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה דֶּרֶךְ הַקָּדִים : ב וְהִנֵּה כְּבוֹד אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים וְהָאָרֶץ
הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ : ג וּכְמַרְאֵה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי כַּמַּרְאֶה
אֲשֶׁר־רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת אֶת־הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַּרְאֶה
אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶל־נְהַר כְּבָר וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי : ד וּכְבוֹד
יְהוָה בָּא אֶל־הַבָּיִת דֶּרֶךְ שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים :
ה וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וַתְּבִאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְהִנֵּה מָלֵא

רש"י

מאות · שתי וערב זו חומת החיל המקפת כל ההר : **להבדיל** · את העם בין קודש שלפנים לחול שבחוץ · מלאתי (סא"א גמר כל מדה) : (א) **ויוליכני** · חזר והכניסני לשער הקדים וראיתי הכבוד יורד לעזרה : (ג) **וכמראה המראה** · תשע מראות כתובין במקרא זה ומתוכן היו רואין הנביאים חוץ ממשה רבינו שהיה רואה מתוך מראה אחת לפיכך אספקלריא שלו מאירה ורואה ממש וזהו שיסד הפייט (שם בסילוק) מחזות המלוהלאות בתשע מחזות : **בבאי לשחת את העיר** · כפרשת והתוית תו (לעיל ט')

מצודת ציון

הקודש : **מג** (ב) **האירה** · מלשון אורה : (ג) **וכמראה וגו' כמראה** · שני כפי הדמיון יורה על דמיון גמור וכן כעם ככהן (ישעיה כד) : **אל נהר** · על נהר : (ה) **ותשאני** · ענין לקיחה וכן ובאים ונשאו (מיכה

מצודת דוד

נכלל עובי החומה : **להבדיל** · החומה עשוי להיות מחיצה מבדלת בין הקדש הפנימי לה ובין החול שחוצה לה : **מג** (א) **אל השער** · הוא שער הר הבית : (ב) **כקול מים רבים** · מדמה קול השכינה לקול המים להסביר את האוזן כפי שהורגלה : **והארץ האירה מכבודו** · מזיו השכינה נתמלאה הארץ אורה : (ג) **וכמראה המראה וגו' כמראה וגו'** · ר"ל כמראה המראה אשר ראיתי עתה היתה כמראה אשר ראיתי בבואי להנבאות על השחתת העיר הוא מ"ש קרבו פקודות העיר וגו' (לעיל ט) כי אז ראה מראה השכינה כמ"ש שם בענין : **ומראות** · גם ראיתי עתה מראות כמו המראה אשר ראיתי על נהר כבר הוא המראה האמורה בתחלת הספר : **ואפל על פני** · להשתחות לה' : (ד) **וכבוד ה'** · אחר זה נכנסה השכינה אל ההיכל בדרך שער המזרחי של הר הבית : (ה) **ותשאני רוח** · ממקום

עמדי

כְּבוֹד־יְהוָה הַבָּיִת׃ ו וָאֶשְׁמַע מִדַּבֵּר אֵלַי מֵהַבָּיִת וְאִישׁ
הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי׃ ז וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֶת־מְקוֹם
כִּסְאִי וְאֶת־מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי אֲשֶׁר אֶשְׁכָּן־שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם וְלֹא יְטַמְּאוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל שֵׁם קָדְשִׁי
הֵמָּה וּמַלְכֵיהֶם בִּזְנוּתָם וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם בָּמוֹתָם׃ ח בְּתִתָּם
סִפָּם אֶת־סִפִּי וּמְזוּזָתָם אֵצֶל מְזוּזָתִי וְהַקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם
וְטִמְּאוּ ׀ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וָאֲכַל

רש"י

שנאמר שם קרבו פקודות העיר ושם פירש את דוגמת מרכבה : (ו) מדבר אלי · מתמלל עמי כבוד הוא לומר כלפי מעלה מדבר כמו מתדבר כלומר בינו לבין כבודו מדבר והקול בא אלי : (ז) ובפגרי מלכיהם · שהיו בתיהם סמוכין (לבית הקברות) כמו שמצינו במלכים בשלמה ובעתליהו ופעמים שהיו קוברין אותם בגן ביתם כמו שהוא מפורש ואמר בתתם ספם את ספי · מלאתי : (ח) ואכל · כמו ואכלה וכליתי :

מצודת דוד

עמדי בשער הר הבית: (ו) ואשמע · בחצר הפנימי שמעתי קול מדבר בהיכל ומשם בא הקול לאזני : ואיש · הוא המלאך הדובר בי : (ז) ויאמר אלי · ר"ל הקול המדבר בא לאזני וכאילו מדבר אלי : את מקום כסאי · לפי שראה המראה שראה בנהר כבר ושם נאמר שראה את הכסא וגם ראה את המקדש לכן אמר הנה ראיתיך מקום כסאי אשר בשמים ממעל ואת המקדש שהוא מקום כפות רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדות לנוח על השרפרף אשר מתחת לכסא : לעולם · כי לא תחרב עוד : ולא יטמאו · כי לא יטמאו עוד את שם קדשי לא המה ולא מלכיהם כמו שטמאו מאז בזנותם אחר עבודת כוכבים וכמו שטמאו בפגרי מלכיהם וחוזר ומפרש במותם ר"ל במה שהעמידו במות לעבודת כוכבים במקום קברות פגרי המלכים : (ח) בתתם · ר"ל ובמה שהיו בונים מפתן ביתם עם מפתן ביתי בסמוך לה וכן העמידו מזוזותם אצל מזוזת ביתי ורק בנין הכותל היתה מפסקת בין ביתי ובין בתיהם : וטמאו · ובזה יטמאו את שם קדשי בתועבותם אשר עשו בבתיהם הסמוכות אל ביתי כי מנשה ואמון נקברו בגן ביתם ושם העמידו במות לעבודת כוכבים : ואכל · ולכן כליתי אותם באפי :

מצודת ציון

כ') : (ז) כפות רגלי · כמו שיקרא שטחית היד כפכן יקרא שטחית הרגל: ובפגרי · כן יקרא גוף המת : במותם · כמו בבמותם והוא מלשון במה ומזבח : (ח) ספם · כן יקרא גם המפתן וכאשר יקראו המזוזות וכן וידיה על הסף (שופטים י"ט) :

אֹתָם בְּאַפִּי׃ ט עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת־זְנוּתָם וּפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם
מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם לְעוֹלָם׃ י אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד
אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ
אֶת־תָּכְנִית׃ יא וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת
הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו צורותיו קרי
וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָו צורותיו ק' וְכָל־תּוֹרֹתָו תורתיו ק׳

רש"י

(ט) עתה · על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי הקף גבול גדול סביב : (י) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם · בהראותי למו חסדי שאיני מואסם בעונם · מלאתי : ומדדו את תכנית · ומדדו על ידיך שאתה מורה את תוכן חשבון הבנין : (יא) ואם נכלמו · שיתביישו ויכבשו פניהם מכל אשר עשו אז הודע אותם את מה שאני עתיד לעשות להם : צורת הבית · וגבול הבנין היאך הוא מלפניו ועד אחוריו סדורים לארבע רוחות : ותכונתו · חשבון תאיו ולשכותיו : וכל צורותיו · כרובים ותמורים ואילים

מצודת ציון

ואכל · מלשון כליון והשחתה : (ט) ממני · ר"ל ממקום משכן שכינתי : (י) תכנית · מל' תכונה

מצודת דוד

(ט) עתה ירחקו וגו' · ירחקו מלבם זנות עבודת כוכבים ולא יעמידו עוד במות על קברות פגרי המלכים ואף מקום קברות פגרי המלכים ירחיקו מביתי כי ינהגו בו קדושה יתירה ולכן אשכון בתוכם לעולם ולא תזוז שכינתי מביניהם : (י) את הבית · את ספור בנין הבית שראית : ויכלמו מעונותיהם · למען יהיה להם כלימה על העונות שעשו כי בעת תספר להם בנין בית העתיד יזכרו בבנין הראשון שנחרב בעונם ויכלמו בזה : ומדדו את תכנית · ר"ל יחשבו בלבם מדידת הבנין המוכן ומתוקן : (יא) ואם נכלמו וגו' · ר"ל בתחלת הספור ראה בפניהם אם בעת ההיא כשיזכרו בבנין הראשון הנחרב בעונם יכלמו מכל המעשים הרעים אשר עשו אז צורת הבית וגו' הודע אותם ואם הזקו פניהם מסלע והכלם לא ידעו אל תוסף דבר עוד בזה : צורת הבית · זהו הצורה בכללו כאילו תאמר שיהיה בה היכל ואולם ובית קה"ק וחצרות ולשכות וצלעות ותאים : ותכונתו · מכון עמידת כ"א כאילו תאמר בית קה"ק במערבו ואחריו ההיכל וגו' והלשכות והצלעות מזה ומזה וכדומה : ומוצאיו ומובאיו · מדת הפתחים שיוצאים ובאים דרך בהן : וכל צורותיו · צורת כל חדר וחדר : ואת כל חקותיו · מה שראוי להשתמש בכל חדר וחדר : וכל צורותיו · צורת הפתוחים שעל הקירות והם התמורים והכרובים : וכל

תורותיו

הודַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ
וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ יב זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־
רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת
תּוֹרַת הַבָּיִת׃ יג וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה
וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב

רש"י

ואילמים · מאלאתי · וכל צורותיו בתרא לא פורש: וישמרו · ילמדו עניני המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ · מצאתי · ראויה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהושע לבא בזרוע ובנס כדדרשינן עד יעבור וכו' ובנין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה וגאולת עולם אלא שגרם החטא שלא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא ויצאו ברשות כורש ובנו לעצמן ויש אומרים בבבל נכשלו בעבודת כוכבים : (יג) ואלה מדות המזבח · שמפרש למטה ארבע עשרה אורך בארבע עשרה רוחב : באמות אמה אמה וטופח · באמה בת ששה שהיא אמה וטופח באמה בת חמשה : וחיק האמה · אבל היסוד שלו נמדד באמה של חול שהיא בת ה' · חיק לשון חיקוי קביעות והוא היסוד האמה אמת חול ולא אמה וטופח שהיא אמה בת ששה וכן שנינו במנחות שהיסוד והסובב והקרנות נמדדין באמה בת חמשה : וחיק האמה · זה היסוד : ואמה רוחב · זה הסובב : וגבולה אל שפתה סביב

מצודת דוד

תורותיו · מקום עמידת הכהנים ומתוקן : וכתוב · כל הדברים האלה כתוב בפניהם למען ילמדו בו : וישמרו · והם ישמרו בלבם כל צורת הבית בכללו : ואת כל חקותיו · מה שראוי להשתמש בכל חדר ואז יזכו לעמוד בתחיה ויעשו אותם לעתיד : (יב) זאת תורת הבית · ר"ל מה שנזכר במקרא שלפניו זאת היא ענין למוד הבית : על ראש ההר · ר"ל וזהו הבנין העומד על ראש ההר וכל גבולו מסביב הוא קודש הקדשים ועל הר הבית יאמר כי כל אחוזת הכהנים והלוים יקרא קדש כמ"ש והיתה תרומת הקודש (לקמן מ"ח) והר הבית יקרא למולן קדש קדשים וכאשר יקרא הדביר קדש קדשים למול כל בניני המקדש : הנה זאת תורת הבית · זאת היא למוד הבית לדעת שמקום הר הבית הוא קה"ק למול אחוזת הכהנים והלוים : (יג) ואלה מדות המזבח · זהו מזבח העולה שהראהו לו : באמות אמה אמה וטופח · ר"ל באמות גדולות שבכל אמה יש אמה אחת של חול שהיא בת חמשה טפחים ועוד טפח אחד : וחיק האמה · אבל גובה

מצודת ציון

(יג) וחיק · מלשון חקוי וקביעות וזהו היסוד כן אז"ל (מנחות נ"ז) : וגבולה · הם הקרנות שהם כגבול המזבח ולתוספת ביאור

עליום

זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ: יד וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־
הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה
הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה:

רש"י

זרת האחד · אלו הקרנות זרת אחד מאמצעיתו מודדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה : וזה גב המזבח · ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע כך מפורש בעירובין ובמנחות (דף נ"ז) מפורש יותר לפי החשבון חיק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנסה כניסת הסובב אמה בת חמשה אבל עלייתו שהינו עלה ה' וכנס אמה אינו באמה בת חמשה : וגבולה אל שפתה · הקרנות בין לרחבן בין לגובהן באמה בת חמשה : (יד) ומחיק הארץ · מן היסוד מקרקע הארץ : עד העזרה התחתונה · עד גג מלבן הראשון : שתים אמות · ולא היה כן בבית עולמים ששם שנינו מביא מלבן של ל"ב על ל"ב וגובהו אמה וכאן גובהו שתים : ורחב אמה אחת · כשהניח מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים נמלא כניסה לו ס ביב סביב רחב אמה והוא היסוד הרי עלה שתים וכנס אמה והוא היסוד י"ת עזרה מסתמתא לשון רלפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבנים מזפת וסיד וקוניא וממחה ושופך ומהליקו למעלה והרי הוא כמין רלפה: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות· מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גובה : ורחב האמה · אמר אל שפתה :

מצודת ציון

זרת · היא חצי האמה וכן זרת ארכו (שמות כ"ח) : גב · שטח הגובה וכן ותבני לך גב

מצודת דוד

עליות היסוד היה במדת האמה הפשוטה של חול בת ה' טפחים (וב' הטפחים החסרים היו עודפים במדת גובה הסובב והגג שלא היו אמה לא חשבם) : ואמה רחב · וכן האמה מרחב כניסת הסובב היה באמת ה' (והטפח החסר היה עודף במדת רוחב הגג ולא דק) וכן הקרנות שהיו בגבולה מסביב בארבע המקצועות שהיה זרת אחד מאמצעיתם לכל רוח והיו אם כן אמה על אמה היו גם כן באמת ה' (והטפחים החסרים היו עודפים במדת מקום המערכה ולא דק) : וזה גב המזבח · באמה הזה הפשוטה בת ה' טפחים מדד שטח מזבח הזהב שהיה אמה על אמה כן דרז"ל (מנחות נ"ז) : (יד) ומחיק הארץ · מהתחלת היסוד שכלפי הקרקע עד כלות גובה הדפוס התחתונה ההיא העשוי ליסוד היה שתים אמות : ורחב · ר"ל הניח רוחב אמה מסביב להכנים לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת היסוד : מהעזרה הקטנה · מגג דפוס הראשון הקטנה כי לא היתה כ"א בגובה שתי אמות ומגגה עד גג הדפוס הגדולה היה ד' אמות והוא הסובב : ורחב האמה · הניח מסביב רחב האמה

הפשוטה

טו וְהַהַרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאֲרִאֵיל ומהאריאל ק׳ וּלְמַעְלָה
הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע׃ טז וְהָאֲרִאֵיל והאריאל קרי שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו׃
יז וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל

רש״י

היא כניסת הסובב עלה ארבע וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גובהו אלא שתים והעליון גובהו ארבע: (טו) וההראל · הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית עולמים לא היה אלא שלש וי״א אף הוא ומדבחא ארבע אמין: (טז) והאריאל שתים עשרה אורך · מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו י״ב בי״ב: אל ארבעת רבעיו · שמאמצעיתו הוא מודד י״ב לכל רוח הרי כ״ד על כ״ד כך מפורש בזבחים וכן שנינו במסכת מדות המזבח היה ל״ב על ל״ב עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצא ל׳ על ל׳ עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ״ח על כ״ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ״ד על כ״ד מקום המערכה: (יז) והעזרה ארבע עשרה אורך · גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ״ח על כ״ח וי״ד האמורים כאן מאמצעיתו

מצודת דוד

הפשוטה בת ה׳ טפחים להכניס לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת הסובב: (טו) וההראל · הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה: ארבע אמות · אמרז״ל בפרק איזהו מקומן דרשות קרנות ארבע קאמר רלה לומר הדמים הנתנין בקרנות המזבח רשותייהו היא מגג המזבח ולמטה ד׳ אמות והוא עד כלות אמה העליונה מהסובב כי עד שם נקרא למעלה כי בכלות ד׳ מהגג היה חוט הסיקרא שהוא באמצע המזבח כי הקרנות אחד והגג שלשה והאמה העליונה מהסובב הרי חמש וכן ג׳ שנאמרים הסובב ושנים של היסוד הם חמש: ומהאריאל ולמעלה · למעלה מגג המזבח היו ד׳ קרנות בארבע המקצועות: (טז) והאריאל · שפת המזבח הוא מקום המערכה היה י״ב אמות על י״ב וזהו מאמצעיתו לכל רוח והיה א״כ כ״ד על כ״ד: רבוע · היה מרובע בארבעת צדדיו: (יז) והעזרה · הוא דפוס גג המזבח מקום המערכה עם מקום הלוך רגלי

מצודת ציון

(לעיל ע״ז): (יד) העזרה · דפוס בנין המזבח קורא בשם עזרה: (טו) וההראל · הוא כמו האריאל ובא הה״א במקום האל״ף ונשמטה היו״ד וכן יקרא שם המזבח כמו והיתה לי כאריאל (ישעיה כט) ונקרא כן ע״ש שירד עליו האש מהאל מן השמים ורבצה עליו כארי: (טז) רבוע · מרובע: רבעיו · צדדיו וכן על ארבעת רבעיהן (לעיל א׳) והוא מלשון רבע כי כל צד הוא רבע כי

אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק
לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֵהוּ פְּנוֹת קָדִים׃ יח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־
אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם
הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם׃ יט וְנָתַתָּה

רש״י

מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה: והגבול סביב אותה · י"ת וגדנפא ורבותינו פרשוהו על הקרנות: חצי האמה · מאמצעיתו מודד נמצא אמה על אמה: והחיק לה אמה · זו כניסת היסוד: ומעלתהו פנות קדים · וכבש שעולים בו היה בדרום כדי שיהא העולה בו פונה למזרח שכל הפנות היו דרך ימין וכשאתה נותן הכבש בדרום העולה בו ופונה

מצודת ציון

ארבע צדדים יש: (יז) ומעלתהו · הכבשים שהיו אל המזבח: פנות ·

מצודת דוד

הכהנים עם מקום הקרנות היה י"ד אמות על י"ד כן היה מאמצעיתה אל כל ארבעת צדדיה והיתה א"כ כ"ח על כ"ח: והגבול · הקרנות שהיו בגבול המסבב לה בארבעת המקצועות היה חצי האמה מאמצעיתה לכל רוח והיה א"כ אמה על אמה: והחיק לה · החיק אשר לה הוא יסוד המזבח בלטה אמה מסביב (ויתכן שבא לומר לפי שמאז לא בלטה היסוד בכל סביבו כי במקום שהיה מנחלת יהודה לא היה יסוד כן ארז"ל (מדות פ"ג) לכן אמר לעתיד יהיה היסוד מסביב כי אז לא יהיה מקום המקדש והמזבח מיוחד לשום שבט וכאשר נראה בצורת חלוקת הארץ): ומעלתהו · לא שהיו בו מעלות כי התורה אמרה ולא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ׳) אלא אמר ומעלתהו לשון רבים כי שלשה היה אחד כבש הגדול ואחד פנה ליסוד ואחד פנה לסובב כן ארז"ל (זבחים ס"ב) ואמר שהיו פונות קדים ר"ל היו נתונות ברוח אשר העולה בהם יפנה אל המזרח כי כל הפנות הוא דרך ימין והבא ברוח דרום ימינו הוא כלפי המזרח א"כ כשיהיו הכבשים בדרום יפנה העולה בהם אל המזרח כן ארז"ל (שם) וכן יהיה בנין המזבח דפוס התחתון יהיה ל"ב אמות על ל"ב ושתי אמות קומתו ועליו יניחו דפוס ל׳ על ל׳ וד׳ אמות קומתן ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת היסוד ועליו יניחו דפוס כ"ח על כ"ח ושלש אמות קומתו ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת הסובב ובארבעת המקצועות יניחו דפוס אמה על אמה בגובה אמה והם הקרנות וימלאו כל הדפוסים באבנים ועפר וסיד ויהיה נעשה הכל מקשה אחת וישמטו לוחות הדפוסים ובין הקרנות יהיה מקום הלוך לרגלי הכהנים ועוד אמה לפנים נמצא יהיה מקום המערכה כ"ד על כ"ד ועיין בקונטרס בנין הבית: (יח) אלה חקות המזבח · אלה הם משפטי המזבח לחנכו עמהם ביום השלמת עשייתו למען יהא הגון וראוי להעלות עליו עולה ולזרוק עליו דם: (יט) ונתתה וגו׳ · כשרו שיעמוד בפתים אסים

אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֹבִים אֵלַי
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת: כ וְלָקַחְתָּ
מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה
וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ וְכִפַּרְתָּהוּ: כא וְלָקַחְתָּ
אֵת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ:
כב וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת
וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר: כג בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא

רש"י

דרך ימין פונה למזרח: (יט) הכהנים הלוים · אשר משבט לוי: מזרע צדוק · לפי שהיה כ"ג ששימש ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו: (כ) על ארבע קרנותיו · של מזבח: פנות העזרה · גג המזבח: וכפרתהו · תקנת אותו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן: (כא) במפקד הבית · ת"י באתר דחזי לביתא כלומר במקום קדוש ולשון במפקד הבית מקום שהבית כלה כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש והוא פר המלואים כדרך שעשו במשכן ונשרף אותו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה: (כב) תקריב שעיר עזים · זה לא היה במשכן מלואים של לעתיד לבא כך הם על פי הדבור: (כג) מחטא · מלטהר:

מצודת דוד

שהיכון נעשה על ידו כי הוא היה כהן: אל הכהנים הלוים · הכהנים הבאים משבט לוי: אשר הם מזרע צדוק וגו' · כי הם יהיו נבחרים לעתיד לעשות עבודת המזבח וכמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וגו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מ"ד): לשרתני · מוסב על הקרובים אלי: פר בן בקר · מוסב על ונתתה וגו': (כ) ונתתה וגו' · יתן הדם על ארבע קרנות המזבח ועל ארבע זויות של בנין גג המזבח: ואל הגבול סביב · יתכן שעל היסוד נאמר שהוא כגבול המזבח: וחטאת וגו' · בזה תטהר את המזבח ותקנתו להעביר ממנו דרך חול להכניסו בקדושה: (כא) ושרפו · למי אשר תמסור אותו הוא ישרפו: במפקד הבית · בתכלית הבית מקו' שהבי' כלה ולתוספת ביאור אמר מחוץ למקדש: (כב) וחטאו · זורקי הדם יטהרו את המזבח בזריקת דם השעיר כאשר טהרו אותו ביום הראשון בזריקת דם הפר: (כג) בכלותך מחטא · כאשר

מצודת ציון

מל' הפנה והסבוב: (כ) פנות · מלשון פנה וזוית: וחטאת · ת"י ותדכי והוא ענין טהרה: וכפרתהו · הוא ענין קנוח ועל"ז יקרא המזרק כפור כי הכהן הזורק מקנח אצבעו מן הדם בשפת המזרק ובדרז"ל ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא (גיטין נ"ז): (כא) במפקד · ענין כליון וחסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א): (כג) בכלותך · ענין

תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תָּמִים׃
כד וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח
וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה׃ כה שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה
שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים
יַעֲשׂוּ׃ כו שִׁבְעַת יָמִים יְכַפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ
וּמִלְאוּ יָדָו ידיו ק׳׃ כז וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם
הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם
וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצָאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃
מד א וַיָּשֶׁב אֹתִי דֶּרֶךְ שַׁעַר הַמִּקְדָּשׁ הַחִיצוֹן הַפֹּנֶה
קָדִים וְהוּא סָגוּר׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר

עיין מ״ש ר ש ״ י

(כה) תמימים יעשו · לעולם: (כז) ורצאתי · לשון רצון: (ב) סגור

מצודת ציון

השלמה וגו׳: (כו) ימלאו ידיו · כן נקרא החנוך בלשון המקרא כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) וענין חנוך הוא התחלת הדבר במה שיעמוד בו לעולם: (כז) והלאה · ולהלן עד עולם: ורצאתי · מלשון רצון:

מצודת דוד

תשלים לטהר את המזבח בזריקת דם השעיר: תקריב · זהו ההבאה אל העזרה: תמים · מבלי מום: (כד) והקרבתם · זהו ההקטרה שעל המזבח: והשליכו וגו׳ מלח · כמ״ש על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב׳): עולה לה׳ · שיהיו כליל לאשים: (כה) שבעת ימים · כדרך שעשו ביום השני כן יעשו עד כלות שבעת ימים שעיר לחטאת ופר ואיל לעולות: (כו) יכפרו · יקנחו אותו להעביר ממנו דרך חול להכניסו בקדושה: ומלאו ידיו · בזה יחנכו את המזבח: (כז) ויכלו · כאשר ישלמו שבעת הימים הוא מחונך לקרבנות וביום השמיני ומאז והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם וגו׳ ואני אהיה מרוצה לכם ע״י הקרבנות הללו: מד (א) וישב אותי · המלאך הדובר בי השיב אותי אל דרך שער המקדש החיצון הוא ההיכל שהוא חיצון לבית קדש הקדשים ולתוספת ביאור אמר הפונה קדים ר״ל אל השער הפונה למזרח אל האולם לא השער הפונה אל המערב לבית קדשי הקדשים: והוא סגור · רבותינו ז״ל העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי (מדות פ״ד) בי שני פשפשין, ר״ל שני פתחים קטנים היו לשער

יְהוָה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ לֹא־יָבֹא בוֹ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהָיָה סָגוּר׃ ג אֶת־הַנָּשִׂיא נָשִׂיא הוּא
יֵשֶׁב־בּוֹ לֶאֱכָול־יתיר ו' לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה מִדֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר
יָבוֹא וּמִדַּרְכּוֹ יֵצֵא׃ ד וַיְבִיאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר־הַצָּפוֹן אֶל־

רש"י

יהיה · רבותינו העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי שהיה לשער ההיכל פשפש פתח קטן כך שנינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם עליו מפורש ע"י יחזקאל השער הזה יהיה סגור : בא בו · לעתיד לבא : (ג) את הנשיא נשיא הוא וגו' · את הנשיא אני נותן רשות נשיא הוא וחשוב ואין דרכו לישב ולאכול עם שאר הכהנים בלשכות : הוא ישב בו לאכל לחם · בתוך חללו: מדרך אולם השער יבוא· כשהוא נכנס לתוך החצר הפנימית כדי ליכנס לשער קטן זה לאכול בו דרך אולם השער העזרה שבמזרח יכנס לתוך העזרה ובו בדרך ישוב כשישוב יצא באותו הדרך שנכנס ולפי שהוא אומר למטה (מ"ו) בענין ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך וגו' שלוה לעשות העזרה קפנדריא לפי שאותה ביאה לראיית פנים וצריך להראות יפה הוצרך לומר כאן בביאות של כל ימות השנה שלא יעשנה קפנדריא לפי שאין ביאה זו לראיית פנים כמו של רגלים וכן העיד עוד למטה בענין פעמים רבות · מצאתי : את הנשיא · כ"ג נשיא הוא מחשיבותו · יהא רשאי לאכול בשר ולחם קדשים באותו שער שפותחין לו בשעת אכילתו : מדרך אולם השער יבוא · דרך אולם שער מזרחי יכנס לעזרה ויבוא עד

מצודת ציון

מד (ג) לחם · כן יקרא גם הבשר כמו את קרבני לחמי (במדבר כח) :

מצודת דוד

לשער ההיכל מזה ומזה כאשר הוא בצורה : (ב) בא בו · דרך השער ההוא : והיה סגור · לכן יהיה סגור הואיל ואין מי בא בו בעבור שהמקום ב"ה בא בו : (ג) את הנשיא · ר"ל אבל את הנשיא הוא מלך המשיח הואיל והוא נשיא ואין כבודו לשבת במקום העם לאכול בקדשים עמהם לכן ישב בחלל השער ההוא לאכול בבשר הקדשים לפני היכל ה' : מדרך אולם השער יבוא · כאשר יבוא לאכול בחלל הפשפש ההוא יבוא אל החצר הפנימי מדרך אולם השער · ר"ל שיבא דרך אולם הנמשך מהשער ולחוץ אבל לא יבוא שמה דרך פתחי הלשכות התחתונות הפתוחות לחצר הפנימי שאין אולם לפניהם כ"א יבוא בפומבי דרך השער הגדול ומשם יבוא לחלל האולם לשבת בחלל הפשפש : ומדרכו יצא · מדרך השער שבא כן יצא דרך שם ואף כשהוא הולך עם העם במועדים יוצא עמהם דרך נוכח השער שבא וכמ"ש והנשיא בתוכם וגו' (לקמן מ"ו) הנה בבואו לבדו חוזר הוא בדרך שבא : (ד) ויביאני וגו'

פְּנֵי הַבַּיִת וָאֵרֶא וְהִנֵּה מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה
וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי׃ ה וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה בֶּן־אָדָם שִׂים לִבְּךָ
וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי מְדַבֵּר
אֹתָךְ לְכָל־חֻקּוֹת בֵּית־יְהוָה וּלְכָל־תּוֹרֹתָו תורותיו ק׳ וְשַׂמְתָּ
לִבְּךָ לִמְבוֹא הַבַּיִת בְּכֹל מוֹצָאֵי הַמִּקְדָּשׁ׃ ו וְאָמַרְתָּ אֶל־
מֶרִי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה רַב־לָכֶם מִכָּל־
תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ז בַּהֲבִיאֲכֶם בְּנֵי־נֵכָר עַרְלֵי־
לֵב וְעַרְלֵי בָשָׂר לִהְיוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחַלְּלוֹ אֶת־בֵּיתִי
בְּהַקְרִיבְכֶם אֶת־לַחְמִי חֵלֶב וָדָם וַיָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֶל

ר ש " י

אותו פשפש לאכול בו לחמו : ומדרכו יצא · שאין זה ראוי לקסדריא כשער שערים (וכל היום שלא בשעת אכילת הנשיא יהיה סגור · סא״א) : (ז) בני נכר · שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים והן ערלי לב : וערלי בשר ·

מצודת ציון

(ו) מרי · ענין מרד וסרוב : (ז) ערלי · ענין סתימה וכן ערלה

מצודת דוד

כי מתחלה העמידו לפני פשפש הדרומי הסגור ועתה הסיעו מהם והביאו בדרך שער הצפון שבמזרח הבית והוא הפשפש הצפוני : (ה) שים לבך · להבין הדברים : וראה בעיניך · מדת כל דבר ודבר : לכל חקות · מה שראוי להשתמש בכל חדר מחדריו : ולכל תורותיו · מקום עמידת הכהנים והעם : ושמת לבך · תשים לבך אל מבוא הבית להבין מקום הביאה אל הבית בכל הפתחים שיוצאים בהם מן המקדש והוא שלא לבוא בפשפש הדרומי אבל בפשפש הצפוני יכולין לבוא ודרך ביאה למלך המשיח וכן לכל העם כמ״ש ובבוא עם הארץ וגו׳ (לקמן מ״ו) : (ו) אל מרי · אל עם המרי וחוזר ומפרש אל בית ישראל : רב לכם · זמן רב היה לכם מה שעשיתם כל תועבותיכם אתם בית ישראל : (ז) בהביאכם · במה שבעוד הייתם בארצכם הבאתם כהנים בני נכר ר״ל שנתנכרו מעשיו וחוזר ומפרש שהיו ערלי לב ר״ל אטום מלדעת את ה׳ ומהם היו ערלי בשר כי לא מלו על שמתו אחיו מחמת מילה ופסולים הם לעבוד והם הביאו אותם להיות במקדשי לעבוד עבודה לחללו והוזר ומפרש את ביתי : בהקריבכם · במה שאתם מקריבים ע״י כהנים כאלה : את לחמי · הוא החלב והדם הנה בזה הפרו את בריתי להוסיף את כל התועבות שיש בידכם הוא עבודת הפסילים ור״ל לא די שעבדתם

פסילים

כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם: ח וְלֹא שְׁמַרְתֶּם מִשְׁמֶרֶת קָדָשָׁי וַתְּשִׂימוּן
לְשֹׁמְרֵי מִשְׁמַרְתִּי בְּמִקְדָּשִׁי לָכֶם: ט כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
כָּל־בֶּן־נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל־מִקְדָּשִׁי
לְכָל־בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י כִּי אִם־הַלְוִיִּם
אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי בִּתְעוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי אַחֲרֵי
גִּלּוּלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם: יא וְהָיוּ בְמִקְדָּשִׁי מְשָׁרְתִים
פְּקֻדּוֹת אֶל־שַׁעֲרֵי הַבַּיִת וּמְשָׁרְתִים אֶת־הַבָּיִת הֵמָּה
יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַזֶּבַח לָעָם וְהֵמָּה יַעַמְדוּ לִפְנֵיהֶם

רש"י

כהן שמתו אחיו מחמת מילה: (ח) ותשימון לשומרי משמרתי במקדשי לכם · תשימון לכם לדעתכם במקדשי אנשים שאינם ראויין להיות שומרי משמרתי: (י) כי אם הלוים אשר רחקו וגו' · כי אם כה תעשו להם הלוים אשר רחקו מעלי (ונעשו כומרים) ועכשיו חזרו בהם: ונשאו עונם · מגשת עוד אל מזבחי אלא פקודות של שערי הבית · פקודות קומדיסא"ש בלע"ז שומרים ושוערים יהיו: (יא) המה ישחטו את העולה · עבודה

מצודת דוד

הפסילים אלא שעוד תוסיפו לחלל אותם עבודת מזבחי ע"י כהנים כאלה: (ח) ולא שמרתם · להמנות כהנים כשרים לעשות קדשי: ותשימון לשמרי · שמתם להיות שומרי משמרתי במקדשי אנשים שהיו לכם ר"ל שומרים לכם לפני העבודת כוכבים:

(ט) ערל לב וגו' · ר"ל בין שלבו אטום מלדעת את ה' ובין מי שלא נמול על כי מתו אחיו מחמת מילה: לכל בן נכר · בזה יפרש לומר מה שאסרתי בן נכר אין הכוונה על איש מגויי הארצות כי הכוונה היא על כל מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים אשר הוא בתוך בני ישראל ועשה עבודתם לעבודת כוכבים: (י) כי אם הלוים וגו' · ר"ל כי אם בבואו אל המקדש הלוים אשר רחקו מעלי בדבר התעות של ישראל אשר תעו מעלי ללכת אחרי גלוליהם אז בעת בואם אל המקדש יסבלו גמול עונם לבל עשות שמה עבודת המזבח: (יא) והיו במקדשי · ורק יהיו במקדשי משרתים בדבר המינוי על שער הבית וגם יהיו משרתים את הבית בדבר הצריך בו: המה ישחטו וגו' · הואיל והשחיטה כשרה בזר יכולים גם המה לעשותם: לפניהם · לפני מביאי הקרבנות

מצודת ציון

(ירמיה ו): (ח) ותשימון · ענין עשיה: (י) הלוים · ר"ל הכהנים בני לוי: בתעות · מלשון תועה והושאל מהתועה מדרך הישר ללכת דרך אחר: (יא) פקודות · ענין מינוי וגזברות כמו להיות

לְשָׁרְתָם: יב יַעַן אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ אוֹתָם לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם וְהָיוּ
לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְמִכְשׁוֹל עָוֹן עַל־כֵּן נָשָׂאתִי יָדִי עֲלֵיהֶם
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם: יג וְלֹא־יִגְּשׁוּ אֵלַי לְכַהֵן
לִי וְלָגֶשֶׁת עַל־כָּל־קֳדָשַׁי אֶל־קָדְשֵׁי הַקְּדָשִׁים וְנָשְׂאוּ
כְּלִמָּתָם וְתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ: יד וְנָתַתִּי אוֹתָם שֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת לְכֹל עֲבֹדָתוֹ וּלְכֹל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה בּוֹ:
טו וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת
מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי
לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה: טז הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־
שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי: יז וְהָיָה בְּבוֹאָם

רש"י

הכשרה בזרים ובעבדים ובנשים: (יב) למכשול עון · כומרים לעבודת כוכבים להמשיכם לכך: (טו) והכהנים הלוים · משבט לוי: בני צדוק · לפי שהיה כ"ג ששימש ראשון במקדש בימי שלמה נקרא על שמו: בתעות·

מצודת ציון

מצודת דוד

פקידים בית ה' (שם לט): (יג) לכהן · יעמדו לשרתם בדבר הקרבנות:

(יב) יען · בעבור שעשו עבודת העם לפני הגלולים והכשילו את ישראל בעון עבודת כוכבים: נשאתי ידי · הוא ענין שבועה בהרמת הידים למעלה וכן אשר נשאתי את ידי (שמות ו'): ונשאו עונם · את זה יסבלו בגמול עונם: (יג) לכהן לי · לשרת לי בדבר עבודת המזבח: ולגשת וגו' · רצה לומר לא יגשו אל כל הקדשים נוסף על קדשי הקדשים כלומר לא לבד אסורים הם בעבודת קדשי הקדשים כי אסורים המה אף בעבודת קדשים קלים: ונשאו · יסבלו כלימה הראויה להם וגמול תועבותם אשר עשו: (יד) ונתתי אותם · ורק אתן אותם להיות שומרי משמרת הבית על כל העבודה הצריך אל הבית ועל כל הדבר הנעשה בו זולת עבודת המזבח: (טו) והכהנים הלוים · אבל הכהנים מבני לוי מזרע צדוק ששימש בימי שלמה: אשר שמרו · ולא זזו מעבודת המקום בזמן שתעו בני ישראל: (טז) אל שלחני לשרתני · זהו סדור לחם הפנים שעל השלחן: ושמרו וגו' · בכל דבר העבודה: (יז) והיה וגו' · ר"ל ביוה"כ כשיבואו הכהנים הגדולים אל

שערי

אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־
יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
וָבָיְתָה׃ יח פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי
פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע׃ יט וּבְצֵאתָם
אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ
אֶת־בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם

רש"י

קנאינשאר"א בלע"ז : (יז) אל שערי החצר הפנימית · לפני ולפנים בי"ה : ולא יעלה עליהם צמר · תכלת שהיה במעיל ובאבנט לא ילבשנו בי"ה בעבודת פנים : וביתה · ולפנים : (יח) פארי · קאפלויי"א בלע"ז : לא יחגרו ביזע · שאינו בברייתא אין חוגרין במקום שמזיעין לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם שהוא מקום זיעה אנלאשויי"רא בלע"ז (נ"א אסרה התורה לכהנים מלבושי הצמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע את הבשר · סא"א) : (יט) אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה · לפי שהיה מדבר בהיכל ולפני ולפנים וקראם חצר הפנימית ואצלם יש לו לקרות עזרת ישראל חצר החיצונה לכך הוצרך לכפול שתי פעמים לומר שאל עזרת נשים הוא אומר מקום שכל ישראל נכנסין : והניחו אותם בלשכות הקודש · כמו שאמר מרע"ה (ויקרא טז) ופשט את בגדי הבד אשר לבש וגו' והניחם

מצודת דוד

שערי החצר הפנימית והוא ההיכל ולעומת קה"ק נקרא חצר (ולפי שהיה בהיכל שער גדול ושני פשפשין מזה ומזה כמ"ש למעלה לכן אמר שערי) : בגדי פשתים · הם בגדי הלבן שכ"ג משמש בהן ביוה"כ עבודת הפנים : ולא יעלה עליהם צמר · כי בפנים לא יעשו עבודה בשמונה בגדים שיש בהן צמר : וביתה · ובפנים בחלל הבית בין בהיכל בין בבית קה"ק : (יח) פארי פשתים · מגבעות מפשתים יהיו על ראשם : לא יחגרו ביזע · לא יחגרו אבנטיהם במקום שהבשר נכפל ושוכב קצתו על קצתו כי שם רב הזיעה ומתלכלכים בגדי כהונה : (יט) ובצאתם · וכאשר יצאו הכהנים מהעזרה שלהם אל החצר החיצונה ותוזר ומפרש אל החצר וגו' ר"ל מה שאמרתי אל החצר החיצונה הכוונה היא אל העם כלומר אין הכוונה על עזרת נשים כ"א על העם הוא עזרת אנשים אשר שם עמידת העם אבל למול עזרת כהנים נקראה בשם חצר החיצונה : את בגדיהם ·

מצודת ציון

ענין שירות ועבודה : (יח) פארי · כן יקראו המגבעות כמ"ש פארי המגבעות (שמות ל"ט) ויקראו כן ע"ש היופי וההדר שבהן : ביזע · מלשון זיעה : (יט) יפשטו · ענין

בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־
הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם׃ כ וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ
כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם׃ כא וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן
בְּבוֹאָם אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ כב וְאַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה לֹא־
יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלֹת מִזֶּרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן יִקָּחוּ׃ כג וְאֶת־

רש"י

שם: ולא יקדשו את העם. ת"י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון. כלומר לא יגעו אל העם בבגדיהם הקדושים שאין בגדי חול טהורין אצל בגדי הקודש: (כ) וראשם לא יגלחו. להעביר את כל השער: ופרע לא ישלחו. גידול שער לא ירבו: כסום יכסמו. ככוסמת הזו שסדורין בשבולת ראשו של זה בצד עיקרו של זה כך שמעתי משמו של ר' מנחם זצ"ל. ויתכן לפרשו לשון מדת דבר השוה לא גזיזת ראש ולא גדול שער אלא במדה שוה אמולי"ר בלע"ז: (כא) בבואם אל החצר הפנימית. אל ט' היכל: (כב) כי אם בתולות וגו' יקחו. הכהנים הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטים וזהו מכהן יקחו יש מן הכהנים שמותרין באלמנה. מצאתי: אשר תהיה אלמנה. גמורה פרט

מצודת ציון

ספרת המלבוש: (כ) יגלחו. ענין קלילת השער: ופרע. כן יקרא גדול השער כמו את ראשו לא יפרע (ויקרא כא): ישלחו. ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ): כסום יכסמו. מלשון והכוסמת (שמות ט) והוא מין זרע:

מצודת דוד

בגדי כהונה: בלשכות הקודש. הם העומדים בתחתיות ההר וממעל (ולמעלה אמר שיכולין להניחם גם בעזרת כהנים): בגדים אחרים. בגדי חול: ולא יקדשו וגו'. ר"ל למען לא יהא נראה שהעם קדושים כמוהם כ"א יבואו שמה בבגדי כהונה יהא נראה לכל שאין חשש אם יגעו בהן בני העם כאילו הם קדושים כמו הכהנים: (כ) וראשם לא יגלחו. שער ראשם לא יגלחו בכל עת: ופרע לא ישלחו. לא יניחו גדול השער להתפשט יותר מדאי ואז"ל שיגלחו אחד לשלשים יום (סנהדרין כב): כסום יכסמו. על הכהנים גדולים יאמר שהם יגלחו באופן שיגיע ראש שער זה בצד עקרו של זה ככוסמת הזו הסדורה בשבולת ראשו של זה בצד עקרו של זה כן אז"ל (שם): (כא) כל כהן. בין כהן גדול בין כהן הדיוט: אל חצר הפנימית. הוא ההיכל ולמול בית קה"ק נקרא חצר: (כב) ואלמנה וגו'. זהו בכהנים גדולים שאסורים גם באלמנה ואינם נושאים כ"א בתולות: אשר תהיה אלמנה. ר"ל שלא תהיה רק אלמנה אבל לא נתגלה

עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר יוֹדִעֻם׃
כד וְעַל־רִיב הֵמָּה יַעַמְדוּ לִשְׁפֹּט לְמִשְׁפָּט קרי בְּמִשְׁפָּטַי
וְשָׁפְטֻהוּ יִשְׁפְּטֻהוּ קרי וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי
יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃ כה וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא
יָבוֹא לְטָמְאָה כִּי אִם־לְאָב וּלְאֵם וּלְבֵן וּלְבַת לְאָח
וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ יִטַּמָּאוּ׃ כו וְאַחֲרֵי
טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ׃ כז וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־
הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כח וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם

רש"י

לגרושה וחלוצה אע"פ שפנויה היא אסורה אף להדיוט: (כו) ואחרי טהרתו · אחר פרישתו מן המת כך שנויה במ"ק : (כז) וביום בואו · תחלה אל הקדש להתחנך לעבודה יקריב חטאתו זו עשירית האיפה שלו כך שנויה במ"ק שהכהן הדיוט טעון עשירית האיפה ביום חינוכו כענין שנאמר (שם ו') זה קרבן אהרן ובניו וגו' וכמו שמפורש במסכת מנחות : (כח) והיתה להם ·

מצודת דוד

אז מכהן יקחו רצה לומר מקצת כהנים מותרים בה והם ההדיוטים אבל כהניה גם חלוצה אסורה גם להדיוטים אף שהוא מדרבנן רמזה יחזקאל : (כג) ואת עמי יורו · הכהנים ילמדו את העם להבדיל בין קדש לחולין גם יודיעום ההבדל בין טמא לטהור : (כד) ועל ריב · ועל דין ממון יעמדו העם לפניהם למשפט והם ישפטוהו במשפטי התורה לא לפי אומדן דעתם : ואת תורותי · התורות והחוקים הנהוגים בכל ימי מועדי ה' בדבר הקרבנות ישמרו הם לעשותם וכן יקדשו את השבתות בדבר הקרבנות הבאות חובה ליום : (כה) לטמאה · לטמא את עצמו : אשר לא היתה לאיש · למשכב המשגל : (כו) ואחרי טהרתו · ר"ל אחרי פרישתו מן המת כן ארז"ל : שבעת ימים וגו' · ואח"ז הוא טהור : יספרו · ר"ל אחיו הכהנים יספרו לו שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס למקדש עד אחר שבעת ימים ויטהר : (כז) וביום בואו וגו' · ר"ל בתחלת ביאת הכהן להתחנך בעבודה : אל החצר הפנימית · הוא עזרת כהנים אשר שם המזבח : יקריב חטאתו · והן עשירית האיפה שהיו הכהנים מקריבים ביום החנוך וכמ"ש זה קרבן אהרן ובניו וגו' ביום המשח אותו עשירית האיפה סולת וגו' (ויקרא ו) : (כח) והיתה להם לנחלה · הכהונה תהיה להם לנחלה

מצודת ציון

(כג) יורו · מלשון הוראה ולמוד :

וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי אֲחֻזָּתָם׃ כט הַמִּנְחָה
וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה יֹאכְלוּם וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם
יִהְיֶה׃ ל וְרֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל
תְּרוּמֹתֵיכֶם לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ
לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃ לא כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן־
הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃ מה א וּבְהַפִּילְכֶם

רש"י

הכהונה לנחלה: (כט) חרם · לשון קדש וכן כל לשון חרם שהוא על הקדש: (ל) להניח · אפוזי"ר בלע"ז כמו (שמות ח') וינח בכל גבול מצרים: (לא) כל נבלה וטרפה וגו' · לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטרפות כך פירשו רבותינו: (א) ובהפילכם את הארץ בנחלה · שעתידים לחלוק

מצודת ציון

(כח) ואחוזה · ענין חלק ונחלה: (כט) חרם · ר"ל הקדש וכן כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח): (ל) בכורי · בשול התבואה יקרא בלשון בכור וכן ראשית בכורי אדמתך (שמות כג): עריסותיכם · ענין בצק ועיסה כמו מראשית עריסותיכם (במדבר טו): להניח · מלשון

מצודת דוד

כי לא ינחלו חלק בארץ: אני נחלתם · ר"ל מותר קרבני יהיה נחלתם: ואחוזה · אחוזת נחלת קרקע לשדות וכרמים לא תתנו להם וזהו למען יהיו פנויים לעסוק בעבודת המקדש (ומה שלקחו תרומת הארץ כמ"ש תרומת הקדש לכהנים וכו' (לקמן מח) זה היה לצורך בתים וחצרות): אני אחוזתם · רצה לומר מותר קרבני יהיה אחוזתם וכפל הדבר במ"ש: (כט) המנחה · ר"ל שירי המנחה: וכל חרם · כל ההקדשות: (ל) וראשית · הראשית מכל הדברים כולם שנתבכרו בבשול והם הבכורים: וכל תרומת כל · כל התרומות כולם בין דגן בין תירוש ויצהר: מכל תרומותיכם · מכל הדברים שאתם חייבים להפריש מהם תרומה: וראשית עריסותיכם · חלק ראשון מעיסה עד שלא תאכלו ממנה ועל החלה יאמר: להניח ברכה · כאומר אל ירע לבבכם בתת כל אלה לכהנים כי זה יהיה סבה להשרות ברכה בביתך ולא יחסר העושר כי עוד יוסיף: (לא) לא יאכלו הכהנים · פירשו רז"ל לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטרפות שלא נחשוב שה"ה סותר להם משל חולין: **מה** (א) ובהפילכם · לפי שע"ה רוב יתחלק הארץ בנחלה ע"י הפלת גורל לכן אמר לשון בהפילכם ועם כי

אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה ׀ קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ
אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשָׂרָה אָלֶף קֹדֶשׁ־
הוּא בְכָל־גְּבוּלָהּ סָבִיב׃ ב יִהְיֶה מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ חֲמֵשׁ
מֵאוֹת בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְרֻבָּע סָבִיב וַחֲמִשִּׁים אַמָּה מִגְרָשׁ
לוֹ סָבִיב׃ ג וּמִן־הַמִּדָּה הַזֹּאת תָּמוֹד אֹרֶךְ חֲמִשׁ° חמשה ק'
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וּבוֹ־יִהְיֶה הַמִּקְדָּשׁ

רש"י

את א"י לי"ב רצועות לא כחלוקה הראשונה שהיתה לרב כפי מנינו ולמעט כפי פקודיו והיו ב' שבטים או ג' ברצועה אחת עכשיו החלקים שוים וכשורות הכרם מפאת ים עד פאת קדים כמו שמפורש בסוף הספר: תרומה לה'. לבנות בה"מ הזה בו: (ב) יהיה מזה. מן התרומה הזו יהיה לצורך הקדש להר הבית חמש מאות קנים והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר: (ג) ומן המדה הזאת. בקנה המדה שנמדד בו ריבוע הר הבית ה' מאות על ה' מאות כמו שאמור בענין של מעלה (מ"ב) לד' רוחות מדדו חומה לו סביב חמש מאות קנים וגו': תמוד אורך חמשה ועשרים אלף. קנים ורוחב י' אלפים קנים ולפי שלא פירש בפסוק ראשון מה הן כ"ה אלף אם קנים אם אמות הוצרך לומר שכ"ה מדות בקנה המדה שנמדדו בה ה' מאות על ה' מאות של הר הבית

מצודת דוד

החלוקה הזאת לא תהיה ע"י הפלת הגורל. או יאמר זה הלשון על הירושה ובדרז"ל ביום אתה מפיל נחלות (ב"ב קי"ג): קדש מן הארץ. החלק הזה יהיה קדש מכללות הארץ: אורך. ממזרח למערב: ורוחב. מצפון לדרום: בכל גבולה. ר"ל נומר כל השטח הזה מסביב: (ב) יהיה מזה. מהשטח הזה יהיה מקודש ממנו חמש מאות וגו' ויהיה מרובע מסביב וזהו הר הבית: מגרש לו סביב. בכל ארבעת הרוחות יהיה מגרש חמשים אמה: (ג) ומן המדה הזאת תמוד וגו'. לפי שלא פירש למעלה במה ימודו מדת התרומה אם באמות אם בקנים לכן פירש ואמר ומן המדה הזאת ר"ל במדה שמדד את הר הבית דהיינו בקנים וכמ"ש וימד את רחב הבנין קנה אחד (לעיל מ') בז: שהמדה תמוד האורך של חמשה ועשרים אלף וגו': ובו. באמצעית השטח ההוא יהיה המקדש הוא הר הבית שהוא קדש קדשים מול כל שטח הרצועה ההיא

הנקרא

מצודת ציון

מה (א) תרימו תרומה. ענין הפרשה כמו ויקחו לי תרומה (שמות כה): (ב) מגרש. ענינו מקום פנוי מבלי זריעה ואילנות וכן ומגרש לערים (במדבר לה):

קֹדֶשׁ קָדָשִׁים : ד קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ הוּא לַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי
הַמִּקְדָּשׁ יִהְיֶה הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה וְהָיָה לָהֶם מָקוֹם
לְבָתִּים וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ : ה וַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רֹחַב יִהְיֶה והיה ק׳ לַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת
לָהֶם לַאֲחֻזָּה עֶשְׂרִים לְשָׁכֹת : וַאֲחֻזַּת הָעִיר תִּתְּנוּ
חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים רֹחַב וְאֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף לְעֻמַּת

רש״י

נמדדין אלפים כללו לתרומה : (ד) קדש מן הארץ · פרש את המקרא מוסר הקדש אשר מן הארץ הוא יהיה לכהנים משרתי המקדש המקריבים וגו׳ · קדש מן הארץ היא התרומה הזאת : לכהנים משרתי המקדש יהיה · העודף על חמש מאות של הר הבית י״ב אלף ומאתים וחמשים למזרח וכנגדן למערב והמקדש באמצע וארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכנגדן לדרום : והיה להם מקום לבתים · העודף הזה שסביב המקדש : ומקדש למקדש · וחמש מאות על חמש מאות האמצעים יהיו מקודשים לצורך המקדש אישיינטיג״יאה אלשיינטואיר״א בלע״ז : (ה) וחמשה ועשרים אלף · קנים אורך ועשרת אלפים רחב תרימו רצועה אחרת אצל זו בדרומה של זו לצורך הלוים כך מפורש בסוף הספר שהיא בדרום · מצאתי · כ׳ לשכות יהיה ללוים היקף המקדש לשמור הבית ולבוי ומותר הרצועות יעשו לצרכיהם · תוס׳ : (ו) ואחוזת העיר · היקף העיר אחוזת מושב חול שלה לבנות בה ישראל בתים : תתנו חמשת אלפים רוחב · בדרומה של שנייה והאורך כמדת שתי הרצועות נמצאת כל התרומה מרובעת כ״ה על כ״ה אלפים : לעומת תרומת הקודש · כלומר במדת אורך רצועות תרומת

מצודת ציון | מצודת דוד

(ד) ומקדש · ענין הזמנה כמו הנקרא קדש : (ד) קדש · כל השטח
ויקדישו את קדש בגליל (יהושע כ) : הזה הוא קודש מכלום הארץ ויהיה
(ו) לעומת · ר״ל בשוה וכן והאופנים אל הכהנים וגו׳ : והיה להם ·
השטח הזה יהיה להם מקום על בתים
ומקום מזומן אל המקדש : (ה) וחמשה וגו׳ · ר״ל וסמוך לו יהיה עוד רצועה חמשה ועשרים אלף וגו׳ · וזה יהיה ללוים וגו׳ להיות להם לאחוזה : עשרים לשכות · ר״ל בהרצועה ההיא יעשו עשרים לשכות סמוך לאחוזת הכהנים לשבת בהם הלוים השוערים למען יהיו קרובים אל הבית והשאר יהיה לצרכיהם ולבתיהם : (ו) ואחוזת העיר · נחלת העיר ר״ל מקום זרע תבואות למאכל ליושבי עיר : לעמת תרומת הקדש ·

נמדם

תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה׃ ז וְלַנָּשִׂיא מִזֶּה
וּמִזֶּה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר אֶל־פְּנֵי תְרוּמַת־
הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־פְּנֵי אֲחֻזַּת הָעִיר מִפְּאַת־יָם יָמָּה וּמִפְּאַת
קֵדְמָה קָדִימָה וְאֹרֶךְ לְעֻמּוֹת אַחַד הַחֲלָקִים מִגְּבוּל יָם אֶל־
גְּבוּל קָדִימָה׃ ח לָאָרֶץ יִהְיֶה־לּוֹ לַאֲחֻזָּה בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא־
יוֹנוּ עוֹד נְשִׂיאַי אֶת־עַמִּי וְהָאָרֶץ יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל

רש"י

הקודש : לכל בית ישראל יהיה · אותה רצועה שלישית תהיה מושב לזרים : (ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקודש ולאחוזת העיר · בסוף הפרשה הוא חולק את ארץ ישראל ממזרחה למערבה לי"ג רצועות י"ב למנין השבטים וכל אחת עשרים וחמש אלף קנים רחב וארכן כאורך כל ארץ ישראל ורצועה אחת לתרומה ארכה מן הגבול מזרח ועד גבול מערב ורחבה כ"ה אלפים קנים כשאר כל חלק וחלק ומאותה רצועה הוא תורם באמצעיתה ג' רצועות הללו האמורות למעלה שהם כ"ה אלפים על כ"ה אלפים והעודף עליהם למזרח עד סוף גבול הארץ וכן למערב יהיה לנשיא מזה ומזה למזרח ולמערב : אל פני תרומת הקדש ואל פני אחוזת העיר · כנגד כל רחב שלשת הרצועות המובדלות לתרומת הקודש של רצועות הכהנים והלוים ואחוזת העיר : מפאת ים ימה · ממערב תרומת הקודש והעיר עד מערב הגבול : ומפאת קדמה קדימה · וממזרח התרומה לצד ממזרח לעומת אחד החלקים של שבטים המפורשין בסוף הספר שהם מגבול ים של ארץ ישראל עד גבול קדים : (ח) לארץ יהיה לו לאחוזה · ת"י דא ארעא תהא לרבא

מצודת דוד

במדת אורך תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים : לכל בית ישראל יהיה · אחוזת העיר יהיה לכל השבטים זה כזה : (ז) ולנשיא · ואל הנשיא הוא מלך המשיח אליו יותן אחוזת נחלה מזה ומזה לתרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים ולאחוזת העיר ולתוספת ביאור אמר אל פני תרומת וגו' : מפאת ים · מעבר המערב כלפי המערב ומעבר המזרח כלפי המזרח : וארך · של חלק הנשיא שמזה ומזה : לעומות אחד החלקים · במדת אחד מן החלקים של השבטים אשר יהיו מגבול המערב אל גבול המזרח ועיין בקונטרס בנין הבית בתחלתו ובצורה : (ח) לארץ · בתוך הארץ יהיה לו זה לאחוזה בישראל : ולא יונו עוד · ר"ל כשיהיה לנשיא אחוזת נחלה מרובה לא

מצודת ציון

לעומתם (לעיל י) : (ז) אל פני · ר"ל לפני : מפאת · מעבר : (ח) לארץ · כמו בארץ ובאה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא : יונו · מלשון אונאה והוא ענין עושק כמו ואיש לא

לְשִׁבְטֵיהֶם׃ ט כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה רַב־לָכֶם נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל חָמָס וָשֹׁד הָסִירוּ וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ הָרִימוּ
גְרֻשֹׁתֵיכֶם מֵעַל עַמִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ י מֹאזְנֵי־צֶדֶק
וְאֵיפַת־צֶדֶק וּבַת־צֶדֶק יְהִי לָכֶם׃ יא הָאֵיפָה וְהַבַּת תֹּכֶן
אֶחָד יִהְיֶה לָשֵׂאת מַעְשַׂר הַחֹמֶר הַבָּת וַעֲשִׂירִת הַחֹמֶר
הָאֵיפָה אֶל־הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ׃ יב וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים

רש"י

לאחסנתא: ולא יונו · לשון אונאת ממון שגוזלין את נחלתם: (ט) הרימו גרושותיכם · סלקו את שאתם מגרשים את עמי מנחלתם: (י) ואיפת · למדת היבש: ובת · למדת הלח: (יא) האיפה והבת · לשון מדה חומר וכור מוי"ו בלע"ז: תכן אחד · לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה') מדה אחת זו עשירית לחומר של יבש שהוא שלשים סאין וזו עשירית לחומר הלח: לשאת · כמו לקחת וכן ת"י למיסב · לשאת מעשר החומר תהי הבת וכן עשירית לחומר יבש: האיפה אל החומר יהיה מתכונתו · שכום חשבון הבת והאיפה לפי גודל החומר יהיה · מצאתי · אם יוסיפו בחומר יוסיפו בבת אם יפחתו מזה יפחתו מזה שיכוין מעשרו לו:

מצודת ציון

יונה (לעיל יח): (ט) ושוד · ענין עושק: גרושותיכם · מלשון גרושין והשלכה: (י) מאזני · כף מאזני משקל: ואיפת · זהו מדת היבש בת ג' סאין: ובת · זהו מדת הלח בת שלש סאין וכן ויין בתים עשרים אלף (ד"ה ב ב): (יא) תוכן · ענין חשבון כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה): לשאת · לקחת כמו ובתים ונשאו (מיכה ב): החומר · מדה של שלשים סאין וכן וחומר שעורים (הושע ג): מתכונתו · ענין חשבונו: (יב) והשקל · שם משקל:

מצודת דוד

יעשקו עוד הנשיאים את עמי לקחת מה משלהם כי יהיה די להם בנחלת אחוזתם: והארץ · ושאר הארץ יתנו לבית ישראל חלק לכל שבט זה כזה: (ט) רב לכם נשיאי ישראל · אתם המלכים שהייתם קודם החורבן הנה זמן רב היה לכם מה שהוניתם ועשקתם את עמי אבל עתה הסירו החמס ושוד ועשו משפט וצדקה: הרימו · הפרישו מעל עמי את המסים מה שהייתם גורשים ומטילים עליהם: (י) מאזני צדק · ר"ל לא תעשו עוד עול במשקל ובמדה: (יא) תכן אחד יהיה · ר"ל חשבון זו כחשבון זו האיפה עשירית החמר במדת היבש ובת במדת הלח: לשאת · לקחת את הבת מעשר מחמר בלח ואת האיפה מעשר מחמר ביבש ר"ל שיהא בהם שיעור חשבון זה לא פחות ולא יותר: אל החמר וגו' · ר"ל לפי מדת החמר יהיה החשבון של כל אחד מהמדות שאלה אם יוסיפו בחמר יוסיפו גם הם לפי הערך

גֵּרָה עֶשְׂרִים שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים עֲשָׂרָה
וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם׃ יג זֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר
תָּרִימוּ שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַחִטִּים וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה
מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים׃ יד וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר

רש"י

(יב) והשקל עשרים גרה. עשרים מעין: עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל. הרי ששים שקלים: המנה יהיה לכם. לונוכ"ט בלע"ז ומנחם חברו לשון מנין והרי יש כאן מאתים וארבעים זוז מכאן שהיה מנה של קודש כפול והוסיפו עליו בימי יחזקאל שתות הרי מאתים וארבעים וכשחלקו הכתוב לשלשה ולא כתב סתם ששים שקלים יהיה לכם המנה לנו לעשות ממנו משקל שלישיתו ומשקל רביעיתו ומשקל מנה של חול שהיה מתחלה וכן ת"י תלתות מניא עסרין סלעין מני כספא עסרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומני רבא קודשא יהי לכון: (יג) ששית האיפה מחומר החטים. הרי אחד מששים הפוחת לא יפחות מכאן וזה הוא שאמרו עין רעה אחד מששים: וששיתם. ותחלקו אחד מששה באיפה לתרומת חומר השעורים: (יד) וחוק השמן. למעשר: הבת השמן וגו'. הבת שהיא מדת השמן זו היא מעשר הבת יהי מן הכור. מצאתי. העישור שהבת מעשרת מן הכור יהיה. כילד (מעשר הבת מן הכור עשיריתה של בת על הכור הודי"ן מזור"ש בלע"ז תיבה זו משמשת על עצמה ועל אחרים כמו עבודת הקודש ועבודת בני מררי.

מצודת דוד

וכן אם יפחתו מהם: (יב) והשקל. משקל השקל יהיה עשרים גרה: עשרים שקלים וגו'. בזמן ההוא היה משקל מיוחד בפני עצמו אבן מכ' שקלים ואבן מכ"ה שקלים ואבן מט"ו שקל לכן אמר כל אלו שלש המשקולות ביחד יחשב למשקל מנה ולא יעוותו את המשקל (א"כ המנה היא ששים שקלים והשקל הוא ד' זוז הרי למנה ר"מ זוז כי מנה של חול הוא מאה זוז ושל קדש כפול הרי מאתים והוסיף בה יחזקאל שתות מלבד הרי ר"מ זוז): (יג) ששית האיפה וגו'. והוא חלק א' מששים וזהו שאמרו רז"ל עין רעה לא יפחות מאחד מששים: וששיתם. תתנו חלק ששית מחמר השעורים ר"ל בין מחטים בין משעורים תתנו חלק אחד מששים: (יד) וחק השמן. ר"ל משפטו מעשר השמן: הבת השמן. ר"ל הבת הוא מדת השמן ויתנו את הבת מעשר מן הכור והוא

מצודת ציון

גרת. שם מטבע מעה וכן עשרים גרה השקל (שמות ל): המנה. הוא ליטרא וכן שלשת מנים זהב (מ"א י): (יג) וששיתם. מלשון שש ר"ל תחלקו לקחת הששית: (יד) הכור. כן יקרא החומר וכן כורים עשרים

הַבַּת מִן־הַכֹּר עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר כִּי־עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים
חֹמֶר׃ טו וְשֶׂה־אַחַת מִן־הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה
יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וְלִשְׁלָמִים לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִֹה׃ טז כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יז וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֵּסֶךְ
בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל

רש"י

סא"ה): עשרת הבתים · יהיה לכם החומר ואז יתכן ליטול הימנו בת אחת למעשר: כי עשרת הבתים חומר · לפי שהחומר יהיה לכם י' בתים וכן תרגם יונתן חד מן עסרא הוית ביתא בכורא ארי עסר בתין כורא: (טו) ושה אחת מן הצאן · מיוחד שבצאנו וכן אמר משה מבחר נדריכם לומיי"לור בלע"ז: מן המאתים ממשקה ישראל · דרשו רבותינו לענין הנסכים ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור שנפל לתוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במאתים: ממשקה ישראל · מן המותר לישראל כל קרבנותיכם יהיו משקה הראוי לישראל כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלומר האכילה עם השתיה תהא מן המותר לישראל: (טז) אל התרומה הזאת · האמורה למעלה לדעת כל עם הארץ תהיה: (יז) ועל הנשיא · אומר אני שהנשיא הזה בכה"ג מדבר וכן כל הנשיא שבענין ושמעתי מטעמו של רבי מנחם שבמלך מדבר:

מצודת ציון

אלף (דה"ב ב): (טו) ממשקה · ת"י מפטמא ר"ל שמן בעל מות רב מושקה בלחלוחית כמ"ש ומוח עצמותיו ישוקה (איוב כא) ועל המנחה נאמר בדרך השאלה: (יז) והנסך · יין לנסכים: מועדי · מלשון ועד

מצודת דוד

החמר וזהו לפי שעשרת בתים הוא חמר א"כ הבת הוא חלק מעשר בחמר: כי עשרת הבתים חמר · ר"ל כי גם היום המדה כן היא עשרת בתים המה מדת החמר וכן יהיה לעתיד: (טו) ושה אחת וגו' מן המאתים · מי שיהיו לו מאתים צאן יביא שה אחת לקרבן לחנוך הבית: ממשקה ישראל · ת"י מפטמא דישראל ר"ל מבהמות הטובים והמובחרים שבידם יביאו הקרבנות וכן משלת היפה יביאו למנחות ורז"ל אמרו מן המותר לישראל וכאומר מן הראוי לסעודת ישראל כי הסעודה נקראה ע"ש המשקה וכן אל המשתה וגו' (אסתר ה): (טז) כל העם וגו' · אין מי נקי מהם כולם יתנו התרומה הזאת ואף על הנשיא בישראל הוא המלך גם עליו לתת התרומה הזאת: (יז) על הנשיא יהיה · ומלבד התרומה יהיה עוד על הנשיא העולות והמנחות ויין הנסכים הבאים בחגים וגו': בכל מועדי · בכל הימים אשר

הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־
הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃ יח כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים
וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ יט וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ
וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ כ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה
בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃

רש"י

(יח) כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים · הוא פר המלואים האמור בראש הענין · ולימד כאן שיהו המלואים בא' בניסן : וחטאת · וטהרת : (כ) וכן תעשה בשבעה בחודש · יש לומר וכן תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו כך פרשוהו במנחות וכן תעשה פר שאינו נאכל בשבעה שבטים שחטאו דבר והורו ב"ד שלהן שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב צבור על פיהם שמביאין פר העלם דבר : מאיש שוגה ומפתי וגו' · הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי אחר שבעת ימי המלואים שיהא המזבח מחונך יביאו חטאותם ואשמותם ויתכפרו שבזמן

מצודת דוד

נועדים ומתאספים לבוא אל המקדש והם חגים וחדשים ושבתות וכפל הדבר במ"ש : הוא יעשה · ר"ל משלו יביא את כל אלה : (יח) בראשון · בחדש הראשון : תקח פר וגו' · הוא הפר האמור למעלה ונתת וגו' פר בן בקר לחטאת (לעיל מ"ג) ועתה בא לומר שהחינוך יהיה באחד לחדש הראשון ופירש עוד מה שחסר למעלה : וחטאת · בזה תטהר את המקדש : (יט) הבית · הוא ההיכל : פנות העזרה למזבח · זוית דפוס בנין גג המזבח : החצר הפנימית · היא עזרת אנשים : (כ) וכן תעשה · ר"ל וכן תחנך בקרבנות בכל משך שבעה ימים בימי החדש יום אחר יום אולם לא בענין שלזה להביא בראשון כי בששת הימים לזה להביא שעיר לחטאת ופר ואיל לעולות כמ"ש שם : מאיש שוגה ומפתי · ר"ל הקרבנות הללו יבואו להסיר העון מאיש שוגה ומפתי ר"ל ממי שנכנס במקדש במקום שאין לו רשות ליכנס ועשה זאת בשגגה או בסכלות הדעת : וכפרתם ·

מצודת ציון

ואסיפה : (יח) תמים · שלם ממום : וחטאת · ותטהר : (יט) פנות · זויות : העזרה · כן יקרא דפוס בנין המזבח כמ"ש ומהעזרה הקטנה (לעיל מג) : (כ) שוגה · מלשון שגגה : ומפתי · שוטה וסכל : וכפרתם · הוא ענין קנוח וכן

כא בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח
חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ כב וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם
הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ כג וְשִׁבְעַת
יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים
תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃

רש"י

שישראל מכופרים הבית מכופר: (כא) שבועות ימים · על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועות · מצאתי: מצות יאכל · מצות יאכלו בו בחג: (כב) ועשה הנשיא ביום ההוא וגו' · רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה בן חזקיה בן גרון שישב בעליה ודרשו ובעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות האלה פר בארבעה עשר בניסן למה · ואומר אני שמא בי"ד בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואים ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם י"ט לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים וגו': (כג) שבעת פרים ושבעת אילים תמימים ליום · והתורה אמרה פרים בני בקר שנים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים וז' אילים לשבעת הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרים מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שנינו במנחות אך לא הביאו מן המקרא הזה ראיה אלא ממקרא שנאמר למטה (מ"ו) וביום החדש פר בן בקר תמימים וששת כבשים ואיל ושמא אף זה בא ללמד כן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה אילים ליום לירוף דבר יום ביומו עולים שבעה פרים לשבעת ימים: וחטאת שעיר עזים ליום · שעירי הרגלים:

מצודת ציון | מצודת דוד

וכפרתם (שם): (כא) שבועות · בהם תקנתו את הבית מן החלול של הנכנסים שם שלא ברשות: (כא) הפסח · זמן שבאת קרבן פסח: חג שבועות · ר"ל כל ימות החג שהם שבעת ימים יאכל מצות: (כב) ועשה הנשיא · ר"ל יביא משלו: ביום ההוא · בי"ד לחדש הראשון: בעדו · לכפר בעדו ובעד כל העם: פר חטאת · זה יהיה מקרבנות המלואים כי ימי המלואים יתחילו באחד לחדש הראשון וישלמו אחר הסוכות (וגם שלמה ועזרא לא עשו במספר ימי המלואים שהיו במשכן ולא היה מספר זה כזה ולפי שגדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון ירבו ימי המלואים כ"כ): (כג) יעשה · ר"ל הנשיא יביא משלו: שבעת פרים וגו' · הם קרבנות המלואים ולא נזכר כאן הקרבנות האמורות בתורה שהיו באות חובה לכל יום: ליום שבעת הימים · ר"ל לכל יום

כד וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה׃ כה בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג
יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה
וְכַשָּׁמֶן׃ מו א כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת
יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ׃ ב וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם

רש"י

(כד) ומנחה איפה לפר · מנחת הנסכים איפה לפר ואיני יודע מה הוא שהרי אמרה תורה שלשה עשרונים ויש לומר איפת קמח להוציא סלת עשרון מן הסאה שהאיפה שלש סאין : ואיפה לפר · למדך שאם לא מצא סולת מנופה כל כך יביא משל עשרון לסאה : ואיפה לאיל · אף זו קמח להוציא ממנה ב' עשרונים סולת מנופה כל צרכה כמו ששנינו ב' הלחם שתי עשרונים משלש סאין : הין לאיפה · לא ידעתי למה ויש לומר לא שיקריב ההין כולו אלא שנתות היו בהין ויקריב שמן לפי הסולת כמשפט הזבח לפר כמשפטו ולאיל כמשפטו לפי שנתות של הין : (א) שער החצר הפנימית הפונה קדים וגו' · שנו רבותינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער ההיכל אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום עליו מפורש בקבלה (לעיל מ"ד)

מצודת דוד

משבעת הימים : (כד) ומנחה וגו' · פה שהתורה אמרה שיעור אחר למנחה ולשמן וחלק בין פר לאיל זהו בדבר הקרבנות שאמרה התורה ואין בכלל הזה קרבנות של המלואים שלעתיד אולם רז"ל דרשו בכל אלה : (כה) בשביעי · בחדש השביעי : יעשה כאלה · יביא קרבנות למלואים כל שבעת הימים כמספר האמור בפסח : כחטאת וגו' · כל אלה יביא בסוכות כמספר האמור בפסח אבל בשבועות ובר"ה וביוה"כ לא צוה להוסיף קרבנות בהמה על האמור בתורה לעשות מה בשביל המלואים ובשמיני העצרת כבר נשלמו ימי המלואים : מו (א) שער החצר הפנימית · הוא שער עזרת אנשים : יהיה סגור וגו' · לפי שלא יהיו רגילין לבוא לבהמ"ק בימות החול לא העם ולא הנשיא : ימי המעשה · כן יקראו ימות החול שמותרים לעשות בהם מלאכה : וביום השבת יפתח · כי אז יהיו רגילין לבוא להשתחות לה' לכן יפתח שער המזרחי כי בבואם דרך שם ישתחוו מול פתח ההיכל ובית קה"ק : וביום החודש · יאמר על יום הראשון מהחודש והוא ר"ח וכן מחר חודש (ש"א כ') : (ב) ובא הנשיא ·

מצודת ציון

כמו שבעת בלא וי"ו וכן למענה לעומת אחד החלקים והוא כמו לעמת בלא וי"ו : (כד) הין · שם מדה וכו י"ב

אחר

הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים
אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר
וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב׃ ג וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־
הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה׃
ד וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה

רש"י

איש לא יבא בו והיה סגור: (ב) דרך אולם השער מחוץ. כמו שאמור למעלה ואולמיו אל החצר החיצונה. דרך אולם השער של עזרה. כלומר יכנס בדרך שער מזרחי שהוא משמש כניסה ויציאה ובא לו לאותו הפשפש: ועמד על מזוזת השער. אותו שער הקטן הוא הפשפש: את עולתו ואת שלמיו. עולת ראיה ושלמי חגיגה ומקרא זה מוסב על יום טוב. כך מצאתי בפירושים מדויקים ועמד על מזוזת השער. שער הפנימי הוא אשר באר. הוא הפשפש כדאמר מר אפשר קרבנו של אדם קרב ואינו עומד על גביו: ולא יסגר עד הערב. למה לא יסגר: (ג) והשתחוו עם הארץ. כל היום וגם כל הבא ולערב יסגרוהו: (ד) ביום השבת ששה כבשים. לא ידעתי למה שהרי אמרה תורה ב' כבשים (במדבר כח) וביום השבת משמע שבת בראשית ומשמע יו"ט ואומר אני שבת זו אינה שבת בראשית אלא י"ט שטעון ז' כבשים ושני אילים ובא ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא מצא שבעה יביא ששה ואם לא מצא שני אילים יביא אחד כמו

מצודת ציון

לוגין: מו (ב) מפתן. הוא אחר שיפתחו השער ההוא יבוא הנשיא האסקופה וכן כרותות אל המפתן דרך אולם השער הפונה אל החוץ כמ"ש ואולמיו אל חצר החיצונה

מצודת דוד

(לעיל מ') וכאומר שיפתחו השער עד לא יבוא אל תלל אולם השער ולא ימתינו לפתחו עד שיבוא אל פתח השער וזהו בעבור כבוד הנשיא: ועמד. הנשיא יעמוד סמוך למזוזת השער ר"ל בפשפש הדרומי מששער ההיכל כי שם מקומו כמ"ש את הנשיא נשיא הוא ישב בו (לעיל מ"ד): ועשו. בהיותו עומד שם יעשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו וזהו במשך ימי המלואים שקרבו העולות אף בשבת אולם שלמים לא נזכר בקרבנות המלואים ואמר שלמיו אם הביאם נדבה בר"ח: והשער. הוא השער המזרחי הנפתח: (ג) והשתחוו. בזה נתן טעם למה לא יסגר השער ואמר לפי שעם הארץ ישתחוו מול ההיכל דרך פתח השער ההוא בשבתות ובר"ח כי אז יהיו רגילין לבוא אל המקדש: (ד) וביום השבת. וזהו במשך זמן ימי המלואים: ששה וגו'. זהו בשביל המלואים מלבד הקרבנות

כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ ה וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל
וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ ו וּבְיוֹם
הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וָאַיִל
תְּמִימִם יִהְיוּ׃ ז וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה
וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ ח וּבְבוֹא
הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ ט וּבְבוֹא
עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן
לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב

רש"י

שדרשו חכמים לענין ר"ח : (ה) מתת ידו · לימד שאין המנחות מעכבות זו את זו : (ו) וביום החדש פר בן בקר תמימים · מקרא זה דרשו רבותינו במנחות פר מה למדנו לפי שנאמר בתורה (שם) ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד לכך נאמר פר · וששת כבשים מה למדנו לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה לכך נאמר וששת כבשים ומנין אפי' אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו · מצאתי : (ח) ובבוא הנשיא · ביום החדש ובשבת בראשית שאין ישראל מצווים על הראיה והוא בא להשתחות : דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא · באותו שער עצמו יצא ואינו מצווה לעשות העזרה קפנדריא אבל במועדים שנאמר בהם (דברים טז) יראה כל זכורך זקוק הוא לעשות קפנדריא כשאר העם היינו דכתיב בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו : (ט) ובבוא עם הארץ דרך שער צפון וגו' כי נכחו יצא ·

מצודת דוד

הקרבנות שאותה התורה הבאים חובה ליום : (ה) מתת ידו · כפי נתינת ידו ר"ל לפי הרחבת ידו ונדבת לבבו : (ז) ולכבשים וגו' · ר"ל לכבשים יביא מנחה כפי השגת ידו ומרבית העושר שעמו : (ח) ובבוא הנשיא · כאשר יבוא הנשיא לעמוד בשעת הקרבת קרבנותיו : דרך אולם השער יבוא · ר"ל לא יבוא דרך פתחי הלשכות התחתונות הפתוחות לחצר הפנימי שאין בהם אולם לפניהם כ"א יבוא בפומבי בשער הגדול דרך האולם הנמשך מהשער ולחוץ וכמ"ש למעלה כשיבוא לאכול לחם לפני ה' : ובדרכו יצא · כדרך השער ההוא יפנה חוזר ויוצא : (ט) במועדים · כי לא

מצודת ציון

(ש"א ה) : (ה) מתת · מלשון נתינה : (ו) תמימים · כמו תמים או אמר לשון רבים על כל הפרים של כל ראשי החדשים : (ז) תשיג ידו · לשון זה יאמר על ערך העושר וכן

יֵצֵא

יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא
בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצְאוּ יצא קרי : י וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא
וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ : יא וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה
אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה : יב וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים
נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה
אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא

רש"י

מלוא אליהם שיראהו בתוך העזרה יפה יפה : (י) והנשיא · גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בפשפש ההיכל הדרומי להשתחות גם הוא מצווה עליו לעשות העזרה קפנדריא ויבא דרך שער צפון ויצא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ויכנס ויצא נכחו דרך שער האחר וזהו בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו כולם הנשיא עם שאר העם ולא יצא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביום החדש וביום שבת בראשית שהשער המזרחי אין נכחו שער במערב : (יב) וכי יעשה הנשיא נדבה · בששת ימי המעשה : ופתח לו את השער וגו' · לא ליכנס בו להיכל אלא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר עשה ביום השבת ומה אומר ביום השבת

מצודת ציון   מצודת דוד

על פי אשר תשיג יד הנודר (ויקרא הטוב על כל להיות נראה בעזרה כמ"ש
כז) : (ט) נכחו · נגדו כמו לנוכח שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו'
(שמות כ"ג) : כי נכחו יצא · נגד
המקום שבא יצא : (י) והנשיא · ר"ל אז במועדים גם הנשיא ילך בתוך העם ועמהם כי זהו הדרת מלך ללכת ברבת עם : בבואם · בדרך בואם יבא עמהם ובדרך צאתם יצאו הוא עם העם לא כדרך בואו בשאר ימות השנה שיבוא בשער המזרחי וחוזר בדרך שבא : (יא) ובחגים ובמועדים · לתוספת ביאור כפל בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) או יתכן שאמר זה על שבועות ור"ה ויו"כ שיהיו במשך ימי המלואים שלא יוסיפו בהם קרבנות בהמה בשביל המלואים אבל לזה להוסיף בהם מנחות על הקרבנות הקצובות בתורה מלבד המנחות הראויות להם כפי משפטי התורה והם יהיו בשביל המלואים לכן יהיה בהם משפט אחר : מתת ידו · כפי נתינת ידו ר"ל לפי הרחבת ידו ונדבת לבבו : (יב) וכי יעשה וגו' · בששת ימי המעשה : ופתח לו וגו' · לבוא דרך בו : ועשה וגו' · הכהן העובד יעשה את עולתו ואת שלמיו בהיותו עומד שם : כאשר יעשה ביום השבת · כשעושים הקרבנות בהיותו שם ואמר ביום השבת וה"ה ביום החדש ולקצר לא זכרו : ויצא · וכאשר יצא יסגור הסוגר את השער

וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ יג וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים
תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃
יד וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן
שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם
תָּמִיד׃ טו וַעֲשׂוּ יעשו קרי אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־
הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃ טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא

רש"י

(כאן) ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו וגו' : אחרי צאתו · ואינו אומר כאן והשער לא יסגר עד הערב כמו שאמר ביום השבת שביום השבת הוא אומר והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא לפיכך מניחו פתוח אבל בחול אין דרכם לבא להשתחות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך סגר את השער אחרי צאתו : (יג) וכבש בן שנתו · עולת התמיד : (יד) ששית האיפה · ירושלמית שהיא חומש של מדברית והן ב' עשרונים הא' למנחת התמיד וא' לחביתין ואף על פי שחביתין קריבין לחצאין מביא הוא בבקר עשרון שלם וחוצהו כמו ששנינו במנחות : לרום את הסולת ·

מצודת דוד

מיד אחרי צאתו כי בשבת ובחדש העם פנוים ממלאכה ודרכם לבא להשתחות לה' לכן יהיה פתוח כל היום אבל בששת ימי המעשה יהיו טרודים במלאכה ואין מי בא להשתחות לכן יסגרו מיד אחרי צאתו : (יג) וכבש וגו' · גם זה יאמר על משך זמן ימי המלואים שמלבד התמידין הקבועים יביא עוד כבש אחד בן שנה בכל בוקר בשביל המלואים : (יד) תעשה עליו · על הכבש הנוסף בשביל המלואים : לרום את הסולת · לזלף ולהשקות בו את הסולת להיות רטוב ממנו : מנחה לה' · ר"ל זה יהיה מנחה לה' מלבד מנחת התמיד הנזכר בתורה : חקות עולם תמיד · מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר אל תחשבו שבעבור העולה והמנחה הזאת יחדלו מלהקריב התמיד והמנחה והשמן המוזכר בתורה כי חקות עולם תמיד יעשו את הכבש וגו' : (טו) בבקר · בכל בוקר יקריבו והוא עולת תמיד מבלי הפסק וכאומר הנה בשביל המלואים יוסיפו זה אבל לא יגרעו ממה שאמרה התורה : (טז) כי יתן וגו' · אם יתן הנשיא בחייו מה מנחלתו לאחד מבניו : נחלתו היא · כאומר הנה המתנה

מצודת ציון

אשתו (בראשית כה) : (יד) לרום · ענין זלוף ונטיפה כמו רסיסי לילה (ש"ה ה') : הסולת · קמח יפה : (טו) אחוזתם · ענין החזקה :

קיימת

לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ יז וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה
מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת
לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ יח וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא
מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃ יט וַיְבִיאֵנִי
בַמָּבוֹא אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף הַשַּׁעַר אֶל־הַלְּשָׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֶל־

רש"י

אילפריסי"ר בלע"ז · ל"א אימגלי"ר בלע"ז לרוס את הסולת לכתת ולבלול בו את הסולת לשון רסוס כמו (עמוס ו) והכה הבית הגדול רסיסים ולשון משנה אם היה עב או מרוסס : (יז) שנת הדרור · שנת היובל : ושבת · כמו ושבה : אך נחלתו בניו להם תהיה · כמו אך לבניו תהיה נחלתו ולא תנתן לצמיתות לאחר : (יט) ויביאני במבוא · דרך האמה שבזווית בית החליפות שנכנסין בו לאויר עשרים שבין הלשכות שבצפון לבין תאי ההיכל : אשר על כתף השער · שער הצפוני כתף השער אשר מן השער למערב : הפונות צפונה · שיש להם פתחים לצד חצר החיצונה לצפון ופתחים היו להם

מצודת ציון

(יז) הדרור · כן יקרא היובל כי הוא ענין חפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כה) : ושבת · כמו ושבה : (יח) להונותם · ענין עושק כמו ולא יונו עוד (לעיל מה) : יפוצו · ענין פזור כמו נפוצו צאני (לעיל לד) : (יט) במבוא · בדרך ביאה : כתף ·

מצודת דוד

קיימת כי הלא נחלתו היא ותהיה לבניו אחרי מותו כי · אחוזתם היא בנחלה · ר"ל כי הבנים יאחזו בנחלתו א"כ מה לי בחייו מה לי אחר מותו : (יז) והיתה לו · אל העבד ההוא : עד שנת הדרור · עד היובל יחזיק בה העבד וביובל ישוב אל הנשיא : אך נחלתו · נחלת הנשיא ראוי אך לבניו ולכן להם תהיה אחרי מות הנשיא כשלא תשאר ביד העבד : (יח) להונותם מאחוזתם · לעשוק מהם מה מאחוזת נחלתם להנחיל אותם לבניו ורק מאחוזתו ינחיל את בניו : למען אשר לא יפוצו וגו' · כאומר אבל כשיהיה ביד המלך לעשוק אחוזת העם קרוב הדבר שיפוצו לגרות מאחוזתם מאימת המלך ועשקו : (יט) ויביאני · המלאך הדובר בי הביאני בדרך ביאה שהיה בעבר השער הצפוני של חצר הפנימי בסוף הכותל כלפי המערב בדרך האמה הפרוזה כמ"ש ולפני הלשכות וגו' דרך אמה אחת (לעיל מ"ב) : אל הלשכות הקודש · בדרך המבוא ההוא הביאני אל צד הלשכות אל מקום הכהנים לא לצד המסיבה והלולאות אשר יקראו

הַכֹּהֲנִים הַפֹּנוֹת צָפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם מָקוֹם בַּיַּרְכָתָם בירכתים ק'
יָמָּה׃ כ וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים
אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־הַחַטָּאת אֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת־הַמִּנְחָה
לְבִלְתִּי הוֹצִיא אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם׃
כא וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה וַיַּעֲבִרֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת
מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר וְהִנֵּה חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר חָצֵר בְּמִקְצֹעַ
הֶחָצֵר׃ כב בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת

ר ש " י

לאויר העשרים: בירכתים ימה · בסוף הלשכות למערב: (כ) לבלתי הוציא · כמו להוציא שקדשי קדשים נפסלין ביוצא: לקדש את העם · ת"י לאתערבא עם עמא: (כא) מקצועי · אנגל"ש בלע"ז: (כב) חצרות קטורות · שנינו במסכת מדות אין קטורות אלא שאינן מקורות ושם מפרש

מצודת דוד

גם הם בהם לשכות: הפנות צפונה · אל הלשכות שבפאת צפון: והנה שם · ראיתי שם מקום מובדל וגדור בכל רוחב חלל אויר העשרים אמה שבין הלשכות בסוף החלל כלפי המערב: (כ) לבלתי הוציא וגו' · אותו המקום יהיה מיוחד לזה כדי שלא יוציאום אחר הבישול אל החצר החיצונה ר"ל אל מקום דריסת רגלי ישראל שהיא חיצונה למקום דריסת רגלי הכהנים כי אם יבשלו בעזרה במקום דריסת רגלי הכהנים בקל ישכחו להוציאה למקום דריסת רגלי ישראל ולא כן כשיבשלום במקום ההוא כי בעבור שהוציאה משם הוא בפרצה דחוקה יזכור בדבר עד שלא יוציא (אף שבע"כ יוציאם משם להביאם אל הלשכות העומדות מתחת וממעל לאכלם שמה אבל הואיל ותהיה דרך העברה אין לחוש כי בזה לא יחשבו שגם העם מקודשים לאכלם): לקדש את העם · ר"ל שאם יוציאם שמה יהיה נראה שגם העם מקודשים כמותם לאכול עמהם בקדשי הקדשים: (כא) ויוציאני · בדרך האמה הפרוצה: והנה חצר במקצוע החצר · ראיתי שבכל ארבעת מקצועות החצר היה בנין חצר קטנה אחת בכל זוית: (כב) בארבעת · ר"ל החצרות שהיו בארבעת המקצעות היו חצרות קטורות ר"ל לא היו מקורות אבל היו פתוחות ממעל למען יצא קיטור העשן מתבערם

באש

מצודת ציון

עבר וצד: הפונות · לשון פנה: בירכתים · בקצה וסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כו): (כ) יאפו · מל' אפיה: (כא) מקצועי · זויות וכן ומקצועותיו לו (לעיל מא): (כב) קטורות · ענין עשן כמו כקיטור הכבשן (בראשית יט):

אַרְבָּעִים אֹרֶךְ וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב מִדָּה אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם
מְהֻקְצָעוֹת׃ כג וְטוּר סָבִיב בָּהֶם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם
וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת סָבִיב׃ כד וַיֹּאמֶר אֵלָי
אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת
אֶת־זֶבַח הָעָם׃ מז א וַיְשִׁבֵנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה־
מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה כִּי־פְנֵי הַבַּיִת

נקוד עליו

רש"י

מה היו משמשות: מהקצעות · בזוית מקצעות החצר: (כג) וטור סביב בהם · שורת נדבך חומת אבנים בולט מן החומה סמוך לארץ ובו נקבים מקום שפיתת קדרות ומתחת הטור חלל להסיק בו אור מתחתיו והקדירות מלמעלה: ומבשלות עשוי · הם החלל מתחת שפיתת הקדירות: (כד) את זבח העם · חזה ושוק של שלמים שאינן נפסלין בלאתן חוץ לעזרת ישראל כמו החטאת והאשם: (א) וישיבני · לתוך החצר הפנימית: אל פתח הבית · והמים יורדין מתחת כתף הבית הימנית · נובעין מתחת

מצודת ציון

מהקצעות · כמו מהמקצועות ר"ל הנזויות: (כג) וטור · ענין שורה וכן שלשה טורי גזית (מ"א ו'): מז (א) מפתן · אסקופה כמו כרותות אל המפתן (ש"א ה'): פני הבית · כן נקרא פתח הבית:

מצודת דוד

האא כן אמרו רבותינו ז"ל: ארבעים ארך · ממזרח למערב: ושלשים רחב · מצפון לדרום: לארבעתם מהקצעות · ר"ל כן היה לארבעת החצרות אשר היו במקצועות החצר החיצונה: (כג) וטור סביב בהם · שורה של אבנים רחבות בלטה מחומת הכותל מסביב סמוך אל הקרקע ובה נקבים נקבים ובהם יעמידו הקדרות לבשל בהם בשר קדשים: סביב לארבעתם · כן היה מסביב לארבעת החצרות: ומבש־ות עשוי · ר"ל מקומות עשויות לבשל ולהבעיר האש היו מתחת השורות ההן בחלל שביניהן אל הקרקע והקדרות יעמדו ממעל בנקבי השורות וכן יהיה דרך הבישול: (כד) ויאמר אלי · המלאך הדובר בי אמר אלי החצרות האלה הם בית המבשלים ולתוספת ביאור אמר אשר יבשלו שם וגו': את זבח העם · ר"ל זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם והכהנים משרתי הבית יהיו מבשלים באלה המקומות חלקם מן השלמים והוא החזה ושוק כי חצר החיצונה הוא מקום כשר לאכילת קדשים קלים: מז (א) הבית · הוא ההיכל ובית קה"ק: והנה מים וגו' · הראוהו שלעתיד יפתח שם בנס מקור מים: קדימה · יהיו נמשכין והולכין אל המזרח: כי פני הבית קדים · כי פתח הבית הוא במזרח וא"כ כשהמים

נמשכין

קָדִים וְהַמַּיִם יֹרְדִים מִתַּחַת מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנֶּגֶב
לַמִּזְבֵּחַ׃ ב וַיּוֹצִאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה וַיְסִבֵּנִי דֶּרֶךְ חוּץ
אֶל־שַׁעַר הַחוּץ דֶּרֶךְ הַפּוֹנֶה קָדִים וְהִנֵּה־מַיִם מְפַכִּים מִן־
הַכָּתֵף הַיְמָנִית׃ ג בְּצֵאת־הָאִישׁ קָדִים וְקָו בְּיָדוֹ
וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי אָפְסָיִם׃ ד וַיָּמָד אֶלֶף

רש"י

המפתן שהוא באמצע המזרח ומצדדין באלכסון לצד הימין ויוצאים מעזרה בדרום המזבח ויוצאין חוץ לעיר במסכת יומא שנינו אמר רבי פנחס משום רב הונא לפורא מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחלה דומה לקרני סלעים כיון שהגיעו לפתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב כיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן : (ב) ויוציאני · מן החצר הפנימית אל החצר החיצונה בשער הצפון : ויסבני · סביב חומת הפנימי בתוך החיצונה : אל שער · החיצונה הפונה קדים : מים מפכים · בויאו"ט בלע"ז רתבים כרותב פי הפך כך פירשו רבותינו כדלעיל : (ג) וימד אלף באמה · חוץ לחומה וכל אותן אלף אמות לא גבר הנחל להיות עמוק אלא עד אפסים הם הקרסולים שקורין קבילי"ש בלע"ז : (ד) וימד אלף · אחרות והעמיקו עד ברכים ועוד אלף והעמיקו

מצודת דוד

נמשכין מתחת המפתן כלפי החוץ נמשכין הם אל המזרח : והמים יורדים מתחת · המים ירדו מתחת לארץ ומשם באו מכתף הבית הימנית ר"ל בעבר השער כלפי הדרום ומשם הלכו מדרום מזבח העולה ומשם יצאו לחוץ דרך שער המזרחי כמפורש למטה : (ב) דרך שער צפונה · של עזרה : ויסבני · סיבב אותי מבחוץ אצל חומת העזרה ההיא וסביב הלשכות העומדות מתחת לכותליה אל שער החוץ הוא השער שהיה מגג התא לגגו ולפנים ממנו היה עוד שער כמ"ש למעלה : דרך הפונה קדים · אל השער המזרחי : והנה מים מפכים · ראיתי והנה מים נמשכין כמלא פי הפך מן עבר השער כלפי הדרום : (ג) בצאת האיש · כאשר יצא המלאך הדובר בי ללכת חוץ למקדש והיה בידו קו המדה אז מדד המים אלף אמה אורך ואח"ז העביר אותי בתוך המים והיו מי אפסים ר"ל רק כסו פסת הרגל ולא יותר : (ד) וימד אלף · ומשם מדד עוד אלף אמה והעביר אותי בתוך המים והיו מי

מצודת ציון

(ב) מפכים · מל' פך והוא שם כלי מה כמו פך השמן (שם י') : (ג) וקו · הוא חבל המדה : אפסים · מלשון פס והאל"ף נוספת והוא כף הרגל וכאשר יקרא כף היד בלשון פס כמ"ש ומלכא חזי פס ידא (דניאל ה') :

ברכים

וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מַיִם בִּרְכָּיִם וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי מָתְנָיִם׃
ה וַיָּמָד אֶלֶף נַחַל אֲשֶׁר לֹא־אוּכַל לַעֲבֹר כִּי־גָאוּ הַמַּיִם
מֵי שָׂחוּ נַחַל אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵר׃ ו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ
בֶן־אָדָם וַיֹּלִכֵנִי וַיְשִׁבֵנִי עַל־שְׂפַת הַנָּחַל׃ ז בְּשׁוּבֵנִי
וְהִנֵּה אֶל־שְׂפַת הַנַּחַל עֵץ רַב מְאֹד מִזֶּה וּמִזֶּה׃ ח וַיֹּאמֶר
אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאִים אֶל־הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה וְיָרְדוּ
עַל־הָעֲרָבָה וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ

עיין מ"ש | רש"י | א' נחה

עד מתנים מכאן ואילך נחל אשר לא יוכל לעבור מכאן שאסור ליכנס במים מן המתנים ולמעלה שלא ישטפוהו המים משבא למי מתנים יצא על שפת הנהר ומדד עוד אלף לפניו נחל אשר לא יעבר ורגליו ביבשה עומדין היינו דכתיב וישיבני שפת הנהל כלומר אצל שפת הנחל ששם היה עומד : (ה) גאו · כמו גדלו : מי שחו · נואירינ"ט בלע"ז מים שצריך לשוט כהן ולא לעברם ברגל שלא ישטפוהו · שחו שייט כמו (ישעיה כה) כאשר יפרש השוחה לשחות: (ו) הראית בן אדם · כמה מתגבר הנחל הזה: (ז) בשובני והנה אל שפת הנהל וגו' · בתוך שהוליכני והשיבני נמתו על שפת הנחל עץ רב מאוד מזה ומזה · עץ אאביר"ץ בלע"ז : (ח) אל הגלילה · לאמרק"א בלע"ז : הקדמונה · המזרחית שנו רבותינו בתוספתא של סוכה להיכן יוצאין לימה של טבריא ולימה של סדום ולים הגדול לרפאות את מימיהם

מצודת ציון

(ד) ברכים· הם הכרעים : מתנים· הם החלצים : (ה) גאו · ענין גודל וכן היגאה גומא (איוב ח) : שחו · ענין שיטה במים ממעל כמו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כ"ה) : (ח) הגלילה · מחוז וכן גלילות

מצודת דוד

ברכים ר"ל כסו עד הברכים : מי מתנים · היו מי מתנים ר"ל כסו עד המתנים : (ה) וימד אלף · ומשם מדד עוד אלף אמה והיה נחל עמוק אשר לא יכולתי לעבור בו : כי גאו המים · כי המים גדלו להיות מי שחו לשחות בהם ממעל והיה נחל אשר אין לעבור בו בהלוך הרגל : (ו) הראית · בה"א השאלה שאמר לו האם אתה נותן לבך לראות איך הנחל מתגבר והולך : ויוליכני · אח"ז הוליך אותי להלן מן הנחל וחזר והשיב אותי סמוך לשפת הנחל : (ז) בשובני · בעת שהשיב אותי לשפת הנחל ראיתי והנה גדלו שם אילני עץ הרבה מאד מזה ומזה לשפת הנחל : (ח) אל הגלילה הקדמונה · אל המחוז המזרחי ומשם ירדו על הערבה ר"ל לימה של טבריא שהיא בערבה : ובאו הימה · זה ימה של סדום : אל הימה

המים : ט והיה כל־נפש חיה ׀ אשר ישרץ אל כל־
אשר יבוא שם נחלים יחיה והיה הדגה רבה מאד כי
באו שמה המים האלה וירפאו וחי כל אשר־יבוא שמה
הנחל : י והיה יעמדו עמדו ק׳ עליו דוגים מעין גדי ועד־
עין עגלים משטוח לחרמים יהיו למינה תהיה דגתם כדגת

קמץ בז״ק   ר ש ״ י   הה״א רפה

המלוחים ולמתקן : וירדו על הערבה · זו ימה של טבריא : ובאו הימה · זו ימה של סדום : אל הימה המוצאים · זו ימה של אוקינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם : ונרפאו המים · ממליחתן ומדרש אגדה למה קורא אותם מוצאים על שם שני פעמים שיצאו : (ט) אל כל אשר יבוא שם נחלים · הנחל הזה המתחלק לכמה נחלים ממתק את הימים שמתערב בתוכם ודגתם הנשארת בם חיים ומתוקים : (י) והיה עמדו עליו דיגים וגו׳ לחרמים · למכמורת : למינה תהיה דגתם · לא מפיק ה״א

מצודת דוד

המוצאים · גם יבואו המים אל ים אוקיינוס שהוא יוצא מן הישוב להקיף את העולם כן אמרו רז״ל (ויתכן שילכו שמה דרך ים המערבי וימה של סדום הוא הים המזרחי וכמ״ש במקום אחר אל הנחל הזה הלים אל הים הקדמוני והלים אל הים האחרון (זכריה י״ד): ונרפאו המים · ר״ל ימתקו ממליחתן: (ט) והיה כל נפש חיה וגו׳ · ואז יהיה כל נפש חיה אשר המים משרצים בכל מקום אשר יבואו שם הנחלים האלה יחיה ויתקיים כל השרצה כי לשעבר לא היה מתקיים השרצה בעבור מליחת המים אבל כשירפאו וימתקו ממליחתן אז יתקיים : והיה הדגה רבה מאד · ואז יהיה הרבה דגים כי יגדלו בכל המימות שנתרפאו : כי באו שמה · אל הימים הנזכרים באו המים האלה היוצאים מן המקדש ולכן ירפאו המים וכל השרצה יתקיים חי ויפרו וירבו : כל אשר וגו׳ · בכל מקום שיבוא שמה הנחל הזה יהיה כן אחד לא נעדר : (י) והיה עמדו עליו · יהיה הנחל מקום מוכן יעמדו עליו ציידי דגים ומעין גדי ועד וגו׳ יהיו מקומות מוכנות לפרוש שם הרשתות של ציידי הדגים לנגבם מול השמש : למינה תהיה דגתם · ר״ל לכל מין הדגה תהיה דגתם של הנחלים כי יהיה שם כל מין דגים ויהיו במספר מרובה מאד כמספר דגת הים הגדול :

מצודת ציון

פלשת (יואל ד׳) : הערבה · ת״י במישרא : ונרפאו · מלשון רפואה ר״ל ימתקו : (ט) חיה · רצה לומר שיש בה חיות ואמר לתוספת ביאור : ישרץ · ענין ההולדה עם הרבוי וכן וישרצו (שמות א׳) : (י) דוגים · ר״ל ציידי דגים : משטוח · ענין פרישה : לחרמים · לרשתות וכן משטח חרמים היה (לעיל כו) :

הַיָּם הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד׃ יא בִּצֹּאתָו בצאתיו קרי וּגְבָאָיו
וְלֹא יֵרָפְאוּ לְמֶלַח נִתָּנוּ׃ יב וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ
מִזֶּה ׀ וּמִזֶּה ׀ כָּל־עֵץ־מַאֲכָל לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא־יִתֹּם
פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן־הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים
וְהָיוּ והיה קרי פִּרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה׃ יג כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִֹה גֵּה גְבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר

רש"י

ופירושו למינים הרבה תהי דגתם למינה לשון רוב מינים כמו (שמות ז) והדגה אשר ביאור (ישעיה נא) כל אנחתה השבתי : (יא) בצאתיו · של ים כמו (איוב ח) היגאה גומא בלא בצה וגו' מרש"ק בלע"ז : וגבאיו · כמו (מלכים ב ג) עשה הנחל הזה גבים · הבצים הם הבצאים שסביבותיו והגבים הם נקעים שהמים נאספים בהם : ולא ירפאו · להפך למתיקה למה כי למלח נתנו : ולא ירפאו · הוי"ו הזו טפילה ויתירה : (יב) לחדשיו יבכר · מדי חדש בחדש יבשל פירותיו : לתרופה · פירשו רבותינו ז"ל להתיר פה אלמים ופה עקרות ומשמעו לשון רפואה כמו (ירמיה ו) וירפאו את שבר עמי על נקלה וכן חברו מנחם : (יג) גה גבול · ת"י דין תחומא כמו זה גבול וכן (לעיל כה) ונתתיך לבג לגוים כמו לבז לגוים ויש עוד

מצודת ציון

למינה · מלשון מין : (יא) בצאתיו · כן יקרא כניסת המים במקום טיט הלח וכן היגאה גומא בלא בצה (איוב ח') : וגבאיו · ענין חפירה ובור כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל') : ולא ירפאו · הוי"ו יתירה וטפלה : (יב) יבול · ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א') : יתום · ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מ"ז). יבכר · כן יקרא בשול הפירות כמו בכורי ענבים (במדבר י"ג) : לתרופה · מלשון רפואה : (יג) גה · כמו זה והגימ"ל באה במקום הזי"ן באטב"ח וכן לבג לגוים (לעיל כ"ה) ור"ל לבז לגוים :

מצודת דוד

(יא) בצאתיו וגבאיו · אסיפת המים שממעל הטיט הלח הסמוך אל הים וכן המים המתכנסים בבורות סמוך לים לא ירפאו ממליחתן כי למלח יהיו נתונים להטעים התבשילים ולמלוח כל דבר שיצטרך : (יב) כל עץ מאכל · ר"ל מגדל פירות הראוים לאכילה : לא יבול וגו' · לא יכמשו העלין ולא יכלו הפרי כי כשיתלשו הפירות שנתבשלו מיד יגדלו תמורתן אחרים וז"ש לחדשיו יבכר ר"ל בכל חדש יבשל פירות חדשים : כי מימיו · כי המים המשקים את כל אחד מהם יוצאים המה מן המקדש ולכן יהיה בהם הפלא הזה : והיה פריו · פרי כ"א יהיה ערב וטוב למאכל והעלים יהיו מסוגלים לרפאות בהם כל חלי ומכה : (יג) גה גבול · ר"ל זה

שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים : יד וּנְחַלְתֶּם אוֹתָהּ אִישׁ
כְּאָחִיו אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם וְנָפְלָה
הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה : טו וְזֶה גְּבוּל הָאָרֶץ לִפְאַת
צָפוֹנָה מִן־הַיָּם הַגָּדוֹל הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן לְבוֹא צְדָדָה : טז חֲמָת ׀
בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם אֲשֶׁר בֵּין־גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וּבֵין גְּבוּל חֲמָת

רש"י

לפתור גה לשון גיא : יוסף חבלים · יוסף יטול שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים : (יד) איש כאחיו · לא כהראשונה איש לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין שורת הכרם כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד ים אוקיינוס למערב כמו שמפורש בענין ואין שני שבטים ברצועה אחת : (טו) וזה גבול הארץ · תחומי מצרי ארץ ישראל : לפאת צפונה · רוח צפונית : מן הים הגדול · שהוא גבול למערב : הדרך חתלון · בא לו לצד

מצודת דוד

גבול מן הארץ אשר תנחילו לשני עשר וגו' והוא האמור במקראות שלאחריו: יוסף חבלים : בזה יפרש אמריו איך הם י"ב שבטים אם שבט לוי לא ינחלו נחלה כמ"ש למעלה ואמר הנה יוסף יקח שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים : (יד) איש כאחיו · שבט א' כחבירו לא כחלוקה הראשונה שבימי יהושע שלקחו איש לפי פקודיו : אשר נשאתי את ידי · להרימה למעלה דרך שבועה לתת את הארץ הזה לאבותיכם וכאומר לא יתלוננו כשיגרע נחלת שבט מהשבטים ממה שנחלו בראשונה כי הנה לא נשבעתי לתת את הארץ לאותם שנחלוה בראשונה אבל נשבעתי לתת לאבותיכם ולכל השבטים יש יחש א' עם האבות זה כזה והארץ הזאת נפלה לכם בנחלה לרשת מן האבות ויד כולם שוה בה : (טו) וזה גבול הארץ · לא חשב כאן כ"א גבול מצרי א"י לבד ולא של עבר הירדן וכמו שזכר בתורה: לפאת צפונה · הגבול מפאת צפון ממערב כלפי המזרח הוא מן הים הגדול אל הדרך ההולך לחתלון ומשם הולך הגבול לבא לצדד : (טז) חמת · ר"ל משם הלך הגבול לחמת (ולא זו היא חמת המוזכר בתורה) אבל היא אחרת גדולה מאד כמ"ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו') ולעתיד תהיה גם היא בגבול א"י כמ"ש וגם חמת תגבל בה (זכריה ט) : ברותה סברים · ר"ל משם הלך הגבול לברותה ומשם לסברים : אשר בין וגו' · חוזר הוא על ברותה וסבריה

מצודת ציון

חבלים · חלקים על כי הדרך לחלק נחלה במדידת החבל וכן יהיה חבל לשארית וגו' (צפניה ב'):(יד) ונפלה · זה הלשון יאמר על הירושה וכן למטה והיה תפילו ובדרז"ל ביום אחה מפיל נחלות (בבא בתרא קיג) :

חָצֵר הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר אֶל־גְּבוּל חַוְרָן : יז וְהָיָה גְבוּל מִן־
הַיָּם חֲצַר עֵינוֹן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וְצָפוֹן ׀ צָפוֹנָה וּגְבוּל חֲמָת
וְאֵת פְּאַת צָפוֹן : יח וּפְאַת קָדִים מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין־

רש"י

מזרח אל חתלון ואל צדדה ואל חמת וברותה וסברים כל העיירות הללו במצר צפון : (טז) חצר התיכון · ת"י ברכת עגבתי : אשר אל גבול חורן · גבול דמשק במזרח סמוך למקצוע : (יז) והיה גבול מן הים חצר עינון · והיה גבול רוח צפון מן הים עד חצר עינון : גבול דמשק · שהוא בגבול דמשק שחצר עינן במקצוע צפונית מזרחית כמו שמפורש בגבולין שכתב מרע"ה (במדבר לד) והיו תוצאותיו חצר עינן וגו' והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן וגו' גבול דמשק במקצוע צפונית מזרחית אצל חצר עינן כמו שאמור למעלה חצר עינן וגבול דמשק · וגבול חמת במקצוע צפונית מערבית שנאמר (שם) וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת ומשם צדדה: וצפון צפונה וגבול חמת · כלומר כל מצר הצפון המפורש בתורה וגבול חמת שאף היא במצר הצפון כמו שנאמר (שם) וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר התאו לבוא חמת והיו תוצאות הגבול צדדה היא צדדה האמור כאן הדרך חתלון לבוא צדדה : ואת פאת צפון · והרי לך פאת צפון : (יח) המבין הגלעד · ומבין א"י מצר מזרחי של ארץ כנען ואין עבר

מצודת ציון

(יח) על הים · עד הים וכן וירכתו על צידון (בראשית מ"ט) : תמודו ·

מצודת דוד

וסברים שעמדו בין גבול דמשק שעמדה כלפי המזרח ובין גבול חמת שעמדה כלפי המערב : חצר התיכון · ר"ל מדמשק אשר גם היא תחשב לעתיד מא"י וכמ"ש ודמשק מנוחתו (שם) הנה משם הלך הגבול אל חצר התיכון אשר עמדה אצל גבול חורן לדרומה וחורן יהיה לה מצפונה ולא תהיה מגבול א"י וכאשר היא בתורה : (יז) והיה גבול · עכשיו אמר דרך כלל שגבול הצפוני יהיה מן הים עד חצר עינן המוזכר בתורה והוא סוף גבול צפוני ועמדה אצל גבול דמשק כלפי הדרום ונמשכת למזרח להלן מחצר התיכון : וצפון צפונה · ר"ל ושאר ערי גבול הצפון הם ערי הצפוני המוזכרים בתורה : וגבול חמת · ר"ל ועוד גם חמת תהיה מן הגבול וה"ה שאר המקומות הנזכרים למעלה וכאשר הנה בשום מקום לא תקטן א"י מכמות שהיתה כי גם לעתיד יהיו כל ערי הגבול האמור בתורה ויתרחב עוד יותר כי גם חמת והדומים יהיו בתוך הגבול: ואת פאת צפון · רצה לומר והרי לך את גבול פאת צפון : (יח) ופאת קדים · הגבול מפאת קדים יהיה מבין חורן שעמדה חוץ לגבול בצפונה ונמשכה אל המזרח אל מול הירדן ומבין דמשק

שעמדה

דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין הַגִּלְעָד וּמִבֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַיַּרְדֵּן מִגְּבוּל עַל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי תָּמֹדּוּ וְאֵת פְּאַת קָדִימָה׃ יט וּפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה מִתָּמָר עַד־מֵי מְרִיבוֹת קָדֵשׁ נַחְלָה אֶל־הַיָּם

ר ש" י

הירדן בתוך מצרים הללו כי אם ארץ כנען לבדה וכן בגבולין המפורשים בתורה אין עבר הירדן בתורה וכן פירוש המקרא הזה ומצר מזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק העומדין לה במקצוע צפונית מזרחית כמו שאמור למעלה בענין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: הירדן מגבול על הים הקדמוני תמודו: הירדן הוא מצר מזרחי שלה מגביל מקצוע הצפון הוא חצר עינן המפורש למעלה · עד הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית תמודו אורך מצר מזרח ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תוצאותיו ים המלח במקצוע דרומית: ואת פאת קדימה · כלומר והרי לך פאת קדים: (יט) מתמר · מיריחו שהיא עיר התמרים וכן ת"י: עד מי מריבת קדש · היא מדבר צין: נחלה אל הים הגדול · ומשם הולך הגבול עד נחל מצרים הנופל בים הגדול במקצוע דרומית מערבית ואף משה כך נתן גבול נגב ממדבר צין על ידי אדום ומונה והולך עד מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחלה האמור כאן כמו לנחלה ומצאתי מתורגם אחסנא ואם לא שהטעם למטה וראיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ומסורת עליו לית בטעמא הייתי אומר שיבוש

מצודת דוד | מצודת ציון

שעמדה בגבול א"י בצפונה ונתעקמה גם היא אל המזרח אל מול חורן | מל' מדידה: (יט) נגב תימנה · כפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת

כאשר היא בצורה: ומבין הגלעד · שעמדה במזרח א"י מחוץ לגבול כי היא בעבר הירדן המזרחי: ומבין ארץ ישראל · הוא עבר הירדן המערבי ששמה א"י בעצם מאז נחלו אותה: הירדן מגבול · ר"ל הירדן יהיה לגבול בין חורן והגלעד שמזה ובין דמשק וא"י שמזה כי הוא המפסיק ביניהם: על הים וגו' · גבול המזרחי תמודו עד כלות הים הקדמוני הוא ים המלח העומד במקצוע דרומית מזרחי של א"י: ואת פאת קדימה · ר"ל והרי לך את גבול פאת קדים: (יט) ופאת נגב · הגבול מפאת נגב יהיה מתמר ויתכן שזה חצצון תמר הוא מ"ש והנם בחצצון תמר הוא עין גדי (דה"ב כ') ועין גדי הוא מוזכר ביהושע בערי יהודה שהיתה נחלתו בפאת הדרומי כי אין זה מקום יריחו עיר התמרים כי היא עמדה רחוקה מן הגבול מאד כאשר נראה בצורת חלוקת א"י בימי יהושע: עד מי וגו' · מתמר הלך הגבול עד מי מריבת קדש הוא מדבר צין כמו שנא' במי מריבת קדש מדבר צין (דברים ל"ב): נחלה · ר"ל ומשם הולך הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול:

ואת

הַגָּדוֹל וְאֵת פְּאַת־תֵּימָנָה נֶגְבָּה׃ כ וּפְאַת־יָם הַיָּם הַגָּדוֹל
מִגְּבוּל עַד־נֹכַח לְבוֹא חֲמָת זֹאת פְּאַת־יָם׃ כא וְחִלַּקְתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ כב וְהָיָה תַּפִּלוּ
אוֹתָהּ בְּנַחֲלָה לָכֶם וּלְהַגֵּרִים הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר־הוֹלִדוּ
בָנִים בְּתוֹכְכֶם וְהָיוּ לָכֶם כְּאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּכֶם
יִפְּלוּ בְנַחֲלָה בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ כג וְהָיָה בַשֵּׁבֶט
אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
מח א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים מִקְצֵה צָפוֹנָה אֶל־יַד

רש״י

הוא ולא תירגם יונתן כן כ"א קוראים טועים : (כ) ופאת ים · ומצר מערבי : הים הגדול מגבול עד נוכח לבוא חמת · ממקצוע דרומית האמור למעלה והוא נחל מצרים : עד נוכח לבוא חמת · עד מקצוע לפונית מערבית הוא הר ההר שהוא נכח לבא חמת כי חמת במקצוע לפונית מערבית אצל הר ההר כמו שכתוב מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת · מצאתי : (כג) גר הגר אתו · שנתגייר בגולה בתוך אותו שבט : (א) ואלה שמות השבטים · סדר חלקים שיחלקוה ביניהם מקום כל אחד ואחד מקצה צפונה דן יטול מצר לפוני מחצר עינן שבמקצוע מזרח שהיא עד

מצודת ציון

עפר (דניאל יב) : (כ) נוכח · נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כה) : (כב) כאזרח · כן יקרא ישראל גמור כמו האזרח והגר הגר (ויקרא טז) : **מח** (א) אל יד · אצל מקום

מצודת דוד

ואת וגו׳ · והרי לך את גבול פאת נגב : (כ) ופאת ים · הגבול מפאת ים יהיה הים הגדול מן הגבול ויחשב כא"י : עד נכח · עד מול מקום שבאים דרך בה אל חמת המוזכר בתורה והוא הר ההר וכמ"ש מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת (במדבר לד) : ואת פאת ים · זאת הגבול מפאת ים : (כא) וחלקתם · תחלקו אותה לחלקים שוים למספר שבטי ישראל: (כב) והיה תפילו · זה יהיה לכם אשר תפילו אותה וגו׳ ר"ל את זה תירשו בנחלה לכם וגו׳ : אשר הולידו בנים · אחר שנתגיירו : והיו לכם · יהיו נחשבים לכם כישראל גמור מימות אבותיו : אתכם יפלו · עמכם יירשו בנחלה : (כג) אשר גר הגר אתו · ר"ל אשר נתגייר אצלו : שם · בחלק השבט ההוא תתנו לו נחלה : **מח** (א) ואלה שמות השבטים · אשר יחלק להם נחלת א"י : מקצה צפונה · מסוף הצפון אצל מקום דרך ההולך לחתלון משם בא הגבול לחמת ומשם עד חצר עינן שעומדות אצל גבול דמשק בצדי הדרום : צפונה · כל מצר הצפון

דֶּרֶךְ־חֶתְלֹן לְבוֹא־־חֲמָת חֲצַר עֵינָן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק צָפוֹנָה
אֶל־־יַד חֲמָת וְהָיוּ־לוֹ פְאַת־־קָדִים הַיָּם דָּן אֶחָד׃ ב וְעַל ו
גְּבוּל דָּן מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה אָשֵׁר אֶחָד׃ ג וְעַל י
גְּבוּל אָשֵׁר מִפְּאַת קָדִימָה וְעַד־־פְּאַת יָמָּה נַפְתָּלִי אֶחָד׃

רש"י

גבול דמשק (שבמקצוע מערב צפון) ס"א: והיה לו פאת קדים הים. כלומר מפאת קדים ועד ים דן אחד הרי פירש האורך ולא פירש הרוחב ובברייתא דספרי בפרשת האזינו שנינו מה ת"ל יהודה א' דן א' אשר א' מלמד שעתידין ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב ברוחב כ"ה אלף קנים שהם שבעים וחמשה מילין ומהיכן למדו השיעור הזה מן התרומה שהוא כאחד מן החלקים הללו כמו שמפורש בענין. מצאתי שכך כתוב: ואורך כאחד החלקים. והוא רחב עשרים וחמש אלף קנים והאורך מפאת ים עד פאת קדים כ"ה אלף קנים מאה וחמשה אלף אמה שהקנה שש אמה וכל אלפים אמה מיל כמו שאנו למדין במסכת יומא אלא עשר סוכות שמירושלים ועד צוק הרי ק"כ אלף אמה עולין לשבעים וחמשה מיל וזהו שיסד רבי אלעזר בפיוט (בסילוק דיום שני של סוכות) כי אקח מועד לעת חלוק ארצותיה בשורת הכרם לחוצותיה באורך מפאת קדים לקצותיה עד ים אוקיינוס למצותיה ברחב שבעים וחמשה מיל חריצותיה (וי"ג שבעים וחמשה מיל לי"ג רצועות בין רצועות השבטים ורצועות הקודש יעלו לט' מאות וע"ה מילין ולמנין ת' פרסה על ת' פרסה של א"י עולין המילין לשש עשרה מאות לשבוש הקלירי שאמר ארבעת מילין היא פרסה שמא מילין של חשבון הרצועות גדולים הם אין נכנסין ארבעה מהם בפרסה ואכן בא למנות שני מילין למחצית בפרסה יעלו ד' מאות פרסה לאלף מילין וחשבון מילין של רצועות אין עולין אלא ט' מאות וע"ה מילין עדיין חסר המנין כ"ה מילין לא כוון מנין מילין הרצועות של פייט למנין ד' מאות פרסה ומנין למד ר' אליעזר אורך השורות עד ים אוקיינוס שהוא בסוף עולם ומקרא מעיד החוס מערב יד ים הגדול שלפנים מים אוקיינוס הרבה): (ב) ועל גבול דן.

מצודת דוד

אצל מקום חמת וה"ה שאר המקומות אשר נכנס אז בגבול א"י: והיו לו. הגבולים ההם יהיו אל השבט מפאת קדים עד פאת הים כי חלקי השבטים יהיו זה אצל זה וכל חלק יהיה מקצה הגבול עד קצהו ממזרח למערב: דן אחד. ר"ל לשבט דן יהיה לחלק א': (ב) ועל גבול דן. סמוך לגבול דן לדרומו יהיה החלק מפאת קדים וכו' ולשבט אשר יהיה לחלק

מצודת ציון

כמו יד אבשלום (ש"ב יח): (ב) ועל גבול. סמוך לגבול כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב'):

ד וְעַל ׀ גְּבוּל נַפְתָּלִי מִפְּאַת קָדְמָה עַד־פְּאַת יָמָּה מְנַשֶּׁה
אֶחָד׃ ה וְעַל ׀ גְּבוּל מְנַשֶּׁה מִפְּאַת קָדְמָה עַד־פְּאַת יָמָּה
אֶפְרַיִם אֶחָד׃ ו וְעַל ׀ גְּבוּל אֶפְרַיִם מִפְּאַת קָדִים וְעַד־
פְּאַת יָמָּה רְאוּבֵן אֶחָד׃ ז וְעַל ׀ גְּבוּל רְאוּבֵן מִפְּאַת
קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה יְהוּדָה אֶחָד׃ ח וְעַל גְּבוּל יְהוּדָה
מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה תִּהְיֶה הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר־תָּרִימוּ
חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רֹחַב וְאֹרֶךְ כְּאַחַד הַחֲלָקִים מִפְּאַת
קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכוֹ׃ ט הַתְּרוּמָה
אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃ י וּלְאֵלֶּה תִּהְיֶה תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ לַכֹּהֲנִים

ב' טעמים

רש"י

כצ"ל מ"ש

אצל גבול דן בדרומו: (ח) תהיה התרומה וגו'. וא"ת היאך יתכן שתהא ירושלים במקומה והלא היתה ירושלים במיצר לפוני של יהודה שנטל דרומה של ארץ כנען וכאן הוא באמצע השבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו כשורת הכרם וכל החלקים שוין וחלוקת יהושע היה שבט יהודה חלק גדול ואף כי (חלקו היה) רב ממנו עד שנטל שמעון בגורלו שנאמר (יהושע יט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון לפיכך יש די עתה ברוחב חלק שנטל יהודה בימי יהושע ליטול בו חלק עכשיו ה' שבטים הנותרים לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס וירושלים במקומה: והיה המקדש בתוכו. כמו שמפורש והולך: (ט) התרומה אשר תרימו לה'. מן החלק הזה שהופרש אצל יהודה בדרומו אורך ממזרח עד הים ורחב כ"ה אלף קנים ממנה תהיה התרומה לה' למקדש ומקום לבתים לכהנים אורך כ"ה אלפים קנים ממזרח למערב ורחב י' אלפים מן הצפון לדרום: (י) ולאלה

מצודת ציון

(י) ולאלה. כמו ובאלה. ובא"ה הלמ"ד במקו' בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלי' ט):

מצודת דוד

אחד וכן כל השבטים יקחו זה בדרומו של זה: (ח) מפאת קדימה. החלק מפאת קדים וגו': תהיה התרומה וגו'. היא האמורה למעלה תרימו תרומה לה' וגו' עד ולנשיא מזה ומזה וגו' (לעיל מ"ה): רחב. מצפון לדרום: באחד החלקים. שלקחו השבטים ולתוספת ביאור אמר מפאת קדימה וגו': בתוכו. בתוך התרומה ההיא כמו שמפרש והולך: (ט) התרומה וגו'. זהו חלק הכהנים שיקחו בפאת הצפוני מהחלק הזה: ארך. ממזרח למערב תהיה כאמצעית אורך החלק: ורחב. מצפון לדרום: (י) ולאלה. וכאלה

צָפֿוֹנָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְיָמָּה רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
וְקָדִימָה רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְנֶגְבָּה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים
אָלֶף וְהָיָה מִקְדַּשׁ־יְהוָה בְּתוֹכוֹ: יא לַכֹּהֲנִים הַמְקֻדָּשׁ
מִבְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ בִּתְעוֹת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם: יב וְהָיְתָה לָהֶם תְּרוּמִיָּה

רש"י

תהיה תרומת הקודש לכהנים · ואלה העשרת אלפים רוחב וכ"ה אלף אורך יהיה לכהנים בצפון בתוך רצועות התרומה הגדולה אצל דרומו של יהודה: צפונה חמשה ועשרים אלף · הוא האורך ממזרח למערב: וימה רחב י' אלפים · מצד מערבי רחב י' אלפים מן הצפון לדרום: וקדימה רחב י' אלפים · ורוה מזרחית י' אלפים מן הצפון לדרום: ונגבה אורך חמשה ועשרים אלף · מן המזרח למערב: והיה מקדש ה' בתוכו · הוא הר הבית ה' מאות קנים על ה' מאות קנים יהיה באמצע רצועה זו וכל סביבותיו לכהנים י"ב אלפים ומאתים וחמשים לצד מזרח וכן לצד מערב וברוחב ארבעת אלפים וז' מאות וחמשים לצפון וכן לדרום כמו שאמור למעלה בענין יהיה מדה אל הקודש ה' מאות בה' מאות מרובע: (יא) לכהנים המקודש · החלק הזה המקודש יהיה לכהנים: (יב) תרומיה · מפורשת · תרומה היא שם הפרשה תרומיה מפורשת והיתה להם הרצועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ אורך מאוקיינוס עד גבול מזרח ברוחב כ"ה אלפים כמו שאמר למעלה ממנו יבדילו רצועה זו באמצע ארכה לכהנים ולמקדש: קדש קדשים · שכל התרומה הגדולה קודש לכהנים וללוים ולנשיא ולאחוזת העיר ולעובדי העיר כמו שמפורש

מצודת דוד

כ"ה אלף על עשרת אלפים תהיה לכהנים בפאת צפון כ"ה אלף אורך ובפאת מערב רחב עשרת אלפים וגו' ובנין המקדש יהיה באמצעית הרצועה היא בין באורך בין ברוחב: (יא) לכהנים המקודש · זה יותר לכהנים המקודשים המשמשים במזבח והם מבני צדוק כ"ג אשר שמרו משמרת ה' ולא זזו ממנה ולתוספת ביאור אמר אשר לא תעו מה' לעבוד עבודת הפסילים בזמן שתעו בני ישראל כאשר תעו שאר הכהנים בני לוי שעשו עבודת העם לפני הפסילים וכמ"ש למעלה והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו וגו' (לעיל מ"ד): (יב) והיתה להם · לכהנים בני יהיה התרומה מתרומת הארץ כי כל הרצועה ההיא באורך כל א"י וברוחב כ"ה אלף קנים תקרא תרומת הארץ וחלק הכהנים תקרא תרומה מ

התרומה

מצודת ציון

(יא) המקודש · כמו המקודשים והוא דרך כלל: תעו · הוא לשון מושאל מן התועה בדרך:(יב)תרומיה·

מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים אֶל־גְּבוּל הַלְוִיִּם׃ יג וְהַלְוִיִּם
לְעֻמַּת גְּבוּל הַכֹּהֲנִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כָּל־אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃ יד וְלֹא־יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יָמֵר וְלֹא
יַעֲבוֹר יעביר ק׳ רֵאשִׁית הָאָרֶץ כִּי־קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ טו וַחֲמֵשֶׁת
אֲלָפִים הַנּוֹתָר בָּרֹחַב עַל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף חֹל־

ר ש " י

יסולק וזו כ"ה אלף אורך ועשרה אלף רוחב בצפונו המפורשת ממנה לכהנים ולמקדש תהיה קדש קדשים: אל גבול הלוים · אצל רצועות הלוים: (יג) והלוים לעומת גבול הכהנים · אצל רצועות הכהנים כמדת הכהנים כנגד כל ארכה: כל אורך · כל הרצועות ארכן כ"ה אלף: (יד) ולא ימר · ולא יחליפם בקרקע אחר: (טו) וחמשת אלפים הנותר ברוחב · רצועות התרומה הגדולה שהיתה כ"ה אלפים רחב ואורך כאחת החלקים מפאת קדים עד פאת ים וממנה חזר ותרם שתי רצועות באמצעיתה אורך כ"ה אלף ורחבן כ' אלף ועדיין נשאר ברחבה חמשת אלפים אותם חמשת אלפים רוחב יהיו למושב העיר ארכן על פני אורך כ"ה אלף של תרומת הלוים: חול הוא · ואינן קודש כתרומת אותה רצועה של הכהנים והלוים

מצודת ציון

ענין הפרשה: (יג) לעומת · ר"ל שוה לה וכן והאופנים לעומתם (לעיל י'): (יד) ימר · מלשון תמורה וחלוף: (טו) על פני · ר"ל באורך:

מצודת דוד

התרומה והיה קדש קדשים מול תרומת הארץ: אל גבול הלוים · החלק הזה יהיה אצל גבול הלוים: (יג) והלוים · ר"ל וחלק הלוים יהיה נגד גבול הכהנים ושוה לו אורך כ"ה אלף קנים ורוחב עשרת אלפים: כל אורך וגו' · ר"ל ללוים יהיה כל השטח הזה אורך כ"ה אלף וגו' ולפי שאצל הכהנים לא יהיה כל השטח כי בו יהיה מקום המקדש לזה אמר ללוים יהיה כל האורך ולא יפסיק דבר: (יד) ולא ימכרו ממנו · חוזר הוא על הכהנים ועל הלוים שלא ימכר מי מאחוזתו: ולא ימר · לא יחליף ממנו בקרקע אחרת ולא יעביר ממנו שם ראשית הארץ כי כמו שנקראת תרומה נקראת ראשית כי התרומה נקראת ראשית כמו שכתוב ראשית דגנך (דברים י"ח) ועל התרומה יאמר שמפרישים אותה ראשונה קודם המעשר: כי קדש לה' · כי אחוזת הכהנים והלוים המה קדש ואין מהראוי להוציאם לחולין להיות ביד איש: (טו) הנותר ברוחב · כי כל הרצועה בכללה תהיה כ"ה אלף רוחב הוצא מהם עשרת אלפים חלק הכהנים וכנגדן ללוים אם כן נשאר עוד מהרוחב חמשת אלפים: על פני · ר"ל לנגד באורך כ"ה אלף: חול הוא · אל מול קדושת

הוּא לָעִיר לְמוֹשָׁב וּלְמִגְרָשׁ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכֹה בתוכו ק' :
טז וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ פְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת
אֲלָפִים וּפְאַת־נֶגֶב חֲמֵשׁ חמש כתיב ולא ק' מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת
אֲלָפִים וּמִפְּאַת קָדִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים
וּפְאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים : יז וְהָיָה
מִגְרָשׁ לָעִיר צָפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְנֶגְבָּה חֲמִשִּׁים
וּמָאתָיִם וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְיָמָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם :
יח וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ לְעֻמַּת ׀ תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
קָדִימָה וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יָמָּה וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ

רש"י

חול הוא אצלם ויהיה לעיר למושב ישראל ולמגרש סביב העיר : **בתוכה** · באמצע אותה רצועה : (טז) ואלה מדותיה · של עיר : פאת צפון וגו' · מרובעת ארבעת אלפים וחמש מאות קנים על ארבעת אלפים וחמש מאות קנים נשארו ברוחב חמש מאות הם יהיה להם למגרש מאתים וחמשים לצפון מאתים וחמשים קנים לדרום כמו שאמור במקרא שלמטה וכן למזרח ומערב הרי חמשת אלפים על חמשת אלפים באמצע הרצועה הרי כל רחבה ממולא ובאורך הרצועה הזאת השלישית נשארו י' אלפים למזרח וי' אלפים למערב עליהם הוא מפרש ואומר והנותר באורך לעומת תרומת הקדש י' אלפים קדימה

מצודת דוד

אחוזת הכהנים והלוים תחשב לחולין : לעיר למושב ר"ל הרצועה ההיא תהיה לצורך מושב העיר לשדות ולכרמים לכלכל יושבי העיר : ולמגרש · סביב העיר תהיה מגרש והוא מקום פנוי מבלי זריעה ונטיעה והוא נוי לעיר : בתוכו · באמצעית החלק הזה : (טז) ואלה מדותיה · של העיר : (יז) והיה מגרש לעיר · מדת המגרש אשר לעיר : צפונה · בפאת צפון יהיה המשים ומאתים קנים וגו' : (יח) והנותר באורך · כי ברוחב לא נשאר כלום כי העיר תהיה ד' אלפים ות"ק קנים ומגרש מזה ומגרש מזה כ"א ר"ן קנים הרי ה' אלפים קנים וימלאו כל הרוחב אבל באורך נשאר עשרת אלפים מזה ומזה לכן אמר והנותר באורך עד מול כלות תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים כי הם עשרת אלפים למזרח ועשרת אלפים למערב וזה יהיה מול תרומת הקדש

מצודת ציון

למושב · מל' ישיבה : ולמגרש · יקרא כן לפי שהוא חוץ לעיר וכאילו

וְהָיְתָה תְבוּאָתֹה תבואתו ק' לְלֶחֶם לְעֹבְדֵי הָעִיר׃ יט וְהָעֹבֵד
הָעִיר יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ כָּל־הַתְּרוּמָה
חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אָלֶף רְבִיעִית
תָּרִימוּ אֶת־תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר׃ כא וְהַנּוֹתָר
לַנָּשִׂיא מִזֶּה ׀ וּמִזֶּה ׀ לִתְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר אֶל־
פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף ׀ תְּרוּמָה עַד־גְּבוּל קָדִימָה
וְיָמָּה עַל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף עַל־גְּבוּל יָמָּה לְעֻמַּת

רש״י

וי' אלפים ימה: (יח) והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר. הם הגבעונים הנתינים חוטבי עצים ושואבי מים כן שמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל: לעובדי העיר. איש"ארבנ"ט בלע"ז: והיה מגרש לעיר. כל מגרשי עיר שבמקרא מקום פנוי לא בתים ולא שדה: (יט) יעבדוהו מכל שבטי ישראל. שנתנו להם זה חלק בארץ: (כ) כל התרומה. המקודשת המורמת מתוך התרומה הגדולה כ"ה אלפים קנים על כ"ה אלפים קנים: רביעית. מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים ואל אחוזת העיר. אחוזת פורפרי"ש בלע"ז: (כא) והנותר לנשיא וגו'. והנותר באורך התרומה הגדולה: מזה ומזה. למזרח ולמערב של תרומת הקודש ולאחוזת העיר: אל פני חמשה ועשרים אלף. על רוחב כ"ה אלפים תרומה עד גבול קדימה של א"י וגו': וימה על פני וגו'. וכן למערב על פני שלשת הרצועות

מצודת ציון

נגרש מן העיר: (כ) רביעית. מרובעת: אל. כמו עם: אחוזת. חלק ונחלה: (כא) אל פני. לפני: על פני. כמו אל פני: על גבול.

מצודת דוד

הקדש ושום לו כמדתו: והיתה תבואתו. התבואה הגדילה בשטח הזה תהיה למאכל לעובדי העיר הם יושבי העיר העוסקים בעבודת העיר ותקונה: (יט) והעובד העיר. ר"ל כ"א מעובדי העיר יעבדו אותו מכל שבטי ישראל ר"ל כל שבטי ישראל חייבים לעבוד את עובדי העיר להזמין כל הצריך להם. כי הם יושבים בעיר במקום כל ישראל ועוסקים בעבורם בעבודת העיר לכן לעומת זה יתעסקו המה בעבודתם: (כ) כל התרומה. יכלול בה חלק הכהנים והלוים ואחוזת העיר: רביעית. שטח מרובעת תרימו את תרומת הקדש הוא חלק הכהנים והלוים: אל אחוזת העיר. עם אחוזת העיר תהיה מרובעת: (כא) והנותר לנשיא מזה ומזה. ר"ל לנשיא תהיה הנותר מהתרומה ההיא מהעבר מזה ומהעבר מזה לתרומת הקדש הוא חלק הכהנים והלוים ולאחוזת העיר: אל פני. לפני כ"ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול

במערב

חֲלָקִים לַנָּשִׂיא וְהָיְתָה תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וּמִקְדַּשׁ הַבַּיִת
בְּתוֹכָה בתוכו ק׳ : כב וּמֵאֲחֻזַּת הַלְוִיִּם מֵאֲחֻזַּת הָעִיר בְּתוֹךְ
אֲשֶׁר לַנָּשִׂיא יִהְיֶה בֵּין ׀ גְּבוּל יְהוּדָה וּבֵין גְּבוּל בִּנְיָמִן
לַנָּשִׂיא יִהְיֶה : כג וְיֶתֶר הַשְּׁבָטִים מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־
יָמָּה בִּנְיָמִן אֶחָד : כד וְעַל ׀ גְּבוּל בִּנְיָמִן מִפְּאַת קָדִימָה
עַד־פְּאַת־יָמָּה שִׁמְעוֹן אֶחָד : כה וְעַל ׀ גְּבוּל שִׁמְעוֹן
מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה יִשָּׂשכָר אֶחָד : כו וְעַל ׀ גְּבוּל
יִשָּׂשכָר מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה זְבוּלֻן אֶחָד :
כז וְעַל ׀ גְּבוּל זְבוּלֻן מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה גָּד

רש״י

ס"א ומאחזות

של כהנים ולוים אחוזת העיר ברוחב כ"ה אלפים : על גבול ימה · כמו עד גבול ימה עד אוקיינוס : לעומת חלקים · כנגד אורך חלקי השבטים : לנשיא · יהיה : והיתה תרומת הקודש · היא רצועת הכהנים : ומקדש הבית בתוכה · הכל באמצע נחלת הנשיא : (כב) ומאחוזת הלוים ומאחוזת העיר · גם הוא בתוך אשר לנשיא יהיה : בין גבול יהודה ובין גבול בנימין · כל רחב הרצועה אשר בין שני השבטים האלה יהודה מצפון ובנימין מן הדרום יהיה לנשיא והיא הרצועה שבתרומה ראשון רחב כ"ה אלפים באורך אחד חלקי השבטים : (כג) ויתר השבטים · יטלו בדרומה של אותה רצועה בנימין אצלה ואצלו שמעון ואצלו יששכר ואצלו זבולן ואצלו גד

מצודת דוד

שמזרח וכן במערב לפני כ"ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול המערב מול חלקי השבטים ושוה להם זה יהיה לנשיא : תרומת הקדש · על חלק הכהנים יאמר : ומקדש הבית · כפל המלה בשמות נרדפים וכן נגב תימנה (לעיל מ"ז) : בתוכו · באמצעית אורך חלק הנשיא : (כב) ומאחוזת הלוים · רצה לומר בין אחוזת הלוים (גם על הכהנים יאמר שהם מבני לוי) בין אחוזת העיר יהיה באמצעית אורך החלק אשר לנשיא : בין גבול יהודה · כי חלק יהודה יהיה מצפון חלק הנשיא וחלק בנימין יהיה מדרום וכפל הדבר פעמים רבות לתוספת ביאור : (כג) ויתר השבטים · רצה לומר וכן יחולק יתר השבטים : מפאת קדימה · רצה לומר החלק יהיה מפאת קדימה וגו׳ ולשבט בנימין יהיה לחלק אחד : (כד) ועל גבול בנימין · סמוך לגבול בנימין

מצודת ציון

עד גבול : (כב) ומאחוזת · כמ"ס ההשוואה כמו מגדיש ועד קמה (שופטים ט"ו) ור"ל בין גדיש וכו׳ :

אֶחָד׃ כח וְעַל גְּבוּל גָּד אֶל־פְּאַת נֶגֶב תֵּימָנָה וְהָיָה גְבוּל
מִתָּמָר מֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ נַחֲלָה עַל־הַיָּם הַגָּדוֹל׃ כט זֹאת
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּפִּילוּ מִנַּחֲלָה לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵלֶּה
מַחְלְקוֹתָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ל וְאֵלֶּה תּוֹצְאֹת הָעִיר מִפְּאַת
צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה׃ לא וְשַׁעֲרֵי
הָעִיר עַל־שְׁמוֹת שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁעָרִים שְׁלוֹשָׁה צָפוֹנָה
שַׁעַר רְאוּבֵן אֶחָד שַׁעַר יְהוּדָה אֶחָד שַׁעַר לֵוִי אֶחָד׃
לב וְאֶל־פְּאַת קָדִימָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּשְׁעָרִים
שְׁלֹשָׁה וְשַׁעַר יוֹסֵף אֶחָד שַׁעַר בִּנְיָמִן אֶחָד שַׁעַר דָּן אֶחָד׃
לג וּפְאַת־נֶגְבָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה

רש"י

נחלת גד במצר דרומי של ארץ ישראל: (כח) ועל גבול גד · מצר דרומי שלו: מתמר מי מריבת קדש נחלה · מיריחו עיר התמרים במקצוע המזרח ובא למערב למי מריבת קדש ובא והולך עד נחל מצרים השופך לים הגדול במקצוע דרומית מערבית: (ל) תוצאות העיר · שעריה לד' רוחותיה: מדה · הוא קנה המדה חמש מאות וארבעת אלפים קנים:

מצודת ציון

(כח) אל פאת · בפאת: על הים · אל הים: (כט) מחלקותם · מל' חלוקה: (ל) תוצאות · השערים שיוצאים בהן: (לב) ואל פאת · ובפאת: ושער · הוי"ו יתירה ומפילה: (לג) מדה · הוא קנה

מצודת דוד

בנימין לדרומו יהיה החלק מפאת קדימה וגו' ולשבט שמעון יהיה לחלק אחד וכן יתר השבטים: (כח) ועל גבול גד · רצה לומר סמוך לגבול גד שלקח בפאת הדרומי יהיה הגבול מתמר עד מי מריבת קדש ומשם בא הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול: (כט) אשר תפילו מנחלה · ר"ל אשר תורישו מן הנחלה היא אל שבטי ישראל: ואלה מחלקותם · כן יהיה החלוקה שביניהם: (ל) ואלה תוצאות · זה מספר פתחי העיר אשר יצאו בהן: מפאת צפון · ר"ל השערים שיהיו בפאת צפון אשר שם רוחב חמש מאות וארבעת אלפים מדה ומספר השערים יפרש במקרא שלאחריו: מדה · ר"ל קנה המדה: (לא) על שמות שבטי ישראל · ר"ל יקראו על שמות השבטים וזהו לאות שיהיו לכל השבטים חלק בעיר זה הזה: צפונה · יהיו בפאת צפון: שער ראובן אחד · ר"ל אחד יהיה נקרא שער ראובן וכן כולם: (לב) חמש מאות · ר"ל אשר שם

וּשְׁעָרֵיהֶם שְׁלֹשָׁה שַׁעַר שִׁמְעוֹן אֶחָד שַׁעַר יִשָּׂשכָר אֶחָד
שַׁעַר זְבוּלֻן אֶחָד׃ לד פְּאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת
אֲלָפִים שַׁעֲרֵיהֶם שְׁלֹשָׁה שַׁעַר גָּד אֶחָד שַׁעַר אָשֵׁר אֶחָד
שַׁעַר נַפְתָּלִי אֶחָד׃ לה סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף וְשֵׁם־
הָעִיר מִיּוֹם יְהוָה ׀ שָׁמָּה׃ חזק

בחוזק אל נגמר בשלימות ספר יחזקאל ·

את מגדליו איה סופר איה שוקל :

סכום פסוקי של ספר יחזקאל אלף ומאתים ושבעים ושלשה וסימנו כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי תערג אליך אלהים · ומנין הקאפיטולי ארבעים ושמנה וסימנו ועל יובל ישלח שרשיו · וחציו ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש וסדריו תשעה ועשרים · ותרא אותו כי טוב הוא סימן :

רש"י

(לה) סביב שמונה עשר אלף · היקף העיר י"ח אלף קנים כך עולה חשבון ריבועה : ושם העיר מיום ה' שמה · ת"י ושמא דקרתא דמתפרש מיומא די יתרי ה' שכינתיה תמן · כלומר לא יקרא לה שם אחר אלא שם הראשון שהיה לה מיום שעקד אברהם את יצחק בנו שם שקרא לו יראה והיא היא שמה שלם הרי ירושלים ויש עוד לפתור ושם העיר יהיה לעתיד מיום בנינה ולהלן יקראו לה ה' שמה :

מצודת דוד

רוחב חמש מאות וארבעת אלפים של המדה בת ששה האמות : רוחב ומספר השערים יהיו שלשה :
(לד) שעריהם · רצה לומר השערים שיעמדו במשך חמש מאות וארבעת אלפים של רוחב העיר מספרם יהיו שלשה : (לה) סביב · ההיקף בארבעת הרוחות יהיה שמונה עשר אלף : ושם העיר מיום ה' שמה · מיום ההוא והלאה יהיה שם העיר ה' שמה ר"ל עד עולם לא תסיר עוד שכינתו מן העיר אבל תהיה שמה ותקרא כן שם העיר לאות : חזק

מצודת ציון

חזק

נשלם בעזר ומושיע וגואל · ספר נבואת יחזקאל :

א (ג) היה היה דבר ה' · מועד קטן ו' : (ד) והנה רוח סערה · חגיגה
י"ג : (ו) וארבעה פנים · ברכות י"א : (ז) ורגליהם · שם יומא
י"ט חגיגה י"ג : (ח) וידי אדם · פסחים קי"ט : (י) ודמות פניהם · חגיגה
שם : (יד) והחיות רצוא · שם : (כב) ודמות על ראשי · חגיגה שם :
(כו) וממעל · סוטה י"ז מנחות מ"ג חולין פ"ט : (כז) וארא · חגיגה י"ג :
(כח) כמראה הקשת · ברכות נ"ט חגיגה ט"ז : ג (יב) ברוך כבוד · עקידה
שער מ"ד : (יז) בן אדם · עקידה שער ק' : (כ) ובשוב צדיק · יומא כ"ז :
(כב) ויאמר אלי · נדרים ח' : (כג) ואקום ואצא · שם : ד (ג) ואתה
קח · ברכות ל"ג : (ד) ואתה שכב · סנהדרין ל"ט : (ו) ושכבת · שם :
(ט) קח לך חטין · עירובין ע"א : (יב) והיא בגללי · שם : (יג) ככה
יאכלו · סוטה ד' : (יד) ואמר אהה · חולין ל"ז עקידה שער ק"ג :
ה (ז) וכמשפטי הגוים · סנהדרין ל"ט : (יג) והנחתי חמתי · ברכות נ"ט :
ז (יא) החמס קם · סנהדרין ק"ח : (יג) כי המוכר · מגלה י"ד עירובין
ל"ג : (יט) כספם בחוצות · גיטין נ"ו : (כב) ובאו בה פריצים · נדרים
ס"ב · ע"ג כ"ב וכ"ד בכורות כ"א : (כו) הוה על הוה · עירובין כ"א :
ח (ג) וישלח · יומא ס"ו מנחות מ"ב : (יא) ושבעים איש · יומא ע"ז :
(יב) ויאמר אלי · עקידה שער ק"ג : (יד) ויבא אותי · יומא שם קדושין
ע"ב : (טז) אחריהם · סוטה כ"א : ט (א) ויקרא באזני · סנהדרין ק"ב :
(ב) והנה ששה אנשים · שבת נ"ה : (ד) ויאמר ה' · שבת שם : (ו) וממקדשי ·
עבודת כוכבים ד' : ויחלו · שבת נ"ה : (ט) עזב ה' · קמא ע"ט :
(יא) והנה האיש · יומא ע"ז : י (ב) בוא אל בינות · שם : (ד) וימלא
הבית · ר"ה ל"א : (ז) וישלח הכרוב · יומא שם : (יד) פני האחד ·
סוכה ה' : יא (א) ותבא אותי · קדושין ע"ב : (יב) וכמשפטי הגוים ·
סנהדרין ל"ט : (יג) ויהי כהנבאי · קדושין שם : (כ) ואני אהיה להם ·
מגילה ט' : יב (ג) ואתה בן אדם · נדרים מ' : יג (ג) על הנביאים ·
עקרים מ"ג פ"ז : (ט) והיתה ידי · כתובות ק"י : בסוד עמי · שם :
(יט) ותחללנה וגו' · עירובין ס"ד : יד (ה) למען תפש · קדושין ל"ט
חולין קמ"ב : טו (ב) מה יהיה עץ · עקידה שער ס"ד כל הפרשה :
(ד) את שני קצותיו · שבת כ' : טז (ב) הודע את ירושלים · מגילה כ"ה :
(ג) אביך האמורי · סנהדרין מ"ד : (ד) ומולדתיך · שבת קכ"ט סוטה י"א :
(ו) ואעבר · כריתות ט' : (ז) רבבה כצמח השדה · סוטה י"א : שדים
נכנו · ברכות כ"ד קדושין כ"א : (יד) ויצא לך · שם סנהדרין כ"א :
(כה) ותפשקי · כתובות ל"ט : (מט) הנה זה היה · סנהדרין ק"ד עקידה
שער ב' : (ס) וזכרתי אני את בריתי · עקידה שער י"ב : (סג) למען
תזכרי · ברכות י"ב : יז (ה) קח על מים רבים · סוכה ל"ד : (יג) ויבא
אותו · נדרים ס"ה שבועות ל"ו : ואת אילי הארץ · הוריות י"ב יומא ס"ז
יבמות כ"א בתרא כ"א : (כג) ונשא ענף · שבת ל' : כל צפור · חולין

קל"ט

קל"ט : יח (ד) הן כל · עקידה שער כ"ט : (ו) אל ההרים · שבת י"ג
סנהדרין פ"א : (ט) צדיק הוא · סנהדרין שם : (י) והוליד בן · בבא מציעא
ק"ה : (יג) בנשך נתן · מציעא ע' : מות יומת · שם סנהדרין פ"א :
(יח) ואשר לא טוב · שבועות ל' : (כ) החטאת · שבת נ"ה מכות כ"ד :
(כד) ובשוב צדיק · ברכות כ"ט : (כה) שמעו נא · עקידה שער ע"ז :
(לב) כי לא אחפץ · נדה ע' עקרים מ"ד ע"א : יט (ב) מה אמך לביא ·
סוטה י"א : כ (כה) וגם אני נתתי · ברכות כ"ד מגילה ל"ב : (לב) והעולה ·
סנהדרין ק"ה : (לג) חי אני נאם ה' · ר"ה ל"ב סנהדרין שם : כא (ח) והכרתי
ממך · ב"ק ס' עבודת כוכבים ד' : (יא) ואתה בן אדם · ברכות נ"ח
כתובות ס"ב : (יב) והיה כי יאמרו · ברכות שם כתובות שם : ונמס כל
לב · שם : (יז) זעק והילל · יומא פ' : מגורי אל חרב · שם : (ל) ואתה
חלל · ברכות י"ח : (לא) הסיר · גיטין ז' : (לב) עוה · עבודת כוכבים ד' :
(לד) בחזות לך · סוטה מ"ה : (לד) לתת אותך · סוטה מ"ה : (כד) בן
אדם אמר לה · זבחים קי"ג : (כו) ומשבתותי · שבת קי"ט : כג (כ) אשר בשר
חמורים · ברכות כ"ה שבת ק"ג יבמות נ"ח ערכין י"ט נדה מ"ה :
(כא) בעשות ממצרים · נדה מ"ה : (מג) ואמר לבלה · יומא ע"ג : (מה) כי
נאפת · נדרים כ"א : (מח) ונוסרו כל · סוטה ח' סנהדרין מ"ה ·
כד (א) ויהי דבר ה' · ר"ה י"ח : (ג) שפת הסיר · ברכות נ"ז עקידה
שער פ' כל הפרשה : (ח) נתתי את דמה · גיטין נ"ז : (יג) יען טהרתיך ·
קמא נ"ב : (טז) הנני לוקח · מועד קטן כ"ח סנהדרין כ"ב : (יז) האנק
דום · מועד קטן ט"ו וכ"ז : פארך חבוש · ברכות י"א וי"ז סוכה כ"ה :
ונעליך תשים · מועד קטן שם : ולא תעטה · שם : ולחם אנשים · שם
כ"ז : (יח) ואדבר אל העם · שם כ"ח סנהדרין כ"ב : (כא) הנני מחלל ·
בתרא ד' סנהדרין שם : כה (יד) ונתתי את · גיטין נ"ז : כו (ב) אמלאה ·
פסחים מ"ב מגילה ו' : (כ) ונתתי צבי · כתובות קי"א : כח (יג) בעדן
גן · בתרא ע"א : כל אבן · שם : מלאכת · שם : כט (כא) ביום ההוא ·
סנהדרין צ"ח : לא (ג) ארז · ברכות נ"ג שבת ע"ו : לב (יד) או
אשקיע · סנהדרין ל"ח : (טז) קינה היא · עירובין כ"א : לג (יב) צדקת
הצדיק · קדושין מ' : ורשעת הרשע · שם : (טו) חבל ישיב · בבא קמא
ס' : (יט) ובשוב רשע · יומא פ' : לד (לא) ואתן צאני · יבמות ס"א
מציעא י"ד כריתות ו' : לו (ח) ואתם הרי · מגילה ח' סנהדרין צ"ט :
(כה) וזרקתי עליכם · שם מגילה ל"ד קדושין ע"ב : (כו) והסירותי את
לב האבן · ברכות ל"ב סוכה נ"ב : (כז) ואת רוחי · ברכות שם סוכה שם :
(כט) וקראתי אל הדגן · ברכות כ"ה : לז (א) היתה עלי יד ה' · עקידה
שער נ' כל הפרשה עקרים מ"ד פ' נ"ה : (ב) והעבירני וגו' · סנהדרין
צ"ב : (ד) העצמות היבשות · מגילה נ"א סנהדרין שם : (ט) ויאמר
אלי · סנהדרין שם : לח (ג) הנני אליך גוג · ברכות נ"ה : (יז) האתה
הוא

הוא · סנהדרין י"ז : (יח) והיה ביום ההוא · שבת קי"ח מגילה ל"א :
לט (טו) וראה עצם · ערכין כ"ד מ"ק ד' נדה כ"ו : (יז) אמור לצפור · חולין קל"ט : מ (א) בעשרים וחמש שנה · ערכין י"ב : אחר אשר · ערכין י"ג : (ה) וביד האיש · עירובין נ"ב : (ז) והתא קנה אחד · בתרא ס"א :
מא (ו) והצלעות · בתרא ע"ה : (כב) המזבח עץ · ברכות נ"ה חגיגה כ"ז אבות ח' מנחות נ"ו : מג (ב) והארץ האירה · עקרים פ"ט : (יז) ומעלותיהו · זבחים שם : מד (ב) ויאמר אלי ה' · תמיד ל"ו ול"ז : (ז) בהביאכם בני נכר · זבחים פ"ב : (ט) כל בן נכר · יומא ע"א תענית י"ז מועד קטן ה' סנהדרין כ"ב ופ"ו זבחים י"ט וכ"ב : (יב) יען אשר ישרתו · מנחות ק"ט : והיו · שם : (יג) ולא יגשו · שם : (טו) והכהנים · יבמות פ"ו חולין כ"ד ברכות ד' תמיד כ"ז : (יט) ולבשו בגדים · יומא ל"ה : (כ) וראשם · תענית י"ז נזיר ג' סנהדרין כ"ב : כסום יכסמו · נדרים נ"א : (כא) ויין לא ישתו · תענית י"ז סנהדרין כ"ב : (כב) ואלמנה וגרושה · קדושין ע"ח : והאלמנה · שם : (כו) ואחרי טהרתו · מועד קטן ז' : (כז) וביום באו · שם ע"ו : (ל) וראשית · שבת ל"ה יבמות ס"ב : (לא) כל נבלה · מנחות מ"ה : מה (יא) האיפה והבת · שם ע"ז : לשאת מעשר · שם : ועשירית החמר · שם : (יב) והשקל · שם בכורות ה' : (יד) וחק השמן · מנחות ע"ז : (טו) ממשקה · שם ז' תמורה כ"ט : (יז) לכפר בעד · עקרים מ"ב : (יח) בראשון באחד · מנחות מ"ה : (כ) וכן תעשה · שם : (כא) בראשון בארבעה · פסחים ט' מגילה ל' :
מו (א) וביום החדש · מנחות מ"ה : (ז) ואיפה לפר · שם : ולכבשים · שם : (ח) ובבוא הנשיא · עקידה שער ק"ב : (ט) ובבוא עם הארץ · ברכות פ"ב מגילה כ"ט : (כ) ויאמר אלי · מנחות נ"ו :

כתבי קדש

עשרים וארבעה

נביאים אחרונים

תרי עשר

עם

פרש"י לרבינו שלמה יצחקי זצ"ל

ועם

מצודת ציון
באור המלות שרשן ומקורן,
ודמיונן במקרא אחר

מצודת דוד
יבאר היטב תוכן הכתובים,
והמשך דבריהם

נאספו ממפרשים קדמונים ע"י הרה"ג מו"ה

יחיאל הלל אלטשולר ז"ל

ובסוף כל ספר הצגנו

תולדות אהרן להרב הג' כו' מו"ה **אהרן** מפיסרו ז"ל.

והגהנו פרש"י ע"פ מקראות קהלת משה. והגהנו בו (בחצאי עגול) הגהות ותקונים מספר יסוד ושורש העבודה.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תר"נא לפ"ק

Дозволено цензурою. 19 Февраля 1890 г. Кіевъ.

КИСВЕЙ КОДЕШЪ,
т. е. Священное Писаніе.
Томъ IV. Часть II.

ВИЛЬНА
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собств. домъ № 328.
1890.

תרי עשר

א א דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי
עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי
יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ ב תְּחִלַּת דִּבֶּר־יְהוָה
בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח־לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים
וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי־זָנֹה תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה׃ ג וַיֵּלֶךְ

רש"י

(א) **דבר** ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו'· ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה : ובימי ירבעם בן יואש · מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפ' האשה (דף פ"ז) שנאמר (עמוס ז) וישלח אמציה וגו' קשר עליך עמוס וגו' : (ב) תחלת דבר ה' בהושע · רבותינו אמרו תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה · ישעיה נתנבא שנאמר (ישעיה ו) וינועו אמות הספים וגו' והוא היה יום שנתנגע עוזיהו שנכנס להיכל שרעשו העליונים לשורפו והתחתונים לבולעו כעונשן של עדת קורח שהיו בהם בלועים ושרופים · בעמוס נאמר שנתים לפני הרעש · והושע קדם לכולם · ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה א) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה · ופשוטו של מקרא תחלת דיבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן : קח לך אשת זנונים · רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ר"פ האשה : וילדי זנונים · שתלד לך ילדים שיהיו ספיקי ממזרות · ויונתן תירגם איתנבי נבואה על יתבי קרתא טעותא וקא האמור כאן ל' לימוד הוא למד אותן

מצודת ציון

א (ב) זנונים · מלשון זנות : זנת

מצודת דוד

א (א) דבר ה' וגו' · ר"ל בזה הספר יסופר דבר ה' אשר היה אל הושע : בן בארי · ארז"ל שזהו בארה הנשיא לראובני הנזכר (בד"ה א' ה') שגלה לאשור : בימי עזיה וגו' · כי בימי אלו המלכים ניבא : ובימי ירבעם · שמלך בימי עזיה ועל שניבא גם עליו באמרו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר ובימי ירבעם : (ב) תחלת דבר ה' וגו' · ר"ל תחלת דבורו של ה' בהושע היה זה שאמר ה' אל הושע לך קח לך וגו' : אשת זנונים · אשה שהורגלה בזנות וילדה ילדים בזנות שהוא מופת ואות שהיא זונה באמת וארז"ל לפי שהושע אמר להקב"ה על ישראל החליפם באומה אחרת לכן צוהו לקחת זונה למען הראות לו איך יקשה בעיניו לגרשה לרמז לו שקשה לפני המקום לשלח את ישראל מעל פניו : כי זנה תזנה · ר"ל לסיום לאות שאנשי הארץ זונים וסרים מה' ללכת

וַיִּקַּח אֶת־גֹּמֶר בַּת־דִּבְלָיִם וַתַּהַר וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן : ד וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל כִּי־עוֹד מְעַט וּפָקַדְתִּי
אֶת־דְּמֵי יִזְרְעֶאל עַל־בֵּית יֵהוּא וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת בֵּית
יִשְׂרָאֵל : ה וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְשָׁבַרְתִּי אֶת־קֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל
בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל : ו וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בַּת וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא
שְׁמָהּ לֹא רֻחָמָה כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת־בֵּית
יִשְׂרָאֵל כִּי־נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם : ז וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם

רש״י

לשוב בתשובה : כי זנה תזנה · לשון הווה הוא : (ג) את גו' · רבותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל גומרין בה ודשין בה כדבלה · וי"ת גומר שאם ישובו מדרכם נגמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלת תאנה : ותהר ותלד · ואוסיפו למעבד עובדין בישין : (ד) קרא שמו יזרעאל · קרא שומהון מבדריא · התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בארצות : את דמי יזרעאל · כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו עבודת כוכבים לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי : על בית יהוא · ירבעם בן יואש מבני יהוא היה (מלכים ב טו) וזכריה בנו נהרג : (ו) לא אוסיף עוד ארחם · לרחם : כי נשא אשא להם · אחלק להם מנת כוסם ופעולתם כמו וישא משאת (בראשית מג) : (ז) ואת בית יהודה ארחם · לאחר שאשבית את ממלכות

מצודת דוד

אחרי אלהי נכר כזונה ההולכת אחרי המנאפים : (ג) גמר בת דבלים · כן היה שם זונה ידועה באותו הזמן : (ד) כי עוד מעט · עוד זמן מועט ר"ל בזמן קרוב אזכור דמי אחאב שהרגו יהוא ביזרעאל הדם ההוא אזכור על בית יהוא לשלם גמול ועל

מצודת ציון

הזנה · ענין הפקרה ועל"ז תקרא המנאפת זונה כי סרה מדרכי הצניעות : (ד) ופקדתי · ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כ"א): והשבתי · ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (ה) קשת · ר"ל חוזק וגבורה:(ו) נשא

זכריה בן ירבעם יאמר שהיה מבית יהוא ונהרג ע"י שלום בן יבש כמ"ש (במ"ב ט"ו) (ואם כי יהוא הרג לאחאב כדבר ה' על שעבד לבעל עכ"ז הואיל וגם יהוא חזר ועבד לבעל נחשב לו דם אחאב כדם נקי) : והשבתי · ואח"ז אשבית ממלכות ישראל מכל וכל כי מעט מן הזמן עמדה מלכות ישראל אח"ז : (ה) ביום ההוא · ביום הגמול אשבור את קשת ישראל ר"ל אתיש כח ישראל בעמק יזרעאל הוא מקום מבצר מושב מלכי אפרים : (ו) כי נשא אשא להם · ר"ל כי עד הנה נשאתי עונם על כי רחמתים אבל מעתה לא אוסיף עוד לרחם עליהם וישאר עונם על עצמותם : (ז) ארחם ·

וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב
וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים׃ ח וַתִּגְמֹל אֶת־לֹא רֻחָמָה
וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן׃ ט וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם
לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא־אֶהְיֶה לָכֶם׃ ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם
אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃

רש"י

ישראל שמשגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד צדקיהו : (ח) ותגמול את לא רוחמה · לפי תרגומו ויגלה אותו הדור בין העובדי כוכבים שגלו שם : ותהר ותלד בן · ואוסיפו ועבדו עובדין בישין · ולפי פשוטו כמשמעו : (א) והיה מספר · מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד · ורבותינו פירשו בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמר החליפם עמד ובקש עליהם רחמים · ובספרי דבי רב פרשת וישב ישראל בשטים שנינו רבי אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אלא זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך אפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומר לבו חלוק ותוהה לומר למה שלח אחרי אמר לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היא סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה עצמי כאילו איני

מצודת ציון

אשא · ענין מחילת העון כמו ונשאתי לכל המקום (בראשית יח): (ז) ובפרשים · הם הרגילים לרכוב על הסוסים : (ח) ותגמל · כן יקרא זמן השלמת היניקה כמו ביום הגמל את יצחק (שם כ"א) : ב (א) ימד · מלשון

מצודת דוד

על כי עדיין לא נתמלאה סאתם : בה' אלהיהם · ר"ל התשועה תהיה בעזר ה' ולא בכלי מלחמה ויאמר על מפלת סנחריב שלא היה ע"י מלחמה כי הכה ה' בהם על ידי המלאך : (ט) כי אתם לא עמי · אינכם חרדים על דברי לעשותם כדרך העם החרדים על דברי מלכם : ואנכי · וגם אני לא אהיה לכם לאלוה להציל אתכם ולהושיע לכם : ב (א) והיה מספר · בזמן הגאולה יהיה מספר בני ישראל כחול הים אשר א"א למדוד אותם ולספרם ודרז"ל שאחר שהוליד הושע את אלו אמר לו המקום שלח את אשתך וגו' והבין ברמז שלא טוב בעיני ה' אשר דבר על ישראל להחליפם באומה אחרת לכן חזר וביקש עליהם רחמים : אשר יאמר להם · אשר היה נאמר עליהם : יאמר להם ·

יאמר

ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם
רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃
ג אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ ד רִיבוּ בְאִמְּכֶם
רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ
מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ ה פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה
וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ

רש"י

לכם ותגלו לבין הבבליים ואף שם תרבו ותצמחו ושם תשיבו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה (דברים ל) והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו': (ב) ראש אחד. דוד מלכם: כי גדול יום. קבוץ זריעתם: (ג) אמרו לאחיכם עמי. כתרגומו תובו לאורייתי ועל כנישתכון ארחם: (ד) ריבו באמכם. בכנסיה שלכם של עכשיו שהיא אם לדורות הבאים: מבין שדיה. דרך הנואפות שממעכין להם בין דדיהם ויונתן תירגם ופולחן טעוותא מבין קירוותא: (ה) כיום הולדה.

מצודת דוד

יאמר עוד עליהם בני אל חי החביבים יותר מעם: (ב) ונקבצו. זה יהיה בימי המשיח: ראש אחד. זהו מלך המשיח: ועלו. מארצות הגולה יעלו אל ארצם: כי גדול יום יזרעאל. כי יום גדול ונכבד יהיה יום קבוץ ישראל אשר הפיצם האל כמפזר זרעים ע"פ השדה: (ג) אמרו. אתם בני יהודה ובנימין אמרו על אחיכם בני עשרת השבטים שהם עמי כמותכם עם כי מהרתי להגלותם מכם וקראתים אז לא עמי וכן אמרו רחמה על אחותיכם הם נשי עשרת השבטים: (ד) ריבו באמכם ריבו. כל הכנסיה יחד יקראו אם וכאילו יאמר אל הצדיקים שבדור עשו מריבה עם כל הכנסיה על רוע דרכם כי מעתה היא לא אשתי כי סרה מעלי ואנכי לא אישה להזמין לה ספוקה: ותסר. מוסב על תחלת המקרא לומר ריבו בה שתסר זנוניה וגו'. ר"ל שלא תצבע עוד פניה להזנות אחריה ולא תשים עוד בין שדיה בשמים המעלים ריח טוב להלהיב לב הנואפים ר"ל מעתה תעזוב דרכה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה: (ה) פן אפשיטנה ערומה. כי כשלא תעזוב דרכה פן אפשיט בגדיה מעליה ותשאר ערומה ואמר ענין הבושה שעושים לזונה לפי שהמשילה לזונה: והצגתיה. אעמיד אותה מבלי לבוש ומכסה כמו שהיתה ביום שנולדה וכפל הדבר במ"ש: במדבר. השמי

מצודת ציון

מדידה: להם. עליהם: (ב) יזרעאל. היא מלה מורכבת מן זריעה ומן אל: (ד) אישה. בעלה: ונאפופיה. מל' ניאוף: (ה) אפשיטנה. ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ז'): והצגתיה. ענין העמדה כמו תציג אותו לבד (שופטים ז'): ושתיה. שימה כמו למען שיתי

צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא: ו וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי
זְנוּנִים הֵמָּה: ז כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי
אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי
וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי: ח לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים
וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא: ט וְרִדְּפָה

רש״י

כיום שמצאתיה במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל טז) ומולדתך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ותושלכי על פני השדה בגועל נפשך לא חסה עליך עין (שם): כמדבר · גזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו (במדבר יד): והמתיה · ואקטלינה: (ז) אמם · כנסיה שלהם: הובישה הורתם · בהיתו מלפיהון · החכמים המורים להם הוראות בושים מפני עמי הארץ אומרים לכם לא תגנובו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלוים: אחרי מאהבי · בדרכי העובדי כוכבים: (ח) הנני שך · לשון סגירה כמו הסר משוכתו (ישעיה ה) כמשוכת חדק (משלי טו): את דרכך · דרכים ושבילים שאת הולכת בהם: (ט) ורדפה · ממשקלות לשון כבד סוא זה כמו (שם יב) ומרדף ריקים פורקצ״ייר בלע״ז כלומר שתזור

מצודת ציון

(שמות י׳): ציה · שממה: (ז) הובישה · מל׳ בושה: הורתם · מלשון הריון: צמרי ופשתי · מל׳ צמר ופשתים: ושקויי · מלשון משקה: (ח) שך · ענין גדר כמו הסר משוכתו (ישעיה ה): בסירים · קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז׳): וגדרתי · מל׳ גדר: ונתיבותיה · דרך מעגל:

מצודת דוד

לכל כמו המדבר: בארץ ציה · כפל הדבר במ״ש: (ו) ואת בניה · ר״ל אף על הצדיקים שבהם לא ארחם: כי בני זנונים המה · לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שאין מי מרחם על בניה אף שהמה לא העוו מ״מ סובלים עון אמותם ור״ל אף הצדיקים ילקו בעון כללות האומה: (ז) זנתה אמם · כללות האומה הובישה הורתם · האם שהרתה אותם עשתה מעשה בושה וכלמה והוא כפל ענין במ״ש: אחרי מאהבי · אחרי הנואפים האוהבים אותי הנותנים לחמי וגו׳ ר״ל שבטחה במערכת השמים בחשבה שכל השפעתה באה לה מהם: (ח) לכן · הואיל וכן חשבו אגדור דרך מהלכך בקוצים לבל תוכל ללכת בה · ר״ל לא תשכיל להוריד אליך ההשפעה ממערכת השמים כאילו נסתם הדרך: וגדרתי וגו׳ · כפל הדבר במ״ש: ונתיבותיה לא תמצא · לא תמצא שביל ותחבולה להוריד אליך ההשפעה: (ט) ורדפה · אף שתהיה רודפת אחר מערכת השמים להקטיר להם עכ״ז

אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא
וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי
אָז מֵעָתָּה׃ י וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן
וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃
יא לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ
וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃ יב וְעַתָּה
אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה

רש"י

אחריהם ולא תשיגם: את מאהביה. מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה: ובקשתם. ובקשה אותם: (י) לא ידעה. לא שמה אל לבה והראתה עצמה כלא יודעת: וכסף הרביתי לה וזהב. והם עשאוהו לבעל: (יא) בעתו. בעת גמר בישול הפירות: והצלתי. ממנה: צמרי ופשתי. אשר היה לכסות את ערותה. כל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה הוא ומוכיח עליו ויצל אלהים את מקנה אביכם (בראשית לא) כי כל העושר אשר הציל (שם): (יב) ואיש לא יצילנה מידי. אף זכות אבותם תמה:

מצודת דוד

עכ"ז לא תשיג אותם להושיע לך טובה: ובקשתם וגו'. כפל הדבר במ"ש: ואמרה. אז תאמר אבטח בהקב"ה כי מאז כשהיה בטחוני בו היה לי טוב מעתה: (י) והיא לא ידעה. מתחלה לא שמה על לבה לדעת אשר אני הוא הנותן לה הדגן וגו' והכל ממני כי אין דבר ביד מערכת השמים: וכסף וגו'. והנה הכסף והזהב אשר אני הרביתי לה עשו הם לבעל והוא לזרה מה עשו לצבא השמים וכן הם היו מייפים אותם בכסף ובזהב וכמו שכתוב בכסף ובזהב ייפהו (ירמיה י'): (יא) לכן. הואיל וכן עשתה לקחת את הדגן שנתתי לה: בעתו. בעת גמר הבישול אקח מהם ע"י ברד וארבה וכדומה: במועדו. בזמן הבישול: והצלתי. אסיר מהם הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותם כי ימותו הצאן ולא יהיה לה צמר והפשתים תלקה ולא יהיה לה בגד ללבוש: (יב) ועתה. כשאסיר

מצודת ציון

מל' נתיב ושביל: (ט) תשיג. ענין הקירוב: אישי. בעלי: (י) והתירוש. כן יקראו ענבי היין: והיצהר. הוא השמן כמו ותירושך ויצהרך (דברים י"א): (יא) במועדו. בזמנו: והצלתי. ענין הפרשה כמו הלא אצלת לי ברכה (בראשית כ"ז): ערותה. גלוי הבשר: (יב) נבלותה. ענינו דבר כעור ומגונה וכן והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך (נחום ג'):

מִיָּדִי׃ יג וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל
מוֹעֲדָהּ׃ יד וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה
הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם
חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר
תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ
וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ

רש״י

(יד) והשמותי · לשון שממה: אתנה · כמו אתנן: ושמתים ליער · שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות: (טו) ופקדתי עליה · שכר פורענות: ימי הבעלים אשר תקטיר · תמיד להם ול' הווה הוא: ותעד נזמה וחליתה · ל' עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים: וחליתה · ל' ערבי הוא קישוט: (טז) לכן הנה אנכי מפתיה · מגדלה להמשך אחרי לואנ״יי״ר בלע״ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהיא לה כמדבר וציה ושם

מצודת ציון

(יג) והשבתי · ענין בטול: משושה · שמחתה: (יד) והשמותי · מל' שממון: אתנה · מלשון אתנן וכן יקרא מתן הזונה כמו אתנן זונה: (טו) ופקדתי · מלשון זכרון: ותעד · מלשון עדי וקשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כג): נזמה · שם עדי כמו נזם זהב (משלי כ״ה): וחליתה · ענין תכשיט מה כמו וחלי כתם (שם): (טז) מפתיה · מלשון פתוי והסתה:

מצודת דוד

גמרי ופשתי אגלה כיעור גלוי ערותה לעיני מערכת השמים ולא יצילנה מי מידי ר״ל לא יוכל מי להשפיע עליה טובה בזולת רצוני: (יג) והשבתי · אבטל כל שמחתה שמחת חגה חדשה ושבתה: וכל מועדה · הם ר״ה ויוה״כ וש״ע: (יד) והשמותי · אעשה שממה מקום הגפנים והתאנים: אתנה · לפי שהמשילה לזונה אמר ל' אתנן ור״ל שאמרה שבא לה מהשפעת מערכת השמים: ושמתים ליער · אעפ״כ הפרדסים מקום הפקר כיער וחית השדה תאכל הפירות ר״ל האויב יקח הכל: (טו) ופקדתי עליה · אזכור עליה הימים אשר הקטירה לבעלים לשלם הגמול לפי רוב הימים: ותעד · מה שקשטה עצמה בקשוטיה והלכה אחר מאהביה ר״ל מה שעבדה והקטירה למערכת השמים ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמתקשטת עצמה להתאהב על הנואפים: ואותי שכחה · לא שמה על לבה לעבוד אותי: (טז) לכן · על כי שכ״זה כי אני אפתנה ואוליכנה במדבר במקום שאין שם אנשים ושם אדבר על לבה דברי פיוסים ולפי שהמשילה לאשה שזנתה תחת בעלה אמר לשון הנופל באשה כזאת שהבעל מפתה אותה ללכת אחריו במדבר

וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־
כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה
כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ יח וְהָיָה
בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי
עוֹד בַּעְלִי׃ יט וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ

רש"י

תשיב אל לבה כי טוב לה כשעשתה רצוני מכשמרדה בי : (יז) את כרמיה · ת"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א) ד"א והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג וכסגנון זה נתנבא (יחזקאל כ) שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגו' והכשרים אקיים וזהו את כרמיה : ואת עמק עכור · עומק הצרות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה תחלת תקוה שמתוך אותן צרות אתן לב לשוב אלי : וענתה שמה · ל' דירה כמו מעון אריות (נחום ב) : כימי נעורים · שישבה במצרים ימים רבים : וביום עלותה וגו' · שצעקה אלי ממצרים מתוך שעבוד וגאלתיה כן גם עתה : (יח) תקראי אישי וגו' · תעבדוני מאהבה ולא מיראה · אישי ל' אישות וחיבת נעורים : בעלי · לשון אדנות ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה : (יט) ולא יזכרו עוד · ישראל בשמם של בעלים או לא יזכרו הבעלים בשמם של ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר שם הבעלים עוד כד"א (ישעיה ב) והאלילים כליל יחלוף :

מצודת דוד

מקום שאין אנשים למען לא ישמע מי מה ידברו ושם מפייסה בדברים טובים שתעזוב דרכה ור"ל המקום יעורר לבם לשוב לעבודתו:(יז) משם · מן הליכת המדבר הזה מן האהבה הבאה שמה ר"ל מן הערת הלבב תשוב אלי ואחזיר לה את כרמיה : ואת עמק עכור · העמקים שהיו שבורים ונשחתים בהיותם בגולה תשוב להיות פתח תקוה ר"ל יהיו חמודים כפתח נחמד אשר יקוו אנשים לבוא בו : וענתה שמה · תרים בכרמים קול שיר כמו ששרה בימי נעוריה ר"ל עד שלא גלו ממנו : וביום עלותה · וכמו ששרה ביום עלותה מארץ מצרים שאז שרו בשמחת לבב שירת הים : (יח) תקראי אישי · תקראי אותי בלשון איש ולא בלשון בעל וזהו לפי שהשם הבעל הוא משותף לשם העבודת כוכבים פסל העשוי לצבא השמים לכן לא ישמע שם זה על פיה : (יט) והסירותי · ר"ל אתן

בלבה

מצודת ציון

(יז) עכור · ענין השחתה כמו ועמק עכור (ישעיה ס"ה) : וענתה · ענינו הרמת קול שירה כמו ותען

וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם: כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם
הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים
לָבֶטַח: כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק
וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה
וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה: כג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־

רש"י

(כ) עם חית השדה · שאשבית מזיקין מן העולם וכה"א (שם יא) לא ירעו ולא ישחיתו וגו': (כא) בצדק ובמשפט · שתתנהגו בהן : ובחסד וברחמים · שיבא לך מאתי על ידיהם כאברהם אבינו כתיב (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב"ה שנא' ונתן לך רחמים (דברים יג) ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם ז) פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ה) ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב"ה אסף מהם החסד והרחמים שנאמר (ירמיה טז) כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנאמר (ישעיה א) ציון במשפט תפדה וגו' הקדוש ברוך הוא מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה להרכיבהן ומושיבן בראשן : (כב) וארשתיך לי באמונה · בשכר האמונה שהאמנת בגולה להבטחות שעל ידי נביאי : (כג) אענה את השמים · לצוק אל השחקים מפלג הטוב התלויים במאמר והם יענו לצוק

מצודת ציון

נהם מלים (שמות טו) : (כ) ורמש · הם בריות קטנות קצרי הרגל וכן רמש וצפור כנף (תהלים קמח) : (כא) וארשתיך · מל' ארוסה : (כג) אענה · מל' עניה והשבת

מצודת דוד

בלבה להסיר מפיה שמות הבעלים אף בזולת כוונה על פסל העבודת כוכבים: ולא יזכרו · הבעלים לא יהיו נזכרים עוד בשמם אשר קראו להם כ"א יכנום לגנאי : (כ) וכרתי וגו' · ר"ל חית שדה וגו' לא ישחיתו בהם כאילו כרתו עמהם ברית שלום : אשבור · ר"ל אבטל כלי מלחמה והמלחמה עצמה : (כא) וארשתיך · אקח אותך להיות ארוסתי עד עולם ולא אגרשך עוד כך : בצדק ובמשפט · בעבור הצדק והמשפט שעשית אז ובעבור החסד והרחמים שאעשה עמך כי הצדק והמשפט שתעשי לא יהיו כדאים להשפיע לך טובה מרובה כזאת אבל אעשה עוד בחסד וברחמים : (כב) באמונה · בשכר האמונה שהאמנת בי : וידעת · ר"ל אז תשיג בהשגה גדולה לדעת את ה': (כג) אענה וגו' · וחוזר ומפרש אענה את השמים כי בשעבר השמים כאילו ישאלו להוריד המטר ואמר שישיב על שאלתם

יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת־הַשָּׁמָיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ כד וְהָאָרֶץ
תַּעֲנֶה אֶת־הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירוֹשׁ וְאֶת־הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ
אֶת־יִזְרְעֶאל׃ כה וּזְרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי אֶת־לֹא
רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא־עַמִּי עַמִּי־אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי׃
ג א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לֵךְ אֱהַב־אִשָּׁה אֲהֻבַת
רֵעַ וּמְנָאָפֶת כְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פֹּנִים
אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְאֹהֲבֵי אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים׃ ב וָאֶכְּרֶהָ לִּי

רש״י

מים על הארץ: (כד) את יזרעאל · את בני הגולה שנזרעו ונקבצו: (כה) וזרעתיה לי · כזורע סאה להכניס כמה כורין כן יתוספו עליהם בארץ גרים: (א) אהובת רע · חביבה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב״ה את ישראל והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים: אשישי ענבים · פי׳ מנחם גביעי יין אוהבים להשתכר ביינם ואינם עוסקים בתורה וכן מצינו שמענישם במקום אחר על כך השותים במזרקי יין (עמוס ו): (ב) ואכרה לי · ל׳ סחורה ברגניי״א בלע״ז כמו (בראשית נ) אשר כריתי

מצודת דוד

למלאות אותה ויצווה להוריד המטר: והם יענו · כי הארץ השמאה כאילו שואלת על המטר וישיבו השמים על שאלתה להוריד את המטר: (כד) והארץ תענה · כי בעבור יבשות הארץ כאילו הזרעים ועץ פרי שואלים להצמיח ולשאת פרי ותשיב הארץ על שאלתם להצמיח וגו׳: והם יענו את יזרעאל · את ישראל אשר זרעם האל והפילם בין העובדי כוכבים השואלים על הצמחת הזרעים וגו׳ הנה הדגן והתירוש והיצהר ישיבו על שאלתם ויצמחו וישאו פרי: (כה) וזרעתיה לי בארץ · כלפי שהיתה זרועה בארץ העובדי כוכבים הנה אזרעם בארצם: את לא רחמה · את העם אשר לא רחמתים: ללא עמי · לאלה אשר אמרתי עליהם לא עמי הנה אז אומר עליהם עמי אתם והוא יאמר עלי אתה אלהי וכך אני מאמין: ג (א) אהב אשה · ר״ל היה ישרה בעיניך לקדשה: אהובת רע · ר״ל האשה ההיא אשר מאז היתה לאיש היתה אהובה לבעלה ועכ״ז היתה מנאפת תחתיו: כאהבת ה׳ · ר״ל וזה יהיה לרמז כמו שה׳ אהב את ישראל והם זונים תחתיו לפנות אחרי אלהים אחרים: ואהבי · והם אוהבים כוסות מיין ענבים ומשתכרים ובהשפת השכרות המה רודפים אחרי אלהים אחרים ולפי

מצודת ציון

שאלה: ג (א) רע · חבר ועל הבעל יאמר ודוגמתו והיא חברתך (מלאכי ב): פונים · מל׳ הפנה והסבה: אשישי · כוסות וגביעים כמו סמכוני באשישות (ש״ה ב): ענבים · ר״ל יין ענבים: (ב) ואכרה · ענין קנין כמו וגם

בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים׃
ג וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי
לְאִישׁ וְגַם־אֲנִי אֵלָיִךְ׃ ד כִּי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי

רש"י

לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה: בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים. ת"י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשיהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שערין. כלומר לא הוגעתים בדברים קשים. בחמשה עשר כסף בגמטריא ניסן ובפסיקתא הוא נדרש בט"ו כסף בט"ו בניסן והומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר ל' סאה והלתך חצי חומר: (ג) ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. ימים שאינם רבים שלשה הרי חמשה אלו נ' יום שבין פסח לעצרת בו ביום נתתי לה התורה ובה הזהרתיה: לא תזני ולא תהיי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ): וגם אני אליך. אנכי

מצודת ציון

מים תכרו (דברים ב): כסף. היא מלה מושאלת על הכסף ממש ועל התאוה כמו למעשה ידיך תכסוף (איוב יד): וחומר. הוא הכור בת עשר איפות והאיפה ג' סאים: ולתך. הוא חצי הכור חמש איפות: (ג) תשבי. ענין עכבה והמתנה כמו אשב עד שובך (שופטים ו):

מצודת דוד

שהמשילם לאשה זונה אחז בזה הלשון כי היין מביא לידי ניאוף: (ב) ואכרה לי. קניתי לי אשה כזאת ר"ל קדשתיה בחמשה עשר כסף: וחומר וגו'. השעורים נתן לה למאכלה (ולפי שהיתה זונה ועשתה מעשה בהמה לפיכך נתן לה למאכלה מאכל בהמה וכעין זה אמרו רז"ל על מנחת סוטה שהיתה מקמח שעורים) ולפי הרמז יאמר שהמקום הבטיח את ישראל לקחת אותם לו לעם באחרית הימים והבטחה הזאת היתה ביד ט"ו נביאי ישראל הראשון דוד המלך בספר תהלים בכמה מזמורים והב' ישעיה בנבואותיו והג' ירמיה והד' יחזקאל והה' הושע והו' יואל והז' עמוס והח' עובדיה והט' מיכה והיו"ד חבקוק והי"א צפניה והי"ב דניאל והי"ג חגי והי"ד זכריה והט"ו מלאכי כי הם כלם נבאו על הגאולה העתידה ולא עוד ואמר כסף כי אל נבואותיהם נכספה וגם כלתה נפשם של ישראל וגם החומר והלתך ירמוז על הנביאים ההם כי בחומר ולתך יש חמשה עשר איפות כמספר הנביאים ההם אשר הבטיחו לישראל שגם בהיותם בארץ אויביהם לא יעזבם ה' ויתן להם מחיה בשעבודם אולם לא בהשפעה מרובה ולזה מרמז השעורים שאינם נאכלים אלא מדוחק: (ג) ואומר אליה. כאשר קדשתיה אמרתי לה ימים רבים תעכבי ותמתיני לי עד שאשאך לאשה: לא תזני ולא תהיי לאיש. כלפי שהיתה מאז תחת הבעל והוסיפה עוד לזנות עם מנאפים אמר לה שבאותן הימים תהיה פרושה מבעל וממנאפים: וגם אני אליך. גם אני כמוך אהיה פרוש מאשה ואמתין אליך עד שאשאך: (ד) כי

יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין
אֵפוֹד וּתְרָפִים׃ ה אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־

רש״י

ה' אלהיך (שם) ואשר עשה שני חשבונות מחמשים יום אחד לסוף תומר ואחד לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף ל' יום בט"ו באייר ומשם לחמשה עשר יום מנין שאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בר"ח סיון · ובשם רב האי מצאתי דבר הגון · ואכרה לי וגו' קצבתי דמי כופר פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל: וחומר שעורים · ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל כסף · ולתך שעורין דמי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש · עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקטן מבן חדש עד ה' שנים חמש שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל השיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבת הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפים הם דמות הנעשים בכוון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאליהן ומגידים נעלמות וכן ת"י ולית אפוד ומחוי: (ה) אחר · ימי הגולה: ישובו בני ישראל ובקשו את ה'

מצודת דוד

ימים רבים · עתה יפרש שזה ירמז אשר ימים רבים ישבו בישראל בגולה ויצפו על הגאולה וגם המקום ב"ה יצפה לקחתם לו לעם ואף בימי גלותם לא יבחר במי מעבודת כוכבים: אין מלך ואין שר · בכל ימי גלותם עם שמלכם שהוא הקב"ה אינו עמהם אעפ"כ אין שר ר"ל לא יהיו עובדים למי משרי מעלה לקבלו לאלוה דוגמת האשה הזאת שתהיה פרושה מאישה ועכ"ז תהיה פרושה מהזונים: ואין זבח · עם שיהיה המקדש חרב ואין שם זבח לשמים אף עפ"כ אין מצבה ר"ל לא יעשו מצבה להקריב בה לעבודת כוכבים: ואין אפוד ותרפים · מלת ואין משמשת בשתים כאילו אמר ואין תרפים ור"ל עם כי לא יהיה ביניהם אורים ותומים לשאול בו עתידות על כל זה אין תרפים ר"ל לא יפנו אחרי התרפים לשאול בהם עתידות והדברים האלה בשורה טובה לישראל שבימי גלותם לא יפנו לא אל עבודת שרי מעלה ולא אל עבודת כוכבים ולא אל התרפים אף שיהיו חסרים השראת השכינה והמזבח והאורים ותומים עכ"ז לא יהיו כעובדי כוכבים: (ה) אחר · ר"ל אחר ימים רבים ישובו בני ישראל אל ארצם ו

מצודת ציון

(ד) מצבת · הוא מזבח של אבן אחת ועושים אותה להקריב בה לעבודת כוכבים: אפוד · זה יאמר על האפוד והחושן עם האורים ותומים וכן אפוד ירד בידו (שמואל א כג): ותרפים · הם צלמים נעשים בצורת אדם ומדברים עתידות ע"י כשוף:

יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל־יְהוָה וְאֶל־
טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ ד א שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֱמֶת
וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ׃ ב אָלֹה וְכַחֵשׁ
וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ׃ ג עַל־כֵּן ו
תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה

רש"י

וגו' · תנא משום ר"ש בן יוחאי ג' דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש הה"ד (מלכים א יב) אין לנו חלק בדוד כמשמעו · לאהליך ישראל (שם) אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך · ראה ביתך דוד (שם) זה בית המקדש אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואת דויד מלכם כמשמעו · ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כד"א ההר הטוב הזה : (ב) אלה וכחש · נשבעין בשקר : פרצו · ת"י ומולדין בנין מנשי חבריהון : ודמים בדמים נגעו · חובין על חובין מוסיפין ולפי משמעו פרצו הגדר והרבו שפיכות דמים עד שנגע דם הרוג זה בדם חבירו : (ג) תאבל · תחרב ויגדל האבל

מצודת ציון

(ה) אל ה' · את ה' וכן ואל טובו כמו וירדפו אל מדין (שופטים ז) : ד (ב) אלה · ענין שבועה: וכחש · שקר : פרצו · ענין שבר הגדר : (ג) תאבל · ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כד) : ואומלל ·

מצודת דוד

יבקשו את ה' לשאול ממנו צרכם כי ישוב וישרה שכינתו ביניהם : ואת דויד מלכם · וגם יבקשו את מלך המשיח הבא מזרע דוד ומעמו יבקשו שאלתם כי הוא ימשול בהם ולא ימלוך בהם עוד מלך משבט אחר לא כמו מאז שמלך עליהם ירבעם ושאר מלכי אפרים : ופחדו אל ה' · אז יפחדו את ה' ואת טובו ר"ל לא יחטאו עוד כי יפחדו את ה' שלא יסיר שכינתו מביניהם ויפחדו את טובו שלא יאבדו השפעת טובתו ודוגמתו ורגזו ופחדו על כל הטובה וגו' (ירמיה ל"ג) : באחרית הימים · זה יהיה בסוף הימים היא הגאולה העתידה בימי המשיח : ד (א) כי ריב לה' · אשר המקום יתוכח עם ישראל יושבי הארץ וכאילו יאמר הלא נתתי להם הארץ ע"מ שישמעו אלי והואיל ואינם שומעים מה להם לשבת בארץ : כי אין אמת · שהרי אין בארץ לא אמת ולא חסד ואין מי נותן לב לדעת את אלהים : (ב) אלה וכחש · נשבעים ומשקרים בשבועתם : פרצו · ר"ל פרצו גדר ומשמרת התורה : ודמים · הרבו לשפוך דם עד שנגעו דמי הרוג זה בדמי הרוג זה : (ג) תאבל ·

וּבְעוֹף הַשָּׁמָיִם וְגַם־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ׃ ד אַךְ אִישׁ אַל־
יָרֵב וְאַל־יוֹכַח אִישׁ וְעַמְּךָ כִּמְרִיבֵי כֹהֵן׃ ה וְכָשַׁלְתָּ
הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם־נָבִיא עִמְּךָ לָיְלָה וְדָמִיתִי אִמֶּךָ׃ ו נִדְמוּ
עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת כִּי אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְאךָ מִכַּהֵן
לִי וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם־אָנִי׃ ז כְּרֻבָּם

רש"י

יתיר א'

בה: יאספו. יזערון מן קדם תוביהון לשון כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח): (ד) אך איש אל ירב. אתם מתרין בנביאי אמת שלא יריבון אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו שנא' (בעמוס ז) שאמר לו אמציה כהן בית אל לא תנבא על בית יעקב ולא תטיף על בית ישחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו: ועמך כמריבי כהן. נצן עם שלפיהון שהכהנים היו בני הוראה כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג): (ה) וכשלת היום וגו'. ותתקלון ביממא ויתקלון נביאי שקרא דעמכון כד בליליא ואבדית כנשתכון ואביית כנישה שלכם: נביא עמך. נביאים שעמך: ודמיתי. כמו נדמו עמי כאדם היושב ותוהא ואין מענה בפיו: (ו) אשכח בניך. שאותן שעמדו על הר סיני נתנו בניהם ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה: (ז) ברובם כן חטאו. כשרבו וגדלו כן

מצודת דוד

תשחת הארץ ויכרת כל היושב בה גם בחית וגו' תהיה הכריתה וגם דגי הים יאבדו ולא תשאר מה בארץ והוא ענין גוזמא והפלגה: (ד) אך איש וגו'. באמת שום איש אל יריב עם חבירו ולא יוכיחנו כי כולם עושים הרע ומה להם להוכיח לזולתם: ועמך. מאמר המקום אל הנביא הנה בני עמך המה כעדת קרח שהיו מריבים עם אהרן הכהן ואמרו כמוכיחים ומדוע תתנשאו וגו' והמה עשו הרע: (ה) וכשלת היום. לכן תכשל באור היום וגם נביא השקר המייעד לך טובה יכשל גם הוא עמך כמו שנכשל בחשכת הלילה ואכרית כל הכנסיה שלך: (ו) נדמו עמי. הנה עמי נכרתו על כי לא ידעו אותי: כי אתה. על הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב') ולכן אמר הואיל ואתה הכהן מאסת את הדעת ולא למדת את העם לכן גם אני אמאס אותך מלכהן לי: ותשכח. על ששכחת את התורה אשכח גם אני את בניך ולא אושיע להם: (ז) כרובם. כפי מה שאני מוסיף

מצודת ציון

ענין כריתה כמו כי אומלל אני (תהלים ו'): יאספו. ענין כליון ואבדון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח'): (ד) אך. ת"י ברם ר"ל באמת וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כ"ט): ירב. מל' מריבה: (ה) ודמיתי. ענין כריתה כמו ער מואב נדמה (ישעיה ט"ו): אמך. הכנסיה: (ז) כרובם. ענין גדולה כמו כי

כֵּן חָטְאוּ־לִי כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר׃ ח חַטַּאת עַמִּי
יֹאכֵלוּ וְאֶל־עֲוֺנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ׃ ט וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן
וּפָקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו וּמַעֲלָלָיו אָשִׁיב לוֹ׃ י וְאָכְלוּ וְלֹא
יִשְׂבָּעוּ הִזְנוּ וְלֹא יִפְרֹצוּ כִּי־אֶת־יְהוָה עָזְבוּ לִשְׁמֹר׃
יא זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח־לֵב׃ יב עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל

רש"י

קמץ בז"ק

הוסיפו לחטוא כן חטאו לשון עברית כן בכמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) קראו להם כן הלכו מפניהם (הושע יא) כל כמה שהנביאים קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר: (ח) חטאת עמי · כל חטאת שבספר תרי עשר פתחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחת (מיכה א) ראשית חטאת היא לבת ציון · חטאותיהם של עמי יאכלו אותם נביאי השקר שאמר למעלה וכשל גם נביא עמך נעשו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנים ראויין לאכול: ואל עונם · של ישראל ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מלפסה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה: (ט) והיה כעם ככהן · אני אשוה את העם לבזיון כהני שהללו אותם מכהן להם ולכן אף אני אחלל את העם בעובדי כוכבים כן פ"י: (י) ולא יפרוצו · לא יגדלו בנים: (יא) זנות ויין ותירוש · שהם עסוקין בם לקחת את לבם מאחרי: (יב) בעצו ישאל · בדמות שעשה

מצודת ציון

רבה היא (אסתר א'): בקלון · מל' קלות ובזיון: אמיר · מלשון תמורה ותלוף: (ח) ישאו נפשו · זה הלשון יאמר על המלפה לדבר מה וכן מנשאים את נפשם (ירמיה כ"ב): (ט) ופקדתי · ענין זכרון: ומעלליו · מעשיו: (י) יפרוצו · ענין התחזקות הרבוי וכן פרצו לרוב (ד"ה א ד): (יא) ותירוש · הוא היין החדש: (יב) בעצו · מל' עץ: ומקלו ·

מצודת דוד

לגדלם כן מוסיפים הם לחטוא לי לכן אחליף כבודם בקלון ר"ל בתמורת הכבוד אתן להם קלון: (ח) חטאת עמי יאכלו · ר"ל אינם אוחזים בדין כהונה ללמד את העם ורק אותיים בכהונה לאכול בשר חטאת עמי: ואל עונם ישאו נפשו · כ"א מהכהנים נושא נפשו רצה לומר מלפה לעון העם לאמר מתי יחטא ויביא חטאת: (ט) והיה · לכן יהיה כעם ככהן שניהם ישוו בפורעניות הואיל וגם הכהנים השחיתו: ופקדתי עליו · על כל אחד אזכיר דרכיו וגמול מעשיו אשיב לו: (י) ולא ישבעו · כי תבא המארה במעים: הזנו · לכל בעילתם קורא זנות הואיל והמה במחשבה רעה לא לקיים מלות ה': ולא יפרוצו · ולא יתרבו בבנים ובבנות: לשמור · מלשמור: (יא) זנות · טרדת הזנות ושכרות היין הישן והחדש כל אחד מהם יקח לב הכהן ר"ל יטריד שכלו כאילו ישאר בלא לב להבין ולהורות את העם: (יב) בעצו ישאל · שואל

וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃
יג עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל־הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת
אַלּוֹן וְלִבְנֶה וְאֵלָה כִּי־טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם
וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה׃ יד לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי
תִזְנֶינָה וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם עִם־הַזֹּנוֹת
יְפָרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט׃ טו אִם־

רש"י

מן הסך : יגיד לו · אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם עבודת כוכבים : (יג) אלון · קייאכי"א בלע"ז שגדל בו פרי שקורין גלנ"ן בלע"ז : ולבנה · עץ שקליפתו לבנה : ואלה · אולמ"א בלע"ז שענפיו מרובין ונוטעין אותו לצל : על כן תזנינה בנותיכם · על שאתם מתחברין לעבודת כוכבים כמשפטי הגוים הקדמונים והם מתחברין עמכם ואתם הייתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדות לכם מבנותיהם נוהגות כמנהג אמם ומזנות · כן ת"י : (יד) לא אפקוד על בנותיכם · עוד לבודקן במים המרים כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו · יפרדו ת"י מסתיען לשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין ומנחם חברו אצל עבשו פרודות שהם חביות יין : ועם לא יבין ילבט · אחרי שאינכם נותנין לב להבין לפיכך תתלבטו ללקות בפורענות · ליבוט ל' טורח הדרך וליאות משא דילשי"ר בלע"ז: (טו) אם זונה אתה ישראל · לא ילמדו בני יהודה דרכם · נ"א אם זונה

מצודת דוד

עתידות בצלם העשוי מעץ : ומקלו · צלם העשוי מן המקל וכפל הדבר במ"ש : רוח זנונים · רצון זנות עבודת כוכבים התעה אותם מדרך השכל ולכן זנו מתחת אלהיהם : (יג) יזבחו · אל העבודת כוכבים : כי טוב צלה · כי כ"א מהם צלה טוב כי הוא מרובה בענפים וטוב לעמוד תחתיו : על כן · הואיל והאנשים יוצאים אל ההרים לזנות לעבודת כוכבים לכן מצאו הבנות והכלות מקום לזנות כי אין רואה : (יד) לא אפקוד · לא אזכור על בנותיכם אשר תזנינה לשלם להן גמול וכן על כלותיכם וגו' כי הן לומדות מאביהן כי הם ילכו עם הזונות ויפרדו מן אנשים להתייחד עמהן · יזבחו · זבחי שמחה לאכול עמהן : ועם לא יבין ילבט · ר"ל והואיל והם עם אשר לא יבין לכן ילבט ויכשל : (טו) אם זונה וגו' · אם ישראל זנו

מצודת ציון

ממה עץ : התעה · מל' תועה : (יג) אלון ולבנה ואלה · שמות אילנות : (יד) יפרדו · ענין הפרשה כמו הפרד נא מעלי (בראשית י"ג) : הקדשות · הזונות כמו לא תהיה קדשה (דברים כג) : ילבט · ענין

זֹנֶה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל
וְאַל־תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־תִּשָּׁבְעוּ חַי־יְהוָה׃ טו כִּי כְּפָרָה
סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ בַּמֶּרְחָב׃
יז חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח־לוֹ׃ יח סָר סָבְאָם הַזְנֵה

רש"י

אתה ישראל אל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה (א) ואת בית יהודה ארחם: ואל תב או · בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם י' השבטים עובדים כוכבים ומזלות שנאמר כל רעתם בגלגל (לקמן ט) בגלגל הרבו לפשוע (עמוס ד): ואל תעלו בית און · היא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו · עמהם: חי ה' · כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה) כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירין שם שמים וכשהיו נשבעין באמת נשבעים בשם הבעלים: (טז) כי כפרה סוררה · כתורא דאתפטם ובעיט · כן סרר ישראל מרוב אכילה ושתיה: עתה ירעם · מרעית מלומלמת ככבש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאובסין אותו בשעורין וכרשינין: (יז) חבור עצבים אפרים · נצמד לעבודת כוכבים ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: (יח) סר סבאם · נעשה משתיהם זר מעלי סר לשון זר כמו

מצודת ציון

כשאון ויגיעה כמו ואויל שפתים ילבט (משלי י): (טו) יאשם · מלשון אשמה: (טז) סוררה · ענין מרידה: ירעם · מלשון מרעה: במרחב · במקום רחב: (יז) עצבים · כן יקראו העבודות כוכבים על כי המה מעציבין לב עובדיהם קוראים להם ואינם עונים: (יח) סר · מלשון הסרה: סבאם · כן יקראו הדברים המשכרים

מצודת דוד

אחרי עבודה כוכבים אין בזה אשמה על יהודה עם שעל ידי שנלהמו עמהם נמנעו לבא לבהמ"ק שהוא במלכות יהודה מ"מ לא הדיחום אחר העבודת כוכבים: ואל תבאו הגלגל · ר"ל לא היה לך לבא אל הגלגל מקום העבודת כוכבים כמ"ש כל רעתם בגלגל (לקמן ט') וכאומר וכי ע"י יהודה באת בגלגל היה לך לשבת בית: בית און · הוא בית אל ושם שהעמיד ירבעם את העגל ולכן כנסו לגנאי: ואל השבעו · אחר שאינכם עובדים לה' מה לכם להשבע בשמו כי לבד העובד את ה' ראוי להשבע בשמו כמ"ש ובו תדבק ובשמו תשבע (דברים י') אבל מי שאינו עובדו ונשבע בו תחשב לבזיון: (טז) כפרה סררה · כמו הפרה האוכלת על האבוס הנבחר מרוב כל היא סוררת ומורדת ואינה רוצה למשוך בעול כן מרד ישראל בה' מרוב כל ומהשפעה מרובה · עתה · לכן ארעם עתה ככבש הרועה במקום מרחב ומבוטט אנה ואנה לבקש עשב לאכלו ר"ל מעטה אמלא השפעתם: (יז) חבור הנה אפרים נתחבר סרכה אל העצבים לכן הנח לו ואל תוכיחנו כי א"א להפרישו מהם: (יח) סר

הָזְנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ: יט צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ
וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם: ה א שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ ׀
בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח
הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־תָּבוֹר: ב וְשַׁחֲטָה

רש"י

(ירמיה ב) סורי הגפן נכריה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר: סבאם · משתה יינם שהיה עם הזונות: אהבו הבו קלון · הזמינו להם קלון · הבו ל' הזמנה כמו הבה נרדה (בראשית יא) הבה נבנה (שם) הבה נתחכמה (שמות א): מגניה · שריה ומלכיה: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה · נדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבואו האויבים עליהם ויגלום בגולה ואז יבשו מזבחותם מזבחי תועבותם שאין פונים אליהם כאשר יאמר חטא חטאה כן יאמר זבח זבחה מן המקומות שהיו זובחים שם וכן ת"י מאגורי טעוותהון מדרש תנחומא מצאתי לשון אגדות כאדם המאיים על איש שמקניטו חייך שאני צורר לך בכנפיך כך המקרא הזה מאיים על ישראל קראתי קשורה וחתומה להנקם באחרית ויבושו ממעשיהם: (א) כי לכם המשפט · משפט היסורין עליכם בית המלך ישראל כי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שני הרים הללו הושיבו פרדיסאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש: (ב) ושחטה שטים העמיקו · מסך שהיותם

מצודת דוד

סבאם · מיד כשסר מעליהם שכרות היין אז עסקו בזנות עבודת כוכבים וכל היום או הם שכורים או עובדים עבודת כוכבים: אהבו הבו קלון מגניה · המלכים יקראו מגנים כי הם למגן ומחסה אל העם וכן כי לה' מגננו (תהלים פ"ט) והמקרא מסורס והראוי מגניה אהבו קלון הבו ור"ל מלכים אהבו הקלון הזה והם נתנו אותו אל העם ר"ל הם הסיתום אל היין ואל העבודות כוכבים והמה דברי קלון ובזיון: (יט) צרר רוח · ר"ל הרוח קשר את עצמו אל העדה בכנפיה להוליכם מהר בגולה ואז יבושו מן הזבחים שעשו אל העבודת כוכבים כי לא ימצאו בהם עזר ורק המה לבושת ולכלימה: ה (א) שמעו זאת · מוסב למעלה לומר הדבר שאמרתי שמעו וגו': כי לכם המשפט · על בית המלך אמר הנה עליכם ראוי לבא המשפט: כי פח · על כי מלכי ישראל העמידו שומרים על הר מצפה ועל הר תבור לבל יניחו מי לעלות ברגלים לבהמ"ק לכן אמר אתם הייתם לישראל לפח ולרשת ללכדם בהן: (ב) ושחטה שטים העמיקו ·

מצודת ציון

כמו סבאך מהול במים (ישעיה א'): הבו · ענין נתינה כמו הבו שכרי (זכריה יא): קלון · ענין בזיון: מגניה · מלכיה: (יט) צרר · ענין קשירה כמו מי צרר מים (משלי ל): בכנפיה · מל' כנף והמשילה לעוף שהרוח נושאה: ה (ב) ושחטה ·

שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם׃ ג אֲנִי יָדַעְתִּי אֶפְרַיִם
וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא
יִשְׂרָאֵל׃ ד לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי
רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃ ה וְעָנָה גְאוֹן־
יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֹנָם כָּשַׁל גַּם־

י"ס בסמך

רש"י

העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי העמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט (מלכים א י) נמשך ונטוה וי"א לשון שחיטת זבחים לעבודת כוכבים: ואני מוסר לכולם · ואף אני אייסרם ביסורין אכן מוסר לכולן: (ג) כי עתה הזנית אפרים · עד הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהן שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה ובטל פרדיסאות ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם: (ד) לא יתנו מעלליהם · לא יעזבו דרכם הרעה כמו (שיר ב) נתן ריחו · (בראשית לא) ולא נתנו אלהים להרע עמדי · (במדבר כא) ולא נתן סיחון: (ה) וענה גאון ישראל · ויאמך יקר ישראל כמו (שמות י') לענות מפני ל' עוני והכנעה: בפניו · ואינון חזן · ודונש בן לברט פירשו לשון עדות · בבא להם פורענותם יעיד בהם ובפניהם גאון וגובה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני:

מצודת ציון

מל' שחיטה: שטים · ענין הסרה מדרך הטוב כמו ואת כי שטית (במדבר ה): העמיקו · מל' עומק: מוסר · מלשון יסורין: (ג) נכחד · ענין מניעה כמו לא כחדו מאבותם (איוב ט): (ד) לא יתנו · לא יעזבו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא): מעלליהם · מעשיהם: (ה) וענה · ענין הכנעה והשפלה כמו מאנת לענות מפני (שמות י): גאון · מלשון גאוה

מצודת דוד

רצה לומר העם השטים מדרכי ה' העמיקו הרעה לשחוט קרבנות לעבודת כוכבים כי המלכים מנעום לבד מללכת לבהמ"ק והם ברוע בחירתם הוסיפו הרעה לזבוח לעבודת כוכבים ולכן אזמין אני מוסר יסורים לכולם למלכים ולהעם: (ג) אני ידעתי אפרים · יודע אני מה בלב אפרים שעובד עבודת כוכבים מרוע בחירתו: וישראל וגו' · כפל הדבר במ"ש: לא נכחד · לא נמנע ממני מחשבות לבבם: כי עתה · ר"ל עם כי מתחלה היה קצת אנוס על ידי המלך הנה עתה כשמלך הושע בן אלה ובטל השומרים זנה מזדון לבו ונטמא מעצמו כן אחז"ל: (ד) לא יתנו · לא יעזבו מעשיהם לשוב אל ה' כי יש בקרבם רוח זנות של עבודת כוכבים ואינם רוצים לדעת את ה': (ה) וענה · יכנע: גאון ישראל בפניו · ר"ל בפניו יראה השפלת והכנעת גאונו: יכשלו בעונם · יבוא עליהם מכשול בגמול עונם: גם יהודה וגו' · כשם

יְהוּדָה עִמָּם: ו בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה
וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם: ז בַּיהוָה בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים
יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם: ח תִּקְעוּ שׁוֹפָר
בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין:
ט אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

(ו) בצאנם ובבקרם · בקרבנותיהם : חלץ · נשמט כמו (שמואל ב ב) וקח לך את חליצתו בגדים שנשמט מעליהם : (ז) בנים זרים ילדו · שנתחתנו עם עובדי כוכבים : יאכלם חודש · חודש אב : (ח) תקעו שופר · שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם : הריעו בית און · אחריך הגיים הולך אתה בנימין זאת הריעו בבית און וי"מ תקעו שופר בשורת חרב באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסור מאחרי כגון ירבעם וחביריו הריעו עליהם און ושבר גדול : אחריך בנימין · על שאחרתם והזכרתם אחור מלעלות לרגל לבה"מ שהוא בחלקו של בנימין · אחריך בנימין · על איחורך את בנימין : (ט) לשמה תהיה ביום תוכחה · וכשאבא להתווכח עמהם ישומו ויהיו תוהים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה : אפרים לשמה וגו' בשבטי ישראל הודעתי נאמנה · ר' אבהו בשם ר' אחא בר חנינא אמר ביום שיתווכח

מצודת ציון

ורוממות : (ו) חלץ · ענין השמטה והסרה כמו צדיק מצרה נחלץ (משלי יא) : (ז) חלקיהם · כן יקרא אחוזת השדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז): (ח) חצוצרה · שם כלי נגון : הריעו · מל' תרועה והרמת קול : (ט) לשמה · מל' שממון : תוכחה ·

מצודת דוד

ימולא סאתם : (ו) בצאנם · עם כי ילכו בני יהודה אל בהמ"ק לחלות פני ה' עם הבאת קרבנות עכ"ז לא יהיה נמצא להם כי חלץ מהם והסר שכינתו מביניהם : (ז) בה' בגדו · מרדו בה' כי ילדו בנים זרים כי לקחו בת אל נכר והבנים הולכים בנים הזרים אחר האם וילדו א"כ החדש המוכן להם הוא חדש אב הוא מהם : עתה · ר"ל בזמן קרוב הנה יאכל אותם ואת חלקת שדותיהם ר"ל בימי החדש הזה יקבלו גמולם : (ח) תקעו שופר · להזהירם מחרב הגייסות הבאים : חצוצרה · מוסב על תקעו לומר תקעו בחצוצרות ברמה להיות נשמרים מהחרב : אחריך בנימין · ר"ל כי האויב הולך אחריך להלחם בך : (ט) ביום תוכחה · ביום שאתוכח עמהם על רוע מעשיהם : בשבטי ישראל · בהפורעניות שאביא על שבטי ישראל בזה הודעתי האמנת דברי שכן היה כמו שאמרתי עליהם

הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה : י הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם
אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי : יא עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט
כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו : יב וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם וְכָרָקָב
לְבֵית יְהוּדָה : יג וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־
מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא

רש"י

עמהם הקב"ה כדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטיהם הודעת שהדין דין אמת אתה מוצא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש בדבר וחס ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלאה סאתם כיון שחטאו גלו אז שממו עשרת השבטים מאין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה : (י) כמסיגי גבול · כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל חבריהם המלכים לפיכך עליהם אשפוך וגו' וכמשמעו היו גוזלים שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי : (יא) עשוק אפרים · ביד העובדי כוכבים : רצוץ משפט · מיוסר ביסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי צוואת חדשות של נביאי הבעל : (יב) וכרקב · תולעת האוכל העץ ושוחקו : (יג) מזורו · לשון חולי : וילך אפרים אל אשור ·

מצודת ציון

מלשון ויכוח : (י) כמסיגי גבול · אמר בל' שאלה ממי שמחזיר הסימן לתוך שדה חבירו להרחיב גבולו כמ"ש לא תסיג גבול רעך (דברים יט) : עברתי · מלשון עברה וזעם : (יא) עשוק · ענין שדידה וגזל : רצוץ · ענין שבירה וכתיתה כמו עשוק ורצוץ (שם כח) : הואיל · ענין רצון כמו ויואל משה (שמות ב) : צו · מל' צוואה : (יב) כעש · הוא הרמה האוכל הבגדים כמו כבגד יאכלם עש (ישעיה נא) : וכרקב · תולעת הגדל בעץ נרקב : (יג) מזורו ·

מצודת דוד

(י) היו שרי יהודה · ועכ"ז לא לקחו שרי יהודה מוסר ואחזו בדרכי עשרת השבטים כמו המסיג גבול רעהו לאחוז משלו ולכן גם עליהם אשפוך כמים עברתי : (יא) עשוק · הנה ראו שאפרים עשוק ביד האויב וכתות במשפט פורעניות על כי רצה ללכת אחר אותה צוואה של ירבעם בדבר עגלי הזהב ולא עשה מחמת אונס כ"א גם הוא חפץ בזה ועם כי יהודה ראה העון והגמול לא לקח מוסר : (יב) ואני כעש · לכן כמו שאהיה כעש לאפרים לכלותו ולאבדו כן אהיה כרקב לבית יהודה : (יג) וירא · וכאומר יראה אפרים בזמנו את חלי צרתו ויהודה בזמנו מכת מכאובו : וילך אפרים · הוא הושע בן אלה ששלח אל מלך אשור

לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר: יד כִּי אָנֹכִי
כַשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ
אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל: טו אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד
אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי: ו א לְכוּ
וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ:

רש"י

זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד וישב וימרוד בו (מלכים ב ח): וישלח · יהודה: אל מלך ירב · זה אחז שנתן שוחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו (מלכים ב טז): והוא לא יוכל לרפוא לכם · מהרבה גדודים מפלשתים וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב כח) כי חלק אחז את בית ה' ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ולא יגהה מכם מזור · לא יסיר מכם מכאוב ואומר אני שהוא מן התיבות ההפוכות ל' כאשר הוגה מן המסלה (שמואל ב כ) הורו וסוגו מלב (ישעיה נט) הגו סיגים מכסף (משלי כה): (יד) אשא ואין מציל · אשא את הטרף: (טו) אלך · אסתלק מהם ואשובה אל השמים: עד אשר יאשמו · יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם: ישחרונני · יבקשוני: (א) לכו ונשובה · יאמרו לכו ונשובה וגו': יך ויחבשנו · ל' הווה הוא ·

מצודת דוד

שיהיה לו לעבד: וישלח · על יהודה הנזכר יאמר כי אחז שלח למלך אשור לעזור לו מול רצין ופקח כמ"ש (במ"ב ט"ז): לא יוכל לרפא · ר"ל לא יהיה לך לעזר: ולא יגהה · לא ירפא מכם המכה ר"ל לא יציל אתכם מהרעה: (יד) כי אנכי · כי אני אהיה כשחל מול אפרים וגו' ואני אטרפם ואלך לי עם הטרף ואשא אותו ואין מי מציל מידי ר"ל אם אני אחפוץ ברעתם מה יעזור להם אשור: (טו) אלך · אסלק שכינתי מהם ואשובה אל מקומי בשמים: עד אשר יאשמו · עד שיכירו בעצמם שהם אשמים ויבקשו פני למחול להם: בצר · הנה בעת יצר להם ידרשו אותי ולא יחזיקו לבבם: ו (א) לכו ונשובה · מוסב למעלה לומר הנה בעת יצר להם יאמרו כה זה לזה לכו ונשובה אל ה': כי הוא טרף · ולא בכח ידו גבר האויב: וירפאנו · והוא ירפא אותנו כי הכל ממנו: יך · הוא הכה אותנו והוא יניח התחבושת על המכה וכפל הדבר וכידו:

מצודת ציון

כן נקרא המכה ע"ש שזורים עליה אבק מסממנים המרפאין וכן ישימו מזור תחתיך (עובדיה א): ירב · הוא אשור ויקרא בשתי השמות וכן מנחה למלך ירב (לקמן י): יגהה · ענין רפואה כמו ייטיב גהה (משלי יז): (יד) כשחל וככפיר · הם שמות האריה: (טו) ישחרונני · ענין דרישה כמו שוחר טוב (שם יא): ו (א) לכו · הוא ענין לשון זרוז: יך · מל' הכאה: ויחבשנו · ענין

ב יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃
ג וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ
וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ׃ ד מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ
אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל
מַשְׁכִּים הֹלֵךְ׃ ה עַל־כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הֲרַגְתִּים

רש"י

הוא מכה אותנו והוא יחבשנו : (ב) יחיינו מיומים · יחזקנו משתי פורעניות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו : ביום השלישי · בבנין בית השלישי יקימנו מיומים · משתי עתים שעברו עלינו : ביום השלישי · בעת השלישי : (ג) לדעת את ה' · באמת ובתמים נכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו : ויבא כגשם לנו · כגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו : יורה ארץ · ירוה ארץ : (ד) מה אעשה לך · מפני מדת הדין איך אוציא משפטיך לאור : וחסדכם כענן בוקר · כל טובתכם ולדקתכם אינם כלום : (ה) על כן חצבתי בנביאים · על אשר חצבתי עליהם דברי על

מצודת ציון

קשירת המטלית על המכה והסבירה כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): (ב) יחיינו · ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה) : מיומים · ר"ל מהעתים : (ג) נרדפה · אמר בלשון שאלה על מרבית ההשתדלות: כשחר · הוא אור הבוקר: נכון · ברור ומובטח : מוצאו · מלשון יציאה : במלקוש · הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות כמו כעב מלקוש (משלי טז) : יורה · ענין שביעה בת"י והוא הפוך כמו ירוה שהוא ענין שביעה כמו כגן רוה (ישעיה נח) : (ה) חצבתי · ענין כריתת אבנים

מצודת דוד

במ"ש : (ב) יחיינו מיומים · הנה שלח לנו רפואה משני העתים שעברו עלינו הוא גלות מצרים וגלות בבל : ביום השלישי · בעת השלישי בגאולה העתידה יקימנו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לא נגלה עוד לגולה : (ג) ונדעה · אז נדעה איך נרדפה לדעת את ה': כשחר נכון מוצאו · ר"ל כמו הבוקר כשרואה האדם תחלת אורו הוא בטוח שיצא השמש על הארץ ויראה כן יהיה הרודף לדעת את ה' נכון ובטוח שימצאהו : ויבוא · רב טוב יבא לנו כמרבית מי הגשם וכמלקוש שמרוה את הארץ ומשביעה : (ד) מה אעשה לך · ר"ל אבל עתה הואיל ואינך שב אלי מהו הטובה והתרופה שאעשה לך הלא אין לכם זכות כי חסדכם הוא כענן בוקר שאין מביא הגשם כי כן אתם מראים חסד ואין כל מאומה : וכטל · כמו הטל היורד בהשכמה שבחום השמש יפסק וא"כ משכים בבוקר והולך מיד כן אתם אף אם תעשו מה מן הישר לא תאחזו בה זמן מרובה : (ה) על כן · הואיל

ום

בְּאִמְרֵי־פִ֑י וּמִשְׁפָּטֶ֖יךָ א֥וֹר יֵצֵֽא׃ ו כִּ֛י חֶ֥סֶד חָפַ֖צְתִּי וְלֹא־
זָ֑בַח וְדַ֥עַת אֱלֹהִ֖ים מֵעֹלֽוֹת׃ ז וְהֵ֕מָּה כְּאָדָ֖ם עָבְר֣וּ בְרִ֑ית
שָׁ֖ם בָּ֥גְדוּ בִֽי׃ ח גִּלְעָ֕ד קִרְיַ֖ת פֹּ֣עֲלֵי אָ֑וֶן עֲקֻבָּ֖ה מִדָּֽם׃
ט וּכְחַכֵּ֨י אִ֜ישׁ גְּדוּדִ֗ים חֶ֚בֶר כֹּהֲנִ֔ים דֶּ֖רֶךְ יְרַצְּחוּ־שֶׁ֑כְמָה כִּ֥י

רש"י

ידי הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתים באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן · על כן כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) כי על כן לא נתתיה לשלה בני (שם לח) : ומשפטיך אור יצא · בתמיה ואיך אוכל לשאת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך : (ו) ודעת אלהים · חפצתי מעולות : (ז) כאדם · כאדם הראשון : שם בגדו בי · בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי : (ח) עקובה מדם · מלאה אורבי רציחה כמו ואת עקבו ויעקבני : (ט) וכחכי איש גדודים · וכאסיפת איש ציד דגים האוספם בחכה יחד כן חכי גדודיהם חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד : כי זמה עשו · כי עצה היא אשר נתיעצו לפני אסיפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל וכחכי אייתלור"ש בלע"ז ואף בל' משנה חכי ל' חיבור הוא (ב"ק קי"ט ·) ופ"ש) ולא יעיל בו יותר משלשה חכין הם חפירות שהפורק מחבר בהן שני ראשין מן

מצודת דוד

וכן דרכיכם לכן חצבתי לכם דברי על ידי הנביאים להיישיר אתכם לדרך הנכונה אבל לא הועלתי כי הרגתי את הנביאים ע"י אמרי פי ר"ל הנבואה היתה סבה להיות נהרגים על ידכם כי כן הרגו את זכריה ואת אוריה על שנבאו בדבר ה': ומשפטיך · ואיך א"כ יצא משפטיך לאור להצטדק בדין : (ו) ולא זבח · ולא תצדקו א"כ בעבור הבאת הזבחים : מעולות · ר"ל חפצתי יותר מעולות : (ז) כאדם · כמו אדה"ר שהמקום הכניסו לג"ע ועבר על מצות ה' ואכל מעץ הדעת כן המה עברו בריתי ובגדו בי בארץ אשר נתתי להם וכאומר לכן כמו שגרשתי את אדם מג"ע כן אגרשם מארצם : (ח) קרית · עיר מלאה אנשים פועלי און : עקובה מדם · מלאה אורבים לשפוך דם נקי : (ט) וכחכי וגו' · כמו שגדודי

מצודת ציון

כמו חוצב בהר (ת"א ו') ואמר בל' שאלה על גזרת הדברים ותוך האמרים : אור · דרך המקרא לכנות הטובה בשם אור וכמו שמכנה הרעה בשם חושך : (ח) עקובה · ענין מארב ואורב כמו ואת עקבו מים (יהושע ח) : (ט) וכחכי · ענין תקוה כמו וחכיתי לה' (ישעיה ח) : גדודים · מרבית אנשים יחד קרוי גדוד : חבר · מלשון חבורה וסיעה : שכמה · ר"ל לב אחד ודעה אחת כמו

וְזִמָּה עָשׂוּ׃ י בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שַׁעֲרִירִיָּה שערוריה ק׳
שָׁם זְנוּת לְאֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃ יא גַּם־יְהוּדָה שָׁת
קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי׃ ז א כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל
וְנִגְלָה עֲוֺן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ שָׁקֶר וְגַנָּב

רש״י

סהגד יחד כשחובטו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשיש בהם חבור אדם הנאספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מדברי ר״מ שליח צבור זצ״ל : שכמה · לשון כם אחת : (י) שערוריה · י״ס לשון שינוי ששינו את דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה׳) : (יא) גם יהודה · אף הוא הואיל וקלקל : שת · המשים זמן פורענות לה : קציר · עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה (שם נא) כפורענות בבל בס׳ ירמיה : בשובי שבות עמי · בהוליך אותם לשובב משובותם : שבות עמי · לשון משובת נערות וילדות איניוייזור״א בלע״ז וכן בנים שובבים (שם ג) הבת השובבה (שם לא) : (א) כרפאי לישראל · כשאני חפץ להושיעם ולרפאות עונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנבים בהם תמיד באים וגונבים ממון חבריהם ואף פושטים גדודיהם

מצודת ציון

נעבדו שכם אחד (צפניה ג) : זמה · מעשה מכוער ומגונה : (י) שערוריה · ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערוריה (ירמיה ה׳) : (יא) שת · ענין שימה : קציר · ענף וסעיף כמו ועשה קציר (איוב יד) : שבות · מלשון שבי הגולה : ז (א) פשט · ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו

מצודת דוד

הלסטים מחכים איש עובר דרך לשלול אותו כן הוא חבורת של כהנים ירצחו בדרך כולם שכם אחד ובדעה אחת : כי זמה עשו · כאומר לא רציחה ממש בידים כי הם ירצחו במעשיהם המעוכים והמגונים ובהם מסבבים אבדן נפשות : (י) שערוריה · דבר מגונה ומאוס : שם זנות לאפרים · ר״ל כי שם ראיתי זנות לאפרים אשר יזנה אחר עגלי הזהב ושם נטמא ישראל כי כולם נגררו אחר העגלים : (יא) גם יהודה · ר״ל לא די שהטאת אתה ישראל אלא שגם יהודה עשה לך קציר וסעיף להוסיף על הטאות ר״ל גם הוא אחז בדרכך בשהיה בלבי להשיב מהגולה בני השבי של עמי וכאומר עם כי היה בלבי לרחמם הנה לא ארחמם כי בני יהודה הבעירו חמתי במה שאחזו בדרכי ישראל לעבוד עבודת כוכבים כמותם והם היו סבה לזה : ז (א) כרפאי · כאשר עלה בלבי לרפאות את ישראל מחלי צרתם אז נגלה עון אפרים ורעות שומרון אשר פעלו שקר ר״ל מיד בא העון ומקטרג עליהם : וגנב יבוא · גנב אחד מהם מזדון לבו יבא ויפשוט בגדי גדוד אנשים בשון לעין כל ולא יפחד מאי ועם כי בתחלה היה גנב לעשות

יָבוֹא פֹּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ׃ ב וּבַל־יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל־
רָעָתָם זָכָרְתִּי עַתָּה סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד פָּנַי הָיוּ׃
ג בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים׃ ד כֻּלָּם מְנָאֲפִים
כְּמוֹ תַנּוּר בֹּעֵרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד־
חֻמְצָתוֹ׃ ה יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיָּיִן מָשַׁךְ

רש״י

בלסטיות לנסטס את הבריות : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני : (ג) ישמחו מלך · מלכם חפץ ברעה שהם עושים : (ד) בוערה מאופה · שהוסקה מיד הנחתום כן יצרם בוער בקרבם : ישבות מעיר · י"ת מה שתירגם ואיני יכול ליישב בו ל' המקרא ולפי משמעו ישבות יצרם הרע שהיה מעירם : מלוש בצק עד חומצתו · מחשב בלבו את הרעה כיצד יעשה אותה הוא שובת וישן עד הבוקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלוש בצק עד שהחמיצה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר (במיכה ב) הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבוקר יעשוה : (ה) יום מלכנו · ביום שאנו ממליכין את מלכנו : החלו שרים · נעשו שרינו חולים : חמת מיין · מחום היין הבוער בם והמלך

מצודת דוד

מעשיו בסתר לבסוף יעשה בפרסום : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינם חושבים בלבבם שאני זוכר כל רעתם הנה עתה מעשיהם הרעים מקיפים אותם מסביב והמה נגד פני ורואה אני אותם : (ג) ברעתם · במה שעושים את הרע משמחים את המלך כי כשר הדבר לפניו וחפץ בזה: ובכחשיהם · במעשה השקרים משמחים את השרים: (ד) כמו תנור · חמום הזנות בוער בהם כמו תנור הבוער מהיסק האופה : ישבות מעיר · היצר המעיר אותם לזנות ישבות מלישת הבצק עד שיתחמץ עיסה ראוי לאפותו ר"ל אינו בטל מן הזנות מעת שחשב כ"א עד שיהיה סיפוק בידו לעשות ולא יותר ולפי שהמשילו אל התנור אמר לשון האופה בתנור שאין התנור בטל מן האפיה כי אם עד שיתחמץ העיסה ולא יותר : (ה) יום מלכנו · ר"ל ביום שמחת מלכנו ביום הלידה או יום המלכתו אז נעשו השרים חולים בעבור נאדות מיין כי הרבו למלאותם לשתיה ונעשו חולים מרוב השכרות : משך ידו · כ"א משך ידו מתקון המדינה

מצודת ציון

(ויקרא ו): (ג) ובכחשיהם · בשקריהם: (ד) בוערה · מל' הבערה והיסק : ישבות · ענין מניעה ובטול: מעיר · מל' התעוררות . מלוש · מל' לישה והוא עשיית העיסה כמו לושי ועשי עוגות (בראשית יח) : בצק · עיסה כמו את בצקו (שמות יב) : חומצתו · מלשון חמץ: (ה) החלו · מל' חולי : חמת · הוא נאד וכן וחמת מים (בראשית כא) : לוצצים · מל' לץ :

יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים׃ ו כִּי־קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־
הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃ ז כֻּלָּם
יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־מַלְכֵיהֶם נָפָלוּ אֵין־
קֹרֵא בָהֶם אֵלָי׃ ח אֶפְרַיִם בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם

רש"י

מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים : (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם · הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות : כל הלילה ישן אופהם · נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה : ישן אופהם · כלומר עד הבוקר ישנים ולבוקר בוערים כאש עד שגמרו את רעתם : (ז) ואכלו את שופטיהם · הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא בהם אלי ובירושלמי במסכת עבודת כוכבים דורש ביום שהמליכו את ירבעם באלו שרים חמת מיין כמו שמפורש אתון לגביה אמרין ליה קום עבד לן עבודת כוכבים אמר לון השתא עתי רמשא היא וכל עמא שתיין כלומר עת שכרות הוא שמא עכשיו שכורים אתם ומחר תחזרו בכם איזלון ואיתו בצפרא אזלו ואתו בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמר לון אנא דחיל מן סנהדרין דילכון אמרון לוי אנן קטלינן לון הדא היא ואכלו את שופטיהם: משך ידו וגו' · כד הוה חמי בר איניש כשר הוה מותיב גבוי תרין ליצנין ואינון אמרין לוי איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואינון אמרין לוי ולא עבדין עבודת כוכבים והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתענשון ואינון אמרין לוי אם דמלכי בעי למעבד כן · דוס והמלך רוצה לעשות כן : (ח) יתבולל · יבולבל בגולה בין הבבליים :

מצודת ציון

(ו) קרבו · ר"ל לומר הכינו : ארבם · מלשון אורב : אופהם · מלשון אפיה : (ז) יחמו · מלשון חום : ואכלו · ר"ל לומר הרגו :

מצודת דוד

להתחבר עם הלוצצים : (ו) כי קרבו · אשר הקריבו והכינו לבם לארוב זה על זה כמו שהאופה מכין התנור להסקה : ישן אופהם · כאופה ישן הוא כל הלילה וכאשר יאיר הבוקר הוא מבעיר שלהבת בתנור כדרך האש המעלה להב ר"ל בעוד שאין סיפוק בידו לעשות הוא שבת ונח אבל מיד כשיהיה לאל ידו לעשות מיד עושהו : (ז) יחמו כתנור · היצר מחממם לעבירה כתנור בוערה : ואכלו · הרגו את הסנהדרין על שמיחו בידם ולכן נפלו כל מלכיהם ועכ"ז אין בהם מי שיקרא אלי לשוב מדרכו : (ח) הוא יתבולל · הוא המערב

בעובדי

הָיָה עֻגָה בְּלִי הֲפוּכָה׃ ט אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ וְהוּא לֹא
יָדָע גַּם־שֵׂיבָה זָרְקָה בּוֹ וְהוּא לֹא יָדָע׃ י וְעָנָה גְאוֹן־
יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְלֹא־שָׁבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בִקְשֻׁהוּ
בְּכָל־זֹאת׃ יא וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב מִצְרַיִם
קָרָאוּ אַשּׁוּר הָלָכוּ׃ יב כַּאֲשֶׁר יֵלֵכוּ אֶפְרוֹשׂ עֲלֵיהֶם

רש"י

עוגה בלי הפוכה · תירגם יונתן לחררה דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגה חררה שאופין על הגחלים : (ט) והוא לא ידע · לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאמר (מלכים ב יג) כי לא השאיר ליהואחז וגו' וישימם כעפר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מדעת (מרעת ס"א) אביו : גם שיבה זרקה · תרגום יונתן אף הליטותא מטתיכון ואינון לא מסתכלין : (י) וענה גאון ישראל בפניו · ומאיך יקרא דישראל ואינון חזן ל' עוני ואין וענה זה לשון עתיד אלא לשון עבר כמו וקרא זה אל זה וכמו ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז) ואף זה לשון עבר כבר נמעטו ונשפלו ובכל זאת לא שבו אל ה' · אין לב להבחין מה טוב להם ומה רע להם : (יא) מצרים קראו · לאותם שהרעו להם מעולם הם קוראים לעזרה : אשור הלכו · אל מלך אשור הלכו שיעזור להם : (יב) כאשר ילכו · למצרים אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו

מצודת דוד

בעובדי כוכבים ולמד ממעשיהם : עוגה בלי הפוכה · כחררה הנאפית על הגחלים כשאינם מהפכים אותה מעבר אל עבר שאז היא נשרפת מקצתה ואינה אפויה מקצתה כן הוא אינו מתכוון במעשיו להיות על צד השווי והיושר : (ט) אכלו זרים · העובדי כוכבים לקחו מארצו ואינו משים על לב כאילו לא ידע מזה : גם שיבה זרקה בו · נזרקה בו תשות כח מול האויב כאיש שיבה ואינו משים על לב : (י) וענה · יכנע : גאון ישראל בפניו · ר"ל בעיניו יראה השפלת והכנעת גאונו ועכ"ז לא שבו אל ה' : בכל זאת · עם כל הפורעניות הזאת הבאה עליהם לא בקשוהו ועדיין לא לקחו מוסר : (יא) כיונה פותה · כיונה הנפתה בקלות כאילו היא בלא לב כי תמהר לרדת אל הרשת לאכול מן הזרעים שבה ואינה מבחנת כי שם תלכד כן הוא אפרים כי קראו למצרים לבוא לעזרתם והלכו לאשור לשום בצלו ולא יבינו שהוא רעתם : (יב) כאשר ילכו · למצרים ולאשור

מצודת ציון

(ח) יתבולל · מל' בלבול וערבוב כמו שם בלל ה' (בראשית יא) : עוגה · חררה וכן ועשי עוגות (שם יח) : (ט) שיבה · הוא עוד יותר מזקנה : זרקה · ר"ל נזרקה : (י) וענה · ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : גאון · מל' גאוה ורוממות : (יא) פותה · מל' פתוי ולכן יקרא הסכל פתי כי הוא

רִשְׁתִּי כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אוֹרִידֵם אַיְסִרֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם׃
יג אוֹי לָהֶם כִּי־נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם כִּי־פָשְׁעוּ בִי וְאָנֹכִי
אֶפְדֵּם וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים׃ יד וְלֹא־זָעֲקוּ אֵלַי בְּלִבָּם
כִּי יְיֵלִילוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם עַל־דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ
יָסוּרוּ בִי׃ טו וַאֲנִי יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ־

רש"י

ומורידין אותו לארץ כן אורידם במצרים על ידי נבוכדנצר: איסירם כשמע לעדתם · אביא עליהם יסורין ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדנו וגו' (ירמיה מב) ויגד לנו ה' אלהינו וגו' אם טוב ואם רע וגו' ואמר להם אם שום תשימו נפשכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין · איסירם לשון יסורין ומנחם פירש ל' קשר ומוסרותיך אנתק (ירמיה ל') אבל דונש פתר ל' יסורין כמו (ויקרא כו) ליסר אתכם ונוסף היו"ד השני באיסרם כאשר נוסף בייסירו ועפעפיך ייסירו נגדך (משלי ד) · ל"א כעוף השמים הנלכד ברשת התלויה על כלונסות ולאחר שהם ברשת מורידין הרשת: (יג) אנכי אפדם · אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיה שקר אתה מדבר (שם מג) לא שלחך ה' לאמר אל תבואו מצרים: (יד) כי ייללו על משכבותם · כי על כן תבא להם יללה כך ת"י: יתגוררו · יש להם מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בי: (טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם · ביראתי על ידי נביאי

מצודת ציון

נפתה בקל: (יב) איסירם · מלשון יסורין: (יג) נדדו · ענין הנעה: שוד · ענין עושק וגזל: אפדם · מלשון פדיון: (יד) ייללו · מלשון יללה: על דגן · בעבור דגן: יתגוררו · מלשון גרות: יסורו · מל' סרירה ומרידה: (טו) יסרתי ·

מצודת דוד

לבקש עזרה: אפרוש וגו' · ויפלו בה בדרך מהלכם רצה לומר ההליכה ההיא תהיה להם למכשול: כעוף וגו' · דרך העוף הנלכד ברשת התלויה ממעל לנפול ולרדת בארץ עם הרשת ולכן המשילם לעוף ואמר אורידם לארץ כי ילכדו ברשת ויפלו עמה לארץ: איסירם · אייסר אותם כפי שהשמעתי לעדתם במדבר דברי האלות הכתובות בתורה:(יג) נדדו ממני · נדדו ללכת ממני: שוד להם · השודד יבוא עליהם והוא אשור: ואנכי אפדם · בלבי היה לפדותם מצרתם אבל המה דברו עלי כזבים כי כחשו בהשגחתי כמ"ש ויחפאו בני ישראל וגו' (מלכים ב' י"ז): (יד) כי ייללו · כאשר הם מיללים על משכבותם בוכים ומתרעמים על צרותם אז אינם זועקים אלי בלבם כי מכחשים בהשגחה: על דגן · בעבור חסרון הדגן והתירוש הולכים לשוטט בארצות אחרות לגור שם והמה סרים וממרים בי כי יאמרו מקרה הוא ולא ה' פעל כל זאת:

רָע׃ טז יָשׁ֣וּבוּ ׀ לֹ֣א עָ֗ל הָיוּ֙ כְּקֶ֣שֶׁת רְמִיָּ֔ה יִפְּל֥וּ בַחֶ֛רֶב
שָׂרֵיהֶ֖ם מִזַּ֣עַם לְשׁוֹנָ֑ם ז֥וֹ לַעְגָּ֖ם בְּאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ ח א אֶל־
חִכְּךָ֣ שֹׁפָ֔ר כַּנֶּ֖שֶׁר עַל־בֵּ֣ית יְהוָ֑ה יַ֚עַן עָבְר֣וּ בְרִיתִ֔י וְעַל־
תּוֹרָתִ֖י פָּשָֽׁעוּ׃ ב לִ֖י יִזְעָ֑קוּ אֱלֹהַ֥י יְדַֽעֲנ֖וּךָ יִשְׂרָאֵֽל׃

רש"י

לשמוע אליהם במה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם : (טז) ישובו לא על · שבו למצרים ולא להועיל להם לכך נקוד על בקמץ כמו (שמואל ב כג) כאשר הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי ואינו דבוק לתיבה שלאחריו : היו כקשת רמיה · שכשרוצה לירות בו חץ לצפון הוא יורה לדרום : יפלו בחרב שריהם · יוחנן בן קרח (ירמיה מג) וכל החיילים ששבו למצרים : מזעם לשונם · לשון קשה שהשיבו לירמיה : זו לעגם · אשר ילעיגו להם בארץ מצרים למה שבתם אצלנו כדי להביא עלינו פורעניות והלא כתוב לכם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות יד): (א) חכך שופר · שכינה אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא כשופר ואמור עופו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר ובא אל בית ה' אל חכך שופר כאילו נתון אל חכך : (ב) לי יזעקו · כשתבא עליהם הרעה : אלהי ידענוך · הלא עמך אנחנו וסרסנו ודרשנו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם זנח ישראל טוב

מצודת דוד

(טו) ואני יסרתי · וכאשר קשרתי זרועותם לחזקם היטב הנה המה חשבו עלי רע לומר לא ממני באה ובין הרעה ובין הטובה חושבים למקרה : (טז) ישובו לא על · משיבים עצמם לא כנגד העליון יתברך כ"א כנגד המקרה והיו כקשת איש רמיה שלא יורה החץ אל המקום שנפלה בתחלה כ"א בהפוך כן הם אינם תולים הדברים בהשגחה כי פתאום הפכו עצמם ממנה ומכחשים בה ותולים הכל במקרה : יפלו · לכן יפלו שריהם בחרב האויב : מזעם לשונם · ר"ל בעבור מה שמדברים בלשונם דברים שהם לזעם לה' כי יכחשו לומר אין ה' משגיח : זו לעגם · במדה הזאת אחזו בעוד היותם בארץ מצרים כי גם אז כאילו לעגו על האמונה האמתית כי כחשו בהשגחה : ח (א) אל חכך שופר · ר"ל הרם קול גדול כאילו שופר נתון אל חכך ותריע בו ואמור הנה האויב ידאה כנשר לבא על בית ה' להחריבו : ועל תורתי פשעו · פרדו על דברי

מצודת ציון

ענין קשירה כמו כי אסר נאסרך (שופטים ט"ו) והוא ענין חוזק כי קשירת הדבר הוא חזקו : (טז) על · מל' עליון וכן הוקם על (ש"ב כ"ג) : בקשת רמיה · ר"ל איש רמיה כי דרך צייד הרמאי להפנות קשתו לצד אחר לבל תכרת החיה ופתאום מהפכה מול החיה ויורה בה : מזעם · ענין קצף ועברה : ח (א) חכך · מל'

ג זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ: ד הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא
מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ וְלֹא יָדָעְתִּי כַּסְפָּם וּזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצַבִּים
לְמַעַן יִכָּרֵת: ה זָנַח עֶגְלֵךְ שֹׁמְרוֹן חָרָה אַפִּי בָּם עַד־
מָתַי לֹא יוּכְלוּ נִקָּיֹן: ו כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא חָרָשׁ עָשָׂהוּ
וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי־שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן: ז כִּי

רש"י

לפיכך אויב ירדפו : (ד) השירו · עשו שרים ד"א הסירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורת מוכיח כן שחברו במסורה כתבין שי"ן וקריין סמ"ך ופתרונו סמ"ך : למען יכרת · למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרות עושר מהם : (ה) זנח · הקב"ה אתכם בני שומרון כעון עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים שם : עד מתי לא יוכלו · להפנות לבם להנקות מאותו טינוף : (ו) כי מישראל והוא · מכספם וזהבם של כל אחד ואחד הוא גבוי והחרש עשהו והוי"ו של והוא נופל ויש הרבה ווי"ן דומין לו (יחזקאל מו) בלאתיו וגבאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמנתו והכנתו והוא נעשה ויש ליישב הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון : שבבים · לנסרי לווחין

מצודת ציון

הך אשר על הלשון ממעל : (ג) זנח · ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מג) : (ד) השירו · מלשון שר : עצבים · עבודת כוכבים : (ה) נקיון · מל' נקי וברור : (ו) חרש · אומן : שבבים · קיסמין, דקים ובדרז"ל שיבא

מצודת דוד

התורה : (ב) לי יזעקו וגו' · הרם המקרא והראוי לי יזעקו ישראל וגו' · ר"ל ראוי היה שיזעקו לי ישראל ויאמרו אלהי יודעים אנו אותך למשגיח ומושל : (ג) זנח · ר"ל אבל לא כן עשו כי עזב כל ישראל את הטוב להם ועשה יהודה כדרך שעשו עשרת השבטים כי גם הוא לא פנה אלי ולכן האויב ירדוף אותו : (ד) הם המליכו · הנה עשרת השבטים עשו מלכים ולא שאלו ממני כי כל המלכים המליכו מדעתם זולת ירבעם ויהוא : השירו · עשו שרים בלי ידיעתי : עשו להם · כאילו הכסף והזהב עצמם עשו העצבים ר"ל בעבור שהיו מושפעים בכסף וזהב מרדו בה' ועשו העצבים וא"כ הכסף והזהב היו סבה אל העצבים : למען יכרת · העצבים יהיו סבה שיכרת מהם הכסף והזהב כי האויב יקחם : (ה) זנח וגו' · אתה שומרון הנה העגל שעבדת לו עזב אותך ולא עזר לך בעת חרה אפי באנשיך : עד מתי · כאומר הלא ראו שאין בה ממש ועד מתי לא יוכלו לנקות עצמם מטנוף העגל למאס בה : (ו) כי מישראל · העגל הזה נעשה מישראל מבן אדם לא ממלאכי מעלה : והוא · העגל הזה עשהו אומן ולא נעשה פלאים ביצירתו ולכן אין הוא אלהים אלא הוא כשאר צורה : כי שבבים · ר"ל ומסוף

רְוּחַ יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ קָמָה אֵין־לוֹ צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה־
קֶּמַח אוּלַי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלָעֻהוּ׃ ח נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה
הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ׃ ט כִּי־הֵמָּה עָלוּ אַשּׁוּר
פֶּרֶא בּוֹדֵד לוֹ אֶפְרַיִם הִתְנוּ אֲהָבִים׃ י גַּם כִּי־יִתְנוּ

רש"י

ולשון ארמית הוא שיבא מכשורא (סנהדרין ז׳): (ז) קמה אין לו · לזרע שלהם כלומר לא יצליחו במעשיהם: אולי יעשה · אף אם יעשה קמח: זרים יבלעוהו · אף אם יצליחו בנכסיהם סופו לפול ביד זרים: (ט) פרא בודד לו · נעשו כפרא שהולך בודד לעצמו שואף רוח ממקום למקום לנוד: התנו אהבים · י"א ל׳ תנים כמו ערוד זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות לשם אוהבים נואפים זרים · התנו אידגרוניז"ש בלע"ז ויש לפרש לשון אתנן: (י) גם כי יתנו בגוים · אע"פ שעשו זאת ששתנו אהבים

מצודת דוד

שדבר יהיה נראה שאין בו ממש כי האויב ישברו לקיסמין לקחת ממנו צפוי הזהב: (ז) כי רוח יזרעו · ומסוף הדבר יהיה נראה אשר זרעו הרוח ויקצרו הסופה ר"ל כמו שקוצרין מה שזורעים כן הם יקבלו גמול לפי המעשה והואיל והמעשה היה רוח דבר שאין בו ממש כן יהיה הגמול: קמה אין לו · זריעתם לא יבוא לכלל קמה והמעט שתצמח לא יעשה קמח ואם יעשה מה הנה הזרים יבלעוהו אבל הם לא יהנו מזריעתם ר"ל לא יצליחו במעשיהם ואף מעט ההצלחה שיהיה בידם לאסוף מה מן ההון לא תשאר בידם כי האויב יקחום: (ח) נבלע ישראל · הנה נשחת ישראל ועתה היו לבוז בין העובדי כוכבים ככלי שאין בו צורך: (ט) עלו אשור · לבקש מהם עזרה: פרא · המה כפרא ההולך בדד ויחידי באות נפשו מבלי עצה ומבלי מנהיג: התנו אהבים · נתנו למלך אשור אתנן דרך אהבה למען יעזור להם: (י) גם כי יתנו בגוים · אף כי יתנו אתנן אל העובדי כוכבים עכ"ז עתה בזמן קרוב אקבץ את העובדי כוכבים

מצודת ציון

מכשורא (סנהדרין ז׳): (ז) וסופתה · רוח סופה וסערה: קמה · כן יקרא אסיפת השבלים כשעדיין עומדים בקרקע וכן מגדיש ועד קמה (שופטים ט"ו): אולי · ענינו כמו אם וכן אולי לא תאבה האשה (בראשית כד): זרים · נכרים: יבלעוהו · מלשון בליעה: (ח) נבלע · ענין השחתה כמו בלע ה׳ (איכה ב׳): חפץ · ענין צורך כמו אם כלי אין חפץ בו (ירמיה כ"ב): (ט) פרא · הוא חמור הבר: בודד · מלשון בדד ויחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א): התנו · מל׳ אתנן זונה ואמר בלשון בזיון: (י) יתנו ·

בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים׃
יא כִּי־הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא הָיוּ־לוֹ מִזְבְּחוֹת
לַחֲטֹא׃ יב אֶכְתָּוב־יתיר ו׳ לוֹ רֻבֵּו רבי קרי תּוֹרָתִי כְּמוֹ־זָר
נֶחְשָׁבוּ׃ יג זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא
רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם הֵמָּה מִצְרַיִם
יָשׁוּבוּ׃ יד וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת־עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת וִיהוּדָה

רש״י קמץ בז״ק

בבבלים עתה אקבצם בבוא עת גאולתם לא אעכבנה : ויחלו מעט ממשא מלך שרים · ויכנעו מעט בגלותם בבבל מיראת משא מלך שרים מעול הבבלים שהיו בתוכם : (יא) כי הרבה אפרים · לפיכך אחילנו ממשא מלך שרים : (יב) אכתוב לו · אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו : (יג) זבחי הבהבי · זבחי עולתי שהם מהבהבים לפני באש שעל מזבחי : יזבחו בשר ויאכלו · למה לי שמביאים אותם יזבחו להיות להם לבשר מאכלם ויאכלום כי אינני

מצודת ציון

מלשון אתנן : ויחלו · מלשון חיל וחלחלה : מלך שרים · כמו מלך ושרים ותחסר הוי״ו וכן כסוס עגור (ישעיה ל״ח) : (יב) רבי · ענין הגדלה ורוממות כמו כרבם כן חטאו לי (לעיל ד׳) : (יג) הבהבי · ענין חרוך ושריפה ובדרז״ל שקפלה ולא הבהבה (שבת כ״ח) : רצם · מל׳ רצון : (יד) עושהו · המגדלו ומרוממו כמו הוא עשך (דברים ל״ב) : ויבן ·

מצודת דוד

ההם לבא עליהם למלחמה ולא יועילו עם האתנן : ויחלו מעט · ר״ל במעט זמן בקרוב יחילו וירעדו ממשא מלך אשור והשרים : (יא) כי הרבה וגו׳ · ר״ל עשה הרבה מזבחות לחטוא בהן להקריב עליהן לעבודת כוכבים וכן היו לו המזבחות לחטוא בהן כי כן הקריב עליהן לעבודת כוכבים ולא נחם על מחשבתו : (יב) אכתוב וגו׳ · ר״ל ע״י הנביאים שאני שולח אליהם בכל יום להזהירם על הדברים הגדולים והנכבדים שבתורתי כאילו אני כותב אותם להם לבל ישכחו מה אבל בעיניהם יחשבו כאילו הם דברי זר אשר לא ידעוהו מעולם כי מהרו שכחו : (יג) זבחי הבהבי · עתה ידבר מול יהודה שאחז בדרכי עשרת השבטים בבטחון הקרבנות שמקריבין במקדש ואמר להם הנה הזבחים מה שאתם מהבהבין ושורפים לפני יותר טוב הוא יזבחו הבשר לעצמם ויאכלו כי ה׳ אינו מקבלם ברצון : עתה · ר״ל בזמן קרוב יזכור עליהם המקום את עונם להשיב להם גמול : ויפקד · כפל הדבר במ״ש : המה מצרים ישובו · כשיגלו מארצם ינוסו לשוב למצרים לשבת שם : (יד) וישכח וגו׳

הִרְבָּה עָרִים בְּצֻרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ:
ט א אַל־תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל
אֱלֹהֶיךָ אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל־גָּרְנוֹת דָּגָן: ב גֹּרֶן וָיֶקֶב
לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ יְכַחֶשׁ בָּהּ: ג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יְהוָה
וְשָׁב אֶפְרַיִם מִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר טָמֵא יֹאכֵלוּ: ד לֹא־יִסְּכוּ
לַיהוָה יַיִן וְלֹא יֶעֶרְבוּ־לוֹ זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם כָּל־

רש"י

כולה אותם: (א) אל תשמח ישראל · כאשר עובדי כוכבים הקדמונים שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זנית מעלי ואהבת עוגות הרבה: אהבת · להיות כזונה לקבל אתנן: על כל גרנות · שדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה: (ג) לא ישבו בארץ ה' · לא יתעכבו בארצם: (ד) לא יסכו · לשון נסך: ולא יערבו לו · לא תהא מנחתם עריבה עליו:

מצודת דוד

וגו' · ר"ל כמו שישראל שכח את ה' המגדלו ומרוממו ובנה היכלות לעבודת כוכבים כן יהודה שכח בה' והרבה ערי מבצר להשגב בהן ולא בטח בה' ולכן אשלח אש בערי הבצורות שביהודה וכאשר תאכלה האש ושרפה ארמנותיה של עדת ישראל שעשו לעבודת כוכבים: ט (א) אל גיל · ר"ל אין ראוי לך לשמוח על שום גילה כדרך שמשמחים העובדי כוכבים על דבר גילה: כי זנית · ולכן מהראוי שתתאונן בכל עת: אהבת אתנן · אהבת לקבל אתנן לחזור אחריה על הגרנות ר"ל הזרת על העובדי כוכבים לבקש מהם עזרה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שחוזרת על הגרנות לקחת דגן באתננה: (ב) לא ירעם · ר"ל לא יהיה להם למאכל כי לא תצמח: יכחש בה · ישקר בעדת ישראל ר"ל לא ישפיע לה היין: (ג) לא ישבו וגו' · כי יגלו ממנה: ושב · מפני האויב ינוס למצרים לשבת בה: ובאשור · בהיותם בגולה באשור יאכלו מאכל טמא ומאוס כי לא יוכלו לשמור מאכלם בנקיות: (ד) לא יסכו · זה אמר על בני יהודה מעתה אין לו חפץ בנסכיהם ולא ינסכו לה' יין

מצודת ציון

מל' בנין: בצורות · מל' מבצר: ארמנותיה · מלשון הרמון והיכל: ט (א) גיל · ענין שמחה: גרנות · כן נקרא מקום התבואה: (ב) ויקב · הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה'): ירעם · מל' מרעה: ותירוש · ענבי היין: יכחש · ישקר: (ג) טמא · ר"ל מתועב ומאוס: (ד) יסכו · מלשון נסך וניסוך: יערבו · ענין מתיקות כמו וערבה לה' מנחת (מלאכי ג'): אונים · ענין גזל הבא בכח ואון וכן וידיו תשבנה אונו

אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי־לַחְמָם לְנַפְשָׁם לֹא יָבוֹא בֵּית יְהוָה׃
ה מַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד וּלְיוֹם חַג־יְהוָה׃ ו כִּי־הִנֵּה
הָלְכוּ מִשֹּׁד מִצְרַיִם תְּקַבְּצֵם מֹף תְּקַבְּרֵם מַחְמַד לְכַסְפָּם
קִמּוֹשׂ יִירָשֵׁם חוֹחַ בְּאָהֳלֵיהֶם׃ ז בָּאוּ ׀ יְמֵי הַפְּקֻדָּה
בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ

רש"י

כלחם אונים · כלחם גזילה הבא ע"י כח ואונים : כי לחמם לנפשם · ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבוא לבית ה' ד"א כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו : (ה) ליום מועד · ליום זמן קבוע להיות האויב נועד עליכם : חג ה' · זבח הריגה שיש לו בכם : (ו) כי הנה הלכו · ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עד נבוכדנצר : מוף · מארץ מצרים היא : מחמד לכספם · בתי חמדת אוצרות כספם : קימוש וחוח · מיני חיות תרגם יונתן: (ז) הפקודה · שיפקדו עונותיכם : השלם · תושלמת חובין : אויל הנביא · אף מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים

מצודת ציון

(איוב כ') : לחמם · גם הבשר יקרא לחם וכן את קרבני לחמי (במדבר כח): לנפשם · לעצמם : (ה) מועד · זמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו): (ו) משד · מל' שודד ועושק : מוף · יתכן שהיא נוף והוא שם מקום במצרים ובאה המ"ם במקום הנו"ן וכן כמהם וכמהן (ש"ב י"ט) : מחמד · מלשון חמדה : קימוש · מין קוץ : יירשם · מל' ירושה : חוח · מין קוץ : (ז) הפקודה ·

מצודת דוד

וזבחיהם אינם ערבים עליו : כלחם אונים להם · הקרבנות הם בעיניו כלחם הבא להם בגזל אשר מטמא ומתעב את האוכלו : כי לחמם · הקרבנות שמביאים יותר טוב שיהיה למלא נפשם שהם יאכלוהו ולא יבוא לבית ה' כי לא לרצון הוא : (ה) מה תעשו · ר"ל מהו הזכות שתנצלו בו ביום הקבוע על תשלום הגמול : וליום חג ה' · ביום שיבוא עליכם מה' זבח והריגה כזבחי בהמות החג והוא כפל ענין במ"ש : (ו) הלכו משד · כאשר ילכו מארצם מפני השודד הנה מצרים תקבץ אותם כי שם יבואו עם יוחנן בן קרח כמ"ש בירמיה (מ"ג) : מוף תקברם · כי שם ימותו ע"י חרב כ"נ ולא ישובו לא רצם : מחמד לכספם · בתי חמדתם שהם אוצרות כספם הנה הקימוש יירש אותם כי שם תצמח ובאהליהם תצא החוח : (ז) באו · הנה עתה באו הימים של זכרון עונותיהם ובאו הימים של גמול תשלומיהן וידעו ישראל כי כן קרבו ובאו : אויל הנביא · ר"ל יראו שהנביא השקר המבטיחם על השלום הוא אויל ולא דבר בו ה' : איש הרוח · הוא נביא השקר אשר תשגו

שים

הָרוּחַ עַל רֹב עֲוֹנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה : ח צֹפֶה אֶפְרַיִם
עִם־אֱלֹהָי נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַל־כָּל־דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה בְּבֵית
אֱלֹהָיו : ט הֶעְמִיקוּ שִׁחֵתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכּוֹר עֲוֹנָם
יִפְקוֹד חַטֹּאתָם : י כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל
כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ

רש"י

כגון חנניה בן עזור שהתנבאו נביא אמת : ורבה משטמה · שהקב"ה שונא נשיאיכם : (ח) צופה אפרים עם אלהי · הם מעמידין להם נביאיהם ממשיכין אותן לצד עבודת כוכבים שלהם : נביא פח יקוש על כל דרכיו · לנביאי האמת הם טומנין פחים לרגלם : משטמה בבית אלהיו · בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמר (ירמיה כ"ו) משפט מות לאיש הזה וגו' : (ט) כימי הגבעה · יש אומרים זה גבעת בנימין בפלגש (שופטים ט) ויש אומרים זה גבעת שאול (שמואל א' טו) ששאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא : (י) כענבים במדבר · כענבים שהם חביבים במדבר כן חיבבתי את ישראל : כבכורה בתאנה · מבושלת בתאנה עץ התאנה : בראשיתה · בתחלת בישול התאנים : ראיתי אבותיכם · כן

מצודת דוד

ויש בו רוח נבואה והוא כפל ענין במ"ש : על עונך · בעבור רוב עונך רבה עליך נטירת האיבה מה' : (ח) צופה אפרים · צופה יש לאפרים עם האלוה שעשה לעצמו והוא נביא השקר אשר להם המתנבא בשם עבודת כוכבים ואותו הנביא הוא פח מוקש פרושה על כל דרכיו של אפרים כי כמו שהפח יפול בו הצפור כן בדברי הנביא בשקר יפול אפרים : משטמה בבית אלהיו · בבית העבודת כוכבים יש לו נטירת איבה כי נביא השקר מתמיד לשבת שם כאילו נוטר לו איבה במה שמתעה אותו לדרך רעה לרע לו : (ט) העמיקו שחתו · העמיקו לעשות הרע ושחתו דרכם כמו בני בנימין בפלגש בגבעה אשר החזיקו ידי עוברי עבירה כי כ"כ נביאי השקר מחזיקים ידי עוברי עבירה בהבטחת השלום ולכן יזכור עונם לשלם עליהם גמול : (י) כענבים במדבר · כמו המוצא ענבים במדבר מקום שמם חביבים עליו מאד כן מצאתי את ישראל ר"ל כן היו חביבים עלי בעת מצאתים לי לעם : כבכורה · כתאנה המבושלת באילן התאנה ראשונה לבולן שהיא משמחת לב רואיה כן ראיתי אבותיכם נמשכין אחרי : המה באו · וכאשר המה באו אל פסל בעל פעור ופרשו עצמם מה'

מצודת ציון

ענין זכרון : ורבה · הוי"ו יתירה : משטמה · ענין נטירת איבה כמו וישטום עשו (בראשית כז) : (ח) צופה · כן יקרא הנביא וכן צופה נתתיך (יחזקאל ג) : פח · רשת : יקוש · מל' מוקש : (ט) העמיקו · ר"ל הרבו כמו דבר העמוק הוא רב מהאדם מהגיע אליו כקבל דבר הרבוי בתכלית קרוי עומק : (י) כבכורה · כן יקרא

בַעַל־־פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֳבָם׃
יא אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן׃
יב כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי
לָהֶם בְּשׂוּרִי מֵהֶם׃ יג אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה

רש"י

כגון אבותיכם בעיני לתאבם : ויגזרו · אין נזירה בכל מקום אלא ל' פרישה : לבושת · עבודת כוכבים שהיא בשתם : ויהיו שקוצים · לפני : באהבם · את בנות מואב : (יא) אפרים כעוף יתעופף וגו' · אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקנו ותדל מפריה ורביה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה · או ישכלו בבטן ויפילו · או בשעת הריון לא יקליטו כי מה בלע בגדלם את בניהם שהם יגדלו ושכלתים מאדם : (יב) כי גם אוי · לאבות : אוי להם בשורי מהם · כמו בסורי מהם והוא מן מסורות כתבין שי"ן וקריין סמ"ך דבר אחר כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה פורח ואיננו כן יעוף ויברח כל כבודם כל מה שנלטערו בבניהם בלידה ובהריון בלידה זה לער לידה ומבטן אלו ימי העיבור ומהריון בשעת תשמיש כל טרחם זה יכלה כילד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים : (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור · בשלותה מעטירה ועשירה על כל המדינות

מצודת ציון

ספרי שנגמר בשולו וכן בכורי ענבים (במדבר יג) : ויגזרו · ענין פרישה כמו נזורו אחור (ישעיה א') : לבשת · העבודת כוכבים תקרא כן על כי היא לבושת לעובדיה: שקוצים · מלשון שקץ ותעוב : (יא) יתעופף · מל' עפיפה ופריחה: (יב) ושכלתים · ענין מיתה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כו) : בשורי · כמו בסורי בסמ"ך והוא מל' הסרה: (יג) שתולה·

מצודת דוד

אל הבושת : ויהיו שקוצים כאהבם · אז היו שקוצים ומתועבים בעיני כערך אהבתם שאהבתי אותם מתחלה : (יא) כעוף יתעופף כבודם · הכבוד יפרח מהם כמו העוף הפורח מהר ר"ל לא יהיה נעשה בהם הכבוד הנעשה לילדים בעת הולדם ובעת הכנסם בבריתו של א"א : מלידה · מהם יפרח הכבוד בעת הלידה כי אז ימותו עד לא יבואו לזמן הכנסת הברית ולא ישיגו הכבוד הנעשה אז : ומבטן · מהם יפרח הכבוד בעת יצאו מבטן כי יולדו מתים ולא ישיגו אף הכבוד הנעשה לילדים בעת הולדם: ומהריון · מהם יפרח הכבוד בעת ההריון ר"ל לא יעברו נשותיהם כלל וממילא יפרח הכבוד ואיננו : (יב) כי אם יגדלו · אשר אם כמה מהם יגדלו את בניהם ויגדלו מהמקרים ההם הנה אשכלם מאדם ר"ל ימותו עד שלא יגיעו לגבול איש כי ימותו עודם קטנים : כי גם וגו' · אשר לבד זה יהיה בכל מעשיהם אוי להם בעת אסור לספרד מהם : (יג) אפרים ·

בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל־הֹרֵג בָּנָיו׃ יד תֶּן־לָהֶם יְהוָה
מַה־תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֹמְקִים׃ טו כָּל־
רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם מִבֵּיתִי
אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסֵף אַהֲבָתָם כָּל־שָׂרֵיהֶם סֹרְרִים׃ טז הֻכָּה
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בְלִי־ בל קרי יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יֵלֵדוּן

רש"י

כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזבחם לעבודת כוכבים של מולך כן תירגם יונתן: (יד) תן להם ה' מה תתן · הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאת עולם (בראשית ג) ואל אישך תשוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים: תן להם רחם משכיל · בשעה שיוצאין לאויר עולם ימותו או יצטמקו שדי אמן שלא יהא להם חלב להניק: (טו) כל רעתם בגלגל · שם הרגו לעבוד עבודת כוכבים בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרים להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסף אהבתם · לאהוב אותם: (טז) פרי בל יעשון · לא טוב להם

מצודת דוד

אתה אפרים הנה היית במעלה גדולה כמו שראיתי את צור שהיא שתולה במדורה במעלה גדולה כן היית גם אתה: ואפרים וגו' · ר"ל והנה אפרים מה גמול שלם נתעסק להוציא בניו אל הורג לזבחם לעבודת כוכבים: (יד) תן וגו' מה תתן · ר"ל מה שתתן לאח"ז תן להם מיד וחוזר ומפרש תן להם רחם משכיל וגו' ר"ל למה ימותו הבנים בנערותם להרבות אבלם טוב יותר שתתן להם רחם משכיל שנשי אפרים יפילו עוברם מת או שיהיו שדי נשותיהם צומקים ר"ל שלא יתעברו כלל שאז השדים צומקים ונגובים מבלי לתלותית חלב כי כשתהר האשה מתחיל לבא לתלותית חלב בדדיה ולא זולת ההריון: (טו) כל רעתם בגלגל · ר"ל הרעה הגדולה שבכל הרעות היא מה שהעמידו עבודת כוכבים בגלגל במקום שעמד המשכן בתחלה: כי שם וגו' · ר"ל אשר שנאתים שיהיו שמה ושנאה היא בעבור רוע מעלליהם ולכן אגרשם מביתי הוא גלגל שהיה שם בתחלה בית ה' ומשכנו: אהבתם · לאהוב אותם: כל שריהם · כי כל שריהם סוררים: (טז) הכה · הנה כבר הוכה אפרים במכאובי הלרוש

מצודת ציון

שתול · ענין נטיעה כמו כעץ שתול (תהלים א): בנוה · ענין מדור: (יד) משכיל · מלשון שכול ומיתה: צומקים · יבשים ונגובים ולזה יקראו הענבים היבשים צמוקים כמ"ש ושני צמוקים (ש"א ל): (טו) סוררים · סרים מדרך הטוב ומורדים ·

וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי בִטְנָם: יז יִמְאָסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ
וְיִהְיוּ נֹדְדִים בַּגּוֹיִם: י א גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה־
לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוֹב לְאַרְצוֹ הֵיטִיבוּ
מַצֵּבוֹת: ב חָלַק לִבָּם עַתָּה יֶאְשָׁמוּ הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם
יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם: ג כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא

רש"י

לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: (יז) **ימאסם אלהי**. איננה קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם: (א) **גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו**. ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פרי הטוב והשוה לו: **פרי ישוה לו**. פרי אשר ישוה לו וייטב לו: **כרוב לפריו הרבה למזבחות**. כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות. דבר אחר גפן בוזז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכנסיה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: **היטיבו מצבות**. הרבו מצבות: (ב) **חלק לבם**. ממני: **עתה יאשמו**. הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם. ישחית לשון וערפו שם (דברים כא) וערפתו (שמות יג) ישבור לאחרים. ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפילו ישראל עבדו כוכבים ומזלות ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (לעיל ד) ושנאוי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: (ג) **כי עתה**.

מצודת ציון

י (א) **בוקק**. ענין ריקות כמו בוקק הארץ (ישעיה כד): **ישוה**. ענין שימה כמו משוה רגלי (תהלים י"ח): **מצבות**. מזבחות מאבן אחת: (ג) **חלק**. ענין פרוד: **יאשמו**. מל׳ שממון: **יערף**. ענין השחתה ודוגמתו וערפו שם (דברים כ"ד): **ישדד**.

מצודת דוד

ונתייבש שרשם עד שלא יגדלו עוד פרי כדרך האילן שנתייבש שרשו ור"ל נחלש מאד ולא יוליד עוד בנים: **גם כי ילדון**. אף אם כמה מהם ילדון הנה אמית מחמדי בטנם ר"ל הטובים והנחמדים שבהם: (יז) **ימאסם**. ה׳ ימאס בם: **נודדים בגוים**. נדים ונעים בגולה בין העובדי כוכבים:

י (א) **גפן וגו׳**. הנה ישראל הוא כגפן בוקק וריק מבלי רטיבות ולחות כן הוא מבלי תורה ויראת שמים: **פרי וגו׳**. וכי מהראוי שהמקום ב"ה ישים לו פרי ר"ל וכי ראוי הוא להשפעה בתמיה: **כרב**. הלא כפי מרבית פריו והשפעתו כן הרבה לעשות מזבחות לעבודת כוכבים וכפי מרבית הטובה הבאה לארצו עשו מזבחות טובות ויפות: (ב) **חלק לבם**. נחלק לבם ונפרד מן המקום ב"ה לכן עתה בזמן קרוב יהיו שממה: **הוא יערוף**. ר"ל המקום ב"ה יספיק ביד האויב לערוף ולהשחית מזבחותם ולשבור מצבותם: (ג) **כי עתה**. בזמן שיבוא האויב יאמרו הנה אין.

יָרֵאנוּ אֶת־יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ מַה־יַּעֲשֶׂה־לָּנוּ׃ ד דִּבְּרוּ דְבָרִים
אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי
שָׂדָי׃ ה לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל
עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל־כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ׃

רש"י

באה עליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכנו אשר בטחנו בו לאמר שילה בראשונה וילחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלום: (ד) אלות שוא · השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לעבודת כוכבים של מולך לפיכך ופרח עליהם משפט יסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי ויו"ת על תלמי שדי בעון שמסיגין גבולי שדות · תלמי שדי מענית המחרישה קרויה תלם · ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנאמר גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי (לקמן יב) שם יפרח עליהם משפט עונש ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמוס ו): (ה) לעגלות בית און וגו' · לפורענות העתידה לבא על עגלים שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע: יגורו · ייראו ממנו שכניו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו

מצודת דוד

המלך מועיל לנו לנצוח מול האויב כי הואיל ולא יראנו את ה' א"כ מה יוכל המלך להושיע לנו: (ד) דברו דברים · המה מדברים דברים העולה על לבבם מבלי הבחנה ונשבעין לשוא וכורתין ברית לעבודת כוכבים: ופרח · לכן יפרח עליהם משפט הגמול כמו עשב הראש המר הפורח מהר על תלמי שדה: (ה) לעגלות · בעבור עגלות בית און שנלקחו בשבי יפחדו השוכנים בשומרון באמרם אם לא הגינו על עצמן איך יגינו עלינו: כי אבל עליו · על העגל יתאבלו עמו שהאמינו בו וגם הכומרים שהיו שמחים עליו הנה עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו

מצודת ציון

ענין עוסק: (ד) אלות · מלשון אלה ושבועה: ופרח · מלשון פריחה והצמחה: כראש · שם עשב מר כמו ראש ולענה (דברים כט): תלמי · הוא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה): שדי · כמו שדה: (ה) לעגלות · יתכן שהיו שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם ולפי שנלקחו בשבי ותשש כחן כנקבות אמר לעגלות: בית און · הוא בית אל וכנוי לגנאי: יגורו · ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): וכמריו · כן

כי

ו גַּם־אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם
יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ׃ ז נִדְמֶה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף
עַל־פְּנֵי־מָיִם׃ ח וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ
וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ וְלַגְּבָעוֹת
נִפְלוּ עָלֵינוּ׃ ט מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא־

קמץ בז"ק

רש"י

וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה: (ו) גם אותו לאשור יובל · זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער ה' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי וגו' (ד"ה א ה) ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל: מנחה למלך ירב · זה סנחריב: בשנה אפרים יקח · בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה: ויבוש ישראל · מאותה עצה שנועצו לעשותם כמו שנאמר (מלכים א יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: (ז) נדמה · נשתתק מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני המים שהוא איסקומ"א בלע"ז: (ח) במות און · במות בית אל: קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם · שגלו עובדיהן ואין עוד פונה להם: ואמרו · ישראל: להרים כסונו · שלא יראונו אויבינו בבשתנו: (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל · חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשאת באת אזלת יד מימי גבעת בנימין

מצודת ציון

יקראו כהני עבודת כוכבים וכן והשבית את הכמרים (מ"ב כ"ג): (ו) יובל · יובא כמו יובל שי (ישעיה יח): ירב · הוא אשור וכן אל מלך ירב (לעיל ה'): בשנהי מל' בושת: (ז) נדמה · מל' דמיון והשואה: כקצף · ת"י כרותחא והם כעין אבעבועות ועל כי באים על ידי מהירות השפיכה מכלי אל כלי ונראה כאילו השופך מתקצף לזה קרוי בלשון קצף: (ח) ונשמדו · ענין אבדון: ודרדר · מין קוצים וכן קוץ ודרדר

מצודת דוד

כי כשלוקח בשבי איה כבודו: (ו) גם אותו · כמו שיובא העם בשבי כן יובא גם העגל בשבי לאשור להיות למנחה אל המלך: בשנה · אז יקבל אפרים בושת על מה שעבדו לנא אלוה: ויבוש וגו' · כפל הדבר במ"ש: מעצתו · שיעצו לעשות העגלים: (ז) נדמה שומרון מלכה · המלך אשר בשומרון נדמה הוא כקצף הם האבעבועות שעל פני המים שעולה למעלה ויתמיד זמן מועט כן המלך לא יתמיד במלכותו כ"א מעט זמן: (ח) ונשמדו · ואז ישמדו הבמות שבבית און ששם חטאת ישראל: קוץ ודרדר · כי לא יבוא מי שם ויסיר משמה: ואמרו להרים כסונו · למען לא יראה מי בבשתם: (ט) מימי הגבעה · ר"ל עון העבודת כוכבים היה בידם מימי פילגש בגבעה כי גם אז היה בידם פסל מיכה: שם עמדו · במעל הזה עמדו אז: לא תשיגם

תַשִּׂיגֵם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עַלְוָה: י בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם
וְאֻסְּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֵינֹתָם עונותם ק׳:
יא וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהַבְתִּי לָדוּשׁ וַאֲנִי עָבַרְתִּי

רש״י

חטאת ישראל לפי שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מלינו בסדר עולם : שם עמדו · באותה מדה אחזו להם מאז : לא תשיגם בגבעה מלחמה וגו׳ · ולפי שהיה עון עבודת כוכבים בידיהם ולא הקפידו עליו לכן לא הצליחה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עולה בני גאוה שעשו עצמם עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לתת [את] בני הגבעה ויונתן תרגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העברית וגם שאחרי חיבור הפרשה נופל על לשון הראשון : (י) באותי ואסרם · לפי רצוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שוסיהם : ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם · לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנאמר אחריו · אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחרישה ואסרוה בעול המחרישה ושמלוני העול נוקבים ויולדים א׳ מכאן וא׳ מכאן אצל שני עיני השור וכן ת״י כמיסר פדנא על תרתן עונתיה · פדנא צמד בקר : (יא) ואפרים עגלה מלומדה · פירפויינט״א בלע״ז עשויה חבורות חבורות במלמד הבקר שקורין דישגולי״ן בלע״ז כלומר הרבה יסורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשמן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנש לתורה אלא אחר שרירות לבם : אוהבתי · יו״ד יתירה כמו (בראשית לא)

מצודת דוד

כן לא תשיג אותם בגבעה נלחון מלחמה כשנלחמו על בני עולה הם בני בנימין שחזקו ידי עוברי עבירה : (י) באותי ואסרם · ר״ל ברצוני איסרם וכן איסרם באמת : ואספו · עובדי כוכבים רבים יתאספו לבא עליהם למלחמה : באסרם · בעת אאסור אותה לשתי מענות המחרישה לחרוש שיהיו יחד לא כדרך החורשים שחורשים אחת אחת ר״ל כשאביא עליהם רעה כפולה ומרובה : (יא) ואפרים · הנה אפרים הוא כעגלה שמרגילין אותה לעבודתה למשוך בעול ולחרוש והיא אוהבת לדוש למען תאכל מן הדיש ר״ל אני

מצודת ציון

(בראשית ג׳) : (ט) עלוה · הוא הפוך מן עולה וכמו כבש כשב : (י) באותי · מל׳ תאוה ורצון : ואסרם · מלשון יסורין : באסרם · ענין קשירה : עונותם · כמו מעניתם והוא הקו שיחרוש החורש באורך השדה וחוזר ועושה אחר כמוהו וכן עד כלות השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכ״ט) : (יא) מלומדה · ענין הרגל כמו וילמד לטרף טרף (יחזקאל י״ט) : אהבתי · היו״ד יתירה וטפלה : לדוש · מל׳ דישה

עַל־טוּב צַוָּארָהּ אַרְכִּיב אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה יְשַׂדֶּד־לוֹ
יַעֲקֹב׃ יב זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם
נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה עַד־יָבוֹא וְיֹרֶה צֶדֶק לָכֶם׃

רש"י

גנובתי יום: ואני עברתי על טוב צוארה · לפיכך אני מביא עליהם מלכים שיתישו את כחם: ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו' · אם תרצו שארכיב אפרים על העובדי כוכבים יחרוש יהודה וישדד לו (יעקב) לעצמו חרישה של מע"ע כמו שהוא מפרש ואומר נירו לכם ניר וגו': (יב) זרעו לכם לצדקה · אבל אתם חרשתם רשע וגו' לפיכך וקאם שאון בעמיך: נירו לכם ניר · עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא נר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע · ועת תקבעו לדרוש את ה' לתלמוד תורה: עד יבא ויורה צדק לכם · כשתהיו יגעים בה הוא יבין אתכם להודיעכם צפונותיה בצדק · ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך ואז יהיה עת ראוי לכם לדרוש הקב"ה בכל צרכיכם כי אז תשמע צעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה

מצודת ציון

והוא הפרדת התבואה מהקשין: ארכיב · אמר בלשון שאלה על דבר ההוסם ממעל: ישדד · ענין כתישת הרגבים לכסות הזרעים ממעל וכן יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כ"ח): (יב) לפי · לשיעור: נירו · ענין חרישה כמו ניר ראשים (משלי י"ג): ויורה · ענין השלכה כמו ירה בים

מצודת דוד

למדתים התורה והמצות והם חפצים בקבול השכר מבלי עשות המעשה: ואני עברתי · העברתי ידי: על טוב צוארה · ר"ל חפשתי צוארה וראיתי שהיא טובה ושמינה וראויה לשום העול עליה ר"ל ראיתי שראוי הוא לקבל עליו עול התורה והמצוה: ארכיב אפרים · לכן הרכבתי עול התורה על אפרים וגם יהודה יחרוש ר"ל יעסוק במצות: ישדד לו יעקב · כל ישראל בכללו יפתח הרגבים לכסות הזרעים בעבורו למען יאכל פריה ר"ל יקיימו המצות לטובתם למען יקבלו שכר: (יב) זרעו לכם לצדקה · לטובתכם זרעו את הצדקה למען תקצרו תבואתה לפי החסד שאני עושה ר"ל עשו צדקה ותקבלו גמול בחסדי כי גמול מעשה הטוב גם היא לחסד תחשב וכמ"ש מי הקדימני ואשלם (איוב מ"א): נירו לכם ניר · ר"ל הסירו מלבכם דעות נפסדות וכוזבות כמו שהחורש יחרוש שדהו להמית שרשי העשבים הרעים לבל יכחישו את הזרע הנזרע: ועת לדרוש · וקבעו עתים לדרוש את ה' נא במקראי: עד יבוא · ר"ל כן עשו עד אשר יבוא המקום ב"ה וישליך לכם

יג חֲרַשְׁתֶּם־רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי־כָחַשׁ כִּי־
בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ: יד וְקָאם שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ
וְכָל־מִבְצָרֶיךָ יוּשַּׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל בְּיוֹם מִלְחָמָה
אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה: טו כָּכָה עָשָׂה לָכֶם בֵּית־אֵל מִפְּנֵי
רָעַת רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: יא א כִּי

דגש אחר שורק · קמץ בז"ק

רש"י

(יג) אכלתם פרי כחש · איתקבלתון לכם כמו ירה בים (שמות טו): (יד) וקאם שאון · קול ענות נושו נושו: כשד שלמן בית ארבאל · כבוזזים הבאים על עם יושב בשלום פתאום על יד מארב שלא נזהרו בם לברוח מפניהם ושודדים את הכל: בית ארבאל · יונתן תרגמו בית מארב ואנ"ף ולמ"ד יתירה בו כמו · יזרעאל שאינו שם עיר כגון (לעיל ב) יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם אף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל דונש פותרו שם מקום: רטשה · נבקעה וכן נערים תרטשנה (ישעיה יג) ועולליהם ירוטשו (שם) · ל"א רוטשה עוזבה כמו נוטשה: (טו) ככה עשה לכם בית אל · כל הפורעניות הזה גרם לכם העגל שבבית אל: רעת רעתכם · רעת רשעכם עבירת זדונכם: בשחר נדמה נדמה · נרדם כאילו בלילה כלומר אין בו כח ולמה כל זאת · כי

מצודת דוד

לכם צדק מן השמים כי לא יקופח (שמות טו) שכרכם: (יג) חרשתם רשע · ר"ל הנה לא כן עשיתם כי חרשתם רשע וגו' ר"ל חשבתם לעשות רשע וכן עשיתם אותה וככה היה הגמול פרי כחש גמול מעשה השקר: בדרכך · במה שהיית הולך למצרים ולאשור לבקש עזרה הנה בזה בטחת ברוב גבוריך ולזה לא חששת על אזהרותי: (יד) וקאם · לכן יקום בעמך קול שאון מלחמה: וכל מבצריך יושד · ע"י שודדים: כשד וגו' · באומן שימים היה אחד נקרא שלמן ונלחם על בית ארבאל ושדד אותה ובקע האם סמוך לבנים לעיניהם ואמר שכמו כן יושדדו גם המה: (טו) ככה · הדבר הזה עשה לכם בית אל מפני רעת העגל העומד בה שהיא רעתכם אשר הורגלתם בה מאז כי אז במדבר עשיתם את העגל: בשחר · ר"ל בתחלת מלכות הושע בן אלה בשנה שם למלכו נכרת מלכותו בכריתה כי אז אסרו מלך אשור כמו שכתוב (במ"ב י"ח): יא (א) כי נער · שהיו בנערותו משועבד במצרים

מצודת ציון

(יג) עולתה · מל' עולה: כחש · שקר: (יד) וקאם · מלשון קימה: שאון · המיית המלחמה: יושד · מלשון שדידה ועושק: שלמן · שם אדם: בית ארבאל · שם משפחה: רטשה · ענין בקיעה כמו ועולליהם ירוטשו (ישעיה י"ג): (טו) בשחר · בבוקר: נדמה · ענין כריתה ואבדון כמו ער מואב נדמה (שם ט"ו):

נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי׃ ב קָרְאוּ
לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ וְלַפְּסִלִים יְקַטֵּרוּן׃
ג וְאָנֹכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו וְלֹא יָדְעוּ כִּי
רְפָאתִים׃ ד בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה

רש"י

בהיות ישראל נער ואוהבהו · מנוער מכל טוב : (א) וממצרים קראתי לבני · על ידי נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו : (ב) קראו להם כן הלכו מפניהם · כל מה שהנביאים קוראים להם ללמדם דרך הטובה כן הם הפכו עורף לברוח מפניהם : לבעלים יזבחו · דרך המקרא לדבר כן כמו כדובם כן חטאו לי (לעיל ד) וכאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) : (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגו' · שלחתי לפניהם מנהיג המרגילם בנחת : קחם על זרועותיו · זה משה שנאמר בו (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק : תרגלתי · כמו הרגלתי ואין לו דמיון : ולא ידעו כי רפאתים · יודעין היו אלא שדשו בעקב עשו עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש רבי תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוח הקודש ויאמר מי אלה (בראשית מח) בקש יוסף רחמים ושרתה רוח הקודש על יעקב וברכם זהו ואנכי תרגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרועותיו : (ד) בחבלי אדם · הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן תרגום יונתן : ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם · כאכרים הטובים המרימים עול בידיהם ע"י לווחים להקל מעל פרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה

מצודת ציון

(ג) תרגלתי · כמו הרגלתי : (ד) כמרימי · מל' הרמה : לחיהם ·

מצודת דוד

יא אהבתיו : וממצרים · מעת יצא ממצרים קראתי את בני ר"ל שלחתי אליו עבדי הנביאים לקרות לו לשוב אלי : (ב) קראו להם · כן מה שהנביאים הרבו לקרות להם בשמי כן הרבו ללכת ולברוח מפניהם ולא אבו לשמוע אבל זבחו לבעלים : (ג) ואנכי · הלא אנכי הרגלתי את אפרים שהאומן יקחם על זרועותיו בתחלה רבה ר"ל נתתי להם מנהיג טוב להוליכם בנחת זה משה שנאמר בו כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א) : ולא ידעו · אינם משימים לב לדעת שרפואתם והצלתם באה מאתי : (ד) בחבלי אדם · משכתים ללכת אחרי בחבלים רכים ונוחים שמושכים בהם בני אדם ר"ל הנהגתים בדרך חמלה : בעבותות אהבה · בחבלים עבים שמושכים בהם דרך אהבה והוא כפל ענין במ"ש : ואהיה להם · הנהגתים ברחמנות כמו החורשים הרחמנים שמרימים העול מעל לחיי הבהמה להקל ממנה כובד

לָהֶם כִּמְרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל׃ ה לֹא יָשׁוּב
אֶל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַשּׁוּר הוּא מַלְכּוֹ כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃ ו וְחָלָה
חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה בַדָּיו וְאָכָלָה מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם׃ ז וְעַמִּי
תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃

תרי טעמי

רש"י

'להקל מעליהן (נ"א כמרימי עול על לחיהם כאכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונס שהעול נתון בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם כן תרגום יונתן כאיכרא טבא ומוריך ב'לחיאתהון סא"א) : על לחיהם · לשון לחי של מבוי : ואט אליו אוכיל · הטיתי לו כח להכיל עון היסורין ויונתן תרגם על שם שסיפק להם מזונות במדבר : (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים · הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד וגו' (שמות יד) ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב : (ו) וחלה חרב · ותנוח חרב בעריו : וכלתה בדיו ואכלה · וכלתה גבוריו ואכלם : ממועצותיהם · נקוד ב' טעמים בו הטפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן להלן דלא יטמא בעל בעמיו (ויקרא כא) וכן לדורותיכם דשמן משחת קודש (שמות ל) : (ז) ועמי תלואים למשובתי · כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי : ואל על יקראוהו יחד לא ירומם · ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפרש ואל על יקראוהו פגעים קשים יפגעום ואל כמו יש לאל ידי (בראשית לא)

מצודת דוד

משא העול : ואט אליו אוכיל · כהחורשים הרחמנים המטים אוכל לפי הבהמה בעת שחורשת ר"ל הקלתי עולם והספקתי די צרכם : (ה) לא ישוב · לא היה להם לשוב אל ארץ מצרים לבקש מהם עזרה : ואשור הוא מלכו וגו' · רצה לומר וכי אשור הוא מלכו לנחום מלחמתו אשר מאנו לשוב אלי ולבקש עזרה ממני וסמכו על אשור כאילו היה מלכו ומבקש טובתו : (ו) וחלה · לכן תחול החרב בעריו ותכלה את גבוריו : ואכלה · סבה כחרב תאכל את כלם מסבת מועצותיהם אשר יעצו לבקש עזר ממלכי אדמה ולא פנו אל ה' : (ז) ועמי תלואים למשובתי · עמי תלוים ומסופקים לשוב אלי וממתינים עד שאשוב אליהם תחלה להטיב עמהם: ואל על יקראהו · ר"ל עם כי הנביאים כולם קוראים אליו שבוא

מצודת ציון

מל' לחי : ואט · מלשון הטיה : אוכיל · לשון מאכל : (ו) וחלה · תשכון כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה כ"ג) : וכלתה · מלשון כליון : בדיו · ענפיו כמו ותעש בדים (יחזקאל י"ד) ורצה לומר גבוריו : (ז) תלואים · מל' תלוי ומסופק : למשובתי · מל' סבבה : על · מל' עליון וכן על עולה (איוב

ח אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְאַדְמָה
אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃ ט לֹא
אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי
וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃ י אַחֲרֵי יְהוָה
יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם׃

רש"י

קמץ בז"ק

ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם שם דבר היה נקוד בציר"י וי"ת במרועא קשיא יתערעון עשה אל (על ס"א) לשון קשה ולי נראה שפרשתי כהוגן: יחד לא ירומם · כחדא לא יהכון בקומא זקופה: (ח) אמגנך · אמסרך ביד אויביך כמו אשר מגן צריך (שם): נכמרו · נתחממו לשון ארמי וכן עורנו כתנור נכמרו (איכה ה): (ט) לא אשוב · מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים: כי אל אנכי · המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטוב: בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר · אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת ויש מפרש בעיר לשון שנאה כמו (שמואל א כח) ויהי ערך: (י) כאריה ישאג · עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו: ויחרדו בנים מים · ויתכנשון גלוותא

מצודת ציון

נ"ו): (ח) אמגנך · ענין מסירה כמו אשר מגן צריך (בראשית י"ד): כאדמה · כצבאים · הן חברותיהן של סדום ועמורה: נכמרו · ענין חימום כמו עורנו כתנור נכמרו (איכ' ה') וזה הלשון יאמר על החמלה: נחומי · מלשון תנחומין ותרצה: (י) ויחרדו · ענין מסירת ההליכה

מצודת דוד

ישוב תהלה אל העליון ב"ה כי הוא רם ונשא הנה הם כולם יחד אין בהם מי שירומם אותו העליון לכבדו לשוב אליו תהלה: (ח) איך אתנך אפרים · ר"ל הנה עכ"ז רחמי עליך ואומר איך אתנך אפרים ביד העובדי כוכבים איך אמסרך בידם איך אתנך להיות הפוך כאדמה וגו' כאומר איך אוכל לראות באבדן עמי: נהפך עלי לבי · גם כי כעסתי עליהם הנה נהפך עלי לבי לרחם אותם: יחד נכמרו נחומי · כל מדות תנחומין שיש בי לנחם על הרעה כולם יחד נתחממו ונתעוררו בלי מנוח עד הפכו: (ט) כי אל אנכי · ובכל עת ידי משלה עליהם לכן אאריך עוד אפי: ולא איש · שממהר להנקם בחשבו פן לאח"ז לא יהיה לאל ידו: בקרבך קדוש · ר"ל לכן עוד אשרה בקרבך קדושת שכינתי ולא אבוא בעיר אחרת מערי העובדי כוכבים: (י) אחרי ה' · ר"ל זאת אעשה להם בבוא זמן הגאולה בימי המשיח אז ילכו ישראל אחרי ה' אל ארצם: כאריה ישאג · כמו שע"י שאגת האריה מתאספים אליו כל החיות כי הוא המלך עליהם כן יתאספו כולם אחרי ה': כי הוא

יא יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים
עַל־־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־־יְהוָה׃ יב א סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם
וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עַד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדֹשִׁים
נֶאֱמָן׃ ב אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד
יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל׃
ג וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו
יָשִׁיב לוֹ׃ ד בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־

רש"י

ממערבא: (א) סבבוני · בכר בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל העם אבל יהודה עודנו רד עם מושל עוד ביראת אלהים· רד כמו (במדבר כד) וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: (ב) רועה רוח · ל' ריע מתחבר לדברי רוח לעבודת כוכבים ושמן שלהם למצרים מובילים לתת שוחד למצרים לעזור אותם: (ג) וריב לה' עם יהודה · אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו: (ד) בבטן עקב את אחיו · כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה

מצודת דוד

ישאג · ר"ל יעורר הלבבות כאילו ישאג בקול וישראל הנקראים בנים למקום ימהרו לבא מפאת הים: (יא) יחרדו · וכן ימהרו לבוא ממצרים ומאשור כצפור וכיונה הממהרים לעוף: והושבתים · ואני אושיב אותם בבטח על בתיהם: יב (א) סבבוני בכחש אפרים · הנה מלכות אפרים סבבו אותי כאילו שבים אלי אבל יכחשו בי כי נבש בל עמם: ובמרמה וגו' · כפל הדבר במ"ש: ויהודה · אבל יהודה עדיין הוא מושל עם האל ר"ל מכרית את העם ללכת עם האל בדרכי התורה: ועם קדושים · עם אלהים קדושים הוא נאמן לקיים מאמרו: (ב) רועה רוח · הוא מרעה את הרוח ר"ל עוסק הוא בדברי הבל: ורודף קדים · הוא כפל ענין במ"ש: כזב ושוד ירבה · מרבה לדבר כזב ולעשוק בני אדם: וברית וגו' · להיות בעזרתו: ושמן וגו' · לשחדו לעזור לו מול האויב: (ג) וריב לה' · ר"ל והואיל וגם יהודה סרה אח"כ לכן יהיה ריב לה' גם עם יהודה ולזכור של כל בני יעקב כפי דרכיו שהלך בו וכפי מעלליו ישיב לו גמול: (ד) בבטן עקב את

מצודת ציון

בחפזון רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (שמואל א' ט"ז): (יא) והושבתים · מלשון ישיבה: יב (א) רד · ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י): (ב) רועה · מל' מרעה: קדים · ר"ל רוח קדים: ושוד · ענין עושק: יובל · ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח): (ד) עקב · ר"ל אחז בעקב והוא סוף הרגל: ובאונו ·

אֱלֹהִים: ח וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־
אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ: ו וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת
יְהוָה זִכְרוֹ: ז וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר
וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד: ח כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה
לַעֲשֹׁק אָהֵב: ט וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן

קמץ בז"ק

רש"י

לו גביר: (ה) בכה. המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית לב) המלאך היה מבקש ממנו הנח לי עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכות: (ו) וה' אלהי הצבאות ה' זכרו. כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: (ז) ואתה באלהיך תשוב. בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד: (ח) כנען בידו מאזני מרמה. אתם סומכים על בצעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עשרכם אתם אומרים אך עשרתי ולמה אעבוד את הקב"ה: (ט) מצאתי און לי. הון כח ומדרש אגדה

מצודת ציון

ענין אומץ וכח כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ'): שרה. מלשון שררה: (ה) ויוכל. מל' יכולת: (ו) זכרו. שמו כי בשם יזכר: (ז) תשוב. ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל'): (ח) כנען. תגר וסוחר וכן וחגור נתנה לכנעני (משלי לא): מאזני. מלשון מאזני משקל: (ט) און. ענין

מצודת דוד

אחיו. ר"ל הלא יעקב אביהם עודו בבטן אמו אחז בעקב עשו אחיו והפלא הזה היה לאות שידו תמשול: ובאונו. ובכחו נעשה שר אל האלהים הוא המלאך שרו של עשו הנאבק עמו כי יעקב התגבר עליו: (ה) וישר. וכאשר נעשה שר אל המלאך ולתוספת ביאור אמר ויוכל לו ר"ל נלאו והתגבר עליו אז המלאך בכה לפניו והתחנן לו לשניתו ללכת וכה אמר הנה בבית אל ימצא ה' אותנו ושם ידבר עמנו ושם יברכך ואהיה שם גם אני ואודה לך על הברכות כן דרשו רז"ל וכאילו יאמר בזה אם נתתי שכח ביד יעקב להתגבר על המלאך מדוע א"כ לא תבטחו בי ותלכו לבקש עזרה ממצרים ומאשור: (ו) וה'. ר"ל הלא ה' הוא האלהים לצבאות מעלה ומטה והכל שלו ובידו: ה' זכרו. שמו הוא ה' המורה שהוא אדון הכל: (ז) ואתה. גם אתה במשענת אלהיך תשוב בשובה ונחת רק שמור חסד ומשפט ואז קוה תמיד אל אלהיך כי בעות תהיה שימלא תקותך: (ח) כנען. ר"ל אבל אתה כסוחר שרמאי אשר בידו מאזני מרמ' ואוהב לעשוק את הבריות ואינך חפץ בחסד ובמשפט: (ט) ויאמר

לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֺן אֲשֶׁר־חֵטְא׃ י וְאָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד׃

רש"י

היה דורש רבי שמעון זצ"ל מצאתי און לי מצאתי לי שטר חוב שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגו' הננו לך לעבדים (שם נ) און לי דיני שטר כמו כותבין עליו אונו וכמו באוני אחד ובטימי אחת בב"ל וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפיכך אין בי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתיב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים גדולה הבאה לאביך במצרים מאתי היתה אמר הקב"ה הננו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי ה' אלהיך שנאמר בעשרת הדברות (שמות כ) שכחת שהעמדת שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי על ידי עושק ומאזני מרמה ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים שם הבחנתי בין טיפה של בכור לטפה שאינה של בכור אף אני היודע ונפרע ממאזני מרמה העשויין מבלי הבין ומהטומן משקלותיו במלח כדי לרמות: כל יגיעי לא ימצאו לי · טוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו סיפק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תרגם יונתן נביא אמר להון כל עותריכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון: לא ימצאו · לא יספיקו כמו (במדבר יא) ומצא להם ולא יתכן לפרש כל יגיעי היגיעים לבקש עוני לא ימצא לי עון שא"כ היה ראוי לכתוב כל יגעי בלא יו"ד ולנקד בציר"ה אבל עתה אינו ל' יגע אלא ל' יגיע: (י) עוד אושיבך באהלים · אכרית מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים אעמיד מתוכך תלמידים עוסקים בתורה: כימי מועד · כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם

מצודת דוד

אפרים ר"ל ועוד יוסיף פשע כי יאמר אפרים אך הסבה שעשרתי הוא בעבור כי מצאתי לי און וכח לאסוף הון ולא ה' פעל כל זאת ויאמר עוד בכל יגיעי הוא העושר הבא ביגיעה הנה בכולו לא ימצא לי עון אשר יחטא אדם בהנה ר"ל אין בי שום נדנוד גזל והונאה כי יחשוב שאין המקום ב"ה מכיר במעשיו: (י) ואנכי · אבל הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים ומאז אני בעצמי משפיע לך טובה ומשגיח במעשיך בהשגחה פרטית לא ע"י אמצעית מלאכי מעלה כדרך העובדי כוכבים: עוד אושיבך באהלים · עוד יבוא זמן אשר תצא מהגולה ואושיב אותך בדרך באהלים כמו בימי הזמן ההוא שיצאת מארץ מצרים כי עד עולם לא תסור השגחתי

מצודת ציון

כח ואומץ: כל יגיעי · בכל יגיעי ותחסר בי"ת השמוש: (י) אושיבך · מל' ישיבה: מועד · ענין זמן כמו כי

יא וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד
הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה׃ יב אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל
שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃ יג וַיִּבְרַח
יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר׃
יד וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא

רש"י

יושב אהלים: (יא) ודברתי על הנביאים · להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוטב: וביד הנביאים אדמה · נראיתי להם בכמה דומיות · דבר אחר אדמה להם דברי על ידי משלים כדי לישבם על שומעיהם: (יב) אם גלעד און · אם בא להם שבר ואונם הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שורים זבחו לעבודת כוכבים: גם מזבחותם · רבים כגלים שעל תלמי שדי · תלמי שדי היא מענית המחרישה קרויה תלם: (יג) ויברח יעקב שדה ארם וגו' · כאדם שאומר נחזור על הראשונות שדברו למעלה וישר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לו הוצרך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו: ובאשה שמר · את הצאן: (יד) ובנביא העלה ה' וגו' · ועל שאתם

מצודת ציון

אקח מועד (תהלים עה): (יא) חזון · ענין מראה נבואה: אדמה · מלשון דמיון ומשל: (יב) און · ענין עמל ויגיעה כמו כי לא יצא מעפר און (איוב ה): כגלים · ענין תל ודגור: תלמי · היא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה): שדי · כמו שדה: (יג) שדה ארם · כמו ארץ

מצודת דוד

ממך: (יא) ודברתי · על עסקיהם דברתי אל הנביאים והרביתי דברי חזון: אדמה · ר"ל דברתי בדמיון ובמשל להיות מקובל על הלב כי מאד אני משגיח בך: (יב) אם גלעד און · אם און בא על גלעד הנה לא בא במקרה כ"א בהשגחה לתשלום גמול כי מעשיהם היו אך שוא כי בגלגל מקום שעמד המקדש בתחלה הם זבחו שורים לעבודת כוכבים וגם מזבחותיהם שעשו לעבודת כוכבים היו מרובים כמו מספר הגלים שהם על תלמי שדה: (יג) ויברח יעקב · הלא כשברח יעקב מפני עשו אל ארם אז עבד ללבן בעבור אשה היא רחל ואח"ז חזר עוד לשמור צאן לבן בעבור אשה אחרת וכל זה היה מגודל ענין כי בא בידים ריקניות וכאומר הלא חזר ברכוש גדול ומי נתן לו זה הרכוש הלא אני ואיך תאמר אך עשרתי מצאתי און לי: (יד) ובנביא · הלא ע"י משה נביאו העלה וגו' וע"י היה נשמר בדרך וכאומר הכל בא בהשגחתי ואיך תכחשו לומר שאינני משגיח ומכיר מעשה האדם:

נִשְׁמָר׃ טו הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ
וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃ יג א כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא
הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת׃ ב וְעַתָּה ׀ יוֹסִפוּ
לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה

רש"י

מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם שלא בנבואה העלה וגו' : (טו) הכעיס אפרים · נבוראו לבזות את נביאיו ולבגוד בו : תמרורים · הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו את ישראל להעמיד לעבודת כוכבים והמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו לומדין מעמון ומואב שהטעו את ישראל להצמד לבעל פעור וענשן הכתוב יותר ממצרי ואדומי שטבעום בנהר ויצאו בחרב לקראתם : עליו יטוש · עליו יטילם הקב"ה : וחרפתו · שחירף את שלמה כענין שנאמר (מלכים א יא) וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק : ישיב לו אדניו · הקב"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו : (א) כדבר אפרים רתת · כשקינא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים וברעדה שהרי מלך גדול היה שלמה : נשא הוא בישראל · משם זכה להנשא להיות מלך ישראל : ויאשם בבעל · כיון שעלה לגדולה ויאשם בעבודת כוכבים : וימת · נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב · ויונתן תרגם כד ממלל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו דתבו בפולחן טעותא מתקטלין: (ב) ועתה · בית יהוא שראו כל זאת יוספו לחטוא: כתבונם ·

מצודת דוד

(טו) הכעיס · ר"ל אחר שכל זה ידוע לאפרים ועכ"ז הכעיס לה' במעשים רעים : ודמיו · לכן הדם שפך יתפשט עליו לקחת נקם : וחרפתו · מה שחרף כלפי מעלה להחליפו בעגלי הזהב הנה האל הוא אדוניו ומושל בו וגמול מעשיו ישיב לו : יג (א) כדבר אפרים · ירבעם שבא מאפרים כשדבר ברעדה דברים קשים להוכיח את שלמה כמ"ש (במ"א י"א) עי"ז זכה להתרומם בישראל למלוך עליהם וכאשר חטא בבעל נכרת מן העולם : (ב) ועתה · בני הדור הזה הוסיפו לחטוא ולא הספיק להם עגלי הזהב שעשה ירבעם כי עוד עשו לעצמם כ"א בביתו עשה מסכה מכספם כדמות העצבים שעשה ירבעם : מעשה חרשים כלה · כל

מצודת ציון

ארס : (טו) תמרורים · מל' מר : יטוש · ענין התפשטות כמו ויטוש על המחנה (במדבר יא) : יג (א) רתת · ענין רעד כמו יאחזמו רעד (שמות טו) ת"א אחדינון רתיתא : נשא · ענין הרמה : ויאשם · מל' אשמה ורשע : (ב) מסכה · פסל הנעשה ביציקת המתכת · וכן אלהי מסכה (שמות לד) : בתבונם · כמו כתבניתם והוא ענין דמיון כמו תבנית זכר (דברים ד) : עצבים · כך יקראו העבודות כוכבים :

חֲרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן׃
ג לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן
וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה׃ ד וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ ה אֲנִי יְדַעְתִּיךָ
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת׃ ו כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ

רש"י קמץ בז"ק

כתבניתם: זובחי אדם עגלים ישקון. לומדי המולך אומרים לישראל מי שזובח בנו לעבודת כוכבים כדאי הוא להיות נושק עגל שהרי דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהדרין ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן: (ג) וכטל משכים הולך. וכטלא דמוטי פסיק: כמוץ יסוער מגורן. כמוצא דנשבה רוח מאידרא: יסוער. אשר סערה תשאנו: (ד) ואנכי ה' אלהיך. ולא היה לך למרוד בי: (ה) אני ידעתיך. נתתי לב לדעת צרכך וספקתיך: תלאובות. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו תל שאובין בו כל טובה ואין מוצאין: (ו) כמרעיתם.

מצודת ציון

חרשים. אומנים: ישקון. מל' נשיקה: (ג) כמוץ. הוא פסולת התבואה כמו כי אם כמוץ (תהלים א'): יסוער. מל' רוח סערה: מגורן. הוא מקום התבואה: מארובה. כן יקרא החלון אשר ממעל בתקרת הבית כמו וארובות השמים (בראשית ו): (ד) זולתי. בלתי. ענינם אחד כמו בלעדי: (ה) תלאובת. ענין צמאון ואין לו דמיון ויתכן שהוא כמו של אובת ר"ל של שתאבים בו לכל דבר כי לא ימצא שם מה: (ו) כמרעיתם.

מצודת דוד

מעשה המסכה היה מעשה חרשים להדמות להעגלים של ירבעם: להם וגו'. מול העגלים היו אומרים מי שמנשק אותם שכרו הרבה מאד כאילו היה זובח לו בן אדם שהוא הגלם הגדולה שבעבודות ולכן עשה כ"א בביתו שיהא מצוי לו לנשקו בכל עת: (ג) לכן. לזאת יהיו כלים מהר: כענן בוקר. שהולך לו מהרה וכטל המשכים ללכת בזרוח השמש כי אז נפסק בשעה אחת: כמוץ. כמו מוץ התבואה הפורח מן הגורן ע"י רוח סערה וכמו העשן המתמר לעלות דרך ארובה: (ד) ואנכי. ר"ל ראוים הם לכליון כי הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים כי אז קבלתם אותי לאלוה ומהראוי שלא תדע אלהים זולתי הואיל ואין מושיע בלתי: (ה) אני ידעתיך. נתתי לבי לדעת צרכך במדבר ולהזמין לך וכאומר הואיל ומתחלה ועד סוף השגחתי עליך ופנית לעבודת כוכבים לכן ראוי אתה לכליון: בארץ תלאובות. כפל הדבר במ"ש: (ו) כמרעיתם. כאשר באו אל מקום

מרעיתם

וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃ ז וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר
עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃ ח אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר
לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃ ט שִׁחֶתְךָ
יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ׃ י אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־

רש"י

כאשר באו לארץ מרעיתם והיו שבעים אז שכחו : וירם לבם · כמו וירם במטה (שמות ז) ל' מרים · ד"א וירם דכאן ויגבה הוא עצמו : (ז) על דרך אשור · כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקום אלא אשור ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : (ח) כדוב שכול · כמו שוכל כאשר תאמר חנון ורחום כך שכול כלומר כולו לבש שכולים ומוכן לשכל אנשים : ואקרע סגור לבם · כדרך הדוב אוחז לפרכיו בחזה וקורע עד הלב ל"א סגור לבם את לבם הסגור מלהבין לשוב אלי : (ט) שחתך ישראל · חבלת עצמך ישראל כי בי פשעת מרדת בעזרך ומקרא קצר הוא זה והמבין כלשון המקרא מיושב הוא על הלב : בי בי · כי בי היה המרד אשר מרדת וא"ת מה איכפת לך בעזרך מרדת כשמרדת בי : (י) אהי מלכך אפוא · י"ת איה מלכך ואני אומר איני צריך לעקרו ממשמעותו אהי עומד מנגד לראות אפוא מלכך שאעשה עצמי רואה מה אחריתך אפוא

מצודת דוד

מרעיתם היא א"י נשבעו שם בטובה וכאשר נשבעו רם לבבם ולכן שכחו בי : (ז) ואהי · לכן אהיה למולם כשחל הטורף טרף : כנמר · כמו הנמר הצופה ומביט בדרך למצוא טרף כן אראה אני להסתכל בדרך מהלכם להכשילם ולאבדם : (ח) אפגשם · אפגוש בהם להרע להם כדוב השכול מבניו שדרכו להזיק את כל מי שיפגוש: סגור לבם · לפי שהמשילו לדוב אמר לשון הנופל בו שקורע עד הלב הסגור תחת החזה: ואוכלם שם · במקום שאמצאם אוכלם כלביא : חית השדה · הכ"ף של כלביא משמשת בשתים ור"ל אהיה כחית השדה אשר תבקעם כלומר הרגילים לבקעות : (ט) שחתך ישראל · אתה ישראל חבלת בעצמך כי בי תלוי בעזרך ולמה לא פנית אלי : (י) אהי · ר"ל אני אהיה עומד ומתקיים לעד אבל מלכך שהעמדת לך אפוא הוא וכי יושיעך בכל עריך שבא

מצודת ציון

מלשון מרעה : (ז) ואהי · כמו ואהיה : שחל · שם משמות האריה : כנמר · שם חיה : אשור · ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : (ח) אפגשם · ענין פגישה : כדוב · שם חיה : שכול · מי שבניו מתים קרוי שכול כמו ואני כאשר שכלתי שכלתי (בראשית מג) : כלביא · שם משמות האריה : תבקעם · מל' בקיעה: (ט) בעזרך · הבי"ת נוספת וכן ובמצנפת בד יצנף (ויקרא טו) ות"א ומצנפתא: (י) אהי · אהיה בהוייתי ואתקיים ודוגמתו ויהי

עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃ יא אֶתֶּן־
לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃ יב צָרוּר עֲוֺן אֶפְרָיִם
צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃ יג חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם
כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ יד מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם
מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם

ר ש " י

קמץ בז"ק

מושיעך : (יב) צרור עון אפרים · לא ויתרתי עליו צפון הוא אתי : (יג) כי עת · זהו בא לו אשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים : במשבר בנים · שהיולדת יושבת עליו לילד ובלע"ז קורין למשבר שיל"א במשבר בנים כמשבר העשוי ללידת בנים : (יד) מיד שאול אפדם · אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דבריך מות אהיה עצמי לדבר עליך דברי מות : אהי · קוטב עליך גזרת שאול : נחם יסתר מעיני · לא אנחם על הרעה הזאת· נוחם לשון ניחום והמ"ם משורש התיבה כמו מ"ם של כועס שהרי שטעם למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם היה לשון

מצודת ציון

כיב ומדון ישא (חבקוק א) : אפוא · איה פה : (יא) בעברתי · מלשון עברה וזעם : (יב) צרור · ענין קשירה כמו צרור כספו (בראשית מב): צפונה · ענין הטמנה כמו וצפון לצדיק (משלי יג) : (יג) חבלי · כן יקראו מכאובי היולדת וכן תזעק בחבליה (ישעיה כו) : במשבר · הוא מקום מושב היולדת כשכורעת ללדת וכן כי באו בנים עד משבר (שם לז):(יד) קטבך·ענין כריתה וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צא):נחם·

מצודת דוד

האויב עליהן : ושופטיך · גם שופטיך אפוא הם אשר שאלת בימי שמואל הנביא ליתן לך מלך ושרים מה תועלת בהם אם אינך פונה אלי : (יא) אתן וגו׳ · ר"ל כמו מה שנתתי לך מלך היה באפי כי היה רע בעיני ה׳ על ששאלו להם מלך כמ"ש בש"א : ואקח · וכ"כ לקחתיו מן העולם בעברתי כי שאול המלך הראשון מת במלחמה בקצרות שנים:(יב)צרור· אל תחשבו ששכחתי עון אפרים כי צרור הוא בקשר מעולה וחטאתו צפונה אצלי לשמרה עד שתתמלא הסאה : (יג) חבלי יולדה · מכאובות יבואו עליו כחבלי יולדה : הוא בן לא חכם · לראות את הנולד אשר תגיע העת אשר לא יוכל לעמוד כשישב על המשבר להוליד בנים ר"ל בעת הגמול כאשר תתמלא הסאה ולפי שהמשילו לאשה יולדת אמר לשון הנופל בה : (יד) מיד שאול אפדם · הנה מעולם פדיתים מן השאול וגאלתים מן המות אבל כשתתמלא הסאה אהיה אני מדבר אליך דברי מות אהיה אני מכריתך לרדת שאולה : נחם יסתר מעיני · ר"ל עד הנה נחמתי על הרעה אבל מאז יהיה ההתנחמין נסתר מעיני

יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃ טו כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים
רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא
יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃ יד א תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי
מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפְּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו
יְבֻקָּעוּ׃ ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ

רש"י

נח והמ"ם משמש לשון רבים היה טעמו תחת החי"ת ונקודה קמץ נוחם ניחם : (טו) כי הוא בין אחים יפריא · ת"י ארי אינון מתקרן בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו אחים לשון דבר רע כמו (יחזקאל כא) את עשויה לברק נאמר את אל כל תועבות (שם ז) : יפריא · לשון פורה ראש ולענה (דברים כט) ואני אומר אחים לשון ותרעינה באחו (בראשית מא) בין אחים יפריא מפריח וצומח באחו בין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא אומר יבא קדים ויבוש מקורו · ד"א כי הוא בין אחים יפריא · ירבעם הוא בן שהפריא אחוותו של ישראל על ידו נחלקו לב' ממלכות יפריא לשון פרא אדם : יבוא קדים · מלך תקיף כרוח קידומא במימרי דה' מאורח מדברא יסק : הוא ישסה · אותו המלך ישסה אוצרות כל כלי חמדתו : (א) תאשם שומרון · מעתה תגלה אשמתה : והריותיו · נשים מעוברות שבתוכה : (ב) שובה ישראל · שבארץ יהודה פן יקרה אתכם כשומרון לכך נסמכו הענינים משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך פולימרכוס ואמר

מצודת דוד

כי לא אנחם עוד : (טו) כי הוא · כי מתחלה היה אפרים מגדל פרי בין האחים ר"ל שהיה גדול וחשוב בין האחים כמ"ש ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו (בראשית מ"ח) : יבוא קדים · עתה מתחטא בעגלי הזהב יבוא רוח קדים רוח חזק הבא מה' העולה מן המדבר שאין שם דבר לעכב חוזק נשיבת הרוח והרוח הזה ייבש המקור ויחרב המעין ועל שאמר דבריו במשל יפרש לומר הוא ר"ל הרוח הזה והוא אשור ישלול האוצר של כל כלי חמדה : יד (א) תאשם שומרון · תהיה שממה כי מרדה באלהיה : עולליהם · קטניהם יתבקעו ע"י העובדי כוכבים וגם הנשים ההרות יתבקע כריסה להוציא הולדות : (ב) שובה ישראל · לכן שובה ישראל וגו' כי בעונך

מצודת ציון

מלשון תנחומין : (טו) יפריא · מלשון פרי : ויבוש · מל' יבשות : מקורו · הוא המעין : ויחרב · מל' חורב ויובש : ישסה · ענין בזה ושלל כמו ומשנאינו שסו למו (תה' מ"ד) : יד (א) תאשם · מל' שממון : מרתה · מל' מרי ומרד : עולליהם · קטניהם : ירטשו · ענין בקיעה כמו ועולליהם תרטש (מ"ב ח') : והריותיו · הנשים

בַּעֲוֺנֶךָ׃ ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו
כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃
ד אַשּׁוּר ׀ לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד
אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ ה אֶרְפָּא

רש"י

קמץ בז"ק

להתריסה היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב א"ל טלו לכם ימים ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאיפרכי פלונים ולחברותיה לכך נאמר תאשם שומרון ואומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כדאיתא בספרי פ' וישב ישראל בשטים : עד ה' אלהיך · תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה' במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד סניגוריא קטיגוריא : כי כשלת · כאו לך מכשולים בעד עונך : (ג) כל תשא עון · כל עונותינו סלח : וקח טוב · ולמדנו דרך טוב · דבר אחר מעט מעשים טובים שבידינו קח בידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים (תהלים יז) דבר אחר וקח טוב וקבל הודיה מאתנו שנאמר טוב להודות לה' (שם צב) : ונשלמה פרים · שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו : (ד) אשור לא יושיענו · עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממצרים : על סוס לא נרכב · זו היא עזרת מצרים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו לישעיה (ל) לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב : ולא נאמר עוד למעשה ידינו · שהם אלהינו : אשר בך · לבדך תהיה תקותנו המרחם יתומים : (ה) ארפא משובתם · אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבת רוח אעפ"י שאינן ראויין לאהבה אתנדב

מצודת דוד

עונך כא לך מכשול הצרה הזאת : (ג) קחו עמכם דברים · אינו שואל מכם זבחים ועולות אלא קחו עמכם דברים שתתודו לפניו ובזה תשובו אל ה' : כל תשא עון · הוא הפוך כל עון תשא ר"ל אמרו בתפלה מחול כל העון ובמקום העון קח טוב תמורתו כלומר מעשה הטוב שעשינו יגן מול העון : ונשלמה פרים שפתינו · ר"ל במקום קרבנות פרים נשלם בוידוי שפתינו : (ד) אשור לא יושיענו · גם אמרו אשור וגו' ר"ל עוד לא נבקש עזרה מאשור : על סוס לא נרכב · ר"ל לא נבטח עוד בגבורת הסוס במלחמה : ולא נאמר עוד אלהינו וגו' · ר"ל הפסל שנעשה במעשה ידינו לא נקבל עוד לאלוה : אשר בך · ר"ל כי ידענו אשר לבד בעזרתך ימצא היתום רחמים ותמלא עם כי תשש כחו להתחזק מעצמו : (ה) ארפא משובתם · כאשר יאמרו כן אז אסלח על מה שהלכו בדרך שובב

ומרדו

מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ ו אֶהְיֶה כַטַּל
לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ ז יֵלְכוּ
יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי
בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ ט אֶפְרַיִם

רש"י

לאהבתם כי שב אפי ממנו: (ו) ויך · יטול את שרשיו ואילניהם כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדולים: (ז) ילכו יונקותיו · ישגשגו בנין ובנן ויהי כזית מנורת קודשא זיוהון וריחהון כריח קטורת בוסמיא: כלבנון · כבית מקדשא: (ח) ישובו יושבי בצלו · אותן שהיו כבר יושבים בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעמו ישובו אליו: זכרו כיין לבנון · כדכרן יבבות הלולרתא על חמר עתיק דמתנסך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כשהלוים אומרים בשיר: (ט) אפרים · יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העצבים ויפוז מעבודת כוכבים אני אענה

מצודת דוד

ונכרו בי: אהבם נדבה · ואז אאהב אותם בנדבת לבי אף שאינם ראויים אל האהבה כי הוידוי די להסיר האיבה ולא לסבית אהבה: כי שב אפי ממנו · ותשאר א"כ האהבה כראשונה: (ו) אהיה כטל לישראל · ר"ל לא תפסוק אהבתי מהם כמו שאין הטל נעצר מעולם: יפרח כשושנה · יעלה פרחים נאים כשושנה ושרשיו יתפשטו כשרשי עצי לבנון: (ז) ילכו יונקותיו · ענפיו יתפשטו למרחוק והוד יפיו יהיה כאילן זית שעליו נאים כל השנה וריחו יהיה נודף כריח לבנון המריח ביותר לפי מרבית העשבים והאילנות הגדולים שמה ר"ל יהיו מושפעים בהרבה מיני טובות: (ח) ישובו יושבי בצלו · אלו שישובו ויחסו בצלו של מקום יהיו בשובה ונחת: יחיו דגן · יחיו את עצמם בנחת ועדן כדגן המחיה את הבריות: ויפרחו · ירבו פרחים: זכרו · זכרון שמו יהיה כיין הגדל בלבנון המוזכר לשבח: (ט) אפרים וגו' · ר"ל כשיאמר אפרים מה לי עוד לפנות אל העבודת כוכבים הלא אתה טוב לי

מצודת ציון

(ה) משובתם · ענין הסרות מרידה והליכה בדרכי הלב כמו שובו בנים שובבים (ירמיה ג'): (ו) כשושנה · הוא הורד: ויך · יאמרו כן בדרך השאלה על ההתפשטות ודוגמתו ומחה על כתף ים כנרת (במדבר ל"ד) ומחה הוא תרגום של מכה: כלבנון · שם יער: (ז) יונקותיו · ענפיו הרכים וכן ויעל כיונק לפניו (ישעיה נ"ג): הודו · ענין הדר ונאה: (ח) ישובו · ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (שם ל): יחיו · ענין השבת הנפש מן החולשה ודומה לו עד חיותם (יהושע ה'): דגן · כדגן ותחסר כ"ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז)

מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן
מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ י מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־
יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

רש"י

צרתו : ואשורנו · ארחה בעניו : אני כברוש רענן · אני לו נכפף להיות אוחז ידו כי כברוש רענן הנכפף לארץ שאדם אוחז בענפיו כלומר אף ה מצוי לו : ממני פריך נמצא · והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה : (י) מי חכם · בכם : ויבן אלה · מי חכם בכם ויתבונן לתת לב לכל אלה וישוב אלי:ופושעים יכשלו בם· בשבילם על שלא הלכו בהן כן תרגם יונתן :

מצודת ציון

ומשפטו כגהה : (ט) לעצבים · העבודות כוכבים : עניתי · מלשון עניה ותשובת שאלה: ואשורנו · ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : כברוש · שם אילן : רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים נב) :

מצודת דוד

מאז : אני עניתי · ר"ל אז אני אענה לו על כל מה שישאל ממני : ואשורנו · אסתכל ואשגיח בו לתת די מחסוריו : אני כברוש רענן · ר"ל כמו ברוש הלח והרטוב שכופפין ראשו אצל שרשיו כן אני שוכן מרום ואני משפיל עיני להשגיח בך וכל פרי הצלחתך נמצא לך ממני : (י) מי חכם · כהתימו דברי תוכחותיו אמר מי שהוא חכם יבין אלה הדברים ואם הוא נבון להבין דבר מתוך דבר ידע וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים אין בהם נפתל ועקש וצדיקים ילכו בהם בדרך מהלכם מבלי כשלון אבל הפושעים יכשלו בהם כאילו היה בהם מקום נפתל ועקש כי יצר מחשבות לבם יסלף להם הדרכים ולא כן אל הצדיקים המיישרים ארחותם :

יואל א

א א דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל׃ ב שִׁמְעוּ־

רש"י

(א) אל יואל בן פתואל · בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפלתו · יש אומרים שנבואה זו נאמרה באותן שבע שנים שאמר אלישע (מלכים ב ח) כי קרא ה' לרעב וגו' ובימי יהורם בן אחאב היה והבלכות גדולות

מצודת דוד

א (א) דבר ה' · ר"ל זהו דבר ה' הנביא שפיתה לאל בתפלתו : וגו' : פתואל · אמרז"ל זה שמואל (ב) שמעו זאת · מה שאני בואל

את הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֶהָיְתָה
את בִּימֵיכֶם וְאִם בִּימֵי אֲבֹתֵיכֶם׃ ג עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם
סַפֵּרוּ וּבְנֵיכֶם לִבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר׃ ד יֶתֶר הַגָּזָם
אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיָּלֶק וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל
הֶחָסִיל׃ ה הָקִיצוּ שִׁכּוֹרִים וּבְכוּ וְהֵילִלוּ כָּל־שֹׁתֵי יָיִן
על־עָסִיס כִּי נִכְרַת מִפִּיכֶם׃ ו כִּי־גוֹי עָלָה עַל־אַרְצִי עָצוּם
אֵין מִסְפָּר שִׁנָּיו שִׁנֵּי אַרְיֵה וּמְתַלְּעוֹת לָבִיא לוֹ׃ ז שָׂם
פְנִי לְשַׁמָּה וּתְאֵנָתִי לִקְצָפָה חָשֹׂף חֲשָׂפָהּ וְהִשְׁלִיךְ הִלְבִּינוּ

רש"י

נאת יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה : (ב) ההיתה זאת · האמורה מטה : (ד) יתר הגזם וגו' · גזם ארבה ילק חסיל מיני גובאי הם ונתנבא ליהם שיבואו · ובאו באותן שימים ובלו כל פרי העץ וירק השדה : ה) עסים · יין הטוב : (ו) גוי עלה על ארצי · הגובאי הזה כינהו כלבא ויס : ומתלעות · הן השינים הגסין שלועס בהן : (ז) לקצפה · למפת גם : חשף חשפה והשליך · קלף קליפת העץ והשליכו. עד הלבינו זמורות

מצודת דוד

כם : ההיתה · בה"א השאלה כאילו אלוס האם היתה זאת וגו' והוא אמור בענין יתר הגזם וגו' : ג) עליה · בעבור הגזרה לרוב תמהון שבה ספרו לבניכם : לדור חר · לבני הדור שיעמדו אחריהם : ד) יתר הגזם · וזהו הגזרה שהיה ה שהותיר הגזם ולא אכל בא הארבה אכלו : (ה) הקיצו שכורים · אתם רגילין ביין התעוררו מן השינה כו : על עסים · בעבור העסים אר נכרת מפיכם כי הארבה אכל פנים ומעתה לא תמצאו היין :) כי גוי · על הארבה יאמר בלשון אלה וכן שפנים עם לא עצום שלי ל') : שניו שני אריה · אמר דרך גוזמא והפלגה והוא ענין מליצה:) שם גפני · אכל הגפנים ועשאם שממה והתאנים שם לאחרם וקללה : שף חשפה · קלף קליפתה ונעשו הענפים לבנים כדרך אילן שנקלף :

מצודת ציון

א (ב) והאזינו · הטו אוזן לשמוע : (ג) עליה · בעבורה: (ד) יתר · מלשון נותר : הגזם הארבה הילק החסיל · כולם שמות מיני חגבים : (ה) הקיצו · ענין הערה מן השינה: והילילו · מלשון יללה : עסים · כן נקרא היין וכן וכעסיס דמם ישכרון (ישעיה מט) : (ו) עצום · חזק בכח : ומתלעות · הם השניים הגסות כמו ומתלעות עול (איוב כט):(ז) לקצפה · מל' קלף ור"ל נאחרה : חשף חשפה · קלף קליפתה והוא מלשון מחשוף הלבן (בראשית ל') שהוא ענין גלוי כי בהקלף קליפת העץ נעשה מגולה :

שָׂרִיגֶיהָ׃ ח אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֻרַת־שַׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ׃
ט הָכְרַת מִנְחָה וָנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי
יְהוָה׃ י שֻׁדַּד שָׂדֶה אָבְלָה אֲדָמָה כִּי שֻׁדַּד דָּגָן הוֹבִישׁ
תִּירוֹשׁ אֻמְלַל יִצְהָר׃ יא הֹבִישׁוּ אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים
עַל־חִטָּה וְעַל־שְׂעֹרָה כִּי אָבַד קְצִיר שָׂדֶה׃ יב הַגֶּפֶן
הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה אֻמְלָלָה רִמּוֹן גַּם־תָּמָר וְתַפּוּחַ כָּל־עֲצֵי
הַשָּׂדֶה יָבֵשׁוּ כִּי־הֹבִישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם׃ יג חִגְרוּ

רש"י

הגפן : (ח) אלי · קינה מתרגמינן אליא : (ט) הכרת · כמו נכרת ה"א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו"ן כמו והית השדה השלמה לך (איוב ה) : (יא) הובישו · הכלמו : אכרים · מנהיגי המחרישה : על חטה ועל שעורה · מוסב על אכרים · ועל הכורמים אמר : (יב) הגפן הובישה והתאנה אומללה · נכרתה פסק פריה : הוביש · כמו יבש :

מצודת ציון

הלבינו · מלשון לבן : שריגיה · ענפים כמו ובגפן שלשה שריגים (שם מ') : (ח) אלי · ענין קינה כי שא קינה (יחזקאל יט) ת"י אליא : (י) שדד · ענין עושק : אבלה · ענין השחתה כמו אבל תירוש (ישעיה כד) : הוביש · מלשון יבשות : תירוש · יין : אמלל · ענין כריתה כמו כי אומלל אני (תהלים ו') : יצהר · שמן : (יא) הובישו · מלשון בושה : אכרים · כן יקראו עובדי אדמה כמו וקראו אכר אל אבל (עמוס ה') : (יב) הובישה · מלשון יבשות : אמללה · נכרתה : הוביש · מלשון

מצודת דוד

(ח) אלי · עשי קינה כמו בתולה הנשאת לאיש ומת שחוגרת שק ומקוננת על הבעל הנשאת לו בנעוריה כי האהבה קשורה ביותר עם הבעל שנשאה בימי נעוריה כשהיתה עדיין בתולה : (ט) הכרת וגו' · כי לא מצאו סולת למנחות ויין לנסכים כי הארבה אכל הכל : אבלו הכהנים · על כי אין מביאין מנחה ונסכים : (י) שדד שדה · נעשק השדה כי הארבה עשק תבואתה : הוביש · נתייבש היין ר"ל לא ימצא עוד יין : (יא) הובישו אכרים · על כי עבודתם בשדה היה לריק : כורמים · עושי עבודת הכרמים : על חטה וגו' · על העדר חטה ושעורה ומוסב על הובישו אכרים : כי אבד · ר"ל אין מה לקצור : (יב) הובישה · ר"ל לא ימצא עוד : יבשו · ר"ל אין בהם פרי : כי הוביש ששון · ר"ל כל זה היה בהשגחה כי בגמול פסק ה' שמחה

וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי מִזְבֵּחַ בֹּאוּ לִינוּ בַשַּׂקִּים
מְשָׁרְתֵי אֱלֹהָי כִּי נִמְנַע מִבֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וָנָסֶךְ :
יד קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה : טו אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי
קָרוֹב יוֹם יְהוָה וּכְשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא : טז הֲלֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ
אֹכֶל נִכְרָת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וָגִיל : יז עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת
תַּחַת מֶגְרְפֹתֵיהֶם נָשַׁמּוּ אֹצָרוֹת נֶהֶרְסוּ מַמְּגֻרוֹת כִּי הֹבִישׁ

ר ש " י

(יד) קדשו צום · הזמינו צום : עצרה · אסיפה : (טו) אהה · לשון גניחת יללה : וכשד · וכבזת שודדים : יבוא · מאת המקום : (טז) נגד עינינו · אנו רואים : (יז) עבשו · העלו חלודה ועיפוש בלע"ז מוי"שיר : פרודות · ת"י גרגרי תמר : מגרפותיהם · ת"י מגופתהון מגופת כיסוי החביות : נשמו אוצרות · של יין ושל שמן : ממגורות · מגורות

מצודת דוד

שמחה מבני אדם ולכן חסרו כל אלה : (יג) חגרו · ר"ל חגרו שקים וקצר בדבר המובן : כי נמנע · על כי הארבה אכל הכל : (יד) קדשו צום · הזמינו יום צום ר"ל הכריזו ברבים להתענות ביום קבוע : קראו עצרה · הכריזו להתאסף בבית ה' : כל יושבי הארץ · ר"ל של כל יושבי הארץ : בית ה' · אל בית ה' : (טו) אהה ליום · אוי אל היום ההוא כי קרוב הוא לבוא בו פורעניות מה' : וכשוד · כמו בזת שודדים יבא מאל שדי ר"ל הארבה הבא בדבר ה' יעשוק כמו בני אדם שודדים : (טז) הלא נגד עינינו · רואים אנו שהארבה מכלה הכל : מבית אלהינו · מלת נכרת מוסב למעלה ולמטה לומר נכרת ונפסק מבית ה' שמחה וגיל ועל שמחת השיר יאמר כי הואיל ואין יין לנסך על מה יאמרו הלוים בשיר : (יז) עבשו פרודות · כלי היין נתעפשו תחת מגופותיהן כי מחסרון היין לא נשתמשו בהם ולא פתחו המגופות להכניס האויר ולכן נתעפשו : נשמו אוצרות · המקומות שאוצרים שם התבוא' נעשו שוממין : נהרסו ממגורות · מקצת מן הממגורות

מצודת ציון

יבשות ורצה לומר נפסק : (יד) קדשו · ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (לקמן ד') : צום · תענית : עצרה · ענין קבוץ ואסיפה וכן עצרת בוגדים (ירמיה ט') : (טו) אהה · ענין צעקת יללה : (יז) עבשו · כמו עפשו בה"א ל' עפוש ידוע בדרז"ל ובא הב' במקום הפ"א וכן בזר עמים (תהלים ס"ח) : פרודות · פי' גרגרי דתמרא : מגרפותיהם · ת"י מגופותיהון ושם מגופה ידוע בדרז"ל שהוא כסוי החביות : נהרסו · מל' הריסה ונתיצה : ממגורות · כן יקראו אוצרות התבואה וכן העוד הזרע במגורה (חגי ב') : הובִישׁ ·

דָּגָן׃ יח מַה־נֶּאֶנְחָה בְהֵמָה נָבֹכוּ עֶדְרֵי בָקָר כִּי אֵין
מִרְעֶה לָהֶם גַּם־עֶדְרֵי הַצֹּאן נֶאְשָׁמוּ׃ יט אֵלֶיךָ יְהוָה
אֶקְרָא כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי
הַשָּׂדֶה׃ כ גַּם־בַּהֲמוֹת שָׂדֶה תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי
מָיִם וְאֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר׃ ב א תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן
וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם־

קמץ בז"ק

רש"י

של חטין: (יח) נבוכו · נתערבלו ונסגרו ותמו ביערים ובמדברות: נאשמו · נתקלקלו כאשמן: (יט) נאות מדבר · לשון נוה: (כ) תערוג · תצעק כאשר פתר דונש ערג לאילים נהם לשחלים וגעה לעגלים וצהל לסוסים וצפצף לעופות ונבוח לכלבים: (א) תקעו שופר · להשמיעם שישובו בתשובה בטרם תבואם הרעה הזאת: יום ה' · מה שאמרנו למעלה:

מצודת ציון

מלשון יבשות: (יח) מה · המלה הזאת הונחה על ההפלגה וכן מה רב טובך (תהלים לא): נבוכו · ענין בלבול וכן נבוכים הם בארץ (שמות יד): (יט) אכלה · שרפה: נאות · מדור כמו נאות השלום (ירמיה כ"ה): מדבר · מקום המרעה רחוק מהישוב יקרא גם הוא מדבר וכן מעט הצאן ההנה במדבר (ש"א י"ז): ולהבה · שלהבת: להטה · ענין שריפה כמו אש לוהט (תהלים קד): (כ) בהמות שדה · על החיות יאמר וכן ושן בהמות (דברים ל"ב) ות"א חיות ברא: תערוג · הוא ענין צעקה כמו כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מב): אפיקי מים · כן יקראו המקומות שהמים נגרים שם בחוזק ושוטפים: ב (א) והריעו · מלשון תרועה: ירגזו · ענין תנועת חרדה כמו רגזו

מצודת דוד

נהרסו כי נתייבש הדגן ונפסק ומה להם אל המגורות: (יח) מה נאנחה · מה מאד נאנח הבהמה ועדרי הבקר המה נבוכים ומבולבלים כי אין להם מרעה כי הארבה אכל גם המרעה: נאשמו · נעשו שממה וחורבן: (יט) אליך ה' אקרא · מאמר הנביא להתפלל לה' ולהושיע לעמו: כי אש אכלה וגו' · כאילו אכלה האש אהלי הרועים שבמדבר כי הואיל ואין מרעה לצאן למה יאהל במדבר: ולהבה להטה · הארבה אכל עלי עצי השדה כאילו להטה להבת אש: (כ) בהמות שדה · ר"ל חיות השדה שאינם ניזונים מן המרעה כי יטרפו טרף עכ"ז גם הם יצעקו על כי נתייבשו אפיקי מים כי היה אז גם עצירת הגשמים ופסקו הנהרות למשוך מימיהם: ואש אכלה וגו' · ר"ל לא נמצא במדבר אהלי הרועים על כי אין מרעה ולא ימצאו א"כ לטרוף טרף כי לא יבוא שמה הצאן: ב (א) תקעו שופר · להזהיר את

יְהוָה כִּי קָרוֹב׃ ב יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר
פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־
הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי דּוֹר וָדוֹר׃ ג לְפָנָיו
אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֵט לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו
וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ׃ ד כְּמַרְאֵה
סוּסִים מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃ ה כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת
עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קַשׁ

רש"י

(ב) כשחר פרוש על ההרים · הארבה והגוב נפרשים על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם : כמוהו לא נהיה מן העולם · לבוא כל המינים הללו וזה אחר זה אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מצרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן (שמות י) : (ג) לפניו אכלה אש · משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת אחריהם : כגן עדן · היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך הניח את הארץ כמדבר שממה : (ד) כמראה סוסים מראהו · במרוצתו : (ה) כקול להב · האוכלת קש משמעת קול :

מצודת דוד

הכעס על התשובה : בהר קדשי · זה ציון וכפל הדבר במ"ש : ירגזו · מחרדת קול שופר יחרדו : יום ה' · יום הפורענות מה' : כי בא · כאלו כבר בא : (ב) כשחר · כמו אור השחר הפרוש על ההרים כן יהיה הארבה מכסה את ההרים : עם רב ועצום · על הארבה יאמר בדרך משאלה: לא נהיה · כי בימי משה היה מין אחד וזהו מהרבה מינים : לא יוסף · להיות כמוהו : עד שני דור ודור · עד שיכלו שני הדורות ר"ל עד עולם : (ג) לפניו וגו' · ר"ל ההשחתה תהיה עצומה כ"כ כאילו האש אכלה יבול הארץ לפני בואו וכאילו הלהב שרפה היבול אחרי הלכו כי מדרך הנהוג במעט א"א שיעשה הארבה לבד השחתה גדולה כ"כ כ"א בצרוף השחתת אש לפניו ולאחריו : לפניו · לפני בואו היתה הארץ כגן עדן מלאה מיבול ואחרי הלכו נעשה מדבר שממה : וגם פליטה · לא השאיר שום פליטה כי את הכל אכל : (ד) כמראה סוסים · במרוצתו דומה הוא למראה סוסים : (ה) על ראשי ההרים ירקדון · אשר מרקדין במרוצתם על ראשי ההרים שהקול נשמע למרחוק : אכלה קש · שאז משמעת קול כן נשמע

מצודת ציון

ואל תחטאו (שם ד'):(ב) ערפל · הוא עב הענן : בשחר · כאור הבוקר : פרוש · מלשון פריסה ושטיחה : (ג) תלהט · ענין שרפה : להבה · שלהבת : פליטה · ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב):(ד) וכפרשים · הם הרגילים לרכוב על סוסים : ירוצון · מל' ריצה ורדיפת ההליכה : (ה) ירקדון · מל' רקוד וקפיצה :

עַם עָצוּם עֱרוּךְ מִלְחָמָה׃ ו מִפָּנָיו יָחִילוּ עַמִּים כָּל־פָּנִים
קִבְּצוּ פָארוּר׃ ז כְּגִבּוֹרִים יְרֻצוּן כְּאַנְשֵׁי מִלְחָמָה יַעֲלוּ
חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו יֵלֵכוּן וְלֹא יְעַבְּטוּן אֹרְחוֹתָם׃ ח וְאִישׁ
אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפֹּלוּ
לֹא יִבְצָעוּ׃ ט בָּעִיר יָשֹׁקּוּ בַּחוֹמָה יְרֻצוּן בַּבָּתִּים יַעֲלוּ בְּעַד

רש"י

ערוך מלחמה · לפי שהוא דבוק נקוד חטף סגול: (ו) קבצו פארור · שחרות כקדירה כמה דאת אמר וכשלו בפרור (במדבר יא) והאל"ף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת: (ז) ולא יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא יעקלון: (ח) ובעד השלח · כמו בעד החלונים על פני כלי זיין יפלו ויחנו: ולא יבצעו · ולא יקבלון ממון וזוכחן אחר בו לשון שליחות בשביל שליחותו של הקב"ה מפילין עצמן ובצע כסף לא לקחו: (ט) בעיר ישוקו · לשון השמעת קול פתו כמשק גבים (ישעיה לג) דוב שוקק (משלי כח)

מצודת ציון

קש · הנן דק: ערוך · מסודר: (ו) יחילו · מלשון חיל וחלחלה: פארור · ענין קדרה כמו וכשלו בפרור (במדבר יא) והאל"ף נוספת: (ז) יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו הוא ענין עקום ומעוקל: ארחותם · מלשון אורח ודרך: (ח) ידחקון · מלשון דחק: גבר · איש ואמר בלשון שאלה על האפבה: במסלתו · מלשון מסלה ודרך: ובעד · ענינו כמו על וכן וכפר בעדו (ויקרא ט"ז): השלח · כן יקרא החרב וכן ואיש שלחו בידו (דה"ב כג): יפלו · ישכבו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה): יבצעו · ענין חתוך כי פתות אותה פתים (ויקרא ב') ת"א בלע יתה בלועין: (ט) ישוקו · ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה לג): בעד · בדרך וכן בעד החלון (שופטים ה):

מצודת דוד

הרעשת קול הארבה: כעם עצום · הוא כעם חזק הערוך ומסודר למלחמה: (ו) יחילו עמים · עובדי כוכבים יחרדו מפניו ועל שהמשילם לעם הערוך למלחמה אמר בו לשון הנופל בעם והוא מדרך גוזמא והפלגה כדרך המליצה: כל פנים · כל פני הבריות קבלו שחרות הקדרה: (ז) ואיש · כל אחד ילך בדרכו המיוחד לו ולא ילכו באורח מעוקל ומותעה: (ח) לא ידחקון · לא ידחקו זה לזה כי כ"א ילך במסלתו המיוחד לו: ובעד השלח יפלו · ישכבו על החרבות ולא יהיו נחתכים עליו לחתיכות: (ט) בעיר ישוקו · בתוך העיר ישמיעו קול וירוצו על החומות ויעלו בבתים ויבואו בהם דרך החלונות כמו הגנב ולפי שהמשילו לעם אמר לשון הנופל באנשי מלחמה אבירי לבב הלוחמים בחזקה והוא ענין מליצה

הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ כַּגַּנָּב׃ י לְפָנָיו רָגְזָה אֶרֶץ רָעֲשׁוּ שָׁמָיִם
שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃ יא וַיהוָה נָתַן
קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ
כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ׃ יב וְגַם־עַתָּה
נְאֻם־יְהוָה שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד׃
יג וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃
יד מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וָנֶסֶךְ

רש״י

ממשק חרול (צפניה ב) וי״ת לשון נשק מזדיינין: (י) רעשו שמים · בשביל פורענות הבאה על ישראל רוגזים ורועשים: אספו נגהם · הכניסו אורן: (יא) וה׳ נתן · עליהם: קולו · במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה: כי רב מאד מחנהו · אשר ישלח בכם אם לא תיטיבון: (יב) ואל בגדיכם · כי איני חפץ לקריעת בגדיכם ד״א קרעו לבבכם ולא תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל: (יג) ונחם על הרעה · נהפך למחשבה אחרת:

מצודת ציון

(י) רגזה · ענין תנועת החרדה: רעשו · ענין רעדה: קדרו · ענין שחרות כמו קודר שחותי (תהלים לח): אספו · ענין הכנסה וכן ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): נגהם · ענין האור וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים י״ח): (יא) נתן · ר״ל השמיע: חילו · מלשון חיל ולבאות עם: יכילנו · ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כג): (יב) עדי · עלי כמו האזינה עדי (במדבר כג): (יג) וקרעו · ר״ל פתחו והסירו ערלת לבבכם להרלות הכנעה: ונחם · ענין הרעה:

מצודת דוד

מליצה: (י) לפניו רגזה ארץ וגו׳ · ר״ל צער גדול יהיה בעולם בעת יבוא כאילו תרגז הארץ וירעשו השמים ושמש וירח נשחרו והכוכבים הכניסו זהרם ולא יאירו ע״פ תבל: (יא) נתן קולו · אל עמו השמיע קולו ע״י הנביאים לפני בוא חילו הוא הארבה: כי רב · ר״ל שאמר אשר מחנהו רב מאד: עושה דברו · המשחית בשליחות המקום ב״ה: יום ה׳ · יום הפורעניות הבא מה׳: ומי יכילנו · מי יכול לסבול היום ההוא: (יב) וגם עתה · אחר שנגזרה הגזרה: (יג) וקרעו לבבכם · ר״ל עשו הכנעה בלב ולא במעשה קריעת הבגדים לבד: ושובו · בהכנעה כזאת שובו אל ה׳: כי חנון וגו׳ · וירחם עליכם: ונחם · יתחרט על הרעה שחשב לעשות: (יד) מי יודע · מי שיודע עון בעצמו ישוב ויתחרט: והשאיר · ר״ל אף כשיבוא הארבה

לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: טו תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ
עֲצָרָה: טז אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ
עוֹלָלִים וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ:
יז בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ
חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם
גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: יח וַיְקַנֵּא יְהוָה
לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ: יט וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי
שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ

רש"י

(יד) מי יודע · שיש בו עון ישוב ונחם : והשאיר · השאיל והנגס אחריו ברכה ע"י התשובה תבא ברכה בפירות : (טו) קבצו זקנים · ממשקל שלא קבוץ אלי לשון רפי וקל : (יז) לחרפה · לגדופין : למשל בם גוים · לשון משל ושנינה : (יח) ויקנא ה' לארצו · לשון המקנא אתה לי (במדבר יא) נכנסה בלבו צרתה ונלחם במלחמתה ונתעסק בצרכיה ורבותינו פירשו

מצודת ציון

(טו) קדשו · הזמינו : קראו · הכריזו : עצרה · ענין קבוץ ואסיפה : (טז) קהל · אסיפת עם : עוללים · קטנים : מחופתה · מלשון חופה ומכוסה : (יז) חוסה · מלשון חס וחמלה : (יח) ויקנא · מל' קנאה :

מצודת דוד

הנה בלכתו ישאר אחריו ברכה ולא ישחית הכל : מנחה ונסך · ר"ל יהיה ממה להביא מנחה ונסכים : (טו) תקעו שופר · להזהיר על התשובה : קדשו צום · הזמינו יום צום : קראו עצרה · הכריזו להתאסף לבית ה' : (טז) קדשו קהל · הזמינו את כל הקהל להתענות לפני ה' : אספו · עוללים שגם הם יתענו עמכם : יצא חתן מחדרו · להתקבץ עם כל העם ולא ישמח אז עם כלתו : מחופתה · הוא מקום הסתרת הכלה עם החתן והוא החדר שזכר : (יז) לחרפה · כי בעבור הרעב בע"כ ילכו אל ארצות העובדי כוכבים ויהיו לחרפה ביניהם וימשלו בם כדרך התושבים על הגרים : איה אלהיהם · ר"ל מדוע עזב עמו שיהיו חסרי לחם : (יח) ויקנא · ר"ל כאשר כן תעשו אז בעבור ארצו יתקנא המקום בהשספת ארץ העובדי כוכבים . (יט) ויען · על שאלה בקשת עמו : הנני שולח לכם · ר"ל עתה תהיה הברכה בתבואות השדה : ושבעתם אותו · ר"ל תשבעו ממנו :

חרפה

וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ כ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי
אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו
אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל
צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃ כא אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי
וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ כב אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת
שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן
נָתְנוּ חֵילָם׃ כג וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם

רש"י

לשון שהלאה הארץ כתובאי על עסקי ארצו : (יט) חרפה · גדוף שיקראו אתכם חסדי הם : (כ) ואת הצפוני · יש לפותרו על חיל האויב ועליו נופל לשון והדחתיו אל ארץ ציה ושממה ד"א כעם הבא מצפון מלכי אשור ורבותינו אומרים זה יצר הרע שצפון בלבבו של אדם : הקדמוני · המזרחי ורבותינו פירשו כיצר הרע דרשו שני פנים שלו במקדש ראשון ובמקדש שני וכן פירשוהו על שהשם פניו למקדש ראשון ושני והחריבם ולפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור צ"ל פניו אל הים הקדמוני מקצת חילו אצלה למזרח ומקצתו למערב : צחנתו · באשו יורה עליו שהוא לשון זוהם וסירוח : כי הגדיל לעשות · רעה שפשט ידו בגדולים : (כא) אל תיראי אדמה :

מצודת דוד

חרפת גוים · ר"ל להיות גרים ביניהם מפני רעבון ולסבול חרפתם: (כ) ואת הצפוני · הארבה הבא מפאת צפון ארחיק מעליכם ולא ישוב לבוא : והדחתיו וגו' · למות שמה : את פניו · שתחלת קבוצת הארבה אדיחנו אל הים הקדמוני הוא ים סוף שהוא במזרחו של א"י: וסופו · סוף קבוצת הארבה ההולך באחרונה אדיחנו אל הים האחרון הוא הים המערבי : ועלה באשו · אחר המיתה יעלה ריח הרע באפי העוברים : ותעל צחנתו · כפל הדבר במ"ש : כי הגדיל לעשות · כי הארבה הגדיל לעשות רעה מרובה בא"י ולכן ימות ולא ישוב עוד : (כא) אל תיראי אדמה · שלא ישוב הארבה שוב אלא גילי ושמחי כי המקום הגדיל ה' לעשות טובה הרבה : (כב) אל תיראו בהמות שדי · לדאג על חסרון המרעה כי מעתה תגדל דשא במקום אשר במדבר מושב הרועים : כי ע

מצודת ציון

(כ) והדחתיו · מלשון דחיה : פניו · ר"ל ראשו ותחלתו : האחרון · המערב קרוי אחור וכן עד הים האחרון (דברים לד) : באשו · ענין סרחון : צחנתו · ענינו כמו באשו ואין לו דמיון ובפירוש כל נדרי לתת כסר : (כב) דשאו · מלשון דשא ועשב : נאות · מדור : נשא · טען וגדל : חילם · מלשון חיל וכח ור"ל פרים:

כִּֽי־נָתַ֥ן לָכֶ֛ם אֶת־הַמּוֹרֶ֖ה לִצְדָקָ֑ה וַיּ֣וֹרֶד לָ֠כֶם גֶּ֣שֶׁם מוֹרֶ֧ה
וּמַלְק֛וֹשׁ בָּרִאשֽׁוֹן׃ כד וּמָלְא֥וּ הַגֳּרָנ֖וֹת בָּ֑ר וְהֵשִׁ֥יקוּ הַיְקָבִ֖ים
תִּיר֥וֹשׁ וְיִצְהָֽר׃ כה וְשִׁלַּמְתִּ֤י לָכֶם֙ אֶת־הַשָּׁנִ֔ים אֲשֶׁר֙ אָכַ֣ל
הָֽאַרְבֶּ֔ה הַיֶּ֖לֶק וְהֶחָסִ֣יל וְהַגָּזָ֑ם חֵילִי֙ הַגָּד֔וֹל אֲשֶׁ֥ר שִׁלַּ֖חְתִּי
בָּכֶֽם׃ כו וַאֲכַלְתֶּ֤ם אָכוֹל֙ וְשָׂב֔וֹעַ וְהִלַּלְתֶּ֗ם אֶת־שֵׁ֤ם יְהוָה֙
אֱלֹֽהֵיכֶ֔ם אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה עִמָּכֶ֖ם לְהַפְלִ֑יא וְלֹֽא־יֵבֹ֥שׁוּ עַמִּ֖י
לְעוֹלָֽם׃ כז וִֽידַעְתֶּ֗ם כִּ֣י בְקֶ֤רֶב יִשְׂרָאֵל֙ אָ֔נִי וַאֲנִ֛י יְהוָ֥ה

הג' בח"ק

רש"י

ארץ ישראל אם תשובו בתשובה: (כג) את המורה · את נביאיכם המורים אתכם לשוב אלי כדי לצדק אתכם: מורה ומלקוש · כמו יורה ומלקוש (דברים יא): בראשון · בניסן ואע"פ שהיורה היא רביעה ראשונה היורדת על הזרע והיא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה באחד עשר יום: (כד) והשיקו · לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הבור שלפני הגת:

מצודת ציון

(כג) המורה · כן יקרא הגשם היורד אחר הזריעה כי מרוה ומשביע הארץ והזרעים וכן יורה ומלקוש (דברים יא): לצדקה · כמו בצדקה ובא הלמ"ד במקום הבי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא: ומלקוש · הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות: (כד) הגרנות · מקום שאוצרים שם התבואה: בר · תבואה כמו לשבור בר (בראשית מ"ב): והשיקו · ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה לג): היקבים · הם הבורות שהיין והשמן יורד בהם: (כו) והללתם · מלשון הלול ושבח: להפליא · מלשון פלא ותמהון:

מצודת דוד

נשא פריו · ר"ל כי אפילו העץ יגדל פריו וכל שכן שהצמיח דשא כי יותר יש צורך מטר השמים אל האילנות מלדשא הארץ: (כג) את המורה · את המטר יתן בצדקה ולא לפי הגמול: בראשון · ר"ל כמו בזמן הראשון קודם עצירת הגשמים שהיה כל אחד בזמנו: (כד) והשיקו · כשהיין והשמן יורדים אל היקב משמיעים הרעשת קול ור"ל שיתרבו היין והשמן: (כה) ושלמתי לכם · מה שנחסר בשנים הקודמים ע"י הארבה אשלים אותו למלאות הכל כי תהיה הברכה מרובה: (כו) ואכלתם · אז תאכלו אכילה ושביעה ר"ל לא יחסר הלחם ותאכלו עד כדי שביעה לא כדרך שאוכלים בימי הרעב רק להחיות את הנפש: והללתם · אז תהללו את ה' אשר עשה עמכם דבר שיש להפליא בו כי תהיה הברכה בתכלית: ולא יבושו עמי לעולם · ר"ל עוד לא ילכו לגור בארצות העובדי כוכבים מחסרון הלחם ולא יסבלו א"כ חרפת העובדי כוכבים ובשתם: (כז) וידעתם ·

אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ ג א וְהָיָה
אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם
וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ׃
ב וְגַם עַל־הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ
אֶת־רוּחִי׃ ג וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ
וְתִימְרוֹת עָשָׁן׃ ד הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי
בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ ה וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יִקְרָא

רש"י

(א) והיה אחרי כן · לעתיד לבא : על כל בשר · על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל לו) : (ג) ותימרות עשן · זקיפות מעלה עשן בגובה : (ד) יהפך לחשך · לבייש את המשתחוים לחמה : (ה) והיה כל אשר יקרא וגו' כאשר אמר · והיכן אמר וראו כל עמי הארץ

מצודת דוד

או תדעו אשר אני בקרב ישראל להשגיח בהם : ואין עוד · ר"ל אין עוד אלהים לעכב על ידי מלאת לכם ברכה מרובה כזאת : ולא יבושו וגו' · ולכן לא יבושו עד עולם כי מי יעמוד למולי להביאם לידי בושה:

ג א והיה אחרי כן · ר"ל אחרי ימים מרובים בזמן המשיח : אשפוך את רוחי · ר"ל רוח חכמה והכרת אלהות אשפוך על כל בשר כי אף העובדי כוכבים יכירו אז וידעו שה' הוא האלהים: ונבאו בניכם ובנותיכם · לא כמו בימי הגולה שנעדרה הנבואה מישראל כי אז ינבאו בניכם ובנותיכם עם כי האבות לא נבאו : חלומות יחלמון · ר"ל חלום נבואי : חזיונות יראו · גם הוא ענין מראה נבואה : (ב) אשפוך את רוחי · רוח חכמה לדעת את ה' : (ג) דם · ר"ל בארץ ישפך דם הרבה ויאמר זה על גוג ומגוג : ואש · מן השמים תרד עליו אש כמ"ש ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל ל"ח) : ותימרות עשן · עשן השרפה תעלה למעלה זקוף כאילן תמר : (ד) יהפך לחושך · ר"ל מגודל הצרה הבאה עליהם יחשך להם מאור היום : לדם יהפך · למראה דם כי אז לא תאיר כדרכה והוא ענין מליצה כי כשאדם בצרה העולם חשוך בעדו : לפני בוא יום ה' · כל זה יהיה לפני הגאולה וסמוך לה : הגדול והנורא · כי אז יראה גדולת ממשלתו ונפלאותיו הנוראים : (ה) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט · ר"ל בני ישראל שקוראים בשם ה' המה ימלטו מן הצרה הבאה על העובדי כוכבים

מצודת ציון

ג (א) אשפוך · ר"ל אתן בשיעור מרובה כשופך דבר מה: כל בשר · ר"ל כל אדם כמו לכל בשר (שם סו): חזיונות · מל' חזון ומראה נבואה : (ג) ונתתי · כמו ואתן : מופתים · מל' מופת ואות : ותימרות · מל' אילן תמר :

בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט כִּי בְּהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְלֵיטָה
כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר יְהוָה קֹרֵא׃ ד א כִּי
הִנֵּה בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר אָשׁוּב אשיב ק׳ אֶת־
שְׁבוּת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם׃ ב וְקִבַּצְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
וְהוֹרַדְתִּים אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל־
עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְּרוּ בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חִלֵּקוּ׃
ג וְאֶל־עַמִּי יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְהַיַּלְדָּה מָכְרוּ
בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ׃ ד וְגַם מָה־אַתֶּם לִי צֹר וְצִידוֹן וְכֹל גְּלִילוֹת
פְּלָשֶׁת הַגְּמוּל אַתֶּם מְשַׁלְּמִים עָלָי וְאִם־גֹּמְלִים אַתֶּם עָלַי

קמץ בז״ק

רש״י

כי שם ה׳ נקרא עליך (דברים כח) : ובשרידים · בשארית אשר יותר : אשר ה׳ קורא · לשון קרואים לסעודה או לעבודת המלך לשון הזמנה : (ב) אל עמק יהושפט · ארד עמם בעומק הדין · יהושפט משפטי יה : (ג) ידו גורל · כמו וידו אבן בי (איכה ג) : (ד) הגמול אתם משלמים ·

מצודת ציון

(ה) פליטה · ענין הצלה כמו ומפלטי לי (ש״ב כב) : ובשרידים · ענין שארית כמו עם שרידי חרב (ירמי׳ לא): ד (א) שבות · ענ׳ שבי הגולה : (ב) ונשפטתי · ענין ויכוח : (ג) ואל עמי · כמו ועל עמי : ידו · ישליכו כמו ידו אליה (שם כ׳) : (ד) גלילות · מחוזות : ואם גומלים· גם תחלת המעשה יקרא בלשון גמול

מצודת דוד

כי בהר ציון · ר״ל כי הפליטה שהיה בהר ציון לבד כמו שהבטיח ה׳ וגם שם לא לכולם כי רק בהנשארים המבוררים שבהם אשר כ״א מהם קורא אל ה׳ ואופק אליו ומשים בו בטחונו : ד (א) אשר אשיב · שאשיב לארצם את בני השבי מיהודה וירושלים ולא זכר שאר השבטים לפי שכל נבואתו היתה רק על יהודה וירושלים לכן לא זכר מהם אבל האמת שגם בני עשרת השבטים ישובו גם המה: (ב) וקבצתי· אז אקבץ את כל העובדי כוכבים ואוריד אותם אל עמק יהושפט כן שם המקום שיפלו שם העובדי כוכבים הלוחמים על ירושלים : ונשפטתי עמם · אתוכח עמהם על מה שעשו לעמי בימים קדמונים ר״ל שם אביא עליהם הפורעניות וזה יחשבו לויכוח כי בזה אודיע שפשעו : אשר פזרו · שהגלום שמה : חלקו · חלקו ביניהם :(ג) ידו גורל · מי מהם למי : בזונה · בשכר זונה באתננה : ביין · במחיר היין : (ד) וגם מה אתם לי · ר״ל מה לכם עלי אתם צור וגו׳ : הגמול · וכי אתם משלמים לי גמול על מה שהרעותי לכם כאומר הלא לא הרעותי לכם : ואם גומלים · ר״ל ואם לא באה לתשלום גמול רק היו מתחלה הרעה

קַל מְהֵרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם: ה אֲשֶׁר־כַּסְפִּי וּזְהָבִי
לְקַחְתֶּם וּמַחֲמַדַּי הַטֹּבִים הֲבֵאתֶם לְהֵיכְלֵיכֶם: ו וּבְנֵי
יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַםִ מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְּוָנִים לְמַעַן הַרְחִיקָם
מֵעַל גְּבוּלָם: ז הִנְנִי מְעִירָם מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם
אֹתָם שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִי גְמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם: ח וּמָכַרְתִּי אֶת־
בְּנֵיכֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה וּמְכָרוּם לִשְׁבָאיִם
אֶל־גּוֹי רָחוֹק כִּי יְהוָה דִּבֵּר: ט קִרְאוּ־זֹאת בַּגּוֹיִם קַדְּשׁוּ
מִלְחָמָה הָעִירוּ הַגִּבּוֹרִים יִגְּשׁוּ יַעֲלוּ כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה:
י כֹּתּוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת וּמַזְמְרֹתֵיכֶם לִרְמָחִים הַחַלָּשׁ יֹאמַר

רש"י

זהו כגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר (מ"א ט): קל מהרה · לשון ביזות: (ח) לשבאים וגו' · לבני שבא: כי ה' דבר · והיכן דבר עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט) כן מפורש במכילתין: (ט) קדשו מלחמה · אם תוכלו לכלות כנגדי: (י) אתיכם · קולטר"ש בלע"ז: ומזמרותיכם · שרפע"א בלע"ז:

מצודת דוד

דעו שקל מהרה אשלם גמול על ראשיכם ותפלו עם שאר הנופלים: (ה) אשר כספי · עתה יפרש הרעה שעשו לישראל ואמר הנה הכסף והזהב שהשפעתי אני לישראל שללתם מהם ביום בוא האויב עליהם: ומחמדי · דברים חמודים וטובים שנתתי לישראל בזזתם מהם והבאתם להיכליכם: (ו) מכרתם · כי הם היו שכני ישראל ונכו קניהם ומכרום למען ירחקו מגבולם לבל יגולה הדבר: (ז) הנני מעירם · מעיר לבם לחזור מן המקום שנמכרו לבא אל ארצם ר"ל בניהם ישובו הנה ועל ידם אשיב גמולכם על ראשכם: (ח) ומכרתי · אמסור את בניכם ביד בני יהודה אלו שחזרו לארצם והם ימכרום לאנשי שבא היושבים ממרחק למען לא ישובו לארצם לרב המרחק: כי ה' דבר · כאומר ומי ישיב אמריו: (ט) קראו · את זאת האמור למטה הכריזו בין העובדי כוכבים: קדשו מלחמה · היא מלחמת גוג על ירושלים: (י) כתו · שברו אתיכם לעשות מהם חרבות ומזמרותיכם לעשות רמחים:

מצודת ציון

וכן שגמלת לנו (תהלים קלז): קל · ענין מהירות כי דבר קל מהר בלכתו: (ז) מעירם · מלשון התעוררות: (ח) ומכרתי · ענין מכירה כמו כי צורם מכרם (דברים לב): (ט) קדשו · הזמינו: העירו · מלשון התעוררות: (י) כתו · מל' כתיתה וטחינה: אתיכם · שם כלי עשוי לחפור בו כמו ואת אתו (ש"א יג): לחרבות · מל' חרב: ומזמרותיכם · שם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן וחניתותיהם למזמרות (ישעיה ב'):

גִּבּ֥וֹר אָֽנִי׃ יא ע֣וּשׁוּ וָבֹ֧אוּ כָֽל־הַגּוֹיִ֛ם מִסָּבִ֖יב וְנִקְבָּ֑צוּ שָׁ֕מָּה
הַנְחַ֥ת יְהוָ֖ה גִּבּוֹרֶֽיךָ׃ יב יֵע֙וֹרוּ֙ וְיַֽעֲל֣וּ הַגּוֹיִ֔ם אֶל־עֵ֖מֶק
יְהֽוֹשָׁפָ֑ט כִּ֣י שָׁ֗ם אֵשֵׁב֙ לִשְׁפֹּ֣ט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִ֖ם מִסָּבִֽיב׃
יג שִׁלְח֣וּ מַגָּ֔ל כִּ֥י בָשַׁ֖ל קָצִ֑יר בֹּ֤אוּ רְדוּ֙ כִּֽי־מָ֣לְאָה גַּ֔ת
הֵשִׁ֙יקוּ֙ הַיְקָבִ֔ים כִּ֥י רַבָּ֖ה רָעָתָֽם׃ יד הֲמוֹנִ֣ים הֲמוֹנִ֔ים

רש"י

(יא) עושו · כמו חושו כך חברו מנחם וי"ת יתכנשון ואומר אני שהוא לי עשת ברזל המכונס יחד מש"א בלע"ז · ואין תי"ו בו יסוד : שמה הנחת ה' גבוריך · שם בקבולת עמק יהושפט ישבור גבורתהם כן תרגם יונתן ואיני יודע אם לשון ארמי הורדה או לשון תחת והנו"ן בו נופל כמו (דניאל ב) הנעל לדניאל קדם מלכא שאין בו אות שורש אלא על : (יג) שלחו מגל וגו' · שלפו הרבות אותם ההולכים בשליחותי להבל את אויבי ה' : כי בשל קציר · כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים אותו במגלות כשנגמר בישולו : באו רדו כי מלאה גת · מן הענבים באו ודרכו אותם כלומר נתמלא סאת עונם · רדו לשון כבישה ורדוי כמו ורדו בדגת הים (בראשית א') : השיקו היקבים · קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות

מצודת ציון

לרמחים · הוא מכלי המלחמה : החלש · חם הכח : (יא) עושו · התקבצו וכן ת"י ויתכנשון ויתכן שהוא דרך שאלה מן ועיש על בניה תנחם (איוב לח) שהם קבוצת עובדי כוכבים : הנחת · ענין ירידה כמו מי יחת עלינו (ירמיה כא) : (יב) יעורו · מלשון התעוררות : (יג) מגל · הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן ותופש מגל (שם נ) : בשל · ענין גמר הגידול : גת · הוא המקום שדורכים בו הענבים : השיקו · ענין השמעת קול : (יד) החרוץ · ענין התוך וגזר וכן אתה חרצת (מ"א כ) :

מצודת דוד

החלש · אף החלש יתחזק לבא במלחמה : (יא) שמה · במקום המלחמה יוריד ה' את גבוריך בעמקי השאול : (יב) יעורו · כל העובדי כוכבים יתעוררו ויעלו אל עמק יהושפט הוא מקום המלחמה : כי שם אשב · כאומר הנה שם מקום המלחמה יורה על רעתם כי שם אשפוט את כל העובדי כוכבים מסביב על מה שהרעו לישראל : (יג) שלחו מגל · המשיל העובדי כוכבים לתבואה שנגמר בשולה ובא זמן הקציר ואמר שלחו בה המגל כי כבר נתבשלה התבואה ועומדת לקצירה ור"ל הרגו אותם כי בא העת : באו רדו · הזר והמשילם לגת שמלאוה ענבים שיורדים בה הדורכים ר"ל בא העת לכלותם והוא כפל ענין במ"ש : השיקו היקבים · היין היורד אל היקבים השמיעו ברעשת קול והוא גמר מלאכת היין ר"ל בא תכליתם : כי רבה רעתם · ונתמלאה הסאה : (יד) המונים · כתות כתות מהמון רב יפלו בעמק

בעמק החרוץ כי קרוב יום יהוה בעמק החרוץ: טו שמש
וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם: טז ויהוה מציון ישאג
ומירושלם יתן קולו ורעשו שמים וארץ ויהוה מחסה
לעמו ומעוז לבני ישראל: יז וידעתם כי אני יהוה
אלהיכם שכן בציון הר־קדשי והיתה ירושלם קדש וזרים
לא־יעברו־בה עוד: יח והיה ביום ההוא יטפו ההרים
עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל־אפיקי יהודה ילכו מים
ומעין מבית יהוה יצא והשקה את־נחל השטים:

רש"י

נשמע: (יד) בעמק החרוץ · שם חרוץ המשפט אמת וכן תרגום יונתן מישר פילוג דינא: (טו) אספו נגהם · הכניסו אורם: (טז) מציון ישאג · ממה שעשו לציון: ורעשו שמים וארץ · יפרע משרים של מעלה (שרי הכשדים) ואחר כך מן הכשדים: מחסה · לשון כסוי ובלע"ז אבריאי"ל: (יח) אפיקי · מקום מוצא מים: והשקה את נחל השטים ·

מצודת דוד

החרוץ הוא עמק יהושפט ויקרא עמק החרוץ כי שם יעשה הכרת משפט החרוץ והחתוך: יום ה׳ · יום המשפט שיהיה בעמק החרוץ: (טו) קדרו · בעבור גודל הצרה ידמה להם כאלו נחשכו המאורות: (טז) מציון ישאג · כי יזכיר שהיינו לציון ומשם ישאג לאיים ולהתגדל: מירושלים יתן קולו · כפל הדבר במ"ש: ורעשו שמים וארץ · ר"ל יחרדו שרי מעלה של עובדי כוכבים אשר בשמים ממעל והעובדי כוכבים אשר בארץ מתחת: מחסה לעמו · לבל יהיו נלקים עמהם: ומעוז לבני ישראל · כפל הדבר במ"ש: (יז) וידעתם · אז תדעו אשר אני שוכן בציון כי כבר החזרתי שכינתי לתוכה: (יח) יטפו ההרים עסיס · ר"ל הרבה ענבים יגדלו בהרים והיין יהיה נוטף מהם והוא ענין גוזמא: תלכנה חלב · שם יהיה מרעה שמן ויתרבה חלב הצאן וכאלו הגבעות מוליכות ומזילות את החלב: וכל אפיקי יהודה · המקומות שביהודה שהיה מדרכם למשוך את המים יחזרו להמשך כמאז: ומעין · הוא הנחל האמור בנבואת (יחזקאל מ"ז) והוא המקום האמור בנבואת (זכריה י"ד): והשקה · מן המעין הזה

מצודת ציון

(טו) קדרו · ענין חשך ושחרות: אספו · הכניסו: נגהם · ענין אורה וזריחה: (טז) מחסה · מלשון חסיון: ומעוז · ענין חוזק: (יח) יטפו · מל׳ הטפה והזלה: עסיס · כן נקרא היין וכן על עסיס כי נכרת (לעיל א׳): אפיקי · כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק: נחל · עמק: השטים · שם

יט מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה
מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִיא בְּאַרְצָם׃ כ וִיהוּדָה
לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלַםִ לְדוֹר וָדוֹר׃ כא וְנִקֵּיתִי דָמָם לֹא־
נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן׃

רש"י יתיר א'

כמשמעו ומשקי ית מישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור (עיין זכריה יד) : (יט) מצרים · סמכן זה לזה לפורענות אתה מוצא שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר (מלכים א יא) כי ששה חדשים ישב יואב עד הכרית כל זכר באדום וכתיב (שם) ויברח הדד הוא ואנשים אדומיים וימצא הדד חן בעיני פרעה וגו' והדד שמע כי שכב דוד עם אבותיו וגו' ובאחרונה ויהי שטן לשלמה אמר הקדוש ברוך הוא אני אכלה זו וזו : מחמס בני יהודה · בשביל חמס שעשו עובדי כוכבים לבני יהודה אשר שפכו את דמם : (כא) ונקיתי דמם לא נקיתי · ואף אם אנקה אותם משאר עבירות שבידם ומרפות שעשו לי · דמם של בני יהודה לא אנקה מהם אימתי תהיה זאת בזמן שהקב"ה שוכן בציון :

מצודת ציון

מקום : (יט) מחמס · ענין עושק וגזל : (כ) תשב · ענין ישיבה וקיום: (כא) ונקיתי · מלשון נקי וברור :

מצודת דוד

ישקה את עמק השטים להיות נמשך הנהר : (יט) מצרים · הם היו ראש המציקים לישראל : ואדום · הם סוף המציקים וכאומר כל האומות שהרעו לישראל יקבלו את גמולם מראש המציקים עד סוף המציקים : מחמס · בגמול החמס שעשו למלכי יהודה ועל אדום יאמר : אשר שפכו · ר"ל מלבד מה שהרגו מהם בעת נלחמו הם הוסיפו עוד לשפוך דמם בכל ימי הדורות : (כ) לעולם תשב · תתקיים לעולם ולא תחרב עוד : וירושלים · כפל הדבר במ"ש : (כא) ונקיתי · ר"ל אף שאנקה את העובדי כוכבים מעון החמס במה שישראל ישובו לקחת מהם כספם וזהבם הנה עון שפיכות דמם לא אנקה בכופר ממון כ"א בדם שופכו : וה' שוכן בציון · כאומר לא יפחדו ישראל פן כשידעו העובדי כוכבים שנחרץ משפטם נהרג יתחזקו לנקום נקם מישראל בחשבם כאשר יאבדו יאבדו כי ה' שוכן בציון ויגן על עמו ולא יהיה לאל ידם :

א א דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה בַנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה
עַל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי ׀ עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי
יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ׃
ב וַיֹּאמַר ׀ יְהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַ͏ִם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ
נְאוֹת הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ הַכַּרְמֶל׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־

קמץ בז"ק

רש"י

(א) אשר היה בנוקדים · תרגום יונתן דהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב ג): שנתים לפני הרעש · שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום שנתנבא ישעיה שנאמר וינועו אמות הספים (ישעיה ו) ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגו' (זכריה יד): (ב) מציון ישאג · מבית קדשי הקדשים הדיבור יוצא: ואבלו נאות הרועים · ויצדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכיהון: (ג) על שלשה פשעי וגו' · הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב לג) ואם יותר וכאן כך סוף כבר נהגתי עמהם במדותי לוותר להם על ג' פשעים ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט: ועל ארבעה לא אשיבנו · על פשע

מצודת דוד

א (א) אשר היה בנוקדים · ר"ל שהיה הגדול שבנוקדים: מתקוע · שם עיר בנחלת אשר: ובימי ירבעם · שמלך בימי עוזיה (ולפי שניבא גם עליו בארצו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר בימי ירבעם): לפני הרעש · שהיה כשנכנס עוזיה בהיכל להקטיר וכמ"ש כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד): (ב) מציון ישאג · ר"ל ממקום שכנו ישאג נאיים ולהחריד: ומירושלים וגו' · כפל הדבר במ"ש: ואבלו · מקול שאגתו ישחתו מדורי הרועים הם היכלי מלכי העובדי כוכבים: ראש הכרמל · מיטב הכרמל: (ג) על שלשה פשעי דמשק · יתכן שהם הפשעים הראשיים החמורים מכולם והם עבודת כוכבים וג"ע וש"ד המנאצים בכל אלה הנזכרים פה ור"ל אם מהראוי שעל שלשה הפשעים הראשיים ועל תוספת פשע הרביעי לא אשיב לו גמולו ברשעו בתמים: על דושם · עתה יפרש מהו הפשע הרביעי:

מצודת ציון

א (א) בנוקדים · לפי שרוב הצאן המה נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד וכן ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג): חזה · ניבא: (ב) ואבלו · ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א): נאות · מדור: ראש · ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): הכרמל · הוא שם כולל למקום שדות וכרמים וכן הדר הכרמל (ישעיה לה):

דּוּשָׁם בַּחֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־הַגִּלְעָד׃ ד וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית
חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד׃ ה וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק
וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן
וְגָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם

רש"י

רביעי אין עלי עוד להשיבו ריקם מהשיב לו גמול וכל שכן שיש לו פשעים הרבה עתה את זה אפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד הסמוכין להם: בחרוצות הברזל. ת"י במוריגי דפרזלא והוא כעין שופינא שקורין לימ"א שעשוי חריצים ורודים בהם בני אדם ביסורים ובהם מחתכין את קשי התבואה לעשותן תבן: (ד) חזאל וגו' ובן הדד. מלכי ארם וראש ארם דמשק: (ה) מבקעת און. מקום הוא בארם: ותומך שבט. ושביד שולטן כמו לא יסור שבט (בראשית מט) על שם שהמושל רודה את העם במקלות: מבית עדן. מקום: קירה. מקום ושם הגלם סנחריב בימי אחז שנאמר ויעל דמשק ויתפשה ויגלה את ארם קירה (מלכים ב טז) כל הפורענות שנתנבאו נביאי ישראל לבא חרב על העובדי כוכבים נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכדנאצר: (ו) עזה. מפלשתים היתה: גלות שלמה. גלות ישראל שתפשו הגלות שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופשין הנמלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי צור וכן לארבע רוחות בחורבן בית שני כמו שמפורש באגדת האזינו עזה מן הדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמר (ישעיה

מצודת ציון

(ג) דושם. מל' דישה: בחרוצות. שם כלי דישה מלאה חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (שם כח): (ד) ואכלה. ותשרוף: (ה) בריח. מטה העשוי לסגור בו השער: מבקעת און. שם עיר: ותומך. ומחזיק וכן וכפיה תמכו פלך (משלי לא): שבט. שרביט: מבית

מצודת דוד

הרביעי שישלם עליו הגמול ואמר שהוא על שדשו את אנשי גלעד בכלי ברזל מלא חריצים העשוי לדוש בו התבואה: (ד) ושלחתי. לכן אשלח אש: בבית חזאל. ר"ל אויב חזק יחריב בית חזאל מלך ארם: ארמנות בן הדד. היכלות שבנה בן הדד מלך ארם: (ה) בריח דמשק. ר"ל האויב יבא בה כאילו נשברו הבריחים ונפתחו השערים: ותומך שבט. ר"ל אכרות תומך שבט מבית עדן ופל המושל יאמר שהוא אוחז השבט לרדות בו את המחויב וכן לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט): קירה. אל קיר והוא שם מקום וכן מאמר ויגלה קירה (מ"ב ט"ז): (ו) על הגלותם וגו'. כי בזמן חורבן בית השני ע"י

גָּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם: ז וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה
וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ: ח וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתוֹמֵךְ
שֵׁבֶט מֵאַשְׁקְלוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית
פְּלִשְׁתִּים אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה: ט כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה
פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם גָּלוּת
שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים: י וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ
בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ: יא כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ וְעֶבְרָתוֹ

רש"י

כא) משא בערב ביער בערב תלינו : (ח) אשדוד · אשקלון · עקרון · סרני פלשתים הם : והשיבותי ידי · אכה ואשנה : (ט) ולא זכרו ברית אחים · אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מלכים א ה) והיו קורין זה לזה אחי שנא' (שם ט) מה הערים אשר נתת לי אחי : (יא) על רדפו בחרב אחיו · שנאמר (במדבר כ) פן בחרב אצא לקראתך וגם עודנו סורף אפו ושומר עברתו ולא סר בו : ויטרוף לעד אפו ·

מצודת דוד

יומא שהיא אדום בראו קאתם מישראל דרך ארץ פלשתים ותפשום בני עזה ומסרום ביד האויב וז"ש על הגלותם וגו' ר"ל על שהגלו את ישראל גלות שלימה איש לא נעדר וזהו במה שתפשום להסגיר לעובדי כוכבים : (ח) והשיבותי · ר"ל אכה ואשיב ידי להכות עוד : ואבדו שארית · ר"ל אף שארית מה לא ישאר מהם : (ט) על הסגירם · על שהם מסרו לעובדי כוכבים את הבורחים מישראל להיות גלות שלימה כדרך שעשה עזה : ולא זכרו · אנשי צור לא זכרו ברית האחוה שהיה להם עם ישראל וחירם מלך צור קרא לשלמה אח כמ"ש מה הערים האלה אשר נתת לי אחי (מ"א ט') : (יא) על רדפו בחרב אחיו · כי הלא אח עשו ליעקב ומדוע אם כן רדפו בחרב בזמן חורבן בית השני : ושחת רחמיו · בטל הרחמנות הראוי להיות לו עליו כדרך האח על אחיו : ויטרוף לעד אפו · טרף את ישראל בכל עת שהיה היכולת בידו : עברתו · הגברה שיש לו על בני ישראל שמורה אצלו לעולם ולא יעזבנה בשום פעם :

מצודת ציון

פתן ז' שם עיר : (ו) להסגיר · ענין מסירה כמו, לא תסגיר עבד (דברים כג) : (יא) ועברתו · מל'

בחומת

שְׁמָרָה נֶצַח׃ יב וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתֵימָן וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת
בָּצְרָה׃ יג כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי בְנֵי־עַמּוֹן
וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־בִּקְעָם הָרוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן
הַרְחִיב אֶת־גְּבוּלָם׃ יד וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת רַבָּה וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹתֶיהָ בִּתְרוּעָה בְּיוֹם מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה׃
טו וְהָלַךְ מַלְכָּם בַּגּוֹלָה הוּא וְשָׂרָיו יַחְדָּו אָמַר יְהוָה׃
ב א כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי מוֹאָב וְעַל־אַרְבָּעָה
לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־שָׂרְפוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ־אֱדוֹם לַשִּׂיד׃

רש"י

שהזיק בה ולא הניחה : (יב) ארמנות בצרה · בין מואב ובין אדום היא ומארץ מואב ונמשכה אחר אדום והיא העמידה לו מלך במות מלך הראשון שנאמר יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) : (יג) בקעם הרות הגלעד · השחיתו אותה וגם הרותיהם בקעו שלא ישאר יורש שיערער על הנחלה וכן אומר (בירמיה מט) לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם : (א) על שרפו עצמות וגו' · פעם אחת נפל מלך אדום ביד מלך מואב ושרפו עצמותיו ועשום בקירות הבית

מצודת ציון

הברה וזעם : נצח · לעולם : (יד) והצתי · מלשון הצתה והדלקה: בסער · מלשון רוח סערה ואמר בדרך משל על התגברות האויב : סופה · רוח סופה : ב (א) לשיד ·

מצודת דוד

(יב) בתימן · היא ארץ אדום הסמוכה לארץ ישראל בדרומה והלקה גם היא : בצרה · עיר הבצורה והיא כרך גדול : (יג) על בקעם · על אשר בקעו כרסי הנשים ההרות של גלעד להוציא הוולדות למען יוכלו להרחיב את גבולם ממה שגזלו מבני גלעד על כי לא ישאר יורש מי לערער על הגבול : (יד) בתרועה וגו' · בעת יריע האויב עליהם ביום המלחמה : בסער · בסערת האויב אשר יבוא : ביום סופה · הוא יום המלחמה וכפל הדבר במ"ש : (טו) מלכם · מלך בני עמון : ב (א) על שרפו וגו' · הוא מה שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל (מ"ב ג') ופי' שמלך מואב לקח בן מלך אדום הראוי למלוך ושרפו כליל כעולה ואז קצף מלך אדום על ישראל על כי בעבורם באה לו הרעה ההיא ולא רצו להצילו א"כ ע"י מלך מואב נתעורר קצף על ישראל לכן יקבל מואב גמול : לשיד ·

רצ

ב וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמוֹאָב וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת הַקְּרִיּוֹת וּמֵת
בְּשָׁאוֹן מוֹאָב בִּתְרוּעָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃ ג וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט
מִקִּרְבָּהּ וְכָל־שָׂרֶיהָ אֶהֱרוֹג עִמּוֹ אָמַר יְהוָה׃ ד כֹּה אָמַר
יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יְהוּדָה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ
עַל־מָאֳסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקָּיו לֹא שָׁמָרוּ וַיַּתְעוּם
כִּזְבֵיהֶם אֲשֶׁר־הָלְכוּ אֲבוֹתָם אַחֲרֵיהֶם׃ ה וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ
בִּיהוּדָה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם
בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם׃ ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־

רש"י

ותבע הקב"ה אונאת המלך שנהגו בו בזיון: (ב) קריות. שם מקום כד"א (שם מח) על קריות ועל בצרה: בשאון. קול המון מלחמה: (ו) על מכרם בכסף צדיק. הדיינין היו מוכרים את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מקבלים מיד בעל דינו: ואביון בעבור נעלים. תרגם יונתן בשני מקומות (לקמן ח' ו') בדיל דיחסנון ואומר אני שכך פירושו מטין משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיינין וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים כדי לגדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם: (ז) השואפים על עפר ארץ. על עפר ארץ שהם הולכים

מצודת דוד

ר"ל עד שנעשו דק ולבן כסיד כדרך העולם אחר השריפה: (ב) ומת בשאון מואב. מואב ימות בשאון המלחמה בעת יריע האויב בקול שופר: (ג) עמו. עם השופט הזה: (ד) ויתעום כזביהם. הנביאים המכזבים להם התעום מדרך הישר: אשר הלכו וגו'. הם הם הנביאים המכזבים אשר הלכו אבותיהם אחריהם וכאומר הלא אבותיהם הלכו אחריהם ונכשלו והם לא לקחו מוסר: (ו) על מכרם וגו'. ר"ל מטין דין הצדיק ומוכרים אותו במחיר שוחד הכסף: ואביון. מטין דין האביון בעבור מחיר שוחד מנעלים לרגליהם ר"ל אף במעט שוחד מטין את הדין: (ז) השואפים. אשר מביטים אל עפר הארץ להיות מושבם בראש הדלים כי השופטים ההם משימין שוטרים תחתיהם לכוף הדלים לקיים דבר המשפט ואם ימאנו יקחו בשער ראשם ויפילום לארץ וירמסום ברגליהם

מצודת ציון

כמו לסיד בסמ"ך: (ב) הקריות. שם מחוז: בשאון. ענין המייה. (ד) ויתעום. מל' תועה: (ו) נעלים. מנעלי הרגל: (ז) השואפים. ענין הבטה אל הדבר והסתכלות בו וכן

עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ
אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ ח וְעַל־בְּגָדִים
חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית
אֱלֹהֵיהֶם׃ ט וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר
כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ

רש"י

עליהם כל שאפם וכל מחשבתם בראש דלים הוא איך יגזלו אותם ויטלו את שלהם · שאיפה גולשי"ר בלע"ז : ודרך ענוים יטו וגו' · החלשים נוטים מדרכם והולכין דרך עקלתון מפני יראתם כמה דאת אמר (איוב כד) יטו אביונים מדרך : אל הנערה · המאורסה : (ח) ועל בגדים חבולים יטו · תרגם יונתן על מטות שויין דמשכון מסתחרין זוקפין מלוה על העניים וממשכנים אותם ועושים בגדיהם מצעות ומסובין עליהם בהטיה בעת סעודתם : בית אלהיהם · בבית עבודת כוכבים שהיתה להם אצל מזבח : יטו · לשון מסבה שכל מסבת סעודה בהטיה היא שהוא נסמך על שמאלו : ויין ענושים · שעונשים אותם ממון ושותים בו יין : (ט) כאלונים קייסנ"ש בלע"ז : ואשמיד פריו ממעל · שרים העליונים : ושרשיו מתחת · שרים התחתונים ד"א הצרעה היתה מסמאת עיניהם מלמעלה ומסרסתן

מצודת ציון

כעבד ישאף צל (איוב ז) : (ח) חבולים · ענין משכון כמו לא יחבול רחים (דברים כד) : יטו · מלשון הטיה ר"ל ישענו : ענושים · מל' עונש ממון : (ט) השמדתי · ענין כליון ואבדון : וחסון · ענין חוזק כמו והיה החסון לנעורת (ישעיה א) : כאלונים · שם אילן החזק ביותר :

מצודת דוד

והנה עפר הארץ בראש הדלים : ודרך ענוים יטו · מטים דרך ענוים להסב מדרך הפשוטה להטות דרך עקלתון כי יפחדו מהם ויסתתרו לבל יראום : ואיש ואביו · שניהם יחד ולא יבושו זה מזה : אל הנערה · ר"ל אל נערה המאורסה לזנות עמה : למען חלל · כאילו יתכוונו לחלל שם קדשי כי אם היה בעבור התאוה לבד מה נפש ילכו אל המאורסה שניהם יחד : (ח) ועל בגדים חבולים יטו · ממשכנין בגדי המסרבים במשפטם ומטים עצמן לסמוך עליהם בעת הסעודה מה שהם סועדים אצל כל מזבח העשוי לפסילים : ויין ענושים ישתו · מענשים את המסרב לתת כסף ובו יקנו יין ושותין בבית עבודת כוכבים : (ט) ואנכי השמדתי · ר"ל הלא אף את העובדי כוכבים אשר לא ידעוני אני מענשם בעונם כי הלא השמדתי מפניהם את האמורי שהיה גבהו כארז וחזק כאילן אלון : ואשמיד וגו' · ר"ל השמדתי בתכלית ולפי שהמשילו לאילן אמר לשון הנופל בהשחתת עץ פרי שמשירין

מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת׃ י וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־
אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃ יא וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם
לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָֹה׃ יב וַתַּשְׁקוּ
אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִּנָּבְאוּ׃
יג הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה
לָהּ עָמִיר׃ יד וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר

רש"י / קמץ בו"ק

מלמטן : (יא) לנזרים · תרגם יונתן למלפין שהיו פרושין מדרכי עם הארץ ועוסקים בתורה אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה : האף אין זאת · בתמיה כלומר כלום אתם יכולים להכחיש את זאת : (יב) ותשקו את הנזירים יין · שלא יורו אתכם שהשכור אסור להורות : ותשקו את הנזירים יין · תרגם יונתן ואטעיתון ית מלפיכון בחמר : לא תנבאו · לעמוס לוה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהודה (לקמן ז') : (יג) מעיק · תרגום של מציק : תחתיכם · את חנייתכם : תעיק

מצודת דוד

ספירות ועוקרים השרשים: (י) ואנכי העליתי · ר"ל ואתם הלא ידעתם אותי כי אנכי העליתי אתכם וגו' הספקתי צרכיכם במדבר ארבעים שנה לבוא לרשת את ארץ האמורי : (יא) ואקים וגו' · בכל ימי הדורות הקמתי מבניכם לנביאים והשריתי שכינתי עליהם : ומבחוריכם לנזירים · נתתי בלבם רוח טהרה להיות נזירים: האף אין זאת · ר"ל וכי גם זאת תכחשו לומר שלא היה זאת וכאומר הלא הוא דבר מפורסם וא"א לכחש בו : (יב) ותשקו · ר"ל פתיתם את הנזירים לשתות יין ומחיתם ביד הנביאים שלא ינבאו : (יג) הנה אנכי · מוסב למעלה שאמר אם שלמתי גמול להעובדי כוכבים אשר לא ידעוני כ"ש אתם שהרביתי להיטיב עמכם ועכ"ז פשעתם בי כ"ש שאשלם לכם גמול ולכן הנה אני מביא עליכם צוקה במקומכם ולא תוכלו לברוח כי בכל מקום שתהיו תשיג לכם הצוקה : כאשר תעיק העגלה · אמר דרך משל כי העגלה אינה בעלת חיים שתעיק לה ור"ל כמו העגלה המלא' עמיר שהמשא קשה ונפוחה רב וכאלו תעיק אל העגלה בכל מקום מהלכתה כן יעיק להם במקומם בכל מקום שיהיו: (יד) ואבד מנוס מקל · אף הקל ברגליו לא יציל עצמו במה שינוס מפני האויב הואיל וימצא אויב בכל

מצודת ציון

(יא) לנזירים · הוא ענין פרישה כי פורש עצמו מן היין והטומאה : (יג) מעיק · ענין צוקה וצרה כמו מפני עקת רשע (תהלים נה) : תחתיכם · במקומכם : עמיר · אלומות התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כד) : (יד) מנוס · ענין בריחה : יאמץ · ענין חוזק כמו

לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ טו וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו
לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ טז וְאַמִּיץ לִבּוֹ
בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃ ג א שִׁמְעוּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל
כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ ב רַק
אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם
אֵת כָּל־עֲוֺנֹתֵיכֶם׃ ג הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ׃
ד הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ

רש"י

העגלה · מכובד מאת שעליה : (טו) וקל ברגליו לא ימלט · את נפשו : (טז) ערום ינוס וגו' · פרסילאי בלא כלי זיין : (ב) רק אתכם ידעתי · אהבתי ואתם פשעתם בי על כן וגו' ורבותינו דרשוהו לגד אחר במסכת עבודת כוכבים : (ג) הילכו שנים יחדו · שאתם אומרים לנביאים לא תנבאו כלום הנביאים מתנבאים מלבם אלא א"כ נצטוו כלום דברים נעשים אלא ע"פ דרכם : בלתי אם נועדו · אלא א"כ קבעו מועד ללכת יחדו למקום פלוני : (ד) הישאג אריה ביער וטרף אין לו · כשאריה אותו טרף

מצודת ציון

יוסיף אומץ (איוב יז): (טו) ותופש · ענין אחיזה : ג (ב) ידעתי · ענין אהבה וכן מה אדם ותדעהו (תהלים קמ"ד) : אפקוד · ענין זכרון : (ג) נועדו · ענין קביעות זמן והזמנה וכן נועדו עברו יחדו (שם מח) :

מצודת דוד

מקום שיהיה : לא יאמץ · לא יוכל להזק כחו במלחמה : (טו) לא יעמוד · ר"ל לא יעמוד על עמדו בקשרי המלחמה כי ירך לבבו ויגוס לנפשו : לא ימלט · את נפשו : לא ימלט נפשו · ע"י מרוצת הסוס : (טז) ואמיץ לבו בגבורים · ר"ל אף מי שדרכו לאמץ ולחזק לבבו גם בין הגבורים הנה אז ינוס ערום כי יפשיט כליו להיות קל לברוח כי המורך יבוא בלבו : ג (א) על כל המשפחה · כפל הדבר במ"ש כי לשון משפחה יאמר על כל פעם וכן ואם משפחת מצרים (זכריה יד) : (ב) רק אתכם ידעתי · לבד אתכם אהבתי מכל העובדי כוכבים ואתם פשעתם בי לכן אזכור עליכם את כל עונותיכם לשלם גמול על כולם : (ג) הילכו · וכי ילכו שני אנשים יחד בדרך אחד אם לא שקבעו והזמינו מתחלה זמן קבוע ללכת יחד : (ד) הישאג · וכי ישאג אריה ביער ולא ימצא טרף כי בשמוע החיות קול שאגתו יטמנו במקומם מפחדו ויבוא בהם לטרוף טרף כרצונו : היתן · וכי הכפיר
ישמיע

מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכָד׃ ה הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ
וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד׃
ו אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה
בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה׃ ז כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר

רש״י

דרכו לשאוג ואינו שואג אלא א״כ לכד וכן הוא אומר (ישעיה ה) ישאג ככפירים וינהום ויאחז טרף וכן (שם לא) כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו : הישאג אריה · הוא נבוכדנאצר · ד״א הנביאים מדמין את רוח הקודש הבא עליהם לשאגת אריה כמו שאמרו למטה אריה שאג מי לא יירא כאן זה פירוש הדוגמא היבוא רוח הקודש בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב״ה לרעה אלא אם כן הפורענות נגזר מלפניו זהו הטרף · היתן הקב״ה קולו לדבר קשה בלתי אם לכד אתכם במוקש עון : (ה) התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה · בפח שנפלה עליו ומוקש אין לה : היעלה פח מן האדמה · ממקום שהוטל שם אלא אם כן נאחז בו העוף כשהוא רוצה לברוח עוקר את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואותה שעה כבר נלכד : התפול צפור על פח · ואין הפח מכשילה כלומר וכי אפשר שאתם עוברים עבירות ולא יהיה לכם למוקש : היעלה פח וגו׳ · כך היעלה עונותיכם למעלה ולא ילכדו אתכם : (ו) אם יתקע שופר · שהצופה רואה גייסות באים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון: אם יתקע שופר בעיר · כך היה לכם להיות חרדים אל דברי הנביאים שהם צופים לכם למלט אתכם מן הרעה שלא תבא וכשתבא לכם הרעה הלא תדעו כי הקב״ה עושה לכם על שלא נשמרתם בנביאיו : (ז) כי לא יעשה

מצודת ציון

(ד) כפיר · ארי בחור : ממעונתו · ענין מדור כמו ה׳ מעון אתה היית לנו (שם צ) : (ה) התפול · התשכון וכן על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : פח · הוא הרשת : (ו) אם יתקע · האם יתקע ותחסר ה״א

מצודת דוד

ישמיע קול שמחה ממעונתו אם לא שלכד מה כי אז יגיל וישמח ולא כשעדיין לא לכד : (ה) התפול · וכי השכון לפור על הפח הפרושה בארץ ולא מצאה מוקש לשלכד בה וכי לחנם מזורה הרשת : היעלה פח · דרך הצפור כשהוא נלכד ורוצה להציל נפשו מנדנד הפח ומעלהו קלת מן האדמה ואמר וכי הפח יעלה מן האדמה ולא לכד דבר וכי מי מעלה את הפח : (ו) אם יתקע · בעת המלחמה מעמידים צופה לראות אם בא האויב וכאשר יבוא יתקע בשופר להזהיר את העם ואמר שאם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו הלא בודאי למאד יחרדו : אם תהיה רעה בעיר וה׳ לא עשה · ר״ל כמו שכל אלו הדברים הנזכרים א״א שיהיו בזולת הדבר הראוי לכל אחד ואחד כן א״א שתהיה רעה בעיר ולבוא במקרה וה׳ לא עשהו כגמול המעשה : (ז) כי לא יעשה · מגיד

כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי
לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהֹוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא׃ ט הַשְׁמִיעוּ עַל־
אַרְמְנוֹת בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל־אַרְמְנוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאִמְרוּ
הֵאָסְפוּ עַל־הָרֵי שֹׁמְרוֹן וּרְאוּ מְהוּמֹת רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ
וַעֲשׁוּקִים בְּקִרְבָּהּ׃ י וְלֹא־יָדְעוּ עֲשׂוֹת־נְכֹחָה נְאֻם־יְהוָה
הָאֽוֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם׃ יא לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה צַר וּסְבִיב הָאָרֶץ וְהוֹרִד מִמֵּךְ עֻזֵּךְ וְנָבֹזּוּ אַרְמְנוֹתָיִךְ׃

י"ס מלא ו'

רש"י

אדני אלהים דבר וגו' · אלא א"כ גלה סודו · אותו סוד אל עבדיו הנביאים: (ח) אריה שאג מי לא יירא · כך הקב"ה דבר אל הנביאים להנבא מי לא ינבא: (ט) השמיעו · אתם בני פלשתים ובני מצרים והכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם שיאספו על הרי שומרון לראות מע: ההרים בתוך העיר את דרכם הרעה: (י) נכוחה · ישרה: חמס ושוד · ממון של גזל: (יא) צר וסביב הארץ · הצר מוכן לבא וסביב לארץ הזאת:

מצודת ציון

סתימה וכן אם תהיה: (ט) ועשוקים · נעשקים מיד העושקים: (י) נכוחה · דבר ישר וראוי כמו הולך נכוחו (ישעיה נז): האוצרים · מלשון אוצר ר"ל טומנים: (יא) צר · אויב: עוזך · חזקך: ונבוזו · מל' ביזה

מצודת דוד

ראיה שהכל בא בהשגחה כי אין ה' עושה דבר כ"א יגלה סודו בתחלה אל הנביאים: (ח) אריה שאג · ר"ל והלא הנביאים בודאי מתנבאים הדבר אל העם ואינם כובשים הנבואה כי כמו שאם ישאג האריה לא ימצא מי לא יירא מקול שאגתו כן אם היה מדבר ה' אל הנביאים לא ימצא מי שלא ינבא א"כ כל דבר הבא נשמע מפי הנביא עד לא בא א"כ אין זה מקרה כ"א בהשגחה ומוסב לתחלת הענין שאמר על כן אפקוד עליכם וגו' לשלם גמול כי הואיל והכל בהשגחה יש גמול על המעשה: (ט) השמיעו · אתם בני אשדוד השמיעו כרוז בארמנותיכם: האספו · ללכת למלחמה בעזרת אשור: וראו · ר"ל אל תיראו מהם כי תראו בתוכה מהומות רבות המיית מלחמה איש באחיו ועשק רב תראו בקרבה ומזה לכם ובקל יהיו נמסרים ביד האויב (י) ולא ידעו · ר"ל גם תראו אשר אינם יודעים לעשות נכוחה וא"כ בודאי לא יעזרם ה': האוצרים · תראו אשר חומסים וגוזלים ואוצרי' בארמנותיהם וכאומר אילו גזלו לצורך הספוק למלאות נפשם לא הי' הדבר רע בתכלית אבל הם יגזלו מבלי צורך והכרח: (יא) צר וסבי' הארץ · ר"ל הצר יבוא עליך וסביב הארץ יחנה לבל תוכל להמלט: והוריד ·

יב כֹּה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי
כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים
בְּשֹׁמְרוֹן בִּפְאַת מִטָּה וּבִדְמֶשֶׁק עָרֶשׂ: יג שִׁמְעוּ וְהָעִידוּ
בְּבֵית יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת: יד כִּי בְּיוֹם
פָּקְדִי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפָקַדְתִּי עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל

רש"י

יבוא: (יב) כאשר יציל הרועה · דבר מועט: בדל אוזן · חסחוס דאודן: כן ינצלו בני ישראל · מתי מעט: בפאת מטה ובדמשק ערש · ת"י בתקוף שולטן ועל דמשק רחיצן ואומר אני שפתרון התרגום לפי שבימי ירבעם בן יואש כתיב (מלכים ב יג) כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במקצת שנאמר (שם יד) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגו' (שם) הוא השיב את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פאת הבית היא חזקו של בית לכן תרגם בתקוף שולטן של ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד ניבא שסופן להסמך של מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עיקר מנוחתם ומבטחם תהי על דמשק · ורבותינו אמרו בסדר עולם ר' נהוראי אומר משום רבי יהושע אלו עשרת השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם: בפאת מטה · מלמד שלא נשתייר מהם אלא א' משמונה שבהם ושאר ערש היכן הוא בדמשק לקיים מה שנאמר (לקמן ה')

מצודת דוד

ישפיל ממך חוזק וארמנותיך יהיו נבוזים מן השלל הבא: (יב) כאשר יציל הרועה · דרך הרועה כשהארי טורף מה מן העדר הוא מחזר להציל מה להביא ראיה לבעליו שהארי טרפו ושהוא לא גנבו ולאח"ז משליכו כי לא הצילו כ"א להיות לעד ולא למאכל: כן ינצלו · ר"ל כמו שאין תועלת בעצם הדבר שמציל הרועה מן הארי כן לא יהיה תועלת לאותן הנשארים בשומרון כי רק ישארו החולים השוכבים בפאת המטה ובערש המעונף ממשכב החולה: (יג) שמעו · אתם הנביאים שמעו דברי והעידו בבית יעקב: (יד) כי ביום פקדי · ר"ל וזהו דברי אשר ביום שאזכור פשעי ישראל

מצודת ציון

ושלל: (יב) בדל אזן · ת"י חסחוס והוא הקשה שבאוזן ואין לו דמיון: בפאת · ענין עבר וצד: ובדמשק ערש · ערש היא מטה כמו ערשו ערש ברזל (דברים ג) ויקרא מטת החולה דמשק ערש כי החולה משקה מכיתו וניעו ומן היזעה וכן העיר דמשק נקראת בזה השם על כי היא כולה משקה במרכבית יאורים ואגמי מים ועם כי היא בשי"ן שמאלית: (יג) והעידו · ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש לאח"ז: (יד) פקדי · ענין זכרון: ופקדתי ·

וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְנָפְלוּ לָאָרֶץ׃ טו וְהִכֵּיתִי בֵית־
הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקָּיִץ וְאָבְדוּ בָּתֵּי הַשֵּׁן וְסָפוּ בָּתִּים רַבִּים
נְאֻם־יְהוָה׃ ד א שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר
בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרֹת
לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה׃ ב נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יְהוִה בְּקָדְשׁוֹ

רש"י

והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של ר' מנחם זצ"ל שהיה מפרש זו אחד בשמונה שלא נאמר פאת אלא בפאת מטה במקצתה באחת משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ארבע פאות יש ושתי רוחות לפאה · ד"א מצאתי בדברי ר' מאיר זצ"ל בפאת מטה כעון אחזיה בן אחאב שהלך לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון האחיה מחלי זה (מלכים ב א) ובדמשק ערש בן הדד מלך ארם שלח לדרוש באלהי ישראל (שם ח'): (טו) בית החורף על בית הקיץ · מתוך שהיו מעונגים היו בונים להם העשירים שני בתים אחד לחורף ואחד לקיץ: בתי השן · דמכבשין בשן דפילא: (א) פרות הבשן · נשי השרים והסגנים וי"ת עתירי נכסיא:

מצודת ציון

ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד): ונגדעו · ענין כריתה כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז): קרנות · הם הבליטות היוצאות כעין קרנים: (טו) אל בית · עם בית: השן · שן הפיל: וספו · ענין כליון כמו ספתה בהמות (ירמיה יב): ד (א) הבשן · הוא מקום מרעה שמן כמ"ש ורעה הכרמל והבשן (שם נ'): העושקות · מלשון עושק וגזל: הרוצצות · ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מ"ב): לאדוניהם ·

מצודת דוד

ישראל עליו לשלם לו הגמול אז אשגיח על המזבחות העומדות בבית אל לכרות קרנותם ויפלו על פני הארץ: (טו) בית החורף · להתענג היו עושים בית מיוחד לחורף והיה שמור מן הקרירות ומשיבת הרוח ובית מיוחד לקיץ במקום שנושב הרוח ואמר שיכה זה עם זה ר"ל שיחרבו ויאבדו: ד (א) פרות הבשן · הם נשי השרים ועל כי היו מתענגות ושמנות מרוב כל המשילן אל הפרות הרועות בבשן במרעה שמן שהן שמנות ובריאות בשר: העושקות דלים וגו' · וחוזר ומפרש שאינן עושקות בידיהן רק הן האומרות לבעליהן הביאה יין ונשתה ולפי שאין להם ממה להביא עושקים הדלים תשושי הכח ואם יעמדו נגדם רוצצים אותם בגדוי ומלקות א"כ העושק והגזילה באה ע"י הנשים וכאלו עשאום הם: (ב) בקדשו · בקדושתו ·

ונשא

כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים עֲלֵיכֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת וְאַחֲרִיתְכֶן
בְּסִירוֹת דּוּגָה׃ ג וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה אִשָּׁה נֶגְדָּהּ וְהִשְׁלַכְתֶּנָה
הַהַרְמוֹנָה נְאֻם־יְהוָה׃ ד בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ הַגִּלְגָּל

רש"י

(ב) ונשא אתכם בצנות · ויטלון יתכון עממיא על תריסהון : ואחריתכן בסירות דוגה · ובנתיכון בדוגית ציידין היא ספינה קטנה של ציידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בלשון משנה דוגית כב"ב · ואחריתכן פי' דוגה כן נקרא מלכו זרעו של אדם מקראים אחריתו כמו (דניאל יא) ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יניח מלכותו לבנו : (ג) ופרצים תצאנה אשה נגדה · ובפרצי החומה תצאנה לנוס : אשה נגדה · בפרצה שתמצא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו) שירבו פרצות בחומה ולא יהו צריכות לבקש פתחים : והשלכתנה ההרמונה · והשלכתן מעליכן הגאוה והשררה שנטלתם ול' ארמי הוא בגמרא (בבא מציעא פ"ג) הרמנא דמלכא הוא צווי שמלך וי"ת ויגלון יתכון להלאה מן טורי הרמיני הם הרי חשך ל' חרב ותרגם : (ד) באו בית אל וגו' · כאדם האומר לבן בליעל עשה עשה

מצודת דוד

ונשא אתכם · האויב ישא ויביא אתכם באניות קטנות עשויות בתמונות צנה והדרך להוליך בהן השפחות לא נשים מכובדות : ואחריתכן · בניכן ובנותיכן יביאו בספינית העשויות בתמונת קדרה שמביאים בהם הדגים ואין עשויות להוליך בהן אנשים והאויב לא יחוס עליהם ויביאן בהם : (ג) ופרצים תצאנה · כאשר ינוסו למלט נפשם אל הארמון שמחוץ לחומת העיר להשגב במעוז הארמון הנה תצאנה מן העיר בדרך פרצי החומה שדועות להן כי לא יוכלו ללכת דרך השערים כי האויב ישמור מול השערים וישבום בצאתן ולכן תצאנה דרך הפרצות : אשה נגדה · ר"ל כ"א תצא בפרצה שתמצא תחלה לפניה : והשלכתנה ההרמונה · תהיינה רדופות ונשלכות אל הארמון להשגב שמה : (ד) באו בית אל · הוא דרך גזום כאומר לבן בליעל עשה כחפצך והראה מה יקרה לך באחרית הימים ודומה לו שמח בחור בילדותך וגו' ואחריו נאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (קהלת יא) : ופשעו · להקריב שם אל הגלגל :

מצודת ציון

ר"ל לבעליכן : (ב) ונשא · מלשון משא וסבל : בצנות · צנה הוא המגן כמו צנה וסוחרה (תהלים צ"א) ור"ל אניות כדמות צנות : ואחריתכן · כן יקראו הבנים והבנות הנשארים אחרי מות האדם וכן ולא לאחריתו (דניאל י"א) : בסירות · מלשון סיר והוא כעין קדרה כמו סיר הבשר (שמות טז) : דוגה · מלשון דגים : (ג) ופרצים · שברי החומה : והשלכתנה · אמר בלשון הרחבה על מסירת הרדיפה : ההרמונה ·

הַרְבּוּ לִפְשֹׁעַ וְהָבִיאוּ לַבֹּקֶר זִבְחֵיכֶם לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם׃ ה וְקַטֵּר מֵחָמֵץ תּוֹדָה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְׁמִיעוּ
כִּי כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ו וְגַם אֲנִי
נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם וְחֹסֶר לֶחֶם בְּכֹל

רש"י

עד שתתמלא סאתך: **והביאו לבקר זבחיכם** · זאת אומרים להם כומרי הבעל עבודת כוכבים ותרבות היא ואינה מחמרת עליכם התורה אמרה (שמות כג) לא ילין לבקר אבל לעבודת כוכבים והביאו לבוקר · תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם יאכל וממחרת (ויקרא יט) ועבודת כוכבים לג' ימים מעשר בהמתכם תורה אמרה לא תקטירו (שם ב) ועבודת כוכבים · (ה) וקטר מחמץ תודה · תורה אמרה לא תאחר לשלמו (דברים כג) ועבודת כוכבים וקראו נדבות השמיעו הכריזו כל מי שמתנדב והבא יתן אל לבו ויזכור וי"ת וקטר מחמץ מן אונס כמו אשרו חמוץ (ישעיה א) מכף מעול וחומץ (תהלים עא): **וקראו נדבות השמיעו** · בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוצה ומקובל בנדבה כן ת"י: (ו) נקיון שנים · אקהיות שנים · ד"א נקיון שנים זהו חוסר אכילת בשר שהוא נכנס בין השנים כמו

מצודת ציון

אל הארמון הה"א האחרונה באה במקום הלמ"ד או אל בתחלתה והה"א השניה באה במקום הא': (ד) **ימים** · ענינו שנים כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה): (ו) **נקיון** · מלשון נקי: **עדי** · אלי כמו תגע עדיך

מצודת דוד

הגלגל · מוסב על באו לומר באו לגלגל ושם הרבו לפשוע כי הזביחה שמה אל העבודת כוכבים הוא עון גדול ורב לפני המקום לפי ששם עמד המשכן בתחלה וכן נאמר כל רעתם בגלגל (הושע ט'): **והביאו לבקר** · בכל בוקר הקדימו להביא שם זבחיכם:

לשלשת ימים · בכל כלות שלשה שנים הביאו שמה מעשרותיכם וכדרך שצותה התורה להביא לירושלים מקום המקדש כמ"ש כי תכלה לעשר וגו' בשנה השלישית וגו' ואמרת לפני ה' וגו' (דברים כ"ו) הנה אתם הביאום לבית אל והגלגל מקום העגל והפסל: (ה) **וקטר מחמץ תודה** · הקטירו לחמי תודה מן לחם החמץ שבהן כי כן היה דרכם אבל התורה לא צותה להקטיר מלחמי התודה וכמ"ש לחם החמץ שאין החמץ נקטר כלל בבה"מ כמ"ש כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו' (ויקרא ב'): **וקראו נדבות השמיעו** · הכריזו להביא שמה נדבות והשמיעו ברבים: **כי כן אהבתם** · בזה יפרש אמריו לומר לא שאני מצוה אתכם לעשות כן באמת אבל אמרתי שמה כי כן אהבתם ולכן אני אומר עשו כאשר אהבתם ותראו מה יקרה אתכם: (ו) **וגם אני** · אבל גם אני שלמתי מדה במדה לפי שמנעתם

שבתי

מְקוֹמֹתֵיכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ ז וְגַם אָנֹכִי
מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר
וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה
אַחַת תִּמָּטֵר וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ׃
ח וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם
וְלֹא יִשְׂבָּעוּ וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ ט הִכֵּיתִי אֶתְכֶם
בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם

רש"י

שנאמר הבשר עודנו בין שניהם (במדבר יא): (ז) בעוד שלשה חדשים לקציר · כלומר שלשה חדשים לפני הקציר: חלקה · בקעת שדה קמפניי"א בלע"ז: תמטר · תהי מקום מטר (תענית ו) אמר מר שתיהן לקללה זו תרקב וזו תיבש: וחלקה אשר לא תמטיר עליה · לא תראה נמטרת את עצמה: (ט) הרבות גנותיכם · שאתם עוסקים להרבות גנותיכם: יאכל

מצודת דוד

ממזבחי בשר קרבנות ומנחות והנה מזבחי נקי אין עולה ואין מנחה כן אנכי החסרתי לכם בכל עריכם הבשר והלחם באופן שיהיה לכם נקיון שנים מהבשר כי דרך הבשר ליכנס בין השנים בעת האכילה וכמ"ש הבשר עודנו בין שניהם (במדבר י"א) ובהעדר הבשר השנים נקיים וכן היו חסרי לחם כי הארבה בא בארצם שנה בשנה ואכל תבואות השדה ושלל את המקנה: ולא שבתם עדי · עם כל זה לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ז) וגם אנכי מנעתי מכם וגו' · ועוד גם זאת עשיתי אני שמנעתי מכם את הגשם כשהיה עוד שלשה חדשים לזמן הקציר ואז הצורך רב אל הגשמים: והמטרתי · ולמען לא יאמרו שבמקרה קרה לשנה שאיננה גשומה לכן המטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת הסמוכה לה לא המטרתי למען דעת שבא בהשגחה: חלקה · ואפילו בעיר שירדה המטר לא ירדה בכל המקומות אבל חלקה אחת לבד היתה נמטרת והחלקה שאצלה אשר לא תמטיר העב עליה היתה יבשה ורטיבות החלקה שאצלה לא הועיל לה להצילה מן היבשות לדעת שבא בהשגחה: (ח) ונעו · אנשים משתים או משלש ערים שלא ירד שם הגשם היו נעים ללכת אל עיר אחת שהגשם ירד בה למצוא שם מים לשתות ולא היו שבעים מן השתיה כי מעט מים מצאו בה ולא היה בה די לרוות הצמאון: ולא שבתם · לא לקחתם מוסר ולא

מצודת ציון

(איוב ד): (ז) חלקה · כן יקרא השדה כמו ואכלה את החלק (לקמן ז): (ח) ונעו · מלשון תנועה והנדה: (ט) בשדפון · הוא לקות הזרע בשבלים ע"י הרוח: ובירקון · בעבור מרירת היובש נהפכים השבלים למראה ירוק ונפסדים כמו יככה וגו' בשדפון ובירקון (דברים כ"ח): הרבות · מלשון רבוי: גנותיכם ·

וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃
י שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הָרַגְתִּי בַחֶרֶב בַּחוּרֵיכֶם
עִם שְׁבִי סוּסֵיכֶם וָאַעֲלֶה בְּאֹשׁ מַחֲנֵיכֶם וּבְאַפְּכֶם וְלֹא־
שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ יא הָפַכְתִּי בָכֶם כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים
אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה וַתִּהְיוּ כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה וְלֹא־
שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ יב לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יִשְׂרָאֵל
עֵקֶב כִּי־זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הִכּוֹן לִקְרַאת־אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃

רש"י

הגזם · אכל הגזם : (י) בדרך מצרים · כדרך ששלחתי עליכם במדבר בצאתכם ממצרים : עם שבי סוסיכם · שיהרוג גם הסוסים : ואעלה באוש מחניכם · ריח פגריכם מבאיש באפכם העליתי אותו : (יא) כאוד · טיסו"ן בלע"ז כלומר שחורים ומשוכים וקודרים : (יב) לכן · יען אשר לא שבתם עדי : כה אעשה לך · ככל הרעות האלה : עקב · כי אתה שומע מפי

מצודת ציון

מלשון גן : הגזם · מין ארבה : (י) עם שבי · כמו ושבי וכן עם יפה עינים (ש"א ט"ז) : באוש · ענין סרחון : מחניכם · חבורת אנשים קרויה מחנה : ובאפכם · מלשון אף וחוטם : (יא) כאוד · הוא העץ שמנדדים בו האש הנחרך מסביב וכן זנבות האודים (ישעיה ז') : (יב) כה · ענינו כמו כן : עקב · בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז') : הכון · מלשון הכנה :

מצודת דוד

שבתם אלי : (ט) הרבות · מרבית פרי גנותיכם וגו' אכל הארבה ולא קבלתם הגלה ממרבית הפירות : (י) בדרך מצרים · כשהלכו בחוריכם רוכבי סוסים לרדת מצרימה לשבור בר כי יש שם הרבה תבואה הנה בדרך מהלכם שלחתי בהם הדבר וקצתם נהרגו בחרב הלסטים ושבו הסוסים: ואעלה באוש מחניכם · אנשי המחנה שירדו מצרימה שמתו בדבר ונהרגו בחרב היו מושלכים ע"פ השדה ועלה מהם סרחון רב והסרחון עלה באפכם כי כשהלכו שוב למצרים לשבור בר עברו דרך עליהם ועלה הסרחון באפם : (יא) הפכתי בכם · ר"ל גזרתי להפך אתכם כדרך שנהפכו סדום ועמורה ויאמר על גלות ארץ נפתלי בימי פקח כמ"ש (במ"ב ט"ו) ועל גלות עבר הירדן בימי הושע בן אלה בתחלת מלכותו כמ"ש בס"ע : ותהיו · אתם בני שומרון לבד תשארו כאוד המוצל מן השרפה : ולא שבתם · ר"ל ידעתי שלא תקחו מוסר ולא תשובו אלי ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הנבואה ברורה כאילו כבר נעשתה : (יב) לכן · הואיל ולא שבתם עד הנה לכן אעשה לך כה כמו שאמרתי באהפוך בכם כמהפכת וגו' : עקב · בעבור אשר אעשה לך את זאת האמור

יג כִּ֡י הִנֵּה֩ יוֹצֵ֨ר הָרִ֜ים וּבֹרֵ֣א ר֗וּחַ וּמַגִּ֤יד לְאָדָם֙ מַה־שֵּׂח֔וֹ
עֹשֵׂ֥ה שַׁ֙חַר֙ עֵיפָ֔ה וְדֹרֵ֖ךְ עַל־בָּ֣מֳתֵי אָ֑רֶץ יְהוָ֥ה אֱלֹהֵֽי־
צְבָא֖וֹת שְׁמֽוֹ׃ ה א שִׁמְע֞וּ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֗ה אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֜י
נֹשֵׂ֧א עֲלֵיכֶ֛ם קִינָ֖ה בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵֽל׃ ב נָֽפְלָה֙ לֹֽא־תוֹסִ֣יף ק֔וּם
בְּתוּלַ֖ת יִשְׂרָאֵ֑ל נִטְּשָׁ֥ה עַל־אַדְמָתָ֖הּ אֵ֥ין מְקִימָֽהּ׃ ג כִּ֣י

רש״י

נביאי אשר זאת אעשה לך: הכון לקראת. לשוב מרשעתך: (יג) מה שיחו. כל מעשיו סורטין לפניו בשעת מיתתו: עושה שחר. לצדיקים כאור נוגה: עיפה. הופך נוגהן של רשעים לחשך אפלה כמו (ישעיה ח) והנה צרה וחשכה מעוף צוקה וכן (איוב י) ארץ עיפתה. תעופה כבקר תהיה (שם יא) תחשך כבוקר יהי מאיר: ודורך על במתי ארץ. משפיל גבוהים וגסי הרוח: (ב) בתולת ישראל. משגלו בימי הושע בן אלה (מלכים ב טז) לא יעמוד עוד מלך מעשרת השבטים: נטשה על אדמתה. כל דבר המושלך ומוטל

מצודת דוד

למעלה וידעת א״כ מזה לכן הכון עצמך עתה ישראל לקראת אלהיך להלחם בו לעכב על ידו ואמר כמהתל ומלעיג וכאומר אף שידעת שהדבר אין בידך להיות נשמר ממנה: (יג) כי הנה יוצר הרים. כי הנה ה׳ הוא היוצר את ההרים והוא הבורא את הרוח והכל שלו ובידו והוא מגיד לאדם מה יהיה דבורו כי יודע הוא תעלומות לב ובידו להפך אור השחר להיות חושך והוא דורך על במתי ארץ ר״ל משפיל הוא את הרמים כי שמו ה׳ אלהי צבאות כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה וכאומר אם כל אלה בו מי א״כ יוכל להיות נשמר מהרעה שהוא מיעד להביא: ה (א) נושא עליכם. מרים קול קינה עליכם אתם בית ישראל: (ב) נפלה. ר״ל הנה עתה עדת ישראל נפלה בשפל המצב ולא תוסיף עוד לקום לחזור לקדמותה לממשלתה הראשונה עד אשר יגלו מארצם (אבל בגאולה העתידה ישובו גם המה כמו יהודה ובנימין ומלך אחד יהיה לכולם ויחזרו א״כ גם הם לממשלתם הראשונה): נטשה על אדמתה. עודנה בארצה היא עזובה ואין מי מקימה כי אין הכח ביד

מצודת ציון

(יג) שחו. דברו כמו או שיח לארץ (איוב י״ב): שחר. אור השחר: עיפה. ענין חושך כמו ארץ עיפתה (שם י): ודורך. מלשון דריכה ורמיסה: במתי. ענין גבהות ורוממות כמו ועל במותי יעמידני (תהלים יח): ה (א) נשא. ענין הרמת קול: (ב) בתולת. קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (ישעיה ל״ז): נטשה. ענין עזיבה

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הָעִיר הַיֹּצֵאת אֶלֶף תַּשְׁאִיר מֵאָה
וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ד כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וִחְיוּ׃ ה וְאַל־תִּדְרְשׁוּ
בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא תָבֹאוּ וּבְאֵר שֶׁבַע לֹא תַעֲבֹרוּ כִּי
הַגִּלְגָּל גָּלֹה יִגְלֶה וּבֵית אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן׃ ו דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה
וִחְיוּ פֶּן־יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף וְאָכְלָה וְאֵין־מְכַבֶּה לְבֵית־

רש״י

ונופל על השדה קורסו נטישה : (ג) היוצאת אלף · המוציאה אלף איש : (ד) דרשוני וחיו · עלו לרגל לשלש נדריכם בירושלים : (ה) ואל תדרשו בית אל ובאר שבע לא תעבורו · לא נאמר כאן אל תבואו ואל תדרשו אלא אל תעבורו למדנו שלא היתה שם עבודת כוכבים אלא כל זמן שהיה א׳ מבני עשרת השבטים יוצא לדרום ולא עבר את באר שבע עודנו יכול לפנות לבית המקדש לירושלים ומשעבר את באר שבע הוא הדרך לעגל בית אל או לעגל שבדן וכן הוא במקום אחר (לקמן ח) חי אלהיך דן וחי וגו׳ ותדע שגזר הכתוב גזירת פורענות על גלגל ובית אל ולא גזר על באר שבע : הגלגל גלה יגלה · לפי שמו קללתו וכן בית אל יש עיר הסמוכה לה ששמה בית און בספר (שופטים ז) : יהיה לאון · יהון ללמא והוא תרגום של הבל וזה דוגמת אם גלעד און אך שוא היו (הושע יב) : (ו) בית יוסף · כמו

מצודת ציון

כמו נעשתה עמך (שם כ׳) : (ה) גלה יגלה · מל׳ גלות : לאון · ענין עמל ויגיעה וכן אם גלעד און (הושע י״ב) : (ו) יצלח · ענין התגברות : ואכלה · ותשרוף :

מצודת דוד

מלכיה ושריה להקימה מעפרה : (ג) העיר היוצאת אלף · שהיו יוצאים ממנה אלף אנשים לצבא לא נשארו בה כ״א מאה : לבית ישראל · מוסב על העיר לומר העיר של בית ישראל היוצאת אלף וגו׳ : (ד) דרשוני · דרשו אותי ותשארו בחיים : (ה) בית אל · ר״ל את העגל אשר בבית אל : והגלגל · אל הגלגל : לא תבאו · אל העבודת כוכבים העומדת שם : ובאר שבע · לבאר שבע : לא תעבורו · כי גם שם בנו מזבחות לעבודת כוכבים כמ״ש וחי דרך באר שבע (לקמן ח׳) : כי הגלגל · כי בסבת עבודת הגלגל גלה יגלה ישראל מעל אדמתו והוא לשון נופל על הלשון : ובית אל · בסבת עבודת בית אל יהיה ישראל לעמל ויגיעה וגם זהו לשון נופל על הלשון כי בית אל כינה הכתוב לגנאי בשם בית און כמ״ש ואל תעלו בית און (הושע ד׳) : (ו) פן יצלח · ר״ל פן חמת ה׳ יצלח ויתגבר על בית יוסף כאש המצלית ומתגבר והולך ושורף : בית יוסף · הוא מלכות אפרים שהם מבני יוסף : ואכלה · ותשרוף אנשי שומרון העובדים לעגל

אֵל: ז הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ:
ח עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה
הֶחְשִׁיךְ הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה
שְׁמוֹ: ט הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל־עָז וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא:
י שָׂנְאוּ בַשַּׁעַר מוֹכִיחַ וְדֹבֵר תָּמִים יְתָעֵבוּ: יא לָכֵן יַעַן

רש"י

לבית יוסף: פן יצלח כאש · פן תעלה חמתו כאש לבית יוסף: **(ז) ההופכים** ללענה משפט · ואינם זוכרין הפיכותי שאני הופך לבקר צלמות יש שרוי'ן פתה כחשך ואני מאיר להם: **(ח) ויום לילה החשיך** · ויש שהשעה עומדת לו כאור היום ואני מחשיכו ללילה: **הקורא למי הים** · יונתן תרגם דאמר לכנשת משריין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא ורבותינו פירשו על דור אנוש שהציף עליהם את מי אוקינוס: **ה' שמו** · לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר אתכם על שונאיכם: **(ט) המבליג** · המגביר כמו ואבליגה מעט (איוב י) מבליגיתי עלי יגון (ירמיה ח): **שוד** · אדם שדוד ואלם דמגבר חלשין על תקיפין ובזיזין על כרכי תקיפין משליט: **(י) שנאו בשער מוכיח** · אתם לא יראתם מפניו ומפני נביאיו ושנאתם

מצודת דוד

שבבית אל ולא ימצא מי מכבה השרפה ר"ל לא ימצאו מושיע ומציל: **(ז) ההופכים** · אשר הם מהפכים משפט התורה המתוקה כדבש לקחת תמורתו את העגל המרה כלענה: **לארץ הניחו** · משפילים הצדקה עדי ארץ: **(ח) עושה כימה וכסיל** · מוסב למקרא שלפני פניו שאמר דרשו את ה' והוא זה העושה כימה וכסיל עם כי המה מתחלפים בפעולותיהם כימה מקרר וכסיל מחמם: **והופך וגו'** · את הצלמות מהפך להיות בוקר ואת היום מחשיך להיות לילה. **הקורא למי הים** · להעלותם בעבים ואחר זמן שופכם ע"פ הארץ: **ה' שמו** · המורה שהוא אדון הכל: **(ט) המבליג** · הלא הוא מחזק שוד והורבן על עם עז: **ושוד** · ר"ל וכן יבא חורבן על המבצר שאתם בוטחים בו וכאומר הואיל וכן דרשו את ה' וחיו: **(י) שנאו** · והם עכ"ז שנאו בשער את הנביא המוכיח ר"ל אף בשער העיר במקום פרסום המה מראים שנאה על המוכיח: **ודובר תמים** · ומי שמדבר דברים תמימים וישרים

מצודת ציון

(ז) ללענה · שם עשב מר: **(ח) כימה וכסיל** · שמות מזלות: **צלמות** · צלו של מות והוא חשכת הקבר: **(ט) המבליג** · ענין חוזק כמו ואבליגה מעט (איוב י): **שוד** · ענין חורבן ואבדון כמו משוד כי יבוא (שם ה'): **(י) יתעבו** ·

בּוֹשַׁסְכֶם עַל־דָּל וּמַשְׂאַת־בַּר תִּקְחוּ מִמֶּנּוּ בָּתֵּי גָזִית בְּנִיתֶם
וְלֹא־תֵשְׁבוּ בָם כַּרְמֵי־חֶמֶד נְטַעְתֶּם וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־
יֵינָם׃ יב כִּי יָדַעְתִּי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם וַעֲצֻמִים חַטֹּאתֵיכֶם
צֹרְרֵי צַדִּיק לֹקְחֵי כֹפֶר וְאֶבְיוֹנִים בַּשַּׁעַר הִטּוּ׃ יג לָכֵן
הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם כִּי עֵת רָעָה הִיא׃ יד דִּרְשׁוּ־
טוֹב וְאַל־רָע לְמַעַן תִּחְיוּ וִיהִי־כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת

רש"י

את המוכיחים אתכם בשערי בתי דינא: (יא) בושסכם · כמו בוססכם על דל שאתם רומסין ורופסים על ראשו כמו בוססו את חלקתי (שם יב): ומשאת בר תקחו · זקיפת מלוה שהפקעתם עליהם השערים למכור להם תבואה ברבית כדי ליטול נחלתם מהם לפיכך בתים וכרמים אשר בניתם ונטעתם על אותן הנחלות לא יתקיימו בידכם ומשאת לשון משא שמכבידין עליהם: כרמי חמד · כרמי חמדה: (יב) צוררי צדיק · מעיקין ליה לזכאה: בשער הטו · בשערי בתי דיניכם הטו משפט אביונים: (יג) המשכיל · מי שהוא חכם ידום בבוא הרעה ואל יהרהר אחר מדת הדין שהרי כל אלה עשו: כי עת רעה היא · עת המזומנת לקבל רעתם: (יד) ויהי כן וגו' · אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכם כאשר אמרתם בלבבכם שתתקיים לכם

מצודת ציון

מלשון תעוב ושקוץ: (יא) בושסכם · כמו בוססכם והוא ענין רמיסה כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב): ומשאת · מל' משא: בר · תבואה כמו לשבור בר (בראשית מב): גזית · אבנים מסותתים ביושר כמו לא תבנה אתהן גזית (שמות יז): (יב) ועצומים · חזקים: צוררי · מלשון צר ואויב: כופר · פדיון: (יג) ידום · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י):

מצודת דוד

וישרים אותו מתעבים: (יא) יען בושסכם · בעבור שרמיסת רגליכם הוא על הדל ותגזלו ממנו המשא של תבואה שעל שכמו לזה בתי הגזית שבניתם והרי הם שלכם ואעפ"כ לא תשבו בם כי האויב יקחם וכן כרמים חמודים שנטעתם ושלכם המה ועכ"ז לא תשתו אתם את יינם כ"א האויב: (יב) רבים פשעיכם · אשר פשעיכם רבים והטאתיכם המה חזקים אתם צוררים את הצדיק ולוקחים כופר לפטור מעונש מיתה את המחויב ובשער מקום המשפט מטים דין האביונים: (יג) לכן · בעבור הפשעים האלה הנה המשכיל ידום בעת בוא הפורעניות ולא יהרהר אחר מדת הדין כי בא העת שיקבלו הרעה כי נתמלאה הסאה: (יד) דרשו טוב · לכן דרשו לעשות טוב ואל תדרשו לעשות רע למען תשיגו את החיים: ויהי כן וגו' · ר"ל כן יהיה

כ'

אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם׃ טו שִׂנְאוּ־רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ
בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט אוּלַי יֶחֱנַן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁאֵרִית
יוֹסֵף׃ טז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲדֹנָי בְּכָל־
רְחֹבוֹת מִסְפֵּד וּבְכָל־חוּצוֹת יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ וְקָרְאוּ אִכָּר
אֶל־אֵבֶל וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי׃ יז וּבְכָל־כְּרָמִים
מִסְפֵּד כִּי־אֶעֱבֹר בְּקִרְבְּךָ אָמַר יְהוָה׃ יח הוֹי הַמִּתְאַוִּים
אֶת־יוֹם יְהוָה לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ וְלֹא־

רש"י

גדולתכם: (טו) שארית יוסף · כל ישראל נקראין על שמו לפי שכלכל אותם: (טז) הו הו · לשון לעקה: וקראו אכר אל אבל · יפגעו שיירות האכרים החורשים בשדות בקול מספד האבלים הלועקים בחילות: ומספד אל יודעי נהי · ועביד מספדא יערע בדעביד אילייא והינו אלא לי כפול כמו מספטי ודיני (תהלים ט): הוי המתאוים וגו׳ · האומרים ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה׳): למה זה לכם וגו׳ · משל לתרנגול ועטלף שהיו

מצודת דוד

ה׳ עמכם תקוע בלבבכם כאשר אמרתם ונדרתם בעת שקבלתם אותו לאלוה: (טו) שנאו רע · דבר הרע בעיני ה׳ שנאו ואהבו את הטוב בעיניו ואת המשפט העמידו בשער המשפט לבל יהיה מתקיים ולעמוד על עמדו: אולי יחנן · אם כן תעשו אולי יחנן ה׳ את השארית אשר ישארו מיוסף וקרא את כל ישראל על שם יוסף לפי שכלכלם במצרים: (טז) לכן · ר"ל הואיל ולא כן עשיתם לכן כה אמר וגו׳: מספד · יהיה מספד: וקראו אכר · יקראו אל האכר להתאבל על מלאכתו שהיתה בחנם: ומספד · ובמספד יקראו אל יודעי נהי שהם יעוררו המספד: (יז) מספד · יהיה המספד על חסרון היין: כי אעבור בקרבך · להכות בך: (יח) הוי המתאוים · על בני יהודה יאמר והוא מ"ש האומרים ימהר יחישה מעשהו וגו׳ (ישעיה ה׳) שהיו בני יהודה מלעיגים בדברי הנבואה ואמרו ימהר להביא יעודי הפורעניות למען נראה אם יוכל עשוהו וכאלו יתאוו לה ואמר הוי על אלה המתאוים יום הפורענות הבא מה׳: למה זה וגו׳ · ר"ל למה אתם

מצודת ציון

(טו) והציגו · ענין העמדה כמו תליג אותו לבד (שופטים ז): אולי · ענינו שמא: יחנן · מלשון חנינה וחמלה: (טז) חוצות · שווקים: הו הו · כמו הוי הוי והוא ענין לעקת יללה: אכר · כן יקרא העושה מלאכת השדה וכן הוכיחו אכרים (יואל א): נהי · ענין קינה ויללה: (יח) המתאוים · מל׳ תאוה:

אֽוֹר׃ יט כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא
הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ׃ כ הֲלֹא־
חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־אוֹר וְאָפֵל וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ׃ כא שָׂנֵאתִי
מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּעַצְּרֹתֵיכֶם׃ כב כִּי אִם־תַּעֲלוּ־
לִי עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם לֹא
אַבִּיט׃ כג הָסֵר מֵעָלַי הֲמוֹן שִׁרֶיךָ וְזִמְרַת נְבָלֶיךָ לֹא
אֶשְׁמָע׃ כד וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן׃

רש״י

מנפין לאורה כדאיתא בחלק : (כא) בעצרתיכם · קורבן כנישתכון כשאתם קוראים עצרת : (כב) ושלם מריאיכם · ושלמי פטימיכון בהמות מפוטמות : (כג) הסר מעלי המון שריך · שהלוים משוררים על הדוכן אחרי שאתם המשנים ומעותי משפט : (כד) ויגל כמים משפט · וזאת תעשו והראה לכם המשפט אשר כבשתם והסתרתם יגולה וישטוף ביניכם כמים נובעים :

מצודת ציון

(יט) הקיר · הכותל : ונשכו · מל' נשיכת השנים : (כ) נוגה · האורה וזריחה : (כא) חגיכם · קרבנות חגיכם : אריח · מל' ריח : בעצרותיכם · ענין עכבה במקום כמו נעצר לפני ה' (ש"א כא) : (כב) ארצה · מלשון רצון : ושלם · מל' שלמים : מריאיכם · בהמות פטומות וכן ויזבח שור ומריא (ש"ב ו) : (כג) המון · מל' המייה : שיריך · מלשון שיר : וזמרת · מל' זמר : נבליך · הוא כלי נגון : (כד) ויגל · מל' גלוי : איתן · חזק כמו נהרות איתן (תהלים עד) :

מצודת דוד

אתם מתאוים יום ה' הלא הוא יום חושך ולא יום אור : (יט) כאשר · ביום ההוא יהיה כאשר ינוס איש מפני הארי הרודף אחריו ובדרך נוסו פגע בו הדוב וכאשר יבא אל הבית להטמין עצמו וסמך ידו אל הקיר לחפש אחר מקום נסתר ישכנו הנחש היושב בחור הקיר ר"ל כשהנצלו מצרה האחת תבא השניה : (כ) הלא חשך · ר"ל א"כ היום ההוא יהיה חשך ועל מה תתאוו לו : (כא) שנאתי · ר"ל אל תבטחו בהבאת הקרבנות כי באמת שנאתי ומאסתי קרבנות חגיכם ולא אריח בהקטרת העולות שאתם מביאים בעת שאתם נעצרים ומעוכבים לפני בבהמ"ק ר"ל אינם מקובלים לפני : (כב) ומנחותיכם · ואף המנחות שאתם מעלים לא ארצה בהם : ושלם מריאיכם · השלמים מה שאתם מביאים מריאים לא אביט עליהם ואינם לרצון : (כג) המון שריך · המיית השיר מה שהלוים משוררים לפני : וזמרת נבליך · מה שהם מזמרים לפני בכלי נבל לא אשמע כי אינם ערבים עלי : (כד) ויגל כמים

כה הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה
בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כו וּנְשָׂאתֶם אֵת סִכּוּת מַלְכְּכֶם וְאֵת כִּיּוּן
צַלְמֵיכֶם כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם׃ כז וְהִגְלֵיתִי
אֶתְכֶם מֵהָלְאָה לְדַמָּשֶׂק אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃
ו א הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי

רש״י

וצדקה · תגלה כנחל איתן : (כה) הזבחים ומנחה · וכי לזבחים ומנחות לבוני והלא במדבר לא דברתי את אבותיכם להקריב לי זבחים אני אמרתי אדם כי יקריב (ויקרא א׳) כשירצה להקריב והאומר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט׳) מגיד שלא עשו ישראל במדבר אלא אותו פסח לבדו : (כו) ונשאתם את סכות מלככם · חוזר לענין הפורעניות שלמעלה חשך לכם יום ה׳ ולא אור ונשאתם בגולה עמכם את גלוליכם ויכיבום האויבים על צואריכם לשאת עמכם בגולה: סכות· כיון· כוכבי· שמות עבודת כוכבים הן: (כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק · כלומר לא לשכנותיכם תגלו כאשר עד הנה שנמסרתם ביד מלכי ארם ולא היו שובים אתכם למקום רחוק אלא עד דמשק ומעתה ביד סנחריב אמסור אתכם והוא יגלה אתכם למרחוק : (א) נקובי ראשית הגוים · לכם היו קוראים גוי המשובח שבעובדי כוכבים :

מצודת דוד

משפט · ר״ל זאת עשו המשפט אשר כבשתם בעמקי המסתור יגולה כמים הנובעים היוצאים מבטן הארץ ממקום מסתור והצדקה שפסקתם ממנה תתמידו בה כנחל חזק השוטף והולך ואינו פוסק : (כה) הזבחים · ר״ל וכי הכל תלוי בזבחים וכי הגשתם לפני במדבר זבחים ומנחות בכל ימי משך מ׳ שנה שהלכתם בו הלא באותן הימים לא עשו אלא פסח אחד וגם עולות לא קרבו כן ארז״ל וכאומר וכי לא הייתי אז מרוצה לכם בזולת הקרבנות : (כו) ונשאתם · ר״ל הואיל ואין הכל תלוי בקרבנות א״כ לא יגינו עליכם ותלכו גולה ועל צואריכם תטענו את הפסל של העבודת כוכבים סכות שקבלתם עליכם למלך ולאלוה ואת העבודת כוכבים כיון שעשיתם צלמו לעבוד לפניו ואת העבודת כוכבים כוכב וגו׳ כי האויב יכריחם להביאם עמהם בגולה : (כז) מהלאה לדמשק · רחוק מדמשק משם והלאה : ו (א) הוי השאננים · הוי על אלו היושבים שאנן בציון ועל אלו היושבים בטח בהר שומרון : נקובי · מתחלה היו נקובים בשם

מצודת ציון

(כה) הגשתם · ענין הקרבה : (כו) ונשאתם · מלשון משא וסבל : סכות · כיון · כוכב · הם שמות מיני עבודת כוכבים: (כז) מהלאה · להלן ורחוק : ו (א) השאננים · ענין השקט ומנוחה כמו שאנן מואב (ירמיה מח) : נקובי · כן יאמר אל

רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב עִבְרוּ כַלְנֵה
וּרְאוּ וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה וּרְדוּ גַת־פְּלִשְׁתִּים הֲטוֹבִים
מִן־הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה אִם־רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלְכֶם׃ ג הַמְנַדִּים
לְיוֹם רָע וַתַּגִּישׁוּן שֶׁבֶת חָמָס׃ ד הַשֹּׁכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן
וּסְרֻחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ

רש״י

ובאו להם בית ישראל · הם בחרו במשפטיהם ובאו לכללם : (ב) עברו כלנה וראו · למה מאסתם בתורתי לדבק בחוקות העובדי כוכבים עברו וראו בעובדי כוכבים החשובות אם טובים הם מן הממלכות האלה שבשומרון ושבירושלים : כלנה · בבל : חמת · אנטוכיא : גת פלשתים · השוכה שבחמשת סרניהם שהיא קרויה מתג האמה (שמואל ב׳ ח׳) על שם שרודה את כולם והיא אם המלכות : אם רב גבולם מגבולכם · ומה מצאתם בי עול : (ג) המנדים ליום רע · אתם מנידים עצמכם ליום רע : ותגישון · עצמיכם לשבת בגלות עשו אחיכם אשר יחמוס אתכם שנאמר בו מחמס אחיך יעקב (עובדיה א׳) זה מדרשו של רבי שמעון זצ״ל · ד״א המנדים ליום רע המבזים על נבואת ימי רע שהנביאים מתנבאים להם : ותגישון שבת חמס · זהו כמו שאמר ישעיה הוי מגיעי בית בבית ותגישון שבת בתוכם זו אצל זו על ידי חמס : (ד) וסרוחים על ערשותם · משתטחין ומאריכין עצמן על ערשותם ורבותינו פירשו מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין

מצודת ציון

ספרשת השם כמו נקבו בשמות (במדבר א) : ראשית · ענין מיטב ומבחר כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט) : (ב) כלנה · שם מקום : חמת רבה · חמת הגדולה : (ג) המנדים · מל׳ הנדה והנעה : ותגישון · ענין הקרוב : שבת · מל׳ ישיבה : חמס · עושק וגזל : (ד) שן · הוא שן הפיל : וסרוחים · ענין עודף ויתרון וכן סרוחי טבולים (יחזקאל כג) : ערשותם · מטתם כמו ערש יצועי (תהלים קלב) : כרים · כבשים שמנים וכן שלחו כר (ישעיה טז) :

מצודת דוד

שהם העמים המשובחים שבכל העמים במשפט הנהגת דרכם ועתה באו כל בית ישראל לכללם לאחוז במשפט הנהגת דרכם : (ב) עברו כלנה · עברו לכלנה וראו טיב המקום ומשם לכו אל חמת רבה ורדו אל גת של פלשתים לראות גודל גבולם ושבחם : הטובים · וכי המה טובים מן הממלכות האלה הם מלכות יהודה ומלכות אפרים וכי גבולם גדול מגבולכם ומה א״כ מצאתם בי עול למאס משפטי : (ג) המנדים · הם המניעים את עצמם במעשיהם ללכת ליום רע : ותגישון וגו׳ · ותגישון לשבת במקום חמס ר״ל בגולה בארץ העובדי כוכבים אשר תקבלו מהם להמס : (ד) השוכבים · הם המתענגים לשכב על מטות שן : וסרוחים · על מטותם פרשו סדינים

מַרְבֵּק: ה הַפֹּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־
שִׁיר: ו הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא
נֶחְלוּ עַל־שֵׁבֶר יוֹסֵף: ז לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר

רש"י

פרשותיהן בשכבת זרע שאינה שלהם : כרים · כבשים : מרבק · מקום כנוס העגלים ובלע"ז קופל"א : (ה) הפורטים על פי הנבל · מנחם חברו עם ופרט כרמך (ויקרא ט') ורואה אני את דבריו שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול הכלי להגביה ולהנמיך : כדויד חשבו להם וגו' · חשבו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד שהם לשמים ואלו להתענג : (ו) השותים במזרקי יין · יש מרבותינו שאומרים במסכת שבת שהיו זורקין כוסותיהן זה לזה וי"מ על שם כלי שהיו לו שתי פיות והוא ארוך ושותה זה מכאן וזה מכאן הוא נזרק מפיו אל פיו : וראשית שמנים · מובחר שבשמנים והוא אפרסמון : ולא נחלו · לשון חולי : על שבר יוסף · ששמעו מפי הנביאים שעתיד לבא עליהם : (ז) וסר מרזח סרוחים · ויבטלון משתאות המגדלים וגסי הרוח מרזחות לשון משתאות בספרי בפרשת וישב ישראל בשטים מצאתי ותזרו

מצודת דוד

ארוכים ורחבים עודפים באורכן וברוחב על המטה לכבוד ולתפארת: כרים מצאן · מן הצאן יבררו את הכרים לאכילתם : מתוך מרבק · ממקום שנתפטמו שמה : (ה) הפורטים · הם המזמרים ע"פ הנבל נגונים יחידים ונפרדים שלא תדמה אחת לחברתה : כדויד · המה חושבים את עצמם בדבר כלי השיר להיות כדוד מלך ישראל לנגן על כלי שיר כמו שנגן הוא וכאומר הלא אין להם ערך ויחוס עמו הוא שר שיר ה' והמה לא כן: (ו) במזרקי יין · לא שתו בכוסות כ"א במזרקים בני מדה מרובה : וראשית · במיטב השמנים ימשחו בשרם להתענג : ולא נחלו · אינם חולים בכאב הלב להצטער על השבר המיועד לבא על יוסף ונקראו כל ישראל על שם יוסף לפי שהוא כלכלם במצרים : (ז) לכן · הואיל וכן עשו לכן עתה בזמן קרוב יגלו בראש גולים ר"ל במבחר הגולים בבזיון רב (כי כמו בדברים טובים יאמר לשון ראש ומבחר על הטוב שבכלן כן בדברים רעים יאמר לשון ראש ומבחר על הרע שבכלן) : וסר

מצודת ציון

מרבק · הוא הדיר שמפטמים שם העגלים וכן ולאשה עגל מרבק (ש"א כח) : (ה) הפורטים · ענין היחידות וההבדל ובדרז"ל פרט וכלל שהפרט הוא ההבדל מן הכלל והוא מל' ופרט כרמך (ויקרא יט) : הנבל · שם כלי נגון : (ו) במזרקי · אגן גדול כמו מזרק אחד כסף (במדבר ז) : וראשית · ענין מיטב ומבחר : ימשחו · מל' משיחה וסיכה : נחלו · מל' חולי : (ז) בראש · ענין מובחר : וסר · מל' הסרה :

מרזח

מִרְזַח סְרוּחִים׃ ח נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהוִֹה בְּנַפְשׁוֹ נְאֻם־יְהוָה
אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב וְאַרְמְנֹתָיו
שָׂנֵאתִי וְהִסְגַּרְתִּי עִיר וּמְלֹאָהּ׃ ט וְהָיָה אִם־יִוָּתְרוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים בְּבַיִת אֶחָד וָמֵתוּ׃ י וּנְשָׂאוֹ דּוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ לְהוֹצִיא
עֲצָמִים מִן־הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי הַבַּיִת הַעוֹד

רש"י

לעשות להם מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים : (ח) בנפשו · מדעת וכוונה : מתאב · כמו מתעב וכן תירגם יונתן מנבל אנא ית בית מקדשא דביתיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם (יחזקאל כד) : עיר ומלואה · ירושלים ויושביה : (ט) אם יותרו · מן הדבר והחרב : בבית אחד ומתו · שישרפו האויבים את הבית עליהם בלכדם את העיר : (י) ונשאו דודו ומסרפו · קרובו ואוהבו המציל את עצמותיו מן השריפה כן תרגם יונתן ויטליניה קריביה מיקידא : ואמר · המוציא מן השריפה לאשר בירכתי הבית לחבירו שהלך לבדוק בתוך הבית : העוד עמך · אדם חי זולתך שנמלט מן המחבואים :

מצודת ציון

מרזח · כן יקראו המשתאות ובספרי בפרשת וישב ישראל בשטים יש ואזרו לעשות מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים · או הוא ענין אבל וכן אל תבוא בית מרזח (ירמיה טז) ואמרז"ל בית אבל : סרוחים · ענין עודף ויתרון : (ח) מתאב · ענין תאוה כמו תאבתי לישועתך (תהלים קי"ט) : גאון · כן יקרא בה"מ וכן ולצבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז') : והסגרתי · ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (לעיל א') : (ט) יותרו · מל' נותר : (י) ונשאו · מל' משא וסבל : דודו · הוא אחי האב : ומסרפו · הוא אחי האם · או ומסרפו הוא כמו ומשרפו בשי"ן כי זסשר"ץ מתחלף ור"ל אוהבו המציל עצמותיו מן השריפה : בירכתי · בסוף :

מצודת דוד

מרזח סרוחים · אז יסיר מהם המשתאות הגדולות העודפות מהשיעור הראוי או אז יסיר אליהם אבלות גדולות ועודפות בשיעור : (ח) בנפשו · ר"ל בעצמו : מתאב · באמת אני אוהב את גאון יעקב זה בהמ"ק כמ"ש את גאון יעקב אשר אהב סלה (תהלים מ"ז) : וארמנותיו · אבל ארמנות יעקב מקום שמתענגים שם אותם שנאתי ולכן אמסור ביד האויב העיר והדברים הממלאים את העיר וגם בהמ"ק בכללם עם כי אהוב לי כי הואיל ותחרב העיר מה לי בבהמ"ק : (ט) אם יותרו · כי יתחבאו עצמם שם מפני האויב : ומתו · כי האויב ישרוף הבתים וימותו כולם ולא ישאר אחד : (י) ונשאו · את כל אחד ישאו דודו ומסרפו להוציא העצמים מן הבית לבל ישרפו גם הם עם הבשר : ואמר · הנושא הזה יאמר לאשר הוא בסוף הבית המחפש

עַמָּךְ וְאָמַר אָפֶס וְאָמַר הָס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהֹוָה׃
יא כִּי־הִנֵּה יְהֹוָה מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת
הַקָּטֹן בְּקִעִים׃ יב הַיְרֻצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם־יַחֲרוֹשׁ
בַּבְּקָרִים כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה׃

קמץ בז"ק

רש"י

ואמר אפס · אין פה אלא מתים ואמר זה אליו הם את הפגרים ואמר הס השלך וסלק הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכיר בשם ה' כן פ"י : (יא) רסיסים · שיהא מרוסס לבקיעות דקות : בקיעים · גדולים מרסיסים לפי חשיבותו היה מכתו כן תרגם יונתן וימחי מלכו רבא מחא תקיפא ומלכו זעירא מחא חלשא : (יב) הירוצון בסלע סוסים · כלום יעמדו במרוצתם בשנותם סידורו של עולם : אם יחרוש אדם בבקרים · בסלע

מצודת דוד

אחר עצמות כמוהו : העוד עמך · אם יש עוד מה עמך מן העצמות להוציאם מן השריפה : ואמר אפס · ר"ל וזה ישיב כמתרעם כבר נשרפו גם העצמות וכלה הכל : ואמר הס · ויחזור זה ויאמר לו שתוק ואל תהרהר אחר מדת הדין כי אלו הנשרפים לא אבו להזכיר בשם ה' כ"א הזכירו בשם הבעל וראויים הם לזה הגמול : (יא) והכה · מי שיגזור לו הוא האויב : הבית הגדול · על מלכות אפרים יאמר שהיא גדולה ממלכות יהודה כי בהם יש עשרת השבטים : רסיסים · לבקעיות מרובות ותכופות שאין לתקנם כי אם לאחר זמן רב ר"ל שהם לא ישובו לארצם עד הגאולה העתידה : והבית הקטן · על מלכות יהודה יאמר שהיא קטנה ממלכות אפרים : בקעים · לבקעים יחידים שאפשר לתקנם מהר ר"ל שהם ישובו לארצם בזמן בית השני : (יב) הירוצון · וכי אפשר לסוסים לרוץ במקום הסלע כי הלא יכלמו וישברו עקבותם וכן האם אפשר שיחרוש אדם בסלע עם הבקרים הלא בזה יאבד ויפסיד את הבקרים ר"ל וכי אפשר לשנות דבר הראוי הלא המשנה לא ירויח כ"א יפסיד : כי הפכתם · כאומר הלא כן מעשיכם לשנות דבר הראוי כי משפט התורה הפכתם לראש המר ר"ל לקחתם תמורתו חוק העבודת כוכבים : ופרי צדקה · ר"ל מצות התורה הפכתם לקחת תמורתם את הלענה הוא עבודת הבעל וכפל הדבר במ"ש

וכאומר

מצודת ציון

אפס · ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מ"ז) : הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג) : (יא) רסיסים · ענין רציצה וכתיתה כי ומעוך וכתות (ויקרא כ"ב) ת"א ודמרים ודרסים ובדרז"ל ואם היה עב או מרוסס (שבת פ') : (יב) הירוצון · מל' ריצה ורדיפה : לראש · ללענה · מיני עשבים מרים כמו פורה ראש

יג הַשְּׂמֵחִים לְלֹא דָבָר הָאֹמְרִים הֲלֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ
קַרְנָיִם׃ יד כִּי הִנְנִי מֵקִים עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה
אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת גּוֹי וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל
הָעֲרָבָה׃ ז א כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יְהוִה וְהִנֵּה יוֹצֵר גֹּבַי
בִּתְחִלַּת עֲלוֹת הַלָּקֶשׁ וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ׃ ב וְהָיָה
אִם־כִּלָּה לֶאֱכוֹל אֶת־עֵשֶׂב הָאָרֶץ וָאֹמַר אֲדֹנָי יְהוִה

רש״י

שאתם סבורים לשנות דרך הטובה ותתקיימו ותגליתו: (יג) ללא דבר· על גדולתם ועשרם שאינו כלום שלא יתקיים: קרנים· חוזק וגבורה לנגח בקרניס עניים ואביונים: (יד) מלבא חמת· שהוא במקצוע לפונית מערבית של ארץ ישראל: עד נחל הערבה· נחל מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית: (א) כה הראני· פורענות שהוא רוצה להביא גובאי: בתחלת עלות הלקש· לשון מלקוש שהתבואה עולה בקנה שלה: והנה לקש· היה לומה אחרי גזי המלך אחר שגזזו תבואת המלך עד שלא עלתה בקנה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לבהמות וכן ת״י דאיתגזיזת שחזא דמלכא ול׳ משנה היא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה: (ב) והיה אם כלה· כאשר כלה לאכול: את עשב הארץ· באותו שדה: ואמר אדני אלהים סלח נא· ואל תשחת הארץ:

מצודת ציון

ולענה (דברים כ״ט): (יג) קרנים· ענין חוזק והוא שאול מקרני בעל חי במתחזק בהם: (יד) ולחצו· ענין דחק: ז (א) יוצר· בורא: גובי· ארבה כי ויעל הארבה (שמות י׳) ת״א גובא· וכן כגוב גובי (נחום ג׳): הלקש· כן יקרא העשב המאוחר כמו שנקרא מטר המאוחר בשם מלקוש: גזי· מלשון גזיזה

מצודת דוד

וכאומר הואיל ושניתם דבר הראוי לכן יגיע לכם ההפסד: (יג) השמחים· הם שמחים על לא דבר ר״ל שמחים על הצלחתם שלא תתקיים לזמן מרובה: האומרים· הם אומרים בחוזק ידינו לקחנו לנו אומץ וחוזק וכאומר אבל לא כן הוא כי הכל בא בהשגחה: (יד) כי הנני· כי עתה שחטאתם לי הנני מעמיד עליכם אתם בית ישראל: גוי· מוסב על הנני מקים עליכם: ולחצו אתכם· העובדי כוכבים ההם: מלבוא חמת· מן הדרך שבאים בו אל חמת שהוא בפאת הצפוני של א״י: עד נחל הערבה· שהוא בפאת הדרומי של א״י מן הקצה אל הקצה: ז (א) כה הראני· במראה הנבואה: יוצר גובי· שבורא ארבה בתחלת צמיחת העשב המאוחר: והנה לקש· נדמה לי כאלו אחר שנגזז ונקצר העשב למאכל בהמות המלך הצמיחה וגדלה הלקש הוא עשב המאוחר: (ב) והיה אם כלה לאכול· כי ראה במראה הנבואה כאלו הארבה אכל כל העשב וכאשר

סְלַח־נָא מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא: ג נִחַם יְהוָה עַל־
זֹאת לֹא תִהְיֶה אָמַר יְהוָה: ד כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִנֵּה
קֹרֵא לָרִב בָּאֵשׁ אֲדֹנָי יֱהוִה וַתֹּאכַל אֶת־תְּהוֹם רַבָּה וְאָכְלָה
אֶת־הַחֵלֶק: ה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה חֲדַל־נָא מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי
קָטֹן הוּא: ו נִחַם יְהוָה עַל־זֹאת גַּם־הִיא לֹא תִהְיֶה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה: ז כֹּה הִרְאַנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל־חוֹמַת
אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ: ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־אַתָּה רֹאֶה
עָמוֹס וָאֹמַר אֲנָךְ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הִנְנִי שָׂם אֲנָךְ בְּקֶרֶב עַמִּי

רש"י

מי יקום יעקב · מאן יקום ויבעי על חטאיהון: כי קטן · ארי מטלטלין: (ג) נחם ה' על זאת · נתרצה בתפלתי ונעתר לי: (ד) הראני · עוד פורענות להביא עליכם: והנה קורא · את פמליא שלו: לריב · אתכם בפורענות דליקת אש: החלק · חלקת השדה: (ז) על חומת אנך · על שורא דדינא וכן פתר דונש · אנך לשון ערבי חוט קו המשקולת שעופרת אשר בה יביט בונה החומה ליישר הדימוס אף כאן הוא לשון קו משקולת משפט: (ח) הנני שם אנך · הנני שופט אותם בקו שורת הדין:

מצודת דוד

כלה לאכול את הכל. הכין אז שהמקום מייעד להביא הארבה לכלות הכל: ואומר · בתפלה לה' סלח נא עון ישראל ולא תענשם בהבאת הארבה כי מי יקום את יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו ברעב כי הוא קטן ואין בו כח ויכולת לכלכל את עצמו למלאת די ספוקו וכל העובדי כוכבים שונאים אותו ולא יאבו לכלכלו וימות א"כ ברעב: (ג) נחם ה' · והנה נתחרט ה' על הגזרה הזאת ואמר שלא תהיה עוד: (ד) קורא לריב באש וגו' · ה' היה קורא למלאכי מרום שהם יריבו עם ישראל בהבאת אש ר"ל להביא עליהם חום רב שורף כאש: ותאכל · נדמה לי כאילו שרפה וחוביבה את מי התהום וכאילו שרפה את למה קבולת השדות: (ה) חדל נא · מנע נא את הגזרה ההיא כי מי יקום את יעקב לכלכלו ברעב כי הוא קטן ואין בו יכולת לכלכל עצמו: (ו) גם היא · גם הגזרה ההיא לא תהיה: (ז) על חומת אנך · על החומה שבונין אותה בקו המשקולת: ובידו · ביד המקום היה קו המשקולת: (ח) מה אתה רואה · לא שאל לו על המראות הראשונות לפי שהיו מבוארים מעצמם ולא הוצרך לבארו אבל במראה ההיא הוצרך לבארו לכן שאלו: שם אנ

מצודת ציון

וקצירה: (ג) נחם · ענין הפוך מחשבה: (ד) תהום · עומק המים: רבה · גדולה בעומק: החלק · כן יקרא השדה וכן חלקה אחת תמטר (לעיל ד'): (ה) חדל · ענין מניעה: (ז) אנך · כן יקרא קו הבנין וכו

יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ׃ ט וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת יִשְׂחָק
וּמִקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ וְקַמְתִּי עַל־בֵּית יָרָבְעָם בֶּחָרֶב׃
י וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית־אֵל אֶל־יָרָבְעָם מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר קָשַׁר עָלֶיךָ עָמוֹס בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא־תוּכַל
הָאָרֶץ לְהָכִיל אֶת־כָּל־דְּבָרָיו׃ יא כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב
יָמוּת יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר
אֲמַצְיָה אֶל־עָמוֹס חֹזֶה לֵךְ בְּרַח־לְךָ אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה

רש״י

עבור לו · להמתין לסס על פשעיהס : (ח) ומקדשי ישראל · הוא בית אל שנאמר כי מקדש מלך הוא : על בית ירבעס · בן יואש : (י) כהן בית אל · כומר לעבודת כוכבים שלו : (יא) בחרב ימות ירבעס · והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעס והוא בנו זכריה שהרגו שלוס בן יבש (מ״ב טו):(יב) חוזה אתה שמתנבא עתידות:לך ברח לך אל ארץ יהודס · ששס

מצודת ציון

משקולת הבדיל וע״י מיישר הבנאי בנין החומה ואנך הוא בדיל בל׳ ערבי: (ח) עבור · מלשון העברה : (ט) ונשמו · מלשון שממון: במות · מלשון במה ומזבח : ישחק · כמו יצחק (ויתכן שאמר ישחק לרמז שהבמות יהיו לשחוק וללעג):ומקדשי · ענין ארמון משגב וכן למטה מקדש מלך הוא וכמו והיה למקדש (ישעיה ח) : יחרבו · מלשון חורבן : (י) כהן · ר״ל כהן הבעל וכומר לעבודת כוכבים : קשר · ענין אגודת מרד כמו ויהי הקשר אמיץ (ש״ב טו) : להכיל · לסבול כמו נלאיתי הכיל (ירמיה ו׳): (יב) חוזה·

מצודת דוד

וגו׳ · ר״ל אשפוט אותם בקו משקולת של שורת הדין ולא אוסיף עוד לעבור על פשעיהם למחול אותם: (ט)ונשמו· הבמות שהעמידו לעבודת כוכבים יהיו שוממין כי מגודל הצרות אין מי יבוא אליהם : ומקדשי · הארמנות החזקות של ישראל יהיו לחרבה : וקמתי · אקום על בית ירבעם להפרע ממנו בחרב ועל זכריה בנו יאמר שהרגו שלום בן יבש כמ״ש (במ״ב ט״ו) : (י) קשר עליך עמוס · ר״ל מדבר דברים המביאים קשר למרוד בך ולהרגך כי כשישמעו שואלין שהנביא מייעד עליו החרב יתעוררו להרגו כדבר ה׳ : בקרב בית ישראל · ר״ל בפרסום רב במעמד כולם : לא תוכל הארץ · עם הארץ לא יוכל לסבול את כל דבריו מה שמאיים בשממון וחורבן וכאומר הואיל וגם נפש העם מרה עליו א״כ תוכל לעשות בו משפט חרוץ כי גם יד העם יהיה עמך : (יא) בחרב ימות ירבעם · באמת כתב לו כי הוא אמר על בית ירבעם והוא זכריה בנו : ישראל גלה יגלה · גם בזה כתב כי לא אמר כן עד לבסוף : (יב) חוזה· רצה לומר אתה הוא חוזה מה שעתיד

וְאֱכָל־־שָׁם לֶחֶם וְשָׁם תִּנָּבֵא׃ יג וּבֵית־אֵל לֹא־־תוֹסִיף
עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי מִקְדַּשׁ־־מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מַמְלָכָה הוּא׃
יד וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל־אֲמַצְיָה לֹא־־נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא
בֶן־נָבִיא אָנֹכִי כִּי־בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס שִׁקְמִים׃ טו וַיִּקָּחֵנִי
יְהוָה מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה לֵךְ הִנָּבֵא אֶל־־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ טז וְעַתָּה שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה אַתָּה אֹמֵר לֹא

רש"י

מקדשו של הקב"ה שאתה מתנבא בשמו : ואכל שם לחם · לשון בזיון אמר לו שם יתנו לך פתיתי לחם בשכר שתתנבא להם : (יג) ובית אל לא תוסיף עוד להנבא · שאין מזכירין כאן אלא שם עבודת כוכבים : (יד) לא נביא אנכי · איני מנביאי שקר שלכם הנוטלים שכרם להנבא איני צריך לכל זאת ולא נהגתי כך אני שאני עשיר ובעל מקנה ונכסים כמו שת"י ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא : בוקר אנכי · רועה בקר : ובולס שקמים · מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקורות שכן דרך שקוצצין בתולות השקמה ובולס כמו ובולם אלא שעמוס מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו וישראל קוראים

מצודת דוד

פה : ברח לך אל ארץ יהודה · כי שם רואה ונביא : (יג) מקדש · ארמון מקדש ה' מקום הנבואה : ואכל שם לחם · שם יפרנסו אותך : ושם תנבא · ר"ל שם תקבל שכר על הנבואה שאתה מתנבא רעה על מלכות אפרים כי לאויבים המה לו :(יג) ובית אל · אבל בבית אל לא תוסיף עוד להתנבא כזאת כי פה הוא ארמון מלך הארץ הזה ופן אנשיו ימיתוך בשמעם שאתה מתנבא כזאת : ובית ממלכה הוא · ר"ל ממלכה מוחזקת ביד המלך מכמה דורות וידו תקיפה להכותך נפש : (יד) לא נביא אנכי · ר"ל אני לא הכנתי עצמי לנבואה ולא נתעסקתי בלמודה לשתחשוב שאני מקבל שכר על הנבואה ובעבור השכר הכנתי עצמי לה : ולא בן נביא אנכי · וכאומר ג"כ ולא ראיתי מאבי קבלת שכר נבואה והוא ענין מליצה והרחבה : כי בוקר אנכי · אני בעל בקר ואינני צריך לשכר ואני כל היום מערבב שקמים עם דברים אחרים למאכל הבקרים ואין אני עוסק בהכנת הנבואה ולמודה : (טו) ויקחני ה' · אבל מבלי הכנה לקחני ה' מתוך שהייתי הולך אחר הצאן לרעות אותם וצוה אותי ללכת ולהנבאות : (טז) ועתה · כאומר הואיל ואין לי צורך אל שכר הנבואה

מצודת ציון

(יג) מקדש · ארמון מסגב : (יד) בוקר · מל' בקר : ובולס · ענין בלילה וערבוב ובדרז"ל שכן עני אוכל פתו מעיסה בלוסה (שבת ע"ו) : שקמים · הם מין ממיני

תִנָּבֵא֙ עַל־יִשְׂרָאֵ֔ל וְלֹ֥א תַטִּ֖יף עַל־בֵּ֥ית יִשְׂחָֽק׃ יז לָכֵ֞ן
כֹּֽה־אָמַ֣ר יְהוָ֗ה אִשְׁתְּךָ֞ בָּעִ֤יר תִּזְנֶה֙ וּבָנֶ֣יךָ וּבְנֹתֶ֗יךָ בַּחֶ֣רֶב
יִפֹּ֔לוּ וְאַדְמָתְךָ֖ בַּחֶ֣בֶל תְּחֻלָּ֑ק וְאַתָּ֗ה עַל־אֲדָמָ֤ה טְמֵאָה֙
תָּמ֔וּת וְיִשְׂרָאֵ֕ל גָּלֹ֥ה יִגְלֶ֖ה מֵעַ֥ל אַדְמָתֽוֹ׃ ח א כֹּ֥ה הִרְאַ֖נִי
אֲדֹנָ֣י יְהוִ֑ה וְהִנֵּ֖ה כְּל֥וּב קָֽיִץ׃ ב וַיֹּ֗אמֶר מָֽה־אַתָּ֤ה רֹאֶה֙
עָמ֔וֹס וָאֹמַ֖ר כְּל֣וּב קָ֑יִץ וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֵלַ֗י בָּ֤א הַקֵּץ֙ אֶל־
עַמִּ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל לֹא־אוֹסִ֥יף ע֖וֹד עֲב֥וֹר לֽוֹ׃ ג וְהֵילִ֜ילוּ שִׁיר֤וֹת
הֵיכָל֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֣י יְהוִ֑ה רַ֣ב הַפֶּ֔גֶר בְּכָל־מָק֖וֹם

רש"י

אותו פסילוס כדאיתא בפסיקתא: (טז) ולא תטיף · לשון נבואה הוא והרבה יש במקרא הטף אל דרום (יחזקאל כ"א): (א) כלוב קיץ · סל מלא סופי תאנים שאינם טובות: (ג) שירות היכל · שהם משוררים בתוך היכליהם במשתאותיהם: רב הפגר · סגי פגרי קטולין: בכל מקום השליך הס · בכל אתר יימר רמי ושליק · השליכו מכאן (נ"א הסירו מכאן)

מצודת ציון

התאנים וכן ושקמותם בחנמל (תהלים ע"ח): (טז) תטיף · הוא מלשון נטיפה והזלה ומושאל מענין הדבור וכן הטף אל דרום (יחזקאל כ"א): (יז) בחבל · קו המדה: ח (א) כלוב · הוא כעין סל וכן ככלוב מלא עוף (ירמיה ה'): קיץ · ר"ל פירות המייבשים בימות הקיץ וכן והלחם והקיץ (ש"ב ט"ז): (ג) והילילו · מל' יללה: שירות · מלשון שיר וזמר: הפגר · כן יקרא גוף המת כמו וכובד פגר (נחום ג'): הס · ענין שתיקה כמו ואמר הס

מצודת דוד

הנבואה עתה שמע דבר ה' עם כי אין מקום לקבל ממך שכר על הנבואה ההיא: (יז) בעיר תזנה · אשר חזקתה ברצון משא"כ בשדה: בחבל תחלק · בקו המדה תחולק בין העובדי כוכבים: על אדמה וגו' · בארץ העובדי כוכבים: וישראל וגו' · ר"ל כמו שבאתה לדבר בשמי הנה באמת כן יהיה וכן יקום: ח (א) כלוב קיץ · סל מלא פירות הקיץ: (ב) בא הקץ · רצה לומר המראה מרמז שבא הקץ והסוף על עמי ישראל כי קיץ ראית וקץ בא שהוא לשון הנופל על לשון: עבור לו · לעבור ולמחול לו על פשעיו. (ג) והילילו · יהפכו ליללה השירות והזמירות שהיו מזמרים בהיכליהם במקום השירות יילילו: רב הפגר · אז ירבו פגרי ההרוגים ובכל מקום אשר השליך המשליך את הפגרים הרבים ההם יהיה שתיקה ודמימות קול כי הרואים לא יצעקו ולא ירימו קול למען לא ירך לב העם:

השואפים

הַשְׁלִיךְ הָס׃ ד שִׁמְעוּ־זֹאת הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן וְלַשְׁבִּית
עֲנִוֵּי־עניי קרי אָרֶץ׃ ה לֵאמֹר מָתַי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ וְנַשְׁבִּירָה
שֶּׁבֶר וְהַשַּׁבָּת וְנִפְתְּחָה־בָּר לְהַקְטִין אֵיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל
וּלְעַוֵּת מֹאזְנֵי מִרְמָה׃ ו לִקְנוֹת בַּכֶּסֶף דַּלִּים וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר

רש"י

הפגרים האלה: (ה) השואפים · הבולעים אביון: ולשבית · כמו ולהשבית ודוגמא לשמיד מעוזניה (ישעיה כג) ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים ב ט): (ה) מתי יעבור החודש · זו היא שאיפה מצפים עת תייקר התבואה וימכרו לעניים בריבית ויטלו שדותיהם · יעבור החודש ת"י מתי תתעבר השנה ויבא חודש העיבור ולשון הלכה הוא כמו (ירמיה מ"ו) העביר המועד ולפי שדוחין את הקרבת העומר השנה נמשכת והישן מתייקר: והשבת ונפתחה בר · מתי תבוא השמיטה ותייקר התבואה ונפתח אוצרות בר שלנו: להקטין איפה · למכור במדה קטנה ואת כספנו נקבל בשקל

מצודת דוד

(ד) השואפים אביון · אתם הבולעים את האביון ועוסקים להשבית מן העולם עניי ארץ: (ה) לאמר · שהמה אומרים מתי יעבור החודש רצה לומר החודש הידוע של הקציר כי בימי הקציר מוצאין העניים לאכול מהלקט והשכחה והפאה ואינם קונים תבואה למאכלם: ונשבירה שבר · כשיעבור החודש לא ימצאו מה לאכול ואז נמכור להם התבואה כפי אות נפשנו: והשבת · מלת מתי יעבור משמשת בשתים כאילו אמר מתי יעבור השבת הוא שנת השמטה כי אז מתפרנסים העניים מתבואת הארץ מן המופקר ואינם קונים תבואה למאכלם: ונפתחה בר · כשיעבור השבת אז נפתח אוצרות התבואה: להקטין איפה · ר"ל לא נמכור באמת ובמשפט כ"א נעסוק ברמותם להקטין מדת האיפה ולהגדיל משקל השקל לעות עוד כף המאזנים לעשות מרמה להכריע למטה את הכף שבו אבן המשקל למען יהא נראה שהכסף חסר הרבה: מאזני מרמה · לפי שמאזני משקל שלהם היו עשויות באופן שיכולים להכריע את הכף למה שהם רוצים לכן קראם מאזני מרמה: (ו) לקנות בכסף דלים ·

מצודת ציון

(לעיל ו): (ד) השואפים · ענין בליעה והמשכה אל הפה כמו שאפני אנוש (תהלים נ"ו): ולשבית · כמו ולהשבית וכן ללכת לגיד (מלכים ב' ט') ומשפטו להגיד ולהשבית הוא ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (ה) ונשבירה · מוכר התבואה נקרא משביר כמו המשביר לכל עם הארץ (בראשית מ"ב): שבר · כן תקרא התבואה וכן נאמר שבר רעבון בתיכם (שם מג) וזהו לפי שמוכרת הרעב על דרך ישברו פראים צמאם (תהלים ק"ד): והשבת · כן תקרא שנת השמטה כמ"ש ובשנה השביעית שבת וגו' (ויקרא כ"ה): בר · תבואה כמו לשבור בר (בראשית מ"ב): איפה · שם מדה בת ג' סאים: ולעות · ענין עקום ודבר

נעלים ומפל בר נשביר: ז נשבע יהוה בגאון יעקב אם־
אשכח לנצח כל־מעשיהם: ח העל זאת לא־תרגז
הארץ ואבל כל־יושב בה ועלתה כאר כלה ונגרשה
ונשקה ונשקעה קרי כיאור מצרים: ט והיה ׀ ביום ההוא

רש"י

גדול: (י) בעבור נעלים. בדיל דיתסבון: ומפל בר נשביר. ומהממת עיבורא נזבין. את הפסולת שנפל מן החטים בנפה נמכור ביוקר לעניים: (ח) העל זאת לא תרגז הארץ. וכי אין עון זה כדאי שתחרב עליו הארץ: ועלתה כאור כלה. ובמקום אחר הוא אומר ועלה כיאור כלה (לקמן ט) וי"ת שניהם בשוה ויסק עלה מלך במשריתיה דסגיאין כמו נהרא ויחפינה כולה. וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור ויש לפרש כמו יפיץ ענן אורו (איוב לז) על כפים כסה אור (שם ל"ו) ועלתה כענן גשם כולה אפילה וחשיכה: ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים. נילוס עולה אחת למ' שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלה רפש וטיט על שפתו וכשחוזר מהשקות חוזר על גדותיו ומימיו מצטללין והוא קרוי שיקוע שהטיט שעוכר את מימיו נשקע ונגרש כמו (ישעיה נ"ז) ויגרשו מימיו רפש וטיט אף הארץ

מצודת ציון

שאינו ראוי והוא מל' עון: (ו) נעלים. מנעלי הרגל: ומפל. מל' הפלה: (ח) תרגז. ענין תנועת הרעדה: ואבל. ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א'): כאור. כמו כיאור הוא הנילוס ונפלה היו"ד: ונגרשה. מל' גרושין ותנודה: ונשקעה. ענין נפילת הדבר בעומק כמו אז אשקיע מימיהם (יחזקאל לב):

מצודת דוד

ר"ל נקח מהם כל כספם ברמיה עד שלא ישאר מאומה בידם ונקנה אותם בכסף לעשות עמהם עבודה: בעבור נעלים. רצה לומר נקנה אותו בדבר מועט בעבור זוג מנעלים: ומפל בר נשביר. עוד היו אומרים לא נמכור להם תבואה נקיה אלא נערב בה הפסולת שמפילים התבואה בשעה שמרקדין אותה בנפה וכברה והם בעל כרחם יקנו עם הפסולת: (ז) בגאון יעקב. בשמ"ק יקרא כן כמ"ש ולבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז'): (ח) העל זאת. וכי על מעשה כזאת לא תרעד הארץ ולא ישחתו כל היושבים בה: ועלתה כאור. ר"ל דין היא שתעלה המים על כלה כמו היאור המכסה כל הארץ בצאתו להשקות השדות: ונגרשה ונשקעה. המים השוטפים יגרשו רפש וטיט ואח"ז יהיה נשקע הרפש והטיט לרדת אל קרקעית המים כמו יאור מצרים שבעת שמתגבר ועולה מעלה רפש וטיט ואח"ז שוקעים למטה ר"ל מהדין להשמיד הרשעים מן הארץ ואח"ז

תהיה

נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרָיִם וְהַחֲשַׁכְתִּי
לָאָרֶץ בְּיוֹם אוֹר׃ י וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל־שִׁירֵיכֶם
לְקִינָה וְהַעֲלֵיתִי עַל־כָּל־מָתְנַיִם שָׂק וְעַל־כָּל־רֹאשׁ קָרְחָה
וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד וְאַחֲרִיתָהּ כְּיוֹם מָר׃ יא הִנֵּה ׀ יָמִים
בָּאִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ לֹא־רָעָב
לַלֶּחֶם וְלֹא־צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־לִשְׁמֹעַ אֵת דִּבְרֵי יְהֹוָה׃
יב וְנָעוּ מִיָּם עַד־יָם וּמִצָּפוֹן וְעַד־מִזְרָח יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ

רש"י

תקיעת רשעים שבתוכם ואחר כך תנוח: (ט) והבאתי השמש בצהרים · כשיהא להם שלום גדול תבא מפלה פתאום ואמרו רבותינו (מו"ק כ"ה) זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלום כמו שאמרו רבותינו (תענית כ"ב) אין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיה (ד"ה ב' ל"ה) מה לי ולך לא עליך אתה היום לא עליך אני בא היום כי אם לעבור דרך ארצך אל בית מלחמתי וגו': השמש · מלכות בית דוד נמשלה כשמש שנאמר (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי: (י) והפכתי חגיכם לאבל · כענין שנאמר (ד"ה ב' ל"ה) וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו: וכל שיריכם לקינה · כענין שנאמר (שם) ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם: כאבל יחיד · כאב שמתאבל על בן יחיד: (יא) כי אם

מצודת דוד

תהיה ההרוסה: (ט) והבאתי · אשקיע את השמש בעת צהרים בזמן תקפה ר"ל בעת ישבו בהשקט ושאנן תבוא הצרה פתאום: והחשכתי · אביא חושך על הארץ ביום שיש בו אור רב והוא כפל ענין במ"ש: (י) והפכתי · תמורת שמחת החג יהיה אבל ותמורת השירה יהיה קינה: והעליתי · ר"ל אביא עליהם צרה עד שכולם ילבשו שק על מתניהם ויקרחו קרחה בראשם והם ענין צער ואבילות: ושמתיה · אשים עדת ישראל להיות מתאבלת כדרך האבלות שעושין על בן יחיד שמת: כיום מר · הוא יום מיתת בן יחיד וכפל הדבר במ"ש: (יא) כי אם לשמוע וגו' · ר"ל יהיו תאבים אל הנבואה ולא ימצאו כי תפסק הנבואה בהיותם בגולה: (יב) ונעו · ינועו ללכת מים הדרומי הוא ים סוף שהוא בדרומה של א"י עד הים המערבי ומגבול הצפוני עד גבול המזרחי ר"ל אפילו בא"י תפסק הנבואה: ישוטטו ·

מצודת ציון

(ט) והבאתי · ענין שקיעה כמו ובא השמש וטהר (ויקרא כב): בצהרים · הוא חצי היום: (י) קרחה · ענין נפילה ותלישת השער כמו קרח הוא (שם יג): (יב) ונעו · מלשון תנועה: ישוטטו · ענין ההליכה

אֶת־דְּבַר־יְהֹוָה וְלֹא יִמְצָאוּ׃ יג בַּיּוֹם הַהוּא תִּתְעַלַּפְנָה
הַבְּתוּלֹת הַיָּפוֹת וְהַבַּחוּרִים בַּצָּמָא׃ יד הַנִּשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַת
שֹׁמְרוֹן וְאָמְרוּ חֵי אֱלֹהֶיךָ דָּן וְחֵי דֶּרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע וְנָפְלוּ
וְלֹא־יָקוּמוּ עוֹד׃ ט א רָאִיתִי אֶת־אֲדֹנָי נִצָּב עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמֶר הַךְ הַכַּפְתּוֹר וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים וּבְצַעַם

רש"י

לשמוע · שתפסק מהם רוח הקדש : (יג) תתעלפנה · תפרח רוחם כמו ויתעלף (יונה ד) וכן עלי השדה עליו עולפה (יחזקאל לא) וכן בלשון משנה נתעלפה פשמיי"ר בלע"ז : (יד) חי אלהיך דן · אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן : (א) נצב על המזבח · מסתלק מכרובא למדבחא דרך יציאת חוץ על מזבח הזהב שהוא בהיכל והוא מעשר מסעות שנסעה שכינה : הך הכפתור · שהוא בראש הגג : וירעשו הספים · אסקופות הבית שהתחונות כך יהרג המלך וירעדו השרים : ובצעם בראש כולם · כמו ופצעם וי"ת כפתור המנורה · עפי מנרתא יתקטל מלכא יאשיה · וירעשו ספים ויחרב ביתא ויתפגרון עזרתא : ובצעם בראש כלם · ומאני

מצודת ציון

אנה ואנה כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה') : (יג) תתעלפנה · ענין התלשות והעדר ההרגשה כמו בניך עלפו (ישעיה נ"א) : (יד) באשמת · מל' אשם וכן תקרא העבודת כוכבים כן מאשמת עובדיה וכן תקרא פשע עכ"ז כמ"ש והפשע שמם (דניאל ח) : עוד · ענין זמן רב ודוגמתו ויבך על צואריו עוד (בראשית מ"ו) : ט (א) הכפתור · הוא המשקוף וקראו כפתור לפי שעושין בו ציורי כפתורים העגולים כעין תפוחים וכן בכפתוריה ילינו (צפניה ב) : וירעשו · ענין תנועה חזקה : הספים · הם המזוזות כמו וסף השער (יחזקאל מ') : ובצעם ·

מצודת דוד

ילכו אנה ואנה לבקש דברי נבואה ולא ימצאו : (יג) ביום ההוא · הוא יום הפורעניות : בצמא · בעבור הצמאון יתעלפו הבחורים והבתולות כי לא ימצאו מים לשתות כאשר ילכו בגולה : (יד) הנשבעים · ר"ל כי הם הנשבעים בפסל של שומרון ובשבועתם יאמרו זה לזה הריני נשבע חי אלהיך העגל העומד בדן : וחי דרך · ר"ל חי הולכי דרך באר שבע אל המזבחות שעמדו שם לעבודת כוכבים כמ"ש ובאר שבע לא תעבורו (לעיל ה') : ונפלו · לכן יפלו ולא יקומו עוד ר"ל בזמן בית השני לא יקומו אבל בגאולה העתידה יקומו כולם יהודה ואפרים : ט (א) הך הכפתור · הכה את הכפתור הוא המשקוף ומהכאה ההיא ירעשו המזוזות ר"ל באבדן המלך יחרדו השרים ועל יאשיהו יאמר כי אחר שנהרג הוא הושפלה המלוכה ולא היה ביד השרים להמליך מלך מדעתם וכאשר המליכו את יהואחז הסירו מלך מצרים מן

בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וְאַחֲרִיתָם בַּחֶרֶב אֶהֱרֹג לֹא־יָנוּס לָהֶם נָס
וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט׃ ב אִם־יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל מִשָּׁם
יָדִי תִקָּחֵם וְאִם־יַעֲלוּ הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אוֹרִידֵם׃ ג וְאִם־
יֵחָבְאוּ בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ וּלְקַחְתִּים וְאִם־יִסָּתְרוּ
מִנֶּגֶד עֵינַי בְּקַרְקַע הַיָּם מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַנָּחָשׁ

רש"י

בית מקדשא בשביא יסכון ובצעם כמו ממונם יגלה בראש כולם : (ב) אם יחתרו בשאול · אם ידמון לאיטמרא כדבשאול : ידי תקחם · במימרי ידבריכון סנאיהון : ואם יעלו השמים · ואם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מתמן במימרי (עיין יחזקאל ט' פסוק ג' ברש"י וא"ע יום"ה) יחתנון : (ג) בראש הכרמל · ברים מגדלי כרכיא : משם אחפש · מתמן אפקיד בלושין ויבלשונכון : בקרקע הים · בניסי ימא · איי הים : אצוה את

מצודת דוד

המלוכה ונתן עונש על הארץ כמו שכתוב במ"ב (כ"ג) ומאז לא המליכו מלך מדעתם : ובצעם · חמדת עשרם יגלה בראש כלם כי עד שלא גלו שם בימי צדקיה הוציא נ"כ אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך כמו שכתוב (במ"ב כ"ד) : ואחריתם · בניהם ובנותיהם אהרוג בחרב העובדי כוכבים : לא ינוס וגו' · הרוצה לנוס לא יוכל : ולא ימלט וגו' · הוא כפל ענין במ"ש : (ב) אם יחתרו בשאול · אם יעשו לעצמם מחתרת בשאול רצה לומר בעומק הארץ להסתר שמה הנה ידי תקחם משם למסרם ביד העובדי כוכבים והוא ענין מליצה ור"ל שלא יועילו לעצמם בשום תחבולה להנצל מיד העובדי כוכבים : משם אורידם · להיות נמצאים ביד העובדי כוכבים : (ג) אם יחבאו · ואם יסתירו עצמם בראש הר הכרמל שהיו שם מקומות מסתרים : משם אחפש · ממקום מחבואם אחפשם למצוא אותם ולקחתים למסרם ביד העובדי כוכבים : ואם יסתרו · ואם יחשבו להסתר מפני בקרקעית הים : משם · מקרקעית הים אצוה את הנחש הוא הלויתן שהוא ישך אותם והכל הוא

מצודת ציון

חמדת עשרם כמו בצע כסף (שופטים ה') : ואחריתם · כן יקראו הבנים והבנות כמו ולא לאחריתו (דניאל י"א) : ינוס · ענין בריחה : להם · כמו מהם : ימלט · ענין השמטה : פליט · ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : (ב) יחתרו · ענין חפירה בקרקע כמו חתר בחשך בתים (איוב כ"ד) : בשאול · בקבר עמוק : (ג) יחבאו · ענין הסתרה כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כו) : אחפש · ענין חקירה כמו ויחפש רוחי (תהלים עז) : הנחש · הוא הלויתן הדומה למראה נחש וכמ"ש על לויתן נחש

ענין

וְנִשָּׁכָם ׃ ד וְאִם־יֵלְכוּ בַשְּׁבִי לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם מִשָּׁם אֲצַוֶּה
אֶת־הַחֶרֶב וַהֲרָגָתַם וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא
לְטוֹבָה ׃ ה וַאדֹנָי יֱהֹוִה הַצְּבָאוֹת הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וַתָּמוֹג
וְאָבְלוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ וְעָלְתָה כַיְאֹר כֻּלָּהּ וְשָׁקְעָה כִּיאֹר
מִצְרָיִם ׃ ו הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו מעלותיו ק׳ וַאֲגֻדָּתוֹ
עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ הַקֹּרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ

רש״י

הנחש · י״ת עממיא דתקיפין כחויא : (ה) הנוגע בארץ ותמוג · די נזיף בארעא וזיעא · ותמוג ל׳ נוע וה׳ הוא הנוגע בארץ ותמוג כלומר גזירה זאת מאתי יצאה : (ו) ואגודתו · קבוצת בריותיו · ד״א קבוצת הצדיקים היא היתה יסוד הארץ לתקנת השמים שבשבילם הכל קיים : הקורא למי

מצודת ציון

בריח (ישעיה כז) : ונשכם · מל׳ נשיכה בשינים : (ה) ותמוג · מל׳ המגה והמסה : ואבלו · ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א׳): ושקעה· ענין נפילת הדבר בעומק כמו אשקיע מימיהם (יחזקאל לב): (ו) מעלותיו · מלשון עלייה הבנוי ממעל ואמר בלשון שאלה על הגלגלים : ואגודתו · ענין קבוצה אחת וכן ויהיו לאגודה אחת

מצודת דוד

ענין עלייה : (ד) ואם ילכו בשבי · ר״ל אם יכנעו לפני העובדי כוכבים וימסרו עצמם בשבי למען ירחמו עליהם : משם · ממקום שילכו אצוה את החרב להרגם ר״ל לא יועיל להם ההכנעה כי עכו״ם יהרגום העובדי כוכבים בארצות גלותם : ושמתי וגו׳ · אשגיח עליהם לעשות עמהם רע ולא לעשות עמהם טובה: (ה) וה׳ וגו׳ · והנה ה׳ הוא המושל בצבאות מעלה ומטה ויוכל הוא לעשות חפצו בכל מקום ובכל דבר : הנוגע בארץ · כאשר יגע בארץ היא נמסת וכלה וכל היושבים בה יהיו נשחתים : ועלתה · המים תעלה על כולה כמו היאור המכסה את כל הארץ בצאתו להשקות השדות : ושקעה · ר״ל עם כי בתחלה יגרשו המים רפש וטיט הנה אח״ז תהיה נשקע הרפש והטיט לרדת אל קרקעית המים כמו יאור מצרים שאחר שגורשין מימיו רפש וטיט אח״ז נשקע למטה ר״ל אחר השמדת הרשעים תהיה ההרוחה : (ו) הבונה · הוא הבונה בשמים מעלותיו זה למעלה מזה ועל הגלגלים יאמר שהם זה למעלה מזה: ואגודתו · קבוצת בריותיו יסדה על הארץ : הקורא למי הים · להעלותם בעבים ואחר זה שופכם ומורידן ע״פ הארץ : ה׳ שמו · המורה שהכל שלו ובידו ותוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא לא תמצאו א״כ שום תחבולה להנצל

יְהוָה שְׁמוֹ׃ ז הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר׃ ח הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי
יְהוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה׃
ט כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית

רש"י

הים · דאמר לכנשת משריין סגיאין ימא : (ז) הלא כבני כושיים אתם לי · למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר אינכם שבים אלי הלא מן בני נח באתם כשאר עובדי כוכבים ככושיים אשר נדמיתם להם כענין שנאמר (ירמיה י"ג) היהפוך כושי עורו כך אתם תוכלו להיטיב : הלא · בטובתי תחלת בחרי בכם היא הוצאה שהוצאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כך הוצאתי מכפתור כשבאו כפתורים על העוים כענין שנאמר (דברים ב) והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו' כבשו גם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והוצאתים מידם ואעפ"כ לא עשיתם לי נעם : וארם מקיר · וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולקץ הימים משתבטל מלכות אשור יצאו : (ח) והשמדתי אותה · הממלכה הם בית יהוא אבל בית יעקב לא אשמיד: (ט) כי הנה אנכי מצוה · להגלותם ולהניעם בכל הגוים הנעה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שכוברין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לצאת ואז המנענע מנענע בכל כחו :

מצודת דוד   מצודת ציון

מהפורעניות שהוא מייעד לשביה : (ש"ב ב') : (ז) כבני כושיים · הם
(ז) הלא כבני כושיים וגו' · כמו האנשים השחורים מבני כוש בן חם :
בני כושיים שהמה עבדים לאדוניהם (ח) אפס · ענינו כמו רק וכן אפס
עבדות עולם כן אתם לי עבדים כלאת הדבר (במדבר כג):(ט)והניעותי ·
ימי עולם כי הלא העליתי אתכם מארץ

מצרים מבית עבדים לכן אתם לי לעבדים : ופלשתיים מכפתור · רצה לומר וכי העליתי את פלשתים בני כפתור מן המקום שגלו שמה : וארם מקיר · ר"ל וכי העלה את ארם מקיר שיגלו שמה ע"י מלך אשור כמ"ש (במ"ב טז) וכאומר הואיל ולא עשיתי ולא אעשה לאומה אחרת כפי מה שעשיתי עמכם לכן קנוים אתם לי לעבדים : (ח) הנה עיני ה' · רצה לומר הואיל וכן הוא ואתם פשעתם בי לכן הנה עיני ה' והשגחתו בממלכה החטאה היא מלכות אפרים להשמיד אותה : אפס וגו' · רק לא אשמיד את בית יעקב את המון העם מכל וכל כי לבד המלוכה אשמיד ולא היה בהם עוד מלך : (ט) והנעותי וגו' · אניע בגולה את ישראל בין

יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃
י בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים
בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד
הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ
כִּימֵי עוֹלָם׃ יב לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה עֹשֶׂה זֹּאת׃

רש"י

ינוע · על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע שהוא דבר הנע מאליו: (י) לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה · בשביל עונינו לא תמהר הרעה לגשת ולבא: (יא) ביום ההוא · אחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המוכן לגאולה ובו אקים סוכת דוד הנופלת · י"א מלכותא דבית דוד: (יב) למען יירשו · ישראל: את שארית אדום · ואת כל הגוים כי נקרא

מצודת ציון

מל' הנעה והנדה: בכברה · היא כעין נפה ומרקדין בה הקמח ודומה לו ועשית לו מכבר (שמות כ"ז): צרור · חתיכה גסה של עפר וכן אשר לא נמצא שם גם צרור (ש"ב יז): (י) תגיש · ענין הקרוב: ותקדים · ענין מהירות: בעדינו · רצה לומר עלינו: (יא) וגדרתי · ענין בנין: פרציהן · ענין שבר חומה: והרסותיו · מלשון הריסה ונתיצה: (יב) למען · ענינו כמו באופן כמו למען ינוח

מצודת דוד

העובדי כוכבים כמו שמנענעין תבואה בכברה להפיל העפר דרך נקביה אשר עם כל זה הצרורות הגסות לא יפלו לארץ דרך נקבי הכברה כי צר להם נקבי הכברה כן ישראל עם כי יהיו נעים ונדים בגולה לא יתמו שם הצדיקים כ"א הפושעים והמורדים: (י) בחרב ימותו · המתים בחרב העובדי כוכבים יהיו כל החוטאים שבעמי אשר אומרים לא תבא עלינו הרעה כי אין גמול ועונש אבל הצדיקים ישארו ולא יאכלם החרב: (יא) ביום ההוא · כאשר יתמו הפושעים: אקים וגו' · ר"ל אחזיר המלוכה לבית דוד אשר נפלה והושפלה בימי הגולה: וגדרתי וגו' · את הפרצה שהיה בה אגדור אז ר"ל אז לא ימלוך מלך אחר על אפרים להיות פרצה מה במלכות בית דוד: והרסותיו · מה שהיה הריסה במלכות בית דוד כל ימי הגולה שלא מלכו כלל הנה אז אקים אותה ואבננה להיות בנוי ומתוקן כימי עולם ר"ל כמו שהיתה מאז בימי דוד עצמו: (יב) למען יירשו וגו' · הוא הפוך כאילו אמר למען יירשו אשר נקרא וגו' ר"ל הממשלה תהיה באופן שיירשו העם אשר שמי נקרא עליהם להיות נקראים עם ה' הם יירשו את השארית הנשאר מכל העובדי כוכבים להיות להם לעבדים: עושה זאת · העושה הטובה

יג הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ
עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת
תִּתְמוֹגַגְנָה׃ יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים
נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת
וְאָכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶם׃ טו וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ
עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

רש"י

עמי עליהם : אשר · כמו כי : (יג) ונגש חורש בקוצר · והשיג דיש את בציר ובציר ישיג את זרע (ויקרא כו) לא יספיקו לחרוש עד שיבא הקציר ולא יספיקו לבצור עד שיבא עת הזרע : תתמוגגנה · תרגם יונתן יתפלחן · קרקע עבודה מתמוגגת בבא גשמים : עסיס · יין טוב ומתוק :

מצודת דוד

הסיא : (יג) ונגש חורש בקוצר · ר"ל הרבה התבואה תצמח ויהיו עוסקים בקצירה עד זמן החרישה והחורש והקוצר יגשו ויפגשו זה בזה וכן יפגוש דורך ענבים במי שמושך ומוליך התבואה לזריעה כי ירבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה : והטיפו · הרבה ענבים יגדלו בהרים ויהיה היין נוטף מהם והוא ענין מליצה : תתמוגגנה · רלה לומר יהיה מרעה שמן והחלב יזוב מן הצאן וכאילו נמסו הגבעות משפע זולת החלב : (יד) ושבתי · אעמיד בהשקט ומרגוע את בני השבי של עמי ישראל : ערים נשמות · שהיו שוממות בעת הגולה : וישבו · בהערים ההם ישבו ולא יגלו עוד מהן : ושתו · הם ישתו היין ולא יבואו עוד עובדי כוכבים לשתותו : ועשו גנות · יתקנו גנות ויזרעום : (טו) ונטעתים · יהיו משורשים כאילן הנטוע : ולא ינתשו · לא יהיו נעקרים מעל אדמתם אשר נתתי להם מאז ר"ל לא יגלו עוד משמה כי שמה ישבו עד עולם :

מצודת ציון

שורך (שמות כ"ג) : (יג) ונגש · ענין הקרוב והדבוק : ודורך · הדרך לדרוך על הענבים להוציא היין : במושך · מלשון משיכה והולכה : והטיפו · ענין הזלה : עסיס · כן יקרא היין וכן על עסיס כי נכרת מפיכם (יואל א') : תתמוגגנה · מל' המגה והמסה : (יד) ושבתי · ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל') : שבות · מל' שבי הגולה: נשמות · מלשון שממון: (טו) ינתשו · ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א') :

א א חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה
שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ
וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה׃ ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי
אַתָּה מְאֹד׃ ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם
שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִדֵנִי אָרֶץ׃ ד אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר
וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה׃

רש"י

קמץ בז"ק

(א) חזון עובדיה · מאי שנא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה אמר הקב"ה מהם ובהם אביא עליהם יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם: (ב) הנה קטן נתתיך · כלפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול ואמר הקדוש ב"ה לפני קטן הוא רבותינו דרשו קטן שלא היה להם לא כתב ולא לשון: בזוי · שלא היו מעמידין מלך בן מלך: (ג) שוכני בחגוי סלע · סומך על משענת אבותיו אברהם יצחק והם לא יועילו לו · חגוי כמו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ברייטייג"א בלע"ז ואל תתמה על וי"ו של חגוי שהיא כוי"ו של קצוי (תהלים סה) וכוי"ו של כמטחוי (בראשית כא) שאין יסוד בתיבה

מצודת ציון

א (א) וציר · ענין שליח כמו וציר אמונים (משלי י"ג): (ב) בזוי · מבוזה: (ג) השיאך · ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): שוכני · היו"ד יתירה: בחגוי · ענין בקוע ונקיק כמו יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב): (ד) קנך · מל' קן

מצודת דוד

א (א) חזון עובדיה · זהו מראה הנבואה של עובדיה: לאדום · על אדום: שמועה שמענו · ר"ל אני ושאר נביאים שמענו שמועה מאת ה' כי הרבה נביאים התנבאו על חורבן אדום: וציר · ר"ל כאשר שמענו כן הוא כי כל העובדי כוכבים התעוררו לבוא עליה למלחמה ושלחו שלוחיהם זה לזה לאמר קומו אתם ונקומה גם אנו ללכת עליה למלחמה: (ב) הנה קטן נתתיך · בתחלת ממשלתך בארץ אדום הנה אז היית קטן בעובדי כוכבים ומבוזה מאד ביניהם כי היתה ממלכה שפלה: (ג) זדון לבך השיאך · כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת אל הר שעיר וגו' לכן זדון לבך הסית אותך להתגאות יותר מדאי: שוכני · כאילו אתה שוכן בבקיעי הסלע עד שלא יוכל מי לקרוב אליך וכאילו היה מקום מושבך במקום מרום ונשא: אומר בלבו · לכן חושב בלבו מי הוא אשר יוכל להוריד אותי בשפל הארץ: (ד) אם תגביה כנשר · אבל

אם

ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא
יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת׃
ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו׃ ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ
כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ

רש"י

אלא עי"ת וחי"ת : (ה) באו לך · עליך : איך נדמיתה · למה נכרתת דומה עד שגנבו כל רצונם : הלא · בוצרים : ישאירו עוללות · ואלה לא ישאירו לך כלום כי יחפשוך ויגלו וידרשו מלפוניך : (ו) נבעו · תרגם יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נתבקשו וכן אם תבעיון בעיו (ישעיה כ"א) : (ז) עד הגבול שלחוך · אותם שהבטיחוך לעזרה באו עמך ולווך עד גבול ארצך עד הספר ששם באו עליך למלחמה ובזאת השיאוך והצליחו : יכלו לך · לפתותך לצאת ושבו מאחריך : לחמך ישימו מזור תחתיך · אף מאכלך שם

מצודת דוד

אם תגביה לשבת כנשר העושה מדורות במקום גבוה ואם תשים מדורך בין הכוכבים משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד העובדי כוכבים : (ה) באו לך · באו עליך : שודדי לילה · הם המתפחדים לגזול ביום וגוזלים בלילה: איך נדמיתה · איך נכרת מכל וכל (ואף כי תהיה באחרית הימים אמר בלשון עבר כדרך הרבה מן הנבואות כי הנביא ראה כאילו כבר נעשתה) : הלא יגנבו דים · ר"ל הלא אין דרכם לגנוב אלא די ספוקם ויניחו את המותר ומדוע אם כן נכרת מכל וכל מבלי שארית : אם בוצרים · אם על כרמך באו בוצרים הלא ישאירו עוללות ומדוע לא השאירו לך מאומה: (ו) איך נחפשו עשו · איך נחפשו בתי עשו לקחת הכל ואיך נתבקשו ונדרשו מקומות מסתרים שלו לקחת כל הנמצא והוא כפל ענין במ"ש : (ז) עד הגבול וגו' · כשיצא למלחמה מול העובדי כוכבים ליוו אותו כל אנשי בריתו שהיה לו עמהם כריתת ברית הם ליוו אותו עד קצה גבול ארצו ומשם חזרו ולא הלכו למלחמה להיות לו לעזרה והטעו אותו כי הבטיחו ללכת עמו : השיאוך ·

מצודת ציון

וסוא מדור העופות · (ה) שודדי · ענין גזל ועושק : נדמיתה · ענין כריתה ואבדון כמו עד מואב נדמה (ישעיה טו) : דים · די הספוק כמו והמלאכה היתה דים (שמות לו) : בוצרים · כן יקראו תולשי ענבי כרם כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : עוללות · הם הענבים הקטנים הגרועים כמו לא תעולל (שם) : (ו) נחפשו · מלשון חפוש וחקירה כמו משם אחפש (עמוס ט) : נבעו · ענין דרישה וחפוש ודומה לו אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) שהוא ענין דרישת שאלה וכמו שמלת בקשה הונח לדרישת שאלה ולחפש כן מלת בעה הונח לשניהם : מצפוניו · מל' לפון ונסתר : (ז) שלחוך · ענין לויה כמו ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית יח) : השיאוך · ענין הסתה : יכלו · מל' יכולת ונצחון :

יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ׃ ח הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃
ט וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֶת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃
י מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׃
יא בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ
שְׁעָרָו שעריו קרי וְעַל־יְרוּשָׁלַםִ יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד

רש"י

לך אחיך יעקב למזור שנתן לך להם ונזיד עדשים ועל ידו בזית הבכורה: מזור · חולי: (ט) וחתו גבוריך תימן · יחתו ויפחדו לנוס אל ארץ ישמעאל וי"ת ויתברון גברך יתבי ארעא דרומא: למען יכרת · כל איש גבור: מהר עשו מקטל · מרוב הרג שיבא עליכם: (י) מחמס אחיך יעקב · בשביל חמס שעשית ליעקב: (יא) ביום עמדך מנגד · שלא באת לעזור לו: גם אתה כאחד מהם ·

מצודת ציון

לחמך · ר"ל אוכלי לחמך: מזור · ענין מכה ותקרא כן ע"ש שזורים עליה אבק מסממנים המרפאים וכן ולא יגהה מכם מזור (הושע ה): תחתיך · במקומך: (ט) וחתו · ענין שבירה כמו והחתתי את עילם (ירמיה מט): תימן · הוא אדום היושב בהר שעיר בדרומה של א"י: מקטל · ענין הרג כמו הן יקטלני (איוב יג): (י) מחמס · ענין עושק: (יא) מנגד · ממרחק: שבות · מל' שבי: זרים · מלשון זר ונכרי: חילו · ענין עושר כמו ועזבו לאחרים חילם (תהלים מט): ידו · ענין השלכה והפלה כמו ידו אליה (ירמיה

מצודת דוד

האנשים שהיית עונסם בשלום הם הסיתו אותך ללכת למלחמה ויכלו לך כי שמעת להם והלכת: לחמך · אוכלי לחמך הלוקחים פרס ממך הם ישימו מכה תחתיך ר"ל במקומך הכינו לך כליון ואבדון כי יעצו עליך רעה ואין בו תבונה להרגיש בדבר להיות נשמר מהם: (ח) ביום ההוא · ביום בוא הפורעניות: והאבדתי חכמים · לא יתחכמו בתחבולות המלחמה להציל נפשם: ותבונה וגו' · כפל הדבר במ"ש: מהר עשו · ר"ל מאותם שמקור מחצבם הוא מהר עשו כי משם באו ונתפשטו בארצות ובכרך גדול: (ט) וחתו גבוריך תימן · אתה שמקור מחצבך מאדום היושבת בדרומה של א"י הנה גבוריך יחתו וישברו במלחמה: למען יכרת · באופן שיכרת איש מאותם שמקור מחצבם הוא מהר שעיר ר"ל לא ישאר מהם איש: מקטל · ר"ל הכריתה תהיה מן ההרג שיעשו בהם ולא שימותו על מטתם: (י) מחמס אחיך יעקב · בעבור החמס שעשית לאחיך יעקב תכסה אותך הבושה ותהיה נכרת עד עולם ולא תוסיף לקום: (יא) ביום עמדך מנגד · עתה יפרש מהו החמס שעשה ואמר

מֵהֶם׃ יב וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח
לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה׃
יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה
בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ׃
יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר

רש"י

מעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאים עליהם: (יב) ואל תרא. לא היה לך להביט ולעמוד מנגד: ביום נכרו. ביום הסגירו ביד הבבליים וכן הוא אומר בשאול (ש"א כג) נכר אותו אלהים בידי הסגיר אותו בידי: (יג) ואל תשלחנה בחילו. אל תשלחנה ידיך בנכסיו כן ת"י ומקרא קצר הוא וצריך להוסיף עליו ידיך: (יד) ואל תעמוד על הפרק. מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט

מצודת דוד

הנה ביום שעמדת מנגד בעת שבו זרים העושר של יעקב ועל כ"כ יאמר המחריב הבית הראשון והוא ראה זה ועמד מנגד ולא עזר ליעקב אחיו: שעריו. של יעקב: ידו גורל. השליכו גורל לחלקה ביניהם לחלקים: גם אתה. ר"ל הואיל ועמדת מנגד ולא עזרת לישראל מעלה אני עליך כאילו היית גם אתה כאחד מן הנלחמים והשוללים וזהו החמס: (יב) ואל תרא. לא היה ראוי לך לראות ביום צרת אחיך בעת שנתנכר מארצו ונתגרש ממנו וכאומר ואם לא מצאה ידך לעזור לו עכ"פ היה לך לשבת בית ולא להסתכל בשבתו להכלימו: ואל תשמח. ר"ל וכ"ש שלא היה לך לשמוח על בני יהודה בעת שנאבדו ונשמדו: ואל תגדל פיך. וכ"ש שלא היה לך להגדיל פה ולהטיח דברי לעג ביום בוא להם הצרה וכאומר הנה אמת את כל אלה עשית ותחשב א"כ לחמס: (יג) אל תבוא. וכ"ש שלא היה לך לבוא בשער ערי עמי ביום שבא עליהם אידם ר"ל לא היה מהראוי לך שתבוא בשערי הערים לכבוש אותם כאשר עשית בחורבן הבית השני: אל תרא גם אתה. זה יאמר על בני עובדי כוכבים היושבים בהר שעיר שבני ישראל כי ביום שכבש את ישראל באו גם המה ושלחו ידם לשלול שלל ולבוז בז כמוזכר ביוסיפון ולזה אמר ואל תרא גם אתה וגו' ר"ל כמו שלא היה ראוי לבא בשעריו לכבשה כן גם אתה היושב בשעיר לא היה ראוי לך לראות

מצודת ציון

ג'): (יב) נכרו. מל' נכר וזר: (יג) אידם. ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): בחילו. בעשרו: (יד) תעמוד. ענינו התחזקות על הדרך והשתדלות עליו ודומה לו אך יונתן וגו' עמדו על זאת (עזרא י): הפרק. ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה יא): פליטיו. ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב): תסגר.

שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה׃ טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ׃ טז כִּי
כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ
וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃ יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה
קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ יח וְהָיָה בֵית־

רש"י

ובלשון לע"ז קוראים אותו טרו"ג (אל תעמוד על הפרק · מכאן שאסור להפסיק בק"ש בין פרק לפרק · סג"ה דר"ע) : (טז) כאשר שתיתם על הר קדשי · כמה דחדיתון על מחת טורא דקודשי : ולעו · כתרגומו ויסתלעמון ל' מסומם ושממון וטירוף דעת אוסטירדיסו"ן בלע"ז : (יז) את מורשיהם ·

מצודת ציון

רצה לומר מסגר המאסר : שרידיו · ענין שארית : (טו) קרוב · ר"ל נכון ומזומן לפני וכן כי קרוב יום אידם (דברים לב) : (טז) ולעו · ענין השחתה ובלבול וכן על כן דברי לעו (איוב ו): (יז) מורשיהם · מל' ירושה : (יח) להבה · שלהבת : לקש · הוא תבן הדק : ודלקו ·

מצודת דוד

ברעת ישראל ביום שבא עליו האיד כי אין מהראוי להסתכל בבשתו להכלימו : ואל תשלחנה · וכ"ש שלא היה לך לשלוח ידך בעברו לשללו לעצמך ביום שבא עליו האיד : (יד) ואל תעמוד על הפרק · זה יאמר על אנשי טיטוס בהגלות את ישראל ואמר עכ"פ לא היה לך לעמוד ולהתחזק על השבר להכרית את פליטיו ר"ל עכ"פ בהיותו בגולה לא היה לך לאבד ולהכרית את יתר הפליטה כאשר האבדת והכרת בכל דור ודור : ואל תסגר · לא היה לך לסגור במאסר ביום צרה את הנשארים ר"ל במשך ימי הגולה לא היה לך לאסרם במאסר כאשר עשית בכל דור ודור : (טו) כי קרוב יום ה' · ר"ל היה לך לחשוב אשר יום התשלומין מה' המיועד לבוא על כל העובדי כוכבים שהרעו לישראל הוא קרוב ומזומן לפניו להביא וכאשר עשית אתה לישראל כן יעשה לך : גמולך · הגמול הראוי לך ישוב בראשך : (טז) כי כאשר שתיתם · אל מול יהודה יאמר כמו שאתם שתיתם על הר קדשי מכוס התרעלה כן כל העובדי כוכבים שהרעו לכם ישתו תמיד את כוס התרעלה עד אשר יתמו : ושתו ולעו · וכאשר ישתו את הכוס יהיו נשחתים ומבולבלים והוא ענין מליצה ורצה לומר יהיו מבולבלים מן הפורעניות כאילו שתו כוס משקה המטמטם ומבלבל : והיו כלא היו · רצה לומר יהיו כלים כאילו לא היו מעולם : (יז) ובהר ציון · אבל בהר ציון תהיה פליטה ושארית ר"ל אנשים ישארו : והיה קדש · כי לא יוסיף לבא בה ערל וטמא : את מורשיהם · את העובדי כוכבים

שירשו

יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם
וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ
אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃
כ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת

רש"י

נכסי עממיא דהוו מחסנין להון : (יח) כי ה׳ דבר · והיכן דבר (במדבר כד) וירד מיעקב והאביד שריד וגו׳ : (יט) וירשו הנגב · ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל יירשו את הר עשו שהוא במצר דרום ובני השפלה יירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים ואת שומרון : ובנימין את הגלעד · ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד שלהם יפשטו להם מהלאה לגבולותיהם של ארץ ישראל במזרח : (כ) וגלות החל הזה · תרגם יונתן עמא הדין · החל לשון חיל כמו (ישעיה לו) ויבא ירושלים בחיל כבד דרבשקה אלא שזה חסר יו״ד ויש עוד לפרש החל הזה גלות הגיא הזה : לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת · גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מעשרת השבטים לארץ כנענים עד צרפת : וגלות ירושלים אשר בספרד · שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם יירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארץ ישראל ואומרים הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנצ״א בלע״ז ספרד תרגם יונתן אספמיא :

מצודת דוד

שירשו אותם מאז : (יח) אש · ישרפו כמו אש : ובית יוסף להבה · הוא כפל ענין במלות שונות : לקש · יהיו דומים לקש הנשרף מהר : ודלקו בהם · ישראל ידליקו את בית עשו וישרפום ר״ל שם יגמרו בהם הכליון ולא יהיה שארית להם : כי ה׳ דבר · ובודאי כן יהיה : (יט) וירשו הנגב · בית יעקב הנזכר במקרא שלפניו הם יירשו את הנגב וחוזר ומפרש את הר עשו שהוא בדרומה של ארץ ישראל : והשפלה · גם יירשו את השפלה וחוזר ומפרש את פלשתים כי ארץ פלשתים היתה בשפלה : את שדה אפרים · כי בימי יהושע לא ירשו כ״א הר אפרים ולא יכלו להוריש את העמק כי רכב ברזל לו כמ״ש שם ולכן אמר שלעתיד יירשו גם שדות העמק : ואת שדה שומרון · במ״א (ט״ז) נאמר שעמרי מלך ישראל קנה את ההר שומרון ואמר שלעתיד יירשו הכל ואף השדות : ובנימן את הגלעד · בנימין יירש את ארץ הגלעד (וזהו מלבד חלק הראוי הניתן לו בא״י בעבר הירדן המערבי כמ״ש בסוף יחזקאל ובני מנשה יושבי הגלעד יעמדו על נחלתם בעבר הירדן המערבי עם כל השבטים כמ״ש שם) : (כ) וגלות החל הזה וגו׳ · במקרא שלפניו נאמר שבית

מצודת ציון

ענין שרפה והבערה : (יט) והשפלה · העמק : (כ) החל · כמו החיל ונפלה היו״ד :

וְגָלֻת יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃
כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה
לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

רש"י

(כא) ועלו · שרי ישראל: מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו · ליפרע מהר עשו אשר עשו לישראל · לשפוט יושטיצי"א בלע"ז: הר עשו · ית כרכא (רבא) דעשו: והיתה לה' המלוכה · לימדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע מעמלק:

מצודת דוד

יעקב יירשו הנגב וגו' ויפרש עתה מי ומי מהם יהיו היורשים ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשר ישבו עם הכנענים שברחו מאצלם בימי יהושע אשר מקום מושבם עד צרפת וגם בני הגולה של ירושלים אשר ישבו בספרד הם יירשו את ערי הנגב היא הר עשו ארץ אדום (אבל ארץ פלשתים ושדות אפרים ושומרון הנה בתוך גבולי א"י ויחולק אח"כ כמ"ש בסוף יחזקאל): (כא) ועלו מושיעים · ר"ל המושיעים שבהר ציון הם מלך המשיח ושריו כאשר יעלו באותם שמקום מושבם מהר עשו לעשות בהם משפט על מה שהרעו לישראל אז תהיה לה' המלוכה ר"ל אז כל העובדי כוכבים יודו במלכותו ויקבלוהו לאלוה:

יונה א

א א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר׃ ב קוּם
לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־
עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי׃ ג וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי

רש"י

(א) וקרא עליה · את קריאתי: (ג) לברוח תרשישה · ים ששמו תרשיש והוא בחוצה לארץ אמר אברח לי הים שאין השכינה שורה בח"ל אמר

מצודת ציון

א (א) תרשישה · לתרשיש והוא שם מקום: יפו · שם העיר שעל הנמל: (ג) אניה · ספינה:

מצודת דוד

א (ב) וקרא עליה · ר"ל הוכיחם ויזהירם וכדרך הנביא ועדיין לא פירש לו מה יקרא: כי עלתה רעתם · הרעות שהם עושים עלתה למרום לעמוד לפני לקטרג עליהם (ולפי שנינוה הוא ראש מלכות אשור שבט אפו של המקום ב"ה רצה להחזירם למוטב למען יעמדו להיות רצועה מרדות על ישראל): (ג) לברוח תרשישה · הוא חוץ לארץ מקום שאין

יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אָנִיָּה ׀ בָּאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ
וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה׃ ד וַיהוָה
הֵטִיל רֽוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַֽעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה
חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר׃ ה וַיִּֽירְאוּ הַמַּלָּחִים וַֽיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־
אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּֽאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל

רש"י

לו הקב"ה חייך יש לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה אמר העובדי כוכבים קרובי תשובה הם אם אומר להם ויעשו תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים: ויתן שכרה · הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא שנתן שכר כולה: (ד) חשבה להשבר · נדמית כאילו היא נשברת: (ה) המלחים · בני אדם המנהיגים את הספינה: איש אל אלהיו · מן שבעים אומות של עובדי כוכבים היו שם: (ו) רב

מצודת דוד

הנבואה שורה על הנביאים וז"ש מלפני ה' ור"ל מהמקום שהוא לפני ה' והוא א"י שהוא מקום קבול הנבואה כי פחד פן יבוא לו הנבואה עוד פעם ויפרש מה יקרא ויוכרח ללכת ועל כי העמדת נינוה היה רעה לישראל לכן לא היה חפץ להיות שליח בדבר כי היה טוב בעיניו שיעמדו ברשעם ויאבדו ולא יהיו לשטן לישראל ורז"ל אמרו שחשב יונה שהנה העובדי כוכבים קרובי תשובה הם ויתחייבו את ישראל שאינם ממהרים לשוב: וירד יפו · מקום שפורשים שם הספינות: באה תרשיש · היתה מוכנת ללכת ולבא לתרשיש: ויתן שכרה · הקדים ליתן שכרה תחלה ולא עוד אלא שנתן שכר כל הספינה למען תמהר ללכת: לבוא עמהם · עם אנשי הספינה: (ד) הטיל · הסיע והמשיך אל הים רוח גדולה והיה סער גדול בים: והאניה · ר"ל אנשי האניה חשבו שהאניה תשבר מחוזק הרוח שמוליכה ברדיפה ונדנוד רב מהרמת הגלים וכובד משא הספינה מונע הרדיפה והוא סבה לשבירת הספינה: (ה) וייראו המלחים · מוליכי הספינה התפחדו וכ"א מהם צעק להתפלל אל העבודת כוכבים שלו: ויטילו · השליכו את הכלים מן הספינה אל הים להקל מעליהם המשא לגמן

מצודת ציון

(ד) הטיל · ענין הסעה כי ורוח נסע (במדבר יב) ת"א נטל: סער · הרעשת גלים מן הסערה: חשבה · מל' מחשבה: (ה) המלחים · כן יקראו מוליכי הספינה וכן כל אניות הים ומלחיהם (יחזקאל כ"ז): ויטילו · ענין השלכה כמו והטלתי

מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם׃
ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא
אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד׃
ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה
בְּשֶׁלְּמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־
יוֹנָה׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה

רש"י פתח בס"פ

החובל · שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע"ז גוביירנייר"ל : מה לך נרדם · מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדם : יתעשת · לשון מחשבה וכן עשתונותיו (תהלים קמו) ומלכא עשית (דניאל ו׳) : (ז) לכו ונפילה גורלות · רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלוה ושלהם מתשברת אמרו בשביל אחד ממנו הוא · כן מצינו בפרקי דרבי אליעזר : בשלמי · במעשיו של מי ממנו : (ח) הגידה נא לנו באשר למי · למי הטאת אשר

מצודת ציון

אתכם (ירמיה טז) : ירכתי · עבר וצד כמו ירך המזבח (ויקרא א) : וירדם · הוא שינה עמוקה וכן והוא נרדם ויעף (שופטים ד׳) : (ו) רב החובל · שר מנהיגי הספינה כי רב הוא שר וכן ורבי המלך (ירמיה מ"א) ומנהיגי הספינה יקראו חובלים על כי אוחזים בחבלי הוילון להפנותם מול הרוח וכן המה חובליך (יחזקאל כ"ז) : אולי · ענינו כמו שמא : יתעשת · ענין מחשבה כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמ"ו) : לנו · עלינו : ולא נאבד· הוי"ו הוא במקום הפי"א וכן ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה) ור"ל שיקחו : (ז) לכו · ענין זרוז : בשלמי· בעבור מי: (ח) נא ·

מצודת דוד

תוכל ללכת ברדיפה מבלי מונע : אל ירכתי · רצה לומר אל אחת מהירכתים וכן ויקבר בערי גלעד (שופטים י"ב): (ו) מה לך נרדם · מה לך שנרדמת כאומר וכי אינך מרגיש שאנו עומדים בסכנה : קרא אל אלהיך · התפלל לפניו: אולי יתעשת · על ידי התפלה אולי יחשוב האלהים לנו שלא נאבד : (ז) ויאמרו · אנשי הספינה : גורלות · אמרו להפיל גורלות הרבה כי לא רצו לסמוך על גורל אחד כי פן במקרה נפל על זה אבל כשיפול פעמים מרובות על אחד יהיה נראה שאין זה מקרה : בשלמי · בעבור מי באה עלינו רעת הסכנה הזאת : הגורל · ר"ל כל גורל וגורל : (ח) הגידה נא לנו · הואיל וכל הגורלות נפלו עליך הגידה עתה לנו באשר למי ר"ל במה היה החטא ולמי חטאת שבסבתו באה לנו רעת הסכנה הזאת וכאילו יאמרו אם היה בדבר שעוסק א"כ אפשר להתיר העוסק ואם סרעות למי בדבר הגדוף וכיוצא

אפשר

הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה
עַם אָתָּה׃ ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה׃
י וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד
לָהֶם׃ יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ

רש״י

בשביל כן הרעה הזאת לנו : מה מלאכתך · שמא פשעת באומנותך : ומאין תבוא · שמא על אנשי אותו מקום נגזרה גזרה אפילו אין אתה בה : ואי מזה עם אתה · שמא עמך חטאו : (י) מה זאת עשית · למה עשית כן

מצודת דוד

אפשר לפייסו בממון : ר"ל אולי יש בידך מלאכת רמיה והונית אנשים מרובים עד שלא תדע מי ומי שמה להחזיר להם העושק : ומאין תבוא · ר"ל שמא עשקת במקום שבאת משם ואולי רב הדרך ואין לבא שמה להחזיר העושק : מה ארצך · ר"ל שמא עשית דבר היפך מנהג ארצך וכאילו חטאת לכולם ומי יכול לפייס את כולם : ואי מזה עם אתה · מ"ם השמוש כמו ספוך כאילו אמר ומאיזה עם אתה ר"ל מי הוא אלהיך וכאילו יאמרו פן עשית דבר שלא כדת אלהיך ואין א"כ מקום לפייסו בממון : (ט) עברי אנכי · כאומר אין לכם לשאול כל השאלות הללו כי לא חטאתי לבן אדם ולכן על השאלה ששאלתם באחרונה ואי מזה עם אתה על זה השיב עברי אנכי ולתוספת ביאור אמר ואת ה' אלהי השמים אני ירא וכאילו יגיד בזה שאליו חטא : אשר עשה את הים ואת היבשה · ר"ל כמו שעשה את היבשה כן עשה את הים ובכל מקום משלה ידו וכאילו יאמר הנה גם בים מצאה אותי יד ה' וכאילו יכריחני ללכת לנבאות על נינוה וזהו האמירה לגבוה ועל חנם ברחתי בחשבי שפה לא יבוא אלי דבר ה' והנה כאילו באה : (י) וייראו וגו' · בשמעם שחטא לה' ואין אם כן מקום לפייסו בממון לכן פחדו מאד : מה זאת עשית · לא אמרו כשואלים אלא כמתמיהים כאומר איך עשית דבר כזה למרוד פי ה' ולברוח ממקום הנבואה ודוגמתו מה עשית ותגנוב את לבבי (בראשית ל"א) שהוא ענין תימה : כי ידעו האנשים · היה נודע להם שהוא בורח מלפני ה' ממקום הנבואה : כי הגיד להם · ר"ל ע"פ הדברים שאמר הבינו אמיתת הענין כאילו הגיד להם בפה מלא : (יא) מה נעשה לך · מה נעשה עמך שישתוק

מצודת ציון

מה מלאכתך · עסק : ומאין · מאיזה מקום : (ט) עברי · כן יקראו בני ישראל וכן מילדי העברים (שם א) על כי

כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר׃ יב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי
אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר
הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם׃ יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־
הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם׃ יד וַיִּקְרְאוּ
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ
הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִיא כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר
חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ׃ טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד
הַיָּם מִזַּעְפּוֹ׃ טז וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה

ב׳ טעמים · יתיר א׳ ר ש " י

לברוח מן מושל כזה: (יג) ויחתרו האנשים · יגעו ועסקו כחותר במחתרת: (יד) בנפש האיש הזה · בעון שנשלח יד בנפשו:

מצודת ציון

מקור מחלבם מעבר הנהר: (יא) וסוערי · מרעים בהרמת הגלים מן הסערה: (יב) שאוני · ענין לקיחה: והטילוני · ענין השלכה: בשלי · בעבורי: (יג) ויחתרו · ענין חפירה וכן אם יחתרו בשאול (עמוס ט) ר"ל השיטו במשוטות בתוך הים ונדמה כאילו חופרים בים: (יד) אנה · ענין בקשה כמו אנא ה׳ הושיעה נא (תהלים קיח): (טו) ויעמוד · ענין שתיקה כמו עמדו לא ענו עוד (איוב לב): מזעפו · ענין קצף כמו זעף ה׳ אשא (מיכה ז) ועל הרעשת הגלים יאמר שנראה כאילו הים כועס

מצודת דוד

הים מעלינו ולא יוסיף להרעיש עוד בהרמת הגלים: כי וגו׳ · ר"ל הנה הים מרעיש בגליו בכל פעם יותר ולכן אין פנאי להתעכב ולהתיישב בדבר לזה אמור אתה מה נעשה עמך וכן יקום: (יב) שאוני · קחו אותי והשליכו אותי אל הים ובודאי ישתוק הים מעליכם כי ידעתי שבעבורי בא הסער הגדול הזה עליכם: (יג) ויחתרו · היו משתדלים עם המשוטות להשיב הספינה אל היבשה בחשבם שאם יעלו את יונה אל היבשה והם ילכו לדרכם: הולך וסוער עליהם · ר"ל הרעשת הגלים היה עליהם מן היבשה לנגד פניהם להרחיק את הספינה אל תוך הים: (יד) אל נא נאבדה · לא נהיה עתה נאבדים בעון שנשלח יד בנפש האיש הזה להשליכו אל הים: ואל תתן וגו׳ · ר"ל אל תחשוב לנו כאילו שפכנו דם נקי: כי אתה ה׳ · רצה לומר הלא הכל בידך ומעולם עשית כאשר חפצת ואם היה חפצך להמיתו שלא על ידינו הלא אין מעצור בידך להמית אותו לבד אלא ודאי הגזירה היא להמית על ידינו: ויעמוד · שתק ונח מקצף הרעשת גליו: (טז) וייראו וגו׳ · בראותם

שנחת

וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים׃ ב א וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל
לִבְלֹעַ אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה
לֵילוֹת׃ ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה׃
ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל
שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃ ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים
וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ ה וַאֲנִי
אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־

רש"י

(טז) וידרו נדרים · שיתגיירו : (א) דג גדול · זכר היה והיה עומד בריות ולא נתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה שם בדוחק ויתפלל שם שנאמר ממעי הדגה : (ג) מבטן שאול שועתי · מבטן הדג שהוא כשאול לי : (ד) כל משבריך וגליך · כל נחשולוהי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים : (ה) ואני אמרתי · כשהשליכוני

מצודת דוד

השגחת המקום ויכלתו : ויזבחו · ר"ל קבלו על עצמם לזבוח לה' בבהמ"ק : וידרו נדרים · לתת צדקה לעניים : ב (א) וימן · הזמין את הדג לבלוע אותו מיד שלא יטבע במי הים: (ב) ממעי הדגה · אמרז"ל בתחלה בלעו דג זכר ועמד שם בריות ולא נתן דעתו להתפלל ורמז המקום להדג והקיאו אל פי הדגה ושם עמד בדוחק מפני העוברים והתפלל מתוך הדחק : (ג) קראתי · הנה קראתי אל ה' מפני הצרה אשר עלי וידעתי כי יענני הואיל ואני קיים כל הימים הללו : מבטן שאול · היא הדגה שהיא לי כעומק השאול : שמעת קולי · מובטח אני אשר שמעת קולי :(ד) ותשליכני · הנה השלכת אותי במצולה בחוזק הים : ונהר יסובבני · כי שם היה המקום שמתחברים מי הנהר ומי הים : עלי עברו · כי כשעברו על הדגה עברו גם עליו בהיותו במעיה : (ה) ואני אמרתי · כשהשליכו אותי הימה חשבתי הנה נגרשתי מנגד עיניך ר"ל העלמת עין ממני : אך אסיף · אך עתה הואיל וקיימתני כל הימים הללו מובטח אני לראות

מצודת ציון

ומתקלף : ב (א) וימן · ענין הזמנה כמו וימן להם המלך (דניאל א) : (ג) מבטן שאול · ר"ל מעומק הקבר : שועתי · ענין צעקה כמו הקשיבה לקול שועי (תהלים ה) : (ד) מצולה · כן יקרא עומק המים וכן השלכת במצולות (נחמיה ט') : בלבב · ר"ל בחוזק והוא ל' מושאל על כי הלב הוא החוזק מבע"ח : משבריך · כן יקראו גלי הים ע"ש שנראה כשוברים את הים וחוזרים ונשברים וכן משברים יתחטאו (איוב מ"א) וכפל המלה בשמות נרדפים ואמר וגליך וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) : (ה) נגרשתי · מלשון גרושין:

הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי
סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃ ז לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ
בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי׃ ח בְּהִתְעַטֵּף
עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־

רש"י

אל הים הגני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך · ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך: (ו) סוף חבוש לראשי · ימא דסוף תלי לעיל מן רישי · שהראהו הקדוש ברוך הוא ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: (ז) לקצבי הרים ירדתי · לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי · אני אמרתי: הארץ בריחיה בעדי · כנגדי למעלה ממני סגור ולא אצא לעולם · בעדי כמו (מלכים ב ד) וסגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (איוב א) אבר כנגד אבר: לעולם · מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי ואני אמרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם: ותעל משחת חיי · אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת ההיכל שבירושלים כענין שנאמר אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ותבא אליך תפלתי אל היכל קדשך: (ח) בהתעטף ·

מצודת ציון

להביט · לראות: (ו) אפפוני · ענין הקפה וסבוב כמו אפפו עלי רעות (תהלים מ'): תהום · עומק הים: סוף · מין דשא הגדל במים וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה י"ט): חבוש · ענין קשירה כמו ולנשברה לא חבשתם (יחזקאל לד): (ז) לקצבי · ענין אחרית וסוף והוא מל' ויקצב עץ (מ"ב ו) כי אחרית דבר החתוך הוא במקום שנחתך: בריחיה · מלשון בריח והוא כעין מטה השומם לרוחב השער לסגרו: בעדי · כנגדי וכן וסגרת הדלת בעדך (שם ד): משחת · ענין בור וחפירה כמו בשחתם נתפש (יחזקאל יט): (ח) בהתעטף · מל' עטיפה ולבישה כי כשהאדם הוא בצרה סוא מעונה וכפוף כאילו מעוטף

קלתו

מצודת דוד

מזה ואוסיף עוד להביט אל היכל קדשך לבא שמה בקול תודה: (ו) אפפוני מים · המים סבבו אותי עד קרוב להוצאת הנפש: תהום יסובבני · כפל הדבר במ"ש: סוף חבוש לראשי · כי כשהדגה שטה עמו בים נקשר הסוף בראש הדגה וכאילו נקשר בראשו הואיל והיה במעיה: (ז) לקצבי הרים · לאחרית ההרים התקועים בים והוא קרקעית הים: ירדתי · בהיותי במעי הדגה: הארץ בריחיה · ר"ל חשבתי שהארץ הבריחה בריחיה כנגדי עד עולם כי לא אשוב אליה כאילו סגרה את עצמה בבריחים: ותעל · אבל הואיל וקיימתני כל הימים הללו אקוה שתעל חיי משחת הקבר הוא בטן הדגה: (ח)בהתעטף·

כשהיתה

הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ ט מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃
י וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה
יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה
אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃ ג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר׃
ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־
הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־
נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ ד וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם

רש"י

בהשתלהיות וכן בהתעטף נפשם · בעטף עולל (איכה ב) : (ט) משמרים הבלי שוא · אותן עובדי כוכבים שעובדים לכוכבים ומזלות : חסדם יעזובו · יראת הקדוש ב"ה שכל חסדם וטובתם מאתו יעזובו אבל אני איני כן אלא בקול תודה אזבחה לך כך תרגם יונתן ופרקי דרבי אליעזר דרשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מטיבים לעבודת כוכבים ונתגיירו : ישועתה לה' · נדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר לה' · ישועתה כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מד) לעזרתה שלנו :

מצודת דוד

כשהיתה נפשי שעלי מעוטף ומעונה זכרתי את ה' להתפלל לפניו והנה בא אליך תפלתי אל היכל קדשך הוא השמים : (ט) משמרים הבלי שוא · הם אנשי הספינה המשמרים הבלי שוא הוא העבודת כוכבים ידעתי שהם יעזבו חסדם ולא יקיימו מה שנדרו בעת צרה : (י) ואני · אבל אני אזבחה לך זבחים בקול תודה והודאה על הנס ואשר נדרתי אשלמה בעבור הישועה של ה' : (יא) ויאמר · ר"ל העיר לבו להקיאו : לדג · יתכן שאחר התפלה חזרה הדגה לסקיאו אל פי סדג לעמוד בריות : ויקא · ר"ל כמו שהעיר לבו כן עשה והקיאו אל היבשה : ג (א) שנית · בדבר השליחות אל נינוה : (ב) אשר אנכי דובר אליך · והוא מה שקרא ואמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת ולא הוצרך לפרש כי מאליו יובן : (ג) מהלך · כשיעור הלוך שלשה ימים : (ד) ויחל · כשהתחיל לבא בעיר מהלך יום קרא ואמר הנה יש

מצודת ציון

קלתו בקלתו וכן הטעופים ברעב (איכה ב) : (ט) הבלי · מל' הבל ודבר שאין בו ממש : (י) ויקא · ענין הולאה דרך הפה כמו פן תשבענו והקאתו (משלי כה): ג (ג) לאלהים · דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר בתכלית סומכו למלת אל וכן ארזי אל (תהלים פ) : (ד) ויחל · מלשון

אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃
ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים
מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם׃ ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם
מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר׃
ז וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם
אַל־יִשְׁתּוּ׃ ח וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־
אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס
אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם׃ ט מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים וְשָׁב

רש"י

(ד) נהפכת · נחרבת (ולא אמר נחרבת כי נהפכת משמש שתי לשונות טוב ורע אם לא יעשו תשובה נחרבת · ואם יעשו תשובה אז נהפכת על אנשי נינוה קאי שיהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה · הג"ה דר"ע) : (ו) אדרתו · לבוש יקריה : (ז) ויזעק · צוה להכריז : מטעם המלך וגדוליו · מעצת המלך וגדוליו צוו להכריז:(ח) ויקראו אל אלהים בחזקה· אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבש"ע אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו · (ט) מי יודע · עבירות שבידו ישוב : ונחם האלהים · יתעשת על הרעה

מצודת ציון

(ו) אדרתו · ת"י לבוש יקריה וכן אדרת שנער (יהושע ז) והוא מל' אדיר: שק · יריעה עבה : (ז) ויזעק · הכריז בקול זעקה : מטעם · ענין עצה הנאמרה בטעם וכן וטעם זקנים יקח (איוב יב) : יטעמו · מלשון טעימה ועניינו אכילה מועטת : מאומה · שום דבר : ירעו · מל' מרעה : (ח) בחזקה · רצה לומר בכל לב : (ט) ונחם · ענין

מצודת דוד

הפתאום : עוד זמן ארבעים יום אח"ז תהיה נינוה נהפכת ר"ל כמהפכת סדום ועמורה מים לאין : (ה) באלהים · ר"ל בדבר האמור בשם האלהים : ויקראו צום · הכריזו יום צום : (ו) ויגע הדבר · השמועה הגיע לאזני המלך וקם מכסאו לשבת על הארץ והעביר מעליו לבוש מלכות : (ז) ויזעק · צוה להכריז בקול זעקה לאמר מעצת המלך ומעצת גדולי המלכות נגזר לומר האדם והבהמה וגו' ובעבור עגמת נפש צוו למנוע מאכל מבהמות למען יכנע לב האנשים: אל ירעו · מוסב על הבהמה : (ח) ויתכסו · גם זה מן הכרוז שצוה שכולם יתכסו בשקים להראות הכנעה מרובה ושהאנשים יקראו אל אלהים בכל לב וכל אחד ישוב מדרכו הרעה ומן החמס אשר עשו בכפיהם : (ט) מי יודע · גם

מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד׃ י וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם
כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה׃ ד א וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה
גְדוֹלָה וַיִּחַר לוֹ׃ ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהֹוָה וַיֹּאמַר אָנָּה יְהֹוָה
הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי
לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ
אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃ ג וְעַתָּה יְהֹוָה קַח־נָא
אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי׃ ד וַיֹּאמֶר יְהֹוָה
הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ׃ ה וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם

ר ש " י ב' טעמים

לטוב ממנה : (א) וירע אל יונה · אמר עכשיו יאמרו העובדי כוכבים שאני נביא השקר : (ב) הלא זה דברי · יודע אני שאם יחזרו בתשובה

מצודת דוד

זה מן הכרוז שאמרו מי היודע דרכי התשובה ישוב לה' ואז ינחם האלהים וישוב מחרון אפו ולא נהיה נאבדים מן העולם : (י) כי שבו · כי כן עשו כדבר המלך ועם כי לא נזכר: וינחם · נתחרט על הגזירה : ד (א) וירע · כי בנבואה נאמר לו שניחם ה' והיה רע בעיניו וחרה על עצמו כדרך המיצר : (ב) ויתפלל · התפלה היה מה שאמר במקרא שלאחריו קח נא את נפשי : הלא זה דברי · התנחומין הזה היה עם מחשבותי בעוד שהייתי על אדמתי עד לא ירדתי אל הים ובעבור זה הקדמתי לברוח תרשישה טרם בא לי הנבואה פעם שנית : כי ידעתי · מאז ידעתי שאתה אל חנון וגו' ומקבל השבים ומתנחם על הרעה ולזה היה קשה עלי הנבואה הזאת כי היה טוב בעיני שלא ישובו ויאבדו בעונם ולא יהיו רצועה מרדות על ישראל ולפ"ד רז"ל יאמר הנה בזה הוסיף כעסך על ישראל בראותם כאן התשובה ואינם לוקחים מוסר וע"ז חשבתי מתחלה ולכן היה קשה עלי הנבואה: (ג) ועתה ה' · הואיל וכן הוא אבקש ממך שתקח את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי לראות באבדן בני עמי אשר על ידם באה הסבה : (ד) ההיטב חרה לך · בה"א התימה וכאומר הנה הראך במופת שאין מהדין שיחרה לך

מצודת ציון

הפוך מחשבה וחרטה : ד (א) וירע · מל' רעה : (ב) עד · בעוד וכן עד זה מדבר (שם א) : קדמתי · מלשון הקדמה וזריזות : (ד) ההיטב · ענין חוזק וכן שברו היטב (מ"ב י"א) :

וקצר

לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר
יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר׃ ו וַיְמַן יְהוָה־אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל ׀
מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח
יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְדוֹלָה׃ ז וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת
בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבָשׁ׃
ח וַיְהִי ׀ כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית
וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ

רש"י

לא תחריבם והיה שקרן בעיניהם : (ו) וימן · לשון הזמנה : קיקיון · עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך שמו : להציל לו מרעתו · מחום השמש : (ז) ותך · התולעת את הקיקיון במקום שיאמר לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך : (ח) חרישית · אמרו רבותינו בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן ת"י שתיקא : ויתעלף ·

מצודת ציון

(ו) וימן · ענין הזמנה : קיקיון · שם עשב שעליו גדולים ורחבים : (ז) השחר · הוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם צאת השמש על הארץ : ותך · ר"ל חתכה ופסקה : (ח) חרישית · מל' חרש : ותך · ר"ל זרחה והשליך ניצוציו : ויתעלף · ענין התלבשות והעדר ההרגשה כמו בניך עולפו

מצודת דוד

וקצר בדבר המובן כי בדבר הקיקיון הנאמר בענין הראה לו זאת : (ה) עד אשר יראה וגו' · חשב אולי לא יעמדו בתשובתם ותחזור הגזירה למקומה : (ו) וימן · הצמיח עשב קיקיון וגדל למעלה ועלה ממעל ליונה להיות לו צל להצילו מזריחת החמה הרעה לו כי צל הסוכה הוא דבר שאינו מתמיד כי הולך ומתיבש מחום השמש ולא כן הקיקיון היונק רטיבת הארץ : וישמח וגו' · על כי היה לו לצל מתמיד : (ז) בעלות השחר · בעת שעלה השחר למחרת יום צמיחתו : ותך · התולעת חתכה ופסקה את הקיקיון ממקום יניקתו ולא בא לו עוד רטיבות הארץ ולכן נתיבש מחום השמש : (ח) רוח קדים · היא העזה שברוחות וחמה ביותר ולא היה דבר עומד בפניה כי הוא ישב במזרח העיר : חרישית · ר"ל משמים שאון רב עד שהיה מחריש את האזנים : ותך השמש · ר"ל השמש השליך ניצוציו על ראש יונה : ויתעלף · בעבור חמימת הרוח וחום השמש : וישאל את נפשו · שאל ובקש את נפשו להפרד ממנו למען ימות : ויאמר · אמר אל נפשו טוב מותי מחיי וזהו על כי נתלה

אלא

לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי׃ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
יוֹנָה הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי
עַד־מָוֶת׃ י וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר
לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד׃
יא וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־
בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־
יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה׃

תשי"ן רפה — רש"י — הבי"ת בחירק

פשמיו"ר בלע"ז: (י) לא עמלת בו. בחרישה וזריעה והשקאת מים: שבן לילה. כמו בן לילה (בסגול). לא גדל אלא לילה אחד: (יא) אשר לא ידע וגו'. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתם כבהמה שאינם מכירים מי בראם:

מצודת דוד

מאד מתוקף חמימת הרוח וניצולי השמש וסבל יסורים הרבה: (ט) ההיטב. בה"א השאלה ששאל לו אם מאד חרה לו על אבדון הקיקיון: עד מות. עד שאבחר המיתה בעבור זה או ר"ל עד המיתה יחרה לי ולא אנחם כל ימי עולם: (י) אתה חסת. הנה אתה חסת ונצטערת על אבידת הקיקיון אשר אתה לא עמלת בו בחרישה ובזריעה ולא גדלת אותו להשקותו ולזבלו כי הדרך שאדם חס ומצטער על אבידת דבר שעמל בו ולא כן יחוס ויצטער על אבידת דבר שלא עמל בו: שבן לילה היה. ר"ל ועוד שבלילה אחד גדל וצמח ומיד לילה אחת שאחריה נאבד כי בעלות השחר הכהו התולעת עד לא זרחה השמש וכאומר הלא אין לחוס על דבר הנעשה מהר ולא עמד זמן רב: (יא) ואני לא אחוס. ר"ל הלא נינוה היא מעשה ידי איך אני לא אחוס על עיר גדולה כזאת: הרבה וגו'. ר"ל הלא יותר משתים עשרה וגו': אשר לא ידע. אשר כל אחד מהם אינו יודע להבחין בין ימינו לשמאלו והם הקטנים שאין לחשוב להם עון ואין בהם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בפיו שאין להם עונש ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול:

מצודת ציון

(ישעיה כ"א): (י) חסת. מל' חס וחמלה: עמלת. מלשון עמל ויגיעה: גדלתו. ענין הצמחה: שבן. בן בחיר"ק כמו בן בסגול וכן בן נון (יהושע א) ור"ל בזמן לילה וכן כבש בן שנתו (ויקרא יב): אבד. נאבד: (יא) רבו. הוא עשרים אלפים: רבה. מרובה:

א א דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־מִיכָה הַמֹּרַשְׁתִּי בִּימֵי
יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־חָזָה עַל־
שֹׁמְרוֹן וִירוּשָׁלִָם׃ ב שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם הַקְשִׁיבִי אֶרֶץ
וּמְלֹאָהּ וִיהִי אֲדֹנָי יֱהוִה בָּכֶם לְעֵד אֲדֹנָי מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ׃
ג כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ וְיָרַד וְדָרַךְ עַל־בָּמֳותֵי־ יתיר ו׳
אָרֶץ׃ ד וְנָמַסּוּ הֶהָרִים תַּחְתָּיו וְהָעֲמָקִים יִתְבַּקָּעוּ
כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי הָאֵשׁ כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד׃ ה בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב
כָּל־זֹאת וּבְחַטֹּאות בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־פֶשַׁע יַעֲקֹב הֲלוֹא

רש"י

(א) דבר · המורשתי · מעיר מרישה : (ב) ויהי וגו׳ בכם לעד · שנבאתי לכם בשמו והתריתי בכם : (ג) יוצא ממקומו · מכסא הרחמים לכסא הדין : ודרך על במתי ארץ · על הרמים וגסי הרוח : (ד) כדונג · שעוה : מגרים במורד · ת"י דאשידין במדרון מוגרים לשון זיבת מים וכן עיני נגרה (איכה ג) · נגרות ביום אפו (איוב כ)

מצודת ציון

א (א) המרשתי · מן מרישה והיא מערי יהודה : (ב) הקשיבי · ענין שמיעה : (ג) ודרך · מלשון דריכה ורמיסה : במתי · ענין גובה כמו ועל במותי ידריכני (חבקוק ג) : (ד) ונמסו · ענין המגה והמסה : יתבקעו · מלשון בקיעה : כדונג · הוא השעוה וכן היה לבי כדונג (תהלים כב) : מוגרים · ענין הזלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים (ש"ב יד) : במורד · במקום מדרון והוא מלשון

מצודת דוד

א (א) על שומרון · ואל כל זה לא זכר לתלות הנבואה לימי מלכי ישראל כדרך שאמר בהושע ובעמוס וזהו לפי שהיה מארץ יהודה ולא ניבא בארצות מלכי ישראל כדרך שנבאו הושע ועמוס : (ב) שמעו עמים כולם · ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם : ומלואה · הבריות הממלאים אותה : ויהי וגו׳ לעד · שנבאתי להם בשמו והתריתי בכם : מהיכל קדשו · ר"ל מן השמים יביט לראות להיות לעד : (ג) הנה · ר"ל וזהו אמרו דעו אשר הנה ה׳ יוצא ממקומו מכסא הרחמים : וירד · משם ירד וירמוס על במתי ארץ ר"ל ישפיל הרמים וגסי הרוח : (ד) ונמסו ההרים · הוא משל על השפלת השרים והמלכים : והעמקים יתבקעו · הוא משל על אבדן המון העם : כדונג · כמו שהדונג נמס מפני האש כן ימסו הם וכמו המים הנגרים וזחלין במקום מדרון שמתפזרים אנה ואנה כן יפוזרו בארצות העובדי כוכבים : (ה) בפשע · בגמול פשע יעקב יהיה כל זאת : ובחטאות בית ישראל · הוא כפל ענין במ"ש : מי פשע

שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת יְהוּדָה הֲלוֹא יְרוּשָׁלִָם׃ ו וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן
לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה׃
ז וְכָל־פְּסִילֶיהָ יֻכַּתּוּ וְכָל־אֶתְנַנֶּיהָ יִשָּׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־
עֲצַבֶּיהָ אָשִׂים שְׁמָמָה כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבָּצָה וְעַד־אֶתְנַן

רש"י

פרך נחל מעם גר (שם כח) · ויגר מזה (תהלים עה) : (ו) לעי השדה · ליגרי חקלן לשון גלים כמו יגר שהדותא : והגרתי לגי אבניה · והסחבתי כמו המוגרים במורד : (ז) כי מאתנן זונה קבצה · כל ההון הזה : ועד אתנן זונה ישובו · ולטמיון כשאר אתנני זונה ישובו כל קבוליה ויונתן

מצודת דוד

יעקב · מי הוא הסבה שפשע יעקב הלא שומרון ראש המלכות ושם היה מקור העבודת כוכבים ונביאי הבעל המדיחים את ישראל מאחרי ה' : ומי במות יהודה · מי הוא הסבה שהעמיד יהודה במות לעבודת כוכבים הלא ירושלים ראש המלכות כי שמה הרבו מזבחות לעבודת כוכבים וממנו למדו שאר ערי יהודה : (ו) ושמתי שומרון · על כי היא היתה סבה לפשע יעקב לכן תחרב ותהיה מלאה גלי אבנים מהפלת הבתים כדרך השדה המלאה עיים שאין מי עוסק להשוות העיים הנעשים שם ולכן היא מלאה מהם : למטעי כרם · תהיה מקום מוכן לטעת שם כרמים כי שומרון עמדה בהר מקום הנאות אל הכרמים : והגרתי · אפיל אבניה על הגיא וגם היסודות שבתוך הקרקע אגלה אותם כי יוציאום ממקומם מה שהיו נסתרים בתוך הקרקע : (ז) יכתו · העובדי כוכבים הבאים ישברו הפסילים לקחת לעצמם ציפוי הכסף והזהב אשר עליהם : וכל אתנניה · הדורונות שנתנו לעבודת כוכבים מכלים ומלבושים שלא יהיו ראוין להוליך עמהם ישרפו באש · (ולפי שהעבודת כוכבים נקראה בלשון המקרא בשם זונה לכן קרא הדורונות אתנן שכן נקרא מתן הזונה) : וכל עצביה · ר"ל כל בתי העצבים : כי מאתנן זונה קבצה · ר"ל העושר הנמצא בבתי הפסילים הנה נתקבץ ממה שהביאו להזונות אתנן ר"ל מהדורונות שהביאו לעבודת כוכבים : ועד אתנן זונה ישובו · וכמו כן ישובו להיות אתנן ודורון לזונה ר"ל

מצודת ציון

ירידה וכן ויכום במורד (יהושע ז) : (ה) במות · מזבחות של עבודת כוכבים : (ו) לעי · ענין תל וגל כמו שמו את ירושלים לעיים (תהלים עט) : למטעי · מלשון נטיעה : והגרתי · ענין הזלה ושפיכה ואמר בלשון שאלה על הספלה : לגי · לעמק : (ז) יכתו · מלשון כתיתה ושבירה : אתנניה · מלשון אתנן : עצביה · העבודת כוכבים תקרא כן על כי מעצבת לב עובדיה קורא ואינו

זוֹנָה יָשׁוּבוּ׃ ח עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילִילָה אֵילְכָה
שׁילל שולל קרי וְעָרוֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד כַּתַּנִּים וְאֵבֶל כִּבְנוֹת
יַעֲנָה׃ ט כִּי אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה נָגַע
עַד־שַׁעַר עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלִָם׃ י בְּגַת אַל־תַּגִּידוּ בָּכוֹ אַל־
תִּבְכּוּ בְּבֵית לְעַפְרָה עָפָר הִתְפַּלָּשִׁתִּי התפלשי ק׳׃ יא עִבְרִי

רש"י

תרגם ולבית פלחי טעותא יתמסרון כל קבוליה : (ח) אילכה שולל · משתגע כשוטה בתמהון לב כמו (תהלים עו) אשתוללו אבירי לב·(ישעיה נט) וסר מרע משתולל והתי"ו היא באה לשמש בתיבה בלשון מתפעל ונתפעל וכן הילוך תיבה שתחלת יסודה שי"ן או סמ"ך כשבאה עליו תי"ו בלשון מתפעל ונתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל · אומר אני שהוא מלשון שוגג כמו (מלכים ב ד) לא תשלה אותי · (שמואל ב ו) על השל · דיימר שלו (דניאל ג) : (ט) כי אנושה מכותיה · כי חולה היא במכותיה כמו ויאנש (שמואל ב יב) : (י) בגת אל תגידו · פן ישמחו לנו פלשתים : בבית לעפרה · עפרת אבי העזרי : עפר התפלשי · לשון נופל על הלשון וכן יושבת שפיר עריה בשת וכן לא יצאה יושבת צאנן כולם לפי שם העיר לשון הקינה · התפלשי התגלגלי פתרונו לפי ענינו התעפרי : (יא) עברי לכם ·

מצודת ציון

נפנה : (ח) ואילילה · מל' יללה : שולל · ענין שטות וטרוף הדעת וכן מוליך יועצים שולל (איוב יב) : כתנים · מין נחש : כבנות יענה · שם עוף בת היענה : (ט) אנושה · כאובה ביותר כמו אנוש חצי (שם לד) : שער עמי · עיר עמי וכן באחד שעריך (דברי' יז) : (י) התפלשי ·

מצודת דוד

האויב יתגס לדורון לעבודת כוכבים שלו : (ח) על זאת · עתה חזר להתאונן על יהודה וירושלים הנזכר במקרא שלאחריו ואמר על זאת אעשה הספד ואיליל כמר נפש ואלך משתגע כשוטה וערום מבלי לבוש והוא ענין גוזמא והפלגה לפי רוב הצער והאבל : כתנים וגו' · דרכם לצעוק תמיד בקול מר : (ט) כי אנושה מכותיה · רצה לומר כי כ"א ממכות שומרון היתה כאובה ביותר עד אשר התהלכה ובאה עד יהודה כי בראות כ"כ שסנחריב הרג ואבד וכלה את מלכות אפרים וה' לא עזרם לזה ערב לבו לגשת לבא על יהודה : נגע · הפורעניות והחורבן נגע עד עיר המיוחדת של עמי וחוזר ומפרש עד ירושלים (ולפי שמיכה היה משבט יהודה לכן אמר שער עמי) : (י) בגת אל תגידו · גת היא מערי פלשתים ואמר אל תגידו שמה מגודל החורבן ואל תבכו בהיותכם שמה כי ישמחו על החורבן ועל הבכיה ועם כי בודאי ידעו בגת בלא הם אמר כן למליצת הקינה וכן אל תגידו בגת (ש"ב א'):בבית לעפרה· בכל בית מבתי עיר עפרה התגלגלי בעפר דרך אבלות והוא לשון נופל על לשון עפרה שמה ובעפר התגלגלי:

לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שָׁפִיר עֶרְיָה־בֹשֶׁת לֹא יָצְאָה יוֹשֶׁבֶת צַאֲנָן
מִסְפַּד בֵּית הָאֵצֶל יִקַּח מִכֶּם עֶמְדָּתוֹ: יב כִּי־חָלָה לְטוֹב
יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת כִּי־יָרַד רָע מֵאֵת יְהוָה לְשַׁעַר יְרוּשָׁלִָם:
יג רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ יוֹשֶׁבֶת לָכִישׁ רֵאשִׁית חַטָּאת

רש"י

התחיל בלשון יחידות נקבה כמדבר אל כנסית העיר כמו שנאמר יושבת שפיר כולם בשם כנסיה אחת ואמר לכם כמדבר אל הרבים שהרי לרבים הוא אומר: יושבת שפיר. שם העיר: עריה בשת. גלויה בית הבשת כאשר נקראת שפיר שהוא שם נפל היוצא מרחמה של אשה: לא יצאה יושבת צאנן. לא יפקון משזבין יתבי צאנן: מספד בית האצל יקח מכם עמדתו. המספד שגרמתם לנגזלים שאתם גוזלים נחלתן כדי להגיס בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו מעמד הבניינים שבניתם והעמדתם על נחלתם. בית האצל אויטמנ"ט בלע"ז: (יב) כי חלה לטוב. כי קותה לטובה אותה היושבת בשלותה וממרה על פי סגניאים: כי ירד רע. הרי כי זה משמש בלשון אלא היא חלה לטוב אבל מפני מרותה ירד לה רע: (יג) רתום המרכבה לרכש: אסרו

מצודת דוד

(יא) עברי לכם. את העדה היושבת בעיר שפיר עברי לכם בגולה בגלוי בית הבושת כדרך הגולים וגם הוא לשון נופל על לשון כי שפיר הוא ענין שליא היוצא מרחם האשה בעת הלידה: לא יצאה וגו'. בתחלה גלו אנשי בית האצל ועברו דרך צאנן בקול מספד ויושבי צאנן לא יצאו למספד בית האצל לנחמם כי בטוחים היו שגם הם יגלו אחריהם וגם זהו לשון נופל על לשון כי יצאה וצאנן קרובים בלשון: יקח מכם עמדתו. הנה הם עמדו במקומם ולא יצאו לנחום והאויב יבוא ויקח מכם את העמידה של כל אחד ואחד כי תהיו נעים ללכת גולה: (יב) כי חלה לטוב. אשר העיר מרות נתמלאה חלחלה על הטוב שהיה לה מאז שנאבדה ממנה: כי ירד וגו'. ר"ל כי הרע הבא לשער ירושלים הנה ירד מאת ה' ולא בא במקרה ולכן נלקו עמה כל המקומות: (יג) רתום וגו'. את עדת לכיש קשור את המרכבה אל הרכש שהם קלי המרוץ לרכוב בה לברוח מפני האויב וגם הוא לשון נופל על לשון כי רכש ולכיש קרובים בלשון:

מצודת ציון

ענין הגלגול והלכלוך וכן והתפלשו אדירי הצאן (ירמיה כה): (יא) עריה. ענין גלוי כמו ואת ערום ועריה (יחזקאל טז): בשת. הוא כנוי לערוה וכן והחזיקה במבושיו (דברים כה): (יב) חלה. מל' חיל וחלחלה: (יג) רתום. הוא ענין איסור וקשירה והוא לשון ערבי: לרכש. שם מין בהמה הקלה לרוץ כמו רוכבי

ראשית

הִיא לְבַת־צִיּוֹן כִּי־בָךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל׃ יד לָכֵן
תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ טו עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִי חסר א׳ לָךְ יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה

רש״י

פתח באתנח

המרכבה לרכש שהוא קל לרוץ ותברתו ותם אמר דונש שהוא לשון ערבי: (יד) לכן תתני שלוחים על מורשת גת · על אשר התני שלוחים על מלכות דוד אשר הורים אתכם גת כענין שנאמר (ד״ה א׳ יח) ויקח דוד את גת וגו׳ מיד פלשתים ואתם מואסים בו כמו שנאמר (ישעיה ח) יען כי מאס העם הזה את מי השלוח וגו׳ לפיכך בתי אכזיב שהיתה מארץ יהודה ונמשכו אחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי ישראל שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכים עליו ובימי אחז נתנבאת נבואה זו: לכן תתני שלוחים · פירוש לכן כמו על אשר כמו (שם יז) על כן תטעי נטעי נעמנים על אשר נטעתיך נטעי נעמנים ואת נהפכת לזמורת זר: בתי אכזיב לאכזב · לשון נופל על הלשון · מאגדת חלק למדתי מדרש מקרא זה כך: (טו) עוד היורש אבי לך · אויבים שיורישו אותך את היושבת

מצודת ציון

הרכש (אסתר ח): לבת ציון · לעדת ציון: פשעי · כן יקראו הפסילים כי מפשעת אנשים וכן והפשע שומם (דניאל ח): (יד) שלוחים · כן יקרא מתן גדול וכן ויתנה שלוחים לבתו (מ״א ט): על · כמו אל: מורשת · מל׳ ירושה: לאכזב · ענין עזיבה והפסק כמו כי תכזבי (ישעיה נז): (טו) אבי · כמו אביא באל״ף וכן אל יני ראשי (תהלים קמ)

מצודת דוד

ראשית חטאת · כי היא ראשית החטאת לבת ציון ר״ל היא למדה תחלה עבודת כוכבים לאנשי ציון: כי בך · בלכים נמצאו פסילי עשרת השבטים: (יד) לכן · בעבור רוע מעשיך תתני מתנות ודורונות אל מורשת גת הם אנשי פלשתים כי גת היא משל פלשתים ובימי דוד לקחום ישראל מידם ובעון ישראל חזרו פלשתים לקחת את גת להיות להם למורשה וכאומר הנה מאז ירשת ארצו ועתה חזר ונקחה ואת תהיי נכנעת לו ותחלי פניו במנחה: בתי הכזיב · היא מערי יהודה ומרדה במלכה והיתה נמשכת אחר פקח בן רמליהו מלך ישראל ולכן אמר הנה בבוא האויב יחריב בתי אכזיב ותהיה נעזב ונפסק ממלכי ישראל כי לא תהיה עוד להם (ואמר כן דרך מליצת הקינה כי בעת שגלו ערי יהודה על ידי נבוכדנאצר כבר בטלה מלכות ישראל) וגם זהו לשון הנופל על לשון כי אכזיב שמה ולאכזב תהיה: (טו) עוד היורש · עוד עליך מורשה אביא היורש את הארץ והוא נבוכדנאצר כי גם אותך יירש וגם הוא לשון הנופל על לשון מורשה שמה

ואת

עַד־עֲדֻלָּם יָבוֹא כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל : טז קָרְחִי וָגֹזִּי עַל־בְּנֵי
תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ כַּנֶּשֶׁר כִּי־גָלוּ מִמֵּךְ : ב א הוֹי
חֹשְׁבֵי־אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ
כִּי יֶשׁ־לְאֵל יָדָם : ב וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ וּבָתִּים וְנָשָׂאוּ
וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ : ג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה

ר ש " י

במרשה · יורש למרשה לשון נופל על הלשון : עד עדולם · שהוא לפנים מן הגבול יסוג אחור ויבא כבוד ישראל שיכבשו העובדי כוכבים מגבולם עד עדולם כן ת"י עד עדולם יסקון ויעלון בתחום ארעא דישראל · ומ"א שמעתי משמו של רבי מנחם עוד היורש אביא לך ראויים היו בני עילם לירש את ארץ ישראל שהוא היה בכור לבני שם ובשביל אהבת אבותיכם הסבותיה לבני ארפכשד עתה אביא את כשדים ואת בני עילם עליהם : (טז) קרחי · ראשך : וגוזי · שערך כמו (איוב א) ויגז את ראשו לשון תלישת שער : כנשר · כתרגומו כנשרא דנתרו גדפוהי דרך הנשר למרוט רוב כנפיו : (א) ופועלי רע על משכבותם · כל הלילה גומרים בלבם איך יעשו הרעה לבקר : (ב) ובתים ונשאו · מוסב על וחמדו חומדים

מצודת

ואת היורש אביא : עד עדולם יבוא כבוד ישראל · אלא היורש משמשת בשתים ור"ל עד עיר עדולם יביא היורש את כבוד ישראל כי את כל הארץ יקח עם כבוד העושר והממשלה: (טז) קרחי וגוזי · תלשי שער ראשך וגוזי אותם במספרים דרך לער ואבל על בניך המפונקים אשר גלו ממך : הרחיבי קרחתך כנשר · עשי לך קרחה רחבה כנשר הזה אשר אחת לעשר שנים יגביה לעוף עד האויר העליון סמוך לגלגל האש ומרוב החום ימרטו כנפיו ותפול נולתו וישאר קרח קרחות רחבות : כי גלו ממך · בני תענוגיך : ב (א) הוי חושבי און · יש להתאונן על אלו אשר בלילה עודם על משכבותם חושבים לעשות און ובזה פועלים רע כי איננה מחשבה לבד כי באה לידי מעשה : באור הבוקר · מיד כשיאיר הבוקר ימהרו לעשות מחשבתם כי יש הכח בידם לעשות מה שרוצים כי לא ימצא מי מוחה בידם : (ב) וחמדו שדות · וכאשר יחמדו שדות אחרים עומדים עליהם וגוזלים מהם וכאשר יחמדו בתי רעיהם יקחום לעצמם כי אין משפט ואין מוחה : ועשקו גבר וביתו · עושקים האיש עם ביתו כי כשבעל הבית עומד נגדו רודפו ומכהו ועושק א"כ את הגוף ואת הממון : ואיש

מצודת ציון

ומשפטו יניא בא"ף : (טז) קרחי · ענין מריטת השער וכן והקריחו עליך (יחזקאל כז) : וגוזי · מל' גזיזה וחתוך וכן גזי נזרך (ירמיה ז) : תענוגיך · מל' עונג ותפנוק : ב (א) לאל · ענין כח ואומץ כמו יש לאל ידי (בראשית לא):(ב) ונשאו · לקחו כמו ישא ברכה (תהלים כד) :

הִנְנִי חֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא־תָמִישׁוּ
מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם וְלֹא תֵלְכוּ רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא:
ד בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה נְהִי נִהְיָה אָמַר
שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ חֵלֶק עַמִּי יָמִיר אֵיךְ יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ
יְחַלֵּק: ה לָכֵן לֹא־יִהְיֶה לְךָ מַשְׁלִיךְ חֶבֶל בְּגוֹרָל בִּקְהַל

רש"י

בתים: ונשאו. כמו ולקחו: (ג) ולא תלכו רומה. ולא תהכון בקומה זקופה: (ד) ונהה נהי נהיה. ונהה לשון עתיד כמו ועשה ופנה ונהה המקונן ואמר נהי נהיה בעולם ומהו הנהי אשר נהיה אמר שדוד נשדונו אויבינו שדדונו ולשון נשדנו שכתב בו נו"ן בתחלה ולא כתב שדונו מפני שבא לשמש שתי לשונות לשון נפעלנו ול' פעלנו אילו כתב נשדדנו (בחירק הנו"ן) היה הלשון מוסב על הנשדדים ולא על השודדים ואם כתב שדונו היה מוסב על השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם נתננו ביד אשר שדונו ובלע"ז שומי"ר דיוושטיור"א נשו"ם. ד"א נשדונו אנחנו גרמנו לעצמנו ששדדונו: חלק עמי ימיר. נחלת חלק עמי נחלף לעובדי כוכבים: איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק. איך יסיר אלי עוד להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אותם העובד כוכבים הזה לו איך אפשר לשובבם עוד לי כל אלה דברי המקונן ונושא המשל. איך ימיש לי קומ"א שדיטורנ"א אמו"י כמו סורה אלי (שופטים ד) ויסור אליו: (ה) משליך חבל. חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה בחבל

מצודת ציון

(ג) תמישו: ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג): רומה. מל' התרוממות: (ד) ישא. ענין הרמת קול: ונהה נהי נהיה. ענינם קינה ויללה כמו אשא בכי ונהי (ירמיה ט): שדוד נשדונו. מל' שדידה ועושק: חלק. אחוזת נחלה כמו חלקת יואב (ש"ב יד): ימיר. מלשון תמורה וחלוף: ימיש. ענין הסרה: לשובב. מל' השבה: (ה) חבל. קו המדה:

מצודת דוד

ונחלתו. הוא כפל ענין במ"ש: (ג) על המשפחה הזאת. קרא כל ישראל בשם משפחה וכן על כל המשפחה וגו' (עמוס ג'): אשר לא תמישו. לא תוכלו להסיר צוארותיכם מעול הרעה ההיא: ולא תלכו רומה. לא תלכו ברוממות וקומה זקופה כי העת תהיה עת רעה: (ד) ישא עליכם משל. ר"ל הממשל משלים ישא משל על הפורענות הקורות: ונהה נהי נהיה. הנוהה ר"ל המקונן יקונן קינה: אמר שדוד נשדונו. ר"ל כן יאמר בקינתו הנה נעשינו שדודים ועשוקים: חלק עמי ימיר. אחוזת נחלת עמי ימיר השם באדון אחר הוא העבודת כוכבים: איך ימיש לי. איך יסיר אלי להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אל העובד כוכבים לתת לו לנחלה וכאומר איך אפשר שיוחזר לנו מה שלקחו העובדי כוכבים: (ה) לכן.

יְהוָה׃ ו אַל־תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לֹא־יַטִּפוּ לָאֵלֶּה לֹא יִסַּג
כְּלִמּוֹת׃ ז הֶאָמוּר בֵּית־יַעֲקֹב הֲקָצַר רוּחַ יְהוָה אִם־אֵלֶּה
מַעֲלָלָיו הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר הוֹלֵךְ׃ ח וְאֶתְמוּל
עַמִּי לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם מִמּוּל שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן מֵעֹבְרִים

רש"י

המדה: (ו) אל תטיפו יטיפון. אל תנבאו להוכיחם לכם הנביאים אני אומר אשר תטיפו תמיד: לא יסג כלמות. פן ישיגון אתכם כלימות מאתם כענין שנאמר (משלי ט) אל תוכח לץ. כל טיף לשון נבואה כמו (עמוס ז) ולא תטיף על בית ישחק. (יחזקאל כא) והטף אל דרום: (ז) האמור בית יעקב. הזאת אמרו בית יעקב כששומעים את הרעה אשר נביאי מתנבאים להם: הקצר רוח ה'. שמא אין יכולת עתה לפניו להיטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה בימים הראשונים: אם אלה מעלליו. כלום להרע: הלא דברי ייטיבו עם הישר הולך. אני לא קצרה רוחי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך את הישר הולך היטב איטיב לו: (ח) ואתמול עמי לאויב יקומם. המקרא מחובר לשל מעלה הימנו אני טוב ומטיב אני ואת הדבר אשר למולו ובעבורו עמי אותו יקומם לאויב לו: ממול שלמה אדר תפשיטון. כנגד אשר אתם גוזלים השלמה ולבוש תפארת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם בדרך: מעוברים בטח שובי מלחמה.

מצודת דוד

מוסב למעלה לומר הואיל וכן עשית לעשוק גבר וביתו לכן לא יהיה לך משליך וגו' ר"ל לא יהיה מי מזרעך שיקח חלק בארץ בתוך קהל ה' כשיקחו הם בשובם לארץ ואמר משליך חבל בגורל כי הדרך הוא כשחולקים קרקע בגורל משליכים חבל בארץ למדוד בה את החלקים: (ו) אל תטיפו יטיפון. אתם הנביאים המתנבאים אל תנבאו להם כי כאשר לא יטיפו לאלה לא ישיג כלימות כי רגילים הם להכלים את המתנבאים להם: (ז) האמור בית יעקב. בה"א התימה ור"ל וכי יוכל בית יעקב לומר ואף אם יאמרו וכי אמת כן הוא וכי קצר רצון ה' לבל יוכל למלאותו להיטיב למי שירצה: אם אלה מעלליו. וכי דרכו לעשות רעה עם הבריות: הלא דברי ייטיבו. באמת דברי מיטיבים המה עם ההולך בדרך ישר: (ח) ואתמול עמי. אבל עמי זה יום אתמול ר"ל לא עברו עדיין ימים רבים ולא תוכלו אם כן להכחיש

מצודת ציון

(ו) תטיפו יטיפון. הוא מל' נטיפה והזלה והושאל בענין הדבור של נבואה וכן והטף אל דרום (יחזקאל כא): יסג. מלשון הסגה וקרוב ועם היא בסמ"ך וכן ותסג ולא תפליט (לקמן ו): (ז) רוח. רצון: מעלליו. מעשיו: (ח) ואתמול. ענינו כמו אתמול בחול"ם וכן כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל'): ממול. מנגד: שלמה. מלבוש: אדר. מלבוש יקר כמו ויעבר אדרתו (יונה ג'): תפשיטון. ענין הסרת המלבוש:

בֶּטַח שׁוּבֵי מִלְחָמָה׃ ט נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ
מֵעַל עֹלָלֶיהָ תִּקְחוּ הֲדָרִי לְעוֹלָם׃ י קוּמוּ וּלְכוּ כִּי לֹא־
זֹאת הַמְּנוּחָה בַּעֲבוּר טָמְאָה תְּחַבֵּל וְחֶבֶל נִמְרָץ׃ יא לוּ־
אִישׁ הֹלֵךְ רוּחַ וָשֶׁקֶר כִּזֵּב אַטִּף לְךָ לַיַּיִן וְלַשֵּׁכָר וְהָיָה

רש"י

ממס שהיו סבורים להיות עוברים בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמה כבני אדם השבים מן המלחמה חסרי בגדים ומזון שלקחו אויביהם מה שעליהם · שובי כמו (ירמיה ב) סורי הגפן נכריה · (צפניה ג) נוגי ממועד : (ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה · שאתם הורגים את בעליהן והן יושבות אלמנות או לפי שאתם נוטלין את ממון בעליהם והם יושבים ומצירים ואין משמחין את נשותיהן : ותקחו הדרי · הדר הוד ועושר שנתתי להם : (י) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה · קומו וגלו מן הארץ כי לא כדרך זו נתתיה לכם למנוחה : בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ · כי למען טמא אותה היא עושה חבורות חבלי רשעים · תחבל לשון אגודות כמו (שמואל א י) חבל נביאים · (תהלים קיט) חבלי רשעים וכן ת"י מסתיעין עלה · לשון סיעה : וחבל נמרץ · ובעת אגודתם כבר נועצו ביניהם ופירושו למה הם מתחברים : נמרץ · דבר מפורש באר היטב כמו מה נמרצו אמרי (איוב ו) מה ימריצך (שם טז) קללה נמרצת (מלכים א ב) : (יא) לו איש הולך רוח ·

מצודת ציון

(ט) עולליה · בניה הקטנים : הדרי · מלשון הדר ויופי ועל העושר יאמר : (י) המנוחה · מקום מנוח ר"ל נחלה : תחבל · וחבל · מלשון חבלה והשחתה : נמרץ · ענין חוזק כמו קללה נמרצת (מ"א ב'): (יא) לו · ענינו כמו אם וכן לו היה רעה (יחזקאל י"ד) : אטיף · הושאל בענין הדבור

מצודת דוד

הדבר אשר הם קמים לאויב איש על אחיו : ממול שלמה · ר"ל אם תראו מי לבוש שלמה חשובה תעמדו ממול השלמה לתת בו עיניכם ותפשיטון ממנו את השלמה החשובה: מעוברים בטח · מן האנשים העוברים בטח תהפכו לעשותם שובי מלחמה כי תגזלו כל אשר להם כאילו ברחו ושבו מן המלחמה והניחו הכל להקל מעליהם המשא : (ט) תגרשון מבית תענוגיה · גוזלים בתי חמד ומגרשין הנשים כל אחת מביתה אשר ישבה ומתענגת בה כדרך אשה חשובה לשבת בית להתענג בצל ביתה : מעל עולליה · ר"ל הדר העושר שהשפעתי לה לקטן עולליה הנה תפשיטו מעליהם לקחת לעצמכם עד עולם מבלי החזרה : (י) קומו ולכו · לכן קומו מארצי ולכו לכם בגולה : כי לא זאת המנוחה · ר"ל לא על דרך זה נתתי לכם את הארץ לנחלה מנוחה : בעבור טמאה · בעבור שטמאתם את הארץ לעשות בה מעשים כאלה לכן היא תחבל ותשחית אתכם ותהיו כלים בה : וחבל נמרץ · שהשחתה תהיה חזקה מאד עד שלא ישאר שארית : (יא) לו איש · אם

מַטִּיף הָעָם הַזֶּה׃ יב אָסֹף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלָּךְ קַבֵּץ אֲקַבֵּץ
שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׂימֶנּוּ כְּצֹאן בָּצְרָה כְּעֵדֶר בְּתוֹךְ
הַדָּבְרוֹ תְּהִימֶנָה מֵאָדָם׃ יג עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ
וַיַּעֲבֹרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַיהוָה
בְּרֹאשָׁם׃ ג א וָאֹמַר שִׁמְעוּ־נָא רָאשֵׁי יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית

רש״י

לו מולאים איש הולך רוח איש שקר מתנבא להם שישתכרו ביין ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה: (יב) אסוף אאסוף · עוד ימים באים ואקבץ אתכם: כצאן בצרה · כצאן רבה הנתונה במבצרי גדרות צאן: בתוך הדברו · ת"י כעדרא בגו דירא מקום שהוא מתנהג שם וכן (ישעיה ה) ורעו כבשים כדברם: תהימנה מאדם · תהיינה הערים הומיות מרוב אדם אשר בקרבם: (יג) עלה הפורץ · מושיעם הפורץ גדרות סירים

מצודת דוד

מנאו איש שהולך אחר דברי רוח והבל ומכזב לומר שקר והיה אומר אנבא לך לשתות יין ושכר: והיה מטיף · איש כזה היה מקובל להם לנביא כי מאד היו שומעים אליו ולא כן ישמעו דברי נביא אמתי ומוסב למקרא שלפניו לומר א"כ מהדין הוא שילכו גולה מארצי:

(יב) אסוף אאסוף · עתה חזר לנחמם ואמר אולם לא לעולם אקצוף כי באחרית הימים אאסוף כל בית יעקב ממקום גלותם: קבץ וגו' · כפל הדבר במ"ש: יחד · את כולם יחד אשים אותם בארצי כצאן הנתונה בגדרות הצאן שהוא להם למבצר ולמעוז: כעדר · כמו עדר הנתונה במקום מנהגו הוא דיר הצאן כן יהיו כל ישראל נאספים בארצם: תהימנה · קול המייה תהיה נשמע בארצם מרוב בני אדם: (יג) עלה הפורץ · עד לא יעלו הם יעלה לפניהם מי שיפרוץ גדרות סירים ומסוכת חדק ליישר את הדרך ועל אליהו הנביא יאמר שהוא יבוא קודם הגאולה ליישר לבות ישראל לאביהם שבשמים להיות מבוא אל הגאולה וכמ"ש הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות וגו' (מלאכי ג): פרצו · שבי הגולה יפרצו גם הם את הגדרות והמסוכות ויעברו בפרצה כאילו היא שער ודרך בו יצאו מן הגולה ר"ל הם יוסיפו אומץ ליישר לבותם לפתוח בתשובה ובזכות זה יצאו מן הגולה: ויעבור מלכם לפניהם · בשובם יעבור לפניהם מלכם הוא מלך המשיח וה' יעבור בראש כולם כי אז יחזיר גם הוא שכינתו לציון: ג (א) ואומר שמעו נא · אני אומר שמעו עתה ראשי וגו':

מצודת ציון

של נבואה: (יב) בצרה · כלשא שאלה אמר על דיר הצאן שהיא להם למבצר: הדברו · ענין הנהגה וכן ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה'): תהימנה · מלשון המיה ושאון: (יג) הפורץ · מל' פרצה ושבירה: ג (א) נא · עתה: וקציני · ענין

יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לָכֶם לָדַעַת אֶת־הַמִּשְׁפָּט׃ ב שֹׂנְאֵי טוֹב
וְאֹהֲבֵי רָעָה רע קרי גֹּזְלֵי עוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם וּשְׁאֵרָם מֵעַל
עַצְמוֹתָם׃ ג וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם
הִפְשִׁיטוּ וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ וּפָרְשׂוּ כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר
וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ קַלָּחַת׃ ד אָז יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָֹה וְלֹא יַעֲנֶה
אוֹתָם וְיַסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר הֵרֵעוּ
מַעַלְלֵיהֶם׃ ה כֹּה אָמַר יְהוָֹה עַל־הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים אֶת־

ר ש " י

ומסוכות הדקים מיישר לפניהם הדרך: (ב) גוזלי עורם · של בית ישראל שהם ראשים וקצינים עליהם · כמו שאמר ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל: (ג) שאר עמי · בשר עמי: ואת עצמותיהם פצחו · פתחו להוציא המוח · כמו פצחו רנה (ישעיה יד) פתחו פה ברנה: ופרשו כאשר בסיר · ומשברים האברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים בסיר לבשל · ופרשו · לשון שבר כמו פרוס לרעב (שם נ"ח) · ולא יפרסו להם (ירמיה טז) · פרשה ציון (איכה א'): קלחת · קליידר"א בלע"ז: (ד) אז יזעקו אל ה' · אז בבוא אותו העת האמור למעלה אסוף אאסוף יעקב ויזעקו אל ה'

מצודת ציון

שררה: (ב) ושארם · כן יקרא הבשר כמו אם יכין שאר לעמו (תהלים ע"ח): (ג) הפשיטו · ענין הסרה: פצחו · ענין פתיחה כמו פצחו ורננו וזמרו (שם צח): ופרשו · מלשון פרוסה ושבירה ועם היא בשי"ן וכן פורש אין להם (איכה ד): בסיר · קדרה כמו שפות הסיר (מ"ב ד): קלחת · גם הוא כלי בשול כמו או בקלחת או בפרור (ש"א ב): (ד) יענה · ענין השבה: הרעו · מלשון רעה: (ה) המתעים · מלשון

מצודת דוד

הלא לכם · עליכם מוטל לדעת את המשפט אם נעשתה בארץ ועליכם להזהיר על הדבר: (ב) שונאי טוב · אבל עוד הם עצמם שונאים את הטוב ואוהבים את הרע: גוזלי עורם מעליהם · הם עצמם גוזלים אלה מאלה את עורם ובשרם מעל עצמותם והוא ענין גוזמא והפלגה לפי מרבית הגזל: (ג) ואשר אכלו · והם אשר אכלו בשר עמי הם הצדיקים: פצחו · פותחים עצמותיהם להריק את המוח וגם זהו ענין הפלגה: ופרשו · משברים אותם פרוסות כאשר ישבו את הבשר פרוסות להשימם בסיר ובתוך הקלחת לבשל אותם: (ד) אז יזעקו · לכן אז בבוא הפורעניות יזעקו אל ה' ולא יענה להם: ויסתר פניו · לבל ישגיח בצרתם: כאשר הרעו · כמו שהרעו מעשיהם שלא שמעו לזעקת הנעשקים והסתירו פנים מהם כן אעשה להם גם אני: (ה) על הנביאים · נביאי השקר: המתעים · המוליכים את עמי בדרך מתעה:

עַמִּי הַנֹּשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם וְקָרְאוּ שָׁלוֹם וַאֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן עַל־
פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ עָלָיו מִלְחָמָה׃ ו לָכֵן לַיְלָה לָכֶם מֵחָזוֹן
וְחָשְׁכָה לָכֶם מִקְּסֹם וּבָאָה הַשֶּׁמֶשׁ עַל־הַנְּבִיאִים וְקָדַר
עֲלֵיהֶם הַיּוֹם׃ ז וּבֹשׁוּ הַחֹזִים וְחָפְרוּ הַקֹּסְמִים וְעָטוּ עַל־
שָׂפָם כֻּלָּם כִּי אֵין מַעֲנֵה אֱלֹהִים׃ ח וְאוּלָם אָנֹכִי מָלֵאתִי כֹחַ
אֶת־רוּחַ יְהוָה וּמִשְׁפָּט וּגְבוּרָה לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ
וּלְיִשְׂרָאֵל חַטָּאתוֹ׃ ט שִׁמְעוּ־נָא זֹאת רָאשֵׁי בֵּית יַעֲקֹב

רש"י

להיטיב להם ברצון עמו ובשמחת גויו ולא יענה אותם : (ה) הנושכים בשניהם · ואוכלים בשר בהמות פטומות שמאכילים אותם עמי הטועים אחריהם : וקראו שלום · וכאשר יאכילום יקראו ויתנבאו להם שלום : וקדשו עליו מלחמה · והזמינו עליו למלחמה : (ז) מענה אלהים · מענה

מצודת דוד

הנושכים · אשר למי שהמה נושכים אכלו בשיניהם לאכול משלו קוראים עליו נבואת שלום ולמי אשר לא יתן מאכל אל פיהם המה מזמינים עליו מלחמה ר"ל מתנבאים לו שמלחמה מזומנת לבוא עליו : (ו) לילה לכם מחזון · חושך כלילה יבוא עליכם מהמת חזון השקר וקסום השוא : ובאה השמש · תשקע השמש על הנביאים ההם ויחשך עליהם מאור היום ר"ל יהי בצרה עד שיהיה העולם חושך בעדם וכפל הדבר במ"ש להפלגת הענין : (ז) ובושו החוזים · בעת יראו שלא נתקיימו אמריהם : ועטו וגו' · כל החוזים והקוסמים יעטו על שער השפתים כדרך האבל כי אז יתאבלו על רוע המקרה : כי אין מענה אלהים · כל דבריהם לא היה מענה אלהים כי מלבם בדאו שקר : (ח) ואולם אבל אנכי מלאתי כח מן רוח ה' ר"ל כח כל אמרי בא מרוח ה' ואני מלא משפט והם דברים המדוקים וגבורה והוא אמוץ הלב ולא אפחד ממי ומגיד אני ליעקב פשעו וגו' כי אין דרכי להחניף כדרך נביאי השקר :

מצודת ציון

תועה : הנושכים · חותכים לאכול וכן אם ישוך הנחש (קהלת י) : בשניהם · מלשון שן : וקדשו · ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב) : (ו) מחזון · ענין נבואה : מקסום · מין כשוף : ובאה · ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח) : וקדר · ענין חושך ושחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) : (ז) וחפרו · ענין כלימה כמו וחפרה הלבנה (ישעיה כד) : ועטו · ענין עטיפה : שפה · הוא שער השפתים כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : מענה · ענין אמירה וכן ומה' מענה לשון (משלי טז) : (ח) את רוח · מן רוח וכן כצאתי את העיר (שמות ט) :

וְקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַֽמֲתַעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֵת כָּל־הַיְשָׁרָה
יְעַקֵּשׁוּ: י בֹּנֶה צִיּוֹן בְּדָמִים וִירוּשָׁלַםִ בְּעַוְלָה: יא רָאשֶׁיהָ ׀
בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסֹמוּ
וְעַל־יְהוָה יִשָּׁעֵנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ לֹא־תָבוֹא
עָלֵינוּ רָעָה: יב לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַםִ
עִיִּין תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר: ד א וְהָיָה ׀ בְּאַחֲרִית
הַיָּמִים יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה נָכוֹן בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא הוּא

רש"י

ניקוד קמץ (ר"ל ציר"ה) לפי שהוא דבוק אל השם: (יב) עיין · דגורין:

מצודת ציון

(ט) המתעבים · מלשון תעוב ושקץ: יעקשו · ענין עקום ומעוקל כמו ועם עקש תתפל (ש"ב כב): (יא) במחיר · ענינו דמי ערך השווי וכן יקנו מקנה במחיר (מ"א י): יורו · מל' הוראה ולמוד: ישענו · מל' השענה ובטחון: (יב) בגללכם · בעבורכם וכן בגלל יוסף (בראשית ל"ט): שדה · כשדה: עיין · כמו עיים כמ"ס וכן לקץ הימין (דניאל יב) ועיים הוא גלי אבנים וכן לעי השדה (לעיל א'): לבמות · מלשון במה: ד (א) באחרית · בסוף:

מצודת דוד

(ט) המתעבים · המאסים את המשפט ומעקשים את כל דבר הישר כי על הישר יאמרו שהוא מעוקש: (י) בונה ציון · כ"א בונה ביתו בציון בדמים כי שופכים דם אנשים לקחת עשרו לבנות בית: וירושלים בעולה · בונים בתי ירושלים בממון של עולה מעושק וגזלה: (יא) בשוחד ישפוטו · ע"פ השוחד שופטים לזכות את הנותן את השוחד: וכהניה · על הכהן להורות כמ"ש כי שפתי כהן וגו' ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב'): במחיר יורו · ע"פ המחיר מורים את ההוראה כרצון הנותן: בכסף יקסומו · ע"פ הכסף קוסמים לבשר שלום הנותן: ועל ה' ישענו · עם היותם עושים כל המעשים האלו יעיזו פניהם להשען בה' לאמר הלא שכינתו בבהמ"ק ולכן לא תבא עלינו רעה כי לא יחריב מקום משכנו: (יב) בגללכם · בעבור עונותיכם: שדה תחרש · האויב יחריבה ותהיה נחרשת כשדה: עיין תהיה · תהיה מלאה מגלי אבנים מהפלת הבנינים: יער · יהיה דומה לבמות יער ר"ל הרבה גלים ודגורין ימצא שם כמספר הבמות המצויות ביער והם תחתית האילנות שעל השרשים הנשארים אחר קציצת האילנות והמה דומות בגבהן לבמות: ד (א) באחרית הימים · בימי המשיח: הר בית ה' · ההר שיעמוד עליו בהמ"ק: נכון · מתוקן יהיה בהר הקשוב והראש שבכל ההרים: ונשא · ינשא במעלה וחשיבות

גְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ עָלָיו עַמִּים׃ ב וְהָלְכוּ גּוֹיִם רַבִּים וְאָמְרוּ
לְכוּ ׀ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיוֹרֵנוּ
מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר
יְהוָה מִירוּשָׁלָםִ׃ ג וְשָׁפַט בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ
לְגוֹיִם עֲצֻמִים עַד־רָחוֹק וְכִתְּתוּ חַרְבֹתֵיהֶם לְאִתִּים
וַחֲנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשְׂאוּ גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־
יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה׃ ד וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת
תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד כִּי־פִי יְהוָה צְבָאוֹת דִּבֵּר׃ ה כִּי כָּל־
הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְהוָה

רש"י

(א) ונהרו · ונקבצו שם יחד כנהרות ההולכים אל הים : (ג) ושפט · משפט זה לשון תוכחה הוא דשרימנ"ט בלע"ז : (ד) כי פי ה' צבאות דבר · והיכן דבר ונתתי שלום בארץ וגו' (ויקרא כ"ו) : (ה) ילכו איש בשם אלהיו · ילכו לאבדון על שעבדו עבודת כוכבים כן תירגם יונתן :

מצודת דוד

ותשבחות: ונהרו · מן העובדי כוכבים ימשכו ללכת אליו כנהר המושך והולך: (ב) והלכו · גוי אל גוי : ואמרו · אלו לאלו : ויורנו · המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה : מדרכיו · מה מדרכיו : כי מציון · כי התורה האמיתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם : (ג) ושפט · ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין העובדי כוכבים הרבים בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעובדי כוכבים עצומים היושבים מרחק : וכתתו · ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם : (ד) וישבו איש · כ"א ישב תחת גפנו ואין מי יחריד ממקומו : כי פי וגו' · וכן יהיה : (ה) כי כל העמים וגו' · זהו מאמר הנביא שאמר כל האומה ההיא יהיה לנו על כי כל העובדי כוכבים כל

[illegible]

מצודת ציון

נכון · מוכן ומתוקן : ונהרו · ימשכו כנהר וכן ונהרו אל טוב ה' (ירמיה לא) : (ב) לכו · הוא ענין לשון זרוז : ויורנו · ענין למוד : (ג) והוכיח · ענין ברור דברים : עצומים · חזקים : וכתתו · ענין כתישה : לאתים · שם כלי חפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (שמואל א' י"ג) : למזמרות · שם הכלי שכורתין בו הזמורות מלשון וכרמך לא תזמור (ויקרא כה): (ד) מחריד ·

אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ ו בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֹסְפָה
הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי׃ ז וְשַׂמְתִּי אֶת־
הַצֹּלֵעָה לִשְׁאֵרִית וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם וּמָלַךְ יְהוָה עֲלֵיהֶם
בְּהַר צִיּוֹן מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ ח וְאַתָּה מִגְדַּל־עֵדֶר עֹפֶל
בַּת־צִיּוֹן עָדֶיךָ תֵּאתֶה וּבָאָה הַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשֹׁנָה מַמְלֶכֶת

רש״י

(ו) אוספה הצולעה · אכנוש מטלטליא ת"י · ולי נראה לשון מרפא כמו ואספתו מצרעתו (מלכים ב ה) : ואשר הרעותי · ואותם שהרעותי להם בעונם : (ח) ואתה מגדל עדר · ת"י ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנישתא דציון · פירוש מגדל לשון מעוז ותירגם עדר כנסת ישראל ותירגם עופל לשון אופל · ויש לפרש מגדל עדר בית המקדש ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובחן (ישעיה ל"ב) : עדיך תאתה · שארית הצולעה והנהלאה כולם יקבצו אליך : ובאה הממשלה הראשונה · שבא הממשלה שלימה כולה אל בית דוד בירושלים כאשר היתה בתחלה עד שלא

מצודת ציון

מלשון חרדה : (ו) הצולעה · כחגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית לב) : (ז) והנהלאה · ענין יגיעה כמו נלאה מואב (ישעיה ט"ז) : (ח) עופל · ענין מגדל ומבצר כמו עופל ובחן (שם ל"ב) : עדיך · עליך כמו שגע עדיך (איוב ד') : תאתה · ענין ביאה כמו אתא בוקר

מצודת דוד

אחד משם הולך בשם אלהיו להאמין בעבודת כוכבים של בני עמו ואנחנו לא למדנו מהם לאחוז דרכם כי הולכים אנחנו בשם ה' להאמין בו וכן נאמין בו לעולם ועד ולכן ראוים אנו לטובה : (ו) אוספה הצולעה · אאסוף מבין עובדי כוכבים את עדת ישראל שהיא כצולעה שאינה יכולה לזוז ממקומה : והנדחה · ישראל הנדחה מארצם לארצות העובדי כוכבים הנה אקבץ אותם והוא כפל ענין במ"ש : ואשר הרעותי · רצה לומר כשיעור אשר הרעותי להם כן איטיב עמה : (ז) לשארית · להיות לה שארית בין העובדי כוכבים ולא יכלו אותם : והנהלאה · העם אשר נתייגעו בגולה בשובם לארצה תשוב להיות גוי חזק : ומלך ה' · מאז לא ימשלו עוד העובדי כוכבים בהם כי ה' ימלוך עליהם ומלכותו תהיה בהר ציון כי שם ישרה שכינתו מעתה תהיה עד עולם ולא תזוז עוד משם : (ח) ואתה מגדל עדר · על עיר ציון יאמר שהוא המגדל אשר יאספו שם ברגלים כל שבטי ישראל המכונים בהרבה מקומות בשם עדר ולתוספת ביאור אמר עופל בת ציון ור"ל אתה ציון שהם אליך תבוא קבוצת הצולעה והנדחה : ובאה · ואז תבוא הממשלה הראשונה והוא ומפרש מה הממלכה היא תבוא לעדת ירושלים ר"ל שלא תמשול

לְבַת יְרוּשָׁלִָם: ט עַתָּה לָמָּה תָרִיעִי רֵעַ הֲמֶלֶךְ אֵין־בָּךְ
אִם־יוֹעֲצֵךְ אָבָד כִּי־הֶחֱזִיקֵךְ חִיל כַּיּוֹלֵדָה: י חוּלִי וָגֹחִי
בַּת־צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי־עַתָּה תֵצְאִי מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה
וּבָאת עַד־בָּבֶל שָׁם תִּנָּצֵלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ יְהוָה מִכַּף
אֹיְבָיִךְ: יא וְעַתָּה נֶאֶסְפוּ עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים הָאֹמְרִים

קמץ בז"ק

רש"י

נחלקה ומה היא הממשלה הראשונה הממלכה לבת ירושלים: (ט) עתה · שאת מורדת בי: למה תריעי רע · היתי לבך למה את צריכה לבקש רעים ואהובים מלכי מצרים ומלכי אשור לעזור: (י) חולי · לשון חלחלה כמו (כאן) כי החזיקך חיל והלשון נופל על יולדת: וגוחי · כרעי ושחי על גחונך וכן בלשון משנה כותל הגוחה לרשות הרבים: תצאי מקריה · מירושלים ללכת בגולה: ושכנת בשדה · שהי שכונתך פרוסה כשדה: (יא) האומרים

מצודת דוד

תמשול גם על עשרת השבטים כמו בימי דוד ושלמה ולא יחלקו עוד לשתי ממלכות: (ט) עתה למה תריעי רע · למה תתחברי לרעים זרים לבקש עזר ממלכי העובדי כוכבים וכי אין בך מלך ה' וכי נאבד יועצך ר"ל הלא יש לך נביאים המייעצים אותך לשוב לה' וכאשר כן תעשי הלא הוא יעזור לך: כי החזיקך · אשר אחז אותך חיל ורעת כיולדה מפחד העובדי כוכבים המעותדים לבוא עליך ובעבור זה תבקש עזר ממלכי העובדי כוכבים כאלו אין הכח בידי להצילך: (י) חולי וגחי · ר"ל לכן הבל וריק יעזורו ואת עדת ציון מלאי חלחלה ואנחה כיולדה כי עתה בזמן קרוב תצאי מן העיר ללכת גולה: ושכנת בשדה · כדרך הגולים ולא יכניסוך במלון ותבוא עד בבל: שם תנצלי וגו' · בבבל תתרוקני מכל הטובה ולא יועילו לך מלכי העובדי כוכבים ובבבל יגאלך ה' וגו' כי בעת תבוא מפלת בבל תצאי חפשי ומבלי עזר ממלכי העובדי כוכבים: (יא) ועתה · ר"ל בזמן שאני מתנבא עליו באחרית הימים תהיה הגאולה יותר שלימה וזה כאשר יאספו אליך עובדי כוכבים רבים והוא גוג ומגוג ועובדי כוכבים רבים אשר אתו: האומרים · אשר יאמרו עתה תתחייב הארץ ללקות בעונש ועינינו תראינה בציון מה

מצודת ציון

(ישעיה כ"א): (ט) תריעי רע · ענין חבר ואוהב: החזיקך · ענין אחיזה: חיל · חלחלה ורעת: (י) חולי · מלשון חלחלה: וגוחי · ענין האנחה כי האנחה היא הוצאת הנשימה והוא מענין כי אתה גוחי מבטן (תהלים כ"ב) שהוא ענין המשכה והוצאה וקרוב הוא אל לשון גניחה המוזכר בדרז"ל: מקריה · מעיר: תנצלי · ענין ריקות כמו ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות ל"ג): מכף · מיד:

שקויט

תֶּחֱנָף וְתַחַז בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ׃ יב וְהֵמָּה לֹא יָדְעוּ מַחְשְׁבוֹת
יְהוָה וְלֹא הֵבִינוּ עֲצָתוֹ כִּי קִבְּצָם כֶּעָמִיר גֹּרְנָה׃ יג קוּמִי
וָדוֹשִׁי בַת־צִיּוֹן כִּי קַרְנֵךְ אָשִׂים בַּרְזֶל וּפַרְסֹתַיִךְ אָשִׂים
נְחוּשָׁה וַהֲדִקּוֹת עַמִּים רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי לַיהוָה בִּצְעָם
וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ יד עַתָּה תִּתְגֹּדְדִי בַת־גְּדוּד

רש"י קמץ בז"ק

תחנף · עתה תתחייב ציון בחטאתיה ויפקד עליה עונה : ותחז בציון עינינו · ותראינה בה עינינו מה שאוינו לראות בה : (יב) כי קבצם כעמיר גורנה · וסופו לקבצם אל עמק יהושפט וסביבות ירושלים למלחמה כמו שמקבצין עמיר כדי לדושם שם אף הם חיל גוג ומגוג לרעתם נאספו ויאמר הקב"ה לכנסת ישראל קומי ודושי בת ציון : (יג) והחרמתי · לשון הקודש : בצעם · מה שכנסו מגזלה וחמס : וחילם · ונכסיהון : (יד) עתה תתגודדי בת גדוד · עתה בעת גזרת הרעה על העון כי גבר התגודדי בת גדוד בת כשדים קבלי גדודים כי עתה הוא אשר תגלתי

מצודת ציון

(יא) תחנף · תתחייב כמו ולא תחניפו את הארץ (במדבר ל"ה) : ותחז · כמו ותחזה והוא ענין ראיה והסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות יח) : (יב) כעמיר · כן יקרא אגודת השבלים כמו ותלכו מעמר (תהלים קכט) : גורנה · הוא המקום שמכניסין שם התבואה : (יג) ודושי · מל' דישה : ופרסותיך · הם כעין מנעלים שברגלי הבהמות כמו בפרסות סוסיו (יחזקאל כו) ואמר בדרך משל : נחושה · נחושת : והדקות · ענין שחיקה כמו אדיקם ארקעם (ש"ב כב) : והחרמתי · ענין הקדש כמו כל חרם בישראל (במדבר יח) : בצעם · חמדת עשרם כמו בצע כסף (שופטים ה) : וחילם · גם הוא ענין עושר כמו ושללו חילך (יחזקאל כו) : (יד) תתגודדי · ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים יד) : גדוד ·

ענין

מצודת דוד

שקוינו : (יב) והמה · אבל המה לא ידעו מחשבות ה' בעבור מה שנתן בלבם להתאסף ולבוא על ציון כי לרעתם קבצם כמו שמקבצין עומרי התבואה אל הגורן לתבטם במקל ולדושם : (יג) קומי ודושי · לפי שהמשילם לעמיר אמר לשון הנופל בעמיר ור"ל הנה עתה שכולם נקבצו ובאו עמוד והרוג בהם עם כי נהלם כחך בהיותך בגולה הנה אני אחזק אותך ואשים קרנך ברזל לנגח בהם ואת פרסותיך אשים נחושה לרמוס אותם : והדקות · תשחקם דק דק : והחרמתי · הוא מאמר הנביא בשם ישראל אז אחרים לה' חמדת עשרם : וחילם וגו' · כפל הדבר במ"ש : (יד) עתה תתגודדי · ר"ל בזמן ההוא אתה בת גדוד רב השרטי באבל ובצער ודרך צחות לשון נופל על לשון אמר

התגודדי

צוֹר שָׂם עָלֵינוּ בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל־הַלְּחִי אֵת שֹׁפֵט יִשְׂרָאֵל׃
א וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה
מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם
מִימֵי עוֹלָם׃ ב לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה וְיֶתֶר

רש"י

גדוד אשר שם מצור עלינו : בשבט יכו על הלחי · מי גרם לך להגלות את אשר ישראל מלעיבים על נביאיהם ושופטיהם ומכים אותם על הלחי כך היו עושים וכן מצינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא אומר (ישעיה נ') גוי נתתי למכים : (א) ואתה בית לחם אפרתה · שיצא דוד משם שנאמר בו (שמואל א' י"ז) בן עבדך ישי בית הלחמי ובית לחם קרוי אפרת שנאמר (בראשית מח) בדרך אפרת היא בית לחם : צעיר להיות באלפי יהודה · ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך : ממך לי יצא · משיח בן דוד וכן הוא אומר (תהלים קי"ח) אבן מאסו הבונים : ומוצאתיו מקדם · לפני שמש ינון שמו (שם ע"ב) : (ב) לכן יתנם עד עת יולדה · יתנם ביד אויביהם עד בא העת אשר חלה וילדה ציון את בניה ציון אשר החזיקה עתה חיל כיולדה ועכשיו היא קרויה יולדה ורבותינו אמרו מכאן אין בן דוד בא עד שתפשוט המלכות תשעה חדשים על כל העולם כולו אך לפי פשוטו זהו הלשון שפירשתי : ויתר אחיו · של

מצודת דוד

תתגודדי בת גדוד : מצור שם עלינו · ר"ל וזהו בגמול ששם עלינו מצור בימי חורבן בית השני : בשבט וגו' · ובימי הגולה היינו נבזים בעיניהם ואפילו את שופט ישראל הכו בשבט על הלחי והוא מכת בזיון וכן נאמר יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה ג):

מצודת ציון

גדוד · ענין מחנה וכן פשטו גדוד (הושע ז) : מצור · כן יקרא הקפת גייסות סביב העיר ללכדה : בשבט · בשרביט : הלחי · כן נקרא המקום שאצל העין : ה (א) צעיר · קטן ונבזה : באלפי · ענין שררה כמו

ה (א) ואתה בית לחם אפרתה · בית לחם שביהודה נקראת אפרת כמ"ש בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מ"ח) ולא זהו בית לחם שבזבולן המוזכר (ביהושע י"ט) : צעיר להיות וגו' · ר"ל אתה משפחת בית דוד הבא מבית לחם מישי בית הלחמי מהראוי היה שתהיה הצעיר והנבזה בכל שרי יהודה וזהו לפי שבא מרות המואביה : ממך לי יצא · ומ"מ יצא לי ממך מלך המשיח להיות מושל בישראל : ומוצאתיו מקדם · בזה יפרש אמריו שאין הכוונה לומר שמלך המשיח בעצמו יולד בבית לחם אבל מוצאותיו מבית לחם הוא מימים קדמונים מימי עולם מימי דוד המלך אבי המשפחה א"כ מקור מחצבת המשיח הוא מבית לחם ולא הוא בעצמו : (ב) לכן יתנם · הואיל והגדלתי המשפחה הזאת אוסיף עוד

אֶחָיו יְשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז יְהוָה
בִּגְאוֹן שֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ כִּי־עַתָּה יִגְדַּל עַד־אַפְסֵי־
אָרֶץ׃ ד וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם אַשּׁוּר ׀ כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי
יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ וַהֲקֵמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה
נְסִיכֵי אָדָם׃ ה וְרָעוּ אֶת־אֶרֶץ אַשּׁוּר בַּחֶרֶב וְאֶת־אֶרֶץ
נִמְרֹד בִּפְתָחֶיהָ וְהִצִּיל מֵאַשּׁוּר כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי

רש"י

מלך יהודה כלומר שאר שבט יהודה : ישובון על בני ישראל · יתחברו עם שאר השבטים והיו לממלכה אחת ולא יחלו עוד לשתי ממלכות : (ג) ורעה · ופרנס את ישראל : וישובו · עתה מן הגליות : כי עתה יגדל · מלכם עד אפסי ארץ והביאום מנחה אליו בסוסים וברכב : (ד) והיה זה שלום · גמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו צרות אחריהן : אשור כי יבא · הרי כי משמש בלשון אם · אם יבא בארצנו כאשר בא עתה : והקמונו עליו שבעה רועים · שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמותיהן במסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו : (ה) ורעו את ארץ אשור · וירוצצו כמו (תהלים ב) תרועם בשבט ברזל : ואת ארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה ·

מצודת ציון

אל תבטחו באלוף (לקמן ז') : (ג) ורעה · ר"ל ינהיג : בגאון · ענין רוממות : אפסי · קצות כי בקצות הארץ היא אפס וכלה : (ד) ידרך · מלשון דריכה והלוך : בארמנותינו · מלשון ארמון והיכל: נסיכי · ענין שררה : אדם · ר"ל מבני ישראל הקרואים אדם:(ה) ורעו · ינהיגו : בפתחיה · מלשון פתח :

מצודת דוד

לגדלה כי המושל הזה מלך המשיח הוא יכלה את המון גוג שאמר למעלה קומי ודושי וגו' וז"ש יתנם עד עת וגו' ור"ל הוא יתנם בצרה גדולה עד שיהיו כמו העת אשר היולדה כורעת ללדת שהיא מצירה מאד : ויתר אחיו · ר"ל הנשארים מהמון גוג מאחיו ובני עמו הם ישובון על בית ישראל להיות נכנעים להם : (ג) ועמד ורעה · מלך המשיח הוא ינהיג אותם בעוז ה' ר"ל לא בעוצם ידו כי מה' היתה זאת : בגאון · ברוממות שם ה' אלהיו והוא כפל ענין במ"ש : וישבו · ישראל ישבו בארצם בהשקט ושאנן : כי עתה · ר"ל בזמן הזה יגדל שמו להתפרסם עד קצות הארץ : (ד) והיה זה שלום · פרסום שמו יהיה סבת השלום אף אשור כי יבוא בארצנו וגו' לא יהיה נעדר השלום כי לא יבוא למלחמה כמו לשעבר כי בהכנעה יבוא : והקמנו עליו · אנחנו נמשול בארצו ונקים עליו נציבים מתחת ידינו : שבעה רועים · ר"ל מנהיגים את העם להורותם הדרך : נסיכי אדם · בני אדם מושלים על העם : (ה) ורעו · הם ינהיגו את ארץ אשור בחרב ר"ל יסרנו בחרב את המסרב על הנהגותם : ארץ נמרוד · היא בבל כמ"ש כנמרוד

יִדְרֹךְ בִּגְבוּלֵנוּ׃ ו וְהָיָה ׀ שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים
רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־
יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם׃ ז וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב
בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר
בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל׃
ח תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם־
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי

רש"י

בשערי מדינותיה: (ו) כטל מאת ה' · שאין בא לעולם על ידי אדם ולא יבקשו פני אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם בה': (ז) כאריה בבהמות יער · כך יהי מלכם שליט בכל: ורמס וטרף · רמס היא דריסת הארי כשהוא רעב ואוכלו במקומו וטרף הוא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גורותיו ולביאותיו: (ט) והכרתי סוסיך · היא

מצודת דוד

ותשי ראשים ממלכתו בבל וגו' (בראשית י'): בפתחיה · ר"ל ינהיגום בפרסום בפתחי שערי העיר; והציל מאשור וגו' · ר"ל בעת שיעמיד מלך המשיח באשור נציבים מבני ישראל בזה יציל את ישראל מאשור אשר יבוא בארצנו כי לפי שיהיה אימת הנציבים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להראות הכנעה: (ו) בקרב עמים רבים · הוא גוג והמלכים אשר עמו: כטל מאת ה' · ר"ל אז לא יתלו בטחונם במלכי העובדי כוכבים אלא יתלו בטחונם בה' כמו בטחון ירידת הטל שהיא מה' לבד וכן בטחון הרביבים אשר המקוה להם לא יקוה לאיש שהוא יורידו לפי שאין ביד אדם כן אז לא יקוו למי רק לה': ולא ייחל וגו' · כפל ענין במ"ש: (ז) והיה שארית יעקב · ר"ל לכן יגבר ידם ויהיו בקרב העובדי כוכבים הרבים ההם כאריה בחיות היער וככפיר בעדרי הצאן אשר אם מי מהם עבר דרך עליהם הוא רומס וטורף ואין מי מציל עצמו מידו כן הם יסרגו בעובדי כוכבים ההם ואין מי יעמוד נגדם: (ח) תרום ידך · אז תרום ידך להתגבר על צריך ויכרתו כולם: (ט) והכרתי סוסיך · ר"ל לא תהיה נושע בגבורת הסוס ובמרכבות כ"א

מצודת ציון

(ו) כרביבים · הוא המטר החזק כמו וימנעו רביבים (ירמיה ג'): ייחל · מלשון תוחלת ותקוה: (ז) בבהמות יער · ר"ל בחיות יער וכן ושן בהמות (דברים ל"ב): ככפיר · ארי בחור: ורמס · ענין דריסה ברגל: (ח) תרם · מלשון רוממות:

מַרְכְּבֹתֶיךָ׃ י וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ׃
יא וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ׃
יב וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ יג וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ
וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ׃ יד וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ׃ ו א שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה
אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ׃
ב שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי

רש"י

עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם להמציאכם סוסים: (י) והכרתי ערי ארצך · ולא תצטרך לערי מבצר: (יג) והשמדתי עריך · ואויבי בעלי דבבך · וכן (ישעיה יד) ומלאו פני תבל ערים וכן (שמואל א' כ"ח) ויהי ערך: (א) את ההרים · את האבות: הגבעות · האמהות:

מצודת ציון

צריך · מל' צר ואויב: (י) והרסתי · ענין נתיצה ושבירה: מבצריך · ערי המבצר: (יא) ומעוננים · ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים י"ח): (יג) ונתשתי · ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א'): אשיריך · מל' אשירה והוא אילן הנעבד: עריך · שונאיך כמו ויהי ערך (ש"א כ"ח): ו (א) נא · עתה: קום · הוא ענין זרוז: ריב · ענין ויכוח: את ההרים · אל ההרים: (ב) והאתנים · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד): מוסדי ·

מצודת דוד

בעזר אלוה: (י) ערי ארצך · עיר המוקפת חומה נקראת בשם עיר לבד ואם היא מבלי חומה נקראת עיר פרוז ולזה אמר הנה אז לא יהיו לך ערים המוקפות חומה להשגב בם כי עוד לא יבא עליך מלחמה: והרסתי וגו' · הוא כפל ענין במ"ש: (יא) והכרתי כשפים · בראותך השגחתי בך לא תעסוק עוד בכשפים לדעת מה מהעתידות: (יב) והכרתי פסיליך · כי אז תכיר שאין אלוה מבלעדי: למעשה ידיך · הפסילים שהם מעשה ידי אדם: (יג) ונתשתי · ר"ל עוד לא תשתחוה לאשרים: והשמדתי עריך · ואז אשמיד אני את שונאיך: (יד) ועשיתי וגו' · בחמה שפוכה אעשה נקם עם העובדי כוכבים אשר לא שמעו מעולם נקמה מופלגת כזאת: ו (א) קום ריב את ההרים · אל הנביא אמר התוכח עם ישראל אל ההרים ר"ל הרם קול להתוכח בפרסום רב וישמעו ההרים והוא ענין גוזמא והפלגה: ותשמענה וגו' · כפל הדבר במ"ש: (ב) שמעו הרים · ר"ל וכה תאמר שמעו הרים את ויכוח ה': והאתנים מוסדי ארץ · הם

רִ֚יב לַֽיהוָה֙ עִם־עַמּ֔וֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵ֖ל יִתְוַכָּֽח׃ ג עַמִּ֛י מֶה
עָשִׂ֥יתִי לְךָ֖ וּמָ֣ה הֶלְאֵתִ֑יךָ עֲנֵ֥ה בִֽי׃ ד כִּ֤י הֶֽעֱלִתִ֙יךָ֙ מֵאֶ֣רֶץ
מִצְרַ֔יִם וּמִבֵּ֥ית עֲבָדִ֖ים פְּדִיתִ֑יךָ וָאֶשְׁלַ֣ח לְפָנֶ֔יךָ אֶת־מֹשֶׁ֖ה
אַהֲרֹ֥ן וּמִרְיָֽם׃ ה עַמִּ֗י זְכָר־נָא֙ מַה־יָּעַ֗ץ בָּלָק֙ מֶ֣לֶךְ מוֹאָ֔ב
וּמֶה־עָנָ֥ה אֹת֖וֹ בִּלְעָ֣ם בֶּן־בְּע֑וֹר מִן־הַשִּׁטִּים֙ עַד־הַגִּלְגָּ֔ל
לְמַ֕עַן דַּ֖עַת צִדְק֥וֹת יְהוָֽה׃ ו בַּמָּה֙ אֲקַדֵּ֣ם יְהוָ֔ה אִכַּ֖ף

רש"י

(ג) מה עשיתי לך · תן לבך להכיר מה טובה עשיתי לך : ומה הלאתיך · בעבודתי : ענה בי · העד בי : (ד) כי העלתיך · אע"פ שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ובקרבנות גדולים : את משה אהרן ומרים · ת"י משה לאלפא מסירת דינין ואהרן לכפרא על עמא ומרים לאורא לנשיא : (ה) ומה ענה אותו בלעם בן בעור · ומה אזעום לא זעם ה' (במדבר כג) שלא כעסתי כל אותן הימים : מן השטים · שחטאתם לי שם דעו צדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי מכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם

מצודת דוד

ההרים שהם החזקים ומוסדי הארץ וכפל הדבר במ"ש: ועם ישראל יתוכח· כפל הדבר במ"ש : (ג) עמי מה עשיתי לך · זכר מה אחד רב טוב עשיתי לך : ומה הלאתיך · ומהו הדבר אשר יגעתיך בו להכביד העול : ענה בי · העד בי לומר הנה בזה הוגעתני : (ד) כי העלתיך · עתה יפרש מהו רוב הטובה שעשה ואמר כי העליתיך וגו' : ומבית עבדים · ממקום שהייתם עבדים פדיתי אתכם וכפל הדבר במ"ש : ואשלח · שלחתי לפניך מנהיגים הגונים והם משה אהרן ומרים : (ה) מה יעץ וגו' · כאומר הלא עצתו היה לכלותך מן העולם ע"י בלעם לקללך בעת הזעם : ומה ענה וגו' · ומה השיב לו בלעם מה אזעום לא זעם ה' (במדבר כ"ג) : מן השטים · ר"ל זכרו הטובה שעשה לכם מן השטים עד שהביא אתכם לגלגל והוא בקצה עבר הירדן המערבי וכאומר עם כי עבדתם בשטים לבעל פעור מ"מ לא רפו ידיו מכם עד שהביא אתכם אל הארץ : למען דעת · כל הטובה הזאת עשה עמכם למען תדעו צדקות ה' שעושה לפנים משורת הדין : (ו) במה אקדם ה' · הוא מאמר הנביא בשם ישראל לומר הנה
נאמם

מצודת ציון

מלשון יסוד : יתוכח · ענין ברור דברים : (ג) מה · המלה הזאת תורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך (תהלים ל"א) : הלאתיך· ענין יגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז'): ענה · ענין עדות כמו לא תענה (שם כ') : (ה) ענה · מלשון עניה ותשובה : (ו) אקדם · אבוא לפניו וכן ולא יקדמנה מגן (ישעיה ל"ז) : אכף ·

לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה׃
ז הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן
בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי׃ ח הִגִּיד לְךָ אָדָם
מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט
וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׃ ט קוֹל יְהוָה לָעִיר
יִקְרָא וְתוּשִׁיָּה יִרְאֶה שְׁמֶךָ שִׁמְעוּ מַטֶּה וּמִי יְעָדָהּ׃ י עוֹד

רש"י

הם את הארץ : (ו) אכף · אשיה כפוף : (ז) בנחלי שמן · למנחות : האתן בכורי · קרבן לפשעי : (ח) הגיד · הקב"ה לך אדם מה טוב לך לעשות : והצנע לכת · ת"י והוי צנוע למיהך בדחלתא דאלהך · ד"א והצנע לכת לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם · מדת בשר ודם אדם מבייש את חבירו ובא לפייסו ואומר לו איני מתרצה לך עד שיבא פלוני ופלוני שבזיתני לפניהם אבל הקב"ה אין חפץ אלא שישוב אליו בינו לבין עצמו : (ט) קול ה' לעיר יקרא · קל נבייא דה' על קרתא · מכריזין להם תשובה : ותושיה יראה שמך · ותושיה קורא להם הנביא אשר רואה את שמך אשר נותן לב להתבונן ולראות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא שלמעלה הימנו : שמעו מטה ומי

מצודת ציון

מלשון כפיפה והכנעה : (ז) הירצה · מלשון רצוי : ברבבות · רבבה הוא עשרת אלפים : פרי בטני · הם הבנים : (ח) והצנע · מלשון צניעות והסתר : (ט) ותושיה · ר"ל ואיש תושיה כמו ואני תפלה (תהלים ק"ט) והראוי איש תפלה ותושיה הוא ענין חכמת התורה והוא מלשון יש כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כיתר הדברים וכן יצפון לישרים תושיה (משלי ב') : יראה · מלשון ראיה : יעדה · ענין הזמנה וקביעות כמו

מצודת דוד

באמת הרבה טובות עשית עמדי ובמה אתרצה לבוא לפני ה' ובמה אשיה כפוף ומוכנע לאלהי מרום ר"ל מהו התשורה שאביא לו : האקדמנו · וכי אבוא לפניו בעולות מן העגלים בני שנתם שהם היותר טובים ונבחרים וכאלו יאמרו וכי צריך הוא לתקרובת וכי תועלת יש לו בהם : (ז) הירצה · וכי ירצה ה' בכמה אלפי אילים לקרבנות וברבבות נחלי שמן לנסך על המנחות : האתן · וכי אתן לו בכורי לקרבן על כי מחל פשעי וכי אתן פרי בטני מיתר בני על כי כפר חטאת נפשי וכאלו ישאלו אם כן מהו הגמול שאעשה לו : (ה) הגיד לך אדם · כאלו הנביא משיב אתה בן אדם הנה מאז הגיד לך ה' מה טוב בעיניו ומהו הדבר אשר הוא דורש ושואל ממך : כי אם · ר"ל אין שום דבר כ"א לעשות משפט ולאהוב את הצדק וללכת עם אלהיך בדרכי מצותיו בצנעא לא בפרסום רב להתייהר : (ט) קול ה' לעיר יקרא · הנה קול

הַאִשׁ בֵּית רָשָׁע אֹצְרוֹת רֶשַׁע וְאֵיפַת רָזוֹן זְעוּמָה׃
יא הַאֶזְכֶּה בְּמֹאזְנֵי רֶשַׁע וּבְכִיס אַבְנֵי מִרְמָה׃ יב אֲשֶׁר
עֲשִׁירֶיהָ מָלְאוּ חָמָס וְיֹשְׁבֶיהָ דִּבְּרוּ־שָׁקֶר וּלְשׁוֹנָם רְמִיָּה

רש"י כצ"ל

יעדה · הטו אזן ושמעו מטה הפורענות אשר תרדה אתכם שהנביאים מתרים בכם ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורענות אם יכולת בידו לקיים מה שגוזר ויונתן לא כן תירגם : (ותושיה יראה שמך · מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התורה מצילו מגיהנם) : (י) עוד האש בית רשע אוצרות רשע · ה"א האש נקודה פתח לפי שהיא תמוה וכן פירושו · עוד לשון אורך ימים הוא · האש כמו היש ובדברי הימים (א ב) מליכו אישי אבי דוד במקום ישי אף כאן אש במקום יש וכן בשמואל (ב יד) אם אש להימין ולהשמיל אם יש להאמין ולהשמאיל · וי"ת כן האית · שיעלה בלבבכם שיתקיים בית רשע לאורך ימים ואוצרות רשע : ואיפת רזון זעומה · מדה קטנה שעשיריכם מרמים בה העניים ומביאין אותן לידי רזון והיא זעומה באפו של הקדוש ב"ה :

מצודת דוד

ה' קורא להעיר המיוחדת היא ירושלים אליה יקרא לעורר אנשיה לתשובה : ותושיה יראה שמך · ר"ל הקול ההוא בא ע"י איש תושיה הרואה את שמך ומתבונן בך הוא הנביא המתבונן בשם ה' : שמעו מטה · וכה יאמר שמעו המטה המוכן להכות ר"ל הבינו גודל הפורעניות ההוכן עליכם ומי הוא המייעד אותה הלא ה' שהיכולת בידו וכאומר הנה הנביא הוא הקורא הנאמן במאמרו והפורעניות המיועדת היא גדולה וחזקה והמייעד הוא בעל היכולת והיה א"כ מהראוי שמפחד יחרדו וישובו אל ה' : (י) עוד האש · ר"ל עכ"ז ראו עוד שהאם יש בבית רשע אוצרות הרשע שאסף בגזל ועושק או אם החזיר לבעליו · וכאומר הלא עכ"ז לא שב ולא החזיר העושק : ואיפת רזון זעומה · ר"ל ראו אם עדיין בביתו איפה כחושה וחסרה להונות בה הבריות המעלות וזעם באפו של הקב"ה : (יא) האזכה · ר"ל אשר היה ראוי להם לומר הנה הואיל וכן הוא שעדיין לא שבנו וכי אמצא זכות במאזני הרשע אשר עמדי ובכיס אבני המרמה ר"ל איך אוכל להצטדק במשפט אם עדיין העון שמור אצלנו : (יב) עשיריה · עשירי העיר ההיא : ולשונם רמיה בפיהם · לשונם הדובר רמיה בפיהם כי הלשון היא המדבר.

מצודת ציון

שם יעדה (ירמיה מ"ז) : (י) האש · הוא כמו היש וכן אם אש להימין (ש"ב י"ד) : בית רשע · כמו בבית : ואיפת · שם מדה : רזון · מלשון רזון וכחשות ואמר בדרך שאלה על החסרון : זעומה · מלשון זעם וכעס : (יא) האזכה · מל' זכות : במאזני · כף המאזנים : ובכים · אמתחת ושם ישימו בו אבני המשקל :

בְּפִיהֶם׃ יג וְגַם־אֲנִי הֶחֱלֵיתִי הַכּוֹתֶךָ הַשְׁמֵם עַל־
חַטֹּאתֶךָ׃ יד אַתָּה תֹאכַל וְלֹא תִשְׂבָּע וְיֶשְׁחֲךָ בְּקִרְבֶּךָ
וְתַסֵּג וְלֹא תַפְלִיט וַאֲשֶׁר תְּפַלֵּט לַחֶרֶב אֶתֵּן׃ טו אַתָּה
תִזְרַע וְלֹא תִקְצוֹר אַתָּה תִדְרֹךְ־זַיִת וְלֹא־תָסוּךְ שֶׁמֶן
וְתִירוֹשׁ וְלֹא תִשְׁתֶּה־יָּיִן׃ טז וְיִשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי וְכֹל
מַעֲשֵׂה בֵית־אַחְאָב וַתֵּלְכוּ בְּמֹעֲצוֹתָם לְמַעַן תִּתִּי אֹתְךָ

רש"י

קמץ בז"ק

(יג) **החליתי הכותך** · הבאתי מכותיך חזקות גדולות ואנושות : **השמם** · להשמימך על חטאתיך : (יד) **וישחך בקרבך** · המאכל שתאכל אכניס בו מארה בתוך המעים ויגרום לך חולי שתהא חולה והולך שחות וכן מפרש אותו בספרי מנין אף בתוך המעים ת"ל וישחך בקרבך בפרשת והיה עקב במדרש תמיד עיני ה' אלהיך ואף יונתן תרגם כן ויהי לך למרע מהא במעך : **ותסג** · את אויביכם המוליכים בניך ובנותיך בשבי ולא תפלטם ואם תפלטם סופם לחרב ומשמו של רבי מנחם שמעתי ותסג לאחות תשמיש ולא תפליט לא יהיה לך כח לפלוט שכבת זרע ואם תפלטם סופם לחרב אחרים וי"ת ל' הראשון : (טז) **וישתמר חקות עמרי** · ידעתי כי לא תשמעו

מצודת ציון

(יג) **החליתי** · מל' חולי : **הכותך** · מל' הכאה : **השמם** · מל' שממון : (יד) **וישחך** · ענין שפלות והכנעה כמו וישח אדם (ישעיה ב') : **ותסג** · ענין השגה וקרוב וכן לא ישג כלימות (לעיל ב') : **תפליט** · ענין הצלה כמו רני פלט (תהלים ל"ב) : (טו) **תדרך** · הדרך לדרוך ברגל על הזיתים להוציא השמן : **תסוך** · ענין משיחה : **ותירוש** · ענבי היין : (טז) **במעצותם** · מלשון עצה :

מצודת דוד

בתוך הפה : (יג) **וגם אני** · הואיל וכן עשו לכן גם אני מוכן להחלות אותך במה שאכה אותך מכה חזקה ולהשמים אותך בעבור חטאתיך : (יד) **ולא תשבע** · כי תהיה המארה במעים : **וישחך בקרבך** · ותשאר א"כ הכנעתך בקרבך כי כשהאדם שבע רם לבבו אבל כשהוא רעב הוא שפל ומוכנע : **ותסג** · אף אם תשיג את האויב המוליכים את בניך בשבי עכ"ז לא תוכל להציל אותם מידו ומה אשר תציל מידו אתן לחרב כי יגבר יד האויב להכותם נפש אף אם לא יגבר ידו לקחתם בשבי : (טו) **ולא תקצור** · כי האויב יקצרהו לעצמו : **ולא תסוך שמן** · ולא תסוך עם השמן כי העובדי כוכבים יקחוהו : **ותירוש** · תדרוך את ענבי היין : (טז) **וישתמר** · ר"ל עם כל היעודים הרעים ההם ידעתי שלא תשמעו לי ויהיה נשמר על ידכם חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב בנו שהיו מלכי ישראל והרשיעו לעשות בעבודת הפסילים והנה אתם נועדים עמהם ושומרים את החוקים והמעשים האלה : **במעצותם** · של

לְשַׁמָּה וְיֹשְׁבֶיהָ לִשְׁרֵקָה וְחֶרְפַּת עַמִּי תִּשָּׂאוּ׃ ז א אַלְלַי
לִי כִּי הָיִיתִי כְּאָסְפֵּי־קַיִץ כְּעֹלְלֹת בָּצִיר אֵין־אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל
בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי׃ ב אָבַד חָסִיד מִן־הָאָרֶץ וְיָשָׁר

רש"י

אלא כי ישתמר על ידיכם ובניכם כל חוקות עמרי ואחאב: וחרפת עמי תשאו · אתם תקבלו החרפה שהעובדי כוכבים מחרפין את עמי שהעידה בהם תורה על כך (דברים כ"ה) לא יהיה לך איפה ואיפה והם אינם שומרים: (א) אללי לי · הנביא מקונן על עצמו אוי לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שאין בני אדם צדיקים בדור: כאספי קיץ · נקוד הסף קמ"ץ שאינו לשון פועל כמו יושב אומר אלא לשון מפעל כמו אסף החסיל (ישעיה לג) כאסיפת קיץ והם סופי תאנים שהן רעות וכן תרגם יונתן כסיופי קייטא: כעוללות בציר · ת"י כעוללא בתר קטוף: אין אשכול לאכול · כתרגומו לית גבר דביה עובדין טבין: בכורה · תאנה טובה המתבשלת בעתה כתרגומו לטבית המדת נפשי: (ב) וישר באדם אין · אדם ישר בבני

מצודת דוד

עמרי ואחאב בנו: למען תתי · ר"ל שיהיה זה סבה שאתן אותך ירושלים לשמה הכל יתמהו על חורבנך ויושבי העיר יהיו לשרקה כי העובדי כוכבים ישרקו על גודל האבדון: וחרפת עמי תשאו · גם אתם תשאו החרפה שסבלו עמי הם בני עשרת השבטים להיות גולים כמותם הואיל ואחזתם בדרכיהם: ז (א) אללי לי · הנביא מקונן ואומר אללי לי כי הייתי אני כבזמן אסיפת פירות הקיץ כאלו כבר נאספו כולם ולא נמצא עוד בשדה ר"ל הועמדתי לנביא בזמן שנאספו צדיקי הדור: בעוללות בציר · כאלו כבר נאספו אף העוללות של הבציר הנלקט באחרונה ר"ל אף הבינונים נאספו: אין אשכול לאכול · אין אני מוצא אשכול של ענבים לאכול ר"ל אין אני מוצא איש צדיק בדור: בכורה · נפשי מתאוה התאנה בכורה שנתבשלה בעתה הטובה למאכל וכאומר הנה נפשי אותה ואין לה והוא כפל ענין במ"ש: (ב) אבד חסיד · עתה יפרש המשל ויאמר הנה אבד חסיד מן הארץ ואין איש ישר בין בני אדם:

מצודת ציון

לשמה · ענין תמהון: לשרקה · הוא קול הבא בקבוץ השפתים והדרך לעשותו כשרואים דבר השוב שנחרב וכן לשמה ולשרקה (ירמיה י"ט): תשאו · מל' משא וסבל: ז (א) אללי · מלשון יללה וכן אם רשעתי אללי לי (איוב י'): קיץ · ר"ל פירות הקיץ: בעללות · הם הענבים הגרועים הנלקטים בסוף: בציר · כן יקרא אסיפת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד): אשכול · כן יקרא הענף שענבים תלוים בו כמו ואשכול ענבים (במדבר י"ג): בכורה · כן יקרא פרי שנגמר בשולו כמו כבכורה תאנה בראשיתה (הושע ט): אותה · מל' תאוה וחשק: (ב) יארבו ·

לדמים

כָּאָדָם אָיִן כֻּלָּם לְדָמִים יֶאֱרֹבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ יָצוּדוּ
חֵרֶם׃ ג עַל־הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב הַשַּׂר שֹׁאֵל וְהַשֹּׁפֵט
בַּשִּׁלּוּם וְהַגָּדוֹל דֹּבֵר הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ׃ ד טוֹבָם
כְּחֵדֶק יָשָׁר מִמְּסוּכָה יוֹם מְצַפֶּיךָ פְּקֻדָּתְךָ בָאָה עַתָּה תִהְיֶה

רש"י

אדם אין: יצודו חרם · שנצודו בחרמם ובמצודתם: (ג) על הרע כפים להיטיב · על השכר הרעה כפיהם אתם מקוים שייטיב לכם: השר שואל · שוחד: והשופט · הדן את הדין גם הוא בשילום אומר לשופט חבירו כשהוא גוזלן ומחייב בדין שלם לי גמולי בזה ואני אזכה אותך בדין אחר: והגדול דובר הות נפשו · המלך או הנשיא אומר בדין רצון נפשו: הות נפשו · דבר השוה לרצונו ולנפשו · כמו אין נפשי אל העם הזה (ירמיה ט"ו) וכן ת"י תתמודי נפשיה: ויעבתוה · עשאוה קליעה של חטא בין שלשתן כעבותות העגלה חטאה שהעבות משולשת היא כך מצאתי בתרגום ירושלמי עבדוהו כקליעה דחובין: (ד) טובם כחדק · טבא דאית בהון קשה למיפק מן ידיה כד מן חדקא קשה לצאת מידו כמו הקוצים הנסבכין בצמר: ישר ממסוכה · ישר שבהם רע ממסוכות קוצים: ממסוכה · כמו הסר משוכתו (ישעיה ה): יום מצפיך · יום שאתה מצפה בו לטובה תבא

מצודת ציון

מל' אורב: יצודו · מל' צידה: חרם · כמו בחרם והוא הרשת וכן משטח חרמים (יחזקאל כ"ו): (ג) להיטיב · ענין חוזק כמו ההיטב חרה לך (יונה ד'): הות · ענין שברון נפש וכן הוות לאביו בן כסיל (משלי י"ט): ויעבתוה · ר"ל יחזקו כחבל עב: (ד) כחדק · הוא מין קוץ כמו כמשוכת חדק (שם ט"ו): ממסוכה · הוא הגדר ועם הוא בשמ"ך וכן נסך אלוה בעדו (איוב ג'): מצפיך · ענין תוחלת ותקוה כמו אערך לך ואצפה (תהלים ה'): פקדתך · ענין זכרון:

מצודת דוד

לדמים יארבו · מארבים לשפוך דם: יצודו חרם · יצוד אותו ברשתו: (ג) על הרע כפים להיטיב · ר"ל יתנו דעתם על הרע אשר בכפיהם להיטיבו ולחזקו: השר שואל · ר"ל בזה יחזקו את הרע כי השר שואל השוחד בפה מלא למען יטה המשפט: והשופט בשלום · ר"ל אין כוונת השופט להוציא הדין לאמתו אבל כל כוונתו בעבור תשלום שכרו: והגדול · אשר הוא בידו לכוף על קיום המשפט: דובר הות נפשו הוא · עוד הוא מבזה ומדבר שברון נפש אל מול זה שהטה את משפטו לחייבו שלא כדין: ויעבתוה · השר והשופט והגדול מחזקים את הרע כחבל עב: (ד) טובם · הטוב שבהם הוא כקוץ המכאיב והישר שבהם הוא קשה מן המסוכה הוא גדר העשוי ע"פ רוב מן הקוצים: יום מצפיך · וכן יום שאתה מצפה בו לטובה בא זכרון עונותיך בקבלת

מְבוּכָתָם׃ ה אַל־תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל־תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף
מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פִּתְחֵי־פִיךָ׃ ו כִּי־בֵן מְנַבֵּל אָב בַּת
קָמָה בְאִמָּהּ כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ׃ ז וַאֲנִי
בַּיהוָה אֲצַפֶּה אוֹחִילָה לֵאלֹהֵי יִשְׁעִי יִשְׁמָעֵנִי אֱלֹהָי׃
ח אַל־תִּשְׂמְחִי אֹיַבְתִּי לִי כִּי נָפַלְתִּי קָמְתִּי כִּי־אֵשֵׁב
בַּחֹשֶׁךְ יְהוָה אוֹר לִי׃ ט זַעַף יְהוָה אֶשָּׂא כִּי חָטָאתִי לוֹ
עַד אֲשֶׁר יָרִיב רִיבִי וְעָשָׂה מִשְׁפָּטִי יוֹצִיאֵנִי לָאוֹר אֶרְאֶה

רש"י

פקודתך: מבוכתם · ערבוליהון כמו נבוכים הם (שמות י"ד) מהומתם: (ה) אל תאמינו ברע · כמשמעו ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תהטאו ותאמרו הקב"ה אוהבנו והוא ימחול לנו: משוכבת חיקך · נשמתך היא תעיד בך: פתחי פיך · דברי פיך פתיחות פיך: (ז) ואני בה' אצפה · הנביא אומר כך: (ח) אל תשמחי אויבתי · בבל ופרס החייבת:

מצודת דוד

גמול והנה עתה בזמן קרוב תהיה מבוכתם ובלבול דעתם לבל ידעו מה לעשות: (ה) אל תאמינו ברע · הנה בזמן הזה אל תאמינו איש ברעהו ואל תבטחו בהבטחת שר עם כי מעולם דרך השר הוא לקיים הבטחתו הנה עתה אל תבטחו בו: משכבת חיקך · מאשתך השוכבת בחיקך שמור פתחי פיך לבל תדבר דבר שראוי להסתיר כי גם היא תגלה צפונך: (ו) כי בן מנבל אב · דור פרוץ כ"כ כי הבן מדבר באביו דברי נבלה וגנות והבת קמה באמה תרפה ולגדפה וכן כלה קמה בחמותה: אויבי איש אנשי ביתו · אף אנשי ביתו של האיש המה לו לאויבים: (ז) ואני בה' אצפה · ר"ל אבל בכ"ז אצפה בהבטחת ה' ואקוה לאלהי ישעי אשר ישמעני אלהי בקראי אליו צרתי: (ח) אל תשמחי · לכן אל תשמחי אויבתי עלי לחשוב שלא אוסיף קום כי פעמים רבות נפלתי ואח"ז קמתי וכן עתה בגלות הזה עם כי אשב בחושך ה' יאיר לי: (ט) זעף ה' אשא · כן עתה אני סובל זעף ה'

מצודת ציון

מבוכתם · ענין בלבול הדעת כמו נבוכים הם בארץ (שמות י"ד): (ה) באלוף · ענין שררה כמו אלופי אדום (שם ט"ו): פתחי פיך · על השפתים יאמר בדרך שאלה: (ו) מנבל · ענין גנות וכעור כמו כי נבל נבלה ידבר (ישעיה ל"ג): כלה · כן תקרא אשת הבן: בחמותה · כן תקרא אם הבעל: (ז) אצפה · ענין תקוה: אוחילה · מלשון תוחלת ותקוה כמו יחל ישראל (תהלים ק"ל): (ט) זעף · כעס ותימה: אשא ־

בְּצִדְקָתוֹ׃ וְתֵרֶא אֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בוּשָׁה הָאֹמְרָה אֵלַי
אַיּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיִךְ עֵינַי תִּרְאֶינָּה בָּהּ עַתָּה תִּהְיֶה לְמִרְמָס
כְּטִיט חוּצוֹת׃ יא יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרָיִךְ יוֹם הַהוּא יִרְחַק־
חֹק׃ יב יוֹם הוּא וְעָדֶיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר
וּלְמִנִּי מָצוֹר וְעַד־נָהָר וְיָם מִיָּם וְהַר הָהָר׃ יג וְהָיְתָה הָאָרֶץ

נר"ן דנושה

רש"י

(יא) יום לבנות גדריך· מוסב על האומרה אלי ועוד היא אומרת אלי יום לבנות גדריך שאת מצפה לו אותו היום: ירחק חק· זמנו יאריך ולא יבא לעולם: (יב) יום הוא ועדיך יבוא· הנביא אומר אותו היום שאתם מלעיגים עליו לאמר בטל והלך לו יום ההוא שמור וגנוז ולא בטל עדיך יבא האויב להחריבך: למני אשור· אשר הוא היה ראש למרענו: ועדי מצור· כלומר ועד ערי מצור וי"ת כן תורמיני רבתא: וים מים· והיושבים על ים האחרון אשר הוא במערב: והר ההר· כמו ויושבי ההר ויונתן לא כן תרגם: יום לבנות גדריך· הנביא מבשר לישראל שיש יום כמוס ומוכן לבנות גדרות חרבותיכן: יום ההוא ירחק· ויבטל מעליכם: חק· גזירת העבודת כוכבים:

מצודת ציון

(י) למרמס· ענין דריכת הרגל: חוצות· שווקים: (יא) גדריך· מלשון גדר וכותל: חק· ענין דבר קבוע: (יב) ועדיך· אליך כמו תגע עדיך (איוב ד'): למני· כמו למן והיו"ד נוספת וכן מני אפרים (שופטים ה'): מצור· ענין מבצר:

מצודת דוד

אסבול: כי חטאתי לו וכן אסבול עד אשר ישלים לריב עמדי הריב הראוי לי בגמול החטא ויכלה לעשות כי משפט הראוי לי ואח"ז יוציאני לאור ואראה בצדקתו שיעשה לי ולא לעולם יריב: (י) ותרא· וכאשר תראה אויבתי במרבית הצדקה הנעשה לי תהיה מכוסה בבושה אשר אמרה אלי בזמן הגלות איו ה' מדוע לא יגאלך: עיני תראינה בה וגו'· מה שתצפה לראות מן הנקם כי אז תהיה למרמס הרגל כטיט המושלך בחוצות: (יא) יום לבנות· ר"ל יבוא יום לבנות גדרי חרבותיך וביום ההוא ירחק ממך חוק העובדי כוכבים אשר הטילו עליך מאז חוק המס והשעבוד: (יב) יום הוא· ר"ל אז יאיר לך הזמן כאור היום: ועדיך יבוא· כל אומה מהאומות יבוא אליך ירושלים להיות סרים למשמעתך: למני אשור· מן אשור ואף מערי המבצר שבה כי לא יתחזקו במשגב המבצר: ולמני מצור· מן ערי המבצר: ועד נהר· הוא נהר פרת העומד בגבול א"י ושם והלאה הוא ארץ העמים: וים· מלת ועד משמשת בשתים כאלו אמר ועד ים מים ר"ל מקצה המערב ועד ים המערבי שהוא גבול א"י: והר ההר· ר"ל מקצה העולם ועד הר ההר העומד בגבול א"י כמ"ש תתאו לכם הר ההר (במדבר ל"ד): (יג) והיתה הארץ· ארץ העובדי כוכבים תהפך לשממה

לְשְׁמָמָה עַל־יֹשְׁבֶיהָ מִפְּרִי מַעַלְלֵיהֶם׃ יד רְעֵה עַמְּךָ
בְשִׁבְטֶךָ צֹאן נַחֲלָתֶךָ שֹׁכְנִי לְבָדָד יַעַר בְּתוֹךְ כַּרְמֶל יִרְעוּ
בָשָׁן וְגִלְעָד כִּימֵי עוֹלָם׃ טו כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת׃ טז יִרְאוּ גוֹיִם וְיֵבֹשׁוּ מִכֹּל גְּבוּרָתָם יָשִׂימוּ
יָד עַל־פֶּה אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה׃ יז יְלַחֲכוּ עָפָר כַּנָּחָשׁ

רש"י
פתח בס"פ

יום הוא ועדין יבוא׃ בעדנא ההיא יתכנשון גלוותא דישראל דמן אתור וכו׳ : (יג) והיתה הארץ · ארץ העובדי כוכבים : (יד) שוכני לבדד · שיהא שוכן בטח בדד : יער בתוך כרמל · פ"י דהוו לדין בחורשא יתיתבון בכרמלא אותן שהיו שוממים ביערות ישכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב · ויש לפרש שוכני לבדד ביערים לא ייראו מחיות השדה כבתוך כרמל :

מצודת דוד

הם יושב בה מגמול מעשיהם מה שהרעו לישראל : (יד) רעה עמך · חזר הנביא להתפלל לה׳ ואמר אתה ה׳ רעה והנהג את עמך בשבטך לפי שהמשילו לרועה אמר לשון הנופל ברועה שמנהיג את הצאן ע"י השבט ובידו : צאן נחלתך · ישראל שהם צאן נחלתך שהנחלת לך לעם יהיה שוכן לבדד ר"ל בטח כי המתפחדים שכנו יחד למען איש אחיו יעזורו ולא כן השוכן בטח : יער בתוך כרמל · ר"ל ישכון בטח ביער שהוא מקום חיות רעות כמו בתוך הכרמל שהוא מקום מלוי שם מרבים אנשים ולא ילכו שם החיות וכענין שנאמר וישנו ביערים (יחזקאל ל"ד): ירעו בשן וגלעד · יהיו רועים בבשן ובגלעד מרעה שמן כמו בימי עולם הוא ימי משה שנחלו אז הארץ ההיא ונתנה נחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה : (טו) כימי צאתך וגו׳ · כאלו הקב"ה משיבו לאמר שמעתי את תפלתך וכן אעשה וכמו ימי צאתך מארץ מצרים כן אראנו נפלאות : (טז) מכל גבורתם · פלא עמדה להם להתחזק על ישראל : ישימו יד וגו׳ · ר"ל לא יוכלו לדבר מרוב התמהון : אזניהם תחרשנה · ר"ל לא יאבו לשמוע מרבית הצלחת ישראל שהיא להם לעגמת נפש וכאלו תחרשנה אזניהם לבל יוכלו לשמוע : (יז) ילחכו עפר כנחש · ר"ל אפיס׳ ארץ ישתחוו לישראל ויהיה נראה להם כאלו מלחכים

מצודת ציון

(יג) על יושביה · עם יושביה : (יד) רעה · ענין הנהגה : שכני · היו"ד יתירה : לבדד · יחידי כמו לבדד לבטח תושיבני (תהלים ד׳) : כרמל · כן יקרא מקום שדות וכרמים : (טז) תחרשנה · מלשון חרש שאינו שומע : (יז) ילחכו · ענין לקיקה כלשון כמו ועפר רגליך ילחכו (ישעיה

כְּזֹחֲלֵי אֶרֶץ יִרְגְּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִפְחָדוּ
וְיִרְאוּ מִמֶּךָּ׃ יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֺן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע
לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד
הוּא׃ יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת
יָם כָּל־חַטֹּאותָם׃ כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד

רש"י

(ז) **כזוחלי ארץ** · הם נחשים הזוחלים על גחונם בעפר הארץ: **ירגזו ממסגרתיהם** · יחרדו מרוב דוחק איסוריהם ומסגר כלאם: (כ) **תתן אמת ליעקב** · ת"י תתיהיב קושטיה דיעקב לבנוהי כמא דקיימתא ליה בבית אל טבות אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק תתן לנו באמת אשר הבטחת ליעקב האמת לנו דברך אשר הבטחת ליעקב כי לא אעזבך (בראשית כ"ח): **חסד לאברהם** ·

מצודת ציון

מ"ס): **כזחלי** · ענין גרירה וזחילה בארץ ובדרז"ל כל הימים מטהרים בזוחלין (שבת ק"ט) ויקרא הנחש כן מפני שאין לו רגלים והלוכו נראה כזוחל ונגרר וכן עם חמת זוחלי עפר (דברים ל"ב): **ירגזו** · ענין חרדה: **ממסגרותיהם** · מל' סגירה: (יח) **נשא** · ענין מחילה כמו נשאת עון עמך (תהלים פ"ה): **החזיק** · ענין אחיזה: (יט) **יכבוש** · ענין תפיסה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה לד): **במצולות** · ענין עומק כמו ואת רודפיהם השלכת במצולות (נחמיה ט'):

מצודת דוד

עפר רגליהם כנחש הזה שמלחך את העפר כי זהו לחמו: **כזחלי ארץ** · הם הנחשים ההולכים על גחון ונראים כזוחלים וכפל הדבר במ"ש: **ירגזו ממסגרותיהם** · יחרדו ממה שסגרו את ישראל בבתי כלאים עוד מאלו בהם כי ידאגו מן הנקם: **אל ה' וגו'** · יפחדו את ה' וגם ייראו ממך אתה ישראל: (יח) **מי אל כמוך** · חזר הנביא לשבח לה' על יעוד הטובה ואמר מי אל כמוך נושא עון וגו' כאומר הנה משורת הדין אין אנו ראויים לכל הטובה ההיא כי אנו מלאי עון אבל מי הוא אל כמוך המוחל את העון: **ועובר על פשע** · ר"ל אינו עומד על הפשע להשגיח בו לשלם עליו גמול אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאלו לא יראנה: **לשארית נחלתו** · לאותם שישארו מחבלי המשיח: **לא החזיק וגו'** · אף כשהוא כועס אינו אוחז אפו עד עולם כי הוא חפץ חסד ולכן יתרצה על הכעס: (יט) **ישוב ירחמנו** · כאשר מאז: **יכבוש** · יתפוש בחזקה את עונותינו למען לא יהיו נפרעין מאתנו גמול הפועל: **ותשליך וגו'** · ר"ל לא יזכרו לפנות עליהם כאלו השלכתם בעומק הים שאינם נראים: (כ) **תתן וגו'** · ר"ל האמת לנו דברך אשר הבטחת ליעקב כמ"ש ופרצת ימה וקדמה וגו' (בראשית כ"ח):

אַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

רש"י

זכר חסד אשר לאברהם אשר צוה לבניו לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (שם י"ח) ולכך לא נאמר וחסד אלא חסד האמת שהאמת לנו את שבועת יעקב היא תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם: אשר נשבעת בעקידתו של יצחק בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית וגו' (שם כ"ב):

מצודת דוד

חסד לאברהם · ר"ל היא תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם וכאשר נשבעת לאבותינו מימי קדם בעקידתו של יצחק כמ"ש בי נשבעתי וגו' וירש זרעך את שער אויביו (שם כ"ב):

נחום א

א א מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקֹשִׁי׃ ב אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְהוָה נֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה נֹקֵם יְהוָה

רש"י עיין מ"ש

(א) משא נינוה · מטל כס דלווט לאשקאה ית נינוה: ספר חזון נחום · חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פירושו ספר חזון כבר נכתב עליה והיא נבואת יונה בן אמתי ועתה חזר ונתנבא עליה נחום האלקושי את המשא הזה · אלקוש היה שם עירו וכן ת"י מלקדמין אתנבי עלה יונה בר אמתי ותבת מחובהא וכדו דאוסיפת למחטי תב ואתנבי עלה נחום דמבית אלקוש: (האלקושי · עיר שהיא היא במדינת באלייניא"ה והיא ממדינת ארץ ישראל אע"פ שהיא בחוץ לארץ ותדע שיש שם עפרא דדהבא וכספא ומלחא קרוב לה משום שיש המלח הקרוב לארץ ישראל הולך שם מתחת לארץ והמדינה זו אין ממליכין מלך בן מלך והם מזרע יהודה · סוד מישרים): (ב) אל קנוא ונוקם ה' · על זרעו של סנחריב נתנבא נחום ובימי מנשה כמו שמצינו בסדר עולם: אל קנוא ונוקם ה' · מאז שנפרע לישראל מאויביהם וגם

מצודת ציון

א (א) האלקושי · שם עיר אלקוש: (ב) קנוא · ענין כעס כמו הם

מצודת דוד

א (א) משא נינוה · הנבואה ההיא נאמרה על נינוה שהיא ראש ממלכת אשור: ספר וגו' · זהו ספר נבואה של נחום האלקושי הוא שהיה מתנבא על נינוה: (ב) אל קנוא וגו' · ה' הוא אל זועם ונוקם וכפל עוד ואמר נוקם ה' וגו': נוקם ה' לצריו · ר"ל רק לצריו הוא נוקם ונוטר איבה לאויביו הם העובדי כוכבים אבל לא כן לישראל

לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו׃ ג יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדוֹל־יתיר ו
כֹּחַ וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה יְהוָה בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן
אֲבַק רַגְלָיו׃ ד גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב
אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל׃ ה הָרִים רָעֲשׁוּ

רש״י עיין מ״ש

עדיין עתה נוקם הוא ובעל חמה ועתיד הוא להיות: נוקם ה׳ לצריו · שהחריבו את ארצם והגלו את עמו: ונוטר · ולופן הוא את איבתו לאויביו ורבי שמעון אמר ג׳ נקמות הללו כנגד שלשה גליות שהגלה סנחריב את ישראל כמו שמצינו בסדר עולם: (ג) ה׳ ארך אפים וגדל כח · גדל כח הוא והיכולת בידו לנקום ואשר לא מיסר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקה: ה׳ בסופה ובסערה דרכו · הם שלוחיו להפרע מאויביו שנאמר במצרים ברוח קדים עזה (שמות י״ד) ובדור המבול מנשמת אלוה יאבדו (איוב ד׳) · בצור נאמר רוח קדים שברך (יחזקאל כ״ז): ועגן אבק רגליו · גם הוא דרך נקמתו וישקף ה׳ אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן (שמות י״ד) היא ענן יכסנה (יחזקאל ל): (ד) גוער בים·כמשמעו ודוגמא הוא כלפי העובדי כוכבים שנמשלו למים כענין שנאמר לאומים כשאון מים כבירים ישאון (ישעיה י״ז): וכל הנהרות החריב·כאן ניבא שעתיד הקב״ה להמליך את נבוכדנאצר בימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרב (ירמיה כ״ה): אומלל בשן וכרמל · מושבות הטובים: ופרח לבנון אמלל · חכמי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה בבהמ״ק שהיו של זהב וכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יבשו: (ה) הרים רעשו ממנו · המלכים והשרים

מצודת ציון

קנאוני בלא אל (דברים ל״ב): ונוטר· ענין שמירת איבה כמו לא תקום ולא תטור (ויקרא י״ט): (ג) בסופה · כן יקרא רוח החזק: ובשערה · כמו בסערה בסמ״ך וגם הוא רוח חזק: אבק · עפר דק: (ד) גוער · ענין צעקת נזיפה: החריב · ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח׳): אמלל · ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו׳): לבנון · שם יער:

מצודת דוד

לישראל עמו: (ג) ה׳ ארך אפים · ר״ל הן אמת שה׳ מאריך אף ואינו ממהר לפרוע גמול הרשע עם כי הוא גדל כח ובידו להפרע בכל זמן: ונקה לא ינקה · אבל הוא אינו מנקה לוותר על הרשע מכל וכל: בסופה ובסערה דרכו · הלוכו הוא ברוח סופה וסערה ר״ל כשבא לענוש העובדי כוכבים מביא רוח סופה וסערה להניעם ולכלותם מהר: ועגן אבק רגליו · ר״ל הגזירות הבאות מסבתו על העובדי כוכבים הם לו לחושך ואפלה כענן והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים: (ד) גוער בים וגו׳ · הוא משל על כריתת המלכים והשרים: אמלל בשן וגו׳ · הם מקומות מרעה השמן והוא משל על אבדן בעלי העושר: ופרח וגו׳ · ר״ל יכלם אם: (ה) הרים

מִמֶּנּוּ וְהַגְּבָעוֹת הִתְמֹגָגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל
וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ ו לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי יָקוּם בַּחֲרוֹן
אַפּוֹ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ׃ ז טוֹב
יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ׃ ח וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר
כָּלָה יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֶּף־חֹשֶׁךְ׃ ט מַה־תְּחַשְּׁבוּן

רש"י

מעובדי כוכבים יפחדו מגזרתו : ותשא הארץ · משאת עשן : (ו) נתכה · הגיע לארץ כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט') : נתצו ממנו · מאימתו : (ז) טוב ה' למעוז · ואף בשעה שהוא נפרע מאויביו לא זזו רחמיו מלהיטיב ליראיו ולא כמדת בשר ודם שכשהוא עסוק בזו אינו פנוי לזו כענין שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו (שם ט"ו) כמו שהוא במכילתין : ויודע · את צרכי חוסי בו : (ח) ובשטף עבר · ובחמה שוטפת : כלה יעשה מקומה · של ארץ ומוסב זה על ותשא הארץ מפניו כמו שאמור למעלה : (ט) כלה הוא

מצודת דוד

רעשו · מפחדו ירעשו ההרים וימסו הגבעות וגם הוא משל על המלכים והשרים וכפל הדבר במ"ש : ותשא הארץ מפניו · הארץ תשרף מפני אש חמתו והוא משל על גודל הרעדה והבליון : ותבל · הוא החלק מן הארץ המיושבת מבני אדם : (ו) מי יעמוד · מי יוכל להתקיים לפני זעמו : ומי יקום וגו' · כפל הדבר במ"ש : נתכה כאש · היא נשפכת לכלות ולאבד כאש ההולך ושורף : והצרים · הסלעים נתצו ונכתתו ממנו ר"ל בעלי הכח יחלשו ויאבדו : (ז) טוב ה' למעוז וגו' · ר"ל אף ביום צרה כשהוא עוסק בהבאת המשפט עכ"ז הוא טוב אז להיות למעוז ולחוזק ונותן לב לדעת את החוסים בו להזמין להם הצלה ועזר לא כמלך ב"ו שאין מי יעמוד לפניו בעת זעמו ולא יתן אז לב להיטיב עם מי : (ח) ובשטף עבר · הנה בשטף מים רבים יעשה כלה את מקום נינוה שנזכר בתחלת הנבואה ר"ל האויב הבא והוא נ"נ הוא יכלה הכל כמו שטף מים העובר השוטף הכל מבלי ישאר מה : ואיביו · החשך ירדף את אויביו הם אנשי אשור : (ט) מה תחשבון · ר"ל אתם אנשי נינוה מה תחשבון על ה' הגוזר עליכם את הכליה הזאת האם תחשבו להנצל מידו דעו כי כלה הוא עושה לכם ולא תקום הצרה פעמים כי בפעם אחת יכלה אתכם

מצודת ציון

(ה) התמגגו · מל' המגה והמסה : ותשא · ענין שריפה כמו שאו משאת (ירמיה ו') : (ו) נתכה · ענין התכה ושפיכה כמו ותתך חמתי (שם מ"ד) : והצרים · מל' צור וסלע : נתצו · מלשון נתיצה ושבירה : (ז) למעוז · ענין חוזק : חוסי · ענין בטחון : (ח) ובשטף · ענין מרוצת המים כמו כנחל שוטף (שם מ"ז) :

אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא עֹשֶׂה לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה׃ י כִּי
עַד־סִירִים סְבֻכִים וּכְסָבְאָם סְבוּאִים אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ
מָלֵא׃ יא מִמֵּךְ יָצָא חֹשֵׁב עַל־יְהוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל׃
יב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נָגֹזּוּ וְעָבָר

רש"י

עשה לנינוה ומלכי אשור לא ישנה להם עוד פעם אחרת: (י) כי עד סירים סבכים. כלומר פתאום תבוא עליהם מכתם ולא ירדו מכבודם מעט מעט כי בעוד שהסירים והקוצים נסבכים נשרפים בחזקה: וכסבאם סבואים. ובעודם במשתיהן ובשמחתן ויש פותרין כי עד סירים לשון סירה: אכלו כקש יבש מלא. אשר נתמלא ונגמר בשולו ויבש: מלא. אשוביי"ר בלע"ז וכן מלאתך (שמות כ"ב) שמלאת הזרע (דברים כ"ב): (יא) ממך. את נינוה: יצא. סנחריב החושב רעה דימה להחריב דירת מטה ומעלה כתוב אחד אומר ואבוא מלון קצו (מ"ב י"ט) וכתוב אחד אומר ואבא מרום קצו (ישעיה ל"ז). בתחלה אחריב דירה של מטה ולבסוף דירה של מעלה כדאיתא בחלק (דף צ"ד): (יב) אם שלמים וכן רבים. יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלמים בעצה שיהיו כולם שוים בהסכמה אחת וכן אם יהיו רבים מאד אנשי נינוה אויביך ירושלים וכן אף אם גזו הדקל ועברו את פרת לגזור עליה לא יגליתו שהרי עניתיך ולא אענך עוד. ועוד שמעתי. אם שלמים. אנשי נינוה בגדולתם וכן אם יהיו עוד רבים ונכבדים יותר וכן נגוזו ועבר וכן

מצודת ציון

(י) סירים. מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז'): סבכים. ענין אחיזה וקליעה וכן סבכי היער (ישעיה י'): וכסבאם סבואים. ענין שתיית משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (שם נ"ו): אכלו. נאכלו ר"ל נשרפו: מלא. ענין השלמה ר"ל תשלום בשולו: (יא) בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשע: (יב) שלמים. מל' שלום: וכן נגוזו. הוי"ו היא במקום אעפ"כ וכן הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם (משלי ל'): נגוזו. מלשון

מצודת דוד

אתכם: (י) כי עד סירים סבכים. בעוד שהקוצים יהיו מסובכים ונאחזים אלה באלה ר"ל בעוד שיהיו אנשיה בתכלית החוזק מקובצים יחד באגודה אחת: וכסבאם סבואים. כאשר המשכרים יהיו עוסקים בשכרות היין פתאום יהיו נאכלים כקש יבש שנמלא ונשלם בשולו שהוא קל להשרף: (יא) ממך וגו'. את נינוה ממך יצא סנחריב החושב רעה על ה' להחריב את בהמ"ק ויועץ עצת בליעל לשלוח לחרף כלפי מעלה כמ"ש (במ"ב י"ט וישעיה ל"ז): (יב) אם שלמים. אם יהיו אנשי נינוה שלמים בדעה אחת ובעצה מוסכמת וכן יהיו רבים במספר שכל זה הוא סבה אל הנצחון: וכן נגוזו. ר"ל אעפ"כ יהיו כן גזוזים ונכרתים

וְעִנִּתִךְ לֹא אֲעַנֵּךְ עוֹד׃ יג וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ מֵעָלָיִךְ
וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק׃ יד וְצִוָּה עָלֶיךָ יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ
עוֹד מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי
קַלּוֹתָ׃ ב א הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם
חָגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד
לַעֲבָור־יתיר ו׳ בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת׃ ב עָלָה מֵפִיץ עַל־

רש"י

אגיזם ואעבירם הרי זה כמו וכאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א): ועניתיך לא אענך עוד · אענה אותך בפעם הזאת כלה ונחרצה ולא אזקוק לך עוד ורבותינו דרשו לענין מעשה הצדקה במסכת גיטין אך אינו על סדר שאר הנבואה: (יג) ועתה אשבר מטהו מעליך · שכינה אומרת כן לנביא שהוא מישראל אשבור מטהו של אשור מעליך עמי: (יד) וצוה עליך ה' · עתה מוסב הדיבור אל מלך אשור: לא יזרע משמך עוד · לא יעמוד ממך מלך: אשים קברך · אשים את בית אלהיך קברך שם תקבר להמלט ושם תהרג כמו שנהרג אביך בית נסרוך אלהיו: כי קלות · בעיני: (א) שלמי נדריך · אשר נדרת להקב"ה אם יצילך מכף סנחריב מלך אשור כי עתה נצלת: כי לא יוסיף עוד לעבר בך · אותו הבליעל כולו נכרת הוא וזרעו: (ב) עלה מפיץ על פניך נגור מצורם · המפיץ אשר עלה על פניך

מצודת דוד

ונכרתים כאשר אמרתי ועבר הפס מן העולם: ועניתיך · ר"ל אענה אותך בתכלית העינוי והאבדון עד שלא אצטרך לענות אותך עוד כי בפעם ההיא תכלה מכל וכל והוא דוגמת אמרו לא תקום פעמים צרה: (יג) ועתה · ר"ל בזמן קרוב אשבור מטהו מעליך ישראל ר"ל עוד לא יצר לך: ומוסרתיך · המוסרות שהייתם קשורים בהם אנתק ממך ר"ל לא תהיה עוד מוכנע לאשור: (יד) וצוה עליך ה' · מול מלך אשור יאמר: לא יזרע משמך עוד · ר"ל לא ימלוך מי מזרעך: אכרית פסל ומסכה · כי שממה תהיה: אשים קברך · ר"ל אני אשים לך קבר המיוחד לך כי אני אלחם בך: כי קלות · היית קל בדעתך לשלוח לחרף כלפי מעלה ולכן אקח ממך נקם: ב (א) הנה על ההרים · הנה כמו נראה על ההרים ביאת רגלי המבשר המשמיע שלום כי יבשר ויאמר שנפלה אשור

מצודת ציון

גזיזה וכריתה: ועניתיך · מל' עינוי ולער: (יג) מטהו · ענינו בדי העול כמו מוסרות מוטות (ירמיה כ"ז): ומוסרתיך · הם קשורי רצועות העול: אנתק · ענין ההעתק ממקומו: (יד) קלות · מל' קל: ב (ב) עלה · ענין הלוק כמו אל תעלני (תהלים ק"ב): מפיץ · מל' הפצה ופזור:

פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצוּרָה צַפֵּה־דֶרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד׃
ג כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם
בֹּקְקִים וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ׃ ד מָגֵן גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל
מְתֻלָּעִים בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ וְהַבְּרֹשִׁים

רש"י

את ארץ יהודה בימי חזקיהו עכשיו הוא נצור מצורה נבוכדנאצר מלך בבל שהוא צר עליו: צפה דרך. הבט אתה איש יהודה על אם הדרכים ותראה את ההולכים לצור עליו וחזק מתניך ואמץ כח מאד: (ג) כגאון. כמו שהיה כבר: בקקום. בזזום והריקום לשון בקיקה נופל על גפן: (ד) מגן גבוריהו. של נבוכדנאצר הצרים על אשור: מאדם. מאודמים הם ואנשי חילם: מתלעים. לבושי זהורית: באש פלדת הרכב ביום הכינו. ביום שהוא מוכן לצאת בצבא מלחמה רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המלאכת ברזל יפה ויש פותרין פלדות לשון לפיד אש בדרך ההפוך: והברושים הרעלו. ת"י ורבני משריתהון מסרבלין בלבעונין:

מצודת ציון

נצור. ענין שמירה כמו נוצר תאנה (משלי כ"ז): מצורה. ערי מבצר כמו ויבן ערי מצורה (דה"ב י"ד): צפה. ענין הבטה כמו עמדי וצפי (ירמיה מ"ח): אמץ. ענין חוזק: (ג) שב. ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל'): גאון. ענין רוממות וממשלה: בקקום בוקקים. ענין ריקות כמו גפן בוקק (הושע י'): וזמוריהם. כן יקראו ענפי הגפן כמו ויכרתו משם זמורה (במדבר י"ג): (ד) גבוריהו. גבוריו: מאדם. מלשון אודם: מתולעים. מל' תולעת שני והוא צבע אדומה: פלדות. מל' לפיד אש בדרך ההפוך והוא העץ שהשלהבת נאחז בו: והברושים. ר"ל מקלות

מצודת דוד

אשור ועוד לא יבוא למלחמה על ארץ ישראל: חגי יהודה חגיך. ר"ל שמחי בחג בשמחת לבב: שלמי נדריך. מה שנדרת לה' אם ינילך מכף מלך אשור כי הנה נגאלת ממנו כי לא יוסיף עוד לעבר בך בליעל הוא זרע סנחריב כי נכרת כל הזרע ואין להם שארית: (ב) עלה מפיץ. אשור שהגלה אותך והפיץ אותך בארצות הנה נסתלק מן העולם: על פניך. ר"ל לפניך וכאלו אתה רואה הסתלקו: נצור מצורה. ערי המבצר שעזבתם מפחד מלך אשור הנה עתה שמור אותם: צפה דרך. הסתכל בדרך הבא מאשור ולא תראה עוד מי בא מהם: חזק מתנים. חזק ואמץ כי לא תירא עוד מאשור:

(ג) כי שב וגו'. עתה יניח וישקיט ה' את גאון יעקב להיות כגאון ישראל ר"ל כמו שהיה מאז ומקדם: כי בקקום בוקקים. כי המריקים הם הכשדים הריקו את אשור ושחתו זמוריהם ר"ל לקחו עשרם והרגו גבוריהם ולכן תשב במנוחה והשקט כי אין לך לפחוד עוד מאשור: (ד) מגן גבוריהו מאדם. המגן של גבורים הבוקקים הכשדים יהיו אדומים מדם החללים: אנשי חיל מתלעים. יהיו

הרעלו׃ ה בחוצות יתהוללו הרכב ישתקשקון ברחבות
מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו׃ ו יזכר אדיריו
יכשלו בהליכותם בהליכתם קרי ימהרו חומתה והכן
הסכך׃ ז שערי הנהרות נפתחו וההיכל נמוג׃ ח והצב

רש"י

הרעלו. מעוטפין ודומה לו הנטיפות והשרות והרעלות (ישעיה ג') ובלשון משנה שנינו ערביות רעולות במסכת שבת (דף ס"ה ע"א): (ה) יתהוללו. ינהגו עצמן בשגעון: ישתקשקון. ת"י קל נקיש זיניהון משתמע והוא מלשון והשיקו היקבים (יואל ב') כמשק גבים (ישעיה ל"ג) ל' השמעת קול: ירוצצו. ירועעו את השומעים כברקים שלנו הטורדים את הבריות כן ת"י: (ו) יזכור. מלך אשור את אדיריו וגבוריו וידמה בלבו לצאת ולהלחם והם יכשלו בהליכתם: ימהרו חומתה. לבוא לרוץ אל חומת העיר כל תיבה הצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: והוכן הסכך. ת"י יבנון מגדליא ויש לפרש והוכן הסוכך והמגן נזדיין בכלי זיינו כמו ממשח הסוכך (יחזקאל כ"ח) לשון מושל: (ז) שערי הנהרות. שערי העיר אשר מצד

מצודת דוד

מלובשים בגדי תולעת שני שהיא צבע אדומה ר"ל בגדיהם יהיו צבועים מדמי ההרוגים: באש פלדת הרכב וגו'. ר"ל ביום שהכינו את הרכב למלחמה היה נראה כאלו הולך בלפידי אש כי הברזל שעל גלגלי הרכב היה מוציא ניצוצי אש במרוצתם על הסלעים: והברושים הרעלו. ר"ל המקלות של ברוש העשויות כחניתות המחודדות בראשן כבר הושם שם הסם הממית כי כן הכינו מקלות כאלה על המלחמה: (ה) יתהוללו הרכב. אנשי הרכב יתהוללו בחוצות לרוץ הנה והנה: ישתקשקון ברחובות. השמעת קול כלי זיין ישמיעו ברחובות הקריה: מראיהן. תראה פניהם כלפידי אש וקלות מרוצתם כברקים אשר מפני תשיגם הראות לרוב המהירות: (ו) יזכר אדיריו. מלך אשור יזכור גבוריו ללכת לקראת המלחמה אבל יכשלו בהליכתם ולא יצליחו: ימהרו חומתה. ר"ל ישובו למהר לעלות על חומת העיר למנוע את הכשדים לבוא בעיר. והוכן הסכך. יכינו דבר הסוכך עליהם ממעל להגן מן החצים ואבני הקלע. (ז) שערי הנהרות. ר"ל עכ"ז לא יוכלו למנוע את האויב כי נפתחו

מצודת ציון

מאילני ברוש: הרעלו. ענינו סם הממית ודוגמתו יין תרעלה (תהלי' ס) המטמטם את הלב מרוע תכונתו והוא מלשון ערל בדרך ההפך שהוא ענין אוטם כמו ערלה אזנם (ירמיה ו'): (ה) יתהוללו. ענין שטות ושגעון כמו ויתהולל בידם (ש"א כ"ג) כי מרוב המרוצה נראו כמשתגעים: הרכב. ר"ל אנשי הרכב: ישתקשקון. ענין השמעת קול כמו והשיקו היקבים (יואל ב'): ירוצצו. מל' ריצה ורדיפה: (ו) אדיריו. גבוריו: והוכן. מל' הכנה: הסכך. מל' סכך ומכסה: (ז) נמוג. מל' המגה והמסה ואמר

גֻּלְּתָה הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים מְתֹפְפוֹת
עַל־לִבְבֵהֶן׃ ט וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה נָסִים
עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה׃ י בֹּזּוּ כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה
לַתְּכוּנָה כָּבֹד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה׃ יא בּוּקָה וּמְבוּקָה

ר ש " י

הנהרות: וההיכל נמוג. נרפה וגם מכת אבני בליסטרא הנזרקים בכתלין הנקרא בומ"א: (ח) והוצב. היא המלכה הנצבת לימין המלך כד"א נצבה שגל לימינך (תהלים מ"ה): גלתה העלתה. בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העיר: מנהגות כקול יונים. מנהגות עצמן בקינה כקול יונים המקוננים: מנהגות. שרימינ"ט בלע"ז: מתופפות על לבבהן. מכות ידיהן על לבן כשקים בתופים: (ט) ונינוה כברכת מים מימי היא. מיום שהיא נעשית ישבה בשלוה ואין מגיד כבריכת מים מכונסין שאין זזין ממקומם: והמה. עתה מרוב דוחקם למדו לנוס ונסים: עמדו עמדו. אומרים להם: ואין מפנה. לבו לשמוע ולעמוד: (י) בוזו כסף. אתם הבאים על נינוה: ואין קצה. אין חשבון: לתכונה. לאוצרותיהם על שם שהכסף והזהב הנתון באוצר נתון בחשבון כמה דאת אמר את

מצודת ציון

בדרך שאלה: (ח) והצב. ר"ל דבר הנצב במקום אחד מבלי רגילות התנועה וההליכה: גלתה. מלשון גילוי: העלתה. מל' עליה: ואמהתיה. השפחותיה: מנהגות. מלשון הנהגה והבאה: מתפפות. מל' תוף והוא שם כלי נגון: (ט) כברכת. הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו בתעלת הברכה (מ"ב י"ח): מימי. ר"ל מימים רבים: נסים. בורחים: מפנה. מל' הפנה וסבוב: (י) בזו. מלשון בזה ושלל: קצה. סוף: לתכונה. מל' הכנה: כבד. מלשון כבוד או הוא ענין סילוף וגריפה כמו התכבד

מצודת דוד

שערי העיר הפונים מול הנהרות כי חיל הכשדים שברום: וההיכל נמוג. היכל המלך נמוג ונמס ר"ל ינתצו ויכתשו אותו: (ח) והצב גלתה העלתה. ר"ל המלכה הנצבת פנימה לימין המלך כענין שנאמר נצבה שגל לימינך (תהלים מ"ה) נתגלית לעין כל ותועלתה על המרכבה להוליכה בגולה: ואמהתיה. שפחותיה מנהגות אותה בקול קינה כנהימת קול יונים: מתפפות. כמו שהאדם מכה בתוף כן הן מכות על לבבהן כדרך הנשים המקוננות: (ט) ונינוה. והנה נינוה מימים קדמונים היא היתה מלאה כל טוב כברכת מים המלאה לה: והמה נסים. ועתה המה נסים ומניחים כל העושר: עמדו עמדו. אף כי המלך ושרים יצעקו למה תנוסו עמדו והלחמו מול האויב אבל אין מי פונה אל הקוראים ולא יאבו להלחם: (י) בזו כסף. אתם כשדים שללו הכסף והזהב ואין סוף אל העושר שאקחו מאשר הכינו אנשי נינוה לעצמם: כבד. ר"ל שם שמלאו כבוד

וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי
כֻלָּם קִבְּצוּ פָארוּר׃ יב אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת וּמִרְעֶה הוּא
לַכְּפִרִים אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד׃
יג אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו וַיְמַלֵּא־טֶרֶף

רש"י

ככסף המתוכן (מלכים ב יב) : כבד מכל כלי חמדה · לשון הכבדה כמו התכבד כילק (לקמן ג) לשון מכבד הבית אשקוב"ש בלע"ז לכבד אותה מכל כלי חמדתה וכן ת"י ספו מכל מאני חמדתא : כבד · כמו זכור ושמור : (יא) בוקה · ריקנית : ומבוקה · ומרוקנת על ידי בוקקים : ומבלקה · מפורצת בחומותיה אשברטיר"א בלע"ז : ופיק ברכים · כשלון ברכים כמו לפוקה ולמכשול (ש"א כ"ה) : קבצו פארור · שחרורית כקדירה : (יב) איה מעון אריות · קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכים גבורים וחזקים כאריות : אשר הלך אריה לביא שם · ת"י אתר דהוו אזלין מלכין ושבקין תמן בניהון הא כאריה דשרי לגורתא : (יג) אריה טורף בדי גורותיו · מלכיה היו מביאים שלל רב עד שהיה די לבני ביתם : ומחנק · בהמות לצורך לבאותיו כלומר מרבה אוצרותיו לבניו : וימלא טרף חוריו ·

מצודת דוד

היקר מכל כלי חמדה והוא כבוד נצחון המלחמה או ר"ל גרפו אותה מכל כלי חמדה וקחו לעצמכם : (יא) בוקה וגו' · ר"ל נינוה תשאר ריקה וכרותה מן העושר : ולב נמס · לבם יהיה נמס מגודל החרדה וכשלון ברכים מבלי חוזק ובכל מתנים יהיה חלחלה ורעד לבל יוכלו לעמוד על מתניהם : קבצו פארור · פני כולם ישחרו כאלו קבצו כל השחרות שיש בקדרה הנשחרת מעשן האש : (יב) איה מעון אריות · אמר דרך קינה איה נינוה שהיתה מדור אריות ומקום מרעה אל הכפירים ר"ל מקום מלכים אדירים ושרים עצומים : אשר הלך · ר"ל אשר היה הולך ויוצא משם האריה והלביא לכל פאות העולם לטרוף טרף והנה נשארו שם גורי האריה הם הבנים הקטנים וישבו בבטחה ולא היה מי מחרידם ר"ל המלך והגבורים יצאו לשלול שלל ובניהם נשארו במקומם בבטחון רב : (יג) אריה טרף · האריה ההוא אשר הלך היה טורף בעבור מרבית צורך ספוק גורותיו הם בניו הקטנים והיה מחנק והורג מחיות השדה להביא אל לבאותיו הם נקבות האריה : וימלא · והיה ממלא חורים שיושב בהן מן הטרף וכפל דבריו ואמר ומעונתיו טרפה וזהו

מצודת ציון

כילק (לקמן ג'): (יא) בוקה ומבוקה · ענין ריקות כמו גפן בוקק (הושע י') וכפל המלה לחוזק הענין: ומבלקה · ענין כריתה כמו ובולקה ועוה פניה (ישעיה כ"ד) : ופיק · ענין כשלון כמו ולא יפיק (ירמיה י') : פארור · קדרה כמו ובשלו בפרור (במדבר י"א): (יב) מעון · מדור: לכפירים · לביא · הם משמות האריה : גור · כן יקרא האריה הקטן וכן גור אריה יהודה (בראשית מ"ט) : (יג) בדי · בהרבות כמו בדי שופר (איוב ל"ט) : ומחנק ·

חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָה׃ יד הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וְהִבְעַרְתִּי בֶעָשָׁן רִכְבָּהּ וּכְפִירַיִךְ תֹּאכַל חָרֶב וְהִכְרַתִּי
מֵאֶרֶץ טַרְפֵּךְ וְלֹא־יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֵכֵה׃ ג א הוֹי
עִיר דָּמִים כֻּלָּהּ כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה לֹא יָמִישׁ טָרֶף׃ ב קוֹל
שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן וְסוּס דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה׃

רש"י

פי' וממלא אוצריהן הטרף: (יד) רכבה · רוב רכב שלה קרדי"ן בלע"ז ה"א יתירה היפך הלשון לריבוי מרכבות וכן (יחזקאל כ"ד) סיר אשר חלאתה בה זוהם רב: ולא ישמע עוד קול מלאככה · קול מלאכיך כמו שעשה רבשקה וחבריו שלוחי אשור (ישעיה ל"ז) ויקרא בקול גדול יהודית: (א) פרק · גזל שמפרקו מיד בעליו: לא ימיש טרף · מתוכה תמיד: (ב) קול שוט · להכות סוסים היה נשמע בה תמיד: וקול רעש · אופני מרכבות: וסוס דהר · דולג ומקפץ וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה):

מצודת ציון

מלשון חנק: חוריו · מל' חור ונקב הוא המערה אשר יסתר שם האריה: ומעונותיו · מלשון מעון ומדור: (יד) והבערתי · ענין שריפה: רכבה · קבוצת המרכבות: מלאככה · מל' מלאך ושליח: ג (א) הוי · כמו אוי: כחש · שקר: פרק · ענין השבר כמו ופרסיהן יפרק (זכריה י"א): ימיש · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג): (ב) שוט · שבט ושרביט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו): אופן · גלגל המרכבה: דהר · כן יקרא דליגת וקפיצת הסוס כמו מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה'): מרקדה · מל' רקוד וקפיצה:

מצודת דוד

משל על מלכי נינוה ושריה שהיו מביאים שלל רב די צורך בניהם ונשותיהם ומלאו ארצם מן העושר שגזלו: (יד) הנני אליך · הנה אני אלחם בך: והבערתי · אשרוף רוב הרכב שבה בהעלאת עשן השמים לגודל השרפה: וכפיריך · ר"ל בני המלכים וזרעם תאכל החרב: והכרתי וגו' · ר"ל עוד לא תטרוף בארץ לשלול את העובדי כוכבים: קול מלאככה · שהיו מרימים קול על ארצות העובדי כוכבים ליראם ולהבהילם וכמו שעשה רבשקה על ירושלים כמ"ש (במלכים ב' י"ח ובישעיה ל"ז): ג (א) הוי עיר דמים · אוי לך את נינוה עיר שופכת דמים כלה עדה שקר ומלאה שבר לשבר את הבריות ולא תסור מפיה את הטרף כי תתמיד להרוג ולאבד את האומות: (ב) קול שוט · היו משמיעים קול שוט להכות הסוסים וקול הרעשת אופני המרכבות להבהיל את האנשים: וסוס דהר · הסוס שמשך את המרכבה היה מדלג וקופץ

ג פָּרָשׁ מַעֲלֶה וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית וְרֹב חָלָל וְכֹבֶד
פָּגֶר וְאֵין קֵצֶה לַגְּוִיָּה יִכְשְׁלוּ וכשלו קרי בִּגְוִיָּתָם׃ ד מֵרֹב
זְנוּנֵי זוֹנָה טוֹבַת חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים הַמֹּכֶרֶת גּוֹיִם בִּזְנוּנֶיהָ
וּמִשְׁפָּחוֹת בִּכְשָׁפֶיהָ׃ ה הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהֹוָה צְבָאוֹת
וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ עַל־פָּנָיִךְ וְהַרְאֵיתִי גוֹיִם מַעְרֵךְ וּמַמְלָכוֹת

רש"י

(ג) ולהב חרב · רולימל"א בלע"ז כי שכין וחרב קרוי להב כמו ויבא גם הנצב אחר הלהב (שם ג) : וברק חנית · חנית מרוטה ומברקת אור יוצא ממנה פלנדו"ר בלע"ז : וכבד פגר · היו מרבים פגרים ולא היה חשבון לגויות נבלותם המושלכות כה עד שהיו העוברים נכשלים בגויות הפגרים : (ד) מרב זנוני זונה · מרוב חנופת עיר חניפה שהיו יודעים לפתות לב מלכי הארץ להתחבר עמם ובסוף היו כובשים אותם תחתיהם : (ה) שוליך · הם שפולי בגדי אשה : מערך · גלויך כמו (מיכה א) עריה

מצודת דוד

והמרכבה היתה מרקדת לרוב מרוצתה לאיים על הרואים : (ג) פרש מעלה · הפרש היה מעלה עצמו כלפי מעלה בדליגת הסוס ובידו להב חרב וברק חנית והוא עושה חללים רבים ופגרים הרבה : ואין קצה לגויה · לא היה סוף אל גוית ההרוגים המושלכים בארץ עד שבני אדם נכשלו בגוית ההרוגים כי לא מצאו מקום פנוי ללכת : (ד) מרוב זנוני זונה · ר"ל כל ההרג הזה עשתה בעבור שהיה בה רוב הנהגת זנוני הזונה כשהיא טובת חן ובעלת כשפים אשר אז מוכרת עובדי כוכבים לעצמה להיות כרוכים אחריה בעבור זנותה וכובשת משפחות עובדי כוכבים עם כשפיה כי כן היה דרך אשור לפתות את העובדי כוכבים בדברי חנוף להתחבר עמם וגלו להם מסתורם ואח"ז נלחמו בהם ויכלו להם והרבו להרוג ולאבד מבלי מצוא מנוס : (ה) הנני אליך · הנה אני אלחם בך : וגליתי שוליך · לפי שהמשילה לזונה אמר לשון בזיון הזונה שמפשיטין אותה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלין שולי החלוק בהגבהתם כלפי מעלה על פניה : והראיתי · אראה את כל העובדי כוכבים

מצודת ציון

(ג) פרש · כן יקרא הרגיל לרכוב על הסוסים : ולהב · כן יקרא ברזל החרב כי כשהיא מלוטשת מבהקת כלהב אש וכן ולהב חניתו (ש"א י"ז): וברק · כן יקרא ברזל החנית כי הוא מבריק כברק כאשר ילטשו וכן ברק חרבי (דברים ל"ב) : וכבד · ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ): פגר · כן יקרא גוף ההרוג : לגויה · לגוף כמו גוית שאול (ש"א ל"א) : (ה) וגליתי · מל' גלוי : שוליך · היא תחתית הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כ"ח) : מערך · גלויך וכן עריה בושת (מיכה א') :

קְלוֹנֵךְ׃ ו וְהִשְׁלַכְתִּי עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ
כְּרֹאִי׃ ז וְהָיָה כָל־רֹאַיִךְ יִדּוֹד מִמֵּךְ וְאָמַר שָׁדְּדָה נִינְוֵה
מִי יָנוּד לָהּ מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ מְנַחֲמִים לָךְ׃ ח הֲתֵיטְבִי מִנֹּא
אָמוֹן הַיֹּשְׁבָה בַּיְאֹרִים מַיִם סָבִיב לָהּ אֲשֶׁר־חֵיל יָם מִיָּם
חוֹמָתָהּ׃ ט כּוּשׁ עָצְמָה וּמִצְרַיִם וְאֵין קֵצֶה פּוּט וְלוּבִים

רש"י עיין מ"ש

בושת : (ו) שקוצים · בגדים צואים המגוללים אותך לפי הענין שדימה אותה לזונה דבר הכתוב : כראי · כזבל לשון והסיר את מראתו בנוצתה (ויקרא א) : (ז) ידוד ממך · יתרחק ממך : (ח) התיטבי מנא אמון · ומה תבטחי בעשרך ובגבורתך וכי גדולה את מנוא היא אלכסנדריא של מצרים אמון לשון פדגוג מנוא הגדולה שהיתה אומנת מלכי מצרים דמרבי בה מלכי : אשר חיל ים · אשר הים היה להם לחיל ולחומה שורא ובר שורא : (ט) כוש עצמה · כושיים היו לה לחוזק : פוט ולובים היו

מצודת ציון

קלונך · מל' קלון ובזיון : (ו) שקוצים · מל' שקץ ומאוס : ונבלתיך · ענין כעור ומגונה כמו אגלה את נבלותה (הושע ב') : כראי · ענין טנוף ולכלוך וכן מוראה ונגאלה (צפניה ג') : (ז) ידוד · מל' נדידה : שדדה · ענין עושק : ינוד · מל' נדידה והנעה : מאין · מאיזה מקום : (ח) התיטבי · מל' טובה : מנא · נוא היא אלכסנדריא כן ת"י : אמון · כמו המון והוא ענין עם רב וכן ואת יתר האמון (ירמיה נ"ב) : ביאורים · כן יקראו הספירות המושכות מים : חיל · הוא החומה הנמוכה שלפני הגבוהה וכן ויאבל חל וחומה (איכה ב') : (ט) עצמה · ענין חוזק : פוט ולובים · שמות

מצודת דוד

כוכבים את גלויך ואת הממלכות את קלונך ובזיונך : (ו) והשלכתי · אשליך עליך דברים מאוסים ואגנה אותך ואשים אותך כדבר מטונף ומלוכלך ר"ל האויב הבא יהרוג בך ויוליכך בשבי בבזיון רב : (ז) כל רואיך · כל הרואים אותך בשפלותך ובבזיונך ינוד להתרחק ממך כדרך שמתרחקין מדבר מאוס : ואמר · הרואה בבזיונך יאמר הנה שדדה נינוה מי ינוד לה ברעתה כדרך המנחמים כאומר הלא אין לה אוהבים כי הרעות לכל העובדי כוכבים : מאין · מאיזה מקום אבקש לך מנחמים והוא כפל ענין במ"ש : (ח) התיטבי מנא אמון · וכי טובה את מנוא שהיא בת רבת עם כמ"ש את המון נוא (יחזקאל ל') : הישבה · אשר יושבת בין היאורים והמים סביב לה והיא לה לחוזק : אשר חיל ים וגו' · ר"ל הים לה לחיל וגם חומתה היא מן הים ר"ל הים לה לחוזק במקום חיל וחומה : (ט) כוש עצמה · כוש היה לה לחוזק כי באה לה לעזרה וגם אנשי מצרים באו בעזרתה ואין קצה אל הבאים בעזרתה : פוט ולובים · ר"ל

הָיוּ בְּעֶזְרָתֵךְ׃ י גַּם־הִיא לַגֹּלָה הָלְכָה בַשֶּׁבִי גַּם עֹלָלֶיהָ
יְרֻטְּשׁוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת וְעַל־נִכְבַּדֶּיהָ יַדּוּ גוֹרָל וְכָל־
גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים׃ יא גַּם־אַתְּ תִּשְׁכְּרִי תְּהִי נַעֲלָמָה
גַּם־אַתְּ תְּבַקְשִׁי מָעוֹז מֵאוֹיֵב׃ יב כָּל־מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים
עִם־בִּכּוּרִים אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ עַל־פִּי אוֹכֵל׃ יג הִנֵּה עַמֵּךְ

רש"י

בעזרתך · הפוטים והלובים אשר היו בעזרתך גם הם היו בגולה: (י) גם היא לגולה הלכה · אף היא הלכה בגולה אף על פי כן גדולתה לא עמדה לפני נבוכדנאצר: רתקו · נכבלו לשון ורתוקות כסף (ישעיה מ) עשה הרתוק (יחזקאל ז) שלשלת: בזקים · שלשלאות: (יא) גם את · אף לפי גדולתך תשכרי כמותה בכוס התרעלה ותהיה נעלמה: (יב) כל מבצריך תאנים עם בכורים · כל ערי מבצריך יהיו נוחים לכבוש ולבוז מה שבתוכם כאילני תאנים וכשהן עם בכורות מבושלות שבהן כשמניעים האילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים: תאנים · אילני תאנה: אם ינועו · אשר אם ינועו

מצודת דוד

גם פוטים ולובים שהיו בעזרתך את נינוה גם הם היו בעזרתה: (י) גם היא · עם כל החוזק והעזר הלכה לגולה בשבי על ידי הכשדים ואת עולליה בקעו בראש כל החוצות ועל הנכבדים שבה השליכו גורל לחלקם ביניהם וכל גדוליה אסרו בשלשלאות: (יא) גם את · גם את נינוה לא תהיי טובה ממנה כי תהיי שכורה ר"ל מגודל הצרה תהיה מבולבלת בדעת כמו השכור: תהי נעלמה · תהיה נעלמה מן העולם כאלו לא היית: גם את וגו' · כמו שנוא בקשה עזר ומעוז להנצל מן האויב כן תבקשי את וכאומר והנה לא תמצא כמו שלא מצאה נוא: (יב) כל מבצריך · עריך המבצרים יהיו נוחים לכבוש כאלו היו תאנים והם מבוכרים בבשול כי אז אם ינוע את האילן נופלים הם מעצמם על פי הרוצה לאכלם כן בנקל יכבוש נ"נ את ערי מבצריך

מצודת ציון

האומות: (י) עולליה · בניה הקטנים: ירטשו · ענין בקיעה כמו וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י"ג): ידו · ענין השלכה כמו ואל עמי ידו גורל (יואל ד'): רתקו · ענין שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז') ור"ל קשרו בשלשלאות: בזקים · גם הוא ענין שלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזקים (תהלים קמ"ט) ועם כי אמר רתקו אמר גם בזקים לתוספת ביאור וכן מסעף פארה (ישעיה י'): (יא) נעלמה · מל' העלם: מעוז · ענין חוזק: (יב) עם בכורים · כמו ובכורים וכן אדמוני עם יפה עינים (ש"א ט"ז) ור"ל ויפה עינים: בכורים · ענין גמר הבישול כמו בכורה אותה נפשי (מיכה ז'): ינועו · מלשון הנעה והנדם:

נָשִׁים֙ בְּקִרְבֵּ֔ךְ לְאֹ֣יְבַ֔יִךְ פָּת֥וֹחַ נִפְתְּח֖וּ שַׁעֲרֵ֣י אַרְצֵ֑ךְ אָכְלָ֥ה
אֵ֖שׁ בְּרִיחָֽיִךְ׃ יד מֵ֤י מָצוֹר֙ שַֽׁאֲבִי־לָ֔ךְ חַזְּקִ֖י מִבְצָרָ֑יִךְ בֹּ֧אִי
בַטִּ֛יט וְרִמְסִ֥י בַחֹ֖מֶר הַחֲזִ֥יקִי מַלְבֵּֽן׃ טו שָׁ֚ם תֹּאכְלֵ֣ךְ אֵ֔שׁ
תַּכְרִיתֵ֣ךְ חֶ֔רֶב תֹּאכְלֵ֖ךְ כַּיָּ֑לֶק הִתְכַּבֵּ֣ד כַּיֶּ֔לֶק הִתְכַּבְּדִ֖י
כָּאַרְבֶּֽה׃ טז הִרְבֵּית֙ רֹכְלַ֔יִךְ מִכּוֹכְבֵ֖י הַשָּׁמָ֑יִם יֶ֥לֶק פָּשַׁ֖ט

רש"י

בידי אדם בחזקה: (יד) מי מצור שאבי לך. עיר שבאים לצור עליה אוספים להם בני העיר מים רבים לתוכה בתוך חבית לשתות בימי המצור כשאין בתוכה בורות: באי בטיט ורמסי. אותו לעשות ממנו לבנים כדי לחזק בו בדקי החומות: החזיקי מלבן. אחזי בידך המלבן העשוי לדפוס הלבנים ללבון בתוכה: (טו) התכבד. במטאטא השמד: בילק. הגומר ומכלה כל ירק השדה ויש פותרין התכבד כילק התכבסי בכובד גייסות כילק והתכבדי לשון עם כבד (ישעיה א): (טז) ילק פשט

מצודת ציון

(יג) בריחיך. ענין מטה לנעול השערים על ידו: (יד) מצור. כן תקרא העיר בעת שהגייסות צרים עליה: שאבי. כן יקרא לקיחת המים כמו ותשאב לכל גמליו (בראשית כ"ד): ורמסי. מל' רמיסה ודריכה: בחמר. הוא הטיט וכפל הדבר במ"ש: החזיקי. ענין אחיזה: מלבן. מל' לבנה העומדת לבנין החומה: (טו) כילק. מין ארבה: התכבד. ענין טיאוט וגריפה לנקות ובדרז"ל מכבדים את הבית (ברכות נ"ב) וכן כבד מכל כלי חמדה (לעיל ב'): (טז) הרבית. מל' רבוי: רכליך. סוחריך וכן בעיר רוכלים שמו (יחזקאל י"ז): פשט. ענין

מצודת דוד

מבצריך: (יג) נשים בקרבך. כאלו היו נשים בקרבך ר"ל לא יכלו למנוע ביאת האויב כאלו היו נשים ולא גבורים בעלי מלחמה: לאויביך. אל אויביך כאלו מעצמם נפתחו שערי ארצך וכאלו האש שרפה בריחי השערים ר"ל בקלות רב יכבוש אותה האויב: (יד) מי מצור שאבי לך. שאבי לך מים להיות מוכן לך לשתות בימי המצור כי לא תוכל ללכת אז מחוץ לעיר לשאוב מים כי האויב יהרוג אותך: חזקי מבצריך. למען תשגב בהן מפני האויב: באי בטיט וגו'. לטוח בנין החומה: החזיקי מלבן. אחזי מלאכת הלבנים לתקן עמהם בדקי החומה: (טו) שם וגו'. ר"ל אבל לא תועיל בזה כי שם במבצריך תאכלך האש והחרב תכריתך ותאכלך כילק האוכל עשבי השדה ולא ישאיר מה: התכבד כילק. תהיה מטואטא במטאטא כילק המכלה כל הירק: התכבדי כארבה. כפל הדבר במ"ש לחוזק הענין: (טז) הרבית. מאז הרבית רוכליך יותר מכוכבי שמים ועתה הם כילק

כפושט

וַיָּעֹף׃ יז מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גּוֹבָי הַחוֹנִים
בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ
אַיָּם׃ יח נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ
עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ׃ יט אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה

רש"י

ויעף · היו קלים לצאת בסתורה כילק הפושט ועף : (יז) מנזריך · שריך והמ"ם יסוד ושורש בתיבה כמ"ם של משמרתך ושל משמעתך ושל מגעליך ופעמים שהיא נופלת ממנה כמו נזיר אחיו (בראשית מ"ט) וכן לנזירים (עמוס ב) שרים : וטפסריך · הממונים שלך : כגוב גובי · כחיילות גובאי · גובאי קומלנגושטדי"ן בלע"ז : החונים בגדרות ביום קרה · כן דרך הארבה הזבוב החסיל והילק בעת הקור נדבקים בכתלים וכשיבא חום הן נודדים משם והולכים להם כך יגלו כל עמך : ונודד · ואטלטל : ולא נודע מקומו אים · איפה הם ואנה הלכו : (יח) נמו רעיך · לשון תנומה : ישכנו · אין יכולין לקום : נפשו · כמו נפוצו וכל האותיות היוצאות ממוצא אחד מתחלפות זו בזו זי"ן שי"ן סמ"ך צד"י כולן יוצאין מסוף הלשון ושולי השינים : (יט) אין כהה לשברך · אין מיצר על שברך כי הכל

מצודת דוד

הפושט כנפיו ויעוף ר"ל הנה נסו והלכו שבי : (יז) מנזריך · השרים בעלי העטרות היו כארבה וטפסריך היו כמין הגדול שבארבה אשר ביום קרה יחנו בגדרות וכאשר תזרח השמש וחם להם אז כ"א מהם נודד ללכת ולא ניכר מקומו היכן חנה ואיה הם אנה הלכו וכן יהיו שרי נינוה כי לא יהיה ניכר אם היו שם מעולם ולא יהיה נודע איה הם כי מהם נהרגו ומהם הלכו שבי : (יח) נמו רעיך · מנהיגי המלחמה כאלו נתנמנמו בשינה ועזבו הנהגת המלחמה: ישכנו אדיריך · הגבורים שוכנים במקומם ואינם הולכים למלחמה מול האויב : נפשו עמך · המון העם מצאו נופש ומרגוע על ההרים ואין מי מקבצם לרדת אל המלחמה: (יט) אין כהה · אין מי מיצר על שברך להיות זוכר פניו כהה וחשוכה ועם כי מכתך

מצודת ציון

פריסה : ויעף · מל' עפיפה ופריחה : (יז) מנזריך · מל' נזר ועטרה כמו את הנזר (מ"ב י"א): וטפסריך· ענין שררה כמו פקדו עליה טפסר (ירמיה נ"א) : כגוב גובי · הוא מין ארבה וכן יוצר גובי (עמוס ז') ור"ל מין הגדול שבארבה ודוגמתו בעדי עדיים (יחזקאל ט"ז) ור"ל בהטוב והיפה שבעדיים : בגדרות · מל' גדר וכותל : קרה · מל' קור : ונודד · מל' נדידה : אים · איה הם : (יח) נמו · מל' תנומה ושינה : רעיך · מנהיגיך : אדיריך · גבוריך : נפשו · מל' נופש ומרגוע כמו שבת וינפש (שמות ל"א) : (יט) כהה · ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא י"ג): נחלה·

מַכָּתֶךָ כֹּל ׀ שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי
לֹא־עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד׃

ר ש"י

שמחים : כהה · לשון דבר העמום : תקעו כף · לשמחה :

מצודת ציון

מל' חולי : תקעו כף · ענין הכאת כף אל כף לשמחה וכן כל העמים תקעו כף (תהלים מ"ז) :

מצודת דוד

נחלה ומכאובה מאד : שמעך · שמע מפלתך : תקעו כף עליך · ר"ל עוד ישמחו ועל מפלתך יכו כפם זה לזה דרך שמחה : כי על מי · ר"ל מי הוא אשר לא עברה עליו תמיד רעתך כי לכולם הרעות ולכן הכל ישמחו במפלתך :

חבקוק א

א א הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנָּבִיא׃ ב עַד־אָנָה
יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ
חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ׃ ג לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד

ר ש"י

(א) המשא אשר חזה · מטל נבואתו מה שנשא וקיבל גזרת הקודש : (ב) עד אנה ה' · לפה היה גזרת הקודש שנבוכדנצר עתיד למלוך בכיפה ולהיות מיצר לישראל כענין שנאמר בנבואתו כי הנני מקים את הכשדים וגו' (לקמן פסוק ו) ועל זאת היה מתאונן ומתפלל : אזעק אליך חמס · אזכיר לפניך החמס העשוי לי ואינך מושיע : (ג) און · בזה וחמס :

מצודת ציון

א (ב) שועתי · ענין צעקה : חמס · ענין עושק : (ג) און ועמל · ענין מעשים רעים שאינם צודקים : תביט · ענין הסתכלות : ושד וחמס · גזל

מצודת דוד

א (א) המשא · ר"ל זו היא הנבואה אשר חזה וגו' : (ב) עד אנה · הנביא היה מתאונן על גלות בבל וגודל ממשלתם ואמר עד אנה אצעק אליך ואינך שומע : אזעק וגו' · אצעק על החמס אשר עושה נ"נ ולא תושיע : (ג) למה תראני וגו' · במראה הנבואה ראה עונות נסתרות של ישראל כדרך שראה יחזקאל וגם ראה גמול תשלומיהן וארוכת ממשלת האויב הנפרע מהם ולכן אמר למה תראה לי האון והעמל של ישראל מה שאתה מביט הנסתרות מבני אדם ולמה שמת לנגד עיני לראות השוד והחמס המעותד לבוא עליהם והתקיימות הנפרע מהם שנושא עליהם ריב ומדון והאומר מה לי בצער הגדול הזה

להודיעני

וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא׃ ד עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה
וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־
כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל׃ ה רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתַּמְּהוּ
תְּמָהוּ כִּי־פֹעַל פֹּעֵל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי יְסֻפָּר׃
ו כִּי־הִנְנִי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר הַהוֹלֵךְ

רש"י

ועמל תביט · עמל זה אתה מביט ואינך עוזר : ויהי ריב ומדון ישא · וזה הרשע הנושא ריב ומדון הווה ומתקיים ומצליח: ויהי · ויתקיים אותו אשר ריב ומדון ישא כן תרגם יונתן : (ד) על כן תפוג תורה · על זה שישראל רואין הצלחתו של רשע תפוג ותעבור תורה מהם וישמעו לו וישתחוו לצלם בבקעת דורא : ולא יצא לנצח משפט · הדת לאמיתו : מכתיר · סובב כמו אבירי בשן כתרוני (תהלים כ"ב) : (ה) לא תאמינו כי יספר · זאת לכם אשר אני מקים את הכשדים העם אשר לא היה כדי להבראות כמו שנאמר (ישעיה כ"ג) זה העם לא היה שם אחד משלשה דברים שהקב"ה מתחרט על בריאתם ועתה יקום ויהיה מר ונמהר לבוז ולכבוש למרחבי ארצות

מצודת דוד

להודיעני כל אלה : (ד) על כן תפוג תורה · הואיל שיצליח כ"כ תחלש התורה ותפול ולא יעשה משפט לנצח ר"ל זמן רב כל ימי ממשלתו כי יאמרו הכל לפי המקרה ואין משגיח : כי רשע · על כי כ"כ מכתיר את הצדיק להצר לו בכל עבריו כי אף כי חטאו ישראל נחשבים המה לצדיקים למולו : על כן · בעבור זה מעקמים את המשפט ולא יעשוה על צד היושר כי חושבים שאין דין ואין דיין (ואף כי חטאו ובע"כ נפרע מהם התגונן שהיה להם ליפול ביד ה' ולא בידו): (ה) ראו בגוים · ראו הממשלה והנצחון הנעשה בעובדי כוכבים אלו על אלו והביטו ממשלה והנצחון שלו והתמהו מאד כי אין להעריך נצחון כל העובדי כוכבים לנצחון שלו : כי פעל פעל · כי דבר נצחון שלו תהיה בימיכם ותראו אותה ותתמהו אז כי הן ידעתי שלא תאמינו אם יסופר כי הוא דבר היוצא מהיקש הטבעי שקשה להאמין : (ו) כי הנני מקים · ר"ל משפלותם אקים את הכשדים שהוא גוי מר נפש ואכזרי

מצודת ציון

ועושק : ויהי · ר"ל מתקיים ודוגמתו אהי מלכך אפוא (הושע י"ג): ומדון · מל' דין ומריבה : (ד) תפוג · ענין רפיון והלשות כמו נפוגותי ונדכיתי (תהלים ל"ח) : מכתיר · מסבב ככתר המסבב את הראש וכן אבירי בשן כתרוני (שם כ"ב) : מעקל · ענין עקום כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה') : (ה) כי יספר · אם יסופר : (ו) מקים · ענין רוממות : המר · מר נפש ור"ל אכזרי : והנמהר · מל'

לְמֶרְחֲבֵי־אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת לֹא־לוֹ׃ ז אָיֹם וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא׃ ח וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל׃ ט כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם

רש"י

כל הגוים: (ז) ממנו משפטו ושאתו יצא · ממנו שופטים ממנו מלכים שמטילין משא ואימה על הכל: משפטו· יושטיצ"א בלע"ז: (ח) ופשו פרשיו · רבו פרשיו: (ט) לחמס יבוא · לשלול ולבוז: מגמת פניהם · לשון הגמיאיני נא (בראשית כ"ד) יגמא ארץ (איוב ל"ט) רץ במרוצה לשעה קלה כברת ארץ כאלו גמא ושתה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם גמיאת שאיפת

מצודת ציון

מהירות: משכנות· מקומות ששוכנים שם בני אדם: (ז) איום · מל' אימה ופחד: ושאתו · מלשון התנשאות ורוממות: (ח) מנמרים · שם חיה קלת המרוץ: וחדו · ענין שנון וחריפות כמו כחרב חדה (ישעיה מ"ט): ופשו · ענין רבוי כמו כי תפושו (ירמיה נ'): פרשיו · הם הרגילים לרכוב על הסוסים: יעפו · מל' עפיפה ופריחה: חש · ענין מהירות כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קי"ט): (ט) לחמס · ענין עושק: מגמת· ענין המחשבה והחשק ואין לו דומה ויתכן שהוא מלשון הגמיאיני נא (בראשית כ"ד) וכמו שמלת שאף משותף לבליעה כמ"ש כי שאפני אנוש (תהלים נ"ו) ולחשק כמ"ש ישאף צל (איוב ז') כן תפיס מלת גמא

מצודת דוד

והאכזרי ונמהר במעשיו מבלי ישוב הדעת: למרחבי ארץ · בכל מרחב העולם ילך לרשת מקומות שאינם שלו: (ז) איום ונורא הוא · הוא עם מאוים ומפחיד את הבריות: ממנו משפטו וגו' · המשפט שיעשה באומות ונשיאת הממשלה שיהיה בו יצא ממנו ומעצמו כי לא יצטרך לעזרת עם אחר: (ח) וקלו · נמהר לרוץ במלחמה: וחדו · הכשדים עצמם יחדו שיניהם לטרוף טרף במהירות רב יותר מן הזאבים הטורפים בערב הממהרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום: ופשו פרשיו · פרשיו מתרבים בכל יום ואינם מתמעטים כי אין מי מהם נופל במלחמה: ופרשיו מרחוק יבאו · ר"ל עם היות שפרשיו באו ממקום רחוק לא ייגעו ולא ייעפו בדרך אבל יעופו כמו הנשר הממהר לעוף להשיג האוכל: (ט) כלה לחמס יבוא · הגוי הזה כלו בא בעבור החמס לשלול שלל ולבוז בז ואינם נלחמים בעבור כבוד הנצחון ולזה אינם משאירים שארית: מגמת פניהם קדימה · ר"ל כל מחשבותם לשלול שלל ולשוב מיד לארצם שהיא לצד קדימה במזרחית צפונית ועי"ז שורפים ומחריבים את הערים שכבשו ואינם

קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי׃ י וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס
וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר
וַיִּלְכְּדָהּ׃ יא אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ׃
יב הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת יְהוָה

קמץ בז"ק

רש"י

פניהם דומה נראות הקדים עזה שברוחות כן תרגם יונתן: (י) והוא במלכים יתקלס · מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה לשון דבור הנדברים בו יש לטוב יש לרע פרלדי"ן בלע"ז: משחק · כמו שחוק כמו משמר משמר: לכל מבצר ישחק · אם אויבו במבצר חזק ישחק לו: ויצבר עפר · עליה ברוב חיילותיו כל אחד נושא משא עפר והרי הוא לפני החומה תל גבוה ונלחמים בה על העיר והיא שפיכת סוללה כי כולן מתורגמות יצבור עליה מליתא ואף היא לשון מלוא שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה ונלחמים בה שעל ראשה מגדל בנוי ושיפועו משפע לצדדין וסביבות מרגלותיו חומה נמוכה להחזיק העפר מליפול: (יא) אז חלף רוח · אז בראותו דרכו נלחה חולפת ועוברת עליו רוח אשמה ומהו הרוח: זו כחו לאלהו · הכח הזה הוא נותן לאלהו ואומר אלהי עשה לי כל החיל הזה אמר הנביא ואתה למה תחריש לכל זאת: (יב) הלוא אתה מקדם ה' אלהי קדושי · אשר לא תמות וזה שכתוב לא נמות אחד מתקוני סופרים שבמקרא הוא שכינה הכתוב וכן והפחתם אותו (מלאכי א) וכן הרבה המפורשים בספרי ולפי תיקון הסופרים זהו פירושו הלוא אתה אלהי מקדם קדושי אל התנני למות בידו: ה' למשפט שמתו · ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את

מצודת דוד

ואינם מניחים שארית ולא כן יעשו אלו שמחשבתם להשאר בהערים שכבשו כי מניחים שארית מה להועלתם: ויאסף · מאסף שבי הרבה כחול הים ולא ישאיר מאומה: (י) והוא במלכים יתקלס · הוא מהתל ומלעיג במלכים לבזותם בבזיון נפלא ורוזנים המה לו למשחק כי יתלוצץ בהם בדברי גדוף: לכל מבצר ישחק · מלעיג הוא על כל ערי מבצר באמרו שבקלות רב יכבשם וכן הוא האמת כי יצבור עפר הרבה לעשות תל גבוה מול המבצר ומשם ילחם עליה וילכדה: (יא) אז חלף רוח · בראות עצמו בכ"כ ממשלה מחליף דעתו ויעבור מן האמת ויאשם באמרו זו הכח הנתון בו הוא מיוחס לאלהיו כי העבודת כוכבים שלו השליטו ולא ה' פעל כל זאת כי יודע הוא בעצמו שלא ישרו מעשיו בעיני ה': (יב) הלוא אתה מקדם ·

מצודת ציון

משותף לשניהם: (י) יתקלס · ענין לעג והתול כמו לקלס אתנן (יחזקאל ט"ז): ורוזנים · שרים: משחק · שחוק ולעג: ויצבר · ענין עשיית תל כמו שני צבורים (מ"ב י'): (יא) חלף · ענין תמורה: רוח · ענין דעה ומחשבה: ואשם · ענין

לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסַדְתּוֹ׃ יג טְהוֹר עֵינַיִם
מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט אֶל־עָמָל לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט
בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ׃ יד וַתַּעֲשֶׂה
אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ׃ טו כֻּלֹּה בְּחַכָּה
הֵעֲלָה יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן יִשְׂמַח

רש"י

שמורדים בך מכל מקום כל זה למה יתקיים · סלא · (יג) טהור עינים · אתה מראות ברע : והביט · כמו ולהביט אל עמל : צדיק ממנו · שהוא משמא את עיני צדקיהו : (יד) ותעשה אדם · לפני הרשע הזה הפקר כדגי הים שכל הרוצה לצוד צודה משם : (טו) כלה בחכה העלה · כל האדם זה הרשע העלה בחכה שלו : יגורהו · לשון אגרה בקציר (משלי ו) גוררהו

מצודת ציון

רשע : (יב) וצור · על האל יאמר שהוא צור עולמים ר"ל חוזק העולמות: להוכיח · ענין גמול יסורים כמו ויוכח עליהם מלכים (תהלים ק"ה) : יסדתו · מל' יסוד : (יג) עמל · דבר שאינו הגון : תחריש · תשתוק : בבלע · ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב') : (יד) כרמש · הם בריות קטנות קצרי הרגל כמו רמש האדמה (בראשית א') : (טו) בחכה · שם כלי צדיה כמו תמשוך לויתן בחכה (איוב מ') : העלה · מל' עליה : יגרהו · ענין אסיפה כמו אגרה בקציר (משלי ו') : בחרמו · במכמרתו · מיני פח ורשת כמו משטח חרמים (יחזקאל כ"ו) וכמו ופורשי מכמורת (ישעיה י"ט) :

מצודת דוד

הן ידעתי שאתה מעולם אלהי קדושי המרחם עלינו ובודאי לא נמות ביד נ"נ להיות כלים בידו כי אתה האל שמת אותו לעשות בנו משפט ואתה צור עולמים יסדתו לייסר אותנו על ידו ואין זה ענין אל הכליון כאומר אין אני מתרעם בחשבי שנהיה כלים בידו כי בודאי לא כן יהיה : (יג) טהור עינים · ר"ל אולם תלונתי היא על כי הלא אתה טהור עינים לבל לראות דבר רע ולא תוכל להביט אל דבר עמל ולמה א"כ תביט ותשגיח בבוגדים לתת להם ממשלה מרובה ולמה תחריש בעת שהרשע משחית את הצדיק ממנו וכאומר אם אמנם חטא ישראל למה מסרתו בידו הלא עכ"פ הוא טוב ממנו והיה לך א"כ לפרוע מישראל באופן אחר לא על ידו : (יד) ותעשה אדם · למה הפקרת לו כל בני אדם כדגי הים שהמה מופקרים לכל וכרמש האדמה שאין מי מושל בו למנעו מיד הבא לקחתו : (טו) כלה · כל אנשי הארץ מעלה בחכה ולפי שהמשילם לדגי הים אמר לשון הנופל בדגי הים שמעלים אותם מן הים ע"י החכה : יגרהו · מאסף את הכל בחרמו : ויאספהו · כפל הדבר במ"ש : על כן · הואיל ושעתו מצלחת לו ישמח ויגיל ואינו דואג מגמול המעשה

ולזה

וְיָגִיל׃ טז עַל־כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֵמָּה
שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה׃ יז הַעַל כֵּן יָרִיק חֶרְמוֹ
וְתָמִיד לַהֲרֹג גּוֹיִם לֹא יַחְמוֹל׃ ב א עַל־מִשְׁמַרְתִּי
אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל־מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה־יְדַבֶּר־

רש״י

ממגורות (יואל א) : (טז) יזבח לחרמו · לעבודת כוכבים שלו שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו: בהמה· כמו בהם בשבילם: בריאה· שמינה:(יז) העל כן יריק חרמו · יש תמיהות הרבה המתקיימות כמו הנגלה נגליתי דעלי (ש"א ב') הרואה אתה (שם ב ס"ו יחזקאל ח) אף כאן הנראה בעיניך שעל כן הוא מגלית כל שעה שיריק חרמו על הכל ולגוד ליד · יריק כמו וירק את חניכיו (בראשית י"ד) והרק חנית (תהלים ל"ה) מזדיין בחרמו : (א) על משמרתי אעמודה · עוגה עג חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מניח ורואה

מצודת דוד

ואוחז דרכו : (טז) על כן יזבח לחרמו · ר"ל אינו תולה הצלחתו בה' להודות לו ולזבח ולקטר לפניו כי תולה הצלחתו בחרמו ר"ל בכחו ובתחבולותיו וכאלו יזבח ויקטר אל עצמו אל כחו ותחבולותיו והוא ענין מליצה או ר"ל להעבודת כוכבים יזבח בחשבו שהיא הנותנת בו כח לגוד הכל ולפי שנאמר בעבודת כוכבים שקץ וגו' כי חרם הוא (דברים ז') לכן אחז לשון חרם לנאות המליצה : כי בהמה · כי חושב שבחרמו ובמכמרתו ר"ל בעבור רוב כחו ותחבולותיו או בעבור כח אליליו יש לו חלק שמן ומאכלו מאכל בריאה ושמינה : (יז) העל כן · וכי בהיות כן ירוקן את חרמו לשלח את הנלכדים בה בתמיה ר"ל וכי כשרואה הצלחתו ינחם על מעשיו למנוע חרבו מלהרוג וליקח לעצמו לא כן הוא כי אדרבה יאחז דרכו ויתמיד להרוג העובדי כוכבים ולא יחמול עליהם: ב (א) על משמרתי אעמודה· עמדתי על משמרתי ונצבתי על המצור ר"ל כמו השומר בזמן משמרתו אינו זז ממקומו וכמו הצרים על עיר מבצר לכבשה אינם זזים ממנה כן לא זזתי אני לפסוק מן התלונה : ואצפה · הסתכלתי לראות מה ידבר בי ה' ומה אשיב

מצודת ציון

(טז) בהמה · כהם ר"ל על ידם : בריאה · מאכל בריאה ר"ל שמינה וכן ועגלון איש בריא (שופטים ד') : (יז) יריק · מלשון ריקות : ב (א) משמרתי · דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ"א בזמנו קרוי בלשון משמרת וכן משמרות כהונה ולויה : מצור · כן יקרא עיר מבצר על כי אין לכבשה בזולת המצור : ואצפה · ענין הבטה כמו צפה דרך

בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־תּוֹכַחְתִּי׃ ב וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתֹב
חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ׃ ג כִּי עוֹד
חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־

ר ש״י

בהצלחתו של רשע : ומה אשיב · אל הבאים בתוכחה לפני : על תוכחתי · שהם מוכיחים אותי בפני שיש להרהר על מדת הדין · תוכחתי מונאיפרוכמנ״ט בלע״ז : (ב) ויענני ה׳ ויאמר כתב (לך) חזון · הנגלה לך ובארהו על הלוחות היטב אשר ירוץ קורא בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון אשר תכתוב : (ג) כי עוד חזון למועד · עוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישראל : ויפח לקץ · ודבור שיאמר לו על הקץ של בבל (ירמיה כ״ט) לפי מלאת לבבל שבעים שנה : ולא יכזב אם יתמהמה · לבוא שיאריך לכם אותו מועד : חכה לו כי וגו׳ לא יאחר · אחר השבעים כלום ועוד יש לפרש אם יתמהמה הנביא לבוא והוא היה ירמיה וי״ת כתיבא נבואתא ומפרשא על ספרא דאורייתא תרגום כתוב כמו כתיב כבר נרמז בתורה אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כ״ו) שבעים שמטות קלקלו ישראל ולא שמטו וכנגדן גלו ממנו שבעים שנה וכן הוא אומר (בדברי הימים ב׳ ל״ו) עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה וכן אתה מוצא (ביחזקאל ד) ואני נתתי לך את שני עונם וגו׳ שלש מאות ותשעים יום וגו׳ ואומר ושכבת על צדך הימני וגו׳ ארבעים יום יום לשנה וגו׳ נתתיו לך וגו׳ נמצאת אתה אומר הכעיסו ישראל ש״ל שנה עד שגלו עשרת השבטים ושבט יהודה

מצודת ציון

(עמוס ב׳) : תוכחתי · מלשון ויכוח : (ב) ובאר · תפרש : הלחות · כעין נסרים ועשוים המה לכתוב עליהם : ירוץ · מל׳ ריצה ורדיפה ואמר בדרך שאלה : (ג) למועד · לזמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מ״ו) : ויפח · ענין דבור כמו יפיח אמונה (משלי י״ב) : יתמהמה · ענין התעכבות כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קי״ט) : חכה · ענין תקוה כמו

מצודת דוד

אליו ועל הויכוח שלי עם מי יבוא ויתוכח עמדי לשאול שאלתי : (ב) כתב חזון · כתוב הנבואה אשר אני דובר אליך ובאר אותה על הלוחות מפורש ולא בחידות : למען ירוץ קורא בו·ר״ל שיוכל הקורא לקרות בו במהירות במעט התבוננות : (ג) כי עוד חזון למועד · כי מלבד החזון של מפלת בבל והכרתת זרעו יש עוד חזון על זמן קבוע והחזון הזה ידבר על קץ הגאולה שלא יהיה אחריה שעבוד ולא יכזב החזון ההוא אף אם יתמהמה זמן רב עכ״ז אתה ישראל חכה לו ולא תתייאש ממנו כי בודאי יבוא בזמן הקבוע לא יאחר עוד לעבור את הזמן הקבוע ובאומר לזאת

מיפיך

לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר׃ ד הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה
נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה׃ ה וְאַף כִּי־הַיַּיִן בֹּגֵד גֶּבֶר

רש"י

קלקלו ארבעים ומשגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הם עשרים ושתים של מנשה ושאר שנותיו בתשובה שהרי נאמר בו (מלכים ב כ"א) ויעש הרע ככל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה ושתים של אמון בנו ואחת עשרה של יהויקים ואחת עשרה של צדקיהו הרי ארבעים ושש ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנת החמישית לצדקיהו מכל מקום נמצאו ימי קלקולם ארבע מאות ושלשים ושש שנה שלאחר נבואה זו שהו שם ו' שנים ת' שנים עושים ח' יובלות וכל יובל ז' שמיטות הרי נ"ו שמיטות וח' שנים המקודשות ליובל הרי ס"ד ובשלשים ושש שנה יש חמש שמיטות הרי ס"ט שנים מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשב אף היא במנין שבעונם לא נגמר וכאן ככה אמר לו הקב"ה לחבקוק כבר כתוב חזון בתורה אבל סתום הוא כתוב אתה ובאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה: ויפח · לשון דבור הוא והרבה יש בספר משלי ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח וקורהו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם (תהלים ל"ג): (ד) הנה עפלה · נפשו של רשע זה תמיד הוא בכעס ובתאוה שואף לבלוע ולא שבע: עפלה · לשון עזות כמו ויעפילו (במדבר יד) וכן עופל ובחן (ישעיה ל"ב): לא ישרה נפשו בו · אין רוחו מתקררת עליו לומר די במה שקניתי כבר לכן יבא עליו הפורענות: וצדיק באמונתו יחיה · יכניה המלך שעתיד רשע זה להגלותו יעמוד לו צדקו וביום שימלך זה מקברו ישא אויל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים: (ה) ואף כי היין בוגד · ואף כשיבא בלשצר בן בנו של זה שיבגוד בו יינו דלקביל אלפא חמרא שתי (דניאל ה): גבר יהיר (הוא) ולא ינוה · לא יתקיים מדורו ונוהו שנתגאה ואמר

מצודת דוד

ויתיך לבאר הנבואה של מפלת בבל למען ידעו בבואה שמה' נעשה ועי"ז יאמינו בגאולה העתידה: (ד) הנה עפלה · עתה בא לבאר החזון בדבר מפלת בבל והכרתת זרעו ואמר הנה כל המתחזק ומתגאה אין ישרות בנפשו אשר בו ואפי' צדיק יחיה הוא במה שמאמין בהאל לחשוב שהכל בא ממנו בחפצו ולא יתלה הדבר בזכות עצמו וכח זרועו: (ה) ואף כי היין בוגד · ומכל שכן איש היין הבוגד בשכרותו והוא גבר יהיר וגם רוח ואינו יושב במדורו להחזיק בשלו כי

מצודת ציון

ותכיתי לה' (ישעיה ח'): יאחר · מל' איחור והמתנה: (ד) עפלה · ענין התחזקות וכן ויעפילו לעלות (במדבר י"ד): ישרה · מל' יושר: (ה) ואף כי · ענינו כמו כל שכן וק"ו וכן ואף כי אש אכלתהו (יחזקאל ט"ו): היין · איש היין וכן לץ היין (משלי כ'): בוגד · ענין רשע:

יצך

יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַמָּוֶת
וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים׃
ו הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻלָּם עָלָיו מָשָׁל יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ
וְיֹאמַר הוֹי הַמַּרְבֶּה לֹּא־לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיט׃
ז הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ

קמץ בז"ק

רש"י

בטעם חמרא להביא כלי בית המקדש ושתה בהם והיא תגרום לו שיסרג ויכלה זרעו של נבוכדנצר כי גבר יהיר לכן לא ינוה לא יתקיים הוא וזרעו : אשר הרחיב · נבוכדנצר : כשאול נפשו · להשיג כל תאותו ברוחב לבו : והוא כמות · כמלאך המות שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קנינו : (ו) הלוא אלה · אשר אסף אליו לעובדו : כלם עליו משל ישאו ומליצה · ישאו בפיהם בלשון חידות בשבילו : לו · כמו עליו : ויאמר · האומר את מליצת החידה : הוי המרבה לא לו · זו היא המליצה אבל על המרבה הון ומלכות ולא לו כי יבואו מלכי מדי ויטלו את הכל : עד מתי · יהיה הולך ומרבה ואינו אלא מכביד עליו משא עון כעב של טיט · עב הוא לשון קורה כבידה כמו שמצינו במשכן (יחזקאל מ"א) ועב עץ וצלעות הבית והעבים (שם) : (ז) ויקצו · כמו ויקיצו :

מצודת ציון

גבר · איש : יהיר · גס רוח כמו זד יהיר (שם כ"א) : ינוה · מל' נוה ומדור וכן נוה מסולת (ישעיה כ"ז) : (ו) ישאו · ענין הרמה : ומליצה · כן יקראו אמרים צחים : חידות · דבר סתום וקשה להבנה : הוי · כמו אוי : עבטיט · כמו עב טיט ר"ל משא עב של טיט : (ז) פתע · הוא כמו פתאום : נשכיך · מל' נשיכה ותיתוך עם השינים : ויקצו · מלשון הקצה והערה מן השינה : מזעזעיך · ענין רתת ורעדה כמו לזעוה ולבז

מצודת דוד

ילך לרשת עוד משכנות לא לו : אשר הרחיב וגו' · ר"ל מתאוה לכבוש כל העולם תחתיו כמו שאול הקבר הבולע כל הבריות ודומה הוא אל המות הבא על בעל חי ולא ישבע כמוהו : ויאסוף וגו' · להיות כולם נכנעים לו ותחת ממשלתו וכאומר הלא כל המתחזק ומתגאה עם שהוא צדיק עכ"ז אין ישרות בנפשו ומכ"ש אשר כל אלה יעשה איך ינקה מן הגמול הראוי : (ו) הלוא אלה · ר"ל באמת יבוא יומו וכל אלה העובדי כוכבים שאסף ישאו עליו קול משל ואמרי מליצה אשר החידות שבה יהיה בעבורו וכה יאמר כ"א אוי אל המרבה מלכיות וממשלות ולא יהיה לו ולזרעו וכי עד מתי תשאר בידו הלא מהר תלך ממנו והוא רק מכביד על עצמו פשע רב כמשא עב של טיט : (ז) הלוא פתע · הלא פתאום יקומו הנושכים אותך והמזעזעים אותך יעורו משנתם נגד עליך הם מלכי פרס ומדי : והיית · ואתה בזים להם

מְשִׁסּוֹת לָמוֹ׃ ח כִּי־אַתָּה שַׁלּוֹתָ גּוֹיִם רַבִּים יְשָׁלּוּךָ כָּל־
תֶר עַמִּים מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃
׃ הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע רָע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל
מִכַּף רָע׃ י יָעַצְתָּ בֹּשֶׁת לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־עַמִּים רַבִּים
וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃ יא כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ

רש"י

(ח) שלות גוים רבים · והשלכתם ונשלתם ממקומם: ישלוך כל יתר · פליטת עמים: מדמי אדם · בנקמת דמי ישראל הקרוים אדם שנאמר אדם אתם (יחזקאל ל"ד): וחמס ארץ · ארץ ישראל: קריה · היא ירושלים: (ט) הוי בוצע בצע רע · אונס ממון שהוא רע לו: לביתו · לבנות לו בית: לשום מרום קנו · כדכתיב בספר (דניאל ד) הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה בית מלכו בתקוף חסני וגו׳ ובשעה שילא דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנא׳ (שם) עוד מלתא בפום מלכא בענין זה: (י) יעצת בשת לביתך · אשר יעצת לקצות עמים רבים והפסדת עצמך: קצות · לשון שליפה וקלוף כמו הקצות את הבית (ויקרא י"ד): וחוטא נפשך · כמו מתעברו חוטא נפשו (משלי כ) חוטא לאבד נפשו אופרפיי"ט שירמ"א בלע"ז: (יא) כי אבן ·

מצודת דוד

משסה כי ירמסו אותך ברגליהם: (ח) כי אתה שלות · בעבור שאתה שללת עובדי כוכבים רבים לכן ישללו אותך יתר העובדי כוכבים אשר נשארו ...לא כליתם: מדמי אדם · כל זה בא מסבת דמי אדם אשר שפך דם ישראל הקרואים אדם: וחמס ארץ · מסבת החמס שעשה בא"י ובקריה היא ירושלים ובכל אנשיה היושבים בה: (ט) הוי בוצע · אוי על הבוצע ועושק בצע שהוא רע לביתו כי בעבור הבצע יוכרת ביתו וזרעו: לשום במרום קנו · ר"ל אשר העושק היה לבנות לו מבצרים להיות לו למשגב כאלו שם מדורו בשמי מרום להנצל שם מכף האויב הבא להרע לו: (י) יעצת בשת לביתך · מה שיעצת לעשוק הון לבנות מבצרים זה יביא בושת לביתך כי עו"ז יכלה זרעך מן העולם והנה הכרת עובדי כוכבים רבים והטאת נפשך ר"ל הכאבת לכל העובדי כוכבים וגם נפשך החסרת: (יא) כי אבן · כל אבן הזועק לומר גזולה אני ביד הבונה והכפיס מן העץ

מצודת ציון

(יחזקאל כ"ג): למשסות · ענין רמיסה כמו והיו שאסיך למשסה (ירמיה ל׳): למו · להם: (ח) שלותי ישלוך · מל׳ שלל ובזה: וחמס · עושק: קריה · עיר: (ט) בצע · ענין גזל וכן בצעו בלעו (ישעיה כ"ז): במרום · בשמים ברמים: קנו · מדורו וכן בין כוכבים שים קנך (עובדיה א׳): (י) קצות · ענין חתוך וכריתה כמו וקצותה את כפה (דברים כ"ה): וחוטא · ענין חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (מ"א א׳):(יא) מקיר · מכותל: וכפים ·

יְעֲנֶנָּה׃ יב הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה׃
יג הֲלֹא הִנֵּה מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־אֵשׁ
וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק יִעָפוּ׃ יד כִּי תִּמָּלֵא הָאָרֶץ לָדַעַת אֶת־
כְּבוֹד יְהוָה כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־יָם׃ טו הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ

רש״י

כי האבנים אשר גזלת תזעקנה מן הקיר: וכפים · מן העץ יענה אל האבן בקול לנגדה שניהם זועקים: וכפים מעץ יעננה · ת״י וסיפא מגו מריתא סיפא לשון קיסם שפאים בלשון חכמים דלדורי״ש בלע״ז מריש הוא הקורה: (יג) הלוא הנה מאת ה׳ · נשתלם פורענות לעושי רשעה: וייגעו עמים בדי אש · כאשר תבואם תמתי כאש עד שיהא דים: בדי אש · איישי״ן בלע״ז: (טו) הוי משקה רעהו · יין ובאותו השקאה הוא מספח ואוסף את חמתו עליו ואף משכרהו בחמתו וכל זה הוא עושה למען הביט על מעוריהם על גלוייהם ולראות את ערותם זה נבוכדנצר הרשע שהיה משקה את המלכים יין ומשכרם ושוכב עמם משכבי אשה כדאמרינן במסכת שבת · ד״א הוי משקה רעהו · בסדר עולם דורשו כלפי בלשצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש

מצודת ציון

כן יקרא חתיכת עץ מן הקורה ואין לו דומה ובדרז״ל גויל גזית כפיסים (ב״ב ג׳) אולם שם יאמר על הלבנים ויתכן שהיה דרכם להשים גם עצים בבנין כזה וקראוה רז״ל ע״ש העצים: יעננה · מלשון עניה ותשובה: (יב) בדמים · בשפיכת דמים: וכונן · פל׳ הכנה: (יג) בדי אש · בהרבה אש וכן בדי ריק וכמו בדי שופר

מצודת דוד

יענה אל האבן ויאמר גם אני מגזילה וסוא ענין מליצה: (יב) הוי בונה וגו׳ · עתה בא לומר החזון האמור על קץ הגאולה ומפלת עובדי כוכבים המחריב הבית השני ואמר אוי על הבונה עיר בדמים כי רצח נפש וירש הון ובנה ככך גדול וכו׳: וכונן וגו׳ · כפל הדבר במ״ש: (יג) מאת ה׳ · יבוא לו הגמול ולא במקרה: וייגעו עמים · העובדי כוכבים יגעו בהרבה אש ר״ל מה שיגעו להתחזק יהיה תכליתם למאכולת האש: ולאומים · הלאומים ההם ייעפו בהרבה ריק ר״ל כל מה שישתדלו ביגיעה ועייפות לעמוד ולהתחזק יהיה לריק כי אין חכמה וגבורה נגד ה׳: (יד) כי תמלא · ר״ל בעבור שבני ישראל אנשי הארץ ההיא ימלאו אז דעת את כבוד ה׳ לכן יקח נקם מאותם שהרעו להם: כמים יכסו על ים · מקום המים קרוי ים והמים הם הממלאים את המקום ומכסים אותו ואמר שכמו כן יהיו ממולאים לדעת את כבוד ה׳: (טו) הוי משקה רעהו · אוי על עובדי כוכבים שהרעו לישראל רעהו כי מתחלה התחברו באהבה וריעות ואחר זה קם עליו להחרימו והשקהו יין תרעלה מאסיפת וקבוצת החמה

מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם׃
טז שָׂבַעְתָּ קָלוֹן מִכָּבוֹד שְׁתֵה גַם־אַתָּה וְהֵעָרֵל תִּסּוֹב
עָלֶיךָ כּוֹס יְמִין יְהוָה וְקִיקָלוֹן עַל־כְּבוֹדֶךָ׃ יז כִּי־חֲמַס
לְבָנוֹן יְכַסֶּךָּ וְשֹׁד בְּהֵמוֹת יְחִיתַן מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־

פתח באתנח — מלעיל

רש"י

והם נשפחו ונשתכרו בחמתו של הקב"ה וכו בלילה נהרג: על מעוריהם. להגלות קלונם וראו שונאיהם בניוולם: (טז) והערל. ה"א משמשת בתיבה זו בלשון התפעל כמו והאסף אל עמיך (דברים ל"ב) אף כאן הערל האטם בשממון ובתמהון לב כל ערלה לשון אוטם הוא כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) ערל לב וערל בשר (יחזקאל מ"ד) וי"ת ואיתערטל לשון ערום ועריה (שם ט"ז): (יז) חמס לבנון. בית מקדש: ושד בהמות יחיתן. שוד בהמותיך ואוכלוסיך אשר שדדו את עמי ישראל הוא ישברם: מדמי אדם.

מצודת דוד

החמה שהיה לו עליו מאז ואף השכירו ר"ל הרבה להרע לו ולבלבל דעתו כשכור בשכרותו: למען וגו'. ר"ל אין הכונה היתה לטובתו לרשת ארצם כ"א למען יסתכל על ערותם וקלונם משנאתו בם: (טז) שבעת וגו'. ר"ל יותר היית נהנה ושבע מן הקלון הבא לו ממה שהיית נהנה מן הכבוד של נצחון המלחמה: שתה. לכן שתה גם אתה כוס התרעלה ותהיה ערל באוטם הלב ובלבול הדעת: תסוב וגו'. מימין ה'. תסובב עליך כוס התרעלה ר"ל המקום ילחם בך: וקיקלון על כבודך. על הכבוד שאתה בו יבוא קיא וקלון ר"ל תהיה נמאס בקיא ומכוסה בקלון ולפי שהמשיל הפורעניות לשתיית היין אמר לשון קיא כי דרך השכור להקיא: (יז) כי חמס לבנון. החמס שעשית ללבנון שהוא א"י החמס הזה יכסה אותך ויסוב בראשך: ושד בהמות. השוד שעשית על הבהמות ועל ישראל יאמר ולפי שהמשיל את א"י ליער הלבנון המשיל אנשיה לבהמות המצויות ביער ואמר השוד הזה ישבר אותם ר"ל עליהם תבוא שוד כמו השוד שעשו לישראל: מדמי אדם. כל זה יבא מסבת דמי אדם ששפך דם ישראל שקרואים אדם: וחמס ארץ. מסבת

מצודת ציון

יאמר האח (איוב ל"ט): (טו) מספח. ענין הקבוץ והדבוק כמו תחת חרול יסופחו (איוב ל'): חמתך. מלשון חימה וכעס: מעוריהם. הוא מל' גלוי ערוה כמו והראיתי גוים מערך (נחום ג') והוא ענין קלון ובזיון: (טז) והערל. ענין אוטם וסתימה כמו ערלה אזנם (ירמיה ו'): וקיקלון. כמו קיא קל[illegible] והוא מל' הקאה והוא המאכל החוזר דרך הפה: (יז) לבנון. כן נקרא א"י כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג'): ושוד. מל' שדידה ועושק: יחיתן. מל' חתת ושבר וכן ואתו גבוריך תימן

בחמס

אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ יח מָה־הוֹעִיל פֶּסֶל כִּי פְסָלוֹ
יֹצְרוֹ מַסֵּכָה וּמוֹרֶה שָּׁקֶר כִּי־בָטַח יֹצֵר יִצְרוֹ עָלָיו
לַעֲשׂוֹת אֱלִילִים אִלְּמִים׃ יט הוֹי אֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה עוּרִי
לְאֶבֶן דּוּמָם הוּא יוֹרֶה הִנֵּה־הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וָכֶסֶף וְכָל־
רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ׃ כ וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל־
הָאָרֶץ׃ ג א תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל שִׁגְיֹנוֹת׃ ב יְהוָה

רש"י

מחמס דמי ישראל : וחמס ארץ · ארץ ישראל : קריה · ירושלים : (יח) מה הועיל · לבבל פסל : כי בטח · האדם היוצר והוא יוצרו של אלוהו זה : עליו · על יצירתו זאת הוא בוטח שיעזור לו אשר בא לעשות אלילים אלמים : (יט) הוא יורה · בתמיה : (כ) וה' בהיכל קדשו · מוכן ליפרע : הס מפניו (את) כל הארץ · הס לשון שיתוק ודמימת חורבן : (א) על שגיונות · יש

מצודת ציון

(עובדיה א') : (יח) הועיל · מלשון תועלת : פסלו · ענין החלקת והשואת הצורה וכן ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה'): יוצרו · מל' יצירה ור"ל מתקנו ועושהו : מסכה · צלם הניתך ממתכת: ומורה · ענין למוד כמו את מי יורה דעה (ישעיה כ"ח) : אלילים · מל' אל ולא ר"ל דבר שאין תועלת : אלמים · מל' אלם : (יט) הקיצה עורי · מלשון הערה והקצה מן השינה: דומם · מושתק כמו וידום אהרן (ויקרא י') : יורה · ילמד : תפוש · ענין שטוח ופרישה כמו פשה הנגע (שם י"ג) : וכל רוח · שום רוח וכן כל מלאכה לא תעשו (ויקרא כ"ג) : (כ) הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג) : ג (א) שגיונות ·

מצודת דוד

החמס שעשה בא"י ובקריה היא ירושלים ובכל אנשיה היושבים בה : (יח) מה הועיל פסל · אם כל אלה יבוא עליו מה א"כ הועיל לו הפסל אשר פסלו ועשהו האומן היוצרו ומתקנו : מסכה · וכן המסכה מה הועיל וכן המלמד השקר הוא כהן הפסל המלמד דרכי עבודתו : כי בטח · אשר בטח האומן ואפי' זה האומן עצמו שעשה אותו יבטח על הפסל מעשה ידיו להספיק בידו לעשות אלילים אלמים אשר הדבור אין בהם ר"ל האומן המתעסק בו ובוטח עליו מה תועלת מצא בו : (יט) הוי אומר וגו' · אוי לאומר אל הפסל העשוי מעץ הקיצה משנתך ושמע אלי ולאבן דומם אומר עורי : הוא יורה · וכי הוא יוכל ללמד אתכם דבר מה בתמיה הנה הוא מחופה ופרוש עם כסף וזהב ויפה הוא למראה העין אבל אין בקרבו שום רוח ואפי' רוח החיוני כבהמה : (כ) וה' · אבל ה' הוא בהיכל קדשו בשמים ממעל עכ"ז כל יושבי הארץ שותקים מפני אימתו כי ידו בכל משלה ואין מי ידבר למולו : ג (א) על שגיונות · ר"ל

שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ
בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר׃ ג אֱלוֹהַ מִתֵּימָן
יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ

רש"י

לפותרו כתרגומו ו[illegible] משמעו בקש רחמים על עצמו שהטיח דברים כמו (לעיל א) על כן תפוג תורה ותעשה אדם כדגי הים קנתר אחר מדת הדין: (ב) שמעתי שמעך · אשר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסיך ואת הרשע הזה אתה סובל: יראתי · אמרתי איך משתנית מדת הדין בעון ישראל: פעלך בקרב שנים · פעלך הראשון שהיית נפרע לנו מאויבינו בקרב שני הצרה שאנו שרוים בה: חייהו · כלומר עוררהו והשיבהו: בקרב שנים · ובקרב שנים הללו תודיעהו: ברגז · וברגז שתקצוף על הרשעים: רחם תזכור · רחם כמו לרחם: (ג) אלוה · עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הראשון שהוא מבקש לפניו לעוררהו ופועל חבתן של ישראל ופורענות דורות הראשונים כשבא ליתן את התורה החזירה על עשו ועל ישמעאל ולא קבלוה: מתימן · עשו: פארן · ישמעאל כדאמר וישב במדבר פארן

מצודת דוד

תפלתו היתה בעבור ששגג והתרעם מול ה' ולכן חזר להתפלל לפניו ולספר בשבחו: (ב) שמעתי שמעך · שמעתי מה שאמרת לי והשמעת לאזני מגלות השני וארכו והנה יראתי עד מאד: ה' פעלך · לכן אבקש ממך אתה ה' אשר בקרב השנים האלה לא יכלו והעמד בחיים את ישראל שנקרא פועל ידך כמ"ש על בני ועל פועל ידי (ישעיה מ"ה): בקרב שנים תודיע · בקרב השנים האלה תודיע שברוגז רחם תזכור רצה לומר שאף בזמן הרוגז והגלות תזכור לרחם עליהם וכמ"ש ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו' וזכרתי להם ברית ראשונים (ויקרא כ"ו): (ג) אלוה מתימן יבוא · הנה כשבא אלוה לפני ישראל כשעברו את תימן והיא ארץ אדום כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג: וקדוש מהר פארן סלה · הוא כמו הפוך וקדוש סלה מהר פארן ור"ל כשבא ה' הקדוש מעולם כשעברו הר פארן שהוא סמוך לארץ אדום כמ"ש בהררם שעיר עד איל פארן (בראשית י"ד) והר שעיר הוא ארץ אדום והוא תימן וכפל הדבר במ"ש: כסה שמים הודו · אז כשכבשו ישראל ארץ סיחון ועוג כסה שמים הודו ר"ל אז מלאה הודו על השמים ממעל וזכרו מלאה הארץ כי אז נתפרסם גבורת ה':

מצודת ציון

מל' שגיאה וכן שגיון לדוד (תהלים ז'): (ג) מתימן · היא ארץ אדום שהיא בדרומה של א"י: סלה · לעולם: הודו · ענין הדר ופאר: ותהלתו · ענין אורה וזוהר כמו בהלו נרו

ונגה

סֶֽלָה מָלְאָ֥ה הָאָֽרֶץ׃ ד וְנֹ֙גַהּ֙ כָּא֣וֹר תִּֽהְיֶ֔ה קַרְנַ֥יִם מִיָּד֖וֹ ל֑וֹ
וְשָׁ֖ם חֶבְי֥וֹן עֻזֹּֽה עזו קרי׃ ה לְפָנָ֖יו יֵ֣לֶךְ דָּ֑בֶר וְיֵצֵ֥א רֶ֖שֶׁף
לְרַגְלָֽיו׃ ו עָמַ֣ד ׀ וַיְמֹ֣דֶד אֶ֗רֶץ רָאָה֙ וַיַּתֵּ֣ר גּוֹיִ֔ם וַיִּתְפֹּֽצְצוּ֙

רש"י

(בראשית כ"ח) : כסה שמים הודו · בסיני לישראל : (ד) ונגה · אותו היום : כאור תהיה · כאור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן ת"י : קרנים · לשון מאור כשהוא נוקב וזורח דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטים וכן (שמות ל"ד) כי קרן עור פניו : מידו · מידו של הקב"ה באו להם : ושם חביון עזו · כתרגומו שם נגלה עוז שהיה חבוי למפרע בסתר עליון : (ה) לפניו ילך דבר · מצאתי במדרש אגדה בשעה שנתן הקדוש ב"ה תורה לישראל טרדו למלאך המות להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר אומה שעתידה לכפור בך לסוף ארבעים יום ואתה נותן להם את התורה : ויצא רשף לרגליו · מלכי רשף באו עמו לסיני : (ו) עמד וימודד ארץ · המתין לדקדק בדין דור המבול למדוד להם מדה כנגד מדה ומדד עומד כדאמר נצב לריב ה' ועומד לדין עמים (ישעיה ג) ממתין ומדקדק בדינם : וימודד ארץ · ברותחים קלקלו וברותחים נדונו : ראה · בדור הפלגה שעל ידי שהיו שפה אחת באו כולם בעצה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים (בראשית י"א) : ויתר גוים · הפילם לשבעים לשון כדאמר ננתר בכן על הארץ (ויקרא י"א) יתרד לבי ויתר ממקומו (איוב ל"ו) :

מצודת ציון

(איוב כ"ט) : (ד) ונגה · ענין הארה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח): קרנים · הושאל על הממשלה והתחזקות ע"ש שבע"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם : חביון · מל' חבוי וגנוז כמו חבי כמעט (ישעיה כ"ו) : עזו · ענין חוזק ועל הארון יאמר שהוא חזקו של ישראל : (ה) דבר · מגפה : רשף · גחלת כמו רשפיה רשפי אש (ש"ה ח'): לרגליו · ר"ל עם ביאתו וכן ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל') : (ו) ויתר · ענין דלוג והעתק כמו ויתר ממקומו (איוב ל"ז): ויתפצצו · ענין הפזור עם השבר והריצוץ וכן

אותה וחלקום לשבטים במדה בחבל : היה מעתיק את העובדי כוכבים

מצודת דוד

(ד) ונגה כאור תהיה · הנוגה של עמוד האש שהוליך לפני ישראל היתה מאירה כאור היום : קרנים וגו' · מיד ה' בא לישראל קרן ממשלה והתגברות : ושם וגו' · במחנה ישראל הלך חביון עזו הם הלוחות שהיו מאז חבויים וגנוזים במרום הנתונים בארון הנקרא עוז כמ"ש אתה וארון עוזך (תהלים קל"ב) : (ה) לפניו · לפני הארון הלך הדבר להרוג את העובדי כוכבים ועם ביאתו יצאו רשפי אש לשרוף אותם ר"ל ע"י הארון ההולך עמהם למלחמה כבשו את העובדי כוכבים : (ו) עמד וימדד ארץ · כאשר עמד הארון בארץ כבשו ראה · כאשר הארון שם עינו בארץ לגרשם מארצם : ויתפצצו · השרים

הַרְרֵי־עַד שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ : ז תַּחַת
אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן :
ח הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם־בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ
כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה : ט עֶרְיָה תֵעוֹר

רש"י

הררי עד · הרי האומות : הליכות עולם לו · הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא : (ז) תחת און · שנמצא בישראל : ראיתי אהלי כושן · שעומדים בגלוי ומחבלים את ישראל ובהתכנעם לפניך : ירגזון יריעות וגו' · הכל כתרגומו : (ח) הבנהרים · יש תמיהות שאין קיימות הראינו שכל אלה עשה ופירש המקרא כתרגומו : מרכבותיך · לנו ישועה : (ט) עריה

מצודת דוד

הקבועים מעולם היו מתפוצצים ומשתברים והושפלו הגבעות הקבועות מימות העולם ר"ל מלכי העובדי כוכבים ושריהם של מעלה כרעו ונפלו : הליכות עולם לו · ר"ל וזהו היה לפי שכל מוליכי ומנהיגי העולם שרי מעלה ושרי מטה המה הכל של המקום ב"ה לעשות בהם כרצונו : (ז) תחת און · בעבור האון ראיתי אהלי כושן רשעתים עומדים בצרות ישראל לנשול בהם כאומר לא מקוצר ידו לא הושיע למו כ"א בגמול העון הניחם בידו : ירגזון יריעות ארץ מדין · ר"ל כי הנה בקראם אליו ירגזון יריעות ארץ מדין וזהו בימי גדעון שבא ביניהם חרדה והרגו זה את זה כמ"ש (בשופטים ז') : (ח) הבנהרים חרה ה' · כשקרע המקום את הירדן לפני ישראל וכי חרה אפו בו להחריב מימיו בתמיה : אם בנהרים · הוא כפל ענין לחזוק : אם בים עברתך · כשקרע את הים וכי נתמלא עליו עברה להחריב מימיו : כי תרכב · אלא שהיתה הסבה לפי שרכבת על סוסיך במרכבותיך של ישועה להושיע לעמך ולכן בקעתם ללכת דרך הבקיעה והוא ענין מליצה לומר שזה נעשה בעבור תשועת ישראל : (ט) עריה תעור קשתך · נגלה נגלתה קשתך ללחום מול העובדי כוכבים והיה זה כי השבועות שנשבעת לאבות לתת הארץ לממות ישראל אותו האומר של השבועה עומד לנצח ולא תבוטל ולכן הנהרות בקעו הארץ להביע מים למען ימצאו לשתות במדבר לבל ימותו בצמא ויבואו בארץ לרשתה

מצודת ציון

ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב') : עד · ענינו כמו עולם : שחו · ענין השפלה כמו וישח אדם (ישעיה ב'): הליכות · ענין הנהגה : (ז) תחת · בעבור : און · ענין שקר ודבר שאינו הגון : ירגזון · ענין חרדה : יריעות · ר"ל יריעות האהל : (ח) עברתך · מל' עברה וזעם : (ט) עריה תעור · ענין גלוי כמו ואת ערום ועריה

קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ׃
י רָאוּךָ יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם
יָדֵיהוּ נָשָׂא׃ יא שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ
לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ׃ יב בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ
גּוֹיִם׃ יג יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ

רש"י

תעור קשתך · נגלה נגלתה גבורתך : שבועות מטות · שבועות שנשבעת לשבטים : אמר סלה · מאמר המקוים לעולם אומר נקוד פתח (ר"ל סגול) וטעמו למעלה שהוא שם דבר : נהרות תבקע ארץ · כתרגומו : (י) ראוך יחילו הרים · הרי נחלי ארנון שנדבקו זה עם זה : זרם מים עבר · בעברם בירדן תמו נכרתו המים ועבר קילוח שטף המים לשפולו של נהר והבאים מלמעלה קמו ועמדו : נתן תהום קולו · שבתוהו יושבי ארץ : רום ידיהו נשא · צבא השמים הודו לו : (יא) עמד זבלה · במדוריהן כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה ופירשוה על מלחמת גבעון כתרגומו : לאור חציך יהלכו · ישראל : (יב) בזעם תצעד ארץ · לגרש שבעה אומות :

מצודת ציון

(יחזקאל ט"ז) : מטות · שבטי ישראל : (י) יחילו · מלשון חיל וחלחלה : זרם · ענין מרוצת המים כמו כזרם מים (ישעיה כ"ח) : נתן · ר"ל השמיע : תהום · עומק המים : נשא · ענין הרמה : (יא) זבלה · ענין מדור כמו בית זבול (מ"א ח׳) : לנגה · ענין האורה : ברק · כן יקרא ברזל החנית כי אחר הלטוש יזהיר כברק וכן ברק חרבי (דברים ל"ב) : (יב) תצעד · ענין דריכת הרגל כמו ויהי כי צעדו (ש"ב ו׳) : תדוש · מל׳ דישה : (יג) מחצת · ענין הכאה ורציצה כמו

מצודת דוד

לרשתה : (י) ראוך · כאשר ראוך הרי ארנון עובר לפני ישראל הלא ורעדו ממך ונתקרבו זה לזה והרגו את הנסתרים בבקיעי ההרים : זרם מים עבר · זרם מי הבאר עבר בין ההרים והעלה מאברי ההרוגים להודיע הנס לישראל : נתן תהום קולו · עומק מי הבאר השמיע קולו לפרסם הנס ר"ל על ידו נודע הנס : רום ידיהו נשא · רוממות כח יד המקום נשא אז עד למעלה כי כולם הכירו בנפלאותיו : (יא) שמש ירח עמד זבלה · בימי יהושע עמדה כ"א מהם במדורה ולא הלכה מהלכה כמ"ש וידום השמש וירח עמד (יהושע י׳) : לאור חציך יהלכו · יהושע ועמו הלכו לאור ברזל חצי המקום ב"ה המבהיק ביותר ר"ל הצליחו בכח זרועך : לנגה וגו׳ · סוא כפל ענין במ"ש : (יב) תצעד ארץ · רמסת יושבי הארץ : (יג) יצאת · מעולם יצאת להושיע את עמך ולהושיע את משיחך ועל חזקיה מלך יהודה יאמר על התשועה מסנחריב מלך אשור : מחצת ראש · אז מחצת ורצצת כל ראש מבית רשע רצה לומר הרגת כל

רֹּאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה׃ יד נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו פרזיו קרי יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר׃ טו דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים׃

רש"י

כצ"ל מ"ש

(יג) לישע את משיחך · שאול ודוד : ערות יסוד · חומות אויביהם : עד צואר · הוא גובה החומות והמגדלים : (יד) נקבת במטיו ראש · סנחריב וסיעתו : יסערו · שהיו סוערים ברוח סערה להפיצני והוא היה מטה שהיית רודה בו את האומות וכשבא וסער להפיצני נקבת ראשי גייסותיו במטיו שהיה בא לרדותו בהם : ראש פרזיו · ראשי עריו וטירותיו כמו ערי הפרזי (דברים ג) פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) : עליצתם · היו כשהיו יכולים : לאכול עני במסתר · ישראל הקרואים עם עני : (טו) דרכת בים · בחיילותיו הכבדים כחול הים:חומר· ת"י בדגור ל' המרים חמרים (שמות ח):

מצודת דוד

אנשי סנחריב על ידי המלאך המכה בהם : ערות יסוד · גלית את היסוד להוציא ממקומו ועד הצואר גליתו ר"ל עד עיקר החוזק שהוא הצואר שהחיות תלוי בו כלומר האבדת כל המחנה ועד עולם סלה כי עוד לא יוסיפו לקום : (יד) נקבת במטיו · במטה של סנחריב שבא לרדות בו נקבת כל ראש אנשיו היושבים בערי הפרזי כי לגודל רבוים כאלו לא יכילם מקום מוקף חומה ור"ל כפי מה שחשב לעשות לישראל נעשה בו וביאתו לירושלים לאבד את אנשיה היתה לרעתו כי שם נפל וכאילו נקב ראשם במטהו : יסערו להפיצני · אשר באו כרוח סערה להפיצני בארצות אחרות כי כן היה חפצו להוציאם מארצם ולזרותם בארצות אחרות כמו שאמר (במלכים ב' י"ח) ובישעיה (י"ט) : עליצתם · סוף שמחת הצלחתם היה כמו אלו שחשבו לאכול את ישראל שהיו מעונים בידם אשר רצו לכלותם במסתר הוא המדבר · ורצה לומר כמו מצרים שרדפו לכלות את ישראל והים לרעתם כי שם נטבעו כן ביאת אשור על ירושלים היה רעתם כי שם נפלו : (טו) דרכת · כי אז כשבא מצרים בים דרכת שם בסוסיך הם העננים עליהם דרכת בים ובצבור מים רבים להלחם עמהם ולאבדם

מצודת ציון

מחן ראש (תהלים ק"י) : ערות · ענין גלוי כמו עריה בושת (מיכה א'): (יד) נקבת · מלשון נקב וחור : פרזיו · עיר שאינה מוקפת חומה נקראת פרוז כמו פרזות תשב ירושלים (זכריה ב') : יסערו · מלשון רוח סערה : להפיצני · מל' הפצה ופזור: עליצתם · ענין שמחה כמו עלז לבי (ש"א ב') : עני · ר"ל מעונה : (טו) דרכת · ענין רמיסה והלוך : חמר · ענין תל וציבור כמו חמרים

טז שָׁמַעְתִּי ׀ וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב
בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם
יְגוּדֶנּוּ׃ יז כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחֵשׁ
מַעֲשֵׂה־זַיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין

רש"י

(טז) שמעתי ותרגז בטני · ת"י אמרת בכל שמעית וזעו מלכיא מן קדם דינא דאיתדנו מצראי : לקול צללו שפתי · לקול השמועה אזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו וקולן נשמע : צללו · לשון מצלות הסוס (זכריה יד) טונטירו"ן בלע"ז : ותחתי ארגז · במקומי אני מזדעזעת : אשר אנוח ליום צרה · אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום צרה : לעלות לעם יגודנו · ליום אשר אמר להעלות מתוכו את העם אשר הוא יגודנו עקב לשוב בגדודיו לארצו : (יז) כי תאנה לא תפרח · כתרגומו ויש לפותרו כמשמעו שוב אין הצלחה לכל מעשה בכל מעתה : ושדמות · שדה לבן : ממכלה · דיר הצאן :

מצודת ציון

אמרים (שמות ח') : (טז) ותרגז · ענין חרדה : צללו · ענין תנועת הרעש כמו תצלנה אזניו (ירמיה י"ט) : ותחתי · במקומי : אנוח · מלשון מנוחה : יגודנו · מלשון גדוד עם : (יז) יבול · ענין צמח פרי כמו יבול הארץ (שופטים ו') : כחש · ענין רזות כמו ובשרי כחש משמן (תהלים ק"ט) : מעשה זית · פרי הזית : ושדמות · שדות תבואה כמו שדמות חשבון (ישעיה ט"ז) : גזר · ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג') : ממכלה · הוא דיר הצאן כמו ממכלאות

מצודת דוד

ולאבדם והיה א"כ הרדיפה לרעתם וכן היה ביאת אשור לרעתם : (טז) שמעתי · הנה שמעתי דבר ובעבורה תרגז בטני ר"ל הלב הנתון בבטן : לקול · בעבור קול השמועה שפתי מקישות זו בזו מרוב רעד וחרדה : יבוא רקב · מרוב הצער בא רקבון בעצמותי : ותחתי · ר"ל בכל מקום עמדי ארגז ואחרד ולא אוכל להסיח מדעתי במקום מן המקומות : אשר אנוח ליום צרה · ר"ל וזהו דבר השמועה כי שמעתי לאמר אשר אבא אל א"י מקום מנוחתי להיות מעותד שם על יום צרה וחוזר ומפרש לעלות אל העם אשר יבואו גדודים הרבה ר"ל כאלו העלייה לא"י תהיה אל גדודי גוג להיות נרדף מהם : (יז) כי תאנה · כי אז עדיין לא פרחה התאנה ר"ל ישראל הנמשלים לתאנה עדיין לא קנו גבורה ואמצות הלב לעמוד במלחמה למולם : ואין יבול · עדיין לא יש פרי על הגפנים ופרי הזית עדיין הוא רז וכחוש והשדות עדיין לא הצמיחו מאכל וכ"ז הוא משל לומר עדיין אין להם אומץ הלב ואינם יודעים טכסיסי המלחמה ואיך יעמדו למולם : גזר ממכלה · הצאן נכרת ממקום כלאו כי מעטו ולא יש בקר ברפתים ור"ל הנה ישראל בהיותם בגולה נתמעטו ואיך יעמדו מול המון

בָּקָר בָּרְפָתִים׃ יח וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעְלוֹזָה אָגִילָה בֵּאלֹהֵי
יִשְׁעִי׃ יט יְהוָה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל
בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי׃

ר ש " י

(יח) ואני · כנסת ישראל בה' אעלוזה : (יט) למנצח בנגינותי · לבן לוי המנצח בשיר בהמ"ק אנעים לו בנגינותי והלוי יתן קול כנגדו בכלי השיר · למנצח כמה דאת אמר ויעמדו את הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח (עזרא ג) מאלה לנצח על מלאכת וגו' (דברי הימים א' כ"ג) · בנגינותי · הוא לשון נעימות קול לשרים ולהשפיל אורדניזגר"ש בלע"ז :

מצודת דוד

הרב הזה : (יח) ואני בה' אעלוזה · אבל עם כל זה אני אשמח במשענת ה' : באלהי ישעי · בגבורת אלהי ישעי : (יט) ה' וגו' · ר"ל עם כי אנחנו המעט הנה ה' יהיה לי במקום חיל עם רב : כאילות · קלות כאילות לרדוף אחר האויב : ועל במותי ידריכני · ר"ל עם כי לא נסיתי לדרוך בהרים לרדוף אחר האויב הנה המקום ב"ה ידריך אותי לרדוף על גבהי ההרים אשר סביבות ירושלים : למנצח בנגינותי · ר"ל התפלה הזאת נמסרה לבן לוי המנצח בשיר לנגנה בנגון אשר יסדתי לה :

מצודת ציון

זאן (תהלים ע"ח) : ברפתים · הוא בית הבקר ובדרז"ל מלאה ברפת (ב"מ ל"ב) : (יח) אעלוזה · ענין שמחה כמו ועלזו לפניו (תהלים ס"ח) : (יט) חילי · מל' חיל עם : כאילות · שם חיה הממהרת לרוץ: במותי · ענין גובה כמו במתי ארץ (עמוס ד') : ידריכני · מל' דרך והלוך : למנצח · בעלי השיר יקראו מנצחים כי הדרך לנצח זא"ז בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה : בנגינותי · מל' נגון :

צפניה א

א א דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־צְפַנְיָה בֶּן־כּוּשִׁי בֶן־
גְּדַלְיָה בֶּן־אֲמַרְיָה בֶּן־חִזְקִיָּה בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ
בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב אָסֹף אָסֵף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה

ר ש " י

א (ב) אסף אסף · לשון כליון כמו (שופטים י"ח) ואספתה נפשך דמיכה ואל"ף חסרה בתיבה שניה שהרי היה לו לכתוב אאסף אבל יש

מצודת דוד

א (א) דבר ה' · ר"ל זהו דבר ה' אשר היה וגו' : (ב) אסף ·

מצודת ציון

א (ב) אסף אסף · ענין כליון כמו ואספתה נפשך (שופטים י"ח

נְאֻם־יְהוָה׃ ג אָסֵף אָדָם וּבְהֵמָה אָסֵף עוֹף־הַשָּׁמַיִם
וּדְגֵי הַיָּם וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת־הָרְשָׁעִים וְהִכְרַתִּי אֶת־הָאָדָם
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה׃ ד וְנָטִיתִי יָדִי עַל־יְהוּדָה
וְעַל כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ וְהִכְרַתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר
הַבַּעַל אֶת־שֵׁם הַכְּמָרִים עִם־הַכֹּהֲנִים׃ ה וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים
עַל־הַגַּגּוֹת לִצְבָא הַשָּׁמָיִם וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים
לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם׃ ו וְאֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי יְהוָה
וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא־דְרָשֻׁהוּ׃ ז הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי

רש"י

כאלה הרבה כמו לא יהל שם ערבי (ישעיה י"ג) שהוא כמו יאהל: (ג) והמכשלות את הרשעים · הם העבודות כוכבים: (ד) את שאר הבעל · שלא תהא שארית לזכרונו: הכמרים עם הכהנים · פלהיהון עם כומריהם: (ה) הנשבעים לה' · והוזרים ונשבעים במלכם לעבודת כוכבים לומר אם

מצודת ציון

והיה ראוי לומר אסף אאסף ותחסר האל"ף: (ג) את הרשעים · עם הרשעים: (ד) שאר · שיור: הכמרים · כן יקראו כהני עובדי כוכבים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י'): הכהנים · הם מין אחר מתחלפים בלבושיהם: (ו) הנסוגים · ענין החזרה לאחור כמו ולא נסוג ממך (תהלים פ'): (ז) הס ·

מצודת דוד

אכלה כל מעל אדמת ישראל: (ג) אסף אדם · עתה יפרש את מי יכלה: והמכשלות · ר"ל תחבולות מה שהרשעים מכשילים בהם את הבריות יאבדו הם עם הרשעים: והכרתי וגו' · כפל הדבר להפלגת הענין: (ד) ונטיתי ידי וגו' · להכות בהם: את שאר הבעל · ר"ל אף שארית מה לא יהיה: (ה) על הגגות · דרכם היה לעלות על הגגות להשתחות שמה לצבא השמים: ואת המשתחוים וגו' · ר"ל גם הצדיקים יכרתו: והנשבעים במלכם · הם האנשים שאינם משתחוים לא לה' ולא לצבא השמים שאין להם תמונה כלל וכאשר ישבעו נשבעים במלכם כי לבד ממנו ייראו ויפחדו גם המה יאספו: (ו) ואת הנסוגים וגו' · ר"ל אותם שבתחלה האמינו בה' ולאח"ז פרשו ממנו: ואשר לא בקשו · הם האנשים אשר מעולם לא בקשו את ה': (ז) הם מפני ה' · שתקו מפני ה' לבל תאמרו יארכו הימים כי לא כן הוא כי קרוב יום הגמול הבא מה' כי כבר הכין ה' לכם את הזביחה והזמין את הקרואים לסעודה הם חיות היער ועוף השמים שיאכלו בשר נבלת ההרוגים:

ופקדתי

יְהֹוִה כִּי קָרוֹב יוֹם יְהֹוָה כִּי־הֵכִין יְהֹוָה זֶבַח הִקְדִּישׁ
קְרֻאָיו׃ ח וְהָיָה בְּיוֹם זֶבַח יְהֹוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים
וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי׃ ט וּפָקַדְתִּי
עַל כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן בַּיּוֹם הַהוּא הַמְמַלְאִים בֵּית
אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה׃ י וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהֹוָה
קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר הַדָּגִים וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה וְשֶׁבֶר גָּדוֹל
מֵהַגְּבָעוֹת׃ יא הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ כִּי נִדְמָה כָּל־

רש"י

אין אתה מאמין בשבועת ה' הריני נשבע לך בעבודת כוכבים: (ז) הקדיש קרואיו · זימן חיילותיו ליום מועד: (ח) מלבוש נכרי · תכשיטי עבודת כוכבים: (ט) הדולג על המפתן · ת"י דמהלכין בנמוסי פלשתאי שלא היו דורכים על מפתן דגון שנאמר ע"כ לא ידרכו כהני דגון וגו' (ש"א ה): (י) משער הדגים · ת"י מתרע נוניא ושער היה בירושלים וכן שמו: מן המשנה · מעבר העופות שהוא שני לו: (יא) ישבי המכתש · בנחלא דקדרון שעמוקה כמכתשת זה ת"י ומ"א משער הדגים זו עכו הנתונה בחיקו של הים ששם גדולים דגים הרבה: מן המשנה · לוד שהיא משנה לירושלים: מהגבעות · זו צפורי שיושבת בראשי ההרים כצפור: ישבי המכתש · זו טבריא שעמוקה מכל א"י: כי נדמה כל עם כנען · ת"י ארי איתבר

מצודת דוד

(ח) ופקדתי · אשגיח להביא גמול על השרים וגו': מלבוש נכרי · דרך החשובים היה ללבוש מלבוש שהוא זר ומשונה ממלבושי יתר העם: (ט) על וגו' · הם עבדי המושלים אשר ידלגו במהירות רב על מפתן פתחי העם לעשוק ולגזול חמס ומרמה ר"ל עושר הבא בחמס ובמרמה: (י) משער הדגים · יהיה נשמע משער הדגים כן היה שם השער: ויללה · קול יללה יהיה נשמע מן המשנה: ושבר גדול · ישמע מן הגבעות אשר הם סביבות ירושלים: (יא) כי נדמה · כי נכרת כל עדת התגרים וכל נושאי משא הכסף הם עשירי העם:

אחפש

מצודת ציון

ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג): הקדיש · ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב'): קרואיו · המזומנים לסעודה וכן בראש הקרואים (ש"א ט'): (ח) ופקדתי · ענין השגחה: נכרי · ענין זרות: (ט) הדולג · ענין קפיצה: המפתן · אסקופה כמו מתחת מפתן הבית (יחזקאל מ"ז): חמס · עושק: (י) המשנה · מל' שנים ור"ל בין שתי החומות שהיא משנה לעיר וכן והיא יושבת בירושלים במשנה (מ"ב כ"ב): (יא) הילילו · מל' יללה: המכתש · שם מקום בירושלים עמוק ככלי המכתשת שדוכין בה בשמים: נדמה · ענין כריתה כמו עד מואב נדמה

ישעיה

עַם כְּנַעַן נִכְרְתוּ כָּל־נְטִילֵי כָסֶף׃ יב וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא
אֲחַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים
עַל־שִׁמְרֵיהֶם הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה וְלֹא יָרֵעַ׃
יג וְהָיָה חֵילָם לִמְשִׁסָּה וּבָתֵּיהֶם לִשְׁמָמָה וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא
יֵשֵׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְלֹא יִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם׃ יד קָרוֹב יוֹם־
יְהוָה הַגָּדוֹל קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם יְהוָה מַר צֹרֵחַ שָׁם
גִּבּוֹר׃ טו יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם

רש״י

כל עמא דדמן עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען : כל נטילי כסף · כל עתירי נכסיא טעוני משא כסף וזהב כמו (משלי כ״ז) כובד האבן ונטל החול לשון משא : (יב) אחפש את ירושלים בנרות · אדקדק בעונותיהם : הקפאים · הצפים על שמריהם ויצף הברזל (מ״ב ו) מתרגמינן וקפא פרזלא : האמרים בלבבם לא ייטיב ה׳ · לעושי רצונו : ולא ירע · לעוברי רצונו : (יד) מר צרח שם גבור · הגבור יצרח בקול מר : (טו) יום שאה ·

מצודת ציון

(ישעיה ס״ו) : עם כנען · ר״ל עדת התגרים כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע י״ב) : נטילי · ענין משא כמו ונטל החול (משלי כ״ז): (יב) אחפש · ענין בקור ודרישה כמו תמנו חפש מחופש (תהלים ס״ד) : הקפאים · הצפים ממעל כי ויצף הברזל (מ״ב ו׳) תרגומו וקפא פרזלא : שמריהם · הוא עכירת המשקה הנופל לשולי הכלי כמו ושוקט הוא אל שמריו (ירמי׳ מ״ח): ירע · מל׳ רעה : (יג) חילם · עשרם כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח׳) : למשסה · ענין רמיסה כמו משסה ואין אומר השב (שם מ״ב): (יד) צרחי ענין שאגת קול גדול כמו יריע אף יצריח (שם) : (טו) עברה · ענין כעס : מצוקה · ענינו כמו צרה וכן בארץ צרה וצוקה (שם ל׳) וכפל המלה

מצודת דוד

(יב) אחפש וגו׳ · לבל יסתר מי מפני והוא ענין מליצה לומר לא אשאיר מי מהם : ופקדתי · אשגיח להביא גמול על האנשים היושבים שקט ושאנן כיין הצף על שמריו שאינו מפיג טעם כלומר לא בא להם שום מחסור ומרוב כל מבעטים במקום ואומרים בלבבם לא ייטיב ה׳ לצדיקים ולא יעשה רע להרשעים הכל לפי המקרה : (יג) והיה חילם למשסה · לכן יהיה עשרם למדרס רגלי האויב בתיהם יהיו שממה כי יגלו מהם : ובנו בתים · הם יטריחו בבנין כי יבנו בתים אבל לא ישבו בהם כי יגלו מארצם וכן ונטעו כרמים וגו׳ : (יד) קרוב יום ה׳ הגדול · יום הגמול הגדול הבא מה׳ קרוב הוא ומאד מהר יבוא : קול יום ה׳ · ר״ל הקול של יום ה׳ יהיה גדול כ״כ עד שאפילו הגבור ימס לבבו וישאג במלחמה קול מר : (טו) יום עברה ·

שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃
טז יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וְעַל הַפִּנּוֹת
הַגְּבֹהוֹת׃ יז וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם וְהָלְכוּ כַּעִוְרִים כִּי לַיהוָה
חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ דָּמָם כֶּעָפָר וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים׃ יח גַּם־כַּסְפָּם
גַּם־זְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ
קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ כִּי־כָלָה אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת
כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ ב א הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף׃

רש"י — כצ"ל מ"ש

לשון שממון : ומשואה · שממון יותר : (יז) והצרותי לאדם · לישראל הקרויים אדם : ולחמם · בשרם לשון ערבי בשר קורין אל לחם : כגללים · ריעי : (א) התקוששו · התלקטו והאספו יחד כמו לקושש קש (שמות ה) : וקושו · מעשיכם השוו מעשיכם לדעת קונכם ורז"ל דרשו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים עשו שניהם לשון היקש אדם המשוה עצמו ומישר דרכו : ה:וי

מצודת דוד

זה היום יהיה יום עברה כי המקום שלא בהם עברה וזעם:(טז) יום שופר ותרועה · אז יהיה נשמע קול שופר מן הכשדים הצרים על הערים הבצורות וגו׳ : (יז) והצרתי לאדם · אביא צרה על ישראל הקרואים אדם וילכו כעורים מבלי דעת אנה ימצאו הצלה : כעפר · כמו העפר הנשפך בכל הארץ ובשרם ישלך בכל המקומות כגללי הצואה : (יח) גם כספם וגו׳ · לא די שלא יוכלו להציל עצמם בגבורתם כי גם בכספם וזהבם לא יצילו את עצמם בתת שוחד אל הכשדים כי לא יקחו פדיון נפש : ביום עברת ה׳ · ביום בוא עברת ה׳ : כל הארץ · כל יושבי הארץ : כי כלה אך נבהלה יעשה · ר"ל הבהלה יעשה אך כליון את כל יושבי הארץ ולא ימצאו פדיון בשוחד ממון : ב (א) התקוששו וקושו · חפשו עצמכם אחר העבירות שבידכם לשוב מהם . וגם חפשו עבירות זולתכם להשיב אותם : הגוי לא נכסף

מצודת ציון

שאה : בשמות נרדפים לשפלגת הענין : ומשואה · ענין חושך ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל׳):ערפל· הוא עב הענן : (טז) הפנות · הם המגדלים שדרכם לעמוד בפנות וזויות שמגדל : (יז) והצרותי · מל׳ צרה : ולחמם · כן יקרא גם הבשר כמו כי לחמם לנפשם (הושע ט׳) : כגללים · כצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ׳) : (יח) קנאתוי ענין כעס וחמה כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל"ב): תאכל · ענין השחתה : נבהלה · מל׳ בהלה: ב (א) התקוששו וקושו· ענין החפוש והלקיטה היטב כמו לקושש קש (שמות ה׳) : נכסף · ענין חשק

ב בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק כְּמֹץ עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם ׀ לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם
חֲרוֹן אַף־יְהוָה בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה׃
ג בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ
בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף יְהוָה׃
ד כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה אַשְׁדּוֹד
בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר׃ ה הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם

רש"י

לא נכסף · ת"י דלא חמד למיתב לאורייתא: (ב) בטרם לדת חק · לפני צאת הגזירה: כמוץ עבר · ס"א מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח וכעשן העובר מלפני השמש וזהו תרגומו של עבר יום כת"י ותהון דמן לכמוצא דנשבא ביה רוחא וכתננא דעדי מן קדם יומא · נ"א כטולא דעדי וכו' זהו ל' צל: (ד) כי עזה עזובה תהיה · כי אם תעשו כן אפקוד על שכניכם הרעים פלשת ועמון ומואב כמו שהנביא מסדרן והולך: בצהרים יגרשוה · אשדוד שמה ובצהרים אשר ישוד בה קטב יגרשוה ותהי שדודה · ד"א בצהרים יגרשוה מקום מרעה צאן הים וצהרים קשה לצאת בו צאן וכן הוא אומר איכה תרביץ בצהרים (ש"ה א): (ה) חבל הים · ספר ימא ולשון חבל מדת הקרקע

מצודת ציון

ותמוד כמו נכסוף נכספתה (בראשית ל"א): (ב) חק · גזירת המקום: כמוץ · היא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע י"ג): (ג) בקשו · ענין דרישה: (ה) חבל · כן יקרא המחוז כמו חבלי מנשה (יהושע י"ז):

מצודת דוד

נכסף · אתם הגוי שאינכם עתה חשוקים לה': (ב) בטרם לדת חק · עד לא יולד חוק הגזירה: כמץ עבר יום · הוא כמו הפוך יום כמוץ עבר ומוסב על בטרם לומר בטרם יבוא יום שתהיו בו נפזרים לבין העובדי כוכבים כמוץ העובר ברוח: בטרם וגו' חרון אף ה' · הוא חוק הגזירה וכפל הדבר לתוספת אזהרה: יום אף ה' · הוא יום הבא מהפורעניות: (ג) אשר משפטו פעלו · אשר עשו משפט ה': בקשו צדק · ר"ל ואתם יתר העם בקשו מעתה צדק וענוה אולי עי"ז תהיו נסתרים ביום אף ה' ולא יעשה עמכם כליה בגולה ולאח"ז תשובו לארצכם: (ד) כי עזה עזובה תהיה · ר"ל כאשר כן תעשו לא תהיו כלים בגולה ותשובו פה ותמצאו אז את עזה כשהיא עזובה מיושביה ואשקלון תהיה אז לשממה: בצהרים יגרשוה · כאומר ואם יגרשוה בעת הצהרים לא יוכל מי מהם להסתיר עצמו ואת הכל יגרש ולא ישאר מי בארץ להחזיק בה: תעקר · ר"ל לא ישאר מי כדבר הנעקר בכח: (ה) הוי ישבי חבל הים · אוי על היושבים במחוז שפת הים שהוא גוי כרתים

גּ֣וֹי כְּרֵתִ֑ים דְּבַר־יְהוָ֣ה עֲלֵיכֶ֗ם כְּנַ֙עַן֙ אֶ֣רֶץ פְּלִשְׁתִּ֔ים
וְהַאֲבַדְתִּ֖יךְ מֵאֵ֥ין יוֹשֵֽׁב׃ ו וְהָיְתָ֞ה חֶ֣בֶל הַיָּ֗ם נְוֺ֛ת כְּרֹ֥ת
רֹעִ֖ים וְגִדְר֥וֹת צֹֽאן׃ ז וְהָ֣יָה חֶ֗בֶל לִשְׁאֵרִ֛ית בֵּ֥ית יְהוּדָ֖ה
עֲלֵיהֶ֣ם יִרְע֑וּן בְּבָתֵּ֨י אַשְׁקְל֜וֹן בָּעֶ֣רֶב יִרְבָּצ֗וּן כִּ֧י יִפְקְדֵ֛ם
יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיהֶ֖ם וְשָׁ֥ב שְׁבוּתָֽם׃ שביתם ק׳ ח שָׁמַ֙עְתִּי֙ חֶרְפַּ֣ת
מוֹאָ֔ב וְגִדּוּפֵ֖י בְּנֵ֣י עַמּ֑וֹן אֲשֶׁ֤ר חֵֽרְפוּ֙ אֶת־עַמִּ֔י וַיַּגְדִּ֖ילוּ עַל־

רש"י

היא שמודדין בחבל כלומר הסמוכים לים: גוי כרתים· עמא דחיבין לאשתצאה ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים יושבים על שפת הים האחרון במערבה של ארץ ישראל בתוך מצרי תחומיה ואף שדרשו יהונתן לכליה· גוי כרתים מדינה היא בפלשתים ושמה כרתי וכה"א בצקלג (ש"א ל) אנחנו פשטנו נגב הכרתי וגו׳ ות"י על דרום כרתי ולמטה כתוב (שם) מכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: (ו) נות כרת רועים· נוה ערבי שיכרו בה הרועים לחם בבוקר כרות לשון ויכרה להם כרה גדולה (מ"ב ז): (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה· והיה אותו הגבול גורל לשארית בני יהודה· חבל זה לשון גורל הוא וכן ת"י ויהי עדבא לשארא דבית יהודה: (ח) אשר חרפו את עמי· כשהיו מוליכין ישראל

מצודת דוד

כרתים הם מפלשתים כמ"ש פשטנו נגב הכרתי (ש"א ל׳) ולמטה בענין נאמר את השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים (שם): דבר ה׳· הוא האמור בסוף המקרא והאבדתיך וגו׳: כנען ארץ פלשתים· פלשתים תחשב לארץ כנען כמ"ש מן השיחור וגו׳ לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים (יהושע י"ג) ור"ל גם הם יחשבו לכנעני: מאין יושב· מבלי ימצא מי יושב שם: (ו) נות כרת· מקום מדור חפירת הרועים לשבת בהן ושם ישבו גדרות צאן: (ז) והיה חבל· המחוז ההוא יהיה לשארית בית יהודה ומוסב לתחלת הענין שאמר אם תבקשו צדק וענוה לא תהיו כלים בגולה ותשובו פה ותמלאו ערי פלשתים שוממין אז תירשו אתם את הערים ההם: עליהם ירעון· ר"ל יתענגו בטובה: בערב ירבצון· ר"ל שם ינוחו בהשקט: כי יפקדם· כי ה׳ יזכרם לטובה ואת בני שבי הגולה ינחם בהשקט ומרגוע: (ח) אשר חרפו את עמי· כאשר גלו דרך

מצודת ציון

(ו) נות· מל׳ נוה ומדור: כרת· ענין חפירה כמו בור כרה (תהלים ז׳): וגדרות· בנין גדר למרבץ צאן: (ז) ירעון· מל׳ מרעה: ירבצון· ענין השכיבה לנוח: ושב· ענין ההשקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל׳): שביתם· מל׳ שבי הגולה: (ח) וגדפי· ענין חרפה כמו וישראל לגדופים (שם מ"ג):

גְּבוּלָם׃ ט לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
כִּי מוֹאָב כִּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה מִמְשַׁק חָרוּל
וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה עַד־עוֹלָם שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם וְיֶתֶר
גּוֹיִ יִנְחָלוּם׃ י זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ
עַל־עַם יְהוָה צְבָאוֹת׃ יא נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם כִּי רָזָה אֵת
כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם׃

רש"י

כצ"ל

בגולה לצד ארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב ורואים ישראל בוכים וגונחים ולועקין היו מונין אותן ואומרים מה לכם להיות סגופין מה תבכו הלא לבית אביכם אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם · ויתגאו על גבולם: (ט) כי מואב כסדם תהיה · גם אתם לקדמתכם תשובו לוט אביכם הלא מסדום היה: ממשק חרול · השמעת קול כמשק גבים (ישעיה ל"ג) ואף מ"ם הראשונה יסוד היא בתיבה כמו ממשח הסוכך (יחזקאל כ"ח): ממשק חרול · השמעת קול חרולים הגדילים שם מאין עובר והן נוקשין זו על זו ומשמיעות קול: ומכרה מלח · מקום כריית מלח: (יא) כי רזה · השיש כחם: וישתחוו לו · כשיראו שנתקלקלה

מצודת ציון

(ט) ממשק · ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (שם ל"ג): חרול · מין קולים כמו תחת חרול יספחו (איוב ל'): ומכרה · מל' כריה והפירה: יבזום · מל' בזה: (י) גאונם · מל' גאוה: (יא) רזה · ענין כחשות כמו

מצודת דוד

ארצם חרפו אותם בדברים: ויגדילו על גבולם · ר"ל לקחו מאדמת ישראל להגדיל ולהוסיף על גבולם כמ"ש לבני עמון וגו' מדוע ירש מלכם את גד (ירמיה מ"ט) או ר"ל כשעברו ישראל על גבולם דברו שם למולם דברים גדולים וקשים לבזותם:

(ט) לכן חי אני · לכן הריני נשבע כמו שאני חי כן תהיה מואב נהפכת כסדום וגו': ממשק חרול · תהיה מלאה מהשמעת קול חרולים כי שם יגדלו הרבה מאין עובר ומנשיבת הרוח מקישים זה בזה ומשמיעים קול: ומכרה מלח · תהיה מלאה מכריית מלח בכל הפנות שיחפרו ימצאו מלח: שארית עמי · הנשאר מעמי יבוזו נחלתם כאשר ישובו לארצם מגלות בבל: ויתר וגו' · כפל הדבר במ"ש: (י) זאת להם · זאת יבוא להם בעבור גאונם אשר חרפו ודברו גדולות וקשות על עם ה': (יא) נורא ה' · ה' הנורא ימשול עליהם לקחת מהם נקם כי ירזה ויתיש כח את כל אלהי הארץ הם שרי מעלה של העובדי כוכבים ולא יוכלו להשפיע להם טובה: וישתחוו לו וגו' · ועוד יבוא זמן אשר מכל איי העובדי כוכבים ישתחוו לו כל איש ממקום מושבו כי כולם יבירו שאין אלהים זולתו וזה יהיה

יב גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה׃ יג וְיֵט יָדוֹ עַל־
צָפוֹן וִיאַבֵּד אֶת־אַשּׁוּר וְיָשֵׂם אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה צִיָּה
כַּמִּדְבָּר׃ יד וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת
גַּם־קִפֹּד בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי
אַרְזָה עֵרָה׃ טו זֹאת הָעִיר הָעַלִּיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה
בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ ׀ הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ לַחַיָּה

ההׄ רפה · בׄ טעמים

רש"י

יראתן : (יב) גם אתם כושים · כשגלו ישראל מעבר לנהרי כוש : (יג) על צפון · אשור בצפון אצל בבל : נינוה · היא ראש לאשור : (יד) כל חיתו גוי · כל בהמות הגוים : קאת גם קפד · עופות : בכפתריה · פומי"ש שבראש הגג : קול ישורר בחלון · קול העופות מצפצפים בחלונות : חרב בסף · החורבן יהי ניכר בספי הבית : כי ארזה ערה · כי ארזיה עקר והרס כמו ערו ערו (תהלים קל"ז) וי"ת ופלגא סתרו הוא גג הבית הספון בארז שאפילו בתי אבנים מסככין בנסרים של עץ : (טו) ואפסי · ואפס זולתי :

מצודת דוד

לעתיד : (יב) גם אתם כושים · הואיל וגם אתם שמחתם על מפלת ישראל לכן תהיו גם אתם חללי חרבי : (יג) ויט ידו · המקום יטה ידו להכות את כשדים היושב בצפון א"י וגם יאבד את אשור : נינוה · היא ראש ממלכת אשור : (יד) ורבצו · לא ידורו שם אנשים כ"א יהיה מקום מרבץ לעדרים של כל בהמות העובדי כוכבים ועופות המדבריות יתמידו לשבת על המשקופים היפים : קול ישורר בחלון · קול העופות יהיה מתרונן בכל חלון : חרב בסף · חורבן יהיה בסף כל שער : כי ארזה ערה · כי קורות הבתים שהמה מארז יהיה מגולה למטר השמים ולרוח הנושב כי הגגות יפלו ולכן יהיו הבתים חרבות והעופות יקננו שמה: (טו) זאת העיר וגו׳ · היא נינוה שהיתה עיר עליזה ושמחה בהצלחתה : אני ואפסי עוד · ר"ל אני היא לבדה עיר עליזים ואין בלתי עוד עיר לנדמות אלי : איך וגו׳ · איך עתה היתה לשממון

מצודת ציון

במשמניו רזון (ישעיה ו׳): (יג) ציה · ענין חורב ויובש : (יד) חיתו · גם הבהמה תקרא בשם חיה וכן וחיתם לדבר הסגיר (תהלים ע"ח) : קאת · קפד· שמות עופות המצויות בחרבות : בכפתוריה · כן יקרא המשקוף לפי שעושין בו ציורי כפתורים וכן הך הכפתור (עמוס ט׳) : ילינו · ענין התמדה וכן צדק ילין בה (ישעיה א׳) : ישורר · מל׳ שיר ורנן : חרב · מלשון חרבן : בסף · מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ׳): ארזה · תקרת הארז : ערה · ענין גלוי כמו וקיר ערה מגן (ישעיה כ"ב) : (טו) העליזה· ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמ"ט) : ואפסי ·

כָּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ׃ ג א הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה
הָעִיר הַיּוֹנָה׃ ב לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל לֹא לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה
לֹא בָטָחָה אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה׃ ג שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת
שֹׁאֲגִים שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר׃ ד נְבִיאֶיהָ
פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תּוֹרָה׃

רש"י

(א) הוי מוראה ונגאלה · עד עכשיו דבר בנינוה ועכשיו חוזר על ירושלים הוי שהיא לבז ולשחי כרואי ותהא מגואלת בלחן עונה: מוראה' כמו מוראתה (ויקרא א) ושמתיך כרואי (נחום ג): העיר היונה · כיונה פותה אין לב: (ג) זאבי ערב · הממהרים לאכול טרפם בלילה: לא גרמו לבקר · לא השאירו אף העצמות לגרם לבקר: (ד) חמסו תורה · לא הורו אותם

מצודת ציון

כמו ואין: ישרק · ענין השמעת קול הבא בקבוץ השפתים כמו שרקו ויניעו ראשם (איכה ב'): יניע · מל' הנעה והנדה: ג (א) מוראה ונגאלה · ענין שניהם מלוכלך ומטונף כמו ושמתיך כרואי (נחום ג') וכמו נגאלו בדם (ישעיה נ"ט) וכפל המלה בשמות נרדפים: היונה · מלשון אונאה וענינו קחת ההון וכן מפני חרון היונה (ירמיה כ"ה):(ג) גרמו · ענין עצם כמו גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ'): (ד) פוחזים · קלי הדעת וכן אנשים ריקים ופוחזים (שופטים ט'): בוגדות · מלשון בוגד: חללו · ענין בזיון: חמסו · ענין הסרה כמו ויחמוס כגפן בסרו

מצודת דוד

וכל העובר דרך עליה ישרוק בקול ויניע ידו וכדרך הרואה דבר חשוב שנחרב: ג (א) הוי מוראה ונגאלה · יש להתאונן על ירושלים המטונפת ומלוכלכת העיר המאנה ואונסת את הבריות: (ב) לא שמעה בקול · ר"ל בקול הנביאים המזהירים אותה: לא לקחה מוסר · ממה שבא על השבטים בגמול העון: בה' לא בטחה · כי בקשה עזר ממלכי הארץ: לא קרבה · לבקש עזר ממנו: (ג) שריה בקרבה · שרים אשר בקרבה מאיימים על העם בקול שאגתם כאריות השואגים: זאבי ערב · ר"ל ימהרו לטרוף כזאבים הטורפים בערב הממהרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום: לא גרמו לבקר · לא השאירו לבקר אף העצמות כי את הכל יאכלו ור"ל השופטים משחיתים את העם מכל וכל ולפי שהמשילם לזאבי ערב אמר לשון הנופל בהם: (ד) נביאיה פוחזים · נביאי הבעל המה קלי הדעת ואנשי בוגד: כהניה · כהני המקדש חללו את הקדש ומבזין אותה: חמסו תורה · הסירו את התורה ולא למדו את העם ועל הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן וגו'

ותורה

יְהֹוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ
[illegible]ן לָאוֹר לֹא נֶעְדָּר וְלֹא־יוֹדֵעַ עַוָּל בֹּשֶׁת׃ ו הִכְרַתִּי גוֹיִם
[illegible]שַׁמּוּ פִּנּוֹתָם הֶחֱרַבְתִּי חוּצוֹתָם מִבְּלִי עוֹבֵר נִצְדּוּ עָרֵיהֶם
[illegible]בְּלִי־אִישׁ מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ ז אָמַרְתִּי אַךְ־תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי
[illegible]וּסָר וְלֹא־יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ כֹּל אֲשֶׁר־פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ אָכֵן

רש״י

[illegible]שואליהם : (ה) ה' צדיק · השרה שכינתו בקרבם לפיכך אינו יכול לראות מעשיהם הרעים כי צדיק הוא ואין עולה לפניו : משפטו יתן לאור · נותן אור דן דין אמת לאמתו : ולא יודע עול בשת · וכל זה לא נתנו [illegible]ופעי עול שבתוכה אל לבם להתבייש מן הצדיק השוכן ביניהם : (ו) הכרתי [illegible]גוים · הבאתי פורענות על האומות כדי שתראו ותיראו כמו שהוא מסיים הולך אמרתי אך תיראי אותי : (ז) ולא יכרת מעונה · ולא יהרבון גדורותים : כל אשר פקדתי עליה · ולא יכרת ממנה כל הטוב אשר צויתי

מצודת דוד

[illegible]תורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב') : (ה) ה' צדיק בקרבה · הנה ה' הצדיק משרה הוא שכינתו בקרב ירושלים והוא הלא אין עושה עולה כי שנואה היא לו : בבקר בבקר · ר״ל בכל יום ויום הוא דן משפט אמת וברור ולא נעדר בשום פעם מדין משפט האמת והגוי העול הזה אינו יודע מהו בושה כי איך לא יכלם לעשות עול במקום שכינת האל השונא את העולה ואוהב המשפט : (ו) הכרתי גוים · הנה הכרתי את העובדי כוכבים ונשמו מגדליהם : החרבתי · עשיתי חוצותם חרבות מבלי איש עובר בהן ונשמו עריהם מבלי איש וחוזר ומפרש מאין יושב ר״ל לפי שאין מי יושב בהן לכן אין איש עובר בהן : (ז) אמרתי · חשבתי ע״י אבדן העובדי כוכבים באמת עתה תיראי מפני ומהגמול הבא עליהם תקחי מוסר ואז לא יהיה נכרת מדורה זהו בהמ״ק וכן לא יכרת ממנה כל הטובה אשר פקדתי עליה : אכן · באמת לא כן עשו כי עוד השכימו

מצודת ציון

(איכה ב') : (ה) לאור · ר״ל כברור כאור ודומה לו : נעדר · ענין חסרון כמו איש לא נעדר (ישעיה מ') : (ו) נשמו · מלשון שממון : פנותם · הם המגדלים הגבוהים כמו ועל הפנות הגבוהות (לעיל א') : החרבתי · מל' חרבן : חוצותם · ענין שוק ורחוב : נצדו · ענין שממון כי והשמותי אני את הארץ (ויקרא כ״ו) ת״א ואצדי : (ז) אך · ענינו כמו באמת וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כ״ט) : מעונה · מדורה כמו ה' מעון אתה היית (תהלים צ') : פקדתי · צויתי כמו והוא פקד עלי (עזרא א') : עלילותם ·

בזריזות

הִשְׁכִּימוּ הִשְׁחִיתוּ כֹּל עֲלִילוֹתָם׃ ח לָכֵן חַכּוּ־לִי נְאֻם־
יְהוָה לְיוֹם קוּמִי לְעַד כִּי מִשְׁפָּטִי לֶאֱסֹף גּוֹיִם לְקָבְצִי
מַמְלָכוֹת לִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי כֹּל חֲרוֹן אַפִּי כִּי בְּאֵשׁ קִנְאָתִי
תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ׃ ט כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה
לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם יְהוָה לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד׃ י מֵעֵבֶר
לְנַהֲרֵי־כוּשׁ עֲתָרַי בַּת־פּוּצַי יוֹבִלוּן מִנְחָתִי׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא
לֹא תֵבוֹשִׁי מִכֹּל עֲלִילֹתַיִךְ אֲשֶׁר פָּשַׁעַתְּ בִּי כִּי־אָז ׀ אָסִיר

פתח באתנח

רש"י

לסבית עליה : (ח) קומי לעד · שאקום להוועד עליכם : (י) מעבר לנהרי כוש · יובילון לי מנחה : עתרי · את המתפללין אלי : בת פוצי · כנסיות נפוצותיך אשר הפיצותי : (יא) לא תבושי מכל עלילותיך · כי כבר

מצודת ציון

מעשיהם : (ח) חכו · ענין המתנה והיחור כמו וכחתה ולא תחכה (מ"ב ט') : לעד · ענין בזה ושלל כמו בבקר יאכל עד (בראשית מ"ט) : (ט) שפה · כן יקרא לשון שם ועם וכן שפת רעהו (שם י"א) : ברורה · כלפי שקורא לשון העובדי כוכבים עמקי שפה כמו שכתוב עם עמקי שפה (ישעיה ל"ג) קורא למולם לשון הקדש שפה ברורה ונקיה : שכם · רצה לומר לב אחד ודעה אחת כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו') : (י) עתרי · שם אומה : בת פוצי · עדת פוצי והוא שם אומה : יובלון · ענין הבאה כמו יובל שי

מצודת דוד

בזריזות רב ועוד השחיתו כל מעלליהם יותר ממה שעשו מאז : (ח) לכן חכו לי · הואיל ולא שבתם אלי לא אמהר הגאולה אלא המתינו לי על היום המוגבל שאקום לשלול את העובדי כוכבים ועל יום מפלת גוג יאמר : כי משפטי · אשר אז תלא משפטי לאסוף עובדי כוכבים וגו' לשפוך עליהם זעמי וכל חרון אפי : כל הארץ · כל יושבי הארץ : (ט) כי אז אהפך · אשר אז אהפוך על העובדי כוכבים שידברו בלשון הקדש במקום הלשון שמדברים עכשיו: לקרא כלם · ר"ל אחדות הלא יהיה סבה שיתאחדו באמונה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד ובדעה אחת : (י) מעבר לנהרי כוש · מהעבר האחד של נהרי כוש האומה עתרי ועדת פוצי יביאון המנחה הראויה לי והיא אנשים מבני ישראל כמ"ש הוי ארץ וגו' אשר מעבר לנהרי כוש וגו' (ישעיה י"ח) ובסוף הענין נאמר ביום ההוא יובל שי לה' צבאות עם ממשך וגו' (שם) : (יא) לא תבושי · לא תסבול בושה בעבור כל רוע העלילות והמעשים אשר פשעת בי מאז : אסיר מקרבך · ר"ל עוד לא ימצא מי בך שישמח ויתפאר בגאותו ולכן לא תבוש עוד כי בעבור זה תלך

כמון

רְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ וְלֹא־תוֹסִפִי לְגָבְהָה עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי׃
וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם יְהוָה׃
שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא־יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא־יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא־
צֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ וְרָבְצוּ וְאֵין
חֲרִיד׃ יד רָנִּי בַּת־צִיּוֹן הָרִיעוּ יִשְׂרָאֵל שִׂמְחִי וְעָלְזִי
ל־לֵב בַּת יְרוּשָׁלִָם׃ טו הֵסִיר יְהוָה מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה
יְבֵךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֵּךְ לֹא־תִירְאִי רָע עוֹד׃
ו בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָמֵר לִירוּשָׁלִַם אַל־תִּירָאִי צִיּוֹן אַל־יִרְפּוּ
דָיִךְ׃ יז יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ יָשִׂישׂ עָלַיִךְ
שִׂמְחָה יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ יָגִיל עָלַיִךְ בְּרִנָּה׃ יח נוּגֵי

רש"י
עיין מ"ש

קית ונגלה עונך : (יב) עם עני ודל · עם ענוותן ומקבל עולבן : טו) משפטיך · יסוריך · יוסטיצי"א בלע"ז : (יז) גבור יושיע · גבור זה אשר יושיע מן האויב : יחריש באהבתו · יכסה על פשעיך באהבתו

מצודת דוד

עון ואין לו : לגבהה עוד · להתגאות עוד בהר קדשי · רלה לומר היושבת בהר קדשי היא ירושלים : (יב) עם עני ודל · ר"ל הנשארים יהיו נכנעים כעני ודל והסו בשם ה' : (יג) שארית ישראל · הנשארים מהם לא יעשו עוד עולה : לשון תרמית · אמרי מרמה : כי המה · כי אז המה ירעו וירבצו ואין מי יחרידם בין בעת שירעו בין בעת שירבצו : (יד) רני · אז רני עדת ציון וישראל הריעו תרועת שמחה : (טו) הסיר ה' משפטיך · הרחיק ממך משפט היסורים שהיה בך מאז : פנה אויבך · ביער את אויביך מן העולם : ה' בקרבך · השרה שכינתו בקרבך ולא תיראי עוד מרעה כי לא תבוא עליך : (טז) יאמר לירושלים · יהיה נאמר לה בדבר ה' אל תפחדי מעתה ולציון יהיה נאמר לא יהיה לך עוד רפיון ידים להתפחד מדבר רע : (יז) גבור יושיע · ר"ל הוא הגבור שעשה הגבורות האלה והוא יושיע לך : יחריש באהבתו · בעבור אהבתו לך ישתוק על העונות שעשית מאז

מצודת ציון

(ישעיה י"ח) : (יא) עליזי · ענין שמחה : (יב) עני ודל · ר"ל מוכנע כעני ודל : וחסו · ענין בטחון : (יג) תרמית · מל' רמיה ומרמה : ירעו · מלשון מרעה : ורבצו · ענין השכיבה לנוח : (טו) פנה · ענין הסרה וביעור כמו פנית לפניה (תהלים פ') : (טז) ירפו ידיך · כן נקרא המתפחד ומתייאש וכן ורפה ידים (ש"ב י"ז) : (יז) יחריש · ענין שתיקה כמו והחרים לה (במדבר ל') : (יח) נוגי · מל' יגון ותוגה :

מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה׃ יט הִנְנִי
עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ בָּעֵת הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה
וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּץ וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בְּכָל־הָאָרֶץ
בָּשְׁתָּם׃ כ בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם

רש"י

וכן ת"י יכבוש על חובך ברחמתיה: (יח) נוגי ממועד · אספתי את המוצאים ממועדי שלא היו משמרים שבתות וימים טובים: אספתי · כליתי: ממך היו · מעמך היו: משאת עליה חרפה · על אותה אשמה היה לך משאת חרפה: נוגי · לשון הוצאה כמו הגו סיגים (משלי כ"ה) כאשר הוגה מן המסלה (ש"ב כ) ואין שורש בתיבה אלא הגימ"ל לבדה: (יט) הנני עשה · ת"י הא אנא עביד גמירא ויש לפותרו לשון עיסוי כמו ועסותם רשעים (מלאכי ג): בכל הארץ בשתם · בכל מקום אשר היו שם לבשתם שם אתנם לשם ולתהלה:

מצודת ציון

ממועד · ענין זמן ועת כמו למועד אשוב אליך (בראשית י"ח): אספתי · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): משאת · מלשון משא וסבל: (יט) עשה · ענין כתישה ומיעוך כמו בעשות מצרים דדיך (יחזקאל כ"ג): מעניך · מל' עינוי: הצלעה · החגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית ל"ב): והנדחה · מלשון דחיה: לתהלה · מל' הלול ושבח: ולשם · ר"ל

מצודת דוד

ולא יזכרם לך להכלימך: יגיל וגו' · כפל הדבר להפלגת הענין: (יח) נוגי ממועד · אל מול ירושלים יאמר בניך שהיו מלאי יגון בעבור איחור זמן הגאולה הנה הכנסתים אליך כי ממך היו והושבתים למקומם: משאת עליה חרפה · ר"ל כבר נשאו על חורבן ירושלים חרפה מרובה בהיותם בארץ אויביהם: (יט) הנני עשה · אני אכתוש ואמעך את כל העובדי כוכבים שעינו אותך: בעת ההיא · בזמן הגאולה אכתוש אותם: והושעתי · ואז אושיע את עדת ישראל שהיא כצולעה שאינה יכולה לזוז ממקומה: והנדחה · ישראל הנדחה מארצה לארצות העובדי כוכבים הנה אקבץ אותם והוא כפל ענין במ"ש: ושמתים · אשים אותם לתהלה ולפרסום שם טוב בכל הארץ שלקחו בשתם ר"ל במקומות שהיו לבושת שם יהיו לתהלה: (כ) בעת ההיא וגו' · זה אמר על עשרת השבטים כאומר עם כי בבנין בית השני לא הוזרתם לארצכם אבל בעת הגאולה ההיא אביא אתכם לארצכם: ובעת קבצי אתכם · זה אמר על יהודה כאומר אם כי בבנין בית השני לא הוזרתם כולכם אבל בעת הגאולה ההיא אקבץ את גולכם

אֶתֵּ֨ן אֶתְכֶ֜ם לְשֵׁ֣ם וְלִתְהִלָּ֗ה בְּכֹל֙ עַמֵּ֣י הָאָ֔רֶץ בְּשׁוּבִ֧י
אֶת־שְׁבוּתֵיכֶ֛ם לְעֵינֵיכֶ֖ם אָמַ֥ר יְהוָֽה׃

מצודת דוד

ם לארצכם : כי אתן אתכם · ולכן לא ישאר מי מהם בגולה בעבור שיהיו לתהלה בכל העובדי כים יביאום למנחה לירושלים את אשר ימצאו בקצות הארץ : בשובי · בעת אשקיט וארגיע את השבי לשבת שאנן אז תהיו לתהלה : לעיניכם · בזה ירמוז על יית המתים לומר לבני דורו הנה תעמדו בתחיה ואת זה תראו בעיניכם כן אמר ה' :

מצודת ציון

לפרסום הטוב : (כ) בשובי · ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל'): שבותיכם · מל' שבי הגולה :

חגי א

א בִּשְׁנַ֤ת שְׁתַּ֙יִם֙ לְדָרְיָ֣וֶשׁ הַמֶּ֔לֶךְ בַּחֹ֙דֶשׁ֙ הַשִּׁשִּׁ֔י בְּי֥וֹם
אֶחָ֖ד לַחֹ֑דֶשׁ הָיָ֨ה דְבַר־יְהוָ֜ה בְּיַד־חַגַּ֣י הַנָּבִ֗יא
אֶל־זְרֻבָּבֶ֤ל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל֙ פַּחַ֣ת יְהוּדָ֔ה וְאֶל־יְהוֹשֻׁ֥עַ בֶּן־
יְהוֹצָדָ֛ק הַכֹּהֵ֥ן הַגָּד֖וֹל לֵאמֹֽר׃ ב כֹּ֥ה אָמַ֛ר יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת

רש"י

א (א) בשנת שתים לדריוש · הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש ומצינו במדרש ויקרא רבה שבנה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלים ברשיון כורש שאמר (עזרא א) מי בכם בכל עמו וגו' ועמדו צרי יהודה ובנימין ושלחו אגרותיהם לכורש לבנות לבטל מלאכת בית המקדש שהתחילו (ולזה ובטלוה) מיום ההוא בטלו כמפורש (בעזרא ד) באדין בטילת עבידת בית אלהא וגו' ובטלה ג' שנים במלך כורש וי"ד שנים של אחשורוש ושנה הראשונה של דריוש בנו ובשנת ב' נאמרה נבואה זו לחגי לזרז לחזור ולבנות במלאכה ולא ייראו כי לא

מצודת דוד

א (א) בשנת שתים לדריוש · הוא דריוש בן אחשורוש שנתן רשות לבנות הבית אחר שבטלו מהבנין בימי כורש כמ"ש בעזרא : בן שאלתיאל · בן פדיה בן שאלתיאל היה כמ"ש

מצודת ציון

א (א) פחת · שליט ומושל כמו פחות וסגנים (יחזקאל כ"ג) :

לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָה
לְהִבָּנוֹת׃ ג וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃
ד הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה
חָרֵב׃ ה וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם
עַל־דַּרְכֵיכֶם׃ ו זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין־
לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין־לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ וְהַמִּשְׂתַּכֵּר

רש"י

יבטלום העובדי כוכבים שהקב"ה יגליתם : (ב) העם הזה אמרו · לפי שבטלו אויביהם על ידיהם ברלאשונה סבורים הם שלא אקיים את דברי שאמרתי לפי מלאת לחרבות ירושלים שבעים שנה ולא יבא עוד עת ביתי להבנות אמור להם שבאה עתה העת אבל עת הראשונה לא היתה אלא לפקידה למלאות לתחלת מלכות בבל ע' שנה וכן היתה לסוף ע' נפקדו לעלות ע"פ כורש אבל בנין הבית נתלה בהורבות ירושלים שבימי צדקיהו שהיה למלאות י"ח שנה למלכות בבל כדאמר מר גלו בשמונה עשר גלו בי"ט ועתה מלאו הי"ח : (ד) העת לכם · לשון תימה לכך נקוד הה' בפת"ח : ספונים · מכוסים בנסרי ארזים כמו (מ"א ו) ויספון את הבית וספון בארז (שם ז) וכן ת"י הכדין כשר לכון דאתון יתבין בביתא די מטללין בנסרא דארזא וביתא מקדשא הדין חרוב : (ה) על דרכיכם · על עסקיכם שאתם רואים שאין במעשה ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כ"ז בשביל חורבן ביתי הוא : (ו) והבא מעט · בעון ביכורים שבטלו : אכול ואין לשבע · בעון ביטול מנחות : שתו ואין

מצודת ציון

(ד) ספונים · ענין תקרת הכסוי כמו וספון בארז (ירמיה כ"ב) : חרב · מלשון חורבן : (ה) דרכיכם · ר"ל עסקיכם וכן מעשות דרכיך (ישעיה נ"ח): (ו) לשכרה · מלשון שכרות : לחם · מלשון חמימות : והמשתכר

מצודת דוד

בד"ה (א' ג') ובני בנים הם כבנים : (ב) לא עת בא · ר"ל הם אומרים עדיין לא בא העת לבנות הבית הנה לא כן הוא כי עתה בא עת בית ה' להיות נבנה כי כבר נשלמו ע' שנה שאמר ירמיה וכמ"ש בסוף מ"ב בחשבון שנות הדורות : (ד) העת לכם · וכי רק לבד לכם בא העת שאתם תשבו בבתיכם הספונים ומכוסים בתקרות והבית הזה ישאר חרב כשהיה בתמיה : (ה) שימו לבבכם · התבוננו על עסקיכם ותראו שלא כן הוא : (ו) זרעתם הרבה · הנה הרבה זרעתם ומעט הבאתם אל הבית פחות ממה שזרעתם כי לא צמחה השדה : אכול · אתם אוכלים מאכל ואין בו לשבעה כי המארה נשלחה במעים : ואין לשכרה · אינו כדאי לשכר כי חלף טעם היין : לבוש · ר"ל הנה

מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב׃ ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ
לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם׃ ח עֲלוּ הָהָר וַהֲבֵאתֶם עֵץ וּבְנוּ
הַבָּיִת וְאֶרְצֶה־בּוֹ וְאֶכָּבְד ואכבדה קרי אָמַר יְהוָה׃ ט פָּנֹה
אֶל־הַרְבֵּה וְהִנֵּה לִמְעָט וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת וְנָפַחְתִּי בוֹ יַעַן
מֶה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר־הוּא חָרֵב וְאַתֶּם
רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ י עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל
וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ׃ יא וָאֶקְרָא חֹרֶב עַל־הָאָרֶץ וְעַל־

רש"י

לשכרה · שניטל טעם היין לפי שבטלו הנסכים: לבוש ואין לחם לו · בעון בגדי כהונה שבטלו: והמשתכר משתכר אל צרור נקוב · כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקשר בגד נקוב: (ח) ואכבד · חסר ה"א כנגד ה' דברים שהיו במקדש ראשון ולא במקדש שני ארון אורים ותומים ואש ושכינה ורוה"ק כדאיתא במסכת יומא: (ט) פנה אל הרבה · עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט: ונפחתי בו· אביא עליו מכת רקבון ותולעת: ונפחתי · לשון נופח באש פחם (ישעיה נ"ד): (י) עליכם כלאו שמים · על חוביכון: כלאו · מנעו:

מצודת דוד

לבשתם לבוש ואינו כדאי להחם לו ואף ע"פ שמדרך העולם היה ראוי להמם: והמשתכר · ומי שהוא משתכר במקח וממכר הנה אין בו ברכה וכאלו משימו בצרור בגד הנקוב מתחת וכמו שיכנס כן יצא: (ז) שימו לבבכם וגו' · ר"ל התבוננו על עסקיכם לתקנם: (ח) עלו ההר · ר"ל זאת עשו עלו אל ההר והביאו משם עצים ובנו הבית: וארצה בו · ר"ל עם כי יהיה קטן אהיה מרוצה ואתכבד על ידו: (ט) פנה אל הרבה · ר"ל אם לא תשמעו לי הנה כאשר תפנו אל הרבה להביא הבית אשלח בו מארה והנה היה הפנים למפרע אל מעט וכאשר תביאו המעט הזה אל הבית אנפח בו ותהיה כלה בנשיבת רוח פי והוא ענין מליצה: יען מה · כאומר ואם תשאלו בעבור מה יהיה כן הנה מאמר ה' לבאות להשיב לכם שזהו בעבור ביתי אשר הוא חרב ואתם כל אחד מכם רץ לביתו לחסות בצל קורתו: (י) עליכם כלאו שמים מטל · עם כי אין הטל נעצר מאשר במקומות הנה עליכם מנעו השמים מלהוריד הטל: כלאה יבולה · מנעה

מצודת ציון

משתכר · מל' שכר וריוח: צרור · ענין קשר כמו צרור הכסף (משלי ז'): נקוב · מלשון נקב וחור: (ח) וארצה · רצוי: (ט) ונפחתי · מל' הפחה ונשיבת רוח הפה: יען · בעבור: (י) כלאו · ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות ל"ו): יבולה · פריה כמו ואין יבול בגפנים (חבקוק

החרים ועל־הדגן ועל־התירוש ועל־היצהר ועל אשר
תוציא האדמה ועל־האדם ועל־הבהמה ועל כל־יגיע
כפים : יב וישמע זרבבל ׀ בן־שלתיאל ויהושע בן־
יהוצדק הכהן הגדול וכל ׀ שארית העם בקול יהוה
אלהיהם ועל־דברי חגי הנביא כאשר שלחו יהוה אלהיהם
וייראו העם מפני יהוה : יג ויאמר חגי מלאך יהוה
במלאכות יהוה לעם לאמר אני אתכם נאם־יהוה :
יד ויער יהוה את־רוח זרבבל בן־שלתיאל פחת יהודה
ואת־רוח יהושע בן־יהוצדק הכהן הגדול ואת־רוח
כל שארית העם ויבאו ויעשו מלאכה בבית־יהוה
צבאות אלהיהם : טו ביום עשרים וארבעה לחדש בששי

ר ש " י

(יג) במלאכות ה׳ · בשליחות המקום : (יד) ויבאו ויעשו מלאכה · התחילו מספתין באבנים ומנסרים עלים בששי בכ"ד לחדש ובשביעי בכ"א היה דבר ה׳

מצודת ציון

ג׳):(יא) חרב· יובש כמו חרבו המים (בראשית ח׳): התירוש· ענבי היין : היצהר· זיתי השמן: (יב) ועל דברי· ואל דברי:(יג) מלאך· שליח וכן אשר מלאך שלוח עליהם (יחזקאל כ"ג) : (יד) ויער · מלשון התעוררות : רוח · רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א׳) :

מצודת דוד

לתת פריה : (יא) ואקרא · אביא בגזירה יובש על הארץ וגו׳ למען יכמש ויתקלקל יבול הארץ : ועל אשר תוציא האדמה · מיתר המינים : ועל האדם ועל הבהמה · כי החורב והיובש מוליד חלאים באדם ובהמה : ועל כל יגיע כפים · על כל העסקים שאתם יגעים בהם אשלח חורב ויובש ר"ל המארה תבוא בהם ולא תצליחו :

(יב) ועל דברי חגי הנביא · ואל דברי חגי הנביא שניבא להם כאשר שלחו ה׳ : וייראו העם · מאזהרת ה׳ ויעודי העונש: (יג) מלאך ה׳ ר"ל שליח ה׳ : במלאכות ה׳ · בשליחות ה׳ : אני אתכם · כי עדיין פחדו לבנות הבית בלא רשות המלך ולכן אמר להם אני עמכם ואל תפחדו : (יד) ויער ה׳ · ה׳ העיר את רצון זרובבל וגו׳ ובאו ועשו מלאכה בדבר צורך בית ה׳ : (טו) ביום וגו׳ · מוסב למקרא שלמעלה לומר התחלה היה ביום עשרים וארבעה לחדש הששי כי אז התחילו להכין את המצטרך אל הבנין אבל בבנין התחילו בכ"ד לחדש השביעי כמ"ש בסוף הספר : בששי ·

בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ׃ ב א בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים
וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃
ב אֱמָר־נָא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶל־שְׁאֵרִית הָעָם
לֵאמֹר׃ ג מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה
בִּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה הֲלוֹא כָמֹהוּ
כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם׃ ד וְעַתָּה חֲזַק זְרֻבָּבֶל נְאֻם־יְהוָה וַחֲזַק
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַחֲזַק כָּל־עַם הָאָרֶץ
נְאֻם־יְהוָה וַעֲשׂוּ כִּי־אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃
ה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם
וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם אַל־תִּירָאוּ׃ ו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה

רש״י

אל חגי: (ג) מי בכם הנשאר · שהיה מן הגולים ועודנו חי: אשר ראה וגו׳ · את הראשון אין זה חשוב בעיניו: הלוא כמוהו כאין · יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה בעיניו אלא כאין כמוהו כאין הוא ואין שוים הן כמו (הושע ד) והיה כעם ככהן אף כאן כמוהו כאין הוא ואין פניהם שוים: (ה) את הדבר אשר כרתי · תורתי אתם שומרים ורוחי שורה על נביאכם

מצודת דוד

ר״ל בחדש השני: ב (א) בשביעי · בחדש השביעי: (ג) מי בכם · מי הוא בכם הנשאר מאותם שגלו מירושלים: את הבית הזה · את בית המקדש הראשון ולפי שהיה באותו מקום עצמו קראו הבית הזה: בכבודו הראשון · כפי מה שבנה אותו שלמה בעושר רב: ומה אתם · ומה שאתם רואים אותו עתה בבנין זה: הלוא כמוהו כאין · ר״ל אם יעריכו זה מול זה הלא הבית הזה דומה הבנין אל ההעדר: (ד) ועתה חזק · ר״ל הואיל וכן הוא עכ״ז לא ירפו ידיכם מהבנין בעבור זה והתחזקו ועשו את הבית כי אני אהיה אתכם להשפיע לכם טובה ע״י הבית הזה עם שאין לו ערך עם הבית הראשון מ״מ תבוא לכם הברכה על ידו ואותה אתם מבקשים: (ה) את הדבר · מוסב על מלת ועשו הנזכר במקרא שלפניו ר״ל עשו התורה והמצות אשר כרתי עליה עמכם ברית בצאתכם ממצרים: ורוחי · רוח הנבואה עדיין עומדת עתה בתוככם ולכן אל תיראו כי תצליחו ותבוא הברכה על ידו: (ו) כי כה · אשר כה אמר ה׳ עוד אחת ר״ל מלבד

הבית

צְבָאוֹת עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם וְאֶת־הֶחָרָבָה׃ ז וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־
כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת
הַזֶּה כָּבוֹד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ח לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה
הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן
שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ י בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי
בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא

רש"י

אל תיראו : (ו) עוד אחת מעט היא · משתכלה מלכות פרס זו המושלת עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להצר לכם מן מלכות יון ומעט יהא זמן ממשלתו : ואני מרעיש · בנסים הנעשים לבני חשמונאי : את השמים וגו' · ויבינו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון : (ח) לי הכסף ולי הזהב · ובידי להביא לאשר חפצתי בו : (ט) גדול יהיה · רב ושמואל חד אמר בבנין וחד אמר בשנים שהי בית

מצודת ציון

ב (ו) החרבה · היבשה וכן
החרבה (יהושע ד) : (ז) כבוד ·
על העושר יאמר :

מצודת דוד

אל הבית הנחרב עוד תבנה ותכונן בית
אחת וזהו הבית השני : מעט היא ·
אבל מעט מן הזמן תתקיים : ואני
מרעיש · ר"ל אביא חורבן על הבית
כאלו כוכבי שמים ממסלותם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבוא עליהם : ואת הים ואת החרבה · ר"ל הרבה גדודים יבואו עליהם בדרך ים ובדרך יבשה ובהם יחריבוה : (ז) והרעשתי · אבל אחר זה בזמן הגאולה ארעיש את כל העובדי כוכבים לבוא על ירושלים למלחמה ועל חיל גוג יאמר : ובאו חמדת וגו' · יביאו עמהם חמדת עשרם : ומלאתי · אז אמלא את הבית הזה כבוד כי העובדי כוכבים הבאים יאבדו שמה וישראל ישללו חמדת עשרם ויביאו כבוד העושר אל בית ה' אשר תעמוד באותו מקום עצמו שזה עומד ולכן קראו הבית הזה וכמ"ש למעלה אשר ראה הבית הזה בכבודו הראשון : (ח) לי הכסף · ובידי א"כ להביאם הנה : (ט) הבית הזה האחרון · ר"ל הבית העתיד שיעמוד במקום הזה : מן הראשון · מן הבית שבנה שלמה : ובמקום הזה · בירושלים אתן אז שלום ולא ישמע בגבולם חמס ושוד : (י) לתשיעי · לחדש התשיעי :

לֵאמֹר׃ יא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁאַל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים
תּוֹרָה לֵאמֹר׃ יב הֵן ׀ יִשָּׂא־אִישׁ בְּשַׂר־קֹדֶשׁ בִּכְנַף
בִּגְדוֹ וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־
שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָל הֲיִקְדָּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא׃
יג וַיֹּאמֶר חַגַּי אִם־יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ בְּכָל־אֵלֶּה הֲיִטְמָא
וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא׃ יד וַיַּעַן חַגַּי וַיֹּאמֶר כֵּן

רש"י

ראשון ת"י ובית שני ת"ך: (יא) שאל נא את הכהנים תורה · שמא שכחו בגלותם הלכות קודש וטומאה וטהרה: (יב) בשר קדש · בשר טומאת נבילה או שרץ: ונגע בכנפו · לא נגע בשרץ עצמו אלא בבגד שהוא ראשון: ואל הנזיד · תבשיל: לא · לא יטמא נחלקו בה רב ושמואל חד אמר אישתבוש כהני דבעי מנייהו רביעי בקדש ואמרו לו טהור וחד אמר לא אישתבוש כהני חמישי בקודש בעי מנייהו: היקדש · היסתאב: (יג) אם יגע טמא נפש · מת עצמו: יטמא · שהמת אבי אבות הטומאה

מצודת דוד

(יא) שאל נא · שאל אתה את הכהנים דיני התורה אם לא שכחו בגלותם: לאמר · מוסב למקרא שלאחריו לאמר הן ישא איש וגו' ר"ל אמור להם בשאלה הן ישא איש וגו': (יב) הן ישא · הנה אם ישא איש בכנף בגדו בשר מובדל מפני הטומאה כשרץ ונבלה: ונגע בכנפו · עם כנפו שהוא ראשון לטומאה נגע אל הלחם ונעשה א"כ שני: ואל הנזיד · ר"ל שהלחם נגע בנזיד ונעשה א"כ שלישי: ואל היין · ר"ל הנזיד נגע ביין ונעשה א"כ רביעי: ואל שמן · ר"ל או הנזיד נגע בשמן אבל יין הוא משקה ואינו מטמא אחרים מן התורה אף אם היה ראשון לטומאה: ואל כל מאכל · ר"ל או הנזיד נגע במאכל אחר: היקדש · בשאלה אמר להם אם הרביעי נעשה מובדל וטמא: ויאמרו לא · באמת טעו כי בקדש גם הרביעי טמא: (יג) ויאמר חגי · הוסיף לנסותם אם יודעים הם עכ"פ שהשלישי טמא ואמר אם טמא נפש יגע בכל אלה ר"ל אם סדר הנגיעות האלה יהיה ע"י טומאת מת שהוא אבי אבות הטומאה ונעשה הכנף אב הטומאה והלחם ראשון והנזיד שני והיין וגו' שלישי: ויאמרו יטמא ·

מצודת ציון

(יב) ישא · מל' משא וסבל: קדש · ר"ל מובדל מפני הטומאה כי לשון קדש יאמר על דבר המובדל בין לטהרה בין לטומאה בין לאיסור כמ"ש פן תקדש המלאה (דברים כ"ב): בכנף בגדו · בשולי בגדו: הנזיד · התבשיל כמו ונזיד עדשים (בראשית

הָעָם־הַזֶּה וְכֵן־הַגּוֹי הַזֶּה לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה וְכֵן כָּל־
מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא׃ טו וְעַתָּה
שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִטֶּרֶם שׂוּם־
אֶבֶן אֶל־אֶבֶן בְּהֵיכַל יְהוָה׃ טז מִהְיוֹתָם בָּא אֶל־עֲרֵמַת
עֶשְׂרִים וְהָיְתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשֹׂף חֲמִשִּׁים

רש"י

והחמישי לטומאת שרץ רביעי הוא לטומאת מת: (יד) כן העם הזה. כמו שאתה טועה בזו כן אתם טועים בכמה הלכות: ואשר יקריבו שם. אם לא יתנו לבם ללמוד: (טו) ומעלה. שנים שעברו: מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על היסוד שיסדתם בימי כורש ובטל עתה שימו לבבכם לעסוק בבנין ובלימוד צרכי כהונה: (טז) מהיותם בא אל ערמת עשרים. מהיות לכם מארה משולחת במעשיכם כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ' סאין ולא היה מוצא אלא עשרה: בא אל היקב. הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו: לחשף חמשים פורה. מדה שמודדין בה יין מגיתות ושמה פורה: לחשף. לשאוב ממנו נ' מדות למלאותם כמו לחשוף מים מגבא (ישעיה ל) וכן חשפי שובל (שם מ"ז):

מצודת ציון

כ"ה): (טז) ערמת. כן יקרא כרי התבואה כמו בקצה הערמה (רות ג'): היקב. הוא הבור שהיין יורד שם מן הגת: לחשף. ענין שאיבה כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל'):

מצודת דוד

ידעו מזה שיש טומאה בשלישי: (יד) כן העם הזה. על הכהנים אמר כמתרעם הנה כן העם הזה כמו שאתם רואים שאינם יודעים את התורה: וכן הגוי הזה. כפל הדבר במ"ש: לפני. ר"ל בדברי התורה הנתונה מאתי: וכן כל מעשה ידיהם. כמו שטעו בזה כן טועים הם בכל מעשה ידיהם: ואשר יקריבו שם. ומעתה אשר יקריבו שם במזבח נחשב לטמא אם לא יתנו לב ללמוד ולדעת: (טו) ועתה. ר"ל עם כי עדיין אין קרבנם לרצון הואיל ואינם יודעים משפטי טומאה וטהרה וא"כ בנין הבית הוא הכנה לבד להקריב בה כשילמדו כי אז תהיה לרצון: שימו נא. ר"ל עכ"ז הבינו ההפרש שבין אחר התחלת הבנין ובין קודם ההתחלה ושימו נא וגו': מן היום הזה ומעלה. ר"ל מלפניו: מטרם שום. עד לא שמו אבן הבנין על אבן יסוד ההיכל לבנות הכותל כי היסוד בנו בימי כורש כמו שכתוב (בעזרא ג'): (טז) מהיותם. רצה לומר הבינו מה שהייתם בא כ"א על ערמה אחת בחשבו שימצא בה עשרים מדות ולא מצא בה כ"א עשרה כי נשתלחה בה המארה: לחשף. ר"ל בחשבו שימצא

לשאוב

פּוּרָה וְהָיְתָה עֶשְׂרִים׃ יז הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן
וּבַבָּרָד אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאֵין־אֶתְכֶם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃
יח שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִיּוֹם עֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יֻסַּד הֵיכַל־יְהוָה שִׂימוּ
לְבַבְכֶם׃ יט הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה
וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ׃ כ וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה ׀ שֵׁנִית אֶל־חַגַּי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃
כא אֱמֹר אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־

רש״י

והיתה עשרים · לא שנשתלשה ביין מארה יותר מן הדגן אלא שאדם טועה כאומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו ובמסכת אבות דרבי נתן שנינו טעם למה לא אמר ביין מדה מועטת כמ"ש בדגן לחשוף עשרים פורה והיתה עשרה למדך שהיין מדה יתירה לעולם וכשהיין לוקה סימן רע לעולם ולפי שהיין צריך להיות הרבה מנה בו מנין יתר: (יח) אשר יסד היכל · שהתחילו עתה בשנייה להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש: (יט) העוד הזרע במגורה · עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה שזרעו בזמן ברכה כי בבנין הבית יביא

מצודת דוד

לשאוב חמשים מדות מן היין היורד מן הפורה ולא מצא כ"א עשרים: (יז) הכיתי אתכם וגו' · וחוזר ומספר את כל מעשה ידיכם התבואות שזרעתם אותם הכיתי בשדפון ובירקון: ואין אתכם אלי · ר"ל ואין אני רואה אתכם שבים אלי: (יח) ומעלה · ר"ל והלאה: למן היום · ר"ל שהוא מן היום אשר בנוי על היסוד של ההיכל מהם והלאה שימו לבבכם מה נעשה בימים האלה: (יט) העוד הזרע במגורה · וכי יש עוד מה מן הזרע במגורה הלא הכל הוצאתם לזריעה כי מעת היא: ועד הגפן וגו' · ואפי' הגפן וגו' לא נשא פרי: מן היום · אבל מיום התחלת הבנין אשלח ברכה: (כ) שנית · באותו יום עצמו בכ"ד לחדש הט': (כא) אני מרעיש · ר"ל הבית הזה לא תקום לעד כי אני מרעיש את השמים כאלו

מצודת ציון

פורה · כן יקרא הגת וכן פורה דרכתי לבדי (ישעיה ס"ג): (יז) בשדפון · ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול: ובירקון · היא הכספת פני התבואה ונהפך לירקון: (יט) במגורה · כן יקרא אוצר התבואה וכן נהרסו ממגורות (יואל א'): ועד · ענינו כמו אפלו וכן ועד כפר הפרזי (ש"א ו'): נשא · ענין גדול והרמתם:

כוכבי

הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ כב וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי
חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ סוּסִים
וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ בְּחֶרֶב אָחִיו׃ כג בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה
צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה
וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

רש"י

ברכה במעשה ידיכם: (כב) והשמדתי חזק ממלכות הגוים · מלכות פרס שהיא מוטלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכי יון לסוף שלשים וארבעה שנה לבנין הבית כמו שאנו שונין במסכת עבודת כוכבים: (כג) ושמתיך כחותם · כלפי שנגזר על יכניה אביו חי אני נאם ה' כי אם יהיה יכניהו וגו' חותם על יד ימיני כי משם אתקנך (ירמיה כ"ב) ואומר שם כתבו את האיש הזה ערירי למדנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והושם כחותם:

מצודת ציון

(כב) והשמדתי · ענין כליון: (כג) כחותם · טבעת העשוי לחתום בו אגרות:

מצודת דוד

כוכבי השמים ממסלותם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבוא עליהם: (כב) והפכתי · ר"ל אבל בסוף אקח מהם נקם בזמן הגאולה העתידה כי אז אהפוך כסא כל הממלכות ואשמיד חוזק הממלכות: וירדו · בעמקי השאול: איש בחרב אחיו · מהומת ה' תבוא בהם ויהיו נהרגים איש בחרב אחיו כמ"ש וקראתי וגו' חרב איש באחיו (יחזקאל ל"ח): (כג) אקחך זרבבל · ר"ל אקח איש מזרעך ועל המשיח יאמר: ושמתיך כחותם · כמו שאין חותם הטבעת זז מיד האדם כן לא תסור אהבתי ממנו: כי בך בחרתי · בזרע היוצא ממך בחרתי להיות הוא מלך המשיח:

זכריה א

א א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא

רש"י

א נבואת זכריה סתומה היא מאד כי יש בה מראות דומות לחלום הניתן לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומים לו ואחר פתרונו של יונתן: (א) בחדש השמיני · קודם שהתחילו לחזור

ולבנות

לֵאמֹר׃ ב קָצַף יְהוָה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף׃ ג וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ד אַל־תִּהְיוּ
כַאֲבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים
וּמַעֲלִילֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־
יְהוָה׃ ה אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם וְהַנְּבִאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ׃
ו אַךְ ׀ דְּבָרַי וְחֻקַּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הֲלוֹא
הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם וַיָּשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה צְבָאוֹת
לַעֲשׂוֹת לָנוּ כִּדְרָכֵינוּ וּכְמַעֲלָלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ׃ ז בְּיוֹם
עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבָט
בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־

יתיר יו"ד

רש"י

ולבנות במלאכה שהרי בכ"ד לחדש התחילו בה : (ב) על אבותיכם . שבדור חורבן הבית : (ה) אבותיכם איה הם . ראו שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובשבי : והנביאים הלעולם יחיו . וא"ת אף הנביאים איה הם הרי מתו אני משיב לכם וכי הנביאים היה להם לעולם לחיות אך סופן מוכיח כי אמת היו דבריהם שכל דברי וחוקי גזירות פורעניות אשר צויתי את

מצודת דוד

א (ב) קצף ה' . ר"ל חורבן הבית שהיה בימי אבותיכם לא במקרה היה כי אם ה' קצף עליהם בעבור העון ובא בגמול : (ג) ואמרת . על כן תאמר אליהם וגו' שובו אלי ואז אשוב אליכם להשרות שכינתי בתוככם : (ד) כאבותיכם . שהיו בימי החורבן : הראשונים . שהיו בימיהם : (ה) איה הם . כאומר הלא נלקו בחרב וברעב ובדבר : והנביאים הלעולם יחיו . כאומר ואם תשיבו לומר הנביאים איה הם הלא גם הם מתו עם שלא עשו הרע על זה אשיב לכם וכי הנביאים יחיו עד עולם כי הלא מתו במלאת שנותיהם : (ו) אך דברי וחקי . אך דברי חוק הגזירה אשר צויתי את הנביאים לנבאות הלא המה השיגו את אבותיכם לבד ולא את הנביאים : וישובו . אבותיכם עצמם שבו לומר בעת החורבן הנה כמו שחשב ה' לעשות לנו כפי מעשינו כן עשה

מצודת ציון

א (ו) זמם . ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים ק"מ) :

בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־עִדּוֹא הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ ח רָאִיתִי ׀ הַלַּיְלָה וְהִנֵּה־
אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר
בַּמְּצֻלָה וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים שְׂרֻקִּים וּלְבָנִים׃ ט וָאֹמַר
מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אֲנִי אַרְאֶךָּ
מָה־הֵמָּה אֵלֶּה׃ י וַיַּעַן הָאִישׁ הָעֹמֵד בֵּין־הַהֲדַסִּים
וַיֹּאמַר אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ׃ יא וַיַּעֲנוּ
אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה הָעֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים וַיֹּאמְרוּ הִתְהַלַּכְנוּ

רש"י

עבדי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם : (ח ראיתי הלילה וגו' · רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו : והנה איש · מלאך : על סוס אדום · רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב ובדם כמו שהוא אומר כאן וקצף גדול אני קוצף על הגוים : ואחריו סוסים אדומים וגו' · מוכנים לשליחותו של מקום ויש בהם מיני צבעים הרבה ושבח הוא לו : שרקים · לא ידעתי מה צבע הוא לו וי"ת קוחין : בין ההדסים אשר במצולה · בין אילני הדסים די בבבל : (ט) ואמר · למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת : מה אלה אדוני · והוא הרוכב על סוס אדום : (י) להתהלך בארץ · לראות

מצודת ציון

(ח) ההדסים · שם אילן הערבה : במצולה · ענינו מקום רבוי המים כמונו : כמו ותשליכני מצולה (יונה ב') : שרקים · מגוונים בצבעים מחולפים ודוגמתו בדרז"ל אשה לא תעביר

מצודת דוד

עשה כנגד אתנו והנביאים לא נלקו (ז) לאמר · ר"ל שיאמר לישראל את המראה אשר ראה : (ח) הלילה · ר"ל בלילה : איש · ר"ל מלאך וכן והאיש גבריאל (דניאל ט') : והוא · האיש הרוכב על הסוס עמד בין אילני הדס העומדים במצולה : ואחריו · אחר האיש הרוכב עמדו סוסים אדומים וגו' : (ט) ואמר · שאלתי את המלאך הדובר בי מה אלה ר"ל על מה מרמז : אני אראך · במראה נבואה אראה לך על מה מרמז וזהו במה שהשמיע לאזניו דברי האיש העומד בין ההדסים האמור במקרא שלאחריו : (י) ויען האיש וגו' · עם כי הוא שאל אל המלאך הדובר בו ענהו האיש וגו' : אלה · הסוסים האלה הם אשר שלח ה' להתהלך בארץ לארכה ולרחבה לראות משכנות לא להם כל אחד בזמנו : (יא) ויענו וגו' · כי המלאך העומד בין ההדסים שאלם מה עשו בארץ כ"א בזמנו ועם כי לא נזכר כי מהתשובה יובן ששאלם על זה : התהלכנו בארץ · ר"ל ירשנו את כל הארץ והנה כולה יושבת בשלום

בָּאָרֶץ וְהִנֵּה כָל־הָאָרֶץ יֹשֶׁבֶת וְשֹׁקָטֶת׃ יב וַיַּעַן מַלְאַךְ־
יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד־מָתַי אַתָּה לֹא־תְרַחֵם
אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְאֵת עָרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶה שִׁבְעִים
שָׁנָה׃ יג וַיַּעַן יְהוָה אֶת־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי דְּבָרִים טוֹבִים

רש"י

את שלות העובדי כוכבים: (יב) ויען מלאך ה'. הוא הדובר בי: (יג) ויען ה' את המלאך הדובר בי דברים טובים. לא שמענו הנביא מה ענהו אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו' אני יודע שדברים טובים

מצודת דוד

והשקט ואין מי שערב לבו לגשת למלחמה לקחת מה מידינו ופתרון המראה היא הסוסים הם שלוחי המקום ירמזו על המלכיות המולכים בכיפה והראה לו בדמות סוסים לרמז על המהירות וקלות התנועה והיה הרבה מכל מין לרמוז על מרבית המהירות וכדרך שראה במראה אחרת כמ"ש והנה ארבע מרכבות וגו' במרכבה הראשונה סוסים אדומים וגו' (לקמן ו') והאדומים בכללם ירמזו על בבל שנאמר בו אנת הוא רישא די דהבא (דניאל ב') ומראה הזהב אדומה היא והמלאך שרכב על אחד מהאדומים בא לרמוז שלא במקרה נפלה בבל אבל ה' שלח מלאכו והוא רכב עליה וכבשה תחתיו והעמידה בין ההדסים אשר במצולה לרמז שמפלת בבל היתה בארצה שעמדה במצולה כמ"ש האומר לצולה חרבי (ישעיה מ"ד) ובה גדלו הדסים מרובים והשרוקים רמזו על מדי ופרס לפי שהיו שתי מלכיות בא הרמז בסוסים בעלי מראה מחולפי הגוונים ולא בעלי גוון א' והלבנים ירמזו על יון ויתכן שזהו לפי שמנהגם ללבוש מלבושי לבנים וכל טובים ויפים שיהיו לבנים בהפלגה ולא הראה לו במראה ההיא מלכות הרביעית לפי שממשלתה היתה אחר חורבן בית השני ועדיין לא דבר בו מהחורבן הזה ולאחר שדבר בו מזה הראה לו באמת רמזים גם על מלכות הרביעית: (יב) מלאך ה'. העומד בין ההדסים: ה' צבאות עד מתי אתה וגו'. כאומר אף אם המשלת המלכיות ההם כ"א בזמנו ומסרת שרי מטה מהאומה תחת שר מעלה של כל מלך המושל בזמנו אבל הלא אתה ה' על צבאות מעלה ומטה והכל בידך ומדוע לא תרחם אתה את ירושלים וגו' הלא אתה שר ישראל ואתה מושל בכל: אשר זעמתה. אשר כעסת עליהם זה זמן שבעים שנה מעת חורבן הבית וכאומר הלא עדיין הם בכלל הזעם אם הם נכנעים למלכי מדי ופרס: (יג) את המלאך הדובר בי. למען יאמר הוא אלי: דברים טובים. הם הדברים שצוה לו המלאך לקרוא אותם

מצודת ציון

שרק על פניו (שבת נ"ה): (יא) ישבת. ר"ל יושבת בשלום: ושקטת. מל' השקט ומרגוע: (יב) ויען. ענין הרמת קול כמו וענית ואמרת (דברים כ"ו): זעמתה. מל' זעם וכעס:

דְּבָרִים נִחֻמִים׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי קְרָא
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לִירוּשָׁלִַם וּלְצִיּוֹן
קִנְאָה גְדוֹלָה׃ טו וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל־הַגּוֹיִם
הַשַּׁאֲנַנִּים אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְּעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה׃
טז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי לִירוּשָׁלִַם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי
יִבָּנֶה בָּהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְקָוה וקו קרי יִנָּטֶה עַל־
יְרוּשָׁלִָם׃ יז עוֹד ׀ קְרָא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עוֹד תְּפוּצֶינָה עָרַי מִטּוֹב וְנִחַם יְהוָה עוֹד אֶת־צִיּוֹן וּבָחַר
עוֹד בִּירוּשָׁלִָם׃ ב א וָאֶשָּׂא אֶת־עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אַרְבַּע

ר ש " י

ענהו: (יד) קנאתי לירושלים ולציון · מתפרע אנא פורענות דין ירושלים מן המציקים לה: (טו) השאננים · אשר אלו אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים: אשר אני קצפתי · על עמי מעט: והמה עזרו · על הקצף לרעה: וקו ינטה · למוד חומתה ארכה ורחבה:

מצודת ציון

(יג) נחמים · מל' נחמה: (יד) קנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל"ב): (טו) השאננים · מלשון שאנן ושקט: (טז) וקו · ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן קו לקו (ישעיה כ"ח): ינטה · מלשון הטיה: (יז) תפוצנה · ענין פזור כמו ומאלה נפצה כל הארץ (בראשית ט'):

מצודת דוד

לפרסמם ברבים: (יד) קנאתי לירושלים · בעבור מה שעשו העמים לירושלים ולציון כועס אני הרבה: (טו) וקצף · עתה יפרש שהקצף הוא על האומות היושבים שאנן ושקט על אשר אני קצפתי מעט על ישראל והמה עזרו אל הקצף לעשות עוד יותר ממה שקצפתי: (טז) לכן · הואיל ומאד הרע לישראל לכן כבר שבתי את ישראל לירושלים מפאת הרחמים עם כי לא זכו ועוד יבנה בה ביתי ולא יבטל המלך את הבנין כדרך שבטל כורש: וקו ינטה · הבונה ינטה קו המשקולת לבנות חומת העיר ולא ימחה המלך בידם: (יז) עוד קרא לאמר · גם זה מדברי המלאך שאמר להנביא עוד קרא לאמר את זאת: עוד תפוצנה · ר"ל עוד יבוא חורבן וגלות על הבית השני ויפוצו יושבי ערי יהודה מכל טוב ויסחו מן הארץ הטובה: ונחם ה' · ואח"ז בגאולה העתידה ינחם ה' עוד את ציון ויבחר בירושלים וכאומר הנה אז תהיה גאולה שלימה גאולת עולם ואז ימשלו הם על כל העובדי כוכבים: ב (א) וארא · במראה הנבואה: ארבע קרנות · הם רמז לארבע מלכיות המנגחים את

קְרָנֽוֹת׃ ב וָאֹמַ֗ר אֶל־הַמַּלְאָ֛ךְ הַדֹּבֵ֥ר בִּ֖י מָה־אֵ֑לֶּה וַיֹּ֣אמֶר
אֵלַ֗י אֵ֤לֶּה הַקְּרָנוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר זֵר֣וּ אֶת־יְהוּדָ֔ה אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל
וִירוּשָׁלִָֽם׃ ג וַיַּרְאֵ֣נִי יְהוָ֔ה אַרְבָּעָ֖ה חָרָשִֽׁים׃ ד וָאֹמַ֕ר
מָ֛ה אֵ֥לֶּה בָאִ֖ים לַעֲשׂ֑וֹת וַיֹּ֣אמֶר לֵאמֹ֡ר אֵ֣לֶּה הַקְּרָנ֡וֹת אֲשֶׁר־
זֵ֣רוּ אֶת־יְהוּדָ֡ה כְּפִי־אִישׁ֙ לֹא־נָשָׂ֣א רֹאשׁ֔וֹ וַיָּבֹ֣אוּ אֵ֗לֶּה
לְהַחֲרִ֣יד אֹתָ֔ם לְיַדּ֞וֹת אֶת־קַרְנ֣וֹת הַגּוֹיִ֗ם הַנֹּשְׂאִ֥ים קֶ֛רֶן
אֶל־אֶ֥רֶץ יְהוּדָ֖ה לְזָרוֹתָֽהּ׃ ה וָאֶשָּׂ֥א עֵינַ֛י וָאֵ֖רֶא וְהִנֵּה־
אִ֕ישׁ וּבְיָד֖וֹ חֶ֥בֶל מִדָּֽה׃ ו וָאֹמַ֕ר אָ֖נָה אַתָּ֣ה הֹלֵ֑ךְ וַיֹּ֣אמֶר

רש"י

(ב) אלה הקרנות · אלה האומות אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלים עד אשר זרום : (ג) ארבעה חרשים · נגרים היודעים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי הם : (ד) ויאמר לאמר אלה הקרנות · אשר ראית בראשונה : אשר זרו את יהודה · והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו ולא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש: ויבאו אלה החרשים להחריד אותן הקרנות ולידות אותן : לידות · להשליך: (ה) חבל מדה.

מצודת דוד

ישראל כבעלי קרנים עם הקרן : (ב) מה אלה · ר"ל על מה מרמז : אלה הקרנות · ר"ל זה מרמז על העובדי כוכבים שהרעו לישראל וכאלו נגחו אותם בקרן עד שפזרו אותם הנה והנה : את ישראל · כמו ואת ישראל כוי"ו : (ג) חרשים · אומנים היודעים לגדע ולהפיל את הקרנות : (ד) ויאמר לאמר · ר"ל ה' אמר אל המלאך שיאמר לי : אלה הקרנות · ר"ל כי אלה הקרנות וגו' והרעו לעשות כשיעור אשר איש מישראל לא נשא ראש מפניהם ולכן באו אלה החרשים להחריד את הקרנות ולהפיל אותם על אשר היו מרימים קרן על ארץ יהודה לזרותה ולפזרה והחרשים ההם נרמזים על כל מלך בזמנו שהחריד וכבש את המלך שמשל לפניו והחרש האחרון הוא מלך המשיח אשר יחריד ויכבוש את המלכות הרביעית (ואף שכבר נפלה בבל הראה לו המקום כפי הגזירה וכאלו עמד לפני מפלת בבל). (ה) והנה איש · שבא איש ובידו היה חבל מדה שרגילין למדוד בו את התבואה : (ו) ואמר ·

מצודת ציון

ב (א) קרנות · מלשון קרן : (ב) זרו · פזרו כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כ"ו) : (ג) חרשים · אומנים כמו חרש עצים (ישעיה מ"ד): (ד) כפי · כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות י"ב) · לידות · ענין הפלה והשלכה כמו ידו אליה (ירמיה נ') : הנשאים · ענין הרמה : לזרותה · לפזרה : (ה) חבל מדה · קו המדה : (ו) אנה · להיכן כמו אנה אנחנו עולים (דברים א') :

אֵלַי לָמֹד אֶת־יְרוּשָׁלִַם לִרְאוֹת כַּמָּה־רָחְבָּהּ וְכַמָּה אָרְכָּהּ׃
ז וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא
לִקְרָאתוֹ׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלָו אליו ק' רֻץ דַּבֵּר אֶל־הַנַּעַר הַלָּז
לֵאמֹר פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלִַם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ׃
ט וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד
אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ׃ י הוֹי הוֹי וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה

רש"י

חוט המדה למדוד את ירושלים כמה יהיה ארכה ורחבה: (ז) והנה המלאך הדובר בי יוצא · הוא אשר בידו חבל המדה: (ח) רץ דבר אל הנער · אל תצא עוד למוד כי נמלך הקב"ה בפמליא שלו שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה: פרזות תשב · מאין חומה כדי שיתישב בה כל הבא ותגדל מיום אל יום: (ט) ואני אהיה לה · למגן כאילו חומת אש סביב לה וגם בתוכה תשכון שכינתי לכבודכם: (י) הוי הוי · אין הוי

מצודת ציון

(ח) רץ · ענין מהירות ההליכה: הלז · הזה וכן מה הציון הלז (מ"ב כ"ג): פרזות · ר"ל מבלי חומה סביב וכן ראש פרזיו (חבקוק ג'): (י) הוי · הוא ענין קריאה וכן הוי כל צמא (ישעיה נ"ה): ונסו · ענין

מצודת דוד

שאלתי את האיש להיכן אתה הולך עם חבל המדה: לראות כמה רחבה · ר"ל כמה יש עתה ברחבה ובארכה וכאלו מראה בזה שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד: (ז) המלאך הדבר בי · אין זה שהיה בידו חבל המדה: יצא · אל מול המלאך הבא לקראתו לשאול ממנו מהו ענין המדידה כי חשב פן המדידה היא להודיע שכן יהיה לעתיד מבלי תוספת: יצא לקראתו · להגיד לו ענין המדידה: (ח) ויאמר אליו · המלאך הבא אמר אל המלאך הדובר בי רוץ חיש מהר ודבר אל הנער הזה הוא זכריה כי היה עודנו נער: פרזות · ר"ל אל יחשוב גם הוא כמוך שכן יהיה גם מדת העיר לעתיד כי לא כן הוא אבל המדידה בא להראות שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד כי אז תהיה ירושלים מיושבת כעיר פרוז אשר אין חומה סביב לה כאלו אין לה קצבה ומדה וזהו ממה שיהיו בתוכה הרבה בני אדם ובהמה רבה וכאלו לא יכילם מקום נגדר: (ט) ואני אהיה לה וגו' · ר"ל ועכ"ז לא ידאגו מפחד האויב כי פן יבוא בה הואיל והיא מבלי חומה כי אני אגן עליה מפני האויב כאלו יהיה סביבה חומת אש שאין לקרוב אליה: ולכבוד · ר"ל אל יחשבו שיהיה להם העדר כבוד לשבת בעיר פרוז כי אני אשרה שכינתי בתוכה להיות לה לכבוד אשר אין ערוך אליה כבוד הקפת החומה מסביב: (י) הוי הוי · יאמר על הגאולה העתידה וכאלו יקרא אליהם אתם בני

כִּ֗י כְּאַרְבַּ֛ע רוּח֥וֹת הַשָּׁמַ֖יִם פֵּרַ֥שְׂתִּי אֶתְכֶ֖ם נְאֻם־יְהוָֽה׃
יא הֽוֹי צִיּ֖וֹן הִמָּלְטִ֑י יוֹשֶׁ֖בֶת בַּת־בָּבֶֽל׃ יב כִּ֣י כֹ֣ה אָמַר֮
יְהוָ֣ה צְבָאוֹת֒ אַחַ֣ר כָּב֔וֹד שְׁלָחַ֔נִי אֶל־הַגּוֹיִ֖ם הַשֹּׁלְלִ֣ים אֶתְכֶ֑ם
כִּ֚י הַנֹּגֵ֣עַ בָּכֶ֔ם נֹגֵ֖עַ בְּבָבַ֥ת עֵינֽוֹ׃ יג כִּ֡י הִנְנִ֣י מֵנִ֤יף אֶת־
יָדִי֙ עֲלֵיהֶ֔ם וְהָי֥וּ שָׁלָ֖ל לְעַבְדֵיהֶ֑ם וִֽידַעְתֶּ֕ם כִּֽי־יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת
שְׁלָחָֽנִי׃ יד רָנִּ֥י וְשִׂמְחִ֖י בַּת־צִיּ֑וֹן כִּ֧י הִנְנִי־בָ֛א וְשָׁכַנְתִּ֥י
בְתוֹכֵ֖ךְ נְאֻם־יְהוָֽה׃ טו וְנִלְווּ֩ גוֹיִ֨ם רַבִּ֤ים אֶל־יְהוָה֙ בַּיּ֣וֹם

רש"י

כצ"ל מ"ש

אלא לשון הכרזה והזעקת קיבוץ וכן ת"י אכלו למבדריא הכריזו כמו (ש"ב כ"ב) ירעם מן שמים ת"י אכלי מן שמיא : ונסו מארץ · לאו גליות עמי מתוך בבל ואשור : (יא) הוי ציון המלטי · אף זה לשון הכרזה האספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל : (יב) אחר כבוד · אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד אביו : (יג) והיו שלל לעבדיהם · לישראל שהם עתה עבדים להם : (טו) ונלוו · ונתחברו :

מצודת דוד

י' השבטים שגלו לארץ אשור העומדת בצפון לא תשם במרוצה לשוב אל ארצכם : כי כארבע רוחות השמים · כמו שארבע רוחות השמים המה רחוקים זו מזו כן פרשתי אתכם לארץ מרחק ולכן מהרו ולכו לפי רוב המרחק : (יא) הוי ציון המלטי · כאלו יקרא ליהודה ויאמר את עדת יהודה שגלית מתחלה לבבל לשבת ביניהם המלטי ממקום שאתה עתה לבוא לציון : (יב) אחר כבוד · ר"ל אחר שאמר לי שיהיה בתוך ירושלים לה לכבוד כמ"ש למעלה אחר זה שלחני להנבא על העמים השוללים אתכם להודיעם שישלם להם גמול כי כל הנוגע בכם לרעה הרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו של המקום ב"ה או ר"ל מזיק לעצמו כי יקבל גמול והרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו שמזיק לעצמו בידים : (יג) כי הנני מניף · כי בעבור זה אניף ידי עליהם להכות בהם והם יהיו לשלל לישראל שהיו עבדים להם : וידעתם · בבוא הדבר תדעו אשר ה' שלחני ומאתו היה דברי : (יד) כי הנני בא · אבוא אל ירושלים ואשכון בתוכך : (טו) ונלוו · אז

מצודת ציון

בריחה ומהירות ההליכה : רוחות · פאה וצד : (יא) המלטי · ענין הצלה : בת בבל · עדת בבל : (יב) השוללים · ענין בזה : בבבת עינו · הוא גלגל העין וכן כאישון בת עין (תהלים י"ז) : (יג) מניף · ענין הרמה כמו והניף הכהן (ויקרא כ"ג) : (טו) ונלוו · ענין התחברות כמו ונלוה הגר (ישעיה י"ד) :

הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ׃ טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ
עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָםִ׃ יז הַס כָּל־בָּשָׂר
מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ׃ ג א וַיַּרְאֵנִי אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד
עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ׃ ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה
בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָםִ הֲלוֹא זֶה אוּד

רש"י

(טז) ונחל ה' את יהודה · נחלתו וחלקו : (יז) הס כל בשר · של שאר האומות: כי נעור · ל' הערה והקיצה: לשטנו · להשטינו על שהיו בניו נשואות נשים נכריות כמו שכתוב בספר עזרא וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק (עזרא י') : (ב) יגער ה' בך השטן · יגער הקב"ה בך אתה השטן (וחזר ואמר יגער ה' בך הבוחר וגו' מהר"ז) והגוער בך הוא הבוחר בירושלים שלא תכנס לפני לקטרג על הצדיק הזה שלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש הצריפה : הלוא זה אוד מצל מאש · מפורש באגדת

מצודת ציון

(יז) הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג) : כל בשר · כל אדם : נעור · מלשון הערה והקיצה כמו אשר יעור משנתו (לקמן ד') : ממעון · ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית לנו (תהלים צ') : ג (א) השטן · מלאך מקטרג : לשטנו · ענין קטרוג וכן כתבו שטנה (עזרא ד') : (ב) יגער · ענין צעקת נזיפה : אוד · הוא

מצודת דוד

יתחברו גוים רבים אל ה' ויהיו לו לעם להאמין בו ועכ"ז אשכון בתוכך ולא בתוך הגוים הרבים : וידעת · אז בהשכינו את שכינתו לבד בתוכך תדע אשר ה' שלחני אליך · ר"ל עיקר יעוד הטובה נאמר עליך ולא על העובדי כוכבים עם כי גם הם יאמינו בה' מ"מ לא ישוו עמך בדבר הטובה : (טז) ונחל ה' · המקום ינחל את יהודה כמאז להיות חלקו לעולם על אדמת הקדש ולא יגלו עוד ממנו : ובחר עוד בירושלים · להשכין שם שכינתו כמאז : (יז) הס כל בשר · שתקו כל העובדי כוכבים מפחד ה' ולא תוסיפו עוד להרחיב פה על ישראל : כי נעור · כי אז יעיר ממעון קדשו השמים לרדת לעשות נקם בעובדי כוכבים כי עד הנה הסתרים להעובדי כוכבים כאלו היה ישן אבל אז כאלו יעיר משנתו : ג (א) ויראני · במראה הנבואה : על ימינו · על ימין יהושע : לשטנו · לקטרג עליו על מה שלא מיחה בבניו שנשאו נשים נכריות כמ"ש וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק (עזרא י') כן ארז"ל : (ב) ויאמר ה' · ר"ל מלאך ה' : יגער וגו' ויגער · ר"ל יגער

מֻצָּל מֵאֵשׁ׃ ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד
לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃ ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר
הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי
מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃ ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ
צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ

רש"י

חלק שהושלך עם אחאב בן קוליה ותכירו לאור : (ג) לבוש בגדים צואים · כתרגומו הוו ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרן לכהונתא והיה נענש הוא על שלא מיחה בידם : (ד) הסירו הבגדים הצואים מעליו · יבדילו בניו את נשותיהם וימחל לו : מחלצות · חליפות בגדים נאים כלומר זכיות אבל לפי שדימה העון לבגדים צואים דימה הזכות למחלצות בגדים נאים ולבנים : (ה) ואמר · אני זכריה : ישימו צניף טהור וגו' · בקשתי רחמים

מצודת דוד

ויתזור ויגער : הבוהר בירושלים · מוסב על ה' לומר ה' הבוחר בירושלים יגער בך : הלוא זה · ר"ל איך תקטרג עליו הלא הוא כאוד המוצל מאש כי הושלך באש ע"י נ"נ עם אחאב וצדקיהו נביאי השקר וניצול מן השריפה כמ"ש חז"ל וא"כ זכותו רב ואיך תקטרג עליו : (ג) ויהושע וגו' ועמד וגו' · ר"ל בשעה שעמד לפני המלאך היה עדיין לבוש בגדים מלוכלכים · ר"ל עדיין היה מלובש בזה העון כי עוד ישבו הנשים הנכריות תחת בניו ולא גרשו אותן והוא לא מיחה בהם : (ד) ויען ויאמר · המלאך שעמד יהושע לפניו אמר אל המלאכים העומדים לפניו הסירו מיהושע הבגדים המלוכלכים ר"ל הפרישו את בניו מנשותיהם הנכריות למען יוסר העון מיהושע : ויאמר אליו · המלאך אמר ליהושע : ראה העברתי · במה שצויתי להפריש בניך מהנכריות העברתי מעליך העון שהיה בך מה שלא מחית בהם : והלבש · צויתי להלביש אותך מחלצות ר"ל כשיוסר העון יגולה הזכות : (ה) ואמר · זה מאמר זכריה שאמר התפללתי עליו שישימו על ראשו צניף טהור ר"ל שיהיה כתר כהונה גדולה לירושה לזרעו אחריו הואיל וגרשו מן הנכריות : וישימו וגו' · ר"ל נתקבלה תפלתי

מצודת ציון

סען שמנדנדים בו האש כמו כאוד מוצל משרפה (עמוס ד') : (ג) צואים · ר"ל מלוכלכים ולפי שהצואה היא לכלוך קורא לבגדים מלוכלכים בגדים צואים : (ד) ויען · ענין הרמת קול כמו וענית ואמרת (דברים כ"ו) : מחלצות · כן יקראו מין מלבושים נאים וכן המחלצות והמעטפות (ישעיה ג') : (ה) צניף · מלשון מצנפת העשוי לסבב את הראש : טהור · ר"ל ברור ונקי :

ומיד

וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד׃ ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה
בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי
תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־
בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין
הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃ ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה
וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי

רש"י

עליו: (ו) ויעד. ל' התראה כמו (דברים ל"א) ואעידה בם את השמים וגו': (ז) אם בדרכי תלך. וגם אני זאת אעשה לך: אתה תדין את ביתי. תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי: ונתתי לך מהלכים. כתרגומו ובאחיות מיתיא אחיינך ואתן לך ריגלין מהלכן בין שרפיא האלין ולפי פשוטו מבשרו על בניו שיזכו לעתיד: העמדים. שרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה: (ח) אתה ורעיך. חנניה מישאל ועזריה היו: אנשי מופת. גברין כשרין למעבד להון נסין שאף להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי צמח. כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בחצר המלך ואני מצמיח לו גדולה וגם נתתיו לחן בעיני המלך שימלא שאלתו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש (בנחמיה א') דברי נחמיה בן חכליה והוא זרובבל

מצודת ציון

(ו) ויעד. ענין התראה כי רוב המתרים מתרים בעדים למען לא יכחש לאחר זמן: (ז) תדין. מלשון דין והוא ענין גזירת הדבר: מהלכים. מלשון הלוך וטיול: (ח) מופת. ענין

מצודת דוד

ומיד נתנו לו לרשת כתר כהונה גדולה: וילבשהו בגדים. ר"ל היה נגלה זכיותיו: ומלאך ה' עומד. בכל משך הזמן שנעשה כל זה: (ו) ויעד. אחר כל המעשים התרה המלאך ביהושע: (ז) אם בדרכי תלך. ר"ל אם זרעך ילכו בדרכי ואמר כמדבר עליו כי זרע האדם יחשב כמוהו וכן אקחך זרובבל (חגי ב'): ואם את משמרתי תשמר. ר"ל אם ישמרו הדברים שצויתי לשמרם וכפל הדבר במ"ש: וגם אתה תדין. ר"ל גם זרעך כמוך יהיו כ"ג ופקידים עד עולם לדון את ביתי ועי"ז יעשה כל צרכי הבית: וגם תשמור. ר"ל בידם יהיו שמירות חצרי וכפל הדבר במ"ש: ונתתי לך מהלכים. ר"ל ומלבד זאת לא יקופח שכרם בעולם הנשמות כי אתן להם מהלכים וטיולים בין המלאכים האלה העומדים פה כמ"ש למעלה ויאמר אל העומדים לפניו: (ח) אתה ורעיך. גם אתה שמע גם רעיך ישמעו והם חנניה מישאל ועזריה כי גם המה אנשי מופת כי נצולו מכבשן האש כמוך ומהראוי ליחד הדבור גם להם: כי הנני מביא.

מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: ט כִּי ׀ הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי
לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ
פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֺן הָאָרֶץ־הַהִיא
בְּיוֹם אֶחָד: י בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ
לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה: ד א וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ: ב וַיֹּאמֶר

כצ"ל מ"ש

רש"י

כדאמרינן בסנהדרין: (ט) כי הנה האבן · יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד ושפי החומה היה מעט בעיניכם כמו שמפורש (בעזרא ג') ובנבואת (חגי ב'): על אבן אחת שבעה עינים · סופו להרחיב על אחד שבעה וכן ת"י על אבנא חדא שבעא עינין חזיאן לה ולשון עינים לשון מראות ול"נ שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים (לקמן ד') אלא לימד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבנינו: הנני מפתח פתוחה · מתיר קישוריה מפיר עצת העובדי כוכבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה: ומשתי · והסירותי: ביום אחד · לא ידעתי איזה יום: (ב) וגלה על ראשה · כמו

מצודת דוד

ר"ל והדבור הוא אשר הנני מביא את עבדי צמח וזהו מלך המשיח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כ"ג): (ט) כי הנה האבן וגו' · ר"ל מוכן הוא האבן הפושט ביסוד בנין בית העתיד ע"י כ"ג מזרע יהושע אשר יכהן אז ר"ל כבר הגזירה היא גזורה: על אבן אחת · ועל כל אבן מאבני הבנין יהיה שבעה עינים ר"ל שמירות רבות יהיו מאת המקום ב"ה על הבנין הוא: הנני מפתח פתוחה וגו' · המקום ב"ה בעצמו יחקוק צורות על האבנים ליפותם ר"ל הוא יתן כח ועזר על המלאכה: ומשתי וגו' ביום אחד · ר"ל בפעם אחת אסיר עון הארץ ההיא כי אחדש בקרבם רוח נכון ולא יחטאו עוד ולא ימצא עוד עון: (י) אל תחת גפן · להתענג לשבת בצלה ולאכול מפריה מרוב הטובה שיהיה אז: ד (א) וישב וגו' · כי במראה שלפניה לא דבר עמו המלאך הדובר בו לזה אמר וישב מלאך וגו': ויעירני · ר"ל הוא הניעני לעוררני ונתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו:

מצודת ציון

נס ואות: (ט) שבעה עינים · ר"ל הרבה וכן שבע יפול צדיק (משלי כ"ד): מפתח פתוחה · ענין חקיקת הציור כמו ויודע לפתח פתוחים (דה"ב ב'): ומשתי · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג): ד (א) ויעירני · מלשון הערה

אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָיֹּאמַר ואמר קרי רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת
זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה
וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ ג וּשְׁנַיִם זֵיתִים
עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ ד וָאַעַן
וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ ה וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה
וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה

רש"י

יהושע ע"ן) גולה עליה לי' מעין כמין ספל גדול עגול : ושבעה נרותיה · כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה : שבעה ושבעה מוצקות · לכל נר ונר באין שבעה צנורות קטנים שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר : (ג) ושנים זיתים עליה · אלנה שני אילנות שהזיתים גדלים בהם : אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה וגו' · וכאן לא פירש על שני צנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבות ועדשים של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתים נסחטים מאליהם לתוך הצנתרות ומתחממים שם כבמעטן ונעצרים שם כבית הבד והשמן נופל לתוך הצנתרות ומהצנתרות לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקות והנרות מ"ע היו רמז לאור שלעתיד לבוא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים מ"ע על אור של יום בראשית : (ד) מה אלה אדני · מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו : (ו) זה דבר ה' אל זרבבל ·

מצודת ציון

וסיקילה : (ב) וגלה · ספל עגול וכן וגלות הכתרות (מ"א ז') : נרתיה · כעין בזיכין על השמן והפתילה כמו ועשית את נרותיה (שמות כ"ה) : מוצקות · מלשון יציקה והם צנורות ודרך בם ניצק ונמשך השמן : (ד) ואען ·

מצודת דוד

(ב) מה אתה ראה · במראה הנבואה : כלה · כל המנורה היתה זהב : וגלה על ראשה · ממעל על ראשה היה כעין ספל ובה היה השמן : ושבעה נרותיה עליה · ממעל בראשי קני המנורה היו שבעה נרותיה הם כעין בזיכין להשים בהן השמן והפתילות : שבעה ושבעה מוצקות · ר"ל לכל נר ונר היה שבעה צנורות שהשמן ניצוק בהם מעצמו מן הגולה להמשך אל הנרות שהמה על ראש המנורה : (ג) ושנים זיתים עליה · שני אילני זית עמדו אצל המנורה : (ד) ואען ואומר · הרימותי קול ואמרתי אל המלאך על מה באו אלה לרמז : (ה) הלא ידעת · הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז : לא אדני · לא השכלתי לדעת : (ו) זה דבר ה' · ר"ל בזה ירמז כאלו אמר

אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ז מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל
לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:
ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ

רש"י

זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שלכם תעשו את בנין ביתי: כי אם ברוחי · אני אתן את רוחי על דריוש ויצוה לכם לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו ויעזור אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמ"ש (בעזרא ו׳) ולא תצטרכו לעזרת אדם: (ז) מי אתה הר הגדול · שרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכנותהון שבטלתם המלאכה עד כה מעתה תהיו לפני זרובבל מישור אין לכם שררה וגדולה עוד עליו: והוציא את האבן הראשה · האדריכל יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל לראש הבונים והם יבנו הכל כפי דבריו אשר יצוה בבנין נאה ומפואר: תשאות חן חן · יהיה לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה העשוי ע"י אבן המשקולת הזאת· תשואות הן כמו תשואות נוגש (איוב ל"ט) תשואות מלאה וגו׳ (ישעיה כ"ב) קול שאון (שם ס"ו) כולם לשון השמעת קול הם: (ט) ידי זרבבל

מצודת דוד

ה׳ על מלך המשיח הבא מזרע זרובבל: לא בחיל · ר"ל ממשלתו על העובדי כוכבים לא יהיה בעבור חילו הרב ולא בכח זרועו לכבשם במלחמה אבל ימשול בם מבלי טורח מלחמה כי אם ברצוני כי אתן בלב העובדי כוכבים להיות נכנעים לו וסרים למשמעתו ויהיה דומה לעריכת נרות המנורה שהיו מבלי טורח אבל הכל נעשה מעצמו כי הזיתים נתלשו מעצמם ונדרכו מעצמם ומעצמו נמשך השמן אל הגולה כאשר יאמר עוד למטה ומן הגולה נמשכו מעצמם דרך הצנורות ומעצמם אל הנרות: (ז) מי אתה הר הגדול · על מלך גוג יאמר מי אתה וגו׳ ר"ל מה כח יש בך שתתחשב שאתה כהר הגדול לעמוד בפני המשיח לבלי יוכל לעבור לא כן הוא כי למולו תהיה כארץ מישור ובקל יעבור ר"ל לא יהיה בך כח לעכב מה ע"י: והוציא · מלך המשיח יוציא האבן הטובה והחשובה להניחה ביסוד בנין בית העתיד: תשואות · אז ישמע קול המיה אשר כולם יענו ויאמרו הנה לאבן הזה יש לה חן רב כי היא טובה וחשובה עד מאד: (ט) ידי זרובבל יסדו וגו׳

מצודת ציון

ענין הרמת קול: (ו) בחיל · ענין צבאות עם: ברוחי · ענין רצון: (ז) למישור · מלשון ישר ושוה: הראשה · ר"ל טובה וחשובה וכן וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו׳): תשואות · ענין המית קול כמו תשואות נוגש (איוב ל"ט):

הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ י כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ
אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־אֵלֶּה עֵינֵי יְהוָה
הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ׃ יא וָאַעַן וָאֹמַר אֵלָיו מַה־
שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמֹאולָהּ׃

רש"י

יסדו הבית הזה · מתחלה ועד סוף בימי כורש הראשון : וידיו תבצענה · אותו עתה · תבצענה ל' גמר הוא כמו (ישעיה י') כי יבצע ה' את כל מעשהו : (י) כי מי בז ליום · שיוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג') ורבים מהכהנים וגו' אשר ראו וגו' ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת (חגי ב') הלוא כמוהו כאין בעיניהם ישמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלוים בחוט המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הבונים שמכוין בה ראש הפנה וזו תהיה ביד זרובבל : שבעה אלה · על אחד שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת"י שבעא נדבכין כאלין : עיני ה' המה משוטטים · ולו נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר : (יא) מה שני הזיתים · מה רמז הם ומה רמז שני שבלי זיתים

מצודת ציון

(ט) תבצענה · ענין השלמה כמו כי יבצע ה' (ישעיה י') : (י) בז · מלשון בזיון : האבן הבדיל · הוא האבן התלוי בקו המשקולת וע"י מיישר הבנאי את הבנין ועל שע"פ רוב דרכם לעשותה מאבן אמר האבן הבדיל וכן אבן העופרת (לקמן ה'): משוטטים · ענין התנועה הנה והנה

מצודת דוד

וגו'· זרובבל עצמו הניח היסוד מהבית הזה כן ידיו ישלימו את בנין הבית ר"ל ידי המשיח הבא מזרעו ישלימו להניח אבן היסוד מהבית העתיד ואמר ידיו על ידי המשיח הבא מזרעו כדרך שאמר כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע (לעיל ג') שנאמר על כה"ג הבא מזרעו אשר יכהן אז ואמר ענין השלמה על כי יהיה הבית האחרון והוא תשלום הבתים ולפי שהבית העתיד יעמוד במקום הבית הזה עצמו אמר תבצענה כאלו ישלים הבית הזה וכמ"ש גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון (חגי ב'): וידעת · זה מאמר הנביא לישראל כבוא הדבר תדעו אשר ה' שלחני אליכם ומאתו היו דברי : (י) כי מי בז · אשר מי שהיה מבזה בלבו יום בנין בית הזה לחשבו יום קטנות לפי קוטן הבנין הנה ישמחו אז כאשר יראו את האבן המשקולת ביד המשיח הבא מזרע זרובבל המייסד את הבית : שבעה אלה · השמחות האלה שישמחו אז יהיה כפול שבעה בערך התוגה שיש להם בעבור בזיון יום קטנות : עיני ה' וגו'· ר"ל לכן רואה הוא תוגת לב המבזה יום קטנות ולפיכך ישמחם בכפל שבעה בערך התוגה : (יא) אליו · אל המלאך הדובר בו : מה שני הזיתים ·

יב וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר
בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב: יג וַיֹּאמֶר
אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי:
יד וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־
הָאָרֶץ: ה א וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה

רש"י

השי"ן רפה

טרוק"י בלע"ז קבולת זיתים בענף כעין שבולת: (יב) אשר ביד שני צנתרות. כלומר אצל שני הצנתרות כמו (ש"ב י"ד) הלא חלקת יואב על ידי: המריקים מעליהם. את השמן הזה הצלול וטוב להאיר כזהב כמו (איוב ל"ז) מצפון זהב יאתה: (יד) שני בני היצהר. קרן כהונה ומלכות הנמשחים בשמן המשחה: העומדים על אדון כל הארץ. לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם: שני בני היצהר. יצר טוב ויצר הרע מתהפך לטוב בזכות התורה: (א) מגלה עפה. רבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה כדאיתא בעירובין (דף

מצודת דוד

ר"ל למה בא הרמז בשני אילני זיתים ולא באחד: על ימין המנורה. ר"ל על ימין הגולה שעל ראש המנורה ועל שמאלה אחד מזה ואחד מזה: (יב) מה שתי שבלי הזיתים. כי במראה ההיא ראה כאלו שתי ענפי זיתים נתלשו מעצמם ונפלו בתוך שני צנתרות של זהב ושם היו נדרכים מעצמם והם היו מריקים שמן צלול כזהב אל הגולה וקצר למעלה ופרשו כאן ושאל למה;היה הכל שנים שנים על מה מרמז השניות: (יג) הלוא ידעת. הלוא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז השניות: לא אדני. לא השכלתי לדעת: (יד) אלה שני בני היצהר. השניות מרמז על שני בני היצהר רצה לומר המלך המשיח וכה"ג אשר ימשחו בשמן המשחה זה למלכות וזה לכהונה גדולה: העומדים על אדון כל הארץ. לבקש רחמים להחזיר הממשלה לבית ישראל ובמעשה דריכת הזיתים והמשכת השמן מעצמו ירמוז שיחזור הממשלה לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו: ה (א) ואשוב. חזרתי והרימותי עיני כלפי מעלה ואראה

מצודת ציון

וכן שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה'): (יב) שבלי. מלשון השבלים הטובות (בראשית מ"א) ובדרך השאלה קרא כן ענפי הזית לפי שהיו מלאים גרגרי זיתים כמו השבולת המלאים גרגרי תבואה: ביד. ר"ל בתוך וכן ביד כל אדם יחתום (איוב ל"ז): צנתרות. הוא שם כלי מה: המריקים. ענין הזלה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת י"א): הזהב. ר"ל שמן מזוקק ונקי כזהב וכן מצפון זהב יאתה (איוב ל"ז): (יד) היצהר. הוא השמן כמו תירוש ויצהר (דברים כ"ח): על אדון. אצל אדון: ה (א) מגלה. אגרת על שם שגוללין

עָפָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה
מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה׃
ג וַיֹּאמֶר אֵלַי זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה׃
ד הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב וְאֶל־
בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלַּתּוּ וְאֶת־

רש"י

כ"א) וי"ת מגילתא פרחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגילת פורענות היתה והוא שראה (יחזקאל ב׳) וכתוב אליה קינים והגה והי :
(ג) זאת האלה · זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועת שקר : היוצאת · עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ וזהו ארכה עשרים ורחבה עשר כמדת פתח העזרה וההיכל אשר תלא דרך שם :
כי כל הגונב · עד עכשיו : מזה כמוה נקה · מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענות יחידים העוברים על התורה אלא המתין עד שנתמלאה סאת כולם ולקו כולם כאחד בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך · (ד) הוצאתיה· לשוט בארץ ולנקום מן הגנבים והנשבעים

מצודת ציון

אותה : עפה · מלשון עפיפה ופריחה : (ג) האלה · ענין קללה : נקה · מלשון נקי : (ד) ולנה · ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א׳): וכלתו · מלשון כליון והשמדה :

מצודת דוד

ואראה והנה מגלה פורחת באויר השמים והיא מגלת פורעניות כעין מה שראה יחזקאל כמ"ש וארא וגו׳ והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב) : ארכה עשרים וגו׳ · כמדת בית קה"ק לרמז שבעת הפורעניות תחרב :
(ג) זאת האלה · במגלה ההיא הקוק וכתוב הקללה היוצאת בגזירה על פני כל א"י כאלו יצא פסק דין מב"ד של מעלה בכתב : כי כל הגונב מזה · כי המגלה היתה כתובה פנים ואחור כעין שראה יחזקאל כמ"ש והיא כתובה פנים ואחור (שם) ולכן אמר כי כל הגונב הון רשוס הוא מהעבר מזה : כמוה נקה · ר"ל כמו הפורענות הנאמר בה כן יהיה מנוקה ומשוללת מן העולם להיות נכרת ממנה : וכל הנשבע מזה · וכל הנשבע לשקר רשוס הוא מהעבר מזה וכמו הפורענות הנאמר בה כן יהיה מנוקה מן העולם :
(ד) הוצאתיה · ר"ל עם כי עד הנה שלא נתמלאה הסאה הארכתי אפי אבל כאשר נתמלאה הוצאתי המגלה לפסק דין התוך : ובאה · הפורענות הנאמר בה תבוא אל בית הגנב וגו׳ ותתמיד לשבת בבית כ"א והכלה

אותו

עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו׃ ה וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר
אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת׃ ו וָאֹמַר
מַה־הִיא וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר זֹאת עֵינָם
בְּכָל־הָאָרֶץ׃ ז וְהִנֵּה כִּכַּר עֹפֶרֶת נִשֵּׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת
יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה׃ ח וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ
אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן הָעֹפֶרֶת אֶל־

רש"י

לשקר מעכשיו ובאה אל בית הגנב וגו': (ה) שא נא עיניך וראה. עוד יוצאת אחרת שלא מבית קדש הקדשים: (ו) ואמר מה היא. היוצאת שתאמר אלי לראות: ויאמר זאת האיפה. שתראה יוצאת כמין איפה שמודדין בה: ויאמר זאת עינם בכל הארץ. ולאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקה בה אותם שעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל ונמדד להם סאה בסאה: (ז) והנה ככר עופרת נשאת. ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה: (ח) ויאמר זאת הרשעה. האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשע אשר ינהגו בה הרשעים והנה עתה נתונים בתוכה ללקות בתוך הסאה עצמה שמדדו בה מדה במדה: וישלך אותה. עד עתה היפה יושבת והוא השליכה וחבטה לתוכה רמז ליסורים ולעונשים: וישלך את אבן העופרת אל פיה. לשקעה למען לא יגדלו עוד ולא ישמע

מצודת ציון

(ה) שא. הרם: נא. עתה: (ו) האיפה. שם מדה: (ז) ככר. שם משקל: נשאת. ענין הרמה:

מצודת דוד

אותו ועצי בנין ביתו ואבניו ולא ישאיר שריד: (ה) ויצא. נראה לו במראה הנבואה כאלו המלאך הדובר בו הלך והלך לו ובא לרמוז שבמשך הגלות תסתלק הנבואה: ויאמר אלי. אח"ז חזר המלאך ואמר אלי שא עיניך וראה מה היא הדבר היוצאת מן השמים: (ו) מה היא. ר"ל מה היא הדבר שאתה אומר לי לראותה: זאת האיפה היוצאת. ר"ל את זאת אני אומר לך לראות ולהתבונן בה כי בא לרמוז על מה שחטאו בה להקטין איפה לרמות הבריות: ויאמר. חזר המלאך והרים קול ואמר על זאת ישימו עינם היושבים בכל הארץ לראות גמול המעשה למען יוסרו: (ז) ככר עופרת נשאת. משקל ככר עופרת נשאה את עצמה מן הארץ: וזאת אשה אחת. ר"ל האשה אחת הזאת שהקטינה את האיפה היתה יושבת בתוך האיפה לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט והאשה היא מרמזת על כללות האומה וכן ברוב המקומות כינו הנביאים כללות האומה בשם אשה: (ח) ויאמר. המלאך אמר זאת היא הרשעה שהקטינה את האיפה:

פִּיהָ׃ ט וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ
בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂנָה חסר א׳
אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם׃ י וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה מוֹלִיכוֹת אֶת־הָאֵיפָה׃ יא וַיֹּאמֶר
אֵלַי לִבְנוֹת־לָהּ בַיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָּׁם עַל־

הה״א רפה

רש״י

קולן לשדד עניים והאביונים: (ט) שתים נשים יוצאות · מן הבית: החסידה · דיה לבנה וולטוי״ר בלע״ז: (יא) והוכן והניחה · והוכן הבית והונחה האיפה עם הרשעים שבתוכה: שם · באותו הבית: על מכונתה · על קביעותה ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישראל שמדדו בסאת עבירות ורשע לקו באותה מדה ובאו שתי אומות שמלכו כאחת הן בבל וכשדים חיל נבוכדנצר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסיס ההוקבע להם והוא לפי מלאת שבעים שנה עד עתה שחזרו ונוטה פירוש זה אחר יונתן במקצת וכמה דרכים פותרים בה ולא נתיישבו לי ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ושדיוה לדודא דאברא

מצודת ציון

(ט) החסידה · שם עוף: ותשנה · כמו ותשאנה בא״ף: (י) אנה · להיכן: (יא) שנער · היא בבל: והוכן וגו׳ מכונתה · מל׳ הכנה

מצודת דוד

וישלך אותה · כי בתחלה ישבה בה ועושה המשפט הרודה השליכה וחבטה אל תוך האיפה והשליך אל פיה את אבן העופרת לחנקה והוא הככר העופרת הנשאת הנזכרת למעלה ובא לרמז על מה שחטאו להגדיל שקל שיהיה הגמול מדה במדה בדבר שחטאו · ועם כי היה עופרת אמר אבן העופרת כי ע״פ רוב עושים המשקל מאבן וכן האבן הבדיל (לעיל ד׳): (ט) שתים נשים · הן מרמזות על בבל וכשדים: יוצאות · מן השמים: ורוח וגו׳ · כאלו הרוח קשור בכנפיהן להוליכן מהר וכנפיהן היו רחבות וארוכות ככנפי החסידה והן נשאו את האיפה עם האשה אשר בתוכה והיו מוליכות אותה באויר בין הארץ ובין השמים רצה לומר הם הגלו את יהודה מאז וכוונת הרמז היה על אלו שנשארו בבבל ולא עלו לא״י וכאשר יאמר למטה: (י) אנה המה וגו׳ · להיכן מוליכות את האיפה ולא שאל על האשה כי ידע מעצמו שהיא מרמזת על הגלות שכבר עבר אבל שאלתו היה על האיפה אשר הוא מהנראה שבא למדוד להם מדה במדה ולא ידע היאך הוא: (יא) לבנות לה בית · רצה לומר לבנות בית קבוע בשנער לאלו שגלה שמה ולא עלו: והוכן · היא הכינה שמה לעצמה מקום לשבת ולא עלתה לא״י וכן תהיה מונחת שמה על מקום מכונתה ולא תוסיף עוד לעלות הואיל ויתרב גם

טבים

מְכֻנָתָהּ׃ ו א וָאָשֻׁב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע
מַרְכָּבוֹת יֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת׃
ב בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה סוּסִים אֲדֻמִּים וּבַמֶּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית
סוּסִים שְׁחֹרִים׃ ג וּבַמֶּרְכָּבָה הַשְּׁלִשִׁית סוּסִים לְבָנִים
וּבַמֶּרְכָּבָה הָרְבִעִית סוּסִים בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים׃ ד וָאַעַן וָאֹמַר

רש"י

וחפוהו באברא משום דשאיב קליה כדאיתא בסנהדרין ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות נבוכדנצר בכפל שתי האומות ראיתי במדרש תהלים שארבע מלכיות הללו שנשתעבדו בישראל כפולות היו בבל וכשדים מדי ופרס יון ומוקדן אדום וישמעאל (מהר"ז עובדי כוכבים מוקדן וישמעאל) וע"כ יסד הקליר רביעית היא שמינית על אדום : (א) וההרים הרי נחשת · סימן על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ד' מרכבות שלוחי הקב"ה לתת ממשלה לד' מלכיות בבל ומדי ויון וישמעאל : (ב) סוסים אדומים · הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת היא רישא די דהבא (דניאל ב') : שחורים · להרכיב את מדי שהשחירו את פניהם של ישראל בימי המן : (ג) לבנים · להרכיב את פרס שבנה את הבית : ברודים · שמה מנומרים להרכיב את אנשי טיטוס במיני גזירות משונות זו מזו : אמצים · להרכיב ישמעאל ולא ידעתי מהו לשון אמוצים וי"ת

מצודת דוד

הבית השני וכאומר לכן מוליכות שמה האיפה למדוד לה מדה כמדה היא לא ראתה לעלות לכן תשאר שמה :

ו (א) ואשוב · חזרתי והרימותי עיני : ארבע מרכבות · הם מרמזים על ארבע מלכיות המושלים בכיפה וכאלו רוכבים במרכבות שהוא ענין גדולה וממשלה : וההרים הרי נחשת · כאלו המרכבות היו חזקות והלכו בין הרי נחושת ולא נשברו וירמז על חוזק המלכיות ההם : (ב) סוסים אדומים · בה היו קשורים סוסים אדומים למשוך אותה וירמז על בבל שנאמר בה אנת הוא רישא די דהבא (דניאל ב') ומראה הזהב היא אדומה : סוסים שחורים · ירמוז על פרס לפי שהושחרו בימיהם פניהם של ישראל בימי המן : (ג) סוסים לבנים · ירמוז על יון ויתכן שהוא לפי שמנהגם היה ללבוש לבנים וכל טובם ויפים שיהיו לבנים בהפלגה : ברודים אמוצים · ירמזו על ישמעאל ורומא שהמה מבני אדום ומושלים עם ישמעאל כמ"ש (בדניאל י"א) והברודים ירמזו על ישמעאל כי יש בהם מהלובן

ובהירות

מצודת ציון

וקביעות : ו (א) מרכבות · עגלות שהסוסים מושכים אותם :(ג) ברודים · בעלי כתמים לבנים כעין הברד וכן נקודים וברודים (בראשית ל"א) : אמוצים · בעלי מראה דשן כן ת"י קטמנים והוא דשן בלשון ארמי :

אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ ח וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ
וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב
עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ ו אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים יֹצְאִים
אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אֶל־אַחֲרֵיהֶם וְהַבְּרֻדִּים
יָצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן׃ ז וְהָאֲמֻצִּים יָצְאוּ וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת
לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְכוּ הִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וַתִּתְהַלַּכְנָה

רש"י

קטמנין: (ה) אלה ארבע רוחות השמים · שרי האומות מלכיות המושלות בארבע רוחות: יוצאות מהתיצב וגו' · באו לפניו ונתן להם רשות מפיו למשול: (ו) אשר בה הסוסים השחורים יוצאים אל ארץ צפון · להרכיב את מדי ועל האדומים לא כתב יוצאים שכבר כלתה לה ממשלת בבל: והלבנים יצאו אל אחריהם · להרכיב את פרס שהיכן בצפון משלו על בבל: והברודים יצאו אל ארץ התימן · להרכיב את יון ויטלו המלוכה מיד פרס ובפתרונו לרב סעדיה בדניאל ראיתי המלך הנגב הוא מלך יון: (ז) והאמוצים יצאו ויבקשו · מלפניו שיהא אורך גדול לממשלתם ללכת בכל הארץ: ויאמר לכו

מצודת ציון

(ה) ארבע · כמו לארבע ותחסר הלמ"ד וכן היו בן שאול (ש"ב ד') הראוי לבן שאול: רוחות · פאה ועבר: מהתיצב · ענין עמידה · על אדון · לפני אדון וסמוך לו

מצודת דוד

ובהירות כי מקור מחלבם מאברהם והוחזים מה במלותו כי מולים הם והאמולים ירמזו על רומא על כי שרפו המקדש ועשוהו דשן: (ה) אלה ארבע רוחות השמים · אלה הולכות לארבע רוחות השמים למשול בכולם כ"א בזמנה: יוצאות · והמה יוצאות ממקום שעמדו לפני אדון כל הארץ לשאת על הממשלה ההיא ונתן להם והנה הולכים למשול: (ו) אשר בה · המרכבה אשר בה הסוסים השחורים המרמזים על פרס יוצאים אל באר העומדת בצפון למשול בה ולהחריבה (ולא זכר כלום מהסוסים האדומים המרמזים על בבל כי כבר כלתה לה ממשלת בבל): והלבנים · המרכבה אשר בה הסוסים הלבנים המרמזים על יון יצאו אל אחרי הסוסים השחורים למשול על פרס ולהשחיתה: והברודים · הם המרמזים על ישמעאל יצאו אל ארץ התימן להמשיל את ישמעאל היושב בפאת הדרום ולא נאמר בהם יצאו אל אחריהם כי הם לא השחיתו את יון כי רומא השחיתה את יון והיא גם היא מבני יון כמ"ש (בדניאל י"א) ומושלת כאחת עם ישמעאל: (ז) והאמוצים · הם המרמזים על רומא יצאו מלפני אדון כל הארץ ובקשו ממנו ללכת ולתוספת ביאור אמר להתהלך בארץ למשול בה גם הם שלא יהיו נאבדים בכללות עובדי כוכבים מקום מחלבם: ויאמר · המקום אמר להם לכו התהלכו בארץ ומשלו בה גם אתם: ותתהלכנה ·

בָּאָֽרֶץ׃ ח וַיַּזְעֵק אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר רְאֵה הַיּֽוֹצְאִים
אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפֽוֹן׃ ט וַיְהִי
דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹֽר׃ י לָקוֹחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מֵחֶלְדַּי וּמֵאֵת
טֽוֹבִיָּה וּמֵאֵת יְדַֽעְיָה וּבָאתָ אַתָּה בַּיּוֹם הַהוּא וּבָאתָ בֵּית
יֹאשִׁיָּה בֶן־צְפַנְיָה אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶֽל׃ יא וְלָקַחְתָּ כֶסֶף־
וְזָהָב וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק
הַכֹּהֵן הַגָּדֽוֹל׃ יב וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהֹוָה

רש"י

התהלכו בארץ · נתן להם רשות למשול ממשל רב והוא מלכות אדום : (ח) ראה היוצאים אל ארץ צפון · להרכיב מדי ופרס : הניחו את רוחי · שככו את חמתי בבבל שהשחיתו את בלשאצר וזרעו של נבוכדנצר הוא שאמר (ישעיה מ"ח) ה' אהבו יעשה חפצו בבבל וגו' : (י) לקוח מאת הגולה

מצודת דוד

ר"ל וכן היה כי משלו הם בארץ ישמעאל : (ח) ויזעק אותי · ר"ל קרא אלי בקול גדול : ראה · הסתכל אשר היוצאים אל ארץ צפון הוא פרס שילא לארץ בבל להשחיתה : הניחו את רוחי · הם הניחו את כעסי שהיה לי בארץ בבל כי בהנקם שעשו בה נח כעסי : (י) לקוח · הוא נדבת כסף וזהב האמור במקרא שלאחריו : מאת הגולה · מאת הבאים מהגולה מבבל וחוזר ומפרש ממי ואמר מחלדי ומאת טוביה וגו' : ביום ההוא · מוסב על סוף המקרא לומר שיבוא ביום ההוא אשר יבאו מבבל ועל שאמר ובאת אתה הוצרך לפרש בראשונה להיכן יבוא ואמר ובאת בית יאשיה וגו' כי שם יבואו הבאים מהגולה : (יא) ולקחת כסף וזהב · מה שהביאו הבאים מהגולה לנדבת בהמ"ק : ועשית עטרות · אחד מהכסף ואחד מהזהב : ושמת בראש יהושע · לרמז שכתר כהונה גדולה שהוא בו עכשיו תהיה שמורה לזרעו אחריו עד עולם וכמ"ש למעלה וישימו הצניף הטהור על ראשו (לעיל ג') ויתכן אשר של הכסף אמר להשים בו כי אין מעלת כהונה הגדולה שוהם למעלת המלכות והעטרה השניה של זהב היתה שמורה לרמז שעוד יוחזר המלוכה בגאולה העתידה למלכות בית דוד ולא נוה להשימה בראש זרובבל עם כי המשיח יהיה מזרעו לפי שהוא עצמו לא מלך עמם ואין להשים בראשו כתר המלכות : (יב) ואמרת אליו

מצודת ציון

(ח) אתי · ר"ל אלי : הניחו · ר"ל מלשון הנחה והשקטה : רוחי · ענין כעס כמו ינחל רוח (משלי י"א) : (יא) עטרות · כותרות : (יב) איש · ר"ל גדול וחשוב : ומתחתיו · ממקומו

צְבָאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח וּבָנָה
אֶת־־הֵיכַל יְהוָה׃ יג וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה וְהוּא־
יִשָּׂא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל עַל־־כִּסְאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל־כִּסְאוֹ
וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם׃ יד וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם
וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל יְהוָה׃

קמץ בז"ק

רש"י

מחלדי וגו' אשר באו מבבל · כל האנשים האלה : (יב) צמח שמו · הוא זרובבל האמור למעלה (ג' ח') הנני מביא את עבדי צמח על שם שצמחה גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל הענין הזה מדבר בבית שני : ומתחתיו יצמח · מזרע המלוכה : (יג) והוא ישא הוד · הוד נשיאות : וישב · כהן גדול על כסא הכהונה : ועצת שלום וגו' · הנשיא והכהן יאהבו זה את זה : (יד) והעטרות תהיה לחלם וגו' · מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטוביה אשר התנדבו

מצודת ציון

ר"ל מזרעו : (יג) הוד · ענין הדר ויופי : כהן על כסאו · רצה לומר לפני כסאו וכן נצבים הנצבים עליו

מצודת דוד

אל יהושע כ"ג תאמר הטעם מדוע לא ישימו העטרה השניה בראש זרובבל הואיל והמלוכה ירושה לו ולזרעו אחריו כמ"ש ביום ההוא וגו' אקחך זרובבל ושמתיך כחותם (חגי ב') ואף לפרש לו הטעם מדוע העטרה ההושם בו היא מכסף : הנה איש צמח שמו · ר"ל הנה עמך איש גדול וחשוב אשר לבד יקרא בשם צמח כשם המשיח שיקרא כן כמ"ש כי הנני מביא את עבדי צמח (לעיל ג') ויקרא זרובבל כן לפי שמתחתיו יצמח ר"ל מזרעו יצמח מלך המשיח ולכן יבנה הוא היכל ה' לסימן שכן יבנהו המשיח הבא מזרעו כאשר יאמר במקרא שלאחריו ואומר הואיל וזרובבל יקרא לבד בשם צמח כשם המשיח הבא מזרעו אבל הוא לא ימלוך לכן לא ישימו עטרה בראשו : (יג) והוא יבנה · מוסב למקרא שלמעלה לומר כמו שבנה זרובבל עתה את ההיכל כן המשיח הבא מזרעו יבנה ההיכל העתיד והוא ישא על ראשו הוד כתר המלוכה והוא ישב על כסא המלוכה למשול : והיה כהן על כסאו · כ"ג מזרעך אשר יכהן אז יהיה לפני כסא המשיח כי הוא יבוא אליו ויכנע לו ובזה יפרש לו הטעם על העטרה ההושם בראשו שהיא מכסף כי לא תשוה מעלת כהונה הגדולה למעלת המלכות כי הכ"ג יכנע למלך וסר למשמעתו ויבא לפניו : ועצת שלום · ר"ל עכ"ז לא יתקנא בכתר המלוכה לעשות עלות ותחבולות להלחם עם המשיח אבל עוד ייעצו להתמיד השלום ולאמצו : (יד) והעטרות תהיה · העטרות ההם תהיה כל אחת מהן למנדבי הכסף והזהב לזכרון טוב בהיכל ה' כי שמה היו תלויות כמו ששנינו במס' מדות והבא בהיכל ויראה שם *העטרות יזכיר שמם את שמם לטובה : לחלם · הוא חלדי

טו וּרְחוֹקִים ׀ יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ז א וַיְהִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי
בְּכִסְלֵו׃ ב וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו
לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ ג לֵאמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית־
יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הַאֶבְכֶּה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִׁי

רש"י

הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלוים בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות : לחלם · הוא חלדי :· (טו) והיה אם שמוע · והיה לכם הדבר הזה אם שמוע תשמעו וגו' : (ב) וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו · אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית אל לבא לחלות את פני ה' בירושלים בעדם ולשאול מאת הכהנים ולהודיעם אם יבכו בחדש

מצודת ציון

(שמואל א' כ"ב) : ז (ב) שראצר · שם איש וכן רגם מלך : לחלות · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב) : (ג) לבית ה' · בבית ה' ובאה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת

מצודת דוד

והיה נקרא בשתי השמות וכן חן והוא יאשיה ולפי שנתארחו בביתו יוזכר עמהם לטובה : (טו) ורחוקים יבאו · על בית העתיד יאמר שאז יקבץ נדחי ישראל ונפוצות יהודה ויבאו ממרחק והם יבנו את היכל ה' : וידעתם · אז כאשר כן תהיה תדעו אשר ה' צבאות שלחני אליכם לנבאות אלה הדברים ולא מלבי אמרתי : והיה אם שמוע וגו' · ר"ל אם תשמעון בקול ה' ללכת בדרכיו אז יהיה הדבר הזה אליכם ובימיכם כי עצם כוונת גאולת בבל היתה למען יהיה במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם וכן נאמר כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו' (ירמיה כ"ט) ואם היו עושים כן אז היתה באמת גאולה שלימה : ז (א) היה דבר ה' · הוא הדבור האמור למטה : (ב) וישלח בית אל · רצה לומר הדבור היה על כי שלחה הכנסיה שבבבל לבית ה' את שראצר ואת רגם מלך ואנשיו הסרים למשמעתו שהם יחלו פני ה' להשפיע הנבואה על הכהנים והנביאים שימלאו מענה להשיב להם על שאלתם : (ג) לאמר וגו' · ר"ל שהוא יאמר אל הכהנים המשמשים בבית ה' ואל הנביאים והם חגי זכריה ומלאכי למען יאמרו הם תשובה על שאלתם: האבכה· ר"ל והשאלה היא האם אבכה תענית בחדש החמישי הוא תשעה באב וה"ה כל ד' צומות ואחז שהאמור שבכולן :

הַנֵּזֶר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים: ד וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה
צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: ה אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ וְאֶל־
הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי־צַמְתֶּם וְסָפוֹד בַּחֲמִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי וְזֶה
שִׁבְעִים שָׁנָה הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אָנִי: ו וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ
הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם הַשֹּׁתִים: ז הֲלוֹא אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר קָרָא יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים בִּהְיוֹת יְרוּשָׁלִַם
יֹשֶׁבֶת וּשְׁלֵוָה וְעָרֶיהָ סְבִיבֹתֶיהָ וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה יֹשֵׁב:

רש"י

אב אחרי אשר חזר הבית להבנות: (ג) הנזר · לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה שבעים שנה אין נזירה בכל מקום אלא פרישות: (ה) ובשביעי · הוא צום גדליה: הצום צמתני אני · ה"א נקודה חטף פתח לפי שהיא משמשת לשון תמיה שמא לכבודי צמתם שתהיו צריכים לצום גם עתה: (ו) וכי תאכלו וכי תשתו · ואם לא תצומו מה לי גם בזה הלא אתם להנאתכם הוא המאכל והמשתה: (ז) הלוא את הדברים · מי גרם לכם הצום והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם התרינו אתכם ועל כן צמתם

מצודת ציון

לכסא (תהלים ט'): הנזר · ענין הפרשה כמו ימי נזרו (במדבר ו'): כמה · ענינו הרבה: (ז) והנגב · ערי הנגב: והשפלה · העמק:

מצודת דוד

הנזר · האם אהיה מופרש ביום ההוא מאכילה ושתיה ומתענוג כאשר עשיתי זה הרבה שנים מזמן החורבן וכאומר הואיל ונבנה המקדש אם יש מקום להתאבל עוד כי בנין המקדש ההוא היה קטן בעיניהם על כי היו עדיין משועבדים לפרס: (ד) ויהי וגו' · ר"ל ועל זה היה אלי דבר ה': (ה) אמור אל כל עם הארץ · לא לוה להסב הדבור כלפי השלוחים כי היו כנזופים לפניו על שלא עלו לשבת בא"י והסב הדבור אל מול יושבי ירושלים שלא יסתפקו גם הם בזה הדבר: כי צמתם · אשר צמתם וספדתם בחמישי זה ת"ב ובשביעי זה צ"ג וזה שבעים שנה שנהגתם כן כו' · (וזכר גם צ"ג כאומר הנה לא צדקו מה שזכרו לבד ת"ב שהוא החמור בעיניהם כי גם צ"ג כמוהו כי שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית ה' כמ"ש רז"ל): הצום צמתני · וכי צמתם אותי ולתוספת ביאור אמר אני ור"ל וכי הרעבתם אותי בזה לחשוב על צומכם: (ו) וכי תאכלו · וכן כאשר תאכלו וכאשר תשתו הלא אתם האוכלים והשותים ולכם יש הנאה בזה אבל אני לא באה הנאה מזה וכאומר מה זה השאלה על התענית מה לי בזה אם יתענו או יאכלו: (ז) הלוא את הדברים · כאומר מי בקש מהם הצום הלא בזה חפצתי את הדברים וגו': יושבת · ור"ל יושבת בהשקט ושאנן: ועריה · וכן ערים שבסביבותיה היו יושבים בהשקט ם

ח וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־זְכַרְיָ֖ה לֵאמֹֽר׃ ט כֹּ֥ה אָמַ֛ר יְהוָ֥ה
צְבָא֖וֹת לֵאמֹ֑ר מִשְׁפַּ֤ט אֱמֶת֙ שְׁפֹ֔טוּ וְחֶ֣סֶד וְרַחֲמִ֔ים עֲשׂ֖וּ
אִ֥ישׁ אֶת־אָחִֽיו׃ י וְאַלְמָנָ֧ה וְיָת֛וֹם גֵּ֥ר וְעָנִ֖י אַֽל־תַּעֲשֹׁ֑קוּ
וְרָעַת֙ אִ֣ישׁ אָחִ֔יו אַֽל־תַּחְשְׁב֖וּ בִּלְבַבְכֶֽם׃ יא וַיְמָאֲנ֣וּ
לְהַקְשִׁ֔יב וַיִּתְּנ֥וּ כָתֵ֖ף סֹרָ֑רֶת וְאָזְנֵיהֶ֖ם הִכְבִּ֥ידוּ מִשְּׁמֽוֹעַ׃
יב וְלִבָּ֞ם שָׂ֣מוּ שָׁמִ֗יר מִשְּׁמ֨וֹעַ אֶת־הַתּוֹרָ֤ה וְאֶת־הַדְּבָרִים֙
אֲשֶׁ֨ר שָׁלַ֜ח יְהוָ֤ה צְבָאוֹת֙ בְּרוּח֔וֹ בְּיַ֖ד הַנְּבִיאִ֣ים הָרִאשֹׁנִ֑ים
וַיְהִי֙ קֶ֣צֶף גָּד֔וֹל מֵאֵ֖ת יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ יג וַיְהִ֥י כַאֲשֶׁר־קָרָ֖א
וְלֹ֣א שָׁמֵ֑עוּ כֵּ֤ן יִקְרְאוּ֙ וְלֹ֣א אֶשְׁמָ֔ע אָמַ֖ר יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃
יד וְאֵסָעֲרֵ֗ם עַ֤ל כָּל־הַגּוֹיִם֙ אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־יְדָע֔וּם וְהָאָ֥רֶץ נָשַׁ֖מָּה

עיין מ״ש   קמץ בז״ק

רש״י

אלה הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו: (יב) שמיר· תולעת חזק מצור מרחין אותו על האבן והיא מתבקעת: (יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו· אמר ה׳ צבאות עליהם באותן הימים כן יקראו ולא אשמע:

מצודת דוד

ושלום: יושב· ר״ל מיושבת מבני אדם: (ח) ויהי דבר ה׳· חזר המקום ואמר לזכריה להזכיר הדברים שקרא ה׳ מאז ביד הנביאים ולאמר להם: (ט) כה אמר· ר״ל כן אמר ה׳ לנביאים הראשונים לאמר להם משפט אמת שפטו וגו׳: (י) ואלמנה וגו׳· זכר אלו לפי שהם חלושי כח ונוח לעשקם ולגזלם: ורעת וגו׳· אל תחשבו זה על זה לרע: (יא) וימאנו· אנשי אותו הדור מאנו להקשיב ונתנו כתף סוררת כדרך האדם הממאן להקשיב דברי חבירו שמסיר כתפו ממנו והולך לו: משמוע· מלשמוע: (יב) שמו שמיר· עשו לבם חזק כשמיר מלשמוע את התורה: ברוחו· במלאכו ע״י הנביאים: ויהי קצף· ובעבור זה היה קצף גדול עליהם מאת ה׳: (יג) ויהי וגו׳ אמר ה׳ צבאות· ר״ל ה׳ אמר אז להם שגמולם יהיה מדה במדה כאשר קרא הוא להם ע״י הנביאים ולא שמעו כן יקראו הם אלי מתוך הדחק ולא אשמע קול צעקתם: (יד) ואסערם· אפיצם ברוח סערה

מצודת ציון

(יא) וימאנו· לא רצו: להקשיב· ענין שמיעה: סררת· מלשון הסרה: (יב) שמיר· הוא הברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג׳): ברוחו· במלאכו וכן ה׳ אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מ״ח): (יד) ואסערם· מלשון סערה והוא הרוח החזק: נשמה· מלשון שממון:

אַחֲרֵיהֶם מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב וַיָּשִׂימוּ אֶרֶץ־חֶמְדָּה לְשַׁמָּה׃
ח א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר׃ ב כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי
לָהּ׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ
יְרוּשָׁלָםִ וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַםִ עִיר הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת
הַר הַקֹּדֶשׁ׃ ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים
וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָםִ וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב

רש״י

(יד) ואסערם · בגלות וכן עשיתי : וישימו · בעונם : ארץ חמדה לשמה · והוא גרם להם הצום (והמספד) אבל עתה קנאתי לציון בשביל ציון אקנא את הגוים: (ב) קנאתי לה · בשבילה ולא תזקקו לצום ולספוד וכן סוף הענין צום הרביעי וגו׳ : (ד) מרוב ימים · יהיו צריכים למשענת בידם :

מצודת ציון

וישימו · ועשו : ח (ב) קנאתי · ענין כעס : (ד) משענתו · מטהו

מצודת דוד

על כל ארצות הגוים אשר לא ידעו אותם מאז והארץ תהיה שממה אחרי צאתם ממנה מבלי ימצא בה עובר ושב : וישימו · ר״ל והנה הם עצמם עשו ארץ חמדה לשממה כי עם כל הדברים האלה אחזו בדרכם וגלו ממנה בעונם ונשארה שממה ומוסב למעלה לומר הנה כל חפצי במעשים טובים ועל זה הזהרתי את אבותיכם ובעבור זה הגליתים על שלא שמעו אלי בדבר זה אבל מעולם לא בקשתי ממני דברי הצומות : ח (ב) קנאתי לציון · בזה ישיב על מה שהיה קטן בעיניהם בנין המקדש הזה והגאולה ההיא ואמר הנה באמת ציון אהובה לי מאד ובעבור מה שעשו לה האומות כועס אני עליהם קנאה גדולה ובחמה גדולה קנאתי על האומות בעבורה : (ג) שבתי אל ציון · הנה כבר השבתי בני הגולה אל ציון וגם אני אשכון בתוך ירושלים וזהו כאשר ישמעו בקול ה׳ כי עצם הגאולה ההיא היתה למען יהיה במקום המקודש מקום מוכן לעבוד את ה׳ ולהתפלל לפניו על גאולה כללית להיות בימיהם כמ״ש והיה אם שמוע תשמעון (לעיל ו׳) ור״ל הגאולה הכללית תהיה בימיכם אם תשמעון בקול ה׳ : ונקראה · אז תקרא ירושלים עיר האמת כי אז יעשו אנשיה אמת : והר ה׳ צבאות · הוא מקום הבית יקרא אז הר הקדש לפי שתשכון שם השכינה : (ד) עד ישבו זקנים וגו׳ · עוד יבוא זמן הגאולה העתידה וישבו זקנים וזקנות ברחובות ר״ל לא ישיגם החולשה לשבת בית ב״א ברחובות ישבו כדרך הבחורים : ואיש · כל אחד יהיה בידו

יָמִים׃ ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים
בִּרְחֹבֹתֶיהָ׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי
שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃ ח וְהֵבֵאתִי אֹתָם
וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה׃ ט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים

רש"י

(ו) כי יפלא בעיני · החסד הגדול אשר אעשה להם : גם בעיני יפלא · איך שבתי מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במסכת סוכה : בעיני יפלא · איך יוכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם: (ט) תחזקנה ידיכם · לבנות ולהשלים ואל תיראו מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילים אתכם לבנותו כמו שמפורש בספר (עזרא ד') : השומעים בימים האלה ·

מצודת דוד

בידו משענתו להשען בה מרוב הימים שיתיו וכדרך הזקנים ועכ"ז לא ישיגם התולשה לשבת בית : (ה) ימלאו · כי יפרו וירבו וימלאו רחובות העיר:

משחקים · מרוב כל יהיו משחקים ושמחים : (ו) כי יפלא · רוב הטובה שיהיה אז אשר יפלא בעיני שארית העם הנה באמת גם בעיני יפלא ר"ל עם שאני עושה נפלאות גדולות אשר אינם ידועים לבני אדם עד שהנפלאות הידועות כמוהם כאין למולם עכ"ז הפלא שאעשה לעתיד יהיה נחשב גם בעיני לפלא כי גדול יהיה מכל הפלאים הידועים והנסתרים : (ז) מארץ מזרח · להוציאם מארץ מזרח ממקום גלותם : מבוא השמש · הוא פאת המערב : (ח) בתוך ירושלים · לא בא לומר שכולם ישבו שמה כי הלא הקטן הארץ מהכיל את כולם אבל בא לומר שהעיר ירושלים תהיה נירושה לכולם כי יהיה יד הולם שוה בה וכמ"ש בסוף נבואת יחזקאל : והיו לי לעם · לפי שימול לבבם הערל וכולם ידעו את ה' ויאמינו בו : ואני אהיה להם לאלהים · להיות להם לעזר ולמושיע : באמת ובצדקה · בעבור האמת והצדקה שיעשו אז ומוסב למעלה לומר הנה כל הטובה הזאת מוכנת להם ואם ישמעו בקולי ויתפללו בבית הזה על הגאולה הכללית הנה אביאה בימיהם והואיל וכן אין להקטין בנין המקדש הזה כי טובה מרובה תלויה בו : (ט) תחזקנה ידיכם השומעים וגו' · לפי ששאלת הבאים

מצודת ציון

שנשען עליו : (ה) משחקים · מלשון שחוק ושמחה : (ז) מבוא השמש · שקיעת השמש כמו ממזרח שמש עד

הָאֵ֫לֶּה מִפִּי֙ הַנְּבִיאִ֔ים אֲשֶׁ֗ר בְּי֙וֹם יֻסַּ֣ד בֵּית־יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת
הַהֵיכָ֖ל לְהִבָּנֽוֹת׃ י כִּ֗י לִפְנֵי֙ הַיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם שְׂכַ֤ר הָֽאָדָם֙ לֹ֣א
נִֽהְיָ֔ה וּשְׂכַ֥ר הַבְּהֵמָ֖ה אֵינֶ֑נָּה וְלַיּוֹצֵ֨א וְלַבָּ֜א אֵין־שָׁל֣וֹם מִן־
הַצָּ֗ר וַאֲשַׁלַּ֛ח אֶת־כָּל־הָאָדָ֖ם אִ֥ישׁ בְּרֵעֵֽהוּ׃ יא וְעַתָּ֗ה לֹ֚א
כַיָּמִ֣ים הָרִאשֹׁנִ֔ים אֲנִ֖י לִשְׁאֵרִ֣ית הָעָ֣ם הַזֶּ֑ה נְאֻ֖ם יְהוָ֥ה
צְבָאֽוֹת׃ יב כִּי־זֶ֣רַע הַשָּׁל֗וֹם הַגֶּ֙פֶן֙ תִּתֵּ֣ן פִּרְיָ֗הּ וְהָאָ֙רֶץ֙
תִּתֵּ֣ן אֶת־יְבוּלָ֔הּ וְהַשָּׁמַ֖יִם יִתְּנ֣וּ טַלָּ֑ם וְהִנְחַלְתִּ֗י אֶת־שְׁאֵרִ֛ית

רש"י

בשנת ארבע לדריוש : את הדברים האלה · של ניחומים מפי הנביאים אשר נבאו להם ביום יוסד בית ה' בשנת שתים לדריוש את הדברים להתחיל במלאכה כי נבחנו אותם הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדאי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו וכמה נבאו : (י) כי לפני הימים ההם שכר האדם וגו' · והם נבאו לכם שמשהתחילו במלאכה תבא ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריהם שהרי עתה לא כימים

מצודת ציון

מבואו (תהלים קי"ג) : (י) שכר · ענין ריוח : ושכר הבהמה · שכר עבודת הבהמה : הצר · השונא : ואשלח · ענין גרוי והסתה וכן ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב) : (יב) יבולה · תבואתה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : טלם ·

מצודת דוד

מהגולה היתה מחלשת ידי עושי בנין הבית בשמעם המעטת כבוד הבית והפקידה לכן אמר להם הנה אתם השומעים בימים האלה את הדברים האלה מהיעודים הטובים תחזקנה ידיכם בבנין הבית ולא ישיג אתכם הרפיון להניח את הבנין : מפי וגו' · ר"ל עתה שמעתם יעוד טובה מרובה יותר ממה ששמעתם מפי הנביאים אשר נבאו ביום יוסד בית ה' להבנות ההיכל וכאומר וכמו שנתקיימו דבריהם כן יתקיימו דברי אלה : (י) כי לפני הימים · עתה יפרש במה נתקיים ואמר כי לפני הימים ההם עד לא התחילו לבנות הבית לא נהיה שכר האדם כי לא מצא במה להרויח ושכר הבהמה לא נתקיימה כי הלכה למארה ומן הצר הצורר לא היה שלום בין ליוצא מן העיר בין לבא אליה : ואשלח · אני הייתי מגרה את כל בני האדם איש ברעהו להיות מריבה ביניהם ולעשות רע זה לזה: (יא) ועתה · אחר שהתחילו בהבנין אין אני מול שארית העם הזה כימים הראשונים להצר להם ולשלח איש ברעהו : (יב) כי זרע השלום · ר"ל כי הצלחת הזרע מביא השלום כי בהעדר תבואה עין בריה צרה בחברתה והוא סבה אל השנאה והמריבה ולא כן כשהברכה מצויה : פריה · הראויה לתת : את יבולה · התבואה הראויה לפי מיטב השדה : והנחלתי · ר"ל לא

הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה: יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה
בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וִהְיִיתֶם
בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחָמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־
תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:
יז וְאִישׁ ׀ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת

רש"י

הראשונים: (יד) ולא נחמתי · על אשר זמותי להביא עליכם לחזור בי אלא הביאותיה כן לא אתנחם על הטובה אשר זממתי לכם: (טז) ומשפט שלום · היא הפשרה: (יז) ואיש את רעת רעהו · הזהירם על שנאת חנם

מצודת דוד

במקרה באו הטובות האלה אבל אני הנחלתי את כל אלה וכאשר יעדו הנביאים כמ"ש העוד הזרע וגו' מן היום הזה אברך (חגי ב') ומוסב למעלה לומר כמו שנתקיים הדבור הזה כן יתקיימו דברי: (יג) והיה כאשר הייתם · ר"ל כמו שהייתם נבזים ושפלים אתם בית יהודה ובית ישראל עד שהייתם קללה בין העמים כי תלו קללתם בכם לאמר בקללותיהם תהיו כהיהודים האומללים: כן אושיע · כשיעור הצרה תהיה התשועה כי תהיו מכובדים ומוצלחים עד שתהיו לברכה בין העמים ויתלו ברכתם בכם לומר בברכותיהם ישימך אלהים כהיהודים המוצלחים: אל תיראו · לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבלים המקטינים כבוד הבית והפקידה ותחזקנה ידיכם לאחוז בבנין הבית להשלימו: (יד) כאשר זממתי · כשיעור שחשבתי להרע לכם בעת שהכעיסו אבותיכם אותי ולא נחמתי על הרעה עד אשר הבאתים: (טו) כן שבתי · כשיעור הזה חזרתי וחשבתי בימים האלה להיטיב וגו' ולא אנחם על הטובה לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבלים: (טז) אלה הדברים · רק עשו אלה הדברים אמת ומשפט שלום וגו': שפטו בשעריכם · משפט אמת או משפט שלום וזהו הפשרה שמתוך השלום בין בעלי הדין אבל לא תטו המשפט שאין זה לא אמת ולא שלום: (יז) ואיש את רעת רעהו

מצודת ציון

מל' על: (יד) זממתי · ענין מחשבה כמו כאשר זמם (דברים י"ט): נחמתי · ענין הפוך מחשבה: (טז) בשעריכם · שם מקום המשפט

שֶׁ֣קֶר אַל־תֶּאֱהָ֑בוּ כִּ֧י אֶת־כָּל־אֵ֛לֶּה אֲשֶׁ֥ר שָׂנֵ֖אתִי נְאֻם־
יְהוָֽה׃ יח וַיְהִ֛י דְּבַר־יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃ יט כֹּה־
אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת צ֣וֹם הָרְבִיעִ֡י וְצ֣וֹם הַחֲמִישִׁ֡י וְצ֣וֹם
הַשְּׁבִיעִ֡י וְצ֣וֹם הָעֲשִׂירִ֡י יִהְיֶ֣ה לְבֵית־יְהוּדָה֩ לְשָׂשׂ֨וֹן
וּלְשִׂמְחָ֔ה וּֽלְמֹעֲדִ֖ים טוֹבִ֑ים וְהָאֱמֶ֥ת וְהַשָּׁל֖וֹם אֱהָֽבוּ׃ כ כֹּ֥ה
אָמַ֖ר יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת עֹ֚ד אֲשֶׁ֣ר יָבֹ֣אוּ עַמִּ֔ים וְיֹשְׁבֵ֖י עָרִ֥ים
רַבּֽוֹת׃ כא וְהָלְכ֡וּ יֹשְׁבֵי֩ אַחַ֨ת אֶל־אַחַ֜ת לֵאמֹ֗ר נֵלְכָ֤ה
הָלוֹךְ֙ לְחַלּוֹת֙ אֶת־פְּנֵ֣י יְהוָ֔ה וּלְבַקֵּ֖שׁ אֶת־יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת
אֵֽלְכָ֖ה גַּם־אָֽנִי׃ כב וּבָ֨אוּ עַמִּ֤ים רַבִּים֙ וְגוֹיִ֣ם עֲצוּמִ֔ים
לְבַקֵּ֛שׁ אֶת־יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת בִּירוּשָׁלִָ֑ם וּלְחַלּ֖וֹת אֶת־פְּנֵ֥י
יְהוָֽה׃ כג כֹּ֥ה אָמַר֮ יְהוָ֣ה צְבָאוֹת֒ בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔מָּה אֲשֶׁ֧ר

ר ש " י

והיא שהחריבה בית מקדש שני: (יט) צום הרביעי · זהו של תמוז שהוא רביעי לחדשים: וצום החמישי · אב: השביעי · שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה: וצום העשירי · של טבת:

מצודת ציון

כמ"ש אל זקני העיר השערה (דברים כ"ב): (כא) לחלות · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב): ולבקש · מלשון בקשה ושאלה: (כב) עצומים · ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו

מצודת דוד

וגו' · אל תחשבו זה על זה להרע: אשר שנאתי · ר"ל המה הדברים שנאתי אני ולכן אל תאהבו גם אתם: (יט) צום הרביעי · זה י"ז בתמוז: וצום החמישי · זה ת"ב: וצום השביעי · זה צ"ג: וצום העשירי · זה עשרה בטבת: יהיה וגו' · בזמן הגאולה העתידה יהיו הימים האלה לששון וגו' כלפי שהיו מצטערים בימים האלה בזמן הגולה ולכן אמר לבית יהודה כי להם אירעו מאורעות רעות באלה הימים והצטערו בהם בכל שנה ושנה אבל בני עשרת השבטים הצטערו בימים שאירעו להם מאורעות רעות והם יהפכו להם לשמחה: והאמת והשלום אהבו · מלבד שתהיו אוהבים האמת והשלום: (כ) עד אשר יבאו · ר"ל עוד יבוא זמן אשר יבואו וגו': (כא) יושבי אחת · יושבי עיר אחת אל יושבי עיר אחרת: לאמר · ויאמרו זה לזה נלכה לחלות לפני ה' לשאול ממנו כפרה ולבקש מאתו חסד כי אלכה גם אני בחברתך: (כב) ובאו · ר"ל והיו נשמעין זה לזה וכן יבואו עמים וגו': (כג) בימים ההמה וגו' · ר"ל זה שאמרתי לכם יהיה

יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף
אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם׃
ט א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ כִּי
לַיהוָה עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־

רש"י

(כג) עשרה אנשים · משבעים אומות הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לארבע כנפות הטלית אלפים ושמונה מאות: (א) בארץ חדרך · דרש ר' יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לאומות ורך לישראל אמר לו ר' יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קל"ב) א"ל ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה (ירמיה ל') אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה כן ברייתא שנויה בספרי: כי לה' וגו' · כי ביום ההוא ישעה האדם על עושהו ועיניו אל הקב"ה תלוינה כמו שאמור למעלה נלכה עמכם ונספחו הם ועריהם על ערי ישראל: וכל שבטי ישראל · חשובים לה' מהם כיוצא בו שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה (מ"א י"א) והלא בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה בת פרעה חביבה לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקב"ה וישראל כנגד כולם: (ב) וגם חמת תגבל בה · תשיג גבולה בגבול ירושלים: צור

מצודת דוד

באותן הימים אשר יחזיקו וגו' ולפי שהפסיק והאריך בדברים חזר לומר והחזיקו וגו' וכן דרך המקרא: מכל לשונות הגוים · הרי משבעים לשון שבעה מאות: בכנף · בכל כנף הרי לארבע כנפות אלפים ושמנה מאות: נלכה עמכם · אל ארץ ירושתכם: ט (א) משא דבר ה' בארץ חדרך · נבואת ה' תהיה אז גם בארץ חדרך כמו בא"י כי גם היא תהיה אז מא"י: ודמשק מנוחתו · וגם דמשק תהיה מנוחתו ר"ל שכינת כבודו כי גם היא תהיה מא"י: כי לה' עין אדם וגו' · ר"ל לפי שאז עין כל אדם לעצמו יצפה לה' וגם בהתאסף יחד כל שבטי ישראל ולכן תבוא עליהם הטובה ההיא: (ב) וגם חמת תגבל · תהיה מגבול א"י ואליה תחשב ולא עוד אלא היא חמת המוזכרת

מצודת ציון

(ירמיה ט"ו): (כג) יחזיקו · ענין אחיזה כמו ויחזק בכנף מעילו (ש"א ט"ו): לשנות הגוים · ר"ל אומות בעלי לשונות נפרדות: בכנף · הוא שולי הבגד: יהודי · כל ישראל נקראים בשם יהודים לפי שהמלוכה היתה בשבט יהודה וכן תהיה לעתיד: ט (א) משא · ענין נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה': חדרך · הוא מקום אצל דמשק כן אז"ל: (ב) תגבל · מלשון גבול

עו"א פח"ה מית

בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד: ג וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ
וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת: ד הִנֵּה אֲדֹנָי
יוֹרִשֶׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל: ה תֵּרֶא
אַשְׁקְלוֹן וְתִירָא וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד וְעֶקְרוֹן כִּי־הוֹבִישׁ
מֶבָּטָהּ וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב: ו וְיָשַׁב

רש"י

וצידון. גם המה בנותיה אף על פי שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם גברת בחכמתה: (ג) ותבן צור מצור לה. ואומרת מי יורידני לארץ: ותצבר כסף כעפר. ומתהללת בעשרה: וחרוץ. מין מרגלית זהב: (ד) הנה ה'. שהוא שליט על כל: יורשנה. לשון מוריש ומעשיר (ש"א ב'): והכה בים חילה. והבליע בתוך ימים ממונה יעלה עליה את הים ויטבענה כמו שנאמר (יחזקאל כ"ז): (ה) תרא אשקלון. את מפלת צור ותירא: ועקרון. אף היא תירא: כי הוביש מבטה. שהיתה נשענת על צור שהיתה ראש לבני עשו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה (דף ו' ע"א) עקרון תעקר זו קסרי בת אדום ותחלה היתה משל פלשתים: (ו) וישב ממזר באשדוד. וישב עם

מצודת דוד

המוזכרת בתורה בגבולי א"י אבל היא אחרת גדולה מאד כמ"ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו'): צור וצידון. גם צור וצידון הנטפלת לה יכנסו בגבול א"י: כי חכמה מאד. מוסב על צור שהיא העיקר ור"ל אשר היא חכמה מאד וכאומר ולא תועיל בחכמתה לבל תכנס בגבול א"י: (ג) ותבן צור. עם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק להיות לה למשגב ואספה צבורי כסף כעפר וזהב כטיט המושלך בחוצות וזהו עזר רב להתחזק מול האויב: (ד) יורשנה. יגרשנה מארצה וחיל צבאות עמה יכה בים ר"ל יטביעם במי הים: והיא. העיר עצמה תשרף באש: (ה) תרא וגו'. אשקלון תראה מפלת צור ותירא לנפשה שלא יקרה לה כמקרה וגם עזה תראה ותחיל מאד: ועקרון. גם עקרון תחיל כי נתבייש מבטה ר"ל צור שהיתה מבטח אליה לעזרה נתביישה גם היא כי נתגרשה מארצה: ואבד וגו'. ר"ל ומגורתם יבוא להם כי יהיה נאבד מלך מעזה ואשקלון לא תהיה מיושבת באנשים: (ו) וישב וגו'. בזמן שגאולה לא ישבו קבועת

מצודת ציון

(ג) ותבן. מל' בנין: מצור. ענין מבצר וחוזק: ותצבר. ענין כרי וגל כמו שני צבורים (מ"ב י'): וחרוץ. מין זהב טוב כמו בירקרק חרוץ (תהלים ס"ח): (ד) יורשנה. ענין שלות וגרושין כמו ויורש ה' מפניכם (יהושע כ"ג): והכה. ר"ל יטביע: חילה. מל' חיל וצבאות עם: (ה) ותחיל. מל' חיל וחלחלה: הוביש. מלשון בושה: מבטה. מלשון הבטה והסתכלות:

מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים׃ ז וַהֲסִרֹתִי דָמָיו
מִפִּיו וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ וְהָיָה
כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי׃ ח וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה
מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב וְלֹא־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם עוֹד נֹגֵשׂ כִּי־עַתָּה רָאִיתִי
בְעֵינָי׃ ט גִּילִי מְאֹד בַּת־צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת־יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה

רש"י

נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכרים: (ז) והסרותי דמיו מפיו · של עשו אלו בית בימה שלהם שהיו זורקים שם דמי זבחיהם ויש פותרים שפיכת דמים שהיה שופך מישראל: ונשאר גם הוא לאלהינו · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלותנו: והיה כאלוף ביהודה · אלו טרטיאות וקרקסיאות שלהם שעתידים שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים: והיה כאלוף · לשון אלוף ולמוד: ועקרון · תהיה לישראל: כיבוסי · ירושלים: (ח) וחניתי לביתי מצבה · אחנה אצל ביתי להגין עליה מן המעמידים מצב ומשחית שלא יסיבו עליה ודוגמתו וכל צוביה ומצודתה (ישעיה כ"ט) ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבת באל"ף: כי עתה ראיתי · צרתם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם: (ט) הנה מלכך יבוא לך · אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים ולא מצינו מושל לישראל

מצודת דוד

הממזרים בתוך בני ישראל אבל ישבו לבדם באשדוד כי יש מרז"ל שאמרו אין ממזרים טהורים לעתיד לבוא ודרשו ממקרא הזה או ממזר הוא מלשון זרות ור"ל ישראל שהמה זרים ממנה הם ישבו בה: והכרתי וגו' · עוד לא ימשלו בארצם: (ז) והסירותי וגו' · ר"ל אתן בלבו שלא ישתה עוד דם ושלא יאכל עוד בשר שקצים מה שהורגל בהם כי ישוב להאמין בה' ובתורתו: ונשאר וגו' · גם הוא ישאר באמונת אלהינו כשאר הגרים: והיה · כל פלשתים בכללם תהיה כאיש לומד התורה אשר ביהודה כי גם המה ילמדו התורה: ועקרון כיבוסי · עקרון תשוב להיות כמו יבוס היא ירושלים ר"ל אנשיה יהיו נקיי הדעת כאנשי ירושלים: (ח) וחניתי לביתי · אשכון סביב לביתי להגן מצבת חיל עם מן העובר ושב דרך עליו ולא יעבור עוד על ישראל מי הנוגש לעבודה כאשר היה מאז כי עתה ראיתי בעיני להשגיח עליהם בעין חמלה עם כי עד הנה הסתרתי פני מהם: (ט) הריעי · תרועה של שמחה: הנה מלכך · זהו מלך המשיח: צדיק · במעשיו יהיה צדיק ובמלחמותיו יהיה

מצודת ציון

(ו) גאון · ענין רוממות וממשלה: (ז) ושקוציו · מל' שקץ ושרץ: כאלוף · ענין למוד כמו פן תאלף אורחותיו (משלי כ"ב): כיבוסי · הוא ירושלים: (ח) מצבה · כמו מצבת באל"ף · נגש · דוחק ולוחץ: (ט) הריעי ·

מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל־הֲמוֹר
וְעַל־עַיִר בֶּן־אֲתֹנוֹת׃ י וְהִכְרַתִּי־רֶכֶב מֵאֶפְרַיִם וְסוּס
מִירוּשָׁלִַם וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת מִלְחָמָה וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם
וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ יא גַּם־אַתְּ
בְּדַם־בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ׃ יב שׁוּבוּ

רש"י

כזה בימי בית שני: צדיק ונושע. כה': עני. שפוחן: ורוכב על חמור. מדה ענוה היא: ועל עיר. כמו ועירים עשרה (בראשית ל"ב): (י) והכרתי רכב. שלא יהיו צריכין לה: ומשלו. וממשלו: מים ועד ים. מימה ועד מערבה לסוף העולם: ומנהר. פרת: (יא) גם את. הושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי נלאתי לכם לעתיד וגם אתה מגלות בבל שאתם עכשיו בתוכה: בדם בריתך. בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני כמו שכתוב הנה דם הברית אשר כרת (שמות כ"ד): שלחתי אסיריך. מן הגלות: (יב) שובו לבצרון. לכחכם ולכבודכם אף על פי שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקוה אשר קויתם לו

מצודת ציון

מלשון תשועה: עני. ר"ל מוכנע ועניו וכן עם עני תושיע (תהלים י"ח): עיר. כן יקרא החמור בעודו קטן כמו ועירים עשרה (בראשית ל"ב): אתונות. כן תקרא נקבת החמור וכן ואת האתונות (מ"ב ד'): (י) אפסי. קצות כי בקצה הארץ היא אפס וכלה: (יא) שלחתי. כמו אשלח עבר במקום עתיד כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות: אסיריך. ענין קשירה:

מצודת דוד

נושע ומוצלח: עני. יהיה מוכנע וירכב על חמור או על עיר בן מאחת האתונות והיא מדת ענוה: (י) והכרתי. אז אבטל רכב וסוס וקשת מלחמה כי לא תהיה אז מלחמה ואין צורך לא לקשת ולא לרכב וסוס: ודבר שלום לגוים. המלך המשיח לא יכניע את האומות ע"י מלחמה כ"א בדברי שלום יכניעם להיות סרים למשמעתו וזה יהיה העיקר והמלחמה טפלה לו: ומשלו. ממשלתו תהיה מים הדרומי הנקרא ים האדום עד ים הצפוני הוא ים אוקיינוס: ומנהר. היוצא מן העדן שהוא תחלת המזרח: עד אפסי ארץ. עד סוף המערב: (יא) גם את. ר"ל כמו המשיח אשר בעבור צדקתו יהיה נושע ומוצלח במלחמותיו כן גם אתה ישראל בכלל בעבור זכות דם בריתך היא מצות מילה שהחזקת בה בהיותך בגולה בזכות זה אשלח אסיריך מבור אשר אין בו מים ר"ל אוציאך מעומק הגלות והמשיל הגלות לבור שאין בו מים לפי שבבור כזה מצויים נחשים ועקרבים המזיקים וכן היו בגולה בין האומות המריעים להם: (יב) שובו לבצרון. וכה אומר

להם

לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם־הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ׃
יג כִּי־דָרַכְתִּי לִי יְהוּדָה קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם וְעוֹרַרְתִּי
בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־בָּנַיִךְ יָוָן וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר׃ יד וַיהוָה
עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ וַאדֹנָי יְהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע
וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן׃ טו יְהוָה צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם

קמץ בז"ק

רש"י

עד הנה למלאות דברי לקץ שבעים שנה: גם היום מגיד משנה אשיב לך. עוד היום אני מגיד לך בשורה שניה לבד זו של בנין ומה היא הגדה השניה שאני שב לשנות לכם: (יג) כי דרכתי לי יהודה. סוף שבני יון יטלו המלוכה מיד מלכי פרס ויריעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו ביונים בימי החשמונאים: קשת מלאתי אפרים. מקרא קצר הוא כמו קשת מלאתי יד אפרים כמו ויהוא מלא ידו בקשת (מלכים ב' ט') אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים: ועוררתי בניך ציון. בני ציון על בני יון: (יד) וה' עליהם יראה. בספר יוסיפון מצינו בעת ההיא נראה מופת לאנשי ירושלים: בשופר יתקע. ירעם: בסערות תימן. לסער

מצודת דוד

להם שובו לירושלים עיר מבצרכם אתם האסורים בתקוה ר"ל המקוים לה' בכל זמן כאלו קשורים בתקוה ולא תתפרד מהם והוא ענין מליצה: גם היום. רצה לומר כמו בגאולת מצרים הבטחתי לך הגאולה והנקמה בהם כן גם היום אענה ואשיב לך הגדה כפולה על הגאולה והנקם בעובדי כוכבים: (יג) כי דרכתי לי. את יהודה אדרוך לי כקשת רצה לומר הוא יחשב לי לכלי זיין להרוג האויב על ידו: מלאתי אפרים. עשרת השבטים הקרואים בשם אפרים בו אשים כל ידי במלואה כאלו היה קשת לירות בו בכח רב והוא ענין מליצה: ועוררתי בניך ציון. אתה ציון אני אעיר את בניך להלחם על בניך אתה יון ועל מלחמות גוג ומגוג יאמר כי עמו יבוא כי אחים הם כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון (בראשית י'): ושמתיך. אני אשים אותך ישראל להיות כחרב של גבור ההורגת ומשכלת כי תהרוג בם הרג רב. (יד) וה' עליהם יראה. ה' יגלה עליהם שכינתו להלחם בעבורם וחצו יצא על האויב חיש קל ומבריק כברק: בשופר יתקע. כגבור התוקע במלחמה והוא ענין משל: והלך. ילך ברוח סערה ושטף אף אל תימן להחריבה ועל אדום יאמר שמקור מחצבם בשעיר היושבת בדרום א"י: (טו) יגן עליהם. אז

מצודת ציון

(יב) לבצרון. מל' מבצר: משנה. ענין כפל כמו וכסף משנה (בראשית מ"ג): אשיב. מלשון השבה ומענה: (יג) דרכתי. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו היטב לירות למרחוק: קשת. כקשת: מלאתי. זה הלשון יאמר על אחיזת הקשת בכח כמו ויהוא מלא ידו בקשת (מ"ב ט'): ועוררתי.

וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי־קֶלַע וְשָׁתוּ הָמוּ כְּמוֹ־יָיִן וּמָלְאוּ
כַּמִּזְרָק כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ׃ טז וְהוֹשִׁיעָם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם
הַהוּא כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ׃
יז כִּי מַה־טּוּבוֹ וּמַה־יָּפְיוֹ דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב

רש"י

את אנשי תימן הם בני יון ויש מרבותינו שפתרוהו על אדום לע"ל: (טו) ואכלו · שלל אויביהם: וכבשו · תחתיהם: אבני קלע · הם היונים שהם מלומדי קשת ולקלע כאבן ו': המו כמו יין · יהמיון בקול ששון ושמחה כמו שהומים שתויי יין: מלאו · נפשותם כל טוב: כמזרק · שמלא דם לפני המזבח: כזוית מזבח · שמנסכין שם יין והיין לף עליו כמו ששנינו במסכת סוכה לשון שביעה ל' שכרות: (טז) כצאן עמו · כלאן שהסיע ממלרים להיות לו לעם: כי אבני נזר · כי הכהנים בני חשמונאים המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהיו מתנוססים בנסים על אדמתו: (יז) כי מה · רב טובו הלפון של אותו הדור: דגן בחורים · הנותן כח לבחורים: ותירוש · אשר ינובב בתולות בניב פיר ושמחה

מצודת ציון

מלשון התעוררות: (טו) וכבשו · ענין האחיזה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה ל"ד): אבני קלע · האבנים הנזרקים בכף הקלע והוא הכלי המיוחד לזה: המו · מל' המיה: כמזרק · הוא הספל: כזויות · הקרנות: (טז) נזר · כתר כמו את הנזר (מ"ב י"א): מתנוססות · מלשון נס והוא ענין הרמה כמו נס להתנוסס (תהלים ס'): (יז) מה טובו · מלת מה יורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך (שם ל"א): ותירוש · ענבי היין. ינובב · ענין דבור כמו ינוב חכמה (משלי י'):

מצודת דוד

יגן על ישראל שלא יהיו נלקים עמהם ועוד הם יאכלו וישחיתו ויכבשו את אבני הקלע ועל שרי העובדי כוכבים יאמר וכלפי שהמשיל למטה בענין את שרי יהודה וישראל לאבני נזר שהם אבני יקר שמשימים בכתר המשיל שרי העובדי כוכבים לאבנים שמקלעים אותם הנבזים העומדים לזריקה: ושתו המו · ישתו דמם ויהמו בקול המיה כמו שותה היין כמ"ש לץ היין הומה שכר (משלי כ'): ומלאו כמזרק · יהיו מלאים מדם הרוגים כמזרק המלא מדם הזבחים העומד לזרוק: כזויות מזבח · הם הקרנות המלאים ממתן דמי הקרבנות:

(טז) כצאן עמו · ר"ל כמו הלאן שהוא נוסע מהרועה כן יהיה עמו נוסעים מאתו ית': כי אבני נזר · שרי יהודה וישראל הנמשלים לאבני יקר המשימים בנזר הם יתרוממו על אדמתו בהיותם בארצו: (יז) כי מה טובו · כי מה מאד יתרבה טובו ויפיו של העם הזה: דגן בחורים · ר"ל מרבית הדגן אשר תצמח הארץ יוסיף תת כח ואומץ אל הבחורים

ערבים

בְּתֻלוֹת׃ י א שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ יְהוָה
עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר־גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה׃
ב כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת
הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל יְנַחֵמוּן עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן יַעֲנוּ
כִּי־אֵין רֹעֶה׃ ג עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי וְעַל־הָעַתּוּדִים

רש״י

ויש פותרין אשר יכובב וילמח בקרקע בתולה והוא יין מבוכת: (א) שאלו מה׳ מטר · אם תלטרכו: חזיזים · עננים מביאים מטר: לאיש עשב בשדה · בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד הלריך למטר: (ב) כי התרפים וגו׳ · והקוסמים חזו שקר והלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקים ידיהם למרוד בהקב״ה דברו און והבל דברו לאמר שלום ואין שלום על כן נסעו אבל אני נביא להם באמת: יענו · יתכנעו כמו לענות מפני (שמות י׳) לשון עוני: (ג) על הרועים חרה אפי · על מלכי יון: ועל העתודים · על שריהם וכן ת״י על מלכיא הוה רוגזי ועל

מצודת דוד

ומרבית היין יפתח פי הבתולות לדבר שירות וזמירות עם כי מדרכן למעט בדבור הנה לרוב השמחה ירבו בדברי שיר וזמר: י (א) שאלו מה׳ מטר · כאלו יאמר אל בני הדור ההוא בהגו הדבר ושאלו מה׳ מטר בעת ירידת המלקוש כי אז יש בו לורך רב ותראו שיהיה נעתר לכם ויעשה עננים עם כי לא יורה הטבע עליהם ויתן לכם מטר להלמיח לכל איש עשב בשדהו וכאומר הנה בזה תדעו שאתם דבוקים במקום והוא משגיח בכם למלאות מחסורכם: (ב) כי התרפים · כאומר שלא יפה עשו אבותיכם שעסקו בתרפים וקוסמים ובחלומות כי התרפים דברו און ודבר תוהו והקוסמים ראו שקר ובעלי החלומות ידברו השוא: הבל ינחמון · מה שנחמו אותם לאמר שלום יהיה לכם אל תיראו הנה היה הבל כי לא כן היה: על כן · הואיל ועסקו בהם נסעו מארלם ללכת בגולה כמו לאן שהרועה מסיעם ממקומם בע״כ: יענו · היו מוכנעים אל האויב כי לא היה להם מנהיג טוב להוליכם בדרך הישר ולכן אחזו בדרכם ובגמול זה היו מוכנעים אל האויב: (ג) על הרועים · ר״ל עתה בבוא הגאולה חרה אפי על הרועים הם

מצודת ציון

י (א) שאלו · ענין בקשה: מלקוש · כן יקרא המטר המאוחר כמו יורה ומלקוש (דברים י״א): חזיזים · עננים כמו ודרך לחזיז קולות (איוב כ״ח): ומטר גשם · כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י״ב): (ב) התרפים · עשויים הם בלורת אדם ומדברים עתידות ע״י כשוף: און · שקר ודבר תוהו: והקוסמים · הם חוזי הכוכבים: חזו · ראו: יענו · ענין הכנעה כמו מאנת לענות (שמות י׳): רועה · ר״ל מנהיג: (ג) העתודים

אֶפְקוֹד כִּֽי־פָקַד יְהוָה צְבָאוֹת אֶת־עֶדְרוֹ אֶת־בֵּית יְהוּדָה
וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה׃ ד מִמֶּנּוּ פִנָּה מִמֶּנּוּ
יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו׃ ה וְהָיוּ
כְגִבֹּרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה
עִמָּם וְהֹבִישׁוּ רֹכְבֵי סוּסִים׃ ו וְגִבַּרְתִּי ׀ אֶת־בֵּית יְהוּדָה

רש"י

שלטוניא אנא מסער ויונים כמשלו לעתודים והצפיר השעיר מלך יון (דניאל ח') והרוצה לפרש הענין שלא במלכי יון יאמר העתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישעיה י"ד): כסוס הודו במלחמה · כסוס אשר נכר הודו במלחמה: (ד) ממנו פנה · מהם מלכיהם מהם שריהם ומהם לוחמי מלחמותם: (ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה · הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אנשים כגבורים הבוסים טיט חוצות: בוסים · דורסים כמו יבוס צרינו (תהלים ס') · בוססו את חלקתי (ירמיה י"ב): והובישו · בית יהודה את רוכבי הסוסים הבאים להלחם בם: (ו) וגברתי את בית יהודה:

מצודת ציון

הם הזכרים מן העזים ויאמר על השרים בדרך משל: אפקוד · ענין זכרון: הודו · ענין הדר ותפארת הלב: (ד) פנה · זוית: יתד · מסמר: נוגש · דוחק ולוחץ: (ה) בוסים · ענין רמיסה ברגל כמו יבוס צרינו (תהלים ס'): והובישו ·

מצודת דוד

מלכי העובדי כוכבים שהרעו להם: ועל העתודים · על שרי העובדי כוכבים אזכיר עונם לשלם גמול: כי פקד · כי זכר ה' את עדרו הם בית יהודה לנקום נקמתם מיד העובדי כוכבים: כסוס הודו במלחמה · בעת ילחמו בעובדי כוכבים ישים ה' אותם אמיצי לבב כמו הסוס המראה הודו ויוצא לקראת נשק: (ד) ממנו פנה · מיהודה יהיה המלך המשובח בעם כמו האבן ההונח בפנת הבית שהוא המשובחת שבכולם על כי הוא נראה משני הצדדים ובלשון הזה נאמר על ישראל בכללם כמ"ש אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קי"ח): ממנו יתד · זה הלשון יאמר על הפקיד והממונה שהכל תלוי בו וכן נאמר כ"ג הממונה על הבית ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב): ממנו קשת מלחמה · ר"ל לוחמי מלחמתו יהיו ממנו ולא יצטרך לעזרת העובדי כוכבים: כל נוגש יחדו · כל נוגשי העובדי כוכבים לעבודה כולם יחדו יצאו ממנו: (ה) והיו כגבורים וגו' · ר"ל עם כי המה אנשים יהיו כגבורים הרומסים את האויב במלחמה בתוך הטיט המושלך בחוצות: ונלחמו · ר"ל עם שאינם מלומדי מלחמה עכ"ז ילחמו כדרך אנשי מלחמה כי ה' עמהם והוא ילמד ידם לקרב אצבעותם למלחמה: והובישו · עם כי הם יהיו אנשי רגלי יבישו את האויב רוכבי

וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רִחַמְתִּים וְהָיוּ
כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם: ז וְהָיוּ
כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־יָיִן וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ
יָגֵל לִבָּם בַּיהוָה: ח אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם כִּי פְדִיתִים
וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ: ט וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי
וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וָשָׁבוּ: י וַהֲשִׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא

רש״י

במלחמת היונים: ואת בית יוסף אושיע · במקום שגלו שם בגלות ובחבור בימי סנחריב: והושבותים · כמו והושבתים לשון ישיבה: והיו כאשר לא זנחתים · כאלו לא זנחתים מעולם: (ח) אשרקה להם · כדרך השורקים לסימן ואות לבא אליו התועים בדרך: ואקבצם · לעת הקץ לעתיד: כי פדיתים · כשאפדם: ורבו · בגולה כמו שרבו במצרים: (ט) ואזרעם · אתלם בעמים כאדם הזורע שאם להכנים כמה כורין: וחיו את בניהם ·

מצודת דוד

הסוסים כי יתגברו עליהם: (ו) ואת בית יוסף · המה בני עשרת השבטים: והושבותים · אשיבם לארצם וישבו בה בהשקט ושאנן כי ארחם עליהם ויהיו כאלו לא זנחתים מעולם כי לפי רוב הטובה לא יזכרו ימי הגולה: כי אני וגו׳ · אשר הכח בידי להרבות טובה: ואענם · וכן אענה להם בכל עת קראם אלי: (ז) והיו כגבור אפרים · אף שאינם גבורים יהרגו בעמים כגבור וכאשר יראו הצלחתם ישמח לבם כמו היין אשר ישמח הלב ובניהם יראו הצלחת אביתם וישמח ויגל לבם בתשועת ה׳: (ח) אשרקה להם · אצפצף לבני הגולה לרמז שיבואו ובזה אקבצם ר״ל אעיר לבם לשוב לארצם כי אז אפדם מהגולה ויתרבו בבנים ובבנות כמו שרבו מאז במצרים: (ט) ואזרעם בעמים · אף כי פזרתים בין העמים כהמפזר לזריעה אעפ״כ במרחקים במקום שנתפזרו יזכרו בי ולכן יחיו עם בניהם וישובו לארצם: (י) והשיבותים · אשיבם לארצם מארץ מצרים ואקבצם מאשור מקום שגלו שם עשרת השבטים: ארץ גלעד · הוא עבר הירדן: ולבנון · זה א״י

מצודת ציון

מלשון בושה: (ו) והושבותים · היא מלה מורכבת מן הושבה ומן ישיבת ההשקט מלשון בשובה ונחת (ישעיה ל׳): זנחתים · ענין עזיבה כמו למה זנחתנו (תהלים מ״ג): ואענם · מלשון עניה ותשובה: (ח) אשרקה · ענין לצפצוף קול הבאה בקבוץ השפתים וכן ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה׳): (ט) ואזרעם · מלשון זריעה והוא ענין פזור והפצה: (י) ולבנון · שם יער בא״י לבנון

יִמָּצֵא לָהֶם׃ יא וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים וְהֹבִישׁוּ
כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר׃
יב וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה וּבִשְׁמוֹ יִתְהַלָּכוּ נְאֻם יְהוָה׃ יא א פְּתַח
לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ׃ ב הֵילֵל בְּרוֹשׁ כִּי־

רש"י

עם בניהם : (י) ולבנון · זה בית המקדש : ולא ימצא להם · ולא יספיק להון : (יא) ועבר בים צרה · ותעבור צרה בצור היושבת בתוך הים והיא ראש למלכי צור : והכה ין הקב"ה אשר הוא המכה : בים גלים · להשקיע את צור : כל מצולות יאר · היא מצרים : (א) פתח לבנון דלתיך · תרגם יונתן פתחו עממיא תרעיכון : (ב) הילל ברוש כי נפל ארז · שהוא גדול מן הברוש הילילו השלטונים כי נפלו המלכים מעובדי כוכבים :

מצודת ציון

ועי"ש נקרא כל א"י בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג') : ימצא · ענין די הספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע י"ז) : (יא) והובישו · מלשון יובש : מצולות · עומק המים כמו ירדו במצולות (שמות ט"ו) : יאור · כן יקרא נחל מצרים : והורד · מלשון ירידה והשפלה : גאון · ענין רוממות והתנשאות : ושבט · ענין ממשלה כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מ"ט) : יא (ב) הילל · מלשון

מצודת דוד

בעבר הירדן המערבי : ולא ימצא · לא יספיק להם להחזיק את כולם : (יא) ועבר בים צרה · אז תעבור צרה על האומות הרבים כמי הים והצרה ההיא תכה את הגלים אשר בים ר"ל השרים הרמים והנשאים : והובישו וגו' · כל המקומות העמוקות שביאור יתייבשו ר"ל כל המון מצרים יאבדו ולפי שכל שבח מצרים הוא היאור שעולה ומשקה השדות לכן מדמה אבדן אנשים ליבשות מי היאור : והורד · יושפל רוממות אשור ויסור ממשלת מצרים : (יב) וגברתים בה' · הגבר את ישראל בתשועת ה' ואף שה' הוא המדבר וגברתים אמר בה' כאחר המדבר ודוגמתו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כ"ד) ואף שה' היה המדבר וכן דרך המקרא : ובשמו · במשענת שמו יתהלכו בטח להלחם מול האויב : יא (א) פתח לבנון דלתיך · הנבואה הזאת נאמרה על חורבן בית השני ואמר אתה א"י הקרויה בשם לבנון פתח דלתיך למען יכנס בך האויב : ותאכל אש בארזיך · ר"ל ויאבד האויב את השרים ולפי שקרא את א"י בשם לבנון המשיל אבדן השרים לשרפת ארזי יער הלבנון : (ב) הילל ברוש · אתה אילן ברוש עשה יללה כי הארז נפל ע"י שרוח הנושב ואיך א"כ תעמוד אתה מול הרוח ר"ל הילילו המון העם

נָפַל אֶרֶז אֲשֶׁר אַדִּרִים שֻׁדָּדוּ הֵילִילוּ אַלּוֹנֵי בָשָׁן כִּי יָרַד
יַעַר הַבָּצוֹר הבציר קרי : ג קוֹל יִלְלַת הָרֹעִים כִּי שֻׁדְּדָה
אַדַּרְתָּם קוֹל שַׁאֲגַת כְּפִירִים כִּי שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן : ד כֹּה
אָמַר יְהוָה אֱלֹהָי רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה : ה אֲשֶׁר קֹנֵיהֶן
יַהַרְגֻן וְלֹא יֶאְשָׁמוּ וּמֹכְרֵיהֶן יֹאמַר בָּרוּךְ יְהוָה וַאעְשִׁר

רש"י

עיין מ"ש

אלוני בשן. קישנ"ש בלע"ז: כי ירד. כי נשבר ודומה לו וברד ברדת היער (ישעיה ל"ב): יער הבציר. יער המבצר תקוף כבריאה: (ג) הרועים. המלכים: אדרתם. תפארתם: שאגת כפירים. יבכו השרים: כי שודד גאון הירדן. שהוא מקום הכפירים והאריות ורבותינו פירשו פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני מתנבא הנביא וארבעים שנה קודם חורבן היו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן גער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב. וכבר נתנבא עליו זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו': (ד) רעה את צאן ההרגה. הכן להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם העתידים לרעותם מעתה: צאן ההרגה. ישראל שהרגום רועיהם ואכלום: (ה) ולא יאשמו. מלכי הגוים שאגלם לתוכם זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן ללבו שיבא לו אשמה בדבר ומוכרם מתהלל: ברוך ה'. שמסרם בידי והריני עשיר:

מצודת דוד

כי הארזים נפלו ואיך תתקיימו אתם: אשר אדירים שודדו. כזה יפרש ואמרו מי הוא הארז שנפל ואמר אשר אדירים שדדו: הילילו אלוני בשן. אתם אילני אלון הגדולים בבשן התלושים מאילני יער הילילו כי ירד והושפל יער החזק וכפל הדבר במ"ש: (ג) קול יללת הרועים. ר"ל הנה ישמע קול יללת הרועים על כי שדדה מעוזם הם אילני היער שהיו חוסים בצלם ר"ל מנהיגי העם יילילו כי נאבדו קהל עדתם אנשי זרועם: קול שאגת כפירים. ר"ל הנה ישמע קול שאגת הכפירים כי שודד ונשחת גאון הירדן הוא מקום מרבץ האריות כמ"ש כאריה יעלה מגאון הירדן (ירמיה מ"ט) ר"ל בני המלכים יילילו כי נחרבו ארמנותיהם: (ד) רעה וגו'. המקום צוה לו שהוא ירעה במעשה ובפועל את צאן ההרגה ר"ל צאן העומד לשחיטה בבית המטבחים שאינן מגדלים אותם לגדל ולדות ולהנות מחלבן ואין בהם סימן ברכה להעשיר את בעליהן: (ה) יהרגון. להיות לו למאכל: ולא יאשמו. ר"ל אל חטא לעצמו לעשות

מצודת ציון

יללה: אדירים. חזקים: שודדו. נעשקו: בשן. שם מקום מרעה: ירד. מל' ירידה והשפלה: הבציר. מבצר וחוזק וכן ערים בצורות (מ"ב י"ט): (ג) אדרתם. חוזק ומעוז והוא מלשון אדיר: כפירים. כן יקראו האריות הקטנים: גאון. ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר

וְרֹעֵיהֶם לֹא יַחְמוֹל עֲלֵיהֶן : ו כִּי לֹא אֶחְמוֹל עוֹד עַל־
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וְהִנֵּה אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת־הָאָדָם
אִישׁ בְּיַד־רֵעֵהוּ וּבְיַד מַלְכּוֹ וְכִתְּתוּ אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא אַצִּיל
מִיָּדָם : ז וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן
וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי
חֹבְלִים וָאֶרְעֶה אֶת־הַצֹּאן : ח וָאַכְחִד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים

רש"י

ואעשיר · והרי אני עשיר : (ז) וארעה את צאן ההרגה · כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים : לכן עניי הצאן · אמת עניי הצאן היו כשהתחלתי לרעותם : ואקח לי שני מקלות · לסוף ימים חלקתים לשתי ממלכות בעונם : לאחד קראתי נעם · ירבעם אמר לנהלם לאט : ולאחד קראתי חבלים · רחבעם אמר ליסרם בעקרבים ולפי שדרך צאן לנהלם במקלות קרא למושליהם מקלות : (ח) ואכחיד את שלשת

מצודת ציון

שמעולה הסמוך לירדן : (ו) ממציא · מל' מציאה והוא כענין הזמנה כמו וימציאו בני אהרן (ויקרא ט') : וכתתו · ענין שבירה ונתיצה : (ז) לכן · בעבור : עניי · ענין שפלות והכנעה : מקלות · מטות : נעם · מלשון נעימות ומתוק ואהוב : חבלים · מל' חבלה והשחתה : (ח) ואכחיד · ענין מניעה והסרה

מצודת דוד

לו היזק והפסד כי עומדים הם לשחיטה ואינם ראוין לגדלן : ברוך ה' · שמכרתי דבר שאין בו סימן ברכה ובמחירו אקנה דבר שיש בו סימן ברכה : ואעשיר · לא יחמול עליהן הואיל ואין בהם סימן ברכה לא יחמול הרועה עליהן להרביצן בנאות דשא ולנהלן על מי מנוחות ולשמור קצתן מקצתן שלא יהדפון ולא ידחקון זו את זו : (ו) כי לא אחמול עוד · ר"ל זה יהיה לרמז על ישראל שהמה צאן מרעיתו יתברך ומעותדים הם להריגה בחורבן הבית השני ולא אחמול עוד עליהם מעתה: ממציא את האדם · אתם בני ישראל הקרויים אדם אזמין כל איש מהם ביד רעהו הקם עליו וביד מלכו החפץ להשמידו וכן היה בסוף בית השני שמלכיהם השמידום והפריצים נלחמו זה בזה כמוזכר ביוסיפון : וכתתו · מלכיהם ופריצי העם יכתתו את עם הארץ ולא אציל את מי מיד הורגיו וכאומר הואיל ומעותדים להריגה מה לי להצילם קצתן מקצתן : (ז) וארעה · סיפר הנביא שכן עשה כאשר צוהו ה' ורעה את הצאן העומדת להריגה בבית המטבחים : לכן עניי הצאן · ר"ל חמלתי עליהם לרעותם בעבור כי היו הנכנעים והירודים שבכל הצאן : ואקח לי · לקחתי לי לצורך הנהגתם שתי מקלות : נעם · כי היה נעים ולא הכאיב בהכאתו : חבלים · כי היה מחבל ומשחית ומכאיב הרבה : וארעה · באלו שתי המקלות רעיתי

בְּיֶרַח אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם־נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי׃
ט וָאֹמַר לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם הַמֵּתָה תָמוּת וְהַנִּכְחֶדֶת תִּכָּחֵד

רש"י

הרועים בירח אחד · והם השחיתו דרכיהם עד שמאסתים והרגתים בחדש אחד כל שלשת הרועים שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיהו מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות בית דוד ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנטמן (מ"ב ט') : ותקצר נפשי בהם · מאסתים וכל לשון קוצר נפש הוא דבר צרה או דבר מאוס שאין הדעת סובלתו וקוצר הלב והמעים מלהכיל כמו שאליהוא אמר הציקתני רוח בטני (איוב ל"ב) : וגם נפשם בחלה בי · זכרונם היה רב במעי וממלא את רוחי ומציק את בטני בחלה פירשו רבותינו לשון גודל במסכת נדה משל משלו חכמים באשה פגה בוסר וצמל פגה עודה תינוקת בוסר אלו ימי הנעורים שכבר היא גדולה והביאו מקרא זה ראיה לדבריהם : (ט) ואומר לא ארעה אתכם · אמרתי

מצודת דוד

את הצאן פעם במקל נועם פעם במקל חובלים הכל לפי הצורך ובאו לרמז על הכהנים בני חשמונאי שמשלו בבית השני שהיו בשתי הנהגות מתחלה משלו שלשה בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג יהודה ויהונתן ושמעון ומעשיהם והנהגותם היו בנועם ביראת ה' ובשרון מעשים ואחריהם קמו בניהם וזרעם הם הרשיעו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים את העם כמוזכר ביוספון : (ח) ואכחיד את שלשת הרועים · דרך הרועה הגדול להשים תחתיו רועים קטנים להיות לו לעזר וכן עשה זכריה ברעותו את הצאן ואמר הנה בזמן ירח א' הסרתי ומנעתי שלשת הרועים אשר שמתים תחתי ובא לרמז על שלשת הרועים הנשיאים בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג שמשלו ל' שנה ונכחדו מן העולם כי יהודה משל שש שנים ויהונתן שש ושמעון י"ח הרי שלשים שנה ולפי שהשנים קרואים גם בלשון ימים כמ"ש ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) לפיכך בא הרמז בירח ימים שהוא שלשים ימים (ולא זכר מתתיהו אביהם הזקן כי לא משל אלא שנה אחת וזהו בעזר בניו לפי רוב זקנתו: ותקצר נפשי בהם · ר"ל לא היתה דעתו רחבה עליו בעבור טורח הצאן ומאס בהם : וגם נפשם בחלה בי · ר"ל גם נפשות הצאן מאסו בי כי לא שמעו לקול שאגתי כדרך הצאן המכירים קול הרועה ונשמעין אליו והרמז הוא שאחרי מיתת ג' בני מתתיהו מאס ה' בעם ישראל על כי גם המה מאסו בו והשחיתו דרכם : (ט) ואומר · אמרתי לבעלי הצאן לא ארעה עוד צאן מרעיתכם : המתת תמות · כאומר יהיה מה שיהיה מי שתמות מהן תמות ומי שתהיה מוסרת מן העדר ללכת תועה תהיה מוסרת ותלך תועה והנשארות במקומן תאכלנה

מצודת ציון

כמו ולא כחדו מאבותם (איוב ט"ו): בירח · בחודש : ותקצר נפשי · כן יאמר על דבר הקשה לסבול וכן ותקצר נפשו למות (שופטים ט"ז) : בחלה · ענין מיאוס ותעוב ואין לו דומה : (ט) והנכחדת · הסרה מן

וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רְעוּתָהּ׃ י וָאֶקַּח
אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֶגְדַּע אֹתוֹ לְהָפֵיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים׃ יא וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּדְעוּ כֵן
עֲנִיֵּי הַצֹּאן הַשֹּׁמְרִים אֹתִי כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא׃ יב וָאֹמַר

רש״י

באותן הימים אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז: (י) ואקח את מקלי את נעם· שברתי את כח מלכי ישראל בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מלכים ב׳ י״ג) ובימי הושע בן אלה שמסרתיו ביד סנחריב והגלהו (שם י״ז): להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים· להראותם שבשביל שבגדו בי הפרתי את בריתי אשר כרתי עם כל העמים עליהם שלא יזיקום שע״מ כן נתתי להם את התורה שאם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכיות שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ואל תתמה אם דבר המקרא תשועתם מיד שונא בלשון כריתות ברית את השונא שהרי מצינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגו׳ (הושע ב׳): (יא) וידעו כן· הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי: כי דבר ה׳ הוא· גזירה זו כבר אמר לנו הקדוש ברוך הוא ע״י משה יולך ה׳ אותך ואת מלכך (דברים כ״ח): (יב) ואמר· אל מלכי יהודה הנותרים:

מצודת ציון

המדר: אשה· ר״ל אחת וכן אשה אל אחותה (שמות כ״ו): רעותה· חברתה: (י) ואגדע· ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט׳): להפיר· ענין בטול ומניעה: (יא) כן· ענינו אמתת הדבר כמו שהיא וכן כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ״ז): עניי· ענוים ומוכנעים: אותי· ר״ל את דברי:

מצודת דוד

תאכלנה א׳ בשר חברתה ולא אחשוב בדבר ובא לרמז שכן אמר המקום ב״ה שיסיר השגחתו מהם: (י) ואקח· אח״ז לקחתי מקלי הנועם וכרתי אותו כי מאסתי בכן ולא רציתי עוד להנהיגם בנעימות כ״א ביד חזקה במקל חובלים ורמז הוא לומר אחר שמתו ג׳ בני מתתיהו בן יוחנן כ״ג נתבטל הנהגת הנעימות: להפיר· להיות סבה להפר וגו׳ כי בעוד משלו ג׳ האחים על כי הלכו בדרך הישר נתן המקום הכח בידם עד שהעמים כרתו עמהם ברית להיות עמהם בשלום אבל אחרי מותם סרו מה׳ ונתבטל הנהגת הנעימות בממשלת בניהם וזרעם התיש המקום כחם למען יפרו העמים את הברית ללכת להלחם בם: (יא) ותופר· ר״ל וכן היה כי הופר הברית ביום שמתו ג׳ האחים וחזרו העמים לבוא עליהם למלחמה: וידעו כן· ר״ל ברעותי את הצאן ובעשותי את כל אלה הנה עניי הצאן וחוזר ומפרש: השומרים אותי· ר״ל העניים והמוכנעים שבישראל השומרים את דברי הם ידעו אמיתת הדבר אשר דבר ה׳ הוא ולרמז עשיתי מה שעשיתי ולא היה דבר של מה בכך: (יב) ואמר אליהם· אמרתי לבעלי

אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי וְאִם־לֹא ׀ חֲדָלוּ
וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים כָּסֶף׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם

רש"י

אם טוב בעיניכם הבו שכרי · קיימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה צאן ולאסוף ולרעה אתכם : ואם לא חדלו · וגם אני לא איטיב לכם וכן מצינו שאמר הקדוש ברוך הוא ליחזקאל (ג) השומע ישמע והחדל יחדל : וישקלו את שכרי שלשים כסף · תרגם יונתן ועבדו ית רעותי גברין מקלת אנשים טובים מעט היו בהם שעשו רצוני כגון החרש והמסגר דניאל חנניה מישאל ועזריה ויחזקאל ולשון ל' כסף לא ידעתי לכוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירשו כן בחולין והביאו ראיה צרור הכסף לקח בידו (משלי ז') ואת השלשים פירשו שמ"ה צדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראיה מחומר שעורים ולתך שעורים חמשה עשר בבבל ושלשים בא"י שנאמר ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ה' בא"י ומנין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יהא דור פחות משלשים צדיקים מנין כה יהיה זרעך (בראשית ט"ו) יהיה בגימטריא שלשים : (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר · כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו שם ולדקתם להיות שמור לסוף ע' שנה של גלות בבל ויבנה בהמ"ק על ידיהם ומהו האוצר : אדר היקר · בית מקדשי אדר תפארתי : אשר יקרתי מעליהם · אשר הפשטתי מעליהם מהיות להם ליקר ולשון יקרתי הוא הסרת כבוד והמ"ם של מעליהם יוכיח והוא כמו ושרשך מארץ חיים (תהלים נ"ב) וכמו מסעף פארה (ישעיה י') ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום של יונתן הוא וראיתי תשובות הרבה לפירוש נבואה זו ואיני יכול לכוון :

מצודת ציון

(יב) הבו · תנו כמו הבו מקניכם (בראשית מ"ז) : חדלו · מנעו : (יג) היוצר · כמו האוצר ובא היו"ד במקום האל"ף כי אהו"י מתחלפים : אדר · ענין מעוז וחוזק כמו לגפן אדרת (יחזקאל י"ז): היקר· יקרתי ·

מצודת דוד

הצאן אם טוב בעיניכם שארעה עוד את הצאן הבו שכרי כדרך שנותנים לרועה ואם לא תאבו לתת שכרי חדלו ממני את הצאן לבל ארעה עוד עמהם: וישקלו · בעלי הצאן שקלו בשכרי ל' שקל כסף ויתכן שכן היה כערך הנתון אל הרועה והרמז הוא שהמקום אמר לישראל אם תרצו שאשגיח אני בכם עשו עבודתי ושמרו מצותי ותחשב לי לשכר ואם לא אסיר השגחתי ול' כסף ירמז על ל' צדיקים שבכל דור ודור אין נגרע כמ"ש רז"ל וכסף הוא ענין חמדה כמו נכסף נכספתה (בראשי' ל"א) כי הצדיקים הם מחמדי עין : (יג) השליכהו · השלך את הכסף אל האוצר המחוזק והחשוב והוא אוצר בית ה' : אשר יקרתי מעליהם · אשר

ואקחה שלשים הכסף ואשליך אתו בית יהוה אל־
היוצר : יד ואגדע את־מקלי השני את החבלים להפר
את־האחוה בין יהודה ובין ישראל : טו ויאמר יהוה
אלי עוד קח־לך כלי רעה אולי : טז כי הנה־אנכי מקים
רעה בארץ הנכחדות לא־יפקד הנער לא־יבקש
והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה

רש"י

(יד) ואגדע את מקלי השני · הגליתי את צדקיהו : את החובלים · את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים : להפר את האחוה · שנתאחוו בני יהודה ובנימין ונדבקו בתועבות מלכי ישראל : (טו) עוד קח לך וגו' · וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההרגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני ביד עשו : (טז) הנכחדות · האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם : הנער לא יבקש · תרגם יונתן דאיטלטלו לא יתבע הנער השוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר : הנצבה · שיש לה כח קצת לעמוד על רגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט ומנחם פי' ונפוחה ל' נצבות בטן (במדבר ה') : לא יכלכל · תרגם יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא : ובשר

מצודת ציון

מלשון יקר ומכובד וחשוב : (טו) כלי · ר"ל תקל : אוילי · שוטה מבלי דעת : (טז) לא יפקוד · לא יזכור : הנער · ר"ל הטלה הרך : הנצבה · ענין עמידה : יכלכל · ענין ספוק הצורך כמו ויכלכל יוסף (בראשית מ"ז) : הבריאה · השמנה כמו ועגלון איש

מצודת דוד

הכבדתי להיות ממעל לשם עטרה על ראשם · ר"ל צדקת ב' הצדיקים שבכל דור ודור שמורה היא להיות בנוי בזכותם הבית העתיד : ואקחה · עשה כאשר צוהו המקום והשליך הכסף לאוצר בית ה' לרמז הרמז האמור : (יד) ואגדע · אח"ז כרתי מקלי השני מקל החובלים ולא רציתי עוד להנהיגם כלל והרמז הוא לומר אח"ז נתבטל גם הנהגת החובלים כי נלקחה הממשלה מהכהנים בני חשמונאי : להפר · ר"ל גדיעת ממשלת הכהנים בני חשמונאי יהיה סבה לבטל האחוה שהיה בין יהודה ובין ישראל כי הם לבדם היו נקראים אחים אלו לאלו ולא עבר זר בתוכם ולא היה ראוי למלוך עליהם כ"א מהם כמ"ש מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו' (דברים י"ז) וכשנתבטל ממשלת הכהנים בני חשמונאי כאלו בטל גם האחוה מישראל ומיהודה כי עבר זר בתוכם כי הורדוס מלך עליהם ולא היה מזרע ישראל וכאלו בטל האחוה וכל הרוצה לטכנס יבוא ויכנס : (טו) כלי רעה אוילי · ר"ל מקל מה שהרועה אויל מנהיג בו את הצאן שהוא משחית ומאבד בו את הצאן : (טז) כי הנה אנכי מקים · ר"ל זה יהיה לרמז שאעמיד מלך רשע בארץ ועל מלכות בית הורדוס יאמר : הנכחדות וגו' · שמוסרום

יֹאכַל וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק׃ יז הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל עֹזְבִי הַצֹּאן
חֶרֶב עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ
כָּהֹה תִכְהֶה׃ יב א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל נְאֻם־

קמץ בז"ק

רש"י

הבריאה יאכל · את העשירים יגמור ממונן : ופרסיהן יפרק · עד כלה ודוגמת זו אמר (דניאל ז') אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה : (יז) הוי · יש לצעוק על זה : רועי האליל · רועי של אין : אליל · לשון אל אינו רועה וכן רופאי אליל (איוב י"ג) : רועי האליל · יו"ד יתירה במקום ה"א כמו עוזבי הצאן שוכני סנה (דברים ל"ג) · שוכני לבדד (מיכה ז') : עוזבי הצאן · נותנן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבוז : חרב על זרועו ועל עין ימינו · והוא הרועה סכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם : זרועו יבוש תיבש · לעתיד לבא ונתתי את נקמתי וגו' (יחזקאל כ"ה) והפותרים פותרים אותו בצדקיהו על שם ואת עיני צדקיהו עור (מ"ב כ"ה) ואי אפשר לכוין הנה אנכי מקים רועה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה : (א) משא דבר ה' · הוא גמר זה הדבר

מצודת דוד

מן העדר ללכת דרך תועה לא יזכור בהם להשיבם אל העדר : הנער · הטלה הרך בימים ההולכת לאט ונשארת באחורי העדר לא יבקש אותה אנה נשארת : הנצבה · החולה העומדת במקומה ולא תזוז ממקומה לבקש מרעה לא יכלכל אותה במקומה : ובשר הבריאה · את השמנה יהרוג ויאכל בשרה : ופרסיהן יפרק · במקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת ר"ל לא יחזק הנכשלים ותשושי הכח ואת העשירים ישחית וירדה בהם בפרך : (יז) הוי רעי האליל · אוי לך אתה רועה מבלי מועיל שעוזב את הצאן והולך לו ועל אגריפס המלך יאמר האחרון ממלכות בית הורדוס שעזב את עמו והתחבר עם הרומיים כמ"ש ביוסיפון : חרב על זרועו · חרב יבוא על זרועו ר"ל כחו ישבר ויוכרת : ועל עין ימינו · ר"ל מה שהיה מסתכל ומביט ומצפה לשוב למלכותו הנה החרב יבוא על התוחלת ההיא כי תכרת ואין לה : זרועו יבוש תיבש · ר"ל כחו תתלש : כהה תכהה · ר"ל

מצודת ציון

בריא (שופטים ג') : ופרסיהן · הם כעין מנעלים שברגלי הבהמות כמו פרסות סוסיו (ישעיה ה') : יפרק · ענין שבירה כמו פרק מלאה (נחום ג) : (יז) הוי · כמו אוי : רועי · כמו רועה בה"א : האליל · ענין דבר שאין בו תועלת כמו רופאי אליל (איוב י"ג): עוזבי · היו"ד יתירה : זרועו · ענין חוזק כי הוא נתון בזרוע : יבוש תיבש · מל' יבשות : כהה תכהה · ענין עכירות ושחרות כמו כהה הנגע (ויקרא י"ג) : יב (א) משא · נבואה ולתוספת

לא

יְהוָה נֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ׃
ב הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלִַם סַף־רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב
וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בַמָּצוֹר עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ ג וְהָיָה בַיּוֹם־
הַהוּא אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים
כָּל־עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃

קמץ בז"ק

רש"י

שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל על בבל וכיוצא בו : (ב) סף רעל · כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף (שמות י"ב) : רעל · לשון שממון אוטם הלב והאברים שאין להם כח כאדם המעוטף בשמלה כמו והברושים הרעלו (נחום ב') השרות והרעלות (ישעיה ג') ובלשון משנה מצינו ערביות רעולות אונכלופמנט"א בלע"ז : וגם על יהודה · יטילו הגוים אשר יהיה במצור על ירושלים שיהיו בית דוד מבפנים והעובדי כוכבים יצורו עליהם ויבאו גם בני יהודה על כרחם לצור על ירושלים כן ת"י : (ג) אבן מעמסה · אבן משאוי המוטלת על בני אדם מפי המושל לשאתה ולעמסה על כתפיהם

מצודת ציון

ביאור אמר דבר ה' : (ב) סף · ספל וכן בדם אשר בסף (שמות י"ב) : רעל · ענינו סם המות והוא מלשון יין תרעלה (תהלים ס') המטמטם את הלב מרוע תכונתו : במצור · ענין הקפת גייסות סביב לעיר לכבשה : (ג) מעמסה · ענין טעינת משא כבדה כמו אבי העמיס עליכם (מ"א י"ב) : שרוט ישרטו · ענין תלישת הבשר כמו ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כ"א) : ונאספו · ענין כליון ומיתה כמו כל הדור ההוא נאספו (שופטים ב') : עליה · אצלה בסמוך :

מצודת דוד

לא יראה הדבר שהוא מצפה לה והוא כפל ענין במ"ש : **יב** (א) נוטה שמים · הנוטה את השמים לפרסם והמייסד את הארץ ויוצר רוח האדם בקרב גופו וכאומר הואיל וכן הכל שלו ובידו לעשות בכל דבר כרצונו : (ב) סף רעל וגו' · אל מול העמים הצובאים עליה סביב תהיה כספל ממשקה המות שכל השותה ממנו ימות כן יכלו ויתמו כל הצובאים על ירושלים : וגם על יהודה · הסף הרעל הזה יהיה גם על יהודה אשר יהיה במצור על ירושלים כי הבאים לצור על ירושלים הכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרתם לצור על העיר וגם המה ילקו בתחלה עם העובדי כוכבים : (ג) אבן מעמסה וגו' · אל מול העובדי כוכבים הצובאים עליה תהיה כאבן כבדת המשא שכל העומסים אותה ישרטו שרטת בבשרם ובידיהם לרוב הכובד ר"ל כל הנלחמים עליה ילקו · ולפי שהמשילה לאבן כבדת המשא אמר לשון הנופל באנשים המרימים אבן כבד : ונאספו עליה · אצלה בסמוך לה יכלו ויתמו כל העובדי כוכבים מן הארץ :

בתמסו

ד בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אַכֶּה כָל־סוּס בַּתִּמָּהוֹן וְרֹכְבוֹ
בַּשִּׁגָּעוֹן וְעַל־בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת־עֵינַי וְכֹל סוּס
הָעַמִּים אַכֶּה בַּעִוָּרוֹן׃ ה וְאָמְרוּ אַלֻּפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם
אַמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם בַּיהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם׃ ו בַּיּוֹם
הַהוּא אָשִׂים אֶת־אַלֻּפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים
וּכְלַפִּיד אֵשׁ בְּעָמִיר וְאָכְלוּ עַל־יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול אֶת־כָּל־
הָעַמִּים סָבִיב וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם עוֹד תַּחְתֶּיהָ בִּירוּשָׁלִָם׃

רש"י

והיא כבידה מאד עד אשר כל עומסיה שרוט ישרטו : (ד) אכה כל סוס · הצובאים שם בתמהון ועורון ואת רוכביהם בשגעון מהר"ז · אבל על בית יהודה שהם ע"כ מן הצובאים אפקח עיני להגן עליהם מן המכה הזאת : (ה) ואמרו אלופי יהודה בלבם · כשיראו שאר הצובאים נגפים במגפה זו והם נצולים : אמצה לי ישבי ירושלים וגו' · יושבי ירושלים שיודעים שעל כרחנו אנו באים עליהם אמצו לעזרתי בתפלתן בה' אלהיהם : (ו) אשים את אלופי יהודה · ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם : ככיור אש · כמדורת אש גדולה וכיור לשון כירה וכן חברו מנחם : תחתיה · במקומה :

מצודת דוד

(ד) בתמהון · ר"ל יאבדו אבידת הלב כאדם המתמה ומתיאש : בשגעון · ר"ל לא ילחמו כסדר טכסיסי המלחמה: ועל בית יהודה · הבאים לצבוא על ירושלים עם העובדי כוכבים עליהם אפקח עיני להשגיח בהם שלא יאבדו עם העובדי כוכבים הואיל ובאו שלא ברצונם : אכה בעורון · נוסף על התמהון אכה בעורון ולא יראו אנה ילכו וידלגו על אנשיהם וירמסו אבל בית יהודה שיהיו עמהם במחנה לא יהיו נזוקים מהם כי המקום ישגיח בהם : (ה) ואמרו וגו' · אנו הבאים עם העובדי כוכבים בראותם שאינם נזוקים עם העובדי כוכבים יאמרו בלבם הנה יושבי ירושלים חזקו אותי בהפגיעם בה' להתפלל עלי שלא אהיה נלקה עמהם כי יודעים המה שבאתי הנה שלא ברצוני ולא יתלו הדבר בזכות עצמם כ"א בזכות יושבי ירושלים : (ו) את אלופי יהודה · הם הבאים עם העמים אותם אשים כלפיד אש הבוער בעצים ר"ל הם ישחיתו בהעמים הבאים עמהם בראותם שיד ה' היתה בם: וכלפיד וגו' · כפל הדבר במ"ש: ואכלו · ישחיתו מימינם ומשמאלם

מצודת ציון

(ד) אפקח · ענין פתיחה כמו פקח עיניך (משלי כ') : בעורון · מל' עור: (ה) אלפי יהודה · שרי יהודה כמו אל תבטחו באלוף (מיכה ז): אמצה · מלשון אומץ וחוזק : (ו) ככיור · ענין לפיד ושלהבת וכן תנור וכירים (ויקרא י"א) הנקרא כן בעבור שמוגש עליו תדיר לפידי אש : בעמיר · כן יקרא אגודת השבלים כמו ושכחת עומר בשדה (דברים כ"ד) : תחתיה ·

ז וְהוֹשִׁעַ יְהוָה אֶת־אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־
תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד וְתִפְאֶרֶת יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם עַל־
יְהוּדָה : ח בַּיּוֹם הַהוּא יָגֵן יְהוָה בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם
וְהָיָה הַנִּכְשָׁל בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּדָוִיד וּבֵית דָּוִיד כֵּאלֹהִים
כְּמַלְאַךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם : ט וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבַקֵּשׁ
לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם : י וְשָׁפַכְתִּי
עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל ׀ יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים

רש"י

(ז) והושע ה' את אהלי יהודה בראשונה · בטרם יבאו בני ישראל לצאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב אל אהליהם ואל ביתם ואח"כ תבוא תשועה לבני העיר היא התשועה שנאמר בה ויצא ה' ונלחם (לקמן י"ד) : למען לא תגדל · להתפאר עליהם ולומר לא נצלתם אלא בשבילנו : (ח) הנכשל בהם · החלש שבהם : כאלהים · כרברבין כמלאכים : כמלאך ה' לפניהם · יצלחון כמלאכא דה' קדמיהון : (ט) אבקש להשמיד · אבקש בהשמדתם ואדקדק בעונם ורבותינו פירשו לזכות אבקש בניגני שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם : (י) רוח חן ותחנונים · שיעלה על רוחם

מצודת ציון

כמקומה : (ז) תפארת · מלשון פאר והדר : (ח) הנכשל · ענין נפילת בהתגברות ותשות הכח : (י) רוח ·

מצודת דוד

את העמים מסביב : וישבה ירושלים וגו' : כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבה טיטוס לא בנויה במקומה שהיתה מאז ולכן אמר שאז תשב ירושלים במקומה הראשון במקום ירושלים הישנה : (ז) את אהלי יהודה · הם הבאים עם העמים יושבי אהלים במחנה אותם יושיע ה' בראשונה להכות בעמים הבאים עמהם עד לא יצאו אנשי ירושלים להלחם בהם ולהכותם : למען לא תגדל וגו' · כ"א לא ישחיתו בהם עד אשר יצאו מירושלים זרע בית דוד ושאר היושבים שמה תגדל א"כ תפארתם על תפארת בית יהודה הבאים עם העמים הואיל והם היו עמהם ולא השחיתו בהם עד אשר באו בית דוד ושאר יושבי ירושלים : (ח) יגן ה' · מפני חיל גוג הצרים עליהם : הנכשל בהם · החלש שבהם יתגבר על האויב כדרך שגבר דוד על אנשי מלחמתו : כאלהים · יהיו כאלהים וחוזר ומפרש כמלאך ה' ולפניהם יעברו במלחמה כראש העם : (ט) אבקש להשמיד · אבקש ואעשה כלומר אשים כל רצוני להשמידם : (י) ושפכתי · רצה לומר אתן בשפע על בית דוד וגו' רצון המשכת חן על עצמם ורצון הפצרת תחנונים לפני :

והביטו

וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר־דָּקָרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל־
הַיָּחִיד וְהָמֵר עָלָיו כְּהָמֵר עַל־הַבְּכוֹר׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא
יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלִַם כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן׃
יב וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־
דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד וּנְשֵׁיהֶם
לְבָד׃ יג מִשְׁפַּחַת בֵּית־לֵוִי לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת
הַשִּׁמְעִי לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד׃ יד כֹּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת

רש"י

להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני : רוח · טלנ"ט בלע"ז : והביטו אלי · להתאונן את אשר דקרו · ת"י ויבעון מן קדמי על די איטלטלו : והביטו · להתאונן על אשר דקרו בהם האומות והרגו מהם בגלותם : וספדו עליו · על אותו הרג : כמספד על היחיד · כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה מהר"ז : כמספד הדדרמון בבקעת מגדון · אין ענין הדדרימון בבקעת מגידון אלא שני מספדים הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרימון בר טברימון ברמות גלעד שנאמר ויעבור הרנה במחנה (מ"א כ"ב) והוא הספד וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידון שנאמר ויקונן ירמיהו וגו' כל השרים והשרות בקינותיהם וגו' (ד"ה ב' ל"ה) : (יב) בית נתן · הנביא וי"א נתן בן דוד כמו שנאמר שמוע ושובב ונתן ושלמה (ש"ב ה') : (יג) בית לוי · הכהנים והלוים : משפחת השמעי · שמוע בן דוד בתחלה כלל הכתוב משפחות בית דוד ואח"כ פרט כל אחת ואחת : (יד) כל המשפחות הנשארות·

מצודת דוד

והביטו אלי · לשאול משפט להשיב גמול את אשר דקרו ועל משיח בן יוסף יאמר שמת במלחמה כן ארז"ל : כמספד על היחיד · כמו המספד שאדם עושה על מיתת בן יחיד: והמר · יבכו עליו במרירות לב כמו שממררין שבכי על מיתת הבכור: (יא) כמספד הדדרמון וגו' · מספד גדול מפורסם היה בימים הקדמונים להדדרימון בבקעת מגידון וכן יהיה המספד על משיח בן יוסף ורז"ל אמרו כמספד אחאב שהרגו הדדרימון וכמספד יאשיהו שהרגו פרעה בבקעת מגידון : (יב) משפחות וגו' · כל משפחה בפ"ע לפרסם את ההספד : ונשיהם לבד · הוא דרך לניעות שלא יהיו מעורבבים עם הגברים : משפחת בית נתן · כן יהיה שם משפחה יקרא בזה הזמן וכן כולם שחושב והולך וזכרם הנביא בנבואה : (יד) כל המשפחות הנשארות · מלבד

מצודת ציון

רצון : דקרו · ענין נעילת חרב בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה י"ג) : והמר · כהמר · מלשון מרירות :

אותו

מִשְׁפְּחֹת מִשְׁפָּחֹת לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד: יג א בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה מָקוֹר נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ לְחַטַּאת
וּלְנִדָּה: ב וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם ׀ יְהוָה צְבָאוֹת אַכְרִית
אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים מִן־הָאָרֶץ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת־
הַנְּבִיאִים וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ: ג וְהָיָה
כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד וְאָמְרוּ אֵלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ יֹלְדָיו לֹא תִחְיֶה
כִּי שֶׁקֶר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם יְהוָה וּדְקָרֻהוּ אָבִיהוּ וְאִמּוֹ יֹלְדָיו
בְּהִנָּבְאוֹ: ד וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ

רש"י

לבית דוד: ונשיהם לבד. משום צניעות ולמה משפחות הכהונה והמלכות כדי להחזיר להם כתריהם כמו שנאמר בראש הספר אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ: (א) לחטאת ולנדה. להזיות וכן ת"י אשבוק לחוביהון כמה דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא באפר חטאת: (ב) וגם את הנביאים. נביאי שקרא: רוח הטומאה. יצר הרע:

מצודת ציון

יג (א) מקור. מעין הנובע: לחטאת. מי אפר פרה קרוי מי חטאת על כי הוא מטהר הטומאה וכמ"ש הוא יתחטא בו (במדבר יט): (ב) העצבים. כן יקראו העבודות כוכבים כי מעציבין לב עובדיהן צועקים אליהן ואינם עונין: (ג) ודקרוהו.

מצודת דוד

אותן המשפחות היקרות הנקובות בשמותן: משפחות. גם הם יספדו כל משפחה בפ"ע ונשיהם לבד: יג (א) יהיה מקור נפתח. יהיה נובע מים מתחת מפתן הבית והוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל (מ"ז) והוא המעין האמור בנבואת יואל (ד') והוא מים החיים האמור בסוף הספר:

לבית דויד. לצורך בית דוד יושבי ירושלים: לחטאת. לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כי מי חטאת צריכים שיהיו מים חיים ונובעים: ולנדה. ר"ל לצורך טבילת הנדה ואף שאינה צריכה דוקא ביאת מים חיים או הוא מענין הזיה כמו מי נדה (במדבר י"ט) וכפל בשמות נרדפים: (ב) אכרית וגו'. ולתוספת ביאור אמר ולא יזכרו עוד: את הנביאים. הם נביאי השקר: רוח הטומאה. הוא יצר הרע: אעביר מן הארץ. ר"ל שיצר הרע לא יהיה עוד ולא ימצא עוד מי שינבא שקר כי תמלא הארץ דעה ויכירו השקר: (ג) כי ינבא. ר"ל נבואת שקר: ילדיו. אמר לתוספת ביאור כי כבר זכר אביו ואמו: לא תחיה וגו'. לא מראוי שתשאר חי כי מה שדברת בשם ה' הוא שקר כי מדעתם יכירו השקר ולכן ידקרו אותו בחרב בעבור הנבואה בשקר ולא יחוסו עליו: (ד) יבישו הנביאים וגו'. ר"ל

מֵחֶזְיֹנוֹ בְּהִנָּבְאֹתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ׃
ה וְאָמַר לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה אָנֹכִי כִּי אָדָם
הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי׃ ו וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין
יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי׃ ז חֶרֶב עוּרִי עַל־

רש"י

(ד) אדרת שער · כן דרך מסיתים ומדיחים מתעטפים בטליתים כאלו הם אנשים צדיקים למען יקבלו כחשיהם : (ה) כי אדם הקנני · פתר בו מנחם לשון מקנה צאן ומקנה בקר (בראשית כ"ו) · כי אני כשאר כל אדם שאינו עוסק בנביאות · הפקידני מנעורי לשמור את מקנהו : (ו) בין ידיך · בין כתפיך שם מלקין עוברי עבירה : בית מאהבי · אשר אהבוני והוכיחוני לדרך הישרה : (ז) חרב עורי על רועי · על שר שהפקדתיו על צאן גלותי :

מצודת דוד

כאשר נביאי השקר ישובו מחטאם ותחול עליהם רוח הנבואה אז הנביאים ההם יבושו כ"א מחזיונו השקר שנבא מאז בהנבאו עתה נבואת אמת כי יראה ההבדל כיתרון האור מן החשך : ולא ילבשו וגו' · דרך הנביאים היה ללבוש אדרת שער וכן נאמר באליהו וילט פניו באדרתו (מ"א י"ט) ולכן אמר הנביאים ההם לא ילבשו אדרת שער כדרך שאר הנביאים וזהו למען יוכל כ"א לכחש ולומר שאינו נביא כי יבוש להזכיר עליו שם הנביא לבל יזכרו עליו מעשיו הראשונים שהיה מתנבא בשקר : (ה) ואמר וגו' · ומוסב על המקרא של מעלה לומר למען יכחש ויאמר לא נביא אנכי : איש עובד וגו' · כאומר ואם תשאלו א"כ מדוע אני מתבודד בשדה כדרך הנביאים הנה אין זה בעבור הנבואה אבל זו היא כי מלאכתי בשדה כי איש עובד אדמה אנכי לחרשה ולזרעה : כי אדם וגו' · ר"ל ומה שנבאתי מנעורי גם אז לא דבר בי ה' אלא אדם כמוני מסית הקנה בי קנין הנבואה לנבאות בשקר פתני ואפת : (ו) ואמר אליו · על כי כל נביא מנביאי השקר כשיעזוב דרכיו יוכה בב"ד לכפר אשמותיו לכן יאמר ואם מי יאמר אליו מה המכות האלה על הגוף בין כתפות ידיך מקום שלוקין שם מלקות בב"ד כי דרך נביאי השקר המטפלים באלילים היה להכות עצמם על פניהם ולהתגודד בבשרם כמ"ש ויתגודדו כמשפטם (מ"א י"ח) וכאלו יאמר לו מן המכות האלה נראה ע"כ שעדיין אתה מחזיק במעשיך הראשונים : ואמר · והוא ישיב לו המכות האלה הם אשר הכו אותי בבית מאהבי ר"ל הבית דין המאהבים אותי לה' הם הכוני על אשמותי לשוב לה' להתאהב אליו : (ז) חרב עורי · אתה החרב עורי על כל מלך ממלכי העובדי

מצודת ציון

ענין נעילת חרב בגוף : (ד) מחזינו · מלשון חזון ונבואה : אדרת · מלשון אדיר רצה לומר מלבוש חשוב עשוי משער : כחש · ענין שקר : (ה) הקנני · מלשון קנין : (ז) עורי · מלשון

רֹעִי֙ וְעַל־גֶּ֣בֶר עֲמִיתִ֔י נְאֻ֖ם יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת הַ֤ךְ אֶת־הָֽרֹעֶה֙
וּתְפוּצֶ֣יןָ הַצֹּ֔אן וַהֲשִׁבֹתִ֥י יָדִ֖י עַל־הַצֹּעֲרִֽים׃ ח וְהָיָ֣ה בְכָל־
הָאָ֔רֶץ נְאֻם־יְהוָ֔ה פִּֽי־שְׁנַ֥יִם בָּ֖הּ יִכָּרְת֣וּ יִגְוָ֑עוּ וְהַשְּׁלִשִׁ֖ית
יִוָּ֥תֶר בָּֽהּ׃ ט וְהֵבֵאתִ֨י אֶת־הַשְּׁלִשִׁ֜ית בָּאֵ֗שׁ וּצְרַפְתִּים֙

רש"י

ועל גבר עמיתי · שחברתיו אלי לשמור לאני כמוני : הך את הרועה · את מלך מואב הרשע : ותפוצין הצאן · שכבושה תחת ידו : והשבותי ידי · ואשנה מכותי שנית : על הצוערים · על השלטונים הצעירים מן המלכים · ויונתן תרגם ותפוצין הצאן ויתבדרון שלטוניא · ותרגם על הצוערים ממונים שלהם הפניים להם · וכן תרגם יונתן המקרא הזה באומות · חרבא איתגליא על מלכא ועל שלטונא חברי דכוותיה דדמי ליה אמר ה' צבאות קטול ית מלכא ויתבדרון שלטוניא · ואין לשון התרגום הזה נופל על ישראל שלא מצינו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל אלא מלך ושרים ותרגום שלהם רברבין מהר"ז : (ח) והשלישית יותר בה · יתגיירו ויחיו : (ט) והבאתי את השלישית באש · ואעיל ית תלתא בעקא בכור דאשא · שיסבלו וישאו מקלת הגרים בצרת חבלו של משיח ובמלחמת גוג ומגוג עם ישראל ומשם יבחנו כי גרי אמת הם · ואז הרבה מן המתיהדים תחלה ישובו לסורם

מצודת ציון

שהתעוררות : גבר · איש : עמיתי · ענין חבר כמו וכחש בעמיתו (ויקרא ה') : ותפוצין · ענין פזור : הצוערים · הקטנים כמו לצעיר אלכי (תהלים קי"ט) : (ח) פי שנים · שני חלקים כמו לתת לו פי שנים (דברים כ"א) : יגועו · ענין מיתה כמו כי גוע אהרן (במדבר כ') : (ט) וצרפתים · ענין זקוק להסיר

מצודת דוד

כוכבים אשר העמדתיו להיות רועה צאן עמו : ועל גבר עמיתי · ר"ל שהוא עמיתי בדבר זה שהוא רועה צאן עמו כמו שאני רועה ישראל צאן עמי ובדבר זה הוא לי לחבר ודוגמתו שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך (ש"ה א') והוא כפל ענין במ"ש : הך · אתה החרב הך את המלך ויפוצו צאן עמי ויתעו בדרך וילכו לאבדון כי כשמת המלך האוסר המלחמה יאבדו כל אנשי המלחמה הבאים בגלגא : והשבותי · ואני אשיב ידי על הקטנים הנשארים בביתם להכותם נפש לבל ישאר שארית מהם : (ח) והיה · הדבר הזה יהיה בכל הארץ : פי שנים בה · כי כל העובדי כוכבים כלולים באדום וישמעאל : והשלישית · היא ישראל : (ט) והבאתי וגו' · אף את השלישית אביא באש ואצרפם להסיר מהם הסיג כמו שמצרפין את הכסף ר"ל אביא עליהם צרות לכלות מהם הפושעים והמורדים :

ונתתים

בַּצְרֹף אֶת־הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב הוּא ׀ יִקְרָא
בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר
יְהוָה אֱלֹהָי: יד א הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ:
ב וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם ׀ אֶל־יְרוּשָׁלַ͏ִם לַמִּלְחָמָה
וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה תשכבנה ק'
וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר:
ג וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב:

רש"י

ויתחברו עם גוג כמו שמצינו באגדה: והוא יאמר ה' · כשיתפלל יתפלל לה' ולא לאלהיו הראשון: (א) הנה יום בא לה' · חביב להקב"ה: וחלק שללך בקרבך · שלל שתשללו מאויבים יחלקו יושביך בקרבך וכן ת"י ויפלגון בית ישראל נכסי עממיא בגויך ירושלם: (ב) ויתר העם לא יכרת · לא יגלו כולם: ולמה יניחם להגלות חצים ולשסות הבתים כדי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחוות באנו: (ג) כיום

מצודת דוד

ובחנתים · ר"ל בהצרות הבאות יבחן את הנשארים אם יעמדו באמונתם כמו שבוחנין את הזהב בכור הצורף לדעת אם הוא נקי מסיג: הוא יקרא · כ"א מהנשארים כאשר יקרא בשמי אז אני אענה אותו למלאות שאלתו: אמרתי · ואני אומר שהוא לבד עמי ולא אבחר בעמי מעמי הארצות והוא יאמר ה' הוא אלהי ולא אבחר בזולתו: יד (א) לה' · ר"ל מיוחד לו ושמור אצלו: וחלק שללך בקרבך · ר"ל כל השלל ששללו העובדי כוכבים ממך מימות עולם אשיב לך ותחולק בקרבך ולתת לכ"א חלקו: (ב) ואספתי · עתה יפרש איך תשוב להם שללם ואמר הנה אעיר לבות כל הגוים הם חיל גוג ומגוג להתאסף ולבוא אל ירושלים למלחמה: ונשסו הבתים · ר"ל יפילו הבתים ועל אבניהם ירמסו ברגליהם ויאנסו את הנשים למשכב המשגל: ויתר העם · חצי הנשאר אף מן העיר לא יכרת וישארו במקומם: (ג) ויצא ה' · אז יצא ה' מן השמים ונלחם בגוים ההם להומם ולאבדם: כיום הלחמו ביום קרב · ר"ל כמו שנלחם עם מצרים ביום מלחמת ים סוף שנאמר בה ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (שמות י"ד) וכן היה כי ה' טבעם בים וישראל באו לשלול שללם וכן יהיה לעתיד כי ה' יאבדם וישראל ישללו

מצודת ציון

ובחנתים · מלשון בחינה ונסיון: אענה · אשיב: יד (א) שללך · ענין ביזה: (ב) ונשסו · ענין רמיסה: תשגלנה · מלשון משגל ומשכב: (ג) קרב · ענין מלחמה כמו המלמד ידי לקרב

ד וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֵחֶצְיוֹ מִזְרָחָה
וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה׃
ה וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל וְנַסְתֶּם
כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא

רש"י

הלחמו ביום קרב · כיום אגחותיה קרבא על ימא דסוף : (ד) מחציו · מאמצעיתו : מזרחה וימה · מן המזרח למערב כמו שמסיים והולך : ומש חצי ההר צפונה וגו' · חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד צפון וכן מצינו חציו נגבה לצד דרום ויהיה הגיא ביניהם ראשו למזרח וסופו למערב : (ה) ונסתם גיא הרי · י"ת ויסתתם גיא הרי · לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר שבצפון ובין הר הזיתים שבדרום וכשימשוך חצי הר הזיתים אצל הר שבצפונו יסתתם הגיא שביניהם וכן בדרום : כי יגיע · גובה גיא שיהיה בין ההרים : אל אצל · אל גובה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם ומאציליה קראתיך (ישעיה מ"א) ופירושו ל' גובה : ונסתם · בראותכם המופת הגדול הזה : כאשר נסתם מפני הרעש ·

מצודת ציון

(תהלים קמ"ד) : (ד) ונבקע · מל' בקיעה וסדק : גיא · עמק : ומש · ענין הסרה כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נ"ט) : ונסתם · מל' ניסה ובריחה : הרי · כמו הרים : יגיע · מלשון הגעה וקרוב : אצל · שם מקום : הרעש · ענין נדנוד ותנועה :

מצודת דוד

שלום : (ד) ועמדו רגליו · הוא ענין משל לפי שבא לומר שיבקע הר הזיתים אמר במשל כאלו יעמדו רגלי המקום ב"ה על ההר ההוא ויבקענו ברגליו : אשר על פני · העומד לפני ירושלים במזרחו : ונבקע הר הזיתים · וזהו למען ינוסו הגולים מיד השבאים דרך הבקוע : מחציו · הבקוע יהיה מאמצעית ההר בעבר המזרח ובעבר המערב כי הבקוע יהיה ממזרח למערב ולכן אמר בכל אורך ההר ממזרח למערב יהיה הבקוע באמצעיתו : גיא גדולה מאד · בין החצאים יהיה גיא גדולה מאד בענין העומק : ומש חצי ההר · חציו האחד יסור ממקומו כלפי הצפון וחציו השני כלפי הדרום : (ה) ונסתם · אז תנוסו מיד השבאים דרך גיא ההרים שמזה ומזה כי אחר הבקיעה נעשו שני הרים : כי יגיע וגו' · כי הגיא שבין ההרים יהיה ארוך ויגיע אל מקום אצל ולשם תנוסון בחפזון רב : כאשר נסתם · ר"ל כמו שנסו אבותיכם בימים ההם מפני רעש הארץ שהיה בימי עוזיה וגו' כשנכנס בהיכל להקטיר וכן נאמר בימי עוזיה וגו' שנתים לפני הרעש (עמוס א') : ובא ה' · ואז יבוא ה' וכל

המלאכים

יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ׃ ו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־
יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יְקִפָּאוֹן וקפאון קרי ׃ ז וְהָיָה יוֹם־אֶחָד
הוּא יִוָּדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב
יִהְיֶה־אוֹר׃ ח וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלִַם
חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ

רש"י

וינועו אמות הספים (שם ו') ביום שנתנגע עוזיה: כל קדושים · מלאכים: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · י"ת לא יהי נהורא אלהין עדי וגליד יהי נהורא · לא יהיה אור נוגה כי יקרות וקפאון יהיה: יקרות · לשון כיקר כרים (תהלים ל"ז) · הוא כמין אור הנראה שחרית על ההרים וכלה והולך: וקפאון · קפוי וחשוך ועב כקרח שנקפה ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י'): (ז) והיה יום אחד · והיה הדבר הזה יום אחד מימות של הקדוש ברוך הוא הוא היום ידוע שהוא להכנת ישעו של הקב"ה: לא יום · לא אור נוגה כאור של עולם הבא שנאמר ואור החמה יהיה שבעתים כאור וגו' (ישעיה ל'): ולא לילה · ולא עת צרה כצרת שעבוד המלכיות שמקודם שימות המשיח יהיו ואין בהם שעבוד: והיה לעת ערב · קודם שיגמרו אלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל וכן ת"י לא כנהור יימם ולא כקבל ליליא: (ח) והיה ביום ההוא · כשיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב יצאו מים חיים מירושלים וילכו למזרח דרך אותה בקיעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה ואליו יפנה

מצודת דוד

המלאכים הקדושים להיות עמך בעזרתך ללחום מול גוג: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · לא יהיה אור בהיר ולא יהיה נקפה ועב כדמות החשך · ר"ל ישראל יהיו אז נבוכים בדעתם ולא יכירו אם היא הכנה לתשועה או לכליון: (ז) והיה יום אחד · זה יתמיד יום אחד ונודע הוא לה' מתי יהיה היום הזה אשר לא יהיה לא יום ולא לילה כי לא ידעו מה היא הטובה אם רעה: לעת ערב · סמוך לערב יהיה אור ר"ל אז יכירו בטובת התשועה: (ח) יצאו מים חיים מירושלים · הוא המקור המוזכר למעלה היוצא מתחת מפתן הבית אל ירושלים ומשם תתפשט בעולם: חצים · חצי המים היוצאים ילכו דרך בקע ההר אל הים הקדמוני וגו': בקיץ ובחורף יהיה · לא יתייבש

מצודת ציון

(ו) אור יקרות · אור בהיר וכן וירח יקר הולך (איוב ל"א): וקפאון · ר"ל החשך כדבר הנקפה והוא דבר צלול הנספך להיות עב וכן קפאו תהומות (שמות ט"ו): (ח) חיים · נובעים כמו על מים חיים (ויקרא יד): הקדמוני · המזרחי: האחרון · המערבי וכן עד הים האחרון (דברים

וּבָחֹרֶף יִהְיֶה׃ ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃ י יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ
כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע לְרִמּוֹן נֶגֶב יְרוּשָׁלִָם וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ
לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן עַד־שַׁעַר הַפִּנִּים
וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ יא וְיָשְׁבוּ בָהּ וְחֵרֶם לֹא

רש"י

למערב אל ים המערבי הוא המעין שניבא יואל (ד׳) ומעין מבית ה׳ יצא הוא הנחל שניבא יחזקאל (מ"ז) וימד אלף ויעבירני במים וגו׳: (ט) יהיה ה׳ אחד · שכל האומות שאין להם תורה האמתית יעזבו הבליהם ויודו לו שהוא אחד ואין עמו אל נכר: ושמו אחד · שיהא שמו נזכר בפי כולם: (י) יסוב כל הארץ · יהפך להיות כל הארץ כערבה ישפלו ההרים ויהיה כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתראה גבוה על הכל: מגבע לרמון נגב ירושלים · שנינו בתוספתא דסוטה נגב ירושלים מישור הוא וגבע רמון טרשין וקרקשין וכן פתרונו מגבע לרמון שהוא מקום הרים מאז יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישור והיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור: וראמה · מתוך שכל סביבה מישור תראה היא גבוהה: וישבה תחתיה · במקומה: עד שער הפנים ומגדל חננאל · גם היא במקומה ומאז ימשך אורך העיר: עד יקבי המלך · ת"י שיחי דמלכא פושיי"ן בלע"ז וכמו (כ"ק

מצודת ציון

נ"ד): (י) יסוב · יהפך: כערבה · כמדבר שהוא ארץ מישור: מגבע · מלשון גבעה והר: וראמה · מלשון רמה: תחתיה · במקומה: שער הפנים · שער העומד בפנה ובזוית: יקבי · בורות שלפני הגת והיין יורד אבן כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): (יא) וחרם · ענין אבדון וכריתה כמו כל הנשמה החרים (יהושע י):

מצודת דוד

בחום הקיץ ולא יגלד להקפות בקור החורף: (ט) והיה ה׳ וגו׳ · ר"לאז כל העובדי כוכבים יקבלוהו לאלוה ויאמינו בו: יהיה ה׳ אחד · ר"ל לא יעבדו עוד לעבודת כוכבים אף בשתוף: ושמו אחד · ר"ל לא יזכר שם אלוה כ"א שמו לבדו והוא כפל ענין במ"ש: (י) יסוב וגו׳ · עם כי ירושלים הרים סביב לה יהפך המקום להיות ארץ מישור וערבה וזהו למען תראה ירושלים גבוהה ורמה על כל הארץ לנוי ולפאר: מגבע לרמון · המישור יתחיל מן הגבעה של רמון העומדת מנגב ירושלים: וראמה · וירושלים תהיה רמה כי ההר העומד עליו ישאר בגבהו: וישבה תחתיה · כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבה מימים לא בנוה במקומה הראשון ולכן אמר שאז תשב במקומה הראשון: למשער בנימן · ר"ל תשב במקומה מן שער בנימין ועד וגו׳ ועוד שתרחב מצפון לדרום עד שער הפנים מהעבר

יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַםִ לָבֶטַח׃ יב וְזֹאת ׀ תִּהְיֶה
הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־
יְרוּשָׁלָםִ הָמֵק ׀ בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה
בְחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם׃ יג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה
מְהוּמַת־יְהוָה רַבָּה בָּהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ וְעָלְתָה
יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ׃ יד וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלָםִ וְאֻסַּף
חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים לָרֹב מְאֹד׃

רש"י

ג') שיתין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיתין הם. בור שלפני הגת שהיין זב לתוכה ומדרש אגדה יקבי המלך ים אוקיינוס שהגיע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שהכנס מלך מלכי המלכים: (יא) וחרם לא יהיה. העיר עוד: (יב) המק בשרו והוא עומד. זה ניפול אברים: (יג) תהיה מהומת ה' רבה בהם. לערבב חכמתם להפכם לשגעון: והחזיקו איש יד רעהו. יאחז בו להרגו: ועלתה ידו. כל דאלים גבר: (יד) וגם

מצודת דוד

מזה ועד מגדל חננאל מהעבר מזה וכן נאמר ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה (ירמיה ל"א) והוא שער הפנים: עד יקבי המלך. ר"ל וכלפי המזרח תתארך עד מקום יקבי המלך כי התוספת תהיה כלפי המזרח כמ"ש עד פנת וגו' מזרחה (שם): (יא) וישבו בה. ר"ל ישבו בה לעולם: וחרם לא יהיה עוד. לא יהיה בה שממון ואבדון: (יב) וזאת תהיה. באופן זה תהיה המגפה וגו': אשר צבאו. אשר יחנו על צבאם לצור על ירושלים: המק בשרו. בשר כ"א ימס כשהוא עומד על רגליו ולא נפל למשכב: בחוריהן. במקום שהן יושבות: בפיהם. בפי כל אחד ואחד: (יג) מהומת ה'. מהומה בהשגחה מה' יהיה רבה בהם: והחזיקו. כאשר יחזיקו איש מהם את יד רעהו לעזרו ולסעדו יחשוב זה שכנגדו שהוא אויבו ומבקש רעתו ותעלה ידו על יד רעהו להכותו למען יעזבו כי כן יקרה בעבור בלבול הדעת שאינו מבחין בין אוהב לאויב: (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים. כי הבאים לצור על ירושלים יכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרתם לצור על העיר וכאומר הנה בלבול הדעת יהיה בעבור שגם בני יהודה יהיו שמה ולכן כשיאחז מי ביד רעהו להזקו יחשוב זה שהוא מבני יהודה אשר שבו להיות להם לאויבים: ואסף חיל וגו'. כי הגוים

מצודת ציון

(יב) המגפה. ענין הכאה: צבאו. ענין קבוץ חיל עם: המק. תמקנה. ענין המסה כמו ונמקותם בעונותיכם (יחזקאל כ"ד): בחריהן. מלשון חור ובקיעה: (יג) מהומת. ענין בלבול הדעת: רבה. גדולה: והחזיקו. ענין אחיזה: (יד) חיל. ענין עושר:

טו וְכֵן תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר וְכָל־
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת׃
טז וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם וְעָלוּ
מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג
אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ יז וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת
הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם׃ יח וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה

רש"י

יסודה · על כרחה תלחם על ירושלים : (טו) כמגפה הזאת · המפורשת למעלה המק בשרו : (טז) את חג הסוכות · כמו שפירשו רז"ל במסכת ע"ג מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא בשמעתא ראשונה (דף ג') : (יז) הגשם · גשמים ממש להצמיח פירות ארצם ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שמצות החג על הגשמים הם ארבעת מינים שבלולב וניסוך המים לרצות על המים שהחג זמן גשמים הוא ואלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה : (יח) ואם משפחת מצרים לא תעלה · והם אין צריכין לגשמים שנילוס עולה ומשקה

מצודת ציון

(טו) הפרד · הוא הבא מן הסוס ומן החמור : (טז) מדי שנה · בכל זמן שנה וכן מדי עלותה (ש"א א') : ולחוג · הקרבנות קרואים בלשון חג על כי רובם יבואו בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קי"ח) : (יז) ולא עליהם · הוי"ו היא במקום אז וכן אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם (ויקרא כ"ו) ור"ל אז אתן וגו' : (יח) ולא עליהם · הוי"ו באה במקום השי"ן וכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו וגו' :

מצודת דוד

אשר מסבב יבאו למלחמה וכידם חמדת עשרם : (טו) וכן תהיה · וכמו כן תהיה מגפת הסוס וגו' כמו המגפה הזאת האמורה למעלה המק בשרו וגו' : (טז) הבאים וגו' · להלחם עליה : ועלו · אל ירושלים : ולחוג · להביא קרבנות בחג הסוכות וזהו לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת לכן יבואו בו בכל שנה להיות לזכרון : (יז) משפחות הארץ · קרא האומה בשם משפחה וכן המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים (עמוס ג'): ולא עליהם · אז לא יהיה עליהם הגשם לגדל תבואתם וזהו על שבחג הסוכות נגזר גשמי שנה ועל שלא באו בו ימנע מהם הגשם : (יח) לא תעלה ולא באה · הוא כפל ענין במ"ש : ולא עליהם · ר"ל שלא עליהם יורד הגשם בג׳ השנים כי הנילוס משקה

וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ יט זֹאת תִּהְיֶה
חַטַּאת מִצְרָיִם וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־
חַג הַסֻּכּוֹת׃ כ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ
לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃
כא וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלִַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת
וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה

רש"י

אותם : ולא עליהם · יהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן ת"י לא להון יסק נילוס : תהיה המגפה · של רעב : אשר יגף ה' · זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל העובדי כוכבים כמ"ש לא עליהם יהיה הגשם : (כ) על מצלות הסוס · על הנקישות שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב : והיה הסירות · שהם היו לדשן (את הדשן) אף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים אשר לפני המזבח · מצלות הסוס טנטינ"ר בלע"ז : (כא) ולא יהיה כנעני · לא יצטרכו לסחורה כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה נכבדי ארץ דבר אחר אין כאן עני :

מצודת דוד

שדותיהם ותהיה ענשם המגפה וגו' והוא המקת הבשר : אשר לא יעלו · על אשר לא יעלו וגו' ולא יהיו א"כ נקיים מן העונש : (יט) זאת תהיה · העונש הזאת של המקת הבשר תהיה גמול חטאת מצרים : וחטאת · ר"ל וזאת תהיה העונש הזה של מניעת הגשם תהיה גמול חטאת כל הגוים על אשר לא יעלו לחוג וגו' ומלות זאת תהיה משמשות בשתים : (כ) יהיה על מצלות הסוס · על הזגים התלויים בסוס המקשקשים ומשמיעים קול כאלו יכתב עליהם קדש לה' את הזגים ההם מהסוסים המתים במגפה להיות לזכרון : והיה הסירות בבית ה' · כי מזהב הזגים יעשו סירות לבשל ויהיו א"כ מזהב כמו המזרקים שלפני המזבח שהמה מזהב : (כא) והיה כל סיר וגו' · על כי ירבו זבחי שלמים מהבאים לבית המקדש לכן כל הסירות אשר בירושלים וביהודה יהיו קדש : כל הזובחים · זבחי שלמים : ולקחו מהם · יקחו מהסירות ההם ויבשלו בהם מבלי שאלה אם קדושים הם כי כולם יהיו קדושים ולא יהיה א"כ

מצודת ציון

(יט) חטאת · ר"ל גמול חטאת : (כ) מצלות · כן יקראו הזגים שבצוארי הסוסים על כי מקשקשים ומשמיעים קול והוא מל' בצלצלי שמע (תהלים ק"נ) : הסירות · הקדרות כמו בשבתנו על סיר הבשר (שמות ט"ז) : כמזרקים · הם הספלים שמקבלין בהם הדם

כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא׃

מצודת ציון

לזריקה: (כא) כנעני · הם הגבעונים מבני כנען:

מצודת דוד

מהלוכך לשאול: ולא יהיה כנעני עוד · לפי שאז היו הגבעונים מבני כנען חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי כן נתנם יהושע לכן אמר בבית העתיד לא יהיו הם עוד בבהמ"ק חוטבי וגו' כי גדולי העובדי כוכבים יתנדבו להיות הם חוטבי עצים ושואבי מים בבית ה':

מלאכי א

א א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי׃
ב אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה
אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־
יַעֲקֹב׃ ג וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה

רש"י

א (א) משא דבר ה' · פורפור"ט בלע"ז דבר הנמסר למלאכי לשאת אותו אל בני ישראל: ביד מלאכי · כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן ישעיה אומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני (ישעיה מ"ח): (ב) ואהב את יעקב · ואתן לו ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג') ארץ שצביון כל צבאות הגוים בה: (ג) ואת עשו שנאתי · לדוחפו אל ארץ שעיר מפני יעקב אחיו וכנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו מנה יפה: ואשים את

מצודת ציון

א (א) משא · נבואה ותוספת

מצודת דוד

א (א) ביד מלאכי · הנשלח ביד מלאכי: (ב) ואמרתם · ר"ל ואם תאמרו במה אהבת אותנו מפאת עצמנו כלומר עם כי עשית עמנו הרבה חסד אין זה מפאת אהבת עצמנו כ"א מפאת אהבת האבות והאמהות: הלא אח וגו' · כאומר ע"ז אשיב לכם הלא אח עשו ליעקב מן האב ומן האם ויתום אחד להם עם האבות והאמהות ועכ"ז אהבתי את יעקב לבד: (ג) ואת עשו שנאתי · ואם היה מפאת אהבת האבות והאמהות היה לי לאהוב גם את עשו אבל האמת הוא שאהבתי אתכם גם מפאת עצמכם בצרוף אהבתי לכם מפאת האבות והאמהות: ואשים וגו' · ענין מפרש במה שנא את עשו ואמר רצו עשה כי שניהם גליהם ע"י נ"נ והנה

וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר׃ ד כִּֽי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ
וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ
וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם
יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ
יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל׃ ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד
אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה

רש"י

ציון שממה · אינן דומין לנכרי ישראל: לתנות מדבר · מעון תנים: (ד) כי תאמר אדום רששנו · ואם אומר אדום מתהלתנו רשים היינו אבל מעט שהעשרנו מביזת ירושלים: ונשוב ונבנה חרבות · שלנו כה אמר ה' וגו': (ה) יגדל ה' מעל לגבול ישראל · יראה גדולתו מעל לגבולנו להודיע כי אנחנו עמו וי"ת יסגי יקרא דה' ואפתי ית תחום ארעא דישראל: (ו) בן · יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בנים ועבדים ועתה אם אב אני לכם איה כבודי אמר ה' צבאות לכם אתם הכהנים הבוזים את

מצודת דוד

אתם הלא בהם לארצכם ואת הרי עשו אשים עוד שממה ונחלתו יהיה למדור לתנות המצויות במדבר: (ד) כי תאמר אדום · אם תאמר אדום הנה עתה אנו רשים ודלים וארצנו חרבה אבל נשוב עוד ונבנה החרבות כי יאמרו אין זה כי אם מכת שנאת ה' אותנו להיות החורבן מתמדת כי במקרה בא וכאשר בא כן ילך: המה יבנו · ר"ל באמת המה יבנו החרבות ויתפלו מתפל רב אבל בסוף הדבר אהרוס אני מכל וכל ולא תשובנה עוד לקדמותן: וקראו להם · מהפלגת חורבנם יכירו הכל שמה' באה על שהרשיעו לו ויקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם את ה' ועד עולם יקראו כן כי לא תשוב עוד להתכונן: (ה) ועיניכם תראינה · בהפלגת חורבנם: ואתם תאמרו וגו' · ר"ל כשתראו מעל לגבול ישראל בזמן הגאולה העתידה אז תאמרו עתה יגדל ה' בעשותו נקם מתמיד באדום: (ו) בן יכבד · מוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא שאני אוהב אתכם תפלאת עצמכם הלא דרך הבן לכבד אביו על כי אביו אהבו ודרך העבד לכבד את אדוניו עם כי לא יחשוב כ"כ על אהבת אדוניו אליו עכ"ז מוכרח הוא לכבדו כי יפחד ממנו לבל יעשה בו נקם: ואם אב אני · ואם אתם מחזיקים אותי לאב איה כבודי הראוי לי בעבור אהבתי לכם

מצודת ציון

ביאור אמר דבר ה': (ג) לתנות · מל' תנין והוא מין נחש: (ד) רששנו · מלשון רש ועני וכן מתרושש והון רב (משלי י"ג): גבול · ענין מחוז: זעם · ענין כעס: (ו) אדונים · דרך המקרא להזכיר שם האדנות בלשון רבים וכן אדני יוסף (בראשית ל"ט):

ואם

מוֹרָאִי אָמַר ׀ יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי
וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃ ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי
לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה
נִבְזֶה הוּא׃ ח וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ
פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא

רש"י

שמי: ואמרתם במה בזינו · כלומר ידעתי שתאמרו לי במה בזינו הרי הבזיון: (ז) מגישים על מזבחי וגו' ואמרתם · כלומר ואם תאמרון: במה גאלנוך · במה גאלנו לך את לחם מזבחך · אני משיב לכם כי בזאת גאלתם אותי: באמרכם שלחן ה' נבזה הוא · בוזים היו לחלוק איש באחיו במנחות ובקדשים ואומר מאחר שהוא אסור לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח טורח ועמל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואחד: (ח) אין רע · וכי אין דבר זה רע:

מצודת ציון

(ז) מגישים · מקריבים: לחם · כן יקרא כל הקרב על המזבח וכן את קרבני לחמי (במדבר כח): מגואל · מתועב ומטונף כמו מוראה ונגאלה (צפניה ג): גאלנוך · ר"ל גאלנו ותעבנו קרבנך: שלחן · ר"ל המזבח שמסדרין עליו הקרבנות כעין שמסדרין על השלחן וכמ"ש וידבר אלי זה השלחן וגו' (יחזקאל מ"א): (ח) פסח · חגר וצולע: לפחתך · ענין שר ושליט כמו פחת יהודה (חגי א): הישא פניך · זה הל' יאמר על הכבוד וכן זקן

מצודת דוד

ואם אתם מחזיקים אותי לאדון איה המורא הראוי ליראה מפני כי אם יראתם מפני לא עזבתם א"כ כבודי: לכם הכהנים · ר"ל הדבר הזה אומר אני ה' לכם אתם הכהנים המבזים שמי: ואמרתם · ואם תאמרו בדבר מה אנו מבזין את שמך: (ז) מגישים וגו' · רצה לומר אשיב לכם בדבר זה אתם מבזין את שמי במה שאתם מקריבים על מזבחי קרבן מתועב ומטונף: ואמרתם · ואם תאמרו בדבר מה אנו מתעבים ומטנפים קרבנך: באמרכם · ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח שמסדרים עליו הקרבן לגבוה הוא נבזה כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב שנפשו של אדם קצה בהם: (ח) וכי תגישון · ובעבור זה גם כי תגישון עור לזבוח אין רע בעיניכם הואיל והמזבח הוא מבוזה בעיניכם וכאומר הנה בזה אתם מתעבים קרבני וזהו בזיון שמי: הקריבהו · כתון עתה הדבר והקרב מאחת מאלה לדורון: לפחתך · האם יהיה מרוצה לך בזה הדורון להעביר ממך האשמה אשר בשעת נמולו או האם ישא פניך לכבדך בעבור מתן כזה אם תביא לו

פגלי

פָּנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל
וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי
חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־
אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ יא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל

רש"י

(ט) ועתה חלו נא פני · ועתה אתם הכהנים העושים הרעה הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמים הרי מידכם היתה זאת הרעה: הישא מכם פנים · לשמוע תפלה מפיכם ולחון את שולחיכם: (י) מי גם בכם ויסגור דלתים · הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן מתועב כזה: ולא תאירו מזבחי חנם · באשים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי חפץ בכם ורבותינו דרשו בתורת כהנים אדם אומר לחבירו הגף לי את הדלת הזו אין תובע עליה שכר הדלק לי את הנר הזה אין שואל עליה שכר ואתם מי בכם שסגר דלתי חנם ולא האירתם מזבחי חנם קל וחומר שלא עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכם: (יא) גדול שמי בגוים · אמרו רבותינו (מנחות ק"י) דקרו ליה אלהא דאלהיא אפילו מי שיש לו ע"ג יודע (שיש אלוה) שהוא על כולם ובכל מקום מתנדבים לשמי ורבותינו פירשו אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום וכן כל תפלת ישראל שמתפללין בכל מקום הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת"י ובכל עדן דאתון עבדין רעותי אנא מקבל צלותכון

מצודת דוד

מבלי הקדמת פשע: אמר ה' · ר"ל כן אמר ה': (ט) ועתה חלו נא · עמדו בתחינה והעתירו בעדנו אל ה' אם יחון אותנו בעבור תפלתכם הנה המארה המשתלחת בנו היא בעבורכם וכי מחמתכם ישא לנו פנים הלא אין קטיגור נעשה סניגור: (י) מי גם בכם · הלואי ימצא מי גם בכם ויסגור דלתי בהמ"ק שלא יבוא מי שמה לרמוס חצרי: ולא תאירו · לא תבעירו אש על מזבחי בחנם: אין לי חפץ בכם · לבוא נראות לפני בבהמ"ק והיה א"כ מהראוי לסגור דלתות בהמ"ק: לא ארצה · לא אקבלם מידכם ברצון וכאומר ולמה א"כ תבעירו אש על מזבחי בחנם: (יא) כי ממזרח שמש · אשר ממקום זריחת השמש עד מקום שקיעתו גדול שמי בין בגוים כי כולם

מצודת ציון

ונשוא פנים (ישעיה ג): (ט) חלו · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): ויחננו · מלשון תחינה ותפלה: (י) תאירו · תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה (ישעיה כ"ז): חפץ · ענין רצון: ומנחה · כן יקראו כל הקרבנות שבאים לנחת ולדורון וכן וערבה לה' מנחת (לקמן ג'): (יא) מבואו · ענין שקיעה כמו כי בא

שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה
כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים
אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃
יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת

רש"י

כצ"ל מ"ש

ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקרבן דכי קדמי וכן פירוש המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחיבתי עליכם שבכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי : ומנחה טהורה · היא לי כי על ידיכם שמי נורא בגוים ואתם מחללים אותי ואת שמי : (יב) וניבו נבזה אכלו · ניבו של מזבח השגור בשפתותיכם זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרים עליו כלומר כבר הואלתם עליו דבה זו וניב זה החזקתם למזבחי : אכלו · מאכלו : (יג) ואמרתם הנה מתלאה · בהמה כחושה ואנו עניים ואין יכולת להשיג למבחר נדרים וכן ת"י הא דאיתינא מליאותנא : והפחתם אותו · זו אחת מי"ח תיבות של תקון סופרים

מצודת ציון

השמש (בראשית כ"ח) : מקטר · מל' הקטרה : מגש · ענין הקרבה : (יב) וניבו · ענין אמירה כמו בורא ניב שפתים (ישעיה נ"ז) : אכלו · מאכלו : (יג) מתלאה · ענין עיפות ויגיעה כמו את כל התלאה (שמות יח): והפחתם · ענין דאבון ותוגה כמו מפח נפש (איוב י"א) או הוא מלשון

מצודת דוד

כולם מודים בו יתברך שהוא הסבה הראשונה המשפעת לכולם אבל יחשבו שהנהגת העולם השפל בא מכח ממערכות השמים : ובכל מקום מוקטר מגש לשמי · ר"ל מה שהעובדי כוכבים מקטירין למערכות השמים להתרצות לפניהם כוונתם היא שבזה יכבדו ויעבדו את סבתם הראשונה ובזה באמת יטעו כי לא נגה עליהם אור התורה והנבואה : ומנחה טהורה · ומה שמביאים לקרבן ותשורה היא טהורה ונקיה לפי דעתם הנראה בעיניהם : כי גדול שמי בגוים · ולכן לפי טעותם יקריבו למערכות השמים מנחה טהורה : (יב) ואתם · אבל אתם מחללים את ה' במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח מתועב הוא על כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב דברים שנפש האדם קצה בהם ובעבור זה תקריבו גם בעלי מומין כמ"ש למעלה : וניבו · ר"ל ניב אמרי המזבח השגור בפיכם לדבר בו הוא לומר הנה מאכלו המושם עליו הוא נבזה ומתועב והוא כפל ענין במ"ש : (יג) ואמרתם הנה מתלאה · ר"ל כאשר תביאו לקרבן כבש כחוש ורזה תכחשו לומר הנה נעשית כלאה ועיף מעמל הכבש שנשאתי על כתפי כי הוא שמן ובעל בשר ודבריכם המה מפח נפש למקום ב"ה כי מפיח לשקר לפניו : והפחתם אותו · הוא

מפחו

וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם אֶת־
הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃ יד וְאָרוּר נוֹכֵל
וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ
גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם׃
ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃ ב אִם־לֹא
תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־
בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃ ג הִנְנִי

רש"י

והפחתם אותו אותי נכתב אלא שכינה הכתוב וכתבו אותו : והפחתם · והדאבתם לשון מפח נפש (איוב י"א) : אותי · את שולחני : (יד) נוכל · מתנכל במרמה בדברי שקר לפני לאמר אין לי טובה מזו : ויש בעדרו זכר · איל הגון לעולה והוא נודר זבח : משחת · בעל מום כמו משחתם בהם (ויקרא כ"ב) : (א) אליכם וגו' הכהנים · אני מצוה המצוה הזאת שלא תקריבו אלה על מזבחי : (ב) וארותי · וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר : וגם ארותיה · ובאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי בהם לא ישמעו כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה

מצודת דוד

תקון סופרים והראוי אותי ובלא תקון יאמר לאמר הנה איננו בעל בשר וכבד במשא כי הוא כחוש וקל במשא עד שתוכלו לגדלו בהפחת רוח הפה וזהו ענין גוזמא : והבאתם · גם אתם מביאים לפני קרבן גזול ופסח וחולה : והבאתם את המנחה · ר"ל הואיל ומאחר מאלה תביאו אותו הקרבן והתשורה וכי אקבלה ברצון מידכם : (יד) וארור נוכל · ארור המערים לומר שאין בידו יותר מובחר להקריבה ממה שהביא אבל באמת יש בעדרו זכר מובחר וטוב הראוי לעולה: ונדר · והוא מגדל וזובח לה' שה נשחת וכחוש : כי מלך גדול אני · ומהראוי א"כ להקריב לפני מן המובחר : ושמי נורא בגוים · כל העובדי כוכבים יראים מלפני : ב (א) ועתה אליכם · אליכם הכהנים אצוה המצוה הזאת לבל תקבלו קרבן נשחת וכחוש : (ב) לתת כבוד לשמי · לבל תעלו בקרבן שאין ראוי לי : ושלחתי בכם · בהכהנים ובהעם : וארותי את ברכותיכם · ר"ל את הברכה שברכתי אתכם מעת הוסד היכל ה' כמ"ש בחגי אהפך לקללה : וגם ארותיה · ר"ל גם מאז המשמשת עתה אינכם

מצודת ציון

הפחה ונשיבת רוח : (יד) וארור · ענין קללה : נוכל · ענין ערמימות כמו ויתנכלו אותו (בראשית ל"ז) : (ב) המארה וארותי · מל' ארירה

גֹּעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם
וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃ ד וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת
הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ה בְּרִיתִי ׀ הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־
לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא׃ ו תּוֹרַת אֱמֶת
הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר

רש"י

אורותיו : (ג) וזריתי פרש · של בהמות : חגיכם · על פניכם כלומר לא תקבלו שכר מאתי כי אם לרעה ולבושת ואגער לכם את זרע השדה : ונשא אתכם אליו · פרש בהמות קרבנותיכם ישאו אתכם אליו להיות זוללים ונבזים כמוהו : (ד) להיות בריתי את לוי · שאני חפץ שתקיימו את הברית שכרתי לשבט לוי : (ה) החיים והשלום · שנאמר לפינחס את בריתי שלום (במדבר כ"ה) והובטח לו ולזרעו אחריו שהיא זרעו בחיים : ואתנם לו · שיקבלם במורא וכן עשה וייראני : ונחת · לשון חתת נתירא : (ו) בשלום ובמישור הלך אתי · אהרן ואלעזר ופינחס וכן במעשה העגל השיבו כל שבטיהם מעון שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ב) :

מצודת ציון

וקללה : (ג) גוער · ענין צעקת נזיפה: וזריתי · אפזר כמו מזרה ישראל (ירמיה ל"א) : פרש · זבל וצואה כמו וקרבו ופרשו (ויקרא ד') : חגיכם · כן יקראו הקרבנות לפי שרובם באים בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח) : (ה) נחת · ענין פחד כמו ויהי חתת אלהים (בראשית ל"ה) : (ו) ובמישור ·

מצודת דוד

במקרה כי אני ארותיה כי אינכם שמים על לב להזהר בכבודי: (ג) הנני גוער לכם · בעבורכם אגער את הזרע לבל תצמח : וזריתי · אפזר זבל על פניכם והוא הפרש זבל מהבהמות שאתם מקריבים לפני שהוא הדבר היותר נמאס בבהמה אותו אפזר לבזות אתכם בו כדרך שאתם מבזים שמי : ונשא · העון הזה שבידכם ישא אתכם אל הבזיון הזה : (ד) וידעתם · דעו לכם אשר שלחתי אליכם המצוה הזאת להיות נזהרים בכבודי הוא למען תקבלו גמול טוב להיות מתקיים הברית אשר כרתי עם שבט לוי ר"ל עם אהרן כמש השבט כי עמו כרתי הברית להיות הכהונה לו ולזרעו אחריו : (ה) בריתי היתה אתו · הברית שהיתה לי עמו הוסיפה לו החיים והשלום : ואתנם לו מורא ויראני · ר"ל את אלה נתתים לו בעבור המורא שהיה בלבו ויירא מפני וכפל המלות לחוזק הענין : נחת הוא · הוא היה מתפחד ונרעד : (ו) תורת אמת · למד תורה עם העם ולא נטה מדרך האמת : ועולה

הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֺן׃ ז כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־
דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃
ח וְאַתֶּם סַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה שִׁחַתֶּם
בְּרִית הַלֵּוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם
נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־
דְּרָכַי וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה׃ י הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ
הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית

רש"י

(ז) כי שפתי כהן · עליהם מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפיהו שהכל דבר זה מסור להם יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג) : כי מלאך · שלוחו של הקב"ה כמלאכי השרת לשרת לפניו וליכנס לפנים במחילתו : (י) לחלל ברית אבותינו · ברית שכרת הקדוש ברוך הוא עם אבותינו בסיני:

מצודת דוד

וגו' · כפל הדבר במ"ש : הלך אתי · ר"ל בעבור שלומי היה רודף לעשות שלום בין הבריות ולהדריכם בדרך מישור : ורבים · ע"י תוכחותיו השיב בני אדם מרובים לבל יעשו העון אשר חשבו לעשות : (ז) כי שפתי כהן · ר"ל הנה כל זה ראוי לכל כהן כי שפתי כהן ראוים שישמרו את הדעת לדבר בה ומהראוי הוא שכל בני ישראל יבקשו תורה מפיהו ושהוא ילמדם : כי מלאך · כי הוא שלוחו של מקום להורותם הדרך הישר וכמ"ש וללוי אמר וגו' יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג) : (ח) ואתם סרתם מן הדרך · ר"ל מן הדרך שנזכר הראוי אל הכהנים : הכשלתם · לא די שלא השיבותם מעון אלא שעוד הכשלתם רבים בדיני התורה : שחתם ברית הלוי · מה שכרתי ברית עם אהרן ראש שבט הלוי לשרת בשמי ולכבדני הנה אתם שחתם אותי כי בזיתם אותי : (ט) וגם אני · ר"ל גם אני אשחית הברית כי אתן אתכם נבזים ושפלים בעיני העם וזהו הפוך החיים והשלום כי חיי הבזיון לאדם נכבד לא יקרא חיים ואין שלום בנפשו : כפי · כשיעור העון אשר אינכם וגו' כשיעור הזה יהיה לכם בזיון ושפלות : ונושאים פנים בתורה · נושאים פנים לעשירי העם להחניפם במשפטי התורה ומטים הדין : (י) הלוא אב אחד לכלנו · עתה חזר להוכיחם עוד בדבר אחר שגם הוא · ככה שלא יתרצה ה'

מצודת ציון

מלשון ישר : (ז) מלאך · שליח כמו ויאמר חגי מלאך ה' (חגי א') : (ח) סרתם · מל' הסרה : הכשלתם · מלשון מכשול : (ט) כפי · כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות י"ב) : ונושאים פנים · זה הלשון יאמר על הכבוד והחנופה וכן ופני רשעים תשאו (תהלים פ"ב) : (יב) נבגד · ענין פשע ומרד : באחיו · ענין אחוה וקורבה : לחלל · ענין הבטול

אֲבֹתֵינוּ: יא בָּֽגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶֽעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל
וּבִירֽוּשָׁלָ͏ִם כִּי ׀ חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל
בַּת־אֵל נֵכָֽר: יב יַכְרֵת יְהוָה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַֽעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה
מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה צְבָאֽוֹת: יג וְזֹאת שֵׁנִית

רש"י

(יא) כי חלל יהודה. את עצמו שהיה קדש לה' ראשית תבואתה (ירמיה ב'): ובעל בת אל נכר. שנשאו נשים נכריות בבבל ואפי' הכהנים כמו שמפורש בספר עזרא (ט' י') ורבותינו אמרו מלאכי זה עזרא: (יב) ער ועונה. ער בתלמידים ועונה בחכמים: ער. לשון אדם חריף: ומגיש מנחה. ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה: (יג) שנית תעשו. כראשונה שהוכחתי הרעה היא קשה שנשא נכריות ואפילו הוא פנוי וזאת

מצודת ציון

ויספרה: (יב) ער. מל' התעוררות: ועונה. מל' עניה ותשובה: מאהלי. ר"ל מאהלי תורה: ומגיש. מקריב: מנחה. תשורה וקרבן: (יג) כסות.

מצודת דוד

בקרבנותיהם והוא הבגידה שבגדו בנשותיהם הכשרות כאשר יאמר בענין ופתח ואמר הלוא אב אחד לכלנו כי כלנו בני יעקב אנחנו ויש לנו קורבה מפאת הגוף והלא אל אחד בראנו ר"ל הלא נפשות ישראל אצולות מאתו ממקור מחצבת הקדש ויש א"כ לנו קורבה מפאת הנפש: מדוע. ר"ל ובהיות כן מדוע נבגד איש באחיו ר"ל אשתו שיש לו אחוה עמה מפאת הגוף ומפאת הנפש כי כשעלו מן הגולה זקפתן השמש ונשחרו ונמאסו בעיני בעליהן ונשאו עליהן נשים נכריות הוכיחם הנביא על זה ואמר מדוע נבגד בהן לחלל עוד בהבגידה ההיא את ברית אלהינו כי התורה אסרה להתחתן בעמים והדבר הזה קבלנו בברית בכללות כל דברי התורה: (יא) בגדה יהודה. הנה יהודה עשה דבר בגידה והתועבה נעשתה בישראל בהיותו יושב בתוך עמו כי אם היה נפרד מישראל ללכת לעם אחר ולקחת שם נכריה לא היה המעשה רע כ"כ כמו שהוא בתוך עמי ונושא עובדת כוכבים: ובירושלים. ר"ל ועוד הוסיפו אשמה לעשות כזאת בירושלים עיר הקדש: כי חלל יהודה קדש ה'. ר"ל חלל את עצמו שהיה קדש לה' ועתה נתחלל במה שאהב ובעל בת מעם אל אחר: (יב) אשר יעשנה. הדבר הזאת לבעול בת עם אל נכר: ער ועונה מאהלי יעקב. שלא יהיה לו באהלי יעקב הם בתי מדרשות שם לא יהיה לו לא ער ולא עונה ער הוא תלמיד המתעורר לשאול לרבו בספקותיו ועונה הוא חכם שעונה ומשיב על שאלות הספקות: ומגיש מנחה. ר"ל ואם העושה זאת הוא כהן יכרת מזרעו מי המקריב קרבנות לפני המקום: (יג) וזאת שנית תעשו. ר"ל מלבד כבזיון שעשיתם למזבח

לקרבנו

תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין
עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן מִיֶּדְכֶם׃ יד וַאֲמַרְתֶּם
עַל־מָה עַל כִּי־יְהוָה הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין ׀ אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ
אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ׃
טו וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע

רש"י

שנית קשה ממה שהנשוי ישראלית נשא עליה את הנכרית לפי שנתפחמו ישראלית ברעב ובגולה ונתגנו עליהם והיה מושיבה בביתו לצורה כאלמנות חיות והנכרית היתה גבירת: כסות דמעה את מזבח. שהיו באות לפני מזבח ה' ובוכות לפניו ואומרות מה חטאנו ומה מצאו אנשינו בנו עול הננו לפני המזבח להבדק כסוטות: מאין עוד פנות וגו'. עד שאינכם פונים שאפנה אל מנחתכם ולקחת רצון מידכם: ואנקה. לשון אנחה כאדם מצטער בלבו דמוניש"א בלע"ז ואב לכולם האנק דום (יחזקאל כ"ד) ואם אנקה לשון צעקה היכן הדממה ותרגומו דמדנקין וכן תרגם ונקוטותם בפניכם (שם כ') ותדנקון ל' אדם הנוהם ומצטער בעצמו: (טו) ולא אחד עשה. הקב"ה לאדם וחוה תחלה: ושאר רוח. הרוחות והנשמות: לו היו מאדם הראשון יצאו כולם: ומה האחד מבקש. האחד שבזוג מבקש

מצודת דוד

נקראו שלחן מגואל ונבזה שהיה הבה למאס בקרבנותיכם תוסיפו לעשות עוד דבר שנית בבזיון המזבח במה שעל ידיכם מכסות הדמעה את מזבח ה' והדמעה באה מבכי ואנקה ולפי שלפעמים יזלו דמעה משמחת השחוק וכדומה לכן אמר שהדמעה באה היא מבכי ואנקה מה שהנשים עומדות סביב למזבח ובוכות על עלבונן: מאין עוד. מבלי אין עוד מצוא לך זכות לשאפנה אל המנחה שאתם מקריבים על המזבח ולקחת מידכם דבר מה ברצון. (יד) ואמרתם. ואם תאמרו על מה תאת הקצף כי תכחשו לומר שמצאת בהן ערות דבר: על כי ה'. ר"ל ע"ז אשיב לכם שזה על כי ה' הוא לעד בינך ובין אשתך שנשאת בימי נעוריך אשר אתה לבדך בגדת בה אבל היא מתחברת לך והיא אשת בריתך כי מקיימת הברית שכרת עמה להיות לך לאשה כי איננה פונה אל מול הזרים ואין האשמה אתך: (טו) ולא אחד עשה. ר"ל ואם תשיבו לומר וכי אברהם הקרוי אחד כמ"ש אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג) וכי הוא לא עשה כזאת שלא גם הוא נשא הגר המצרית על שרה אשתו: ושאר

מצודת ציון

מלשון כסוי: ואנקה. ענין צעקת אנחה כמו אנקת אסיר (תהלים קב): פנות. מלשון הפנה והסבה: (טו) ושאר. ענין יתרון מעלה כי כמו שמלת יתר היא משותפת להשארה וליתרון מעלה כמ"ש יתר מרעהו צדיק (משלי י"ב) כן מלת שאר משותפת לשניהם: רוח. ר"ל חכמה ויראת ה':

אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרֽוּחֲכֶם וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד׃
טז כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסָּה חָמָס עַל־
לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וְלֹא תִבְגֹּדוּ׃
יז הוֹגַעְתֶּם יְהוָה בְּדִבְרֵיכֶם וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה הוֹגָעְנוּ בֶּאֱמָרְכֶם

רש״י

למלאת עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהיא זרע אלהים מה הוא תובע שמבזה אותה וזהו לשון תרגום של יונתן ומה האחד מבקש כי אם זרע אלהים והפירוש נכון אם לא שהאחד נקוד בטעם זקף נותן טעם הזקף את תיבת מבקש שלהתחבר עם ומה האחד וסמכו אצל זרע אלהים ויש פותרים על פי האגדה שנתקבצו נשואי הנכריות אל הנביא אמרו לו ולא אברהם עשה כן שנשא הגר על אשתו אמר להם ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן בה עיניו דעת אחרת היתה לו אמרו לו ומה האחד מבקש מה היתה דעתו אמר להם להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר בעיני שלא מצינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר אלא במקום שאדם יכול לפרשו בלשון שיריים כמו אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה (דניאל ז׳) ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות חוץ מאותן שפירש אבל לשון שאחר משמש אין שאר משמש: ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגד · רוחך: (טז) כי שנא שלח · רבותינו חלוקין בה במסכת גיטין יש מהם אומרים אם שנאת שלח אותה בגט ותנשא לאחר: וכסה חמס על לבושו · אבל זאת כלום הוגנת לעשות שתפרוש עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס פרוש על אותו טלית שבלבך עליה שנאה ואתה מקניטה ומצערה תמיד: (יז) באמרכם

מצודת ציון

ברוחכם · ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל״ז): (טז) חמס · ענין מחשבה רעה ושנאה: (יז) הוגעתם ·

מצודת דוד

רוח לו · אף כי היה לו יתרון רוח חכמה ויראת ה׳ ומעלה נפלאה: ומה האחד מבקש · ר״ל ע״ז השיב לכם ומה היה האחד הזה מבקש בעשות זאת וכי עשה זאת למלאות תאותו הלא הכוונה היה להוליד זרע קדוש ירא אלהים מצרה אשתו וכמו שאמרה היא אולי אבנה ממנה (בראשית ט״ז): ונשמרתם · לכן תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה: ובאשת נעוריך אל יבגד · ר״ל הטו הרצון לאהבת אשת נעוריך: (טז) כי שנא שלח · אם שנאת אותה עד שלא תוכל להטות רצונך אל האהבה שלח אותה וגרשה ותנשא לאחר אשר תמצא חן בעיניו: וכסה וגו׳ · ר״ל או יכסה החמס על לבושו ממעל כלומר לא יסתיר החמס תחת לבושו שהיא אשתו יושבת תחתיו ולבו בל עמה אלא יגלה החמס והשנאה ויגרשנה או תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה להסיר השנאה ולא תבגדו בהן לעשות להן עלבון בקחת עליהן נשים נכריות: (יז) הוגעתם וגו׳ · אתם מייגעים לפני המקום בדבריכם ודבר הכתוב בלשון בני אדם כי האל יתברך לא ייעף ולא ייגע: ואמרתם · ואם

כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב ׀ בְּעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ אוֹ
אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט׃ ג א הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה־דֶרֶךְ
לְפָנָי וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן ׀ אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים
וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֲפֵצִים הִנֵּה־בָא אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ב וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם בּוֹאוֹ וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ
כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים׃ ג וְיָשַׁב מְצָרֵ

רש"י

כל עושה רע וגו' או איה אלהי המשפט · לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה וצדיקים מעונים ונכשלים אומרים אתם בלבבכם אחד משני דרכים כללו או כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין ליפרע וכן פתרון לשון המקרא כל עושה רע טוב בעיניו לכך הוא מצליח אותם או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם : (א) הנני שולח מלאכי · לבער את הרשעים : ופנה דרך · מן הרשעים : האדון אשר אתם מבקשים · אלהי משפט : ומלאך הברית · נוקם נקם ברית : (ב) ומי מכלכל · ומי יכיל : ומי העומד · שיכול לעמוד : וכבורית מכבסים · כבורית של

מצודת דוד

תאמרו בדבר מה אנו מייגעים לפניו : באמרכם · ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים כל עושה הרע הוא טוב בעיני ה' והוא חפץ בהם : או איה אלהי המשפט · ר"ל או אם אינו כן כי אין טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט וכאלו יאמר או אין הרע בנואה לו או אינו משגיח: ג (א) הנני שולח מלאכי · מוסב למעלה להשיב על תלונותם שאמרו איה אלהי המשפט ויאמר הנה בזמן הגאולה העתידה אשלח אני מלאך מן השמים והוא יפנה הדרך לפני · ר"ל הוא יבער מן העולם הפושעים והמורדים לטהר את הארץ לפני בואי להשרות שכינתי בארץ : האדון וגו' · זהו מלך המשיח אשר עין כל אדם מצפה ומייחל לו ומבקש ביאתו : ומלאך הברית · כן יקרא אליהו הנביא כי הוא קנא על ברית המילה שמנעוה מלכות אפרים כן ארז"ל : אשר אתם חפצים · שיבא לבשר הגאולה ולהחיות המתים כי הוא מעותד על הבשורה הזאת ועל התחיה כמ"ש בסוף הספר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' : הנה בא · אמר בלשון עבר כי כאשר יבוא המשיח יהיה אליהו כבר בא כי הוא יקדים לבוא : (ב) ומי מכלכל · מי יוכל לסבול את יום בוא המלאך המפנה הדרך ומי היכול להתקיים ביום שיהיה נראה ויגלה המלאך ההוא והוא כאש

מצודת ציון

מלשון יגיעה ועייפות : חפץ · ענין רצון : ג (א) ופנה · ענין הסרה ובעור כמו פנית לפנים (תהלים פ') : (ב) מכלכל · יסבול כמו

וּמְטַהֵר כֶּסֶף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וְזִקַּק אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף
וְהָיוּ לַיהוָֹה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה׃ ד וְעָרְבָה לַיהוָֹה
מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת׃
ה וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי ׀ עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים
וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר
אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָֹה צְבָאוֹת׃

רש"י

עיין מ"ש

מכבסים שמעביר את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה · בורית · עשב הוא שמעביר את הכתם בלע"ז אירב"א שנייר"א ולשון בורית דבר המצחצח ומטהר כמו לברי לבב (תהלים ע"ג) : (ג) וישב מצרף · יפנה מכל עסקיו

מצודת ציון

ומי יכילנו (יואל ב׳) : מצרף · ענין זכוך מהסיג כמו צרפתיך ולא בכסף (ישעיה מ"ח) : וכבורית · שם עשב המנקה וכן ותרבי לך בורית (ירמיה ב׳) : מכבסים · מלשון כבוס : (ג) כסף · כמו ככסף : וזקק · ענין זכוך וצרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים י"ב): מגישי ענין הקרבה : מנחה · ר"ל התודה וכל הקרבנות בכלל : בצדקה · ר"ל כדת וכראוי : (ד) וערבה · ענין מתיקות וכן ושנתי ערבה לי (ירמיה ל"א) : קדמוניות · מל׳ קודם: (ה) ובעושקי · ענין גזל : ומטי · מל׳ הטיה :

מצודת דוד

ענין כמ"ש : כי הוא · כי המלאך ההוא יהיה כאש המצרף את הכסף ושורף את הסיג וכבורית של המכבסים שמסיר כתמי הבגדים כי כן הוא ישמיד ויכלה כל הפושעים והמורדים : (ג) וישב מצרף · אמר בל׳ הנבואה כבן אדם שהמלאך ההוא ישב כשופט להיות מצרף ומטהר כמו שמצרפין ומטהרין את הכסף מן הסיג והוא יטהר את בני לוי הם הכהנים בני לוי הנגשים אל ה׳ אותם יטהר להסיר מהם בוזי שם ה׳ ויזקק אותם כזהב וככסף להיות נקיים מאנשי רשע והם יהיו לה׳ להגיש לפניו קרבן ותודה בצדקה כדת וכראוי לא כמו עכשיו שמגישים על המזבח לחם מגואל ומתועב : (ד) וערבה לה׳ · אז יערב לה׳ התודת יהודה כימי עולם הם ימי משה וכשנים קדמוניות הם ימי שלמה שקבל המקום קרבנותיהם ברצון וירדה האש מן השמים ואכלה על המזבח : (ה) וקרבתי · ואז אקרב אליכם לעשות משפט לשלם גמול מעשה האיש: והייתי עד ממהר · ר"ל לא יתמהמה המשפט עד יחקרו את העדים כי אני בעצמי אהיה עד ממהר לענות במכשפים וגו׳ : ובעושקי שכר · של שכירות אלמנה ויתום ולא ישלמו שכרם : ומטי גר · מטים משפט הגר נחייבו בחנם : ולא יראוני · ר"ל את כל אלה עשו כי אין פחד אדם לנגדם כי הכשוף והנאוף נעשה בלאט ובסתר ואין מי רואהו ובעושק השכר אין מי

כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם׃
ז לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי
וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃
ח הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם
בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה׃ ט בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים

רש"י

להיות כצורף המצרף ומטהר כסף: (ו) כי אני ה' לא שניתי · אע"פ שאני מאריך אפי לא שינתה דעתי עלי מהראשונה לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב: ואתם בני יעקב · אע"פ שמתים אתם ברעתכם ולא גביתי מן הרשעים בחייהם: לא כליתם · אינכם כלים מלפני והנחתי לי הנפשות לגבות מהם דיני בגיהנם וכן ת"י ואתון דבית יעקב מדמן דמאן דמאית בעלמא הדין דיניה פסיק כלומר אתם סבורים לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי אומה ושניתי לה אבל אתכם העמדתי אחר פורענות הרבה וחצי כלים ואתם אינכם כלים: (ח) היקבע אדם · רבותינו פירשו לשון גזלה ולשון ארמי הוא: המעשר והתרומה · שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הלוים היא גזילתי: (ט) במארה

מצודת דוד

יודע שנשבע על שקר ועשיקת שכר שכירות אלמנה ויתום והטיית משפט גר הלא יענוש על כי אין פחדם מוטלת עליו כי הם חושבי כח ותלפה עזרתם והנה גם מה' לא ייראו עם כי הוא רואה הכל ויודע תעלומות לב וידו בכל משלה ולכן אשלם להם גמול כמעשה ובזה בא להשיב להם על מה שאמרו או איה אלהי המשפט כי בזה ישיב לומר הנה אז יקבלו משפט הגמול: (ו) כי אני ה' לא שניתי · לא נשתנה דעתי ממה שהיה מאז לאהוב את הרע לא כמו שאמרתם כל עושה רע טוב בעיני ה': ואתם בני יעקב לא כליתם · אבל אתם לא כליתם מפני ואף כי תמותו ברשע מבלי משפט גמול הנה לעתיד כאשר תעמדו בתחיית המתים גם אז בידי ואז תקבלו הגמול הראוי: (ז) למימי אבותיכם · מן ימי אבותיכם וגו': שובו אלי · לשמור מצותי: ואשובה אליכם · להטיב עמכם כמאז: ואמרתם · [ה]נה בעזות פניכם ותאמרו במה נשוב ר"ל בעבור מה נשוב במה חטאנו: [(ח)] היקבע · האם כגון הדבר שיעשוק אדם את אלהים אשר אתם עושקים [ו]אמרתם · ואם תאמרו בדבר מה אנו עושקים אותך: המעשר · [מש]יב שאתם עושקים מתנו המעשר והתרומה כי אינכם נותנים [ל]הכהנים והלוים מעשרי: (ט) במארה · הלא בעבור זה אתם

מצודת ציון

(ו) שניתי · מלשון השתנות וחלוף: כליתם · מלשון תכלית וסוף: (ז) למימי · הלמ"ד נוספת: (ח) היקבע · ענין עושק כמו וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ב): (ט) במארה אתם נארים · מלשון

וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃ י הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּ
אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּ
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּ
הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי׃ יא וְגָעַרְתִּי לָ
בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁ
לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ יב וְאִשְּׁרוּ אֶ
כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹ

רש"י

אתם נארים · על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואע"פ כן א
אתם קובעים : (י) ויהי טרף · יהי מזון מצוי לשמשי : (יא) וגער
לכם באוכל · בחסיל וגזם האוכל לכם את תבואת השדה והגפן : (יב) א

מצודת ציון

ארירה וקללה : (י) טרף · ענין מזון והוא מושאל ממזון החיה שבאה ע"י טריפה : ובחנוני · מלשון בחינה ונסיון : נא · עתה : ארובות · חלונות כמו וארובות השמים נפתחו (בראשית ז') : והריקותי · ענין הזלה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת י"א) : בלי · הוא כמו אל ולא: די·ענין הספוק: (יא) וגערתי· ענין זעקת נזיפה : תשכל · ענין הסרון הפרי והוא מושאל ממהופך בנים הנקרא שכול : (יב) ואשרו · ענין הלול ושבח כמו אשרי האיש (תהלים א') : חפץ · ענין רצון :

מצודת דוד

מקוללים בקללה כי אין הארץ נותנ
יבולה ועכ"ז · לא תקחו מוסר ואתם
עוסקים אותי : הגוי כולו · כי אין
אחד מכם שיתן המעשר והתרומה :
(י) הביאו · לכן הביאו מעתה את
כל המעשר אל בית האוצר השבוי לכך
בבהמ"ק כמו שכתוב בנחמיה
ויהי טרף בביתי · למען יהיה
המזון מצוי לאנשי ביתי הם הכהנים
והלוים: ובחנוני · בחנו אותי בהמצוה
הזאת אם אני משלם גמול המצוה :
אם לא · הוא ענין שבועה כמו אם
לא בתים רבים וגו' (ישעיה ה) ור"ל
הריני נשבע שאפתח לכם בשכר זה
את ארובות השמים ואשפוך דרך הם
לכם ברכה והוא ענין גוזמא והפלגה : עד בלי די · ר"ל כ"כ ירבו הת
עד שלא יהיו הגרנות די לכם להחזיק את הכל : (יא) וגערתי
בעבורכם אגער בשארבה האוכל התבואה ולא ישחית עוד ו
השכל · ר"ל הגפן לא תחסיר לכם את פריה : (יב) ואשרו
ישבחו אתכם לפי מרבית ההצלחה : כי תהיו אתם ארץ חפ

יג חִזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ
עָלֶיךָ׃ יד אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי
שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת׃
טו וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם
בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ טז אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי

קמץ בז"ק

רש"י

חפץ · ארץ שהפלי בה : (יד) שוא עבוד אלהים · על הנס נעבדנו כי לא קבל שכר : קדורנית · בשפל רוח : (טו) ועתה אנחנו מאשרים וגו' · אנחנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואים אנו הרשעים מצליחים עד כי מאשרים אנו אותם על מעשה רשעם : גם בחנו אלהים · לומר נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה ולא נכשלו : (טז) אז נדברו וגו' · אני משיב על דבריכם אז בעשות הרשעים רשעה והטובים הלכו קדורנית מפני שנדברו יראי ה' שלא נידבק במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריכם מלפני ואע"פ שאיני ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי וצויתי לכתוב

מצודת דוד

שהיה ארץ הממלאת חפץ ורצון יושביה כי לא תחסר כל בה : (יג) חזקו וגו' · ר"ל דבריכם חזקים וקשים עלי : ואמרתם · ואם תאמרו מה נדברנו עליך : (יד) אמרתם · ר"ל אשיב לכם זהו מה שאמרתם דבר שוא הוא לעבוד את אלהים כי לפי רוב רוממותו לא יחשב בעיניו עבודת האדם אשר בעפר יסודו : ומה בצע · או מה תועלת בא לנו אשר שמרנו הדברים שצוה לשמור ואשר הלכנו קדורנית שחוה ובהכנעה מפני ה' כאלו יאמרו או אינו משגיח בשפלים או אינו משלם גמול המעשה : (טו) ועתה · ר"ל הואיל ועתה ראינו שאין תועלת לשמור משמרת המקום הנה אנחנו משבחים את האנשים הזדים שלא חששו על משמרת התורה : גם נבנו · ר"ל טובה כפולה באה לעושי הרשעה כי גם המה קיימים בבנין וגם בחנו את האלהים לדעת אם יוכל תת עונש על און והנה נמלטו מן העונש ולא השיגם וסמה א"כ בעובם ועמדו על החקירה : (טז) אז נדברו יראי ה' · בזה ישיב על אמריהם לומר הנה דעו כי אז כשמעו

מצודת ציון

(יג) חזקו · ענין קושי : (יד) שוא · ענין חנם : בצע · ענין תועלת כמו מה בצע (תהלים ל'): קדורנית · ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד') ור"ל שחות והכנעה : (טו) מאשרים · משבחים : נבנו · מל' בנין : בחנו · מלשון בחינה ונסיון : וימלטו · ענין הצלה : (טז) ויקשב · ענין האזנה : ספר · מגילה : ולחושבי ·

יראי

יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: יז וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל
אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ: יח וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק
לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: יט כִּי הִנֵּה
הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ
וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב
לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף: כ וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה

רש"י

להם ספר זכרון והיו לי דבריהם מקויימים : (יז) ליום אשר אני עושה סגולה · אשר אמרתי והנחתי לשלם בו גמולו ושם תראה אתכם מה בין צדיק לרשע : סגולה · אוצר אייסטוי"ר בלע"ז : (יט) כי הנה היום בא · יום זה לשון שמש הוא שכך אמרו חכמים אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה ורשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאים בה וזהו שנאמר וזרחה לכם יראי וגו' : שורש וענף · בן ובן בן :

מצודת ציון

מלשון מחשבה : (יז) סגולה · ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב') : וחמלתי · ענין רחמנות : (יט) בוער · ענין שריפה : קש · הוא התבן הדק : ולהט · ענין שריפה והתלהבות כמו אש לוהט (תהלים ק"ד) : לא יעזוב ·

מצודת דוד

יראי ה' דברי הרשעים ההם המעוררים ספיקות והלונות נדברו גם הם איש אל רעהו כנושאים ונותנים בדברים האלה עד שמלאו בדעתם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול וה' הטה אוזן להקשיב אמריהם ושמע ויכתבם על ספר להיות זכרון לפניו ליראי ה' ולאותן החושבים רוממות שמו למען לא יקופח שכרם לעתיד וכמ"ש ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב) : (יז) והיו לי · אמריהם יהיו שמורים אצלי עד היום אשר אני עושה עליו סגולה הוא יום הגמול שעל היום ההוא יאצור מעשה בני אדם לשלם לכל איש כמפעלו : וחמלתי · אז אחמול על יראי ה' כאשר יחמול איש על בנו הנזכר בעבודתו : (יח) ושבתם · ר"ל עם כי עתה רואים אתם זודים בשלוה ולא כן עובדי אלהים הנה אז תשובו תראו ההפרש בין צדיק לרשע : בין עובד וגו' · כפל הדבר במ"ש : (יט) כי הנה היום בא · היום השמש הבא יבער כתנור אש לעשות כליה ברשעים ויהיו נוחים להשרף כקש ולהבת אש היום הבא תלהט אותם עד אשר לא ישאיר מהם שורש וענף ר"ל לא ישאיר מהם זכרון מה : (כ) וזרחה לכם · אבל לכם יראי שמי תזרח שמש צדקה ר"ל הצדקה שעשיתם יאיר לכם כשמש והיא ענין

וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק׃ כא וְעַסּוֹתֶם
רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי
עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ כב זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים׃
כג הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם
יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ כד וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב

רש"י ז' רבתי

(כ) ופשתם · ל' שמן כמו תפושו כעגלה דשה (ירמיה נ'): כעגלי מרבק · הנכנסים לרבקה לפטם קופיל"א בלע"ז: (כא) ועסותם · וכתשתם לשון מעוך ודומה לו ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ"ג): (כד) והשיב לב אבות · להקב"ה:

מצודת דוד

משל לאור מלות הצדקה בעצמה תשלם לכם גמול טוב: ומרפא בכנפיה · בזריחתו יהיה לכם רפואה ותענוג ודימה זריחת האור וזריחתו לפריסת הכנפים כי השמש יפרוש אורו על הארץ ככנפים הפרושות וכן נאמר כשחר פרוש על ההרים (יואל ב'): ויצאתם · בכל מקום שתצאו ותבואו תמצאו בטוב ותתרבו בבשר ושומן כעגלים המפוטמים במרבק והוא הדיר שלהם: (כא) ועסותם רשעים · אתם תמעכו ותכתשו את הרשעים כי הם יהיו לאפר מונח תחת כפות רגליכם ותרמסו אותם: ביום אשר עושה · זה יהיה ביום הגמול אשר מייעד אותו: (כב) זכרו תורת עבדי · ר"ל הואיל ותקבלו גמול טוב לכן בכל דור ודור זכרו התורה רה לכם משה עבדי כי בשמירתה תקבלו הגמול: אשר צויתי אותו · מלבו אמרה: על כל ישראל · ר"ל לא אותו לבד צויתי התורה כ"א כל ישראל שיקיימוה כולם בין החוקים הם הדברים שלא נודע טעמן טן מטיב עליהם בין המשפטים והם הדברים הנודעים בטעמם: ג) הנה אנכי שולח · ר"ל בזכות התורה אשלח לכם: את אליה הנביא י בוא יום ה' הגדול והנורא · הוא יום הגמול: (כד) והשיב · הוא

ישיב

מצודת ציון

לא ינים: (כ) ופשתם · ענין רבוי ור"ל רבוי הבשר וכן כי תפושו כעגלה דשא (ירמיה נ'): מרבק · כן יקרא דיר העגלים מקום שמתפטמים שם וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו'): (כא) ועסותם · ענין מיעוך וכתישה וכן מעסיס רמוני (ש"ה ח') והוא המין מן הרמונים אשר יקרא כן ע"ש שממעכים וכותשים הרמונים להוציא המיץ: כפות · כמו שפשטית היד נקרא כף היד כן שטחית הרגל נקרא כף הרגל: (כב) בחורב · הוא הר סיני: על כל ישראל · בעבור כל ישראל: (כג) לפני · קודם: (כד) והשיב · מלשון תשובה:

בָּנִ֖ים עַל־אֲבוֹתָ֑ם פֶּן־אָבֹ֕וא וְהִכֵּיתִ֥י אֶת־הָאָ֖רֶץ חֵֽרֶם׃
הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול
והנורא : יתק"ק סימן :

סכום פסוקי של תרי עשר הם אלף וחמשים וסימן אלך לי אל
הר המור · ותציו לכן בגללכם ציון שדה תחרש (מיכה ג׳ י״ב)
ומנין הקאפיטולי הם ששים ושבעה והרמז כי גדל עד שמים
חסדך · וסדריו עשרים ואחד וסימן ולכבוד אהיה בתוכה :

נשלמו נביאים אחרונים · תהלה לשוכן מעונים :

רש"י

על בנים · על ידי בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודברו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום וכן לב בנים על אבותם כך שמעתי משם של ר׳ מנחם ורבותינו דרשוהו במסכת עדיות לשום שלום בעולם :

מצודת ציון

על בנים · ר"ל על ידי בנים או פי׳ הוא כמו עם : חרם · ענין כריתה ואבדון כמו וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלים לבטח (זכריה י"ד) :

מצודת דוד

ישיב לב האבות למקום על ידי הבנים וגו׳ כי תחית המתים יהיה על ידו כמ"ש רז"ל וכשיחיו בני האבות אשר הם חיים וקיימים בזמן ההוא את הבנים ההם אשר יעמדו בתחיה יספרו לאבותם אמיתת גמול הנפשי ועי"ז ישיבם הנביא אל ה׳ וכן ישיב לב הבנים ע"י אבותם העומדים בתחיה כי הם יספרו לבניהם אמיתת הגמול ובזה ישיב אותם לה׳ או רצונו לומר שישיב האבות עם הבנים והבנים עם האבות כולם יחד וכפל הדבר לחזק הענין : פן אבוא · ר"ל לזה אשלח את אליהו הנביא לפני בוא יום ה׳ כי פן כשאבוא אני ביום ההוא לשלם גמול ועדיין לא שבו אכה את כל יושבי הארץ בחרם ואבדון לכן אשלח בקודם את אליהו להשיב אותם אלי להיות נכונים לקבלת גמול טוב :

א (א) דבר ה'. פסחים פ"ז : (ב) תחלת. בבא בתרא י"ד : ויאמר ה'.
פסחים שם : (ג) ותהר. פסחים שם : ב (א) והיה. פסחים כ' יומא
כ"ב : והיה במקום. קדושין ל"ו : (ב) ונקבצו וגו'. פסחים פ"ט : (ד) ריבו
וגו'. עקרים מ"ג : (ז) כי אמרה. כתובות ס"ה נזיר כ"ג הוריות י' : (ח) לכן.
ר"ה כ"ב : (י) וכסף. ברכות ל"א : (יא) ולקחתי. שם ל"ב : (יב) ועתה.
שבת נ"ה : (יג) והשבתי. שם : (יז) וענתה. סנהדרין קי"א : (יח) והיה :
כתובות ע"א : (כג) אענה. עקידה שער י"ב : ג (א) ואהבי. פסחים ל"ו :
(ב) ואכרה. סנהדרין נ"ב : וחמר שערים. חולין שם : (ד) ואין זבח. ערכין
ט"ו : (ה) אחר ישבו : מגילה י"ח : ד (ב) אלה וכחש. קדושין י"ג : ודמים
בדמים. גיטין כ"ז : (ג) על כן. קדושין שם : (ד) ועמך. שבת קמ"ט
קדושין ע"ב : (ה) וכשלת היום. מועד קטן י"ז מנחות כ"ט : (ו) נדמו עמי.
סוטה מ"ט : כי אתה. יומא ל"ח : ותשכח. שם עקידה שער כ"א : (י) ואכלו.
יבמות ס"א : (יא) זנות. יומא ע"ז גיטין ס"ח : (יב) עמי. פסחים מ"ב :
כי רוח. סוכה נ"ב : (יד) לא אפקוד. סוטה מ"ז : כי הם. שם מ"ו :
ה (ב) ושחטה. סנהדרין ק"ב : (ד) כי. סוכה נ"ב : (ו) ילכו. יבמות
ק"ב : (ז) בה'. שם י"ז קדושין ע' : עתה. קדושין שם : (יא) עשוק.
סנהדרין כ"ז : (יג) וירא. סנהדרין ל"ב : (יד) ואולך. ר"ה ל"א : ו (ב) יחיינו.
שם סנהדרין ל"ז : (ג) נרדפה. ברכות ו' : כשחר. תענית ד' שם ו' :
(ד) וחסדכם. ברכות כ"ט : (ה) על כן. תענית ה' : (ז) והמה. סנהדרין
ל"ח : (ח) גלעד. מכות י' : (ט) וכחכי. שם : (יא) גם. מגילה י"ד ערכין ל"ג :
ז (א) כרפאי. מגילה ג' : (ה) משך. סוטה מ"ב סנהדרין ק"ג : (יג) ואנכי.
עבודת כוכבים מ"ד : (טו) ואני יסרתי. שם : ח (י) גם. בתרא ה' : (יב) אכתב.
גיטין ס' : ט (א) אל תשמח. שם ז' : (י) כענבים. ברכות כ"ז : כמה באו.
סנהדרין ק"ו : י (ה) לעגלות וגו'. מגילה כ"ה סנהדרין ס"ג : (יד) אם על
בניס. ב"מ ל"ט : יא (ט) בקרבך. תענית ה' וי"א : יב (ו) כמרעיתם. ברכות
ל"ב סוכה נ"ב : (יד) מיד. פסחים ע"ז יבמות י"ז : (טו) יבוא קדים. גיטין
ל' : הוא. שם ה' : יד (ב) שובה. יומא פ"ז : (ג) קחו. עקידה נ"ח :
ושובו. שם : (ה) ארפא. שם עקרים מ"ד יומא שם :

יואל

א (ח) אלי. סנהדרין ק"ד : ב (יג) וקרעו. תענית ט"ו מועד קטן כ"ו :
(כ) ואת. סוכה כ"ב : (כב) כי עץ. כתובות קי"ב : (כג) ובני
ציון. תענית ו' : ויורד לכם. שם : (כו) ואכלתם. מועד קטן ט' :
(כז) וידעתם. שם : ג (א) והיה. עקרים מ"ב פ"ב : (ה) ובשרידים.
סנהדרין נ"ב חולין ק"ע : ד (ג) ואל עמי. עקרים מ"ד פ"ט :

ויתע

ויתנו . גיטין ו׳ : (יט) מחמס . קמא קי״ט : (כא) ונקיתי דמס . ר״ה כ״ג :

עמוס

א (ט) על . בתרא כ״ב : (יא) על . יומא ע״ז סנהדרין ז׳ : ב (י) ואנכי .
סוטה ל״ג ברכות מ״ה : ד (ב) ואחריתכן . בתרא ע״ג : (ז) וגם
אנכי. תענית ו׳ : והמטרתי על. סנהדרין צ״ז : (ט) הכיתי אתכם . שבת ל״ו :
(יב) הכון לקראת . ברכות כ״ג ול״א : (יג) כי הנה . חגיגה ה׳ סנהדרין ל״ט
חולין פ״ו נדה כ״ג : ה (ב) נפלה . ברכות ה׳ : (ד) כי כה . מכות כ״ד :
(ח) עושה . ברכות נ״ח : (ט) המבליג . שבת ע״ז : (טו) שנאו רע ; חגיגה
ד׳ : (יח) הוי . סנהדרין צ״ח : (יט) כאשר ינוס . שם : (כה) הזבחים .
חגיגה ו׳ : ו (ד) השוכבים . שבת ס״ב קדושין ע״א : ואכלים . פסחים מ״ט :
(ו) השתים . שבת ס״ב : (ז) לכן עתה . שם פסחים מ״ט קדושין ע׳ : וסר .
מועד קטן כ״ח כתובות ס״ט : ז (ה) חדל נא . מכות כ״ד : (ו) נחם . שם :
(ז) והנה ה׳ . ר״ה ל״א מציעא כ״ט : ובידו . מציעא שם : (י) וישלח . פסחים
פ״ז : (יא) כי . שם : (יד) ויען . נדרים ל״ח : ח (ה) מתי . בתרא צ׳ :
(ז) נשבע . שם : (ט) והפכתי . שם ע״ז : ואחריתה . ברכות ע״ז סוכה כ״ה
מ״ק כ״א זבחים ק׳ : (יא) הנה ימים באים . שבת קל״ח : (יב) ונעו . שם
ע״ב : (יד) הנשבעים . שם פ״ז : ט (א) ראיתי . ר״ה ל״א : (ו) הבונה
בשמים . אבות ג׳ חגיגה י״ב מנחות כ״ז כריתות ז׳ : (ז) הלא כבני .
מועד קטן י״ז : (יא) ביום ההוא . סנהדרין צ״ז :

עובדיה

א (א) חזון . סנהדרין ל״ט : (ב) הנה קטן . עבודת כוכבים י׳ : (ג) זדון .
עקידה שער י״ט : (ו) איך נחפשו . קמא ג׳ : (ז) לחמך . סנהדרין נ״ב :
(יח) והיה . בתרא קכ״ג : (יח) ולא . עבודת כוכבים י׳ :

יונה

א (ג) ויתן . נדרים ל״ח : (ו) ויאמר . עקידה שער ס״ט : (ח) ומאין תבא .
עקידה שער כ״א : ב (א) וימן וגו׳ . נדרים כ״א : (ב) ויתפלל . שם :
(ג) מבטן . עירובין י״ט : ג (א) ויהי . יבמות נ״א : (ה) ויקראו . תענית
ט״ז : (י) וירא . ר״ה ע״ז תענית ט״ו עקרים מ״ד : ד (ז) וימן . תענית
י״ז : (ח) ויהי . גיטין נ״א : ותך . עקידה י״ט : (י) אתה . שם :
(יא) ואני . כריתות ו׳ עקידה י״ט : אשר . יבמות ס׳ : ובהמה רבה .
תמורה ט׳ :

א (ו) ושמתי . ברכות נ״ח עירובין י״ח : (ח) לעשה . חולין ס״ד : (יד) לכן . סנהדרין ג׳ : **ב** (ט) נפי . עירובין ס״ג : (יג) ויעבר . פסחים ז׳ סוכה נ״ט מגילה כ״א נדה ס״ז : **ג** (ג) ופרשו . ברכות כ״ה : (ו) וחשכה . עקרים מ״ד : (ט) שמעו . שבת קל״ט : (י) בנה . שם יומא ט׳ : (יב) לכן . שבת שם יומא שם מכות כ״ד : **ד** (ט) כי . מציעא פ״ה : (יג) קומי . עירובין ק״א : **ה** (ב) לכן . יומא ט׳ סנהדרין נ״ח : **ו** (ג) עמי . ברכות ז׳ סנהדרין ק״ה עבודת כוכבים ד׳ : (ו) במה . עקידה שער כ״ז : (ז) הירצה . שם : (ח) הגיד לך . סוכה מ״ט מכות כ״ד : כי אם . עקרים מ״ב : והצנע . עקידה שער מ״ג : **ז** (ה) אל תאמינו . חגיגה ט״ז : משכבת חיקך . תענית י״א חגיגה ט״ז : (ו) כי בן . סוטה מ״ט : (ז) ואני בה׳ . סנהדרין ח׳ : (יד) ירעו בשן . פסחים ס״ח :

נחום

א (ב) נקם ה׳ . עבודת כוכבים ד׳ : (ג) וענן . חולין נ״א : (ד) גוער . חגיגה י״ב : ופרח . יומא כ״א נ״ב : (ו) לפני . עבודת כוכבים י״ד : (ט) לא . ברכות כ״ט : (יא) ממך . סנהדרין פ״ז : (יב) כה אמר . סוטה ז׳ :

חבקוק

א (ד) על כן . עקרים מ״ד : (יב) ה׳ למשפט . עקרים שם : (יג) טהור . שם פ״ג : למה . ברכות ח׳ מגילה ז׳ בבא מציעא ע״א : בבלע . עקרים מ״ד : (טז) על . תענית כ״ז : **ב** (ג) כי עוד . סנהדרין צ״ז : אם יתמהמה . עקרים מ״ט : (ד) הנה עפלה . עקידה שער צ״ז : וצדיק . מכות כ״ד עקרים מ״א : (ה) גבר . בבא בתרא צ״ח : (יא) כי אבן . תענית י״א חגיגה ט״ז : (טז) שבעת . שבת קמ״ט : (יט) הוי . סנהדרין ז׳ : **ג** (ב) ה׳ שמעתי . סוטה מ״ט : ברגז . מועד קטן י״ז : (ג) אלוה . פסחים פ׳ וע״ז : (ד) ושם . עקרים מ״ב : (ו) עמד . קמא ע״ז שם : סליכות . מגילה כ״ח סוטה כ״ב נדה ע״ג : (ט) ערים . סנהדרין ל״ב : (יא) שמש ירח . נדרים ל״ט סנהדרין ק״י : (טו) דרכת . שם נ״ד יומא ע״ב : (טז) שמעתי . עקידה שער נ״ב : (יח) ואני . שם :

צפניה

א (א) דבר ה׳ . מגילה ע״ו : (ב) אסף . עבודת כוכבים כ״ה : **ב** (יא) קול סופה

סוטה מ״ח : ג (ו) הכרתי . יבמות ס״ג : (ח) כי . ברכות נ״ד עבודת
כוכבים כ״ד : (ט) כי . סנהדרין נ״ח : (יב) והשארתי . שם : (יג) שארית .
פסחים נ״א קדושין מ״ה ב״מ ק״ז עקידה שער ס״ט : (טו) פסיר . שבת קנ״ט
סנהדרין נ״ח : (יח) נוגי . ברכות כ״ה :

חגי

א (ח) וארצה . יומא כ״א : ב (ו) עוד . סנהדרין נ״ז עקידה שער ס׳ :
(ח) לי הכסף . קדושין פ״ב סנהדרין ק״ג עבודת כוכבים ב׳ אבות פ״ו נדה
ע׳ : (ט) גדול . בתרא ג׳ עקידה שער ע׳ : (יד) ויען חגי . שם י׳ :

זכריה

א (ג) שובו אלי . סנהדרין נ״ז : (ה) והנביאים . שם ק״ה : (ז) ביום .
ר״ה ז׳ : (ח) ראיתי . סנהדרין נ״ג : והוא עומד . מגילה י״ג :
במצלה . שבת קי״ג זבחים קי״ג : ב (ג) וירא‍ני . סוכה נ״ב : (ד) ויאמר .
שם : (ו) ואמר . בתרא שם : (ז) והנה . שם כ״ה : (ח) ויאמר . שם ע״ה :
(ט) ואני . קמא ס׳ : (י) כי . תענית ג׳ עבודת כוכבים י׳ : (יא) הוי .
כתובות קי״ד : ג (ב) ויאמר . ברכות נ״א סנהדרין שם : (ז) אם . עקרים
מ״ג : מהלכים . עקידה שער מ״ד : (ח) שמע . סנהדרין שם הוריות י״ג :
ד (ב) מנורת . עקידה שער מ״ד : (ג) ושנים . סנהדרין כ״ד : (ד) מה
אלה . עקידה שער מ״ט : (י) כי מי . סוטה מ״ה : עיני . סנהדרין נ״ח :
(יג) ויאמר . שם כ״ו : (יד) ויאמר . עירובין כ״א : ה (ד) הוצאתיה .
שבועות ל״ט : (ח) ויאמר . יומא ס״ט סנהדרין ס״ד : (ט) ואשא . קדושין מ״ב
סנהדרין כ״ד : ו (ד) ואמר . קדושין מ״ט סנהדרין שם : (ח) וידבר .
קדושין שם סנהדרין שם : ז (ה) כי . עקידה פ״ג : ח (ד) עוד . פסחים
ס״ח מכות כ״ד : (י) כי . סנהדרין נ״ח : (טז) אמת ומשפט . סנהדרין ו׳
וי״ח : (יט) צום הרביעי . תענית כ״ה עקידה שער ס״ג : והאמת .
יבמות י״ז : (כג) אשר יחזיקו . שבת ל״ב : ט (ו) וישב . קדושין ע״ב :
(ז) והסירותי . מגילה ז׳ : (ט) הנה . ברכות נ״ו : עני . סנהדרין נ״ח :
(יב) שובו . סנהדרין כ״ב : (יד) וה׳ . ר״ה ל״ב : (טו) ה׳ . שם : ומלאו .
פסחים כ״ז זבחים כ״ד : (טז) כי . מגילה י״ב : (יז) ותירוש . יומא ע״ו ב״ב
י״ד : י (א) שאלו . תענית ט׳ : (ב) והתרומות . ברכות נ״ה : (ח) אשרקה .
חולין ס״ג : (יא) ועבר . סנהדרין ק״ב : יא (א) פתח . יומא ל״ט :
(ז) ואקח . סנהדרין כ״ד : (ח) ואכחיד . תענית ט׳ : ותקצר . נדה ו׳ :
(יג) ואמר אליהם . חולין נ״ב : יב (ח) והיה הנכשל . עקידה שער נ׳ :

וכיה

(ט) והיה ביום. עבודת כוכבים י"ד: (י) והביטו. סוכה נ"ב: (יא) ביום.
מגילה ג' מועד קטן כ"ח: (יב) וספדה. סוכה נ"ב: יג (א) ביום ההוא.
יומא ע"ח: (ט) והבאתי. ר"ה י"ז: יד (ד) ועמדו. סוכה ה': (ח) והיה.
זבחים נ': (ט) והיה ה'. פסחים נ' ערכים מ"ב פ"ב: (י) וראמה. ב"ב
ע"ה: (כ) ביום ההוא. פסחים נ': (כא) ולא יהיה. שם ו':

מלאכי

א (א). ביד מלאכי. מגילה ט"ו: (ב) ואמרתם. עקידה שער ה':
(ח) הקריבהו. סוכה ל' סוטה י"ד בתרא נ"ז זבחים ס"א מנחות פ"ט
עקידה שער כ"ז: (י) מי. עקידה שם: (יא) כי ממזרח. עקידה שם:
(יא) ובכל מקום. מנחות ק"י: (יג) והבאתם. סוכה ל' קמא ס"ו:
ב (ג) וזריתי. שם קנ"א: (ה) בריתי. עקידה שער פ"ג: ומפני. ברכות ב':
(ו) תורת. סנהדרין ז': (ז) כי. מועד קטן י"ז חגיגה ט"ו: (ח) שחתם.
בכורות כ"ז: (ט) וגם. תענית כ': (יא) בגדה. מגילה ט"ו סנהדרין פ"ב:
(יא) ובעל. סנהדרין שם: (יב) יכרת. שבת נ"ה סנהדרין שם: (יג) וזאת.
גיטין צ"א סנהדרין שם: (יד) ואמרתם. גיטין שם סנהדרין שם:
ג (ג) וישב. קדושין ע"א: והיו לה'. שם: (ה) וקרבתי. חגיגה ה': ומטי
גר. שם: (ו) כי. סוטה ט' עקידה שער ס"ו: (ח) היקבע. ר"ה כ"ז ידים
פ"ה: (ט) במארה. עבודת כוכבים ל"ז: (י) הביאו. שבת ל"ב תענית ח'
וכ"ב מכות כ"ג עקידה שער מ"ז: (טז) אז נדברו. ברכות ו' שבת ס"ג
קדושין מ' מכות י"א אבות פ"ג: ויכתב. חגיגה ט': (יח) ושבתם וגו'.
חגיגה שם: (יט) כי וגו'. נדרים ח' סנהדרין ק"י עבודת כוכבים ד':
(כ) וזרחה. תענית ח' נדרים ח' עבודת כוכבים ד': (כא) ועסותם וגו'.
ר"ה י"ז: (כב) זכרו. שבת כ"ג: (כד) והשיב וגו'. עדיות שם: